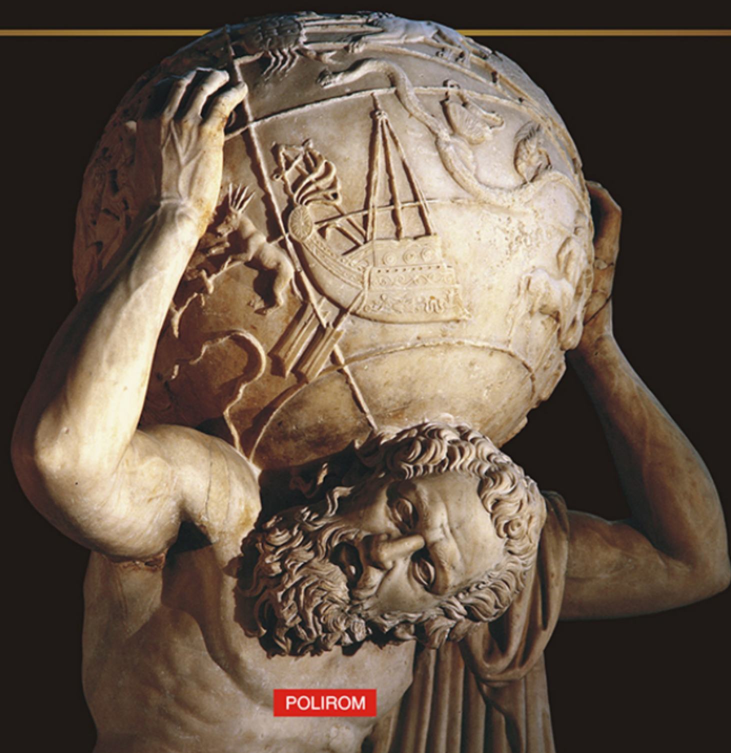
Robert Graves

MITURILE GRECIEI ANTICE

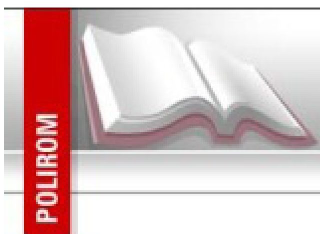

POLIROM

Robert Graves

MITURILE GRECIEI ANTICE

POLIROM
2018

Robert Graves, *The Greek Myths*

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-7256-1
ISBN PDF: 978-973-46-7257-8
ISBN print: 978-973-46-3946-5

Coperta: Carmen Parii
Pe copertă: © Museo Archeologico Nazionale, Naples, Campania, Italy / Bridgeman Images

ROBERT GRAVES s-a născut în 1895 la Wimbledon, Londra, fiul lui Alfred Perceval Graves, scriitor irlandez, şi al Amaliei von Ranke. După ce a terminat şcoala, a luptat în Primul Război Mondial, devenind căpitan în Regimentul de Puşcaşi Regali Galezi. A publicat volume de poezie, dar şi romane istorice, printre care: *I, Claudius*; *Count Belisarius*; *Wife to Mr. Milton*; *Sergeant Lamb of the Ninth*; *The Golden Fleece*; *They Hanged My Saintly Billy*; *The Isles of Unwisdom*. De asemenea, a publicat peste 50 de povestiri, apărute în reviste de pe ambele maluri ale Atlanticului şi reunite ulterior în volumul *Complete Short Stories.* Şi-a scris autobiografia, *Good-bye to All That*, în 1929, care s-a impus rapid ca un titlu de referinţă. A tradus din Apuleius, Lucan şi Suetoniu pentru Penguin Classics. A devenit profesor de poezie la Oxford în 1961 şi membru de onoare al St. John's College, Oxford, în 1971. A murit pe 7 decembrie 1985, la Mallorca, unde locuia din 1929.

Volumul reprezintă traducerea integrală a lucrării devenite clasice *The Greek Myths* (Cassell & Co Ltd., Londra, 1958, ediţie revăzută de autor, confruntată cu ediţia Penguin Books, Harmondsworth, 1960). La redactarea versiunii în limba română s-a folosit lucrarea fundamentală a Annei Ferrari *Dicţionar de mitologie greacă şi romană* (traducere de Dragoş Cojocaru, Emanuela Stoleriu şi Dana Zămosteanu, Editura Polirom, Iaşi, 2003), care prezintă în mod sintetic mare parte a miturilor incluse în prezentul volum.

Fiecare mit este mai întâi o naraţiune, paragrafele fiind identificate prin litere cursive (*a*, *b*, *c* etc.). Sursele sunt citate în note. Urmează un comentariu explicativ, divizat în paragrafe identificate prin cifre cursive (*1*, *2*, *3*...). Trimiterile corespondente de la o secţiune explicativă la alta sunt notate cu (*), dându-se numărul mitului şi numărul paragrafului. De exemplu, (*43.*4*) îndrumă cititorul la paragraful al patrulea al celei de-a doua secţiuni, cea explicativă, a mitului 43.

Moartea Taurului din Vechiul An, aparent doborât cu securea, şi naşterea Viţelului Noului An dintr-un curmal, sub privirile unei preotese cretane, ea identificându-se cu un curmal. De pe un sigiliu din perioada mijlocie a civilizaţiei minoice, din colecţia autorului (diametru mărit de 1,5 ori – cca 1900 î.Hr.).

Cuvânt înainte

După revizuirea *Miturilor Greciei antice* în 1958, am avut dubii în privinţa zeului beţiv Dionysos, a centaurilor, cu reputaţia lor contradictorie de înţelepciune şi depravare, precum şi a naturii ambroziei şi nectarului divine. Aceste subiecte sunt strâns legate între ele, întrucât centaurii îl venerau pe Dionysos, a cărui sărbătoare sălbatică de toamnă se numea „Ambrozia". Nu mai cred că atunci când menadele lui bântuiau furioase satele, sfârtecând animale sau copii (*27.*f*) şi lăudându-se apoi că ar fi călătorit până în India şi înapoi (*27.*c*), ele se ameţiseră doar cu vin sau bere de iederă (*27.*3*). Probele rezumate în cartea mea *What Food the Centaurs Ate* (1958) sugerează că satirii (membrii triburilor având ca totem ţapul), centaurii (triburi având ca totem calul) şi femeile lor, menadele, foloseau aceste băuturi pentru a înghiţi un drog mult mai puternic, şi anume o ciupercă crudă, *Amanita muscaria*, care produce halucinaţii, dezlănţuire nesăbuită, viziuni profetice, energie erotică şi o forţă musculară remarcabilă. Cele câteva ore de extaz sunt urmate de o inerţie deplină, fenomen care ar explica relatarea modului în care Licurg, înarmat doar cu o bâtă pentru vite, a pus pe fugă armata beată de menade şi satiri a lui Dionysos la întoarcerea ei victorioasă din India (*27.*e*).

Pe o oglindă etruscă, *Amanita muscaria* este gravată la picioarele lui Ixion, eroul tesalian care se ospăta cu ambrozie împreună cu zeii (*63.*b*). Unele mituri (*102, 126 etc.) sunt compatibile cu teoria mea că descendenţii lui, centaurii, consumau şi ei această ciupercă, iar conform unor istorici, aceasta a fost folosită ulterior de „berserkerii" nordici ca să le dea dârzenie şi curaj în luptă. Acum cred că „ambrozia" şi „nectarul" erau ciuperci halucinogene: cu certitudine *Amanita muscaria*, dar poate şi altele, mai ales o ciupercuţă subţirică de bălegar numită *Panaeolus papilionaceus*, care produce halucinaţii inofensive şi cât se poate de plăcute. O ciupercă nu foarte diferită de aceasta apare pe un vas atic, între copitele centaurului Nesus. „Zeii" cărora le erau rezervate, în mituri, ambrozia şi nectarul trebuie să fi fost regine şi regi sacri din epoca preclasică. Crima regelui Tantal (*108.*c*) a fost că a

încălcat un tabu invitând oamenii de rând să guste din ambrozia lui.

Regalitatea sacră a decăzut în Grecia; ambrozia a devenit apoi, pare-se, elementul sacru al Misterelor Eleusine, Orfice şi al celor asociate cu Dionysos. La toate evenimentele, participanţii jurau să păstreze tăcerea cu privire la ce mâncau şi la ce beau, aveau viziuni de neuitat şi li se promitea nemurirea. „Ambrozia” oferită câştigătorilor la alergările olimpice era în mod evident un rege-substitut, atunci când victoria nu le-a mai conferit demnitatea de rege sacru: o combinaţie de mâncăruri ale căror iniţiale, după cum am arătat în *What Food the Centaurs Ate*, formau cuvântul grecesc *ciupercă*. Şi unele reţete citate de clasicişti ca fiind nectar şi *cecyon* – băutura mentolată folosită de Demetra la Eleusis – formau şi ele cuvântul *ciupercă*.

Am gustat şi eu ciuperca halucinogenă *psilocybe*, o ambrozie divină folosită din vremuri imemoriale de indienii mazateci din statul Oaxaca din Mexic; am auzit-o pe preoteasă invocându-l pe Tlaloc, Zeul-ciupercă, şi am avut viziuni transcendentale. Aşa că sunt întru totul de acord cu R. Gordon Wasson, descoperitorul american al acestui rit din vechime, că ideile europene de Rai şi Iad pot foarte bine să provină din mistere similare. Tlaloc a fost zămislit de un fulger; la fel şi Dionysos (*14.c); iar în folclorul grecesc, ca şi în cel mazatec, la fel au fost zămislite toate ciupercile – numite în mod tradiţional „hrana zeilor” în ambele limbi. Tlaloc purta o coroană în formă de şarpe; la fel şi Dionysos (*27.a). Tlaloc avea un refugiu subacvatic, la fel şi Dionysos (*27.e). Obiceiul sălbatic al menadelor de a smulge capetele victimelor lor (*27.f şi 28.d) se poate referi alegoric la smulgerea pălăriei ciupercii sacre – de vreme ce în Mexic piciorul ei nu e consumat niciodată. Citim că Perseu, un rege sacru al Argosului convertit la cultul lui Dionysos (*27.j), a dat cetăţii Micene acest nume după o ciupercă pe care a cules-o în acel loc, de unde a ţâşnit un izvor (*73.r). Emblema lui Tlaloc era o broască-râioasă, la fel ca a Argosului; iar din gura broaştei lui Tlaloc de pe fresca de la Tepentitla curge un şuvoi de apă. Însă în ce epocă să fi venit în contact cultura europeană şi cea central-americană?

Aceste teorii necesită cercetări suplimentare, astfel că nu am inclus concluziile mele în textul ediţiei de faţă. Orice expertiză în soluţionarea acestei probleme va fi foarte apreciată.

R.G.
Deyá, Mallorca,
Spania, 1960

Introducere

Emisarii medievali ai Bisericii Catolice au adus în Marea Britanie, pe lângă întregul corpus al istoriei sacre, şi un sistem universitar continental bazat pe clasicii greci şi latini. Legendele autohtone precum cele despre regele Arthur, Guy de Warwick, Robin Hood, cotoroanţa albastră din Leicester şi regele Lear erau considerate suficient de adecvate pentru mase, însă la începutul epocii Tudorilor, clericii şi clasele educate se refereau mult mai frecvent la miturile din Ovidiu, Vergiliu şi la rezumatele despre războiul troian pentru gimnaziile clasice. Deşi literatura engleză oficială din secolele XVI-XIX nu poate fi înţeleasă corect decât în lumina mitologiei greceşti, clasicii au pierdut în ultimul timp atât de mult teren în şcoli şi universităţi, încât nimeni nu se mai aşteaptă ca o persoană educată să ştie cine vor fi fost Deucalion, Pelops, Dedal, Enone, Laocoon sau Antigona. Ceea ce se ştie astăzi despre aceste mituri provine în mare parte din versiunile pentru copii, cum ar fi *The Heroes* de Kingsley şi *Tanglewood Tales* a lui Hawthorne; iar la prima vedere asta nu pare să conteze prea mult, deoarece de două mii de ani există moda de a respinge miturile ca pe nişte închipuiri bizare şi himerice, o moştenire fermecătoare din copilăria înţelepciunii greceşti, pe care Biserica, desigur, o depreciază pentru a sublinia importanţa spirituală mai mare a Bibliei. Însă valoarea lor în studiul istoriei, religiei şi sociologiei europene timpurii nu poate fi supraestimată.

Himeric este forma adjectivală a substantivului *chimaera,* care înseamnă „capră”. Acum patru mii de ani, Himera poate să nu fi părut cu nimic mai bizară decât orice simbol religios, heraldic sau comercial de astăzi. Era un animal monstruos, având (aşa cum consemnează Homer) cap de leu, trup de capră şi coadă de şarpe. S-a descoperit o Himeră sculptată pe zidurile unui templu hitit din

Carchemish şi, asemenea altor animale monstruoase, precum Sfinxul şi unicornul, probabil că fusese la origine un simbol calendaristic: fiecare componentă reprezenta un anotimp al anului sacru al Reginei Cerului – la fel ca şi cele trei strune ale lirei din carapace de ţestoasă, potrivit lui Diodor din Sicilia. Acest an străvechi cu trei anotimpuri este discutat de Nilsson în cartea sa *Primitive Time Reckoning* (1920).

Însă doar o mică parte din corpusul imens şi dezorganizat al mitologiei greceşti, care conţine elemente preluate din Creta, Egipt, Palestina, Frigia, Babilonia şi din alte locuri, poate fi categorisită, odată cu Himera, drept mit adevărat. Mitul adevărat poate fi definit ca reducerea la o sinteză narativă a mimodramei rituale interpretate în timpul sărbătorilor publice şi în multe cazuri consemnate pictural pe zidurile templelor, pe vase, sigilii, boluri, oglinzi, cufere, scuturi, tapiserii şi altele asemenea. Himera şi celelalte animale similare din calendar trebuie să fi ocupat un loc central în aceste spectacole care au devenit, prin consemnările lor iconografice şi orale, autoritatea primară sau carta instituţiilor religioase ale fiecărui trib, clan sau oraş. Subiectele lor erau acte de magie arhaice care promovau fertilitatea sau stabilitatea unui regat – regatele conduse de regine părând să fi precedat celor conduse de regi în întreaga regiune unde se vorbea limba greacă – şi amendamente la acestea, introduse în funcţie de împrejurări. Eseul lui Lucian *Despre dans* trece în revistă un număr impresionant de mimodrame rituale încă interpretate în secolul al II-lea d.Hr.; iar descrierea lui Pausanias a picturilor din templul de la Delfi şi a sculpturilor de pe cufărul lui Cipselos sugerează că extrem de multe consemnări mitologice diverse, din care acum nu a mai rămas nici urmă, s-au păstrat până în acea perioadă.

Mitul adevărat trebuie distins de:

(1) alegoria filosofică, precum cosmogonia lui Hesiod;

(2) explicaţia „etiologică” a unor mituri care nu mai sunt înţelese, cum ar fi înhămarea de către Admetos, la carul său, a unui leu şi a unui mistreţ;

(3) satira sau parodia, precum descrierea de către Silen a Atlantidei;

(4) fabula sentimentală, precum povestea lui Narcis şi Echo;

(5) istoria înflorită, precum aventura lui Arion cu delfinul;

(6) poveştile de iubire ale menestrelilor, precum povestea lui Cefalos şi Procris;

(7) propaganda politică, precum federalizarea Aticei de către Tezeu;

(8) legenda morală, precum povestea colierului lui Erifile;

(9) anecdota umoristică, precum farsa de alcov cu Heracle, Omfale şi Pan;

(10) melodrama teatrală, precum povestea lui Testor şi a fiicelor lui;

(11) saga eroică, tema principală a *Iliadei*;

(12) ficţiunea realistă, precum vizita lui Odiseu la fenicieni (*4, 69, 83, 85, 87, 89, 99, 106, 136, 161-165, 170).

Însă elemente mitice autentice pot fi găsite în cele mai puţin promiţătoare poveşti, iar cea mai cuprinzătoare şi mai edificatoare versiune a unui mit este rareori oferită de un singur autor. Şi nici nu trebuie să presupunem, atunci când căutăm forma lui originară, că o sursă scrisă ar avea cu atât mai multă autoritate cu cât e mai veche. Adesea, de exemplu, jucăuşul Calimah din Alexandria, frivolul Ovidiu din epoca lui Augustus sau extrem de plicticosul Tzetzes din ultima perioadă a Imperiului Bizantin oferă o versiune evident mai timpurie a unui mit decât Hesiod sau autorii greci de tragedii; iar *Excidium Troiae* din secolul al XIII-lea este, pe alocuri, mai solidă din punct de vedere mitic decât *Iliada*. Atunci când încercăm să înţelegem ca pe o proză o povestire mitologică sau pseudomitologică, trebuie să fim întotdeauna atenţi la numele, originea tribală şi soarta personajelor, apoi s-o reconstituim în forma ritualului dramatic, după care elementele ei accidentale vor sugera uneori o analogie cu un alt mit căruia i s-a dat o întorsătură anecdotică total diferită şi vor arunca lumină asupra amândurora.

Un studiu al mitologiei greceşti ar trebui să înceapă cu luarea în considerare a sistemelor politice şi religioase existente în Europa înainte de sosirea invadatorilor arieni din Nordul şi Estul îndepărtate. Judecând după artefactele şi miturile care au supravieţuit, întreaga Europă neolitică avea un sistem de idei religioase remarcabil de omogen, bazat pe venerarea Zeiţei-Mamă,

care avea multe nume, cunoscută fiind şi în Siria şi Libia.

Europa antică nu avea zei. Marea Zeiţă era considerată nemuritoare, neschimbătoare şi omnipotentă; iar conceptul de *paternitate* nu fusese încă introdus în gândirea religioasă. Ea accepta amanţi, însă pentru plăcere, nu ca să le ofere copiilor ei un tată. Bărbaţii se temeau de matriarhă, o venerau şi i se supuneau, vatra de care avea ea grijă într-o peşteră sau într-o colibă fiind cel mai vechi centru social, iar maternitatea, misterul primar. Astfel, prima victimă a unui sacrificiu public în Grecia îi era oferită întotdeauna Hestiei, Zeiţa Căminului. Este posibil ca imaginea albă şi aniconică a zeiţei, poate cel mai răspândit simbol al ei, care apare la Delfi ca *omphalos* sau buric, să fi reprezentat iniţial movila albă de cenuşă tasată, conţinând cărbuni aprinşi, care este cel mai simplu mijloc de a menţine un foc fără fum. Ulterior, ea a ajuns să fie identificată imagistic cu movila văruită în alb sub care era ascunsă păpuşa recoltei de grâne, pentru a fi scoasă primăvara, încolţită, şi cu movila de scoici, cuarţ sau marmură albă sub care erau îngropaţi regii morţi. Nu doar luna, ci (dacă e să judecăm după Hemera greacă şi irlandeza Gráinne) şi soarele era simbolul celest al zeiţei. În mitologia greacă mai veche, soarele cedează totuşi lunii întâietatea – deoarece ea inspiră o teamă superstiţioasă mai mare, nu emană o lumină mai slabă pe măsură ce anul se apropie de sfârşit şi ei i se atribuie puterea de a oferi sau a refuza câmpurilor apa.

Cele trei faze ale lunii – luna nouă, luna plină şi luna în descreştere – aminteau de cele trei faze ale matriarhei: Fecioară, Nimfă (femeie nubilă) şi Babă. Apoi, de vreme ce şi traseul anual al soarelui amintea de creşterea şi declinul puterilor ei fizice – primăvara ca Fecioară, vara ca Nimfă, iarna ca Babă –, zeiţa a ajuns să fie identificată cu schimbările în funcţie de anotimp din viaţa animalelor şi plantelor şi, astfel, cu Pământul-Mamă, care la începutul anului vegetativ produce doar frunze şi muguri, apoi flori şi fructe, pentru ca, în cele din urmă, să înceteze să mai dea rod. Ulterior, ea a putut fi concepută ca o altă triadă: fecioara eterică, nimfa pământului sau a mării, cotoroanţa lumii subpământene – reprezentate, respectiv, de Selena, Afrodita şi Hecate. Aceste analogii mistice au încurajat caracterul sacru al cifrei trei, iar Zeiţa-Lună a căpătat nouă ipostaze atunci când

fiecare din cele trei persoane – Fecioara, Nimfa şi Baba – au apărut ca triadă pentru a-şi demonstra divinitatea. Adepţii ei nu au uitat niciodată că nu erau trei zeiţe, ci una singură; deşi, în epoca clasică, Stimfalosul din Arcadia era unul dintre puţinele altare rămase unde toate purtau acelaşi nume: Hera.

Odată recunoscut oficial că copiii se nasc în urma raporturilor sexuale – o descriere a acestui punct de cotitură din religie apare în mitul hitit al nătângului Appu (H.G. Güterbock, *Kumarbi*, 1946) –, statutul religios al bărbatului s-a îmbunătăţit treptat, meritul pentru fecundarea femeilor nemaifiind atribuit vânturilor şi râurilor. Se pare că nimfa tribului îşi alegea în fiecare an câte un iubit dintre tinerii din jurul ei, un rege care urma să fie sacrificat la sfârşitul anului, transformându-l într-un simbol al fertilităţii, mai degrabă decât într-un obiect al plăcerii ei erotice. Stropirea cu sângele lui făcea pomii, culturile şi turmele să prindă rod, iar carnea lui era sfârtecată şi mâncată crudă de nimfele reginei – preotese care purtau măşti închipuind căţele, iepe sau scroafe. Apoi, ca rectificare a acestei practici, regele murea vara, imediat ce forţa soarelui cu care era identificat începea să scadă, iar alt tânăr, geamănul ori presupusul său geamăn – un vechi termen irlandez potrivit este *tanist* – devenea amantul reginei, pentru a fi sacrificat la mijlocul iernii şi, drept recompensă, reîncarnat într-un şarpe oracular. Aceşti consorţi dobândeau putere executivă doar atunci când li se permitea să ţină locul reginei, purtând veşmintele magice ale acesteia. Astfel s-a dezvoltat demnitatea de rege, şi chiar dacă soarele a devenit un simbol al fertilităţii masculine odată ce viaţa regelui fusese identificată cu traseul sezonier al soarelui, el tot rămânea sub tutela lunii, aşa cum şi regele a rămas sub tutela reginei, cel puţin în teorie, mult după ce faza matriarhală a fost depăşită. Astfel, vrăjitoarele din Tesalia, o regiune conservatoare, ameninţau soarele, în numele lunii, că va fi înghiţit de noaptea veşnică.

Nu există însă nici o dovadă că, chiar dacă femeile erau suverane în problemele religioase, bărbaţilor le-ar fi fost refuzate domenii în care să nu poată acţiona decât sub supraveghere feminină, deşi este foarte posibil ca ei să fi adoptat multe dintre caracteristicile „sexului slab” considerate până atunci specifice bărbatului din punct de vedere funcţional. Li se puteau încredinţa

vânătoarea, pescuitul, culegerea anumitor alimente, îngrijirea turmelor şi a cirezilor şi apărarea teritoriului tribal împotriva intruşilor, atât timp cât nu încălcau legea matriarhală. Erau aleşi conducători ai unor clanuri totemice şi li se acordau anumite puteri, mai ales în vreme de migraţie sau de război. Regulile ce stabileau care anume bărbat trebuia să fie comandant suprem variau de la un matriarhat la altul: de obicei era ales unchiul matern al reginei, fratele ei sau fiul mătuşii ei materne. Cel mai primitiv comandant suprem tribal avea şi autoritatea de a acţiona pe post de judecător în disputele personale dintre bărbaţi, în măsura în care astfel autoritatea religioasă a reginei nu era prejudiciată. Cea mai primitivă societate matriliniară care s-a păstrat până astăzi este cea a nairilor din sudul Indiei, unde prinţesele, deşi căsătorite cu soţi-copii de care divorţează imediat, fac copii cu amanţi care nu au un rang anume; iar prinţesele mai multor triburi matriliniare din vestul Africii se căsătoresc cu străini sau cu oameni de rând. Femeile de viţă regească din Grecia preelenică nu ezitau nici ele să se unească cu sclavii lor, dacă nu cumva cele o sută de familii din Locrida şi Locri Epizefiri nu au fost excepţii.

Timpul era calculat iniţial pe baza lunaţiilor, fiecare ceremonie importantă având loc într-o anumită fază a lunii, solstiţiile şi echinocţiile nefiind determinate exact, ci aproximate în funcţie de cea mai apropiată lună nouă sau plină. Şapte a devenit număr sacru deoarece regele murea în a şaptea lună plină după ziua cea mai scurtă. Chiar şi atunci când, după o observare astronomică atentă, anul solar s-a dovedit a avea 364 de zile, plus câteva ore lăsate deoparte, el a trebuit să fie împărţit în luni – adică în cicluri ale lunii –, şi nu în fracţiuni ale ciclului solar. Aceste luni au devenit ulterior ceea ce lumea anglofonă numeşte şi astăzi „luni cutumiare” (*common-law months*), fiecare de câte douăzeci şi opt de zile, care era un număr sacru, în sensul că luna putea fi venerată ca o femeie al cărei ciclu menstrual normal este de douăzeci şi opt de zile, şi, de asemenea, că atât durează în realitate revoluţiile lunii faţă de soare. Săptămâna de şapte zile era o unitate a lunii cutumiare, caracterul fiecărei zile fiind dedus, se pare, din calitatea atribuită lunii corespunzătoare a vieţii regelui sacru. Acest sistem a dus la o identificare şi mai clară a femeii cu

luna şi, de vreme ce anul de 364 de zile se împarte exact la douăzeci şi opt, succesiunea anuală a sărbătorilor populare putea fi cuplată cu lunile cutumiare. Ca tradiţie religioasă, anii cu treisprezece luni au supravieţuit în rândul ţăranilor europeni timp de peste un mileniu după adoptarea calendarului iulian; astfel, Robin Hood, care ar fi trăit pe vremea lui Eduard al II-lea, putea să zică într-o baladă care celebra sărbătoarea de Armindeni:

> Câte luni vesele sunt într-un an?
> Sunt treisprezece, spun eu…,

ceea ce un editor din epoca Tudorilor a modificat în: „…Sunt doar douăsprezece, vă spun…”. Numărul treisprezece, al lunii în care soarele moare, nu şi-a pierdut niciodată reputaţia malefică în rândul superstiţioşilor. Zilele săptămânii se aflau sub guvernarea titanilor: spirite ale soarelui, ale lunii şi ale celor cinci planete descoperite până atunci, spirite care erau responsabile pentru ele în faţa zeiţei în calitatea ei de Creatoare. Acest sistem fusese dezvoltat probabil în Sumerul matriarhal.

Astfel, soarele traversa treisprezece stadii lunare, începând cu solstiţiul de iarnă, când ziua începe din nou să crească după ce tot scăzuse din toamnă. Ziua suplimentară a anului sideral, câştigată de la anul solar prin revoluţia pământului pe orbita sa în jurul soarelui, a fost intercalată între lunile a treisprezecea şi prima şi a devenit cea mai importantă zi dintre cele 365, ocazie cu care nimfa tribului îl alegea pe regele sacru, de obicei câştigătorul unei curse, al unei lupte sau întreceri cu arcul. Dar acest calendar primitiv a suferit modificări: în unele regiuni, ziua suplimentară pare să fi fost intercalată nu la solstiţiul de iarnă, ci la un alt fel de An Nou – de Stretenie, la mijlocul intervalului dintre solstiţiu şi echinocţiu –, când apar primele semne ale primăverii; la echinocţiul de primăvară, când se consideră că soarele este la maturitate; la solstiţiul de vară; la răsăritul Stelei Câinelui, care marchează inundaţiile Nilului; sau la echinocţiul de toamnă, când încep ploile.

Mitologia timpurie a Greciei este preocupată mai cu seamă de relaţiile schimbătoare dintre regină şi amanţii ei, care încep cu sacrificările lor anuale sau bianuale şi iau sfârşit atunci când a fost compusă *Iliada* şi regii se lăudau: „Noi suntem cu mult mai

desăvârşiţi decât taţii noştri!”, regina fiind eliminată de o monarhie masculină fără oprelişti. Numeroase analogii africane ilustrează stadiile progresive ale acestei schimbări.

O mare parte din miturile Greciei este istorie politico-religioasă. Belerofon îl îmblânzeşte pe înaripatul Pegas şi o omoară pe Himera. Perseu, într-o variantă a aceleiaşi legende, zboară prin aer şi îi taie capul mamei lui Pegas, Gorgona Meduza; aşa cum Marduk, un erou babilonian, ucide creatura monstruoasă Tiamat, Zeiţa Mării. Numele lui Perseu ar trebui scris corect Pterseu, „distrugătorul”; şi el nu era, cum a sugerat profesorul Kerenyi, o imagine arhetipală a morţii, ci îi reprezenta, probabil, pe elenii patriarhali care au invadat Grecia şi Asia Mică la începutul mileniului al II-lea î.Hr. şi au contestat puterea Zeiţei Triple. Pegas îi fusese consacrat deoarece calul cu copite în formă de lună apărea în ceremoniile de invocare a ploii şi de întronare a regilor sacri, iar aripile lui simbolizau o natură celestă, mai degrabă decât iuţimea. Jane Harrison a arătat (*Prolegomena to the Study of Greek Religion* V) că Meduza fusese cândva ea însăşi zeiţă, ascunzându-se în spatele unei măşti protectoare de Gorgonă: un chip hidos menit să-i avertizeze pe profani să nu încalce domeniul Misterelor ei. Faptul că Perseu îi taie capul Meduzei înseamnă, cu alte cuvine, că elenii au pătruns în principalele altare ale zeiţei, le-au smuls preoteselor măştile de Gorgone şi au luat în stăpânire caii sacri – în Beoţia s-a descoperit o veche reprezentare a zeiţei cu cap de Gorgonă şi trup de iapă. Belerofon, dublul lui Perseu, ucide Himera din Licia: cu alte cuvinte, elenii au anulat vechiul calendar meduzian şi l-au înlocuit cu un altul.

La fel, uciderea de către Apollo a şarpelui Python la Delfi pare să consemneze capturarea de către ahei a altarului cretan al zeiţei htoniene; la fel şi tentativa lui de a o viola pe Dafne, pe care Hera a transformat-o atunci în laur. Acest mit a fost citat de unii psihologi freudieni ca simbolizând oroarea instinctivă a fetelor faţă de actul sexual; însă Dafne nu era câtuşi de puţin o fecioară înspăimântată. Numele ei este o contracţie a lui *Dafene*, „sângeroasa”, zeiţa aflată în stare orgiastică, ale cărei preotese, menadele, mestecau frunze de dafin ca să se ameţească şi ieşeau la răstimpuri, când era lună plină, îi atacau pe călătorii necugetaţi şi sfârtecau copii sau animale tinere; dafinul conţine cianură de potasiu. Ordinele

menadelor au fost suprimate de eleni şi doar tufişul de dafini mai atesta faptul că Dafne ocupase cândva acele altare: mestecarea frunzelor de dafin de către oricine altcineva în afara preotesei profetice pythiene, pe care Apollo a păstrat-o în slujba lui la Delfi, a fost interzisă în Grecia până în epoca romană.

Invaziile elenice de la începutul mileniului al II-lea î.Hr. numite de obicei eoliană şi ionică par să fi fost mai puţin distructive decât invaziile aheeană şi dorică, pe care le-au precedat. Mici grupuri înarmate de păstori care venerau trinitatea ariană de zei – Indra, Mitra şi Varuna – au trecut de bariera Munţilor Otris şi s-au ataşat destul de paşnic aşezărilor preelenice din Tesalia şi Grecia Centrală. Ei au fost acceptaţi drept copii ai zeiţei locale şi au oferit regi sacri. Astfel, o aristocraţie militară masculină s-a reconciliat cu o teocraţie feminină, nu doar în Grecia, ci şi în Creta, unde elenii au obţinut de asemenea un avanpost, exportând civilizaţia cretană în Atena şi Pelopones. În cele din urmă, limba greacă a fost vorbită în întregul bazin al Mării Egee şi, în vremea lui Herodot, un singur oracol mai vorbea o limbă preelenică (Herodot VIII.134-5). Regele avea rolul de reprezentant al lui Zeus, Poseidon sau Apollo şi se numea pe sine cu unul dintre numele acestora, deşi însuşi Zeus a fost timp de secole un simplu semizeu, nu o zeitate olimpiană nemuritoare. Toate miturile timpurii despre seducerea nimfelor de către zei par să se refere la căsătorii între căpetenii elenice şi preotese locale ale Lunii, care întâmpinau o rezistenţă înverşunată din pricina Herei, adică a sentimentelor religioase conservatoare.

Atunci când durata scurtă a domniei regelui s-a dovedit a fi supărătoare, s-a căzut de acord asupra prelungirii anului de treisprezece luni până la un Mare An de o sută de lunaţii, în decursul căruia are loc o cvasicoincidenţă a timpului solar şi a celui lunar. Dar, deoarece câmpurile şi recoltele aveau în continuare nevoie să lege rod, regele a fost de acord să suporte o moarte simulată anuală şi să îşi cedeze suveranitatea pentru o zi – cea intercalată, aflată în afara anului sideral sacru – unui băiat substitut al regelui, sau *interrex*, care murea la sfârşitul ei şi al cărui sânge era folosit pentru ceremonia stropitului. Acum regele sacru fie domnea pe întreaga perioadă a Marelui An, având un succesor (tanist) ales drept locotenent, fie cei doi domneau în ani alternativi, fie regina îi lăsa să-şi împartă regatul ei şi să

domnească în paralel. Regele era locţiitor al reginei în multe funcţii sacre, se îmbrăca cu veşmintele ei, purta sâni falşi, împrumuta toporul ei lunar ca simbol al puterii şi chiar prelua arta ei magică de a invoca ploaia. Moartea lui rituală varia mult ca modalitate: putea fi sfârtecat în bucăţi de femei exaltate, străpuns cu lancea, doborât cu un topor, împuns în călcâi cu o săgeată otrăvită, izbit de o stâncă, incinerat pe rug, înecat într-un iaz sau ucis între două care de luptă ce se ciocneau intenţionat. Dar de murit trebuia să moară. Un nou stadiu a fost atins atunci când el a ajuns să fie înlocuit cu băieţi la altarul sacrificial, iar regele a refuzat să mai moară după ce îndelungata lui domnie lua sfârşit. Regele va mai domni încă un interval, împărţind domeniul în trei părţi şi acordând câte o parte fiecăruia dintre succesorii lui, justificarea fiind că deja fusese găsită o aproximare mai bună a timpului solar şi a celui lunar, anume nouăsprezece ani sau 325 de lunaţii. Marele An devenise astfel un An Şi Mai Mare.

În toate aceste stadii succesive, reflectate în numeroase mituri, regele sacru a continuat să îşi păstreze poziţia doar prin dreptul de căsătorie cu nimfa tribului, care era aleasă fie în urma unei curse de alergări cu însoţitoarele ei din casa regală, fie prin ultimogenitură, adică prin faptul de a fi mezina nubilă a ramurii tinere. Tronul a rămas matriliniar, cum s-a întâmplat, teoretic, chiar şi în Egipt, iar, drept urmare, regele sacru şi succesorul-tanist erau întotdeauna aleşi din afara casei regale feminine; până când vreun rege mai îndrăzneţ a decis, în cele din urmă, să comită incest cu moştenitoarea, care avea rang de fiică a lui, şi a dobândit astfel o nouă îndreptăţire la tron atunci când domnia lui a trebuit să fie reînnoită.

Invaziile aheene din secolul al XIII-lea î.Hr. au slăbit serios tradiţia matriliniară. Se pare că regele urzea acum să domnească pe întreaga perioadă a vieţii lui naturale; iar când au sosit dorienii, spre sfârşitul mileniului al II-lea, succesiunea patriliniară devenise regula. Un prinţ nu mai părăsea casa tatălui său ca să se căsătorească cu o prinţesă străină, ci ea venea la el, aşa cum a convins-o Odiseu pe Penelopa. Genealogia a devenit patriliniară, chiar dacă un incident din Samos menţionat de Pseudo-Herodot în *Viaţa lui Homer* arată că, destul de mult timp după ce Apaturia, sau Sărbătoarea Descendenţei Masculine, a înlocuit-o pe cea a

Descendenţei Feminine, riturile constau în continuare în sacrificii aduse Zeiţei-Mamă, la care bărbaţilor nu li se permitea să participe.

Sistemul olimpian familiar nouă a fost adoptat ca un compromis între viziunea elenică şi cea preelenică: o familie divină de şase zei şi şase zeiţe, condusă de cosuveranii Zeus şi Hera şi formând un Consiliu al Zeilor după modelul babilonian. Dar, în urma unei revolte a populaţiei preelenice, descrisă în *Iliada* drept o conspiraţie împotriva lui Zeus, Hera a devenit subordonata lui. Atena s-a declarat „cu totul în favoarea Tatălui” şi, în cele din urmă, Dionysos a asigurat preponderenţa masculină în Consiliu înlocuind-o pe Hestia. Deşi rămase în minoritate, zeiţele nu au fost niciodată excluse în totalitate – ca în Ierusalim –, deoarece veneraţii poeţi Homer şi Hesiod „le-au dat porecle, le-au împărţit cinstirile de care se bucură şi meşteşugurile ce le cunosc” (Herodot II.53) care nu puteau fi expropriate cu uşurinţă. Mai mult, deşi sistemul de a reuni toate femeile de sânge regal laolaltă sub controlul regelui, descurajând astfel străinii să atenteze la un tron matriliniar, a fost adoptat în Roma atunci când s-a înfiinţat Ordinul Vestalelor, iar în Palestina când regele David şi-a constituit haremul lui regal, acesta nu a ajuns niciodată în Grecia. Descendenţa, succesiunea şi moştenirea patriliniară descurajează şi mai mult producerea miturilor şi atunci apare legenda istorică, ce păleşte în lumina istoriei comune.

Vieţile unor personaje precum Heracle, Dedal, Tiresias şi Fineu se întind vreme de mai multe generaţii, deoarece acestea sunt mai degrabă calităţi decât nume ale unor eroi. Însă miturile, deşi dificil de reconciliat cu cronologia, sunt întotdeauna practice: ele insistă asupra unui anumit aspect al tradiţiei, oricât de deformat ar fi putut să ajungă sensul lui când este rostit. Să luăm, de exemplu, povestea confuză a visului lui Eac, în care furnicile, căzând dintr-un stejar oracular, se transformă în bărbaţi şi colonizează insula Egina, după ce Hera o depopulase. Aici, principalele aspecte de interes sunt faptul că stejarul crescuse dintr-o ghindă din Dodona, că furnicile erau tesaliene şi că Eac era nepotul râului Asopos. Aceste elemente însumate oferă o descriere concisă a imigrărilor în Egina de la sfârşitul mileniului al II-lea î.Hr.

În pofida unui tipar asemănător al miturilor greceşti, toate

interpretările detaliate ale unor legende sunt supuse îndoielii până când arheologii vor putea oferi un tablou mai precis al mişcărilor tribale din Grecia şi al datării acestora. Iar abordarea istorică şi antropologică este singura rezonabilă: se poate demonstra că teoria conform căreia Himera, Sfinxul, Gorgona, centaurii, satirii şi ceilalţi asemenea lor sunt zvâcniri oarbe ale inconştientului colectiv jungian, cărora nu li s-a putut şi nu li se va putea acorda vreodată o semnificaţie precisă, este greşită. Epoca Bronzului şi prima Epocă a Fierului din Grecia nu au fost copilăria umanităţii, cum sugerează doctorul Jung. Faptul că Zeus a înghiţit-o pe Metis şi i-a dat apoi naştere Atenei printr-un orificiu din capul său nu este o fantezie nestăpânită, ci o dogmă teologică ingenioasă care încorporează cel puţin trei viziuni conflictuale:

(1) Atena era fiica prin partenogeneză a lui Metis; cu alte cuvinte, cea mai tânără persoană din Triada condusă de Metis, Zeiţa Înţelepciunii.
(2) Zeus a înghiţit-o pe Metis; cu alte cuvinte, aheii au suprimat cultul ei şi au atribuit toată înţelepciunea lui Zeus, ca zeu patriarhal al lor.
(3) Atena era fiica lui Zeus; cu alte cuvinte, aheii care îl venerau pe Zeus au cruţat templele Atenei, cu condiţia ca adepţii ei să accepte suveranitatea lui supremă.

Înghiţirea lui Metis de către Zeus, ca şi urmarea ei, va fi reprezentată grafic pe zidurile unui templu; şi, aşa cum senzualul Dionysos – cândva fiu prin partenogeneză al lui Semele – a renăscut din coapsa lui, la fel şi Atena cea raţională a renăscut din capul său. Dacă unele mituri sunt enigmatice la prima vedere, asta se întâmplă adesea din cauză că mitograful a interpretat greşit, în mod accidental sau deliberat, o imagine sacră sau un rit dramatic. Am numit acest proces „iconotropie”, iar exemplificări ale ei pot fi găsite în fiecare corpus de literatură sacră care stabileşte sensul final al unei reforme radicale a unor credinţe din vechime. Mitul grec e plin de cazuri de iconotropie. Mesele de lucru cu trei picioare ale lui Hefaistos, de exemplu, care alergau singure la întrunirile zeilor şi se întorceau (*Iliada* XVIII.368 şi urm.), nu sunt, cum sugerează dr. Charles Seltman în cartea sa *Twelve Olympian Gods*, anticipări ale automobilelor, ci discuri de aur solare cu trei

picioare fiecare (asemănătoare emblemei Insulei Man) şi par să reprezinte numărul anilor cu trei anotimpuri pe durata cărora unui „fiu al lui Hefaistos” i se îngăduia să domnească în insula Lemnos. La fel, aşa-numita „Judecată a lui Paris”, în care un erou este chemat să aleagă între farmecele a trei zeiţe rivale şi să ofere mărul celei mai frumoase dintre ele, consemnează o situaţie ritualică străveche, depăşită în vremea lui Homer şi Hesiod. Cele trei zeiţe sunt o singură zeiţă triadică: Fecioara Atena, Nimfa Afrodita şi Baba Hera – iar Afrodita este cea care îi oferă lui Paris mărul, şi nu ea l-a primit din partea lui. Acest măr, care simbolizează iubirea ei cumpărată cu preţul vieţii lui, va fi paşaportul lui Paris pentru Câmpiile Elizee, livezile de meri de la miazănoapte unde erau primite doar sufletele eroilor. Un dar similar este oferit în mod frecvent în miturile irlandeze şi galeze, precum şi de către cele trei Hesperide lui Heracle, şi de către Eva, „Mama tuturor celor vii”, lui Adam. Astfel, Nemesis, zeiţa crângului sacru care, în miturile târzii, a devenit un simbol al răzbunării divine asupra regilor trufaşi, poartă o ramură cu mere, darul ei pentru eroi. Toate paradisurile din neolitic şi din Epoca Bronzului erau insule-livezi; însuşi cuvântul *paradis* înseamnă „livadă”.

O adevărată ştiinţă a mitului ar trebui să înceapă cu un studiu al arheologiei, istoriei şi religiei comparate, nu în cabinetul de consultaţii al psihoterapeutului. Deşi adepţii lui Jung consideră că „miturile sunt revelări originare ale psyche-ului preconştient, declaraţii involuntare despre evenimente psihice inconştiente”, mitologia greacă nu era cu nimic mai misterioasă în conţinutul ei decât caricaturile electorale moderne şi, în cea mai mare parte, a fost formulată în teritorii care aveau relaţii politice strânse cu Creta minoică – o ţară suficient de sofisticată ca să aibă arhive scrise, clădiri cu patru etaje cu instalaţii sanitare, uşi cu încuietori moderne, mărci înregistrate, şah, un sistem central de măsuri şi greutăţi şi un calendar bazat pe observaţii astronomice perseverente.

Metoda mea a fost de a asambla într-o naraţiune armonioasă toate elementele risipite ale fiecărui mit, folosindu-mă de variante puţin cunoscute care ar putea contribui la determinarea semnificaţiei lui, şi de a răspunde cât mai bine, în termeni antropologici sau istorici, tuturor întrebărilor care apar. Sunt pe

deplin conştient că este o sarcină mult prea ambiţioasă pentru orice mitolog solitar, oricât de mult sau de intens ar lucra. Inevitabil se strecoară erori. Nu pot decât să subliniez că orice enunţ emis aici despre religia sau ritualul mediteraneean de dinaintea apariţiei documentelor scrise este ipotetic. Cu toate acestea, de când a apărut prima oară această carte, în 1955, am fost încurajat de analogiile apropiate pe care E. Meyrowitz le oferă în *Akan Cosmological Drama* (Faber & Faber) la schimbările religioase şi sociale presupuse aici. Indigenii akan rezultă dintr-o emigrare străveche spre sud a berberilor libieni – veri ai populaţiei preelenice din Grecia – din oazele deşertului Sahara (*3.*3*) şi din căsătoriile lor încrucişate din Timbuctu cu negrii de pe fluviul Niger. În secolul al XI-lea d.Hr., ei s-au mutat şi mai la sud, în ceea ce acum reprezintă Ghana. În rândurile lor supravieţuiesc patru tipuri diferite de cult. În cel mai primitiv dintre ele, Luna este venerată ca Zeiţa Triplă supremă, Ngame, în mod evident identică cu Neith din Libia, Tanit din Cartagina, Anatha din Canaan şi versiunea timpurie a Atenei din Grecia (*8.*1*). Se spune că Ngame a creat corpurile cereşti prin strădaniile ei (*1.*1*), iar apoi a dat viaţă oamenilor şi animalelor trăgând în trupurile lor inerte cu săgeţi magice din arcul ei de lună nouă. Se mai spune că tot ea curmă viaţa, în ipostaza ei de ucigaşă, aşa cum făcea şi omoloaga ei, Zeiţa-Lună Artemis (*22.*1*). Se consideră că o prinţesă de descendenţă regală poate fi, în vremuri tulburi, copleşită de magia lunară a lui Ngame şi poate da naştere unei zeităţi tribale care îşi stabileşte sălaşul în altar şi conduce un grup de emigranţi spre o nouă regiune. Această femeie devine regină-mamă, căpetenie războinică, judecător şi preoteasă a aşezării pe care o întemeiază. Zeitatea s-a revelat între timp ca animal totemic protejat de un tabu strict, cu excepţia vânătorii anuale şi a sacrificării unui singur exemplar; aceasta aduce lumină asupra vânătorii anuale de bufniţe întreprinse de pelasgii din Atena (*97.*4*). Apoi sunt alcătuite state care constau din federaţii de triburi, cea mai puternică zeitate tribală devenind Zeu-stat.

Al doilea tip de cult marchează coalescenţa indigenilor akan cu adoratorii sudanezi ai Zeului-Tată, Odomankoma, cel care pretindea că a creat universul de unul singur (*4.*c*); se pare că aceşti adoratori erau conduşi de căpetenii masculine alese şi

adoptaseră săptămâna sumeriană de şapte zile. Ca mit de compromis, se spune acum că Ngame a dat viaţă creaţiei inanimate a lui Odomankoma şi fiecare zeitate tribală devine una dintre cele şapte puteri planetare. Aceste puteri planetare – după cum am presupus că s-a întâmplat şi în Grecia când venerarea titanilor a venit din Orient (*1.*3*) – formează perechea masculin-feminin. Regina-mamă a statului, ca reprezentantă a lui Ngame, realizează o căsătorie sacră anuală cu reprezentantul lui Odomankoma, şi anume cu amantul ales de ea, pe care, la sfârşitul anului, preoţii îl ucid şi îl jupoaie. Aceeaşi practică pare să fi prevalat şi în rândul grecilor (*9.*a* şi 21.*5*).

În al treilea tip de cult, amantul reginei-mamă devine rege şi e venerat ca ipostază masculină a Lunii, corespondent al zeului fenician Baal Haman; iar un băiat moare în locul lui în fiecare an, ca substitut de rege (*30.*1*). Regina-mamă deleagă acum principalele ei puteri executive unui vizir şi se concentrează asupra funcţiilor ei rituale de fertilizare.

În al patrulea tip de cult, după ce mai mulţi regi mărunţi îşi recunosc vasalitatea faţă de rege, acesta îşi abrogă ipostaza de Zeu al Lunii şi se proclamă Rege-Soare, după modelul egiptean (*67.*1* şi *2*). Deşi continuă să celebreze căsătoria sacră anuală, el se eliberează de dependenţa de Lună. În acest stadiu, căsătoria patrilocală o suprimă pe cea matrilocală, iar triburilor le sunt furnizaţi strămoşi masculini eroici, cum s-a întâmplat în Grecia – deşi acolo venerarea soarelui nu a înlocuit niciodată venerarea Zeului Tunetului.

În rândul akanilor, fiecare schimbare a ritualului curţii regale este marcată de o adăugire la mitul acceptat al evenimentelor din Cer. Astfel, dacă regele a numit un portar regal şi a dat strălucire funcţiei acestuia căsătorindu-l cu o prinţesă, se anunţă că un portar divin din Cer a făcut acelaşi lucru. După toate probabilităţile, căsătoria lui Heracle cu zeiţa Hebe şi numirea lui ca însoţitor al lui Zeus (*145.*i* şi *j*) a reflectat un eveniment similar de la curtea din Micene; iar ospeţele divine din Olimp reflectau celebrări similare din Olimpia, sub conducerea comună a Înaltului Rege din Micene, asemănător lui Zeus, şi a Marii Preotese a Herei din Argos.

Le sunt profund recunoscător lui Janet Seymour-Smith şi

Kenneth Gay pentru că m-au ajutat să pun la punct această carte, lui Peter şi Lalage Green pentru că au corectat primele capitole, lui Frank Seymour-Smith pentru că a trimis din Londra texte rare în latină şi greacă şi numeroşilor prieteni care m-au ajutat să revizuiesc prima ediţie.

R.G.

Deyá, Mallorca (Spania)

1. Mitul pelasgic al creaţiei

a. La început, Eurinome, Zeiţa Tuturor Lucrurilor, s-a înălţat goală din Haos, dar nu a găsit nimic tare pe care să pună piciorul şi, drept urmare, a despărţit marea de cer, dansând de una singură pe valurile acesteia. S-a dus dansând spre sud, iar vântul pus în mişcare în urma ei părea ceva nou şi deosebit cu care să-şi înceapă munca de creaţie. Întorcându-se, a prins vântul de nord, l-a răsucit în palme şi, iată, s-a ivit marele şarpe Ofion. Ca să se încălzească, Eurinome a dansat tot mai frenetic, până când Ofion, căruia i se aprinsese pofta, s-a înfăşurat în jurul picioarelor ei divine, pregătindu-se să se împerecheze cu ea. Ca urmare, Vântul de Nord, numit şi Boreas, fecundează; de aceea iepele îşi întorc adeseori partea dindărăt spre vânt şi prăsesc mânji fără ajutorul vreunui armăsar[1]. La fel şi Eurinome a rămas grea.

b. Apoi, ea a luat chip de porumbiţă, clocind pe valuri, iar la momentul potrivit a făcut Oul Universal. La îndemnul ei, Ofion s-a înfăşurat de şapte ori în jurul oului până când acesta a eclozat şi s-a despicat în două. Din el s-au revărsat toate câte sunt – copiii ei: soarele, luna, planetele, stelele, pământul cu munţii şi râurile, copacii, ierburile şi toate vieţuitoarele.

c. Eurinome şi Ofion şi-au făcut casă pe Muntele Olimp, unde el a ofensat-o pretinzând că ar fi creatorul Universului. De îndată, ea i-a strivit capul cu călcâiul, i-a scos dinţii lovindu-l cu picioarele şi l-a surghiunit în peşterile întunecate de sub pământ[2].

d. Apoi, zeiţa a creat cele şapte puteri planetare, punând câte o titanidă şi un titan peste fiecare dintre ele: Teea şi Hiperion pentru Soare; Phoebe şi Atlas pentru Lună; Dione şi Crius pentru planeta Marte; Metis şi Keos pentru planeta Mercur; Temis şi Eurimedon pentru planeta Jupiter; Tethis şi Ocean pentru Venus; Rhea şi Cronos pentru planeta Saturn[3]. Iar cel dintâi om a fost Pelasgos,

strămoşul pelasgilor. El s-a ivit din pământul Arcadiei, urmat de alţii ca el, pe care i-a învăţat cum să înalţe colibe, să mănânce ghindă şi să coase tunici din piele de porc, aşa cum oamenii săraci din Eubeea şi Focida mai poartă şi azi[4].

*

1. În acest sistem religios arhaic nu existau încă nici zei, nici preoţi, ci doar o zeiţă universală şi preotesele ei, femeia fiind sexul dominant, iar bărbatul victima ei înspăimântată. Paternitatea nu era încă avută în vedere, actul concepţiei fiind atribuit vântului, consumului de boabe sau înghiţirii accidentale a unei insecte; succesiunea era matriliniară, iar şerpii erau consideraţi încarnări ale morţilor. Eurinome („atot-rătăcitoarea") era numele zeiţei în ipostaza ei de lună vizibilă; numele ei sumerian fiind Iahu („porumbiţa exaltată"), nume care s-a transformat ulterior în Iehova, Creatorul. Ca porumbiţă, l-a despicat simbolic în două pe Marduk, la Sărbătoarea Primăverii din Babilon, când a inaugurat noua ordine a lumii.

2. Ofion sau Boreas este şarpele demiurg din mitul ebraic şi egiptean – în vechea artă mediteraneeană, Zeiţa fiind înfăţişată mereu însoţită de el. Pelasgii născuţi din pământ, care pretindeau, după cum se pare, că apăruseră din dinţii lui Ofion, probabil că erau la origine oamenii din neolitic ai „ceramicii pictate" ajunşi în Grecia continentală din Palestina în jurul anului 3500 î.Hr.; iar vechii eleni – imigranţi din Asia Mică pe drumul Cicladelor – i-au găsit ocupând Peloponesul şapte sute de ani mai târziu. Dar „pelasgi" a început să fie un termen aplicat vag tuturor locuitorilor preelenici ai Greciei. Astfel, Euripide (citat de Strabon V.2.4) consemnează că pelasgii au adoptat numele „danaizi" odată cu venirea în Argos a lui Danaos însoţit de cele cincizeci de fiice ale lui (*60.*f*). Criticile aspre la adresa comportamentului lor licenţios (Herodot VI.137) se referă probabil la obiceiul preelenic al orgiilor erotice. În acelaşi pasaj, Strabon spune că cei care locuiau lângă Atena erau cunoscuţi drept pelargi („berze"), aceasta fiind probabil pasărea lor totemică.

3. Titanii („stăpânii") şi titanidele îşi aveau omologii lor în astrologia babiloniană şi palestiniană, unde erau zeităţile care

guvernau cele şapte zile ale săptămânii planetare sacre şi este posibil să fi fost introduşi de colonia canaanită sau hitită stabilită pe Istmul Corint la începutul mileniului al II-lea î.Hr. (*67.*2*) sau chiar de vechii elazi. Dar atunci când cultul titanilor a fost abolit în Grecia, iar săptămâna de şapte zile a încetat să mai apară în calendarul oficial, numărul lor era considerat de unii autori ca fiind de doisprezece, probabil pentru a corespunde semnelor zodiacale. Hesiod, Apollodor, Stephanus Byzantinus, Pausanias şi alţi câţiva oferă liste contradictorii cu numele lor. În mitul babilonian, stăpânitorii planetari ai săptămânii, anume Samas, Sin, Nergal, Bel, Beltis şi Ninib, erau cu toţii bărbaţi, cu excepţia lui Beltis, Zeiţa Iubirii; dar în săptămâna germanică, pe care celţii au împrumutat-o din estul Mediteranei, duminica, marţea şi vinerea erau prezidate de titanide, şi nu de titani. Dacă e să judecăm după statutul divin al perechilor de fiice şi fii ai lui Eol (*43.*4*) şi după mitul lui Niobe (*77.*1*), atunci când sistemul a ajuns pentru prima oară din Palestina în Grecia preelenică s-a decis ca fiecare titan să primească o titanidă pereche, ca mijloc de protejare a intereselor zeiţei. Nu după mult timp însă, cei paisprezece au fost reduşi la un grup mixt de şapte. Puterile planetare erau precum urmează: Soarele pentru iluminare, Luna pentru vrajă, Marte pentru creştere, Mercur pentru înţelepciune, Jupiter pentru lege, Venus pentru dragoste, Saturn pentru pace. Astrologii clasici greci s-au pus de acord cu cei babilonieni şi au încredinţat planetele lui Helios, Selene, Ares, Hermes (sau Apollo), Zeus, Afroditei şi lui Cronos – ai căror echivalenţi latini, amintiţi mai sus, încă mai dau numele săptămânii franceze, italiene şi spaniole.

4. În cele din urmă, din punct de vedere mitic, Zeus i-a înghiţit pe titani, inclusiv pe sine însuşi sub formă primitivă – şi de atunci evreii din Ierusalim au venerat un zeu transcendent, alcătuit din toate puterile planetare ale săptămânii: o teorie simbolizată de sfeşnicul cu şapte braţe şi de cei Şapte Stâlpi ai Înţelepciunii. Pausanias (II.20.9) spune că cei şapte stâlpi planetari înălţaţi lângă Mormântul Calului din Sparta erau împodobiţi în stilul străvechi şi e posibil să fi avut legătură cu riturile egiptene introduse de pelasgi (Herodot II.57). Nu e sigur dacă evreii au împrumutat această teorie de la egipteni sau invers; dar aşa-numitul Zeus Heliopolitanul, despre care A.B. Cook discută în cartea sa *Zeus*

(I.570-76), avea un caracter egiptean şi reprezentări ale busturilor celor şapte puteri planetare pe cuirasă, ca ornamente frontale; şi, în mod obişnuit, ale busturilor celorlalţi olimpieni ca ornamente pe spate. O statuetă de bronz a acestui zeu a fost găsită în Tortosa (Spania), o alta în Byblos (Fenicia), iar o stelă de marmură din Marsilia înfăţişează şase busturi planetare şi o reprezentare în mărime naturală a lui Hermes – care se bucura de asemenea de cea mai mare proeminenţă printre statuete –, probabil ca inventator al astronomiei. În Roma, Quintus Valerius Soranus susţinea şi el că Jupiter ar fi un zeu transcendent, chiar dacă acolo săptămâna nu era aceeaşi ca la Marsilia, Byblos şi (probabil) Tortosa. Dar puterilor planetare nu li s-a permis niciodată să influenţeze cultul olimpian oficial, fiind considerate nongreceşti (Herodot I.131) şi, prin urmare, nepatriotice: Aristofan (*Pacea* 403 şi urm.) îl face pe Trigen să spună că Luna şi „acel netrebnic bătrân, Soarele”, urzesc un plan ca să arunce Grecia în mâinile barbarilor persani.

5. Afirmaţia lui Pausanias că pelasgii au fost primii oameni consemnează continuitatea până în epoca clasică a culturii neolitice în Arcadia.

1. Plinius, *Naturalis historia* IV.35 şi VIII.67; Homer, *Iliada* XX.223.
2. Din acest mit preelenic au supravieţuit în literatura greacă doar fragmente înşelătoare, cele mai ample fiind *Argonauticele* I.496-505 de Apollonios din Rodos şi Tzetzes, *Despre Licofron* 1191; dar e implicit în Misterele Orfice, putând fi recuperat, ca mai sus, din *Fragmentele* lui Berosos şi cosmogoniile feniciene citate de Filon din Byblos şi Damascius; din elementele canaanite din povestea evreiască a creaţiei; din Hyginus (*Fabula* 197 – *62.*a*); din legenda beoţiană a dinţilor balaurului (*58.*5*); şi din arta rituală veche. Faptul că pelasgii s-au născut din Ofion e sugerat de sacrificiul lor comun, Peloria (Athenaios XIV.45.639-40), Ofion fiind un *Pelor* sau un „şarpe uimitor”.
3. Homer, *Iliada* V.898; Apollonios din Rodos II.1232; Apollodor I.1.3; Hesiod, *Teogonia* 113; Stephanus Byzantinus *s.v.* Adana; Aristofan, *Păsările* 692 şi urm.; Clement Romanul, *Omilii* VI.4.72; Proclus despre Platon *Timaios* II, p. 307.
4. Pausanias VIII.1.2.

2. Miturile homeric şi orfic ale creaţiei

a. Unii spun că toţi zeii şi toate vieţuitoarele îşi au originea în aceeaşi apă a lui Ocean, care înconjoară lumea, şi că Tethys a fost mama tuturor copiilor lui[1].

b. Dar orficii spun că Noaptea cu Aripi Negre, o zeiţă pe care până şi Zeus o venerează[2], a fost curtată de Vânt şi a depus un ou de argint în pântecul Întunericului, şi că Eros, pe care unii îl numesc Phanes, a ieşit din acel ou şi a pus Universul în mişcare. Eros avea sex dublu şi aripi de aur şi, fiindcă avea patru capete, uneori mugea ca un taur sau un leu, alteori şuiera ca un şarpe ori behăia ca un berbec. Noaptea, care i-a dat numele Ericepaios şi Protogenos Faeton[3], trăia într-o peşteră împreună cu el, manifestându-se ca triadă: Noaptea, Ordinea şi Dreptatea. În faţa acelei peşteri stătea inevitabila mamă Rhea, bătând într-o tobă de bronz şi atrăgând atenţia omului asupra oracolelor zeiţei. Phanes a creat pământul, cerul, soarele şi luna, însă Zeiţa Triplă a stăpânit universul până când sceptrul ei a trecut la Uranos[4].

*

1. Mitul lui Homer este o versiune a legendei pelasgice a creaţiei (*1.*2*), de vreme ce Tethys a domnit asupra mării asemenea lui Eurinome, iar Ocean înconjura Universul asemenea lui Ofion.

2. Mitul orfic este o altă versiune, dar una influenţată de o doctrină mistică tardivă a iubirii (*Eros*) şi de teoriile despre relaţia adecvată dintre sexe. Oul de Argint al Nopţii înseamnă luna, argintul fiind metal lunar. Asemenea lui Ericepaios („cel care se hrăneşte cu iarba-neagră”), Zeul Iubirii Phanes („destăinuitorul”) este o albină celestă care zumzăie tare, fiu al Marii Zeiţe (*18.*3*). Stupul a fost studiat ca republică ideală şi confirmă mitul Vârstei

de Aur, când mierea curgea din copaci (*5.*b*). Toba de bronz a Rheei era bătută pentru a împiedica albinele să roiască unde nu trebuie şi pentru a ţine la distanţă influenţele malefice, asemenea uruitoarelor (*rhombos*) utilizate în Mistere. Aidoma lui Faeton Protogenos („strălucitorul întâi-născut”), Phanes este Soarele, din care orficii au făcut un simbol al iluminării (*28.*d*), iar cele patru capete ale lui corespund animalelor care simbolizau cele patru anotimpuri. Potrivit lui Macrobiu, Oracolul din Colofon l-a identificat pe acest Phanes cu zeul transcendent Iao: Zeus (berbec), Primăvara; Helios (leu), Vara; Hades (şarpe), Iarna; Dionysos (taur), Anul Nou.

Sceptrul Nopţii i-a fost trecut lui Uranos odată cu apariţia patriarhalismului.

1. Homer, *Iliada* XVI.201.
2. *Ibid.* XIV.261.
3. *Fragmente orfice* 60, 61 şi 70.
4. *Ibid.* 86.

3. Mitul olimpian al creaţiei

a. La începutul a toate câte sunt, Pământul-Mamă s-a ivit din Haos şi l-a născut pe fiul ei, Uranos, în timp ce dormea. Privind galeş spre ea din înălţimea munţilor, el a lăsat să cadă o ploaie roditoare asupra deschizăturilor ei secrete, iar ea a născut iarba, florile şi copacii, precum şi animalele şi păsările cuvenite fiecărora. Aceeaşi ploaie a făcut râurile să curgă şi a umplut spaţiile goale cu apă, şi aşa au apărut lacurile şi mările.

b. Primii ei copii cu formă semiumană au fost giganţii cu o sută de braţe Briareu, Giges şi Cotos. Apoi s-au ivit cei trei ciclopi fioroşi, cu un singur ochi, constructori de ziduri uriaşe şi meşteri fierari, mai întâi în Tracia, apoi în Creta şi Licia[1], pe ai căror fii i-a întâlnit Odiseu în Sicilia[2]. Numele lor erau Brontes, Steropes şi Arges, iar sufletele lor au sălăşluit în peşterile vulcanului Etna după ce Apollo i-a ucis, drept răzbunare pentru moartea lui Asclepios.

c. Însă libienii susţin că Garamas s-a născut înaintea Celor-cu-o-sută-de-braţe şi că, atunci când s-a născut din câmpie, a oferit Pământului-Mamă un sacrificiu de ghinde dulci[3].

*

1. Acest mit patriarhal al lui Uranos a fost acceptat oficial în cadrul sistemului religios olimpian. Uranos, al cărui nume a ajuns să însemne „cerul”, pare să-şi fi câştigat poziţia de Tată Primordial prin identificarea lui cu zeul pastoral Varuna, unul din trinitatea masculină ariană; dar numele lui grecesc este o formă masculină derivată din *Ur-ana* („regină a munţilor”, „regină a verii”, „regină a vânturilor” sau „regină a boilor sălbatici”) – zeiţa în ipostaza ei orgiastică. Căsătoria lui Uranos cu Pământul-Mamă consemnează o invazie elenică timpurie în nordul Greciei, ceea ce i-a permis

poporului lui Varuna să pretindă că el a fost cel care zămislise triburile autohtone pe care le-a găsit acolo, recunoscându-l astfel ca fiu al Pământului-Mamă. O amendare a mitului consemnată de Apollodor este că Pământul şi Cerul s-au despărţit într-o vrajbă cruntă, reunindu-se ulterior în iubire: acest lucru e menţionat de Euripide (*Melanipe cea înţeleaptă*, fragmentul 484, ed. Nauck) şi de Apollonios din Rodos (*Argonauticele* I.494). Vrajba cruntă trebuie să se refere la ciocnirea dintre principiile patriarhal şi matriarhal pe care au provocat-o invaziile elenice. Giges („cel născut din pământ”) are o altă formă, *gigas* („gigant”), iar giganţii sunt asociaţi în mit cu munţii din nordul Greciei. Briareu („cel puternic”) era numit şi Egeon (*Iliada* I.403), iar poporul lui ar putea fi astfel traco-libienii, a căror Zeiţă-capră, Egis (*8.1), a dat numele Mării Egee. Cotos era strămoşul eponim al cotienilor, cei ce o venerau pe orgiastica zeiţă Cotito, răspândind cultul ei din Tracia până în nord-vestul Europei. Aceste triburi sunt descrise ca având „o sută de braţe”, probabil fiindcă preotesele lor erau organizate în ordine de câte cincizeci, asemenea Danaidelor şi nereidelor, sau fiindcă bărbaţii erau organizaţi în formaţiuni de luptă de câte o sută, ca vechii romani.

2. Ciclopii par să fi fost breasla primilor făurari eladici în bronz. *Ciclopi* înseamnă „cu ochi rotunzi” şi e posibil ca ei să fi fost tatuaţi cu cercuri concentrice pe frunte, în cinstea soarelui, sursa focului din vetrele lor; tracii au continuat să se tatueze până în epoca clasică (*28.2). Cercurile concentrice fac parte din secretele meşteşugului făurarilor: pentru a bate cu ciocanul boluri, coifuri sau măşti rituale, făurarul se ghida după astfel de cercuri descrise cu compasul în jurul centrului discului plat pe care îl lucra. Ciclopii aveau un singur ochi şi în sensul că făurarii adesea îşi protejează un ochi (cu un petec) de scânteile care sar. Ulterior, identitatea lor a fost uitată, iar mitografii au plasat fantezist sufletele lor în peşterile Etnei, pentru a explica focul şi fumul care ieşeau din craterul vulcanului (*35.1). Între Tracia, Creta şi Licia exista o strânsă legătură culturală; ciclopii ar fi fost la ei acasă în toate aceste ţări. Cultura eladică timpurie s-a răspândit şi în Sicilia, dar este foarte posibil (după cum a sugerat Samuel Butler pentru prima oară) ca partea siciliană a *Odiseei* să explice prezenţa ciclopilor acolo (*170.b). Numele Brontes, Steropes şi Arges

(„tunet”, „fulger” şi „strălucire”) sunt invenţii târzii.

3. Garamas este strămoşul eponim al garamanţilor libieni care ocupau oaza Djado, la sud de Fezzan, cuceriţi de generalul roman Balbus în anul 19 î.Hr. Se spune că erau de descendenţă cuşit-berberă, iar în secolul al II-lea d.Hr. au fost supuşi de berberii matriliniari lemta. S-au contopit ulterior cu aborigenii negri de pe malul sudic al Nigerului Superior şi le-au adoptat limba. Astăzi, mai supravieţuiesc într-un singur sat, sub numele koromanţe. *Garamant* este derivat din cuvintele *gara*, *man* şi *te*, însemnând „poporul statului Gara”. Gara pare să fie zeiţa Ker, Q're sau Car (*82.*6* şi 86.*2*), care a dat numele carienilor, printre alţii, şi era asociată cu apicultura. Ghindele comestibile, un aliment de bază al lumii străvechi de dinaintea introducerii cerealelor, creşteau în Libia; iar aşezarea garamantă Ammon s-a unit cu Dodona din nordul Greciei într-o ligă religioasă care, potrivit lui Sir Flinders Petrie, este posibil să fi apărut încă din mileniul al III-lea î.Hr. Ambele aşezări aveau un oracol străvechi al stejarului (*51.*a*). Herodot îi descrie pe garamanţi drept un popor paşnic, dar foarte dârz, care cultiva curmali şi cereale şi creştea vite (IV.174 şi 183).

1. Apollodor I.1-2; Euripide, *Chrisipos*, citat de Sextus Empiricus, p. 751; Lucreţiu I.250 şi II.991 şi urm.
2. Homer, *Odiseea*, IX.106-566; Apollodor III.10.4.
3. Apollonios din Rodos IV.1493 şi urm.; Pindar, *Fragment* 84, ed. Bergk.

4. Două mituri filosofice ale creaţiei

a. Unii spun că mai întâi a fost Întunericul, iar din Întuneric s-a ivit Haosul. Din unirea Întunericului cu Haosul au apărut Noaptea, Ziua, Erebos şi Aerul.

Din unirea Nopţii cu Erebos au apărut Osânda, Bătrâneţea, Moartea, Crima, Abstinenţa, Somnul, Visele, Discordia, Nefericirea, Supărarea, Nemesis, Bucuria, Prietenia, Mila, cele Trei Ursite şi cele Trei Hesperide.

Din unirea Aerului cu Ziua au apărut Pământul-Mamă, Cerul şi Marea.

Din unirea Aerului cu Pământul-Mamă au apărut Groaza, Meşteşugul, Mânia, Vrajba, Minciunile, Jurămintele, Răzbunarea, Excesul, Cearta, Înţelegerea, Uitarea, Frica, Mândria, Lupta; de asemenea, Oceanul, Metis şi ceilalţi titani, Tartarul şi cele trei erinii sau Furii.

Din unirea Pământului şi a Tartarului au apărut giganţii.

b. Din unirea Mării cu Râurile ei au apărut nereidele. Dar nu existau încă oameni muritori pe atunci, până când, cu încuviinţarea zeiţei Atena, Prometeu, fiul lui Iapet, i-a alcătuit după asemănarea zeilor. El a folosit lut şi apă din Panopeu, din Focida, iar Atena le-a insuflat viaţă[1].

c. Alţii spun că Zeul Tuturor Lucrurilor – oricine ar fi fost el, căci unii îi spun Natură – a apărut brusc din Haos, a despărţit pământul de ceruri, apa de pământ şi aerul de deasupra de cel de dedesubt. După ce a descâlcit elementele, le-a pus în ordinea potrivită, aşa cum se află ele acum. A împărţit pământul în regiuni, unele foarte fierbinţi, unele foarte reci, altele temperate, l-a modelat în câmpii şi munţi şi l-a îmbrăcat cu iarbă şi copaci. Deasupra lui a aşezat firmamentul rotitor, presărându-l cu stele, şi a atribuit locuri celor patru vânturi. De asemenea, a populat apele

cu peşti, pământul cu animale şi cerul cu soarele, luna şi cu cele cinci planete. La sfârşit, l-a făcut pe om – singurul dintre animale care îşi înalţă faţa spre cer şi observă soarele, luna şi stelele; dacă nu cumva, de fapt, este adevărat că Prometeu, fiul lui Iapet, a plămădit trupul omului din apă şi lut, iar sufletul i-a fost oferit de anumite elemente divine rătăcitoare care supravieţuiseră Creaţiei Primordiale[2].

*

1. În *Teogonia* lui Hesiod – pe care se bazează primul dintre aceste mituri filosofice – lista abstracţiilor este complicată cu nereidele, titanii şi giganţii, pe care el se simte obligat să-i includă. Atât cele Trei Ursite, cât şi cele Trei Hesperide sunt Zeiţa Triplă a Lunii în ipostaza ei de moarte.

2. Al doilea mit, întâlnit doar la Ovidiu, a fost împrumutat de grecii de mai târziu din epopeea babiloniană a lui Ghilgameş, a cărei introducere consemnează crearea specială a primului om, Eabani, de către zeiţa Aruru, dintr-un bulgăre de lut; dar, deşi Zeus era de mai multe secole Stăpânul Universului, mitografii au fost obligaţi să admită că era posibil ca Creatorul tuturor lucrurilor să fie o Creatoare. Evreii, ca moştenitori ai mitului „pelasgic" sau canaanit al creaţiei, resimţeau aceeaşi stânjeneală: în relatarea Genezei, un „Spirit al Domnului" feminin cloceşte la suprafaţa apei, însă nu depune oul lumii; iar Evei, „Mama Tuturor Făpturilor", i se porunceşte să-i strivească Şarpelui capul, deşi acesta nu este sortit să coboare în Abis până la sfârşitul lumii.

3. În mod similar, în versiunea talmudică a Creaţiei, Arhanghelul Mihail – omologul lui Prometeu – îl concepe pe Adam din ţărână la porunca lui Iehova, şi nu a Mamei Tuturor Făpturilor. Iehova îi insuflă apoi viaţă şi i-o dă pe Eva, care, asemenea Pandorei, aduce omenirii răul (*39. *j*).

4. Filosofii greci l-au deosebit pe omul prometeic de creaturile imperfecte zămislite din pământ, din care o parte a fost distrusă de Zeus, iar restul a fost măturat de Potopul din vremea lui Deucalion (*38.*c*). O deosebire asemănătoare poate fi întâlnită în *Geneza* (VI.2-4) între „fiii lui Dumnezeu" şi „fiicele oamenilor", cu care aceştia s-au căsătorit.

5. Tăbliţele lui Ghilgameş sunt tardive şi echivoce; „Strălucitoarei Mame a Vidului” i se atribuie meritul de a fi creat totul – „Aruru” este doar unul dintre numeroasele nume ale acestei zeiţe –, iar tema principală este revolta zeilor noii ordini patriarhale împotriva ordinii sale matriarhale, descrisă drept una a confuziei totale. Marduk, zeul cetăţii Babilon, o înfrânge în cele din urmă pe zeiţă în persoana lui Tiamat, Şarpele Mării, şi atunci se anunţă în chip sfidător că el, şi nu altul, a creat plantele, pământul, râurile, animalele, păsările şi oamenii. Acest Marduk era un zeu minor şi impertinent, a cărui pretenţie de a o fi înfrânt pe Tiamat şi de a fi creat lumea fusese emisă anterior de zeul Bel-Bel, o formă masculină a lui Belili, Zeiţa-Mamă sumeriană. Tranziţia de la matriarhat la patriarhat pare să se fi produs în Mesopotamia, ca şi în alte părţi, prin intermediul unei revolte a consortului reginei, căruia ea îi delegase puterea executivă permiţându-i să adopte numele, veşmintele şi instrumentele ei sacre (*136.*4*).

1. Hesiod, *Teogonia* 211-32; Hyginus, *Fabule*, *Poem*; Apollodor I.7.1; Lucian, *Prometeu sau Caucazul* 13; Pausanias X.4.3.
2. Ovidiu, *Metamorfoze* I-II.

5. Cele cinci vârste ale omului

a. Unii neagă că Prometeu a creat oamenii sau că vreun om s-a născut din dinţii şarpelui. Ei zic că Pământul le-a dat naştere în mod spontan drept cele mai bune roade ale sale, mai ales solul Aticii[1], şi că Alalcomeneu a fost cel dintâi om, care a apărut lângă Lacul Copais din Beoţia, înainte chiar ca Luna să existe. El a jucat rolul de sfetnic al lui Zeus cu prilejul disputei lui cu Hera şi de tutore al Atenei, când ea era încă fată[2].

b. Aceşti oameni erau aşa-numita rasă de aur, supuşi de-ai lui Cronos, care trăiau fără griji şi fără muncă, mâncau doar ghindă, fructe sălbatice şi mierea care curgea din copaci, beau lapte de oaie şi de capră, nu îmbătrâneau nicicând şi dansau şi râdeau deseori; pentru ei, moartea nu era cu nimic mai groaznică decât somnul. Acum toţi au dispărut, dar spiritele lor supravieţuiesc ca genii ale locurilor rustice retrase şi fericite, purtând noroc celor care le întâlnesc; sunt suporteri ai dreptăţii.

c. După ei a venit rasa de argint, mâncători de pâine, şi aceasta de creaţie divină. Bărbaţii erau cu totul supuşi mamelor şi nu îndrăzneau să le nesocotească, chiar dacă puteau trăi până la o sută de ani. Erau certăreţi şi ignoranţi şi nu aduceau nicicând sacrificii zeilor, dar cel puţin nu purtau război unii împotriva celorlalţi. Zeus i-a distrus pe toţi.

d. A urmat o rasă de bronz, care a căzut precum fructele coapte din frasini şi care era înarmată cu arme de bronz. Aceştia mâncau carne şi pâine şi găseau plăcere în război, fiind insolenţi şi necruţători. Moartea Neagră i-a luat pe toţi.

e. A patra rasă de oameni a fost tot de bronz, dar mai nobilă şi mai generoasă, fiind zămislită de zei cu mame muritoare. Ei au luptat glorios în asediul Tebei, în expediţia argonauţilor şi în Războiul Troian. Au devenit eroi şi sălăşluiesc pe Câmpiile Elizee.

f. A cincea rasă este actuala rasă de fier, descendenţi nedemni ai celei de-a patra. Aceştia sunt degeneraţi, cruzi, nedrepţi, răi, lascivi, lipsiţi de sentimente filiale şi trădători[3].

*

1. Deşi mitul Vârstei de Aur derivă în cele din urmă dintr-o tradiţie a subordonării tribale faţă de Zeiţa-albină, cruzimea domniei sale din epoca preagricolă fusese uitată deja pe vremea lui Hesiod, nemairămânând altceva decât o convingere idealistă că oamenii trăiseră cândva împreună în armonie, asemenea albinelor (*2.*2*). Hesiod era un mic agricultor, iar viaţa grea pe care a dus-o l-a făcut ursuz şi pesimist. Mitul rasei de argint consemnează de asemenea condiţiile matriarhale – cum ar fi cele care au supravieţuit în epoca clasică în rândul picţilor, al mosinoecilor de la Marea Neagră (*151.*e*) şi al unor triburi din Baleare, Galiţia şi Golful Sirte –, unde bărbaţii erau în continuare sexul desconsiderat, deşi agricultura fusese introdusă şi războaiele erau rare. Argintul este metalul Zeiţei-Lună. A treia rasă au fost cei mai vechi invadatori elenici: păstori din Epoca Bronzului care au adoptat cultul frasinului al zeiţei şi al fiului ei, Poseidon (*6.*4* şi 57.*1*). A patra rasă au fost regii-războinici ai epocii miceniene. A cincea au fost dorienii secolului al XII-lea î.Hr., care foloseau arme din fier şi care au distrus civilizaţia miceniană.

Alalcomeneos („păzitorul") este un personaj fictiv, o formă masculină a lui Alalcomenia, numele Atenei (*Iliada* IV.8) ca apărătoare a Beoţiei. El deserveşte dogma patriarhală conform căreia nici o femeie, nici măcar o zeiţă, nu poate fi înţeleaptă fără o educaţie masculină şi căreia Zeiţa-Lună şi Luna însăşi au fost creaţii târzii ale lui Zeus.

1. Platon, *Menexenos* 6-7.
2. Hipolit, *Refutatio omnium haeresium* V.6.3; Eusebiu, *Praeparatio evangelica* III.1.3.
3. Hesiod, *Munci şi zile*, 109-201, cu scolie.

6. Castrarea lui Uranos

a. Uranos i-a zămislit pe titani cu Pământul-Mamă, după ce-i aruncase pe fiii lui rebeli, ciclopii, în Tartar, un loc sumbru din Lumea Subpământeană care se află la fel de departe de pământ precum pământul de cer; o nicovală în cădere liberă ar avea nevoie de nouă zile ca să ajungă pe fundul lui. Drept răzbunare, Pământul-Mamă i-a convins pe titani să-şi atace tatăl; ceea ce au şi făcut, conduşi de Cronos, cel mai mic dintre cei şapte, pe care ea l-a înarmat cu o seceră din cremene. Aceştia l-au surprins pe Uranos în somn şi, cu secera din cremene, Cronos cel necruţător l-a castrat, prinzându-i organele genitale cu mâna stângă (care de atunci a devenit mână de rău augur) şi aruncându-le apoi, odată cu secera, în marea de lângă promontoriul Drepanon. Dar câteva picături de sânge scurse din rană au căzut pe Pământul-Mamă şi ea a dat naştere celor trei erinii, Furii ce răzbunau paricidul şi sperjurul – pe numele lor Alecto, Tisifone şi Megera. Şi nimfele frasinilor, aşa-numitele meliade, s-au născut tot din acel sânge.

b. Titanii i-au eliberat apoi pe ciclopi din Tartar şi i-au conferit lui Cronos suveranitatea asupra pământului.

Totuşi, de cum s-a văzut unic stăpân, Cronos i-a închis din nou pe ciclopi în Tartar, împreună cu Cei-cu-o-sută-de-braţe, şi, luând-o de soţie pe sora lui, Rhea, a domnit peste Elida[1].

*

1. Hesiod, care consemnează acest mit, era originar din Cadmeea, iar cadmeenii au venit din Asia Mică (*58.*5*), probabil odată cu prăbuşirea Imperiului Hitit, aducând cu ei povestea castrării lui Uranos. E ştiut însă că mitul nu era de creaţie hitită, de vreme ce a fost descoperită o versiune huriană (horită) anterioară.

Este posibil ca versiunea lui Hesiod să reflecte o alianţă între diverşii colonişti preelenici din sudul şi centrul Greciei, ale căror triburi dominante preferau cultul titanilor şi care luptau împotriva invadatorilor elenici timpurii veniţi din nord. Războiul lor a fost încununat de succes, însă ulterior au revendicat suzeranitate asupra localnicilor din nord, pe care îi eliberaseră. Castrarea lui Uranos nu este neapărat metaforică dacă unii dintre învingători proveneau din estul Africii, unde până în ziua de azi războinicii galla poartă în luptă o seceră miniaturală cu care îşi castrează inamicii; există afinităţi strânse între riturile religioase est-africane şi cele din vechea Grecie.

2. Grecii de mai târziu l-au interpretat pe Cronos drept *Chronos*, „Timpul Tată" cu secera lui neobosită. Dar el este înfăţişat în compania unui corb, ca şi Apollo, Asclepios, Saturn şi vechiul zeu britanic Bran; iar *cronos* înseamnă probabil „corb", precum latinescul *cronix* şi grecescul *corōne*. Corbul era o pasăre oraculară, despre care se presupunea că adăposteşte sufletul unui rege sacru după sacrificarea lui (*25.*5* şi 50.*1*).

3. Cele trei erinii sau Furii ivite din picăturile de sânge ale lui Uranos sunt Zeiţa Triplă însăşi; cu alte cuvinte, în timpul sacrificării regelui, menită să aducă rod lanurilor şi livezilor, preotesele trebuie să fi purtat măşti ameninţătoare de Gorgone, pentru a-i speria şi a-i îndepărta pe vizitatorii profani. Organele lui genitale par să fi fost aruncate în mare pentru a îndemna peştii să se înmulţească. Răzbunătoarele erinii sunt înţelese de mitografi ca avertizându-l pe Zeus să nu îl emasculeze pe Cronos cu aceeaşi seceră; însă funcţia lor iniţială era de a răzbuna doar vătămările aduse unei mame sau unei suplicante care solicita protecţia Zeiţei Căminului (*105.*k*, 107.*d* şi 114.*a*), nu unui tată.

4. Nimfele-frasin sunt cele Trei Furii într-o dispoziţie mai binevoitoare: regele sacru era dedicat frasinului, folosit iniţial în ceremoniile de invocare a ploii (*57.*1*). În Scandinavia, el a devenit arborele magiei universale. Cele Trei Norne sau Ursite împărţeau dreptatea sub un frasin din care Odin, cel care se pretindea a fi tatăl omenirii, şi-a făcut armăsarul său magic. În Grecia, ca şi în Libia, femeile trebuie să fi fost primele aducătoare ale ploii.

5. Seceri neolitice din os, zimţate cu cremene sau obsidian, par să fi continuat a fi folosite ritualic mult după înlocuirea lor ca

unelte agricole cu secerile de bronz şi fier.

6. Hitiţii îl fac pe Kumarbi (Cronos) să smulgă prin muşcare organele genitale ale lui Anu, Zeul Cerului (Uranos), să înghită o parte din spermă şi să scuipe restul pe Muntele Kansura, unde aceasta se transformă într-o zeiţă; Zeul Iubirii, pe care el îl concepe astfel, este scos din coasta lui de Ea, fratele lui Anu. Cele două naşteri au fost combinate de greci într-o legendă a modului în care Afrodita a ieşit dintr-o mare fecundată de organele genitale retezate ale lui Uranos (*11.*b*). Kumarbi naşte apoi încă un copil din coapsa lui – aşa cum Dionysos a renăscut din Zeus (*14.*c*) –, care călătoreşte cu un car al furtunii tras de un bivol şi îi vine lui Anu în ajutor. „Cuţitul care a despărţit pământul de cer" apare în aceeaşi poveste ca armă cu care este ucis fiul lui Kumarbi, gigantul Ullikummi născut din pământ (*36.*4*).

1. Hesiod, *Teogonia* 113-87 şi 616-23; Apollodor I.1.4-5; Servus despre *Eneida* lui Vergiliu, V.801.

7. Detronarea lui Cronos

a. Cronos s-a căsătorit cu Rhea, sora lui, pentru care stejarul este sacru[1]. I s-a profeţit însă de către Pământul-Mamă şi de tatăl lui muribund, Uranos, că unul dintre fiii lui îl va detrona. Ca urmare, Cronos înghiţea în fiecare an copiii pe care Rhea îi năştea: mai întâi Hestia, apoi Demetra şi Hera, apoi Hades, apoi Poseidon[2].

b. Rhea era furioasă. Ea l-a născut pe Zeus, al treilea ei fiu, la miezul nopţii, pe Muntele Liceu din Arcadia, unde nici o făptură nu are umbră[3], şi, după ce l-a îmbăiat în râul Neda, i l-a încredinţat Pământului-Mamă, care l-a dus la Lictos, în Creta, şi l-a ascuns în peştera Dicte de pe Dealul Egeean. Pământul-Mamă l-a lăsat acolo în grija nimfei frasinului Adrasteea şi a surorii ei, Io, ambele fiice ale lui Meliseu, precum şi a nimfei-capră Amalteea. Hrana lui consta din miere, iar de băut bea laptele Amalteei, ca şi Pan-ţapul, fratele lui de lapte. Zeus le-a fost recunoscător celor trei nimfe pentru bunătatea lor, iar când a ajuns Stăpânul Universului a aşezat imaginea Amalteei printre stele, în chip de Capricorn[4]. De asemenea, el a împrumutat unul din coarnele ei, care semăna cu un corn de vacă, şi l-a dat fiicelor lui Meliseu; acesta a devenit faimosul Corn al Abundenţei, care este întotdeauna plin cu orice mâncare sau băutură doreşte posesorul lui. Dar unii zic că Zeus a fost alăptat de o scroafă, pe spatele căreia călărea, şi că şi-a pierdut cordonul ombilical la Omphalion, lângă Cnosos[5].

c. În jurul leagănului de aur al pruncului Zeus, care atârna într-un copac (astfel încât Cronos să nu-l poată găsi nici în cer, nici pe pământ, nici în apa mării), stăteau cureţii înarmaţi, fiii Rheei. Aceştia îşi loveau scuturile cu lăncile şi ţipau pentru a acoperi plânsetele lui, să nu îl audă Cronos din depărtare. Căci Rheea învelise o piatră în scutece şi i-o dăduse lui Cronos pe Muntele Thamasium din Arcadia, iar el a înghiţit-o crezând că îl înghite pe

bebeluşul Zeus. Cu toate acestea, Cronos a prins de veste despre cele întâmplate şi l-a căutat pe Zeus, care s-a transformat în şarpe, iar îngrijitoarele lui în urşi: de aici, constelaţiile Şarpelului şi Ursele[6].

d. Zeus a crescut şi a ajuns bărbat printre păstorii de pe Muntele Ida, locuind într-o altă peşteră; apoi a căutat-o pe titanida Metis, care trăia lângă apa Ocean. La sfatul ei, şi-a vizitat mama, pe Rhea, şi a cerut să fie făcut paharnicul lui Cronos. Rhea l-a ajutat bucuroasă în planul lui de răzbunare şi i-a oferit o poţiune vomitivă pe care Metis îi spusese să o amestece în băutura cu miere a lui Cronos. După ce a băut vârtos, Cronos a vomat mai întâi piatra, apoi pe fraţii şi pe surorile mai mari ale lui Zeus. Toţi au ieşit nevătămaţi şi, drept recunoştinţă, i-au cerut să îi conducă într-un război contra titanilor, care îl aleseseră pe giganticul Atlas drept conducător; căci Cronos era trecut acum de floarea vârstei[7].

e. Războiul a durat zece ani; în cele din urmă, Pământul-Mamă a profeţit victoria nepotului ei Zeus, dacă acesta i-ar lua aliaţi pe cei închişi de Cronos în Tartar. Aşa că Zeus s-a dus în taină la Campe, bătrâna temniceră a Tartarului, a ucis-o, i-a luat cheile şi, după ce i-a eliberat pe ciclopi şi pe Cei-cu-o-sută-de-braţe, i-a înzdrăvenit cu mâncăruri şi băuturi divine. După aceasta, ciclopii i-au dat lui Zeus fulgerul, ca armă de atac, Hades i-a dat un coif al întunericului, iar Poseidon, un trident. După un consiliu de război al celor trei fraţi, Hades s-a furişat nevăzut în apropierea lui Cronos, ca să îi fure armele; şi, în timp ce Poseidon îl ameninţa cu tridentul, distrăgându-i astfel atenţia, Zeus l-a doborât cu fulgerul lui. Cei-cu-o-sută-de-braţe au luat apoi pietre şi i-au bombardat pe titanii rămaşi, iar un strigăt brusc al lui Pan-ţapul i-a pus pe fugă. Zeii s-au năpustit pe urma lor. Cronos şi toţi titanii înfrânţi, în afară de Atlas, au fost surghiuniţi într-o insulă britanică din vestul cel mai îndepărtat (sau, zic unii, au fost închişi în Tartar) şi păziţi acolo de Cei-cu-o-sută-de-braţe; şi nu au mai tulburat niciodată Elada. Atlas, conducătorul lor, a primit o pedeapsă exemplară, poruncindu-i-se să poarte cerul pe umerii lui; dar titanidele au fost cruţate, de dragul lui Metis şi al Rheei[8].

f. Zeus însuşi a aşezat la Delfi piatra vomată de Cronos. Este încă acolo, unsă în permanenţă cu ulei şi cu fire de lână neţesute, puse pe ea ca ofrandă[9].

g. Unii spun că Poseidon nu a fost nici mâncat, nici vomat, ci că Rhea i-a dat lui Cronos să mănânce un mânz în locul lui, iar pe el l-a ascuns într-o herghelie de cai10. Iar cretanii, care sunt nişte mincinoşi, povestesc că Zeus se naşte în fiecare an în aceeaşi peşteră cu focul pâlpâitor, străbătută de un pârâiaş de sânge, şi că în fiecare an moare şi este îngropat11.

*

1. Rhea, care face pereche cu Cronos ca titanidă a zilei a şaptea, poate fi echivalată cu Dione sau Diana, Zeiţa Triplă a cultelor porumbiţei şi stejarului (*11.*2*). Cosorul purtat de Saturn, omologul latin al lui Cronos, era modelat ca un cioc de corb şi pare că era folosit în luna a şaptea a anului sacru de treisprezece luni pentru a emascula stejarul prin tunderea vâscului (*50.*2*), aşa cum o seceră rituală era folosită pentru a culege primul cocean de porumb. Gestul dădea semnalul sacrificării regelui sacru Zeus. În Atena, Cronos, care împărţea un templu cu Rhea, era venerat drept Zeul Orzului, Sabazios, fiind tăiat în fiecare an pe câmp şi jelit precum Osiris, Litierses sau Maneros (*136.*e*). Dar, la momentul la care se referă aceste mituri, regilor li se permisese să îşi prelungească domnia până la un Mare An de o sută de lunaţii şi să ofere băieţi drept victime anuale în locul lor. De aceea Cronos este înfăţişat cum îşi mănâncă propriii fii pentru a evita detronarea. Porfir (*Despre abstinenţă* II.56) consemnează faptul că, în vremurile străvechi, cureţii cretani obişnuiau să-i sacrifice copii lui Cronos.

2. În Creta, un ied a înlocuit de timpuriu o victimă umană; în Tracia, un viţel; în rândul adoratorilor eolieni ai lui Poseidon, un mânz; dar în ţinuturile mărginaşe ale Arcadiei, băieţii au continuat să fie mâncaţi sacrificial chiar şi în epoca creştină. Nu este clar dacă ritualul elen era canibalic sau dacă, întrucât Cronos era un titan-corb, corbii sacri se hrăneau cu victima hăcuită.

3. Numele Amalteei, „cea blândă”, arată că era o zeiţă-fecioară. Io era o nimfă orgiastică (*56.*1*), iar Adrasteea înseamnă „cea imposibil de evitat”, Baba oraculară a toamnei. Ele formau împreună Triada obişnuită a Lunii. Grecii de mai târziu au identificat-o pe Adrasteea cu zeiţa pastorală Nemesis, a frasinului aducător de ploaie, devenită zeiţă a răzbunării (*32.*3*). Io este

înfăţişată la Argos ca o vacă albă în călduri – unele monede cretane din Praesus o arată alăptându-l pe Zeus –, dar Amalteea, care trăia pe „Dealul Țapului”, era întotdeauna capră; iar Meliseu („omul-miere”), vestitul tată al Adresteei şi al lui Io, este de fapt mama lor – Melisa, zeiţa Regina-Albină care îşi ucide în fiecare an consortul. Diodor din Sicilia (V.70) şi Calimah (*Imn către Zeus* 49) spun amândoi că albinele l-au hrănit pe bebeluşul Zeus. Dar mama lui adoptivă este uneori înfăţişată şi ca scroafă, deoarece acesta era unul din simbolurile Zeiţei-babă (*74.4 şi 96.2); iar pe monedele din Cidonia este căţea, asemenea celei care l-a alăptat pe Neleu (*68.d). Ursoaicele sunt animalele lui Artemis (*22.4 şi 80.c) – cureţii participau la jertfele ei –, iar Zeus în ipostaza de şarpe este Zeus Ctesios, protectorul magaziilor, deoarece şerpii le curăţau de şoareci.

4. Cureţii erau însoţitorii înarmaţi ai regelui sacru, al căror zgomot de arme avea menirea de a alunga spiritele rele în timpul prestaţiilor rituale (*30.a). Numele lor, înţeles de grecii de mai târziu drept „tineri care şi-au ras părul”, însemna probabil „adepţi ai lui Ker, sau Car”, un nume larg răspândit al Zeiţei Triple (*57.2). Heracle şi-a câştigat cornul abundenţei de la taurul Aheloos (*142.d), iar mărimea enormă a coarnelor caprei sălbatice cretane i-a făcut pe mitografii nefamiliarizaţi cu Creta să îi atribuie Amalteei un corn anormal de vacă.

5. Elenii invadatori par să îşi fi oferit prietenia poporului preelenic al cultului titanilor, dar s-au despărţit treptat de supuşii lor aliaţi şi au invadat Peloponesul. Thallus, istoricul din secolul I, spune, citat de Tatian în *Discursul către greci*, că victoria lui Zeus, în alianţă cu Cei-cu-o-sută-de-braţe, asupra titanilor din Tesalia ar fi avut loc „cu 322 de ani înaintea asediului Troiei”: asta înseamnă 1505 î.Hr., o dată plauzibilă pentru o extindere a puterii elenice în Tesalia. Atribuirea suveranităţii lui Zeus aminteşte de un eveniment similar din Epopeea Babiloniană a Creaţiei, când lui Marduk i s-a dat puterea de a lupta cu Tiamat de către mai bătrânii Lahmu şi Lahamu.

6. Frăţia dintre Hades, Poseidon şi Zeus o aminteşte pe cea a trinităţii masculine vedice – Mitra, Varuna şi Indra (*3.1 şi 132.5) – care apare într-un tratat hitit datat în jurul anului 1380 î.Hr., dar în acest mit ei par să reprezinte trei invazii elenice succesive,

cunoscute de regulă drept ionică, eoliană şi aheeană. Adoratorii preelenici ai Zeiţei-Mamă i-au asimilat pe ionieni, care au devenit copii ai lui Io, i-au îmblânzit pe eolieni, dar au fost copleşiţi de ahei. Căpeteniile elenice din vechime care au devenit regi sacri ai cultelor stejarului şi frasinului şi-au luat titlul de „Zeus” şi „Poseidon” şi erau obligaţi să moară la sfârşitul duratelor prestabilite ale domniilor lor (*45.*2*). Ambii aceşti copaci tind să atragă fulgerul şi, prin urmare, figurează în ceremoniile de invocare a ploii şi de aprindere a focului din întreaga Europă.

7. Victoria aheilor a pus capăt tradiţiei sacrificării regilor. Ei i-au făcut pe Zeus şi Poseidon nemuritori, înfăţişându-i pe amândoi înarmaţi cu fulgerul – un topor din cremene cu lamă dublă, mânuit cândva de Rhea şi interzis uzului bărbaţilor în religiile minoică şi miceniană (*131.*6*). Mai târziu, fulgerul lui Poseidon s-a transformat într-un trident de pescuit, dat fiind că principalii lui adepţi deveniseră navigatori, în timp ce Zeus l-a păstrat pe al său ca simbol al suveranităţii supreme. Este posibil ca numele lui Poseidon, scris uneori *Potidan*, să fi fost împrumutat de la cel al Zeiţei-Mamă a lui, după care a fost numit oraşul Potidaia: „zeiţa apei de pe Ida” – Ida însemnând orice munte împădurit. Faptul că Cei-cu-o-sută-de-braţe îi păzeau pe titani în Vestul Îndepărtat putea însemna că pelasgii, printre cei care mai rămăseseră din ei numărându-se şi centaurii din Magnesia – *centaur* este probabil înrudit cu latinescul *centuria*, „grup războinic de o sută de oameni” –, nu au abandonat cultul titanilor şi au continuat să creadă într-un Paradis al Vestului Îndepărtat şi în susţinerea de către Atlas a firmamentului.

8. Numele Rheei este probabil o variantă a lui *Era*, „pământul”; pasărea ei de căpetenie era porumbiţa; animalul ei principal, leul-de-munte. Numele Demetra înseamnă „mama orzului”; Hestia (*20.*c*) este zeiţa vetrei casnice. Piatra de la Delfi, folosită în ceremoniile de invocare a ploii, pare să fi fost un meteorit mare.

9. Dicte şi Muntele Liceu erau locuri străvechi de venerare a lui Zeus. Un foc sacrificial era oferit probabil pe Muntele Liceu, atunci când nici o făptură nu are umbră – cu alte cuvinte, la amiază, în zilele de vară. Dar Pausanias adaugă că, deşi în Etiopia oamenii nu au umbră când soarele e în Rac, sau Cancer, acest lucru se întâmplă invariabil pe Muntele Liceu. Poate că Pausanias e pedant:

oricine pătrundea în acest ţinut nu scăpa cu viaţă (Aratos, *Phenomena* 91) şi se ştie foarte bine că morţii nu au umbră (Plutarh, *Quaestiones Graecae* 39). Peştera de la Psychro, considerată de obicei a fi Peştera Dicteană, este localizată greşit ca fiind cea adevărată, care nu a fost descoperită încă. Omphalion („buric mic”) sugerează locul unui oracol (*20.*2*).

10. Strigătul brusc al lui Pan care i-a îngrozit pe titani a devenit proverbial şi a dat cuvântul „panică” (*panic* în limba engleză) (*26.*c*).

1. Scolie la Apollonios din Rodos, I.1124.
2. Apollodor I.1.5; Hesiod, *Teogonia* 453-67.
3. Polybios XVI.12.5 şi urm.; Pausanias VIII.38.5.
4. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.13; Aratos, *Phenomena* 163; Hesiod, *loc. cit.*
5. Philemon, *Pterygium Fragment* I.1 şi urm.; Apollodor I.1.6; Athenaios 375f şi 376a; Calimah, *Imn către Zeus* 42.
6. Hesiod 485 şi urm.; Apollodor I.1.7; Mytographus Vaticanus Primus 104; Calimah, *Imn către Zeus* 52 şi urm.; Lucretius II.633-9; Scolie despre Aratos V.46; Hyginus, *Fabula* 139.
7. Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*; Hesiod, *loc. cit.*
8. Hesiod, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 118; Apollodor I.1.7 şi I.2.1; Calimah, *Imn către Zeus* 52 şi urm.; Diodor din Sicilia V.70; Eratostene, *Catasterismoi* 27; Pausanias VIII.8.2; Plutarh, *Despre părăsirea oracolelor* 16.
9. Pausanias V.24.5.
10. *Ibid.* VIII.8.2.
11. Antoninus Liberalis, *Metamorphoseon* 19; Calimah, *Imn către Zeus* 8.

8. Naşterea Atenei

a. Potrivit pelasgilor, zeiţa Atena s-a născut lângă Lacul Tritonis din Libia, unde au găsit-o şi au hrănit-o cele trei nimfe din Libia, care se îmbrăcau în piei de capră[1]. În copilărie, a ucis-o fără să vrea pe Palas, tovarăşa ei de joacă, în timp ce se luptau prieteneşte cu lancea şi scutul, şi, în semn de durere, şi-a pus numele Palas în faţa numelui ei. Venind în Grecia prin Creta, a trăit mai întâi în oraşul Athenae de lângă râul beoţian Triton[2].

*

1. Platon a identificat-o pe Atena, protectoarea Atenei, cu zeiţa libiană Neith, ce aparţinea unei epoci în care paternitatea nu era recunoscută încă (*1.*1*). Neith avea un templu la Sais, unde Solon a fost tratat cum se cuvine doar pentru că era atenian (Platon, *Timaios* 5). Preotesele-fecioare ale lui Neith se luptau înarmate în fiecare an (Herodot IV.180), din câte se pare pentru poziţia de Mare Preoteasă. Descrierea făcută de Apollodor luptei dintre Atena şi Palas (III.12.3) este o versiune patriarhală târzie: el spune că Atena s-a născut din Zeus şi a fost crescută de Zeul-râu Triton şi că a omorât-o accidental pe sora ei de lapte Palas, fiica râului Triton, deoarece Zeus şi-a interpus aegisul când Palas era pe punctul de a o lovi pe Atena şi astfel i-a abătut atenţia. Aegisul lui era un sac magic din piele de capră cu un şarpe înăuntru, protejat de o mască de Gorgonă, dar fusese al Atenei cu mult înainte ca Zeus să susţină că e tatăl ei (*9.*d*). Aegisul din piele de capră era veşmântul obişnuit al fetelor libiene, iar Palas înseamnă pur şi simplu „fecioară" sau „tânără". Herodot scrie (IV.189): „Veşmintele şi aegisurile Atenei elenii le-au furat de la femeile libiene, afară doar că hainele lor sunt din piele şi că ciucurii de la aegisurile lor nu

sunt şerpi”. Fetele etiopiene încă mai poartă acest costum, ornamentat uneori cu ghiocuri, un simbol yonic. Herodot adaugă că strigătele puternice de triumf *ololu*, *ololu*, emise în cinstea Atenei (*Iliada* VI.297-301) erau de origine libiană. *Tritone* înseamnă „a treia regină”: cu alte cuvinte, cea mai vârstnică membră a triadei – mama fecioarei care s-a luptat cu Palas şi a nimfei în care s-a transformat –, aşa cum Cora-Persefona era fiica Demetrei (*24.*1*).

2. Ceramica scoasă la lumină sugerează o imigraţie libiană în Creta încă din anul 4000 î.Hr., iar un mare număr de refugiaţi libieni din vestul deltei, adoratori ai zeiţei, par să fi sosit acolo atunci când Egiptul de Sus şi cel de Jos au fost unite cu forţa sub Prima Dinastie, în jurul anului 3000 î.Hr. Prima Epocă Minoică a început la puţin timp după aceea, iar cultura cretană s-a răspândit în Tracia şi în vechea Grecie eladică.

3. Printre alte personaje mitologice numite Palas se număra şi titanul care s-a căsătorit cu râul Styx şi a fost tatăl copiilor ei Zelos („zel”), Cratos („putere”), Bia („forţă”) şi Nice („victorie”) (Hesiod, *Teogonia* 376 şi 383; Pausanias VII.26.5; Apollodor 2.2-4); el era probabil o alegorie a delfinului lui Pelops consacrat Zeiţei-Lună (*108.*5*). Homer îl numeşte pe un alt Palas „tatăl lunii” (*Imn homeric către Hermes* 100). Un al treilea i-a zămislit pe cei cincizeci de Palantizi, duşmani ai lui Tezeu (*97.*g* şi 99.*a*), care par să fi fost în război cu preotesele Atenei. Un al patrulea a fost descris drept tatăl Atenei (*9.*a*).

1. Apollonios din Rodos IV.1310.
2. Apollodor III.12.3; Pausanias IX.33.5.

9. Zeus şi Metis

a. Unii eleni spun că Atena a avut un tată pe nume Palas, un gigant înaripat cu chip de ţap, care ulterior a încercat să o siluiască şi pe al cărui nume l-a adăugat la al ei, după ce i-a jupuit pielea ca să-şi facă aegis din ea şi i-a smuls aripile ca să şi le pună pe umeri[1]; fireşte, dacă aegisul nu a fost chiar pielea Gorgonei Meduza, pe care ea o jupuise după ce Perseu o decapitase[2].

b. Alţii spun că tatăl ei era un anume Itonos, rege al Itonului din Itiotida, pe a cărui fiică, Iodama, Atena a ucis-o accidental, lăsând-o să vadă capul Gorgonei[3], şi a prefăcut-o astfel într-un stei de piatră atunci când a pătruns noaptea în incinta sacră a templului.

c. Iar alţii spun că Poseidon a fost tatăl ei, dar că ea l-a renegat şi l-a implorat pe Zeus să o adopte, ceea ce el a făcut bucuros[4].

d. Dar preoţii Atenei spun următoarea poveste despre naşterea ei: Zeus râvnea la Metis, titanida care a luat multe forme ca să scape de el, până când, în cele din urmă, a fost prinsă şi lăsată grea. Un oracol al Pământului-Mamă a declarat atunci că acest copil avea să fie fată şi că, dacă Metis va concepe iar, va naşte un fiu sortit să îl detroneze pe Zeus, aşa cum şi Zeus îl detronase pe Cronos, iar Cronos îl detronase pe Uranos. Drept urmare, după ce a ademenit-o pe Metis cu cuvinte mieroase pe un divan, Zeus a deschis dintr-odată gura şi a înghiţit-o – şi acesta a fost sfârşitul ei, deşi Zeus a pretins după aceea că ea îi dădea sfaturi din burta lui. La momentul potrivit, pe Zeus l-a apucat o durere de cap cumplită pe când mergea pe malul Lacului Tritonis, astfel încât ţeasta lui părea a fi pe punctul să crape. Zeus a urlat de furie, până când întregul firmament a început să răsune. A venit în fugă Hermes, care a ghicit imediat cauza suferinţei lui Zeus. El l-a convins pe Hefaistos, sau pe Prometeu, zic unii, să aducă o pană şi un mai de lemn şi să facă o gaură în ţeasta lui Zeus, din care a ţâşnit Atena cu

un strigăt puternic, complet înarmată[5].

*

1. J.E. Harrison a descris pe bună dreptate povestea naşterii Atenei din capul lui Zeus drept „un expedient teologic disperat de a o debarasa de condiţiile ei matriarhale". Există, de asemenea, o insistenţă dogmatică asupra înţelepciunii ca prerogativă masculină; până atunci doar zeiţa fusese înţeleaptă. De fapt, Hesiod a reuşit să concilieze trei viziuni contrare în această poveste:

– Atena, zeiţa oraşului atenienilor, a fost fiica prin partenogeneză a nemuritoarei Metis, titanida celei de-a patra zile şi a planetei Mercur, care guverna întreaga înţelepciune şi cunoaştere.
– Zeus a înghiţit-o pe Metis, dar prin asta nu a pierdut înţelepciune (adică aheii au eliminat cultul titanilor şi au atribuit întreaga înţelepciune zeului lor, Zeus).
– Atena a fost fiica lui Zeus (adică aheii au insistat ca atenienii să recunoască suzeranitatea patriarhală a lui Zeus).

Hesiod a împrumutat mecanismul mitului său de la exemple analoage: Zeus urmărind-o pe Nemesis (*32.*b*), Cronos înghiţindu-şi fiii şi fiicele (*7.*a*); renaşterea lui Dionysos din coapsa lui Zeus (*14.*c*); şi deschiderea capului Pământului-Mamă de către doi bărbaţi cu topoare, aparent pentru a o elibera pe Cora (*24.*3*) – cum este înfăţişat, de exemplu, pe un vas de ulei cu siluete negre de la Biblioteca Naţională din Paris. Prin urmare, Atena este purtătoarea de cuvânt supusă a lui Zeus şi renunţă în mod deliberat la antecedente. Ea se foloseşte de preoţi, nu de preotese.

2. Palas, însemnând „fecioară", este un nume nepotrivit pentru gigantul înaripat al cărui atentat la castitatea Atenei e probabil dedus dintr-o imagine a căsătoriei ei rituale, ca Atena Lafria, cu un rege-ţap (*89.*4*), după o luptă armată cu rivala ei (*8.*1*). Acest obicei libian al căsătoriei cu un ţap s-a răspândit în nordul Europei ca parte a petrecerilor din Noaptea Valpurgiei. Indigenii akan, un popor libian, îşi jupuiau cândva regii.

3. Repudierea de către Atena a paternităţii lui Poseidon se referă la o schimbare timpurie de stăpânire asupra oraşului Atena

(*16.*3*).

4. Mitul lui Itonos („omul-salcie”) denotă pretenţia itonienilor că ei o venerau pe Atena încă dinaintea atenienilor, iar numele lui arată că ea se bucura de un cult al salciei în Itiotida – precum cel al omoloagei sale, zeiţa Anatha din Ierusalim; până când preoţii lui Iehova au alungat-o şi au revendicat salcia aducătoare de ploi drept arbore al lui la Sărbătoarea Tabernacolelor.

5. Pentru un bărbat, a-şi da jos aegisul – acea tunică a castităţii din piele de capră pe care o purtau fetele libiene – fără consimţământul proprietarei însemna moartea; de aici, masca Gorgonei protectoare aşezată deasupra şi şarpele ascuns în traista sau sacul de piele. Dar, de vreme ce aegisul Atenei este descris drept scut, eu sugerez în *The White Goddess* (p. 279) că era un sac acoperitor al unui disc sacru, asemenea celui care conţinea secretul alfabetic al lui Palamede şi pe care acesta spunea că îl inventase (*52.*a* şi 162.*6*). Despre figurinele din Cipru care ţin discuri de aceeaşi mărime proporţională cu cel al vestitului Festos, gravate în spirală cu o legendă sacră, profesorul Richter spune că anticipează pe Atena şi aegisul ei. Scuturile de eroi descrise atât de atent de Homer şi Hesiod par să fi purtat ideograme gravate pe o bandă în spirală.

6. Iodama, însemnând probabil „junincă a lui Io”, trebuie să fi fost o imagine antică din piatră a Zeiţei-Lună (*56.*1*), iar povestea prefacerii ei în stană de piatră este un avertisment la adresa fetelor iscoditoare să nu încalce secretul Misterelor (*25.*d*).

7. Ar fi o greşeală să o considerăm pe Atena drept doar sau predominant zeiţă a Atenei. Câteva acropole antice îi erau consacrate ei, printre care Argos (Pausanias II.24.3), Sparta (*ibid.* 3.17.1), Troia (*Iliada* VI.88), Smirna (Strabon IV.I.4), Epidaur (Pausanias II.32.5), Trezena (Pausanias III.23.10) şi Feneos (Pausanias X.38.5). Toate acestea sunt situri preelenice.

1. Tzetzes, *Despre Licofron* 355.
2. Euripide, *Ion* 993.
3. Pausanias IX.34.1.
4. Herodot IV.180.
5. Hesiod, *Teogonia* 886-900; Pindar, *Ode olimpianice* VII.34 şi urm.; Apollodor I.3.6.

10. Ursitele

a. Ursitele îngemănate pe care Erebos le-a zămislit cu Noaptea sunt în număr de trei, tustrele înveşmântate în alb: pe numele lor Cloto, Lachesis şi Atropos. Dintre acestea, Atropos este cea mai mică de statură, dar şi cea mai înfiorătoare[1].

b. Se spune că Zeus, care cântăreşte vieţile oamenilor şi înştiinţează Ursitele despre deciziile lui, se poate răzgândi şi poate interveni pentru a salva pe cine doreşte atunci când firul vieţii, tors de fusul lui Cloto şi măsurat cu nuiaua lui Lachesis, este pe punctul de a fi tăiat de foarfeca lui Atropos. De fapt, oamenii pretind că îşi pot controla ei înşişi soarta într-o oarecare măsură prin evitarea pericolelor de prisos. Prin urmare, zeii mai tineri râd de Ursite, iar unii spun că Apollo le-a îmbătat odată, din răutate, pentru a-l salva pe prietenul lui Admetos de la moarte[2].

c. Alţii susţin, dimpotrivă, că Zeus însuşi este supus Ursitelor, aşa cum a mărturisit cândva Pythia într-un oracol; deoarece ele nu sunt copiii lui, ci fiice prin partenogeneză ale Marii Zeiţe Necesitatea, căreia nu i se împotrivesc nici măcar zeii şi care e numită „Soarta Cea Puternică"[3].

d. La Delfi sunt venerate doar două Ursite, a Naşterii şi a Morţii, iar la Atena, Afrodita Urania este considerată cea mai vârstnică dintre cele trei[4].

*

1. Acest mit pare să se bazeze pe obiceiul de a ţese însemne familiale şi de clan pe scutecele copilului nou-născut şi, astfel, de a-i atribui locul în societate (*60.*2*); dar Ursitele sau cele Trei Moire sunt Zeiţa Triplă a Lunii – de aici hainele lor albe şi firul de in care îi este consacrat, ca şi cum ar fi Isis. Cloto este „torcătoarea",

Lachesis – „măsurătoarea”, iar Atropos este „cea care nu poate fi ocolită sau evitată”. *Moira* înseamnă „o parte” sau „o fază”, iar luna are trei faze şi trei persoane: luna nouă, Zeiţa-fecioară a primăverii, prima perioadă a anului; luna plină, Zeiţa-nimfă a verii, a doua perioadă; şi luna în descreştere, Zeiţa-babă a toamnei, ultima perioadă (*60.*2*).

2. Zeus s-a numit pe sine „Conducătorul Ursitelor” atunci când a preluat suveranitatea supremă şi prerogativa de a măsura vieţile oamenilor; de aici, probabil, dispariţia lui Lachesis, „cea care măsoară”, de la Delfi. Dar pretenţia lui de a le fi tată nu a fost luată în serios de Eschil, Herodot sau Platon.

3. Atenienii o numeau pe Afrodita Urania, „cea mai vârstnică dintre Ursite”, deoarece ea era Zeiţa-nimfă căreia îi era sacrificat în timpurile străvechi regele sacru la solstiţiul de vară. „Urania” înseamnă „regina munţilor” (*18.*3*).

1. Homer, *Iliada* XXIV.49; *Imnul orfic* XXXIII; Hesiod, *Teogonia* 217 şi urm. şi 904; *Scutul lui Heracle* 259.
2. Homer, *Iliada* VIII.69 şi XXII.209; XVI.434 şi 441-3; Vergiliu, *Eneida* V.814; Homer, *Odiseea* I.34; *Iliada* IX.411.
3. Eschil, *Prometeu* 511 şi 515; Herodot I.91; Platon *Republica* X.14-16; Simonides VIII.20.
4. Pausanias X.24.4 şi I.19.2.

11. Naşterea Afroditei

a. Afrodita, Zeiţa Dorinţei, s-a ivit goală din spuma mării şi, călărind pe o scoică, a coborât mai întâi pe ţărmul Insulei Citera; dar, văzând că era doar o insulă mică, s-a dus mai departe, în Pelopones şi, în cele din urmă, s-a stabilit la Pafos, în Cipru, care este şi acum locul principal al cultului ei. Oriunde punea ea piciorul, răsăreau iarbă şi flori. În Pafos, Anotimpurile, fiicele lui Temis, s-au grăbit să o îmbrace şi să o împodobească.

b. Unii susţin că ea a răsărit din spuma adunată în jurul organelor genitale ale lui Uranos, atunci când Cronos le-a aruncat în mare; alţii, că Zeus a zămislit-o cu nimfa mării Dione, fiică a lui Oceanos şi a lui Tethys, sau a Aerului şi a Pământului. Dar toţi sunt de acord că în călătoriile ei era însoţită de porumbiţe şi vrăbii[1].

*

1. Afrodita („cea născută din spuma mării") este aceeaşi zeiţă atotstăpânitoare care a apărut din Haos şi a dansat pe mare, fiind venerată în Siria şi Palestina ca Ishtar sau Ashtaroth (*1.*1*). Cel mai vestit centru de adorare a ei era Pafos, unde imaginea originară albă şi aniconică a zeiţei mai apare încă pe ruinele unui templu roman grandios; acolo, preotesele ei se îmbăiază în fiecare primăvară în mare şi ies ca nou-născute.

2. Afrodita este considerată fiica Dionei, deoarece Dione era Zeiţa Stejarului, în care îşi făcea cuib porumbiţa îndrăgostită (*51.*a*). Zeus a pretins că e tatăl ei după ce a luat în stăpânire Oracolul Dionei din Dodona, Dione devenind astfel mama ei. „Tethys" şi „Thetis" sunt numele zeiţei în ipostaza ei de Creatoare (provenind, ca şi „Temis" şi „Theseus", din *tithenai*, „a dispune" sau „a ordona") şi ca Zeiţă a Mării, de vreme ce viaţa a început în mare

(*2.*a*). Porumbiţele şi vrăbiile erau cunoscute pentru lubricitatea lor, iar fructele de mare încă mai sunt considerate un afrodiziac în întreaga Mediterană.

3. Citera a fost un centru important al comerţului cretan cu Peloponesul, de unde trebuie să fi pătruns pentru prima oară cultul ei în Grecia. Zeiţa cretană avea strânse asocieri cu marea. Podeaua palatului sanctuar din Cnosos era acoperită cu scoici; ea apare pe o bijuterie din peştera de pe Muntele Ida suflând într-o scoică-triton, cu o anemonă-de-mare lângă altarul ei; ariciul-de-mare şi sepia îi erau consacrate (*81.*1*). O scoică-triton a fost găsită în vechiul ei sanctuar din Festos şi multe altele, în mormintele minoice târzii, unele dintre acestea fiind reproduceri din ceramică.

1. Hesiod, *Teogonia* 188-200 şi 353; Festus Grammaticus III; Homer, *Imn către Afrodita* II.5; Apollodor I.1.3.

12. Hera şi copiii ei

a. După ce s-a născut pe Insula Samos sau, zic unii, în Argos, Hera, fiica lui Cronos şi a Rheei, a fost crescută în Arcadia de Temenos, fiul lui Pelasgos. Anotimpurile au fost doicile ei[1]. După ce l-au alungat pe tatăl lor, Cronos, Zeus – frate geamăn cu Hera – s-a dus după ea la Cnosos, în Creta, sau, zic unii, pe Muntele Tornax (numit acum Muntele Cucului), în Argolida, unde a curtat-o, la început fără succes. Herei i s-a făcut milă de el doar când Zeus s-a deghizat într-un cuc lipsit de vlagă, iar ea l-a încălzit tandru la sânul ei. Acolo, el şi-a reluat deodată adevărata înfăţişare şi a siluit-o, astfel încât, de ruşine, a fost obligată să se căsătorească cu el[2].

b. Toţi zeii au adus daruri la nuntă; Pământul-Mamă i-a adus Herei un copac cu mere de aur, care mai apoi a fost păzit de Hesperide în livada Herei de pe Muntele Atlas. Ea şi Zeus şi-au petrecut noaptea nunţii la Samos timp de trei sute de ani. Hera se îmbăiază în mod regulat în izvorul Canatos, de lângă Argos, şi astfel îşi recapătă virginitatea[3].

c. Hera şi Zeus au zămislit zeităţile Ares, Hefaistos şi Hebe, deşi unii spun că Ares şi sora lui geamănă Eris au fost concepuţi atunci când Hera a atins o anumită floare, iar Hebe atunci când ea a atins o lăptucă[4]; sau că Hefaistos a fost de asemenea un copil născut prin partenogeneză – o minune pe care el nu a crezut-o decât după ce a fixat-o într-un scaun mecanic ale cărui braţe se pliau şi îl imobilizau pe cel ce şedea pe el, obligând-o astfel să jure pe râul Styx că nu minte. Alţii spun că Hefaistos a fost fiul ei cu Talos, nepotul lui Dedal[5].

*

1. Numele Herei, considerat de obicei a fi cuvântul grecesc

pentru „doamnă”, ar putea reprezenta la origine *Herwā* („Protectoare”). Ea este Marea Zeiţă preelenică. Samos şi Argos erau principalele centre ale cultului ei din Grecia, însă arcadienii pretind că al lor fusese cel mai vechi, spunând că era contemporan cu strămoşul lor născut din pământ Pelasgos („străvechi”). Căsătoria forţată a Herei cu Zeus comemorează cucerirea Cretei şi a Greciei miceniene – cu alte cuvinte, cretanizată – şi detronarea supremaţiei ei în ambele ţări. Probabil că el s-a apropiat de ea deghizat într-un cuc vlăguit în sensul că unii eleni sosiţi în Creta ca fugari au acceptat să fie angajaţi în garda regală, au urzit o lovitură de palat şi au acaparat regatul. Se pare că Cnosos a fost distrus de două ori de către eleni: în jurul anului 1700 î.Hr. şi pe la 1400 î.Hr., iar Micene a căzut în mâinile aheilor un secol mai târziu. Zeul Indra din *Ramayana* a peţit în mod similar o nimfă, sub înfăţişarea unui cuc; iar Zeus şi-a însuşit sceptrul Herei, la capătul căruia se afla un cuc. Figurine din foiţe de aur ale unei zeiţe goale din Argos care poartă cuci au fost găsite la Micene, iar pe un templu în miniatură din foiţe de aur din acelaşi sit stau cuci. În bine-cunoscutul sarcofag cretan din Hagia Triada, un cuc stă cocoţat pe un topor cu lamă dublă.

2. Hebe, zeiţa-copil, a fost făcută paharnică a zeilor în cultul olimpian. În cele din urmă, s-a căsătorit cu Heracle (*145.*i* şi *5*), după ce Ganimede i-a uzurpat funcţia (*29.*c*). „Hefaistos” pare să fi fost titulatura unui rege sacru în calitatea lui de semizeu solar; „Ares”, denumirea unei căpetenii războinice sau a succesorului său de tip tanist, al cărui simbol era mistreţul. Ambele au devenit nume divine atunci când a fost instituit cultul olimpian, iar ei au fost aleşi să ocupe aceste roluri, de Zeu al Făurarilor şi, respectiv, Zeu al Războiului. „O anumită floare” e probabil să fi fost floarea de păducel: Ovidiu o face pe zeiţa Flora – cu al cărei cult este asociată floarea de păducel – să i-o arate Herei. Păducelul este legat de concepţia miraculoasă şi într-un mit european popular: în literatura celtică, „sora” lui este porumbarul, un simbol al Vrajbei – geamăna lui Ares, Eris.

3. Talos, făurarul, era un erou cretan, copil al surorii lui Dedal, Perdix („potârniche”), cu care mitograful o identifică pe Hera. Potârnichile, care erau consacrate Marii Zeiţe, apăreau la începutul echinocţiului de primăvară din Răsăritul Mediteranei, când se

executa un dans ce imita mersul şchiopătat al masculilor. Aristotel, Plinius şi Aelianus spuneau că femelele concepeau doar la auzul glasului unui mascul. Hefaistos şi Talos, ambii şchiopătând, par să aibă acelaşi caracter partenogenetic; amândoi au fost aruncaţi de la înălţime de rivali furioşi (*23.*b* şi 92.*b*) – iniţial în cinstea zeiţei lor mamă.

4. În Argos, celebra statuie a Herei era aşezată pe un tron din aur şi fildeş; povestea fixării ei pe un scaun poate să fi apărut din obiceiul grecesc de a lega cu lanţuri statuile divine de tronurile lor „ca să le împiedice să fugă". Dacă pierdea o statuie străveche a zeului sau a zeiţei lui, un oraş putea să piardă şi protecţia divină, astfel că romanii şi-au făcut o practică din ceea ce se numea politicos „ademenirea" zeilor la Roma – devenită, în epoca imperială, un amestec de imagini furate. „Anotimpurile au fost doicile ei" este un mod de a spune că Hera era o zeiţă a anului calendaristic. De aici cucul de primăvară de pe sceptrul ei şi rodia coaptă de toamnă târzie pe care o ţine în mâna stângă, pentru a simboliza moartea anului.

5. Un erou, după cum indică şi cuvântul, era un rege sacru care fusese sacrificat Herei, al cărui trup era la adăpost sub pământ şi al cărui suflet se dusese să se bucure de paradisul ei de dincolo de Vântul de Nord. În mitul grec şi în cel celtic, merele de aur erau paşaportul spre acest paradis (*53.*7*; 133.*4* şi 159.*3*).

6. Baia anuală cu care Hera îşi recâştiga virginitatea era făcută şi de Afrodita, în Pafos; ceea ce pare să fi fost ceremonia de purificare prescrisă unei preotese a Lunii după uciderea amantului ei, regele sacru (*22.*1* şi 150.*1*). Fiind zeiţa anului vegetativ, a primăverii, verii şi toamnei (simbolizată şi de luna nouă, plină şi în descreştere), Hera era venerată la Stimfalos drept Copilă, Mireasă şi Văduvă (Pausanias VII.22.2 – *128.*d*).

7. Noaptea nunţii din Samos a durat trei sute de ani: probabil din cauză că anul sacru din Samos, asemenea celui etrusc, consta doar din zece luni de câte treizeci de zile, ianuarie şi februarie fiind omise (Macrobiu I.13). Fiecare zi a fost prelungită la un an. Dar mitografii ar putea să facă aici aluzie la faptul că elenii au avut nevoie de trei sute de ani până să impună monogamia poporului Herei.

1. Pausanias VII.4.4 şi VIII.22.2; Strabon IX.2.36; Olen, citat de Pausanias II.13.3.
2. Diodor din Sicilia V.72; Pausanias II.36.2 şi 17.4.
3. Scolie la *Iliada* lui Homer I.609; Pausanias II.38.2.
4. Homer, *Iliada* IV.441; Ovidiu, *Fastele* V.255; Mytographus Vaticanus Primus 204.
5. Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu IV.62; Cinaethon, citat de Pausanias VIII.53.2.

13. Zeus şi Hera

a. Doar Zeus, Tatăl Cerului, putea mânui fulgerul, şi prin ameninţarea cu strălucirea lui fatală îşi putea controla familia arţăgoasă şi nesupusă de pe Muntele Olimp. De asemenea, el guverna corpurile cereşti, făcea legi, veghea ca jurămintele să fie respectate şi pronunţa oracole. Atunci când Rhea, mama lui, a prevăzut câte necazuri avea să nască pofta lui senzuală şi i-a interzis să se căsătorească, el a ameninţat-o cuprins de furie că o va viola. Atunci ea s-a preschimbat de îndată în şarpe, ceea ce nu l-a descurajat pe Zeus, care s-a transformat într-un şarpe mascul şi, încolăcindu-se în jurul ei într-un ghem de nedesprins, şi-a dus la bun sfârşit ameninţarea[1]. Aşa şi-a început el lunga serie de aventuri amoroase. Zeus a zămislit Anotimpurile şi cele Trei Ursite cu Temis, Charitele cu Eurinome; cele trei muze cu Mnemosine, cu care a petrecut nouă nopţi; şi, zic unii, cu nimfa Styx a zămislit-o pe Persefona, regina Lumii Subpământene, pe care Hades, fratele lui, a fost silit să o ia în căsătorie[2]. Astfel, nu i-a lipsit puterea, nici deasupra, nici sub pământ, iar soţia lui, Hera, era egala lui doar într-o privinţă, putând să acorde darul profeţiei oricărui om sau animal dorea[3].

b. Zeus şi Hera erau într-o continuă dispută. Ofensată din pricina infidelităţilor lui, ea îl umilea adesea prin uneltirile ei. Deşi îi încredinţa Herei secretele lui şi îi accepta uneori sfatul, Zeus nu a avut niciodată o încredere deplină în ea; iar ea ştia că, dacă l-ar fi ofensat dincolo de o anumită limită, ar fi biciuit-o sau chiar ar fi aruncat un fulger spre ea. Drept urmare, Hera recurgea fără scrupule la intrigi, aşa cum a făcut la naşterea lui Heracle, sau împrumuta când şi când cingătoarea Afroditei ca să-i stârnească pasiunea şi să-i slăbească astfel voinţa. Zeus pretindea acum că ar fi fost cel dintâi fiu născut al lui Cronos[4].

c. A venit un moment în care mândria şi irascibilitatea lui Zeus au devenit atât de insuportabile, încât Hera, Poseidon, Apollo şi toţi ceilalţi olimpieni, în afară de Hestia, l-au înconjurat pe neaşteptate, în timp ce dormea pe divanul lui, şi l-au legat cu chingi din piele crudă, fiecare cu câte o sută de noduri, astfel încât să nu se mai poată mişca. Zeus i-a ameninţat că îi va omorî neîntârziat, dar fulgerele fuseseră puse astfel încât el să nu poată ajunge la ele, aşa că au râs cu toţii şi l-au insultat. În timp ce îşi sărbătoreau victoria, discutând cu invidie despre cine avea să-i fie succesorul, nereida Thetis, anticipând un război civil în Olimp, s-a dus în grabă să-l caute pe Briareu, cel cu o sută de braţe, care a dezlegat iute chingile folosindu-şi toate mâinile deodată şi şi-a eliberat stăpânul. Cum Hera fusese capul uneltirii împotriva lui, Zeus a atârnat-o de Cer cu câte o brăţară de aur în jurul fiecărei încheieturi a mâinii şi cu o nicovală legată de fiecare gleznă. Celelalte zeităţi s-au simţit nespus de tulburate, dar nu au cutezat să o salveze, în pofida strigătelor ei jalnice. În cele din urmă, Zeus a promis că o va elibera dacă şi ei vor jura că nu aveau să se mai răscoale vreodată în contra lui, ceea ce cu toţii au făcut-o în silă, rând pe rând. Zeus i-a pedepsit pe Poseidon şi Apollo trimiţându-i ca sclavi regelui Laomedon, pentru care ei au construit oraşul Troia; iar pe ceilalţi i-a iertat, fiindcă acţionaseră din constrângere[5].

*

1. Relaţiile maritale dintre Zeus şi Hera le reflectă pe cele din epoca doriană barbară, când femeile fuseseră lipsite de întreaga lor putere magică, în afara celei de a profeţi, şi ajunseseră să fie considerate sclave. E posibil ca atunci când puterea lui Zeus a fost salvată doar de Thetis şi Briareu, după ce olimpienii uneltiseră împotriva lui, să fi fost o revoluţie de palat a prinţilor vasali Marelui Rege elen, care aproape că a reuşit să-l detroneze; ajutorul a venit din partea unei trupe loiale nonelenice recrutate din Macedonia, ţara lui Briareu, şi din partea unui detaşament de magnesieni, poporul lui Thetis. Dacă este aşa, atunci uneltirea trebuie să fi fost pusă la cale de Marea Preoteasă a Herei, pe care Marele Rege a umilit-o după aceea, aşa cum descrie mitul.

2. Violarea Zeiţei-Pământ, Rhea, de către Zeus implică faptul că

elenii care îl venerau pe Zeus au acaparat toate ceremoniile agricole şi funerare. Ea îi interzisese să se căsătorească, în sensul că până atunci monogamia fusese necunoscută, iar femeile îşi luau orice amanţi doreau. Calitatea lui de părinte al anotimpurilor, împreună cu Temis, înseamnă că elenii au preluat şi controlul calendarului: Temis („ordine”) era Marea Zeiţă care guverna anul alcătuit din treisprezece luni, împărţit de solstiţiile de vară şi de iarnă în două anotimpuri. În Atena, aceste anotimpuri au fost personificate de Thallo şi Carpo (iniţial „Carpho”), care înseamnă „încolţire”, respectiv, „ofilire”, iar în templul lor era un altar al falicului Dionysos (*27.*5*). Ele apar într-o sculptură în piatră din Hattusa sau Pteria, unde sunt ipostaze gemene ale Zeiţei-leoaică Hepta, purtate pe aripile unui Vultur-Soare bicefal.

3. Charis („graţie”) fusese Zeiţa în ipostaza dezarmantă în care ea se afla atunci când Marea Preoteasă şi-a ales regele sacru drept amant. Homer menţionează două Charite – Pasiteea şi Cale, ce pare a fi o despărţire forţată a trei cuvinte: *Pasi thea cale*, „Zeiţa care este minunată pentru toţi oamenii”. Cele două Charite pe care le cinsteau atenienii, Auxo („creştere”) şi Hegemone („măiestrie”), corespundeau celor două anotimpuri. Mai târziu, Charitele au fost venerate ca triadă, pentru a se potrivi cu cele Trei Ursite – Zeiţa Triplă în cea mai inflexibilă dispoziţie a ei (*105.*3*). Faptul că erau copiii lui Zeus, născute de Eurinome, Creatoarea, arată că suveranul elen avea puterea de a dispune de toate femeile tinere nubile.

4. Muzele („zeiţe ale muntelui”), iniţial o triadă (Pausanias IX.19.2), sunt Zeiţa Triplă în ipostaza ei orgiastică. Pretenţia lui Zeus de a fi tatăl lor este una târzie; Hesiod le numeşte fiice ale Pământului-Mamă şi ale Aerului.

1. *Fragment orfic* 58; Hesiod, *Teogonia* 56.
2. Apollodor I.3-2.
3. Homer, *Iliada* XIX.407.
4. *Ibid.* I.547; XVI.458; VIII.407-8; XV.17; VIII.397-404; XIV.197-223; XV.166.
5. Scolie la *Iliada* lui Homer XXI.444; Tzetzes, *Despre Licofron* 34; Homer, *Iliada* I.399 şi urm. şi XV.18-22.

14. Naşterea lui Hermes, Apollo, Artemis şi Dionysos

a. Iubăreţ fiind, Zeus s-a împreunat cu numeroase nimfe descendente din titani sau Zei şi, după crearea omului, şi cu femei muritoare; nu mai puţin de patru zeităţi olimpiene importante i s-au născut din flori. Mai întâi l-a zămislit pe Hermes cu Maia, fiica lui Atlas, care l-a născut pe acesta într-o peşteră de pe Muntele Cilene din Arcadia. Apoi i-a zămislit pe Apollo şi Artemis cu Leto, fiica titanilor Keos şi Phoebe, transformându-se şi pe sine, şi pe ea în prepeliţe atunci când s-au împreunat[1]; geloasă, Hera l-a trimis pe şarpele Python să o urmărească pe Leto pretutindeni în lume şi a decretat că ea nu va putea să nască nicăieri unde soarele luminează. Purtată pe aripile Vântului de Sud, Leto a ajuns în cele din urmă în Ortigia, lângă Delos, unde a născut-o pe Artemis, care, abia născută, şi-a ajutat mama să răzbată printre trecătorile abrupte; acolo, între un măslin şi un curmal care creşteau pe partea nordică a Muntelui Cintos de lângă Delos, l-a născut ea pe Apollo, în a noua zi de chinuri ale facerii. Dacă anterior Delos fusese o insulă plutitoare, ea a fost atunci ancorată ferm în mare şi, prin decret, nimănui nu i se permite nici să se nască, nici să moară acolo: în schimb, suferinzii şi femeile însărcinate sunt transportaţi cu bacul în Ortigia[2].

b. Mama lui Dionysos, un alt fiu al lui Zeus, este numită diferit: unii zic că a fost Demetra sau Io[3]; alţii o numesc Dione; alţii, Persefona, cu care Zeus s-a împreunat sub formă de şarpe; iar alţii, Lethe[4].

c. Dar povestea comună este precum urmează: deghizat în muritor, Zeus a avut o aventură secretă cu Semele („lună”), fiica regelui Cadmos din Teba, iar Hera, geloasă fiind, s-a deghizat şi ea într-o vecină bătrână, sfătuind-o pe Semele, deja însărcinată în

luna a şasea, să îi ceară misteriosului ei amant să nu o mai amăgească, ci să i se arate în adevăratele lui formă şi natură. Cum altfel ar fi putut ea să ştie dacă nu era un monstru? Semele i-a urmat sfatul şi, când Zeus i-a refuzat rugămintea, nu l-a mai primit în patul ei. Atunci, cuprins de furie, Zeus a apărut ca fulger şi ca tunet, iar Semele a fost mistuită de foc. Dar Hermes l-a salvat pe fiul ei de şase luni, l-a cusut în coapsa lui Zeus, ca să se mai maturizeze acolo timp de încă trei luni, iar la momentul potrivit l-a ajutat să se nască. Astfel, Dionysos este numit „cel născut de două ori” sau „copilul celor două porţi”[5].

*

1. Violurile lui Zeus par să se refere la cuceririle elene ale altarelor străvechi ale zeiţei, cum ar fi cel de pe Muntele Cilene; căsătoriile lui, la un obicei străvechi de a numi „Zeus” pe regii sacri ai cultului stejarului. Hermes, fiul lui cu Maia – un nume al Zeiţei-Pământ ca Babă –, cel rezultat prin viol, nu a fost iniţial un zeu, ci virtutea totemică a unui stâlp sau a unei stive de pietre falice. Astfel de stâlpi erau centrul unui dans orgiastic în onoarea zeiţei.

2. O componentă a divinităţii lui Apollo pare să fi fost un şoarece oracular – Apollo Smintheus („Apollo Şoarecele”) se numără printre primele lui nume (*158.*2*) – consultat într-un altar al Marii Zeiţe, ceea ce probabil că explică de ce s-a născut acolo unde soarele nu luminează niciodată, anume sub pământ. Şoarecii erau asociaţi cu boala şi cu leacul ei, deci elenii îl venerau pe Apollo ca zeu al medicinei şi al profeţiei, spunând că el se născuse sub un măslin şi un curmal pe partea de nord a muntelui. Ei îl numeau frate geamăn al zeiţei Artemis a naşterii şi au făcut din mama lui, Leto – fiica titanilor Phoebe („lună”) şi Keos („inteligenţă”) –, cunoscută în Egipt şi Palestina drept Lat, zeiţă a fertilităţii curmalilor şi măslinilor: de aici trimiterea ei în Grecia cu ajutorul unui Vânt de Sud. În Italia, ea a devenit Latona („Regina Lat”). Cearta ei cu Hera sugerează un conflict între primii imigranţi din Palestina şi triburile autohtone care venerau o altă zeiţă a pământului; cultul şoarecelui, pe care pare să-l fi adus cu ea, era bine consacrat în Palestina (*1 Regi* VI.4 şi *Isaia* LXVI.17). Urmărirea lui Apollo de către Python aminteşte de folosirea şerpilor în casele

greceşti şi romane pentru stârpirea şoarecilor. Dar Apollo era şi umbra regelui sacru care a mâncat mărul – cuvântul *Apollo* poate fi derivat din rădăcina *abol*, „măr”, mai degrabă decât din *apollunai*, „a distruge”, cum se consideră de obicei.

3. Artemis, la origine o zeiţă orgiastică, avea ca pasăre sacră o prepeliţă lascivă. Stolurile de prepeliţe probabil că aveau în Ortigia locuri de odihnă în drumul lor spre nord din timpul migraţiei de primăvară. Povestea că Delos, locul de naştere al lui Apollo, fusese până atunci o insulă plutitoare (*43.*4*) poate fi o înţelegere eronată a consemnării faptului că locul lui de naştere era acum stabilit oficial: pentru că în Homer (*Iliada* IV. 101) el este numit Lycegenes, „născut în Licia”; iar efesenii se lăudau că se născuse în Ortigia, lângă Efes (Tacitus, *Anale* III.61). Atât tegyranii din Beoţia, cât şi zosteranii din Atica pretindeau şi ei că era un fiu al locului (Stephanus Byzantinus *s.v.* Tegyra).

4. Probabil că la început Dionysos a fost un tip de rege sacru pe care zeiţa îl ucidea în mod ritual cu un fulger, în luna a şaptea de la solstiţiul de iarnă, şi pe care preotesele îl devorau (*27.*3*). Asta explică mamele lui: Dione, Zeiţa Stejarului; Io şi Demetra, zeiţe ale grânelor; şi Persefona, Zeiţa Morţii. Atunci când îl numeşte „Dionysos, fiu al lui Lethe («uitare»)”, Plutarh se referă la ipostaza lui ulterioară de Zeu al Viţei-de-vie.

5. Povestea lui Semele, fiica lui Cadmos, pare să consemneze acţiunea sumară întreprinsă de eleni în Beoţia pentru a pune capăt sacrificării regelui: olimpianul Zeus îşi afirmă puterea, îl ia pe regele sortit morţii sub protecţia lui şi o omoară pe zeiţă cu propriul fulger. Dionysos devine astfel nemuritor, după renaşterea lui din tatăl său nemuritor. Semele era venerată la Atena în timpul sărbătorii Leneea, sărbătoare a bacantelor, când un bivol de un an, reprezentându-l pe Dionysos, era tăiat în nouă bucăţi şi sacrificat ei: o bucată era arsă, iar restul de opt erau mâncate crude de adoratoare. *Semele* este explicată de obicei ca formă a lui Selene („lună”), iar nouă era numărul tradiţional al preoteselor orgiastice ale lunii care luau parte la astfel de sărbători – nouă asemenea preotese sunt înfăţişate dansând în jurul regelui sacru într-o pictură dintr-o peşteră din Cogul, iar alte nouă l-au ucis şi devorat pe acolitul Sfântului Samson din Dol, în epoca medievală.

1. Hesiod, *Teogonia* 918; Apollodor I.4.1; Aristofan, *Păsările*, 870; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.72.
2. *Imn homeric către Apollo* 14 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 140; Aelianus, *Varia historia* V.4; Tucidide III.104; Strabon X.5.5.
3. Diodor din Sicilia III.67 şi 74; IV.4.
4. Scolie la *Ode pythianice* de Pindar III.177; *Fragmente orfice* 59; Plutarh *Symposiaca* VII.5.
5. Apollodor III.4.3; Apollonios din Rodos IV.1137.

15. Naşterea lui Eros

a. Unii susţin că Eros, ieşit din oul-lume, a fost primul dintre zei, de vreme ce în lipsa lui nici un altul nu s-ar fi putut naşte; ei fac din Eros un contemporan al Pământului-Mamă şi al Tartarului şi neagă că ar fi avut tată sau mamă, dacă nu cumva aceasta ar fi fost Ilitia, Zeiţa Naşterii[1].

b. Alţii susţin că a fost fiul Afroditei şi al lui Hermes; al lui Ares sau al propriului ei tată, Zeus; sau fiu al lui Iris cu Vântul de Vest. Eros a fost un băiat sălbatic care nu manifesta nici un fel de respect faţă de vârstă sau rang, ci zbura pretutindeni cu aripile lui de aur, trăgând la întâmplare cu săgeţi ascuţite sau aprinzând din senin inimile cu torţele lui cumplite[2].

*

1. Eros („pasiune sexuală”) era pentru Hesiod o simplă abstracţie. Vechii greci şi l-au imaginat drept *Ker* sau o „răutate” înaripată, asemenea Bătrâneţii sau Molimei, în sensul că pasiunea sexuală necontrolată putea perturba o societate bine rânduită. Poeţii de mai târziu aveau o plăcere perversă din a-i urmări farsele şi, în vremea lui Praxiteles, Eros dobândise o trăsătură sentimentală, el fiind un tânăr foarte frumos. Cel mai vestit altar închinat lui era la Tespiai, unde beoţienii îl venerau ca simplu stâlp falic – pastoralul Hermes sau Priap, sub un nume diferit (*152.*a*). Diversele relatări despre ascendenţa sa vorbesc de la sine. Hermes era un zeu falic, iar Ares, ca Zeu al Războiului, sporea dorinţa femeilor luptătorilor. Faptul că Afrodita a fost mama lui Eros, iar Zeus tatăl lui este un indiciu că pasiunea sexuală nu se stinge brusc în caz de incest; naşterea lui din Curcubeu şi din Vântul de Vest este o imaginaţie lirică. Ilitia, „cea care vine în ajutorul lăuzelor”,

era unul dintre numele lui Artemis, semnificaţia fiind că nu există iubire mai puternică decât iubirea de mamă.

2. Eros nu a fost considerat niciodată un zeu suficient de responsabil ca să figureze în cadrul familiei olimpiene conducătoare a Celor Doisprezece.

1. *Imn orfic* V; Aristotel, *Metafizica* I.4; Hesiod, *Teogonia* 120; Meleagros, *Epigrame* 50; Olen, citat de Pausanias IX.27.2.
2. Cicero, *Despre natura zeilor* III.23; Vergiliu, *Ciris* 134; Alceu, citat de Plutarh, *Despre dragoste* 20.

16. Natura şi faptele lui Poseidon

a. După ce l-au detronat pe Cronos, tatăl lor, Zeus, Poseidon şi Hades au tras la sorţi dintr-un coif stăpânirea asupra Cerului, Mării şi Lumii întunecoase Subpământene, lăsând Pământul în posesia tuturor. Zeus a câştigat cerul, Hades Lumea Subpământeană şi Poseidon Marea. Poseidon, care este egalul fratelui său Zeus ca demnitate, dar nu şi ca putere, şi are cu certitudine o natură la fel de arţăgoasă, a început de îndată să îşi construiască palatul subacvatic din Marea Egee, în Eubeea. El ţinea în grajdurile lui spaţioase cai albi pentru care, cu copite de bronz şi coame aurii, şi un car de aur la a cărui apropiere furtunile încetau imediat, iar monştrii marini se înălţau agitându-se în jurul lui[1].

b. Având nevoie de o soţie care să se simtă ca acasă în adâncurile mării, Poseidon a curtat-o pe nereida Thetis; dar când Temis i-a profeţit că orice fiu născut de Thetis avea să fie mai măreţ decât tatăl lui, Poseidon a încetat să o mai curteze şi i-a permis să se căsătorească cu un muritor pe nume Peleu. Amfitrita, o altă nereidă pe care a abordat-o el apoi, i-a primit cu repulsie avansurile şi a fugit în Munţii Atlas, ca să scape de dânsul; dar el a trimis mesageri după ea, printre care şi pe un anume Delfinos, care i-a pledat cauza atât de convingător, încât ea a cedat şi i-a cerut să organizeze căsătoria. Recunoscător, Poseidon a aşezat imaginea lui Delfinos printre stele, în chip de constelaţie a Delfinului[2].

Amfitrita i-a născut lui Poseidon trei copii: pe Triton, Rode şi Bentesicima; dar el i-a provocat aproape la fel de multă gelozie ca şi Zeus lui Hera, prin aventurile lui cu zeiţe, nimfe şi muritoare. Amfitritei i-a displăcut îndeosebi dragostea lui nebună pentru Scila, fiica lui Forcus, pe care a transformat-o într-un monstru cu şase capete şi douăsprezece picioare care lătra, aruncând ierburi magice în iazul în care ea se îmbăia[3].

c. Poseidon este ahtiat după regate pământeşti. La un moment dat, a revendicat posesia asupra Aticii, înfigându-şi tridentul în acropolele din Atena, de unde a ţâşnit de îndată un izvor cu apă de mare ce încă mai poate fi văzut; când bate Vântul de Sud, se poate auzi de departe sunetul mării de dedesubt. Mai târziu, în timpul domniei lui Cecrops, Atena a venit şi a luat locul în stăpânire într-un mod mai paşnic, plantând primul măslin lângă izvor. Cuprins de furie, Poseidon a provocat-o la o luptă în doi, ceea ce Atena ar fi acceptat dacă Zeus nu s-ar fi interpus, poruncindu-le să supună disputa unui arbitraj. Atunci ei au apărut neîntârziat în faţa unui tribunal divin alcătuit din semenii lor, cele mai înalte zeităţi, şi a fost chemat Cecrops să depună mărturie. Zeus însuşi nu şi-a exprimat opinia, dar în vreme ce toţi ceilalţi zei îl susţineau pe Poseidon, zeiţele toate o susţineau pe Atena. Astfel, cu majoritatea unuia singur, tribunalul a decis că Atena avea cel mai mare drept asupra pământului, deoarece oferise cel mai bun dar.

d. Foarte ofensat, Poseidon a trimis nişte valuri uriaşe care să inunde Câmpia Thriasiană, unde se afla oraşul Athenae al Atenei, la care ea şi-a mutat locuinţa în Atena şi a numit şi acest oraş după ea. Totuşi, pentru a îmbuna furia lui Poseidon, femeile din Atena au fost lipsite de vot, iar bărbaţilor li s-a interzis, ca şi până atunci, să poarte numele mamelor lor[4].

e. Poseidon şi-a disputat şi oraşul Trezena cu Atena. Cu acest prilej Zeus a dat ordin ca oraşul să fie împărţit în mod egal între ei, un aranjament neplăcut amândurora. Apoi, a încercat fără succes să revendice Egina de la Zeus şi Naxos de la Dionysos; iar când a revendicat Corintul împreună cu Helios, a primit doar Istmos, în timp ce lui Helios i-a fost acordat Acropole. Cuprins de furie, Poseidon a încercat să acapareze Argolida de la Hera – şi era dispus din nou să lupte, refuzând să apară în faţa confraţilor lui olimpieni care, spunea el, erau porniţi împotriva lui. Ca urmare, Zeus a deferit chestiunea zeilor-râuri Inahos, Cefisos şi Asterion, care au judecat în favoarea Herei. Fiindcă i se interzisese să se mai răzbune printr-o inundaţie, ca mai înainte, Poseidon a făcut exact invers: a secat apele judecătorilor, astfel că acum acestea nu mai curg niciodată vara. Totuşi, de dragul lui Amimone, una dintre Danaidele care au avut de suferit din pricina secetei, el a făcut ca râul Argive din Lerna să curgă permanent[5].

f. Poseidon se laudă că a creat calul, deşi unii spun că, atunci când Cronos era nou-născut, Rhea i-a dat unul ca să îl mănânce; şi că a inventat frâul, deşi Atena o făcuse înaintea lui; dar pretenţia lui de a fi instituit cursele de cai e de necontestat. Fără îndoială, caii îi sunt consacraţi, poate din pricină că, îndrăgostit fiind, a urmărit-o pe Demetra pe când ea îşi căuta înlăcrimată fiica, pe Persefona. Se spune că, epuizată şi deznădăjduită de căutare şi fără chef pentru un flirt pasional cu vreun zeu sau titan, Demetra s-a preschimbat în iapă şi a început să pască împreună cu herghelia unui oarecare Oncos, un fiu de-al lui Apollo care domnea în Onceium, în Arcadia. Însă nu l-a înşelat pe Poseidon, care s-a transformat şi el într-un armăsar gata de prăsilă, din această unire ruşinoasă apărând nimfa Despoina şi calul sălbatic Arion. Furia Demetrei a fost atât de aprigă, încât ea încă mai este venerată prin părţile locului ca „Furia Demetra”[6].

*

1. Thetis, Amfitrita şi Nereis erau diferite nume locale ale Zeiţei Triple a Lunii, ca stăpână a mării; şi, de vreme ce Poseidon era Zeul-Tată al eolienilor, care plecaseră pe mare, el pretindea că e soţul acesteia oriunde găsea adoratori de-ai ei. Peleu s-a căsătorit cu Thetis pe Muntele Pelion (*81.*l*). Nereis înseamnă „cea udă”, iar numele Amfitritei se referă la „al treilea element”, marea, care este aşezată deasupra pământului, primul element, şi deasupra căruia se înalţă al doilea element, aerul. În poemele homerice, Amfitrita înseamnă pur şi simplu „marea”; ea nu este personificată ca soţie a lui Poseidon. Reticenţa ei în a se căsători cu Poseidon o egalează pe cea a Herei în a se căsători cu Zeus şi pe a Persefonei în a se căsători cu Hades; căsătoria implica intervenţia preoţilor în controlul deţinut de femei asupra pescuitului. Fabula lui Delfinos este o alegorie sentimentală: delfinii apar atunci când marea se linişteşte. Copiii Amfitritei erau ei înşişi triadici: Triton, luna nouă norocoasă; Rode, luna plină a recoltei; şi Bentesicima, luna în descreştere periculoasă. Ulterior, Triton a fost însă masculinizat. Ege se afla pe latura beoţiană, adăpostită, a Eubeei şi i-a servit drept port lui Orhomenos; pe acolo pe undeva s-a reunit expediţia navală împotriva Troiei.

2. Povestea răzbunării Amfitritei asupra Scilei este similară cu cea a răzbunării lui Pasifae asupra unei alte Scila (*91.*2*). Scila („cea care despică” sau „căţelandra”) este doar o ipostază dezagreabilă a ei înseşi: Zeiţa Morţii cu cap de câine, Hecate (*31.*f*), care se simţea la ea acasă atât pe pământ, cât şi pe valuri. O urmă de sigiliu din Cnosos o înfăţişează ameninţând un bărbat aflat într-o barcă, aşa cum l-a ameninţat ea pe Odiseu în strâmtoarea Messina (*170.*t*). Explicaţia citată de Tzetzes pare să fi fost dedusă în mod eronat dintr-o pictură de pe un vas străvechi în care Amfitrita stă lângă un iaz ocupat de un monstru cu cap de câine; de cealaltă parte a vasului este un erou înecat prins între două triade de zeiţe cu cap de câine la intrarea în Lumea Subpământeană (*31.*a* şi 134.*1*).

3. Încercările lui Poseidon de a lua în posesie anumite oraşe sunt mituri politice. Disputa lui referitoare la Atena sugerează o încercare nereuşită de a fi făcut zeitatea tutelară a oraşului în locul Atenei. Însă victoria ei a fost afectată de o concesie făcută patriarhatului: atenienii au abandonat obiceiul cretan care a predominat în Caria până în epoca clasică (Herodot I.173) şi au încetat să mai ia numele mamei lor. Varro, care oferă acest detaliu, prezintă procesul ca pe un plebiscit al tuturor bărbaţilor şi femeilor din Atena.

Este clar că pelasgii ionieni din Atena au fost înfrânţi de eolieni şi că Atena şi-a recâştigat suveranitatea doar prin alianţă cu aheii lui Zeus, care ulterior au obligat-o să renege paternitatea lui Poseidon şi să recunoască faptul că renăscuse din capul lui Zeus.

4. Măslinul de cultură a fost importat iniţial din Libia, ceea ce susţine mitul originii libiene a Atenei; dar ce a adus ea trebuie să fi fost doar un butaş – măslinul de cultură nu se înmulţeşte bine, ci trebuie altoit întotdeauna pe măslinul sălbatic. Copacul ei era încă expus în Atena în timpul secolului al II-lea d.Hr. Probabil că inundarea Câmpiei Thriasiene a fost un eveniment istoric, dar nu poate fi datat. Este posibil ca, la începutul secolului al XIV-lea î.Hr., când meteorologii cred că a fost o perioadă de ploi record, râurile din Arcadia să nu fi secat niciodată, iar descreşterea ulterioară a apelor să fi fost atribuită răzbunării lui Poseidon. Venerarea preelenică a Soarelui în Corint este bine stabilită (Pausanias II.4.7 – *67.*2*).

5. Mitul Demetrei şi al lui Poseidon consemnează o invazie

elenică a Arcadiei. Demetra este înfăţişată în Figalia ca patroană cu cap de iapă a cultului preelenic al calului. Caii erau consacraţi lunii, deoarece copitele lor lăsau un semn în formă de lună, iar luna era considerată sursa apei; de aici asocierea lui Pegas cu izvoarele (*75.*b*). Vechii eleni au introdus în Grecia o rasă de cai mari din Transcaspia, varietatea autohtonă fiind cam de mărimea unui ponei de Shetland şi nepotrivită pentru carele de luptă. Ei par să fi cucerit centrele cultului calului, unde regii lor războinici erau forţaţi să se căsătorească cu preotese locale, câştigând astfel un drept asupra pământului; întâmplător, asta a eliminat orgiile iepelor sălbatice (*72.*4*). Caii sacri Arion şi Despoina (acesta fiind un nume al Demetrei înseşi) au fost atunci revendicaţi drept copii ai lui Poseidon. Este posibil ca Amimone să fi fost un nume al zeiţei din Lerna, centrul cultului danaid al apei (*60.*g* şi *4*).

6. Demetra ca Furie, asemenea lui Nemesis ca Furie (*32.*3*), era zeiţa în dispoziţia ei ucigaşă anuală; iar povestea, spusă şi despre Poseidon şi Demetra la Thelpusa (Pausanias VIII.42) sau despre Poseidon şi o Furie nenumită la fântâna din Tilphusa, în Beoţia (scolie la Homer, *Iliada* XXIII.346), era deja veche atunci când au venit elenii. Ea apare în literatura sacră indiană veche, unde Saranyu se transformă în iapă, Vivaswat devine armăsar şi se suie pe ea, iar rodul acestei uniri sunt cei doi Asvini eroici. De fapt, este posibil ca „Demeter Erinys” să nu fi însemnat „Furia Demetra”, ci „Demetra Saranyu” – o încercare de reconciliere a celor două culturi aflate în război; dar pentru pelasgii ofensaţi, Demetra a fost şi a rămas indignată.

1. Homer, *Iliada* XV.187-93; VIII.210-11; XIII.21-30; *Odiseea* V.381; Apollonios din Rodos III.1240.
2. Apollodor III.13.5; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.17.
3. Tzetzes, *Despre Licofron* 45 şi 50.
4. Herodot VIII.55; Apollodor III.14.1; Pausanias 24.3; Augustin, *Despre cetatea lui Dumnezeu* XVIII.9; Hyginus, *Fabula* 164.
5. Pausanias II.30.6; Plutarh, *Symposiaca* IX.6; Pausanias II.1.6; II.5.5; II.22.5.
6. Pindar, *Ode pythianice* VI.50; Pausanias VIII.25.3-5; Apollodor III.6.8.

17. Natura şi faptele lui Hermes

a. Când Hermes s-a născut pe Muntele Cilene, mama lui, Maia, l-a aşezat înfăşat în scutece pe o vânturătoare, dar el a crescut cu o iuţeală uimitoare, devenind băiat; şi, într-un moment al ei de neatenţie, s-a furişat şi a plecat în căutare de aventuri. Ajuns în Pieria, unde Apollo avea grijă de o cireadă mare de vaci, s-a hotărât să i le fure. Dar, de teamă să nu fie trădat de urmele lor, a făcut repede mai multe potcoave din scoarţa unui stejar căzut şi le-a legat cu iarbă împletită de copitele vacilor, pe care le-a mânat apoi noaptea pe un drum. Apollo a constatat pierderea, dar trucul lui Hermes l-a păcălit şi, chiar dacă a mers în căutările lui până în Pilos, la vest, şi până în Onchestos, la est, în cele din urmă a fost nevoit să ofere o recompensă pentru prinderea hoţului. Silen şi satirii lui, lacomi să capete recompensa, s-au răzleţit în toate direcţiile pentru a da de urmă, dar căutările lor au rămas vreme îndelungată fără succes. În cele din urmă, pe când câţiva dintre ei treceau prin Arcadia, au auzit, în surdină, o muzică cum nu mai auziseră până atunci, iar nimfa Cilene le-a spus, din gura unei peşteri, că un copil nespus de înzestrat se născuse de puţină vreme acolo, iar ea era doica lui: băiatul meşterise o jucărie muzicală ingenioasă din carapacea unei broaşte-ţestoase şi câteva maţe de vacă, cu care îi cântase mamei lui ca s-o adoarmă.

b. „Şi de unde a luat maţele de vacă?”, au întrebat satirii vigilenţi, văzând două piei de vacă întinse în faţa peşterii. „Îl acuzaţi pe sărmanul copil de furt?”, a întrebat Cilene. S-au schimbat vorbe aspre.

c. În momentul acela, a apărut Apollo, care, după ce a aflat identitatea hoţului observând comportamentul ciudat al unei păsări cu aripi lungi care intrase în peşteră, a trezit-o pe Maia şi i-a spus pe un ton sever că Hermes trebuia să restituie vacile furate.

Maia a arătat spre copilul încă înfăşat în scutece şi care se prefăcea că doarme. „Ce acuzaţie absurdă!”, a strigat ea. Dar Apollo recunoscuse deja pieile de vacă. L-a luat pe Hermes, l-a dus în Olimp, iar acolo l-a acuzat în faţa tuturor de hoţie, prezentând pieile drept dovadă. Nevenindu-i să creadă că nou-născutul lui era hoţ, Zeus l-a încurajat să-şi susţină nevinovăţia, dar Apollo nu s-a lăsat dus cu vorba şi, în cele din urmă, Hermes a cedat şi a mărturisit.

„Foarte bine, vino cu mine”, a spus el, „şi vei putea să-ţi iei turma înapoi. Am tăiat doar două, iar pe acestea le-am împărţit în douăsprezece părţi egale, ca jertfă adusă celor doisprezece zei.”

„*Doisprezece* zei?”, a întrebat Apollo. „Cine e al doisprezecelea?”

„Sluga dumitale, domnule”, a răspuns Hermes modest. „Nu am mâncat decât partea mea, deşi îmi era foarte foame, şi am ars restul aşa cum se cuvine.”

Prin urmare, aceasta a fost prima jertfă de carne oferită vreodată.

d. Cei doi zei s-au întors pe Muntele Cilene, unde Hermes şi-a salutat mama şi a luat ceea ce ascunsese sub o piele de oaie.

„Ce-i aia?”, a întrebat Apollo.

Drept răspuns, Hermes i-a arătat noua lui invenţie, din carapace de broască-ţestoasă, şi a cântat la ea o melodie atât de fermecătoare, cu plectrul pe care tot el îl inventase, intonând în acelaşi timp un cântec de laudă a nobleţei, inteligenţei şi generozităţii lui Apollo, încât a fost iertat pe dată. Apoi l-a condus pe Apollo, care a rămas surprins şi încântat, spre Pilos, cântând tot drumul; acolo i-a dat restul cirezii, pe care o ascunsese într-o peşteră.

„Să facem un târg!”, a strigat Apollo. „Tu păstrezi vacile, eu iau lira.”

„De acord”, a spus Hermes şi au bătut palma.

e. În timp ce vacile înfometate păşteau, Hermes a tăiat trestii, a făcut din ele un fluier de păstori şi a mai cântat un cântec. La fel de încântat, Apollo a strigat: „Să facem un târg! Dacă îmi dai fluierul, îţi dau băţul de aur cu care mân cireada; pe viitor vei fi zeul tuturor văcarilor şi păstorilor”.

„Fluierul meu preţuieşte mai mult decât băţul tău”, a răspuns Hermes. „Dar o să fac schimbul dacă mă înveţi şi augurii, fiindcă

pare să fie o artă cât se poate de folositoare."

„Nu pot să fac asta", a spus Apollo, „dar dacă te duci la bătrânele mele doici, nimfele Thriae care trăiesc pe Muntele Parnas, ele te vor învăţa negreşit să ghiceşti în pietricele."

f. Au bătut palma din nou, iar Apollo l-a dus pe copil înapoi în Olimp şi i-a relatat lui Zeus cele întâmplate. Zeus l-a avertizat pe Hermes că începând din clipa aceea va trebui să respecte dreptul de proprietate şi să se abţină să mai spună minciuni sfruntate; dar nu putea să nu se simtă amuzat.

„Pari un mic zeu foarte ingenios, elocvent şi convingător", a spus el.

„Atunci fă-mă emisarul tău, Tată", a răspuns Hermes, „şi voi fi răspunzător pentru siguranţa întregii proprietăţi divine şi nu voi mai spune niciodată minciuni, chiar dacă nu pot să promit că voi spune întotdeauna întregul adevăr."

„Nici nu vom aştepta asta din partea ta", a spus Zeus zâmbind. „Dar printre îndatoririle tale se vor număra încheierea de tratate, promovarea comerţului şi păstrarea dreptului de liberă trecere pentru călătorii de pe orice drum din lume." Când Hermes a fost de acord cu aceste condiţii, Zeus i-a dat un baston de crainic cu panglici albe, care trebuia respectat de toată lumea, o pălărie rotundă care să-l apere de ploaie şi sandale cu aripi de aur care să îl poarte cu iuţeala vântului. I s-a urat pe dată bun venit în familia olimpiană, căreia el i-a transmis arta facerii focului prin răsucirea rapidă a unui vreasc.

g. După aceea, Thriae i-au arătat lui Hermes cum să prezică viitorul din dansul unor pietricele într-un lighean cu apă; iar el a inventat atât jocul de arşice, cât şi arta divinaţiei. Hades l-a luat şi el drept crainic al lui, ca să îi cheme cu blândeţe şi convingător pe muribunzi, aşezându-le bastonul lui de aur pe ochi[1].

h. Hermes le-a ajutat apoi pe cele Trei Ursite să compună alfabetul, a inventat astronomia, gamele muzicale, artele boxului şi gimnasticii, greutăţile şi măsurile (pe care unii i le atribuie lui Palamede) şi cultivarea măslinului[2].

i. Unii susţin că lira inventată de Hermes avea şapte corzi; alţii, că avea doar trei, ca să corespundă anotimpurilor, sau patru, ca să corespundă sferturilor anului, şi că Apollo a crescut numărul lor până la şapte[3].

j. Hermes a avut numeroşi fii, printre care Ehion, crainicul argonauţilor, Autolicos, hoţul, şi Dafnis, inventatorul poeziei bucolice. Acest Dafnis era un tânăr sicilian foarte frumos pe care mama lui, o nimfă, l-a arătat într-un crâng de dafini de pe Muntele Herei; de aici şi numele dat lui de păstori, părinţii lui adoptivi. Pan l-a învăţat să cânte din fluier, era îndrăgit de Apollo şi obişnuia să vâneze împreună cu Artemis, căreia muzica lui îi făcea plăcere. Dafnis acorda foarte multă grijă turmelor lui de vite, care erau de aceeaşi descendenţă cu cele ale lui Helios. O nimfă pe nume Nomia l-a pus să jure că nu îi va fi niciodată necredincios, altminteri îl va orbi; dar rivala ei, Himera, a reuşit să-l seducă în timp ce el era beat, iar Nomia şi-a pus în practică ameninţarea şi l-a orbit. Dafnis s-a consolat o vreme cu balade triste despre pierderea vederii, dar nu a mai trăit mult. Hermes l-a preschimbat într-o piatră care încă se mai poate vedea în oraşul Cephalenitanum şi a făcut ca un izvor numit Dafnis să ţâşnească în Siracuza, unde i se aduc jertfe anuale[4].

*

1. Mitul copilăriei lui Hermes s-a păstrat doar într-o formă literară târzie. O tradiţie a furtului de vite din vecini întreprins de către abilii meseni eni (*74.*g* şi 171.*h*) şi a unui tratat prin care i s-a pus capăt pare să fi fost combinată mitologic cu relatarea modului în care elenii barbari au preluat şi au exploatat, în numele zeului lor adoptat, Apollo, civilizaţia cretano-eladică pe care au găsit-o în centrul şi sudul Greciei – boxul, gimnastica, greutăţile şi măsurile, muzica, astronomia şi cultivarea măslinului erau toate preelenice (*162.*6*)– şi a modului în care ei au deprins bunele maniere.

2. Hermes s-a născut ca zeu din falusurile din piatră care erau centrele locale ale unui cult preelenic al fertilităţii (*15.*1*) – explicaţia ascensiunii lui rapide putând fi obscenitatea jucăuşă a lui Homer –, dar şi din Copilul Divin al calendarului preelenic (*24.*6* şi 44.*1*, 105.*1*, 171.*4* etc.), din egipteanul Thot, Zeul Inteligenţei, şi din Anubis, călăuza sufletelor în Lumea Subpământeană.

3. Panglicile albe vestitoare de pe bastonul lui Hermes au fost confundate ulterior cu nişte şerpi, deoarece el era crainic al lui

Hades; de aici numele Ehion. Thriae sunt Muza Triplă („zeiţa muntelui”) din Parnas, iar ghicitul cu ajutorul pietricelelor dansatoare era practicat şi la Delfi (Mythographi Graeci, *Appendix Narrationum* 67). La început i s-a atribuit Atenei meritul inventării zarurilor divinatorii făcute din tarsuri (Zenobiu, *Proverbia* IV.75) şi care au început să fie pe larg folosite; dar arta augurilor a rămas o prerogativă aristocratică atât în Grecia, cât şi în Roma. „Pasărea cu aripi lungi” a lui Apollo era probabil chiar cocorul sacru al lui Hermes, căci preoţii apolinici încălcau mereu teritoriul lui Hermes, un protector timpuriu al profeţiei şi artelor, aşa cum încălcau şi preoţii lui Hermes teritoriul lui Pan, al muzelor şi al Atenei. Inventarea aprinderii focului i-a fost atribuită lui Hermes, deoarece răsucirea băţului masculin în butucul feminin sugera o magie falică.

4. Silen şi fiii lui, satirii, erau personaje comice convenţionale în teatrul atic (*83.*5*); la origine, ei fuseseră munteni primitivi din nordul Greciei. Silen era numele unui autohton sau al unui fiu al lui Pan cu una dintre nimfe (Nonnos, *Dionysiaca* XIV.97 şi XXIX.262; Aelianus, *Varia historia* III.18).

5. Povestea romantică a lui Dafnis se clădise în jurul unui stâlp falic din Cephalenitanum şi al unei fântâni din Siracuza, ambele înconjurate probabil de un crâng de dafini, în care se intonau cântece de comemorare a morţilor nevăzători. Se spune că Dafnis era îndrăgit de Apollo deoarece luase dafinul de la zeiţa orgiastică din Tempe (*21.*6*).

1. *Imn homeric către Hermes* 1-543; Sofocle, *Ichneutae* (fragmente); Apollodor III.10.2.
2. Diodor din Sicilia V.75; Hyginus, *Fabula* 272; Plutarh, *Symposiaca* IX.3.
3. *Imn homeric către Hermes* 51; Diodor din Sicilia I.16; Macrobiu, *Saturnaliile* I.19; Calimah, *Imn către Delos* 253.
4. Diodor din Sicilia IV.84; Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu, V.20; VIII.68; X.26; Filargirios despre *Bucolicele* lui Vergiliu V.20; Aelianus, *Varia historia* X.18.

18. Natura şi faptele Afroditei

a. Afrodita putea fi rareori convinsă să împrumute altor zeiţe cingătoarea ei magică, datorită căreia toţi se îndrăgosteau de cea care o purta, deoarece era vigilentă cu privire la tot ce ţinea de rangul ei. Zeus i-o dăduse în căsătorie lui Hefaistos, zeul şchiop al făurarilor; dar adevăratul tată al celor trei copii pe care ea i-a dăruit lui – Fobos, Deimos şi Harmonia – era frumosul Ares, Zeul Războiului, impetuos, beţiv şi arţăgos. Hefaistos nu a aflat nimic despre adulterul ei până când, într-o noapte, cei doi amanţi au zăbovit prea mult împreună în patul din palatul lui Ares din Tracia; atunci Helios i-a văzut, pe când răsărea, cum făceau dragoste şi i-a zis lui Hefaistos.

b. Hefaistos s-a retras furios în fierăria lui şi a meşterit o plasă de vânătoare din bronz, la fel de uşoară ca funigeii, dar cu neputinţă de rupt, pe care a legat-o în taină de stâlpii şi marginile patului său conjugal. I-a spus Afroditei, care se întorsese din Tracia toată numai un zâmbet, că fusese cu treburi în Corint: „Te rog să mă ierţi, dragă soţie, dar am să plec pentru scurtă vreme în Lemnos, insula mea preferată”. Afrodita nu s-a oferit să-l însoţească şi, după ce el s-a făcut nevăzut, a trimis în grabă după Ares, care a sosit curând. Cei doi s-au dus plini de bunăvoie în pat, dar s-au trezit în zori prinşi în plasă, goi şi neputând să scape din ea. Când Hefaistos a revenit din călătorie, i-a surprins acolo. A chemat toţi zeii, ca să fie martori la dezonoarea lui. Apoi a făcut cunoscut că nu avea să-şi elibereze soţia până când darurile preţioase de căsătorie pe care i le dăduse tatălui ei adoptiv, Zeus, nu îi vor fi înapoiate.

c. Zeii au venit în fugă să vadă ruşinea Afroditei; dar zeiţele au rămas pe la casele lor, din pudoare. Apollo i-a dat un ghiont lui Hermes şi l-a întrebat: „Nu te-ar deranja să fii în locul lui Ares, nu-i

aşa, cu plasă cu tot?”.

Hermes a jurat pe viaţa lui că nu, chiar de ar fi fost de trei ori mai multe plase, iar toate zeiţele l-au privit cu dezaprobare. Amândoi zeii au râs zgomotos, dar Zeus a fost atât de dezgustat, încât a refuzat să înapoieze darurile de căsătorie sau să se amestece într-o dispută vulgară dintre un soţ şi soţia lui, declarând că Hefaistos a fost un neghiob că făcuse publică afacerea. Poseidon, care, văzând trupul gol al Afroditei, se îndrăgostise de ea, şi-a ascuns gelozia faţă de Ares şi s-a prefăcut că îl înţelege pe Hefaistos. „De vreme ce Zeus refuză să ajute”, a zis el, „îmi asum eu ca Ares să plătească pentru eliberarea lui echivalentul respectivelor daruri de căsătorie”.

„Foarte bine”, a răspuns Hefaistos posomorât. „Dar dacă Ares va refuza să plătească, tu va trebui să-i iei locul sub plasă.”

„În compania Afroditei?”, a întrebat Apollo râzând.

„Nu cred că Ares va refuza să plătească”, a spus Poseidon cu nobleţe. „Dar dacă o va face, sunt gata să plătesc datoria şi să mă căsătoresc eu cu Afrodita.”

Astfel încât Ares a fost eliberat şi s-a întors în Tracia, iar Afrodita s-a dus în Pafos, unde şi-a recâştigat virginitatea în mare[1].

d. Flatată de mărturisirea sinceră a lui Hermes despre iubirea lui faţă de ea, Afrodita a petrecut de îndată o noapte cu el, noapte al cărei rod a fost Hermafroditos, o fiinţă cu sex dublu; şi, la fel de încântată de intervenţia lui Poseidon în favoarea ei, i-a născut acestuia doi fii, pe Rodos şi Herofilos[2]. Se înţelege de la sine că Ares nu a vrut să plătească, susţinând că, dacă Zeus nu plătise, de ce ar fi făcut-o el? În cele din urmă, nimeni nu a plătit, deoarece Hefaistos era îndrăgostit nebuneşte de Afrodita şi nu avea nici o intenţie serioasă să divorţeze de ea.

e. Mai târziu, Afrodita i-a cedat lui Dionysos şi i l-a născut pe Priap; un copil hidos, cu nişte organe genitale imense – Hera fusese cea care îi dăduse înfăţişarea obscenă, în semn de dezaprobare faţă de promiscuitatea Afroditei. Priap e grădinar şi poartă cu dânsul un cosor[3].

f. Deşi Zeus nu s-a împreunat niciodată cu Afrodita, fiica lui adoptivă, cum spun unii că ar fi făcut-o, magia cingătorii ei l-a supus unei ispite necontenite şi, în cele din urmă, a decis s-o umilească făcând-o să se îndrăgostească cu disperare de un

muritor. Era chipeşul Anhise, regele dardanienilor şi nepot al lui Ilos. Într-o noapte, pe când el dormea în coliba lui de păstor de pe Muntele Ida din Troia, Afrodita l-a vizitat luând chipul unei prinţese frigiene, înveşmântată într-o rochie de un roşu orbitor, şi s-a împreunat cu el pe un divan presărat cu piei de urşi şi lei, în timp ce albinele zumzăiau somnoros în jurul lor. Când s-au despărţit în zori, ea şi-a dezvăluit identitatea şi l-a pus să promită că nu avea să spună nimănui că se culcase cu ea. Anhise s-a înspăimântat aflând că dezvelise goliciunea unei zeiţe şi a implorat-o să-i cruţe viaţa. Ea i-a dat asigurări că nu avea de ce să se teamă şi că fiul lor va deveni faimos[4]. Câteva zile mai târziu, în timp ce Anhise bea împreună cu tovarăşii lui, unul dintre ei l-a întrebat: „Nu ai prefera să te culci cu fiica lui cutare decât cu Afrodita însăşi?”. „Nu”, a răspuns el fără chibzuinţă. „După ce m-am culcat cu amândouă, întrebarea mi se pare absurdă.”

g. Zeus a auzit din întâmplare cum s-a lăudat şi a aruncat un fulger spre Anhise, care l-ar fi ucis pe loc dacă Afrodita nu şi-ar fi interpus cingătoarea, deviind astfel fulgerul în pământul de la picioarele lui. Cu toate acestea, şocul l-a slăbit pe Anhise atât de mult, încât nu s-a mai putut ţine pe picioare niciodată, iar Afroditei, după ce i-a născut fiul, pe Enea, i s-a stins curând patima faţă de el[5].

h. Într-o zi, soţia regelui Ciniras, cipriotul – dar unii îl numesc regele Phoenix din Byblos, iar alţii regele Theias, asirianul –, s-a lăudat prosteşte că fiica lui, Smirna, era mai frumoasă decât Afrodita însăşi. Zeiţa s-a răzbunat pentru acea insultă făcând-o pe Smirna să se îndrăgostească de tatăl ei şi să se urce în patul lui într-o noapte întunecoasă, când doica ei îl îmbătase prea tare ca să-şi dea seama ce face. Mai apoi, Ciniras avea să afle că era atât tatăl, cât şi bunicul copilului nenăscut al Smirnei şi, turbat de furie, a luat o sabie şi a gonit-o din palat. A dus-o pe coama unui deal, dar Afrodita a transformat-o iute pe Smirna într-un arbore de smirnă, pe care sabia ce cobora l-a despicat în două. Din el s-a rostogolit pruncul Adonis. Deja căindu-se pentru fapta ei cea rea, Afrodita l-a ascuns pe Adonis într-un cufăr, pe care i l-a încredinţat Persefonei, Regina Morţilor, cerându-i să-l pună la păstrare într-un loc întunecos.

i. Curioasă, Persefona a deschis cufărul şi l-a găsit înăuntru pe

Adonis. Pruncul era atât de minunat, încât l-a scos afară şi l-a dus în palatul ei. Vestea a ajuns la Afrodita, care s-a dus îndată în Tartar pentru a-l cere pe Adonis; iar când Persefona nu a acceptat, deoarece făcuse deja din el amantul ei, Afrodita a apelat la Zeus. Zeus, ştiind prea bine că şi Afrodita voia să se împreuneze cu Adonis, a refuzat să judece o dispută atât de dezgustătoare şi a deferit-o unui tribunal inferior, condus de muza Caliope. Verdictul acesteia a fost că Persefona şi Afrodita aveau drepturi egale asupra lui Adonis – Afrodita pentru că îi aranjase naşterea, Persefona pentru că îl salvase din cufăr –, dar că acestuia trebuia să i se îngăduie un scurt răgaz între solicitările amoroase ale celor două zeiţe nesăţioase. Prin urmare, ea a împărţit anul în trei părţi egale, dintre care Adonis trebuia să petreacă una cu Persefona, una cu Afrodita şi a treia de unul singur.

Afrodita nu a jucat cinstit: purtând tot timpul cingătoarea ei magică, l-a convins pe Adonis să-i acorde partea lui de an, să nu accepte partea datorată Persefonei şi să nu se supună sentinţei tribunalului[6].

j. Persefona, pe bună dreptate ofensată, s-a dus în Tracia, unde i-a spus binefăcătorului ei, Ares, că Afrodita îl prefera acum pe Adonis lui însuşi. „Un simplu muritor”, a strigat ea, „şi pe deasupra unul efeminat!”. Ares a devenit gelos şi, deghizat în mistreţ, s-a năpustit asupra lui Adonis, care plecase la vânătoare pe Muntele Liban, ucigându-l sub privirile Afroditei. Din sângele lui au răsărit anemone, iar sufletul său a coborât în Tartar. Afrodita s-a dus înlăcrimată la Zeus şi a pledat pentru ca Adonis să nu petreacă împreună cu Persefona mai mult decât partea întunecată a anului, ci să fie partenerul ei şi în lunile de vară, ceea ce Zeus a încuviinţat mărinimos. Dar unii spun că Apollo era mistreţul, care s-a răzbunat astfel pentru o ofensă pe care i-o adusese Afrodita[7].

k. Odată, ca să-l facă gelos pe Adonis, Afrodita a petrecut mai multe nopţi în Lilybaeum cu argonautul Butes, şi cu el a devenit mama lui Eris, un rege al Siciliei. Copiii ei cu Adonis au fost Golgos, întemeietorul oraşului Golgoi din Cipru, şi Beroe, întemeietoarea oraşului Berea din Tracia; iar unii zic că Adonis, şi nu Dionysos, ar fi fost tatăl fiului ei, Priap[8].

l. Ursitele i-au atribuit Afroditei o singură îndatorire divină, anume să facă dragoste; dar într-o zi Atena a prins-o lucrând pe

furiş la un război de ţesut, s-a plâns că prerogativele îi fuseseră încălcate şi a ameninţat că le va abandona pe toate. Afrodita şi-a cerut mii de scuze şi de atunci nu a mai pus niciodată mâna pe nimic[9].

*

1. Elenii de mai târziu au depreciat-o pe Marea Zeiţă a Mediteranei, care domina de mult timp în Corint, Sparta, Tespiai şi Atena, punând-o sub tutelă masculină şi considerând orgiile ei sexuale din timpul ceremoniilor drept necuviinţe adulterine. Plasa în care Homer o prezintă pe Afrodita aşa cum a fost ea prinsă de Hefaistos fusese iniţial chiar a ei, ca Zeiţă a Mării (*89.*2*), iar preoteasa ei pare să o fi purtat în timpul carnavalului de primăvară; preoteasa zeiţei scandinave Holle, sau Gode, făcea acelaşi lucru în prima noapte din luna mai.

2. Priap îşi avea originea în grosolanele reprezentări falice din lemn care dominau orgiile dionysiace. El este considerat fiul lui Adonis din cauza „grădinilor” miniaturale oferite la sărbătorile lui. Părul era copacul consacrat Herei, ca primă zeiţă a Peloponesului – care, astfel, a fost denumit Apia (*64.*4* şi 74.*6*).

3. Afrodita Urania („regina muntelui”) sau Erycina („a ierbii-negre”) era Zeiţa-nimfă a mijlocului verii. Ea îl distrugea pe regele sacru, care se împreuna cu ea pe vârful unui munte, aşa cum regina albinelor distruge trântorul: smulgându-i organele sexuale. De aici, iubirea albinelor faţă de iarba-neagră şi rochia roşie purtată de ea în legătura amoroasă cu Anhise de pe vârful muntelui; de aici şi adorarea lui Cybele, Afrodita frigiană de pe Muntele Ida, ca regină a albinelor, şi autocastrarea extatică a preoţilor ei în amintirea amantului ei Attis (*79.*1*). Anhise a fost unul dintre nenumăraţii regi sacri care au fost loviţi cu un fulger ritualic, după ce s-a însoţit cu Zeiţa Morţii-în-Viaţă (*24.*a*). În versiunea cea mai timpurie a mitului, el era ucis, dar în cele ulterioare va scăpa: pentru a adeveri povestea modului în care piosul Enea, care a adus Palladionul sacru la Roma, şi-a scos în spate tatăl din Troia în flăcări (*168.*c*). Numele lui o identifică pe Afrodita cu Isis, al cărei soţ, Osiris, a fost castrat de Seth, deghizat în mistreţ; „Anhise” este, de fapt, un sinonim al lui Adonis. El avea

un altar în Egesta, lângă Muntele Eris (Dionysios din Halicarnas I.53) şi, drept urmare, Vergiliu spune că ar fi murit în Drepanon, un oraş învecinat, şi ar fi fost îngropat pe munte (*Eneida* III.710, 759 etc.). Alte altare ale lui Anhise au fost scoase la lumină în Arcadia şi Troada. La altarul Afroditei de pe Muntele Eris era expus un fagure de miere, despre care se spunea că ar fi fost o ofrandă votivă depusă de Dedal atunci când a fugit în Sicilia (*92.*h*).

4. Ca Zeiţă a Morţii-în-Viaţă, Afrodita a dobândit multe nume care nu par compatibile cu frumuseţea şi amabilitatea ei. În Atena era numită Cea Mai Vârstnică dintre Ursite şi soră a eriniilor, iar prin alte locuri, Melenis („cea neagră") – nume explicat ingenios de Pausanias ca însemnând că amorul are loc de cele mai multe ori noaptea –, Scotia („cea întunecată"), Androphonos („ucigaşa bărbaţilor") şi chiar, potrivit lui Plutarh, Epitymbria („a mormintelor").

5. Mitul lui Ciniras şi al Smirnei consemnează, în mod evident, o perioadă din istorie în care regele sacru al unei societăţi matriliniare a decis să îşi prelungească domnia dincolo de durata obişnuită. O făcea prin celebrarea unei căsătorii cu tânăra preoteasă, oficial fiica lui, care urma să fie regină în următorul mandat, în loc să permită vreunui alt prinţişor să se căsătorească cu ea şi să îi ia regatul (*65.*1*).

6. Adonis (din fenicianul *adon*, „stăpân") este versiunea grecească a semizeului sirian Tammuz, spiritul vegetaţiei anuale. În Siria, Asia Mică şi Grecia, anul sacru al zeiţei a fost la un moment dat divizat în trei părţi, guvernate de Leu, Țap şi Şarpe (*75.*2*). Țapul, simbolul părţii centrale, era al Zeiţei Iubirii, Afrodita; Şarpele, simbolul ultimei părţi, era al Zeiţei Morţii, Persefona; Leul, simbolul primei părţi, era consacrat Zeiţei Naşterii, numită aici Smirna, cea care nu a avut nici o pretenţie asupra lui Adonis. În Grecia, acest calendar a cedat locul unui an cu două anotimpuri, împărţit în jumătate fie de echinocţii, în stil răsăritean, precum în Sparta şi Delfi, fie de solstiţii, în stil nordic, ca în Atena şi Teba; ceea ce explică diferenţa dintre verdictul Zeiţei Muntelui, Caliope, şi cel al lui Zeus.

7. Tammuz a fost ucis de un mistreţ, asemenea multor personaje mitice similare – Osiris, Zeusul cretan, Anceu din Arcadia (*157.*e*), Carmanor din Lidia (*136.*b*) şi eroul irlandez

Diarmuid. Acest mistreţ pare să fi fost cândva o scroafă cu colţii în formă de lună nouă, ea însăşi zeiţă ca şi Persefona; dar atunci când anul a fost divizat în două, jumătatea luminoasă fiind condusă de regele sacru şi cea întunecată de succesorul-tanist sau rivalul său, acest rival venea deghizat în mistreţ – asemenea lui Seth când l-a omorât pe Osiris sau a lui Finn mac Cool când l-a omorât pe Diarmuid. Sângele lui Tammuz este o alegorie a anemonelor care înroşeau pantele Muntelui Liban după ploile de iarnă; Adonia, o ceremonie de doliu în onoarea lui Tammuz, se ţinea în Byblos în fiecare primăvară. Naşterea lui Adonis dintr-un arbore de smirnă – smirna fiind un afrodiziac recunoscut – arată caracterul orgiastic al acestor rituri. Se presupune că picăturile de răşină care cad din arborele de smirnă sunt lacrimi vărsate pentru el (Ovidiu, *Metamorfoze* X.500 şi urm.). Hyginus îl face pe Ciniras rege al Asiriei (*Fabula* 58), probabil deoarece cultul lui Tammuz pare să-şi fi avut originea acolo.

8. Hermafroditos, fiul Afroditei, era un tânăr cu sâni de femeie şi păr lung. Asemenea *androginului* sau femeii cu barbă, hermafroditul îşi avea, desigur, şi omologul lui fizic, dar în ipostaza lor de concepte religioase ambele şi-au avut originea în tranziţia de la matriarhat la patriarhat. Hermafroditos este regele sacru delegat al reginei (*136.*4*) şi poartă sâni falşi. Androgyne este mama unui clan preelenic care evitase patriarhalizarea; pentru a-şi păstra autoritatea sau pentru a-i înnobila pe copiii născuţi de ea dintr-un tată sclav, Androgyne îşi pune o barbă falsă, cum era obiceiul în Argos. Zeiţele cu barbă asemenea Afroditei cipriote şi zeii feminini, asemenea lui Dionysos, corespund acestor etape sociale de tranziţie.

9. Harmonia este, la prima vedere, un nume straniu pentru o fiică născută de Afrodita cu Ares; dar, atunci ca şi acum, într-un stat aflat în război afecţiunea şi armonia erau cu mult mai mari decât de obicei.

1. Homer, *Odiseea* VIII.266-367.
2. Diodor din Sicilia IV.6; Scolie la *Ode pythianice* de Pindar VIII.24.
3. Pausanias IX.31.2; Scolie la Apollonios din Rodos I.932.
4. *Imn homeric către Afrodita* 45-200, Teocrit, *Idile* I.105-7; Hyginus, *Fabula* 94.

5. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu, II.649.
6. Apollodor III.14.3-4; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.7 şi *Fabulele* 58, 164, 251; Fulgentius, *Mythologiae* III.8.
7. Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu X.18; *Imn orfic* LV.10: Ptolemeu Hefestion I.306.
8. Apollonios din Rodos IV.914-19; Diodor din Sicilia IV.83; Scolie la *Idilele* lui Teocrit XV.100; Tzetzes, *Despre Lycofron* 831.
9. Hesiod, *Teogonia* 203-4; Nonnos, *Dionisiacele* XXIV.274-81.

19. Natura şi faptele lui Ares

a. Tracul Ares iubeşte lupta de dragul luptei, iar Eris, sora lui, oferă mereu prilej de război, răspândind zvonuri şi stârnind gelozii. Ca şi ea, el nu favorizează vreodată un oraş sau o partidă anume, ci luptă de o parte sau de alta după cum îi dă ghes inima, bucurându-se de masacrarea oamenilor şi jefuirea oraşelor. Toţi semenii lui nemuritori îl urăsc, de la Zeus şi Hera în jos, în afară de Eris şi Afrodita, care nutresc o pasiune perversă pentru el, şi de Hades cel lacom, care îi întâmpină cu bucurie pe luptătorii tineri şi îndrăzneţi măcelăriţi în războaiele crude.

b. Ares nu a fost întotdeauna victorios. Atena, o luptătoare mult mai abilă decât el, l-a înfrânt de două ori în bătălie; iar odată, fiii gigantici ai lui Aloeu l-au biruit şi l-au ţinut ostatic într-un vas de bronz timp de treisprezece luni, până când a fost eliberat de Hermes, pe jumătate mort; iar cu un alt prilej, Heracle l-a făcut să fugă înapoi în Olimp de teamă. El declară că dispreţuieşte prea mult judecata ca să apară vreodată într-un tribunal ca reclamant şi doar o dată a făcut-o ca învinuit: s-a întâmplat atunci când semenii lui, zeităţile, l-au acuzat de uciderea intenţionată a lui Halirotios, fiului lui Poseidon. A susţinut că era îndreptăţit să o facă, pretinzând că o salvase pe fiica lui, pe Alcipe, din Casa lui Cecrops, aflată în pericolul de a fi violată de numitul Halirotios. Dat fiind că nimeni nu asistase la incident, în afară de Ares însuşi şi de Alcipe, care, bineînţeles, a confirmat mărturia tatălui ei, tribunalul l-a achitat. A fost prima sentinţă pronunţată vreodată într-un proces de crimă, iar dealul pe care au avut loc dezbaterile a devenit cunoscut drept Areopag, nume pe care îl poartă şi azi[1].

*

1. Atenienilor nu le plăcea războiul, cu excepţia celui de apărare a libertăţii sau pentru vreun alt motiv la fel de convingător, şi îi dispreţuiau pe traci pentru că erau nişte barbari care considerau războiul o distracţie.

2. În descrierea lui Pausanias a crimei, Halirotios reuşise deja să o violeze pe Alcipe. Dar Halirotios nu poate fi decât un sinonim pentru Poseidon; iar Alcipe, un sinonim pentru Zeiţa-cu-cap-de-iapă. De fapt, mitul aminteşte de violarea Demetrei de către Poseidon şi se referă la cucerirea Atenei de către oamenii lui Poseidon şi la umilinţa suferită de zeiţă din partea lor (*16.*3*). Dar el a fost modificat din motive patriotice şi combinat cu o legendă a vreunui proces timpuriu de crimă. „Areopag” înseamnă, probabil, „dealul Zeiţei împăciuitoare”, *Areia* fiind unul din numele Atenei.

1. Apollodor III.14.2; Pausanias I.21.7.

20. Natura şi faptele Hestiei

a. Este un merit al Hestiei că doar ea, singura dintre marii olimpieni, nu ia parte vreodată la războaie sau dispute. Mai mult, asemenea lui Artemis şi Atenei, Hestia s-a opus întotdeauna oricăror avansuri amoroase din partea unor zei, titani sau oricine altcineva; căci, după detronarea lui Cronos, când Poseidon şi Apollo s-au anunţat drept peţitori rivali, ea a jurat pe capul lui Zeus că va rămâne pentru totdeauna fecioară. Pentru asta, Zeus, recunoscător, a recompensat-o oferindu-i prima victimă a fiecărui sacrificiu public[1], deoarece ea menţinuse pacea în Olimp.

b. Odată, Priap, beat fiind, a încercat să o violeze la o sărbătoare rustică la care participau zeii, pe când mai toţi adormiseră după ce s-au îndopat cât au putut; dar un măgar a început să ragă asurzitor, încât Hestia s-a trezit şi a ţipat văzându-l pe Priap gata să o încalece, făcându-l să o ia la fugă cuprins de spaimă ca un caraghios[2].

c. Hestia este Zeiţa Vetrei şi în orice casă particulară sau edificiu public îi ocroteşte pe cei care dau fuga la ea cerându-i protecţia. Hestia se bucură de un respect general, nu doar pentru că e cea mai blândă, cea mai onestă şi mai caritabilă dintre toţi olimpienii, ci şi pentru că a inventat arta construirii caselor; iar focul ei este atât de sacru, încât dacă vreodată o vatră se răceşte, întâmplător sau în semn de doliu, este aprinsă din nou cu ajutorul unei roţi de foc[3].

*

1. Centrul vieţii greceşti – chiar şi în Sparta, unde familia fusese subordonată statului – era vatra casei, privită şi ca altar sacrificial; iar Hestia, zeiţa ei, reprezenta siguranţa şi fericirea personale, dar

şi datoria sacră a ospitalităţii. Povestea cererilor în căsătorie venite din partea lui Poseidon şi Apollo probabil că a fost dedusă din venerarea împreună a acestor trei zeităţi la Delfi. Încercarea lui Priap de a o viola este un avertisment anecdotic împotriva sacrilegiului de a maltrata oaspeţii de gen feminin care se aflau sub protecţia vetrelor casnice sau publice: până şi măgarul, simbol al lubricităţii (*35.*4*), denunţă nebunia criminală a lui Priap.

2. Imaginea arhaică, albă şi aniconică, a Marii Zeiţe, utilizată în întreg estul Mediteranei, pare să fi reprezentat o movilă de cărbuni aprinşi ţinuţi în viaţă de un înveliş de cenuşă albă, care constituia cel mai comod şi mai economic mijloc de încălzire în vremurile străvechi; aceasta nu scotea nici fum, nici flăcări şi reprezenta centrul firesc al întrunirilor de familie sau de clan. În Delfi, movila de cărbuni a fost transformată într-un cuptor de calcar pentru uz în aer liber şi a devenit *omphalos*-ul sau buricul, înfăţişat adesea în picturile de pe vasele greceşti şi marcând presupusul centru al lumii. Acest obiect sacru, care a supravieţuit ruinelor altarului, este inscripţionat cu numele Pământului-Mamă, are o înălţime de 30 de centimetri şi e lat de aproximativ 40 de centimetri, adică are mărimea şi forma focului de cărbune necesar pentru încălzirea unei camere mari. În epoca clasică, Pythia era însoţită de un preot care îi inducea transe arzând boabe de orz, cânepă şi dafin, deasupra unei lămpi cu ulei, într-un spaţiu închis, interpretând apoi cele spuse de ea. Dar este probabil ca, odată, cânepa, dafinul şi orzul să fi fost puse pe cenuşa fierbinte a grămezii de cărbuni, ceea ce constituie o modalitate mai simplă şi mai eficientă de a produce aburi narcotici (*51.*b*). În altarele cretane şi miceniene s-au găsit numeroase polonice triunghiulare sau în formă de frunză făcute din piatră ori lut – unele prezentând semnele unei temperaturi foarte înalte –, ce par să fi fost folosite pentru a supraveghea focul sacru. Grămada de cărbune era înălţată uneori pe o masă rotundă cu trei picioare făcută din argilă şi vopsită în roşu, alb şi negru, acestea fiind culorile lunii (*90.*3*); asemenea mese au fost găsite în Pelopones, Creta şi Delos – una dintre ele, dintr-o cameră mortuară din Zafer Papoura, lângă Cnosos, încă avea cărbuni stivuiţi pe ea.

1. *Imn homeric către Afrodita* 21-30.
2. Ovidiu, *Fastele* VI.319 şi urm.

3. Diodor din Sicilia V.68.

21. Natura şi faptele lui Apollo

a. Apollo, fiul lui Zeus cu Leto, era un copil de şapte luni, dar zeii cresc repede. Temis l-a hrănit cu nectar şi ambrozie, iar când, în a patra zi, la răsărit, el a cerut un arc şi săgeţi, Hefaistos i le-a dăruit de îndată. După ce a plecat din Delos, s-a îndreptat direct spre Muntele Parnas, unde şarpele Python, duşmanul mamei lui, şedea la pândă, şi l-a rănit grav cu săgeţile. Python a fugit la Oracolul Pământului-Mamă din Delfi, oraş numit astfel în cinstea monstrului Delfine, perechea lui; dar Apollo a cutezat să meargă după el în altar, unde l-a executat chiar lângă orificiul sacru[1].

b. Pământul-Mamă i-a relatat despre această ofensă lui Zeus, care nu numai că a poruncit ca Apollo să facă o vizită la Tempe pentru purificare, dar a şi instituit Jocurile Pythianice, întru cinstirea lui Python, pe care Apollo trebuia să le conducă în semn de penitenţă. Foarte trufaş, el a nesocotit porunca lui Zeus de a se duce la Tempe. S-a dus în schimb în Aigialeia pentru purificare, însoţit de Artemis; apoi, locul nefiindu-i pe plac, a navigat spre Tarra, în Creta, unde regele Carmanor a săvârşit ceremonia[2].

c. La întoarcerea sa în Grecia, Apollo l-a căutat pe Pan, zeul arcadian bătrân şi rău famat, cu picioare de ţap, şi, după ce l-a convins să îi dezvăluie arta profeţiei, a cucerit Oracolul din Delfi şi a păstrat-o pe preoteasa acestuia, numită Pythia, în slujba lui.

d. La auzul veştii, Leto a venit împreună cu Artemis la Delfi, dar s-a retras ca să săvârşească un ritual intim într-un crâng sacru. Gigantul Titios i-a întrerupt rugăciunile şi a încercat să o violeze, dar Apollo şi Artemis, auzind ţipete, au venit în fugă şi l-au ucis cu potop de săgeţi – o răzbunare pe care Zeus, tatăl lui Titios, s-a mulţumit să o considere pioasă. În Tartar, Titios a fost întins pentru chinuri cu braţele şi picioarele bine ţintuite de pământ; suprafaţa acoperită de el avea nu mai puţin de nouă acri, iar doi

vulturi i-au mâncat ficatul[3].

e. Apoi, Apollo l-a ucis pe satirul Marsyas, un adept al zeiţei Cybele. Iată cum s-a întâmplat: într-o zi, Atena a făcut un flaut dublu din oasele unui cerb şi a cântat cu el la un ospăţ al zeilor. La început, nu a putut să înţeleagă de ce Hera şi Afrodita chicoteau ducându-şi palmele la gură, deşi muzica ei părea să le încânte pe celelalte zeităţi. Aşa că s-a dus de una singură într-o pădure din Frigia, la un pârâu, a apucat din nou flautul şi şi-a privit chipul în apă în timp ce cânta. Dându-şi seama pe dată cât de ridicol o făceau să arate acea faţă albăstruie şi acei obraji umflaţi, a aruncat flautul şi l-a blestemat pe oricine avea să-l ridice.

f. Marsyas a fost victima nevinovată a blestemului ei. A dat peste flaut, care, de cum l-a dus la gură, a început să cânte de unul singur, inspirat de amintirea muzicii Atenei. Marsyas a mers prin Frigia, în urma Cybelei, încântându-i pe ţăranii neştiutori. Ei strigau că nici Apollo însuşi nu ar fi putut cânta mai frumos, nici măcar din lira lui, iar Marsyas a fost îndeajuns de nesăbuit să nu îi contrazică. Desigur, asta a iscat furia lui Apollo, care l-a provocat la o întrecere al cărei câştigător trebuia să îl pedepsească pe învins în orice chip dorea. Marsyas a consimţit, iar Apollo le-a luat pe muze drept juriu. Întrecerea s-a dovedit a fi una egală, muzele fiind fermecate de ambele instrumente, până când Apollo i-a strigat lui Marsyas: „Te provoc să faci cu instrumentul tău ce fac eu cu al meu. Întoarce-l cu fundul în sus şi să cântăm amândoi şi cu instrumentul, şi cu vocea deodată”.

g. Asta era în mod clar imposibil de făcut cu un flaut, iar Marsyas nu a reuşit să facă faţă provocării. Pe când Apollo şi-a întors lira şi a cântat nişte imnuri atât de minunate în cinstea zeilor olimpieni, încât muzele nu au putut decât să dea verdictul în favoarea lui. Apoi, cu toată blândeţea lui prefăcută, Apollo s-a răzbunat pe Marsyas în cel mai crud mod cu putinţă: l-a jupuit de viu şi i-a ţintuit pielea de un pin (sau, zic unii, de un platan), lângă izvorul râului care acum îi poartă numele[4].

h. După aceea, Apollo a câştigat o a doua întrecere muzicală, prezidată de regele Midas; de data asta l-a bătut pe Pan. Devenind zeul recunoscut al muzicii, de atunci el cântă mereu la lira lui cu şapte coarde, în timp ce zeii benchetuiesc. O altă îndatorire a lui era cândva aceea de a păzi turmele şi ciurdele pe care zeii le ţineau

în Pieria; dar mai târziu a delegat această sarcină lui Hermes[5].

i. Deşi Apollo a refuzat să se prindă în legătura căsătoriei, a lăsat grele multe nimfe şi muritoare; printre ele, pe Ftia, cu care i-a zămislit pe Doros şi pe fraţii lui; pe muza Thalia, cu care i-a zămislit pe coribanţi; pe Coronis, cu care l-a zămislit pe Asclepios; pe Aria, cu care l-a zămislit pe Miletos; şi pe Cirene, cu care l-a zămislit pe Aristeu[6].

j. El a sedus-o şi pe nimfa Driope, care avea în grijă turma tatălui ei de pe Muntele Eta, împreună cu prietenele ei, hamadriadele. Apollo s-a deghizat într-o broască-ţestoasă cu care ele s-au jucat toate, iar când Driope l-a pus în sân, el s-a transformat într-un şarpe şuierător, le-a speriat şi le-a alungat pe hamadriade şi s-a desfătat cu ea. Driope i l-a născut pe Amfisos, cel care a întemeiat oraşul Eta şi a înălţat un templu pentru tatăl lui; acolo, Driope a slujit ca preoteasă până când, într-o zi, hamadriadele au luat-o cu ele şi au lăsat în locul ei un plop[7].

k. Apollo nu a avut mereu izbândă în dragoste. Odată a încercat să i-o fure pe Marpesa lui Idas, dar ea i-a rămas credincioasă soţului ei. Altă dată a urmărit-o pe Dafne, nimfa muntelui, o preoteasă a Pământului-Mamă şi fiică a râului Peneu din Tesalia; dar când a prins-o, ea a ţipat şi Pământul-Mamă a făcut-o nevăzută într-o clipită şi a dus-o în Creta, unde a devenit cunoscută drept Pasifae. Pământul-Mamă a lăsat în locul ei un arbust de laur, din ale cărui frunze Apollo a făcut o cunună ca să se consoleze[8].

l. Trebuie adăugat că urmărirea lui Dafne nu a fost un impuls subit. Era îndrăgostit de ea de mult şi provocase moartea rivalului său, Leucip, fiul lui Enomaos, care se deghizase într-o fată şi se alăturase petrecerilor de pe munte ale lui Dafne. Aflând despre asta cu ajutorul profeţiei, Apollo le-a sfătuit pe nimfe să se scalde goale şi să se asigure astfel că toţi cei aflaţi în compania lor erau femei. Impostura lui Leucip a fost descoperită imediat, iar nimfele l-au sfâşiat în bucăţi[9].

m. A existat şi cazul minunatului tânăr Hiacintos, un prinţ spartan de care nu doar poetul Tamiris s-a îndrăgostit – primul om care a curtat vreodată pe cineva de acelaşi sex cu el –, ci şi Apollo însuşi, primul zeu care a făcut la fel. Apollo nu îl considera pe Tamiris un rival serios; după ce a auzit din întâmplare laudele acestuia că putea să le întreacă pe muze la cântat, el l-a denunţat

cu răutate lor, iar ele i-au luat de îndată vederea, vocea şi aducerea aminte privind cântatul la harfă. Dar şi Vântului de Vest îi ajunsese simpatic Hiacintos, aşa că a devenit pe dată gelos pe Apollo; într-o zi, acesta îl învăţa pe băiat cum să arunce discul, când Vântul de Vest a prins discul în văzduh şi l-a repezit spre ţeasta lui Hiacintos, ucigându-l. Din sângele lui a răsărit zambila, pe a cărei floare iniţialele lui mai pot fi încă desluşite[10].

n. Apollo şi-a atras mânia lui Zeus doar o dată, după faimoasa conspiraţie de a-l detrona. S-a întâmplat când fiul lui, Asclepios tămăduitorul, a avut îndrăzneala de a învia un om mort, furându-i astfel un supus lui Hades. Bineînţeles că Hades s-a plâns în Olimp, Zeus l-a omorât cu un fulger pe Asclepios, iar Apollo, drept răzbunare, i-a ucis pe ciclopi. Zeus s-a înfuriat pentru pierderea armurierilor lui şi l-ar fi alungat pe Apollo în Tartar pentru totdeauna dacă Leto nu ar fi implorat iertare pentru el şi nu s-ar fi angajat că avea să se îndrepte. Sentinţa a fost redusă la un an de muncă grea, pe care Apollo urma să-l ispăşească la stânele regelui Admetos din Feres. Supunându-se sfatului lui Leto, Apollo nu doar că şi-a îndeplinit umil sentinţa, dar i-a adus mari beneficii lui Admetos[11].

o. După ce s-a învăţat minte, el a propovăduit apoi moderaţia în toate: expresiile „Cunoaşte-te pe tine însuţi!” şi „Fără excese!” erau întotdeauna pe buzele lui. El le-a adus jos pe muze din casa lor de pe Muntele Helicon, în Delfi, a îmblânzit frenezia lor sălbatică şi le-a îndrumat în dansuri ceremonioase şi cuviincioase[12].

*

1. Istoria lui Apollo este una confuză. Grecii au făcut din el fiul lui Leto, o zeiţă cunoscută drept Lat în sudul Palestinei (*14.*2*), dar el era şi un zeu al hiperboreenilor („oamenii de dincolo de Vântul de Nord”), pe care Hecateu (Diodor din Sicilia II.47) i-a identificat în mod clar cu britonii, chiar dacă Pindar (*Ode pythianice* X.50-55) îi considera libieni. Delos era centrul acestui cult hiperboreean care se pare că mergea la sud-est până în Nabathaea şi Palestina, la nord-vest până în Britania şi care includea Atena. Între statele asociate cultului se făceau permanent vizite reciproce (Diodor din Sicilia, *loc. cit.*).

2. În mijlocul hiperboreenilor, Apollo sacrifica sute de măgari (Pindar, *loc. cit.*), ceea ce îl identifică cu „Copilul Horus", a cărui victorie asupra duşmanului lui, Seth al Egiptului, era sărbătorită prin mânarea unor măgari sălbatici de-a lungul unei pante abrupte (Plutarh, *Despre Isis şi Osiris* 30). Horus a răzbunat uciderea de către Seth a tatălui său, Osiris – regele sacru, iubitul Zeiţei Triple a Lunii, Isis sau Lat, pe care succesorul-tanist îl sacrifica în miezul verii şi al iernii şi a cărui încarnare era Horus însuşi. Mitul urmăririi lui Leto de către Python corespunde mitului urmăririi lui Isis de către Seth (în timpul celor şaptezeci şi două cele mai călduroase zile ale anului). Mai mult, Python este identificat cu Tifon, un Seth al grecilor (*36.*1*), în *Imn către Apollo* al lui Homer şi în scolia la Apollonios din Rodos. Hiperboreeanul Apollo este, de fapt, un Horus grecesc.

3. Dar mitului i-a fost dată o turnură politică: se spune că Python a fost trimis împotriva lui Leto de Hera, care îl născuse prin partenogeneză, ca să-i facă în ciudă lui Zeus (*Imn homeric către Apollo* 305); iar Apollo, după ce l-a ucis pe Python (şi probabil şi pe consoarta lui, Delfine), a cucerit altarul oracular al Pământului-Mamă din Delfi – căci Hera era Pământul-Mamă sau Delfine, în ipostaza ei profetică. Se pare că unii eleni din Nord, aliaţi cu traco-libienii, au invadat Grecia Centrală şi Peloponesul, unde li s-au opus adoratorii preelenici ai Zeiţei-Pământ, dar au reuşit să cucerească principalele ei altare oraculare. La Delfi au distrus şarpele oracular sacru – un şarpe similar era ţinut în Erehteionul din Atena (*25.*2*) – şi au preluat Oracolul, în numele zeului lor Apollo Sminteus. Sminteus („asemenea şoarecelui") avea, ca şi zeul canaanit al vindecării, Esmun, un şoarece curativ drept simbol. Invadatorii au căzut de acord să îl identifice cu Apollo, acel Horus hiperboreean adorat de aliaţii lor. Pentru a îmbuna opiniile localnicilor din Delfi, au fost instituite jocuri funerare regulate în cinstea eroului mort Python şi a preotesei lui, care rămăsese în funcţie.

4. Zeiţa-Lună Brizo („alinătoarea") din Delos, imposibil de distins de Leto, poate fi identificată cu Zeiţa Triplă hiperboreană Brigit, care a fost creştinată drept Sfânta Brigit sau Sfânta Bride. Brigit era patroana tuturor artelor, iar Apollo i-a urmat exemplul. Atacul asupra lui Leto din partea gigantului Titios sugerează o

răscoală eşuată a muntenilor din Focida împotriva invadatorilor.

5. Victoriile lui Apollo asupra lui Marsyas şi Pan comemorează cuceririle elenice ale Frigiei şi Arcadiei şi înlocuirea care a urmat în aceste regiuni a instrumentelor de suflat de către cele cu coarde, mai puţin în rândul ţăranilor. Pedepsirea lui Marsyas se poate referi la jupuirea rituală a unui rege sacru – aşa cum Atena l-a lipsit pe Palas de aegisul lui magic (*9.a) – sau la descojirea completă a unui vlăstar de arin pentru a face un fluier de păstor, arinul fiind personificat ca zeu sau semizeu (*28.1 şi 57.1). Apollo era revendicat ca înaintaş al grecilor dorieni şi al milesienilor, care îl cinsteau în mod special. Coribanţii, dansatori la sărbătoarea solstiţiului de iarnă, erau consideraţi copiii lui cu muza Thalia, deoarece el era zeu al muzicii.

6. Urmărirea de către Apollo a lui Dafne, nimfa muntelui, fiică a râului Peneu şi preoteasă a Pământului-Mamă, pare să se refere la capturarea de către eleni a oraşului Tempe, unde zeiţa Dafene („cea sângeroasă”) era venerată de un ordin de menade orgiastice care mestecau dafin (*46.2 şi 51.2). După reprimarea acestui ordin – relatarea lui Plutarh sugerează că preotesele au fugit în Creta, unde Zeiţa-Lună era numită Pasifae (*88.e) –, Apollo a preluat dafinul, pe care după aceea doar Pythia îl mai putea mesteca. Dafene trebuie să fi avut cap de iapă în Tempe, ca şi în Figalia (*16.5); Leucip („cal alb”) era regele sacru al cultului local al calului, sfârtecat anual în bucăţi de bacantele care se îmbăiau *după* uciderea lui pentru a se purifica, nu înainte (*22.1 şi 150.1).

7. Seducerea de către Apollo a lui Driope din Oeta consemnează, probabil, reprimarea locală a unui cult al stejarului de către un cult al lui Apollo, căruia îi era consacrat plopul (*42.d); ca şi seducerea Ariei de către el. Deghizarea lui în broască-ţestoasă este o trimitere la lira pe care o cumpărase de la Hermes (*17.d). Numele Ftiei sugerează că aceasta era o ipostază autumnală a zeiţei. Tentativa nereuşită asupra Marpesei („cea care apucă”) pare să consemneze eşecul lui Apollo de a cuceri un altar mesenian: cel al Zeiţei Grânelor în ipostază de Scroafă (*74.4). Servitutea lui Apollo faţă de Admetos din Feres ar putea aminti un eveniment istoric: umilirea preoţimii lui Apollo drept pedeapsă pentru masacrarea unei bresle preelenice de făurari care se bucuraseră de protecţia lui Zeus.

8. Mitul lui Hiacintos, care la prima vedere nu pare mai mult decât o fabulă sentimentală spusă pentru a explica semnul de pe zambilele greceşti (*165.*j* şi *2*), se referă la eroul-floare cretan Hiacintos (*159.*4*), ce pare să fi fost numit şi Narcis (*85.*2*), a cărui venerare a fost introdusă în Grecia miceniană şi care a dat lunii târzii de vară numele Hiacintos în Creta, Rodos, Cos, Thera şi Sparta. Apollo-ul doric a uzurpat numele lui Hiacintos în Tarent, unde avea un mormânt de erou (Polybios VIII.30); iar la Amicle, un oraş micenian, un alt „mormânt al lui Hiacintos" a devenit baza tronului lui Apollo. Apollo era deja nemuritor în acel moment, iar Hiacintos a domnit doar un anotimp: moartea lui provocată de un disc o aminteşte pe cea a nepotului său, Acrisios (*73.*3*).

9. Coronis („cioară"), mamă a lui Asclepios cu Apollo, era probabil o ipostază a Atenei (*25.*5*); dar atenienii au negat întotdeauna că ea avea copii şi au tăinuit mitul (*50.*b*).

10. În epoca clasică, muzica, poezia, filosofia, astronomia, matematica, medicina şi ştiinţa erau guvernate de Apollo. Ca adversar al barbarismului, el susţinea moderaţia în toate, iar cele şapte coarde ale lirei lui erau asociate celor şapte vocale ale alfabetului grec târziu (*52.*8*), oferind o semnificaţie mistică şi fiind folosite pentru muzica terapeutică. În cele din urmă, din cauza identificării lui cu Copilul Horus, un concept solar, Apollo a fost venerat ca soare, al cărui cult corintian fusese preluat de Zeus Solar; iar sora lui, Artemis, a fost identificată pe bună dreptate cu luna.

11. În eseul *Despre natura zeilor* (III.23), Cicero îl numeşte pe Apollo fiu al lui Leto, ca fiind doar al patrulea dintr-o serie străveche: el face deosebire între Apollo fiul lui Hefaistos, Apollo tatăl coribanţilor cretani şi Apollo care a dat Arcadiei legile.

12. Uciderea şarpelui Python de către Apollo nu este însă un mit atât de simplu cum ar părea la prima vedere, deoarece piatra *omphalos* pe care stătea Pythia era în mod tradiţional mormântul eroului încarnat în şarpe, ale cărui oracole le rostea ea (Hesychios *s.v.* Movila lui Archus; Varro, *De lingua latina libri* VII.17). Preotul elenic al lui Apollo a uzurpat funcţiile regelui sacru care, în mod legitim şi ceremonial, îl ucisese întotdeauna pe predecesorul lui, eroul. Acest lucru este dovedit de ritul Stepteriei consemnat de Plutarh în *Despre părăsirea oracolelor* (15). La fiecare nouă ani, o

colibă reprezentând sălaşul regelui era construită pe locul de treierat de la Delfi, care era atacat brusc noaptea de… [*aici relatarea are o lacună*]… Masa cu primele roade era răsturnată, coliba incendiată, iar purtătorii de torţe fugeau din sanctuar fără să privească în urma lor. După aceea, tânărul care luase parte la această faptă se ducea la Tempe pentru purificare, de unde se întorcea triumfător, încoronat şi purtând o ramură de laur.

13. Atacul brusc şi concertat asupra locuitorului colibei aminteşte de uciderea misterioasă a lui Romulus de către tovarăşii lui. Aminteşte şi de sacrificiul anual săvârşit cu prilejul Bufoniei la Atena, când preoţii care îl uciseseră pe Zeus-Bou cu un topor cu lamă dublă fugeau fără să privească în urma lor; ei îi mâncau apoi carnea în cadrul unui ospăţ comun (*53.*7*), mimau reînvierea boului şi aduceau toporul pentru a fi judecat sub acuzaţia de sacrilegiu.

14. În Delfi, ca şi în Cnosos, regele sacru trebuie să fi domnit până în al nouălea an (*88.*6*). Băiatul se ducea la Tempe fără îndoială deoarece cultul lui Apollo acolo îşi avea originea.

1. Hyginus, *Fabula* 140; Apollodor I.4.1; *Imn homeric către Apollo* 300-306; Scolie la Apollonios din Rodos II.706.
2. Aelianus, *Varia historia* III.1; Plutarh, *Quaestiones Graecae* 12; *Despre părăsirea oracolelor* 15; Pausanias II.7.7; X.16.3.
3. Apollodor I.4.1; Pausanias II.30.3 și X.6.5; Plutarh, *Quaestiones Graecae* 12; Hyginus, *Fabula* 55; Homer, *Odiseea* XI.576 și urm.; Pindar, *Ode pythianice*, IV.90 și urm.
4. Diodor din Sicilia III.58-9; Hyginus, *Fabula* 165; Apollodor I.4.2; Mytographus Vaticanus Secundus 115; Plinius, *Naturalis historia* XVI.89.
5. Hyginus, *Fabula* 191; Homer, *Iliada* I.603.
6. Apollodor I.7.6; I.3.4; III.10.3; III.1.2; Pausanias X.17.3.
7. Antoninus Liberalis 32; Stephanus Byzantinus *s.v.* Dryope; Ovidiu, *Metamorfoze* IX.325 şi urm.
8. Apollodor I.7.9; Plutarh, *Agis* 9.
9. Hyginus, *Fabula* 203; Pausanias VIII.20.2; X.5.3; Parthenios, *Erotica pathemata* 15; Tzetzes, *Despre Licofron* 6.
10. Homer, *Iliada* II.595-600; Lucian, *Dialogurile zeilor* 14; Apollodor I.3.3; Pausanias III.1.3.
11. Apollodor III.10.4; Diodor din Sicilia IV.71.

12. Homer, *Iliada* I.603-4; Plutarh, *Despre oracolele Pythiei* 17.

22. Natura şi faptele lui Artemis

a. Artemis, sora lui Apollo, merge înarmată cu arc şi săgeţi şi, ca şi el, are puterea de a trimite năpaste şi moarte năprasnică printre muritori, dar deopotrivă de a-i vindeca. Ea este protectoarea copiilor mici şi a tuturor animalelor sugace, dar îndrăgeşte şi vânătoarea, mai ales cea de cerbi.

b. Într-o zi, pe când era un copil de trei ani, tatăl ei, Zeus, pe ai cărui genunchi şedea, a întrebat-o ce daruri i-ar plăcea. Artemis a răspuns pe loc: „Te rog dă-mi virginitate veşnică, la fel de multe nume ca ale fratelui meu Apollo, un arc cu săgeţi ca ale lui, puterea de a aduce lumina, o tunică de vânătoare de culoarea şofranului cu tiv roşu, care să-mi ajungă până la genunchi, şaizeci de nimfe oceanice tinere ca domnişoare de onoare, toate de aceeaşi vârstă, douăzeci de nimfe ale râului de la Amnisos, din Creta, care să aibă grijă de coturnii mei şi să-mi hrănească ogarii atunci când nu sunt la vânătoare, toţi munţii de pe lume şi, în sfârşit, oricare oraş vrei tu să alegi pentru mine, dar unul îmi e de-ajuns, fiindcă vreau să-mi petrec cea mai mare parte a timpului pe munţi. Din nefericire, femeile în chinurile facerii o să mă invoce adesea, de vreme ce mama mea, Leto, m-a purtat şi m-a născut fără dureri, astfel că Ursitele m-au făcut patroana naşterii”[1].

c. Ea s-a întins să atingă barba lui Zeus, care a zâmbit mândru, zicând: „Cu copii ca tine nu trebuie să mă tem de gelozia Herei! Le vei avea pe toate şi multe pe deasupra: nu unul, ci treizeci de oraşe, şi părţi din multe altele, atât pe continent, cât şi în arhipelag. Şi te numesc păzitoare a drumurilor şi a porturilor”[2].

d. Artemis i-a mulţumit, a sărit de pe genunchii lui şi s-a dus mai întâi pe Muntele Leucus din Creta, apoi la apa Ocean, de unde a ales numeroase nimfe de nouă ani ca însoţitoare ale ei; mamele lor au fost încântate să le lase să plece[3]. La invitaţia lui Hefaistos, i-

a vizitat apoi pe ciclopii de pe Insula Lipara şi i-a găsit meşterind o adăpătoare de cai pentru Poseidon. Brontes, care fusese instruit să facă orice dorea ea, a luat-o pe un genunchi; dar, neplăcându-i mângâierile lui, Artemis i-a smuls un smoc de păr de pe piept, unde locul a rămas gol până în ziua morţii lui; oricine ar fi putut presupune că avusese râie. Nimfele au fost îngrozite de înfăţişarea sălbatică a ciclopilor şi de larma din fierăria lor – probabil că aşa a fost, căci de fiecare dată când o fetiţă e neascultătoare, mama ei o ameninţă cu Brontes, Arges sau Steropes. Dar Artemis, îndrăzneaţă fiind, le-a zis să lase troaca lui Poseidon pentru o vreme şi să-i facă ei un arc de argint cu o tolbă plină de săgeţi, iar drept răsplată lor ei aveau să mănânce prima pradă doborâtă de ea[4]. Cu aceste arme, s-a dus în Arcadia, unde Pan se îndeletnicea cu tăierea unui linx pe care să îl dea de mâncare căţelelor sale şi puilor lor. De la Pan a primit trei ogari clăpăugi, doi pestriţi şi unul pătat, care împreună puteau să scoată lei vii din vizuini, precum şi şapte ogari iuţi din Sparta[5].

e. După ce a prins de vii două perechi de căprioare cu coarne, Artemis le-a înhămat la un car de aur cu zăbale de aur şi a mers spre nord, spre Muntele Hemos din Tracia. A cioplit prima ei torţă din lemn de pin pe Olimpul din Misia şi a aprins-o de la tăciunii unui arbore lovit de trăsnet. Şi-a încercat arcul de argint de patru ori: primele două ţinte au fost copaci, a treia o sălbăticiune, iar a patra un oraş de oameni nedrepţi[6].

f. Apoi s-a întors în Grecia, unde nimfele de la Amnisos au dejugat căprioarele, le-au ţesălat şi le-au hrănit cu acelaşi trifoi ca acela ce creştea cu repeziciune pe păşunea Herei, trifoi pe care îl mâncau şi armăsarii lui Zeus, şi le-au adăpat dintr-o troacă de aur[7].

g. Odată, Zeul-râu Alfeu, fiul lui Thetis, a cutezat să se îndrăgostească de Artemis şi să o urmărească prin Grecia; dar ea a ajuns la Letrini, în Elida (sau, zic unii, până în îndepărtata Insulă Ortigia de lângă Siracuza), unde ea şi nimfele ei şi-au mânjit feţele cu noroi alb, astfel că era cu neputinţă să fie deosebită de însoţitoarele ei. Alfeu a fost nevoit să se retragă, urmărit de râsete batjocoritoare[8].

h. Artemis le cere însoţitoarelor ei aceeaşi castitate desăvârşită pe care o practică ea însăşi. Atunci când Zeus a sedus-o pe una

dintre ele, pe Calisto, fiica lui Licaon, Artemis a observat că aceasta era însărcinată. A preschimbat-o într-un urs şi a chemat haita de câini, iar Calisto ar fi fost vânată şi ucisă dacă nu ar fi fost luată şi suită la Cer de Zeus, care, mai târziu, i-a aşezat chipul printre stele. Dar unii zic că Zeus însuşi a transformat-o pe Calisto în urs şi că Hera cea geloasă a făcut ca Artemis s-o vâneze din greşeală. Copilul lui Calisto, Arcas, a fost salvat şi a devenit strămoşul arcadienilor[9].

i. Cu alt prilej, Acteon, fiul lui Aristeu, şedea sprijinit de o stâncă de lângă Orhomenos, când a văzut-o din întâmplare pe Artemis scăldându-se într-un pârâu din apropiere şi a rămas să privească. Ca nu cumva el să îndrăznească să se laude apoi tovarăşilor lui că ea i se înfăţişase goală, l-a transformat în cerb şi l-a sfârtecat în bucăţi cu haita ei de cincizeci de ogari[10].

*

1. Fecioara cu Arcul de Argint, pe care grecii au inclus-o în familia olimpiană, era cea mai tânără membră a Triadei lui Artemis, „Artemis” fiind o altă ipostază a Zeiţei Triple a Lunii; prin urmare, avea dreptul de a-şi hrăni căprioarele cu trifoi, un simbol al trinităţii. Arcul ei de argint reprezenta luna nouă. Însă olimpiana Artemis era mai mult decât o Fecioară. În alte locuri, la Efes, de exemplu, era venerată în a doua ei personificare, ca Nimfă, o Afrodita orgiastică cu un soţ masculin, iar curmalul (*14.*a*), cerbul şi albina (*18.*3*) erau principalele ei simboluri. Moşirea ei aparţine mai degrabă Babei, ca şi săgeţile morţii, iar preotesele în vârstă de nouă ani sunt o rememorare a faptului că luna moare de trei ori câte trei ori. Ea aminteşte de „Stăpâna Celor Sălbatice” din Creta, din câte se pare Zeiţa-nimfă supremă a societăţilor totemice arhaice; iar ritualul scăldării în care a surprins-o Acteon, ca şi căprioarele cu coarne de la carul ei (*125.*a*) şi prepeliţele din Ortigia (*14.*3*) par să se potrivească mai bine Nimfei decât Fecioarei. Acteon era, pare-se, un rege sacru al cultului preelenic al cerbului, sfârtecat în bucăţi la sfârşitul domniei lui de cincizeci de luni, adică jumătate dintr-un Mare An; coregele sau succesorul-tanist al lui domnind în restul timpului. De fapt, nimfa se îmbăia doar după uciderea lui, nu înainte. Există numeroase similitudini cu acest obicei ritualic în mitul irlandez şi galez, iar în secolul I

d.Hr. un bărbat îmbrăcat în piele de cerb încă mai era hăituit şi ucis periodic pe Muntele Liceu din Arcadia (Plutarh, *Quaestiones Graecae* 39). Ogarii trebuie să fi fost albi cu urechi roşiatice, asemenea „ogarilor Infernului" din mitologia celtică. A existat o a cincea căprioară cu coarne care i-a scăpat lui Artemis (*125.*a*).

2. Mitul urmăririi ei de către Alfeu pare modelat după cel al urmăririi fără speranţă de către acesta a Aretusei, ceea ce a făcut-o să se transforme într-un izvor, iar el într-un râu (Pausanias V.7.2), şi e posibil să fi fost inventat pentru a explica ipsosul sau lutul alb cu care preotesele lui Artemis Alpheia din Letrini şi din Ortigia se mânjeau pe faţă în cinstea Zeiţei Albe. *Alph* desemnează atât albeaţa, cât şi cerealele: *alphos* înseamnă „lepră"; *alphe* înseamnă „câştig"; *alphiton* înseamnă „arpacaş"; *Alfito* era Zeiţa Albă a Grânelor în ipostază de Scroafă. Cea mai faimoasă statuie din Atena a lui Artemis era numită „cea cu sprâncene albe" (Pausanias I.26.4). Înţelesul lui *Artemis* este îndoielnic: poate fi „cea cu membre puternice", de la *artemes*; „cea care hăcuieşte", de vreme ce spartanii o numeau *Artamis*, de la *artao*; „convocatoarea trufaşă", de la *airo* şi *themis*; sau silaba „themis" poate să însemne „apă", deoarece luna era privită drept izvorul tuturor apelor.

3. Ortigia, „Insula Prepeliţelor", lângă Delos, era şi ea consacrată lui Artemis (*14.*a*).

4. S-a spus că mitul lui Calisto explică cele două fetiţe îmbrăcate ca ursoaice care apăreau la sărbătoarea atică a lui Artemis, Brauroniana, precum şi legătura tradiţională dintre Artemis şi Ursa-Mare. Dar e de presupus că a existat şi o versiune anterioară a mitului, în care Zeus a fost cel care a sedus-o pe Artemis, în pofida faptului că ea s-a transformat mai întâi în ursoaică şi apoi şi-a mânjit faţa cu ipsos, încercând să scape. Artemis a fost la origini cârmuitoarea stelelor, dar le-a pierdut în favoarea lui Zeus.

5. Motivul pentru care i-a fost smuls păr lui Brontes este incert. Calimah se referă, poate în glumă, la o reprezentare grafică oarecum bine-cunoscută a acestui eveniment, în care vopseaua fusese ştearsă de pe pieptul ciclopului.

6. Ca „Stăpână a Celor Sălbatice" sau patroană a tuturor clanurilor totemice, lui Artemis i se oferea anual o ofrandă vie de animale, păsări şi plante totemice, iar acest sacrificiu a supravieţuit în epoca clasică la Patras, un oraş calidonian

(Pausanias IV.32.6); acolo era numită Artemis Lafria. În Mesenia, un sacrificiu similar, dar trecut prin foc, îi era oferit de către cureţi, ca reprezentanţi ai clanurilor totemice (IV.32.9); iar un altul este consemnat la Hierapolis, unde victimele erau atârnate de arborii unei păduri artificiale din interiorul templului zeiţei (Lucian, *Despre zeiţa siriană* 41).

7. Măslinul era consacrat Atenei, curmalul lui Isis şi Lat. Un sigiliu de sticlă din perioada minoică mijlocie aflat în posesia mea o înfăţişează pe zeiţă stând dreaptă lângă un palmier, îmbrăcată într-o fustă din frunze de palmier şi cu un palmier în miniatură în mână; ea urmăreşte naşterea unui viţel de Anul Nou dintr-un ciorchine de curmale. De cealaltă parte a copacului se află un bou pe moarte, în mod evident boul regal al Vechiului An.

1. Calimah, *Imn către Artemis* 1 şi urm.
2. *Ibid.* 26 şi urm.
3. *Ibid.* 40 şi urm.
4. *Ibid.* 47 şi urm.
5. *Ibid.* 69 şi urm.
6. *Ibid*. 110 şi urm.
7. *Ibid.* 162 şi urm.
8. Pausanias VI.22.5; Scolie la *Ode pythianice* de Pindar, II.12.
9. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.1; Apollodor III.8.2.
10. Hyginus, *Fabula* 181; Pausanias IX.2.3.

23. Natura şi faptele lui Hefaistos

a. Hefaistos, zeul făurar, era atât de slab la naştere, încât mama lui, Hera, dezgustată fiind, l-a aruncat din înaltul Olimpului, ca să scape de jena pe care i-o provoca această apariţie jalnică. Dar el a supravieţuit nenorocirii fără nici o vătămare corporală, pentru că a căzut în mare, unde Thetis şi Eurinome erau prin apropiere ca să-l salveze. Aceste zeiţe blajine l-au ţinut cu ele într-o peşteră sub ape, unde el şi-a întemeiat prima lui fierărie şi le-a răsplătit bunătatea făcându-le tot felul de obiecte folositoare şi de ornament[1].

Într-o zi, când trecuseră deja nouă ani, Hera s-a întâlnit cu Thetis, care din întâmplare purta o broşă măiestrită de el, şi a întrebat-o: „Draga mea, unde anume ai găsit acea bijuterie minunată?”.

Thetis a ezitat înainte să-i răspundă, dar Hera a constrâns-o să spună adevărul. De îndată, ea l-a adus pe Hefaistos înapoi în Olimp, unde l-a instalat într-o fierărie mult mai bună, cu douăzeci de foale care lucrau zi şi noapte, a făcut multe pentru el şi a pus la cale ca el să se însoare cu Afrodita.

b. Hefaistos s-a împăcat atât de bine cu Hera, încât a îndrăznit să-i reproşeze chiar şi lui Zeus însuşi că o atârnase cu încheieturile mâinilor de Cer, când se răsculase împotriva lui. Dar dacă tăcea era mai înţelept, căci Zeus, cuprins de furie, l-a azvârlit din Olimp pentru a doua oară. Căderea lui Hefaistos a durat o zi întreagă. Când s-a izbit de pământ, pe Insula Lemnos, şi-a rupt ambele picioare şi, deşi nemuritor, în trupul său mai rămăsese doar un firicel de viaţă atunci când a fost găsit de locuitorii insulei. După aceea, a fost iertat şi l-au primit iarăşi în Olimp, dar n-a mai putut să meargă decât cu ajutorul unor suporţi de aur la picioare[2].

c. Hefaistos e hâd şi irascibil, dar are forţă în mâini şi umeri, şi

tot ce face e de o iscusinţă de neîntrecut. Odată a meşteşugit un set de femei mecanice din aur, care să-l ajute în fierăria lui; ele puteau chiar să vorbească şi îndeplineau muncile cele mai grele ce le erau încredinţate. Hefaistos a deţinut şi un set de mese cu trei picioare şi cu roţi din aur, aflate lângă atelierul lui, care puteau să alerge singure la o întrunire a zeilor, apoi să revină la locul lor[3].

*

1. Hefaistos şi Atena şi-au împărţit templele din Atena, iar numele lui ar putea fi o formă uzată a lui *hemero-phaistos*, „cel care străluceşte ziua" (adică soarele), în timp ce Atena era Zeiţa-Lună, „cea care străluceşte noaptea", protectoare a meşteşugului făurarilor şi a tuturor artelor mecanice. Nu este unanim recunoscut faptul că fiecare unealtă, armă sau instrument al Epocii de Bronz avea puteri magice şi că fierarul era un fel de vrăjitor. Astfel, din cele trei personificări ale Triadei Lunii a lui Brigit (*21.*4*), una îi conducea pe poeţi, alta pe fierari şi a treia pe medici. Atunci când zeiţa a fost detronată, fierarul a fost ridicat la rang de divinitate.

Faptul că fierarul şchioapătă este o tradiţie întâlnită în regiuni foarte îndepărtate, precum vestul Africii şi Scandinavia; în epoca primitivă, este posibil ca fierarii să fi fost schiloditi intenţionat pentru a-i împiedica să fugă şi să se alăture triburilor vrăjmaşe. Dar un dans şchiopătat al potârnichii era executat şi în orgiile erotice legate de misterele artei fierarilor (*92.*2*) şi, după ce Hefaistos s-a căsătorit cu Afrodita, e posibil ca el să mai fi şchiopătat doar o singură dată pe an: la Sărbătoarea Primăverii.

Metalurgia a ajuns întâia oară în Grecia din Insulele Egeene. Importul de bronz şi de aur frumos prelucrat în Elada explică probabil mitul conform căruia Hefaistos a fost ţinut într-o peşteră din Lemnos de Thetis şi Eurinome, ipostaze ale Zeiţei Mării care a creat universul. Cei nouă ani petrecuţi în peşteră arată subordonarea lui faţă de lună. Căderea lui, ca şi aceea a lui Cefalos (*89.*j*), Talos (*92.*b*), Sciron (*96.*f*), Ifitos (*135.*b*) şi a altora, era soarta obişnuită a regilor sacri în multe părţi ale Greciei, când domniile lor luau sfârşit. Suporţii din aur pentru picioare probabil că erau meniţi să-i înalţe călcâiul lui sacru de la pământ.

2. Cele douăzeci de mese cu trei picioare ale lui Hefaistos par să aibă o origine foarte asemănătoare cu Gasteroheirele care au construit Tirintul (*73.*3*) – discuri solare de aur cu trei picioare, asemenea dispozitivului heraldic de pe Insula Man, înrudit neîndoielnic cu vreo imagine timpurie care îl înfăţişa pe Hefaistos căsătorindu-se cu Afrodita. Ele reprezintă anul cu trei anotimpuri şi desemnează durata domniei lui; el moare la începutul celui de-al douăzecilea an, când se poate face o bună aproximare a timpului solar cu cel lunar; acest ciclu a fost recunoscut oficial la Atena doar spre sfârşitul secolului al V-lea î.Hr., dar fusese descoperit cu mai multe sute de ani înainte (*White Goddess*, pp. 284 şi 291). Hefaistos era asociat cu forjele lui Vulcan din insulele vulcanice Lipari, deoarece Lemnos, un locaş al cultului său, este vulcanic, iar un jet natural de gaz asfaltic care emana din vârful Muntelui Mosoylos arsese necontenit timp de secole (Tzetzes, *Despre Licofron* 227; Hesychios *s.v.* Moshylos). Un jet similar, descris de episcopul Methodius în secolul al IV-lea d.Hr., a ars pe Muntele Lemnos din Licia şi era încă activ în 1801. Hefaistos a avut un altar pe amândoi aceşti munţi. Lemnos (probabil de la *leibein*, „cea care revarsă”) era numele Marii Zeiţe a acestei insule matriarhale (Hecateu, citat de Stephanus Byzantinus *s.v.* Lemnos – *149.*1*).

1. Homer, *Iliada* XVIII.394-409.
2. *Ibid.* I.586-94.
3. *Ibid.* XVIII, 368 şi urm.

24. Natura şi faptele Demetrei

a. Deşi preotesele Demetrei, zeiţa lanurilor de grâne, iniţiază miresele şi mirii în secretele patului, ea însăşi nu are soţ. Când încă mai era tânără şi voioasă, i-a născut lui Zeus pe Cora şi pe vigurosul Iachos, fratele ei, ambii copii din flori[1]. Ea l-a adus pe lume şi pe Plutos, fiul titanului Iasios, sau Iasion, de care s-a îndrăgostit la nunta lui Cadmos cu Harmonia. Stârniţi de nectarul care curgea ca apa la ospăţ, amanţii au ieşit din casă pe furiş şi s-au împreunat sub cerul liber, pe un câmp arat de trei ori. Când s-au întors, Zeus a bănuit din purtarea lor şi după noroiul de pe braţe şi picioare cam ce-au făcut; înfuriat că Iasios cutezase să se atingă de Demetra, l-a ucis cu un fulger. Dar, după unii, Iasios a fost omorât de Dardanos, fratele lui, sau sfârtecat în bucăţi de propriii lui cai[2].

b. Demetra avea un suflet blajin, iar Erisihton, fiul lui Tropias, a fost unul dintre puţinii bărbaţi cu care ea s-a purtat vreodată aspru. În fruntea a douăzeci de însoţitori, Erisihton a cutezat să dea năvală într-un crâng pe care pelasgii îl plantaseră anume pentru ea în Dotium şi a pornit să doboare arbori sacri din care să-şi facă grinzi pentru noua lui sală de ospeţe. Demetra a luat înfăţişarea lui Nicipe, preoteasa crângului, şi i-a poruncit blajin lui Erisihton să înceteze. Abia când el a ameninţat-o cu toporul, Demetra s-a arătat în toată splendoarea ei şi l-a osândit să sufere veşnic de foame, oricât ar mânca. El s-a dus la masă şi a înfulecat ziua toată pe cheltuiala părinţilor lui, dar era tot mai înfometat şi mai slab cu cât mânca mai mult, până când ai lui nu şi-au mai permis să-l îndestuleze cu hrană, iar el a ajuns cerşetor pe străzi, mâncând gunoaie. În schimb, lui Pandareos din Creta, care îi furase lui Zeus câinele de aur răzbunând-o astfel pentru uciderea lui Iasios, Demetra i-a conferit darul regal de a nu mai suferi vreodată de dureri de burtă[3].

c. Demetra şi-a pierdut voioşia pentru totdeauna când i-a fost luată tânăra Cora, numită mai apoi Persefona. Hades s-a îndrăgostit de Cora şi s-a dus să-i ceară lui Zeus învoirea de a se căsători cu ea. Zeus s-a temut să-l ofenseze cu un refuz direct pe fratele său mai mare, dar ştia că nici Demetra nu l-ar ierta dacă fiica ei, Cora, ar fi trimisă în Tartar; aşa încât i-a răspuns diplomat că nu poate nici să-i dea, nici să-i refuze consimţământul. Ceea ce i-a dat curaj lui Hades să o răpească pe fată pe când ea culegea flori pe o pajişte – e posibil să se fi întâmplat la Enna, în Sicilia; sau la Colonos, în Atica, sau la Hermione; ori undeva prin Creta, ori lângă Pisa, ori aproape de Lerna; sau lângă Feneos, în Arcadia; sau la Nisa în Beoţia, sau oriunde altundeva în ţinuturile atât de îndepărtate unele de celelalte prin care Demetra a rătăcit în căutarea Corei. Dar propriii ei preoţi spun că s-a petrecut la Eleusis. Demetra a căutat-o pe Cora fără odihnă timp de nouă zile şi nouă nopţi, fără să mănânce sau să bea, strigând-o necontenit, dar în zadar. Singura veste pe care a putut-o afla a venit de la bătrâna Hecate, care într-o dimineaţă în zori o auzise pe Cora strigând „Viol! Viol!” – dar când s-a grăbit să-i sară în ajutor, nu a mai dat de urma ei[4].

d. În a zecea zi, după o întâlnire neplăcută cu Poseidon printre hergheliile lui Oncos, Demetra a venit deghizată la Eleusis, unde regele Celeos şi soţia lui, Metanira, au întâmpinat-o cu ospitalitate şi au invitat-o să rămână ca doică de lapte a lui Demofon, prinţul de curând născut. Fiica lor, şchioapa Iambe, a încercat s-o binedispună pe Demetra cu versuri de un comic obscen, iar Baubo, bătrâna doică cu laptele secătuit, a convins-o să bea apă de orz făcând o glumă: a gemut ca şi cum ar fi fost în chinurile facerii şi, pe neaşteptate, l-a scos de sub fustă pe fiul Demetrei, pe Iachos, care a sărit în braţele mamei lui şi a sărutat-o.

e. „Ah, cât de lacom bei!”, a strigat Abas, fiul cel mare al lui Celeos, în timp ce Demetra dădea pe gât cana cu apă de orz aromată cu mentă. Demetra i-a aruncat o privire cruntă, transformându-l într-o şopârlă. Fiindu-i ruşine de ea însăşi, Demetra a hotărât să-i facă lui Celeos o favoare, dându-i lui Demofon nemurirea. Şi în noaptea aceea l-a ţinut deasupra unui foc, ca să-i mistuie calitatea de muritor. S-a întâmplat ca Metanira, fiica lui Amfiction, să intre în sală înainte ca ritualul să fie încheiat

şi astfel a rupt vraja, iar Demofon a murit. „Câtă nenorocire în casa mea!”, s-a lamentat Celeos, plângând soarta celor doi fii ai săi, şi de atunci lui Celeos i s-a spus Disaules. „Şterge-ţi lacrimile, Disaules”, i-a zis Demetra. „Mai ai trei fii, cu tot cu Triptolem, căruia am de gând să-i dau daruri atât de mari, încât vei uita de cele două pierderi.”

f. Cât despre Triptolem, care mâna turma tatălui său, el o recunoscuse pe Demetra şi i-a dat vestea de care ea avea nevoie: cu zece zile înainte, fraţii lui, Eumolpos, un oier, şi Eubuleos, un porcar, erau pe câmp, hrănindu-şi animalele, când dintr-odată pământul s-a căscat, înghiţind porcii lui Eubuleos chiar sub privirile lui; apoi, cu un zgomot asurzitor de copite, a apărut un car tras de nişte cai negri şi s-a năpustit în abis. Faţa vizitiului era de nevăzut, dar braţul lui drept ţinea strâns o fată care ţipa. Eumolpos auzise despre această întâmplare de la Eubuleos şi făcuse din ea subiectul unei lamentaţii.

g. Înarmată cu această dovadă, Demetra a chemat-o pe Hecate. Împreună, ele l-au abordat pe Helios, cel care le vede pe toate, şi l-au obligat să recunoască faptul că Hades fusese nelegiuitul, fără îndoială în complicitate cu fratele lui, Zeus. Demetra era atât de furioasă, încât, în loc să se întoarcă în Olimp, a continuat să rătăcească pe pământ, oprind copacii să mai lege rod şi ierburile să crească, până când rasa oamenilor a ajuns în pericol să dispară. Fiindu-i ruşine să o viziteze el însuşi pe Demetra la Eleusis, Zeus i-a trimis mai întâi un mesaj prin Iris (pe care ea nu l-a luat în seamă), apoi o solie de zei olimpieni cu daruri de împăcare, cerându-i să se resemneze în faţa voinţei lui. Dar ea nu a vrut să se întoarcă în Olimp şi a jurat că pământul avea să rămână sterp până când Cora îi va fi înapoiată.

h. Lui Zeus îi rămânea o singură cale de acţiune. Şi l-a trimis pe Hermes cu un mesaj pentru Hades: „Dacă n-o dai înapoi pe Cora, suntem distruşi cu toţii!”, şi un altul pentru Demetra: „Îţi poţi primi fiica înapoi, dar cu o singură condiţie: să nu fi gustat deja din hrana morţilor”.

i. Cum Cora refuzase să mănânce de când fusese răpită fie şi doar o coajă de pâine, Hades a fost obligat să-şi ascundă iritarea şi i-a zis blajin: „Copila mea, pari cam nefericită aici, iar mama ta plânge după tine. Am decis deci să te trimit acasă”.

j. Lacrimile Corei au încetat să mai curgă, iar Hermes a ajutat-o să urce în carul lui. Dar când să plece spre Eleusis, unul dintre grădinarii lui Hades, pe nume Ascalafos, a început să ţipe buhăind în batjocură: „Dat fiind că am văzut-o pe Doamna Cora culegând o rodie dintr-un copac din livada voastră şi mâncând şapte seminţe, sunt gata să depun mărturie că a gustat din hrana morţilor!”. Hades a rânjit şi i-a spus lui Ascalafos să urce în spatele carului lui Hermes.

k. La Eleusis, Demetra a îmbrăţişat-o bucuroasă pe Cora; dar, auzind despre rodie, s-a descurajat mai tare ca oricând şi a spus iar: „Nici nu o să mă întorc vreodată în Olimp, şi nici nu o să ridic blestemul meu asupra pământului”. Zeus a convins-o atunci pe Rhea, mama lui Hades, a Demetrei şi a lui, să vorbească cu ea, şi în cele din urmă s-a ajuns la un compromis. Cora va petrece trei luni din an cu Hades, ca regină a Tartarului, cu numele Persefona, iar restul de nouă cu Demetra. Hecate s-a oferit să verifice ca înţelegerea să fie respectată şi să o supravegheze pe Cora în permanenţă.

l. În cele din urmă, Demetra a consimţit să se întoarcă acasă. Înainte să plece din Eleusis, ea i-a iniţiat pe Triptolem, pe Eumolpos şi pe Celeos (împreună cu Diocles, regele din Feres, care în tot acest răstimp o căutase asiduu pe Cora) în cultul şi în misterele ei. Dar l-a pedepsit pe Ascalafos pentru clevetirea lui, împingându-l într-o groapă pe care a acoperit-o cu o stâncă uriaşă, de unde a fost eliberat într-un târziu de Heracle; atunci l-a transformat într-o bufniţă ciuf-de-câmp[5]. De asemenea, i-a recompensat cu tot felul de cereale pe feneaţii din Arcadia, în a căror casă poposise după ce Poseidon o ofensase, dar le-a interzis să semene bob. Un cyamit a fost primul care a îndrăznit să facă asta; el are un altar lângă râul Cefisos[6].

m. Pe Triptolem l-a aprovizionat cu seminţe, un plug de lemn şi un car tras de şerpi şi l-a trimis în lumea toată ca să-i înveţe pe oameni arta agriculturii. Dar mai întâi i-a dat lecţii despre câmpia din Raros, acesta fiind motivul pentru care unii îl numesc fiul regelui Raros. Iar lui Fitalos, care o tratase cu bunătate pe malurile râului Cefisos, i-a dat un smochin, primul văzut vreodată în Atica, şi l-a învăţat cum să-l cultive[7].

*

1. Cora, Persefona şi Hecate au fost, în mod evident, Zeiţa-Triadă ca Fecioară, Nimfă şi Babă, într-un moment când doar femeile practicau misterele agriculturii. Cora înseamnă grâne verzi, Persefona, spicele coapte, iar Hecate, grânele culese – „soţia babornită" a zonei rurale engleze. Demetra era însă numele general al zeiţei, iar numele Persefona îi fusese dat Corei, ceea ce complică povestea. Mitul aventurii Demetrei pe câmpul arat de trei ori indică un ritual al fertilităţii care în Balcani a supravieţuit până recent: preoteasa grânelor se va fi împreunat în mod făţiş cu regele sacru la însămânţarea de toamnă, ca să asigure o recoltă bună. În Atica, un câmp era arat mai întâi primăvara; apoi, după recolta de vară, era arat de-a curmezişul cu un brăzdar mai mic; în cele din urmă, după oferirea unei jertfe Zeilor Plugăritului, era arat din nou în direcţia iniţială, în timpul lunii de toamnă numit Pianepsion, premergătoare însămânţării (Hesiod, *Munci şi zile* 432-3, 460, 462; Plutarh, *Despre Isis şi Osiris* 69; *Contra Colotes* 22).

2. Persefona (de la *phero* şi *phonos*, „cea care aduce distrugere"), numită la Atena şi Persefatta (de la *ptersis* şi *ephapto*, „cea care hotărăşte distrugerea") şi Proserpina („cea temătoare") la Roma, era, după cât se pare, o ipostază a Nimfei atunci când ea îl sacrifica pe regele sacru. Numele „Hecate" („o sută") pare să se refere la cele o sută de luni lunare ale domniei lui şi la recolta însutită. Moartea regelui cauzată de un fulger, de dinţii cailor sau de mâinile succesorului-tanist era soarta lui obişnuită în Grecia primitivă.

3. Răpirea Corei de către Hades face parte din mitul în care trinitatea elenică a zeilor se căsătoreşte prin constrângere cu Zeiţa Triplă preelenică – Zeus cu Hera; Zeus sau Poseidon cu Demetra; Hades cu Cora –, aşa cum în mitul irlandez Brian, Iuchar şi Iucharba se căsătoresc cu Zeiţa Triplă Eire, Fodhla şi Banbha (*7.*6* şi 16.*1*). Ea se referă la uzurparea masculină a misterelor agricole feminine din timpurile arhaice. Astfel, incidentul refuzului Demetrei de a le mai furniza grâne oamenilor e doar o altă versiune a uneltirii lui Ino de a distruge recolta lui Atamas (*70.c). Mai mult, mitul Corei explică îngroparea la vreme de iarnă a unei păpuşi feminine de spice, care era dezgropată primăvara devreme, descoperindu-se că ea încolţise: acest obicei preelenic a

supravieţuit la ţară în epoca clasică şi este ilustrat de picturile de pe vase înfăţişând bărbaţi care o eliberează pe Cora dintr-o movilă de pământ cu sapele sau despicând capul Pământului-Mamă cu topoarele.

4. Povestea lui Erisihton, fiul lui Tropias, este o anecdotă morală: la greci, ca şi la latini şi la irlandezii din vechime, tăierea unui crâng sacru atrăgea pedeapsa cu moartea. Dar o foamete disperată şi inutilă, pe care elisabetanii o numeau „lupul”, nu ar fi o pedeapsă potrivită pentru tăierea arborilor, iar numele lui Erisihton – purtat şi de un fiu al lui Cecrops, patriarhul care a introdus turtele de orz (*25.*d*) – înseamnă „cel care cultivă pământul”, ceea ce sugerează că adevărata lui vină a fost aceea de a îndrăzni să are fără încuviinţarea Demetrei, asemenea lui Atamas. Furtul câinelui de aur de către Pandareos sugerează o intervenţie cretană în Grecia, când aheii au încercat să reformeze ritualul agricol. Acest câine, luat de la Zeiţa-Pământ, pare să fi fost dovada vizibilă a independenţei Marelui Rege aheean faţă de ea (*134.*1*).

5. Miturile lui Hilas („cel din ţinutul împădurit” – *150.*1*), Adonis (*18.7), Litierses (*136.*e*) şi Linos (*147.*1*) descriu doliul anual pentru regele sacru sau pentru băiatul-substitut al lui, sacrificat pentru a o îmbuna pe Zeiţa Vegetaţiei. Acelaşi rege-substitut apare şi în legenda lui Triptolem, care mergea cu un car tras de şerpi şi ducea cu el saci cu grâne, pentru a simboliza faptul că moartea lui aducea bogăţie. El era şi Plutos („bogat”), zămislit pe un câmp arat, de unde este împrumutat numele eufemistic „Pluto” al lui Hades. Triptolem (*triptolmaios*, „de trei ori îndrăzneţ”) poate fi un nume dat regelui sacru pentru că a îndrăznit de trei ori să are câmpul şi să se împreuneze cu preoteasa grânelor. Celeos, Diocles şi Eumolpos, pe care Demetra i-a învăţat arta agriculturii, reprezintă capii preoţeşti ai Ligii Amficţionice – Metanira este descrisă ca fiică a lui Amfiction – care o cinstea la Eleusis.

6. La Eleusis („sosire”), un oraş micenian, marile Mistere Eleusine se celebrau în luna numită Boedromion („fugind după ajutor”). Iniţiaţii extatici ai Demetrei consumau simbolic aventura ei amoroasă cu Iasios, Triptolem sau Zeus, într-o firidă interioară a altarului, plimbând un obiect falic în sus şi în jos pe condurii înalţi ai unei femei; de aceea Eleusis sugerează un derivat uzat al lui

Eilythuies, „[templul] celei care se dezlănţuie într-un loc tainic”. Mistagogii, îmbrăcaţi în păstori, intrau apoi cu strigăte vesele şi expuneau o vânturătoare în care era copilul Brimos, fiu al lui Brimo („cea furioasă”), rodul imediat al acestei căsătorii rituale. Brimo era un nume al Demetrei, iar Brimos, un sinonim pentru Plutos; dar cei care îl celebrau îl ştiau cel mai bine drept Iachos – de la imnul desfrânat *Iachus*, care era cântat în a şasea zi a Misterelor, în timpul unei procesiuni cu torţe de la templul Demetrei.

7. Eumolpos îi reprezintă pe păstorii cântând care aduceau copilul înăuntru; Triptolem este un văcar în slujba lui Io, Zeiţa-Lună în ipostază de vacă (*56.*1*), cea care uda seminţele cerealelor; iar Eubuleos era un porcar în slujba zeiţei Marpesa (*74.*4* şi 96.*2*), Forcis, Choere sau Cerdo, Zeiţa-scroafă care făcea grânele să încolţească. Eubuleos a fost primul care a dezvăluit soarta Corei, deoarece în mitul european timpuriu „porcar” înseamnă prezicător sau magician. Astfel, Eumeu („căutând bine”), porcarul lui Odiseu (*171.*a*), este abordat ca *dios* („asemenea unui zeu”); şi chiar dacă în epoca clasică porcarii încetaseră de mult să îşi mai exercite arta profetică, Demetrei şi Persefonei continuau să le fie sacrificaţi porci prin aruncarea lor în prăpăstii naturale. Despre Eubuleos nu se spune că ar fi beneficiat de pe urma învăţăturilor Demetrei, probabil deoarece cultul ei ca Zeiţă-scroafă fusese reprimat în Eleusis.

8. „Raros”, fie că înseamnă „copil avortat” sau „pântec”, este un nume nepotrivit pentru un rege şi trebuie să se fi referit la pântecul Mamei Grânelor din care răsăreau cerealele.

9. Iambe şi Baubo personificau cântecele obscene în metru iambic menite a calma tensiunea emoţională de la Misterele Eleusine; însă Iambe, Demetra şi Baubo alcătuiesc triada familiară a Fecioarei, Nimfei şi Babei. Doicile bătrâne din mitul grec reprezintă aproape întotdeauna Zeiţa ca Babă. Abas a fost transformat în şopârlă deoarece şopârlele sunt întâlnite în cele mai călduroase şi mai uscate locuri şi pot trăi fără apă; aceasta este o anecdotă morală spusă pentru a-i deprinde pe copii respectul faţă de bătrâni şi veneraţia faţă de zei.

10. Povestea încercării Demetrei de a-l face pe Demofon nemuritor este reflectată în miturile Medeei (*156.*a*) şi al lui Thetis

(*81.*r*). Ea se referă, în parte, la obiceiul primitiv larg răspândit de a-i „descânta” pe copii contra spiritelor rele, purtând în jurul lor la naştere un foc sacru sau punând sub ei o tavă încinsă; şi, în parte, la obiceiul de a-i arde de vii pe băieţi, ca sacrificiu indirect adus regelui sacru (*92.*7*), conferindu-le astfel nemurirea. Celeos, numele tatălui lui Demofon, poate însemna „arzător”, dar şi „ciocănitoare” sau „vrăjitor”.

11. Un tabu primitiv se baza pe mâncarea de culoare roşie, care putea fi oferită doar morţilor (*170.*5*), iar despre rodie se presupunea că răsărise – asemenea anemonei stacojii cu opt petale – din sângele lui Adonis sau al lui Tammuz (*18.*7*). Cele şapte seminţe de rodie reprezintă, probabil, cele şapte faze ale lunii în timpul cărora agricultorii aşteaptă ca grânele să încolţească. Însă Persefona mâncând rodia este la origine Sheol, Zeiţa Infernului, care îl devorează pe Tammuz, în timp ce Ishtar (Sheol însăşi, în altă ipostază) plânge pentru a-şi împăca sufletul. Ca fostă Zeiţă a Morţii, Hera ţine şi ea în mână o rodie.

12. *Ascalaphos* sau bufniţa ciuf-de-câmp era o pasăre de rău augur; iar fabula despre cum o dă ea de gol pe Cora explică zgomotul pe care îl fac bufniţele în noiembrie, înainte să înceapă cele trei luni de iarnă ale absenţei Corei. Heracle îl eliberează pe Ascalafos (*134.*d*).

13. Smochinul dăruit de Demetra lui Fitalos, a cărui familie era una proeminentă în Atica (*97.*a*), nu înseamnă nimic mai mult decât că practica de a caprifica smochinul – polenizarea copacului de cultură cu o ramură a unuia sălbatic – a încetat să mai fie o prerogativă feminină, la fel ca şi agricultura. Tabuul plantării bobului de către bărbaţi pare să fi supravieţuit mai mult decât cel referitor la grâne, din cauza legăturii strânse dintre boabe şi fantome. În Roma, boabele de fasole erau aruncate fantomelor la Sărbătoarea Tuturor Sufletelor, iar dacă din una dintre acestea creştea o plantă şi o femeie mânca boabele ei, femeia respectivă avea să fie însărcinată de o fantomă. De aceea pitagoreicii se abţineau să mănânce boabe, ca să nu refuze unui strămoş şansa la reîncarnare.

14. Se spune că Demetra a ajuns în Grecia prin Creta, debarcând la Toricos, în Atica (*Imn către Demetra* 123). Acest lucru este destul de probabil: cretanii se stabiliseră ei înşişi în Atica, unde au lucrat

mai întâi în minele de argint din Laureium. Mai mult, Eleusis este o aşezare miceniană, iar Diodor din Sicilia (V.77) spune că la Cnosos erau săvârşite rituri înrudite cu cele eleusine pentru toţi cei care doreau să participe şi că (V.79), potrivit cretanilor, toate riturile de iniţiere fuseseră inventate de înaintaşii lor. Însă originea Demetrei trebuie căutată în Libia.

15. Potrivit lui Ovidiu, florile pe care le-a cules Cora erau maci. O imagine a unei zeiţe cu capsule de maci în cunună a fost găsită la Gazi, în Creta; o altă zeiţă de pe un mulaj din Palaiokastro ţine maci în mână; iar pe un inel de aur din Tezaurul Acropolelor din Micene o Demetră şezând îi oferă trei capsule de mac Corei, care stă în picioare. Seminţele de mac erau folosite drept condiment în pâine, astfel că macii sunt asociaţi în mod firesc cu Demetra, de vreme ce ei cresc în lanurile de cereale; dar Cora culege sau primeşte maci din cauza calităţilor lor soporifice şi a culorii lor stacojii, care promite renaşterea după moarte (*27.*12*). Ea este pe cale să se retragă pentru somnul ei anual.

1. Aristofan, *Broaştele* 338; *Imnurile orfice* LI.
2. Homer, *Odiseea* V.125-8; Diodor din Sicilia V.49; Hesiod, *Teogonia*, 969 şi urm.
3. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.67; Hyginus, *Fabula* 250; Calimah, *Imn către Demetra* 34 şi urm.; Antoninus Liberalis, *Metamorphoseon* 11; Pausanias X.30.1.
4. Hyginus, *Fabula* 146; Diodor din Sicilia V.3; Scolie la *Oedip la Colonos* de Sofocle 1590; Apollodor I.5.1; Scolie la *Teogonia* lui Hesiod 914; Pausanias VI.21.1 şi I.38.5; Conon, *Diegeseis* 15; *Imn homeric către Demetra* 17.
5. Apollodor I.5.1-3 şi 12; *Imn homeric către Demetra* 398 şi urm. şi 445 şi urm.
6. Pausanias VIII.15.1 şi I.37.3.
7. *Imn homeric către Demetra* 231-74; Apollodor I.5.2; *Fragment orfic* 50; Hyginus, *Fabula* 146; Ovidiu, *Metamorfoze* V.450-563 şi *Fastele* IV.614; Nicander, *Theriaca*; Pausanias I.14.2 şi 37.2.

25. Natura şi faptele Atenei

a. Atena a inventat flautul, trâmbiţa, vasul din lut, plugul, grebla, jugul pentru boi, frâul pentru cai, carul de luptă şi corabia. Ea a predat pentru prima oară ştiinţa numerelor şi toate artele femeilor, cum ar fi gătitul, ţesutul şi torsul. Deşi e Zeiţa Războiului, lupta nu îi face nici o plăcere, ca în cazul lui Ares sau Eris, ci mai degrabă aplanarea disputelor şi impunerea legii prin mijloace paşnice. Ea nu poartă arme în timp de pace şi, dacă are vreodată nevoie de ele, le împrumută de la Zeus. Mila ei este mare: dacă la un proces din Areopag voturile judecătorilor sunt egale, ea îşi dă întotdeauna votul pentru eliberarea acuzatului. Dar odată angajată în luptă, nu pierde niciodată o bătălie, nici măcar împotriva lui Ares, fiind mai pricepută decât el la tactică şi strategie; iar căpitanii înţelepţi îi cer întotdeauna sfatul[1].

b. Mulţi zei, titani şi giganţi s-ar fi căsătorit bucuroşi cu Atena, dar ea le-a respins toate avansurile. Odată, în timpul Războiului Troian, nevrând să împrumute arme de la Zeus, care se declarase neutru, Atena i-a cerut lui Hefaistos să-i facă un set de arme. Hefaistos a refuzat plata, zicând timid că va executa comanda din iubire; iar când ea, nepricepând aluzia, a intrat în fierărie să-l vadă cum bate metalul înroşit, el s-a întors pe neaşteptate şi a încercat s-o siluiască. Hefaistos, care nu se purta prea des atât de grosolan, fusese victima unei glume pizmaşe: Poseidon tocmai îl înştiinţase că Atena era în drum spre fierărie, cu consimţământul lui Zeus, aşteptând plină de speranţă ca el să facă dragoste brutal cu ea. Pe când ea i se smulgea din braţe, Hefaistos a ejaculat pe coapsa ei, puţin deasupra genunchiului. Atena s-a şters de spermă cu un smoc de lână, pe care l-a aruncat cu dezgust; smocul de lână a căzut pe pământ lângă oraşul Atena şi a fecundat întâmplător Pământul-Mamă, care era în vizită acolo. Revoltată de perspectiva

de a purta un copil pe care Hefaistos încercase să-l zămislească cu Atena, Pământul-Mamă a declarat că nu îşi va asuma nici o responsabilitate pentru creşterea lui.

c. „Foarte bine”, a spus Atena, „voi avea eu însămi grijă de el”. Astfel că Atena a luat în primire copilul de îndată ce s-a născut, i-a dat numele Erihtonios şi, nevrând ca Poseidon să râdă de reuşita farsei lui, l-a ascuns într-un coş sacru, pe care i l-a dat lui Aglauros, fiica cea mare a regelui Cecrops din Atena, cu ordinul de a-l păzi cu grijă[2].

d. Cecrops, fiu al Pământului-Mamă şi, asemenea lui Erihtonios – despre care unii presupun că fusese tatăl său –, în parte om, în parte şarpe, a fost primul rege care a recunoscut paternitatea. S-a căsătorit cu o fiică a lui Acteos, primul rege al Aticii. De asemenea, el a instituit monogamia, a împărţit Atica în douăsprezece comunităţi, a construit temple Atenei şi a abolit anumite sacrificii sângeroase în favoarea ofrandelor sobre de turte de orz[3]. Pe soţia lui o chema Agraulos, iar cele trei fiice ale lui, Aglauros, Herse şi Pandrosos, trăiau într-o casă cu trei încăperi de pe Acropole. Într-o seară, când fetele se întorseseră de la o sărbătoare purtând pe cap coşurile sacre ale Atenei, Hermes a mituit-o pe Aglauros ca să-l lase lângă Herse, cea mai mică dintre ele, de care era din cale afară de îndrăgostit. Aglauros a păstrat aurul lui Hermes, dar n-a făcut nimic în schimbul lui, deoarece Atena o făcuse să fie geloasă pe norocul lui Herse; astfel că Hermes a intrat în casă furios, a preschimbat-o pe Aglauros în stană de piatră şi şi-a făcut pofta cu Herse. După ce Herse i-a născut lui Hermes doi fii, pe Cefalos, iubitul lui Eos, şi pe Cerix, primul crainic al Misterelor Eleusine, ea, Pandrosos şi mama lor, Agraulos, au devenit îndeajuns de curioase ca să arunce o privire sub acoperământul coşului de care Aglauros se îngrijise. Văzând un copil cu coadă de şarpe în loc de picioare, au ţipat înspăimântate şi, cu Agraulos în frunte, au sărit de la înălţimea Acropolei[4].

e. Aflând de nenorocire, Atena a fost atât de îndurerată, încât a lăsat să cadă stânca pe care o purta spre Acropole, ca fortificaţie suplimentară, iar aceasta a devenit Muntele Licabet. Cât despre cioara care îi adusese vestea, ea i-a schimbat culoarea din alb în negru şi a interzis tuturor ciorilor să mai viziteze vreodată Acropole. Erihtonios şi-a aflat atunci adăpost sub aegisul Atenei,

iar ea l-a crescut cu atâta tandreţe, încât unii o confundau cu mama lui. Mai târziu a devenit regele Atenei, unde a instituit cultul Atenei şi i-a învăţat pe concetăţeni utilizarea argintului. Chipul i-a fost aşezat printre stele sub forma constelaţiei Auriga, de vreme ce el a fost cel care a introdus carul tras de patru cai[5].

f. Circulă şi o altă relatare, foarte diferită, a morţii lui Agraulos: anume că odată, pe când asupra Atenei a fost lansat un atac, ea s-a aruncat de pe Acropole dând ascultare unui oracol, salvând astfel situaţia. Această versiune are ca scop să explice de ce toţi atenienii tineri, la prima lor chemare sub arme, vizitează templul lui Agraulos şi acolo îşi dedică viaţa cetăţii[6].

g. Deşi la fel de modestă ca şi Artemis, Atena este mult mai generoasă. Atunci când Tiresias a surprins-o într-o zi din întâmplare în baie, ea i-a acoperit ochii cu mâinile şi l-a orbit, dar i-a dat vederea interioară drept compensaţie[7].

h. Nu s-a consemnat ca ea să fi manifestat o invidie ţâfnoasă mai mult de o singură dată. Iată povestea. Arahne, o prinţesă din Colofonul lidian – renumit pentru vopseaua lui purpurie –, era atât de talentată în arta ţesutului, încât nici Atena însăşi nu putea concura cu ea. Arătându-i-se o stofă pe care Arahne ţesuse imagini ale aventurilor de dragoste olimpiene, zeiţa a căutat atentă să găsească o greşeală, dar, neizbutind, a sfâşiat stofa cuprinsă de o furie rece şi răzbunătoare. Atunci când, îngrozită, Arahne s-a spânzurat de o grindă, Atena a transformat-o în păianjen – insecta pe care o ura cel mai mult –, iar frânghia, într-o pânză de păianjen, pe care Arahne s-a căţărat, punându-se la adăpost[8].

*

1. Atenienii au făcut din virginitatea zeiţei lor simbolul invincibilităţii oraşului; drept urmare, au ţinut ascunse miturile timpurii ale siluirii ei de către Poseidon (*19.*2*) şi Boreas (*48.*1*) şi au negat că Erihtonios, Apollo şi Lihnos („lampă”) au fost fiii ei cu Hefaistos. Ei au derivat „Erihtonios” fie din *erion*, „lână”, fie din *eris*, „vrajbă”, şi *chthonos*, „pământ”, şi au inventat mitul naşterii lui ca să explice prezenţa, în reprezentările arhaice, a unui copil-şarpe care se iţeşte de sub aegisul zeiţei. Este posibil ca rolul lui Poseidon în naşterea lui Erihtonios să fi fost iniţial unul mai

simplu şi mai direct; altfel, de ce ar fi introdus Erihtonios carul cu patru cai al lui Poseidon la Atena?

2. Atena fusese Zeiţa Triplă, iar când persoana centrală, Zeiţa-nimfă, a fost suprimată, iar miturile referitoare la ea transferate Afroditei, Oritiei (*48.*b*) sau Alcipei (*19.*b*), ea a rămas Fecioara îmbrăcată în piei de capră, specializată în război (*8.*1*), şi Baba, care inspira oracolele şi prezida toate artele. *Erihtonios* este, probabil, o formă extinsă a lui *Erehteu* (*47.*1*), însemnând „din ţinutul ierbii-negre” (*18.*3*), mai degrabă decât „mult pământ”, cum se spune de obicei; atenienii îl reprezentau ca şarpe cu cap de om, deoarece era eroul sau fantoma regelui sacrificat care făcea cunoscute dorinţele Babei. În ipostaza ei de Babă, Atena era însoţită de o bufniţă şi o cioară. Vechea familie regală a Atenei pretindea că descinde din Erihtonios şi Erehteu şi îşi spuneau erehteizi; obişnuiau să poarte şerpi de aur ca amulete şi ţineau un şarpe sacru în Erehteion. Dar Erihtonios era şi un vânt procreator din munţii acoperiţi cu iarbă-neagră, iar aegisul Atenei (sau o replică a acestuia) era dus la toate cuplurile proaspăt căsătorite din Atena, ca să le asigure fertilitatea (Suidas *s.v.* Aegis).

3. Se ştie că unele dintre cele mai frumoase vase cretane au fost făcute de femei, iar iniţial la fel erau, fără îndoială, şi toate instrumentele folositoare inventate de Atena; dar în Grecia clasică un artizan trebuia să fie bărbat. Argintul a fost la început un metal mai preţios decât aurul, fiind mai greu de rafinat, şi era consacrat lunii; Atena lui Pericle îşi datora proeminenţa în mare parte minelor bogate de argint din Laureium, lucrate prima oară de cretani, care îi permiteau să importe mâncare şi să îşi cumpere aliaţi.

4. Este posibil ca fiicele lui Cecrops să fi sărit de pe Acropole atunci când Atena a fost cucerită de eleni, prilej cu care s-a încercat să se impună monogamia preoteselor, precum în mitul lui Halirotios (*19.*b*). Ele au preferat moartea dezonoarei – de aici jurământul depus de tinerii atenieni la altarul lui Agraulos. Cealaltă relatare a morţii lui Agraulos este doar o anecdotă morală: un avertisment împotriva violării misterelor Atenei. „Agraulos” era doar un alt nume al Zeiţei-Lună: *agraulos* şi transliterarea lui *aglauros* înseamnă în mare parte acelaşi lucru, *agraulos* fiind un epitet homeric pentru păstori, iar *aglauros* (ca şi *herse* şi

pandrosos) se referă la lună ca la sursa prezumtivă a rouăi care împrospăta păşunile. În Atena, fetele ieşeau afară pe lună plină, în miezul verii, ca să culeagă rouă – acelaşi obicei a supravieţuit în Anglia până în secolul trecut – în scopuri sacre. Sărbătoarea se numea Herseforia sau „culegerea de rouă”; Agraulos sau Agraule era, de fapt, un nume al Atenei înseşi şi se spune că Agraule a fost venerată în Cipru până în epoca târzie (Porfir, *Despre vegetarianism* 30), cu sacrificii umane. Un inel de aur din Micene înfăţişează trei preotese care merg spre un templu; cele două din faţă împrăştie rouă, a treia (probabil Agraulos) are legată de cot o ramură. Ceremonia îşi avea probabil originea în Creta. Seducerea lui Herse de către Hermes, pentru care a plătit-o pe Aglauros în aur, trebuie să se refere la prostituarea rituală a preoteselor în faţa unei imagini a zeiţei Aglauros transformată în stană de piatră. Coşurile sacre purtate în astfel de ocazii trebuie să fi conţinut şerpi falici şi obiecte orgiastice similare. Prostituarea rituală de către adeptele Zeiţei-Lună era practicată în Creta, Cipru, Siria, Asia Mică şi Palestina.

5. Atena alungând cioara este o variantă mitică a surghiunirii lui Cronos – *Cronos* înseamnă „corb” (*6.*2*) –, de fapt, triumful olimpianismului, a cărui introducere a fost considerată, în mod greşit, meritul lui Cecrops, el fiind în realitate demiurgul pelasgic Ofion-Boreas (*1.*1*). Schimbarea culorii ciorii aminteşte de numele omologului galez al Atenei: Branwen, „cioară albă”, soră a lui Bran (*57.*1*). Atena pare să fi fost numită „Coronis”.

6. Răzbunarea ei pe Arahne ar putea fi mai mult decât o simplă fabulă drăguţă, dacă ea consemnează o rivalitate comercială foarte veche dintre thalasocraţii (sau stăpânii mării) atenieni şi lidio-carieni, ambii de origine cretană. Numeroase sigilii cu un păianjen drept simbol, care au fost găsite în Miletul din Creta – oraşul-mamă al Miletului din Caria şi cel mai mare exportator de lână vopsită din lumea antică – sugerează că la începutul mileniului al II-lea î.Hr. acolo funcţiona o industrie textilă publică înfloritoare. O vreme, milesienii au controlat profitabilul comerţ din Marea Neagră şi au avut un *entrepôt* în Naucratis (Egipt). Atena avea deci motive temeinice să fie invidioasă pe păianjen.

7. La Homer apare o contradicţie evidentă. Potrivit *Catalogului corăbiilor* (*Iliada* II.547 şi urm.), Atena l-a instalat pe Erehteu în

bogatul ei templu din Atena; dar, potrivit *Odiseei* (VII.80), ea se duce la Atena şi intră în casa ei fortificată. Adevărul este că regele sacru avea propriile lui apartamente în palatul reginei, unde era păstrată statuia zeiţei. În Creta sau Grecia miceniană nu existau temple, ci doar altare private sau peşteri oraculare.

1. Tzetzes, *Despre Licofron* 520; Hesychios *s.v.* Hipia; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu IV.402; Pindar, *Ode olimpianice* XIII.79; Titus Livius VII.3; Pausanias I.24.3 etc.; Homer, *Iliada* I.199 şi urm.; V.736; V.840-863; XXI.391-442; Eschil, *Eumenidele* 753.
2. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.13; Apollodor III.14.6; Hyginus, *Fabula* 166.
3. Pausanias I.5.3; VIII.2.1; Apollodor III.14.1; Strabon IX.1.20; Aristofan, *Plutus* 773; Athenaios p. 555c; Eustathios, *Despre Homer*, p. 1156; Marmura din Paros, rândurile 2-4.
4. Apollodor III.14.3 şi 6; *Inscriptiones Graecae* XIV.1389; Hyginus, *Fabula* 166.
5. Antigonos din Caristios 12; Calimah, *Hecale* I.2.3; Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana* VII.24; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.13; *Fabula* 274; Apollodor III.14.1.
6. Suidas şi Hesychios *s.v.* Argaulos; Plutarh, *Alcibiades* 15.
7. Calimah, *Îmbăierea lui Pallas*.
8. Ovidiu, *Metamorfoze* VI.1-145; Vergiliu, *Georgice* IV.246.

26. Natura şi faptele lui Pan

a. Câteva dintre zeităţile Greciei nu au fost incluse niciodată printre cei Doisprezece Olimpieni, deşi erau foarte influente. Pan, de pildă, un personaj umil, acum mort, s-a mulţumit să trăiască pe pământ, în Arcadia rurală. Hades, Persefona şi Hecate ştiu că prezenţa lor nu este bine-venită în Olimp. Iar Pământul-Mamă este o zeiţă mult prea bătrână şi deprinsă cu obiceiurile ei ca să se adapteze la viaţa de familie a nepoţilor şi strănepoţilor ei.

b. După unii, Hermes l-a zămislit pe Pan cu Driope, fiică a lui Driops; sau cu nimfa Oeneis; sau cu Penelopa, soţia lui Odiseu, pe care a vizitat-o sub formă de berbec; sau cu capra Amalteea[1]. Se spune că a fost atât de urât la naştere, având coarne, barbă, coadă şi picioare de ţap, încât mama lui a fugit de el înspăimântată, iar Hermes l-a dus în Olimp, pentru amuzamentul zeilor. Dar Pan era fratele de lapte al lui Zeus şi, prin urmare, mult mai bătrân decât Hermes sau Penelopa, de care (zic alţii) ar fi fost zămislit cu peţitorii care au curtat-o în absenţa lui Odiseu. Şi mai sunt alţii care îl fac fiu al lui Cronos cu Rhea sau al lui Zeus cu Hybris, aceasta fiind cel mai puţin probabilă relatare[2].

c. Pan a trăit în Arcadia, unde păzea vaci, oi şi stupi, lua parte la petrecerile nimfelor muntelui şi îi ajuta pe vânători să îşi găsească prada. În general, era indolent şi leneş, plăcându-i mai mult decât orice somnul de după-amiază şi răzbunarea pe cei care îl deranjau răcnind brusc din vreun tufiş sau din vreo peşteră, un răcnet care făcea să i se ridice părul măciucă. Însă arcadienii îi arătau atât de puţin respect, încât, dacă vreodată se întorceau cu mâna goală după o zi lungă de vânătoare, nu se sfiau să-l biciuiască cu cepe-de-mare[3].

d. Pan a sedus mai multe nimfe, cum ar fi Echo, care i-a născut-o pe Iunx şi a avut un sfârşit nefericit din cauza dragostei sale faţă

de Narcis; şi Eufema, doica muzelor, care i-a dat naştere lui Crotos, Arcaşul din Zodiac. De asemenea, el s-a lăudat că se împreunase cu toate menadele bete ale lui Dionysos[4].

e. Odată a încercat s-o violeze pe casta Pitis, care a scăpat de el metamorfozându-se într-un pin, din care Pan a luat o creangă şi a purtat-o drept cunună. Cu o altă ocazie, a urmărit-o pe casta Sirinx de la Muntele Liceu până la râul Ladon, unde s-a transformat în trestie; acolo, de vreme ce nu putea să o deosebească de alte trestii, Pan a tăiat câteva la întâmplare şi şi-a făcut din ele un nai. Cel mai mare succes al lui în dragoste a fost seducerea Selenei, pe care a reuşit-o ascunzându-şi aspectul de ţap negru şi păros cu fuioare de lână albă bine spălate. Nedându-şi seama cine era, Selene a consimţit să călărească pe spatele lui şi l-a lăsat să facă cu ea tot ce dorea[5].

f. Deşi îl dispreţuiau pe Pan pentru naivitatea şi pasiunea lui pentru desfrâu, zeii olimpieni i-au exploatat puterile. Apollo l-a flatat ca să-i smulgă arta profeţiei, iar Hermes a copiat un fluier pe care el îl lăsase să cadă, pretinzând că e invenţia lui şi vânzându-i-l apoi lui Apollo.

g. Pan este singurul dintre zei care a murit. Vestea morţii lui a ajuns la un oarecare Thamos, un marinar de pe un vas care se îndrepta spre Italia prin Insula Paxi. O voce divină a strigat pe deasupra mării: „Thamos, eşti acolo? Când ajungi în Palodes, ai grijă să anunţi că marele zeu Pan a murit!”, ceea ce Thamos a şi făcut, iar vestea a fost întâmpinată pe ţărm cu vaiete şi lamentări[6].

*

1. Pan, al cărui nume este derivat de regulă din *paein* („a păşuna”), înseamnă „diavolul” sau „bărbatul stând în picioare” din cultul arcadian al fertilităţii, care seamănă bine cu al vrăjitoarelor din nord-vestul Europei. Acest bărbat, îmbrăcat în piele de ţap, era amantul ales de menade în timpul orgiilor cu alcool de pe munţii înalţi şi care, mai devreme sau mai târziu, plătea pentru privilegiul său cu moartea.

2. Relatările despre naşterea lui Pan diferă mult între ele. De vreme ce Hermes era puterea inerentă unui falus de piatră care constituia centrul acestor orgii (*14.*1*), păstorii îl descriau pe zeul

lor Pan drept fiu al lui Hermes cu o ciocănitoare, pasăre despre al cărei ciocănit se credea că prevesteşte ploile de vară. Mitul conform căruia el l-ar fi zămislit pe Pan cu Oeneis nu are nevoie de explicaţii, deşi, la origine, menadele nu se ameţeau cu vin (*27.*2*), iar numele celebrei sale mame, Penelopa („cea cu văl pe faţă"), sugerează că menadele îşi pictau faţa pe durata orgiilor lor cu un desen războinic ce amintea de dungile de pe o varietate de raţă numită *penelope*. Plutarh spune că menadele care l-au omorât pe Orfeu au fost tatuate de soţii lor drept pedeapsă (*28.*f*), iar o menadă ale cărei picioare şi braţe sunt tatuate cu un model ce seamănă cu o textură de pânză apare pe un vas de la British Museum (catalog E. 301). Vizita lui Hermes la Penelopa sub înfăţişarea unui berbec – diavolul-berbec fiind la fel de comun în cultul nord-vestic al vrăjitoarelor ca şi diavolul-ţap – aminteşte de fecundarea ei de către toţi peţitorii (*171.*l*); afirmaţia lui Pan că s-ar fi împreunat cu fiecare dintre menade se referă la natura promiscuă a orgiilor în cinstea Zeiţei-brad, Pitis sau Elate (*78.*1*). Muntenii din Arcadia erau cei mai primitivi din Grecia (*1.*5*), iar vecinii lor mai civilizaţi îşi afişau dispreţul faţă de ei.

3. Fiul lui Pan, vârtecapul sau pasărea cu gât de şarpe, era o pasăre migratoare de primăvară folosită în farmecele erotice (*56.*a* şi 152.*2*). Ceapa-de-mare conţine o otravă iritantă – eficientă împotriva şoarecilor şi şobolanilor – şi era folosită ca purgativ şi diuretic înainte de a lua parte la un act ritual; astfel, ceapa-de-mare a ajuns să simbolizeze îndepărtarea influenţelor malefice (Plinius, *Naturalis historia* XX.39); o statuie a lui Pan era biciuită cu tulpini de ceapă-de-mare atunci când vânatul nu fusese destul de abundent (*108.*10*).

4. Pan seducând-o pe Selena trebuie să se refere la o orgie din ajun de Armindeni, când tânăra Regină de Mai călărea în spatele bărbatului ei aflat în picioare, înainte de a celebra căsătoria cu el în pădure. La acea epocă, în Arcadia, cultul berbecului îl înlocuise deja pe cel al ţapului (*27.*2*).

5. Se pare că Thamos egipteanul s-a înşelat: a auzit în loc de lamentaţia ceremonială *„Thamus Pan-megas Tethnece!"* („Atotputernicul Tammuz a murit!") mesajul „Thamos, Marele Pan a murit!". În orice caz, Plutarh, un preot din Delfi din a doua jumătate a primului secol d.Hr., l-a crezut şi l-a făcut public; însă

când Pausanias a făcut turul Greciei, cam un secol mai târziu, a găsit sanctuare, altare, peşteri sacre şi munţi sacri, toate consacrate lui Pan şi încă foarte frecventate.

1. *Imn homeric către Pan* 34 şi urm.; Scolie la *Idilele* lui Teocrit I.3; Herodot II.145; Eratostene, *Catasterismoi* 27.
2. *Imn homeric către Pan*, *loc. cit.*; Servius despre *Georgicele* lui Vergiliu I.16; Duris, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 772; Apollodor I.4.1; Scolie la *Rhesus* de Eschil.
3. Teocrit, *Idile* I.16; Euripide, *Rhesus* 36; Hesychios *s.v.* Teocrit, *Idile* VII.107.
4. Ovidiu, *Metamorfoze* III.356-401; Hyginus, *Fabula* 224; *Poeticon astronomicon* II.27.
5. Lucian, *Dialogurile zeilor* XXII.4; Ovidiu, *Metamorfoze* I.694-712; Filargirios despre *Georgicele* lui Vergiliu III.392.
6. Plutarh, *Despre părăsirea oracolelor* 17.

27. Natura şi faptele lui Dionysos

a. La ordinele Herei, titanii l-au luat pe fiul nou-născut al lui Zeus, Dionysos, un copil cu coarne şi cu o coroană de şerpi pe cap, şi, în pofida transformărilor lui, l-au sfârtecat în bucăţi. Pe acestea le-au fiert într-un cazan, în timp ce din pământul unde a căzut sângele lui a răsărit un rodiu. Dar, salvat şi reconstituit de Rhea, bunica lui, el a revenit la viaţă. Persefona, căreia i l-a încredinţat Zeus, l-a dus la regele Atamas din Orhomenos şi la soţia lui, Ino, pe care a convins-o să crească copilul în camerele pentru femei, deghizat în fată. Dar Hera nu s-a lăsat înşelată şi a pedepsit perechea regală făcându-i pe amândoi să îşi piardă minţile, astfel că Atamas şi-a ucis fiul, pe Learhos, confundându-l cu un cerb[1].

b. Apoi, la ordinul lui Zeus, Hermes l-a transformat pentru un timp pe Dionysos într-un ied sau berbec şi l-a înfăţişat nimfelor Macris, Nisa, Erato, Bromia şi Bacche de pe Muntele Nisa din Helicon. Ele l-au îngrijit într-o peşteră, l-au alintat şi l-au hrănit cu miere, iar pentru acest serviciu Zeus avea să le pună imaginile printre stele, numindu-le Hiade. Pe Muntele Nisa a inventat Dionysos vinul, motivul principal pentru care el este venerat[2].

Când a ajuns la vârsta bărbăţiei, Hera l-a recunoscut ca fiu al lui Zeus, în pofida efeminării la care îl redusese educaţia lui, şi l-a făcut şi pe el să înnebunească. Dionysos a pornit să rătăcească prin lume însoţit de Silen, tutorele lui, şi de o armată sălbatică de satiri şi menade ale căror arme erau un băţ înfăşurat cu iederă şi având la vârf un con de pin, numit *thyrsus*, săbii, şerpi şi uruitoare care produceau spaimă. El a navigat spre Egipt, ducând cu el viţa-de-vie, iar în Faros a fost primit cu ospitalitate de regele Proteu. Printre libienii din Delta Nilului, din faţa Farosului, trăiau şi reginele amazoane pe care Dionysos le-a invitat să meargă cu el împotriva titanilor pentru a-i reda regelui Ammon regatul din care fusese

alungat. Înfrângerea titanilor şi reîntronarea lui Ammon a fost cel dintâi dintre numeroasele succese militare ale lui Dionysos[3].

c. El a luat-o apoi spre miazăzi şi s-a îndreptat spre India. Ajungând la Eufrat, a fost înfruntat de regele Damascului, pe care l-a jupuit de viu şi a construit peste fluviu un pod din iederă şi viţă-de-vie. Apoi un tigru, trimis de tatăl său, Zeus, l-a ajutat să treacă fluviul Tigru. A ajuns în India, după ce a fost întâmpinat cu multă duşmănie pe drum, şi a cucerit întreaga ţară, pe care a deprins-o arta viticulturii, dându-i legi şi întemeind oraşe măreţe[4].

d. La întoarcere a fost înfruntat de amazoane, pe ale căror hoarde le-a alungat până la Efes. Câteva dintre ele s-au refugiat în templul lui Artemis, unde încă mai trăiesc descendentele lor; altele au fugit în Samos, iar Dionysos le-a urmărit cu corăbiile, ucigând atât de multe, încât câmpul de luptă e denumit Panza. Lângă Phloeum, câţiva dintre elefanţii pe care îi adusese cu el din India au murit, iar oasele lor mai ies şi acum din pământ[5].

e. După aceea, Dionysos s-a întors în Europa prin Frigia, unde bunica lui, Rhea, l-a purificat de multele crime pe care le făptuise în timpul nebuniei lui şi l-a iniţiat în Misterele sale. Apoi Dionysos a invadat Tracia; dar nici nu au debarcat bine oamenii lui la gura râului Strimon, că Licurg, regele edonilor, i-a înfruntat cu sălbăticie cu un băţ ascuţit de mânat boii şi a capturat întreaga armată, cu excepţia lui Dionysos, care s-a scufundat în mare şi s-a adăpostit în peştera lui Thetis. Ofensată de înfrângere, Rhea i-a ajutat pe ostatici să evadeze şi l-a făcut pe Licurg să înnebunească: el şi-a ucis propriul lui fiu, pe Drias, lovindu-l cu toporul, crezând că taie un lujer din vie. Înainte să-şi vină în fire, el începuse să copilească trupul ţeapăn rupându-i nasul, urechile şi degetele; iar întregul ţinut al Traciei a devenit sterp, îngrozit de crima lui. Când Dionysos s-a întors din mare şi a anunţat că, dacă Licurg nu va fi omorât, pământul avea să rămână sterp, edonii l-au dus pe Muntele Pangeu, unde nişte cai sălbatici i-au sfâşiat trupul în bucăţi[6].

f. Dionysos nu a mai întâmpinat o altă rezistenţă în Tracia, ci s-a dus mai departe spre mult îndrăgita lui Beoţie, s-a dus la Teba şi le-a incitat pe femei să se alăture orgiilor lui de pe Muntele Citeron. Lui Penteu, regele Tebei, nu i-a plăcut înfăţişarea desfrânată a lui Dionysos şi l-a arestat, împreună cu toate menadele lui, dar a

înnebunit şi el – şi, în loc să-l pună în lanţuri pe Dionysos, a înlănţuit un taur. Menadele au evadat iarăşi şi s-au dus în munţi unde, scoase din minţi, au sfârtecat nişte viţei în bucăţi. Penteu a încercat să le oprească, dar, aţâţate de vin şi în stare de transă religioasă, ele i-au smuls membrele unul câte unul. Mama lui, Agave, conducea răzmeriţa şi ea a fost cea care i-a smuls capul[7].

g. În Orhomenos, cele trei fiice ale lui Minias, pe numele lor Alcatoe, Leucipe şi Arsipe, sau Aristipe ori Arsinoe, au refuzat să se alăture orgiilor, deşi Dionysos însuşi le invitase înfăţişându-li-se sub formă de fată. Apoi s-a metamorfozat devenind pe rând leu, taur şi panteră şi le-a făcut să înnebunească. Leucipe l-a oferit pe propriul ei fiu, Hipasos, ca jertfă – el fusese cel ales prin tragere la sorţi –, iar după ce l-au hăcuit şi l-au devorat, cele trei surori au alergat frenetice prin munţi, până când, în cele din urmă, Hermes le-a preschimbat în păsări, deşi unii zic că Dionysos le-ar fi prefăcut în lilieci[8]. Uciderea lui Hipasos este ispăşită anual la Orhomenos în cadrul unei ceremonii numite Agrionia („provocarea la sălbăticie”). Când adeptele zeului se prefac că îl caută pe Dionysos şi, după ce cad de acord că el trebuie să fi plecat cu muzele, stau aşezate în cerc şi spun ghicitori, până când preotul lui Dionysos iese în grabă din templu cu o sabie şi o ucide pe prima pe care reuşeşte să o prindă[9].

h. După ce întreaga Beoţie i-a recunoscut divinitatea, Dionysos a făcut un tur al Insulelor Egeene, răspândind bucuria şi groaza oriunde mergea. La sosirea în Icaria, a descoperit că vasul său nu mai era bun şi a închiriat un altul de la nişte marinari tirenieni care pretindeau că se îndreaptă spre Naxos. Dar ei s-au dovedit a fi piraţi şi, neştiind de divinitatea lui, au cârmit spre Asia, intenţionând să îl vândă ca sclav. Dionysos a făcut ca o viţă-de-vie să crească pe punte şi să se înfăşoare pe catarg, a transformat vâslele în şerpi şi s-a prefăcut pe el însuşi în leu, umplând corabia cu animale fantastice şi cu sunete de flaut, astfel încât, îngroziţi, piraţii au sărit peste bord şi au devenit delfini[10].

i. Naxos a fost locul unde Dionysos a întâlnit-o pe încântătoarea Ariadna, pe care Tezeu o abandonase, şi s-a căsătorit de îndată cu ea. Ariadna i-a născut pe Oenopion, Toas, Stafilos, Latromis, Euante şi Tauropolos. Mai târziu, el a aşezat cununa ei de mireasă printre stele[11].

j. Din Naxos, Dionysos a ajuns în Argos şi l-a pedepsit pe Perseu, care luptase contra lui şi îi omorâse mulţi adepţi, pricinuind nebunia femeilor din Argos: ele au început să îşi devoreze de vii propriii copii, până când Perseu şi-a recunoscut în grabă greşeala şi l-a îmbunat pe Dionysos construind un templu în cinstea lui.

k. În cele din urmă, după ce şi-a instituit cultul în întreaga lume, Dionysos s-a suit la Cer, iar acum stă la dreapta lui Zeus, ca unul dintre cei Doisprezece Zei Mari. Discreta zeiţă Hera a renunţat la locul ei de la masa divină în favoarea lui, bucuroasă că a găsit un pretext pentru a scăpa de ciondănelile şi invidia familiei ei şi ştiind că putea să conteze întotdeauna pe o primire paşnică în orice oraş din Grecia pe care ar fi dorit să-l viziteze. Dionysos a coborât prin Lerna în Tartar, unde a mituit-o pe Persefona cu un dar de mirt ca să o elibereze pe Semele, mama lui moartă. Ea a urcat împreună cu el la templul lui Artemis din Trezena, dar, ca nu cumva alte suflete să fie invidioase şi să se simtă nedreptăţite, Dionysos i-a schimbat numele şi a prezentat-o semenilor lui olimpieni drept Tione. Zeus i-a pus la dispoziţie o locuinţă, iar Hera a păstrat o tăcere mânioasă, dar resemnată[12].

*

1. Factorul esenţial în istoria mistică a lui Dionysos este răspândirea culturii viţei-de-vie în Europa, Asia şi în nordul Africii. Vinul nu a fost inventat de greci: pare să fi fost importat pentru prima oară din Creta, în ulcioare. Strugurii creşteau în stare sălbatică pe coasta de sud a Mării Negre, de unde cultivarea lor s-a răspândit până pe Muntele Nisa din Libia, prin Palestina, şi astfel în Creta; în India prin Persia; şi în Britania Epocii de Bronz, pe Drumul Chihlimbarului. Orgiile cu vin din Asia Mică şi Palestina – Sărbătoarea canaanită a Tabernaculelor fiind, la origine, o orgie a bacantelor – erau marcate de aceleaşi transe ca şi orgiile cu bere din Tracia şi Frigia. Triumful lui Dionysos a constat în aceea că vinul a înlocuit pretutindeni alte băuturi alcoolice (*38.*3*). Potrivit lui Ferekydes (178), *Nysa* înseamnă „copac”.

2. Dionysos fusese cândva supus al Zeiţei-Lună Semele (*14.*5*) – numită şi Tione sau Cotito (*3.*1*) – şi victimă a orgiilor ei. Faptul că fusese crescut ca o fată, asemenea lui Ahile (*160.*5*), aminteşte de

obiceiul cretan de a-i ţine pe băieţi „în întuneric” (*scotioi*), adică în locuinţele femeilor, până la pubertate. Unul dintre numele lui Dionysos era *Dendrites*, „tânărul-copac”, iar Sărbătoarea Primăverii, când arborii înfrunzeau brusc şi întreaga lume era ameţită de dorinţă, celebra emanciparea lui. El este descris drept copil încornorat pentru a nu se particulariza coarnele, care puteau fi de ţap, cerb, taur sau de berbec, în funcţie de locul venerării lui. Atunci când Apollodor spune că Dionysos s-a deghizat în ied ca să se salveze de mânia Herei – „Erifos” („ied”) era unul dintre numele lui (Hesychios *s.v.* Erifos) –, el se referă la cultul cretan al lui Dionysos Zagreus, ţapul sălbatic cu coarne enorme. Vergiliu (*Georgicele* II.380-384) explică în mod greşit faptul că ţapul era animalul cel mai adesea sacrificat lui Dionysos – „deoarece ţapii vatămă viţa-de-vie, rozând-o”. Dionysos sub formă de cerb este Learhos, pe care Atamas l-a ucis când a făcut-o pe Hera să înnebunească. În Tracia, el era un taur alb. Dar în Arcadia, Hermes l-a deghizat în berbec, deoarece locuitorii Arcadiei erau păstori, iar Soarele intra în Berbec la Sărbătoarea lor de Primăvară. Hiadele („aducătoare de ploi”), cărora le fusese dat în grijă Dionysos, au fost redenumite cele „înalte”, „şchioape”, „pasionate”, „mugind” şi „furioase”, pentru a descrie ceremoniile lui. Hesiod (citat de Theon, *Aratos* 171) consemnează nume arhanice ale Hiadelor: Phaesyle (? „lumină filtrată”), Coronis („cioară”), Cleia („faimoasă”), Phaeo („întunecată”) şi Eudore („generoasă”), lista lui Hyginus (*Poeticon astronomicon* II.21) fiind oarecum similară. *Nysus* înseamnă „şchiop”, iar la orgiile cu bere din munţi regele sacru pare să fi şchiopătat ca o potârniche – ca la sărbătoarea canaanită de primăvară numită Pesach („şchiopătat” – *23.*1*). Dar faptul că Macris l-a hrănit pe Dionysos cu miere şi că menadele foloseau ramuri de brad împletite ca o iederă drept *thyrsi* ne duce cu gândul la o formă timpurie de substanţă narcotică: berea de molid, condimentată cu iederă şi îndulcită cu mied. Miedul era „nectarul” făcut din miere fermentată pe care zeii continuau să îl bea în Olimp pe vremea lui Homer.

3. J.E. Harrison, care a semnalat prima (*Prolegomena*, cap. VIII) că Dionysos, ca Zeu al Vinului, este o suprapunere târzie cu Dionysos ca Zeu al Berii, numit şi Sabazios, sugerează că *tragedie* ar putea proveni nu din *tragos*, „ţap”, cum presupune Vergiliu (*loc.*

cit.), ci din _tragos_, „alac” – o cereală utilizată în Atena la prepararea berii. Ea adaugă că în picturile de pe vasele din vechime sunt figuraţi oameni-cai, şi nu oameni-ţapi, ca însoţitori ai lui Dionysos şi că, la început, coşul lui cu struguri a fost o vânturătoare. De fapt, ţapul libian ori cretan a fost asociat cu vinul, iar calul eladic, cu berea şi nectarul. Este motivul pentru care Licurg, care l-a înfruntat pe Dionysosul de mai târziu, a fost sfâşiat în bucăţi de preotesele-cai-sălbatici ale Zeiţei-cu-cap-de-iapă, aceasta fiind şi soarta Dionysosului primar. Legenda lui Licurg a devenit obscură datorită relatării irelevante a blestemului care a pus stăpânire pe ţinutul lui după uciderea lui Drias („stejar”); Drias era regele stejarului, ucis anual. Tăierea extremităţilor lui avea scopul de a-i ţine fantoma la distanţă de oameni (*153._b_ şi 171._i_), iar tăierea nejustificată a unui stejar sacru atrăgea după sine pedeapsa cu moartea. Cotito era numele zeiţei în a cărei onoare erau săvârşite riturile edoniene (Strabon X.3.16).

_4_. Dionysos a avut ca epifanii leul, taurul şi şarpele, deoarece acestea erau simbolurile calendaristice ale anului tripartit (*31._7_; 75._2_ şi 123._1_). El s-a născut iarna ca şarpe (de unde cununa lui de şerpi), a devenit leu primăvara şi a fost ucis şi devorat ca taur, ţap sau cerb în miezul verii. Acestea au fost transformările lui atunci când titanii s-au pornit împotriva sa (*30._a_). La locuitorii din Orhomenos, o panteră pare să fi luat locul şarpelui. Misterele lui seamănă cu ale lui Osiris; de aici şi vizita lui în Egipt.

_5_. Ura Herei faţă de Dionysos şi faţă de cupa lui de vin, asemenea ostilităţii manifestate de Penteu şi Perseu, reflectă opoziţia conservatoare faţă de utilizarea rituală a vinului şi deprinderile extravagante ale menadelor, care se răspândiseră din Tracia spre Atena, Corint, Sicion, Delfi şi alte oraşe civilizate. În cele din urmă, la sfârşitul secolului al VII-lea şi începutul secolului al VI-lea î.Hr., Periandros, tiranul Corintului, Clistene, tiranul din Sicion, şi Pisistrate, tiranul Atenei, au decis să încuviinţeze cultul şi au instituit sărbătorile dionisiace oficiale. De atunci, Dionysos şi viţa-de-vie au fost consideraţi ca fiind acceptaţi de zei, iar el a înlocuit-o pe Hestia, devenind un membru al celor Doisprezece Olimpieni la sfârşitul secolului al V-lea î.Hr., chiar dacă unii zei au continuat să ceară „sacrificii fără vin”. Dar, deşi una din tăbliţele din palatul lui Nestor din Pilos recent descifrate dovedeşte că avea

statut divin încă din secolul al XIII-lea î.Hr., în realitate Dionysos nu a încetat niciodată să fie un semizeu, iar mormântul de unde el reînvie anual a continuat să fie cel de la Delfi (Plutarh, *Despre Isis şi Osiris* 35), unde preoţii îl considerau pe Apollo drept parte a lui nemuritoare (*28.*3*). Legenda renaşterii lui din coapsa lui Zeus, la fel cum zeul hitit al vânturilor se născuse din coapsa lui Kumabi (*6.*6*), contrazice naşterea lui iniţială matriarhală. Renaşterea rituală dintr-un bărbat era o bine-cunoscută ceremonie evreiască de adopţie (*Rut* III.9) împrumutată de la hitiţi.

6. Dionysos a călătorit într-o barcă în formă de lună nouă, iar povestea conflictului său cu piraţii pare să se fi bazat pe acelaşi simbol care a dat naştere legendei lui Noe şi a animalelor de pe arcă: leul, şarpele şi alte vieţuitoare sunt epifaniile lui sezoniere. Dionysos este, de fapt, Deucalion (*38.*3*). Laconienii din Brasiai au păstrat o relatare necanonică a naşterii lui; conform acesteia, Cadmos i-a închis pe Semele şi pe copilul ei într-o arcă pe care au plutit în derivă spre Brasiai, unde Semele a murit şi a fost îngropată, iar Ino a fost cea care l-a crescut pe Dionysos (Pausanias III.24.3).

7. Faros, o mică insulă din Delta Nilului, pe al cărei ţărm Proteu a suferit aceleaşi transformări ca şi Dionysos (*169.*a*), avea cel mai mare port din Europa Epocii de Bronz (*39.*2* şi 169.*6*). Aici erau depozitele negustorilor din Creta, Asia Mică, Insulele Egeene, Grecia şi Palestina. Cultul viţei-de-vie trebuie să se fi răspândit din Faros în toate direcţiile. Relatarea campaniei lui Dionysos în Libia ar putea consemna ajutorul militar trimis garamanţilor de aliaţii lor greci (*3.*3*). Relatarea campaniei lui indiene a fost considerată o legendă fantezistă a marşului dezordonat al lui Alexandru spre Ind, dar este anterioară ca dată şi consemnează răspândirea spre Orient a viţei-de-vie. Vizita lui Dionysos în Frigia, unde Rhea l-a iniţiat, sugerează că riturile greceşti ale lui Dionysos ca Sabazios sau Bromios erau de origine frigiană.

8. Corona Borealis, cununa de mireasă a Ariadnei, era numită şi „Coroana cretană”. Ariadna era Zeiţa-Lună cretană, iar copiii ei deprinşi cu băutura având-l ca tată pe Dionysos – Oenopion, Toas, Stafilos, Tauropolos, Latromis şi Euante – erau strămoşii eponimi ai triburilor eladice care trăiau în Chios, Lemnos, Chersonesul trac şi dincolo de ele (*98.*o*). Deoarece cultul viţei-de-vie a ajuns în Grecia

şi Marea Egee prin Creta – *oinos*, „vin”, fiind cuvânt cretan –, Dionysos a fost confundat cu Zagreusul cretanilor, cel care a fost sfâşiat în bucăţi la naştere ca şi el (*30.*a*).

9. Agave, mama lui Penteu, este Zeiţa-Lună care conducea orgiile cu bere. Sfârtecarea în bucăţi a lui Hipasos de către cele trei surori, ce o reprezintă pe Zeiţa Triplă ca Nimfă, este oglindită în povestea galeză a prinţului Pwyll din Dyffed, unde, în ajun de Armindeni, Rhiannon, o formă coruptă a lui Rigantona („mare regină”), devorează un mânz care este, de fapt, fiul ei, Pryderi („angoasă”). Poseidon a fost şi el mâncat sub formă de mânz de tatăl său, Cronos, dar probabil într-o versiune anterioară a fost mâncat de mama lui, Rhea (*7.*g*). Semnificaţia mitului este că ritul primitiv conform căruia menadele cu cap de iapă sfâşiau în fiecare an un băiat – Sabazios, Bromios sau oricum s-ar fi numit – şi îl mâncau crud a fost înlocuit cu orgiile dionisiace, mai paşnice, schimbarea fiind marcată de uciderea unui mânz în locul băiatului.

10. Rodiul răsărit din sângele lui Dionysos era şi copacul lui Tammuz-Adonis-Rimmon; fructele lui coapte se deschid asemenea unei răni şi lasă să se vadă seminţele dinăuntru. El simbolizează moartea şi promisiunea reînvierii atunci când este ţinut în mână de zeiţa Hera sau de Persefona (*24.*11*).

11. Salvarea de către Dionysos a lui Semele, redenumită Tione („regina furioasă”), a fost inspirată de imaginile unui ceremonial ţinut la Atena pe terenul rezervat dansului, ceremonie dedicată bacantelor. Acolo, printre cântece, fluiere, dans şi cu petale de flori împrăştiate din coşuri, un preot o invoca pe Semele ca să iasă dintr-un *omphalos*, dintr-o movilă, şi să vină însoţită de „spiritul primăverii”, adusă de tânărul Dionysos (Pindar, *Fragmente* 75). La Delfi, o ceremonie a înălţării similară, condusă doar de femei, era numită *Herois* sau „sărbătoarea eroinei” (Plutarh, *Quaestiones Graecae* 12; Aristofan, *Broaştele* 373-96, cu scolie). Iar o alta se poate presupune că avea loc în templul lui Artemis din Trezena. Zeiţa-Lună, nu trebuie uitat, avea trei ipostaze diferite, cum ar spune John Skelton:

> Diana cea din crângurile verzi;
> Luna strălucind pe firmament;
> Persefona din Infern.

Semele era, de fapt, un alt nume pentru Cora sau Persefona, iar scena înălţării este pictată pe multe vase greceşti, dintre care unele prezintă satiri care, cu sapa, o ajută pe eroină să iasă; prezenţa lor indică faptul că acesta era un rit pelasgic. Ceea ce ei au dezgropat era probabil o păpuşă de spice îngropată după recoltă, descoperită acum verde şi încolţită. Cora, desigur, nu s-a înălţat la Cer; ea a rătăcit pe pământ împreună cu Demetra, până când i-a sosit timpul să se întoarcă în Lumea Subpământeană. Dar la scurtă vreme după ce lui Dionysos i s-a acordat statut de olimpian, înălţarea mamei-fecioare a devenit dogmă şi, odată ajunsă zeiţă, a fost deosebită de Cora, care a continuat să se înalţe şi să coboare ca o eroină.

12. Viţa-de-vie era al zecelea arbore al anului sacral, iar luna corespunzătoare era septembrie, când avea loc sărbătoarea culesului. Iedera, al unsprezecelea arbore, corespundea lunii octombrie, când menadele benchetuiau şi se ameţeau mestecând frunze de iederă; iedera mai era importantă şi pentru că, asemenea altor patru arbori sacri – stejarul-de-cârmâz al lui El, cu care se hrăneau coşenilele, arinul lui Foroneu şi viţa-de-vie şi rodiul ale lui Dionysos –, furniza o vopsea roşie (*52.*3*). Theophilus, călugărul bizantin (Rugerus, *Despre meşteşuguri*, cap. 98), spune că „poeţii şi artiştii iubeau iedera din pricina puterilor secrete pe care le avea... despre una dintre ele o să vă spun. În martie, când urcă seva, dacă găureşti cu un burghiu tulpinile iederii în mai multe locuri, apare un lichid lipicios care, amestecat cu urină şi fiert, ia o culoare sângerie numită «pigment», folositoare în pictură şi la iluminat”. Vopseaua roşie era folosită pentru colorarea feţelor statuilor consacrate fertilităţii masculine (Pausanias II.2.5) şi ale regilor sacri (*170.*11*); la Roma, obiceiul a supravieţuit în cutuma de a înroşi faţa generalului triumfător. Generalul îl reprezenta pe zeul Marte, care fusese un Dionysos de Primăvară înainte de a deveni Zeul Războiului la romani şi cel care a dat numele lunii martie. Regilor englezi încă le mai este înroşită uşor faţa cu prilejul unor ceremonii solemne, pentru a-i face să arate sănătoşi şi prosperi. Mai mult, iedera grecească, asemenea viţei-de-vie şi platanului, are o frunză cu cinci vârfuri, ce reprezintă mâna creatoare a Zeiţei-Pământ Rhea (*53.*a*). Mirtul era un arbore al morţii (*109.*4*).

1. Euripide, *Bacantele* 99-102; Onomacritos, citat de Pausanias VIII.37; Diodor din Sicilia III.62; *Imn orfic* XLV.6; Clement din Alexandria, *Cuvânt de îndemn către greci* II.16.
2. Apollodor III.4.3; Hyginus, *Fabula* 182; Theo despre *Phenomena* lui Aratos 177; Diodor din Sicilia III.68-69; Apollonios din Rodos IV.1131; Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu VI.15.
3. Apollonios III.5.1; Eschil, *Edonii*, *un fragment*; Diodor din Sicilia III.70-71.
4. Euripide, *Bacantele* 13; Theophilus, citat de Plutarh, *Despre râuri* 24; Pausanias X.29.2; Diodor din Sicilia II.38; Strabon XI.5.5; Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana* II.8-9; Arian, *Indica* 5.
5. Pausanias VII.2.4-5; Plutarh, *Quaestiones Graecae* 56.
6. Apollodor III.5.1; Homer, *Iliada* VI.130-40.
7. Teocrit, *Idile* XXVI; Ovidiu, *Metamorfoze* III.714 şi urm.; Euripide, *Bacantele*, *passim.*
8. Ovidiu, *Metamorfoze* IV.1-40, 390-415; Antoninus Liberalis 10; Aelianus, *Varia historia* III.42; Plutarh, *Quaestiones Graecae* 38.
9. Plutarh, *loc. cit.*
10. *Imn homeric către Dionysos* 6 şi urm.; Apollodor III.5.3; Ovidiu, *Metamorfoze* III.577-699.
11. Scolie la Apollonios din Rodos III.996; Hesiod, *Teogonia* 947; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.5.
12. Apollodor III.5.3; Pausanias II.31.2.

28. Orfeu

a. Orfeu, fiul regelui trac Eagru şi al muzei Caliope, a fost cel mai vestit poet şi muzician ce a trăit vreodată. Apollo i-a oferit o liră, iar muzele l-au învăţat s-o folosească, aşa încât el nu doar că fermeca animalele sălbatice, dar făcea şi copacii şi stâncile să se mişte de la locurile lor pentru a urma sunetul muzicii sale. În Zone, în Tracia, mai mulţi stejari bătrâni încă mai pot fi văzuţi pe munte în poziţia în care dansau, aşa cum i-a lăsat el[1].

b. După o vizită în Egipt, Orfeu s-a alăturat argonauţilor, cu care a navigat spre Colhida, muzica lui ajutându-i să învingă numeroase obstacole, iar la întoarcere, Orfeu s-a căsătorit cu Euridice, pe care unii o numeau Agriope, şi s-a stabilit printre ciconii sălbatici din Tracia[2].

c. Într-o zi, lângă Tempe, pe valea râului Peneu, Euridice s-a întâlnit cu Aristeu, care a încercat s-o siluiască. În timp ce fugea, ea a călcat pe un şarpe şi a murit de muşcătura lui, iar Orfeu a cutezat să coboare în Tartar, sperând s-o aducă înapoi. S-a folosit de coridorul care porneşte din Aornos, în Tesproţia, şi, la sosirea lui, nu doar că i-a fermecat pe barcagiul Charon, pe câinele Cerber şi pe cei trei Judecători ai Morţii cu muzica lui tânguitoare, dar a şi întrerupt temporar chinurile osândiţilor şi a alinat într-atât inima crudului Hades, încât a obţinut de la el permisiunea ca Euridice să fie redată lumii de deasupra. Hades a pus o singură condiţie: ca Orfeu să nu privească în urmă până când ea nu va ajunge iarăşi în siguranţă, la lumina soarelui. Euridice l-a urmat pe Orfeu în sus, prin coridorul întunecos, îndrumată fiind de sunetul lirei lui, dar când el a ajuns din nou la lumina soarelui, s-a întors să vadă dacă ea mai era în urma lui, şi astfel a pierdut-o pentru totdeauna[3].

d. Când Dionysos a invadat Tracia, Orfeu a omis să îi aducă onoruri, dar i-a învăţat pe traci alte mistere sacre şi le-a predicat

despre răul pe care îl reprezintă sacrificiile umane, iar ei l-au ascultat cu respect. În fiecare dimineaţă se scula să salute zorile de pe vârful Muntelui Pangeu, propovăduind că Helios, pe care el îl numea Apollo, era cel mai mare dintre zei. Ofensat, Dionysos le-a instigat pe menade împotriva lui, la Dion, în Macedonia. După ce mai întâi au aşteptat ca soţii lor să intre în templul lui Apollo, unde Orfeu oficia ca preot, ele au luat armele stivuite afară, s-au năpustit înăuntru, şi-au ucis soţii şi l-au ciopârţit pe Orfeu în bucăţi. Capul i l-au aruncat în râul Hebru, dar acesta a plutit, continuând să cânte până când curentul l-a dus în mare şi astfel a ajuns pe Insula Lesbos[4].

e. Muzele înlăcrimate i-au adunat membrele şi le-au îngropat în Libetra, la poalele Muntelui Olimp, unde privighetorile cântă acum mai frumos decât oriunde în lume. Menadele încercaseră să se cureţe de sângele lui Orfeu în râul Helicon, dar Zeul Râului s-a scufundat sub pământ şi s-a făcut nevăzut la suprafaţă cale de aproape şapte verste, reapărând sub numele diferit de Baphyra. Astfel, zeul a evitat să devină complice la crimă[5].

f. Se spune că Orfeu a condamnat promiscuitatea menadelor şi a propovăduit homosexualitatea; aşa că Afrodita a fost la fel de furioasă ca şi Dionysos. Dar semenii ei olimpieni nu puteau fi de acord că uciderea se justifica, iar Dionysos le-a salvat menadelor viaţa transformându-le în stejari; şi au rămas pe loc, cu rădăcinile înfipte în pământ. Bărbaţii traci care supravieţuiseră masacrului au decis să-şi tatueze soţiile ca avertisment împotriva uciderii preoţilor, obicei care supravieţuieşte până în ziua de azi[6].

g. Cât despre capul lui Orfeu, după ce a fost atacat de un şarpe gelos din Lemnos (pe care Apollo l-a preschimbat pe loc în piatră), acesta a fost dus într-o peşteră din Antissa consacrată lui Dionysos. Acolo a făcut profeţii zi şi noapte până când Apollo, văzând pustii oracolele lui de la Delfi, Grineion şi Claros, s-a dus şi s-a aşezat cu picioarele pe capul lui Orfeu, ţipând: „Încetează odată şi nu te mai amesteca în treburile mele; te suport de atâţia ani, pe tine şi cântecele tale, e de-ajuns!”. De atunci, capul a amuţit[7]. Lira lui Orfeu fusese şi ea dusă de ape la Lesbos şi aşezată în templul lui Apollo. În urma demersului său şi al muzelor, lira a ajuns constelaţie pe cer[8].

h. Unii oferă o relatare cu totul diferită a modului în care a

murit Orfeu: ei spun că Zeus l-a omorât cu un fulger pentru că divulgase secrete divine. Orfeu instituise, într-adevăr, Misterele lui Apollo în Tracia, pe cele ale lui Hecate în Egina şi pe ale subpământenei Demetra în Sparta[9].

*

1. Capul cântând al lui Orfeu îl aminteşte pe cel al decapitatului Bran, Zeul Arinului, care, după *Mabinogion*, cânta suav pe stânca din Harlech, în nordul Țării Galilor; o legendă, probabil, a fluierelor funerare făcute din scoarţă de arin. Astfel, numele Orfeu, dacă înseamnă *ophruoeis*, „pe malul râului", ar putea fi un nume al omologului grec al lui Bran, Foroneu (*57.*1*), sau Cronos, şi se referă la arinii „care cresc pe malurile râului" Peneu şi ale altor râuri. Numele tatălui lui Orfeu, Eagru („din fructe de sorb sălbatic"), indică acelaşi cult, de vreme ce sorbul (*alisier* în franceză) şi arinul (*aliso* în spaniolă) poartă amândoi numele zeiţei preelenice a râului Halys, Alys sau Elis, regină a Insulelor Elizee, unde Foroneu, Cronos şi Orfeu s-au dus după moarte. Aornos este Avernus, o variantă italică a celticului Avalon („insulă a merilor" – *31.*2*).

2. Diodor din Sicilia spune că Orfeu folosea vechiul alfabet cu treisprezece consoane, iar legenda conform căreia el făcea copacii să se mişte şi fermeca animalele sălbatice cu cântecul său pare să se refere la succesiunea lui de arbori sezonieri şi animale simbolice corespunzătoare alfabetului (*52.*3*; 132.*3* şi *5*). Ca rege sacru, el a fost lovit de un fulger – adică ucis cu un topor cu lamă dublă – într-un codru de stejari, la solstiţiul de vară, şi apoi dezmembrat de menadele cultului taurului, asemenea lui Zagreus (*30.*a*), sau ale cultului cerbului, asemenea lui Acteon (*22.*i*). De fapt, menadele reprezentau muzele. În Grecia clasică, doar tracii practicau tatuarea. Într-o pictură de pe un vas reprezentând uciderea lui Orfeu, o menadă are un mic cerb tatuat pe antebraţ. Acel Orfeu nu intră în conflict cu cultul lui Dionysos, căci el *era* Dionysos şi cânta la un fluier grosolan din lemn de arin, şi nu din liră, un instrument rafinat. Astfel, Proclus (*Comentariu la* Omul politic *de Platon*, p. 398) scria: „Deoarece era personajul principal al riturilor dionisiace, se spune să Orfeu ar fi suferit aceeaşi soartă

ca şi zeul"; iar Apollodor (I.3.2) îi atribuie meritul de a fi inventat Misterele lui Dionysos.

3. Noul cult de adorare a soarelui ca Tată al Tuturor Lucrurilor pare să fi fost adus în nordul Mării Egee de preoţii fugari din Akhenatonul monoteist, în secolul al XIV-lea î.Hr., şi grefat pe culturile locale; de aici şi presupusa vizită a lui Orfeu în Egipt. Consemnări ale acestei credinţe se găsesc în Sofocle (*Fragmentele* 523 şi 1017), unde soarele este numit „cea mai veche flacără, dragă călăreţilor traci" şi „strămoş al zeilor şi tată al tuturor lucrurilor". Se pare că tracii mai conservatori i-au opus o rezistenţă energică, iar în unele zone ale ţării cultul a fost reprimat sângeros. Dar mai târziu, preoţii orfici, care purtau costume egiptene, îl numeau „Dionysos" pe semizeul a cărui carne crudă de taur o mâncau şi păstrau numele Apollo pentru Soarele nemuritor, deosebindu-l pe Dionysos, Zeul Simţurilor, de Apollo, Zeul Intelectului. Aceasta explică de ce capul lui Orfeu a fost aşezat în sanctuarul lui Dionysos, iar lira lui în cel al lui Apollo. Se spune că atât capul, cât şi lira au plutit în derivă spre Lesbos, principalul centru al muzicii lirice; Terpandru, primul muzician din istorie, provenea din Antissa. Atacul şarpelui asupra capului lui Orfeu reprezintă fie protestul unui erou oracular dintr-o epocă anterioară împotriva intruziunii lui Orfeu în Antissa, fie al lui Apollo Pythianul, despre care vorbeşte Filostrat într-un mod cât se poate de direct.

4. Moartea lui Euridice muşcată de şarpe şi eşecul ulterior al lui Orfeu de a o aduce înapoi la lumina soarelui apar doar târziu în mitologie. Ele par să fi fost deduse în mod eronat din imaginile care prezintă primirea bună ce i s-a făcut lui Orfeu în Tartar, când muzica lui a fermecat-o pe Zeiţa-şarpe Hecate sau Agriope („faţă fioroasă"), făcând-o să acorde privilegii tuturor sufletelor iniţiate în Misterele Orfice, dar şi din alte imagini care îl înfăţişează pe Dionysos, al cărui preot era Orfeu, coborând în Tartar în căutarea mamei lui, Semele (*27.*k*). Victimele lui Euridice sunt cele care au murit de muşcătură de şarpe, nu şi ea însăşi (*33.*1*).

5. Luna arinului este a patra din succesiunea arborilor sacri şi precedă luna salciei, asociată cu magia apei a zeiţei Helice („salcie" – *44.*1*); sălciile dau şi numele râului Helicon, care unduieşte în jurul Parnasului şi este consacrat muzelor – Zeiţa Triplă a Muntelui şi a Inspiraţiei. De aceea Orfeu a fost înfăţişat

într-o pictură de la templul din Delfi (Pausanias X.30.3) sprijinindu-se de o salcie şi atingându-i crengile. Cultul grec al arinului a fost reprimat într-o epocă foarte veche, însă vestigii ale lui mai rămân în literatura clasică: arinii împrejmuiesc insula morţii a zeiţei-vrăjitoare Circe (Homer, *Odiseea* V.64 şi 239), care avea şi un cimitir cu o dumbravă de sălcii în Colhida (Apollonios din Rodos III.220 – *152.*b*) şi, potrivit lui Vergiliu, surorile lui Faeton au fost metamorfozate într-un desiş de arini (*42.*3*).

6. Faptul nu vrea să sugereze că decapitarea lui Orfeu nu a fost niciodată mai mult decât o metaforă aplicată crengilor rupte de arin. Un rege sacru suferea în mod necesar dezmembrarea şi este foarte posibil ca tracii să fi avut acelaşi obicei ca şi populaţia iban-daiak din Sarawakul modern. Când bărbaţii se întorc acasă de la o vânătoare reuşită, femeile folosesc trofeul ca mijloc de fertilizare a culturii de orez, prin invocare. Capul este făcut să cânte, să jelească şi să răspundă la întrebări şi este îngrijit tandru în fiecare poală până când, în cele din urmă, el consimte să intre în altarul oracular, unde oferă sfaturi în toate ocaziile importante şi, asemenea capetelor lui Euristeu, Bran şi Adam, respinge invaziile (*146.*2*).

1. Pindar, *Ode pythianice* IV.176, cu scolie; Eschil, *Agamemnon* 1629-30; Euripide, *Bacantele* 561-4; Apollonios din Rodos I.28-31.
2. Diodor din Sicilia IV.25; Hyginus, *Fabula* 164; Athenaios XIII.7.
3. Hyginus, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pausanias IX.30.3; Euripide, *Alcesta* 357, cu scolie.
4. Aristofan, *Broaştele* 1032; Ovidiu, *Metamorfoze* XI.1-85; Conon, *Diegeseis* 45.
5. Eschil, *Basarizii*, citat de Eratostene, *Catasterismoi* 24; Pausanias IX.30.3-4.
6. Ovidiu, *loc. cit.*; Conon, *loc. cit.*; Plutarh, *Despre întârzierea cu care pedepseşte divinitatea* 12.
7. Lucian, *Contra ignoranţilor* II; Filostrat, *Heroikos* V.704; *Viaţa lui Apollonios din Tyana* IV.14.
8. Lucian, *loc. cit.*; Eratostene, *Catasterismoi* 24; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.7.
9. Pausanias IX.30.3; II.30.2; III.14.5.

29. Ganimede

a. Ganimede, fiul regelui Tros, cel care a dat numele Troiei, era cel mai frumos tânăr în viaţă şi, ca urmare, a fost ales de zei să fie paharnicul lui Zeus. Se spune că Zeus, dorindu-l pe Ganimede şi ca partener de pat, s-a deghizat în vultur şi l-a răpit de pe câmpia troiană[1].

b. După aceea, Hermes i-a oferit lui Tros, din partea lui Zeus, o viţă-de-vie din aur, opera lui Hefaistos, şi doi cai minunaţi, drept compensaţie pentru pierderea fiului său, asigurându-l în acelaşi timp că Ganimede devenise nemuritor, scutit de infirmităţile bătrâneţii, şi chiar în acel moment zâmbea, cu o cupă de aur în mână, şi împărţea nectar limpede Tatălui din Cer[2].

c. Se spune că Eos l-a răpit prima oară pe Ganimede ca să fie iubitul ei, dar că Zeus i l-a luat. Chiar şi aşa, fără îndoială că Hera a deplâns ofensa adusă ei şi fiicei sale, Hebe, până atunci paharnică a zeilor; dar nu a reuşit decât să-l supere pe Zeus, care a pus imaginea lui Ganimede printre stele ca Vărsător, cel care aduce apa[3].

*

1. Sarcina lui Ganimede ca paharnic al tuturor zeilor – nu doar al lui Zeus, ca în relatările timpurii – şi cei doi cai daţi regelui Tros drept compensaţie pentru moartea lui sugerează interpretarea greşită a unui simbol care îl înfăţişa pe noul rege pregătindu-se pentru căsătoria lui sacră. Cupa lui Ganimede trebuie să fi conţinut o libaţie, fiind făcută pentru sufletul predecesorului său regal; iar preotul din imagine care oficiază şi căruia el îi opune o rezistenţă simbolică pare să fi fost interpretat greşit drept Zeus îndrăgostit. În mod similar, mireasa care aştepta a fost interpretată greşit ca fiind

Eos de către un mitograf care şi-a amintit răpirea de către Eos a lui Titonios, fiul lui Laomedon – deoarece Euripide spune că Laomedon fusese tatăl lui Ganimede (*Troienele* 822). Acest simbol ar ilustra totodată căsătoria lui Peleu cu Thetis, pe care zeii au urmărit-o de pe cele douăsprezece tronuri ale lor; cei doi cai erau instrumente rituale ale renaşterii lui ca rege, după o moarte simulată (*81.*4*). Presupusa răpire a lui Ganimede de un vultur este explicată pe un vas cu siluete negre din Caere: un vultur care se repede la coapsele unui rege proaspăt întronat pe nume Zeus personifică puterea divină conferită lui – *ka*-ul sau alt sine al său –, aşa cum un şoim solar se pogora asupra faraonilor la încoronarea lor. Însă tradiţia tinereţii lui Ganimede sugerează că regele din imagine era un substitut regal, sau *interrex*, care domnea doar o singură zi, asemenea lui Faeton (*42.*2*), Zagreus (*30.*1*), Chrisipos (*105.*2*) şi ceilalţi. Prin urmare, s-ar putea spune despre vulturul lui Zeus nu doar că l-a făcut rege, ci că l-a şi dus în Olimp.

2. O ascensiune regală la Cer pe spinarea unui vultur sau sub formă de vultur este o fantezie religioasă larg răspândită. Aristofan o caricaturizează în *Pacea* (I şi urm.) prin trimiterea eroului său călare pe un cărăbuş. Sufletul eroului celtic Lugh – Llew Llaw în *Mabinogion* – a zburat la Cer ca vultur, atunci când succesorul-tanist l-a ucis în miezul verii. După căsătoria lui sacră din Kish, Etana, eroul babilonian, a zburat pe spinarea unui vultur spre curţile cereşti ale lui Ishtar, dar a căzut în mare şi s-a înecat. Printre altele, moartea lui Etana nu era sacrificiul obişnuit de sfârşit de an, ca în cazul lui Icar (*92.*3*), ci o pedeapsă pentru recoltele proaste din vremea domniei lui – el zbura ca să descopere o plantă magică a fertilităţii. Povestea lui este ţesută într-o relatare a luptei necontenite dintre Vultur şi Şarpe – anul care creşte şi cel care scade, regele şi tanistul său; şi, ca în mitul lui Llew Llaw, Vulturul, redus la ultima lui suflare la solstiţiul de iarnă, îşi vede viaţa şi puterea reînnoite magic. Asta găsim şi în *Psalmi* 102.5: „Înnoi-se-vor ca ale vulturului tinereţile tale".

3. Mitul lui Zeus şi Ganimede a dobândit o popularitate imensă în Grecia şi la Roma, deoarece el oferea o justificare religioasă pentru iubirea pasională a unui bărbat matur pentru un băiat. Până atunci, sodomia fusese tolerată doar ca formă extremă de adorare a unei zeiţe: adepţii masculini ai Cybelei au încercat să

ajungă la o uniune extatică cu ea emasculându-se şi îmbrăcându-se ca femei. Astfel, preoţia homosexuală a fost o instituţie recunoscută în templele Marii Zeiţe din Tyr, Joppa, Hierapolis şi Ierusalim (*3 Regi* XV.12 şi *4 Regi* XXIII.7) până cu puţin timp înaintea Exilului. Dar acest nou tip de pasiune, pentru a cărei introducere Apollodor îi atribuie meritul lui Tamiris (*21.*m*), a subliniat victoria patriarhatului asupra matriarhatului. Ea a transformat filosofia greacă într-un joc al intelectului pe care bărbaţii îl puteau juca fără ajutorul femeilor, de vreme ce ei descoperiseră un nou teren al vieţii sentimentale homosexuale. Platon a exploatat faptul din plin şi a folosit mitul lui Ganimede pentru a-şi justifica propriile sentimente faţă de elevii săi (*Phaidros* 79), deşi în altă parte (*Legile* I.8) el a acuzat sodomia ca fiind în contra naturii şi a numit mitul complacerii lui Zeus în ea „o invenţie cretană nemernică". (El se bucură aici de susţinerea lui Stephanus Byzantinus [*s.v.* Harpagia], care spune că regele Minos din Creta l-a luat pe Ganimede să-i fie partener de pat „după ce a primit legile de la Zeus".) Odată cu răspândirea filosofiei platonice, femeia greacă, până atunci dominantă din punct de vedere intelectual, a degenerat într-o lucrătoare prost plătită şi o procreatoare pretutindeni unde Zeus şi Apollo erau zeii stăpânitori.

4. Numele lui Ganimede se raportează, strict vorbind, la emoţia şi dorinţa lui în perspectiva căsătoriei, nu la ale lui Zeus când îi este turnat nectar din mâna partenerului său de pat; dar, devenit *catamitus* în latină, acesta a dat în engleză cuvântul *catamite*, ce reprezintă obiectul pasiv al dorinţei homosexuale masculine.

5. Constelaţia Vărsătorului, identificată cu Ganimede, a fost la origine zeul egiptean care comanda izvorul Nilului şi revărsa apă, nu vin, dintr-o carafă (Pindar, *Fragment* 110); dar grecii erau prea puţin interesaţi de Nil.

6. Nectarul lui Zeus, descris mai târziu de mitografi drept un vin roşu supranatural, era, de fapt, un hidromel auriu (*27.*2*), iar ambrozia, hrana savuroasă a zeilor, pare să fi fost un terci din orz, ulei şi fructe zdrobite (*98.*7*) cu care regii erau răsfăţaţi, în timp ce supuşii lor mai săraci continuau să supravieţuiască cu asfodel (*31.*2*), nalbă şi ghinde.

1. Homer, *Iliada* XX.231-5; Apollodor III.12.2; Vergiliu, *Eneida* V.252 şi urm.; Ovidiu, *Metamorfoze* X.155 şi urm.
2. Scolie la *Oreste* de Euripide 1391; Homer, *Iliada* V.266; *Imn homeric către Afrodita* 202-17; Apollodor II.5.9; Pausanias V.24.1.
3. Scolie la Apollonios din Rodos III.115; Vergiliu, *Eneida* I.32, cu scolie; Hyginus, *Fabula* 224; Vergiliu, *Georgicele* III.304.

30. Zagreus

a. Zeus l-a zămislit în taină pe Zagreus, fiul lui cu Persefona, înainte ca ea să fie dusă în Lumea Subpământeană de unchiul ei Hades. El i-a pus pe fiii Rheei, cureţii din Creta sau, spun unii, coribanţii, să îi păzească leagănul din peştera de pe Muntele Ida, unde ei săreau în jurul lui, zăngănindu-şi armele, aşa cum o făcuseră şi în jurul lui Zeus însuşi la Dicte. Dar titanii, duşmanii lui Zeus, s-au înălbit cu ipsos până au ajuns de nerecunoscut şi au aşteptat până când cureţii au adormit. La miezul nopţii l-au atras pe Zagreus oferindu-i drept jucării un con, o uruitoare, mere de aur, o oglindă, arşice şi un smoc de lână. Zagreus a dat dovadă de curaj atunci când ei s-au repezit asupra lui cu gânduri ucigaşe şi s-a metamorfozat de mai multe ori în încercarea de a-i amăgi: a devenit pe rând Zeus într-o haină din piele de capră, Cronos care aduce ploaia, un leu, un cal, un şarpe cu coarne, un tigru şi un taur. În acel moment, titanii l-au prins strâns de coarne şi de picioare, l-au sfâşiat cu dinţii şi l-au devorat de viu.

b. Atena le-a întrerupt ospăţul macabru cu puţin înainte ca el să ia sfârşit, salvând inima lui Zagreus, pe care a închis-o într-o figurină din ipsos, în care a suflat viaţă, astfel că Zagreus a devenit nemuritor. Oasele lui au fost strânse şi arse la Delfi, iar Zeus i-a ucis pe titani cu fulgere[1].

*

1. Acest mit se referă la sacrificarea anuală a unui băiat care avea loc în străvechea Cretă: un substitut pentru Minos, Regele-Taur. El devenea rege pentru o singură zi, executa un dans care ilustra cele cinci anotimpuri – leu, ţap, cal, şarpe şi viţel –, apoi era mâncat crud. Toate jucăriile cu care titanii l-au atras erau obiecte

utilizate de filosofii orfici, care au moştenit tradiţia acestui sacrificiu, dar devorau un viţel crud în locul unui băiat. Uruitoarea era o piatră sau un obiect de ceramică găurit care, atunci când era învârtit la capătul unei sfori, scotea un sunet ca de vijelie ce se înteţeşte, iar smocul de lână e posibil să fi fost folosit pentru a-i mânji pe cureţi cu ipsos ud – aceştia fiind tineri care îşi tăiaseră primele şuviţe de păr pe care le dedicaseră zeiţei Car (*95.*5*). Li se mai spunea şi *coribanţi* sau dansatori cu creastă. Celelalte daruri ale lui Zagreus explicau natura ceremoniei prin care participanţii deveneau una cu zeul: conul de pin era un simbol străvechi al zeiţei în onoarea căreia l-au sacrificat titanii (*26.*2*); oglinda reprezenta celălalt sine al fiecărui iniţiat sau umbra lui; merele de aur, paşaportul lui către Elizeu, după o moarte simulată; arşicele, puterile lui divinatorii (*17.*3*).

2. Un imn cretan descoperit în urmă cu câţiva ani la Palaiokastro, lângă Peştera Dicteană, îi este adresat lui Cronian, cel mai faimos dintre tineri, care vine dansând în fruntea demonilor lui şi face salturi mari pentru a spori fertilitatea solului şi a turmelor şi pentru succesul flotei de pescuit. În *Temis*, Jane Harrison sugerează că tutorii cu scut menţionaţi acolo, care „te-au luat pe tine, copil nemuritor, de lângă Rhea”, doar s-au prefăcut că îşi omoară şi îşi mănâncă victima, un iniţiat al societăţii lor secrete. Dar toate aceste morţi simulate la ceremoniile iniţiatice, raportate din multe părţi ale lumii, par în ultimă instanţă bazate pe o tradiţie a sacrificiului uman real; iar transformările prin care trece Zagreus, conforme cu calendarul, îl deosebesc pe acesta de un membru de rând al unei frăţii totemice.

3. Tigrul necanonic din ultima metamorfozare a lui Zagreus este explicat de identitatea lui cu Dionysos (*27.*c*), despre ale cărui moarte şi înviere se spune aceeaşi poveste, deşi cu carne friptă în loc de carne crudă şi cu Rhea în locul Atenei. Şi Dionysos a fost un şarpe cu coarne – la naştere avea coarne şi şerpi (*27.*a*) –, iar adepţii lui orfici îl mâncau sacramental sub formă de taur. Zagreus a devenit „Zeus în haină din piele de capră” deoarece Zeus sau substitutul lui copil se înălţase la Cer purtând o haină făcută din pielea caprei Amalteea (*7.*b*). „Cronos care aduce ploaia” este o trimitere la utilizarea uruitoarei în ceremoniile de invocare a ploii. În acest context, titanii erau *titanoi*, „bărbaţi albi ca ipsosul”,

cureţii înşişi deghizaţi astfel încât sufletul victimei să nu-i poată recunoaşte. Când sacrificiile umane au ieşit din uz, Zeus a fost reprezentat ca aruncându-şi tunetul spre canibali; iar titanii, „stăpânii săptămânii de şapte zile”, s-au confundat cu *titanoi*, „bărbaţii albi ca ipsosul”, din cauza ostilităţii lor faţă de Zeus. Nici un orfic care mâncase cândva carnea zeului său nu s-a mai atins vreodată de carne de nici un fel.

4. Zeus-Dionysos era cunoscut şi în sudul Palestinei. Potrivit tăbliţelor din Ras Shamra, Ashtar a ocupat temporar tronul Cerului, în timp ce zeul Baal lâncezea în Lumea Subpământeană, după ce mâncase hrana morţilor. Ashtar era doar un copil, iar când s-a aşezat pe tron, picioarele lui nu ajungeau la taburetul pe care să şi le sprijine; Baal s-a întors imediat şi l-a ucis cu o măciucă. Legea mozaică interzicea sărbătorile iniţiatice în cinstea lui Ashtar: „Să nu fierbi iedul în laptele mamei lui” – este o interdicţie repetată de trei ori (*Ieşirea* XXIII.19; XXXIV.26; *Deuteronomul* XIV.21).

1. Diodor din Sicilia V.75.4; Nonnos, *Dionisiacele* VI.296 şi XXVII.228; Harpocration *s.v.* apomatton; Tzetzes, *Despre Licofron* 355; Eustathios despre *Iliada* lui Homer II.735; Firmicus Maternus, *De errore profanarum religionum* VI; Euripide, *Cretanii*, Fragment 475 (în *Orphicorum fragmenta*, Kern, 34).

31. Zeii Lumii Subpământene

a. Când sufletele coboară în Tartar, a cărui intrare principală se află într-un desiş de plopi negri de lângă apa Oceanului, rudele evlavioase îi oferă fiecăruia o monedă aşezată sub limba cadavrului. Ele pot astfel să îl plătească pe zgârcitul Charon, cel care îi poartă într-o barcă şubredă peste Styx. Acest râu odios mărgineşte Tartarul pe latura dinspre vest[1] şi îi are ca afluenţi pe Aheron, Flegeton, Cocit, Aornos şi Lethe. Sufletele fără nici un ban trebuie să aştepte la nesfârşit, pe malul din apropiere, asta dacă nu cumva au scăpat de Hermes, călăuza lor, şi s-au furişat printr-o intrare dosnică, aşa cum ar fi cea din Tenaros, în Laconia[2], sau din Aornos, în Tesproţia. Un câine cu trei capete sau, zic unii, cu cincizeci, pe nume Cerber, păzeşte malul opus al Styxului, pregătit să-i devoreze pe intruşii vii sau umbrele care vor să fugă[3].

b. Prima regiune a Tartarului conţine posomorâtele Câmpii ale Asfodelului, unde sufletele eroilor rătăcesc fără ţintă printre mulţimi de morţi mai puţin vestiţi care se agită asemenea liliecilor şi unde doar Orion mai are curaj să vâneze vreo nălucă de căprioară[4]. Însă oricare dintre ei ar prefera să trăiască drept sclav al unui ţăran fără pământ decât să stăpânească Tartarul tot. Singura lor plăcere sunt libaţiile de sânge care li se aduc de către cei vii: atunci când beau, se simt aproape oameni din nou. Dincolo de aceste pajişti se află Erebos şi palatul lui Hades şi al Persefonei. În stânga palatului, cum te apropii de el, un chiparos alb îşi întinde umbra peste apa Lethe, unde sufletele de rând se adună să bea. Sufletele iniţiate evită locul, preferând să bea din apa Memoriei, umbrită de un plop-alb [?], care le oferă un anumit avantaj asupra semenilor lor[5]. În apropiere, sufletele nou-sosite sunt judecate zilnic de Minos, Radamante şi Eac, într-un loc unde se întâlnesc trei drumuri. Radamante îi judecă pe asiatici, iar Eac îi judecă pe

europeni; dar amândoi îi transmit cazurile dificile lui Minos. Pe măsură ce se dă fiecare verdict, sufletele sunt călăuzite pe unul din cele trei drumuri: cel care duce înapoi la Câmpiile Asfodelului, dacă nu sunt nici virtuoşi, nici răi; cel care duce la câmpul pedepselor din Tartar, dacă sunt răi; sau cel care duce la Câmpiile Elizee, dacă sunt virtuoşi.

c. Câmpiile Elizee, conduse de Cronos, se află lângă proprietăţile lui Hades, intrarea fiind în apropiere de apa Memoriei, nefăcând însă parte din acestea; e un tărâm al fericirii şi al zilei fără de sfârşit, unde nu e frig şi nici zăpadă, unde jocurile, muzica şi petrecerile nu contenesc nicicând şi de unde locuitorii pot alege să renască pe pământ oricând doresc. În apropiere sunt Insulele Fericiţilor, rezervate celor care s-au născut de trei ori şi au ajuns de tot atâtea ori în Elizeu[6]. Dar unii spun că mai există o Insulă a Fericiţilor, numită Leuce, în Marea Neagră, în dreptul gurilor Dunării, împădurită şi populată de animale sălbatice şi domesticite, unde sufletul Elenei şi al lui Ahile se desfată şi recită versuri din Homer eroilor care au luat parte la evenimentele celebrate de el[7].

d. Hades, care e aprig şi grijuliu cu drepturile lui, rareori respiră aerul de deasupra, doar atunci când e cu treburi sau e cuprins de vreo poftă subită. Odată, a orbit-o pe nimfa Mente cu splendoarea carului său de aur şi a celor patru cai negri ai lui şi ar fi sedus-o lesne dacă regina Persefona nu ar fi apărut la timp, metamorfozând-o pe Mente într-o mentă cu miros plăcut. Cu alt prilej, Hades a încercat să o violeze pe nimfa Leuce, care şi ea a fost preschimbată într-un plop-alb înălţându-se lângă apa Memoriei[8]. Hades nu permite de bunăvoie nici unuia dintre supuşi să scape şi puţini dintre cei care au vizitat Tartarul s-au întors vii ca să-l descrie, ceea ce îl face să fie cel mai detestat dintre zei.

e. Hades nu a ştiut niciodată ce se întâmplă în lumea de deasupra lui sau în Olimp[9], în afara veştilor sumare care ajung la el atunci când muritorii lovesc pământul cu palmele şi îl invocă cu jurăminte şi blesteme. Cel mai de preţ bun al său este coiful care îl face invizibil, oferit lui în semn de recunoştinţă de ciclopi atunci când a consimţit să îi elibereze la ordinul lui Zeus. Toate pietrele preţioase şi metalele rare ascunse sub pământ sunt ale lui, dar el nu are nici o proprietate deasupra, în afara unor temple sumbre

din Grecia şi, poate, a unei turme de vite din Insula Eritia, despre care se spune că i-ar aparţine de fapt lui Helios[10].

f. Însă regina Persefona poate fi deopotrivă de binevoitoare şi de milostivă. Ea îi este credincioasă lui Hades, dar nu au avut copii împreună şi, în loc să stea cu el, o preferă pe Hecate, zeiţa vrăjitoarelor[11]. Zeus însuşi o respectă într-atât de mult, încât nu îi refuză niciodată vechiul privilegiu de care ea s-a bucurat dintotdeauna: acela de a acorda sau de a refuza muritorilor favorurile pe care ei şi le doresc. Ea are trei trupuri şi trei capete – de leu, de câine şi de iapă[12].

g. Tisifone, Alecto şi Megera, eriniile sau Furiile, trăiesc în Erebos şi sunt mai bătrâne decât Zeus sau oricare altul dintre zeii olimpieni. Funcţia lor este să asculte plângerile muritorilor privind necuviinţa tinerilor faţă de bătrâni, a copiilor faţă de părinţi, a gazdelor faţă de oaspeţi şi a capilor de familie sau a conducătorilor oraşului faţă de suplicanţi – şi de a pedepsi astfel de crime prin urmărirea neabătută a vinovaţilor, fără odihnă sau răgaz, din oraş în oraş şi din ţară în ţară. Aceste erinii sunt babe cu şerpi în loc de păr, cu capete de câine, trupuri negre de cărbune, aripi de lilieci şi ochi injectaţi. Ele au în mâini gârbace ghintuite cu bronz, iar victimele lor mor în chinuri cumplite[13]. Nu este înţelept să le rosteşti numele în vreo conversaţie; de aceea ele sunt numite îndeobşte Eumenide, ceea ce înseamnă „Binevoitoarele” – aşa cum şi Hades este numit Pluton sau Pluto, adică „Cel bogat”.

*

1. Mitografii au făcut un efort temerar ca să reconcilieze percepţiile contradictorii despre lumea de apoi ale locuitorilor Greciei. O concepţie era că sufletele trăiesc în mormintele lor, în peşteri sau firide, unde pot lua forme de şerpi, şoareci sau lilieci, dar niciodată nu se pot reîncarna ca fiinţe omeneşti. O alta era că sufletele regilor sacri umblau şi puteau fi văzute pe insulele sepulcrale unde le fuseseră îngropate trupurile. A treia era că sufletele puteau să devină iarăşi oameni intrând în fasole, nuci sau peşti şi puteau fi mâncate de mamele lor viitoare. A patra era că ele mergeau în Nordul Îndepărtat, unde soarele nu luminează niciodată, şi, dacă reveneau, erau vânturi fecundatoare. A cincea

era că mergeau în Vestul Îndepărtat, unde soarele apune în ocean, într-o lume a spiritelor foarte asemănătoare cu cea de aici. A şasea era că un suflet primea o pedeapsă în funcţie de viaţa pe care o dusese. La toate acestea, orficii au adăugat în cele din urmă teoria metempsihozei, a transmigrării sufletelor: un proces care putea fi controlat într-o anumită măsură cu ajutorul unor formule magice.

2. Persefona şi Hecate reprezentau speranţa preelenică a reîntineririi; dar Hades, un concept elenic, reprezenta caracterul ineluctabil al morţii. În pofida palmaresului său sângeros, Cronos continua să se bucure de plăcerile Elizeului, de vreme ce acesta fusese întotdeauna privilegiul unui rege sacru, iar lui Menelaos (*Odiseea* IV.561) i-a fost promisă aceeaşi desfătare, nu pentru că el fusese deosebit de virtuos sau curajos, ci pentru că se căsătorise cu Elena, preoteasa Zeiţei-Lună spartane (*159.*1*). Adjectivul homeric *asphodelos*, aplicat doar la *leimones* („pajişti"), probabil că înseamnă „în valea a ceea ce nu este redus la cenuşă" (de la *a* – „nu", *spodos* – „cenuşă", *elos* – „vale") – anume umbra eroului după ce trupul îi fusese ars; iar în afara Arcadiei, unde se mânca ghindă, rădăcinile şi seminţele de asfodel oferite unor asemenea umbre constituiau hrana de bază în Grecia de dinaintea introducerii cerealelor. Asfodelul creştea în mod natural chiar şi pe insulele fără apă, iar umbrele, ca şi zeii, sunt conservatoare în privinţa regimului lor alimentar. Elizeul pare să însemne „ţinutul merelor" – *alisier* este un cuvânt pregalic pentru fructele sorbului –, ca şi „Avalon" din ciclul lui Arthur şi „Avernus" sau „Avornus" în latină, ambele formate din rădăcina indo-europeană *abol*, care înseamnă „măr".

3. Cerber era omologul grec al lui Anubis, fiul cu cap de câine al zeiţei libiene a morţii, Nephthys, care conducea sufletele în Lumea Subpământeană. În folclorul european, care e în parte de origine libiană, sufletele damnaţilor erau fugărite spre Iadul de Nord de o haită de ogari urlând – ogarii lui Annwm, Herne, Arthur sau Gabriel –, un mit derivat din zgomotoasa migraţie de vară a gâştelor sălbatice spre locurile lor de înmulţire de la Cercul Arctic. La origine, Cerber avea cincizeci de capete, asemenea haitei fantomatice care l-a distrus pe Acteon (*22.*1*), dar ulterior a avut doar trei, ca şi stăpâna lui, Hecate (*134.*1*).

4. Styx („detestat"), un pârâu din Arcadia ale cărui ape se

presupunea că sunt o otravă letală, a fost localizat în Tartar doar de mitografii târzii. Aheron („pârâul suferinţei”) şi Cocit („tânguire”) sunt nume închipuite pentru a descrie nenorocirea morţii. Aornos („fără păsări”) este traducerea grecească greşită a italicului „Avernus”. Lethe înseamnă „uitare”, iar Erebos – „acoperit”. Flegeton („care arde”) trimite la obiceiul incinerării, dar poate că şi la teoria că păcătoşii erau arşi în torente de lavă. Tartar pare să fie o dublare a cuvântului preelenic *tar*, ce apare în denumirea unor locuri din Occident; sensul lui de Infern apare mai târziu.

5. Plopii-negri erau consacraţi Zeiţei Morţii (*51.*7* şi 170.*l*), iar plopii-albi, sau plopii-tremurători, fie Persefonei, ca Zeiţă a Întineririi, fie lui Heracle, deoarece el triumfase asupra Iadului (*134.*f*). Cununi de aur cu frunze de plop-tremurător au fost găsite în mormintele din Mesopotamia mileniului al IV-lea î.Hr. Tăbliţele orfice nu numesc copacul de lângă apa Memoriei; probabil că este plopul-alb în care a fost transformată Leuce, dar poate şi un nuc, simbolul înţelepciunii (*86.*1*). Lemnul de chiparos-alb, despre care se spunea că nu putrezeşte, era folosit la cuferele casnice şi la coşciuge.

6. Hades avea un templu la poalele Muntelui Mente din Elida, iar violarea lui Mente („mentă”) de către el este probabil dedusă din folosirea mentei la riturile funerare, împreună cu rozmarinul şi mirtul, pentru a atenua mirosul de descompunere. Băutura cu orz a Demetrei de la Eleusis era aromată cu mentă (*24.*e*). Deşi primise cireada soarelui din Eritia („pământ roşu”), deoarece acolo era locul unde Soarele murea în fiecare noapte, Hades este numit mai frecvent Cronos sau Gerion în acest context (*132.*4*).

7. Povestea lui Hesiod despre Hecate o înfăţişează ca fiind Zeiţa Triplă originară, suverană în Cer, pe pământ şi în Tartar; dar elenii au insistat asupra puterilor ei distructive în dauna celor creatoare, până când, în cele din urmă, a fost invocată doar în riturile clandestine de magie neagră, mai ales acolo unde se întâlneau trei drumuri. Faptul că Zeus nu i-a refuzat puterea ei mai veche de a acorda fiecărui muritor ceea ce îi dorea inima este un tribut adus vrăjitoarelor din Tesalia, ale căror puteri îi îngrozeau pe toţi. Leul, câinele şi calul, capetele ei, se referă în mod evident la străvechiul an tripartit, câinele fiind Sirius, Steaua Câinelui; la fel şi capetele

lui Cerber.

8. Însoţitoarele lui Hecate, eriniile, erau personificarea remuşcărilor de după încălcarea unui tabu – la început doar tabuul insultei, al nesupunerii sau violenţei faţă de o mamă (*105.*k* şi 114.*1*). Suplicanţii şi oaspeţii intrau sub protecţia Hestiei, Zeiţa Căminului (*20.*c*), iar a-i trata urât însemna a o desconsidera şi a o insulta pe ea.

9. Leuce, cea mai mare insulă din Marea Neagră, dar foarte mică de altfel, a fost mult timp o colonie penitenciară românească lipsită de copaci (*164.*3*).

1. Pausanias X.28.1.
2. Apollodor II.5.2; Strabon VIII.5.1.
3. Homer, *Iliada* VIII.368; Hesiod, *Teogonia* 311; Apollodor, *loc. cit.*; Euripide, *Heracle* 24.
4. Homer, *Odiseea* XI.539; XI.572-5; XI.487-91.
5. Tăbliţa orfică din Petelia.
6. Platon, *Gorgias* 168; Pindar, *Ode olimpianice* II.68-80; Hesiod, *Munci şi zile* 167 şi urm.
7. Pausanias III.19.11; Filostrat, *Heroikos* X.32.40.
8. Strabon VIII.3.14; Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu VII.61.
9. Homer, *Iliada* IX.158-9; XX.61.
10. *Ibid.* IX.567 şi urm.; Apollodor II.5.10; Scolie la *Ode isthmianice* de Pindar VI.32.
11. Apollonios din Rodos III.529; Ovidiu, *Metamorfoze* XIV.405; Scolie la *Idilele* lui Teocrit II.12.
12. Hesiod, *Teogonia* 411-52.
13. Apollodor I.1.4; Homer, *Iliada* IX.453-7; XV.204; XIX.259; *Odiseea* II.135 şi XVII.475; Eschil, *Eumenidele* 835 şi *Hoeforele* 290 şi 924; Euripide, *Oreste* 317 şi urm.; *Imnurile orfice* LXVIII.5.

32. Tyche şi Nemesis

a. Tyche este o fiică a lui Zeus, căreia el i-a acordat puterea de a decide care va fi norocul unuia sau altuia dintre muritori. Asupra unora ea revarsă potop de daruri dintr-un corn al abundenţei, pe alţii îi văduveşte de tot ce au. Tyche este lipsită de orice răspundere în recompensele ei şi hoinăreşte jonglând cu o minge, pentru a simboliza incertitudinea sorţii: când sus, când jos. Dar dacă se întâmplă ca vreun om pe care ea l-a avantajat să se laude cu numeroasele lui bogăţii fără să sacrifice o parte pentru zei ori să aline sărăcia concetăţenilor lui, atunci străvechea zeiţă Nemesis intervine pentru a-l readuce la condiţia lui umilă[1]. Nemesis, a cărei casă este la Ramnous, în Atica, are o creangă de măr într-o mână şi o roată în cealaltă şi poartă o coroană de argint împodobită cu cerbi; la cingătoare îi atârnă biciul. Ea este fiică a lui Ocean şi are ceva din frumuseţea Afroditei.

b. Se spune că Zeus s-a îndrăgostit cândva de Nemesis şi a urmărit-o atât pe pământ, cât şi pe mare. Deşi ea şi-a schimbat mereu înfăţişarea, el a violat-o în cele din urmă preschimbându-se în lebădă, iar din oul făcut de ea a apărut Elena, care a pricinuit Războiul Troian[2].

*

1. Tyche („hazard”), asemenea lui Dike şi Aidos (personificări ale Legii Naturale sau ale Dreptăţii şi Ruşinii), era o zeitate artificială inventată de filosofii timpurii; în timp ce Nemesis („hotărâre dreaptă”) fusese Zeiţa-nimfă a Morţii-în-Viaţă (*18.*3*), pe care au redefinit-o ca exercitând un control moral asupra lui Tyche. Faptul că roata lui Nemesis fusese la origine anul solar este sugerat de numele omoloagei sale latine, Fortuna (de la *vortumna*,

„cea care învârte anul”). Când roata se învârtea o jumătate de cerc, regele sacru, ajuns la apogeul gloriei sale, era destinat să moară – cerbii lui Acteon de pe coroana lui (*22.*i*) dau de înţeles lucrul ăsta –, dar când se rotea cercul întreg, regele se răzbuna pe rivalul care îl înlocuise. Biciul ei era utilizat mai demult pentru flagelarea rituală menită a face copacii şi recoltele să rodească, iar creanga de măr era paşaportul regelui către Elizeu (*53.*5*; 80.*4* şi 133.*4*).

2. Nemesis vânată de Zeus (*62.*b*) nu reprezintă conceptul filosofic al răzbunării divine asupra muritorilor prea încrezători în ei, ci Zeiţa-nimfă originară, al cărei nume comun era Leda. În mitul preelenic zeiţa îl vânează pe regele sacru şi, deşi el trece prin transformările lui sezoniere (*30.*1*), ea contracarează rând pe rând pe fiecare dintre acestea cu o transformare proprie şi îl devorează la solstiţiul de vară. În mitul elenic, rolurile sunt inversate: zeiţa fuge, schimbându-şi forma, iar regele o urmăreşte şi, în cele din urmă, o violează, ca în legenda lui Zeus şi Metis (*9.*d*) sau Peleu şi Thetis (*81.*k*). Transformările sezoniere necesare trebuie să fi fost indicate pe spiţele roţii lui Nemesis, dar în *Cipria* lui Homer sunt menţionate doar un peşte şi „diverse animale” (*89.*2*). „Leda” este o altă formă a lui Leto sau Latona, pe care Python, şi nu Zeus, a urmărit-o (*14.*a*). Lebedele erau consacrate zeiţei (Euripide, *Ifigenia în Taurida* 1095 şi urm.) din pricina penajului lor alb şi deoarece în zborul lor formează un V, un simbol feminin; dar şi pentru că în miezul verii, când zburau către nord spre locurile necunoscute unde se înmulţeau, se presupunea că luau cu ele sufletul regelui mort (*33.*5* şi 143.*2*).

3. Nemesis-filosoafa era venerată în Ramnous, unde, potrivit lui Pausanias (I.33.2-3), comandantul persan, care intenţionase să ridice un trofeu din marmură albă pentru a-şi celebra cucerirea Aticii, a fost obligat să se retragă la vestea înfrângerii navale de la Salamina; în schimb, marmura a fost folosită pentru o statuie a Zeiţei-nimfă locale, Nemesis. Se presupune că, din pricina acestui eveniment, Nemesis a ajuns să personifice mai degrabă „răzbunarea divină” decât „hotărârea dreaptă” a dramatizării anuale a morţii, de vreme ce, pentru Homer cel puţin, *nemesis* fusese un simplu, dar puternic presentiment uman că plata trebuia achitată sau sarcina îndeplinită cum se cuvine. Dar Nemesis, Zeiţa-nimfă, purta numele Adrasteea („cea care nu poate fi evitată” –

Strabon XIII.1.13), care era totodată şi numele doicii lui Zeus, o nimfă a frasinului (*7.*b*); iar de vreme ce nimfele frasinului şi eriniile erau surori, născute din sângele lui Uranos, este posibil ca acesta să fi fost modul în care Nemesis a ajuns să întruchipeze ideea de răzbunare. Frasinul era una dintre deghizările sezoniere ale zeiţei, una importantă pentru adoratorii ei pastorali, din cauza asocierii lui cu furtunile şi cu luna fătării mieilor, a treia a anului sacru (*52.*3*).

4. Nemesis este numită fiică a lui Ocean deoarece, ca Zeiţă-nimfă ţinând o creangă de măr, ea era şi Afrodita cea născută din mare, soră a eriniilor (*18.*4*).

1. Pindar, *Ode olimpianice* XII.1-2; Herodot I.34 şi III.40; Apollonios din Rodos IV.1042-3; Sofocle, *Filoctet* 518.
2. Pausanias I.33.3; Homer, *Cypriile*, citat de Athenaios, p. 334b; Apollodor III.10.7.

33. Copiii mării

a. Cele cincizeci de nereide, însoţitoare blajine şi binevoitoare ale Zeiţei Mării Thetis, sunt sirene, fiice ale nimfei Doris cu Nereu, un bătrân profet al mării, care are puterea de a-şi schimba înfăţişarea[1].

b. Rudele lor, Forcidele, copii ai lui Ceto cu Forcus, un alt bătrân înţelept al mării, sunt Ladon, Echidna şi cele trei Gorgone care locuiesc în Libia; cele trei Graie; şi, spun unii, cele trei Hesperide. Gorgonele erau numite Steno, Euriale şi Meduza, tustrele foarte frumoase cândva. Dar, într-o noapte, Meduza s-a împreunat cu Poseidon, iar Atena, înfuriată că se culcaseră într-unul din templele ei, a prefăcut-o într-un monstru înaripat cu ochi feroce, dinţi enormi, o limbă umflată, gheare de bronz şi şerpi în loc de plete, a cărei privire îi preschimba pe bărbaţi în strană de piatră. Când, în cele din urmă, Perseu a decapitat-o pe Meduza, iar copiii lui Poseidon, Crisaor şi Pegas, au răsărit din trupul ei mort, Atena i-a fixat capul de aegisul ei; dar unii spun că acel aegis era chiar pielea Meduzei, jupuită de Atena[2].

c. Graiele sunt frumoase la chip şi au aspect de lebădă, dar părul lor e sur din naştere şi tustrele au doar un singur ochi şi un singur dinte. Numele lor sunt Enio, Pemfredo şi Dino[3].

d. Cele trei Hesperide, pe numele lor Hesperia, Egle şi Eriteis, trăiesc într-o livadă din Vestul Îndepărtat, pe care Pământul-Mamă i-a dat-o Herei. Unii le numesc fiicele Nopţii, alţii ale lui Atlas şi Hesperis, fiică a lui Hesperos; ele cântă suav[4].

e. Jumătate din Echidna era o femeie frumoasă, jumătate era un şarpe pestriţ. Ea a trăit cândva într-o peşteră adâncă printre arini, unde se hrănea cu carne crudă de om, şi i-a crescut soţului ei, Tifon, o liotă de progenituri înspăimântătoare; dar Argos cel cu o sută de ochi a omorât-o în somn[5].

f. Ladon era pe de-a-ntregul şarpe, deşi avea darul de a cuvânta ca oamenii şi a păzit merele de aur ale Hesperidelor, până când Heracle l-a omorât[6].

g. Nereu, Forcus, Taumas, Euribia şi Ceto erau cu toţii copiii lui Pontos cu Pământul-Mamă; astfel, Forcidele şi nereidele sunt înrudite cu harpiile. Acestea sunt fiicele cu păr frumos şi aripi iuţi ale lui Taumas cu Electra, nimfa Oceanului, cea care îi prinde pe criminali pentru a-i pedepsi cu ajutorul eriniilor şi trăieşte într-o peşteră din Creta[7].

*

1. Se pare că numele Eurinome („lege vastă” sau „rătăcitoare prin lumea largă”) al Zeiţei-Lună o arată drept cârmuitoare a cerului şi pământului; Euribia („putere mare”) este cârmuitoarea mării; Euridice („dreptate deplină”) este şarpele lacom care guvernează Lumea Subpământeană. Sacrificiile umane masculine îi erau oferite ei ca Euridice, moartea lor părând a fi provocată de veninul de şarpe (*28.*4*; 145.*g* şi 168.*e*). Moartea Echidnei datorată lui Argos se referă, probabil, la suprimarea cultului Zeiţei-şarpe Argive. Fratele ei, Ladon, este şarpele oracular care locuieşte în orice paradis, îmbrăţişând mărul cu încolăcirile lui (*133.*4*).

2. Printre celelalte nume marine ale Euribiei erau Thetis („orânduitoarea”) sau varianta ei Tethys; Ceto, ca monstru al mării corespunzând ebraicului Rahab sau babilonianului Tiamat (*73.*7*); Nereis, ca zeiţă a elementului lichid; Electra, ca furnizoare a chihlimbarului, un produs al mării foarte preţuit de antici (*148.*11*); Taumas, ca minunat; şi Doris, ca generoasă. Nereu – *alias* Proteu („primul om”) –, profeticul „bătrân al mării” care şi-a primit numele de la Nereis, şi nu invers, pare să fi fost un rege sacru oracular, îngropat într-o insulă de coastă (*133.*d*); el este înfăţişat într-o pictură de pe un vas primitiv ca având coadă de peşte, împreună cu un leu, un cerb şi o viperă care ies din trupul său. În *Odiseea*, Proteu îşi schimbă în mod similar formele, pentru a marca anotimpurile prin care trecea regele sacru de la naştere la moarte (*30.*1*).

3. Cele cincizeci de nereide par să fi fost un ordin de cincizeci de preotese ale Lunii, ale căror rituri magice asigurau un pescuit bun;

iar Gorgonele, reprezentante ale Zeiţei Triple, purtau măşti protectoare cu ochi bulbucaţi şi furioşi şi limba scoasă printre dinţii dezgoliţi, pentru a-i înspăimânta şi a-i îndepărta pe străini de Misterele ei (*73.*9*). Fiii lui Homer cunoşteau doar o singură Gorgonă, care era o umbră din Tartar (*Odiseea* XI.633-5) şi al cărei cap, obiect al terorii pentru Odiseu (*Odiseea* XI.634), era purtat de Atena pe aegisul ei, fără îndoială pentru a-i avertiza pe oameni să nu cerceteze misterele divine ascunse dedesubt. Brutarii greci obişnuiau să picteze măşti de Gorgone pe cuptoarele lor pentru a-i descuraja pe băgăreţi să deschidă uşa cuptorului, să privească înăuntru şi, astfel, să îngăduie vreunui curent de aer să strice pâinea. Numele Gorgonelor – Steno („puternică"), Euriale („rătăcitoarea") şi Meduza („cea vicleană") – sunt nume ale Zeiţei-Lună; orficii numeau faţa lunii „capul Gorgonei".

4. Zămislirea lui Pegas de către Poseidon cu Meduza aminteşte de zămislirea calului Arion cu Demetra, când ea s-a deghizat în iapă, şi furia ei de după aceea (*16.*f*); ambele mituri descriu modul în care elenii lui Poseidon s-au căsătorit prin forţă cu preotesele Lunii, desconsiderând măştile lor de Gorgone, şi au preluat riturile de invocare a ploii de la cultul calului sacru. Dar o mască a Demetrei continua să fie păstrată într-un cufăr de piatră din Feneos, iar *preotul* Demetrei şi-o punea atunci când îndeplinea ceremonia de a bate Spiritele Infernale cu beţe (Pausanias VIII.15.1).

5. Crisaor era semnul lunii noi al Demetrei, secera de aur sau paloşul; consorţii ei îl purtau atunci când erau delegaţi în locul ei. În această versiune, Atena este colaboratoarea lui Zeus, renăscută din capul lui, şi trădătoare a vechii religii (*9.*1*). Cele trei harpii, considerate de Homer personificări ale vijeliilor (*Odiseea* XX.66-78), erau Atena străveche, Zeiţa Triplă în calitatea ei de distrugătoare subită. La fel şi Graiele, „cele trei cărunte", după cum o arată şi numele lor: Enio („războinică"), Pemfredo („viespe") şi Dino („teribilă"); singurul lor ochi şi singurul dinte sunt interpretări greşite ale unei imagini sacre (*73.*9*), iar în mitologia europeană lebăda este o pasăre a morţii (*32.*2*).

6. Forcus, o formă masculină a lui Forcis, Zeiţa în ipostază de Scroafă (*74.*4* şi 96.*2*), cea care devorează cadavre, apare în latină ca *Orcus*, un nume al lui Hades, şi ca *porcus*, „porc". Gorgonele şi

Cele-trei-cărunte erau numite Forcide, deoarece profanarea Misterelor Zeiţei atrăgea moartea; dar înţelepciunea profetică a lui Forcus trebuie să se refere la un oracol-scroafă (*24.*7*).

7. Numele Hesperidelor, descrise drept copii ai lui Ceto şi Forcus, ai Nopţii sau ai titanului Atlas, care susţine cerurile în Vestul Îndepărtat (*39.*1* şi 133.*c*), se referă la apusul de soare. Atunci, cerul este verde, galben şi roşu, ca şi cum ar fi un măr plin de rod; iar Soarele, secţionat de orizont, ca o jumătate de măr roşu, are parte de o moarte dramatică în valurile apelor din vest. Atunci când Soarele a dispărut, apare Hesperos. Această stea era consacrată Afroditei, Zeiţa Iubirii, iar mărul era darul prin care preoteasa ei îl ademenea cu cântece de iubire pe rege, reprezentantul Soarelui, spre moartea lui; dacă un măr este tăiat transversal, în centrul fiecărei jumătăţi apare o stea în cinci colţuri.

1. Homer, *Iliada* XVIII.36 şi urm.; Apollodor I.2.7.
2. Hesiod, *Teogonia* 270 şi urm. şi 333 şi urm.; Apollodor II.4.3; Ovidiu, *Metamorfoze* IV.792-802; Scolie la Apollonios din Rodos IV.1399; Euripide, *Ion* 989 şi urm.
3. Hesiod, *Teogonia* 270-4; Apollodor II.4.2.
4. Hesiod, *Teogonia* 215 şi 518; Diodor din Sicilia IV.27.2; Euripide, *Heracle* 394.
5. Homer, *Iliada* II.783; Hesiod, *Teogonia* 295 şi urm.; Apollodor II.1.2.
6. Hesiod, *Teogonia* 333-5; Apollonios din Rodos IV.1397; Apollodor II.5.11.
7. Apollodor I.2.6; Hesiod, *Teogonia* 265-9; Homer, *Odiseea* XX.77-8; Apollonios din Rodos II.298-9.

34. Copiii Echidnei

a. Echidna i-a născut lui Tifon nişte progenituri îngrozitoare, anume Cerber, Câinele Iadului cu trei capete; Hidra, un şarpe de apă cu multe capete care trăia în Lerna; Himera, o capră care scotea flăcări pe gură, cu cap de leu şi trup de şarpe; şi Ortros, câinele cu două capete al lui Gerion, care s-a împreunat cu propria lui mamă şi i-a zămislit pe nimfa Sfinx şi leul din Nemeea[1].

*

1. Cerber (*31.*a* şi 134.*e*), asociat de dorieni cu zeul egiptean cu cap de câine Anubis, care conducea sufletele în Lumea Subpământeană, pare să fi fost la origine Zeiţa Morţii Hecate sau Hecabe (*168.*n*); ea era înfăţişată drept căţea, deoarece câinii consumă carnea cadavrelor şi urlă la lună.

2. Himera era, se pare, un simbol calendaristic al anului tripartit (*75.*2*), ale cărui simboluri sezoniere erau leul, capra şi şarpele.

3. Ortros (*132.*d*), cel care i-a zămislit cu Echidna pe Himera, Sfinxul (*105.*e*), Hidra (*60.*h* şi 124.*c*) şi leul din Nemeea (*123.*b*), era Sirius, Steaua Câinelui, care inaugura Anul Nou atenian. El avea două capete, asemenea lui Ianus, deoarece anul reformat din Atena avea două anotimpuri, nu trei: fiul lui Ortros, Leul, simboliza prima jumătate, iar fiica lui, Şarpele, pe a doua. Atunci când simbolul caprei a dispărut, Himera a lăsat locul Sfinxului, cu trup de leu înaripat şi coadă de şarpe. De vreme ce Anul Nou reformat debutase atunci când Soarele era în Leu şi începuseră zilele Câinelui, Ortros privea în două direcţii – înainte spre Anul Nou, în urmă către cel Vechi – asemenea Zeiţei Calendarului, Cardea, pe care romanii au numit-o Postvorta şi Antevorta din

acelaşi motiv. Ortros era numit „timpuriu” probabil pentru că el introdusese Anul Nou.

1. Hesiod, *Teogonia* 306 şi urm.

35. Revolta giganţilor

a. Înfuriaţi că Zeus îi închisese în Tartar pe fraţii lor, titanii, câţiva giganţi înalţi şi fioroşi, având plete şi bărbi lungi şi cozi de şarpe în loc de picioare, au urzit să atace Cerul. Ei se născuseră din Pământul-Mamă în Flegra (Tracia), fiind douăzeci şi patru la număr[1].

b. Fără nici un avertisment, ei au luat stânci şi torţe aprinse şi le-au aruncat în sus de pe vârfurile munţilor, astfel că Olimpul era în primejdie. Hera a profeţit sumbru că giganţii nu vor putea fi ucişi de nici un zeu, ci doar de un muritor cu piele de leu; şi că nici măcar acela nu va putea să facă ceva dacă nu va fi găsită, înaintea vrăjmaşului, o anumită plantă a invulnerabilităţii, care creştea într-un loc tainic de pe pământ. Zeus a cerut de îndată sfatul Atenei şi a trimis-o să îl înştiinţeze pe Heracle, muritorul cu piele de leu la care se referise în mod evident Hera, şi să-i spună cum anume stăteau lucrurile; şi le-a interzis lui Eros, Selene şi Helios să mai strălucească o vreme pe cer. La lumina slabă a stelelor, Zeus a bâjbâit pe pământ, prin ţinutul spre care îl îndrumase Atena, a găsit planta şi a adus-o în Cer, la loc sigur.

c. Olimpienii puteau intra acum în lupta contra giganţilor. Heracle a slobozit prima lui săgeată împotriva lui Alcioneu, conducătorul lor. Acesta căzu la pământ, dar a sărit iar în picioare, readus la viaţă, deoarece se afla pe pământul lui natal din Flegra. „Repede, distinse Heracle!”, a strigat Atena. „Târăşte-l într-o altă ţară!” Heracle l-a suit pe Alcioneu pe umerii săi şi l-a dus dincolo de hotarele Traciei, unde l-a omorât cu o măciucă.

d. Apoi, Porfirion a sărit în Cer de pe o piramidă mare de stânci pe care giganţii o înălţaseră, şi toţi zeii au dat înapoi. Doar Atena a rămas pe o poziţie de apărare. Porfirion se năpusti pe lângă ea şi se îndreptă spre Hera, pe care a încercat să o sugrume; dar, rănit

fiind la ficat de o săgeată plecată la timp din arcul lui Eros, furia lui s-a preschimbat în poftă trupească şi i-a sfâşiat Herei mantia ei splendidă. Văzându-şi soţia pe punctul de a fi siluită, Zeus se repezi şi, cuprins de furie şi gelos fiind, îl doborî pe Porfirion cu un fulger. Acesta a sărit iar în picioare, dar Heracle, revenit în Flegra într-o clipită, l-a rănit mortal cu o săgeată. Între timp, Efialtes intrase în luptă cu Ares şi îl făcuse pe acesta să îngenuncheze; dar Apollo i-a tras nenorocitului o săgeată în ochiul stâng şi a strigat după Heracle, care i-a înfipt pe dată încă una în ochiul drept. Aşa a murit Efialtes.

e. Aşadar, ori de câte ori un zeu rănea un gigant, ca atunci când Dionysos l-a doborât pe Euritos cu tirsul său, Hecate l-a ars pe Clitios cu torţele, Hefaistos l-a pârjolit pe Mimas cu o oală de metal topit sau Atena l-a zdrobit pe desfrânatul Palas cu o stâncă, Heracle era cel care trebuia să-i dea lovitura de moarte. Hestia şi Demetra, zeiţe paşnice, nu au luat parte la conflict, ci au stat deoparte consternate, frângându-şi mâinile; cât despre Ursite, ele mânuiau cu folos pisăloagele lor de bronz[2].

f. Descurajaţi, giganţii rămaşi fugiră înapoi pe pământ, urmăriţi de olimpieni. Atena a aruncat un proiectil către Encelados, care l-a strivit complet, devenind insula Sicilia. Iar Poseidon a apucat cu tridentul o parte din Insula Cos şi a aruncat-o spre Polibotes; acesta a devenit Insula Nisiros din apropiere, sub care el zace îngropat[3].

g. Giganţii rămaşi au opus o ultimă rezistenţă în Bathos, lângă Trapezunt, în Arcadia, unde pământul încă mai arde, iar plugarii scot uneori la lumină oase de giganţi. Hermes a împrumutat coiful lui Hades, care îl face invizibil pe cel care îl poartă, şi l-a doborât dintr-o lovitură pe Hipolit, iar Artemis l-a străpuns pe Gration cu o săgeată, în timp ce pisăloagele Ursitelor au spart capetele lui Agrios şi Toas. Ares, cu lancea lui, şi Zeus, cu fulgerul, s-au ocupat de ceilalţi, deşi Heracle era cel chemat să omoare un gigant atunci când cădea. Dar, după unii, bătălia a avut loc în Câmpia Flegrei, lângă Cumae, în Italia[4].

h. Silen, satirul născut din pământ, pretinde că ar fi participat la luptă de partea pupilului său Dionysos, ucigându-l pe Encelados şi răspândind groaza în rândul giganţilor cu zbieretele măgarului său de povară; dar Silen este de regulă beat şi nu poate să deosebească adevărul de ce e fals[5].

*

1. Aceasta este o legendă posthomerică, păstrată într-o versiune degenerată: Eros şi Dionysos, care iau parte la luptă, sunt nou-veniţi în Olimp (*15.1-2 şi 27.5), iar Heracle este primit acolo înaintea apoteozei de pe Muntele Oeta (*145.h). Ea îşi propune să explice oasele de mamut găsite la Trapezunt (unde mai sunt încă expuse în muzeul local) şi focurile vulcanilor din Bathos, aflaţi în apropiere – dar şi cele din Pallene, în Arcadia sau Tracia, din Cumae şi din insulele Sicilia şi Nisiros, sub care se spune că Atena şi Poseidon i-au îngropat pe doi dintre giganţi.

2. Evenimentul istoric aflat la baza revoltei giganţilor – ca şi a revoltei Aloizilor (*37.b), al cărei dublu este considerată de obicei – pare a fi încercarea concertată a muntenilor nonelenici de a asedia anumite cetăţi elenice şi respingerea lor de către aliaţii supuşi elenilor. Dar lipsa de putere şi laşitatea zeilor contrastează cu invincibilitatea lui Heracle, iar incidentele comice ale luptei sunt caracteristice mai curând ficţiunii populare decât mitului.

3. Există însă un element religios ascuns în această poveste. Giganţii nu sunt fiinţe omeneşti, ci spirite născute din pământ, după cum o dovedesc cozile lor de şarpe, şi pot fi înfrânţi doar prin posedarea unei plante magice. Nici un mitograf nu aminteşte numele plantei, dar probabil că era *ephialtion*, un leac împotriva coşmarurilor. Efialtes, numele conducătorului giganţilor, înseamnă literal „cel care sare pe” (*incubus*, în latină); iar încercările lui Porfirion de a o sugruma şi a o viola pe Hera şi ale lui Palas de a o viola pe Atena sugerează că povestea se referă în principal la înţelepciunea invocării lui Heracle Salvatorul atunci când coşmarurile erotice ameninţă în oricare dintre cele douăzeci şi patru de ore ale zilei.

4. Alcioneu („măgar puternic”) este probabil spiritul sirocoului, „respiraţia Măgarului Sălbatic sau Tifon” (*36.1), cel care aduce vise urâte, porniri ucigaşe şi violuri, ceea ce face ca pretenţia lui Silen de a-i fi îndepărtat pe giganţi cu ajutorul zbieretelor măgarului său de povară să fie încă şi mai ridicolă (*20.b). Mimas („imitare”) se poate referi la verosimilitatea amăgitoare a viselor; iar Hipolit („strechea cailor”) aminteşte de atribuirea străveche a coşmarurilor Zeiţei-cu-cap-de-iapă. În nord, Odin era cel pe care îl

invocau suferinzii de „Coşmar şi urmările lui”, până când locul său a fost luat de Sfântul Swithold.

5. Cum a folosit Heracle planta se poate deduce din mitul babilonian al luptei cosmice dintre zeii noi şi cei vechi. Acolo, Marduk, omologul lui Heracle, ţine o plantă sub nări pentru a se apăra de mirosul otrăvitor al zeiţei Tiamat; aici, respiraţia Alcionei trebuie contracarată.

1. Apollodor I.6.1; Hyginus, *Fabule*, *Poem.*
2. Apollodor I.6.2.
3. Apollodor, *loc. cit.*; Strabon X.5.16.
4. Pausanias VIII.29.1-2; Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.21.
5. Euripide, *Ciclopul* 5 şi urm.

36. Tifon

a. Drept răzbunare pentru exterminarea giganţilor, Pământul-Mamă s-a împreunat cu Tartarul şi curând, în peştera Coricos din Cilicia, a dat naştere lui Tifon, cel mai tânăr copil al ei: cel mai cumplit monstru născut vreodată[1]. De la coapse în jos, era doar şerpi încolăciţi, iar braţele, care întinse măsurau o sută de leghe în fiece direcţie, aveau nenumărate capete de şerpi. Capul lui fioros de măgar atingea stelele, aripile uriaşe întunecau soarele, din ochi îi ţâşnea foc, iar din gură arunca bolovani în flăcări. Când s-a apropiat în grabă de Olimp, zeii au fugit îngroziţi în Egipt, unde s-au deghizat în animale: Zeus a devenit berbec, Apollo corb, Dionysos ţap, Hera o cioară albă, Artemis o pisică, Afrodita peşte, Ares mistreţ, Hermes ibis şi aşa mai departe.

b. Doar Atena a rămas pe poziţie şi l-a luat în derâdere pe Zeus pentru laşitatea lui, până când acesta, reluându-şi forma adevărată, a trimis un fulger spre Tifon; şi a continuat printr-o lovitură dată cu aceeaşi seceră de cremene cu care îşi castrase bunicul, pe Uranos. Rănit şi urlând de durere, Tifon a fugit pe Muntele Casios, care domină nordul Siriei, şi acolo cei doi s-au încleştat în luptă. Tifon şi-a înfăşurat miriadele lui de spirale în jurul lui Zeus, l-a dezarmat de seceră şi, după ce i-a retezat cu ea tendoanele de la mâini şi de la picioare, l-a târât în peştera Coricos. Zeus e nemuritor, desigur, dar acum el nu mai putea să mişte un deget, iar Tifon îi ascunsese tendoanele într-o piele de urs, pe care stătea de pază Delfine, monstrul surată având coadă de şarpe.

c. Vestea înfrângerii lui Zeus a iscat panică printre zei, dar Hermes şi Pan s-au dus pe furiş în peşteră, unde Pan a speriat-o pe Delfine cu un răcnet îngrozitor, în timp ce Hermes a sustras cu îndemânare tendoanele şi le-a pus la locul lor, la membrele lui Zeus[2].

d. Dar unii spun că, de fapt, Cadmos a fost cel care a obţinut tendoanele de la Delfine dându-se bine pe lângă ea, zicând că avea nevoie de tendoane ca să le folosească drept coarde la lira lui cu care avea să-i cânte o muzică fermecătoare; iar Apollo a fost cel care a ucis-o3.

e. Zeus s-a întors în Olimp şi, urcând într-un car tras de cai înaripaţi, l-a urmărit din nou pe Tifon cu fulgerele lui. Tifon se dusese pe Muntele Nisa, unde cele Trei Ursite i-au oferit fructe efemere, susţinând că aveau să-i redea vigoarea, deşi în realitate îl condamnau la o moarte sigură. El a ajuns apoi pe Muntele Hemos din Tracia şi, apucând munţi întregi, i-a aruncat spre Zeus, dar Zeus a parat loviturile cu fulgere, astfel încât munţii ricoşau înapoi spre monstru, rănindu-l îngrozitor. Torentele de sânge scurse din rănile lui Tifon au dat numele Muntelui Hemos. El a fugit atunci în Sicilia, unde Zeus a pus capăt urmăririi şi luptei aruncând asupra lui Muntele Etna, în al cărui crater focul mai mocneşte şi azi4.

*

1. „Coricos”, despre care se spune că înseamnă „sac de piele”, ar putea consemna obiceiul străvechi al lui Eol (*170.*g*) de a închide vânturile în saci, obicei păstrat de vrăjitoarele din Evul Mediu. În cealaltă peşteră coriciană, din Delfi, şarpele pereche cu Delfine se numea Python, nu Tifon. Python („şarpe”) personifica distrugătorul Vânt de Nord – vânturile fiind înfăţişate de obicei cu cozi de şarpe –, care coboară în vârtejuri asupra Siriei de pe Muntele Casios şi asupra Greciei de pe Muntele Hemos (*21.*2*). Pe de altă parte, Tifon înseamnă şi „vânt care paralizează”, iar descrierea care i se face aminteşte de o erupţie vulcanică; de aici şi afirmaţia că, în cele din urmă, Zeus l-ar fi îngropat sub Muntele Etna. Dar numele Tifon înseamnă şi sirocoul arzător dinspre deşertul din sud, care face ravagii în Libia şi Grecia şi aduce cu sine un miros vulcanic, fiind înfăţişat de egipteni ca un măgar de deşert (*35.*4* şi 83.*2*). Zeul Seth, a cărui respiraţie se spunea că ar fi Tifon, l-a mutilat pe Osiris într-un mod foarte asemănător celui în care Python l-a mutilat pe Zeus, dar amândoi au fost în cele din urmă înfrânţi, iar paralela a creat confuzie între Python şi Tifon.

2. După cum observă Lucian (*Despre sacrificii* 14), fuga zeilor în

Egipt a fost inventată pentru a explica cultul egiptean al zeilor cu formă de animale – Zeus Ammon ca berbec (*133.*j*), Hermes-Thot ca ibis sau cocor (*52.*6*), Hera-Isis ca vacă (*56.*2*), Artemis-Pasht ca pisică şi aşa mai departe; dar poate fi şi o referire istorică la un exod înspăimântat al preoţilor şi preoteselor din arhipelagul egeean, atunci când o erupţie vulcanică a înghiţit jumătate din marea insulă Thera, cu puţin înainte de anul 2000 î.Hr. Pisicile încă nu erau domesticite în Grecia clasică. O altă sursă a acestei legende pare a fi epopeea babiloniană a Creaţiei, *Enuma Elish*, potrivit căreia, în versiunea timpurie a lui Damascius, zeiţa Tiamat, consortul ei Apsu şi fiul lor Mummi („confuzie") i-au dezlănţuit pe Kingu şi o ceată de alţi monştri împotriva nou-născutei trinităţi de zei: Ea, Anu şi Bel. A urmat o fugă panicată; dar Bel îi convoacă de îndată pe fraţii lui, ia comanda şi înfrânge forţele lui Tiamat, zdrobindu-i ţeasta cu o măciucă şi despicând-o în două „ca pe un calcan".

3. Mitul despre Zeus, Delfine şi pielea de urs consemnează umilirea lui Zeus de către Marea Zeiţă, venerată ca Ursoaică, al cărei oracol principal era la Delfi; ocazia istorică nu este cunoscută, dar cadmeenii din Beoţia par să se fi preocupat de prezervarea cultului lui Zeus. „Fructele efemere" oferite lui Tifon de cele Trei Ursite par să fie obişnuitele mere ale morţii (*18.*4*; 32.*4*; 33.*7* etc.). Într-o versiune protohitită a mitului, şarpele Illyunka îl înfrânge pe Zeul-furtună şi îi ia ochii şi inima, pe care el le recuperează printr-o stratagemă. Consiliul Divin apelează atunci la zeiţa Inara pentru a pune în practică răzbunarea. Invitat de ea la un ospăţ, Illyunka mănâncă până se ghiftuieşte, după care ea îl leagă cu o frânghie, iar el este omorât de Zeul-furtună.

4. Muntele Casios (acum Jebel-el-Akra) este Muntele Hazzi din legenda hitită a lui Ullikummi, gigantul de piatră care a crescut cu o viteză ameţitoare şi căruia tatăl lui, Kumarbi, i-a dat ordin să-i distrugă pe cei şaptezeci de zei din Cer. Zeul-furtună, Zeul-Soare, Zeiţa Frumuseţii şi toţi semenii lor divini nu au reuşit să-l omoare pe Ullikummi, până când Ea, Zeul Înţelepciunii, folosind cuţitul care despărţise la origine Cerul de Pământ, a retezat picioarele monstrului şi l-a aruncat în mare. Elemente ale acestei legende apar în mitul lui Tifon, ca şi în cel al Aloizilor, care au crescut la fel de iute şi au folosit munţii drept scări către Cer (*37.*b*). Cadmeenii

au adus probabil aceste legende din Asia Mică în Grecia (*6.*1*).

1. Hesiod, *Teogonia* 819 şi urm.; Pindar, *Ode pythianice* I.15 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 152.
2. Apollodor I.6.3.
3. Nonnos, *Dionisiacele* I.481 şi urm.; Apollonios din Rodos II.706.
4. Apollodor, *loc. cit.*; Pindar, *loc. cit.*

37. Aloizii

a. Efialtes şi Otos sunt fiii bastarzi ai Ifimediei, fiică a lui Triops. Ea se îndrăgostise de Poseidon şi obişnuia să stea ghemuită pe malul mării, luând valurile în mâinile făcute căuş ca să şi le verse în poală; aşa a rămas grea. Efialtes şi Otos erau numiţi însă Aloizi deoarece Ifimedia s-a căsătorit apoi cu Aloeu, pe care tatăl său, Helios, îl făcuse rege al Asopiei din Beoţia. Aloizii creşteau cu câte un cot în lăţime şi un braţ în înălţime în fiecare an şi, când au ajuns la vârsta de nouă ani, având nouă coţi lăţime şi nouă braţe înălţime, au declarat război Olimpului. Efialtes a jurat pe râul Styx să o siluiască pe Hera, iar Otos a jurat şi el să o siluiască pe Artemis[1].

b. Hotărând că Ares, Zeul Războiului, trebuia să fie primul capturat, ei s-au dus în Tracia, l-au dezarmat, l-au legat şi l-au închis într-un vas de bronz, pe care l-au ascuns în casa mamei lor vitrege, Eribeea, Ifimedia fiind acum moartă. Apoi au început atacul asupra Olimpului: au făcut un rambleu care să-i ajute, aşezând Muntele Pelion peste Muntele Osa, şi au ameninţat că vor continua să arunce munţi în mare până când marea va deveni pământ uscat, chiar dacă şesurile vor fi inundate de valuri. Încrederea lor era de nepotolit, deoarece fusese profeţit că nici alţi oameni, nici zeii nu îi puteau omorî.

c. La sfatul lui Apollo, Artemis le-a trimis Aloizilor un mesaj: dacă vor opri asediul, ea va consimţi să-i întâlnească pe Insula Naxos şi să se lase îmbrăţişată de Otos. Otos a fost din cale afară de încântat, dar Efialtes, care nu primise un mesaj similar de la Hera, s-a înfuriat, cuprins fiind de gelozie. S-au întâlnit în Naxos şi între cei doi a izbucnit o ceartă violentă, Efialtes insistând ca propunerea să fie refuzată sau, dacă nu, el, ca frate mai mare, să fie primul care să se bucure de îmbrăţişările lui Artemis. Cearta

ajunsese la vârf când Artemis însăşi s-a ivit sub înfăţişarea unei căprioare albe şi fiecare dintre cei doi Aloizi a pus mâna pe javelină, gata fiind să-i dovedească celuilalt că e mai bun ţintaş. Deoarece ea fugea între ei doi iute ca vântul, ambii şi-au lansat javelinele şi s-au străpuns unul pe celălalt. Pieriră amândoi, iar profeţia că nu vor putea fi ucişi de alţi oameni, nici de zei, s-a adeverit. Trupurile le-au fost duse la Antedon, în Beoţia, dar la Naxos locuitorii încă îi mai cinstesc ca pe nişte eroi. Li se atribuie întemeierea oraşului Ascra din Beoţia şi sunt socotiţi cei dintâi muritori care le-au venerat pe muzele lui Helicon[2].

d. Asediul Olimpului fiind astfel oprit, Hermes a plecat în căutarea lui Ares şi a constrâns-o pe Eribeea să-l elibereze, el fiind pe jumătate mort în vasul de bronz. Dar sufletele Aloizilor au coborât în Tartar, unde au fost legate strâns de un stâlp cu frânghii răsucite din vipere vii. Acolo stau ei, spate în spate, iar în vârful stâlpului stă nimfa Styx, ca să le amintească de jurămintele lor rămase neîndeplinite[3].

*

1. Aceasta este o altă versiune populară a revoltei giganţilor (*35.*b*). Numele lui Efialtes, atacul asupra Olimpului, ameninţarea la adresa Herei şi profeţia invulnerabilităţii lor se regăsesc în ambele versiuni. Efialtes şi Otos, „fiii ariei de treierat" cu „cea care întăreşte organele genitale", nepoţi ai celei cu „trei chipuri", adică ai lui Hecate, şi adoratori ai muzelor feroce, personifică *incubus*-ul sau coşmarul orgiastic care sufocă şi siluieşte femeile când dorm. Asemenea Coşmarului din legenda britanică, ei sunt asociaţi cu numărul nouă. Mitul este confuz din cauza unui episod istoric obscur relatat de Diodor din Sicilia (V.50 şi urm.). El spune că Aloeu, care era tesalian, şi-a trimis fiii să le elibereze pe Ifimedia, mama lor, şi pe sora lor, Pancratis („atotputernică"), de tracii care le duseseră în Naxos; expediţia a reuşit, dar ei se iau la ceartă pentru împărţirea insulei şi se omoară unul pe celălalt. Cu toate acestea, deşi Stephanus Byzantinus consemnează faptul că oraşul Aloion din Tesalia a fost numit după Aloizi, cei dintâi mitografi îi fac beoţieni.

2. Uciderea reciprocă a gemenilor aminteşte de rivalitatea

eternă pentru iubirea Zeiţei Albe dintre regele sacru şi succesorul lui, care îşi află fiecare moartea, alternativ, de mâna celuilalt. Faptul că ei erau numiţi „fii ai ariei de treierat” şi că au scăpat de moartea prin fulgerul lui Zeus îi asociază mai degrabă cu cultul grânelor decât cu al stejarului. Pedeapsa lor în Tartar, ca şi a lui Tezeu şi Piritoos (*103.*c*), pare să fie dedusă dintr-un străvechi simbol calendaristic care înfăţişează capetele gemenilor aflaţi spate în spate, de o parte şi de alta a unei coloane, în timp ce stau pe Scaunul Uitării. Coloana, pe care stă Zeiţa Morţii-în-Viaţă, marchează apogeul verii, atunci când domnia regelui sacru ia sfârşit şi începe cea a tanistului. În Italia, acelaşi simbol a devenit Ianus cu două capete; dar Anul Nou italian era în ianuarie, şi nu la ascensiunea heliacă a lui Sirius, cea cu două capete (*34.*3*).

3. Ținerea în captivitate a lui Ares timp de treisprezece luni este un fragment mitic disparat şi incert datat, care e posibil să se refere la un armistiţiu de un an întreg – anul pelasgic avea treisprezece luni – convenit între tesalo-beoţieni şi traci, prilej cu care simbolurile războinice ale ambelor naţiuni au fost depuse într-un vas de bronz în templul Herei Eribeea. Pelion, Osa şi Olimp sunt toţi munţi din estul Tesaliei, de unde se vede în depărtare Chersonesul tracic, unde este posibil să se fi purtat războiul încheiat cu acest armistiţiu.

1. Apollodor I.7.4; Pausanias II.3.8; Pindar, *Ode pythianice* IV.88-92.F.
2. Homer, *Odiseea* XI.305-20; *Iliada* V.385-90; Pausanias IX.29.1-2.
3. Apollodor I.7.4; Hyginus, *Fabula* 28.

38. Potopul lui Deucalion

a. Potopul lui Deucalion, numit astfel pentru a-l deosebi de potopul din Ogigia şi de altele asemenea lui, a fost provocat de furia lui Zeus în contra fiilor hulitori ai lui Licaon, fiul lui Pelasgos. Acest Licaon a fost cel dintâi care a civilizat Arcadia şi a întemeiat cultul lui Zeus Liceios, dar şi-a atras furia lui Zeus când i-a sacrificat un băiat. Drept urmare, a fost transformat în lup, iar casa i-a fost lovită cu fulgere. Fiii lui Licaon erau, spun unii, douăzeci şi patru la număr, dar alţii zic că erau cincizeci[1].

b. Vestea crimelor comise de fiii lui Licaon a ajuns în Olimp, iar Zeus însuşi i-a vizitat, deghizat într-un călător sărac. Ei au avut neobrăzarea să-i pună în faţă o supă de măruntaie, amestecând măruntaie de-ale fratelui lor, Nictimos, cu altele de oaie şi capră. Indignat, Zeus a împins la o parte masa pe care îi fusese servit dezgustătorul ospăţ – locul a fost cunoscut ulterior drept Trapezunt – şi i-a preschimbat pe toţi în lupi, în afară de Nictimos, pe care l-a readus la viaţă[2].

c. La întoarcerea în Olimp, Zeus, scârbit, a revărsat un potop mare asupra pământului, cu intenţia de a şterge întreaga rasă a oamenilor de pe faţa lui; dar Deucalion, regele din Ftia, avertizat de tatăl său, titanul Prometeu, pe care îl vizitase în Caucaz, a construit o arcă, a aprovizionat-o cu alimente şi a urcat la bordul ei împreună cu soţia lui Pira, fiică a lui Epimeteu. Apoi Vântul de Sud a început să bată, s-a pornit să plouă, iar râurile s-au abătut mugind asupra mării care, ridicându-se cu o viteză ameţitoare, a măturat toate cetăţile de pe coastă şi din câmpie, până când întreaga lume a fost inundată, în afara câtorva piscuri, şi toate făpturile muritoare păreau să fi dispărut, în afară de Deucalion şi Pira. Arca a plutit vreme de nouă zile, până când, într-un sfârşit, apele s-au retras, iar corabia s-a oprit pe Muntele Parnas – sau,

spun unii, pe Etna, Athos sau pe Muntele Otris din Tesalia. Se spune că Deucalion a fost asigurat că pericolul trecuse de o porumbiţă pe care o trimisese într-un zbor de explorare[3].

d. Au debarcat în siguranţă şi au adus jertfă lui Zeus-Tatăl, protectorul fugarilor, apoi au coborât să se roage la templul lui Temis, lângă râul Cefisos, al cărui acoperiş era acum drapat cu alge de mare, iar altarul era rece. Au implorat umil ca omenirea să renască, iar Zeus, ascultându-le glasul din depărtare, l-a trimis pe Hermes să-i asigure că toate dorinţele aveau să le fie îndeplinite neîntârziat. Atunci Temis a venit în persoană şi le-a zis: „Acoperiţi-vă capul şi aruncaţi oasele mamei voastre în spatele vostru!”. Cum Deucalion şi Pira aveau mame diferite, ambele moarte, au dedus că titanida făcuse referire la Pământul-Mamă, ale cărei oase erau pietrele de pe malul râului. Prin urmare, s-au aplecat având capetele acoperite, au apucat pietrele şi le-au aruncat peste umăr; iar pietrele acelea au devenit fie bărbaţi, fie femei, după cum şi cine le aruncase, Deucalion sau Piras. Astfel, omenirea a renăscut, şi de atunci, în multe limbi ale lumii, „popor” (*laos*) şi „piatră” (*laas*) sunt unul şi acelaşi cuvânt[4].

e. Cu toate acestea, s-a dovedit că Deucalion şi Pira nu erau singurii supravieţuitori ai Potopului, căci Megaros, fiu al lui Zeus, fusese trezit din somn de ţipătul unor cocori care îl chema pe vârful Muntelui Gerania, rămas deasupra apei. Un altul care a scăpat a fost Cerambos din Pelion, pe care nimfele l-au preschimbat într-un scarabeu ce a zburat pe vârful Parnasului[5].

f. La fel, locuitorii Parnasului – oraş întemeiat de Parnasos, fiu al lui Poseidon, cel ce inventase arta prevestirii – au fost treziţi de urletele unor lupi pe care i-au urmat pe vârful muntelui. Ei şi-au numit noul oraş Licoreea, după numele lupilor[6].

g. Astfel, potopul s-a dovedit a fi de mic folos, căci unii parnasieni au migrat în Arcadia şi au reînviat acolo monstruozităţile lui Licaon. Până în ziua de azi, un băiat încă mai este sacrificat lui Zeus Liceios, iar măruntaiele lui sunt amestecate cu altele într-o supă care este servită unei mulţimi de păstori lângă un pârâu. Păstorul care mănâncă măruntaiele băiatului (repartizate lui prin tragere la sorţi) urlă ca un lup, îşi atârnă hainele într-un stejar, traversează pârâul înot şi devine astfel vârcolac. Vreme de opt ani, el trăieşte printre lupi, iar dacă se

abţine să mănânce carne de om în tot acest răstimp, el se poate întoarce, poate traversa iarăşi pârâul înot şi îşi poate recăpăta hainele. Nu cu mult timp în urmă, un anume Damarhos din Parasia a petrecut opt ani cu lupii, şi-a redobândit natura umană şi, după zece ani de pregătiri intense în gimnaziu, a câştigat premiul la box la Jocurile Olimpice[7].

h. Acest Deucalion a fost fratele Ariadnei din Creta şi tatăl lui Oresteu, rege al locrienilor ozoli; în timpul vieţii lui, o căţea albă a fătat un băţ pe care Oresteu l-a plantat şi din el a crescut o viţă-de-vie. Alt fiu al său, Amfiction, l-a avut ca oaspete pe Dionysos şi a fost primul om care a amestecat vinul cu apă. Dar cel mai în vârstă şi mai faimos fiu al său a fost Hellen, părintele tuturor grecilor[8].

*

1. Legenda lui Zeus şi a măruntaielor băiatului nu este atât un mit, cât o anecdotă morală care exprimă dezgustul resimţit în regiunile mai civilizate ale Greciei faţă de practicile canibalice străvechi din Arcadia, care supravieţuiseră în numele lui Zeus, fiind considerate „barbare şi nefireşti” (Plutarh, *Viaţa lui Pelopida*). Cecrops (*25.*d*), virtuos atenian contemporan cu Licaon, oferea doar turte de orz, abţinându-se chiar şi de la sacrificarea animalelor. Riturile licaoniene, pe care autorul neagă că Zeus le-ar fi tolerat vreodată, par să fi fost menite să descurajeze lupii să vâneze turmele şi ciurdele, trimiţându-le un rege ce fusese om. *Lykaios* înseamnă „al lupoaicei”, dar şi „al luminii”, iar fulgerul din mitul lui Licaon arată că Zeusul arcadian a fost la început regele sacru care aducea ploaia – în serviciul Lupoaicei divine, Luna, la care urlă haitele de lupi.

2. Un An Mare de o sută de luni sau de opt ani solari era împărţit în mod egal între regele sacru şi succesorul său tanist; iar cei cincizeci de fii ai lui Licaon – unul pentru fiecare lună a domniei regelui sacru – trebuie să fi fost cei care mâncau supa de măruntaie. În afara cazului în care s-a ajuns la ea prin numărarea familiilor care pretindeau că descind din Licaon şi trebuiau să participe la ospăţul măruntaielor, cifra douăzeci şi doi se referă probabil la cei douăzeci şi doi de luştri de câte cinci ani ce compuneau un ciclu – acel ciclul de o sută zece ani care constituia

timpul de domnie al unei anumite descendenţe de preotese.

3. Mitul Potopului lui Deucalion, ce pare să fi fost adus din Asia de către elazi, are aceeaşi origine ca şi legenda biblică a lui Noe. Dar, chiar dacă inventarea vinului de către Noe este subiectul poveştii morale evreieşti, justificând printre altele înrobirea canaaniţilor de către cuceritorii lor kasiţi şi semitici, revendicarea de către Deucalion a acestei invenţii a fost negată de greci în favoarea lui Dionysos. Deucalion este însă prezentat drept fratele Ariadnei, care era, împreună cu Dionysos, mamă a diferite triburi ale cultului vinului (*27.*8*), iar el şi-a păstrat numele de „marinar al vinului nou” (din *deucos* şi *halieus*). Mitul lui Deucalion consemnează un potop în Mesopotamia în mileniul al III-lea î.Hr., dar şi sărbătoarea Anului Nou autumnal din Babilonia, Siria şi Palestina. Această sărbătoare celebra vinul nou dulce turnat de Parnapishtim în cupele constructorilor arcei, în care (conform epopeii babiloniene a lui Ghilgameş) el şi cu familia lui au supravieţuit potopului trimis de zeiţa Ishtar. Arca era un vas al lunii (*123.*1*), iar sărbătoarea era celebrată de luna nouă cea mai apropiată de echinocţiul de toamnă, ca mijloc de aducere a ploilor de iarnă. În mitul grec, Ishtar este numită Pira – numele Zeiţei-Mame la puresati (filisteni), un popor cretan ajuns în Palestina prin Cilicia, în jurul anului 1200 î.Hr.; în greacă, *pyrrha* înseamnă „roşu aprins” şi este un epitet aplicat vinului.

4. Xisuthros a fost eroul legendei potopului sumerian, consemnat de Berosos, iar arca lui s-a oprit pe Muntele Ararat. Toate aceste arce erau construite din lemn de salcâm, acelaşi folosit şi de Isis pentru construirea luntrii mortuare a lui Osiris.

5. Mitul unui zeu înfuriat care decide să pedepsească răutatea oamenilor printr-un potop pare să fie un împrumut grec tardiv de la fenicieni sau evrei, dar numărul diferiţilor munţi din Grecia, Tracia şi Sicilia pe care se spune că ar fi debarcat Deucalion sugerează că un mit arhaic al potopului a fost suprapus peste o legendă ulterioară a unui potop din nordul Greciei. În cea mai veche versiune greacă a mitului, Temis reînnoieşte rasa oamenilor fără să obţină în prealabil consimţământul lui Zeus; prin urmare, este probabil ca ei, şi nu lui, să îi fi fost atribuit potopul, ca în Babilonia.

6. Transformarea pietrelor în oameni este, probabil, un alt

împrumut eladic din Orient; Sfântul Ioan Botezătorul se referea la o legendă similară printr-un calambur cu cuvintele ebraice *banim* şi *abanim*, afirmând că Dumnezeu putea să îi creeze *copii* lui Avraam din *pietrele* deşertului (*Matei* III.3-9 şi *Luca* III.8).

7. Faptul că o căţea albă, Zeiţa-Lună Hecate, a fătat un arac de viţă-de-vie sub domnia lui Oresteu, fiul lui Deucalion, este probabil cel mai vechi mit grecesc al vinului. Se spune că numele Ozole derivă din *ozoi*, „vlăstari de viţă-de-vie” (*142.*7*). Unul dintre fiii netrebnici ai lui Licaon se numea de asemenea Oresteu, ceea ce ar putea explica legătura forţată pe care mitografii au făcut-o între mitul supei de măruntaie şi Potopul lui Deucalion.

8. Amfiction, numele unui alt fiu al lui Deucalion, este forma masculină a lui Amfictionis, zeiţa în al cărei nume a fost fondată faimoasa confederaţie de nord, Liga Amficţionică; potrivit lui Strabon, Calimah şi scoliei la *Oreste* a lui Euripide, ea a fost reglementată de Acrisios din Argos (*73.*a*). Grecii civilizaţi, spre deosebire de tracii desfrânaţi, se abţineau să bea vin pur, iar diluarea lui cu apă la conferinţa statelor membre, care avea loc în sezonul culesului viei la Antela, lângă Termopile, trebuie să fi fost o precauţie împotriva disputelor care puteau sfârşi cu crime.

9. Hellen, fiul lui Deucalion, era strămoşul eponim al întregii rase elenice (*43.*b*): numele lui arată că el era un delegat regal al preotesei lui Helle, Hellen sau Helen, Selena sau Luna; iar potrivit lui Pausanias (III.20.6), primul trib de eleni a venit din Tesalia, unde era venerată Helle (*70.*8*).

10. Aristotel (*Meteorologica* I.14) spune că Potopul lui Deucalion a avut loc „în Grecia (Graecia) străveche, anume în ţinutul din jurul Dodonei şi al râului Aheloos”. *Graeci* înseamnă „adoratori ai Babei”, probabil Zeiţa-Pământ din Dodona care apărea în triadă ca Graie (*33.*c*); s-a sugerat că aheii au fost obligaţi să invadeze Peloponesul deoarece ploi neobişnuit de puternice le-au inundat terenurile de păşunat. Adorarea lui Helle (*62.*3*, 70.*9* şi 159.*1*) pare să o fi alungat pe cea a Graielor.

11. Scarabeul era un simbol al nemuririi în Egiptul de Jos, deoarece supravieţuia inundaţiilor Nilului – Faraonul ca Osiris intra în barca lui solară sub formă de scarabeu –, iar uzul lui sacral s-a răspândit în Palestina, Marea Egee, Etruria şi Insulele Baleare. Antoninus Liberalis menţionează şi el mitul lui Cerambos sau

Terambos, citându-l pe Nicander.

1. Apollodor III.8.1; Pausanias VIII.2.1; Scolie la *Fenomenele* lui Aratos a lui Germanicus Caesar 89; Ovidiu, *Metamorfoze* I.230 şi urm.
2. Apollodor, *loc. cit.*; Tzetzes, *Despre Licofron* 481; Pausanias VIII.3.1; Ovidiu, *Metamorfoze* I.230 şi urm.
3. Ovidiu, *Metamorfoze* I.317; Scolie la *Oreste* de Euripide 1095; Hyginus, *Fabula* 153; Scolie la *Bucolicele* lui Vergiliu VI.41; Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar IX.42; Plutarh, *Care animale sunt mai inteligente* 13.
4. Apollodor I.7.2; Ovidiu, *Metamorfoze* I.260-415.
5. Pausanias I.40.1; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.352-6.
6. Pausanias X.6.1-2.
7. Pausanias VIII.2.3 şi VI.8.2; Plinius, *Naturalis historia* VIII.34; Platon, *Republica* VIII.16.
8. Pausanias X.38.1; Eustathios din Salonic, *Comentarii la Iliada* și Odiseea *lui Homer* p. 1815; Apollodor I.7.2.

39. Atlas şi Prometeu

a. Prometeu, creatorul rasei oamenilor, pe care unii îl includ printre cei şapte titani, a fost fiul titanului Eurimedon sau al lui Iapet cu nimfa Climene, iar fraţii lui erau Epimeteu, Atlas şi Menetios[1].

b. Gigantul Atlas, cel mai mare dintre fraţi, ştia toate adâncurile mării; el stăpânea asupra unui regat cu un ţărm abrupt, mai mare decât Africa şi Asia luate laolaltă. Acest pământ al Atlantidei se afla dincolo de Coloanele lui Heracle, iar un şir de insule roditoare îl separau de un continent îndepărtat, nelegat de al nostru. Poporul lui Atlas iriga şi cultiva o câmpie centrală uriaşă, alimentată de apa ce venea de pe dealurile care o înconjurau pe de-a-ntregul, în afara unei deschideri spre mare. De asemenea, construiau palate, băi, terenuri de curse, mari lucrări portuare şi temple; purtau războaie nu doar la vest, până spre continent, dar şi la est, până în Egipt şi Italia. Egiptenii spun că Atlas era fiul lui Poseidon, ale cărui cinci perechi de gemeni au jurat cu toţii credinţă fratelui lor pe sângele unui taur sacrificat pe vârful unei coloane, şi că la început au fost extrem de virtuoşi, purtând cu dârzenie povara marii lor averi în aur şi argint. Dar, într-o zi, lăcomia şi cruzimea i-au copleşit şi, cu îngăduinţa lui Zeus, atenienii i-au înfrânt de unii singuri şi le-au nimicit puterea. În acelaşi timp, zeii au trimis un potop care, într-o zi şi o noapte, a distrus întreaga Atlantidă, astfel încât lucrările portuare şi templele au fost îngropate sub moloz şi noroi, iar marea a devenit nenavigabilă[2].

c. Atlas şi Menetios, care au scăpat, s-au alăturat lui Cronos şi titanilor în războiul lor lipsit de succes împotriva zeilor olimpieni. Zeus l-a omorât pe Menetios cu un fulger şi l-a aruncat în Tartar, dar l-a cruţat pe Atlas, pe care l-a osândit să susţină veşnic Cerul pe umerii lui[3].

d. Atlas era tatăl Pleiadelor, Hiadelor şi Hesperidelor; şi de atunci avea să susţină Cerurile pe veşnicie, mai puţin când Heracle l-a înlocuit pentru o vreme. Unii spun că Perseu l-a împietrit pe Atlas şi a făcut din el Muntele Atlas arătându-i capul Gorgonei, dar uită că, în credinţa populară, Perseu era un înaintaş îndepărtat al lui Heracle4.

e. Fiind mai înţelept decât Atlas, Prometeu a prevăzut rezultatul revoltei contra lui Cronos şi, drept urmare, a preferat să lupte de partea lui Zeus, convingându-l şi pe Epimeteu să facă la fel. El era, într-adevăr, cel mai înţelept din rasa lui, iar Atena, la a cărei naştere din capul lui Zeus asistase, l-a învăţat arhitectură, astronomie, matematică, navigaţie, medicină, metalurgie şi alte arte utile, pe care el le-a transmis oamenilor. Dar Zeus, care decisese să stârpească întreaga rasă omenească şi a cruţat-o doar la rugămintea insistentă a lui Prometeu, s-a înfuriat din pricina puterilor şi talentelor tot mai mari ale oamenilor5.

f. Într-o zi, când la Sicion a avut loc o dispută cu privire la ce părţi ale unui taur sacrificat trebuiau oferite zeilor şi care trebuiau păstrate pentru oameni, Prometeu a fost invitat ca arbitru. Prin urmare, el a jupuit şi a tranşat taurul şi i-a cusut pielea astfel încât ea să formeze doi saci cu gura deschisă, pe care i-a umplut cu ce tăiase. Un sac conţinea toată carnea, dar aceasta era ascunsă sub stomac, partea cea mai puţin tentantă a oricărui animal, iar celălalt conţinea oasele, ascunse sub un strat gros de grăsime. Când i-a oferit lui Zeus să aleagă, acesta s-a păcălit, luând sacul care conţinea oasele şi grăsimea (care continuă să fie partea divină); dar l-a pedepsit pe Prometeu, care a râs de el pe la spate, luând omenirii focul. „N-au decât să-şi mănânce carnea crudă!”, a strigat el6.

g. Prometeu s-a dus pe dată la Atena, cu rugămintea de a-l lăsa să pătrundă pe uşa din spate în Olimp, ceea ce ea i-a îngăduit. După ce a pătruns, Prometeu a aprins o torţă de la carul de foc al Soarelui şi a rupt imediat din ea o bucată de cărbune aprins, pe care a aruncat-o în miezul scobit al unei tulpini de fenicul. Apoi, stingând torţa, a plecat pe furiş, nevăzut, şi a dat oamenilor focul7.

h. Zeus a jurat răzbunare. I-a poruncit lui Hefaistos să facă o femeie de lut, celor patru Vânturi să sufle viaţă în ea, iar tuturor zeiţelor din Olimp să o împodobească. Pe această femeie, Pandora,

cea mai frumoasă creată vreodată, Zeus i-a trimis-o, escortată de Hermes, drept dar lui Epimeteu. Însă Epimeteu, pe care fratele său îl prevenise să nu primească nici un dar de la Zeus, l-a refuzat respectuos. Mai ofensat ca oricând, Zeus a pus ca Prometeu să fie înlănţuit de un stâlp din Munţii Caucaz, unde un vultur lacom îi sfâşia ficatul cât era ziua de mare şi anul de lung; iar suferinţa lui era fără sfârşit, deoarece în fiece noapte (în timpul căreia Prometeu suferea cumplit de frig şi îngheţ) ficatul se refăcea la loc.

i. Dar Zeus, nedorind să mărturisească faptul că fusese răzbunător, a justificat această cruzime a lui răspândind o minciună: Atena, a zis el, îl invitase pe Prometeu în Olimp pentru o aventură de dragoste secretă.

j. Îngrijorat de soarta fratelui său, Epimeteu s-a grăbit să se căsătorească cu Pandora, pe care Zeus o făcuse pe cât de frumoasă, pe atât de nesăbuită, răuvoitoare şi leneşă – prima dintr-un lung şir de femei asemenea. Ea a deschis imediat un vas, pe care Prometeu îl avertizase pe Epimeteu să îl ţină închis, în care el se străduise să adune toate relele care ar fi putut năpăstui omenirea: cum ar fi Bătrâneţea, Truda, Boala, Nebunia, Viciul şi Pasiunea. Acestea au zburat afară ca un nor, înţepându-i pe Epimeteu şi Pandora pe tot trupul, apoi au atacat rasa muritorilor. Amăgitoarea Speranţă însă, pe care Prometeu o pusese şi pe ea în vas, prin minciunile ei i-a făcut să renunţe la a se sinucide cu toţii[8].

*

1. Mitografii de mai târziu l-au perceput pe Atlas ca pe o simplă personificare a Muntelui Atlas din nord-vestul Africii, al cărui pisc părea să susţină Cerurile; dar pentru Homer, coloanele prin care Atlas sprijinea firmamentul se înălţau mult mai departe, în Oceanul Atlantic, căruia ulterior Herodot avea să-i dea acest nume în cinstea lui. La început, probabil că el a fost titanul celei de-a doua zile din săptămână, cel care a separat apele firmamentului de ale pământului. Cele mai multe ploi vin în Grecia din Atlantic, mai ales la ascensiunea heliacală a stelelor-fiice ale lui Atlas, Hiadele, aceasta explicând în parte de ce casa lui era în vest. Faptul că Heracle a luat Cerurile de pe umerii lui are un dublu sens (*133.*3-4* şi 123.*4*).

2. Legenda egipteană a Atlantidei – comună şi ea în poveştile populare de pe malul Atlanticului, de la Gibraltar la Hebride, şi printre yorubii din Africa Occidentală – nu trebuie respinsă ca fiind o pură fantezie, ea părând să dateze din mileniul al III-lea î.Hr. Dar versiunea lui Platon, pe care el pretinde că Solon a aflat-o de la prietenii lui din deltă, preoţii libieni din Sais, pare să fi fost grefată pe o tradiţie ulterioară: faptul că cretanii minoici, care îşi extinseseră influenţa în Egipt şi Italia, au fost înfrânţi de confederaţia elenică având la conducere oraşul Atena (*98.*1*) şi că, probabil în urma unui cutremur submarin, enormele lucrări portuare construite de „keftiu" („popoarele mării", adică cretanii şi aliaţii lor) pe insula Faros (*27.*7* şi 169.*6*) au fost scufundate la mulţi stânjeni sub apă – ele au fost redescoperite recent de scafandrii de mare adâncime. Aceste lucrări constau dintr-un bazin exterior şi unul interior, care acopereau împreună o suprafaţă de aproximativ două sute cincizeci de acri (Gaston Jondet, *Les Ports submergés de l'ancienne île de Pharos, 1916*). O asemenea identificare a Atlantidei cu Farosul ar explica faptul că Atlas era uneori prezentat ca fiu al lui Iapet – Iafet din *Geneza*, pe care evreii îl numesc fiu al lui Noe şi pe care l-au făcut strămoş al confederaţiei oamenilor mării – şi, uneori, fiu al lui Poseidon, patronul navigatorilor greci. Noah este Deucalion (*38.*c*) şi, chiar dacă în mitul grec Iapet apare ca bunic al lui Deucalion, asta nu înseamnă nimic mai mult decât că era strămoşul eponim al tribului canaanit care a adus în Grecia legenda mesopotamiană, şi nu pe cea atlantică, a Potopului. Mai multe detalii din relatarea lui Platon, cum ar fi sacrificiul pe coloane al taurilor şi sistemele de apă rece şi caldă din palatul lui Atlas, certifică faptul că cretanii sunt cei descrişi, nu vreo altă naţiune. Asemenea lui Atlas, cretanii „cunoşteau toate adâncurile mării". Potrivit lui Diodor (V.3), atunci când o însemnată parte a locuitorilor Greciei a fost distrusă de marele potop, atenienii au uitat că ei întemeiaseră cetatea Sais din Egipt. Acesta pare o fi un mod neclar de a spune că, după scufundarea lucrărilor portuare din Faros, atenienii au uitat de legăturile lor religioase cu oraşul Sais, unde era venerată aceeaşi zeiţă libiană Neith, Atena sau Tanit.

3. Povestea lui Platon este bulversată de relatarea lui despre marele număr de elefanţi din Atlantida, ceea ce se poate referi la

importurile masive de fildeş ale Greciei prin intermediul Farosului, dar poate să fi fost şi un împrumut dintr-o legendă mai veche. Localizarea Atlantidei din poveştile populare a fost subiectul a numeroase teorii, chiar dacă influenţa lui Platon a concentrat în mod firesc atenţia tuturor asupra Oceanului Atlantic. Până recent, se presupunea că Dorsala Atlantică (cea care se întinde din Islanda până la Azore, cotind apoi către sud-est, spre insulele Ascension şi Tristan da Cunha) este o rămăşiţă a ei; dar cercetările oceanografice arată că, în afara unor piscuri, întreaga dorsală a fost sub apă timp de cel puţin şaizeci de milioane de ani. Doar despre o singură insulă mare şi nelocuită din Atlantic se ştie că a dispărut: platoul numit acum Dogger Bank. Dar oasele şi uneltele scoase de plasele de pescuit arată că acest dezastru s-a produs în paleolitic; şi este mult mai puţin probabil ca vestea dispariţiei platoului să fi ajuns în Europa de la nişte supravieţuitori care au plutit în derivă peste întinderea de apă decât ca amintirea unei catastrofe diferite să fi fost adusă pe malul Atlanticului de imigranţii neolitici foarte civilizaţi din Libia, cunoscuţi de regulă drept „constructori ai mormintelor de trecere”.

4. Aceştia erau cultivatori şi au ajuns în Marea Britanie spre sfârşitul mileniului al III-lea î.Hr.; însă nu s-a dat nici o explicaţie pentru deplasarea lor în masă spre vest, prin Tunisia şi Maroc, până în sudul Spaniei, apoi spre nord până în Portugalia şi mai departe. Potrivit legendei galeze a Atlantidei despre cantrevele[9*] medievale pierdute din Dyfed (plasate neverosimil în Golful Cardigan), o furtună venită de pe mare a rupt barajele şi a distrus şaisprezece oraşe. Hy Brasil-ul irlandez, City of Is-ul breton, Land of Lyonesse-ul din Cornwall (localizat neverosimil între Cornwall şi Insulele Siciliei), Île Verte-ul francez, Ilha Verde-ul portughez, toate sunt variante ale acestei legende. Dar dacă ceea ce preoţii egipteni i-au spus cu adevărat lui Solon a fost că dezastrul a avut loc în Vestul Îndepărtat şi că supravieţuitorii au trecut „dincolo de Coloanele lui Heracle”, Atlantida poate fi identificată cu uşurinţă.

5. Acesta este ţinutul atlantizilor, menţionaţi de Diodor din Sicilia (*131.*m*) drept un popor deosebit de civilizat care trăia la vest de Lacul Tritonis şi de la care amazoanele libiene, adică triburile matriarhale descrise ulterior de Herodot, au cucerit oraşul lor Cerne. Legenda lui Diodor nu poate fi datată arheologic,

însă el o face să preceadă o invadare libiană a Cicladelor şi a Traciei, eveniment care nu a putut avea loc mai târziu de mileniul al III-lea î.Hr. Dacă Atlantida era, în acest caz, în vestul Libiei, este posibil ca inundaţiile care au făcut-o să dispară să se fi datorat fie unor ploi fenomenale, precum cele care au provocat vestitele potopuri mesopotamian şi ogigian (*38.*3-5*), fie unei maree însoţite de un vânt puternic dinspre nord-vest, precum cea care a măturat o mare parte din Țările de Jos în secolele al XII-lea şi al XIII-lea şi au format Golful Zuiderzee, fie unei scufundări a regiunii de coastă. De fapt, este posibil ca Atlantida să fi fost inundată odată cu formarea Lacului Tritonis (*8.*a*), care se pare că acoperea cândva multe mii de kilometri pătraţi din şesurile libiene şi poate că se întindea la nord până în vestul Golfului Sidra, numit de geograful Scylax „Golful Tritonis”, unde recifele periculoase sugerează un lanţ de insule dintre care au mai supravieţuit doar Jerba şi Kerkennah.

6. Insula rămasă în centrul lacului amintit de Diodor (*131.*l*) era, poate, Chaamba Bou Rouba din Sahara. Diodor pare să se refere la o astfel de catastrofă atunci când scrie, în relatarea lui despre amazoane şi Atlantida (III.5): „Şi se spune că, în urma cutremurelor, părţile Libiei dinspre ocean au înghiţit Lacul Tritonis, făcându-l să dispară”. De vreme ce Lacul Tritonis încă exista pe vremea lui, ceea ce i se spusese era probabil că, drept rezultat al cutremurelor din vestul Mediteranei, marea înghiţise o parte a Libiei şi formase Lacul Tritonis. Zuiderzee şi Lacul Copais sunt ambele secate acum, iar Lacul Tritonis, care, potrivit lui Scylax, încă acoperea nouă mii de mile pătrate în epoca clasică, s-a restrâns la mlaştinile sărate Chott Melghir şi Chott el Jerid. Dacă aceasta era Atlantida, atunci unii dintre agricultorii rămaşi fără pământ au plecat spre vest, în Maroc, alţii spre sud, peste Sahara, alţii spre est, în Egipt, şi mai departe, luându-şi povestea cu ei; câţiva au rămas pe malul lacului. Este foarte posibil ca elefanţii lui Platon să fi existat pe acest teritoriu, chiar dacă ţărmul muntos al Atlantidei aparţine Cretei, despre care egiptenii care urau marea ştiau doar din auzite.

7. Cele cinci perechi de fii gemeni ai lui Poseidon care au depus jurământ de credinţă lui Atlas trebuie să fi fost reprezentanţii la Faros ai regatelor „keftiu” aliate cu cretanii. În epoca miceniană,

regula era dubla suveranitate: Sparta cu Castor şi Polideuces, Mesena cu Idas şi Linceu, Argos cu Pretos şi Acrisios, Tirint cu Heracle şi Ificles, Teba cu Eteocle şi Polinice. Fiii lui Poseidon trebuie să fi devenit cruzi şi lacomi abia după căderea Cnososului, când onestitatea comercială a intrat în declin, iar negustorii s-au transformat în piraţi.

8. Numele lui Prometeu, „prevedere", îşi poate avea originea într-o înţelegere greşită de către greci a cuvântului sanscrit *pramantha*, svastica sau băţul de aprins focul, pe care se presupunea că el îl inventase, de vreme ce Zeus Prometeu de la Thurium este înfăţişat ţinând un băţ de aprins focul. Prometeu, eroul popular indo-european, a fost confundat cu eroul carian Palamede, inventatorul sau propagatorul tuturor artelor civilizate (inspirat de zeiţă) şi cu zeul babilonian Ea, care pretindea să fi creat un om minunat din sângele lui Kingu (un fel de Cronos), în timp ce Zeiţa-Mamă Aruru a creat un om inferior din argilă. Fraţii Pramanthu şi Manthu, care apar în *Bhagavata Purana*, o epopee sanscrită, ar putea fi prototipurile lui Prometeu şi Epimeteu („neprevedere"); însă relatarea lui Hesiod despre Prometeu, Epimeteu şi Pandora nu este un mit autentic, ci o fabulă antifeministă, probabil inventată de el însuşi, chiar dacă se bazează pe povestea lui Demofon şi Filis ([*]169.*j*). Pandora („atotdăruitoare") era Zeiţa-Pământ Rhea, venerată sub acest nume în Atena şi aiurea (Aristofan, *Păsările* 971; Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana* VI.39), pe care pesimistul Hesiod o învinovăţeşte pentru a-l fi făcut pe om muritor şi pentru toate relele vieţii lui, ca şi pentru comportamentul frivol şi necuviincios al soţiilor. Povestea lui despre împărţirea taurului nu este un mit, ci o anecdotă inventată pentru a explica pedepsirea lui Prometeu şi anomalia de a li se oferi zeilor din animalul sacrificial doar oasele coapselor şi grăsimea. În *Geneza*, caracterul sacru al oaselor de la coapse este explicat prin şchiopătatul lui Iacov pe care un înger i l-a provocat în timpul unei lupte corp la corp. Vasul (nu cutia) Pandorei conţinea iniţial suflete înaripate.

9. Locuitorii greci ai insulelor încă mai poartă focul dintr-un loc în altul în miezul unei tulpini de fenicul, iar înlănţuirea lui Prometeu pe Muntele Caucaz poate fi o legendă preluată de eleni în timpul migraţiei lor spre Grecia dinspre Marea Caspică: cea a

unui gigant de gheaţă culcat pe zăpada înălţimilor montane şi înconjurat de un stol de vulturi.

10. Atenienii se străduiau să nege că zeiţa lor îl luase pe Prometeu drept amant, ceea ce sugerează că el fusese identificat local cu Hefaistos, un alt zeu al focului şi inventator, despre care se spunea aceeaşi poveste (*25.*b*), deoarece el împărţea templul cu Atena pe Acropole.

11. Menetios („putere pierdută") este un rege sacru al cultului stejarului; numele se referă probabil la schilodirea lui rituală (*7.*1* şi 50.*2*).

12. Dacă svastica rotită în sensul acelor de ceasornic este un simbol al soarelui, cea rotită în sens contrar este un simbol al lunii. La akanii din vestul Africii, un popor de descendenţă libio-berberă, ea o reprezintă pe Zeiţa Triplă Ngame.

1. Eustathios din Salonic, *Comentarii la* Iliada *şi* Odiseea *lui Homer* p. 987; Hesiod, *Teogonia* 507 şi urm.; Apollodor I.2.3.
2. Platon, *Timaios* 6 şi *Critias* 9-10.
3. Homer, *Odiseea* I.52-4; Hesiod, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 150.
4. Diodor din Sicilia IV.27; Apollodor II.5.11; Ovidiu, *Metamorfoze* IV.630.
5. Eschil, *Prometeu înlănţuit* 218, 252, 445 şi urm., 478 şi urm. şi 228-36.
6. Hesiod, *Teogonia* 521-64; *Dialogurile zeilor* I şi *Prometeu sau Caucazul* 3.
7. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.42.
8. Hesiod, *Munci şi zile* 42-105 şi *Teogonia* 565-619; Scolie la Apollonios din Rodos II.1249.

9* Unităţi administrative, districte cu o sută de sate în Țara Galilor (n.tr.).

40. Eos

a. La sfârşitul fiecărei nopţi, Eos cea cu degete trandafirii şi mantia de culoarea şofranului, fiică a titanilor Hiperion şi Teea, se înalţă din culcuşul ei de la Răsărit, urcă în carul tras de caii Lampos şi Faeton şi merge în Olimp, unde dă vestea apropierii fratelui ei, Helios. Când se iveşte Helios, ea devine Hemera şi îl însoţeşte în călătoriile lui până când, devenită Hespera, anunţă sosirea lor cu bine pe ţărmurile de Apus ale lui Ocean[1].

b. Afrodita, furioasă că îl găsise odată pe Ares în patul lui Eos, a blestemat-o să râvnească veşnic după muritori tineri, pe care apoi ea a început să îi seducă în secret, ruşinată, unul după altul. Mai întâi Orion, apoi Cefalos, apoi Clitos, nepot al lui Melampus, chiar dacă era căsătorită cu Astreos, ce provenea din titani şi căruia îi născuse nu doar Vânturile de Nord, Vest şi Sud, dar şi pe Fosforos şi, zic unii, toate stelele din Cer[2].

c. În cele din urmă, Eos i-a luat cu ea pe Ganimede şi pe Titonos, fiul lui Tros sau Ilos. Când Zeus i l-a furat pe Ganimede, ea l-a implorat să îi dea lui Titonos nemurire, ceea ce el a încuviinţat. Dar a uitat să ceară şi tinereţe veşnică, un dar câştigat de Selene pentru Endimion; pe zi ce trecea, Titonos devenea tot mai bătrân, albit şi gârbovit şi vocea îi devenise stridentă, iar când Eos, într-un sfârşit, a obosit să îl mai îngrijească, l-a încuiat în dormitorul ei, unde el s-a transformat într-un greiere[3].

*

1. Fecioara Aurora era o plăsmuire elenică, acceptată cu greu de mitografi ca titanidă de a doua generaţie; carul ei cu doi cai şi anunţarea de către ea a sosirii Soarelui sunt mai curând alegorii decât mituri.

2. Necontenitele aventuri amoroase ale lui Eos cu tineri muritori sunt şi ele alegorice: zorii aduc amanţilor de peste noapte o reînnoire a dorinţei erotice, acesta fiind momentul când bărbaţii se lasă cel mai adesea purtaţi de pasiune. Alegoria unirii ei cu Astreos este una simplă: stelele se contopesc cu zorii la răsărit, iar Astreos, vântul din zori, apare ca şi cum ar fi o emanaţie a lor. Apoi, deoarece vântul era considerat un agent fecundator, Eos a devenit mama Luceafărului-de-dimineaţă, rămas singur pe cer. (Astreos era un alt nume al lui Cefalos, despre care se spunea, de asemenea, că era tatăl Luceafărului-de-dimineaţă împreună cu ea.) De aici decurgea, din punct de vedere filosofic, că, de vreme ce Luceafărul-de-seară este identic cu cel de dimineaţă, iar seara este ultimul aspect al zorilor, toate stelele trebuie să se fi născut din Eos, la fel şi toate vânturile, în afara celui din zori. Însă această alegorie contrazicea mitul creării lui Boreas de către Zeiţa-Lună Eurinome (*1.*a*).

3. În arta grecească, Eos şi Hemera sunt personaje care nu se deosebesc unul de celălalt. Titonos a fost considerat de alegorişti ca însemnând „încuviinţare a unei prelungiri” (de la *teino* şi *one*), o trimitere la prelungirea vieţii lui ca urmare a rugăminţii lui Eos; dar este probabil mai degrabă o formă masculină al propriului nume al lui Eos, Titone – de la *tito*, „zi” (Tzetzes, *Despre Licofron* 941) şi *one*, „regină” –, însemnând „partener al reginei zilei”. Greierii sunt activi imediat ce ziua îşi face simţită căldura, iar pentru colonizatorii greci ai Asiei Mici, greierii de aur erau un simbol al lui Apollo ca Zeu-Soare.

1. Homer, *Odiseea* V.1 şi XXIII.244-6; Teocrit, *Idile* II.148.
2. Apollodor I.4.4; Homer, *Odiseea* XV.250; Hesiod, *Teogonia* 378-82.
3. Scolie la Apollonios din Rodos III.115; *Imn homeric către Afrodita* 218-38; Hesiod, *Teogonia* 984; Apollodor III.12.4; Horaţiu, *Ode* III.20; Ovidiu, *Fastele* I.461.

41. Orion

a. Orion, un vânător din Hiria beoţiană şi cel mai arătos bărbat în viaţă, era fiul lui Poseidon şi al lui Euriale. Venind într-o zi la Hiria, în Chios, s-a îndrăgostit de Merope, fiica lui Oenopion, fiul lui Dionysos. Oenopion i-o făgăduise pe Merope de soţie dacă va elibera insula de jivinele periculoase care o bântuiau, ceea ce el s-a pornit să facă, aducându-i în fiecare seară lui Merope pieile acestora. Dar când sarcina a fost în sfârşit îndeplinită, iar Orion a revendicat-o de soţie, Oenopion i-a spus că umblau zvonuri că ar fi lei, urşi şi lupi care încă mai dădeau târcoale pe dealuri şi a refuzat să-şi ţină făgăduiala, adevărul fiind că el însuşi era îndrăgostit de ea.

b. Într-o noapte, descurajat fiind, Orion a băut un burduf de vin de-al lui Oenopion, ceea ce l-a aţâţat atât de tare, încât a pătruns în dormitorul lui Merope şi a constrâns-o să se împreuneze cu el. Când s-au ivit zorile, Oenopion l-a invocat pe tatăl lui, pe Dionysos, care a trimis nişte satiri să-l facă să bea şi mai mult vin, până când a adormit de-a binelea; atunci Oenopion i-a scos ambii ochi şi l-a aruncat pe ţărmul mării. Un oracol l-a înştiinţat că şi-ar putea recăpăta vederea dacă va merge spre est şi îşi va roti orbitele către Helios, spre locul de unde acesta răsare din Ocean. Fără să mai întârzie, Orion a plecat pe mare într-o bărcuţă cu vâsle şi, urmând sunetul ciocanului unui ciclop, a ajuns în Lemnos. Acolo a intrat în fierăria lui Hefaistos, a înşfăcat o calfă pe nume Cedalion şi l-a suit pe umerii săi, ca să-l călăuzească. Cedalion l-a condus pe Orion pe pământ şi pe mare, până când a ajuns, în sfârşit, la Oceanul cel îndepărtat, unde Eos s-a îndrăgostit de el, iar fratele ei, Helios, i-a redat pe dată vederea.

c. După ce a vizitat Delosul însoţit fiind de Eos, Orion s-a întors ca să se răzbune pe Oenopion, pe care însă nu l-a putut găsi

nicăieri în Chios, deoarece se ascundea într-o încăpere de sub pământ făcută anume pentru el de Hefaistos. Orion a navigat spre Creta, unde credea că Oenopion ar fi putut să fugă ca să se pună sub protecţia bunicului său, Minos, şi acolo a întâlnit-o pe Artemis, cu care împărtăşea aceeaşi dragoste pentru vânătoare. Ea l-a convins curând să renunţe la răzbunare şi, în schimb, să meargă să vâneze împreună cu ea[1].

d. Dar Apollo aflase că Orion nu-i refuzase lui Eos invitaţia de a împărţi cu el patul ei din insula sacră Delos – Zorii încă mai roşesc în fiecare zi amintindu-şi de această indiscreţie a lor – şi, mai mult, că el se lăudase că scăpase întreg pământul de animalele şi monştrii sălbatici. Temându-se, prin urmare, că Artemis, sora lui, s-ar fi putut dovedi la fel de sensibilă ca şi Eos, Apollo s-a dus la Pământul-Mamă şi, repetând perfid laudele de sine ale lui Orion, a făcut ca un scorpion monstruos să plece pe urmele lui. Orion a atacat scorpionul, mai întâi cu săgeţi, apoi cu sabia, dar, văzând că armura acestuia rezista la orice armă aducătoare de moarte, s-a aruncat în mare şi a înotat spre Delos, unde, spera el, Eos avea să-l ia sub protecţia sa. Apollo a chemat-o atunci pe Artemis: „Vezi obiectul acela negru care pluteşte pe mare, acolo departe, lângă Ortigia? E capul unui nemernic pe nume Candaon, care tocmai a sedus-o pe Opos, una din preotesele tale hiperboreene. Te provoc să-l străpungi cu săgeata!”. Or, Candaon era numele beoţian al lui Orion, chiar dacă Artemis nu ştia asta. Ea a ţintit cu grijă, a slobozit săgeata şi, când a plecat înot să-şi recupereze prada, a descoperit că străpunsese capul lui Orion. Profund îndurerată, l-a implorat pe fiul lui Apollo, pe Asclepios, să îl readucă la viaţă, iar acesta a consimţit; dar Orion a fost spulberat de fulgerul lui Zeus înainte ca Asclepios să-şi poată îndeplini misiunea. Artemis a trimis atunci chipul lui Orion printre stele, unde este urmărit fără încetare de Scorpion. Umbra lui coborâse deja pe Câmpiile Asfodelului.

e. Unii spun însă că scorpionul l-a împuns şi l-a omorât pe Orion, iar Artemis a fost supărată pe el fiindcă le-a urmărit cu dragostea lui pe însoţitoarele ei, cele şapte Pleiade fecioare, fiicele lui Atlas cu Pleione. Ele au luat-o la goană peste câmpiile din Beoţia, până când zeii le-au transformat în porumbiţe şi le-au pus chipurile printre stele. Însă aceasta este o relatare eronată, de vreme ce Pleiadele nu erau virgine: trei dintre ele se împreunaseră

cu Zeus, două cu Poseidon, una cu Ares, iar a şaptea se căsătorise cu Sisif din Corint şi nu reuşise să fie inclusă în constelaţie, deoarece Sisif era muritor[2].

f. Alţii zic următoarea poveste stranie despre naşterea lui Orion, ca să-i explice numele (care uneori este scris Urion) şi tradiţia conform căreia el era fiu al Pământului-Mamă. Hirieu, un ţăran sărac crescător de albine, care jurase să nu aibă copii, a îmbătrânit şi a devenit impotent. Dar când Zeus şi Hermes, deghizaţi, l-au vizitat, văzând că au fost trataţi cu ospitalitate, l-au întrebat ce dar îşi dorea el cel mai mult. Hirieu a oftat adânc şi a răspuns că ceea ce voia el cel mai mult, anume să aibă un fiu, era cu neputinţă acum. Totuşi, zeii l-au învăţat să sacrifice un taur, să urineze pe pielea lui şi apoi să o îngroape în mormântul soţiei. El a făcut întocmai şi, nouă luni mai târziu, i s-a născut un copil, pe care l-a botezat Urion, „cel care urinează" – şi, într-adevăr, atât răsăritul, cât şi apusul constelaţiei Orion aduc ploaia[3].

*

1. Povestea lui Orion constă din trei sau patru mituri disparate puse laolaltă. Primul, relatat confuz, este cel al lui Oenopion. Acesta se referă la faptul că un rege sacru nu doreşte să renunţe la tron la sfârşitul perioadei lui de domnie, nici măcar după ce noul candidat la regalitate trecuse deja prin luptele lui rituale şi se căsătorise cu regina urmând ceremoniile obişnuite. Or, noul rege este doar unul interimar sau *interrex*, care, după ce domneşte o zi, este omorât imediat şi devorat de menade (*30.*1*); vechiul rege, care a simulat moartea într-un mormânt, se recăsătoreşte apoi cu regina şi îşi continuă domnia (*123.*4*).

2. Detaliul irelevant al ciocanului ciclopului explică orbirea lui Orion: o reprezentare mitologică a lui Odiseu arzând cu fierul roşu ochiul ciclopului (*170.*d*) pare să fi fost combinată cu o alegorie elenică: titanul Soare este orbit în fiecare seară de duşmanii lui, dar i se redă vederea a doua zi în zori. Orion („cel care locuieşte pe munte") şi Hiperion („cel care locuieşte la înălţime") sunt, de fapt, acelaşi personaj. Laudele lui Orion că ar fi exterminat sălbăticiunile nu doar că se referă la luptele lui rituale (*123.*1*), ci sunt şi o fabulă a Soarelui care se înalţă, la a cărui vedere toate

sălbăticiunile se retrag în bârlogurile lor (*cf. Psalmi* CIV.23).

3. Relatarea lui Plutarh despre scorpionul trimis de zeul Seth să îl omoare pe copilul Horus, fiu al lui Isis şi Osiris, în cea mai călduroasă parte a verii, explică moartea lui Orion prin muşcătura scorpionului şi apelul lui Artemis la Asclepios (Plutarh, *Despre Isis şi Osiris* 19). Horus moare, dar Ra, Zeul-Soare, îl reînvie, iar mai târziu el răzbună moartea tatălui său, Osiris; în mitul iniţial, şi Orion ar fi fost readus la viaţă. De asemenea, Orion este în parte Ghilgameş, un Heracle babilonian pe care oamenii-scorpion îl atacă în a zecea tăbliţă a epopeii calendarului – mit care se referea la rănirea mortală a regelui sacru când Soarele se înălţa în Scorpion. În care anume anotimp avea loc rănirea, e în funcţie de vechimea mitului; când a fost creat zodiacul, Scorpion era probabil un semn de august, dar în epoca clasică, precesiunea punctelor echinocţiale l-a mutat în octombrie.

4. O altă versiune a morţii lui Orion este consemnată pe una dintre tăbliţele hitite de la Ras Shamra. Anat sau Anatha, Zeiţa Luptelor, s-a îndrăgostit de un vânător chipeş pe nume Aqhat, iar când el a refuzat, iritat fiind, să îi dea arcul său, ea i-a cerut ucigaşului Yatpan să i-l fure. Spre marea ei disperare, neîndemânaticul Yatpan nu doar că l-a omorât pe Aqhat, dar a şi scăpat arcul în mare. Semnificaţia astronomică a acestui mit este că Orion şi Arcul – o parte a constelaţiei pe care grecii o numeau „Ogarul" – coboară sub orizontul de la sud timp de două luni în fiecare primăvară. În Grecia, povestea pare să fi fost adaptată într-o legendă despre modul în care preotesele orgiastice ale lui Artemis – Opis fiind un nume al lui Artemis însăşi – l-au omorât pe un îndrăgostit aflat în vizită pe insuliţa lor, Ortigia. Iar în Egipt, de vreme ce revenirea constelaţiei Orion precedă arşiţa verii, ea a fost confundată cu duşmanul lui Horus, Seth, cele două stele strălucitoare de deasupra fiind urechile măgarului său.

5. Mitul naşterii lui Orion este, probabil, mai mult decât o poveste comică modelată după cea a lui Filemon şi Baucis (Ovidiu, *Metamorfoze* VIII.670-724) şi spusă pentru a explica prima silabă a străvechiului său nume, Urion – ca şi cum ar fi fost derivat din *ourein*, „a urina", nu din *ouros*, forma homerică a lui *oros*, „munte". Însă este posibil ca o vrajă africană arhaică de invocare a ploii, care constă în a urina pe pielea unui bou, să fi fost cunoscută

grecilor; iar faptul că Orion era fiu al lui Poseidon, Zeul Apelor, este o aluzie evidentă la puterile lui de a aduce ploaia.

6. Numele Pleiadelor, de la rădăcina *plei*, „a naviga”, se referă la înălţarea lor în anotimpul când se apropie vremea propice pentru navigat. Dar forma lui Pindar, *peleiades*, „stol de porumbei”, era probabil cea originară, de vreme ce *Hiadele* sunt purceluşi. Se pare că o a şaptea stea din grup a dispărut la sfârşitul mileniului al II-lea (*67.*j*), deoarece Hyginus (*Fabula* 192) spune că Electra a dispărut îndurerată de distrugerea Casei lui Dardanos. Urmărirea zadarnică de către Orion a Pleiadelor, situate în constelaţia Taurului, se referă la prezenţa lor deasupra orizontului cu puţin înainte de reapariţia lui Orion.

1. Homer, *Odiseea* XI.310; Apollodor I.4.3-4; Parthenios, *Erotica pathemata* 20; Lucian din Samosata, *De domo* 20; Theon, *Despre Aratos* 638; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.34.
2. Apollodor, *loc. cit.*
3. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.539; Ovidiu, *Fastele* V.537 şi urm.; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.34.

42. Helios

a. Helios, pe care Eurifaesa cea cu ochi de vacă i l-a născut titanului Hiperion, este frate cu Selene şi cu Eos. Trezit de cântatul cocoşului, care îi este consacrat, şi anunţat de Eos, el umblă zi de zi pe Cer cu un car tras de patru cai de la un palat măreţ din estul îndepărtat, de lângă Colhida, la un altul la fel de măreţ din vestul îndepărtat, unde caii lui deshămaţi pasc pe Insulele Fericiţilor[1]. El navighează spre casă pe apa Oceanului, care înconjură lumea, îmbarcându-şi carul şi atelajul pe un bac de aur făcut anume pentru el de Hefaistos şi doarme întreaga noapte într-o cabină confortabilă[2].

b. Helios poate să vadă tot ce se întâmplă pe pământ, dar nu este foarte atent – odată nu a reuşit să observe nici măcar cum i-au furat cireada sacră însoţitorii lui Odiseu. El are mai multe asemenea cirezi de vite, fiecare cu câte trei sute cincizeci de capete. Cele din Sicilia sunt îngrijite de fiicele lui, Fetusa şi Lampetia, dar el îşi ţine cea mai bună cireadă în insula spaniolă Eritia[3]. Rodos este proprietatea lui funciară. S-a întâmplat ca, atunci când Zeus împărţea insule şi oraşe diferiţilor zei, să uite să-l includă şi pe Helios printre ei. „Vai!”, a spus el, „acum va trebui să o iau de la capăt”. „Nu, Sire”, a răspuns Helios politicos, „astăzi am remarcat, după unele semne, o nouă insulă care se ivea din mare, în sudul Asiei Mici. Voi fi foarte mulţumit cu aceea”.

c. Zeus a chemat-o pe ursita Lachesis să fie martoră că orice astfel de insulă nouă trebuia să îi aparţină lui Helios[4]; iar când Rodos s-a înălţat bine deasupra valurilor, Helios a revendicat-o şi a zămislit acolo, cu nimfa Rode, şapte fii şi o fiică. Unii spun că Rodos existase înainte de această epocă şi că a reapărut din valuri după ce fusese acoperită de marile inundaţii trimise de Zeus. Locuitorii ei autohtoni au fost telchinii, iar Poseidon s-a îndrăgostit de unul

dintre ei, de nimfa Halia, cu care i-a zămislit pe Rode şi şase fii; cei şase fii care au insultat-o pe Afrodita, aflată acolo în trecere pe drumul de la Citera spre Pafos, şi atunci ea le-a luat minţile; şi-au siluit mama şi au comis şi alte crime într-atât de detestabile, încât Poseidon i-a scufundat pe toţi sub pământ, iar ei au devenit Demonii Orientului. Iar Halia s-a aruncat în mare şi a fost zeificată drept Leucoteea – deşi aceeaşi poveste este spusă şi despre Ino, mama lui Melicertes din Corint. Prevăzând potopul, telchinii au navigat în toate direcţiile, mai ales spre Licia, şi au renunţat la revendicările lor asupra Rodosului. În felul acesta Rode a rămas singura moştenitoare, iar cei şapte fii pe care i-a avut cu Helios au condus insula după reapariţia ei. Ei au devenit astronomi vestiţi şi au avut o soră pe nume Electrio, care a murit fecioară, fiind venerată de atunci ca semizeiţă. Unul dintre ei, pe nume Actis, a fost surghiunit pentru fratricid şi a fugit în Egipt, unde a întemeiat oraşul Heliopolis şi a fost primul care a predat astrologie egiptenilor, inspirat de tatăl lui, Helios. Locuitorii din Rodos au construit în cinstea lui Colosul, o statuie înaltă de şaptezeci de coţi. Iar Zeus a mai adăugat teritoriilor lui Helios şi noua insulă Sicilia, care fusese un proiectil aruncat în lupta cu giganţii.

d. Într-o dimineaţă, Helios a cedat în faţa fiului său Faeton, care îi ceruse insistent permisiunea de a conduce carul solar. Faeton voia să le arate surorilor lui, Prote şi Climene, de ce este în stare: iar mama lui, Rode (al cărei nume este nesigur, deoarece ei i se spusese atât pe ambele nume ale fiicelor ei, cât şi pe cel de Rode), l-a încurajat. Dar, nefiind suficient de puternic pentru a struni galopul cailor albi pe care surorile lui îi înhămaseră pentru el, Faeton a mers mai întâi atât de sus în cer, încât toţi tremurau de teamă, apoi atât de aproape de pământ, încât a pârjolit câmpiile. Cuprins de furie, Zeus l-a ucis cu un fulger, iar el a căzut în fluviul Pad. Surorile lui îndurerate au fost transformate în plopi care plâng cu lacrimi de chihlimbar pe malurile râului; sau, spun unii, au fost prefăcute în arini[5].

*

1. Subordonarea Soarelui faţă de Lună, până când Apollo a uzurpat locul lui Helios şi a făcut din el o zeitate a intelectului, este

o caracteristică remarcabilă a vechii mitologii greceşti. Helios nu era chiar un olimpian, ci fiul unui simplu titan; şi, chiar dacă Zeus a împrumutat mai târziu anumite caracteristici solare de la zeul hitit şi corintian Tesup (*67.*1*) şi de la alţi zei solari din Orient, acestea nu erau importante în comparaţie cu tunetele şi fulgerele pe care le stăpânea. Numărul vitelor din cirezile lui Helios – în *Odiseea* i se spune Hiperion (*170.*u*) – aminteşte de tutela lui asupra Marii Zeiţe: este numărul de zile acoperite de douăsprezece lunaţii complete, ca în anul lui Numa (Censorinus XX), mai puţin cele cinci zile consacrate lui Osiris, Isis, Seth, Horus şi Nephthys. Este de asemenea un multiplu al numerelor lunare cincizeci sau şapte. Aşa-numitele fiice ale lui Faeton sunt, de fapt, preotese ale Lunii – vacile fiind animale mai degrabă lunare decât solare în mitologia europeană timpurie; iar mama lui Helios, Eurifaesa cea cu ochi de vacă, este Zeiţa-Lună însăşi. Alegoria unui car al soarelui care goneşte pe cer este elenică în esenţă, dar Nilsson, în *Primitive Time Reckoning* (1920), a demonstrat că, chiar şi în Grecia clasică, culturile străvechi de clan erau reglementate doar de lună, ca şi economia agricolă din Beoţia lui Hesiod. Un inel de aur din Tirint şi altul din Acropola din Micene dovedesc că zeiţa controla atât luna, cât şi soarele, care sunt plasate deasupra capului ei.

2. În povestea lui Faeton, care este un alt nume pentru Helios însuşi (Homer, *Iliada* XI.735 şi *Odiseea* V.479), o fabulă instructivă a fost grefată pe alegoria carului, morala fiind că taţii nu ar trebui să îşi răsfeţe fiii, plecând urechea la sfaturile femeilor. Însă fabula nu este chiar atât de simplă cum pare: ea are o importanţă mitică prin referinţa la sacrificarea anuală a unui prinţ regal, în singura zi considerată că aparţine anului terestru, nu celui sideral, anume cea care urma după cea mai scurtă zi. Regele sacru se prefăcea că moare la apus; băiatul *interrex* era învestit imediat cu titlurile, demnităţile şi ustensilele lui sacre, se căsătorea cu regina şi era ucis douăzeci şi patru de ore mai târziu: în Tracia, era sfâşiat în bucăţi de femei deghizate în cai (*27.*e* şi 130.*1*), dar în Corint şi aiurea era târât în urma unui car al soarelui tras de cai anume zădărâţi până când era zdrobit şi murea. Atunci vechiul rege reapărea din mormântul în care se ascunsese (*41.*1*), ca succesor al băiatului. Miturile lui Glaucos (*71.*a*), Pelops (*109.*j*) şi Hipolit („goană a cailor” – *101.*g*) se referă la acest obicei, care pare să fi

fost adus în Babilon de hitiţi.

3. Plopii-negri erau consacraţi lui Hecate, dar cei albi ofereau promisiunea reînvierii (*31.*5* şi 134.*f*); astfel, transformarea surorilor lui Faeton în plopi arată că avem de-a face cu o insulă a morţilor în care un ordin de preotese oficia la templul oracular al unui rege tribal. Faptul că se spune şi că au fost transformate în arini susţine această ipoteză, de vreme ce arinii mărgineau Eea („tânguire”) lui Circe, o insulă sepulcrală aflată la intrarea în Adriatica, nu departe de vărsarea Padului (Homer, *Odiseea* V.64 şi 239). Arinii erau consacraţi lui Foroneu, eroul oracular şi inventatorul focului (*57.*1*). Valea Padului era, în Epoca Bronzului, punctul terminus cel mai sudic al drumului pe care chihlimbarul, consacrat Soarelui, ajungea în Mediterana din Baltica (*148.*9*).

4. Rodos a fost proprietatea Zeiţei-Lună Danae – numită Camira, Ialisa şi Linda (*60.*2*) – până când ea a fost dată la o parte de Zeul-Soare hitit Tesup, venerat ca taur (*93.*1*). Danae poate fi identificată cu Halia („cea a mării”), Leucoteea („zeiţă albă”) şi Electrio („chihlimbar”). Cei şase fii şi fiica lui Poseidon, ca şi cei şapte fii ai lui Helios, indică o săptămână de şapte zile guvernată de puteri planetare sau de titani (*1.*3*). Actis nu a întemeiat Heliopolis – Onn sau Aunis –, unul dintre cele mai străvechi oraşe din Egipt, iar pretenţia că a predat astrologie egiptenilor e ridicolă. Dar, după Războiul Troian, locuitorii din Rodos au fost o vreme singurii negustori pe mare recunoscuţi de faraoni şi par să fi avut legături religioase străvechi cu Heliopolis, centrul cultului lui Ra. „Zeus Heliopolitanul”, care poartă busturile celor şapte puteri planetare pe cuirasă, poate fi din Rodos ca inspiraţie; statui similare au fost găsite la Tortosa, în Spania, şi Byblos, în Fenicia (*1.*4*).

1. *Imn homeric către Helios* 2 şi 9-16; *Imn homeric către Atena* 13; Hesiod, *Teogonia* 371-4; Pausanias V.25.5; Nonnos, *Dionisiacele* XII.1; Ovidiu, *Metamorfoze* II.1 şi urm. şi 106 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 183; Athenaios VII.296.
2. Apollodor II.5.10; Athenaios XI.39.
3. Homer, *Odiseea* XII.323 şi 357; Apollodor I.6.1; Teocrit, *Idile* XXV.130.
4. Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar VII.54 şi urm.
5. Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar VI.78; Tzetzes, *Chiliade* IV.137;

Hyginus, *Fabulele* 52, 152 şi 154; Euripide, *Hipolit* 737; Apollonios din Rodos IV.598 şi urm.; Lucian *Dialogurile zeilor* 25; Ovidiu, *Metamorfoze* I.755 şi urm.; Vergiliu, *Bucolice* VI.62; Diodor din Sicilia V.3; Apollodor I.4.5.

43. Fiii lui Hellen

a. Hellen, fiul lui Deucalion, s-a căsătorit cu Orseis şi s-a stabilit în Tesalia, unde fiul lui cel mare, Eol, i-a succedat[1].

b. Fiul cel mic al lui Hellen, Doros, a emigrat pe Muntele Parnas, unde a întemeiat cea dintâi comunitate doriană. Al doilea său fiu, Xutos, fugise deja la Atena, după ce fusese acuzat de furt de fraţii lui, şi s-a căsătorit cu Creusa, fiica lui Erehteu, care i-a născut pe Ion şi Aheos. Astfel, cele patru cele mai faimoase naţiuni elenice, anume ionienii, eolienii, aheii şi dorienii, sunt toate descendente din Hellen. Dar Xutos nu a prosperat în Atena: la moartea lui Erehteu, fiind ales arbitru, l-a numit pe cumnatul lui mai mare, Cecrops al Doilea, ca moştenitor legitim al tronului. Această decizie s-a dovedit a fi nepopulară, iar Xutos a fost izgonit din oraş şi a murit în Egialos, Ahaia de azi[2].

c. Eol a sedus-o pe fiica lui Chiron, pe profetesa Thea, numită de unii Thetis, care era tovarăşa de vânătoare a lui Artemis. Thea s-a temut că Chiron avea s-o pedepsească aspru când va afla de starea ei, dar nu a îndrăznit să apeleze la Artemis pentru ajutor; oricum, Poseidon, dorind să-i facă prietenului său Eol o favoare, a preschimbat-o pentru un timp într-o iapă pe care o chema Euippe. Când ea şi-a fătat mânza, pe Melanipe, pe care Poseidon avea să o transforme mai târziu într-o fetiţă, acesta a aşezat imaginea Theei printre stele; ea se numeşte acum constelaţia Calului. Eol a luat-o pe Melanipe, i-a schimbat numele în Arne şi a încredinţat-o unui anume Desmontes, care, neavând copii, s-a bucurat să o adopte. Chiron nu a ştiut nimic din toate astea.

d. Poseidon a sedus-o pe Arne, pe care nu o scăpase din vedere de pe când era o fetiţă, de cum a împlinit vârsta potrivită; iar Desmontes, descoperind că Arne era însărcinată, a orbit-o, a zăvorât-o într-un cavou gol şi i-a lăsat strictul necesar de pâine şi

apă care s-o ţină în viaţă. Acolo ea a născut doi fii gemeni, pe care Desmontes le-a dat ordin servitorilor să îi abandoneze pe Muntele Pelion ca să-i mănânce sălbăticiunile. Dar un păstor din Icaria i-a găsit şi i-a salvat pe gemeni, dintre care unul semăna atât de bine cu bunicul lui matern, încât a primit numele lui, Eol, iar celălalt a trebuit să se mulţumească cu numele Beotos.

e. Între timp, Metapontos, regele Icariei, o ameninţase cu divorţul pe soţia lui, Teano, care era stearpă, dacă nu-i va naşte un moştenitor nu mai târziu de un an. În timp ce el era plecat să consulte un oracol, ea a cerut ajutorul unui păstor, iar el i-a adus copiii găsiţi pe care, la întoarcerea lui Metapontos acasă, ea i-a dat ca fiind ai ei. Mai târziu, dovedindu-se că nu era deloc stearpă, ea i-a născut lui Metapontos doi fii gemeni. Dar gemenii găsiţi, de descendenţă divină, erau cu mult mai frumoşi decât ai ei. Cum Metapontos nu avea motiv să suspecteze că Eol şi Beotos nu ar fi copiii lui, ei au rămas preferaţii lui. Invidioasă, Teano a aşteptat până când Metapontos a plecat din nou de acasă, de data asta pentru a face un sacrificiu pe altarul lui Artemis Metapontina. Atunci, a dat ordin ca propriii ei fii să meargă la vânătoare cu fraţii lor mai mari şi să-i omoare, ca şi cum ar fi fost un accident. Planul lui Teano a eşuat însă, deoarece, în lupta care a urmat, Poseidon a sărit în ajutorul fiilor lui. Aşa că Eol şi Beotos au adus trupurile moarte ale atacatorilor înapoi la palat; când Teano i-a văzut apropiindu-se, s-a înjunghiat cu un cuţit de vânătoare.

f. Văzând acestea, Eol şi Beotos au fugit la tatăl lor adoptiv, păstorul, unde Poseidon însuşi le-a destăinuit secretul naşterii lor. Le-a dat ordin să îşi salveze mama, care încă suferea în cavou, şi să-l omoare pe Desmontes, ceea ce ei au făcut fără să ezite. Apoi, Poseidon i-a redat lui Arne vederea şi s-au întors toţi trei în Icaria. Când Metapontos a aflat că Teano îl înşelase, s-a căsătorit cu Arne şi i-a adoptat pe fiii ei ca moştenitori[3].

g. Lucrurile au mers bine câţiva ani, până când Metapontos a hotărât să se lepede de Arne şi să se căsătorească iar. Eol şi Beotos au luat partea mamei lor în cearta care a urmat şi au ucis-o pe Autolite, noua regină, dar au fost constrânşi să renunţe la moştenire şi să fugă. Beotos s-a refugiat, împreună cu Arne, în palatul bunicului său, Eol, care i-a lăsat ca moştenire partea de sud a regatului, pe care el a redenumit-o Arne; locuitorii ei sunt numiţi

în continuare beoţieni. Două oraşe din Tesalia, dintre care unul a devenit mai târziu Cheroneea, au adoptat şi ele numele Arne[4].

h. Între timp, Eol pornise pe mare spre Apus, împreună cu mai mulţi prieteni, şi a luat în stăpânire Insulele Eoliene din Marea Tireniană, unde a devenit faimos ca om de încredere al zeilor şi paznic al vânturilor. Casa lui era în Lipara, o stâncă goală plutitoare, unde erau închise vânturile. A avut şase fii şi şase fiice cu soţia lui, Enarete; au trăit cu toţii împreună, mulţumit fiind fiecare de compania celorlalţi, într-un palat înconjurat de un zid din bronz. Viaţa lor era o petrecere necontenită, cu cântece şi voie bună, până când, într-o bună zi, Eol a aflat că fiul său cel mic, Macareu, se culcase cu sora lui, Canace. Îngrozit, a aruncat rodul iubirii lor incestuoase la câini şi i-a trimis lui Canace o sabie cu care ea, ascultătoare, s-a sinucis. Dar a aflat apoi că şi ceilalţi copii ai lui, fii şi fiice, nu ştiuseră că incestul oamenilor nu le era zeilor pe plac, astfel că se împerecheaseră cu inocenţă, socotindu-se soţ şi soţie. Nevrând să îl supere pe Zeus, care considera incestul o prerogativă olimpică, Eol a rupt aceste uniuni şi a dat ordin ca patru dintre fiii lui să fie surghiuniţi. Ei s-au dus în Italia şi Sicilia, unde fiecare a întemeiat câte un regat vestit, şi rivalizau cu tatăl lor în castitate şi dreptate; doar al cincilea, cel mai mare, a rămas acasă, ca succesor al lui Eol la tronul Liparei. Dar unii spun că Macareu şi Canace au avut o fiică, pe Amfisa, îndrăgită mai târziu de Apollo[5].

i. Zeus închisese vânturile deoarece se temea că, dacă nu erau ţinute sub control, acestea ar putea într-o bună zi să ducă pământul şi apa în văzduh, iar Eol a fost cel care a preluat sarcina de a le păzi, la dorinţa Herei. El trebuia să le lase să iasă unul câte unul, după dorinţa lui sau la solicitarea bine cumpănită a unei zeităţi din Olimp. Când era nevoie de o furtună, Eol îşi înfigea lancea în stâncă, şi vânturile ieşeau prin gaura făcută de el, până când le oprea iarăşi. Eol era atât de discret şi priceput, încât, atunci când i-a sunat ceasul morţii, Zeus nu l-a trimis în Tartar, ci l-a aşezat pe un tron din Peştera Vânturilor, unde se află şi acum. Hera insistă ca, date fiind răspunderile avute, Eol să participe la petrecerile zeilor; dar ceilalţi olimpieni – Poseidon mai ales, care pretinde că marea şi aerul de deasupra sunt proprietatea lui şi contestă oricui dreptul de a stârni furtună – îl consideră un intrus[6].

*

1. Ionienii şi eolienii, primele două valuri de eleni patriarhali care au invadat Grecia, au fost convinşi de elazii aflaţi deja acolo să o venereze pe Zeiţa Triplă şi să îşi modifice obiceiurile sociale în consecinţă, devenind greci (*graikoi*, „adoratori ai Zeiţei Cărunte” sau „ai Babei”). Mai târziu, aheii şi dorienii au reuşit să instituie o domnie patriarhală şi moştenirea patriliniară, descriindu-i prin urmare pe Aheos şi Doros drept fii de primă generaţie ai unui strămoş comun, Hellen – o formă masculină a Zeiţei-Lună Helle sau Helen. *Cronica din Paros* consemnează faptul că schimbarea de la greci la eleni a avut loc în 1521 î.Hr., ceea ce pare o dată suficient de rezonabilă. Eol şi Ion au fost trecuţi în a doua generaţie şi numiţi fii ai hoţului Xutos, aceasta fiind o modalitate de a denunţa devoţiunea eoliană şi ioniană faţă de Afrodita, Zeiţa-Lună orgiastică – a cărei pasăre sacră era *xuthos*, „vrabia”, şi ale cărei preotese nu ţineau cont de viziunea patriarhală conform căreia femeile erau proprietatea taţilor şi soţilor lor. Dar Euripide, ca ionian loial din Atena, îl face pe Ion fratele mai mare al lui Doros şi Aheos şi, totodată, fiu al lui Apollo (*44.*a*).

2. Seducerea de către Poseidon a lui Melanipe şi a Demetrei-cu-cap-de-iapă (*16.*f*), ca şi seducerea de către Eol a lui Euippe, se referă, probabil, la acelaşi eveniment: cucerirea de către eolieni a centrelor preelenice ale cultului calului. Mitul orbirii şi închiderii în cavou a lui Arne, unde ea i-a născut pe gemenii Eol şi Beotos, şi al abandonării lor ulterioare pe munte, printre animalele sălbatice, pare să fie dedus dintr-o reprezentare familiară care a dat miturile lui Danae (*73.*4*), Antiope (*76.*a*) şi celelalte. O preoteasă a Pământului-Mamă este înfăţişată ghemuită într-un cavou-*tholus*, oferind păstorilor gemenii Noului An cu scopul de a-i iniţia în Misterele ei; cavourile-*tholus* îşi au întotdeauna intrarea orientată spre est, ca o promisiune a reînvierii. Aceşti păstori sunt instruiţi să spună că au găsit copiii abandonaţi pe coasta muntelui, alăptaţi de un animal sacru – vacă, scroafă, capră, căţea sau lupoaică. Animalele sălbatice de care se presupune că au fost salvaţi gemenii reprezintă transformările sezoniere ale regelui sacru nou-născut (*30.*1*).

3. În afara chestiunii vânturilor închise şi a incestului familial

din Lipara, restul mitului se referă la migraţii tribale. Mitografii sunt într-o confuzie deplină în ce îl priveşte pe Eol, fiul lui Hellen; mai există un alt Eol, care, pentru a face din eolieni a treia generaţie de greci, se spune că ar fi fost fiul lui Xutos, dar şi un al treilea Eol, nepot al celui dintâi.

4. De vreme ce zeii homerici nu considerau incestul fiilor şi fiicelor lui Eol reprobabil, s-ar părea că nici el, nici Enarete nu erau muritori, nefiind supuşi deci regulilor preoţeşti privind înrudirea, ci erau titani; şi că fiii şi fiicele lor erau celelalte şase cupluri însărcinate cu cele şapte corpuri cereşti şi cele şapte zile ale săptămânii sacre (*1.*d* şi *3*). Asta ar putea explica existenţa lor privilegiată, ca de zei, fără să aibă grija mâncării, a băuturii sau a veşmintelor, într-un palat inexpugnabil construit pe o insulă plutitoare – cum era Delos înainte de naşterea lui Apollo (*14.*3*). „Macareu” înseamnă „fericit”, cum doar zeii sunt. A rămas în sarcina mitografilor latini să îl umanizeze pe Eol şi să-l facă să ajungă la o viziune serioasă asupra comportamentului familiei lui; amendarea mitului le-a permis acestora să explice atât întemeierea regatelor eoliene din Italia şi Sicilia, cât şi obiceiul italian al sacrificării căţeilor – „Canace” însemnînd „lătrat”, iar copilul său fiind aruncat la câini. Se pare că Ovidiu a luat această poveste din al doilea volum al *Istoriei etrusce* a lui Sostratus (Plutarh, *Vieţi paralele* 28).

5. Vânturile au fost guvernate iniţial de Hera, zeii masculini neavând nici o putere asupra lor; într-adevăr, în relatarea lui Diodor, Eol doar îi învaţă pe locuitorii insulei să folosească pânzele în navigaţie şi prezice, cu ajutorul unor semne din foc, că vânturile se vor înteţi. A controla vânturile, considerate spirite ale morţilor, este unul din privilegiile pe care reprezentanţii Zeiţei Morţii le-au cedat cu mare greutate; vrăjitoarele din Anglia, Scoţia şi Britania încă mai pretindeau că ar controla şi ar vinde vânturi marinarilor în secolele XVI-XVII. Dar dorienii erau precauţi; pe timpul lui Homer deja îl avansaseră pe Eol, strămoşul eponim al eolienilor, la rangul de zeu minor şi îi încredinţaseră vânturile, semenii lui, în dauna Herei – Insulele Eoliene, care îi poartă numele, fiind situate într-o regiune recunoscută pentru violenţa şi diversitatea vânturilor ei (*170.*g*). Acest compromis pare să fi fost acceptat cu neplăcere de preoţii lui Zeus şi Poseidon, care s-au opus creării

unor noi zeităţi, şi, fără îndoială, şi de adepţii conservatori ai Herei, care considerau vânturile drept proprietatea ei inalienabilă.

1. Apollodor I.7.3.
2. Herodot I.56; Pausanias VII.1.2.
3. Hyginus, *Fabula* 186; *Poeticon astronomicon* II.18.
4. Diodor din Sicilia IV.6.6; Pausanias IX.40.3.
5. Ovidiu, *Heroide* XI; Homer, *Odiseea* X.1 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 238; Plutarh, *Vieţi paralele* 28; Diodor din Sicilia V.8; Pausanias X.38.2.
6. Homer, *Odiseea*, *loc. cit.*; Vergiliu, *Eneida* I.142-5.

44. Ion

a. Apollo s-a împreunat în taină cu fiica lui Erehteu, Creusa, soţia lui Xutos, într-o peşteră de sub Propileele din Atena. Când s-a născut fiul ei, Apollo l-a răpit şi l-a dus la Delfi, unde a devenit slujitor la un templu, iar preoţii i-au dat numele Ion. Xutos nu avea nici un moştenitor şi, după multe amânări, s-a dus în cele din urmă să întrebe Oracolul din Delfi cum să facă rost de unul. Spre surpriza lui, i s-a spus că cea dintâi persoană pe care avea s-o întâlnească după ce va pleca din sanctuar avea să fie fiul lui; acesta a fost Ion, iar Xutos a conchis că îl zămislise de mult cu vreo menadă în timpul orgiilor dionisiace promiscue din Delfi. Ion nu a putut să-l contrazică şi l-a recunoscut ca tată. Dar Creusa s-a simţit ofensată când a aflat că Xutos avea acum un fiu, în timp ce ea nu avea nici unul; şi a încercat să îl omoare pe Ion dându-i o cupă cu vin otrăvit. Însă Ion a făcut mai întâi o libaţie pentru zei, iar un porumbel a coborât în zbor şi a gustat vinul vărsat. Porumbelul a murit, iar Creusa a fugit în sanctuarul altarului lui Apollo. Când Ion a încercat s-o tragă afară cu forţa ca să se răzbune, a intervenit preoteasa, zicându-i că el era fiul Creusei cu Apollo, dar că Xutos nu trebuia abătut din credinţa lui că îl zămislise cu o menadă. Lui Xutos i s-a promis apoi că avea să-i zămislească pe Doros şi Aheos cu Creusa.

b. Apoi, Ion s-a căsătorit cu Helice, fiica lui Selinos, regele din Egialeia, căruia i-a succedat la tron, iar la moartea lui Erehteu a fost ales rege al Atenei. Cele patru ocupaţii ale atenienilor – agricultori, meşteşugari, preoţi şi soldaţi – sunt numite după fiii născuţi lui de Helice[1].

*

1. Se spune că acest mit cam teatral demonstrează vechimea mai mare a ionienilor faţă de dorieni şi ahei (*43.*1*) şi, de asemenea, că el le conferă o descendenţă divină din Apollo. Dar Creusa în peşteră este, probabil, zeiţa care oferă nou-născutul sau nou-născuţii Anului Nou (*43.*2*) unui păstor – confundat cu Apollo în veşminte de păstor. Helice, salcia, era arborele celei de-a cincea luni, consacrat Muzei Triple, a cărei preoteasă o folosea în toate tipurile de farmece şi magii ale apei (*28.*5*); ionienii par să i se fi supus acesteia de bunăvoie.

1. Pausanias VII.1.2; Euripide, *Ion*; Strabon, VIII.7.1; Conon, *Diegesis* 27.

45. Alcione şi Ceix

a. Alcione era fiica lui Eol, păzitorul vânturilor, şi a lui Enarete. Ea s-a căsătorit cu Ceix din Trahis, fiul Luceafărului-de-dimineaţă, şi erau atât de fericiţi unul în preajma celuilalt, încât ea îşi spunea cu îndrăzneală Hera, iar lui îi zicea Zeus. Ceea ce desigur că i-a iritat pe Zeus şi pe Hera, care au făcut ca deasupra corabiei cu care Ceix mergea să consulte un oracol să izbucnească o furtună, iar el s-a înecat. Fantoma lui i-a apărut lui Alcione, care rămăsese în Trahis împotriva voinţei sale; înnebunită de durere, ea a sărit în mare. Un zeu milostiv i-a transformat pe amândoi în pescăruşi-albaştri.

b. De atunci, în fiecare iarnă, femela pescăruşului-albastru îşi duce perechea moartă spre locul lui de veci tânguindu-se jalnic; apoi construieşte un cuib mic şi solid din ghimpii unui ac-de-mare, îl lansează pe apă, depune ouăle în el şi le cloceşte până când ies puii. Le face pe toate în „Zilele Alcionei” – cele şapte care precedă solstiţiul de iarnă şi alte şapte care îi succedă –, când Eol opreşte vânturile lui să sufle peste ape.

c. Dar unii spun că Ceix a fost transformat în pescăruş[1].

*

1. Legenda cuibului alcionului, sau pescăruşul-albastru, care nu are nici o bază în istoria naturală, de vreme ce alcionul nu construieşte nici un fel de cuib, ci depune ouăle în găurile de la marginea apei, se poate referi doar la naşterea noului rege sacru la solstiţiul de iarnă – după ce regina care o reprezintă pe mama lui, Zeiţa-Lună, a dus cadavrul fostului rege într-o insulă sepulcrală. Dar din cauză că solstiţiul de iarnă nu coincide întotdeauna cu aceeaşi fază a lunii, „fiecare an” trebuie înţeles ca „fiecare Mare

An” de o sută de lunaţii, în ultima dintre acestea timpul solar şi cel lunar fiind aproximativ sincronice, încât domnia regelui sacru ia sfârşit.

2. Homer (*Iliada* IX.562) pune alcionul în legătură cu Alcione (*80.*d*), un nume al soţiei lui Meleagru, Cleopatra, şi cu o fiică a lui Eol, păzitorul vânturilor (*43.*h*). *Halcyon* nu poate însemna prin urmare *hal-cyon*, „câine-de-mare”, cum se presupune de obicei, ci trebuie să semnifice *alcy-one*, „regina care ţine răul la distanţă”. Această derivare este confirmată de mitul lui Alcione şi Ceix şi de modul cum au fost pedepsiţi ei de Zeus şi de Hera. Asupra părţii din legendă care se referă la pescăruşul-albastru nu trebuie insistat, chiar dacă această pasăre cu ţipăt plângăreţ era consacrată Zeiţei Mării, Afrodita sau Leucoteea (*170.*y*), asemenea alcionului din Cipru (*160.*g*). Se pare că, la sfârşitul mileniului al II-lea î.Hr., eolienii navigatori, care acceptaseră să o venereze pe zeiţa preelenică a Lunii ca străbună şi protectoare divină a lor, au ajuns supuşii aheilor, care îl venerau pe Zeus, şi au fost obligaţi să accepte religia olimpiană. „Zeus”, care, potrivit lui Johannes Tzetzes (*Antehomerica* 102 şi urm. şi *Chiliade* I.474), fusese până atunci un titlu purtat de regi minori (*68.*1*), a devenit de atunci doar numele Tatălui Cerului. Dar în Creta, tradiţia mistică străveche conform căreia Zeus se năştea şi murea anual a persistat până în epoca creştină, iar morminte ale lui Zeus puteau fi văzute la Cnosos, pe Muntele Ida şi pe Muntele Dicte, fiecare reprezentând un centru de cult diferit. Calimah era scandalizat şi scria în *Imn către Zeus*: „Cretanii mint întotdeauna. Ți-au construit până şi mormântul, o, Doamne! Dar tu nu eşti mort, tu trăieşti veşnic”. Aceste cuvinte sunt citate în *Titus* 17.*6*.

3. Plinius, care descrie în detaliu presupusul cuib al alcionului – zoofitul numit *halcyoneum* de Linné, se pare –, spune că alcionul poate fi văzut rareori, doar în timpul celor două solstiţii şi la apusul Pleiadelor. Aceasta dovedeşte că pasărea a fost iniţial o manifestare a Zeiţei-Lună, care era, alternativ, Zeiţa Vieţii-în-Moarte la solstiţiul de iarnă şi a Morţii-în-Viaţă la solstiţiul de vară; şi care, la fiecare Mare An, la începutul lui noiembrie, când Pleiadele apun, îi trimitea regelui sacru sentinţa la moarte.

4. O altă Alcione, fiică a lui Pleione („regina navigatoare”) cu Atlas, era cea dintâi dintre cele şapte Pleiade (*41.*e*). Ascensiunea

heliacală a Pleiadelor din luna mai deschidea anul de navigaţie; apusul lor marca sfârşitul acestuia, când (aşa cum consemnează Plinius într-un pasaj despre alcion) bate un vânt dinspre nord deosebit de rece. Împrejurările morţii lui Ceix arată că eolienii, care erau navigatori vestiţi, o venerau pe zeiţă ca „Alcione", deoarece ea îi proteja de stânci şi vreme rea: Zeus a distrus cu un fulger corabia lui Ceix tocmai în semn de sfidare faţă de puterile ei. Însă alcionului îi mai era atribuită şi puterea magică de a potoli furtunile, iar trupul lui uscat era folosit ca talisman împotriva fulgerelor lui Zeus – probabil în ideea că fulgerul nu loveşte de două ori în acelaşi loc. Mediterana are tendinţa de a fi calmă la momentul solstiţiului de iarnă.

1. Apollodor I.7.3; Scolie la *Păsările* lui Aristofan, 250; Scolie şi Eustathios despre *Iliada* lui Homer IX.562; Plinius, *Naturalis historia* X.47; Hyginus, *Fabula* 65; Ovidiu, *Metamorfoze* XI.410-748; Lucian, *Alcyon* I; Plutarh, *Care animale sunt mai inteligente* 35.

46. Tereu

a. Tereu, fiu al lui Ares, a domnit peste tracii care ocupau atunci oraşul Daulis din Focida – deşi unii spun că era regele oraşului Pagae din Megara[1] – şi, după ce a fost mandatat mediator într-o dispută de graniţă pentru Pandion, regele Atenei şi tată al gemenilor Butes şi Erehteu, s-a căsătorit cu sora lor Procne, care i-a născut un fiu, pe Itis.

b. Din nefericire, fermecat de vocea Filomelei, sora mai mică a lui Procne, Tereu s-a îndrăgostit de ea şi, un an mai târziu, ascunzând-o pe Procne într-o colibă nu departe de palatul său din Daulis, i-a spus lui Pandion că ea murise. Compătimindu-l pe Tereu, Pandion i-a oferit-o cu generozitate pe Filomela în locul lui Procne şi i-a dat gărzi ateniene care s-o escorteze până la Daulis pentru nuntă. Tereu a ucis gărzile, iar când Filomela a ajuns la palat, el deja o siluise. Procne a aflat curând vestea, dar, ca măsură de precauţie, Tereu i-a retezat limba şi a zăvorât-o în locuinţele sclavelor, unde ea putea să comunice cu Filomela doar brodând pe mantia de mireasă a acesteia un mesaj secret. Un mesaj simplu care spunea: „Procne e printre sclave”.

c. Între timp, un oracol îl prevenise pe Tereu că Itis avea să moară de mâna unei rude de sânge şi, suspectându-şi fratele, pe Drias, de uneltire criminală cu scopul să acapareze tronul, l-a doborât pe neaşteptate cu un topor. În aceeaşi zi, Filomela a citit mesajul brodat pe mantie. S-a dus de îndată la locuinţele sclavilor, a găsit camera zăvorâtă, a spart uşa şi a eliberat-o pe Procne, care bolborosea cuvinte de neînţeles şi se învârtea în cerc. „Ah, vreau să mă răzbun pe Tereu, care a pretins că eşti moartă şi m-a sedus!”, a gemut Filomela îngrozită. Procne nu putea să răspundă, neavând limbă, dar s-a repezit afară şi, luându-l pe fiul ei Itis, l-a ucis, i-a scos măruntaiele şi l-a fiert într-un cazan, pentru ca Tereu să-l

mănânce la întoarcere.

d. Când Tereu şi-a dat seama ce fel de carne mâncase, a apucat toporul cu care îl omorâse pe Drias şi a pornit pe urma celor două surori care tocmai fugiseră din palat. Le-a ajuns curând şi era pe cale să comită o crimă dublă când zeii i-au preschimbat pe toţi trei în păsări; Procne a devenit o rândunică, Filomela privighetoare, iar Tereu pupăză. Focienii spun că nici o rândunică nu îndrăzneşte să îşi facă cuib în Daulis sau prin împrejurimi, şi nici privighetoarea nu cântă, de frica lui Tereu. Dar rândunica, neavând limbă, ţipă şi zboară în cerc, iar pupăza fâlfâie în urmărirea ei, strigând „*Pou? Pou?*” (unde? unde?). Între timp, privighetoarea s-a retras la Atena, unde îl jeleşte zi şi noapte pe Itis, a cărui moarte a provocat-o fără să vrea, şi cântă „*Itu! Itu!*”[2].

e. Dar unii spun că Tereu a fost transformat în şoim[3].

*

1. Această poveste de dragoste extravagantă pare să fi fost inventată pentru a explica o serie de picturi murale traco-pelasgice găsite de invadatorii focieni într-un templu din Daulis („hirsut”), care ilustrează diferitele metode de profeţie utilizate local.

2. Tăierea limbii lui Procne reprezintă eronat o scenă care înfăţişează o profetesă în stare de transă indusă prin mestecarea frunzelor de dafin; faţa îi este schimonosită de extaz, nu de durere, iar limba ce pare să îi fi fost tăiată este de fapt o frunză de dafin întinsă ei de preotul care interpretează bolborosirile ei delirante. Brodarea literelor pe mantia de mireasă reprezintă eronat o altă scenă: o preoteasă a aruncat o mână de beţe oraculare pe o pânză albă, în maniera celtică descrisă de Tacitus (*Germania* X) sau în cea scită descrisă de Herodot (IV.67); acestea iau forma unor litere, pe care ea e pe cale să le citească. În scena în care se spune că Tereu l-ar fi mâncat pe Itis, o preoteasă a salciei interpretează augurii după măruntaiele unui copil sacrificat în beneficiul unui rege. Scena lui Tereu şi a oracolului probabil că îl înfăţişa pe acesta dormind pe o piele de oaie într-un templu şi primind o revelaţie în vis (*51.*g*); grecii nu ar fi înţeles greşit aşa ceva. Scena uciderii lui Drias înfăţişa probabil un stejar şi preoţii care tălmăceau augurii sub el, în manieră druidică, după felul în care un om cădea atunci

când murea. Transformarea lui Procne în rândunică trebuie să fi fost dedusă dintr-o scenă ce înfăţişa o preoteasă într-o mantie cu pene care interpreta augurii după zborul unei rândunici; transformarea Filomelei în privighetoare şi a lui Tereu în pupăză par să rezulte din interpretări greşite similare. Numele lui Tereu, care înseamnă „străjer”, sugerează că în imaginea cu pupăza apărea şi un proroc bărbat.

3. Alte două scene pot fi presupuse: un erou oracular cu coadă de şarpe, căruia i se oferă sacrificii de sânge, şi un bărbat tânăr care consultă un oracol după zborul albinelor. Aceştia sunt, respectiv, Erehteu şi Butes (*47.*1*), cel mai vestit stupar din Antichitate, fraţii lui Procne şi ai Filomelei. Mama lor era Zeuxipe, „cea care înhamă caii”, fără îndoială o Demetră-cu-cap-de-iapă.

4. Toţi mitografii în afară de Hyginus fac din Procne privighetoare, iar din Filomela rândunică. Aceasta trebuie să fie o încercare neîndemânatică de a corecta o greşeală făcută de vreun poet din vechime: faptul că Tereu i-a tăiat limba Filomelei, nu pe a lui Procne. Pupăza este o pasăre regală, întrucât are creastă cu pene, şi este deosebit de potrivită pentru povestea lui Tereu deoarece cuibul ei e renumit pentru duhoarea lui. Potrivit Coranului, pupăza i-a revelat lui Solomon secrete profetice.

5. Daulis, numit după aceea Focida, pare să fi fost centrul cultului păsării. Focos, fondatorul eponim al noului stat, era fiul lui Ornition („pasărea lunii” – *81.*b*), iar un rege de mai târziu se numea Xutos („vrabie” – *43.*1*). Hyginus relatează că Tereu a devenit şoim, pasăre regală în Egipt, Tracia şi nord-vestul Europei.

1. Apollodor III.14.8; Tucidide II.29; Strabon IX.3.13; Pausanias I.41.8.
2. Apollodor III.14.8; Nonnos, *Dionisiacele* IV.320; Pausanias I.5.4; 1.41.8 şi X.4.6; Hyginus, *Fabula* 45; Sofocle, *Tereu*, fragmente; Eustathios despre *Odiseea* lui Homer, XIX.418; Ovidiu, *Metamorfoze* VI.426-674; Mytographus Vaticanus Primus, 217.
3. Hyginus, *Fabula* 45.

47. Erehteu şi Eumolpos

a. Regele Pandion a murit prematur de durere când a aflat ce li se întâmplase lui Procne, Filomelei şi lui Itis. Fiii lui gemeni au împărţit moştenirea: Erehteu a devenit rege la Atena, în timp ce Butes a slujit ca preot atât Atenei, cât şi lui Poseidon[1].

b. Cu soţia lui Praxiteea, Erehteu a avut patru fii, printre care şi succesorul lui, Cecrops, şi şapte fiice, anume Protogonia, Pandora, Procnis, soţia lui Cefalos, Creusa, Oritia, Htonia, care s-a căsătorit cu unchiul ei Butes, şi Otionia, cea mai mică dintre ele[2].

c. Or, Poseidon o iubea în taină pe Chione, fiica Oritiei cu Boreas. Ea i-a născut un fiu, pe Eumolpos, dar l-a aruncat în mare, temându-se că Boreas se va înfuria. Poseidon a luat seama şi l-a dus pe Eumolpos pe coastele Etiopiei, unde el a crescut în casa Bentesicimei, sora lui vitregă având-o ca mamă pe Zeiţa Mării Amfitrite. Când Eumolpos a atins vârsta potrivită, Bentesicima l-a căsătorit cu una din fiicele ei; dar el s-a îndrăgostit de o alta dintre ele, astfel că Bentesicima l-a alungat în Tracia, unde el a urzit contra protectorului său, regele Tegirios, fiind obligat să-şi caute adăpost la Eleusis. Aici s-a îndreptat şi a devenit preot al Misterelor Demetrei şi ale Persefonei, în care l-a iniţiat apoi pe Heracle, învăţându-l totodată să cânte din voce şi din liră. Eumolpos era deosebit de talentat când cânta la liră şi a câştigat o competiţie chiar şi la flaut, la jocurile ce au însoţit funeraliile lui Pelias. Celelalte preotese eleusine ce oficiau cu el erau fiicele lui Celeos, iar bine-cunoscuta lui evlavie i-a adus în cele din urmă iertarea regelui Tegirios, aflat pe moarte, care l-a lăsat moştenitor la tronul Traciei[3].

d. Când a izbucnit războiul între Atena şi Eleusis, Eumolpos a venit cu o mare oaste de traci în sprijinul eleusinilor, revendicând el însuşi tronul Aticii, în numele tatălui său, Poseidon. Atenienii s-

au panicat crunt, iar când Erehteu a consultat un oracol, i s-a zis să o sacrifice Atenei pe fiica lui cea mai mică, pe Otionia, dacă trage nădejde la victorie. Otionia s-a lăsat de bunăvoie dusă la altar, la care cele două surori mai mari ale ei, Protogonia şi Pandora, şi-au luat şi ele viaţa, căci juraseră cândva că dacă una dintre ele avea să moară din pricini violente, celelalte vor muri la fel[4].

e. În lupta care a urmat, Ion i-a condus pe atenieni spre izbândă, iar Erehteu l-a doborât pe Eumolpos în timp ce fugea. Poseidon a cerut răzbunare fratelui său, Zeus, care l-a ucis imediat pe Erehteu cu fulgerul; dar unii spun că Poseidon l-a doborât cu o lovitură de trident la Macrae, unde pământul s-a deschis ca să-l primească.

f. Potrivit termenilor de pace conveniţi atunci, eleusinii au devenit supuşii atenienilor în toate, păstrându-şi doar controlul asupra Misterelor lor. Lui Eumolpos i-a succedat ca preot fratele său mai mic, Cerix, ai cărui descendenţi se mai bucură încă de mari privilegii ereditare la Eleusis[5].

g. Ion a domnit după Erehteu; şi, drept urmare a sacrificiului de sine al celor trei fiice ale sale, în cinstea lor mai sunt şi azi făcute libaţii fără vin[6].

*

1. Mitul lui Erehteu şi Eumolpos se referă la supunerea Eleusisului de către Atena şi la originea traco-libiană a Misterelor Eleusine. Un cult atenian al nimfei-albină orgiastice din miezul verii a fost şi el introdus în poveste, de vreme ce Butes este asociat în mitul grec cu un cult al albinei de pe Muntele Erix (*154.*d*), iar fratele său geamăn, Erehteu („cel care aleargă peste iarba-neagră”, mai degrabă decât „sfărâmătorul”), este soţul „Zeiţei Active”, Regina-Albină. Numele regelui Tegirios din Tracia, al cărui regat l-a moştenit strănepotul lui Erehteu, aduce încă o asociere cu albinele: el înseamnă „cel care pune acoperiş stupului”. Oraşul Atena era vestit pentru mierea lui.

2. Cele trei fiice nobile ale lui Erehteu, asemenea celor trei fiice ale străbunului său Cecrops, sunt Zeiţele Triple pelasgice pentru care ofereau libaţii la ocazii solemne: Otionia („clăpăuga”), despre care se spune că a fost aleasă ca sacrificiu pentru Atena şi care e în

mod evident Zeiţa-bufniţă, Atena însăşi; Protogonia, Creatoarea Eurinome (*1.*1*); şi Pandora, Zeiţa-Pământ Rhea (*39.*8*). La tranziţia de la matriarhat la patriarhat este posibil ca unele dintre preotesele Atenei să fi fost sacrificate lui Poseidon (*121.*3*).

3. Tridentul lui Poseidon şi fulgerul lui Zeus au fost la origine aceeaşi armă, *labrys*-ul sau toporul sacru cu lamă dublă, dar s-au diferenţiat unul de celălalt când Poseidon a devenit zeu al mării şi Zeus a revendicat dreptul la fulger (*7.*7*).

4. Butes, care a fost inclus printre argonauţi (*148.*i*), nu aparţinea în realitate familiei erehteide; dar descendenţii lui, buteizii din Atena, îşi făcuseră loc cu forţa în societatea ateniană, iar în secolul al VI-lea deja deţineau funcţiile de preoţi ai Atenei Polias şi ai lui Poseidon Erehteu – acesta fiind o contopire a lui Poseidon elenic cu vechiul erou pelasgic – ca moştenire de familie (Pausanias I.26.6) şi par să fi modificat mitul în consecinţă, aşa cum l-au modificat şi pe cel al lui Tezeu (*95.*3*). Ei l-au combinat pe aticul Butes cu strămoşul lor, fiul trac al lui Boreas, care colonizase Naxos şi o violase pe Coronis (*50.*5*), prinţesa lapită, în cursul unui raid în Tesalia (Diodor din Sicilia, V.50).

1. Ovidiu, *Metamorfoze* VI.675 şi urm.; Apollodor II.15.1.
2. Ovidiu, *loc. cit.*; Suidas *s.v.* Parathenoi; Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 46.
3. Plutarh, *Despre exil* 17; Apollodor II.5.12; Teocrit, *Idile* XXIV.10; Hyginus, *Fabula* 273; Pausanias I.38.3.
4. Apollodor III.15.4; Hygnius, *Fabula* 46; Suidas, *loc. cit.*
5. Pausanias VII.1.2 şi I.38.3; Euripide, *Ion* 277 şi urm.
6. Scolie la *Oedip la Colonos* de Sofocle, 100.

48. Boreas

a. Oritia, fiica lui Erehteu, regele Atenei, şi a soţiei lui, Praxiteea, dansa şi făcea piruete într-o zi pe malul râului Ilissos, când Boreas, fiu al lui Astreos cu Eos şi frate al Vânturilor de Sud şi Vest, a dus-o pe o stâncă de lângă râul Ergines şi, înfăşurat într-un val de nori întunecaţi, a siluit-o[1].

b. Boreas o iubea de mult timp pe Oritia şi îi ceruse mâna de mai multe ori, dar Erehteu îl tot amânase cu promisiuni sterile, până când, în cele din urmă, socotind că irosise prea mult timp cu vorbele, Boreas a dat frâu liber violenţei lui naturale. Unii spun însă că Oritia ducea un coş la procesiunea anuală Tesmoforia care şerpuia urcând pe Acropole spre templul Atenei Polias, când Boreas a luat-o sub aripile lui uriaşe şi a înşfăcat-o de acolo, nevăzut de mulţimea din jur.

c. El a dus-o în oraşul Ciconia din Tracia, unde i-a devenit soţie şi i-a născut doi gemeni, pe Calais şi pe Zetes, cărora le-au crescut aripi când au ajuns la vârsta bărbăţiei; şi două fiice, anume Chione, care i l-a născut pe Eumolpos lui Poseidon, şi Cleopatra, căsătorită cu regele Fineu, ce avea să fie victima harpiilor[2].

d. Boreas are cozi de şarpe în loc de picioare şi locuieşte într-o peşteră de pe Muntele Hemos, în ale cărui şapte ascunzişuri îşi ţine Ares caii; dar el se simte ca acasă şi pe malurile râului Strimon[3].

e. Odată, deghizat într-un armăsar cu coamă neagră, s-a împerecheat cu douăsprezece dintre cele trei mii de iepe ale lui Erihtonios, fiul lui Dardanos, care păşteau în dumbrava de lângă râul Scamandru. Douăsprezece mânze s-au născut din acea unire; ele puteau goni pe deasupra spicelor coapte de grâne fără să le îndoaie sau chiar pe creasta valurilor, atât erau de zvelte[4].

f. Atenienii îl consideră pe Boreas cumnat de-al lor şi, după ce au recurs odată cu succes la el pentru a risipi flota regelui Xerxes,

i-au construit un templu frumos pe malurile râului Ilissos[5].

*

1. Boreas cel cu coadă de şarpe, Vântul de Nord, era un alt nume al demiurgului Ofion care a dansat cu Eurinome sau Oritia, Zeiţa Creaţiei (*1.*a*), şi a fecundat-o. Or, Erehteu era pentru Atena originară ceea ce Ofion era pentru Eurinome ori Boreas pentru Oritia; iar Atena Polias („a oraşului”), pentru care dansa Oritia, e posibil să fi fost Atena-Mânza, zeiţa cultului local al calului îndrăgită de Boreas-Erehteu, care a devenit astfel cumnatul atenienilor. Cultul lui Boreas pare să îşi fi avut originea în Libia. Ar trebui amintit faptul că şi Hermes, care se îndrăgostise de Herse, predecesoarea Oritiei, în timp ce ea purta un coş sacru într-o procesiune similară spre Acropole, a siluit-o fără să-şi atragă nemulţumirea Atenei. Tesmoforia pare să fi fost cândva o sărbătoare orgiastică în care preotesele se prostituau public în scopul fertilizării lanurilor de grâne (*24.*1*). Aceste coşuri conţineau obiecte falice (*25.*4*).

2. O teorie primitivă conform căreia copiii erau reîncarnările străbunilor lor, care pătrundeau în pântecele femeilor ca rafale bruşte de vânt, a persistat în cultul erotic al Zeiţei-iapă, iar autoritatea lui Homer avea suficientă influenţă pentru a-i face pe romanii educaţi să continue să creadă, ca şi Plinius, că iepele spaniole puteau să conceapă întorcându-se cu partea din spate către vânt (Plinius, *Naturalis historia* IV.35 şi VIII.67). Varro şi Columella menţionează acelaşi fenomen, iar Lactanţiu, la sfârşitul secolului al III-lea d.Hr., face din el o analogie a fecundării Fecioarei de către Sfântul Duh.

3. Boreas suflă iarna dinspre munţii Hemos şi Strimon, iar când vine primăvara cu florile ei, pare să fi fecundat întreg ţinutul Aticii; dar, de vreme ce nu poate să bată şi înapoi, mitul siluirii Oritiei pare să consemneze şi răspândirea cultului unui Vânt de Nord ce sufla din Atena înspre Tracia. Din Tracia sau direct din Atena, el ajungea în Troada, unde proprietarul celor trei mii de iepe este Erihtonios, un sinonim al lui Erehteu (*158.*g*). Cele douăsprezece mânze trebuie să fi servit la tragerea a trei care cu patru cai, câte unul pentru fiecare triadă anuală: Primăvara, Vara

şi Toamna. Muntele Hemos era bântuit de monstrul Tifon (*36.*e*).

4. Socrate, care nu avea nici o înţelegere pentru mituri, ratează ideea violului Oritiei: el sugerează că o prinţesă cu acest nume, care se juca pe stâncile din preajma râului Ilissos sau pe dealul lui Ares, a fost împinsă de vânt în prăpastie şi ucisă (Platon, *Phaidros* VI.229b). Cultul lui Boreas a fost readus recent la viaţă în Atena pentru a comemora distrugerea de către el a flotei persane (Herodot VII.189). De asemenea, Boreas i-a ajutat pe megalopolitani împotriva spartanilor şi a câştigat astfel dreptul de a i se aduce jertfe anuale (Pausanias VIII.36.3).

1. Apollodor III.15.1-2; Apollonios din Rodos I.212 şi urm.
2. Ovidiu, *Metamorfoze* VI.677 şi urm.; Scolie la *Odiseea* lui Homer XIV.533; Apollodor III.15.3.
3. Pausanias V.19.1; Calimah, *Imn către Artemis* 114 şi *Imn către Delos* 26 şi 63-5.
4. Homer, *Iliada* XX.219 şi urm.
5. Herodot VII.189.

49. Alope

a. Regele Cercion al Arcadiei, fiu al lui Hefaistos, a avut o fiică foarte frumoasă, pe nume Alope, care a fost sedusă de Poseidon şi, fără ca tatăl ei să ştie, i-a născut acestuia un băiat, pe care i-a poruncit unei doici să-l abandoneze pe munte. Un păstor a descoperit pruncul pe când o iapă îl alăpta şi l-a dus la stână, unde haina lui bogată a stârnit un viu interes. Un alt păstor s-a oferit să îl crească pe băiat, dar a insistat să ia şi haina, dovada originii lui nobile. Cei doi păstori s-au luat la ceartă şi s-ar fi ajuns la moarte de om dacă tovarăşii lor nu i-ar fi dus în faţa regelui Cercion. Cercion a vrut să vadă haina aflată în dispută şi, când i-a fost adusă, a recunoscut-o ca fiind croită dintr-un veşmânt al fiicei lui. Atunci, doica s-a speriat şi a mărturisit ce rol a avut ea în afacere, la care Cercion a poruncit ca Alope să fie întemniţată şi copilul abandonat pentru a doua oară. El a fost iarăşi alăptat de iapă şi a fost găsit de cel de-al doilea păstor care, ştiindu-i acum originea regală, l-a dus la el în colibă şi i-a dat numele Hipotoos1.

b. Când Tezeu l-a ucis pe Cercion, l-a aşezat pe Hipotoos pe tronul Arcadiei; Alope murise între timp în temniţă şi fusese îngropată la marginea drumului ce ducea din Eleusis la Megara, lângă terenul de lupte al lui Cercion. Dar Poseidon i-a transformat trupul într-un izvor numit Alope2.

*

1. Acest mit are un tipar familiar (*43.*d*; 68.*d*; 105.*a* şi *b*), cu excepţia faptului că Hipotoos este abandonat de două ori şi că, prima oară, păstorii ajung să se încaiere. Anomalia se datorează, poate, unei interpretări greşite a unei secvenţe imagistice care înfăţişează doi gemeni regali găsiţi de păstori şi aceiaşi gemeni

care se încaieră la maturitate – asemenea lui Pelias şi Neleu (*68.*f*), Pretos şi Acrisios (*73.*a*) sau Eteocle şi Polinice (*106.*b*).

2. Alope este Zeiţa-Lună în ipostază de vulpe, care a dat numele oraşului Alope din Tesalia (Ferekydes, citat de Stephanus Byzantinus *s.v.* Alope); vulpea era şi simbolul oraşului Mesena (*89.*8* şi 146.*6*). Mitograful se înşală probabil când consemnează că haina purtată de Hipotoos era tăiată din rochia lui Alope; trebuie să fi fost vorba de scutecele pe care erau cusute semnele clanului şi familiei lui (*10.*1* şi 60.*2*).

1. Hyginus, *Fabulele* 38 şi 187.
2. Pausanias I.39.3; Aristofan, *Păsările* 533; Hyginus, *Fabula* 187.

50. Asclepios

a. Coronis, fiică a lui Flegias, regele lapiţilor, şi sora lui Ixion, trăia pe malul Lacului Boibeis din Tesalia, în care obişnuia să-şi spele picioarele[1].

b. Apollo a devenit amantul ei şi a lăsat o cioară cu penele albe ca zăpada s-o păzească, în timp ce el s-a dus la Delfi cu treburi. Dar Coronis nutrea de mult o pasiune secretă pentru Ischis Arcadianul, fiul lui Elatos, şi acum l-a primit în patul ei, deşi era deja însărcinată cu copilul lui Apollo. Înainte chiar ca să pornească cioara spre Delfi, ca să raporteze scandalul şi, totodată, să primească laude pentru vigilenţa sa, Apollo aflase despre infidelitatea lui Coronis, întrucât stăpânea arta divinaţiei; şi a blestemat cioara pentru că nu îi scosese ochii lui Ischis cu ciocul atunci când acesta se apropiase de Coronis. Cioara s-a făcut neagră şi, de atunci, urmaşele ei au fost negre ca şi ea[2].

c. Când Apollo s-a plâns surorii lui, Artemis, cu privire la ofensa ce-i fusese adusă, ea l-a răzbunat trăgând o tolbă de săgeţi spre Coronis. Brusc, privindu-i cadavrul, Apollo a fost cuprins de remuşcări, dar nu mai putea să o readucă la viaţă. Spiritul ei coborâse deja în Tartar, trupul îi fusese aşezat pe rugul funerar, pe care se turnaseră ultimele arome, iar focul fusese deja aprins când Apollo şi-a recăpătat stăpânirea de sine; şi atunci a făcut apel la Hermes, care, la lumina flăcărilor, a scos copilul încă viu din pântecul lui Coronis[3]. Era băiat, iar Apollo i-a dat numele Asclepios şi l-a dus în peştera centaurului Chiron, unde a deprins arta medicinei şi pe cea a vânătorii. Cât despre Ischis, numit şi Chilos, unii spun că a fost ucis de Zeus cu un fulger, alţii că Apollo însuşi l-ar fi doborât[4].

d. Însă cei din Epidaur spun o poveste cu totul diferită. Ei zic că tatăl lui Coronis, Flegias, întemeietorul oraşului cu acelaşi nume

unde fuseseră strânşi laolaltă cei mai buni războinici din Grecia, şi care trăia din jaf, a venit în Epidaur cu scopul de a spiona ţinutul şi ca să îşi facă o idee despre puterea locuitorilor; şi că fiica lui, Coronis, însărcinată cu Apollo fără ca tatăl ei să ştie, a venit şi ea. În templul lui Apollo din Epidaur, cu ajutorul lui Artemis şi al Ursitelor, Coronis a dat naştere unui băiat, pe care l-a abandonat de îndată pe Muntele Thittion, vestit acum pentru virtuţile terapeutice ale plantelor lui. Acolo, Arestanas, un păstor de capre, văzând că una dintre capre şi căţeaua lui nu mai erau cu el, a mers să le caute şi le-a găsit alăptând pe rând un copil. Era pe cale să ia de jos copilul, dar strălucirea din jurul lui l-a oprit. Nevrând să se amestece într-un mister divin şi fiind cuprins de evlavie, păstorul a făcut cale întoarsă, lăsându-l astfel pe Asclepios în paza lui Apollo, tatăl său[5].

e. Asclepios, spun epidaurienii, a deprins arta vindecării atât de la Apollo, cât şi de la Chiron. A devenit atât de îndemânatic în chirurgie şi în utilizarea leacurilor, încât este venerat ca întemeietor al medicinei. Şi nu doar că vindeca bolnavii, căci Atena îi dăduse două fiole cu sângele Gorgonei Meduza: cu ce fusese tras din venele din stânga, Asclepios putea învia morţii, iar cu ce fusese tras din dreapta putea să omoare pe loc. Alţii zic că Atena şi Asclepios şi-au împărţit sângele între ei: el l-a folosit pentru a salva vieţi, iar ea pentru a distruge şi a instiga la război. Atena îi mai dăduse şi lui Erihtonios două picături din acelaşi sânge, una cu scopul de a ucide, cealaltă pentru a vindeca, şi legase fiolele cu chingi de aur de corpul lui de şarpe[6].

f. Printre cei pe care Asclepios i-a înviat din morţi se numărau Licurg, Capaneu şi Tindar. Nu se ştie cu ce prilej, Hades i s-a plâns lui Zeus că îi erau furaţi supuşii – s-a întâmplat după învierea lui Tindar, a lui Glaucos, Hipolit sau Orion; e sigur doar că Asclepios a fost acuzat că fusese cumpărat cu aur şi că atât el, cât şi pacientul lui au fost ucişi de fulgerul lui Zeus[7].

g. Cu toate astea, Zeus l-a readus la viaţă pe Asclepios şi astfel a împlinit o profeţie imprudentă făcută de fiica lui Chiron, Euippe, care declarase că Asclepios avea să devină zeu, că avea să moară şi să-şi recapete divinitatea apoi – reînnoindu-şi astfel de două ori destinul. Imaginea lui Asclepios cu un şarpe vindecător în mână a fost pusă de Zeus printre stele [8].

h. Mesenienii pretind că Asclepios s-a născut în Tricia din Mesenia; arcadienii că s-a născut în Thelpusa, iar tesalienii că s-a născut în Tricia din Tesalia. Spartanii îl numesc Agnitas, deoarece i-au sculptat imaginea dintr-un trunchi de salcie, iar cei din Sicion îl venerează sub forma unui şarpe aflat într-un car tras de măgar. În Sicion este reprezentat cu mâna stângă ţinând un con de pin, iar în Epidaur stă pe capul unui şarpe; în ambele locuri, în mâna dreaptă ţine un sceptru[9].

i. Asclepios le-a fost tată lui Podalirios şi lui Mahaon, cei doi medici care i-au îngrijit pe greci în timpul asediului Troiei; şi strălucitoarei Higeea. Latinii l-au numit Esculap, iar cretanii spuneau că el, şi nu Poliidos, l-a readus la viaţă pe Glaucos, fiul lui Minos, folosind o anumită iarbă pe care i-o arătase un şarpe într-un mormânt[10].

*

1. Acest mit se referă la politica ecleziastică din nordul Greciei, Atica şi Pelopones, care a dus la suprimarea, în numele lui Apollo, a unui cult medical preelenic prezidat de preotesele Lunii la altarele oraculare ale eroilor locali reîncarnaţi ca şerpi, ciori sau corbi. Printre numele lor figurau cel al lui Foroneu, care poate fi identificat cu Zeul-corb celtic, Bran sau Vron (*57.*1*); al lui Erihtonios, cel cu coadă de şarpe (*25.*2*); şi al lui Cronos (*7.*1*), care este o formă a lui *Coronos* („cioară” sau „corb”), precum şi al altor doi regi lapiţi (*78.*a*). Asclepios („pururea blând”) trebuie să fi fost un nume folosit în semn de respect faţă de toţi eroii medici, în speranţa de a le câştiga bunăvoinţa.

2. Zeiţa Atena, patroana acestui cult, nu a fost considerată iniţial fecioară, eroul mort fiind atât fiul, cât şi amantul ei. Ea a primit numele „Coronis”, din cauza ciorii (sau a corbului) oraculare, şi „Higeea”, din cauza leacurilor pe care le folosea. Panaceul ei era vâscul, *ixias*, cuvânt de care sunt strâns legate numele lui Ischis („putere”) şi Ixion („autohton puternic”) (*63.*1*). Vâscul est-european, mărgăritarul, este un parazit al stejarului, şi nu al plopului sau mărului, precum cel occidental, iar „Aesculapius”, forma latină a lui Asclepios – însemnând, se pare, „ceea ce atârnă de stejarul comestibil”, adică vâscul –, poate fi foarte bine cel mai

vechi dintre cele două nume. Se considera că vâscul reprezintă organele genitale ale stejarului, iar când druizii îl tăiau ritualic cu o seceră din aur ei săvârşeau o emasculare simbolică (*7.*1*). Sucul vâscos al fructelor de vâsc trecea drept spermă a stejarului, lichid cu mari virtuţi regeneratoare. Sir James Frazer a arătat, în cartea sa *Creanga de aur*, că Enea a vizitat Lumea Subpământeană ţinând în mână ramuri de vâsc, căci astfel deţinea puterea de a reveni la suprafaţa pământului oricând dorea. Este probabil ca „planta anumită" care l-a ridicat pe Glaucos din mormânt să fi fost tot vâscul. Ischis, Asclepios, Ixion şi Poliidos sunt de fapt acelaşi personaj mitic, personificări ale puterii curative rezidente în organele genitale amputate ale eroului-stejar sacrificat. „Chilos", un alt nume al lui Ischis, înseamnă „sucul unei plante sau al unei bace".

3. Oferirea de către Atena a sângelui de Gorgonă lui Asclepios şi Erihtonios sugerează că riturile curative utilizate în acest cult erau un secret păstrat de preotese, iar investigarea lui aducea moartea – capul de Gorgonă este un avertisment formal pentru cei curioşi (*73.*5*). Dar este probabil ca în aceste ocazii, odată cu sucul de vâsc să fi fost oferit şi sângele regelui-stejar sacrificat sau al substitutului său copil.

4. Mitografii lui Apollo au făcut-o pe sora lui, Artemis, responsabilă pentru uciderea lui Ischis; şi, într-adevăr, la origine ea a fost aceeaşi zeiţă cu Atena, în a cărei onoare regele-stejar se ducea la moarte. De asemenea, ei l-au făcut pe Zeus să-i omoare cu fulgerul lui atât pe Ischis, cât şi pe Asclepios; şi, într-adevăr, toţi regii-stejar erau doborâţi de toporul cu lamă dublă, devenit ulterior fulger, iar trupurile le erau fripte la un foc aprins în aer liber.

5. Apollo a blestemat cioara, a ars-o pe Coronis drept pedeapsă pentru nelegiuita ei aventură de dragoste cu Ischis şi a declarat că Asclepios este fiul lui; ulterior, el şi Chiron l-au învăţat arta vindecării. Cu alte cuvinte, preoţii elenici ai lui Apollo au fost ajutaţi de centauri, aliaţii lor magnesieni, care erau duşmanii ereditari ai lapiţilor, să cucerească un oracol al ciorii din Tesalia, cu erou cu tot, alungându-le pe preotesele Lunii şi suprimând venerarea zeiţei. Apollo a păstrat cioara furată (sau corbul) ca simbol al prorocirii, dar preoţii lui au descoperit că interpretarea

viselor era o modalitate mai simplă şi mai eficientă de a diagnostica suferinţele pacienţilor lor, faţă de croncănitul enigmatic al păsărilor. În acelaşi timp, utilizarea sacrală a vâscului a fost întreruptă în Arcadia, Mesenia, Tesalia şi Atena, iar Ischis a devenit fiu al pinului (Elatos), nu al stejarului – de aici şi imaginea din Sicion a lui Asclepios cu un con de pin în mână. A mai existat o prinţesă lapită numită Coronis, pe care Butes, strămoşul buteizilor atenieni, a violat-o (*47.*4*).

6. Forma de şarpe a lui Asclepios, ca şi a lui Erihtonios – căruia Atena i-a dat şi puterea de a-i învia pe morţi cu sângele Gorgonei –, arată că el era un erou oracular; dar mai mulţi şerpi îmblânziţi erau ţinuţi în templul lui din Epidaur (Pausanias II.28.1) ca simbol al reînnoirii, deoarece şerpii îşi leapădă pielea în fiecare an (*160.*11*). Căţeaua care l-a alăptat pe Asclepios atunci când păstorul de capre l-a întâmpinat ca rege nou-născut trebuie să fie Hecate sau Hecabe (*31.*3*; 38.*7*; 134.*1*; 168.*n* şi *1*); şi poate că Chiron a fost făcut să îl înveţe vânătoarea pentru a explica de ce este înfăţişat întotdeauna cu o căţea alături. Cealaltă mamă adoptivă a lui, capra, trebuie să fie Atena-capra, sub al cărei aegis s-a adăpostit Erihtonios (*25.*2*); într-adevăr, dacă iniţial Asclepios avea un frate geamăn – ca Pelias, care a fost alăptat de o iapă, sau Neleu, alăptat de o căţea (*68.*d*) –, acesta trebuie să fi fost Erihtonios.

7. După ce a renăscut ca fiică-fecioară loială olimpianului Zeus, Atena a trebuit să urmeze exemplul lui Apollo şi să blesteme cioara, fosta ei însoţitoare atât de familiară (*25.*e*).

8. Salcia era un copac cu puteri magice lunare (*28.*5*; 44.*1* şi 116.*4*), iar licoarea amară preparată din scoarţa ei încă mai este folosită ca leac împotriva reumatismului – suferinţă la care spartanii din văile lor umede trebuie să fi fost foarte expuşi. Însă ramurile unei anumite varietăţi de salcie cu care era asociat Asclepios în Sparta, anume *agnus castus*, erau presărate pe paturile matroanelor la Tesmoforia din Atena, un festival al fertilităţii (*48.*1*), aparent pentru a ţine la distanţă şerpii (Arian, *Istoria animalelor* IX.26), dar în realitate pentru a încuraja fantomele cu formă de şarpe; prin urmare, este posibil ca preoţii lui Asclepios să se fi specializat în vindecarea sterilităţii.

1. Strabon IX.5.21 şi XIV.1.40.

2. Pausanias II.26.5; Pindar, *Ode pythianice* III.25 şi urm.; Apollodor III.10.3.
3. Pindar, *Ode pythianice* III.8 şi urm.; Pausanias, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 202; Ovidiu, *Metamorfoze* II.612 şi urm.
4. Apollodor III.10.3; Hyginus, *loc. cit.* şi *Poeticon astronomicon* II.40.
5. Pausanias IX.36.1 şi II.26.4; *Inscripţii greceşti* IV.1.28.
6. Diodor din Sicilia V.74.6; Apollodor III.10.3; Tatian, *Discurs către greci*; Euripide, *Ion* 999 şi urm.
7. Apollodor III.10.3-4; Lucian, *Despre dans* 45; Hyginus, *Fabula* 49; Eratostene, citat de Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.14; Pindar, *Ode pythianice* III.55 şi urm., cu scolie.
8. Germanicus Caesar, Fenomenele *lui Aratos* 77 şi urm.; Ovidiu, *Metamorfoze* 642 şi urm.; Hyginus, *loc. cit.*
9. Pausanias II.26.6; VIII.25.6; III.14.7 şi II.10.3; Strabon XIV.1.39.
10. Homer, *Iliada* II.732; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.14.

51. Oracolele

a. Numeroase sunt oracolele din Grecia şi Grecia Mare, dar cel mai vechi este Oracolul lui Zeus din Dodona. Cândva, din Teba Egiptului şi-au luat zborul doi porumbei negri: unul spre Ammon, în Libia, altul spre Dodona, şi fiecare a poposit pe un stejar pe care l-au declarat oracol al lui Zeus. De aceea în Dodona preotesele lui ascultă gânguritul porumbeilor, foşnetul frunzelor de stejar sau zgomotul făcut de vasele de bronz atârnate de crengile lui. Zeus mai are un oracol faimos în Olimpia, unde preoţii răspund întrebărilor după ce examinează măruntaiele victimelor sacrificate lui[1].

b. La început, Oracolul din Delfi a aparţinut Pământului-Mamă, care a numit-o pe Dafne preoteasă a ei; aşezată pe un trepied, Dafnis inspira aburii profeţiei, aşa cum continuă să facă Pythia. Unii spun că mai apoi Pământul-Mamă şi-a cedat privilegiile în favoarea titanidei Phoebe sau Temis şi că ea i le-a dat lui Apollo, care şi-a construit un altar din crengi de dafin aduse din Tempe. Dar alţii zic că Apollo a furat oracolul de la Pământul-Mamă, după ce l-a omorât pe Python, şi că preoţii lui hiperboreeni, Pagasos şi Agieus, au stabilit acolo cultul lui.

c. Se spune că primul altar de la Delfi a fost făcut din ceară de albine şi pene; al doilea, din tulpini de ferigă legate laolaltă; al treilea, din crengi de dafin; al patrulea a fost construit de Hefaistos din bronz, având păsări cântătoare de aur pe acoperiş, dar într-o bună zi a fost înghiţit de pământ; iar al cincilea, făcut din piatră cioplită, a ars complet în anul celei de-a cincizeci şi opta Olimpiade [489 î.Hr.], fiind înlocuit cu altarul de acum[2].

d. Apollo are numeroase alte altare oraculare, cum sunt cele din Lyceum şi de pe Acropola din Argos, ambele conduse de o preoteasă. Dar la Ismenion, în Beoţia, oracolele lui sunt date de

preoţi, după ce aceştia examinează măruntaiele. În Claros, lângă Colofon, profetul lui bea apă dintr-un puţ secret şi pronunţă un oracol în versuri, în timp ce în Telmesos şi aiurea sunt interpretate visele[3].

e. Preotesele Demetrei dau oracole pentru cei bolnavi în Patras, privind într-o oglindă coborâtă cu o frânghie în puţul unde stau. În Feres, în schimbul unei monede de aramă, bolnavii care îl consultă pe Hermes îşi află răspunsul oracular în primele cuvinte pe care le aud când ies din piaţă[4].

f. Hera are un oracol demn de respect lângă Pagae, iar în ipostaza ei de Pământ-Mamă mai este consultată în Aegeira şi în Ahaia, care înseamnă „ţinutul plopilor-negri", unde preoteasa ei bea sânge de taur, o otravă mortală pentru orice muritor[5].

g. Pe lângă acestea, sunt multele oracole ale eroilor, Oracolul lui Heracle din Bura, în Ahaia, unde răspunsul este dat prin aruncarea a patru zaruri[6]; şi numeroase oracole ale lui Asclepios, unde vin bolnavii la consultaţii şi pentru ca să îşi afle leacul, care le este spus în vis, după ce ţin post[7]. Aceeaşi practică e urmată la Oracolul lui Amfiaraos din Teba şi la cel al lui Amfilohos din Malia – cu Mopsos, cel mai infailibil dintre toţi augurii[8].

h. Mai mult, Pasifae are un oracol în Thalamai din Laconia, patronat de regii Spartei, unde răspunsurile sunt date tot în vis[9].

i. Unele oracole sunt mai anevoios de consultat. De pildă, în Lebadeea există un oracol al lui Trofonios, fiul lui Erginos Argonautul, unde suplicantul trebuie să se purifice pe sine cu câteva zile înainte să-l consulte, adică să locuiască într-o clădire dedicată Norocului şi unui anume Spirit Bun, să facă baie doar în râul Hercina şi să aducă jertfe lui Trofonios, doicii lui Demetra Europa şi altor zei. Acolo, el se hrăneşte cu carne sacră, mai ales a unui berbec sacrificat umbrei lui Agamede, fratele lui Trofonios, care l-a ajutat să construiască templul lui Apollo din Delfi.

j. Când este pregătit să consulte oracolul, suplicantul e condus la râu de doi băieţi în vârstă de treisprezece ani, unde e îmbăiat şi uns. Apoi bea dintr-un izvor numit Apa lui Lethe, care îl va ajuta să uite trecutul, dar şi dintr-altul din preajmă, numit Apa Memoriei, ca să-şi amintească ce a văzut şi a auzit. Încălţat cu cizme şi cu o tunică de in pe el, cu bentiţe în păr ca orice victimă gata de sacrificat, el se apropie apoi de grota oraculară. Aceasta e ca o oală

imensă de copt pâinea, adâncă de şapte metri. În ea coboară folosindu-se de o scară, iar jos dă peste o spărtură îngustă, prin care îşi trece picioarele, ţinând în fiecare mână câte o turtă de orz amestecat cu miere. Cu o smucitură bruscă, e tras de glezne de partea cealaltă ca de vârtejul unui râu năvalnic, iar din întuneric o lovitură i se abate peste ţeastă, încât pare că a murit. În acel moment, un vorbitor nevăzut îi dezvăluie viitorul, precum şi alte taine ascunse. Când totul ia sfârşit, el îşi pierde cunoştinţa şi e tras îndărăt, cu picioarele înainte, pe fundul cavernei, dar fără turtele cu miere. Apoi e aşezat pe aşa-numitul Tron al Memoriei şi i se cere să repete tot ce a auzit. În cele din urmă se întoarce, încă ameţit, în casa Spiritului Bun, unde îşi redobândeşte simţurile şi puterea de a râde.

k. Vorbitorul nevăzut este unul dintre Spiritele Bune care aparţin Epocii de Aur a lui Cronos, spirite care au coborât din lună pentru a guverna oracolele şi riturile de iniţiere şi pentru a acţiona pretutindeni ca pedepsitori, războinici şi salvatori; el consultă fantoma lui Trofonios sub formă de şarpe şi oferă oracolul cerut ca plată pentru turtele cu miere ale suplicantului[10].

*

1. La început, toate profeţiile erau făcute de Zeiţa-Pământ, a cărei autoritate era atât de mare, încât invadatorii patriarhali şi-au făcut un obicei din a-i acapara altarele şi fie numeau alţi preoţi, fie păstrau preotesele în slujba lor. Astfel, Zeus din Dodona şi Ammon din oaza Siwa au preluat cultul stejarului oracular, consacrat lui Dia sau Dione (*7.*1*) – aşa cum Iehova a preluat la evrei cultul salcâmului oracular al lui Ishtar (*1 Cronici* XIV.15) –, iar Apollo a acaparat altarele din Delfi şi Argos. În Argos, profetesei i s-a acordat libertate deplină; în Delfi, a intervenit un preot între profetesă şi credincioşi, care îi tălmăcea rostirile incoerente în hexametri; în Dodona, atât preotesele-porumbiţe, cât şi profeţii de sex bărbătesc ai lui Zeus ofereau oracole.

2. Altarul Pământului-Mamă din Delfi a fost întemeiat de cretani, care le-au lăsat moştenire elenilor muzica sacră, ritualul, dansurile şi calendarul lor. Sceptrul ei cretan, *labrys*-ul sau toporul cu lamă dublă, a dat numele corpului preoţilor din Delfi, labrizii,

care încă mai existau în epoca clasică. Templul făcut din ceară de albine şi pene se referă la Zeiţă ca Albină (*7.*3*; 18.*3* şi 47.*1*) şi ca Porumbiţă (*1.*b* şi 62.*a*); templul din ferigi aminteşte de proprietăţile magice atribuite seminţelor de ferigă la solstiţiile de vară şi iarnă (Sir James Frazer dedică mai multe pagini acestui subiect în *Creanga de aur*); altarul din dafin aminteşte de frunzele de dafin mestecate de profetesă şi de însoţitoarele ei la orgiile lor – Dafnis este o formă prescurtată a lui Dafenisa („cea sângeroasă"), deoarece Dafne vine de la Dafene (*21.*6* şi 46.*2*). Este posibil ca altarul de bronz înghiţit de pământ doar să marcheze al patrulea stadiu al unui cântec delfic care, ca şi „Podul din Londra s-a dărâmat", indică diversele materiale nepotrivite din care a fost construit succesiv; dar e posibil şi să se refere la un *tholos* subteran, mormântul unui erou care a fost întruchipat în piton. *Tholos*, o casă în formă de stup a fantomelor, pare să fie de origine africană şi să fi ajuns în Grecia prin Palestina. Vrăjitoarea din Endor prezida un altar similar, iar fantoma lui Adam făcea profeţii în Hebron. În *Viaţa lui Apollonios din Tyana* (VI.11), Filostrat se referă la păsările de aur şi le descrie drept vârtecapi asemenea sirenelor, dar Pindar le numeşte privighetori (*Fragment*, citat de Athenaios 290e). Este de discutat dacă păsările reprezentau privighetori oraculare sau vârtecapi folosiţi ca farmece de dragoste (*152.*a*) sau păsări aducătoare de ploi (Marianus, *Proclus* 28).

3. Examinarea măruntaielor pare să fi fost un procedeu divinator indo-european. Divinaţia prin aruncarea a patru zaruri de os era probabil, la origine, în legătură cu alfabetul, pentru că pe cele doar patru părţi ale fiecărui zar în formă de os se spunea că erau „semne", nu numere. Douăsprezece consoane şi patru vocale (ca în alfabetul irlandez medieval, Ogham, numit „al lui O'Sullivan") sunt cea mai simplă formă la care poate fi redus alfabetul grec. Dar în epoca clasică erau înscrise doar numere – 1, 3, 4 şi 6 pe fiecare os –, iar semnificaţia tuturor combinaţiilor posibile fusese codificată. Profeţia prin vise este o practică universală.

4. Preoţii lui Apollo cereau ca preotesele pythice din Delfi să fie fecioare, ele fiind considerate mirese ale lui Apollo; dar după ce una a fost sedusă în chip scandalos de un adept pios, ele erau obligate să aibă minim cincizeci de ani la primirea în ordin, chiar

dacă au continuat să se îmbrace ca mirese. Sângele de taur era considerat foarte otrăvitor, din cauza puterii lui magice (*155.*a*): sângele taurilor sacri, utilizat uneori şi pentru consacrarea unui trib (*Exodul* XXIV.8), era amestecat cu cantităţi mari de apă înainte de a fi stropite lanurile cu el, pentru a le fertiliza. Însă preoteasa Pământului putea să bea orice bea şi Pământul-Mamă însăşi.

5. Hera, Pasifae şi Ino erau toate nume ale Zeiţei Triple, iar interdependenţa personificărilor sale era simbolizată de trepiedul pe care stătea preoteasa ei.

6. Procedura de la Oracolul lui Trofonios – pe care Pausanias însuşi l-a vizitat – aminteşte de coborârea lui Enea în Tartar, cu ramuri de vâsc în mână, unde l-a consultat pe tatăl lui Anhise, şi duce cu gândul şi la consultarea anterioară a lui Tiresias de către Odiseu. Ea arată şi că toate aceste mituri se trag dintr-un rit iniţiatic comun în care novicele suferă o moarte simulată, primeşte învăţătură mistică de la un personaj ce joacă rol de fantomă şi renaşte într-un nou clan sau societate secretă. Plutarh remarcă faptul că mistagogii din peştera întunecată din Trofonios aparţin epocii preolimpiene a lui Cronos şi îi asociază pe bună dreptate cu dactylii născuţi pe Muntele Ida, care practicau Misterele din Samotrace.

7. Plopii-negri erau consacraţi Zeiţei Morţii din Pagae, iar Persefona avea un crâng de plopi-negri în Vestul Îndepărtat (Pausanias X.30.3 şi *170.*l*).

8. Amfilohos şi Mopsos s-au omorât unul pe celălalt, dar umbrele lor s-au înţeles să întemeieze un oracol comun (*169.*e*).

1. Herodot II.55 şi VIII.134; Dionysos din Halicarnas I.15; Homer, *Odiseea* XVI.328; Eschil, *Prometeu înlănţuit* 832; Suidas *s.v.* Dodona; Sofocle, *Oedip rege* 900.
2. Eschil, *Eumenidele* 1-19; Pausanias X.5.3-5.
3. Pausanias II.24.1; Plutarh, *Pirus* 31; Herodot VIII.134 şi I.78; Tacitus, *Anale* II.54.
4. Pausanias VII.21.5 şi 22.2.
5. Strabon VIII.6.22; Plinius, *Naturalis historia* XXVIII.41; Apollodor I.9.27.
6. Pausanias VII.25.6.
7. *Ibid.* II.27.2.
8. *Ibid.* I.34.2; Herodot VIII.134.

9. Plutarh, *Cleomenes* 7; Pausanias III.26.1.

10. Pausanias IX.39.1-5; Plutarh, *Despre daimonul lui Socrate* XXII şi *Despre chipul care se arată pe globul lunii* XXX.

52. Alfabetul

a. Cele Trei Ursite sau, spun unii, Io, sora lui Foroneu, au inventat cinci vocale ale primului alfabet şi consoanele B şi T; Palamede, fiul lui Nauplios, a inventat celelalte unsprezece consoane; iar Hermes a redus aceste sunete la caractere sub forma unghiului ascuţit, deoarece stolul de cocori când zboară are forma lui, şi a dus sistemul grec în Egipt. Acesta a fost alfabetul pelasgic, pe care Cadmos l-a adus înapoi în Beoţia, iar Evandru din Arcadia, un pelasg, l-a introdus în Italia, unde mama lui, Carmenta, a compus cele cincisprezece caractere familiare ale alfabetului latin.

b. De atunci, Simonide din Samos şi Epiharm din Sicilia au adăugat alte consoane alfabetului grec, iar preoţii lui Apollo, două vocale, O lung şi E scurt, astfel încât lira sacră a acestuia are acum câte o vocală pentru fiecare din cele şapte strune ale ei.

c. Alpha a fost prima din cele opt litere, deoarece *alphe* înseamnă „onoare" şi *alphainein* înseamnă „a inventa" şi pentru că Alfeu este cel mai de seamă dintre râuri; mai mult, Cadmos, deşi a schimbat ordinea literelor, a păstrat *alpha* la locul ei, deoarece *aleph* înseamnă „bou" în limba feniciană, iar Beoţia este un ţinut al boilor[1].

*

1. Alfabetul grec era o simplificare a hieroglifelor cretane. Savanţii sunt astăzi îndeobşte de acord că primul alfabet scris a apărut în Egipt, în secolul al XVIII-lea î.Hr., sub influenţa cretană, ceea ce corespunde cu legenda lui Aristides, relatată de Plinius, că un egiptean pe nume Menos („lună") l-a inventat „cu cincisprezece ani înainte de domnia lui Foroneu, regele Argosului".

2. Există însă dovezi că, înaintea introducerii alfabetului

fenician modificat în Grecia, acolo existase un alfabet cu caracter de secret religios păstrat de preotesele lui Io-Luna sau ale celor Trei Ursite, că acesta era strâns legat de calendar şi că literele lui erau reprezentate nu de caractere scrise, ci de rămurele tăiate din diferiţi arbori specifici succesiunii lunilor în an.

3. Este posibil ca străvechiul alfabet irlandez, asemenea celui utilizat de druizii galici despre care a scris Cezar, să nu fi fost scris la început, iar literele lui să fi fost numite după arbori. Acesta se numea Beth-luis-nion („mesteacăn-scoruş-frasin"), după primele lui trei consoane, iar principiul lui, care sugerează o provenienţă frigiană, corespundea alfabetelor pelasgic şi latin, anume treisprezece consoane şi cinci vocale. Ordinea iniţială era A, B, L, N, O, F, S, H, U, D, T, C, E, M, G, Ng sau Gn, R, I, care este, probabil, şi ordinea folosită de Hermes. Învăţaţii irlandezi – *ollaves* – au făcut din el un limbaj surdomut, folosind articulaţiile degetelor pentru a reprezenta diferitele litere, sau unul dintre cifrurile verbale. Fiecare consoană reprezenta o lună cu douăzeci şi opt de zile dintr-o serie de treisprezece luni, începând cu ziua a doua de după solstiţiul de iarnă, şi anume:

1 24 decembrie B mesteacăn sau măslin sălbatic
2 21 ianuarie L scoruş
3 18 februarie N frasin
4 18 martie F arin sau corn
5 15 aprilie S salcie; SS (Z), porumbar
6 13 mai H păducel sau păr sălbatic
7 10 iunie D stejar sau terebint
8 8 iulie T ilice sau stejar de cârmâz
9 5 august C nuc; CC (Q), măr, sorb sau gutui
10 2 septembrie M viţă-de-vie
11 30 septembrie G iederă
12 28 octombrie Ng sau Gn trestie sau călin
13 25 noiembrie R soc sau mirt

4. În jurul anului 400 î.Hr., în urma unei revoluţii religioase, ordinea s-a schimbat pentru a corespunde unui nou sistem de calendar, după cum urmează: B, L, F, S, N, H, D, T, C, Q, M, G, Ng, Z, R. Acesta este alfabetul asociat cu Heracle Ogmios sau „Ogma Faţa-Soarelui", aşa cum cel anterior fusese asociat cu Foroneu (*132.*3*).

5. Fiecare vocală reprezenta un moment al anului: O (groazmă) – Echinocţiul de Primăvară; U (iarbă-neagră) – Solstiţiul de Vară; E (plop), Echinocţiul de Toamnă. A (un conifer sau un palmier), copacul naşterii, şi I (tisă), copacul morţii, împărţeau amândouă Solstiţiul de Iarnă. Această ordine a literelor este implicită în mitul grec şi latin, în tradiţia sacrală a întregii Europe şi, *mutatis mutandis*, în Siria şi Asia Mică. Zeiţa Carmenta (*86.*2* şi 132.*6*) a inventat B şi T, ca şi vocalele, deoarece fiecare dintre aceste consoane ale calendarului introducea o jumătate a anului ei, aşa cum era el împărţit între regele sacru şi succesorul-tanist al lui.

6. Cocorii îi erau consacraţi lui Hermes (*17.*3* şi 36.*2*), protectorul poeţilor înainte ca Apollo să îi uzurpeze puterea, iar primele caractere alfabetice aveau formă de unghi ascuţit. Palamede („inteligenţă străveche”) era, împreună cu cocorul lui sacru (Marţial, *Epigrame* XIII.75), omologul din Caria al zeului egiptean Thot, inventator al literelor, cu ibisul lui asemănător cocorului. Hermes era omologul elenic timpuriu al lui Thot (*162.*s*). Faptul că Simonide şi Epiharm au adăugat litere noi alfabetului este istorie, nu mit, chiar dacă motivul real pentru care au făcut-o rămâne incert. Două adăugiri, *xi* şi *psi*, nu erau necesare, iar îndepărtarea lui *as* (H) şi *digamma* (F) a sărăcit principiul.

7. Se poate demonstra că numele literelor păstrate în Beth-luis-nion, despre care, conform tradiţiei, se spune că au venit din Grecia şi au ajuns în Irlanda prin Spania (*132.*5*), formează descântecul grec arhaic în cinstea Zeiţei Albe arcadiene Alfito, care, în epoca clasică, degenerase deja într-o simplă doică. Ordinea cadmeeană a literelor, perpetuată în familiarul ABC, trebuie să fie o aranjare greşită a lor de către negustorii fenicieni; aceştia foloseau un alfabet secret în scopuri comerciale, dar se temeau să ofenseze zeiţa dezvăluind adevărata lui ordine.

Acest subiect complicat şi important este discutat în detaliu în *The White Goddess* (cap. 1-15 şi 21).

8. Vocalele adăugate de preoţii lui Apollo la lira lui erau probabil cele menţionate de Demetrios, un filosof din Alexandria secolului I î.Hr., când scrie în eseul lui *Despre stil*: „În Egipt, preoţii înalţă imnuri zeilor prin rostirea în succesiune a celor şapte vocale, sunetul acestora producând o impresie muzicală la fel de puternică asupra ascultătorilor ca şi cum ar fi folosite flautul sau

lira, dar poate că e mai bine să nu amănunţesc această temă”.

Aceasta sugerează că vocalele erau folosite în muzica terapeutică de liră din altarele lui Apollo.

1. Hyginus, *Fabula* 272; Isidor din Sevilla, *Etimologii* VIII.2.84; Filostrat, *Heroikos* X.3; Plinius, *Naturalis historia* VII.57; Scolie la *Iliada* lui Homer XIX.593; Plutarh, *Symposiaca* IX.3.

53. Dactylii

a. Unii spun că în timp ce Rhea îl mai purta pe Zeus în pântec, ea s-a sprijinit cu degetele pe pământ ca să-şi aline durerea, iar de acolo au răsărit dactylii: cinci femei din mâna ei stângă şi cinci bărbaţi din cea dreaptă. Dar îndeobşte se consideră că ei au trăit pe Muntele Ida din Frigia cu mult înainte de naşterea lui Zeus, iar unii spun că nimfa Anhiale i-a născut în Peştera Dicte de lângă Oaxos. Dactylii bărbaţi erau fierari şi au descoperit primii fierul pe Muntele Berekinthos din apropiere, iar surorile lor, care se stabiliseră în Samotrace, au produs mare uimire acolo cu descântecele lor magice şi l-au învăţat pe Orfeu misterele Zeiţei; numele lor sunt un secret bine păzit[1].

b. Alţii spun că bărbaţii erau cureţii care au apărat leagănul lui Zeus din Creta şi care după aceea au venit în Elida şi au înălţat acolo un templu pentru a-l îmbuna pe Cronos. Numele lor erau Heracle, Peonios, Epimede, Iasios şi Acesidas. După ce a adus măslinul sălbatic de la hiperboreeni în Olimpia, Heracle i-a pus pe fraţii lui mai mici să alerge acolo într-o întrecere şi astfel au apărut Jocurile Olimpice. Se spune şi că el l-a încoronat pe Peonios, învingătorul, cu o ramură de măslin sălbatic şi că, după aceea, au dormit în paturi făcute din frunze verzi de măslin. Dar adevărul este că măslinul sălbatic nu a fost folosit pentru cununa învingătorului până la a şaptea Olimpiadă, când Oracolul din Delfi i-a poruncit lui Ifitos să înlocuiască ramura de măr acordată până atunci ca premiu pentru victorie cu o ramură de măslin[2].

c. Acmon, Damnameneu şi Celmis sunt numele celor trei dactyli mai vârstnici; unii spun că Celmis a fost transformat în fier ca pedeapsă pentru a o fi ofensat pe Rhea[3].

*

1. Dactylii personifică degetele, iar Jocurile Olimpice ale lui Heracle sunt o poveste pentru copii ce poate fi ilustrată bătând darabana cu degetele pe masă (mai puţin degetul mare) – când degetul arătător câştigă întotdeauna. Dar cunoaşterea orfică secretă se întemeia pe o succesiune calendaristică de arbori magici, fiecare arbore fiind atribuit unei articulaţii diferite a degetelor din limbajul semnelor şi unei litere diferite din alfabetul-calendar orfic, ce pare să fi fost de origine frigiană (*52.*3*). Măslinul sălbatic aparţine încheieturii din vârful degetului mare, despre care se presupune că ar fi locaşul virilităţii şi, prin urmare, este numit Heracle. Acest Heracle ar fi avut frunze care îi creşteau din trup (Palefatos 37). Numele occidentale ale degetelor reamintesc de acest sistem – de exemplu: „degetul prostului”, care corespunde cu Epimede, este degetul mijlociu, iar „degetul medic”, care corespunde cu Iasios, este inelarul. La fel şi în chiromanţie: Saturn îl reprezintă pe Epimede – deoarece Saturn se dovedise slab de minte în lupta lui cu Zeus; iar Apollo, Zeul Vindecării, îi corespunde lui Iasios. Degetul arătător este atribuit lui Jupiter, sau Zeus, cel care a câştigat cursa. Degetul mic, Mercur sau Hermes, este degetul magic. În Europa arhaică, metalurgia era însoţită de incantaţii, iar fierarii revendicau degetele mâinii drepte ca dactyli ai lor, lăsându-le pe cele ale mâinii stângi vrăjitoarelor.

2. Povestea lui Acmon, Damnameneu şi Celmis, ale căror nume se referă la arta fierăriei, este o altă poveste pentru copii, ilustrată prin baterea pe degetul mare cu arătătorul, ca un ciocan pe nicovală, şi apoi strecurând vârful degetului mijlociu între ele, ca şi cum ar fi o bucată de fier înroşit. Fierul a ajuns în Creta, prin Frigia, dintr-un loc îndepărtat de pe ţărmul de sud al Mării Negre, iar Celmis, fiind o personificare a fierului topit, trebuie să nu-i fi fost pe plac Marii Zeiţe Rhea, patroana făurarilor, al cărei declin religios a început odată cu topirea fierului şi cu venirea dorienilor aducând arme de fier. Ea recunoscuse ca minereuri terestre doar argintul, cuprul, plumbul şi staniul, chiar dacă bulgării de fier meteoritic erau foarte preţuiţi din cauza originii lor miraculoase, iar unul dintre ei căzuse pe Muntele Berekinthos. Un bulgăre neprelucrat a fost găsit într-un depozit neolitic din Festos, lângă o statuetă din lut a zeiţei în poziţie ghemuită, printre scoici şi boluri pentru ofrande. Tot fierul egiptean vechi este meteoritic,

conţine un procent ridicat de nichel şi este aproape complet protejat împotriva ruginii. Insulta lui Celmis la adresa Herei a dat numele degetului mijlociu: *digita impudica*.

3. Jocurile Olimpice îşi au originea într-o cursă de alergare la care concurau fetele pentru privilegiul de a deveni preoteasa Zeiţei-Lună Hera (Pausanias V.16.2) şi, de vreme ce aceasta a avut loc pe Muntele Parthenios, „al fecioarei”, evenimentul pare să fi fost anual. Când Zeus s-a căsătorit cu Hera – adică atunci când o nouă formă de regalitate sacră a fost introdusă în Grecia de ahei (*12.7) –, într-o a doua cursă de alergare concurau băieţii pentru privilegiul primejdios de a deveni consortul preotesei, Soare al Lunii ei, şi, astfel, rege al Elidei; la fel cum Anteu i-a pus pe peţitorii fiicei lui să concureze pentru ea (Pindar, *Ode pythianice* IX), urmând exemplele lui Icarios (*160.*d*) şi Danaos (*60.*m*).

4. Jocurile s-au ţinut apoi la fiecare patru ani, şi nu anual, cursa de alergare a fetelor desfăşurându-se într-o sărbătoare separată, cu două săptămâni înainte sau după Jocurile Olimpice propriu-zise; iar regalitatea sacră conferită învingătorului la căsătoria lui cu noua preoteasă era evocată de onorurile divine pe care victoria continua să le aducă în epoca clasică. După ce era încununat cu măslinul lui Heracle sau al lui Zeus, salutat ca „Regele Heracle” şi bombardat cu frunze precum un Jack o’Green, învingătorul conducea dansul într-o procesiune triumfală şi consuma din carnea taurului sacrificial în Sala Consiliului.

5. Premiul iniţial, un măr sau o ramură de măr, fusese o promisiune a nemuririi atunci când el era omorât, conform uzanţelor, de succesorul (tanistul) lui; căci Plutarh (*Symposiaca* V.2) aminteşte că, deşi cursa de alergare a fost singura competiţie la Jocurile Olimpice originare, în paralel avea loc şi o luptă, una singură, care nu se sfârşea decât odată cu moartea învinsului. Această luptă este consemnată mitologic în povestea că Jocurile Olimpice au început cu o luptă corp la corp între Zeus şi Cronos pentru stăpânirea Elidei (Pausanias V.7), adică lupta din mijlocul verii dintre rege şi tanist, iar rezultatul era unul anticipat – tanistul venea înarmat cu o lance.

6. O scolie la Pindar (*Ode olimpianice* III.33) care îl citează pe Comarchos arată că Anul Nou elean era calculat de la luna plină cea mai aproape de solstiţiul de iarnă şi că un al doilea An Nou

începea la mijlocul verii. Probabil că din acest motiv noul Zeus-Heracle, cu alte cuvinte, câştigătorul cursei de alergare, îl omora pe tanistul Anului Vechi, Cronos-Ificles, la mijlocul iernii. De aceea Heracle a fost cel dintâi care a instituit Jocurile şi a dat nume colinei sepulcrale a lui Cronos „într-un anotimp în care vârful era umed din pricina zăpezii multe” (Pindar, *Ode olimpianice* X.49).

7. În vremurile străvechi, asupra lui Zeus-Heracle se azvârleau frunze de stejar şi i se oferea o ramură de măr la mijlocul verii, cu puţin timp înainte de a fi omorât de succesorul său; el câştigase ramura regală de măslin sălbatic la mijlocul iernii. Înlocuirea mărului cu măslinul sălbatic, un copac care alungă spiritele rele, implica abandonarea luptei pe viaţă şi pe moarte şi transformarea anului unic, împărţit în două jumătăţi, într-un Mare An. Acesta începea la mijlocul iernii, când timpul solar şi cel lunar coincideau într-un mod favorabil căsătoriei Soarelui cu Luna, şi era împărţit în două olimpiade de câte patru ani fiecare; regele şi succesorul său domneau succesiv sau simultan. Chiar dacă în perioada epocii clasice cursa carelor solare – al cărei prototip mitologic este întrecerea dintre Pelops şi Enomaos pentru Deidamia (*109.*3*) – devenise deja cel mai important eveniment al jocurilor, încă se mai considera că aduce ghinion să ţi se arunce cu frunze după victorie în cursa de alergare; Pitagora îşi sfătuia prietenii să concureze la eveniment, dar să nu îl câştige. Boul victoriei, mâncat în Sala Consiliului, era în mod evident un rege-substitut, ca şi la Bufonia ateniană (*21.*13*).

8. Olimpia nu este un loc micenian şi, prin urmare, este puţin probabil ca miturile preaheene să fi fost împrumutate din Creta; ele par pelasgice.

1. Diodor din Sicilia V.64; Sofocle, *Satirii surzi*, citat de Strabon X.3.22; Apollonios din Rodos 509 şi 1130.
2. Pausanias V.7.4; Phlegon din Tralles, *Fragmenta Historica Graeca* III.604.
3. Scolie la Apollonios din Rodos I.1129; Ovidiu, *Metamorfoze* IV.281.

54. Telchinii

a. Cei nouă Telchini, Copii ai Mării cu cap de câine şi înotătoare în loc de mâini, îşi aveau originea în Rodos, unde întemeiaseră oraşele Camiros, Ialisos şi Lindos, iar de acolo au migrat în Creta, fiind primii ei locuitori. Rhea l-a încredinţat lor pe nou-născutul Poseidon, căruia i-au meşterit tridentul; dar, cu mult înainte, ei îi făcuseră lui Cronos secera zimţată cu care el şi-a castrat tatăl, pe Uranos; mai mult, au fost primii care au sculptat imagini de zei.

b. Însă Zeus s-a hotărât să-i ucidă printr-un potop deoarece se amestecaseră în bunul mers al vremii, făcând să se nască ceţurile magice şi otrăvind recoltele cu aburi de pucioasă şi apă din Styx. Avertizaţi de Artemis, ei au fugit peste mări: unii s-au dus în Beoţia, unde au construit templul Atenei din Teumesa, unii în Sicion, unii în Licia sau în Orhomenos, unde au fost ogarii care l-au sfârtecat în bucăţi pe Acteon. Dar Zeus i-a ucis pe Telchinii din Teumesa printr-un potop, Apollo s-a deghizat în lup şi i-a omorât pe cei din Licia, chiar dacă ei au încercat să-l îmbuneze cu un templu nou, iar în Orhomenos nu mai e picior de-al lor. Zvonurile spun că încă ar mai fi câţiva în Sicion [1].

*

1. Faptul că cei nouă Telchini erau Copiii Mării sau ogari ai lui Artemis, că puteau crea ceţuri magice şi că au întemeiat oraşe cu nume de Danaide – Camira, Ialisa şi Linda (*60.*d*) – sugerează că ei au fost la origine emanaţii ale Zeiţei-Lună Danae, ca fiecare dintre cele trei persoane triadice ale ei (*60.*2*). „Telchin” era derivat de gramaticienii greci din *thelgein*, „a fermeca”. Dar, de vreme ce femeia, câinele şi peştele erau combinaţi deopotrivă în imaginile Scilei din Marea Tireniană – care se simţea la ea acasă şi în Creta

(*91.*2*) –, precum şi în figurile de la prova vaselor tireniene, cuvântul poate fi o variantă a lui „Tyrrhen” sau „Tyrsen”, *l* şi *r* fiind confundate de libieni, iar consoana următoare fiind ceva între o consoană aspirată şi una sibilantă. Se pare că Telchinii au fost veneraţi de populaţiile matriarhale vechi din Grecia, Creta, Lidia şi Insulele Egeene, pe care invadatori eleni organizaţi patriarhal le-au persecutat, le-au absorbit sau le-au obligat să emigreze spre vest. Este posibil ca originea lor să fi fost una est-africană.

2. Ceţurile magice erau provocate de descântecele care invocau salcia. Se presupunea că apa Styxului (*31.*4*) era atât de sacră, încât cea mai mică picătură din ea putea provoca moartea, dacă nu era băută dintr-o cupă din copită de cal, ceea ce dovedeşte că apa era consacrată Zeiţei-cu-cap-de-iapă din Arcadia. Se spune că Alexandru cel Mare ar fi fost otrăvit cu apă din Styx (Pausanias VIII.18.2). Utilizarea ei magică de către Telchini sugerează că adepţii lor deţineau Muntele Nonacris („nouă piscuri”) din apropiere, cândva principalul centru religios al Greciei; până şi zeii olimpieni făceau cele mai solemne jurăminte ale lor jurând pe Styx.

1. Eustathios despre Homer pp. 771-2; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.365-7; Diodor din Sicilia III.55.2-3; Strabon XIV.2.7; Calimah, *Imn către Zeus* 31; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu, IV.377.

55. Empusele

a. Demonii dezgustători numiţi Empuse, copii de-ai lui Hecate, au coapse de măgar şi poartă sandale din bronz – dacă nu cumva, după cum declară unii, fiecare are un picior de măgar şi unul de bronz. Empusele obişnuiesc să sperie călătorii, dar pot fi oprite cu insulte, la auzul cărora o iau la goană ţipând. Iau formă de căţele, de vaci sau de fecioare frumoase şi, sub cea din urmă deghizare, se împreunează cu bărbaţii noaptea sau la vremea siestei, sugându-le forţele vitale până când mor1.

*

1. Empusele („cele care violează”) sunt demoni feminini foarte lacomi – un concept adus probabil în Grecia din Palestina, unde erau cunoscute sub numele de Lilim („copii ai lui Lilith”), despre care se credea că au coapse de măgar, un animal care simbolizează lascivitatea şi cruzimea. Lilith („bufniţa care strigă”) era o Hecate canaanită, iar evreii şi-au făcut amulete ca să se protejeze de ea până târziu în Evul Mediu. Hecate, adevărata stăpânitoare a Tartarului (*31.*f*), purta o sanda din bronz – cea de aur fiind a Afroditei –, iar fiicele ei, Empusele, i-au urmat exemplul. Ele se puteau preschimba în fecioare ademenitoare sau în vaci, dar şi în căţele, deoarece căţeaua Hecate, ca membră a Triadei Lunii, era aceeaşi zeiţă ca Afrodita sau Hera cea cu ochi de vacă.

1. Aristofan, *Broaştele* 288 şi urm.; *Adunarea femeilor* 1056 şi 1094; *Papiri Magici Graeci* IV.2334; Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana* IV.25; Suidas *s.v.* Empusae.

56. Io

a. Io, fiica zeului-râu Inahos, era preoteasa Herei din Argos. Zeus, căruia Iunx, fiica lui Pan şi a lui Echo, îi făcuse o vrajă, s-a îndrăgostit de Io, iar când Hera l-a acuzat de infidelitate şi, drept pedeapsă, a transformat-o pe Iynx într-un vârtecap, el a minţit zicând: „Nu m-am atins de Io niciodată”. Apoi Zeus a transformat-o pe Io într-o vacă albă, pe care Hera a revendicat-o ca fiind a ei şi i-a dat-o în pază lui Argos Panoptes, poruncindu-i: „Priponeşte animalul de un măslin, la Nemeea, fără ca nimenea să afle”. Dar Zeus l-a trimis pe Hermes s-o aducă îndărăt şi s-a pornit el însuşi la drum spre Nemeea – sau, zic unii, spre Micene – deghizat într-o ciocănitoare. Deşi era cel mai isteţ dintre hoţi, Hermes ştia că n-o va putea fura pe Io fără să fie văzut de unul dintre cei o sută de ochi ai lui Argos; prin urmare, l-a adormit pe Argos cu un farmec, cântându-i din flaut, l-a strivit cu o stâncă, i-a tăiat capul şi a eliberat-o pe Io. După ce Hera i-a pus lui Argos ochii pe coada unui păun, drept veşnică amintire a ticălosului omor, a trimis un tăun să o înţepe pe Io şi s-o gonească prin lumea întreagă.

b. Io s-a dus mai întâi în Dodona, apoi a mers la marea denumită Ioniană, după numele ei, dar de acolo a făcut cale întoarsă şi s-a îndreptat spre nord, spre Muntele Hemos; apoi, prin Delta Dunării, a dat ocol Mării Negre de la vest la est, traversând Bosforul din Crimeea şi urmând râul Hybristes până spre izvorul lui din Caucaz, unde Prometeu încă pătimea pe stânca lui. A ajuns iar în Europa prin Colhida, ţinutul chalibilor, şi prin Bosforul din Tracia; apoi a luat-o mai departe la galop prin Asia Mică până la Tarsos şi Joppa, apoi spre Media, Bactria şi India şi, traversând Arabia prin sud-vest, peste Bosforul indian [strâmtoarea Bab-el-Mandeb], a ajuns în Etiopia. De acolo, a călătorit mai jos de izvoarele Nilului, unde pigmeii se războiesc veşnic cu cocorii, şi şi-

a găsit în cele din urmă odihna în Egipt. Acolo, Zeus i-a redat forma de om şi, după ce s-a căsătorit cu Telegonos, Io i-a dat naştere lui Epafos – fiul ei cu Zeus, care o *atinsese* în acest scop – şi a întemeiat cultul lui Isis, cum a numit-o ea pe Demetra. Epafos, despre care se zvonea că este taurul divin Apis, a domnit peste Egipt şi a avut o fată, pe Libia, mama lui Agenor şi Belos cu Poseidon[1].

c. Dar unii cred că Io l-a născut pe Epafos într-o peşteră din Eubeea numită Boosaule, după care a murit acolo din pricina înţepăturii de tăun, şi că, sub chip de vacă, ea îşi schimba culoarea: din albă se făcea roşie-violacee, apoi devenea neagră[2].

d. Alţii spun o cu totul altă poveste. Ei zic că Inahos, fiul lui Iapet, a domnit peste Argos întemeind oraşul Iopolis – căci Io este numele sub care era venerată cândva luna în Argos –, şi a numit-o pe fiica sa Io, în cinstea lunii. Zeus Picos, rege al Vestului, şi-a trimis servitorii să o răpească pe Io şi a siluit-o de îndată ce ea a ajuns în palatul lui. După ce i-a născut o fiică pe nume Libia, Io a fugit în Egipt, dar a aflat că acolo domnea Hermes, fiul lui Zeus, aşa că şi-a continuat fuga spre Muntele Silpium din Siria, unde a murit de durere şi ruşine. Inahos i-a trimis atunci pe fraţii şi pe rudele lui Io în căutarea ei, prevenindu-i să nu se întoarcă cu mâna goală. Avându-l pe Triptolem călăuză, aceştia au bătut la toate uşile din Siria, spunând: „Fie ca spiritul lui Io să îşi afle odihna!”, până când, într-un sfârşit, au ajuns la Muntele Silpium, unde fantoma unei vaci li s-a adresat, zicându-le: „Iată-mă, eu sunt Io”. Ei au dedus atunci că Io trebuie să fi fost îngropată în acel loc şi, prin urmare, au întemeiat acolo un al doilea Iopolis, numit azi Antiohia. În cinstea lui Io, locuitorii bat în fiecare an unii la uşile celorlalţi, în acelaşi mod şi rostind aceleaşi cuvinte, iar locuitorii din Argos o jelesc anual[3].

*

1. Acest mit constă din mai multe elemente. Locuitorii Argosului venerau luna sub aspectul ei de vacă, deoarece luna nouă cu coarne era considerată sursa întregii ape şi, prin urmare, a hranei pentru vite. Cele trei culori ale ei – alb pentru luna nouă, roşu pentru luna recoltei şi negru pentru luna în descreştere – reprezentau cele trei vârste ale Zeiţei-Lună – Fecioară, Nimfă şi

Babă (*90.*3*). Io îşi schimba culoarea aşa cum şi-o schimbă luna, dar mitograful a înlocuit „roşu” cu „violet”, deoarece *ion* înseamnă în limba greacă „floare violet”. Se credea că ciocănitorile aduc ploaia atunci când ciocănesc în trunchiurile de stejar, iar Io era Luna în calitatea ei de aducătoare a ploii. Păstorii aveau cea mai mare nevoie de ploaie la sfârşitul verii, când tăunii le atacau turmele, înnebunind animalele; în Africa, triburile de negri crescători de vite încă mai fug şi azi de la o păşune la alta atunci când atacă tăunii. Preotesele lui Io din Argos par să fi executat un dans al junincii anual, când se prefăceau că sunt înnebunite de tăuni, în timp ce bărbaţii-ciocănitoare chemau ploaia ca să le aline chinurile, bătând în uşi de stejar şi strigând „Io! Io!”. Aici pare să fie originea mitului femeilor din Cos care erau transformate în vaci (*137.*s*). Coloniile Argosului din Eubeea, Bosfor, Marea Neagră, Siria şi Egipt au luat cu ele dansul de invocare a ploii. Vârtecapul, pasărea orgiastică fundamentală a Zeiţei-Lună, cuibăreşte în sălcii şi, ca urmare, face referire la magia apei (*150.*1*).

2. Legenda inventată pentru a explica răspândirea spre est a acestui ritual, ca şi similaritatea dintre venerarea lui Io în Grecia, a lui Isis în Egipt, a lui Astarte în Siria şi a lui Kali în India, a fost grefată pe poveşti disparate: cea a Vacii-Lună sacre care rătăceşte prin ceruri, păzită de stele – există o legendă irlandeză înrudită, a „Mulgătorilor Verzi” –, şi cea a preoteselor Lunii, pe care conducătorii elenilor invadatori, fiecare dintre ei spunându-şi Zeus, le-au violat la dorinţa populaţiei locale. Hera, ca soţie a lui Zeus, este făcută să îşi extindă gelozia asupra lui Io, de vreme ce Io a fost echivalată în mit cu Demetra. Mai mult, la fiecare trei ani, Misterele Demetrei se celebrau la Celeae („chemare”), lângă Corint, şi se spunea că fuseseră întemeiate de un frate al lui Celeos („ciocănitoare”), regele din Eleusis. Hermes este numit fiu al lui Zeus Picos („ciocănitoare”) – în *Păsările* (480), Aristofan îl acuză pe Zeus că a furat sceptrul ciocănitorii –, aşa cum despre Pan se spune că ar fi fost fiul lui Hermes cu nimfa Driope („ciocănitoare”), iar Faun, un Pan latin, era fiul lui Picos pe care Circe l-a transformat într-o ciocănitoare pentru că îi dispreţuise dragostea (Ovidiu, *Metamorfoze* XIV.6). Mormântul lui Faun din Creta purta epitaful: „Aici zace ciocănitoarea care a fost şi Zeus” (Suidas *s.v.* Picos). Toţi trei sunt zei-păstori aducători ai ploii. Numele Libiei denotă ploaie,

căci ploile de iarnă veneau în Grecia dinspre Libia.

3. Zămislirea de către Zeus a lui Epafos, care a devenit strămoşul Libiei, a lui Agenor, Belos, Egiptos şi Danaos implică faptul că unii ahei adoratori ai lui Zeus revendicau suveranitatea asupra tuturor popoarelor de navigatori din sud-estul Mediteranei.

4. Mitul pigmeilor şi al cocorilor pare să se refere la triburile crescătoare de vite care pătrunseseră în valea Nilului superior din Somalia şi îi împinseseră pe pigmei spre sud. Ele erau denumite „cocori” deoarece, atunci, ca şi acum, stăteau vreme îndelungată într-un picior, ţinând glezna celuilalt cu mâna opusă şi sprijinindu-se într-o lance.

1. Calimah, *Despre păsări*, fragmentul 100; Apollodor II.1.3; Hyginus, *Fabula* 145; Suidas *s.v.* Io; Lucian, *Dialogurile zeilor* 3; Moshos, *Idile* II.59; Herodot I.1 şi II.41; Homer, *Iliada* III.6; Eschil, *Prometeu înlănţuit* 705 şi urm. şi *Rugătoarele* 547 şi urm.; Euripide, *Ifigenia în Taurida* 382; Tzetzes, *Despre Licofron* 835 şi urm.
2. Strabon X.1.3; Stephanus Byzantinus *s.v.* Argura; Suidas *s.v.* Isis.
3. John Malalas, *Chronicles* II, p. 28, ed. Dindorf.

57. Foroneu

a. Primul om care a întemeiat şi a populat un oraş unde se ţinea un târg a fost fratele lui Io, Foroneu, fiu al Zeului-râu Inahos şi al nimfei Melia. Mai târziu, numele lui a fost schimbat în Argos. Foroneu a fost şi primul care a descoperit utilizarea focului, după ce Prometeu l-a furat. El s-a căsătorit cu nimfa Cerdo, a stăpânit asupra întregului Pelopones şi a iniţiat venerarea Herei. Când a murit, fiii lui, Pelasgos, Iasos şi Agenor, şi-au împărţit între ei Peloponesul; dar fiul lui Car a întemeiat oraşul Megara[1].

*

1. Numele lui Foroneu, pe care grecii îl interpretează drept „creator al preţului”, în sensul că el a inventat piaţa, înseamnă probabil Fearinos („din zorii anului”, adică primăvara); variantele lui sunt Bran, Barn, Bergn, Vrot, Efron, Gwern, Fearn şi Brennus. Ca spirit al arinului care prezida luna a patra a anului sacru (*28.*1* şi *5*; 52.*3* şi 170.*8*), când se celebra Sărbătoarea Focului de Primăvară, el era descris drept fiu al lui Inahos, deoarece arinii cresc lângă râuri. Mama lui este nimfa frasinilor Melia, deoarece se spune că frasinul, arborele precedent din aceeaşi serie, „atrage fulgerul” – copacii loviţi de fulger fiind sursa de foc a omului primitiv. Fiind un erou oracular, el era asociat şi cu cioara (*50.*1*). Descoperirea utilizării focului de către Foroneu poate fi explicată de preferinţa fierarilor şi a olarilor din vechime pentru cărbunele de arin, care oferea mai multă căldură decât oricare altul. Cerdo („câştig” sau „artă”) este unul dintre numele Demetrei; el îi este aplicat în ipostaza ei de nevăstuică sau vulpe, deoarece ambele sunt considerate animale profetice. „Foroneu” pare să fi fost numele lui Cronos, cu care cioara şi arinul sunt de asemenea

asociate (*6.*2*), şi, prin urmare, Titanul Zilei a Şaptea. Împărţirea regatului lui Foroneu între fiii lui, Pelasgos, Iasos şi Agenor, o aminteşte pe cea a regatului lui Cronos între Zeus, Poseidon şi Hades, dar probabil că descrie o divizare preaheeană a Peloponesului.

2. Car este Q're, Carius sau Marele Zeu Ker, care pare să îşi fi obţinut numele de la Mama-Lună a lui, Artemis Caria sau Caryatis.

1. Hyginus, *Fabulele* 143 şi 274; Apollodor II.1.1.; Pausanias I.39.4-6; II.15.5 şi IV.40.5.

58. Europa şi Cadmos

a. Agenor, fiul Libiei cu Poseidon şi frate geamăn cu Belos, a părăsit Egiptul ca să se stabilească în Canaan, unde s-a căsătorit cu Telefasa, numită şi Argiope, care i-a născut pe Cadmos, Phoenix, Cilix, Tasos şi Fineu, şi o fiică, pe Europa[1].

b. Zeus s-a îndrăgostit de Europa şi l-a trimis pe Hermes să mâne cireada lui Agenor spre Tyr, pe malul mării, unde ea şi însoţitoarele ei obişnuiau să se plimbe. S-a alăturat el însuşi cirezii, deghizat într-un taur alb ca zăpada, cu un grumaz lat şi coarne mici, ca nişte giuvaiere, între care avea o ţintă neagră. Europa a fost uimită de frumuseţea lui şi, văzându-l blând, şi-a învins teama şi a pornit a se juca cu el, punându-i flori în bot şi atârnându-i ghirlande de coarne; în cele din urmă, s-a urcat pe umerii lui şi l-a lăsat să o plimbe până la malul mării. Brusc, el a început să înoate, în timp ce ea privea cu groază ţărmul care se îndepărta, având o mână încleştată pe cornul lui cel drept, iar cu cealaltă ţinând încă un coş cu flori[2].

c. Zeus a ieşit la mal lângă Gortina, în Creta, s-a preschimbat în vultur şi a siluit-o pe Europa într-un desiş de sălcii de lângă un izvor; sau, zic unii, sub un platan. Ea i-a născut trei fii: Minos, Radamante şi Sarpedon[3].

d. Agenor şi-a trimis fiii în căutarea surorii lor, interzicându-le să se întoarcă fără ea. Aceştia au pornit imediat pe mare, dar, neavând vreo idee unde se dusese taurul, fiecare a cârmit în altă direcţie. Phoenix a mers spre vest, dincolo de Libia, spre ceea ce acum e Cartagina, iar acolo a dat numele lui punicilor; dar, după moartea lui Agenor, s-a întors în Canaan, redenumit de atunci Fenicia în cinstea lui, şi a devenit tatăl lui Adonis, împreună cu Alfesibeea[4]. Cilix s-a dus în ţinutul hypacheenilor, care i-au adoptat numele, Cilicia[5]; iar Fineu a mers în Thynias, o peninsulă ce separa

Marea Marmara de Marea Neagră, unde a avut mult de pătimit din pricina harpiilor. Tasos şi însoţitorii lui au mers mai întâi în Olimpia, unde i-au dedicat lui Heracle din Tyr o statuie de bronz înaltă de zece coţi, ţinând o măciucă şi un arc în mâini, apoi s-au dus să colonizeze Insula Tasos şi să lucreze minele bogate de aur de acolo. Toate acestea s-au petrecut cu cinci generaţii înainte ca Heracle, fiul lui Amfitrion, să se nască în Grecia[6].

e. Cadmos a navigat împreună cu Telefasa în Rodos; acolo i-a dedicat un cazan de bronz Atenei din Lindos şi i-a construit lui Poseidon un templu, lăsând în urmă o preoţime ereditară care să-l îngrijească. Apoi au debarcat în Thera şi au construit un templu la fel, ajungând în cele din urmă în ţinutul edonilor din Tracia, care i-au primit cu ospitalitate. Acolo, Telefasa a murit subit şi, după înmormântare, Cadmos şi însoţitorii lui s-au dus pe jos la Oracolul din Delfi. Când a întrebat unde putea fi găsită Europa, Pythia l-a sfătuit să renunţe să o mai caute, dar să urmărească o junincă şi să construiască un oraş acolo unde aceea, răpusă de slăbiciune, se va prăbuşi.

f. Lăsând în urmă drumul ce duce din Delfi în Focida, Cadmos a întâlnit nişte văcari aflaţi în slujba regelui Pelagon, care i-au vândut o vacă însemnată cu câte o lună albă, plină, pe fiecare parte. A mânat vaca spre est, prin Beoţia, neîngăduindu-i să se odihnească, până când, într-un sfârşit, ea s-a prăbuşit acolo unde acum se află oraşul Teba, loc în care Cadmos a înălţat o statuie a Atenei, spunându-i pe numele ei fenician, Onca[7].

g. Avertizându-şi însoţitorii că juninca trebuia sacrificată Atenei fără întârziere, Cadmos i-a trimis să aducă apă lustrală de la Izvorul lui Ares, numit ulterior Izvorul Castalian, fără să ştie însă că acesta era păzit de un balaur. Balaurul a ucis mulţi dintre tovarăşii lui Cadmos, iar el s-a răzbunat strivindu-i capul cu o piatră. De îndată ce i-a oferit sacrificiul, Atena s-a ivit, l-a lăudat pentru tot ce făcuse şi i-a dat ordin să semene dinţii balaurului în pământ. El a ascultat-o, şi aşa au răsărit Spartii, Oamenii Semănaţi, înarmaţi şi zăngănind din arme. Atunci Cadmos a aruncat o piatră în mijlocul lor, iar ei au început să se încaiere, fiecare acuzându-l pe celălalt că o aruncase. S-au luptat atât de aprig, încât, în cele din urmă, doar cinci au supravieţuit: Ehion, Udeos, Htonios, Hiperenor şi Peloros, şi toţi şi-au oferit serviciile lui Cadmos. Dar Ares a cerut

răzbunare pentru moartea balaurului, iar Cadmos a fost condamnat de un tribunal divin să devină robul lui timp de un Mare An8.

*

1. Există numeroase variaţii deconcertante ale genealogiei de mai sus: de exemplu, Tasos este descris alternativ drept fiu al lui Poseidon, al lui Cilix (Apollodor III.1.1) sau Titios (Pindar, *Ode pythianice* IV.46). Agenor este eroul fenician Chnas, care apare în *Geneză* drept „Canaan"; multe obiceiuri canaanite indică o provenienţă est-africană, iar canaaniţii e posibil să fi venit în Egiptul de Jos din Uganda. Răspândirea fiilor lui Agenor pare să consemneze fuga spre vest a triburilor canaanite din mileniul al II-lea î.Hr. sub presiunea invadatorilor arieni şi semitici.

2. Povestea fiilor lui Inahos şi a căutării lui Io, Vaca-Lună (*56.*d*), a influenţat-o pe cea a fiilor lui Agenor şi a căutării Europei. Phoenix este o formă masculină a lui Phoenissa („cea roşie" sau „cea sângeroasă"), nume dat lunii ca Zeiţă a Morţii-în-Viaţă. Europa înseamnă „faţă lată", un sinonim pentru lună plină, şi este un nume al Zeiţei-Lună Demetra la Lebadeea şi al lui Astarte la Sidon. Însă dacă acest cuvânt nu este *eur-ope*, ci *eu-rope* (în analogie cu *eubeea*), el poate însemna „bun pentru sălcii" – adică „bine udat". Salcia domină luna a cincea a anului sacru (*52.3) şi este asociată cu vrăjitoria (*28.*5*) şi riturile fertilităţii din întreaga Europă, mai ales în ajun de Armindeni, care corespunde cu această lună. Libia, Telefasa, Argiope şi Alfesibeea sunt toate, în mod similar, nume ale Zeiţei-Lună.

3. Răpira Europei de către Zeus, care consemnează ocuparea timpurie a Cretei de către eleni, a fost dedusă din imaginile preelenice ale Zeiţei-Lună călărind triumfătoare pe Taurul-Soare, victima ei; scena a supravieţuit pe opt plăci turnate din sticlă albastră găsite în oraşul micenian Midea. Ea pare să fi făcut parte din ritualul fertilităţii, în timpul căruia ghirlanda de mai a Europei era purtată în procesiune (Athenaios, p. 678 a-b). Seducerea Europei de către Zeus deghizat în vultur aminteşte de seducerea Herei, când el se deghizase în cuc (*12.*a*), de vreme ce (potrivit lui Hesychios) Hera a purtat numele „Europia". Numele cretan şi

corintic al Europei era Hellotis, ceea ce sugerează Helice („salcie”); Helle (*43._1_ şi 70._8_) şi Helen sunt acelaşi personaj divin. Calimah menţionează în al său _Epithalamion pentru Helen_ că şi platanul îi era consacrat. Sanctitatea lui rezida în frunzele cu cinci colţuri reprezentând mâna zeiţei (*53._a_) şi în lepădarea anuală a scoarţei; dar Apollo a împrumutat-o (*160._11_), aşa cum zeul Esmun a împrumutat simbolul mâinii desfăcute (*21._3_) a lui Tanit (Neith).

_4_. Este posibil ca povestea Europei să comemoreze şi un raid de jefuire a Feniciei de către elenii din Creta. Este puţin probabil ca Ioannes Malalas să fi inventat „Seara Nefastă” din Tyr atunci când scrie: „Taurus («taur»), regele Cretei, a atacat Tirul după o luptă pe mare din timpul absenţei lui Agenor şi a fiilor lui. Ei au cucerit oraşul în aceeaşi seară şi au luat mulţi ostatici, printre ei şi Europa; acest eveniment este încă amintit în anuala «Seară Nefastă» comemorată în Tyr” (_Cronici_ II, p. 30, ed. Dindorf). Herodot (I.2) e de acord cu Malalas (*160._1_).

_5_. Heracle din Tyr, pe care Tezeu îl venera în Olimpia, era zeul Melkarth, iar un mic trib care vorbea o limbă semitică pare să se fi mutat din câmpiile siriene în Cadmeea din Caria – Cadmos este un cuvânt semitic care înseamnă „estic” –, de unde au ajuns în Beoţia spre sfârşitul mileniului al II-lea, au cucerit Teba şi au devenit stăpânii ţinutului. Mitul Oamenilor Semănaţi şi al înrobirii lui Cadmos de către Ares sugerează că invadatorii cadmeeni şi-au asigurat stăpânirea asupra Beoţiei intervenind cu succes într-un război civil dintre triburile de pelasgi, care pretindeau că sunt autohtone, şi că ei au acceptat autoritatea locală a unei domnii de opt ani a regelui sacru. Cadmos a ucis balaurul în acelaşi sens în care Apollo l-a ucis pe şarpele Python din Delfi (*21._12_). Numele Oamenilor Semănaţi – Ehion („viperă”), Udeos („al pământului”), Htonios („din pământ”), Hiperenor („omul care se ridică”) şi Peloros („şarpe”) – sunt caracteristice eroilor oraculari. Dar „Peloros” sugerează că toţi pelasgii, nu doar tebanii, pretindeau că se născuseră în acest mod; sărbătoarea lor comună era Peloria (*1._2_). Cultura de dinţi de balaur a lui Iason a fost probabil semănată în Iolcos sau Corint, nu în Colhida (*152._3_).

_6_. Despre Troia şi Antiohia se spunea că fuseseră întemeiate în locuri alese de vaci sacre (*158._h_ şi 56._d_). Dar este puţin probabil ca o astfel de practică să fi fost urmată ca atare, ci, mai curând, vaca

era lăsată liberă într-un loc ales şi delimitat, iar templul Zeiţei-Lună era ridicat acolo unde ea se aşeza. Sensibilităţile strategice şi comerciale ale unei vaci nu sunt foarte dezvoltate.

1. Apollodor III.I.1; Hyginus, *Fabulele* 178 şi 19; Pausanias V.25.7; Apollonios din Rodos II.178.
2. Ovidiu, *Metamorfoze* II.836 şi urm.; Moshos, *Idile* II.37-62.
3. Monedele din Gortina; Teofrast, *Historia Plantarum* I.9.5; Hyginus, *Fabula* 178.
4. Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor III.1.1 şi 14.4.
5. Herodot VII.91.
6. Pausanias V.25.7; Herodot IV.47 şi II.44.
7. Pausanias IX.12.1-2.
8. Hyginus, *Fabula* 178; Apollodor III.4.1-2.

59. Cadmos şi Harmonia

a. După ce Cadmos a slujit opt ani ca rob al lui Ares, pentru a ispăşi uciderea balaurului din Castalia, Atena i-a oferit ţinutul Beoţiei. Acolo, cu ajutorul Oamenilor Semănaţi, el a construit acropola tebană numită Cadmeea şi, după ce a fost iniţiat în misterele pe care Iasion le învăţase de la Zeus, s-a căsătorit cu Harmonia, fiica Afroditei cu Ares; unii spun că Atena i-a adus-o lui, în timp ce el călătorea la Samotrace[1].

b. Aceasta a fost cea dintâi nuntă a unor muritori la care au participat şi zeii olimpieni. Douăsprezece tronuri de aur au fost aşezate pentru ei în palatul lui Cadmos, care se înălţa pe locul unde este azi piaţa din Teba; cu toţii au adus daruri. Afrodita i-a oferit Harmoniei vestitul ei colier de aur făcut de Hefaistos – iniţial, acesta fusese darul lui Zeus de pe când era îndrăgostit de Europa, sora lui Cadmos –, care conferea o aşa frumuseţe purtătoarei, încât nimeni nu-i rezista[2]. Atena i-a dăruit o mantie ţesută cu fir de aur, un veşmânt purtat doar de zeiţe, şi o pereche de flaute; iar Hermes, o liră. Darul de nuntă al lui Cadmos pentru Harmonia a fost o altă mantie bogată. Electra, mama lui Iasion, a învăţat-o riturile Marii Zeiţe, în timp ce Demetra i-a asigurat o recoltă bogată de orz, împreunându-se cu Iasion în timpul festivităţilor pe un câmp arat de trei ori. Tebanii încă mai prezintă locul în care muzele au cântat la flaut şi din voce cu acel prilej, iar Apollo din liră[3].

c. La bătrâneţe, pentru a-l îmbuna pe Ares, care încă nu îl iertase cu totul pentru uciderea balaurului, Cadmos a renunţat la tronul Tebei în favoarea nepotului său Penteu, pe care fiica lui, Agave, îl zămislise cu Ehion, Omul Semănat, şi a trăit restul vieţii în linişte în oraş. Dar când Penteu a fost ucis de mama lui, Dionysos a prezis că Harmonia şi Cadmos aveau să vină într-un car tras de genii şi vor domni peste hoardele de barbari. Aceiaşi barbari, a

spus, aveau să jefuiască multe oraşe greceşti, ba chiar şi un templu al lui Apollo, după care îşi vor primi pedeapsa cuvenită; dar Ares avea să le vină în ajutor lui Cadmos şi Harmoniei, după ce îi va fi preschimbat în şerpi, şi ei aveau să trăiască veşnic fericiţi în Insulele Fericiţilor4.

d. Drept urmare, Cadmos şi Harmonia au emigrat în ţinutul encheleenilor, unde, atunci când localnicii au fost atacaţi de iliri, i-au ales drept conducători, urmând sfatul lui Dionysos. Agave s-a căsătorit cu Lycotherses, rege al Iliriei, la a cărui curte se refugiase după uciderea lui Penteu; dar auzind că părinţii ei comandau forţele encheleene, l-a ucis şi pe Lycotherses, oferind regatul lui Cadmos5.

e. La bătrâneţe, după ce profeţia se împlinise în întregime, Cadmos şi Harmonia au devenit doi şerpi negri cu pete albăstrui şi au fost trimişi de Zeus în Insulele Fericiţilor. Dar unii spun că Ares i-a preschimbat în lei. Trupurile lor au fost înmormântate în Iliria, unde Cadmos construise oraşul Buthoe. Lui Cadmos i-a succedat Ilirios, fiul lui făcut la bătrâneţe6.

*

1. Căsătoria lui Cadmos cu Harmonia în prezenţa celor douăsprezece zeităţi olimpiene este similară căsătoriei lui Peleu cu Thetis ([*]81.*1*) şi pare să consemneze recunoaşterea de către eleni a cuceritorilor cadmeeni ai Tebei, după ce aceştia au fost susţinuţi de atenieni şi iniţiaţi cum se cuvine în Misterele de la Samotrace. Întemeierea de către Cadmos a oraşului Bethoe constituie o revendicare a ilirilor de a fi trataţi drept greci şi, prin urmare, de a lua parte la Jocurile Olimpice. Cadmos trebuie să fi avut un oracol în Iliria, dacă fusese înfăţişat acolo ca şarpe; iar leii în care se spune, de asemenea, că el şi Harmonia ar fi fost transformaţi erau probabil nişte susţinători heraldici gemeni ai statuii aniconice a Marii Zeiţe – ca pe vestita Poartă a Leului din Micene. Mitograful sugerează că i s-a permis să emigreze, împreună cu o colonie, la sfârşitul domniei lui, în loc să fie ucis ([*]117.*5*).

1. Pausanias IX.5.1; Diodor din Sicilia V.48; Apollodor III.4.2.
2. Diodor din Sicilia V.49 şi IV.65.5; Pindar, *Ode pythianice* III.94;

Pausanias IX.12.3; Ferekydes, citat de Apollodor III.4.2.
3. Diodor din Sicilia V.49; Pausanias IX.12.3.
4. Hyginus, *Fabula* 6; Apollodor III.4.2; Euripide, *Bacantele* 43 şi 1350 şi urm.
5. Hyginus, *Fabulele* 184 şi 240.
6. Ovidiu, *Metamorfoze* IV.562-602; Apollodor III.5.4; Ptolemeu Hefestion I; Apollonios din Rodos IV.517.

60. Belos şi Danaidele

a. Regele Belos, care a stăpânit la Chemmis, în ţinutul Tebaida din Egipt, era fiul Libiei cu Poseidon şi frate geamăn cu Agenor. Soţia lui, Anchinoe, fiica lui Nilos, i-a născut doi gemeni, pe Egiptos şi Danaos, şi un al treilea fiu, pe Cefeu[1].

b. Lui Egiptos i-a fost dat regatul Arabiei, dar el a supus şi ţinutul melamopozilor şi l-a numit Egipt, după numele lui. Cincizeci de fii i-au fost născuţi de mame libiene, arabe, feniciene şi de alte neamuri asemenea. Trimis să conducă Libia, Danaos a avut cincizeci de fiice, numite Danaide, născute şi ele din mame diferite: naiade, hamadriade, prinţese egiptene din Elephantis şi Memphis, etiopiene şi altele la fel.

c. La moartea lui Belos, gemenii s-au certat pentru moştenire şi, în semn de împăcare, Egiptos a propus o căsătorie în masă între cei cincizeci de prinţi şi cele cincizeci de prinţese. Bănuind că la mijloc e vreo uneltire, Danaos nu a fost de acord, iar când un oracol i-a întărit temerea că Egiptos intenţiona să le omoare pe Danaide, s-a pregătit să fugă din Libia[2].

d. Cu ajutorul Atenei, a construit o corabie pentru sine şi fiicele lui – primul vas cu două prore ce a navigat vreodată – şi împreună au navigat pe mare prin Rodos spre Grecia. Acolo, Danaos i-a dedicat Atenei o statuie într-un templu înălţat ei de Danaide, trei dintre ele murind în timpul şederii pe insulă; oraşele Lindos, Ialisos şi Camiros poartă numele lor[3].

e. Din Rodos, au navigat spre Pelopones şi au debarcat la Lerna, unde Danaos a făcut cunoscut că a fost ales de zei să devină rege în Argos. Deşi Gelanor, regele din Argos, a luat în râs pretenţia sa, supuşii lui s-au adunat în seara aceea să o discute. Gelanor şi-ar fi păstrat fără îndoială tronul, în ciuda declaraţiei lui Danaos cum că era susţinut de Atena, dacă locuitorii oraşului nu ar fi amânat

decizia până în zori, când un lup mai îndrăzneţ a coborât de pe dealuri, a atacat ciurda de vite ce păştea lângă zidurile care împrejmuiau oraşul şi a omorât taurul din fruntea ei. Incidentul a fost citit ca semn că Danaos avea să ia tronul prin violenţă dacă i se va opune rezistenţă şi, prin urmare, l-au convins pe Gelanor să renunţe paşnic la tron.

f. Convins că lupul nu a fost altul decât Apollo deghizat, Danaos i-a dedicat în Argos vestitul altar al lui Apollo Lupul şi a ajuns un conducător atât de puternic, încât toţi pelasgii din Grecia s-au numit danaizi. El a construit şi citadela din Argos, iar fiicele lui au adus acolo Misterele Demetrei din Egipt, numite Tesmoforia, pe care femeile pelasge le-au urmat. Dar, după invazia dorică, Tesmoforia nu au mai fost celebrate în Pelopones, ci doar de către arcadieni[4].

g. Danaos găsise Argolida lovit de o secetă prelungită, de când Poseidon, ofensat de decizia lui Inahos ce proclamase ţinutul ca fiind al Herei, secase toate râurile şi torenţii din jur. El şi-a trimis fiicele în căutarea apei, cu ordin de a-l îmbuna prin orice mijloc pe Poseidon. Una dintre ele, pe nume Amimone, în timp ce urmărea un cerb în pădure, s-a întâmplat să tulbure somnul unui satir. Satirul a sărit în picioare şi a dat s-o siluiască, dar Poseidon, pe care ea l-a invocat, şi-a aruncat tridentul spre el. Satirul l-a evitat, în timp ce fugea, şi tridentul s-a înfipt vibrând într-o stâncă, iar Poseidon însuşi s-a împreunat cu Amimone, bucuroasă că poate îndeplini misiunea primită de la tatăl ei într-un mod atât de plăcut. Aflându-i misiunea, Poseidon i-a arătat tridentul zicându-i să-l smulgă din stâncă. Când ea a făcut întocmai, trei ape au ţâşnit din găurile lăsate de cei trei dinţi. Acest izvor, numit acum Amimone, este sursa râului Lerna, care nu seacă niciodată, nici chiar în miezul verii[5].

h. Lângă Amimone, din Echidna s-a născut monstruoasa Hidra, sub un platan. Ea a trăit în lacul din Lerna din apropiere, unde cei care comit crime vin să se purifice – de unde şi zicala: „O Lernă de fărădelegi”[6].

i. Egiptos şi-a trimis apoi fiii în Argos, interzicându-le să se întoarcă până când nu îl vor fi pedepsit pe Danaos şi toată familia lui. La sosirea lor acolo, l-au implorat pe Danaos să îşi revoce decizia şi să îi lase să se căsătorească cu fiicele lui – intenţionând să

le ucidă însă în noaptea nunţii. Cum Danaos a rămas de neclintit în hotărârea lui, ei s-au pornit să asedieze Argosul. Acum, în Argos nu mai exista nici un izvor şi, chiar dacă Danaidele au inventat ulterior arta săpării fântânilor oferind oraşului numeroase puţuri, dintre care patru sunt sacre, la momentul acela fortăreaţa nu avea apă deloc. Văzând că setea îl va obliga să se predea curând, Danaos a promis că va face tot ce îi cereau fiii lui Egiptos, de îndată ce asediul va înceta[7].

j. S-a hotărât căsătoria generală, iar Danaos a stabilit perechile – alegerea ţinând seama fie de faptul că mirele şi mireasa aveau mame de acelaşi rang, fie că numele lor erau similare – astfel, Clite, Stenele şi Hrisipe s-au căsătorit cu Cleitos, Stenelos şi Hrisipos –, dar în multe cazuri s-a tras la sorţi dintr-un coif[8].

k. În timpul ospăţului de nuntă, Danaos a împărţit în taină ace ascuţite pe care fiicele lui trebuiau să le ascundă în păr şi, la miezul nopţii, fiecare şi-a înţepat soţul în inimă. A rămas un singur supravieţuitor – la sfatul lui Artemis, Hipermnestra i-a salvat viaţa lui Linceu, deoarece el îi cruţase fecioria, şi l-a ajutat să fugă la Lyncea, oraş aflat la zece verste depărtare. Hipermnestra l-a implorat să aprindă un foc, semn că a ajuns în siguranţă, promiţându-i că va face întocmai şi ea în fortăreaţă. Locuitorii din Argos mai aprind în fiecare an focuri ca să comemoreze acest pact. În zori, Danaos a aflat de nesupunerea Hipermnestrei, care a fost judecată, dar judecătorii din Argos au achitat-o, scăpând-o de la o moarte sigură. Încât ea a înălţat o statuie pentru Afrodita cea Victorioasă în altarul lui Apollo Liceios („Lupul”) şi, de asemenea, i-a dedicat un sanctuar lui Artemis a Sfatului cel Bun[9].

l. Capetele bărbaţilor ucişi au fost îngropate la Lerna, iar trupurilor le-a fost acordată întreaga cinstire datorată unor morţi sub zidurile Argosului; dar, chiar dacă Atena şi Hermes, cu voia lui Zeus, le-au purificat pe Danaide în lacul din Lerna, Judecătorii Morţilor le-au condamnat pe veci să care apa în ulcioare găurite ca nişte site[10].

m. Linceu şi Hipermnestra s-au reunit, iar Danaos a decis să-şi căsătorească celelalte fiice cât mai iute cu putinţă, înainte de amiaza din ziua purificării lor, şi a chemat peţitorii. El a propus o cursă de alergare care să înceapă din strada numită azi Apheta: câştigătorul putea să-şi aleagă soaţa, iar ceilalţi, după el, în ordinea

în care au terminat cursa. Cum nu s-au putut găsi destui bărbaţi care să-şi rişte viaţa căsătorindu-se cu nişte fete ucigaşe, doar câţiva au participat; dar, după ce noaptea nunţii a trecut fără vreun dezastru pentru miri, au apărut şi alţi peţitori şi, în ziua următoare, s-a ţinut o nouă cursă. Toţi descendenţii din aceste căsătorii au rang de dananiţi, iar locuitorii din Argos încă mai celebrează cursa prin aşa-numitele Întreceri Himenaice. Mai târziu, Linceu l-a ucis pe Danaos şi a domnit în locul lui. El le-ar fi ucis bucuros şi pe cumnatele lui, pentru a-i răzbuna pe fraţii săi cei morţi, dacă locuitorii Argosului i-ar fi îngăduit[11].

n. Între timp, Egiptos venise în Grecia, dar când a auzit de soarta fiilor săi, a fugit în Aroe, unde a murit şi a fost îngropat la Patrae, într-un sanctuar al lui Serapis[12].

o. Fiul Amimonei cu Poseidon, Nauplios, un navigator vestit, a descoperit arta de a naviga după Ursa-Mare şi a întemeiat oraşul Nauplios, unde i-a făcut să se stabilească pe marinarii egipteni care navigaseră cu bunicul lui. El a fost străbunul lui Nauplios Distrugătorul, care obişnuia să ducă vasele vrăjmaşe spre pieire aprinzând semnale luminoase înşelătoare[13].

*

1. Mitul consemnează sosirea timpurie în Grecia a coloniştilor eladici din Palestina, prin Rodos, şi introducerea de către ei a agriculturii în Pelopones. S-a afirmat că printre ei se numărau emigranţi din Libia şi Etiopia, ceea ce pare probabil (*6.*1* şi 8.*2*). Belos este Baal din Vechiul Testament şi Bel din scrierile apocrife; el îşi luase numele de la Zeiţa-Lună sumeriană Belili, pe care a înlocuit-o.

2. Cele trei Danaide, cunoscute şi drept Telchine sau „descântătoare”, care au dat numele celor trei oraşe principale din Rodos erau Zeiţa Triplă a Lunii Danae (*54.*1* şi 73.*4*). Numele Linda, Camira şi Ialisa par să fie forme erodate ale lui *linodeousa* („legătoare cu fir de in”), *catamerizousa* („cea care împarte”) şi *ialemistria* („femeie care se tânguie”); ele sunt, de fapt, cele Trei Moire sau Ursite familiare, cunoscute şi sub numele Cloto, Lachesis şi Atropos (*10.*1*), deoarece exercitau exact aceleaşi funcţii. Teoria clasică despre firul de in era că zeiţa lega fiinţa umană de capătul

unui fir atent măsurat pe care îl depăna anual până când venea vremea să-l taie şi să-i abandoneze sufletul morţii. Dar la început îl înfăşa pe nou-născutul care scâncea cu un scutec de in pe care erau brodate semnele clanului şi ale familiei lui, atribuindu-i astfel locul destinat lui în societate.

3. Numele sumerian al lui Danae era Damkina. Evreii o numeau Dina (*Geneza* XXXIV) şi, masculinizat, Dan. Cincizeci de preotese ale Lunii era efectivul complet al unui ordin, iar sarcina lor era de a menţine solul umed prin descântece de invocare a ploii, prin irigare şi săpare de puţuri; astfel, numele Danaidelor a fost asociat cu cuvântul grec *dānos* – „pârjolit" – şi cu *danos* – „un dar" –, primul *a* fiind uneori lung, alteori scurt. Îngemănarea lui Agenor şi Belos, asemenea celei dintre Danaos şi Egiptos, indică un sistem regal în Argos, în care fiecare corege se căsătorea cu o Mare Preoteasă şi domnea timp de cincizeci de luni lunare sau un Mare An. Marile Preotese erau alese printr-o cursă de alergare (originea Jocurilor Olimpice) desfăşurată la sfârşitul celor cincizeci de luni – sau patruzeci şi nouă în anii alternativi (*53.*3*). Iar cursa de alergare de Anul Nou din Olimpia (*53.*3*), Sparta (*160.*d*), Ierusalim (Hooke, *Origin of Early Semitic Ritual*, 1935, p. 53) şi Babilon (Langdon, *Epic of Creation*, rândurile 57-58) era ţinută pentru regalitatea sacră, ca în Argos. Un Rege-Soare trebuia să fie iute de picior.

4. Hidra (*34.*3* şi 60.*h*) ucisă de Heracle pare a fi personificarea ordinului preoteselor aducătoare de ploaie (*124.*2-4*), iar mitul Danaidelor pare să consemneze două atacuri elenice asupra sanctuarului lor, primul dintre ele eşuând în mod vizibil. După al doilea atac, cel reuşit, căpetenia elenică s-a căsătorit cu Marea Preoteasă şi le-a repartizat pe preotesele-apei ca soţii locţiitorilor săi. „Strada numită Apheta" trebuie să fi fost punctul de plecare al cursei feminine pentru funcţia de Mare Preoteasă, dar era utilizată şi în cursa bărbaţilor pentru funcţia de rege sacru (*53.*3* şi 160.*d*). Linceu, un titlu regal şi în Mesenia (*74.*1*), înseamnă „al linxului" – caracal, un fel de leu vestit pentru vederea lui ageră.

5. „Egiptos" şi „Danaos" par să fi fost vechile nume ale coregilor tebani; şi, de vreme ce era un obicei larg răspândit acela de a îngropa capul regelui sacru în împrejurimile unui oraş şi, astfel, de a-l proteja de invazii (*146.*2*), presupusele capete ale fiilor lui

Egiptos, îngropate în Lerna, sunt probabil cele ale regilor sacri succesivi. Egiptenii erau numiţi melamopozi („picioare negre”) deoarece mergeau prin noroiul negru în timpul sezonului de însămânţat.

6. O societate ulterioară, monogamă, reprezenta Danaidele cu vase de apă sparte, ca pedeapsă eternă pentru matricidul lor. Dar în reprezentarea din care este derivată această poveste, ele îndeplineau o operaţiune magică necesară: stropeau pământul cu apă pentru a produce averse de ploaie prin magie empatică (*41.*5* şi 68.*1*). Se pare că sita sau vasul spart a rămas un semn distinctiv al femeii înţelepte multe secole după abolirea ordinelor Danaidelor: Filostrat scrie (*Viaţa lui Apollonios din Tyana* VI.11) despre „femei care, cu un ciur în mână, umblă în urma păstorilor ori a văcarilor, purtând de grijă animalelor”.

7. Focurile de semnalizare ale Hipermnestrei şi ale lui Linceu trebuie să fi fost cele aprinse la Sărbătoarea de Primăvară din Argos pentru a celebra triumful Soarelui. Este posibil ca în Argos regele sacru să fi fost ucis cu un ac lung înfipt în inimă: un sfârşit relativ indulgent.

8. Tesmoforia („ofrande cuvenite”) erau orgii agricole celebrate la Atena (*48.*b*), în decursul cărora organele genitale amputate ale regelui sacru sau ale substitutului său erau purtate într-un coş; acestea au fost înlocuite în epocile mai civilizate cu pâini în formă de falus şi şerpi vii. Apollo Liceios poate însemna „Apollo al Luminii”, şi nu „Apollo Lupul”, dar cele două concepte erau puse în legătură de obiceiul lupilor de a urla la luna plină.

1. Herodot II.91; Euripide, citat de Apollodor II.1.4.
2. Apollodor II.1.5; Hyginus, *Fabula* 168; Eustathios despre Homer, p. 37.
3. Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor II.1.4; Herodot II.234; Diodor din Sicilia V.58; Strabon XIV.2.8.
4. Pausanias II.38.4 şi 19.3; Euripide, citat de Strabon VIII.6.9; Strabon, *loc. cit.*; Herodot II.171; Plutarh, *Despre răutatea lui Herodot* 13.
5. Hyginus, *Fabula* 169; Apollodor II.1.4.
6. Pausanias II.37.1 şi 4; Strabon VIII.6.8.
7. Hyginus *Fabula* 168; Apollodor II.1.5; Strabon VIII.6.9.
8. Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus *Fabula* 170.
9. Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias II.25.4; 19.6 şi 21.1.
10. Apollodor, *loc. cit.*; Lucian, *Dialogurile zeilor marini* VI; Hyginus,

Fabula 168; Ovidiu, *Heroide* XIV; Horaţiu, *Ode* III.11.30.

11. Pindar, *Ode pythianice* IX.117 şi urm.; Pausanias III.12.2; Hyginus, *Fabula* 170; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu, X.497.

12. Pausanias VII.21.6.

13. Apollonios din Rodos I.136-8; Theon despre *Phenomena* lui Aratos, 27; Pausanias IV.35.2.

61. Lamia

a. Belos a avut o fiică nespus de frumoasă, pe nume Lamia, care a stăpânit în Libia şi căreia Zeus, în semn de mulţumire pentru favorurile ei, i-a acordat puterea neobişnuită de a-şi scoate ochii şi de a şi-i pune la loc după cum voia. Ea i-a născut şapte copii, dar pe toţi, în afară de Scila, i-a omorât Hera, într-un acces de gelozie. Lamia s-a răzbunat ucigând copiii altora şi s-a comportat atât de crud, încât chipul ei s-a transformat într-o mască de coşmar.

b. Mai târziu s-a alăturat grupului Empuselor, împreunându-se cu bărbaţi tineri şi sugându-le sângele în timp ce ei dormeau[1].

*

1. Lamia era libiana Neith, Zeiţa Iubirii şi a Luptei, numită şi Anatha şi Atena (*8.*1* şi 25.*2*), a cărei venerare a fost reprimată de ahei. Ca şi Alfito din Arcadia, ea a sfârşit prin a fi sperietoare pentru copii (*52.*7*). Numele ei, Lamia, pare să fie înrudit cu *lamyros* („lacom”), din *laimos* („gâtlej”) – astfel spus, o femeie „lascivă” –, iar faţa ei hidoasă este masca de Gorgonă protectoare purtată de preotesele ei în timpul Misterelor lor (*33.*3*), când era practicat şi infanticidul. Ochii ei detaşabili sunt deduşi probabil dintr-o pictură a zeiţei aflată pe punctul de a conferi vedere mistică unui erou, căruia îi oferă un ochi (*73.*9*). Empusele erau incubi feminini (*55.*1*).

1. Diodor din Sicilia XX.41; Suidas *s.v.* Lamia; Plutarh, *Despre curiozitate* 2; Scolie la *Pacea* lui Aristofan, 757; Strabon I.2.8; Eustathios despre Homer, p. 1714; Aristotel *Etica* VII.5.

62. Leda

a. Unii spun că atunci când Zeus s-a îndrăgostit de Nemesis, ea a fugit în apă şi s-a prefăcut în peşte; el a urmărit-o în chip de castor [?], brăzdând valurile. Ea a sărit pe mal şi s-a preschimbat în diferite alte animale, dar nu a putut scăpa de Zeus, căci el se preschimba în alte sălbăticiuni mai aprige şi mai iuţi. În cele din urmă, s-a înălţat în văzduh ca o gâscă sălbatică, iar el s-a făcut lebădă şi a biruit-o la Ramnous, în Atica. Nemesis şi-a scuturat penele, resemnată, şi s-a dus în Sparta, unde curând, Leda, soţia regelui Tindar, avea să găsească într-o mlaştină un ou de culoarea hiacintului pe care l-a dus şi l-a ascuns într-un cufăr acasă. Din oul acela a ieşit Elena din Troia[1]. Dar unii spun că oul a picat din lună, asemenea celui care, în vremuri de mult apuse, s-a cufundat în Eufrat şi, după ce a fost dus la mal de câţiva peşti şi clocit de porumbiţe, s-a spart, dând-o la iveală pe Zeiţa siriană a Iubirii[2].

b. Alţii spun că Zeus, care se prefăcea că e o lebădă urmărită de vultur, s-a adăpostit la sânul lui Nemesis, apoi a siluit-o, iar la vremea potrivită ea a făcut un ou, pe care Hermes l-a aruncat între picioarele larg desfăcute ale Ledei, pe când ea şedea pe un taburet. Astfel, Leda a născut-o pe Elena, iar Zeus a pus imaginea Lebedei şi pe cea a Vulturului în Ceruri, întru comemorarea acelui vicleşug[3].

c. Însă cea mai cunoscută relatare este că Leda însăşi, sub chip de lebădă, a fost cea care s-a însoţit cu Zeus lângă râul Eurotas; acolo, ea a făcut un ou din care au ieşit Elena, Castor şi Polideuces şi, drept urmare, a fost zeificată ca Nemesis[4]. Or, soţul Ledei, Tindar, se împreunase şi el cu ea în aceeaşi noapte şi, chiar dacă unii susţin că tustrei copiii erau ai lui Zeus – iar Clitemnestra ieşise odată cu Elena dintr-un al doilea ou –, alţii consemnează faptul că doar Elena era fiica lui Zeus, iar Castor şi Polideuces, fii ai lui Tindar[5]; iar conform altora, Castor şi Clitemnestra ar fi copiii lui

Tindar, în timp ce Elena şi Polideuces erau ai lui Zeus[6].

*

1. Nemesis era Zeiţa-Lună ca Nimfă (*32.*2*) şi, în cea mai veche formă a mitului urmăririi amoroase, ea l-a fugărit pe regele sacru pe parcursul transformărilor lui sezoniere ca iepure, peşte, albină şi şoarece – sau iepure, peşte, pasăre şi bob de grâu – şi, în cele din urmă, l-a devorat. Odată cu victoria sistemului patriarhal, urmărirea a fost răsturnată: acum zeiţa fugea de Zeus, ca în balada englezească „The Coal-black Smith" (*89.*2*). Ea se prefăcuse într-o vidră sau un castor pentru a urmări peştele, iar numele lui Castor este în mod evident o rămăşiţă a acestui mit, în timp ce numele lui Polideuces („mult vin dulce") consemnează caracterul festivităţilor în timpul cărora avea loc urmărirea.

2. *Lada* se crede că este cuvântul lician (adică cretan) pentru „femeie", iar Leda era zeiţa Latona, Leto sau Lat, care i-a născut pe Apollo şi Artemis în Delos (*14.*2*). Oul de culoarea hiacintului aminteşte de oul de înroşit cu sânge al druizilor, numit *glain*, pe care ei îl căutau în fiecare an pe ţărmul mării; în mitul celtic, acesta era ouat de zeiţa cu chip de şarpe-de-mare. Faptul că oul a fost aruncat între coapsele Ledei putea fi dedus dintr-o reprezentare a zeiţei aşezată pe scaunul de naştere, cu capul lui Apollo ieşind din pântecele ei.

3. Elena (Helen[a]) şi Helle sau Selene sunt variante locale ale Zeiţei-Lună (*43.*1*; 70.*8* şi 159.*1*), a cărei identitate cu zeiţa siriană a lui Lucian este subliniată de Hyginus. Dar descrierea lui Hyginus este confuză: zeiţa însăşi a fost cea care a făcut oul lumii după ce s-a împreunat cu şarpele Ofion, un ou pe care ea l-a clocit pe ape, luând forma unei porumbiţe. Ea însăşi s-a înălţat din Vid (*1.*a*). Elena avea două temple lângă Sparta: unul la Terapne, construit pe o aşezare miceniană; altul la Dendra, legat de un cult al copacului, cum era şi altarul ei din Rodos (*88.*10*). Pollux (X.191) menţionează o sărbătoare spartană numită Helenoforia, care semăna îndeaproape cu Tesmoforia din Atena (*48.*b*), în timpul căreia obiecte ce nu pot fi numite erau purtate într-un coş special – *helene*; un astfel de coş poartă Elena însăşi în unele basoreliefuri care o înfăţişează însoţită de Dioscuri. Este posibil ca obiectele să fi

fost simboluri falice, Elena fiind o zeiţă orgiastică.

4. Zeus a păcălit-o pe Nemesis, zeiţa cultului peloponesiac al lebedei, făcând apel la mila ei, exact aşa cum o păcălise şi pe Hera din cultul cretan al cucului (*12.*a*). Acest mit pare să se refere la sosirea în oraşele cretane sau pelasgice a unor războinici elenici care, pentru început, au omagiat-o pe Marea Zeiţă şi le-au oferit preoteselor ei consorţi supuşi, pentru ca, în cele din urmă, să-i suprime suveranitatea supremă.

1. Athenaios, citând *Cypriile* lui Homer, p. 334b; Apollodor III.10.7; Sappho, *Fragmente* 105; Pausanias I.33.7; Eratostene, *Catasterismoi* 25.
2. Athenaios 57 şi urm.; Plutarh, *Simposiaca* II.3.3; Hyginus, *Fabula* 197.
3. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.8.
4. Lactanţiu I.21; Hyginus, *Fabula* 77; Mytographus Vaticanus Primus 78 şi 204.
5. Homer, *Odiseea* XI.299; *Iliada* III.426; Euripide, *Elena* 254, 1497 şi 1680.
6. Pindar, *Ode nemeene* X.80; Apollodor III.10.6-7.

63. Ixion

a. Ixion, fiu al lui Flegias, regele lapit, a fost de acord să se căsătorească cu Dia, fiica lui Eioneu, promiţând daruri bogate pentru mireasă şi invitându-l pe Eioneu la un ospăţ; dar în faţa palatului său el aşezase o capcană cu un foc mare de cărbuni dedesubt, în care Eioneu, fără să bănuiască nimic, a căzut şi a ars de viu.

b. Deşi zeii mai mărunţi au considerat fapta odioasă şi au refuzat să-l purifice pe Ixion, Zeus, care se comportase la fel de urât când fusese îndrăgostit, nu doar că l-a purificat, ci l-a adus să mănânce la masa lui.

c. Ixion a fost nerecunoscător şi a plănuit să o seducă pe Hera, care, bănuia el, s-ar fi bucurat de şansa de a se răzbuna pe Zeus pentru numeroasele lui infidelităţi. Însă Zeus, intuindu-i intenţiile, a modelat un nor care să-i semene Herei, iar Ixion, fiind prea beat ca să observe farsa, şi-a făcut pe loc pofta cu el. A fost surprins asupra faptului de Zeus, care i-a poruncit lui Hermes să îl biciuiască fără milă până când Ixion avea să repete cuvintele: „Binefăcătorii merită cinstire”, apoi să îl lege pe o roată de foc care să se rotească fără încetare pe cer.

d. Falsa Hera, numită după aceea Nefele, i-a născut proscrisului Ixion pe copilul Centauros, care, când a ajuns la maturitate, se spune că a zămislit centauri-cai cu iepe din Magnesia, dintre care cel mai faimos a fost învăţatul Chiron[1].

*

1. Numele Ixion, format din *ischys* („putere”) şi *io* („lună”) (*59.*1*), sugerează şi *ixias* („vâsc”). Ca rege-stejar cu organe genitale de vâsc (*50.*2*), reprezentându-l pe Zeul-tunet, el s-a căsătorit ritual

cu Zeiţa-Lună aducătoare de ploi, după care a fost biciuit, astfel încât sângele şi sperma lui să fecundeze pământul (*116.*4*), apoi decapitat cu un topor, emasculat, legat de un copac cu membrele răşchirate şi fript; rudele lui l-au mâncat apoi în mod sacramental. *Eion* este epitetul homeric pentru râu; dar tatăl Diei este numit Deioneu, însemnând „distrugător”, ca şi Eioneu.

2. Zeiţa-Lună a cultului stejarului era cunoscută drept Dia („a cerului”), nume al zeiţei stejarului din Dodona (*51.*1*), şi, prin urmare, al soţiei lui Zeus, Hera. Faptul că regii de modă veche îşi spuneau Zeus (*45.*2*; 68.*1* şi 156.*4*) şi se căsătoreau cu Dia a Norilor de Ploaie nu putea fi, în mod normal, pe placul preoţilor olimpieni, care au interpretat eronat reprezentarea rituală a regelui lapit cu membrele depărtate ca fiind pedepsirea lui pentru impietate şi au inventat legenda norului. Pe o oglindă etruscă, Ixion este înfăţişat legat cu membrele răşchirate pe o roată de foc, cu iască de ciuperci uscate la picioare; în alte locuri, el este legat cu acelaşi „nod încincit” cu care eroul irlandez Curoi l-a legat pe Cuchulain – aplecat pe spate ca un arc de cerc (Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana* VII.12), cu gleznele, încheieturile mâinilor şi gâtul legate laolaltă, precum Osiris în *Cartea Morţilor*. Această postură aminteşte de roţile în flăcări rostogolite de pe deal la sărbătorile europene din miezul verii, ca semn că soarele a ajuns la zenit şi trebuie să intre iar în declin, până la solstiţiul de iarnă. Capcana lui Ixion nu este metaforică: era nevoie de victime substitut pentru regele sacru, cum erau prizonierii luaţi în luptă sau, dacă aceştia nu existau, călătorii prinşi în capcane. Mitul pare să consemneze un tratat încheiat de elenii lui Zeus cu lapiţii, flegienii şi centaurii, care a fost încălcat de uciderea ritualică a unor călători elenici şi de răpirea femeilor lor; elenii au cerut şi le-au fost acordate scuze oficiale.

3. Caii erau consacraţi lunii, iar dansurile cailor de lemn menite să invoce ploaia par să fi dat naştere legendei că centaurii erau jumătate cai, jumătate oameni. Cea mai veche reprezentare grecească a centaurilor – doi bărbaţi uniţi la talie cu trupuri de cai – se găseşte pe o bijuterie miceniană din Heraion, în Argos; ei stau faţă în faţă şi dansează. O pereche similară apare pe un sigiliu de sticlă cretan; dar, de vreme ce în Creta nu exista un cult autohton al calului, în mod evident motivul a fost importat de pe

continent. În arta arhaică, satirii erau de asemenea înfăţişaţi drept bărbaţi deghizaţi în cai de lemn, dar ulterior ei au devenit ţapi. Centauros trebuie să fi fost un erou oracular cu coadă de şarpe, încât povestea împreunării lui Boreas cu iepele se referă la el (*48.*e*).

1. Scolie la Apollonios din Rodos III.62; Hyginus, *Fabulele* 33 şi 62; Pindar, *Ode pythianice* II.33-89, cu scolie; Lucian, *Dialogurile zeilor* 6; Scolie la *Fenicienele* de Euripide, 1185.

64. Endimion

a. Endimion era fiul cel arătos al lui Zeus cu nimfa Calice, de stirpe eoliană, deşi se trăgea din Caria, şi el a fost cel care l-a alungat pe Climenos de pe tronul Elidei. Soţia lui, cunoscută sub diferite nume, cum ar fi Ifianasa, Hiperipe, Hromia şi Neis, i-a născut patru fii; a fost şi tatăl a cinci fiice cu Selene, care s-a îndrăgostit nebuneşte de el[1].

b. Într-o noapte senină, Endimion dormea într-o peşteră de pe Muntele Latmos când Selene l-a zărit întâia dată, s-a culcat lângă el şi l-a sărutat delicat pe pleoape. Unii spun că, drept urmare, el avea să se întoarcă în peştera aceea şi că acolo a căzut într-un somn adânc, fără vise. Somnul acela, din care nu s-a mai trezit nicicând, chiar el l-a vrut, pentru că nu putea suferi ideea de bătrâneţe; sau pentru că Zeus l-a bănuit că ar fi avut o combinaţie amoroasă cu Hera; sau poate că Selene găsise că e mai plăcut să-l sărute tandru pe pleoape decât să fie obiectul pasiunii lui prea fecunde. În orice caz, el nu a mai îmbătrânit nici măcar cu o zi, iar obrajii lui şi-au păstrat prospeţimea din tinereţe. Dar alţii zic că a fost înmormântat în Olimpia, unde cei patru fii ai lui au participat la o cursă al cărei învingător obţinea tronul pe atunci vacant, iar Epeios a fost cel care a câştigat[2].

c. Unul dintre fiii lui, care pierduse cursa, a concurat mai târziu într-o cursă de care la jocurile prilejuite de moartea lui Azan, fiul lui Arcas, primele de acest fel ţinute în Grecia. Cum spectatorii nu au ştiut că trebuie să se ferească de traseul cursei, carul lui Etolos a trecut dintr-o întâmplare peste Apis, fiul lui Foroneu, şi l-a rănit mortal. Salmoneu, care se afla acolo, l-a surghiunit pe Etolos, trimiţându-l dincolo de Golful Corint, unde el l-a omorât pe Doros şi pe fraţii săi şi a cucerit regiunea numită acum Etolia, după numele lui[3].

*

1. Acest mit consemnează modul în care o căpetenie eoliană a invadat Elida şi a acceptat consecinţele căsătoriei cu reprezentanta pelasgică a Zeiţei-Lună Hera – numele soţiilor lui Endimion sunt toate nume ale lunii –, care conducea un ordin de cincizeci de preotese ale apei (*60.*3*). Când domnia lui a luat sfârşit, el a fost sacrificat imediat şi a fost recompensat cu un altar de erou în Olimpia. Se spune că Pisa, oraşul de care aparţinea Olimpia, însemna în limba lidiană (sau cretană) „loc de odihnă privat”, şi anume al Lunii (Servius despre *Eneida* lui Vergiliu X.179).

2. Numele Endimion, din *enduein* (latină: *inducere*), se referă la seducerea de către Lună a regelui, ca şi cum ar fi fost una dintre Empuse (*55.*a*); dar cei vechi îl explică cu referire la *somnum ei inductum*, „somnul trimis asupra lui”.

3. Asemenea lui Pelops, Etolos trebuie să îşi fi mânat carul în jurul stadionului din Olimpia, ca întruchipare a soarelui (*69.*1*), iar uciderea accidentală a lui Apis, care este pusă să explice colonizarea Etoliei de către locuitorii din Elaia, pare să fie dedusă dintr-o reprezentare a ciocnirii anuale a carelor, în care substitutul regelui murea (*71.*1* şi 109.*4*). Dar cursa de alergare câştigată de Epeios („succesor”) a fost un eveniment anterior (*53.*3*). Existenţa unui sanctuar al lui Endimion pe Muntele Latmos din Caria sugerează că o colonie eoliană din Elida s-a stabilit acolo. Căsătoria lui rituală cu Hera, ca şi cea a lui Ixion, trebuie să îi fi ofensat pe preoţii lui Zeus (*63.*2*).

4. Apis este substantivul format din *apios*, un adjectiv homeric care înseamnă de obicei „îndepărtat”, dar care, aplicat Peloponesului (Eschil, *Rugătoarele* 262), înseamnă „al părului [pomul]” (*74.*6*).

1. Apollodor I.7.5-6; Pausanias V.8 şi 1.2.
2. Apollodor I.7.6; Scolie la *Idilele* lui Teocrit, III.49; Cicero, *Tusculanae Disputationes* I.38; Pausanias V.1.3.
3. Pausanias VIII.4.2-3 şi V.1.6; Apollodor I.7.6; Strabon VIII.3.33.

65. Pygmalion şi Galateea

a. Pygmalion, fiu al lui Belos, s-a îndrăgostit de Afrodita şi, deoarece ea nu voia să se împreuneze cu dânsul, a făcut o statuie a ei din fildeş şi a aşezat-o în pat lângă el, rugând-o să aibă milă de el. Afrodita a intrat în această statuie şi a adus-o la viaţă, devenind Galateea, care i-a născut pe Pafos şi Metharme. Pafos, urmaşul lui Pygmalion, a fost tatăl lui Ciniras, care a întemeiat oraşul cipriot Pafos şi a ridicat acolo vestitul templu al Afroditei[1].

*

1. Pygmalion, căsătorit cu preoteasa Afroditei din Pafos, pare să fi păstrat în patul lui statuia albă de cult a zeiţei (*cf. 1 Regi* XIX.13), ca mijloc de a rămâne pe tronul cipriot. Dacă lui Pygmalion i-a succedat cu adevărat un fiu născut lui de această preoteasă, el trebuie să fi fost primul rege care a impus cipriotilor sistemul patriliniar. Dar este mai probabil ca, asemenea nepotului său Ciniras (*18.*5*), el să fi refuzat să renunţe la statuia zeiţei la sfârşitul domniei lui de opt ani, pe care să şi-o fi prelungit prin căsătoria cu o altă preoteasă a Afroditei – tehnic vorbind, fiica lui, de vreme ce ea era moştenitoarea tronului –, care este numită Metharme („schimbare”), pentru a marca această inovaţie.

1. Apollodor III.14.3; Ovidiu, *Metamorfoze* X.243 şi urm.; Arnobius, *Adversus nationes* VI.22.

66. Eac

a. Zeul-râu Asopos – pe care unii îl consideră fiu al lui Ocean cu Tethys, unii al lui Poseidon cu Pero, iar alţii al lui Zeus cu Eurinome – s-a căsătorit cu Metope, fiica râului Ladon, de la care a avut doi fii şi douăsprezece sau douăzeci de fiice[1].

b. Mai multe dintre acestea au fost răpite şi siluite cu diferite ocazii de Zeus, Poseidon sau Apollo, iar când mezina Egina, sora geamănă a lui Tebe, una dintre victimele lui Zeus, a dispărut şi ea, Asopos a pornit în căutarea ei. În Corint, aflând că Zeus era din nou vinovatul, a plecat pe urmele lui ca să se răzbune şi l-a găsit tocmai când o îmbrăţişa pe Egina într-o pădure. Umilit, Zeus, care nu era înarmat, a fugit printre desişuri, iar când nu a mai putut fi zărit, s-a transformat într-o stâncă şi Asopos a trecut pe lângă ea; atunci el s-a repezit în Olimp şi, de la adăpostul meterezelor, l-a bombardat pe Asopos cu fulgere. Asopos încă se mai deplasează anevoie din pricina rănilor primite atunci, iar din albia râului său sunt scoase bucăţi de cărbune ars[2].

c. După ce s-a descotorosit astfel de tatăl Eginei, Zeus s-a dus pe ascuns cu Egina în insula numită pe atunci Oenone sau Oenopia, unde s-a împreunat cu ea luând chip de vultur sau de flăcări, iar deasupra culcuşului lor pluteau cupidonii, răspândind peste ei darurile iubirii[3]. Cu timpul, Hera a aflat că Egina îi născuse lui Zeus un fiu pe nume Eac şi s-a hotărât să îi omoare pe toţi locuitorii din Oenone, unde acesta era rege. A făcut ca un şarpe să se furişeze într-unul din pâraiele de acolo, iar şarpele a clocit mii de ouă, încât o puzderie de şerpi au migrat unduindu-se peste câmpuri spre alte torente şi râuri. O beznă deasă şi o arşiţă grea s-au abătut asupra insulei, pe care Eac o redenumise Egina, iar Vântul de Sud ucigaş a bătut vreme de nu mai puţin de patru luni. Recoltele şi păşunile s-au uscat şi a urmat foametea; dar locuitorii erau chinuiţi mai ales

de sete şi, după ce vinul s-a sfârşit, se târau spre cel mai apropiat pârâu, unde mureau bând apă otrăvită.

d. Invocarea lui Zeus n-a fost de nici un folos: suplicantele descărnate şi animalele de sacrificiu cădeau secerate de moarte în faţa altarelor lui, până când aproape nici o făptură cu sânge cald nu a mai rămas în viaţă4.

e. Într-o zi, rugăminţilor lui Eac li s-a răspuns cu tunete şi fulgere. Încurajat de acest semn favorabil, el l-a implorat pe Zeus să umple din nou pământul pustiit, oferindu-i la fel de mulţi supuşi câte furnici cărau boabe de cereale pe un stejar din apropiere. Copacul, care răsărise dintr-o ghindă din Dodona, era unul consacrat lui Zeus; drept urmare, la rugămintea lui Eac, stejarul s-a scuturat şi din crengile lui mari s-a auzit un foşnet ce nu fusese provocat de nici un vânt. Deşi îngrozit, Eac nu a fugit de acolo, ci a sărutat de mai multe ori trunchiul stejarului şi pământul de sub el. În noaptea aceea, el a visat o ploaie de furnici căzând din stejarul sacru care, de cum atingeau pământul, deveneau bărbaţi. Când s-a trezit, a alungat visul ca pe o nălucă înşelătoare; dintr-odată însă, Telamon, fiul lui, l-a chemat afară să vadă cum se apropia o mulţime de bărbaţi, iar el a recunoscut chipurile din vis. Năpasta şerpilor invadatori dispăruse, iar ploaia a căzut un timp îndelungat.

f. Mulţumindu-i lui Zeus cu nespusă recunoştinţă, Eac a împărţit oraşul pustiit şi pământurile noilor oameni, pe care i-a numit mirmidoni, adică „furnici”, ai căror descendenţi încă manifestă cumpătare, răbdare şi tenacitate de furnică. Mai târziu, mirmidonii l-au urmat pe Peleu în exilul lui din Egina şi au luptat la Troia alături de Ahile şi Patrocle5.

g. Dar unii zic că aliaţii lui Ahile, mirmidonii, au fost numiţi astfel în onoarea regelui Mirmidon, a cărui fiică, Eurimedusa, a fost sedusă de Zeus deghizat în furnică – acesta fiind motivul pentru care furnicile sunt considerate sacre în Tesalia. Iar alţii aduc vorba despre o nimfă pe nume Mirmex, care, atunci când însoţitoarea ei, Atena, a inventat plugul, s-a lăudat că ea fusese cea care făcuse descoperirea şi, drept pedeapsă, a fost transformată în furnică6.

h. Eac, care s-a căsătorit cu Endeis din Megara, era unanim recunoscut pentru evlavia sa şi era atât de venerat, încât cu toţii

râvneau să îşi desfete privirile cu el. Cei mai de seamă eroi din Sparta şi Atena cereau răspicat să lupte sub comanda lui, chiar dacă el făcuse din Egina insula egeeană cel mai anevoie de atacat, înconjurând-o cu stânci cufundate în mare şi cu recife primejdioase, spre a o proteja contra piraţilor[7]. Atunci când întreaga Grecie a suferit din cauza secetei provocate de uciderea regelui arcadian Stimfalos de către Pelops sau, spun unii, de uciderea lui Androgeu de către atenieni, Oracolul din Delfi i-a sfătuit pe greci: „Cereţi-i lui Eac să se roage pentru izbăvirea voastră!”. Auzind acestea, fiecare oraş i-a trimis un mesager lui Eac, iar el a urcat pe Muntele Panhellenios, cel mai înalt pisc de pe insulă, înveşmântat ca preot al lui Zeus. Acolo, a adus sacrificii zeilor şi s-a rugat pentru ca seceta să ia sfârşit. La rugăminţile lui, s-a auzit un bubuit puternic de tunet, cerul s-a întunecat de nori şi averse năprasnice de ploaie s-au abătut pe tot pământul Greciei. Cu acel prilej, el i-a dedicat un sanctuar lui Zeus pe Muntele Panhellenios, iar de atunci orice nor care se aşază pe vârful muntelui a fost socotit întotdeauna un semn neîndoios de ploaie[8].

i. Apollo şi Poseidon l-au luat pe Eac cu ei când au construit zidurile Troiei, ştiind că dacă la lucrare nu participă şi un muritor, oraşul avea să fie de neînvins, iar locuitorii lui vor putea să îi sfideze pe zei. Abia terminaseră lucrările, când trei şerpi cu ochi cenuşii au încercat să escaladeze zidurile. Doi dintre ei au urcat pe partea construită de zei, dar s-au rostogolit la pământ şi au murit; al treilea a scos un ţipăt şi s-a repezit pe partea lui Eac, izbutind să pătrundă înăuntru. Atunci a profeţit Apollo că Troia avea să cadă nu doar o singură dată şi că fiii lui Eac vor fi printre cuceritori, atât la prima, cât şi la a patra generaţie a lor; cum s-a şi întâmplat, în persoana lui Telamon şi a lui Aiax[9].

j. Eac, Minos şi Radamante au fost cei trei fii ai lui Zeus pe care el ar fi dorit cel mai tare să îi cruţe de povara bătrâneţii. Însă Ursitele nu i-au îngăduit, iar Zeus, acceptând cu bunăvoinţă interdicţia lor, le-a oferit un bun exemplu celorlalţi olimpieni[10].

k. Când Eac a murit, a devenit unul dintre cei trei judecători din Tartar, unde dă legi umbrelor, fiind chemat chiar să arbitreze certurile ce pot apărea între zei. Unii adaugă că el păstrează cheile Tartarului, impune vamă şi verifică dacă sufletele aduse de Hermes sunt cele de pe lista lui Atropos[11].

*

1. Fiicele lui Asopos siluite de Apollo şi Poseidon trebuie să fi făcut parte din ordinul preoteselor Lunii din valea Asopos din nord-estul Peloponesului, ale cărui pământuri fertile au fost cucerite de eolieni. Violarea Eginei pare să consemneze o cucerire aheeană ulterioară a oraşului Flious, de la izvoarele râului Asopos, şi o solicitare zadarnică de ajutor militar venită din partea vecinilor lor din Corint. Eurinome şi Tethys (*1.*a* şi *d*), nume ale mamei lui Asopos, erau vechi nume ale Zeiţei-Lună, iar „Pero" trimite la *pera*, „sac de piele" (*36.*1*), şi astfel la aegisul din piele de capră al Atenei – cum face şi „Egina".

2. Mitul lui Eac se referă la cucerirea Eginei de către mirmidonii din Ftiotida, a căror emblemă tribală era o furnică. Se pare că insula fusese stăpânită anterior de pelasgii adoratori ai caprei, iar ostilitatea lor faţă de invadatori este consemnată de otrăvirea apelor de către Hera. Potrivit lui Strabon, care a căutat întotdeauna explicaţii raţionale pentru mituri, dar rareori a privit suficient de departe, pământul Eginei era acoperit de un strat de pietre, iar locuitorii ei îşi spuneau mirmidoni deoarece, asemenea furnicilor, trebuiau să înlăture pietrele înainte de a-şi putea nivela câmpurile şi întrucât erau troglodiţi (Strabon VIII.6.16). Dar legenda tesaliană a lui Mirmex este un simplu mit al originii: mirmidonii din Ftotida pretindeau că sunt autohtoni, ca şi furnicile, şi manifestau o loialitate atât de mare faţă de legile preotesei lor, Regina-Furnică, încât reprezentantul elenic al lui Zeus, care s-a căsătorit cu ea, a trebuit să devină el însuşi o furnică onorifică. Dacă în realitate Mirmex a fost un nume al Zeiţei-Mamă din nordul Greciei, ea putea foarte bine să pretindă că inventase plugul, deoarece agricultura fusese introdusă de imigranţii din Asia Mică înainte ca elenii să ajungă în Atena.

3. Coloniştii din Ftiotida ai Eginei şi-au contopit ulterior miturile cu cele ale invadatorilor ahei din Flious, de pe râul Asopos; şi, întrucât aceşti colonişti din Ftiotida îşi păstraseră loialitatea faţă de Oracolul stejarului din Dodona (*51.*a*), furnicile sunt prezentate coborând dintr-un copac, şi nu ieşind din pământ.

4. În mitul iniţial, Eac trebuie să fi provocat furtuna aducătoare de ploaie nu invocându-l pe Zeus, ci printr-o magie ca aceea

folosită de Salmoneu (*68.*1*). Faptul că el dădea legi în Tartar, ca şi Minos şi Radamante, sugerează că un cod eginean de legi a fost adoptat şi în alte părţi ale Greciei. Este probabil ca ele să se refere la dreptul comercial, nu la cel penal, judecând după acceptarea generală, în epoca clasică, a talantului din Egina drept etalon de greutate pentru metalele preţioase. Acesta era de origine cretană şi cântărea circa treizeci şi şase de kilograme.

1. Apollodor III.12.6; Diodor din Sicilia IV.72.
2. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pindar, *Ode isthmianice* VIII.17 şi urm.; Calimah, *Imn către Delos* 78; Apollodor, *loc. cit.*; Lactanţiu despre *Tebaida* lui Statius, VII.215.
3. Apollodor III.12.6; Pindar, *loc. cit.*; Scolie la *Iliada* lui Homer, I.7; Pindar, *Ode nemeene* VIII.6; Ovidiu, *Metamorfoze* VI.113.
4. Hyginus, *Fabula* 52; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.520 şi urm.
5. Ovidiu, *Metamorfoze* VII.614 şi urm.; Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias II.29.2; Strabon VIII.6.19 şi IX.5.9.
6. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu, II.7 şi IV.402; Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către greci* II.39.6.
7. Apollodor III.12.6; Pindar, *Ode nemeene* VIII.8 şi urm.; Pausanias II.29.5.
8. Diodor din Sicilia IV.61.1; Clement Alexandrinul, *Stromatele* VI.3.28; Pausanias II.30.4; Teofrast, *De signis* I.24.
9. Pindar, *Ode olimpianice* VIII.30 şi urm., cu scolie.
10. Ovidiu, *Metamorfoze* IX.426 şi urm.
11. *Ibid.* XIII.25; Pindar, *Ode isthmianice* VIII.24; Apollodor III.12.6; Lucian, *Dialogurile morţilor* XX.1; *Charon* 2; *Cataplus* IV.

67. Sisif

a. Sisif, fiul lui Eol, s-a căsătorit cu fiica lui Atlas, Merope, o Pleiadă care i-a născut pe Glaucos, Ornition şi Sinon şi care avea o cireadă frumoasă de vite pe Istmul Corint[1].

b. Lângă el trăia Autolicos, fiul lui Chione, al cărui frate geamăn, Filamon, fusese zămislit de Apollo, chiar dacă Autolicos însuşi îl revendica pe Hermes drept tată[2].

c. Or, Autolicos era un adevărat maestru în arta furtului, dat fiind că Hermes îl înzestrase cu puterea de a preschimba orice animal furat; putea să facă dintr-un animal cu coarne unul fără, din unul negru unul alb – sau invers. Aşa că, deşi Sisif observase cum cirezile lui se micşorau, în timp ce ale lui Autolicos creşteau, la început nu a putut să îl acuze de furt; prin urmare, într-o zi, a însemnat copitele vitelor cu monograma SS sau, spun unii, a scris „Furată de Autolicos”. În noaptea aceea, Autolicos s-a înfruptat ca de obicei, iar dimineaţa urmele de copite de pe drum i-au oferit lui Sisif dovezi îndeajuns ca să îi cheme pe vecini să fie martori la furt. A vizitat grajdurile lui Autolicos, şi-a recunoscut vitele furate după copite şi, lăsându-i pe martori să dojenească hoţul, a dat grabnic ocol casei, a pătruns prin faţă şi, în timp ce afară cearta îşi urma cursul, a sedus-o pe fiica lui Autolicos, pe Anticleea, soţia lui Laerte din Argos. Ea i-a născut pe Odiseu, iar felul cum a fost el conceput e suficient ca să explice viclenia de care a dat dovadă în orice împrejurare, ca şi porecla lui de „Hipsipilon”[3].

d. Sisif a întemeiat Efira, cunoscută după aceea drept Corint, şi a populat-o cu oameni răsăriţi din ciuperci, dacă nu cumva e adevărat că Medeea e cea care i-a oferit regatul în dar. Contemporanii lui îl ştiau drept cel mai notoriu pungaş de pe pământ, recunoscându-i doar faptul că a promovat comerţul şi navigaţia în Corint[4].

e. Atunci când, la moartea lui Eol, Salmoneu a uzurpat tronul Tesaliei, Sisif, care era moştenitor de drept, a consultat Oracolul din Delfi, care i-a spus: „Fă copii cu nepoata ta; aceştia te vor răzbuna!". El a sedus-o deci pe Tiro, fiica lui Salmoneu, care, aflând din întâmplare că motivul lui nu fusese dragostea pentru ea, ci ura faţă de tatăl ei, şi-a omorât amândoi fiii pe care îi născuse. Sisif s-a dus atunci în piaţa din Larissa [? a arătat trupurile moarte, acuzându-l în mod fals pe Salmoneu de incest şi crimă] şi a pus să fie izgonit din Tesalia[5].

f. După ce Zeus a răpit-o pe Egina, tatăl ei, Zeul-râu Asopos, a venit în Corint să o caute. Sisif ştia prea bine ce păţise, dar nu a vrut să spună decât dacă Asopos avea să ofere cetăţii un izvor permanent. Drept urmare, Asopos făcu să ţâşnească izvorul Pirene în spatele templului Afroditei, pe locul unde se află acum statuile zeiţei înarmate, ale Soarelui şi ale lui Eros Arcaşul. Abia atunci Sisif i-a spus tot ce ştia[6].

g. Zeus, care scăpase cu greu de răzbunarea lui Asopos, i-a poruncit fratelui său Hades să îl ducă pe Sisif în Tartar şi să-l pedepsească pe vecie pentru că trădase secretele divine. Dar Sisif nu s-a descurajat: viclean, el l-a făcut pe Hades să-şi pună singur cătuşe, chipurile ca să îi arate cum se folosesc, apoi, când Hades a făcut-o, le-a zăvorât. Aşa a rămas Hades ostatic în casa lui Sisif câteva zile – ceea ce a dus la o situaţie cu totul neobişnuită, pentru că nimeni nu mai putea muri, nici chiar cei decapitaţi sau sfârtecaţi bucăţi; a durat până când, într-un sfârşit, Ares, văzându-şi interesele periclitate, a dat fuga de l-a eliberat pe Hades, lăsându-l pe Sisif în ghearele lui.

h. Însă Sisif mai avea un truc la dispoziţia sa. Înainte să coboare în Tartar, el i-a spus soţiei, lui Merope, să nu îl îngroape, iar când a ajuns la palatul lui Hades s-a dus direct la Persefona şi i-a zis că, nefiind îngropat, nu avea dreptul să se afle acolo, ci trebuia lăsat de partea cealaltă a râului Styx. „Lasă-mă să mă întorc în lumea de sus", a zis, „să îmi aranjez înmormântarea şi să răzbun lipsa de stimă ce mi-a fost arătată. Prezenţa mea aici e de-a dreptul ilicită. Mă voi întoarce în trei zile". Persefona a fost păcălită şi i-a încuviinţat cererea, dar, de cum s-a văzut iarăşi la lumină, Sisif şi-a încălcat promisiunea făcută Persefonei. În cele din urmă, s-a făcut apel la Hermes să îl aducă înapoi cu forţa[7].

i. E posibil să fi fost pentru că îl ofensase pe Salmoneu, sau fiindcă trădase secretul lui Zeus, sau că trăise mereu doar din jafuri şi omorâse deseori pe călătorii prea încrezători – unii spun că Tezeu a fost cel care a pus capăt carierei lui Sisif, deşi fapta aceasta nu e inclusă printre ispră vile lui; oricare va fi fost motivul, Sisif a primit o pedeapsă exemplară[8]. Judecătorii Morţilor i-au arătat un stei uriaş de piatră – identic în mărime cu cel în care se transformase Zeus când a fugit de Asopos – şi i-au poruncit să îl împingă de-a rostogolul în sus pe culmea unui deal şi să-i dea drumul pe versantul celălalt. Însă nu a reuşit nicicând să facă lucrul ăsta. Ori de câte ori era pe punctul să ajungă sus, era dus la vale de greutatea pietrei afurisite, care se rostogolea până la piciorul dealului, de unde o recupera obosit şi o lua de la capăt, chiar dacă trupul îi era scăldat de sudoare şi deasupra capului său se ridica un nor de praf[9].

j. De ruşine că s-a văzut singura dintre Pleiade cu un soţ în Lumea Subpământeană – considerat şi nelegiuit –, Merope le-a părăsit pe cele şase surori-stele ale ei de pe cerul nopţii şi de atunci nimeni nu a mai văzut-o. Şi, aşa cum locul mormântului lui Neleu de pe Istmul Corint a fost un secret pe care Sisif a refuzat să-l divulge, fie chiar şi lui Nestor, la fel şi corintenii sunt acum la fel de reţinuţi atunci când sunt întrebaţi unde se află mormântul lui Sisif[10].

*

1. Deşi grecii îl înţelegeau în sensul de „foarte înţelept”, „Sisif” este scris *Sesephus* de Hesychios şi este considerat a fi o variantă grecească a lui Tesup, Zeul-Soare hitit, identic cu Atabyrios, Zeul-Soare din Rodos, al cărui animal sacru era un taur (*42.*4* şi 93.*1*). Au fost găsite statuete din bronz şi reliefuri datând din secolul al XIV-lea î.Hr. ale acestui taur, însemnat cu un sceptru şi două discuri pe o crupă şi un trifoi pe şold. Atacurile asupra vitelor însemnate ale Zeului-Soare sunt un loc comun în miturile greceşti: însoţitorii lui Odiseu le practicau (*170.*u*), ca şi Alcioneu şi contemporanul său Heracle (*132.*d* şi *w*). Dar utilizarea magiei de către Autolicos pentru a-i fura vacile lui Sisif aminteşte de povestea lui Iacov şi Laban (*Geneza* 29-30). Asemenea lui Autolicos, Iacov

avea darul de a face vitele de orice culoare dorea, şi astfel a împuţinat turmele lui Laban. Legătura culturală dintre Corint şi Canaan, care apare în miturile lui Nisos (*91.*1*), Oedip (*105.*1* şi *7*), Alcatoos (*110.*2*) şi Melicertes (*70.*2*), poate fi de origine hitită. Alcioneu provenea şi el din Corint.

2. „Piatra afurisită” a lui Sisif a fost la origine un disc solar, iar dealul pe care o rostogolea el este bolta Cerului; aceasta constituia un simbol suficient de familiar. Existenţa cultului corintian al soarelui este bine atestată: se spune că Helios şi Afrodita ar fi deţinut Acropola succesiv şi şi-ar fi împărţit acolo un templu (Pausanias II.4.7). Mai mult, Sisif este plasat invariabil lângă Ixion în Tartar, iar roata de foc a lui Ixion este un simbol al soarelui. Aceasta explică de ce oamenii din Efira au răsărit din ciuperci: ciupercile erau iasca rituală a roţii de foc a lui Ixion (*63.*2*), iar Zeul-Soare cerea sacrificii umane rezultate prin ardere pentru inaugurarea anului său. Seducerea Anticleei a fost dedusă probabil dintr-o pictură care înfăţişează căsătoria lui Helios cu Afrodita, iar ostilitatea mitografului faţă de Sisif exprimă dezgustul elenic faţă de implantarea strategică de aşezări nonelenice pe istmul îngust care separa Peloponesul de Atica. Păcălirea lui Hades de către Sisif se referă, probabil, la refuzul unui rege sacru de a abdica la sfârşitul domniei lui (*170.*1*). Judecând după însemnele taurului-soare, el plănuia să stăpânească timp de doi Mari Ani, reprezentaţi de sceptru şi de discurile solare, şi a obţinut acordul Zeiţei Triple, reprezentată de trifoi. Hipsipilon, porecla lui Odiseu, este forma masculină a lui Hipsipile – probabil un nume al Zeiţei-Lună (*106.*3*).

3. Sisif şi Neleu sunt îngropaţi, probabil, în nişte puncte strategice de pe Istm, ca vrajă împotriva invaziei (*101.*3* şi 146.*2*). În relatarea lui Hyginus despre răzbunarea lui Sisif asupra lui Salmoneu apare o lacună; am furnizat un pasaj care face ca povestea să aibă sens.

4. Pirene, izvorul cetăţii Corint unde Belerofon s-a dus să-l adape pe Pegas (*75.*c*), nu s-a revărsat şi nu a secat niciodată (Pausanias II.5.1; Strabon VII.6.21). Pirene era totodată numele unei fântâni de dincolo de porţile cetăţii, pe drumul dinspre piaţă spre Lehaion, unde se spune că Pirene („a răchitei”) – pe care mitografii o descriu drept fiica lui Aheloos sau a lui Ebalos

(Pausanias, *loc. cit.*) ori a lui Asopos şi Metope (Diodor din Sicilia IV.72) – ar fi fost transformată în izvor atunci când a plâns pentru fiul ei Cenhrias („şarpe pătat”), pe care Artemis l-a ucis fără să vrea. „Bronzul de Corint” îşi primea culoarea caracteristică din faptul că era scufundat încins la roşu în acest izvor (Pausanias II.3.3).

5. Una dintre cele şapte Pleiade a dispărut la începutul epocii clasice, iar absenţa ei trebuia explicată (*41.*6*).

6. Rămâne întrebarea: era SS cu adevărat monograma lui Sisif? Imaginea care ilustra mitul îl înfăţişa cercetând urmele oilor şi vitelor furate, care, de vreme ce aveau „copite despicate”, se prezentau ca un CƆ. În scrierea grecească veche, acest semn era SS şi putea fi interpretat şi ca jumătăţile îmbinate ale lunii lunare cu tot ceea ce implicau ele – creştere şi descreştere, avânt şi declin, binecuvântare şi blestem. Animalele cu „copite despicate” erau dedicate Lunii – ele sunt sacrificiile prescrise la Sărbătorile Lunii în *Levitic* –, deci SS trebuie să se fi referit la Selene Luna, *alias* Afrodita, mai degrabă decât la Sisif, care, ca Rege-Soare, avea în grijă turma ei sacră (*42.*1*). Semnul CƆ, reprezentând luna plină (spre deosebire de semnul O, ce reprezenta simplul disc al soarelui), era înscris pe fiecare crupă a vacii sacre care l-a îndrumat pe Cadmos spre Teba (*58.*f*).

1. Apollodor I.9.3; Pausanias II.4.3; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu, II.79.
2. Hyginus, *Fabula* 200.
3. Polyenos VI.52; Hyginus, *Fabula* 201; Suidas *s.v.* Sisyphus; Sofocle, *Aiax* 190; Scolie la *Filoctet* de Sofocle 417.
4. Apollodor I.9.3; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.393; Eumelos, citat de Pausanias II.3.8; Homer, *Iliada* VI.153; Scolie la *Acarnienii* de Aristofan 390; Scolie la *Aiax* de Sofocle 190; Tzetzes, *Despre Licofron* 980; Ovidiu, *Heroide* XII.203; Horaţiu, *Satire* II.17.12.
5. Hyginus, *Fabula* 60.
6. Pausanias II.5.1.
7. Theognis 712 şi urm.; Eustathios despre *Iliada* lui Homer pp. 487, 631 şi 1702.
8. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.616; Scolie la *Tebaida* lui Statius II.380; Hyginus, *Fabula* 38.
9. Scolie la *Iliada* lui Homer I.180; Pausanias X.31.3; Ovidiu,

Metamorfoze IV.459; Homer, *Odiseea* XI.593-600.

10. Ovidiu, *Fastele* I.175-6; Eumelos, citat de Pausanias II.2.2.

68. Salmoneu şi Tiro

a. Salmoneu, fiu sau nepot al lui Eol şi Enarete, a domnit o vreme în Tesalia înainte să plece în fruntea unei coloane de eolieni spre marginile de Răsărit ale Elidei, unde a înălţat oraşul Salmonia, în apropiere de izvorul râului Enipeu, un afluent al lui Alfeu[1]. Salmoneu era urât de supuşii săi şi a mers într-atât de departe cu insolenţa lui regală, încât a făcut din jertfele aduse lui Zeus propriile lui altare, declarându-se pe sine Zeus. A ajuns chiar să străbată străzile din Salmonia târând în urma carului său cazane de bronz prinse cu piei de animale pentru a imita tunetul lui Zeus şi să arunce în aer torţe de stejar aprinse; unele cădeau arzându-i pe bieţii lui supuşi, care ar fi trebuit să le ia drept fulgere. Într-o bună zi, Zeus l-a pedepsit pe Salmoneu aruncând spre el un fulger adevărat, care nu doar că l-a distrus cu car cu tot, dar a şi ars din temelii întregul oraş[2].

b. Alcidice, soţia lui Salmoneu, murise cu mulţi ani în urmă, pe când dădea naştere unei fiice foarte frumoase pe nume Tiro. De Tiro se ocupa mama ei vitregă, Sidero, care o trata cu multă cruzime, pe motiv că familia îi fusese gonită din Tesalia atunci când ea i-a omorât pe cei doi fii pe care îi născuse hainului ei unchi, Sisif. Or, Tiro s-a îndrăgostit de râul Enipeu şi se plimba zi de zi pe malurile lui, plângându-şi singurătatea. Dar Zeul-râu, deşi se amuza, ba chiar era flatat de pasiunea ei, nu îi dădea nici cel mai mic semn de încurajare.

c. Poseidon şi-a zis că ar trebui să profite de această situaţie ridicolă. Deghizat ca Zeu-râu, el a invitat-o pe Tiro să i se alăture la confluenţa dintre Enipeu şi Alfeu, iar acolo a cufundat-o într-un somn magic, în timp ce un val întunecat se înălţă ca un munte, aplecându-şi creasta, ca să-i ascundă ticăloşia. Când Tiro s-a trezit şi s-a văzut siluită, s-a îngrozit de acea înşelătorie, dar Poseidon a

pufnit în râs, spunându-i să meargă acasă, dar să nu zică nimic nimănui despre ce i se întâmplase. Drept recompensă, i-a zis, va naşte doi gemeni nespus de frumoşi, fiii unui tată mai bun decât un simplu zeu al unui râu[3].

d. Tiro a reuşit să ţină totul secret până când a născut gemenii făgăduiţi, apoi, neputând să facă faţă furiei lui Sidero, i-a părăsit pe un munte. Paznicul unei herghelii aflat în trecere pe acolo i-a luat cu el acasă, nu înainte însă ca iapa lui de prăsilă să îl lovească pe cel mai mare cu copita în plină faţă. Soţia herghelegiului i-a crescut pe băieţi, dându-l iepei pe cel lovit ca să-l alăpteze, şi l-a numit Pelias; celuilalt i-a zis Neleu, şi el a luat ceva din firea sălbatică a căţelei care i-a fost mamă de lapte. Dar unii spun că gemenii ar fi fost găsiţi plutind la vale pe râul Enipeu, într-o arcă de lemn. De cum au aflat numele mamei lor şi cât de rău a fost ea tratată, Pelias şi Neleu au plecat să o răzbune. Sidero s-a adăpostit în templul Herei, dar Pelias a răpus-o în timp ce ea se agăţase de coarnele altarului. A fost cea dintâi dintre multele ofense pe care el le-a adus zeiţei[4].

e. Ulterior, Tiro s-a căsătorit cu unchiul ei, Creteu, întemeietorul oraşului Iolcos, căruia i l-a născut pe Eson, tatăl lui Iason Argonautul; de asemenea, acesta i-a adoptat pe Pelias şi pe Neleu[5].

f. După moartea lui Creteu, gemenii au ajuns să se certe: Pelias a luat tronul din Iolcos, l-a surghiunit pe Neleu şi l-a ţinut pe Eson captiv în palatul lui. Neleu i-a condus pe nepoţii lui Creteu, Melampus şi Bias, însoţiţi de trupe de ahei, ftiotieni şi eolieni, în ţinutul Mesenia, unde i-a gonit pe lelegani din Pilos, şi a ajuns atât de faimos, încât acum este cinstit drept întemeietorul acelui oraş. El s-a căsătorit cu Chloris, dar toţi cei doisprezece copii ai lor, în afară de Nestor, au fost ucişi în cele din urmă de Heracle[6].

*

1. Antigonos din Caristos (*Historiae Mirabiles* 15) relatează că în Crannon era ţinută o căruţă din bronz ce aducea ploaia: la vreme de secetă, oamenii o mânau pe un teren plin de hârtoape ca să se hurduce şi să facă zgomot – şi (aşa cum arată monedele din Crannon) ca să stropească în jur cu apa din vasele urcate în ea. Potrivit lui Antigonos, ploaia venea întotdeauna. Astfel, farmecul

prin care Salmoneu provoca furtuna şi tunetele era o practică religioasă obişnuită: ca şi aceea de a face să zornăie nişte pietricele într-o tărtăcuţă uscată, de a bate în uşile de stejar, a face pietrele să se rostogolească într-un cufăr, a dansa, a lovi scuturile sau a învârti uruitoarele. El a fost considerat nelegiuit doar după ce personificarea lui Zeus a fost interzisă de autoritatea aheeană (*45.2). Judecând după sitele Danaidelor (*60.6) şi după dansul vacii din Argos (*56.1), chemarea ploii fusese la origine o prerogativă feminină – cum a şi rămas la anumite popoare primitive africane, de pildă, triburile herero şi mamara –, dar ea a fost încredinţată regelui sacru atunci când regina l-a autorizat să acţioneze ca delegat al ei (*136.4).

2. Tiro era Zeiţa-Mamă a tirienilor şi tirenienilor sau tirsenienilor, poate şi a tirintienilor; numele ei este probabil unul preelenic, dar a dat în limba greacă cuvântul *tyrsis* („oraş înconjurat de ziduri”) şi, prin el, conceptul de „tiranie”. Modul cum a fost maltratată de Sidero aminteşte de cum a fost tratată Antiope de Dirce, un mit cu care seamănă îndeaproape (*76.a), şi e posibil ca la origine să fi consemnat o oprimare a tirienilor de către vecinii lor sidonieni. Se considera că apa râului fecundează miresele care se scaldă în ea – scăldatul era un ritual purificator şi după menstruaţie sau naştere – şi este posibil ca râul Enipeu pe care a plutit Tiro, asemenea lui Scamandru (*137.3), să fi fost invocat pentru a pune capăt virginităţii. Povestea seducerii lui Tiro de către Poseidon are ca scop să explice de ce descendenţii lui Salmoneu erau numiţi uneori „fii ai lui Enipeu”, care era patria lor iniţială, şi alteori „fii ai lui Poseidon”, din cauza reputaţiei lor de navigatori. Seducerea ei anterioară de către Sisif sugerează că cultul corintian al soarelui fusese implantat în Salmonia; Antiope a fost şi ea legată prin căsătorie de Sisif (*76.b).

3. Arca lui Tiro, în care ea le-a dat drumul fiilor ei să plutească pe Enipeu, trebuie să fi fost din lemn de arin, precum cea în care Rhea Silvia le-a dat drumul lui Romulus şi Remus să plutească pe Tibru. Cearta dintre Pelias şi Neleu, ca şi cea dintre Eteocle şi Polinice, Acrisios şi Proteu, Atreu şi Tiest şi alte perechi similare de regi, pare să consemneze prăbuşirea sistemului prin care regele şi succesorul său domneau alternativ timp de patruzeci şi nouă sau cincizeci de luni în acelaşi regat (*69.1; 73.a şi 106.b).

4. Coarnele altarului de care s-a agăţat Sidero erau cele ataşate de obicei statuii de cult a Zeiţei-vacă Hera, Astarte, Io, Isis sau Hathor; iar Pelias pare să fi fost un cuceritor aheean care a reorganizat prin forţă cultul eolian al zeiţei în sudul Tesaliei. În Palestina, altarele cu coarne, precum cel de care s-a agăţat Iov (*1 Regi* II.28 etc.), au supravieţuit detronării Vacii-Lună şi Viţelului ei de aur.

1. Apollodor I.7.3; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.20; Strabon VIII.3.32.
2. Diodor din Sicilia IV.68.1; Apollodor I.9.7; Hyginus, *Fabula* 61.
3. Apollodor I.9.8; Homer, *Odiseea* XI.235 şi urm.; Lucian, *Dialoguri despre zeii mării* 13.
4. Apollodor, *loc. cit.*; Eustathios despre *Odiseea* lui Homer, XI.253; Sofocle, *Tyro*, citat de Aristotel, *Poetica* XVI.1454.
5. Pausanias IV.2.3; Apollodor I.9.11; Hyginus, *Fabula* 12.
6. Hesiod, *Teogonia* 996; Scolie la *Alcesta* de Euripide, 255; Diodor din Sicilia IV.68.6; Pausanias IV.2.3; 36.1 şi X.29.3; Homer, *Iliada* XI.682.

69. Alcesta

a. Alcesta, cea mai frumoasă dintre fiicele lui Pelias, a fost cerută în căsătorie de mulţi regi şi prinţi. Nevrând să îşi primejduiască poziţia politică refuzându-l pe vreunul dintre ei şi, de bună seamă, neputând să dea satisfacţie decât unuia singur, Pelias a făcut cunoscut că avea să o dea de soţie aceluia care va putea să înjuge un mistreţ şi un leu la carul lui şi să îi mâne roată în jurul terenului de curse. Auzind acestea, Admetos, regele din Fere, l-a chemat pe Apollo, pe care Zeus i-l dăduse în robie pentru un an ca păstor, şi l-a întrebat: „Oare nu te-am tratat eu cu tot respectul cuvenit unui zeu?”. „Adevărat, aşa ai făcut”, a încuviinţat Apollo, „iar eu ţi-am fost recunoscător şi am făcut ca oile tale să nască miei gemeni”. „Atunci, ca un ultim hatâr”, i-a cerut Admetos, „ajută-mă, rogu-te, să o câştig pe Alcesta, fă-mă în stare să îndeplinesc cerinţele lui Pelias”. „O voi face cu plăcere”, a răspuns Apollo. Heracle i-a dat o mână de ajutor la îmblânzirea animalelor şi, curând, Admetos a mânat carul tras de echipajul de sălbăticiuni, dând roată terenului de curse din Iolcos[1].

b. Nu se ştie motivul pentru care Admetos a omis să-i aducă lui Artemis obişnuita jertfă înainte de a se căsători cu Alcesta, dar zeiţa n-a pregetat să-l pedepsească. În noaptea aceea, când Admetos a intrat, înfierbântat de vin şi uns cu arome, în camera miresei, s-a tras înapoi îngrozit. În patul conjugal nu îl aştepta iubita lui mireasă, ci un ghem încâlcit de şerpi care şuierau. Admetos a luat-o la fugă strigând după Apollo, care, binevoitor, a intervenit pe lângă Artemis în numele lui. Sacrificiul neglijat a fost oferit pe loc şi totul s-a sfârşit cu bine, ba chiar Apollo a obţinut din partea lui Artemis promisiunea că, atunci când lui Admetos îi va suna ceasul morţii, avea să fie cruţat, cu condiţia ca un alt membru al familiei să moară de bunăvoie din dragoste pentru el.

c. Acea zi fatală a venit mai repede decât se aştepta Admetos. Într-o dimineaţă, Hermes a intrat în zbor în palatul lui şi l-a somat să meargă în Tartar. A fost o consternare generală, dar Apollo a obţinut un răgaz pentru Admetos, îmbătându-le pe cele Trei Ursite şi întârziind astfel ca firul vieţii lui să-i fie tăiat. Admetos a fugit în grabă la bătrânii lui părinţi, le-a îmbrăţişat genunchii şi i-a rugat, pe rând, să îi cedeze lui restul lor de viaţă. Ambii însă l-au refuzat de-a dreptul, spunându-i că viaţa încă le oferea multe bucurii şi că el ar trebui să se mulţumească cu ce i-a fost menit, ca oricare pământean.

d. Atunci, din dragoste pentru Admetos, Alcesta a luat otravă, iar umbra ei a coborât în Tartar. Dar Persefona a considerat că e un lucru rău ca o soţie să moară în locul soţului ei. „Du-te înapoi, în lumea de sus!”, i-a strigat[2].

e. Unii spun povestea în mod diferit. Ei zic că Hades însuşi a venit să îl ia pe Admetos şi că, atunci când el a fugit, Alcesta s-a oferit să îi ia locul, dar Heracle a venit imediat cu o măciucă nouă din lemn de măslin sălbatic şi a salvat-o[3].

*

1. Înjugarea unui leu şi a unui mistreţ la acelaşi car este tema unui mit teban (*106.*a*) pentru care semnificaţia originară a rămas obscură. Leul şi mistreţul erau simbolurile animale ale primei, respectiv, a celei de-a doua jumătăţi a Anului Sacru – ele apar constant, în opoziţie, pe vasele etrusce –, iar oracolul pare să fi propus o soluţionare paşnică a rivalităţii tradiţionale dintre regele sacru şi succesorul său tanist. Soluţia era ca regatul să fie împărţit în două şi ei să domnească simultan, aşa cum făcuseră în cele din urmă Pretos şi Acrisios în Argos (*73.*a*), mai degrabă decât să îl păstreze întreg şi să domnească alternativ – ca Polinice şi Eteocle în Teba (*106.*b*). O cursă de care pe un traseu circular este o dovadă a regalităţii (*64.*3*).

2. Artemis era ostilă căsătoriei monogame deoarece ea aparţinea cultului preelenic în care femeile se însoţeau în mod promiscuu, în afara clanurilor lor; astfel că elenii o îmbunau cu sacrificii de căsătorie, purtând în cinstea ei torţe de păducel, simbol al castităţii. Practica patriarhală *sati*, a arderii soţiei odată

cu soţul, atestată aici şi în miturile lui Evadne (*106.*l*) şi Polixena (*168.*k*), a apărut din obiceiul indo-european care interzicea văduvelor să se recăsătorească; după ce această interdicţie a fost relaxată, arderea soţiei odată cu soţul a avut mai puţin succes (*74.*a*).

3. În prima versiune a acestui mit, Persefona refuză sacrificiul Alcestei – Persefona reprezentând punctul de vedere matriarhal. În a doua versiune, sacrificiul a fost interzis de Heracle, care fusese ales ca instrument al voinţei lui Zeus, cu alte cuvinte, al eticii patriarhale, pe motiv că el triumfase cândva asupra Infernului şi îl salvase pe Tezeu (*103.*d*). Măslinul sălbatic servea în Grecia la alungarea influenţelor malefice (*119.*2*), asemenea mesteacănului în Italia şi în nordul Europei (*52.*3*).

1. Hyginus, *Fabula* 50; Apollodor III.10.4; Calimah, *Imn către Apollo* 47-54; Scolie la *Alcesta* lui Euripide, 2; Fulgentius I.27.
2. Apollodor I.9.15.
3. Euripide, *Alcesta*.

70. Atamas

a. Atamas, fiul lui Eol şi frate al lui Sisif şi Salmoneu, a domnit peste Beoţia. La porunca Herei, s-a căsătorit cu Nefele, o fantomă pe care Zeus o făcuse să semene cu zeiţa atunci când a vrut să-l păcălească pe Ixion Lapitul, şi care cutreiera acum neconsolată prin încăperile Olimpului. Ea i-a născut lui Atamas doi fii, pe Frixos şi pe Leucon, şi o fiică, pe Hele. Dar Atamas nu suferea dispreţul pe care i-l arăta Nefele şi, îndrăgostindu-se de Ino, fiica lui Cadmos, a adus-o în taină în palatul lui de la poalele Muntelui Lafistion, unde i-a zămislit cu ea pe Learhos şi Melicertes.

b. Aflând despre rivala ei de la slujitorii palatului, pe Nefele a cuprins-o furia, încât s-a dus în Olimp, unde i s-a plâns Herei că fusese insultată. Hera i-a luat partea şi a jurat: „Veşnică răzbunare cădea-va asupra lui Atamas şi a Casei lui!”.

c. Atunci Nefele s-a întors pe Muntele Lafistion, unde a făcut cunoscut tuturor jurământul Herei şi a cerut moartea lui Atamas. Dar bărbaţii din Beoţia, care se temeau de Atamas mai mult decât de Hera, nu au vrut s-o asculte pe Nefele; iar femeile din Beoţia îi erau devotate lui Ino, care le-a îndemnat să ardă seminţele fără ştirea bărbaţilor, astfel încât grânele să nu mai răsară. Ino a prezis că, atunci când va fi timpul să răsară, dar nici un fir nu va mai ieşi din pământ, Atamas va trimite pe cineva la Oracolul din Delfi ca să întrebe ce greşeală s-a săvârşit. Ea îi cumpărase deja pe mesagerii lui Atamas, astfel încât aceştia să aducă un răspuns mincinos: anume că pământul avea să-şi recapete fertilitatea doar dacă Frixos, fiul lui Nefele, va fi sacrificat lui Zeus pe Muntele Lafistion.

d. Acest Frixos era un tânăr chipeş de care se îndrăgostise mătuşa lui, Biadice, soţia lui Creteu, şi pe care, atunci când el i-a refuzat avansurile, l-a acuzat că o siluise. Crezând povestea lui Biadice, bărbaţii din Beoţia au aprobat alegerea lui

Apollo, socotind înţelept ca un păcătos să fie ales ca ofrandă, şi au cerut ca Frixos să moară; atunci Atamas, plângând în hohote, l-a dus pe Frixos pe vârful muntelui. Era pe punctul să-i taie gâtul când Heracle, aflat întâmplător prin preajmă, s-a apropiat în fugă şi i-a smuls cremenea din mână. „Tatăl meu, Zeus", a exclamat Heracle, „detestă sacrificiile umane!". Cu toate astea, în pofida acestei intervenţii, Frixos ar fi pierit dacă un berbec de aur înaripat, adus de Hermes la porunca Herei – sau, spun unii, a lui Zeus însuşi –, nu s-ar fi coborât pe neaşteptate în zbor, ca ajutor trimis din Olimp.

„Suie în spatele meu!", a strigat berbecul, iar Frixos s-a supus.

„Ia-mă şi pe mine", l-a implorat Hele. „Nu mă lăsa la mila tatălui meu."

e. Astfel că Frixos a suit-o şi pe ea în spatele lui, iar berbecul a zburat spre est, îndreptându-se spre ţinutul Colhidei, unde Helios îşi ţinea caii. Nu după mult timp, Hele a simţit că ameţeşte şi mâinile i s-au desprins de pe Frixos; a căzut în strâmtoarea dintre Europa şi Asia, numită acum Helespont, în cinstea ei; dar Frixos a ajuns cu bine în Colhida, iar acolo i-a sacrificat berbecul lui Zeus Eliberator. Lâna lui de aur a devenit faimoasă o generaţie mai târziu, când argonauţii au pornit în căutarea ei.

f. Impresionaţi peste măsură de miracolul de pe Muntele Lafistion, mesagerii lui Atamas au mărturisit că fuseseră cumpăraţi de Ino ca să aducă un răspuns mincinos de la Delfi şi, imediat, toate tertipurile ei şi ale lui Biadice au ieşit la iveală. După care Nefele a cerut iarăşi ca Atamas să moară, iar bentiţa sacrificială pentru păr pe care o purtase Frixos a fost pusă pe capul lui; doar o nouă intervenţie a lui Heracle l-a salvat de la moarte.

g. Dar Hera era furioasă pe Atamas şi l-a făcut să-şi piardă minţile, nu doar din pricina lui Nefele, ci şi pentru că el uneltise în complicitate cu Ino să îl adăpostească pe micuţul Dionysos, copilul bastard al lui Zeus cu sora ei, Semele, care trăia în palat deghizat în fată. Luându-şi arcul, Atamas a strigat dintr-odată: „Uite, un cerb alb! Dă-te la o parte, să trag în el!". Spunând aceasta, el l-a străpuns pe Learhos cu săgeata şi apoi i-a sfârtecat în bucăţi trupul încă tremurând în spasme.

h. Ino l-a înşfăcat pe Melicertes, fiul ei cel mic, şi a fugit; dar cu greu ar fi scăpat de răzbunarea lui Atamas dacă micuţul Dionysos

nu l-ar fi orbit vremelnic, astfel încât el a început să biciuiască o capră, confundând-o cu Ino. Ea a fugit atunci la Stânca Moluriană, a sărit în mare şi s-a înecat – după aceea, stânca a devenit un loc de proastă reputaţie, deoarece tâlharul Sciron obişnuia să-i azvârle pe călători de pe ea. Dar Zeus, amintindu-şi de bunătatea lui Ino faţă de Dionysos, nu a vrut să îi trimită umbra în Tartar, astfel că a deificat-o ca zeiţa Leucoteea. La fel şi pe fiul ei, Melicertes, ca zeul Palemon, pe care l-a trimis în Istmul Corint călare pe un delfin; Jocurile Isthmianice, instituite în onoarea lui de Sisif, sunt încă celebrate acolo la fiecare patru ani.

i. Alungat din Beoţia şi rămas fără copii, deoarece ultimul său fiu, Leucon, se îmbolnăvise şi murise, Atamas a întrebat Oracolul din Delfi unde să se stabilească şi i s-a spus: „Oriunde animalele sălbatice te primesc la cină”. Rătăcind fără ţintă spre nord, fără mâncare sau băutură, el a întâlnit o haită de lupi care devorau o turmă de oi pe o câmpie pustie din Tesalia. Lupii au fugit la apropierea lui, iar el şi însoţitorii lui înfometaţi au mâncat carnea de oaie rămasă. Apoi şi-a amintit spusele oracolului şi, după ce i-a adoptat pe Haliartos şi Coroneea, nepoţii lui corintieni, a întemeiat un oraş căruia i-a spus Alos, de la cutreierările lui sau de la slujnica lui, Alos; iar ţinutul a fost numit Atamania; după aceea s-a căsătorit cu Temisto şi a întemeiat o familie nouă[1].

j. Alţii spun povestea într-un chip diferit. Omiţând căsătoria lui Atamas cu Nefele, ei spun că într-o zi, după naşterea lui Learhos şi a lui Melicertes, soţia lui, Ino, a plecat la vânătoare şi nu s-a mai întors. Petele de sânge de pe o tunică sfâşiată l-au convins că fusese omorâtă de sălbăticiuni, dar adevărul era că Ino fusese cuprinsă de un delir bahic subit atunci când fusese atacată de un linx. Ea l-a sugrumat, l-a jupuit cu dinţii şi cu unghiile şi s-a dus, îmbrăcată doar în pielea animalului, la o orgie prelungită de pe Muntele Parnas. După perioada de doliu, Atamas s-a căsătorit cu Temisto, care, un an mai târziu, i-a născut doi fii gemeni. Apoi, spre spaima lui, a aflat că Ino era în viaţă. A trimis de îndată după ea, a instalat-o în camerele copiilor din palat şi i-a spus lui Temisto: „Avem o doică-slujnică potrivită, luată ostatică în atacul recent de pe Muntele Citeron”. Temisto, pe care slujnicele ei au pus-o de îndată la curent, s-a dus în camerele copiilor, prefăcându-se că nu ştia cine e Ino. Şi i-a spus: „Doică, pregăteşte, te rog, un rând de haine

de lână albe pentru cei doi fii ai mei şi unul de doliu pentru cei ai nefericitei mele predecesoare, Ino. Hainele acestea urmează a fi purtate mâine”.

k. În ziua următoare, Temisto a poruncit gărzilor ei să intre în camerele regale ale copiilor şi să-i ucidă pe copiii îmbrăcaţi în hainele de doliu, dar să-i cruţe pe ceilalţi doi. Însă Ino, bănuind ce avea de gând Temisto, le dăduse haine albe fiilor ei şi haine de doliu celor ai rivalei sale. Astfel, gemenii lui Temisto au fost ucişi, iar vestea l-a scos din minţi pe Atamas: el l-a omorât cu o săgeată pe Learhos, confundându-l cu un cerb, iar Ino a fugit cu Melicertes, s-a aruncat în mare şi a devenit nemuritoare.

l. Iar alţii spun că Frixos şi Hele au fost copiii lui Nefele cu Ixion. Într-o zi, în timp ce se plimbau prin pădure, mama lor a fost cuprinsă de un delir bahic şi a venit la ei ducând de coarne un berbec de aur. „Uitaţi”, a îngăimat, „e un fiu al verişoarei voastre Teofane. Ea avea prea mulţi peţitori, astfel că Poseidon a transformat-o într-o mioară, iar pe sine în berbec, şi a încălecat-o pe Insula Crumissa”.

„Ce s-a întâmplat cu peţitorii, mamă?”, a întrebat micuţa Hele.

„Au devenit lupi”, a răspuns Ino, „şi urlă după Teofane întreaga noapte. Acum gata cu întrebările şi suiţi-vă pe spatele acestui berbec şi mergeţi călare pe el în regatul Colhidei, unde domneşte fiul lui Helios, Eetes. De cum ajungeţi, sacrificaţi-i-l lui Ares”.

m. Frixos a îndeplinit ciudatele instrucţiuni ale mamei sale şi a atârnat lâna de aur într-un templu al lui Ares din Colhida, unde era păzită de un balaur, iar mulţi ani mai târziu, fiul lui, Presbon sau Citisoros, care a venit la Orhomenos din Colhida, l-a salvat pe Atamas de la a fi sacrificat ca ofrandă a păcatului său[2].

*

1. Numele lui Atamas din acest mit este legat de Atamania, oraşul pe care se spune că l-a întemeiat el în sălbatica Tesalie; dar acesta pare format mai degrabă din *Ath* („înalt”) şi *amaein* („a culege”) – însemnând „regele consacrat Culegătoarei din Înalturi”, adică Zeiţa-Lună a Recoltei. Conflictul dintre soţiile lui rivale, Ino şi Nefele, a fost, probabil, unul dintre coloniştii ionieni timpurii din Beoţia, care adoptaseră adorarea Zeiţei Grânelor Ino, şi invadatorii

eolieni care erau păstori. O încercare de a transfera riturile agricole ale zeiţei ioniene Ino către Zeul Tunetului eolian şi soţia lui, Nefele, norul de ploaie, pare să fi fost zădărnicită de arderea seminţelor grânelor de către preotese.

2. Mitul lui Atamas şi Frixos consemnează sacrificarea anuală, pe vârf de munte, a regelui sau a substitutului său – iniţial, un băiat îmbrăcat în lâna unui berbec, mai târziu, un berbec – din timpul sărbătorii de Anul Nou, când era invocată ploaia, sărbătoare pe care păstorii o celebrau la echinocţiul de primăvară. Jertfirea unui berbec lui Zeus pe vârful Muntelui Pelion, nu departe de Lafistios, avea loc în aprilie, când, potrivit zodiacului, Berbecul era în ascendent; bărbaţii de seamă ai ţinutului obişnuiau să urce pe munte îmbrăcaţi în piei albe de oaie (Dicearh II.8), iar ritul supravieţuieşte încă în sacrificarea şi readucerea la viaţă simulate a unui bătrân care poartă o mască neagră din blană de oaie (*148.*10*). Hainele de doliu comandate pentru copiii sortiţi morţii sugerează că victima purta haine de lână neagră, iar preotul şi asistenţa, de lână albă. Dragostea lui Biadice faţă de Frixos aminteşte de dragostea soţiei lui Potifar faţă de Iosif, un mit similar din Canaan; o poveste foarte asemănătoare este spusă şi despre Anteia şi Belerofon (*75.*a*), Creteis şi Peleu (*81.*g*), Fedra şi Hipolit (*101.*a-g*), Filonome şi Tenes (*161.*g*).

3. Faptul că Nefele („nor”) a fost darul Herei pentru Atamas, fiind creată după imaginea ei, sugerează că, în versiunea iniţială, regele eolian Atamas îl reprezenta el însuşi pe Zeul Tunetului, asemenea predecesorului său Ixion (*63.*1*) şi fratelui său Salmoneu (*68.*1*), şi că atunci când s-a căsătorit cu Temisto (care, în versiunea lui Euripide a mitului, este rivala lui Ino) ea a jucat rolul soţiei Zeului Tunetului.

4. Ino era Leucoteea, „Zeiţa Albă”, şi şi-a dovedit identitatea cu Muza Triplă benchetuind pe Muntele Parnas. Numele ei („cea care te face viguros”) sugerează orgii itifalice şi creşterea robustă a grânelor; înaintea însămânţării de iarnă, ei trebuie să-i fi fost dedicate sacrificările sângeroase ale unor băieţi. Lui Zeus îi este atribuit meritul de a o fi deificat pe Ino drept recunoştinţă pentru bunătatea ei faţă de Dionysos, iar Atamas poartă un nume agricol în cinstea ei; cu alte cuvinte, agricultorii ionieni au soluţionat diferendele religioase cu păstorii eolieni în favoarea lor.

5. Însă mitul este un amestec de elemente cultice timpurii. Cultul sacramental al lui Zagreus, care a devenit cel al lui Dionysos Iedul (*30.*3*), este sugerat atunci când Atamas o ia pe Ino drept capră; cultul sacramental al lui Acteon este sugerat când el îl ia pe Learhos drept cerb, trage în el şi îl sfâşie în bucăţi (*22.*1*). Fiul cel mic al lui Ino, Melicertes, este canaanitul Heracle Melkarth („protector al oraşului"), *alias* Moloch care, ca rege solar nou-născut, vine călare pe un delfin spre istm; şi a cărui moarte, la sfârşitul domniei lui de patru ani, era celebrată la Jocurile Funerare Isthmianice. Lui Melicertes îi erau sacrificaţi nou-născuţi pe Insula Tenedos, probabil şi în Corint (*156.*2*), ca şi lui Moloch în Ierusalim (*Leviticul* XVIII.21 şi *3 Regi* XI.7).

6. Doar când Zeus a devenit Zeu al Cerului senin şi a uzurpat atributele solare ale Zeiţei, lâna a devenit de aur – astfel, Primul Mitograf al Vaticanului spune că ea era „lâna în care Zeus a urcat la cer" –, dar cât timp el a fost cel care producea tunetul, lâna era mov-neagră (Simonide, *Fragment* 21).

7. Într-una din versiunile mitului (Hipia, *Fragment* 12), Ino este numită Gorgopis („faţă încruntată"), un nume al Atenei; iar crudul Sciron, care îi arunca pe călători de pe stâncă, şi-a luat numele de la o umbrelă de soare albă (sau, mai exact, de la o umbrelă de lună) purtată în procesiunile Atenei. Stânca Moluriană era, în mod evident, cea de pe care regele sacru sau substitutul său erau aruncaţi în mare, în cinstea Zeiţei-Lună Atena sau Ino, umbrela fiind folosită, pare-se, pentru a atenua căderea (*89.*6*; 92.*3*; 96.*3* şi 98.*7*).

8. Înecarea lui Hele o oglindeşte pe cea a lui Ino. Ambele sunt Zeiţe-Lună, iar mitul este ambivalent: el reprezintă apusul Lunii în fiecare noapte şi, în acelaşi timp, abandonarea cultului lunar al lui Hele în favoarea celui solar al lui Zeus. Ambele sunt deopotrivă zeiţe ale mării: Hele a dat numele confluenţei a două mări, iar Ino-Leucoteea i-a apărut lui Odiseu sub forma unui pescăruş şi l-a salvat de la înec (*170.*y*).

9. Este mai probabil ca tribul lui Atamas să fi emigrat de la Muntele Lafistion şi din Atamania din Beoţia la Muntele Lafistion şi Atamania din Tesalia, şi nu invers; el avea o puternică legătură cu Corintul, regatul fratelui său Sisif, şi se spune că ar fi întemeiat oraşul Acrefnion, la est de Lacul Copais, unde exista un „Câmp al

lui Atamas" (Stephanus Byzantinus *s.v.* Acraephia; Pausanias IX.24.1). Mai multor fii ai lui le este atribuit meritul întemeierii unor oraşe beoţiene. Într-adevăr, el este descris în mod plauzibil drept fiu al lui Minias şi rege în Orhomenos, ceea ce i-ar fi oferit putere şi asupra Câmpiei Copais şi a Muntelui Lafistion (Scolie la Apollonios din Rodos I.230; Hellanicos despre Apollonios din Rodos III.265) şi l-ar fi aliat cu Corintul împotriva statelor conflictuale Atena şi Teba. Motivul probabil al rătăcirilor spre nord ale atamanienilor, în Tesalia, a fost războiul dezastruos dintre Orhomenos şi Teba, consemnat de ciclul de încercări al lui Heracle (*121.*a* şi *d*). Furia lui Nefele de pe munte aminteşte de fiicele lui Minias, despre care se spune că ar fi fost cuprinse de o frenezie bahică pe Muntele Lafistion (Scolie la *Alexandra* lui Licofron, 1237), originea presupusă a sărbătorii Agrionia din Orhomenos.

1. Pausanias I.44.11; IX.34.4-5 şi 23.3; Apollodor I.7.3 şi III.4.3; Hyginus, *Fabulele* 2 şi 4; *Poeticon astronomicon* II.20; Sofocle, *Atamas*, fragmente; Nonnos, *Dionisiacele* X.1 şi urm.; Scolie la *Iliada* lui Homer, VII.86; Eustathios despre *Iliada lui Homer*; Ovidiu, *Metamorfoze* IV.480-541; *Etymologicum Magnum* 70.8; Stephanus Byzantius *s.v.* Athamania.
2. Hyginus, *Fabulele* 1, 3, 5 şi 88; Euripide, *Ino*, fragmente; Herodot VII.197; Pausanias IX.34.5.

71. Iepele lui Glaucos

a. Glaucos, fiu al lui Sisif cu Merope şi tată al lui Belerofon, trăia în Potnia, lângă Teba, unde, sfidând puterea Afroditei, a refuzat să îşi lase iepele să prăsească. El spera ca în acest mod să le facă mai aprige decât celelalte concurente din cursele de care, acesta fiind principalul lui interes. Dar Afrodita s-a simţit ofensată şi i s-a plâns lui Zeus că Glaucos ajunsese până într-acolo încât îşi hrănea iepele cu carne de om. Când Zeus i-a îngăduit să ia orice măsuri dorea contra lui Glaucos, Afrodita a mânat noaptea iepele ca să bea dintr-un puţ închinat ei înseşi şi să pască o iarbă numită hippomană, care creştea pe marginea lui. A făcut-o cu puţin timp înainte ca Iason să celebreze jocurile funerare ale lui Pelias din Iolcos, la ţărmul mării, şi, de îndată ce Glaucos şi-a înhămat iepele la carul său, acestea au sărit, au răsturnat carul şi l-au târât pe Glaucos prin ţărână, prins între hamuri, pe toată lungimea stadionului, apoi l-au mâncat de viu[1]. Dar unii spun că toate acestea s-au petrecut la Potnia, nu la Iolcos, iar alţii, că Glaucos s-a aruncat în mare din pricina suferinţei produse de moartea lui Melicertes, fiul lui Atamas, sau că Glaucos a fost numele dat lui Melicertes după moartea acestuia[2].

b. Umbra lui Glaucos, numită Taraxipos sau Sperietorul de Cai, încă mai bântuie prin Istmul Corint, unde tatăl lui, Sisif, l-a învăţat prima oară arta de a conduce carul şi cât de plăcut era să bage spaima în cai la Jocurile Isthmianice, provocând astfel cât mai mulţi morţi. O altă umbră sperietoare de cai este cea a lui Mirtilos, cel ucis de Pelops. Ea bântuie stadionul din Olimpia, unde cei care gonesc carele îi oferă sacrificii, în nădejdea că vor evita moartea[3].

*

1. Mitul lui Licurg (*27.*e*) şi al lui Diomede (*130.*b*) sugerează că regele sacru preelenic era sfârtecat în bucăţi la sfârşitul domniei lui de femei deghizate în iepe. În epoca elenică, acest ritual a fost schimbat în moartea prin târârea lui în urma unui car tras de patru cai, precum în miturile lui Hipolit (*101.*g*), Laios (*105.*d*), Enomaos (*109.*j*), Abderos (*130.*1*), Hector (*163.*4*) şi altele. La sărbătorile de Anul Nou din Babilon, când se credea că Zeul-Soare Marduk, încarnat în rege, era în Infern, luptându-se cu monstrul mării Tiamat (*73.*7*), un car tras de patru cai fără stăpân era lăsat liber pe străzi pentru a simboliza starea haotică a lumii din timpul transferului coroanei de la un rege la altul, probabil cu o păpuşă prinsă în hamuri ca vizitiu. Dacă ritualul babilonian a avut o origine comună cu a celui grec, un băiat *interrex* trebuie să fi succedat la tronul şi în patul regelui în timpul morţii de o zi a acestuia, pentru ca a doua zi în zori să fi fost târât în urma carului – ca în miturile lui Faeton (*42.*2*) şi Hipolit (*101.*g*). Regele era apoi reinstalat pe tron.

2. Mitul lui Glaucos este neobişnuit: Glaucos nu este doar implicat într-un accident de car, ci şi mâncat de iepe. Faptul că el o dispreţuia pe Afrodita şi nu-şi lăsa iepele să prăsească sugerează o tentativă patriarhală de a suprima festivităţile erotice din Teba în favoarea celor din Potnia, „cei puternici”, adică a Triadei Lunii.

3. Taraxipos pare să fi fost o statuie regală arhaică ce a marcat primul viraj al traseului cursei; caii nefamiliarizaţi cu stadionul se speriau de statuie atunci când vizitiii încercau să încetinească pentru a ocupa coarda din interior; acesta era şi locul în care era înscenat accidentul de car al vechiului rege sau al vremelnicului *interrex*, prin scoaterea scoabelor de la osie (*109.*j*).

4. Este probabil ca Glaucos („gri-verzui”) să fi fost, într-un fel, reprezentantul minoic care străbătea Istmul (*90.*7*) aducând edictele anuale; iar în alt sens, Melicertes (Melkarth, „păzitorul oraşului”) putea fi titlul fenician al regelui Corintului, care, în principiu, în fiecare an de domnie venea ca un nou-născut pe spatele unui delfin (*70.*5* şi 87.*2*) şi era aruncat în mare când domnia lui lua sfârşit (*96.*3*).

1. Homer, *Iliada* VI.154; Apollodor II.3.1; Pausanias VI.20.9; Hyginus, *Fabulele* 250 şi 273; Ovidiu, *Ibis* 557; Scolie la Euripide, *Oreste* 318 şi

Fenicienele 1131; Aelianus, *Despre natura animalelor* XV.25.

2. Strabon IX.2.24; Athenaios VII. pp. 296-7.

3. Pausanias VI.20.8.

72. Melampus

a. Melampus Minianul, nepot al lui Creteu, care a trăit în Pilos din Mesenia, a fost cel dintâi muritor care a primit puteri profetice şi primul care a practicat medicina, primul care i-a construit temple lui Dionysos în Grecia şi primul care a amestecat vinul cu apă[1].

b. Fratele lui, Bias, de care se simţea foarte ataşat, s-a îndrăgostit de Pero, verişoara lor; dar pentru mâna acesteia au fost atât de mulţi peţitori, încât tatăl ei, Neleu, a promis-o celui care va putea să scoată cireada regelui Filacos din Filace. Filacos îşi preţuia vitele mai mult decât orice pe lume, în afară de fiul său, Ificlos, şi le păzea el însuşi cu ajutorul unui câine de care nimeni nu se putea apropia, căci câinele acela nu dormea niciodată.

c. Or, Melampus putea să descifreze limbajul păsărilor, deoarece urechile îi fuseseră linse de nişte pui de şarpe pe care el îi salvase de la moarte din mâinile însoţitorilor lui, îngropând cu evlavie trupurile moarte ale părinţilor lor. Mai mult, Apollo, pe care Melampus îl întâlnise într-o zi pe malurile râului Alfeu, îl învăţase să facă profeţii după măruntaiele victimelor sacrificate[2]. Aşa a ajuns el să afle că oricine încerca să fure vite avea să le primească în dar, însă doar după ce va sta în temniţă timp de un an. De vreme ce Bias era disperat, Melampus s-a decis să meargă la ocolul lui Filacos în miez de noapte, dar, de cum s-a atins de o vacă, câinele l-a muşcat de picior, iar Filacos a sărit din claia de paie şi l-a întemniţat. Era, desigur, ceea ce Melampus aştepta.

d. În seara de dinainte ca anul lui de temniţă să ia sfârşit, Melampus a auzit doi cari de lemn vorbindu-se între ei, la capătul unei bârne prinse în zidul de deasupra capului său. Unul a întrebat, oftând de oboseală: „Câte zile mai avem de ros, frate?”. Celălalt i-a răspuns, cu gura plină de rumeguş: „Avansăm bine.

Bârna se va prăbuşi mâine în zori, să nu pierdem timpul cu vorbe în zadar”. Melampus a strigat pe dată: „Filacos, Filacos, rogu-te, du-mă în altă celulă!”. Deşi a râs de motivul cererii lui, Filacos nu l-a refuzat. Când bârna s-a prăbuşit într-adevăr şi a omorât-o pe una dintre femeile care duceau aşternuturile afară, Filacos s-a mirat de clarviziunea lui Melampus. „Îţi voi oferi atât libertatea, cât şi vitele”, i-a zis, „doar dacă poţi să-l vindeci pe fiul meu, pe Ificlos, de impotenţă”.

e. Melampus s-a învoit. A început să-şi ducă la bun sfârşit însărcinarea sacrificând doi tauri lui Apollo şi, după ce le-a ars oasele de la pulpe cu grăsimea, le-a aşezat carcasele pe altar. Pe dată au coborât în zbor doi vulturi, zicând unul spre celălalt: „Trebuie să fi trecut ceva ani de când n-am mai fost pe aici – a fost atunci când Filacos a jugănit nişte berbeci şi noi ne-am luat partea ce ni se cuvenea”.

„Îmi amintesc”, a zis celălalt vultur. „Ificlos era doar un copil, iar când l-a văzut pe tatăl lui apropiindu-se de el cu un cuţit plin de sânge s-a speriat. Părea că se teme să nu fie castrat, pentru că a ţipat cât îl ţinea gura. Spaima aceea e cauza impotenţei lui. Uite, Filacos a uitat să-şi ia îndărăt cuţitul! E încă acolo, înfipt în copac, dar peste lama lui a crescut scoarţă şi doar capătul mânerului se mai vede.”

„În acest caz”, a remarcat primul vultur, „leacul pentru impotenţa lui Ificlos ar fi să fie scos cuţitul, rugina rămasă de la sângele berbecilor să fie răzuită şi să-i fie administrată în amestec cu apă vreme de zece zile”.

„De acord”, a zis celălalt vultur. „Dar care dintre cei mai puţin inteligenţi ca noi ar avea atâta minte ca să prescrie un asemenea leac?”

f. Astfel, Melampus a putut să îl vindece pe Ificlos, care curând a zămislit un fiu pe nume Podarces; iar după ce a revendicat mai întâi vitele, apoi pe Pero, i-a oferit-o, încă virgină, recunoscătorului său frate Bias[3].

g. Or Pretos, fiul lui Abas, corege în Argolida împreună cu Acrisios, se căsătorise cu Stenebeea, care i-a născut trei fiice, pe nume Lisipa, Ifinoe şi Ifianasa – dar unii le numesc pe cele mici Hiponoe şi Cirianasa. Fie din cauză că îl ofensaseră pe Dionysos, fie că i-au adus ofense Herei prin prea marea lor complacere în

aventuri amoroase, sau pentru că au furat aurul de pe statuia ei din Tirint, capitala tatălui lor, tustrele au fost lovite de o nebunie divină şi au fugit demente pe munţi, ca vacile înţepate de tăuni, purtându-se cât se poate de necuviincios şi atacând călătorii[4].

h. La auzul veştii, Melampus a venit în Tirint şi s-a oferit să le vindece, cu condiţia ca Pretos să-l plătească cu a treia parte a regatului său.

„Preţul e mult prea mare”, a spus Pretos răstit, iar Melampus s-a retras.

Nebunia s-a răspândit apoi la femeile din Argos, multe şi-au ucis copiii, şi-au părăsit casele şi au plecat în delir să se alăture celor trei fiice ale lui Pretos, astfel că nici un drum nu mai era sigur, iar oile şi vitele sufereau pierderi mari, deoarece femeile le sfârtecau în bucăţi şi le devorau crude. Văzând astea, Pretos a trimis grabnic după Melampus, să-i spună că îi acceptă termenii.

„Nu, nu”, a spus Melampus, „cum boala a sporit, la fel şi preţul meu! Dă-mi mie o treime din regatul tău şi alta fratelui meu Bias, iar eu promit să te scap de dezastru. Dacă refuzi, nici o femeie din Argos nu o să mai rămână în căminul ei”.

Când Pretos a fost de acord, Melampus l-a sfătuit: „Dedică-i douăzeci de boi roşcaţi lui Helios – o să-ţi spun eu ce să zici – şi totul va fi iarăşi bine”.

i. Prin urmare, Pretos i-a dedicat boii lui Helios, cu condiţia ca fiicele sale şi adeptele ei să fie vindecate; iar Helios, care vede tot, i-a făgăduit pe dată lui Artemis să-i dea numele acelor regi care uitaseră să-i aducă sacrificii, cu condiţia ca ea să o convingă pe Hera să ridice blestemul de pe capul femeilor din Argos. Or, Artemis o vânase şi o omorâse nu cu mult timp în urmă pe nimfa Calisto, de dragul Herei, încât nimic nu o împiedica să îi îndeplinească dorinţa. Aşa merg lucrurile în cer, la fel ca pe pământ: o mână spală pe alta.

j. Atunci Melampus, ajutat de Bias şi de câţiva tineri zdraveni anume aleşi, a adus mulţimea zgomotoasă de femei din munţi în Sicion, unde nebunia le-a părăsit, şi apoi le-a curăţat de păcate cufundându-le într-un puţ sacru. Negăsindu-le pe fiicele lui Pretos în această mulţime, Melampus şi Bias au plecat iar, urmărindu-le pe cele trei până la Lousoi, în Arcadia, unde ele s-au refugiat într-o peşteră a cărei intrare dădea spre râul Styx. Acolo, Lisipa şi

Ifianasa şi-au recăpătat raţiunea şi au fost purificate, dar Ifinoe a murit pe drum.

k. Melampus s-a căsătorit apoi cu Lisipa, Bias (a cărui soţie, Pero, murise de curând) s-a căsătorit cu Ifianasa, iar Pretos i-a răsplătit pe amândoi aşa cum făgăduise. Dar unii spun că adevăratul nume al lui Pretos era Anaxagoras5.

*

1. Era o pretenţie obişnuită a vrăjitorilor că urechile le fuseseră linse de şerpi – aceştia fiind consideraţi spirite încarnate ale eroilor oraculari (J.R. Frazer, „The Language of Animals”, *Archaeological Review* I, 1888) – şi că, astfel, primiseră darul de a descifra limbajul păsărilor şi al insectelor (*105.*g* şi 158.*p*). Preoţii lui Apollo par să fi fost deosebit de şireţi în a pretinde că profeţesc în acest mod.

2. Impotenţa lui Ificlos este mai degrabă reală decât mitică; rugina cuţitului de castrare putea fi un leac psihologic adecvat împotriva impotenţei provocate de o spaimă subită, în conformitate cu principiile magiei empatice. Apollodor descrie copacul în care fusese înfipt cuţitul drept un stejar, dar e mai probabil să fi fost un păr sălbatic consacrat Zeiţei Albe a Peloponesului (*74.*6*), copac ce rodeşte în mai, luna castităţii impuse; Filacos o ofensase pe zeiţă rănindu-i copacul. Pretenţia vrăjitorilor de a fi aflat remediul de la vulturi – păsări importante în arta naraţiunii (*119.*i*) – ar întări credinţa în eficienţa lor. Numele lui Pero a fost interpretat ca însemnând mai degrabă „schilodit sau defectuos”, o trimitere la impotenţa lui Ificlos, tema centrală a poveştii, decât „sac de piele”, ca aluzie la controlul lui Pero asupra vânturilor (*36.*1*).

3. Se pare că „Melampus”, conducător al eolienilor din Pilos, a cucerit o parte din Argolida de la coloniştii canaaniţi, care se numeau Fii ai lui Abas (cuvântul semit pentru „tată”), adică ai zeului Melkarth (*70.*5*), şi a instituit un regat dublu. Câştigarea de către el a vitelor lui Filacos („păzitor”), care are un câine veşnic treaz, aminteşte de cele zece munci ale lui Heracle, iar mitul se întemeiază, în mod similar, pe obiceiul elenic de a cumpăra mireasa cu câştigul rezultat în urma unui furt de vite (*132.*1*).

4. „Pretos” pare să fie un alt nume pentru Ofion, Demiurgul

(*1.*a*). Mama fiicelor lui a fost Stenebeea, Zeiţa-Lună în ipostază de vacă – adică Io, care a fost făcută să îşi piardă minţile într-un mod foarte asemănător (*56.*a*) –, iar numele lor sunt cele ale aceleiaşi zeiţe în calitatea ei distructivă de Lamia (*61.*1*) şi de Hipolita, ale cărei iepe îl sfârtecau în bucăţi pe regele sacru la sfârşitul domniei lui (*71.*a*). Dar orgia pentru care preotesele Lunii se îmbrăcau ca iepe ar trebui deosebită de dansul de invocare a ploii al tăunului, pentru care ele se îmbrăcau ca juninci (*56.*1*), şi de orgia de toamnă a cultului caprei, când ele sfârtecau în bucăţi copii şi animale sub influenţa ameţitoare a miedului, vinului şi berii de iederă (*27.*2*). Acapararea de către eolieni a altarului zeiţei din Lousoi, consemnată aici într-o formă mitică, ar fi pus capăt orgiilor iepelor sălbatice; violarea Demetrei de către Poseidon (*16.*5*) consemnează acelaşi eveniment. Libaţiile făcute pentru Zeiţa-şarpe într-un altar arcadian aflat între Sicion şi Lousoi pot explica povestea morţii lui Ifinoe.

5. Recunoaşterea oficială a cultului extatic al vinului al lui Dionysos, acordată multe secole mai târziu în Delfi, Corint, Sparta şi Atena, a fost menită să descurajeze toate riturile anterioare, mai primitive, şi pare să fi pus capăt canibalismului şi uciderii rituale, cu excepţia zonelor mai sălbatice din Grecia. De exemplu, la Patrae, în Ahaia, Artemis Tridaria („întreită distribuitoare a sorţii”) ceruse sacrificarea anuală a unor băieţi şi fete, cu capetele încununate cu iederă şi grâne, la orgiile recoltei dedicate ei. Acestui obicei, despre care se spunea că ispăşea pângărirea sanctuarului ei de către doi îndrăgostiţi, Melanipos şi Cometo, preoteasă a lui Artemis, i s-a pus capăt odată cu sosirea unui cufăr care conţinea o statuie a lui Dionysos, adus de Euripilos (*160.*x*) din Troia (Pausanias VII.19.1-3).

6. *Melamopodes* („picioare negre”) este un nume clasic comun al egiptenilor (*60.*5*), iar poveştile despre faptul că Melampus înţelegea graiul păsărilor sau al insectelor sunt de origine africană, nu eoliană.

1. Apollodor II.2.2; Athenaios II, p. 45.
2. Apollodor I.9.11.
3. Homer, *Odiseea* XI.281-97, cu scolie; Apollodor I.9.12.
4. Hesiod, *Catalogul femeilor*; Apollodor II.4.1; Diodor din Sicilia IV.68;

Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu VI.48.

5. Apollodor II.2.1-2; Bachilide, *Epinikon* X.40-112; Herodot IX.34; Diodor din Sicilia IV.68; Pausanias II.18.4; IV.36.3; V.5.5 şi VIII.18.3; Scolie la *Ode nemeene* de Pindar, IX.13.

73. Perseu

a. Abas, rege în Argolida şi nepot de-al lui Danaos, a fost atât de renumit ca războinic, încât, după ce a murit, răzvrătiţii contra casei regale puteau fi puşi pe fugă doar arătându-li-se scutul său. El s-a căsătorit cu Aglae şi a lăsat regatul său moştenire celor doi fii gemeni ai ei, Pretos şi Acrisios, îndemnându-i să domnească pe rând. Cearta lor, începută încă de pe când se aflau în pântecul mamei lor, a devenit mai încrâncenată ca oricând atunci când Pretos s-a împreunat cu Danae, fiica lui Acrisios, şi abia de a scăpat cu viaţă[1]. Cum Acrisios a refuzat să renunţe la tron la sfârşitul perioadei lui de domnie, Pretos a fugit la curtea lui Iobates, regele Liciei, cu a cărui fiică, Stenebeea sau Anteia, s-a căsătorit, şi s-a întors de acolo în fruntea unei armate liciene spre a-şi susţine pretenţiile la succesiune. S-a dus o luptă sângeroasă, dar, de vreme ce nici una din tabere nu a ieşit biruitoare, Pretos şi Acrisios au acceptat fără tragere de inimă să împartă regatul între ei. Partea lui Acrisios urma să fie Argosul şi împrejurimile lui, iar partea lui Pretos, Tirint, Heraion (acum parte din Micene), Midea şi coasta Argolidei[2].

b. Şapte ciclopi gigantici, numiţi Gasteroheire, întrucât îşi câştigau existenţa ca zidari, l-au însoţit pe Pretos din Licia şi au întărit cetatea Tirint cu ziduri uriaşe, folosind blocuri de piatră atât de mari, încât un întreg echipaj de măgari nu l-ar fi putut clinti din loc nici pe cel mai mic dintre ele[3].

c. Acrisios, care era căsătorit cu Aganipe, nu avea nici un fiu, doar o fiică, pe Danae, pe care o sedusese Pretos, iar când a întrebat un oracol cum ar putea să aibă un moştenitor, i s-a spus: „Nu vei avea fii, iar nepotul tău te va omorî”. Ca să prevină o asemenea soartă, Acrisios a închis-o pe Danae într-un temniţă cu uşi de bronz, străjuită de câini fioroşi; dar, în pofida acestor

precauţii, Zeus s-a pogorât asupra ei ca o ploaie de aur, iar ea i-a născut un fiu pe nume Perseu. Când Acrisios a aflat de starea fiicei sale, nu i-a venit să creadă că Zeus era tatăl, ci l-a suspectat pe Pretos, fratele lui, că îşi reluase relaţiile intime cu ea; dar, neîndrăznind să-şi ucidă propria fiică, i-a închis, pe ea şi pe nou-născutul Perseu, într-un cufăr de lemn, şi le-a dat drumul să plutească pe mare. Cufărul a fost împins spre Insula Serifos, unde un pescar pe nume Dictis l-a prins cu năvodul, l-a tras la ţărm, l-a deschis şi i-a găsit pe Danae şi pe Perseu încă în viaţă. I-a dus pe dată la fratele lui, regele Polidectes, care l-a crescut pe Perseu în casa lui[4].

d. Anii s-au scurs, iar Perseu, ajuns la maturitate, a apărat-o pe Danae faţă de Polidectes, care, cu sprijinul supuşilor lui, voise s-o constrângă să se căsătorească cu el. Atunci Polidectes şi-a adunat prietenii şi, prefăcându-se că era pe cale să ceară mâna Hipodamiei, fiica lui Enomaos, le-a cerut să contribuie fiecare cu un cal, ca dar de nuntă pentru el. „Serifos e o insulă mică", a zis, „dar nu vreau să fac o figură proastă faţă de peţitorii bogaţi de pe continent. Vrei să mă ajuţi, nobile Perseu?".

„Din păcate", a răspuns Perseu, „nu am nici un cal şi nici aur ca să cumpăr unul. Dar dacă ai de gând să te căsătoreşti cu Hipodamia, şi nu cu mama mea, voi reuşi să îţi aduc orice dar doreşti". Apoi a adăugat nechibzuit: „Chiar şi capul Gorgonei Meduza, dacă e nevoie".

e. „Asta, da, mi-ar face mai multă plăcere decât orice cal din lume", a zis Polidectes[5]. Or, Gorgona Meduza avea şerpi în loc de păr, dinţi imenşi, o limbă lungă şi o faţă atât de hidoasă, încât toţi cei care o priveau erau împietriţi de groază.

f. S-a întâmplat că Atena a auzit conversaţia lor din Serifos şi, fiind duşmancă neîmpăcată a Meduzei, de a cărei înfăţişare înspăimântătoare chiar ea era vinovată, l-a însoţit pe Perseu în aventura lui. L-a dus mai întâi în oraşul Deicterion din Samos, unde sunt expuse chipurile celor trei Gorgone, şi l-a învăţat să o deosebească pe Meduza de celelalte două surori ale ei, nemuritoarele Steno şi Euriale; apoi l-a prevenit zicându-i să nu privească niciodată direct la chipul Meduzei, ci doar la reflectarea ei, şi i-a dăruit un scut bine lustruit ca să-l folosească drept oglindă.

g. Hermes l-a ajutat şi el pe Perseu, dându-i o seceră dură ca

diamantul cu care să taie capul Meduzei. Dar Perseu mai avea nevoie şi de o pereche de sandale înaripate, de o desagă magică în care să pună capul tăiat şi de coiful lui Hades, care să-l facă nevăzut. Toate acestea se aflau în grija nimfelor din Styx, de la care Perseu trebuia să le ia; dar locul în care se aflau ele era cunoscut doar de surorile Gorgonelor, de Graie, lebedele cu un singur ochi şi cu un singur dinte pentru tustrele. Aşadar, Perseu le-a căutat pe Graie, aflate pe tronurile lor de la poalele Muntelui Atlas. S-a furişat în spatele lor şi le-a smuls ochiul şi dintele pe când ele tocmai şi le treceau una alteia şi a zis că nu le va înapoia decât după cei vor spune locul unde trăiau nimfele Styxului[6].

h. Apoi Perseu a luat sandalele, desaga şi coiful de la nimfe şi a pornit în zbor către vest, în ţinutul hiperboreenilor, unde le-a găsit pe Gorgone dormind printre trupuri de oameni şi bestii pietrificate de Meduza şi măcinate de ploi. Şi-a aţintit ochii asupra imaginii de pe scutul-oglindă, iar Atena i-a condus braţul ca să taie capul Meduzei dintr-o singură lovitură de seceră; atunci, spre surpriza lui, Pegas, calul înaripat, şi războinicul Crisaor cu un paloş de aur în mână s-au ivit în mărime naturală din trupul ei. Perseu nu ştia că ei fuseseră zămisliţi de Meduza cu Poseidon în unul din templele Atenei, dar şi-a spus că nu e bine să şi-i facă duşmani. Aşa că a băgat grabnic capul în desagă şi a tulit-o, încât chiar dacă Steno şi Euriale, trezite de noii lor nepoţii, s-au ridicat să-l urmărească, coiful îl făcea invizibil, iar Perseu a scăpat fugind spre sud[7].

i. Pe înserat, Perseu a coborât din zbor lângă palatul titanului Atlas căruia, drept pedeapsă pentru lipsa lui de ospitalitate, i-a arătat capul Gorgonei şi l-a preschimbat în munte; iar a doua zi a luat-o spre Răsărit şi a zburat pe deasupra deşertului Libiei, Hermes ajutându-l să care capul greu al Meduzei. În drum, a aruncat ochiul şi dintele Graielor în Lacul Tritonis: câteva picături din sângele Gorgonei au căzut pe nisipul din deşert, dând naştere unei mulţimi de şerpi veninoşi, dintre care unul avea să-l ucidă pe Mopsos Argonautul[8].

j. Perseu s-a oprit să se odihnească la Chemmis, în Egipt, unde încă mai este venerat; apoi şi-a luat zborul mai departe. Pe când dădea ocol coastei filistine îndreptându-se spre nord, a zărit o femeie goală înlănţuită de o stâncă ridicată din apa mării şi s-a

îndrăgostit pe loc de ea. Era Andromeda, fiica lui Cefeu, regele etiopian din Joppa, şi al Casiopeei[9]. Casiopeea se lăudase că ea şi fiica ei erau mai frumoase decât nereidele, iar acestea s-au plâns de insultă lui Poseidon, protectorul lor. Poseidon a trimis un potop şi un monstru marin, o pocitanie femeiască, să devasteze Filistia, iar când Cefeu a consultat Oracolul lui Ammon, i s-a spus că singura scăpare ar fi să o sacrifice monstrului pe Andromeda. Aşa încât supuşii l-au obligat să o înlănţuie goală de o stâncă, cu doar câteva bijuterii pe ea, şi să o lase acolo ca să fie devorată.

k. În timp ce zbura spre Andromeda, Perseu i-a văzut pe Cefeu şi pe Casiopeea cum privesc îngrijoraţi de pe ţărmul din apropiere şi a coborât lângă ei ca să aibă o discuţie scurtă. O va salva pe Andromeda dacă ea îi va deveni soţie şi se va întoarce în Grecia cu el, a zis, şi s-a ridicat iarăşi în aer, a apucat secera şi, repezindu-se de sus, a decapitat monstrul care se apropiase, fiind înşelat de umbra lui Perseu din apele mării. Ca nu cumva monstrul să-şi ridice privirea, Perseu scosese capul Gorgonei, aşa că acum l-a aşezat cu faţa în jos pe un pat de frunze şi alge (care s-au transformat pe dată în corali), iar el s-a spălat pe mâini de sânge. Apoi a ridicat trei altare şi le-a sacrificat un viţel, o vacă şi un taur lui Hermes, Atenei şi, respectiv, lui Zeus[10].

l. Cefeu şi Casiopeea l-au acceptat fără prea mare tragere de inimă ca ginere şi, la insistenţa Andromedei, nunta a avut loc imediat; dar festivităţile au fost întrerupte brusc când Agenor, fratele geamăn al regelui Belos, a intrat în fruntea unui grup înarmat şi a revendicat-o pe Andromeda pentru sine. Fusese chemat de Casiopeea, cu siguranţă, de vreme ce ea şi Cefeu şi-au luat vorba înapoi faţă de Perseu, susţinând că i-au promis mâna Andromedei constrânşi fiind de împrejurări şi că Agenor avea întâietate.

„Perseu trebuie să moară!”, a strigat Casiopeea cu un glas feroce.

m. În lupta care a urmat, Perseu a doborât mulţi dintre adversarii săi, dar, fiind depăşit de numărul lor, a fost nevoit să smulgă capul Gorgonei de pe patul de corali şi să-i transforme în stânci pe cei două sute care mai erau în viaţă[11].

n. Poseidon a aşezat chipurile lui Cefeu şi al Casiopeei printre stele –, dar aceasta din urmă, ca pedeapsă pentru trădarea ei, e

legată într-un coş de târguit la piaţă care, în unele anotimpuri din an, se întoarce cu fundul în sus, astfel încât arată caraghios. Dar Atena a pus imaginea Andromedei într-o constelaţie mai sobră, deoarece ea insistase să se căsătorească cu Perseu, în pofida relei-credinţe a părinţilor ei. Semnele lăsate de lanţurile ei mai pot fi văzute pe o stâncă de lângă Joppa, iar oasele pietrificate ale monstrului au fost expuse în oraş, până când Marcus Scaurus a dispus să fie duse la Roma, pe timpul cât el a fost edil[12].

o. Perseu s-a întors în grabă în Serifos, luând-o pe Andromeda cu el, şi a aflat că Danae şi Dictis, de teama violenţei lui Polidectes, care, desigur, nu intenţionase niciodată să se căsătorească cu Hipodamia, se refugiaseră într-un templu. Aşa încât Perseu s-a dus direct la palatul în care Polidectes benchetuia cu însoţitorii lui şi a anunţat că a adus darul de nuntă promis. Întâmpinat cu o furtună de insulte, el a scos capul Gorgonei, întorcându-şi privirea, şi i-a preschimbat pe toţi în pietre; cercul acela de bolovani încă se mai păstrează în Serifos. Apoi i-a dat capul Atenei, care l-a pus pe aegisul ei, iar Hermes a dat înapoi sandalele, desaga şi coiful în paza nimfelor din Styx[13].

p. După ce l-a pus pe Dictis pe tronul din Serifos, Perseu a plecat pe mare spre Argos, însoţit de mama şi de soţia lui, precum şi de un grup de ciclopi. Auzind de sosirea lor, Acrisios a fugit în Larisa pelasgică, dar s-a întâmplat ca Perseu să fie invitat acolo la jocurile funerare pe care regele Teutamides le ţinea în onoarea tatălui său mort, şi a concurat la proba de pentatlon. Când s-a ajuns la aruncarea discului, discul său, abătut de la traiectorie de vânt şi de voinţa zeilor, l-a lovit pe Acrisios în picior şi l-a omorât pe loc[14].

q. Profund îndurerat, Perseu şi-a îngropat bunicul în templul Atenei, care este coroana acropolei de acolo; apoi, fiindu-i ruşine să domnească în Argos, s-a dus în Tirint, unde lui Pretos îi succedase fiul lui, Megapentes. Acolo a propus un schimb de regate, astfel că Megapentes s-a mutat în Argos, în timp ce Perseu a domnit în Tirint şi a redobândit curând celelalte două părţi ale regatului lui Pretos, aşa cum fusese el la începuturi.

r. Perseu a fortificat Midea şi a întemeiat cetatea Micene, numită astfel deoarece, atunci când lui Perseu îi era sete, o anumită ciupercă [*mycos*] răsărea şi din ea ţâşnea un fir de apă. Ciclopii au construit zidurile ambelor cetăţi[15].

*

s. Alţii dau o versiune foarte diferită. Ei spun că Polidectes a ajuns să se căsătorească cu Danae şi l-a crescut pe Perseu în templul Atenei. După mai mulţi ani, Acrisios a auzit că ei sunt în viaţă şi a navigat către Serifos, hotărât ca de data aceasta să îl omoare pe Perseu cu mâna lui. A intervenit Polidectes, punându-i pe amândoi să jure solemn că nu vor atenta nicicând unul la viaţa celuilalt. Dar curând s-a stârnit o furtună mare şi, pe când nava lui Acrisios mai era încă trasă la ţărm din pricina vremii potrivnice, Polidectes a murit. În timpul jocurilor funerare, Perseu a aruncat un disc care l-a lovit întâmplător pe Acrisios drept în cap şi l-a ucis. Perseu a navigat apoi spre Argos ca să îşi revendice tronul, dar a aflat că Pretos îl uzurpase şi, drept urmare, l-a preschimbat în stâncă; astfel, el a domnit asupra întregului regat al Argolidei, până când Megapentes l-a ucis în semn de răzbunare pentru moartea tatălui său16.

t. Cât despre Gorgona Meduza, se spune că ea era fiica cea frumoasă a lui Forcus, care o ofensase pe Atena şi i-a condus în luptă pe libienii de la Lacul Tritonis. Perseu a venit din Argos cu o armată după el şi a fost ajutat de Atena să o omoare pe Meduza. El i-a tăiat capul noaptea şi i l-a îngropat sub o movilă de pământ, în piaţa din Argos. Movila se află aproape de mormântul fiicei lui Perseu, Gorgofone, renumită întrucât a fost cea dintâi văduvă care s-a recăsătorit17.

*

1. Mitul lui Acrisios şi Pretos consemnează întemeierea unui regat dublu în Argos: în loc ca regele să moară în fiecare miez de vară, iar în restul anului să îi succeadă un tanist, fiecare domnea pe rând timp de patruzeci şi nouă sau cincizeci de luni – adică jumătate de Mare An (*106.*1*). Regatul pare să fi fost împărţit mai târziu în jumătate, coregii domnind simultan timp de un întreg Mare An. Teoria mai veche conform căreia spiritul strălucitor al anului ascendent şi geamănul lui tanist, spiritul întunecat al anului descendent, se află într-o perpetuă rivalitate este omniprezentă în mitul celtic şi în cel palestinian, ca şi în miturile grec şi latin.

2. Două astfel de perechi apar în *Geneza*: Isav şi Iacov (*Geneza* XXV.24-6) şi Fares (*159.*a*) şi Zara (*Geneza* XXXVIII.27-30), ambele certându-se pentru întâietatea la naştere, asemenea lui Acrisios şi Pretos. În mitul palestinian, mai simplu, al lui Mot şi Aleyn, gemenii îşi dispută o femeie, ca şi Acrisios şi Pretos; la fel fac şi omologii lor din mitul celtic – în *Mabinogion*, de pildă, Gwyn şi Gwythur se duelează an de an în prima noapte din luna mai pentru mâna lui Creiddylad, fiică a lui Llyr (Cordelia, fiica regelui Lear). Această femeie este întotdeauna o preoteasă a Lunii, iar căsătoria cu ea conferă calitatea de rege.

3. Construirea cetăţilor Argos şi Tirint de către cei şapte Gasteroheires („pântece cu mâini") şi moartea lui Acrisios par să fie deduse dintr-o imagine a unui oraş împrejmuit cu ziduri: şapte discuri solare, fiecare cu trei membre, dar fără cap (*23.*2*), se află deasupra oraşului, iar regele sacru este ucis de un al optulea disc solar cu aripi, care îl loveşte în călcâiul sacru. Ceea ce ar însemna că şapte substituţi ai regelui mor câte unul în fiecare an pentru el, apoi regele însuşi este sacrificat la ordinele preotesei; succesorul lui, Perseu, e gata să-l înlocuiască.

4. Mitul lui Danae, Perseu şi al cufărului pare legat de cel al lui Isis, Seth şi al copilului Horus. În cea mai veche versiune, Pretos este tatăl lui Perseu, un Osiris din Argivos; Danae este sora şi soţia lui – o Isis; Perseu este copilul Horus; iar Acrisios, gelosul Seth, care şi-a ucis fratele geamăn, pe Osiris, pentru ca Horus să se răzbune apoi pe el. Cufărul este barca din lemn de salcâm în care Isis şi Horus au rătăcit prin deltă în căutarea trupului lui Osiris. O poveste similară apare într-o versiune a mitului lui Semele (*27.6) şi în cel al lui Reo (*160.*7*). Dar Danae, închisă în temniţa de bronz, unde naşte un copil, este subiectul unei reprezentări familiare a Noului An (*43.*2*); fecundarea lui Danae de către Zeus printr-o ploaie de aur trebuie să se refere la căsătoria rituală dintre Soare şi Lună, din care s-a născut regele Anului Nou. Ea poate fi interpretată şi ca alegorie pastorală: „apa este aur" pentru păstorul grec, iar Zeus trimite averse cu tunete asupra pământului-Danae. Numele „Deicterion" înseamnă că acolo i-a fost arătat lui Perseu capul Gorgonei.

5. Disputele dinastice din Argos au fost complicate de existenţa unei colonii a Argosului în Caria – aşa cum apare atât în acest mit,

cât şi în cel al lui Belerofon (*75.*b*); când Cnososul a căzut, în jurul anului 1400 î.Hr., forţele navale cariene au fost, pentru o vreme, printre cele mai puternice din Mediterana. Miturile lui Perseu şi cel al lui Belerofon sunt strâns înrudite. Perseu a ucis-o pe monstruoasa Meduza cu ajutorul sandalelor înaripate; Belerofon a folosit un cal înaripat, născut din trupul decapitat al Meduzei, pentru a o ucide pe monstruoasa Himera. Ambele fapte consemnează uzurparea de către invadatorii elenici a puterilor Zeiţei-Lună şi sunt unificate într-o pictură de pe un vas beoţian arhaic reprezentând o iapă cu cap de Gorgonă. Această iapă este Zeiţa-Lună, al cărei simbol în calendar era Himera (*75.*2*), iar capul de Gorgonă este o mască protectoare purtată de preotesele ei pentru a-i speria şi a-i îndepărta pe neiniţiaţi (*33.*3*), pe care elenii le-au luat-o.

6. În a doua versiune a mitului, mai simplă, Perseu se luptă cu o regină libiană, o decapitează şi îi îngroapă capul în piaţa din Argos. Acest fapt trebuie să fi consemnat o cucerire a Libiei de către Argos, suprimarea sistemului matriarhal de acolo şi violarea misterelor zeiţei Neith (*8.*1*). Îngroparea capului în piaţă sugerează că relicvele sacre erau încuiate acolo într-un cufăr, cu o mască protectoare aşezată deasupra lor, pentru a-i descuraja pe cei care sapă prin oraş să perturbe efectul magic al conţinutului acesteia. Probabil că relicvele erau o pereche de purceluşi, asemenea celor despre care în *Mabinogion* se spunea că fuseseră îngropaţi de regele Lud într-un cufăr de piatră din Carfax, în Oxford, ca vrajă protectoare pentru întregul regat al Britaniei; deşi porcii, în acest context, pot fi un eufemism pentru copii.

7. Povestea Andromedei a fost probabil dedusă dintr-o imagine palestiniană a Zeului-Soare Marduk sau a predecesorului său, Bel, călare pe calul lui alb şi ucigând monstrul marin Tiamat. Acest mit făcea parte şi din mitologia ebraică: Isaia aminteşte că Iehova (Marduk) l-a tăiat pe Rahab în bucăţi cu o sabie (*Isaia* LI.9), iar potrivit lui *Iov* (X.13 şi XXVI.12), Rahab era Marea. În aceeaşi imagine, Andromeda goală şi împodobită cu bijuterii, înlănţuită de stâncă, este Afrodita, Ishtar sau Astarte, lasciva Zeiţă a Mării, „cea care guvernează peste oameni”. Dar ea nu aşteaptă să fie salvată; Marduk însuşi a legat-o acolo, după ce a ucis emanaţia ei, pe şarpele mării Tiamat, pentru a preîntâmpina alte dezastre. În

epopeea babiloniană a creaţiei, ea era cea care trimitea Potopul. Ca Zeiţă a Mării, Astarte avea temple de-a lungul întregii coaste palestiniene, iar la Troia ea era Hesione, „regina Asiei”, despre care se spune că Heracle a salvat-o de un alt monstru al mării (*137.*2*).

8. O colonie grecească implantată în Chemmis, din câte se pare spre sfârşitul mileniului al II-lea î.Hr., l-a identificat pe Perseu cu zeul Chem, a cărui hieroglifă era o pasăre cu aripi şi un disc solar, iar Herodot subliniază legătura dintre Danae, mama lui Perseu, şi invazia libiană din Argos a danaizilor. Mitul cu Perseu şi ciuperca a fost spus pentru a explica o efigie reprezentând un erou examinând o ciupercă. Focul, şi nu apa, se iveşte din ea sub un soare dogoritor. Pentru erou, ciuperca este iască la roata lui de foc (*63.*2*).

9. Versiunea a doua, mai simplă, a mitului sugerează că vizita lui Perseu la Graie, dobândirea ochiului, a dintelui, a desagii, a secerii şi a coifului care îl face invizibil pe purtător, ca şi urmărirea lui de către celelalte Gorgone după decapitarea Meduzei, sunt străine disputei lui cu Acrisios. În *White Goddess* (cap. 13) am postulat faptul că aceste elemente de basm sunt interpretări eronate ale unei imagini complet diferite, care îl înfăţişează pe Hermes purtând familiarele lui sandale înaripate şi coiful, în timp ce primeşte un ochi magic de la cele Trei Ursite (*61.*1*). Ochiul simbolizează darul percepţiei: Hermes dobândeşte capacitatea de a stăpâni alfabetul copacilor, inventat de ele. Tot ele îi dau şi un dinte prorocitor, asemenea celui folosit de Fionn din legenda irlandeză. Primeşte o seceră ca să taie crenguţele alfabetului din crâng, un sac cusut din pielea unui cocor, în care să păstreze toate acestea în siguranţă, şi o mască de Gorgonă, pentru a-i îndepărta pe curioşi. Hermes zboară pe cer spre Tartesos, unde Gorgonele aveau un crâng sacru (*132.*3*), escortat, nu urmărit, de o triadă de zeiţe care poartă măşti de Gorgone. Jos, pe pământ, zeiţa apare iar, ţinând în sus o oglindă ce reflectă o faţă de Gorgonă, pentru a sublinia caracterul secret al învăţăturii lui (*52.*7*). Asocierea lui Hermes cu Graiele, nimfele Styxului, şi coiful care îl face invizibil dovedesc că el este subiectul acestei imagini. Confuzia dintre el şi Perseu a apărut, poate, din cauză că Hermes, ca mesager al Morţii, câştigase şi titlul de *Pterseus*, „distrugătorul”.

1. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu, III.286; Scolie la *Oreste* de Euripide, 965; Apollodor I.2.1 şi 4.7.
2. Homer, *Iliada* VI.160; Apollodor II.2.1; Pausanias II.16.2.
3. Pausanias II.25.7; Strabon VIII.6.11.
4. Hyginus, *Fabula* 63; Apollodor II.4.1; Horaţiu, *Ode* III.16.1.
5. Apollodor II.4.2.
6. Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.12.
7. Pindar, *Ode pythianice* X.31; Ovidiu, *Metamorfoze* IV.780; Apollodor II.4.3.
8. Euripide, *Electra* 459-63; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.12; Apollonios din Rodos IV.1513 şi urm.
9. Herodot II.91; Tzetzes, *Despre Licofron* 836; Strabon I.2.35; Plinius, *Naturalis historia* VI.35.
10. Apollodor II.4.3; Hyginus, *Fabula* 64; Ovidiu, *Metamorfoze* IV.740 şi urm.
11. Hyginus, *loc. cit.*; Ovidiu, *Metamorfoze* X.1-235; Apollodor *loc. cit.*
12. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.9-10 şi 12; Flavius Josephus, *Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor* III.9.2; Plinius, *Naturalis historia* IX.4.
13. Strabon X.5.10; Apollodor II.4.3.
14. Scolie la *Oreste* de Euripide 953; Apollodor II.4.4.
15. Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către greci* III.45; Apollodor II.4.4-5.
16. Ovidiu, *Metamorfoze* V.236-41; Hyginus, *Fabulele* 63 şi 244.
17. Pausanias II.21.6-8.

74. Gemenii rivali

a. Când descendenţa pe linie masculină a Casei lui Policaon s-a stins după cinci generaţii, mesenienii l-au invitat pe Perieres, fiul lui Eol, să le fie rege, iar el s-a căsătorit cu Gorgofone, fiica lui Perseu. Perieres a murit înaintea ei, iar Gorgofone a fost prima văduvă recăsătorită, noul ei soţ fiind Ebalos Spartanul[1]. Până atunci, fusese un obicei ca femeile să se sinucidă la moartea bărbaţilor lor, aşa cum a făcut Polidora, fiica lui Meleagru, al cărei soţ, Protesilaos, a fost întâiul care a sărit pe ţărm când flota greacă a ajuns în Troia. S-au sinucis Marpesa, Cleopatra şi Evadne, fiica lui Filacos, care s-a aruncat pe rugul funerar atunci când soţul ei a pierit la Teba[2].

b. Afareu şi Leucip au fost fiii lui Gorgofone cu Perieres, în timp ce Tindar şi Icarios au fost fiii ei cu Ebalos[3]. Tindar i-a succedat tatălui său la tronul Spartei, Icarios fiind corege, dar Hipocoon şi cei doisprezece fii ai lui i-au alungat pe amândoi, deşi unii spun că Icarios (viitor cumnat al lui Odiseu) i-a luat partea lui Hipocoon. Refugiindu-se la curtea regelui Testius din Etolia, Tindar s-a căsătorit cu Leda, fiica lui, care i-a născut pe Castor şi Clitemnestra, în vreme ce era însărcinată şi cu Elena şi Polideuces, copiii lui Zeus[4]. Mai târziu, după ce l-a adoptat pe Polideuces, Tindar a recâştigat tronul Spartei şi a fost unul dintre cei pe care Asclepios i-a înviat din morţi. Mormântul lui încă mai poate fi văzut în Sparta[5].

c. Între timp, fratele lui vitreg, Afareu, i-a succedat lui Perieres la tronul din Mesenia, unde Leucip – de la care, spun mesenienii, şi-a luat numele oraşul Leuctra – acţiona drept co-rege al lui, bucurându-se de puteri mai reduse. Afareu a luat-o de soţie pe sora lui vitregă, pe Arene, care i-a născut pe Idas şi Linceu, chiar dacă Idas era, în realitate, fiul lui Poseidon[6]. Or, fiicele lui Leucip,

numite şi Leucipide, anume Phoebe, preoteasă a Atenei, şi Hileira, preoteasa lui Artemis, erau logodite cu verii lor, Idas şi Linceu; dar Castor şi Polideuces, cunoscuţi îndeobşte drept Dioscurii, le-au răpit şi au zămislit cu ele fii, ceea ce a dus la o rivalitate aprigă între cele două perechi de gemeni[7].

d. Dioscurii, mereu nedespărţiţi în aventurile lor, au devenit mândria Spartei. Castor era vestit ca soldat şi îmblânzitor de cai, iar Polideuces a fost cel mai bun boxer din vremea sa. Ambii au câştigat premii la Jocurile Olimpice. Dar verii şi rivalii lor nu îşi erau devotaţi unul celuilalt: Idas era mai puternic decât Linceu, iar Linceu avea ochii atât de ageri, încât putea să vadă prin beznă sau să ghicească locuri unde sunt îngropate comori[8].

e. Or, Evenos, fiu al lui Ares, se căsătorise cu Alcipe, devenind tatăl Marpesei. Încercând să-i apere castitatea, el i-a invitat pe rând pe fiecare dintre peţitorii ei să concureze cu el într-o întrecere de care; învingătorul o câştiga pe Marpesa, iar învinsul îşi pierdea capul. Curând, pe pereţii casei lui Evenos au fost înfipte mai multe ţeste, iar Apollo, îndrăgostit de Marpesa, şi-a arătat dezgustul faţă de un obicei atât de barbar; a zis că îi va pune capăt curând, provocându-l pe Evenos la o cursă. Dar Marpesa îi căzuse dragă şi lui Idas, care l-a implorat pe Poseidon, tatăl lui, să-i dea un car înaripat[9]. Înainte ca Apollo să întreprindă ceva, Idas deja fusese cu carul său în Etolia şi o răpise pe Marpesa dintr-un grup de dansatori. Evenos l-a urmărit, dar nu a putut să-l mai ajungă şi s-a simţit atât de umilit, încât, după ce şi-a ucis caii, s-a înecat în râul Lycormas, numit de atunci şi până azi Evenos[10].

f. Când Idas a ajuns la Mesena, Apollo a încercat să i-o fure pe Marpesa. Cei doi s-au luat la bătaie, dar Zeus i-a despărţit şi a zis că Marpesa însăşi trebuie să decidă pe cine preferă. Ştiind că Apollo avea s-o alunge de cum va îmbătrâni, aşa cum făcuse cu multe iubite de-ale lui, l-a ales pe Idas drept soţ[11].

g. Idas şi Linceu făceau parte dintre vânătorii calidonieni şi s-au îmbarcat pe corabia *Argo*, cu care au navigat spre Colhida. Într-o zi, după moartea lui Afareu, ei şi Dioscurii au lăsat deoparte cearta şi şi-au unit forţele ca să fure vite din Arcadia. Furtul le-a reuşit, iar Idas a fost cel ales prin tragere la sorţi să împartă prada între ei. El a tăiat o vacă în patru şi a decis ca jumătate din pradă să se ducă la cel care mânca primul partea lui, iar restul la al doilea mai iute la

înfulecat. Nici nu apucaseră ceilalţi să se pregătească de concurs, că Idas îşi înfulecase deja partea; apoi l-a ajutat şi pe Linceu să o mănânce pe a lui. Când ultima fărâmiţă a fost înghiţită, Idas şi Linceu au luat vitele şi au plecat, mânându-le spre Mesenia. Dioscurii au rămas până ce Polideuces, cel mai lent dintre ei, a sfârşit şi el de mâncat, apoi s-au dus în Mesenia şi au protestat de faţă cu cetăţenii din oraş, zicând că Linceu îşi pierduse dreptul la partea lui căci acceptase ajutorul fratelui său, iar Idas îşi pierduse dreptul asupra părţii sale deoarece n-a aşteptat ca toţi concurenţii să fie pregătiţi pentru concurs. Întâmplarea a făcut ca Idas şi Linceu să fie plecaţi pe Muntele Taiget ca să aducă sacrificii lui Poseidon, aşa că Dioscurii au luat vitele aflate în dispută, dar şi alte prăzi, şi s-au ascuns într-un stejar scorburos, aşteptându-şi rivalii să revină. Dar Linceu îi zărise de pe piscul Muntelui Taiget, aşa Idas a coborât în grabă de pe creastă şi a aruncat spre copac o lance care l-a străpuns pe Castor. Când Polideuces s-a repezit afară ca să îşi răzbune fratele ucis, Idas a smuls piatra sculptată de pe mormântul lui Afareu şi a aruncat-o în el. Rănit grav, Polideuces a izbutit să-l ucidă pe Linceu cu lancea, iar în acel moment Zeus a intervenit în sprijinul fiului său, omorându-l pe Idas cu un fulger[12].

h. Dar mesenienii spun că Linceu a fost ucis de Castor şi că Idas, nebun de durere, a întrerupt lupta ca să-l îngroape. Castor s-a apropiat atunci de el şi, cu neruşinare, a dărâmat monumentul pe care Idas tocmai îl înălţase, zicând că Linceu nu îl merita. „Fratele tău s-a luptat mai rău ca o femeie!”, i-a strigat, luându-l în râs. Atunci Idas s-a întors şi şi-a înfipt sabia în pântecul lui Castor, dar Polideuces s-a răzbunat imediat pe el[13].

i. Alţii spun că Linceu a fost cel care l-a rănit de moarte pe Castor într-o luptă purtată la Afidna, iar după alţii, Castor a fost ucis atunci când Idas şi Linceu au atacat Sparta; iar alţii zic că ambii Dioscuri ar fi supravieţuit luptei, Castor fiind ucis mai târziu de Meleagru şi Polinice[14].

j. Cel puţin un fapt e îndeobşte convenit: că Polideuces a fost ultimul supravieţuitor al celor două perechi de gemeni şi că, după ce a înălţat un trofeu lângă terenul de curse din Sparta spre a celebra victoria asupra lui Linceu, l-a rugat pe Zeus: „Tată, fă ca iubitul meu frate să nu moară înainte să mor eu!”. Însă, dat fiind că fusese sortit ca doar un singur fiu al Ledei să moară, iar Tindar,

tatăl lui Castor, fusese muritor, Polideuces, fiul lui Zeus, a fost ridicat imediat la Cer. Dar el a refuzat nemurirea, de vreme ce nu putea să o împartă cu Castor, aşa încât Zeus a îngăduit ca amândoi să-şi petreacă zilele alternativ, în aer liber la soare şi sub pământ, la Terapne. Ca răsplată în plus pentru iubirea lor frăţească, el le-a pus chipurile printre stele, Gemeni cum au fost[15].

k. După ce Dioscurii au fost zeificaţi, Tindar l-a chemat pe Menelaos în Sparta, unde i-a cedat regatul; şi, de vreme ce Casa lui Afareu rămăsese şi ea fără moştenitor, Nestor a urmat la tronul întregii Mesenii, mai puţin în partea stăpânită de fiii lui Asclepios[16].

l. Spartanii încă mai prezintă casa în care au trăit Dioscurii. Casa a fost deţinută ulterior de un oarecare Formion, pe care Dioscurii l-au vizitat într-o noapte, zicând că sunt străini din Cirene. Au cerut găzduire şi au implorat să fie lăsaţi să doarmă peste noapte în fosta lor încăpere. Formion le-a zis că erau bineveniţi în oricare parte a casei, dar că, din păcate, camera aceea era ocupată de fiica lui. A doua zi dis-de-dimineaţă, fata şi toate bunurile ei dispăruseră, iar camera rămăsese goală; erau doar imaginea Dioscurilor şi un buchet de silphium aşezat pe o masă[17].

m. Poseidon i-a făcut pe Castor şi Polideuces salvatori ai marinarilor naufragiaţi şi le-a dat puterea să trimită vânturi prielnice când vor; drept răspuns celor care sacrifică miei albi la prora oricărui vas, ei vin degrabă din cer însoţiţi de un alai de vrăbii[18].

n. Dioscurii au luptat alături de flota spartană la Aigos Potamos, iar învingătorii au atârnat la Delfi două stele de aur în cinstea lor; dar stelele au căzut şi au fost date dispărute cu puţin timp înainte de bătălia fatală de la Leuctra[19].

o. În timpul celui de-al Doilea Război Mesenian, doi meseni au stârnit furia Dioscurilor imitându-i. S-a întâmplat ca armata spartană să celebreze o sărbătoare a semizeilor, când o pereche de lăncieri au intrat în plin galop în tabără, îmbrăcaţi fiind în tunici albe, mantii violet şi cu bonete ca nişte coji de ou pe cap. Spartanii s-au prăbuşit la pământ, închinându-se în faţa lor, iar pretinşii Dioscuri, doi tineri meseni pe nume Gonipos şi Panormos, i-au omorât pe mulţi dintre ei. Drept urmare, după bătălia de la Mormântul Mistreţului, Dioscurii s-au aşezat într-un păr sălbatic şi

au făcut să dispară scutul lui Aristomenes, comandantul mesenian victorios, ceea ce l-a împiedicat pe acesta să îi urmărească pe spartanii care băteau în retragere şi, aşa, au fost salvate multe vieţi; iar când Aristomenes a dat să atace Sparta noaptea, fantomele Dioscurilor şi a surorii lor, Elena, l-au întors înapoi. Mai târziu, Castor şi Polideuces i-au iertat pe mesenieni, iar ei le-au adus sacrificii când Epaminonda a întemeiat noul oraş Mesenia[20].

p. Dioscurii prezidează Jocurile Spartane şi, întrucât au inventat dansul şi muzica războinice, ei sunt patronii tuturor barzilor care preamăresc cu cântul lor bătăliile din vechime. În Hileira şi în sanctuarul lui Phoebe din Sparta, cele două preotese încă se numesc Leucipide, iar oul din care au ieşit gemenii Ledei atârnă de acoperiş[21]. Spartanii îi reprezintă pe Dioscuri prin două grinzi de lemn paralele, unite de două transversale. Coregii lor le iau întotdeauna la luptă, iar când armata spartană a fost condusă pentru întâia oară de un singur rege, s-a decretat că una dintre cele două grinzi trebuie să rămână în Sparta. Potrivit celor care i-au văzut pe Dioscuri, singura diferenţă vădită dintre ei este că faţa lui Polideuces are cicatrici de la box. Ei se îmbracă la fel: fiecare are jumătatea lui de coajă de ou, deasupra căreia e o stea, fiecare are câte o lance şi câte un cal alb. Unii spun că Poseidon le-a dat caii, alţii că armăsarul tesalian de luptă al lui Polideuces era un dar din partea lui Hermes[22].

*

1. Pentru a recunoaşte întâietatea regelui sacru asupra tanistului său, acesta era descris de regulă ca fiu al unui zeu cu o mamă care, ulterior, îi zămislea cu soţul ei un frate geamăn muritor. Astfel, Heracle este fiul lui Zeus cu Alcmene, dar Ificles, fratele lui geamăn, este fiul soţului ei, Amfitrion; o poveste similară se spune atât despre Dioscurii din Laconia, cât şi despre rivalii lor, Idas şi Linceu din Mesenia. Armonia perfectă care domnea între gemeni marchează un stadiu nou în evoluţia regalităţii, când tanistul acţionează ca vizir şi comandant de armată (*94.*1*), având oficial puteri mai reduse decât regele sacru. Prin urmare, Castor, şi nu Polideuces, este autoritatea în materie de război – el îl instruieşte până şi pe Heracle în artele militare, identificându-se

astfel cu Ificles; şi Linceu, nu Idas, este cel înzestrat cu o vedere pătrunzătoare. Or, până la apariţia sistemului dublei regalităţi, succesorul nu era considerat muritor şi nici nu îi era acordat acelaşi statut postum ca fratelui său geamăn.

2. Spartanii s-au aflat adeseori în război cu mesenienii şi, în epoca clasică, aveau suficiente putere militară şi influenţă asupra Oracolului din Delfi pentru a-şi impune eroii gemeni în restul Greciei, ca bucurându-se într-o mai mare măsură de bunăvoinţa Tatălui Zeus decât oricare altă pereche; iar regatul spartan a supravieţuit, într-adevăr, mai mult decât toate regatele rivale. Dacă nu ar fi fost aşa, constelaţia Gemenilor ar fi putut să îi comemoreze pe Heracle şi Ificles, pe Idas şi Linceu sau pe Acrisios şi Pretos – şi nu doar pe Castor şi Polideuces, care nici măcar nu erau singurii eroi privilegiaţi care călăreau cai albi: fiecare erou demn de a fi celebrat ca atare printr-o sărbătoare era călăreţ. Asemenea sărbători, desfăşurate la apusul soarelui, cu prilejul cărora descendenţii eroului mâncau un bou întreg, sunt cele care explică lăcomia atribuită lui Lepreos (*138.*h*) şi Heracle (*143.*a*), iar în cazul de faţă lui Idas, Linceu şi rivalilor lor.

3. Căsătoria cu Leucipidele le conferea regalitate coregilor spartani. Ele erau descrise drept preotese ale Atenei sau ale lui Artemis şi primeau nume relative la lună, fiind, de fapt, reprezentante ale Zeiţei-Lună; astfel, pe picturile de pe vase, carul Selenei este însoţit adesea de Dioscuri. Ca Spirit al Anului Ascendent, regele sacru se însoţea în mod firesc cu Artemis, Zeiţă-Lună de primăvară şi vară; iar succesorul său tanist, ca spirit al Anului Descendent, se însoţea cu Atena, devenită Zeiţa-Lună de toamnă şi iarnă. Mitograful sugerează că spartanii i-au înfrânt pe mesenieni, iar conducătorii lor s-au căsătorit cu forţa cu moştenitoarele din Arene, oraş important din Mesenia, unde era venerată Mama-cu-cap-de-iapă, asigurându-şi astfel drepturile asupra regiunilor din jur.

4. La fel şi în privinţa Marpesei: se pare că mesenienii au făcut o incursiune militară contra etolienilor din valea Evenos, unde era venerată Mama-Scroafă, şi au răpit-o pe moştenitoare, pe Marpesa („înşfăcătoare” sau „înfulecătoare”). Li s-au opus spartanii, adoratori ai lui Apollo, invidioşi pe succesul lor: disputa a fost deferită autorităţii centrale din Micene, care i-a susţinut pe

mesenieni. Întrecerea de care dintre Evenos şi Idas aminteşte de miturile despre Pelops-Enomaos (*109.*j*) şi Heracle-Cicnos (*143.*e*-*g*). În ambele cazuri sunt menţionate craniile rivalilor regelui. Imaginea din care sunt deduse toate aceste poveşti trebuie să îl fi înfăţişat pe vechiul rege îndreptându-se spre locul accidentului de car ce îi era destinat (*71.*1*), după ce îi oferise an de an zeiţei şapte substituţi de rege (*42.*2*). Caii lui sunt sacrificaţi ca preliminarii ale instalării noului rege (*29.*1* şi 81.*4*). Înecul lui Evenos este probabil interpretat eronat: el semnifică purificarea lui Idas înainte de căsătorie şi apoi defilarea lui triumfală în carul reginei. Însă aceste rituri de căsătorie pelasgice au fost combinate în poveste cu obiceiul elenic al căsătoriei prin răpire. Furtul de vite fatal ar putea consemna un incident istoric: o ceartă dintre mesenieni şi spartani pentru împărţirea prăzii în timpul unei expediţii comune împotriva Arcadiei (*17.*1*).

5. Vizita lui Castor şi Polideuces în casa lui Formion este descrisă cu rea-credinţă: autorul relatează un alt truc jucat spartanilor stupizi de o întruchipare a eroilor lor naţionali. Cirene, unde erau veneraţi Dioscurii, furniza silphium, un fel de asafoetidă, o plantă ale cărei miros şi gust puternice făceau din ea un condiment preţios. Cei doi negustori cirenieni desigur că erau ceea ce au declarat că sunt, iar când au plecat cu fiica lui Formion, şi-au lăsat în urmă marfa, ca plată: Formion e cel care a decis să-l numească miracol.

6. Perii sălbatici erau consacraţi Lunii datorită florilor lor albe, iar cea mai veche reprezentare a Herei, Zeiţa Morţii, cea din Heraionul micenian, era făcută din lemn de păr. Plutarh (*Quaestiones Graecae* 51) şi Aelianus (*Varia historia* III.39) amintesc para ca fruct venerat mai ales în Argos şi Tirint; de aceea, Peloponesul era numit Apia, „a părului” (*64.*4*). Atena, şi ea Zeiţă a Morţii, era supranumită Once („păr”) în sanctuarul ei din Beoţia. Dioscurii au ales să se urce într-un păr pentru a arăta că sunt eroi autentici; mai mult, părul rodeşte spre sfârşitul lunii mai (*72.*2*), când soarele este în casa Gemenilor şi când începe sezonul de navigaţie în estul Mediteranei. Vrăbiile care îi însoţesc pe Dioscuri atunci când ei vin ca răspuns la rugile marinarilor sunt ale Zeiţei Mării Afrodita; Xutos („vrabie”), tatăl lui Eol (*43.*1*), era un strămoş al Dioscurilor care o venera pe zeiţă.

7. În *Imnul homeric către Dioscuri* (7 şi urm.) nu se arată clar dacă gemenii Castor şi Polideuces sunt urmaţi de vrăbii sau dacă ei zboară prin aer cu „aripi ca de vrabie" venind în ajutorul marinarilor aflaţi în pericol, dar pe oglinzile etrusce ei sunt înfăţişaţi întotdeauna înaripaţi. Simbolul lor din Sparta, *docana*, reprezenta cei doi stâlpi de susţinere ai altarului; un alt simbol consta din două amfore pe care se încolăcea un şarpe – şerpii fiind Dioscurii încarnaţi care se hrăneau cu mâncarea păstrată în amfore.

8. Gorgofone a sfidat tradiţia indo-europeană *sati* şi s-a recăsătorit ([*]69.*2*; 74.*a* şi 106.*6*).

1. Pausanias IV.2.2 şi III.1.4; Apollodor I.9.5.
2. *Cypriile*, citat de Pausanias IV.2.5; Pausanias III.1.4.
3. Apollodor I.9.5; Pausanias *loc. cit.*
4. Pausanias, *loc. cit.*; Apollodor III.10.5-3; Pausanias III.17.4.
5. Panyasis, citat de Apollodor III.10.3; Pausanias III.17.4.
6. Pausanias III.26.3 şi IV.2.3; Apollodor III.10.3.
7. Apollodor III.11.2; Hyginus, *Fabula* 80.
8. Apollodor, *loc. cit*. şi III.10.3; Homer, *Odiseea* XI.300; Pausanias IV.2.4; Hyginus, *Fabula* 14; Palefatos, *Incredibilia* X.
9. Hyginus, *Fabula* 242; Apollodor I.7-8; Plutarh, *Vieţi paralele* 40; Scolie şi Eustathios despre *Iliada* lui Homer, IX.557.
10. Plutarh, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit*.
11. Apollodor I.7.9.
12. Apollodor I.8.2; I.9.16 şi III.11.2; Teocrit, *Idile* XXII.137 şi urm.; Pindar, *Ode nemeene* X.55 şi urm.
13. Hyginus, *Fabula* 80.
14. Ovidiu, *Fastele* V.699 şi urm.; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.22; Teocrit, *loc. cit.*; Scolie la *Odiseea* lui Homer, XI.300.
15. Pausanias III.14.7; Apollodor III.11.2; Pindar, *Ode nemeene* X.55 şi urm.; Lucian, *Dialogurile zeilor* 26; Hyginus, *loc. cit.*
16. Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias IV.3.1.
17. Pausanias III.16.3.
18. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.22; Euripide, *Elena* 1503; *Imn homeric către Dioscuri* 7 şi urm.
19. Cicero, *Despre divinaţie* I.34.75 şi II.32.68.
20. Pausanias IV.27.1; IV.16.2 şi V.27.3.
21. Pindar, *Ode nemeene* X.49; Cicero, *Despre oratori* II.8.86; Teocrit, *Idile* XXII.215-20; Pausanias III.16.1-2.

22. Plutarh, *Despre dragostea frăţească* I; Herodot V.75; Lucian, *Dialogul zeilor* 26; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.22; Ptolemeu Hefestion VIII, citat de Photios, p. 409.

75. Belerofon

a. Belerofon, fiu al lui Glaucos şi nepot de-al lui Sisif, a plecat din Corint cu o reputaţie proastă, după ce mai întâi i-a ucis pe un oarecare Beleros – ceea ce i-a adus şi numele de Belerofontes, pe scurt Belerofon –, apoi pe propriul său frate, căruia i se spune în mod obişnuit Deliades[1]. El a fugit la Pretos, regele din Tirint, să fie purificat, dar (ghinionul lui) Anteia, soţia lui Pretos, pe care unii o numesc Stenebeea, s-a îndrăgostit de el de cum l-a zărit. Când el i-a respins avansurile, ea l-a acuzat că a încercat să o seducă, iar Pretos, crezând povestea, s-a înfuriat. Dar nu a îndrăznit să rişte şi să-şi atragă răzbunarea Furiilor omorând cu propria lui mână un om aflat sub protecţia sa, aşa că l-a trimis la Iobates, tatăl Anteiei şi rege în Licia, cu o scrisoare pecetluită în care scria: „Rogu-te, înlătură-l pe mesager din această lume; a încercat s-o violeze pe soţia mea, fiica domniei tale”.

b. Iobates, nedorind nici el să trateze prost un oaspete regal, i-a cerut lui Belerofon să îi facă serviciul de a o ucide pe Himera, un monstru marin feminin ce arunca flăcări pe gură, avea cap de leu, trup de capră şi coadă de şarpe. „Este fiica Echidnei”, i-a explicat el, „din care duşmanul meu, regele din Caria, şi-a făcut un animal de casă”. Înainte de a porni să-i ducă la îndeplinire însărcinarea, Belerofon l-a consultat pe clarvăzătorul Poliidos, care l-a sfătuit să-l prindă şi să-l îmblânzească pe calul înaripat Pegas, îndrăgit de muzele de pe Muntele Helicon, pentru care calul făcuse să ţâşnească izvorul Hipocrene bătând în pământ cu copita lui în formă de lună[2].

c. Pegas nu era pe Helicon, dar Belerofon l-a găsit bând apă din Pirene, de pe Acropola Corintului, un alt izvor al său, şi i-a aruncat pe cap frâul lui de aur, un dar binevenit din partea Atenei. Dar unii spun că Atena i l-a dat pe Pegas lui Belerofon gata strunit, iar alţii

că i l-a dat Poseidon, care, de fapt, era şi tatăl său. Oricum, cert e că Belerofon a înfrânt Himera zburând pe deasupra ei călare pe Pegas, ciuruind-o cu săgeţi şi aruncându-i apoi între fălci un bulgăre de plumb pe care îl prinsese de vârful lăncii sale. Respiraţia de foc a Himerei a topit tot plumbul, care i s-a prelins pe gât şi i-a ars organele vitale[3].

d. Însă Iobates, departe de a-l recompensa pe Belerofon pentru isprava îndrăzneaţă, l-a trimis de îndată în contra războinicilor solimi şi a amazoanelor aliate lor; Belerofon i-a biruit şi pe unii, şi pe celelalte, înălţându-se cu mult mai sus de bătaia săgeţilor şi lăsând să cadă stânci mari peste capetele lor. Apoi, pe câmpia lui Xantos din Licia a respins o bandă de piraţi carieni condusă de un oarecare Cheimaroos, un războinic înfocat şi lăudăros, care naviga pe o corabie împodobită cu un cap de leu la provă şi un şarpe la pupă. Cum Iobates nu s-a arătat a fi recunoscător nici măcar atunci, ci, dimpotrivă, a trimis gărzile palatului să îl prindă într-o ambuscadă la întoarcere, Belerofon a descălecat şi s-a rugat ca, în timp ce el va înainta mergând pe jos, Poseidon să inunde câmpia de la Xantos în urma lui. Poseidon i-a auzit rugămintea şi a trimis nişte valuri uriaşe care se rostogoleau înaintând încet, pe măsură ce Belerofon se apropia de palatul lui Iobates; şi, deoarece nici un bărbat nu a putut să-l convingă să se retragă, femeile din Xantos şi-au ridicat fustele mai sus de mijloc şi au dat buzna peste el, împingându-se şi oferindu-i-se toate, doar-doar va da înapoi. Belerofon era atât de pudic, încât s-a întors şi a dat bir cu fugiţii, iar valurile s-au retras odată cu el.

e. Convins astfel că Pretos trebuie să se fi înşelat în privinţa atentatului la virtutea Anteiei, Iobates i-a arătat scrisoarea şi i-a cerut amănunte privind acea întâmplare. Aflând adevărul, l-a implorat pe Belerofon să-l ierte şi i-a oferit-o pe fiica lui, Filonoe, în căsătorie, făcându-l moştenitor al tronului din Licia. Şi a lăudat femeile pentru ingeniozitatea lor, poruncind ca, pe viitor, toţi xantienii să îşi socotească descendenţa în funcţie de mamă, nu de tatăl lor.

f. La apogeul gloriei, Belerofon s-a decis, plin de aroganţă, să zboare spre Olimp, socotind că e nemuritor. Dar Zeus a trimis un tăun care l-a înţepat pe Pegas sub coadă, făcându-l să se cabreze şi să-l trântească în chip ruşinos pe Belerofon de pământ. Pegas şi-a

continuat zborul spre Olimp, unde Zeus îl foloseşte acum ca animal de povară pentru a-i purta fulgerele; iar Belerofon, care căzuse în nişte tufe de scaieţi, a rătăcit pe pământ, şchiop, orb, singur şi blestemat, evitând drumurile umblate, până când moartea l-a luat cu ea4.

*

1. Tentativa Anteiei de a-l seduce pe Belerofon are mai multe analogii greceşti (*70.*2*), pe lângă cea palestiniană a lui Iosif şi a soţiei lui, Potifar, precum şi cea egipteană, intitulată *Povestea celor doi fraţi*. Provenienţa mitului este incertă.

2. Fiica Echidnei, Himera, care este înfăţişată pe o clădire hitită din Carchemish, era un simbol al Anului Sacru tripartit al Marii Zeiţe – leu pentru primăvară, ţap pentru vară, şarpe pentru iarnă. O stelă deteriorată din sticlă găsită în Dendra, lângă Micene, o prezintă încăierându-se cu un leu, din spatele căruia apare ceea ce pare a fi un cap de ţap; coada lui este lungă, ca de şarpe. De vreme ce stela datează dintr-o perioadă în care zeiţa era încă suverană, această imagine – similară cu cea de pe o frescă etruscă din Tarquinia, chiar dacă eroul este aici călare, asemenea lui Belerofon – trebuie interpretată drept lupta pentru încoronare a unui rege împotriva unor oameni deghizaţi în animale (*81.*2* şi 123.*1*) reprezentând diferitele anotimpuri ale anului. După revoluţia religioasă aheeană care a subordonat-o pe zeiţa Hera lui Zeus, imaginea a devenit ambivalentă: ea ar putea fi interpretată şi drept mărturie a suprimării de către invadatorii elenici a străvechiului calendar carian.

3. Îmblânzirea de către Belerofon a lui Pegas, calul Lunii care poate aduce ploaia, cu frâul oferit de Atena, sugerează că un candidat la funcţia de rege sacru era însărcinat de Muza Triplă („zeiţa muntelui”) sau de reprezentanţii ei cu capturarea unui cal sălbatic; astfel, Heracle l-a călărit mai târziu pe Arion („făptură a lunii de pe înălţimi”) atunci când a pus stăpânire pe Elida (*138.*g*). Judecând după practica arhaică daneză şi irlandeză, carnea acestui cal era mâncată sacramental de rege, după renaşterea lui simbolică din Zeiţa-muntelui-cu-cap-de-iapă. Dar această parte a mitului este şi ea ambivalentă: poate fi citită şi drept consemnare a

cuceririi de către invadatorii eleni a altarelor Zeiţei Muntelui din Ascra, de pe Muntele Helicon, şi din Corint. Un eveniment similar este consemnat în violarea de către Poseidon a Demetrei-cu-cap-de-iapă din Arcadia (*16.*f*), cu care l-a zămislit tocmai pe acest cal al Lunii Arion, şi a Meduzei, cu care l-a zămislit pe Pegas (*73.*h*); ceea ce explică intervenţia lui Poseidon în povestea lui Belerofon. Felul în care Zeus l-a înjosit pe Belerofon este o poveste morală spusă pentru a descuraja revolta împotriva credinţei olimpiene; Belerofon, purtătorul de săgeţi care zboară pe cer, este acelaşi personaj cu bunicul lui, Sisif sau Tesup (*67.*1*), un erou solar al cărui cult a fost înlocuit de cel al lui Zeus solar; acesta e şi motivul pentru care Belerofon are parte de un sfârşit la fel de ghinionist, care îl aminteşte pe cel al fiului lui Helios, Faeton (*42.*2*).

4. Duşmanii lui Belerofon, războinicii solimi, erau Copiii Salmei. Cum toate oraşele şi promontoriile ale căror nume încep cu silaba *salm* sunt situate la sud, aceasta era, probabil, Zeiţa Echinocţiului de Primăvară; dar a fost curând masculinizată ca Zeul-Soare Solima ori Selim, Solomon sau Ab-Salom, care a dat numele Ierusalimului. Amazoanele erau preotesele luptătoare ale Zeiţei-Lună (*100.*1*).

5. Este posibil ca retragerea lui Belerofon din faţa femeilor din Xantos să fi fost dedusă dintr-o imagine care înfăţişa femei exaltate scoase din minţi de *hippomanes* – fie o plantă, fie o secreţie vaginală vâscoasă a unei iepe în călduri, fie membrana neagră tăiată de pe fruntea unui mânz nou-născut –, înconjurându-l pe regele sacru lângă ţărm, la sfârşitul domniei lui. Şi-au ridicat fustele ca în adorarea erotică a zeului egiptean Apis (Diodor din Sicilia I.85), astfel încât, atunci când îl dezmembrau, sângele care ţâşnea din el să le excite pântecele. De vreme ce Xantos („galben”) este numele unuia dintre caii lui Ahile, al celui aparţinându-i lui Hector şi al celui oferit lui Peleu de Poseidon, probabil că aceste femei purtau măşti de cai rituale, cu coame galbene ca luna, o culoare asemenea celei a cailor din rasa palomino, dat fiind că iepele sălbatice îl mâncaseră pe Glaucos, tatăl lui Belerofon, pe ţărmul Corintului (*71.*1*). Acest mit reformat păstrează însă un element primitiv: apropierea unor femei goale de căpetenia clanului de care aparţine, cu care actul sexual era interzis, l-ar fi obligat să se retragă şi să-şi ascundă faţa; iar în legenda irlandeză

exact acest şiretlic este folosit împotriva lui Cuchulain, când furia lui nu a mai putut fi controlată altfel. Relatarea despre calcularea matriliniară a descendenţei la xantieni a fost întoarsă pe dos: dimpotrivă, elenii au fost cei care au reuşit să impună calcularea patriliniară asupra tuturor carienilor, cu excepţia xantienilor conservatori.

6. Numele lui Cheimaroos este derivat din *chimaros* sau *chimaera* („capră”); atât caracterul lui înfocat, cât şi corabia lui cu un chip de leu la provă şi cu pupa în formă de şarpe au fost introduse în povestea lui Belerofon de euhemerişti pentru a explica faptul că Himera arunca flăcări. Muntele Chimaera („muntele caprei”) era numele unui vulcan activ de lângă Faselis, în Licia (Plinius, *Naturalis historia* II.106 şi V.27), ceea ce explică respiraţia lui de foc.

1. Apollodor I.9.3; Homer, *Iliada* VI.155.
2. Homer, *Iliada* VI.160; Eustathios, despre acelaşi text; Apollinaire II.3.1; Antonius Liberalis 9; Homer, *Iliada* XVI.328 şi urm.
3. Hesiod, *Teogonia* 319 şi urm.; Apollodor II.3.2; Pindar, *Ode olimpianice* XIII.63 şi urm.; Pausanias II.4.1; Hyginus, *Fabula* 157; Scolie la *Iliada* lui Homer VI.155; Tzetzes, *Despre Licofron* 17.
4. Pindar, *Ode olimpianice* XIII.87-90; *Ode isthmianice* VII.44; Apollodor, *loc. cit.*; Plutarh, *Despre virtutea femeilor* 9; Homer, *Iliada* VI.155-203 şi XVI.328; Ovidiu, *Metamorfoze* IX.646; Tzetzes, *Despre Licofron* 838.

76. Antiope

a. Unii spun că atunci când Zeus a sedus-o pe Antiope, fiica lui Nicteu din Teba, ea a fugit la regele din Sicion, care a consimţit să se căsătorească cu ea, declanşând astfel un război în care Nicteu a fost ucis. Licos, unchiul lui Antiope, i-a înfrânt pe sicionieni după o luptă sângeroasă şi a readus-o pe văduva Antiope în Teba. După ce i-a născut pe gemenii Amfion şi Zetos într-un desiş de la o margine de drum, pe care Licos i-a părăsit de îndată pe Muntele Citeron, Antiope a fost tratată cu mare cruzime vreme de mai mulţi ani de Dirce, mătuşa ei. În cele din urmă, a reuşit să scape din temniţa în care fusese închisă şi a fugit la coliba în care locuiau Amfion şi Zetos, pe care un văcar aflat în trecere îi salvase. Dar ei au crezut că Antiope era o sclavă fugită şi n-au vrut să-i ofere adăpost. Atunci Dirce a venit în grabă, cuprinsă de un delir bahic, a înşfăcat-o pe Antiope şi a luat-o de acolo, târând-o după ea.

„Feciorii mei”, a strigat văcarul, „aţi face bine să vă feriţi de Furii!”.

„Dar de ce de Furii?”, au întrebat ei.

„Pentru că tocmai aţi refuzat să o adăpostiţi pe mama voastră, dusă acum la moarte sigură de mătuşa ei cea crudă.”

Auzind acestea, gemenii au plecat fără să mai aştepte în urmărirea lor, au salvat-o pe Antiope şi au legat-o pe Dirce cu pletele de coarnele unui taur sălbatic, care a făcut-o bucăţi[1].

b. Alţii spun că râul Asopos a fost tatăl Antiopei şi că, într-o noapte, regele din Sicion s-a dat drept Licos, cu care ea era căsătorită, şi a sedus-o. Drept urmare, Licos a divorţat de Antiope şi s-a căsătorit cu Dirce, dându-i astfel lui Zeus prilejul de a o curta pe Antiope, rămasă singură, şi de a o lăsa grea. Bănuind că a fost opera lui Licos, Dirce a închis-o pe Antiope într-o temniţă întunecoasă din care, însă, ea a fost eliberată de Zeus exact la timp

pentru a-i naşte pe Amfion şi Zetos pe Muntele Citeron. Gemenii au crescut printre văcarii la care se adăpostise Antiope, iar când au fost îndeajuns de mari ca să înţeleagă cât de neomenos fusese tratată mama lor, ea i-a convins să o răzbune. Cei doi s-au întâlnit cu Dirce, care cutreiera culmile Muntelui Citeron cuprinsă de un delir bahic, au legat-o cu părul de coarnele unui taur sălbatic, iar după ce a murit i-au aruncat trupul pe pământ; acolo a ţâşnit apă, loc numit ulterior Fântâna lui Dirce. Dar Dionysos a răzbunat uciderea unei adoratoare a lui: a făcut-o pe Antiope să cutreiere, scoasă din minţi, întreaga Grecie, până când, în cele din urmă, Focos, un nepot al lui Sisif, a vindecat-o şi s-a căsătorit cu ea în Focida.

c. Amfion şi Zetos au vizitat Teba, de unde l-au alungat pe regele Laios şi au construit partea de jos a oraşului, după ce Cadmos o construise deja pe cea de sus. Or, Zetos îl ironiza adesea pe Amfion pentru pasiunea lui faţă de lira primită în dar de la Hermes. „Te împiedică”, îi spunea, „să te ocupi de lucruri mai folositoare”. Însă atunci când au ridicat zidurile, Amfion făcea ca pietrele să se mişte în sunetul lirei sale, fiecare ocupându-şi locul cuvenit cu uşurinţă, în vreme ce Zetos era nevoit să folosească forţa brută, rămânând cu mult în urma fratelui său. Gemenii au stăpânit împreună Teba, unde Zetos s-a căsătorit cu Tebe, după numele căreia este numit acum oraşul – cunoscut înainte drept Cadmeea –, iar Amfion s-a căsătorit cu Niobe. Dar toţi copiii lui Niobe, în afară de doi, au fost ucişi de Apollo şi Artemis, pe a căror mamă, Leto, ea o insultase. Amfion a fost el însuşi ucis de Apollo pentru că încercase să se răzbune pe preoţii din Delfi, şi a fost pedepsit în Tartar[2]. Amfion şi Zetos sunt îngropaţi într-un mormânt din Teba, care trebuie atent păzit când soarele ajunge în Taur, căci atunci locuitorii Titoreei din Focida încearcă să fure pământ din movilă şi să-l ducă pe mormântul lui Focos şi al lui Antiope. Un oracol a spus cândva că gestul acesta ar spori fertilitatea întregii Focide, în dauna cetăţii Teba[3].

*

1. Ambele versiuni ale mitului lui Dirce arată cât de liberi s-au simţit mitografii să îşi adapteze naraţiunea la elementele

principale ale unei tradiţii literare care, în acest caz, pare să fi fost dedusă dintr-o serie de imagini sacre. Antiope, care iese fericită din temniţă şi e urmărită de ameninţătoarea Dirce, aminteşte de reapariţia anuală a Corei în compania lui Hecate (*24.*k*). Ea este numită în acest context Antiope („cea faţă în faţă cu”) deoarece stă cu faţa întoarsă spre cer, nu aplecată spre Lumea Subpământeană, şi „Fiică a Nopţii” – Nycteus, nu Nicteos – deoarece iese din întuneric. „Cutreieratul furios pe munte” al lui Dirce şi al lui Antiope a fost interpretat eronat drept orgie bahică; era, evident, un dans erotic al tăunului, pentru care ele se comportau ca juninci în călduri ale Lunii (*56.*1*). Numele lui Dirce („dublu”) simbolizează luna cu coarne, iar imaginea din care este luată acest mit trebuie să o fi înfăţişat nu legată de un taur drept pedeapsă, ci căsătorindu-se ritualic cu regele-taur (*88.*7*). O semnificaţie secundară ar putea fi ascunsă în *dirce*, anume „fantă, despicătură”, adică „într-o stare erotică”. La fel ca şi Hipocrene, Fântâna lui Dirce trebuie să fi avut formă de lună. Fiii lui Antiope sunt gemenii regali bine-cunoscuţi născuţi de o Zeiţă-Lună, adică regele ei sacru şi succesorul său tanist.

2. Lira cu trei coarde a lui Amfion, cu care el a ridicat zidurile Tebei de Jos – de vreme ce lucra pentru Hermes, lira nu putea să aibă decât trei coarde –, a fost produsă pentru a o celebra pe Zeiţa Triplă, care domnea în aer, pe pământ şi în Lumea Subpământeană; la acea liră trebuie să se fi cântat în timpul construcţiei pentru a proteja fundaţiile, porţile şi meterezele oraşului. Numele „Amfion” („născut în două ţinuturi”) consemnează calitatea lui de cetăţean al Sicionului şi al Tebei.

1. Hyginus, *Fabula* 8; Apollodor III.5.5; Pausanias II.6.2; Euripide, *Antiope*, fragmente; Apollonios din Rodos IV.1090, cu scolie.
2. Homer, *Odiseea* XI.260; Hyginus, *Fabula* 7; Pausanias VI.20.8; IX.5.3 şi 17.4; Horaţiu, *Epistole* I.18.41; Apollonios din Rodos I.735-41.
3. Pausanias IX.17.3.

77. Niobe

a. Niobe, sora lui Pelops, s-a căsătorit cu Amfion, regele Tebei, şi i-a născut acestuia şapte fii şi şapte fiice, de care era nespus de mândră, încât, într-o zi, a vorbit-o de rău pe Leto însăşi pentru că avea doar doi copii, pe Apollo şi pe Artemis. Manto, fiica lui Tiresias, înzestrată cu darul profeţiei, a auzit din întâmplare remarca ei nechibzuită şi le-a sfătuit pe femeile din Teba să-i îmbuneze neîntârziat pe Leto şi pe copiii ei: să ardă tămâie şi să-şi împletească ramuri de dafin în păr. Pe când mirosul de tămâie plutea în aer, s-a ivit Niobe urmată de suita sa, îmbrăcată într-o mantie frigiană minunată şi cu pletele-i lungi atârnându-i pe umeri. A întrerupt sacrificiul şi a întrebat furioasă de ce Leto, o femeie cu o ascendenţă obscură, având o fiică cu chip de bărbat şi un fiu efeminat, s-ar bucura de mai multă consideraţie decât cea acordată ei, nepoată a lui Zeus şi Atlas, spaima frigienilor şi regina casei regale a lui Cadmos? Chiar dacă soarta ori ghinionul ar putea să-i răpească doi sau trei dintre copii, nu tot ea ar trebui să fie cea avantajată?

b. Întrerupându-şi sacrificiul, femeile tebane, îngrozite, au încercat să o îmbuneze pe Leto murmurând rugăciuni, dar era prea târziu. Ea deja îi trimisese pe Apollo şi pe Artemis, înarmaţi cu arcurile lor, să pedepsească infatuarea lui Niobe. Apollo i-a găsit pe băieţii ei vânând pe Muntele Citeron şi i-a doborât pe rând, cruţându-l doar pe Amiclas, care avusese înţelepciunea să-i adreseze lui Leto rugăciuni pentru ispăşirea lui. Artemis le-a găsit pe fete torcând în palat şi, cu o tolbă de săgeţi, le-a omorât pe toate, în afară de Melibeea, care urmase pilda lui Amiclas. Cei doi supravieţuitori s-au grăbit să-i ridice lui Leto un templu, dar Melibeea pălise de groază într-atât de tare încât, atunci când s-a căsătorit cu Neleu, câţiva ani mai târziu, încă mai era poreclită

Chloris. Dar unii zic că nici unul dintre copiii lui Niobe nu a supravieţuit şi că soţul ei, Amfion, a fost ucis şi el de Apollo.

c. Timp de nouă zile şi nouă nopţi, Niobe şi-a jelit morţii şi nu s-a găsit nimeni care să-i îngroape, deoarece Zeus, luând partea lui Leto, i-a prefăcut pe toţi locuitorii Tebei în stane de piatră. În a zecea zi, olimpienii înşişi au binevoit să oficieze înmormântarea. Niobe a fugit peste mări, pe Muntele Sipilos, patria tatălui ei, Tantal, unde Zeus, cuprins de milă pentru ea, a prefăcut-o într-o statuie care încă poate fi văzută cum plânge din belşug la începutul verii[1].

d. Toţi bărbaţii l-au jelit pe Amfion şi au deplâns dispariţia rasei lui, dar nici unul nu a jelit-o pe Niobe, în afară de fratele ei Pelops, care era la fel de orgolios ca şi ea[2].

*

1. După Homer şi unii scoliaşti, numărul copiilor lui Niobe a fost de doisprezece, conform lui Hesiod au fost douăzeci, Herodot spune că patru, iar Sappho – optsprezece; dar relatarea lui Euripide şi Apollodor, care are cel mai mult sens, ne spune că ea a avut şapte fii şi şapte fiice. De vreme ce, în versiunea tebană a mitului, Niobe era nepoata titanului Atlas, iar în cea din Argos era fiică sau mamă a lui Foroneu (*57.*a*), şi el înfăţişat ca titan (Apollodor II.1.1 şi scolia la *Oreste* de Euripide, 932), şi a lui Pelasgos, şi putând pretinde că a fost cea dintâi muritoare violată de Zeus (Diodor din Sicilia IV.9.14; Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias II.22.6), mitul s-ar putea referi la înfrângerea celor şapte titani şi titanide de către olimpieni. Dacă e aşa, atunci el consemnează suprimarea sistemului calendaristic dominant în Grecia pelasgică, Palestina, Siria şi nord-vestul Europei, care se baza pe o lună împărţită în patru săptămâni de câte şapte zile, fiecare zi fiind guvernată de una dintre cele şapte planete (*1.*3* şi 43.*4*). În versiunea homerică a mitului (*Iliada* XXIV.603-17), Amfion şi cei doisprezece copii ai lui reprezintă, poate, cele treisprezece luni ale acestui calendar. Este posibil ca Muntele Sipilos să fi fost ultimul centru din Asia Mică al cultului titanilor, cum a fost Teba în Grecia. Statuia lui Niobe este un bloc din piatră de o formă cvasiumană, care pare să plângă atunci când razele soarelui cad iarna pe calota

de zăpadă de pe ea, iar asemănarea este întărită de mama hitită a zeiţei, sculptată în piatra aceluiaşi munte, ce datează, probabil, de la sfârşitul secolului al XV-lea î.Hr. „Niobe” înseamnă, probabil, „de zăpadă” – *b* reprezintă *v*-ul din latinescul *nivis* sau *ph*-ul din grecescul *nipha*. Una dintre fiicele ei este numită Chiade de Hyginus, cuvânt care nu are nici un sens în greacă, dacă nu cumva e o formă erodată a lui *chionos niphades*, „fulgi de zăpadă”.

2. Parthenios (*Erotica pathemata* 33) oferă o descriere diferită a pedepsei lui Niobe: urmare a uneltirilor lui Leto, tatăl lui Niobe s-a îndrăgostit incestuos de ea şi, când ea l-a respins, el i-a ars copiii, ucigându-i. Apoi soţul ei a fost schilodit de un mistreţ, iar ea s-a aruncat de pe o stâncă. Această poveste, confirmată de scolia la *Fenicienele* lui Euripide (159), este influenţată de miturile lui Ciniras, Smirna şi Adonis (*18.*h*), precum şi de obiceiul incinerării copiilor ca sacrificiu pentru zeul Moloch (*70.*5* şi 156.*2*).

1. Hyginus, *Fabulele* 9 şi 10; Apollodor III.5.6; Homer, *Iliada* XXX.612 şi urm.; Ovidiu, *Metamorfoze* VI.146-312; Pausanias V.16.3; VIII.2.5 şi I.21.5; Sofocle, *Electra* 150-52.
2. Ovidiu, *Metamorfoze* VI.401-4.

78. Cenis şi Ceneu

a. Odată, Poseidon s-a împreunat cu nimfa Cenis, fiică a lui Elatos din Magnesia sau, spun unii, a lui Coronos Lapitul, şi a întrebat-o ce dar şi-ar dori.

„Transformă-mă”, i-a zis ea, „într-un luptător invulnerabil. M-am săturat să fiu femeie”.

Îndatoritor, Poseidon a consimţit şi i-a schimbat sexul, iar ea a devenit Ceneu, şi a avut o aşa mare izbândă în războaiele pe care le-a purtat, încât lapiţii au ales-o curând regele lor; ea a zămislit şi un fiu, pe Coronos, pe care Heracle avea să-l ucidă mulţi ani mai târziu, în timp ce lupta pentru Egimios Dorianul. Entuziasmată peste măsură de noua sa poziţie, Ceneu a înălţat o lance în mijlocul pieţei, unde oamenii se adunau şi aduceau sacrificii ca şi cum lancea aceea ar fi fost un zeu, iar în afară de ea nu ar mai fi existat vreo altă zeitate.

b. Auzind despre infatuarea lui Ceneu, Zeus i-a instigat pe centauri să o omoare. În timpul nunţii lui Piritoos, aceştia au atacat-o pe nepusă masă, dar ea a omorât lesne cinci sau şase dintre ei, fără să fie rănită în vreun fel, deoarece armele lor ricoşau fără să-i căşuneze vreun rău ori de câte ori îi atingeau pielea ei protejată prin farmece. Totuşi, centaurii rămaşi au lovit-o în cap cu nişte buşteni de brad, până când au înfipt-o adânc în pământ, şi au clădit un morman de buşteni deasupra. Astfel încât Ceneu s-a sufocat şi a murit. La puţin timp după aceea, de sub mormanul acela a zburat o pasăre cu aripile de culoarea nisipului, pe care clarvăzătorul Mopsos, acolo de faţă, a recunoscut-o ca fiind sufletul ei; iar când au venit s-o îngroape, ea avea din nou trup de femeie[1].

*

1. Mitul are trei teme distincte. În primul rând, un obicei care mai predomină în Albania, când unele fete se alătură unui grup de luptători şi se îmbracă în haine bărbăteşti, astfel încât, atunci când sunt ucise în luptă, duşmanii să fie surprinşi când le descoperă sexul. În al doilea rând, un refuz al lapiţilor de a accepta suzeranitatea elenilor; este probabil ca lancea înălţată spre a fi venerată să fi fost un pom de Armindeni în cinstea Noii Zeiţe-Lună Cenis sau Elate („brad”), căreia îi era consacrat bradul. Ulterior, lapiţii au fost înfrânţi de eolienii din Iolcos, care, cu ajutorul aliaţilor centauri, i-au supus zeului lor, Poseidon, dar nu au intervenit în legea lor tribală. Doar căpeteniile de clan de sex feminin trebuie să fi fost obligate, precum în Argos, să îşi pună o barbă falsă, pentru a-şi asigura dreptul de a funcţiona ca magistrat şi comandant; astfel, Cenis a devenit Ceneu, iar Elate a devenit Elatos. O schimbare similară de sex mai este încă anunţată de Regina Sudului, o costăpânitoare a regatului Lozi din bazinul Zambezi, când intră în sala Consiliului: „M-am transformat în bărbat!” – dar asta e din cauză că una dintre înaintaşele ei a uzurpat un tron patriarhal. În al treilea rând, ritualul reprezentat pe un vas de ulei cu siluete negre (*9.*1*), în care bărbaţi goi înarmaţi cu maiuri lovesc în cap o efigie a Pământului-Mamă, se pare pentru a o elibera pe Cora, Spiritul Anului Nou; „Caenis” înseamnă „nou”.

2. Specia de păsări cu aripile de culoarea nisipului eliberată din efigie depinde de anotimpul în care era săvârşit ritualul. Dacă era primăvară, trebuie să fi fost un cuc (*12.*1*).

1. Apollodor I.9.16; II.7.7 şi *Epitome* I.22; Apollonios din Rodos I.57-64, cu scolie; Hyginus, *Fabula* 14; *Oxyrhynchus Papyiri* XIII, p. 133 şi urm.; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.448; Ovidiu, *Metamorfoze* XII.458-531; Scolie la *Iliada* lui Homer I.264.

79. Erigona

a. Chiar dacă Oeneu a fost primul dintre muritori care a primit o plantă de viţă-de-vie de la Dionysos, Icarios i-a luat-o înainte cu prepararea vinului. El a oferit o mostră din vasul în care făcea diverse încercări unui grup de păstori din pădurea de la Maraton, de lângă Muntele Pentelicus; neamestecându-l cu apă, aşa cum avea să recomande Oenopion mai târziu, ei s-au îmbătat atât de tare, încât vedeau totul dublu şi, crezându-se victimele unei vrăjitorii, l-au ucis pe Icarios. Câinele lui, Mera, a văzut cum ei îl îngropau sub un pin şi, după aceea, a condus-o pe Erigona, fiica lui, la mormânt, trăgând-o de mantie, iar acolo a dezgropat cadavrul. Disperată, Erigona s-a spânzurat de pin, rugându-se ca fiicele Atenei să sufere aceeaşi soartă ca a ei atât timp cât Icarios va rămâne nerăzbunat. Doar zeii au auzit-o, iar păstorii au fugit peste mări, aşa că multe fecioare ateniene au fost găsite spânzurate de acel pin, una după alta, până când Oracolul din Delfi a explicat că Erigona fusese cea care le ceruse vieţile. Păstorii vinovaţi au fost căutaţi de îndată şi spânzuraţi şi a fost instituită o Sărbătoare a Culesului Viilor, în timpul căreia se fac libaţii pentru Icarios şi Erigona, în vreme ce fetele se leagănă pe frânghii legate de crengile copacilor, sprijinindu-se cu picioarele de mici platforme; aşa a fost inventat leagănul. De crengi sunt atârnate şi măşti care se răsucesc în vânt.

b. Imaginea câinelui Mera a fost pusă pe cer şi a devenit constelaţia Câinele-Mic; prin urmare, unii îl identifică pe Icarios cu Boarul, iar pe Erigona cu constelaţia Fecioarei[1].

*

1. Mera a fost numele dat soţiei lui Priam, Hecabe sau Hecuba,

după transformarea ei într-un câine (*168.*1*); şi, de vreme ce Hecuba era de fapt Hecate, Zeiţa Morţii cu trei capete (*31.*7*), libaţiile vărsate pentru Erigona şi Icarios îi erau probabil dedicate ei. Valea în care avea loc ceremonia este numită acum „Dionysos”. Pinul lui Erigona trebuie să fi fost copacul sub care frigianul Attis a fost castrat şi lăsat să sângereze până la moarte (Ovidiu, *Fastele* IV.221 şi urm.; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu IX.116), iar explicaţia mitului pare să fie că atunci când constelaţia Câinele-Mic era în ascendent, păstorii de la Maraton îl sacrificau pe unul dintre ei ca victimă anuală pentru zeiţa numită Erigona.

2. Icarios înseamnă „din Marea Icariană”, adică din Ciclade, de unde a venit în Atica cultul lui Attis. Mai târziu, peste acesta a fost suprapus cultul lui Dionysos şi este posibil ca povestea sinuciderii fetelor ateniene să fi fost spusă pentru a explica măştile lui Dionysos atârnate într-un pin din mijlocul viei, măşti care se răsuceau în vânt şi despre care se presupunea că fecundează viţa-de-vie oriîncotro privesc. Dionysos era înfăţişat de regulă ca un tânăr efeminat, cu păr lung, iar măştile lui ar fi sugerat nişte femei spânzurate. Dar este probabil ca păpuşi care o reprezentau pe Zeiţa Fertilităţii Ariadna sau Elena să fi fost atârnate cândva demult în pomii fructiferi (*88.*10* şi 98.*5*). Legănatul fetelor de la sărbătoarea culesului viei trebuie să fi fost unul magic în intenţia lui iniţială: ele reprezentau zeiţele-păsări, iar pendulările lor formau un semicerc în cinstea lunii noi. Este posibil ca obiceiul să fi fost adus în Atica din Creta, de vreme ce un grup de teracotă găsit la Hagia Triada înfăţişează o fată care se leagănă între doi stâlpi, pe fiecare dintre ei fiind cocoţată o pasăre.

3. Numele Erigona este explicat de mitografi drept „copil al vrajbei”, din cauza problemelor pricinuite de ea, dar semnificaţia lui evidentă este „progenituri numeroase”, o trimitere la recolta bogată datorată păpuşilor.

1. Scolie la *Iliada* lui Homer, XXII.29; Nonnos, *Dionisiacele* XLVII.34-245; Hyginus, *Fabula* 130 şi *Poeticon astronomicon* II.4; Apollodor I.8.1 şi III.14.7; Athenaios XIV.10; Festus *s.v.* Oscillantes; Statius, *Tebaida* XI.644-7; Servius despre *Georgicele* lui Vergiliu, II.388-9.

80. Mistreţul din Calidon

a. Oeneu, regele Calidonului din Etolia, s-a căsătorit cu Alteea. Ea i l-a născut mai întâi pe Toxeu, pe care Oeneu l-a omorât cu mâinile lui pentru că sărea necuviincios peste şanţul săpat pentru apărarea oraşului; apoi pe Meleagru, despre care se spunea că în realitate este fiul ei cu Ares. Când Meleagru a împlinit şapte zile, Ursitele au intrat în dormitorul Alteei şi au anunţat-o că el avea să trăiască atâta vreme cât un anumit butuc de lemn ce ardea în vatră avea să rămână nears. Ea a luat imediat butucul din foc, stingându-l cu o carafă de apă, apoi l-a ascuns într-un cufăr.

b. Meleagru a crescut, devenind un luptător îndrăzneţ şi invulnerabil şi cel mai bun aruncător de javelină din Grecia, după cum a dovedit-o la jocurile funerare ale lui Acastos. El mai putea fi încă în viaţă, dacă n-ar fi existat acea necuviinţă comisă de Oeneu, care, într-o vară, a omis să o includă pe Artemis pentru jertfele pe care le aducea în fiecare an celor Doisprezece Zei Olimpieni. Când a aflat de la Helios despre această neglijenţă, Artemis a trimis un mistreţ uriaş care să omoare vitele şi lucrătorii lui Oeneu şi să îi distrugă recoltele; dar Oeneu a trimis crainici să-i invite pe cei mai viteji luptători din Grecia să vâneze mistreţul, promiţându-i celui care îl va omorî pielea şi colţii lui.

c. Mulţi au răspuns chemării, printre ei Castor şi Polideuces din Sparta, Idas şi Linceu din Mesena, Tezeu din Atena şi Piritoos din Larisa, Iason din Iolcos şi Admetos din Fere, Nestor din Pilos, Peleu şi Euritiön din Ftia, Ificles din Teba, Amfiaraos din Argos, Telamon din Salamina, Ceneu din Magnesia şi, în sfârşit, Anceu şi Cefeu din Arcadia, urmaţi de compatrioata lor Atalanta cea castă şi iute de picior, singura fiică a lui Iasios şi a lui Climene[1]. Iasios îşi dorise un băiat ca moştenitor, iar naşterea Atalantei îl dezamăgise atât de crunt, încât o abandonase pe dealul Patenion de lângă Calidon,

unde a fost alăptată de o ursoaică pe care Artemis o trimisese în ajutor. Atalanta a crescut în mijlocul unui clan de vânători care o găsiseră şi o crescuseră, dar a rămas virgină şi purta întotdeauna arme. Odată a ajuns aproape leşinată de sete la Cyphanta, iar acolo, invocând-o pe Artemis şi lovind o piatră cu vârful lăncii, a făcut să ţâşnească un izvor de apă. Dar încă nu se împăcase cu tatăl ei2.

d. Oeneu i-a întreţinut regeşte pe vânători timp de nouă zile şi, chiar dacă Anceu şi Cefeu au refuzat la început să vâneze alături de o femeie, Meleagru a declarat, în numele lui Oeneu, că, dacă nu renunţau la obiecţia lor, avea să anuleze vânătoarea cu totul. Adevărul era că Meleagru voia să se căsătorească cu Cleopatra, fiica lui Idas, dar acum se îndrăgostise brusc de Atalanta şi dorea să-i intre în graţii. Unchilor lui, fraţii Alteei, Atalanta nu le-a fost pe plac dintru început, convinşi fiind că prezenţa ei nu putea decât să aducă necazuri, deoarece Meleagru ofta adânc şi exclama întruna: „Ah, cât de fericit va fi bărbatul care se va căsători cu ea". Astfel că vânătoarea a început sub auspicii rele; Artemis se îngrijise ea însăşi de asta.

e. Amfiaraos şi Atalanta erau înarmaţi cu arcuri şi săgeţi, alţii cu lănci de mistreţi, javeline sau topoare, fiecare fiind atât de nerăbdător să câştige pielea pentru sine, încât regulile vânătorii au fost ignorate. La sugestia lui Meleagru, grupul a început să înainteze în formaţie de semilună, la intervale de câţiva paşi unul de celălalt, prin pădurea în care mistreţul îşi avea bârlogul.

f. Primul sânge vărsat a fost de om. Când Atalanta s-a aşezat în extremitatea flancului drept, la o anumită distanţă de ceilalţi vânători, doi centauri, Hileos şi Recos, care se alăturaseră vânătorii, s-au hotărât să o siluiască, fiecare pe rând şi ajutându-se unul pe celălalt. Dar imediat ce s-au repezit spre ea, Atalanta i-a şi doborât şi s-a dus să vâneze pe partea lui Meleagru.

g. Curând, mistreţul a fost stârnit dintr-un desiş de sălcii de lângă o apă. A ieşit de acolo sărind, a ucis doi dintre vânători, l-a schilodit pe altul şi l-a făcut pe tânărul Nestor, care avea să lupte apoi la Troia, să se suie într-un copac. Iason şi alţi câţiva şi-au aruncat suliţele fără să nimerească mistreţul, Ificles singur reuşind să îl zdrelească la umăr. Apoi, Telamon şi Peleu s-au apropiat mai curajos cu suliţele lor de mistreţi, dar Telamon s-a împiedicat de o

rădăcină de copac şi, în timp ce Peleu îl ajuta să se ridice, mistreţul i-a văzut şi a şarjat. Atalanta a slobozit o săgeată, care i s-a înfipt mistreţului după ureche şi l-a făcut să o ia la fugă. Anceu a rânjit: „Nu aşa se vânează! Uită-te la mine!”. Şi-a repezit toporul de luptă spre mistreţ, în timp ce acesta şarja, dar nu a fost suficient de rapid şi, în clipa ce a urmat, zăcea căzut la pământ, castrat şi cu intestinele scoase. În această agitaţie, Peleu l-a ucis pe Eurition cu o javelină sortită mistreţului, pe care Amfiaraos reuşise să-l orbească cu o săgeată. Apoi mistreţul s-a repezit spre Tezeu, a cărui javelină a zburat pe lângă, dar Meleagru a aruncat şi el şi l-a străpuns în coasta dreaptă, apoi, în timp ce mistreţul se învârtea în loc de durere încercând să îndepărteze javelina, i-a înfipt lancea de vânătoare adânc sub omoplatul stâng, drept în inimă.

Mistreţul a căzut mort, în sfârşit.

Imediat, Meleagru l-a jupuit şi i-a oferit pielea Atalantei, zicându-i: „Tu l-ai făcut prima să sângereze, iar dacă l-am fi lăsat în voia lui, ar fi murit curând din cauza săgeţii tale”.

h. Unchii lui s-au simţit profund ofensaţi. Cel mai vârstnic, Plexipos, a susţinut că Meleagru câştigase pielea el însuşi şi că, din moment ce o refuzase, pielea trebuia să fi mers la cea mai onorabilă persoană prezentă, anume la el, fiind cumnat al lui Oeneu. Fratele mai mic al lui Plexipos i-a ţinut partea, argumentând că Ificles, şi nu Atalanta, îl făcuse primul pe mistreţ să sângereze. Turbat de iubire, Meleagru i-a ucis pe amândoi.

i. Privind cum trupurile lor moarte erau duse spre casă, Alteea l-a blestemat pe Meleagru, ceea ce avea să-l împiedice să apere Calidonul atunci când cei doi unchi ai lui rămaşi în viaţă au declarat război oraşului şi i-au ucis pe mulţi dintre apărătorii acestuia. În cele din urmă, Cleopatra, soţia lui, l-a convins să pună iar mâna pe arme, iar Meleagru şi-a ucis ambii unchi, în ciuda ajutorului dat lor de Apollo. Dar Furiile au instruit-o pe Alteea să ia butucul de lemn nears din cufăr şi să-l arunce în foc. Meleagru a simţit cum o flacără îi pârjoleşte subit măruntaiele, iar duşmanul l-a învins cu uşurinţă. Alteea şi Cleopatra s-au spânzurat, iar Artemis le-a prefăcut pe toate surorile lui Meleagru, care ţipau, în afară de două, în bibilici şi le-a dus pe insula ei, Leros, tărâmul celor care au avut o viaţă nelegiuită[3].

j. Încântat de succesul Atalantei, Iasios a recunoscut-o în sfârşit

drept fiică a lui, dar când ea a sosit la palat, primele lui cuvinte au fost: „Copila mea, pregăteşte-te să îţi primeşti soţul!” – un anunţ neplăcut, de vreme ce Oracolul din Delfi o avertizase să nu se căsătorească. Ea a răspuns: „Tată, consimt cu o singură condiţie. Orice peţitor la mâna mea trebuie fie să mă învingă într-o cursă de alergare, fie să mă lase să-l omor”. „Aşa să fie”, a zis Iasios.

k. Mulţi prinţi nefericiţi şi-au pierdut viaţa astfel, deoarece ea era cea mai rapidă dintre muritoarele în viaţă; dar Melanion, fiu al arcadianului Amfidamas, a invocat ajutorul Afroditei. Zeiţa i-a dat trei mere de aur, zicând: „Fă-o pe Atalanta să rămână în urmă lăsând aceste mere să cadă, unul după altul, de-a lungul cursei”. Stratagema a avut succes. Atalanta s-a oprit să ridice fiecare măr, pe rând, şi a ajuns la linia de sosire puţin în urma lui Melanion.

l. Căsătoria a avut loc, dar avertismentul Oracolului fusese justificat, deoarece, într-o zi, în timp ce treceau pe lângă împrejurimea unui altar al lui Zeus, Melanion a convins-o pe Atalanta să intre înăuntru şi să se împreuneze cu el acolo. Supărat că incinta altarului îi fusese pângărită, Zeus i-a transformat pe amândoi în lei: căci leii nu se împerechează cu leii, ci doar cu leoparzii, şi astfel ei au fost împiedicaţi să se mai bucure vreodată unul de celălalt. Aceasta a fost pedeapsa Afroditei, mai întâi pentru încăpăţânarea Atalantei de a rămâne virgină, apoi pentru lipsa ei de recunoştinţă în chestiunea merelor de aur[4]. Dar unii spun că, înainte de aceasta, Atalanta îi fusese necredincioasă lui Melanion şi născuse un copil al lui Meleagru numit Partenopeos, pe care l-a abandonat pe acelaşi deal unde fusese ea alăptată de ursoaică. Copilul a supravieţuit şi, mai târziu, l-a înfrânt pe Idas în Ionia şi a mers împreună cu Cei Şapte Luptători contra Tebei. Potrivit altora, Ares, şi nu Meleagru, a fost tatăl lui Partenopeos[5]; soţul Atalantei nu a fost Melanion, ci Hipomenes, iar ea era fiica lui Scheneu, care era rege în Onchestos din Beoţia. Se mai spune că ea şi soţul ei au profanat nu sanctuarul lui Zeus, ci al lui Cybele, care i-a transformat în lei şi i-a înhămat la carul ei[6].

*

1. Medicii greci acordau nalbei (*althaia*, de la *althainein*, „a lecui”) virtuţi curative şi, pentru că era cea dintâi floare de

primăvară din care albinele îşi trăgeau mierea, avea o importanţă mitică asemănătoare cu floarea de iederă, care era cea din urmă. Vânătoarea din Calidon este o epopee eroică bazată, probabil, pe o vânătoare de mistreţi faimoasă şi pe o ceartă dintre clanurile etoliene ocazionată de ea. Dar moartea regelui sacru ca urmare a atacului unui mistreţ – ai cărui colţi curbaţi arată că era un animal consacrat lunii – este un mit străvechi (*18.*7*), ce explică introducerea în poveste a unor eroi din diferite state greceşti care suferiseră această soartă. Mistreţul era, în mod deosebit, simbolul Calidonului (*106.*c*) şi era consacrat lui Ares, reputatul tată al lui Meleagru.

2. Săritura lui Toxeu peste şanţul de apărare este similară cu săritura lui Remus peste zidul lui Romulus; el sugerează obiceiul larg răspândit de a sacrifica un prinţ regal la întemeierea unui oraş (*3 Regi* XVI.34). Butucul de lemn al lui Meleagru aminteşte mai multe mituri celtice: moartea unui erou intervine atunci când un anumit obiect exterior – un fruct, un arbore sau un animal – este distrus.

3. Artemis era venerată ca *meleagris*, adică bibilică, pe Insula Leros şi pe Acropola din Atena; cultul este de origine est-africană, dacă e să judecăm după această varietate anume de bibilică – având guşa albastră, spre deosebire de pasărea italiană cu guşă roşie introdusă din Numidia –, iar cotcodăcitul ei bizar era perceput drept sunet al unui bocet. Cei care nu erau adepţi nici ai lui Artemis, nici ai lui Isis puteau să mănânce carnea de bibilică. Reputaţia celor din Leros că duc o viaţă nelegiuită se putea datora conservatorismului lor religios, ca şi reputaţia de mincinoşi a cretanilor (*45.*2*).

4. Ursoaicele erau consacrate lui Artemis (*22.*4*), iar întrecerea dintre Atalanta şi Melanion rezultă, probabil, dintr-o reprezentare care îl înfăţişa pe regele condamnat cu mere de aur în mână (*32.*1* şi 53.*5*), fugărit spre moarte de zeiţă. O imagine similară trebuie să fi înfăţişat o statuie a lui Artemis susţinută de doi lei, ca pe poarta din Micene, dar şi pe mai multe sigilii miceniene şi cretane. A doua versiune a mitului pare să fie mai veche, fie şi pentru că Scheneu, tatăl Atalantei, înseamnă Schoenis, un nume al Afroditei; şi pentru că Zeus nu apare în ea.

5. De ce au fost pedepsiţi îndrăgostiţii – aici mitografii se referă

în mod eronat la Plinius, chiar dacă Plinius spune, dimpotrivă, că leii le pedepsesc cu asprime pe leoaice dacă se împerechează cu leoparzii (*Naturalis historia* VIII.17) – este o problemă de mai mare interes decât admite James Frazer în notele lui despre Apollodor. Ea pare să consemneze o veche regulă exogamă, conform căreia membrii aceluiaşi clan totemic nu se puteau căsători unul cu altul, şi nici cei din clanul leului nu se puteau căsători cu cineva din clanul leopardului, deoarece aparţineau aceleiaşi fratrii; la fel după cum nici membrii clanului mielului şi cei ai clanului caprei nu se puteau căsători între ei la Atena (*97.*3*).

6. Oeneu nu a fost singurul rege elenic care s-a abţinut să îi aducă sacrificii lui Artemis (*69.*b* şi 72.*i*). Exigenţele ei erau mult mai drastice decât ale oricărei alte zeităţi olimpiene şi, chiar şi în epoca clasică, includeau jertfirea de animale vii. Este greu de crezut că Oeneu i le-ar fi refuzat pe acestea, dar practica în Arcadia şi Beoţia era de a-l sacrifica pe regele însuşi sau pe un substitut al său, cum ar fi cerbul lui Acteon (*22.*1*), şi este foarte posibil ca Oeneu să fi refuzat să fie sfârtecat în bucăţi.

1. Aelianus, *Varia historia* XIII.I; Calimah, *Imn către Artemis* 216.
2. Apollodor III.9.2.
3. Homer, *Iliada* IX.527-600; Apollodor I.8.2-3; Hyginus, *Fabulele* 171, 174 şi 273; Ovidiu, *Metamorfoze* VIII.270-545; Diodor din Sicilia IV.48; Pausanias IV.2.5; VIII.4.7 şi X.31.2; Calimah, *Imn către Artemis* 220-24; Antoninus Liberalis 2; Athenaios XIV.71.
4. Apollodor III.9.2; Hyginus, *Fabula* 185; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.113; Mythographus Vaticanus Primus 39.
5. Hyginus, *Fabulele* 70, 99 şi 270; Mytographus Vaticanus Primus 174.
6. Apollodor III.9.2, citând din *Melagru* de Euripide; Ovidiu, *Metamorfoze* X.565 şi urm.; Tzetzes, *Chiliade* XIII.453; Lactanţiu despre *Tebaida* lui Statius VI.563; Hyginus, *Fabula* 185.

81. Telamon şi Peleu

a. Mama celor doi fii mai mari ai lui Eac, anume Telamon şi Peleu, era Endeis, fiica lui Sciron. Focos, mezinul, era fiul nereidei Psamate, care se transformase ea însăşi într-o focă în timp ce încerca zadarnic să scape de îmbrăţişările lui Eac. Locuiau toţi împreună pe Insula Egina[1].

b. Focos era preferatul lui Eac, iar măiestria lui la întrecerile atletice i-a făcut pe Telamon şi Peleu negri de invidie. Prin urmare, ca să fie pace între fraţi, el a condus un convoi de emigranţi din Egina la Focida – unde un alt Focos, fiul lui Ornition din Corint, colonizase deja zona din preajma oraşelor Titoreea şi Delfi –, iar fiii lui au extins treptat statul Focida până la hotarele lui actuale. Într-o zi, Eac a trimis după Focos, poate cu intenţia de a-i lăsa moştenire regatul insular; dar, încurajaţi de mama lor, Telamon şi Peleu au uneltit să-l ucidă la întoarcere. Ei l-au provocat pe Focos la o întrecere de pentatlon şi de atunci e un fapt controversat dacă Telamon a fost cel care l-a doborât ca din greşeală, aruncându-i un disc de piatră în cap, iar Peleu l-a ucis cu un topor sau a fost invers. Oricum a fost, Telamon şi Peleu erau deopotrivă vinovaţi de fratricid şi împreună au ascuns cadavrul într-o pădure, unde l-a găsit Eac. Focos fusese îngropat lângă Eaceum[2].

c. Telamon s-a refugiat în Insula Salamina, unde rege era Cicreu, şi a trimis înapoi un mesager care să nege că ar fi avut vreun rol în uciderea lui Focos. Drept răspuns, Eac i-a interzis să mai pună vreodată piciorul în Egina, îngăduindu-i totuşi să îşi pledeze cauza de pe mare. În loc să stea pe puntea în tangaj a corabiei sale ancorate la adăpost, după brizanţi, şi să strige de acolo, Telamon a navigat într-o noapte spre ceea ce se numeşte acum Portul Secret şi a trimis la ţărm zidari să construiască un dig care să îi slujească de tribună; zidarii şi-au încheiat misiunea

înainte de ivirea zorilor, iar digul lor poate fi văzut şi astăzi. Însă Eac i-a respins pledoaria, chiar dacă a fost elocventă, prin care susţinea că moartea lui Focos fusese un accident, iar Telamon s-a întors în Salamina, unde s-a căsătorit cu Glauce, fiica regelui, şi i-a succedat lui Cicreu la tron[3].

d. Acest Cicreu, fiu al lui Poseidon şi al Salaminei, fiica râului Asopos, fusese ales rege al Salaminei atunci când omorâse un şarpe, pentru a pune capăt amplelor distrugeri pe care acesta le pricinuia. Dar el păstrase un pui de şarpe din aceeaşi specie, care s-a comportat în acelaşi mod, distrugând totul, până când a fost omorât şi el de Eurilohos, un tovarăş de-al lui Odiseu; atunci Demetra l-a primit la Eleusis printre însoţitorii ei. Dar unii explică altfel: ei zic că Cicreu însuşi, numit „Şarpele" din pricina cruzimii sale, fusese surghiunit de Eurilohos şi că se refugiase la Eleusis, unde a fost numit într-o funcţie modestă la sanctuarul Demetrei. Oricum a fost, el a devenit unul dintre eroii păzitori ai Salaminei – Insula Şarpelui; acolo a fost îngropat, cu faţa spre vest, şi a apărut sub chip de şarpe printre navele greceşti la faimoasa victorie de la Salamina. La mormântul lui se aduceau jertfe, iar când atenienii şi megarienii şi-au disputat stăpânirea insulei, Solon, vestitul legiuitor, a traversat noaptea pe mare ca să-şi câştige bunăvoinţa lui[4].

e. La moartea lui Glauce, soţia lui, Telamon s-a căsătorit cu Peribeea din Atena, o nepoată a lui Pelops, care i l-a născut pe Marele Aiax; şi mai târziu, cu captiva Hesione, fiică a lui Laomedon, care i l-a născut pe la fel de renumitul Teucros[5].

f. Peleu a fugit la curtea lui Actor, regele din Ftia, şi a fost purificat de Eurition, fiul lui adoptiv. Actor i-a dat-o atunci în căsătorie pe Polimela, fiica lui, precum şi o treime din regat. Într-o zi, Eurition, care stăpânea altă treime, l-a luat cu el pe Peleu să vâneze mistreţul din Calidon, dar Peleu l-a străpuns din greşeală cu lancea şi a fugit în Iolcos, unde a fost purificat iarăşi, de data aceasta de Acastos, fiul lui Pelias[6].

g. Creteis, soţia lui Acastos, a încercat să-l seducă pe Peleu, iar când acesta i-a respins avansurile, a minţit-o pe Polimela, zicându-i: „Peleu are de gând să te părăsească şi să se căsătorească cu Sterope, fiica mea". Polimela a luat de bună minciuna lui Creteis şi s-a spânzurat. Nemulţumindu-se cu răul pe care îl pricinuise,

Creteis s-a dus plângând la Acastos şi l-a acuzat pe Peleu că atentase la virtutea ei.

h. Nevrând să îl omoare pe cel pe care îl purificase, Acastos l-a provocat la întrecere la o vânătoare pe Muntele Pelion. Or, ca recompensă pentru castitatea lui, zeii îi dăduseră lui Peleu o sabie fermecată, făurită de Dedal, care avea însuşirea de a-l face pe deţinătorul ei să biruie în luptă şi, totodată, să aibă succes la vânătoare. Astfel că el a strâns curând grămezi de cerbi, urşi şi mistreţi, dar când a vrut să mai omoare şi alte animale, însoţitorii lui Acastos au revendicat prada pentru stăpânul lor, luându-l în râs pe Peleu şi zicând despre el că e lipsit de îndemânare. „Fie ca animalele ucise să tranşeze disputa cu propriile lor guri!”, a strigat Peleu, care le tăiase animalelor limbile, iar acum le-a scos dintr-un sac, spre a dovedi că el câştigase întrecerea[7].

i. După un ospăţ somptuos, în decursul căruia Peleu i-a întrecut pe toţi gurmanzii, el a adormit dus. Acastos i-a furat atunci sabia fermecată, ascunzând-o sub o grămadă de bălegar, apoi a fugit cu însoţitorii lui. Peleu s-a trezit singur, dezarmat şi înconjurat de centauri fioroşi, gata să-l ucidă dacă regele lor, Chiron, nu ar fi intervenit nu doar ca să-i salveze viaţa, ci şi pentru a descoperi sabia ascunsă şi a i-o înapoia[8].

j. Între timp, la sfatul lui Temis, Zeus l-a ales pe Peleu ca soţ al nereidei Thetis, cu care s-ar fi căsătorit el însuşi dacă nu ar fi fost descurajat de profeţia Ursitelor, că orice fiu născut de Thetis va deveni mult mai puternic decât tatăl său. Totodată, Zeus era ofensat că Thetis îi respinsese avansurile de dragul mamei sale adoptive, Hera, şi, prin urmare, îşi jurase că nu avea să se căsătorească niciodată cu un nemuritor. Dar Hera, recunoscătoare, s-a hotărât să o însoţească pe Thetis cu cel mai nobil dintre muritori şi i-a chemat la nuntă pe toţi olimpienii, la următoarea lună plină, trimiţându-şi în acelaşi timp mesagerul, pe Iris, la peştera regelui Chiron cu ordin ca Peleu să înceapă pregătirile de nuntă[9].

k. Or, Chiron a prevăzut că, pentru început, Thetis, fiind nemuritoare, avea să se simtă umilită de o asemenea căsătorie; cât despre Peleu, el s-a ascuns, la sfatul lui Chiron, după un tufiş de mirt cu fructe colorate, aflat pe ţărmul unei insuliţe tesaliene unde Thetis venea deseori, călărind goală un delfin cu hamuri, pentru a

se bucura de siestă în peştera pe care acel tufiş aproape că o ascundea. De îndată ce ea a intrat în peşteră şi a adormit, Peleu s-a aruncat asupra ei. Lupta a fost tăcută şi aprigă. Thetis s-a transformat succesiv în foc, apă, leu şi şarpe[10], dar Peleu fusese prevenit la ce să se aştepte şi a ţinut-o zdravăn, chiar şi atunci când ea s-a prefăcut într-o sepie alunecoasă şi l-a împroşcat cu cerneală – o schimbare ce explică numele „Capul Sepias” al promontoriului din apropiere, consacrat acum nereidelor. Deşi ars, ud până la piele, sfâşiat, înţepat şi acoperit cu o cerneală vâscoasă de sepie, Peleu nu i-a dat drumul şi, într-un sfârşit, ea i-a cedat şi s-au cuprins amândoi într-o îmbrăţişare pătimaşă[11].

l. Nunta lor a fost celebrată în faţa peşterii lui Chiron de pe Muntele Pelion. Olimpienii au participat la ea, stând pe douăsprezece tronuri. Hera însăşi a ţinut torţa miresei, iar Zeus, împăcat acum cu înfrângerea lui, şi-a luat gândul de la Thetis. Ursitele şi muzele au cântat, Ganimede a turnat nectarul, iar cele cincizeci de nereide au executat un dans în spirală pe nisipurile albe de pe ţărm. Mulţimi de centauri au participat la ceremonie, purtând cununi de iarbă, fluturându-şi suliţele din lemn de brad şi urându-le noroc şi fericire[12].

m. Chiron i-a dat lui Peleu o lance; Atena îi lustruise mânerul, care era tăiat dintr-un frasin de pe creştetul Muntelui Pelion, iar Hefaistos îi prelucrase vârful. Darul comun din partea zeilor a fost o minunată armură din aur, la care Poseidon a mai adăugat doi cai nemuritori, Balios şi Xantos – zămisliţi de Vântul de Vest cu harpia Podarge[13].

n. Dar zeiţa Eris, care nu fusese invitată la nuntă, era hotărâtă să-i facă de râs pe oaspeţii divini şi, în timp ce Hera, Atena şi Afrodita discutau ca între prietene, braţ la braţ, a lăsat să se rostogolească un măr de aur la picioarele lor. Peleu l-a ridicat de jos şi a rămas descumpănit citind inscripţia de pe el: „Celei mai frumoase!”, neştiind căreia dintre cele trei îi era menit. Acest măr a fost cauza primă şi suficientă a Războiului Troian[14].

o. Unii o descriu pe Thetis, soţia lui Peleu, drept fiică a lui Chiron şi simplă muritoare, spunând că Chiron, care voia să-l flateze pe Peleu, a răspândit zvonul că el se căsătorise cu o zeiţă, stăpâna ei[15].

p. Între timp, Peleu, ale cărui bunuri îi fuseseră redate prin

bunăvoinţa lui Chiron şi care mai dobândise acum şi turme mari de vite drept zestre, a trimis o parte a lor în Ftia, ca despăgubire pentru moartea lui Eurition, ucis din greşeală. Dar când plata i-a fost refuzată de locuitorii din Ftia, el a lăsat vitele să cutreiere în voie printre răzoare şi mirişti. Decizia s-a dovedit a fi una fericită, deoarece un lup fioros pe care Psamate îl trimisese după el pentru a răzbuna moartea fiului ei, Focos, a înfulecat atât de lacom din vitele rămase fără stăpân, încât abia dacă se mai putea târî. Când Peleu şi Thetis au dat cu ochii de lup, acesta a vrut să sară la gâtul lui Peleu, dar Thetis l-a privit ameninţător, cu limba scoasă, şi l-a preschimbat într-o piatră, care încă mai poate fi văzută pe drumul dintre Locrida şi Focida[16].

q. După aceea, Peleu s-a întors la Iolcos, unde Zeus i-a trimis o armată de furnici transformate în luptători, şi astfel a devenit cunoscut ca rege al mirmidonilor. El a cucerit de unul singur oraşul, l-a ucis mai întâi pe Acastos, apoi pe înfricoşata Creteis, şi i-a condus pe mirmidonii lui în cetate, printre hartane din trupul ei dezmembrat[17].

r. Thetis a ars pe rând părţile muritoare ale celor şase fii ai ei cu Peleu, pentru a-i face nemuritori cum era ea, şi i-a trimis unul câte unul în Olimp. Dar Peleu a reuşit să i-l smulgă pe al şaptelea când ea îi făcuse tot trupul nemuritor, în afară de un os de la gleznă, punându-l pe foc şi frecându-l apoi cu ambrozie; acel os de la gleznă, pe jumătate carbonizat, scăpase însă de tratamentul final. Înfuriată de amestecul lui Peleu, Thetis şi-a luat rămas-bun de la el şi s-a întors în casa ei din mare, numindu-şi fiul Ahile, deoarece el nu apucase încă să *atingă cu buzele* sânul ei. Peleu i-a pus lui Ahile un nou os la gleznă, luat de la scheletul agilului gigant Damisos, dar era sortit ca aceasta să fie cauza pieirii lui Ahile[18].

s. Prea bătrân ca să mai lupte el însuşi la Troia, Peleu i-a dat lui Ahile armura lui de aur, lancea de frasin şi cei doi cai care fuseseră cadoul lui de nuntă. În cele din urmă, a fost alungat din Ftia de fiii lui Acastos, care nu se mai temeau de el, după ce auziseră de moartea lui Ahile; dar Thetis i-a zis să se ducă în peştera de dindărătul tufişului de mirt, acolo unde el a supus-o întâia oară, şi să aştepte până ce ea avea să-l ia ca să trăiască împreună în adâncurile mării. Peleu s-a dus în peşteră, iar de acolo urmărea cu nerăbdare corăbiile care treceau, sperând ca una dintre ele să i-l

aducă înapoi din Troia pe nepotul său, Neoptolem[19].

t. În acel timp, Neoptolem îşi refăcea în Molossia flota distrusă, iar când a auzit de surghiunirea lui Peleu, s-a deghizat în prizonier troian şi a plecat pe o corabie spre Iolcos, unde a reuşit să îi ucidă pe fiii lui Acastos şi să cucerească oraşul. Dar Peleu, tot mai nerăbdător, a navlosit un vas pentru o călătorie în Molossia; vremea rea a împins vasul spre Insula Cos, unde el a murit şi a fost îngropat, pierzând astfel nemurirea pe care i-o promisese Thetis[20].

*

1. Mitul lui Eac, Psamate („ţărm nisipos") şi Focos („focă") apare în folclorul mai tuturor ţărilor europene. De obicei, eroul vede un cârd de foci care înoată spre un ţărm pustiu, sub luna plină, şi acolo îşi leapădă pieile, apărând sub înfăţişarea unor femei tinere. El se ascunde după o stâncă, în timp ce ele dansează goale pe nisip, apoi ia o piele de focă, dobândind astfel putere asupra deţinătoarei ei, pe care o lasă grea. În cele din urmă se ceartă, ea îşi recapătă pielea şi pleacă înot înapoi în mare. Dansul celor cincizeci de nereide de la nunta lui Thetis şi întoarcerea ei în mare după naşterea lui Ahile par să fie fragmente din acelaşi mit – a cărui origine pare a fi un dans ritual a cincizeci de preotese-foci, dedicat Lunii, ca preludiu al alegerii unui rege sacru de către Marea Preoteasă. Aici scena este plasată în Egina, dar, judecând după povestea luptei lui Peleu de lângă Capul Sepias, un ritual similar era săvârşit în Magnezia de un ordin al preoteselor sepiei – sepia apare adesea în operele de artă cretane, inclusiv în etalonul de greutate de la Tezaurul Regal din Cnosos şi, de asemenea, pe monumentele megalitice din Carnac şi din alte regiuni ale Bretaniei. Sepia are opt tentacule, aşa cum anemona sacră din Pelion are opt petale – opt fiind numărul fertilităţii în mitul mediteraneean. Este posibil ca Peleu („noroios") să fi devenit numele regelui sacru după ce fusese uns cu cerneala sepiei, întrucât el este descris drept fiu al lui Endeis, „cea care prinde în mreje", un sinonim al sepiei.

2. Grupul de vânători al lui Acastos, ospăţul care urmează şi pierderea sabiei magice a lui Peleu par să fie deduse în mod eronat dintr-o imagine care înfăţişa preliminariile unei ceremonii de

încoronare, încoronarea implicând căsătoria cu moştenitoarea tribului. Se pare că scena includea lupta rituală a regelui cu bărbaţi îmbrăcaţi ca animalele sălbatice şi smulgerea unei săbii regale din despicătura unei stânci (interpretată eronat de mitograf drept o grămadă de bălegar de vacă) – precum în mitul lui Tezeu (*95._e_) şi al regelui Arthur din Lyonesse. Lancea de frasin tăiată de Chiron de pe Muntele Pelion este un simbol al suveranităţii anterior sabiei.

_3_. Transformările lui Thetis sugerează o manifestare a puterilor sezoniere ale zeiţei, prezentate într-o succesiune de dansuri (*9._d_ şi 32._b_). Mirtul în spatele căruia Peleu se întâlneşte prima oară cu ea simboliza ultima lună a domniei predecesorului său (*52._3_ şi 109._4_) şi, prin urmare, a servit ca loc de întâlnire şi când propria lui domnie a luat sfârşit.

Acest mit pare să consemneze o căsătorie de tip alianţă dintre un prinţ din Ftia şi preoteasa Lunii din Iolcos, din Tesalia, la care au participat reprezentanţii a douăsprezece triburi sau clanuri confederate.

_4_. Este foarte posibil ca autorul vechiului poem englez _Seege or Battayle of Troy_ să se fi inspirat dintr-un izvor clasic pierdut atunci când face din Peleu „jumătate om, jumătate cal”: cu alte cuvinte, Peleu a fost adoptat într-un cult al calului din Egina. O asemenea adopţie trebuie să fi implicat o sărbătoare sacrificială a calului (*75._3_): ceea ce explică oferirea lui Balios şi Xantos ca dar de nuntă, fără un car pe care aceştia să-l tragă. Centaurii din Magnezia şi tesalienii din Iolcos par să fi fost legaţi printr-o alianţă exogamică: de aici declaraţia scoliastului lui Apollonios din Rodos că soţia lui Peleu era, de fapt, fiica lui Chiron.

_5_. Descumpănirea lui Peleu, atunci când a privit mărul aruncat de Eris, sugerează o pictură a Zeiţei-Lună, în triadă, care îi oferă regelui sacru mărul nemuririi (*32._4_; 53._5_ şi 159._3_). Uciderea lui Acastos şi intrarea lui Peleu în oraş, printre bucăţi amputate din trupul lui Creteis, ar putea fi o interpretare eronată a unei imagini care înfăţişa un nou rege pe punctul de a străbate călare străzile capitalei sale, după ce îşi tăiase ritualic în bucăţi predecesorul cu ajutorul unui topor.

_6_. Uciderile frecvente, accidentale sau intenţionate, care îi făceau pe prinţi să plece de acasă şi să fie purificaţi de regi străini,

cu ale căror fiice se căsătoreau apoi, sunt o invenţie a unor mitografi târzii. Nu avem nici un motiv să presupunem că Peleu a părăsit Egina sau Ftia în dizgraţie; într-o perioadă în care titlul de rege era moştenit matriliniar, candidaţii la tron veneau întotdeauna din străinătate, iar noul rege renăştea în casa regală după uciderea rituală a predecesorului său. El îşi schimba apoi numele şi tribul, ceea ce se presupunea că făcea ca umbra răzbunătoare a celui ucis să îi piardă urma. În mod similar, Telamon din Egina s-a dus în Salamina, a fost ales ca nou rege, l-a ucis pe vechiul rege – care a devenit erou oracular – şi s-a căsătorit cu Marea Preoteasă a unui ordin al bufniţei. În epocile mai civilizate s-a considerat că e mai convenabil, în condiţiile în care un ritual foarte asemănător era folosit pentru purificarea criminalilor obişnuiţi, să se uite că regalitatea implica crimă şi să se sugereze că Peleu, Telamon şi ceilalţi fuseseră implicaţi în crime sau scandaluri fără legătură cu accederea lor la tron. Adesea, scandalul este o acuzaţie falsă de atentat la virtutea unei regine (*75.*a* şi 101.*e*). Legătura lui Cicreu cu Misterele Eleusine şi căsătoria lui Telamon cu o prinţesă ateniană au devenit importante atunci când, în 620 î.Hr., Atena şi Megara şi-au disputat întâietatea asupra Salaminei. Cazul a fost judecat de spartani, iar ambasadorii Atenei şi-au întemeiat cu succes revendicarea pe legătura lui Telamon cu Atica (Plutarh, *Solon* 8 şi 9).

7. Moartea lui Focos lovit de disc, asemenea celei a lui Acrisios (*73.*p*), pare a fi o interpretare eronată a unei imagini care înfăţişa sfârşitul domniei regelui-focă – discul zburător fiind un disc al soarelui; după cum mitul o arată clar, arma sacrificială era un topor. Mai mulţi eroi, nu numai Ahile, au fost omorâţi din cauza unei răni la călcâi, nu doar în mitologia greacă, ci şi în cele egipteană, celtică, lidiană, indiană şi scandinavă (*90.*8* şi 92.*10*).

8. Arderea fiilor lui Thetis era o practică obişnuită: sacrificarea anuală a unor băieţi ca substituţi ai regelui sacru (*24.*10* şi 156.*2*). La încheierea celor opt ani, regele murea şi el (*91.*4* şi 109.*3*). O paralelă din epopeea indiană *Mahabharata* este înecarea de către Zeiţa Gangelui a celor şapte fii ai ei cu zeul Krishna. Acesta îl salvează pe ultimul, pe Bhishma, apoi îl părăseşte. Împărţirea de către Actor a regatului său în trei părţi este similară cu cea din mitul lui Pretos (*72.*h*): în loc să îngăduie propria lui sacrificare

atunci când domnia trebuia să-i ia sfârşit, regele sacru păstrează o parte a regatului său şi lasă restul moştenire succesorilor lui. Regii care au urmat au insistat să obţină dreptul să-şi păstreze suveranitatea pe întreaga perioadă a vieţii lor.

9. Moartea lui Peleu pe Insula Cos sugerează că numele lui reprezenta acolo un titlu regal, ca şi în Ftia, Iolcos şi Salamina. Peleu a devenit rege al mirmidonilor deoarece locuitorii din Ftia o venerau pe zeiţa lor ca Mirmex („furnică" – *66.*2*). Povestea lui Antoninus Liberalis despre Thetis şi lup pare să fi fost dedusă dintr-o imagine care înfăţişează o preoteasă a Afroditei Lupoaice (Pausanias II.31.6) purtând o mască de Gorgonă, în timp ce sacrifică vite.

1. Apollodor III.12.6; Pindar, *Ode nemeene* V.13.
2. Plutarh, *Vieţi paralele* 25; Pausanias X.1.1 şi II.29.7; Apollodor, *loc. cit.*; *Alcmenoizii*, citat în scolia la *Andromaca* de Euripide, 687; Tzetzes, *Despre Licofron* 175; Diodor din Sicilia IV.72.
3. Apollodor III.12.7; Pausanias II.29.7; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
4. Apollodor, *loc. cit.*; Hesiod, citat de Strabon IX.1.9; Stephanus Byzantinus *s.v.* Kycherios Pagos; Eustathios despre *Descrierea pământului* de Dionysos 507; Plutarh, *Solon* 9; Licofron, *Casandra* 110; Pausanias I.36.1.
5. Apollodor, *loc. cit.*
6. *Ibid.* III.13.1-2; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Tzetzes, *Despre Licofron* 175; Eustathios despre *Iliada* lui Homer, II.648.
7. Pindar, *Ode nemeene* V.26 şi urm. şi IV.59; Scolie la *Ode nemeene* de Pindar, IV.54 şi 59; Zenobius, *Proverbia* V.20; Apollodor, *loc. cit.*
8. Apollodor III.13.3; Hesiod, citat în Scolia la *Ode nemeene* de Pindar, IV.59.
9. Apollonios din Rodos IV.790 şi urm.; Pindar, *Ode isthmianice* VIII.41 şi urm.
10. Ovidiu, *Metamorfoze* XI.221 şi urm.; Sofocle, *Troilus*, citat în Scolia la *Ode nemeene* de Pindar, III.35; Apollodor III.13.5; Pindar, *Ode nemeene* IV.62; Pausanias V.18.1.
11. Tzetzes, *Despre Licofron* 175 şi 178; Scolie la Apollodor din Rodos I.582; Herodot VII.191; Filostrat, *Heroikos* XIX.1.
12. Euripide, *Ifigenia în Aulis* 703 şi urm. şi 1036 şi urm.; Apollonios din Rodos IV.790; Catullus XLIV.305 şi urm.
13. Apollodor III.13.5; Homer, *Iliada* XVI.144; XVIII.84 şi XVI.149; *Cypriile*, citat în Scolia la *Iliada* lui Homer, XVI.140.

14. Hyginus, *Fabula* 92; Fulgentius III.7.

15. Apollonios din Rodos I.558; Scolie la Apollonios din Rodos IV.816.

16. Antoninus Liberalis, *Transformationes* 38; Tzetzes, *Despre Licofron* 175 şi 901.

17. Tzetzes, *Despre Licofron* 175; Homer, *Iliada* XXIV.536; Pindar, *Ode nemeene* III.34; Apollodor III.13.7; Scolie la Apollonios din Rodos I.224.

18. Ptolemeu Hefestion IV, citat de Photios, p. 487; Apollodor III.13.6; Licofron, *Casandra* 178 şi urm.; Scolie la *Iliada* lui Homer XVI.37.

19. Homer, *Iliada* XVIII, 434 şi XVI.149; Euripide, *Troienele* 1128, cu scolie la *Andromaca*, 1253 şi urm.

20. Dictis din Creta VI.7-9; Stephanus Byzantius *s.v.* Icos; *Antologie palatină* VII.2.9.

82. Aristeu

a. Hipseu, odinioară rege al lapiţilor pe care naiada Creusa i l-a născut Zeului-râu Peneu, s-a căsătorit cu Hlidanope, altă naiadă, şi a avut cu ea o fiică pe nume Cirene. Cirene dispreţuia torsul, ţesutul şi alte îndatoriri gospodăreşti; în schimb, îi plăcea să vâneze sălbăticiuni ziua întreagă şi jumătate din noapte pe Muntele Pelion, motivând că turmele şi ciurdele tatălui ei trebuiau să fie ocrotite. Odată, Apollo a privit-o cum se lupta corp la corp cu un leu puternic; el l-a chemat pe regele Chiron, centaurul, să asiste la luptă (din care Cirene a ieşit biruitoare, ca de obicei) şi l-a întrebat cum se numea şi dacă ar fi mireasa potrivită pentru el. Chiron a pufnit în râs. Ştia nu numai că Apollo îi cunoaşte numele lui Cirene, ci şi că deja se hotărâse să o răpească, atunci când o văzuse lângă râul Peneu păzind turmele lui Hipseu, ori când primise de la el doi câini de vânătoare ca premiu pentru câştigarea cursei de alergări la jocurile funerare ale lui Pelias[1].

b. Mai mult, Chiron a profeţit că Apollo avea s-o ducă pe Cirene peste mări, în grădina bogată a lui Zeus, şi o va face regină peste un mare oraş, după ce mai întâi va reuni un popor insular în jurul unui deal ce se înălţa dintr-o câmpie. Primită bine de Libia într-un palat de aur, Cirene avea să fie o regină benefică deopotrivă pentru vânători şi cultivatori şi avea să-i nască acolo un fiu. Hermes avea să joace rolul de moaşă masculină şi va duce copilul, pe nume Aristeus sau Aristeu, la Orele şezând pe tronurile lor şi la Pământul-Mamă, cerându-le să îl hrănească cu nectar şi ambrozie. Iar când va deveni bărbat, Aristeu avea să câştige titlurile de „Zeus Nemuritor”, „Apollo Pur” şi „Păzitor al Turmelor”[2].

c. Apollo a dus-o într-adevăr pe Cirene, în carul lui de aur, spre locul unde acum se află oraşul Cirene; Afrodita i-a întâmpinat la sosire şi i-a culcat pe dată în camera de aur a Libiei. În seara aceea,

Apollo i-a promis lui Cirene o viaţă îndelungată în care să se bucure de pasiunea ei pentru vânătoare şi să domnească peste un ţinut fertil. Apoi a lăsat-o în grija unor nimfe ale mirtului, copii de-ai lui Hermes de pe dealurile din jur, şi acolo ea l-a născut pe Aristeu, iar după a doua vizită a lui Apollo l-a născut pe Idmon, clarvăzătorul. Dar ea s-a împreunat şi cu Ares într-o noapte şi i l-a născut pe Diomede Tracul, deţinătorul iepelor devoratoare de oameni[3].

d. Nimfele mirtului l-au poreclit pe Aristeu „Agreus" şi „Nomios" şi l-au învăţat cum să închege laptele ca să facă brânză, cum să meşteşugească stupi pentru albine şi cum să facă măslinii sălbatici să rodească măsline de cultură. Aristeu a transmis toate aceste arte utile şi altora, ceea ce i-a adus onoruri divine ca plată pentru recunoştinţa lor. Din Libia, el a navigat în Beoţia, apoi Apollo l-a dus în peştera lui Chiron, ca să înveţe diverse Mistere.

e. Când Aristeu a atins vârsta bărbăţiei, muzele l-au căsătorit cu Autonoe, cu care el a devenit tatăl nenorocosului Acteon şi al lui Macris, doica lui Dionysos. Tot muzele l-au învăţat arta vindecării şi a profeţiei şi l-au pus să le îngrijească oile care păşteau pe Câmpia Atamantia din Ftia şi în preajma Muntelui Otris, dar şi pe valea râului Apidanos. Aici şi-a desăvârşit Aristeu arta vânătorii pe care o deprinsese de la Cirene[4].

f. Într-o zi, el s-a dus să consulte Oracolul din Delfi şi i s-a zis să plece în Insula Ceos, căci acolo avea să primească el multe onoruri. Aristeu a pornit de îndată pe mare şi a aflat că Steaua Câinelui cea arzătoare adusese molima printre locuitorii din insulă, drept răzbunare faţă de moartea lui Icarios, ai cărui ucigaşi necunoscuţi se ascundeau printre ei. Aristeu a convocat populaţia, a înălţat un altar măreţ în munţi şi acolo a oferit sacrificii lui Zeus, omorându-i totodată pe ucigaşi spre a îmbuna Steaua Câinelui. Zeus a fost mulţumit şi a poruncit ca, pe viitor, Vânturile Etesiene să răcorească Grecia şi insulele ei timp de patruzeci de zile din ziua când Steaua Câinelui începe să urce pe cer. Astfel, molima a încetat, iar locuitorii din Ceos nu doar că l-au copleşit pe Aristeu cu recunoştinţa lor, dar continuă să aducă an de an jertfe pentru Steaua Câinelui, înainte de apariţia ei pe boltă, pentru ca ea să le fie favorabilă[5].

g. Apoi Aristeu s-a dus în Arcadia şi, mai târziu, s-a stabilit la

Tempe. Acolo însă, toate albinele lui au pierit şi, profund îndurerat, s-a dus la o bulboană adâncă a râului Peneu, unde ştia că locuiesc Cirene şi surorile ei naiade. Mătuşa lui, Aretusa, i-a auzit prin apă vocea rugătoare, a scos capul, l-a recunoscut pe Aristeu şi l-a invitat să coboare în minunatul palat al naiadelor. Ele l-au spălat cu apa unui izvor ce nu seca nicicând, iar după o ceremonie sacrificială, Cirene l-a sfătuit: „Leagă-l pe vărul meu Proteu şi obligă-l să-ţi explice cauza pentru care albinele au pierit".

h. Proteu îşi făcea siesta într-o peşteră de pe Insula Faros, la adăpost de arşiţa pe care Steaua Câinelui o aduce cu sine, iar Aristeu, după ce l-a prins, în pofida transformărilor lui, a aflat că boala albinelor a fost pedeapsa lui pentru că provocase moartea lui Euridice; şi aşa era, pentru că atunci când se iubiseră pe malul râului, lângă Tempe, ea a fugit de lângă el şi a fost muşcată de un şarpe.

i. Atunci Aristeu s-a întors în palatul naiadelor, unde Cirene i-a zis să înalţe pentru driade, însoţitoarele lui Euridice, patru altare în pădure şi să sacrifice patru tauri tineri şi patru juninci; apoi să facă o libaţie de sânge, lăsând cadavrele unde zăceau, şi, în sfârşit, după nouă zile, să revină acolo dimineaţa cu macii uitării, cu un viţel îngrăşat şi cu o mioară neagră, cu care să îmbuneze umbra lui Orfeu, care acum se alăturase umbrei lui Euridice sub pământ. Aristeu a făcut întocmai şi, în cea de-a noua dimineaţă, un roi de albine s-a înălţat din trupurile putrezite şi s-a aşezat pe un copac. El a prins roiul, l-a pus într-un stup, iar acum locuitorii Arcadiei îl cinstesc ca şi pe Zeus, pentru că i-a învăţat cum se pot face noi roiuri de albine[6].

j. Mai târziu, îndurerat de moartea fiului său Acteon, cel care stârnise în el ura contra Beoţiei, Aristeu şi însoţitorii lui au navigat spre Libia, cerându-i lui Cirene o flotă cu care să poată emigra. Bucuroasă, Cirene le-a îndeplinit dorinţa şi, curând, Aristeu s-a aflat iarăşi pe mare, mergând către nord-vest. A debarcat mai întâi în Sardinia, unde, încântat de frumuseţea ei sălbatică, a început să cultive pământul şi, după ce a zămislit doi fii acolo, curând i s-a alăturat şi Dedal; dar, după cum se spune, nu a întemeiat acolo nici un oraş[7].

k. Aristeu a vizitat şi alte insule îndepărtate şi a petrecut mai mulţi ani în Sicilia, unde a primit onoruri divine, mai ales de la

cultivatorii de măsline. În cele din urmă s-a dus în Tracia, unde şi-a completat educaţia luând parte la Misterele lui Dionysos. După ce a trăit o vreme lângă Muntele Hemos şi a întemeiat oraşul Aristaeon, a dispărut fără urmă, fiind venerat acum ca zeu atât de barbarii traci, cât şi de grecii civilizaţi[8].

*

1. Originile lui Aristeu au fost exagerate de Pindar pentru a-l flata pe un descendent al lui Batos, care a condus o colonie din Thera în Libia, în 691 î.Hr., unde a întemeiat Cirene, fiind primul rege al unei lungi dinastii. Cirenienii susţineau că precursorul lor este Aristeu – potrivit lui Iustin (XIII.7), Batos („mut") era doar porecla lui –, fiu al lui Apollo, deoarece Apollo fusese venerat în Thera şi, drept urmare, portul din Cirene se numea Apollonia. Dar Cirene a fost un personaj mitologic mult înainte de Batos. Asocierea ei cu centaurii arată că era zeiţa unui cult magnezian al calului importat din Thera, deoarece numele lui Chiron apare şi în vechile inscripţii în piatră de acolo. Mitul naşterii lui Idmon din Cirene şi Ares se referă la zeiţa din vechime.

2. Mirtul a fost la origine un copac al morţii (*109.*4*), prin urmare nimfele mirtului erau profetese capabile să îl instruiască pe tânărul Aristeu; dar mitul a devenit un simbol al colonizării, deoarece emigranţii luau crenguţe de mirt cu ei pentru a arăta că puseseră capăt acelei epoci.

3. Aristeu a fost un nume de cult al lui Zeus din Arcadia şi Keos, iar într-un alt loc, al lui Apollo şi Hermes. Potrivit lui Servius (despre *Georgicele* lui Vergiliu, I.14), Hesiod îl numea pe Aristeu „un Apollo pastoral". La Tanagra, în Beoţia (Pausanias IX.22.1), Hermes era cunoscut drept „purtătorul berbecului", iar la Feres, în Ahaia (Pausanias VII.22.2), peştii îi erau consacraţi. Astfel, o pictură tombală din Cirene îl înfăţişează pe „Aristeu" înconjurat de oi şi peşti şi purtând un berbec. Călătoriile lui sunt oferite ca explicaţie a numelui de cult al lui Aristeu, care se regăseşte în Sicilia, Sardinia, Keos, Beoţia, Tesalia şi Arcadia. Steaua Câinelui este zeul egiptean Thot, identificat cu Hermes, cunoscut drept Aristeu de către locuitorii din Keos.

4. Faptul că Aristeu făcea să apară roiuri de albine din

cadavrele vitelor a fost relatat greşit de Vergiliu. Este mai probabil ca albinele să fi roit din leul ucis de Cirene sau care a fost ucis în cinstea ei. Acest mit, asemenea celui în care albinele lui Samson au roit din hoitul unui leu, pare să fie dedus dintr-o imagine din vechime care înfăţişează o femeie goală care se luptă tandru cu un leu, în timp ce o albină zboară deasupra cadavrului altui leu. Femeia goală este Zeiţa-leoaică Cirene, hitita Hepatu, Anatha din Siria sau Hera, Zeiţa-leoaică din Micene, iar partenerul ei este regele sacru sortit să moară sub semnul Leului în miezul verii, simbolizat în zodiacul egiptean de un cuţit. Asemenea lui Tezeu sau Heracle, el poartă o mască şi blană de leu şi este însufleţit de spiritul leului mort, predecesorul său, care apare ca albină (*90.*3*). Este deci primăvară, perioada când albinele roiesc prima oară, dar ulterior, ca Zeiţă-albină a Miezului Verii, ea îl va omorî prin înţepare şi îl va emascula (*18.*3*). Leul ucis de regele sacru însuşi – cum au făcut atât Heracle, cât şi prietenul său Filios, în Pelopones (*123.*e-f* şi *i*); sau Cizicos pe Muntele Dindimon din Marea Marmara (*149.*h*); Samson în Filistia (*Judecători* XIV.6) sau David în Bethleem (*1 Regi* XVII.34) – era unul dintre animalele care îl provocau la o luptă rituală la încoronarea lui.

5. Relatarea lui Vergiliu despre vizita lui Aristeu la râul Peneu ilustrează utilizarea eronată a mitului: Proteu, care trăia în Faros, dincolo de Delta Nilului, a fost introdus în mod forţat în legendă – exista şi la Tempe un oracol vestit al lui Apollo, pe care Aristeu, fiul lui, l-ar fi consultat cu siguranţă; Aretusa, un râu din Pelopones, nu avea nici o legătură cu Peneu, iar lui Aristeu îi sunt arătate diverse încăperi din palatul naiadelor, în care se află izvoarele apelor Tibru, Pad, Anio şi ale altor ape foarte îndepărtate unele de altele –, ceea ce e absurd din punct de vedere mitologic.

6. Exportul de ulei în Sicilia trebuie să fi fost mai profitabil pentru cretani decât altoirea măslinilor; dar, odată cu înfiinţarea coloniilor elenice de pe coasta de sud, în epoca miceniană târzie, acolo a fost introdusă şi cultura măslinului. Aristeu în Sicilia poate fi identificat cu Zeus Morios, responsabil cu distribuirea altoiurilor pentru măslinii sacri care descindeau din cel plantat de Atena pe Acropola ateniană (*16.*c*). Este posibil ca tot el să fi introdus şi apicultura, care a ajuns în Atena din Creta minoică, unde crescătorii de albine specializaţi aveau drept efigie a breslei o

albină şi o mănuşă şi utilizau stupi din teracotă. Cuvântul grec pentru polen, *cerinthos*, este de origine cretană şi la fel trebuie să fi fost şi cuvintele înrudite – cum ar fi *cerion*, „fagure”, *cerinos*, „ceară”, şi *ceraphis*, „molia viespilor”, un fel de lăcustă. De fapt, Cer – al cărei nume (scris şi *Car* sau *Q're*) a ajuns să însemne în mod obişnuit „soartă”, „condamnare” sau „destin”, iar pluralul *ceres*, „duşmănii, năpaste sau boli nevăzute” – trebuie să fi fost Zeiţa-albină cretană, o Zeiţă a Morţii-în-Viaţă. Astfel, Zeiţa-Sfinx din Teba este numită de Eschil (*Cei şapte contra Tebei* 777) „Cer, cea care înşfacă bărbaţii”.

1. Pindar, *Ode pythianice* IX.5 şi urm.; Apollonios din Rodos II.500 şi urm.; Calimah, *Imn către Artemis* 206.
2. Pindar, *loc. cit.*
3. Diodor din Sicilia IV.81; Pindar, *loc. cit.*; Apollonios din Rodos, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 14; Apollodor II.5.8.
4. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollodor III.4.4; Apollonios din Rodos IV.1131 şi II.500 şi urm.; Pindar, *loc. cit.*
5. Apollonios din Rodos II.500 şi urm.; Diodor din Sicilia IV.82; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.4.
6. Vergiliu, *Georgice* IV.317-558; Pindar, citat de Servius despre *Georgicele* lui Vergiliu I.14.
7. Servius, *loc. cit.*
8. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pausanias X.17.3.

83. Midas

a. Midas, fiu al Marii Zeiţe din Ida cu un satir al cărui nume s-a pierdut, era rege la Bromion, în Macedonia, şi mare amator de plăceri. El stăpânea asupra brigilor (numiţi şi moshoi) şi îşi îngrijea celebrele lui grădini de trandafiri[1]. În copilăria lui, o procesiune de furnici a fost observată cărând boabe de grâu în sus, pe marginea leagănului său, pe care i le aşezau între buze în timp ce el dormea – minune pe care prezicătorii au interpretat-o ca pe un semn de nespus de multe bogăţii; iar când s-a făcut mai mare, a fost instruit de însuşi Orfeu[2].

b. Într-o zi, satirul Silen, bătrânul desfrânat, fostul învăţător al lui Dionysos, s-a întâmplat să se depărteze de trupele armatei rebele a lui Dionysos, în timp ce mărşăluiau dinspre Tracia spre Beoţia, şi a fost găsit dormind buştean în grădinile de trandafiri, ca să-şi revină din beţie. Grădinarii l-au legat cu ghirlande de flori şi l-au dus în faţa lui Midas, căruia Silen i-a spus poveşti minunate despre un continent imens care se afla dincolo de Ocean – complet separat de corpul comun al Europei, Asiei şi Africii –, unde erau nenumărate oraşe minunate, populate cu locuitori uriaşi ce duceau un trai îndelungat şi fericit şi se bucurau de un sistem admirabil de legi. O mare expediţie – de cel puţin zece milioane de oameni – pornise cândva de acolo, navigând peste Ocean, ca să-i viziteze pe hiperboreeni; dar aflând că pământul lor era cel mai bun pe care îl avea de oferit vechea lume, s-au retras dezgustaţi. Printre alte minuni, Silen a amintit vârtejul înspăimântător dincolo de care nici un călător nu putea să treacă. Nu departe de el curgeau două râuri, iar copacii care creşteau pe malurile celui dintâi rodeau fructe care îi făceau pe cei care le mâncau să plângă, să geamă şi să piardă din puteri. Dar fructele copacilor de pe malurile celuilalt râu redau tinereţea chiar şi celor foarte bătrâni: de fapt, după ce

redeveneau maturi, tineri şi adolescenţi, ajungeau să fie iarăşi copii, apoi bebeluşi – şi, în cele din urmă, dispăreau! Fermecat de plăsmuirile lui Silen, Midas l-a ţinut ca oaspete timp de cinci zile şi cinci nopţi, apoi i-a poruncit unei călăuze să-l escorteze spre cartierul general al armatelor lui Dionysos[3].

c. Dionysos, îngrijorat din pricina lui Silen, a trimis să întrebe cum ar dori Midas să fie răsplătit. Acesta a răspuns fără să şovăie: „Rogu-te, fă ca tot ce ating să se prefacă în aur". Totuşi, nu doar pietrele, florile şi mobilele din casa lui s-au prefăcut în aur, ci, atunci când se aşeza la masă, şi mâncarea din care mânca şi apa pe care o bea deveneau aur. Nu a durat mult şi Midas a implorat ca dorinţa să nu-i mai fie luată în seamă, altminteri va muri curând de foame şi de sete. Amuzat, Dionysos i-a zis să meargă la izvorul râului Pactolos, de lângă Muntele Tmolos, şi acolo să se spele. Midas l-a ascultat şi a fost pe dată eliberat de darul său de a preface în aur tot ce atingea, dar de atunci nisipurile râului Pactolos mai au sclipiri de aur chiar şi azi[4].

d. După ce a ajuns astfel în Asia cu alaiul lui de brigi, Midas a fost adoptat de regele Gordios, care nu avea copii. Pe când era doar un ţăran sărac, Gordios a fost surprins să vadă într-o zi cum un vultur regal se aşază pe oiştea carului său cu boi. De vreme ce părea pregătit să stea acolo întreaga zi, Gordios a mânat atelajul spre oraşul Telmesos din Frigia, acum parte din Galatia, unde exista un oracol demn de încredere; dar la poarta oraşului s-a întâlnit cu o profetesă tânără, care, când a văzut vulturul cocoţat încă pe oişte, a insistat ca Gordios să aducă imediat jertfe lui Zeus Regele. „Lasă-mă să vin cu tine, ţărane", a zis, „să mă încredinţez că ai ales victimele cuvenite". „Sigur că da", a răspuns Gordios. „Pari o tânără înţeleaptă şi atentă. Nu ai fi dispusă să te căsătoreşti cu mine?" „De îndată ce vor fi făcute sacrificiile", i-a răspuns ea.

e. Între timp, regele Frigiei murise subit, fără descendenţi, iar un oracol a anunţat: „Frigieni, noul vostru rege se apropie cu mireasa lui într-un car cu boi!".

Când carul cu boi a intrat în piaţa din Telmesos, vulturul a atras imediat atenţia locuitorilor, iar Gordios a fost aclamat de toţi ca rege. Recunoscător, el i-a dedicat carul lui Zeus, împreună cu jugul acestuia, pe care îl legase de oişte într-un mod aparte. Un oracol a declarat atunci că cel care descoperea cum se dezleagă nodul

avea să devină stăpân peste toată Asia. Drept urmare, jugul şi oiştea au fost duse la Acropola din Gordion, oraş pe care îl întemeiase Gordios, şi unde preoţii lui Zeus le-au păzit cu atenţie timp de secole – până când Alexandru Macedon a tăiat nodul cu sabia fără să stea prea mult pe gânduri[5].

f. După moartea lui Gordios, la tron i-a succedat Midas, care a încurajat venerarea lui Dionysos şi a întemeiat oraşul Ancyra. Brigii veniţi cu el au ajuns cunoscuţi drept frigieni, iar regii din Frigia sunt numiţi alternativ Midas şi Gordios până în ziua de azi, astfel că primul Midas este descris acum în mod eronat ca fiu al lui Gordios[6].

g. Midas a asistat la vestita întrecere muzicală dintre Apollo şi Marsyas, arbitrată de Zeul-râu Tmolos. Tmolos i-a acordat premiul lui Apollo, care, atunci când Midas nu a fost de acord cu verdictul, l-a pedepsit cu o pereche de urechi de măgar. Vreme îndelungată, Midas a reuşit să le ascundă sub o bonetă frigiană; dar bărbierul său, care ştia de această sluţire, nu a putut ţine ascuns un asemenea secret ruşinos, cum îi ordonase Midas ameninţându-l cu moartea. Prin urmare, a săpat o gaură în malul râului, s-a asigurat că nu era nimeni în preajmă şi a şoptit în ea: „Regele Midas are urechi de măgar!”. Apoi a astupat groapa şi a plecat cu inima împăcată, până când o trestie a răsărit din mal şi a şoptit secretul tuturor celor care treceau pe acolo. Când Midas a aflat că ruşinea lui fusese făcută publică, l-a condamnat pe bărbier la moarte, a băut sânge de taur şi a murit într-un mod groaznic[7].

*

1. Midas a fost identificat în mod plauzibil cu Mita, regele moshoilor („oameni-viţei”) sau mushkilor, un popor de la Marea Neagră care, la mijlocul mileniului al II-lea î.Hr., a ocupat partea de vest a Traciei, cunoscută apoi drept Macedonia; ei au trecut Helespontul în jurul anului 1200 î.Hr., au zdrobit puterea hitiţilor din Asia Mică şi au cucerit Pteria, capitala lor. „Moschoi” se referă, probabil, la un cult al viţelului ca spirit al anului sacru. Grădinile de trandafiri ale lui Midas şi povestea naşterii lui sugerează un cult orgiastic al Afroditei, căreia îi erau consacraţi trandafirii. Povestea prefacerii în aur prin atingere a fost inventată pentru a explica

bogăţiile dinastiei Mita şi prezenţa aurului în râul Pactolos; şi se spune adesea că urechile de măgar au fost sugerate de reprezentarea lui Midas ca satir, cu urechi hidos de alungite, într-o piesă comică de teatru din Atena.

2. Dar, de vreme ce măgarii îi erau consacraţi binefăcătorului său, Dionysos, care a pus o pereche de măgari printre stele (Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.23), este probabil ca originalul Midas să se fi mândrit cu deghizarea lui în măgar. O pereche de urechi de măgar în vârful unui sceptru din trestie era simbolul regalităţii purtat de toţi zeii dinastici egipteni, în amintirea unei epoci în care Seth, cel cu urechi de măgar (*35.*4*), stăpânea panteonul lor. Puterea lui Seth a scăzut mult, până la reînvierea ei de către regii hicsoşi de la începutul mileniului al II-lea î.Hr., dar, deoarece hitiţii făceau parte din marea hoardă a cuceritorilor din nord conduşi de regii hiksoşi, este foarte posibil ca Midas cel cu urechi de măgar să fi revendicat suzeranitatea asupra Imperiului Hitit în numele lui Seth. În epoca predinastică, Seth domnea în a doua jumătate a anului şi îl ucidea anual pe fratele lui, Osiris, spiritul primei jumătăţi, al cărui simbol era un taur: cei doi erau, de fapt, obişnuiţii fraţi gemeni care concurau veşnic pentru favorurile surorii lor, Zeiţa-Lună Isis.

3. Este de presupus că reprezentarea din care derivă povestea bărbierului lui Midas înfăţişează moartea regelui-măgar. Părul lui ca nişte raze de soare, sediul puterii regale, este tăiat, precum cel al lui Samson (*91.*1*); trupul decapitat este depus într-o groapă, pentru a proteja oraşul Ancyra de invazii. Trestia este un simbol ambivalent: în calitate de „copac” al celei de-a douăsprezecea luni (*52.*3*), ea îi dă regelui un avertisment oracular cu privire la moartea lui iminentă şi tot ea îl face rege pe succesorul lui. Din cauza marii puteri magice a sângelui de taur, doar preotesele Pământului-Mamă puteau să îl bea fără să aibă de suferit (*51.*4* şi 155.*a*); şi, fiind sângele lui Osiris, era otrăvitor mai ales pentru un rege-măgar.

4. Secretul nodului gordian pare să fi fost unul religios, probabil numele inefabil al lui Dionysos, un cifru-nod înnodat în biciul de piele neprelucrată. Gordion era cheia Asiei (Asia Mică) deoarece fortăreaţa cetăţii domina singura rută comercială practicabilă dinspre Troia spre Antiohia; iar preotul sau preoteasa locului

trebuie să fi comunicat secretul doar regelui Frigiei, aşa cum în Ierusalim doar Marelui Preot i se încredinţa numele inefabil al lui Iehova. Tăierea brutală a nodului de către Alexandru, atunci când a intrat cu armata în Gordion ca să invadeze Asia Mare, a pus capăt unui sistem religios străvechi, plasând puterea sabiei deasupra celei a misterului religios. Gordios (din *gruzein*, „a mormăi" sau „a mârâi") a fost probabil numit astfel datorită murmurului de la altarul lui oracular.

5. Motivul pentru care povestea Continentului Atlantic ar fi putut să îi fie atribuită beţivului Silen poate fi ghicit din trei evenimente relatate de Plutarh (*Viaţa lui Solon* 25-9). Primul este că Solon a călătorit mult în Asia Mică şi Egipt; al doilea, că el a crezut povestea Atlantidei (*39.*b*) şi a transformat-o într-un poem epic; al treilea, că s-a certat cu Tespis, autorul dramatic care, în piesele lui despre Dionysos, a pus în gura satirilor discursuri ridicole şi, din câte se pare, pline de aluzii despre actualitate. Solon l-a întrebat: „Nu te îngrijorează, Tespis, că spui atâtea minciuni unui public numeros?". Când Tespis a răspuns: „Ce importanţă are, câtă vreme întreaga piesă e o glumă?", Solon a lovit violent în pământ cu toiagul său: „Dacă încurajezi astfel de glume în teatrul nostru, în curând ele vor începe să se strecoare în contractele şi tratatele noastre!". Aelianus, care îl cita ca autoritate pe Theopompos, pare să fi avut acces, la mâna a doua sau a treia, la o comedie a lui Tespis sau a elevului său Pratinas, care îl ridiculiza pe Solon pentru minciunile utopice spuse în acel poem epic şi îl prezenta drept un Silen rătăcind desculţ prin Egipt şi Asia Mică (*27.*b*). Silen şi Solon sunt nume asemănătoare; şi, aşa cum Silen fusese învăţătorul lui Dionysos, la fel a fost şi Solon pentru Pisistrate, care – poate la sfatul lui – a instituit riturile dionysiace din Atena (*27.*5*).

6. Este posibil ca, în timpul călătoriilor sale, Solon să fi adunat fragmente din înţelepciunea atlantă pe care să le fi încorporat în epopeea lui şi care le făceau parodice: cum ar fi legenda galică a unui Ținut al Tinereţii de dincolo de Ocean – unde Niamh cu Părul de Aur l-a dus pe Oisin şi de unde acesta s-a întors în Irlanda secole mai târziu. Se spune că Oisin a fost dezgustat de propriul lui popor, în comparaţie cu cel al lui Niamh, şi a regretat amarnic că se întorsese. Vârtejul nenavigabil este unul celebru, presupus de savanţii din Antichitate, locul unde Oceanul se revarsă peste

marginile lumii către niciunde. Solon pare să îi fi auzit pe geografi discutând despre posibila existenţă a unui Continent al Atlantidei: Eratostene, Mela, Cicero şi Strabon speculau pe marginea acestui subiect, iar Seneca a prezis descoperirea lui în actul al doilea din *Medeea* – într-un fragment despre care se spune că l-a impresionat profund pe tânărul Cristofor Columb.

1. Hyginus, *Fabula* 274; Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana* VI.27; Herodot I.14 şi VIII.138.
2. Cicero, *Despre divinaţie* I.36; Valerius Maximus I.6.3; Ovidiu, *Metamorfoze* XI.92-3.
3. Aelianus, *Varia historia* III.18.
4. Plutarh, *Minos* 5; Ovidiu, *Metamorfoze* XI.90 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 191; Vergiliu, *Bucolice* VI.13 şi urm.
5. Arian, *Anabasis Alexandri* II.3.
6. Iustin XI.7; Pausanias I.4.5; Aelianus, *Varia historia* IV.17.
7. Ovidiu, *Metamorfoze* XI.146 şi urm.; Persius, *Satire* I.21; Strabon I.3.21.

84. Cleobis şi Biton

a. Cleobis şi Biton, doi tineri din Argos, erau fiii preotesei Herei din Argos. Când a sosit vremea ca ea să îndeplinească ritualurile zeiţei, iar boii albi care trebuiau să tragă carul sacru nu sosiseră încă de la păscut, Cleobis şi Biton s-au înhămat la car şi l-au tras până la templu, pe o distanţă de aproape opt verste. Încântată de devoţiunea lor filială, preoteasa s-a rugat ca zeiţa să le ofere cel mai bun dar pe care îl putea acorda muritorilor; iar după ce şi-a îndeplinit ritualurile, ei au adormit în templu şi nu s-au mai trezit vreodată[1].

b. Un dar similar le-a fost oferit lui Agamede şi Trofonios, fii ai lui Erginos. Aceşti gemeni clădiseră un prag de piatră pe nişte fundaţii puse de Apollo însuşi templului lui din Delfi. Oracolul lui le-a spus: „Trăiţi şi bucuraţi-vă de toate plăcerile timp de şase zile; în ziua a şaptea, dorinţa inimii voastre se va împlini”. În ziua a şaptea amândoi au fost găsiţi morţi, în paturile lor. De atunci se spune: cei îndrăgiţi de zei mor tineri[2].

c. După moarte, lui Trofonios i-a fost atribuit propriul altar oracular în Lebadeea din Beoţia[3].

*

1. Mitul lui Cleobis şi Biton pare să se refere la sacrificiile umane oferite atunci când un nou templu era dedicat Zeiţei-Lună: în Argos, doi fraţi gemeni au fost aleşi ca substituţi ai coregilor şi înhămaţi la carul lunii, în locul taurilor albi, sacrificiul obişnuit. Ei trebuie să fi fost îngropaţi sub pragul templului, pentru a ţine la distanţă influenţele ostile (*169.*h*); poate că acesta a fost şi motivul pentru care gemenii Castor şi Polideuces (*62.*c*) erau numiţi uneori *Oebalides*, ceea ce ar putea însemna „fii ai pragului templului”, mai

degrabă decât „ai pieii tărcate de oaie”. În mod evident, preoţii lui Apollo au adoptat această practică la Delfi, chiar dacă ei îi refuzau Zeiţei-Lună, către care ar fi trebuit făcut sacrificiul, accesul în templu.

2. Ziua a şaptea, care era consacrată titanului Cronos (şi cronianului Iehova în Ierusalim), avea ca funcţie planetară „odihna”; dar „odihna” însemna moarte în onoarea zeiţei – de aici şi oracolul eroic atribuit lui Trofonios (*51.*i*).

1. Herodot I.31; Pausanias II.20.2.
2. Pindar, citat de Plutarh, *Consolatio ad Apollonium* 14; *Imn homeric către Apollo* 294-99; Menandru, *Fragments of Greek Comedy* IV.105, ed. Meinecke.
3. Herodot I.46; Euripide, *Ion* 300.

85. Narcis

a. Narcis era originar din Tespiai, fiu al nimfei albastre Liriope, pe care Zeul-râu Cefisos o înconjurase cândva cu aripile torentelor sale şi o siluise. Clarvăzătorul Tiresias i-a spus lui Liriope, primul om pe care ea l-a consultat vreodată: „Narcis va trăi până la adânci bătrâneţi, cu condiţia să nu se cunoască pe sine niciodată”. Oricine s-ar fi îndrăgostit pe bună dreptate de Narcis, chiar şi pe când era copil, dar când a ajuns la vârsta de şaisprezece ani, calea lui era deja presărată cu iubite şi iubiţi respinşi fără milă, căci era de o trufie perseverentă în ceea ce privea frumuseţea lui.

b. Printre aceste iubite era şi nimfa Echo, care nu îşi mai putea folosi vocea decât ca să repete prosteşte strigătele altora: o pedeapsă pentru că o întreţinuse pe Hera cu lungi poveşti, în vreme ce concubinele lui Zeus, nimfele muntelui, scăpau de privirile ei geloase şi reuşeau să fugă. Într-o zi, pe când Narcis plecase să prindă cerbii în plasă, Echo l-a urmat nevăzută prin pădurea neumblată, dornică să-i glăsuiască, dar neputând să vorbească ea prima. În cele din urmă, văzând că se rătăcise de însoţitorii săi, Narcis a strigat: „Hei! E careva pe aici?”.

„Aici!”, a răspuns Echo, ceea ce l-a surprins pe Narcis, de vreme ce nu se vedea nimeni.

„Vino!”

„Vino!”

„De ce te fereşti de mine?”

„De ce te fereşti de mine?”

„Hai să ne întâlnim aici!”

„Hai să ne întâlnim aici!”, a repetat Echo repezindu-se voioasă din ascunzătoarea ei ca să îl îmbrăţişeze pe Narcis. Însă el s-a smuls cu brutalitate din braţele ei şi a fugit. „Nici mort nu o să te las să te împreunezi cu mine!”, a ţipat la ea.

„Să te împreunezi cu mine!”, l-a implorat Echo.

Dar Narcis dispăruse, iar ea şi-a petrecut restul zilelor colindând prin văile singuratice, ofilindu-se de iubire şi chinuri, până când doar vocea a mai rămas din ea[1].

c. Într-o zi, Narcis i-a trimis o sabie lui Ameinias, cel mai insistent peţitor al lui, după care este numit râul Ameinias, un afluent al râului Helisson care se varsă în Alfios. Ameinias s-a omorât pe pragul casei lui Narcis, cerând zeilor să-i răzbune moartea.

d. Artemis i-a auzit rugămintea şi l-a făcut pe Narcis să se îndrăgostească, dar refuzându-i posibilitatea să-şi ducă iubirea până la capăt. În Donacon, din Tespiai, Narcis a dat de un izvor strălucind ca argintul şi niciodată tulburat până atunci de vite, păsări sau animale sălbatice, nici măcar de crengile lăsate ale copacilor care îl umbreau; când s-a culcat, obosit, pe marginea înierbată ca să-şi potolească setea, Narcis s-a îndrăgostit de reflexia chipului său în apă. La început a încercat să-l îmbrăţişeze şi să-l sărute pe băiatul frumos din faţa lui, dar s-a recunoscut imediat pe sine şi a rămas aşa, privind fermecat în apă ore în şir. Cum putea să suporte să aibă şi să nu aibă în acelaşi timp ce îşi dorea? Suferinţa îl distrugea, şi totuşi el găsea plăcere în chinurile lui, fie şi pentru că celălalt sine al său avea să-i rămână credincios, orice s-ar întâmpla.

e. Deşi nu îl iertase pe Narcis, Echo a suferit împreună cu el. Când Narcis şi-a înfipt un pumnal în piept, ea ia repetat cuprinsă de compasiune cuvintele „Vai! Vai!”, apoi „Ah, tânăr iubit în zadar, rămas-bun!”, ultimele cuvinte rostite de el. Sângele lui Narcis s-a scurs în pământ, iar de acolo a răsărit o floare albă de narcisă, cu corolă roşie, din care acum în Cheroneea se prepară o alifie parfumată. Ea este prescrisă pentru afecţiunile urechii (deşi poate să dea dureri de cap) şi pentru vindecarea rănilor şi a degerăturilor[2].

*

1. „Narcisa” folosită în coroniţa antică a Demetrei sau a Persefonei (Sofocle, *Oedip la Colona* 682-4), numită şi *leirion*, era stânjenelul sau irisul albastru cu trei petale consacrat Zeiţei Triple

şi purtat drept cunună atunci când Cele Trei Venerabile (*115.*c*) sau eriniile erau îmbunate. Stânjenelul înfloreşte la sfârşit de toamnă, cu puţin înainte de „narcisa poetului”, acesta fiind probabil motivul pentru care Liriope a fost prezentată drept mamă a lui Narcis. Povestea morală şi fantezistă – care explică, întâmplător, şi proprietăţile medicinale ale uleiului de narcisă, un *narc*otic bine-cunoscut, după cum indică şi prima silabă a lui „Narcis” – poate fi dedusă dintr-o reprezentare care îl înfăţişează pe Alcmeon (*107.*e*) sau pe Oreste (*114.*a*) cu o coroană de crini, culcat lângă un heleşteu în care a încercat zadarnic să se purifice după ce şi-a omorât mama, eriniile refuzând să se lase îmbunate. Într-o asemenea imagine, Echo ar reprezenta fantoma batjocoritoare a mamei lui, iar Ameinias, pe tatăl lui ucis.

2. Dar *-issus*, ca şi *-inthus*, este o terminaţie cretană, şi atât „Narcissus”, cât şi „Hyacinthus” par să fi fost nume cretane de eroi-floare de primăvară a căror moarte este jelită de zeiţă pe inelul de aur găsit la Acropola miceniană; în alte părţi, el este numit Anteu (*159.*4*), poreclă a lui Dionysos. Mai mult, crinul era simbolul regal al regelui din Cnosos. Într-un basorelief pictat găsit printre ruinele palatului său, el merge pe o pajişte cu crini, cu un sceptru în mână, purtând coroană şi colier de crini.

1. Ovidiu, *Metamorfoze* III.341-401.
2. Pausanias VIII.29.4 şi IX.31.6; Ovidiu, *Metamorfoze* 402-510; Conon, *Diegesis* 24; Plinius, *Naturalis historia* XXI.75.

86. Filis şi Caria

a. Filis, o prinţesă tracă, era îndrăgostită de Acamas, fiu al lui Tezeu, care plecase să lupte în Troia. Când Troia a căzut, iar flota ateniană s-a întors acasă, Filis se ducea adesea pe ţărm, în speranţa că-i va zări corabia; dar corabia a întârziat deoarece suferise o avarie, iar Filis a murit de durere într-un loc numit Enneodos, după ce se dusese de nouă ori zadarnic pe ţărm. Ea a fost preschimbată de Atena într-un migdal, iar Acamas, care a sosit în ziua următoare, a îmbrăţişat doar scoarţa aspră a copacului. Ca răspuns la mângâierile lui, crengile au înflorit brusc, în loc să înmugurească, ceea ce de atunci încolo a rămas o particularitate a migdalilor. În fiecare an, atenienii dansează în cinstea celor doi[1].

b. Iar Caria, fiica unui rege din Laconia, era îndrăgită de Dionysos, dar a murit subit în regatul Cariei şi a fost prefăcută de el într-un nuc. Artemis a dus vestea laconienilor, care au construit atunci un templu lui Artemis Caryatis, de la care îşi iau numele Cariatidele – statui de femei folosite drept coloane. Şi în Caria femeile din Laconia dansează în fiecare an în onoarea zeiţei, aşa cum au fost învăţate de Dioscuri[2].

*

1. Despre cele două mituri se spune că au fost create pentru a explica uzul migdalelor şi al nucilor la ceremoniile dedicate lui Car sau Caria (*57.*2*), cunoscută şi ca Metis (*1.*d* şi 9.*d*), Titanida Înţelepciunii. Ele par să fie deduse dintr-o imagine care înfăţişa un poet tânăr venerând un nuc în prezenţa unei zeiţe, în timp ce nouă femei tinere executau un dans în cerc. Enneodos, care apare şi în legenda tracei Filis, care l-a scos din minţi pe Demofon (*169.*i*), înseamnă „nouă călătorii”. Numărul „nouă” era pus în legătură cu

nucile de barzii irlandezi, iar nucile, cu inspiraţia poetică; în alfabetul irlandez al copacilor (*52.*3*), litera *coll* („C”), însemnând „alună”, exprima şi numărul „nouă”. Potrivit corpusului irlandez *Dinnschenchas*, fântâna inspiraţiei din râul Boyne era umbrită de nouă aluni ai artei poetice, iar în ea locuiau peşti pestriţi care cântau. O altă Caria („aluni”) din Arcadia se afla aproape de un râu despre care Pausanias relata că ar conţine acelaşi tip ciudat de peşti (Pausanias VII.14.1-3 şi 21.1; Athenaios VIII, p. 331).

2. Zeiţa Car, de la care şi-a luat numele Caria, a devenit zeiţa profetică italiană Carmenta, „Car cea înţeleaptă” (*52.*5*; 82.*6*; 95.*5* şi 132.*6*), iar Cariatidele ei sunt nimfele alunului – aşa cum meliadele sunt nimfele frasinului, maliadele nimfele mărului şi driadele nimfele stejarului. Plinius a păstrat tradiţia conform căreia Car a inventat augurii (*Naturalis historia* VIII.57). Filis („frunzos”) ar putea fi o versiune greacă perimată a Marii Zeiţe palestiniene şi mesopotamiene Belili; în mitul lui Demofon, ea este asociată cu Rhea (*169.*j*).

1. Lucian, *Despre dans* 40; Hyginus, *Fabula* 59; Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu V.10; Mythographus Vaticanus Primus 159.
2. Pausanias III.10.8 şi IV.16.5; Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu VIII.29.

87. Arion

a. Arion din Lesbos, fiu al lui Poseidon şi al nimfei Oneia, era un maestru al lirei şi a inventat ditirambul, în onoarea lui Dionysos. Într-o zi, protectorul lui, Periandros, tiranul din Corint, i-a dat fără prea mare tragere de inimă permisiunea să viziteze Tenaros, în Sicilia, unde fusese invitat să participe la o competiţie muzicală. Arion a câştigat premiul, iar admiratorii au revărsat asupra lui atâtea daruri bogate, încât a stârnit lăcomia marinarilor tocmiţi să-l aducă înapoi în Corint.

„Ne pare foarte rău, Arion, că va trebui să mori”, a spus căpitanul navei.

„Ce crimă am comis?”, a întrebat Arion.

„Eşti prea bogat”, a răspuns căpitanul.

„Cruţaţi-mi viaţa, iar eu am să vă dau toate premiile mele”, a implorat Arion.

„Când ajungem în Corint ai să-ţi retragi promisiunea”, a zis căpitanul, „cum aş face şi eu dacă aş fi în locul tău. Un dar cu de-a sila nu e dar”.

„Prea bine”, a strigat Arion, resemnat. „Dar rogu-vă, îngăduiţi-mi să cânt un ultim cântec.”

Când căpitanul şi-a dat acordul, Arion, îmbrăcat în cea mai frumoasă mantie a lui, s-a suit pe provă, de unde a invocat zeii cu melodii pline de patos, apoi a sărit peste bord. Corabia a mers mai departe.

b. Or, cântecul lui atrăsese un banc de delfini iubitori de muzică, dintre care unul l-a luat pe Arion în spate, iar în seara aceea Arion a luat-o înaintea vasului şi a ajuns în portul Corint cu câteva zile înainte ca nava să-şi arunce ancora acolo. Periandros a fost fericit că scăpase într-un mod atât de miraculos, iar delfinul, nedorind să se despartă de Arion, a stăruit să-l însoţească la curte,

unde a sucombat curând din pricina vieţii luxoase. Arion i-a făcut o înmormântare grandioasă.

Când corabia a tras la chei, Periandros a trimis după căpitan şi echipaj, cărora le-a cerut, cu o îngrijorare prefăcută, veşti despre Arion.

„A fost reţinut în Tenaros”, a răspuns căpitanul, „de ospitalitatea fără margini a localnicilor”.

Periandros i-a pus pe toţi să jure la mormântul delfinului că au spus adevărul, apoi l-a adus de îndată pe Arion în faţa lor. Neputând să-şi nege vinovăţia, au fost executaţi pe loc. Mai târziu, Apollo a aşezat imaginea lui Arion şi a lirei lui printre stele[1].

c. Dar Arion nu a fost cel dintâi om salvat de un delfin. Un delfin l-a salvat pe Enalus atunci când a sărit peste bord ca să se alăture iubitei sale, Fineis, care, potrivit unui oracol, fusese aleasă prin tragere la sorţi şi aruncată în mare pentru a o îmbuna pe Amfitrita – s-a petrecut în timpul expediţiei fiilor lui Pentilos în Lesbos, ei fiind primii colonişti ai insulei –, iar perechea delfinului a salvat-o pe Fineis. Un alt delfin l-a salvat pe Falantos de la înec, în Marea Criseană, în drumul lui către Italia. La fel, Icadios, fratele cretan al lui Iapix, a fost călăuzit de un delfin spre Delfi, atunci când a naufragiat într-o călătorie spre Italia, şi a dat acelui loc numele delfinului, căci delfinul era însuşi Apollo deghizat[2].

*

1. Atât Arion, cât şi Periandros sunt personaje istorice din secolul al VII-lea î.Hr., iar un fragment din *Imnul către Poseidon* al lui Arion a supravieţuit. Este posibil ca povestea să se bazeze, în parte, pe o tradiţie conform căreia cântecele lui Arion au atras un banc de delfini şi, astfel, i-au descurajat pe nişte marinari să îl ucidă ca să pună mâna pe banii lui – se ştie că delfinii şi focile sunt sensibile la muzică –, şi în parte pe o interpretare eronată a unei statui care îl înfăţişa pe zeul Palemon sosind în Corint pe spatele unui delfin, cu lira în mână (*70.*5*). Nuanţa mitică a poveştii este dată de faptul că Arion e făcut fiu al lui Poseidon, ca şi tizul lui, calul sălbatic Arion (*16.*f*), şi că numele lui este dat constelaţiei Lira. Pausanias, un autor echilibrat şi corect, se îndoieşte de povestea din auzite a lui Herodot despre Arion, dar spune că a

văzut cu propriii lui ochi delfinul din Poroselene, maltratat de pescari, ale cărui răni fuseseră îngrijite de un băiat şi care răspundea la chemarea acestuia, îngăduindu-i, recunoscător, să călărească pe spatele lui (III.25.5). Aceasta sugerează că sosirea rituală a Copilului Anului Nou era prezentată teatral în Corint cu ajutorul unui delfin dresat de Preoţii Soarelui.

2. Mitul lui Enalus şi Fineis este dedus, probabil, dintr-o imagine care îi înfăţişează pe Amfitrita şi pe Triton călărind delfini. Enalus este asociat de Plutarh şi cu un cult al caracatiţei, iar numele lui îl aminteşte pe cel al lui Oedip, Copilul Anului Nou din Corint (*105.*1*); ceea ce trebuie să fi fost el în Mytilene era Falantos în Italia. Taras, fiu al lui Poseidon cu fiica lui Minos, Satiria („a satirilor"), era Copilul Anului Nou care călărea pe delfin în Tarent, despre care se spune că l-ar fi întemeiat şi unde avea un altar ca erou (Pausanias X.10.4 şi 13.5; Strabon VI.3.2); Falantos, întemeietorul oraşului dorian Tarent în 708 î.Hr., a preluat cultul delfinului de la siculii cretanizaţi pe care i-a găsit acolo.

3. Numele lui Icadios, care înseamnă „al douăzecilea", este legat, probabil, de ziua din lună în care era celebrată sosirea lui.

1. Herodot I.24; Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar XIII.25; Hyginus *Fabula* 194; Pausanias III.25.5.
2. Plutarh, *Banchetul celor şapte înţelepţi* 20; Pausanias X.13.5; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.332.

88. Minos şi fraţii lui

a. Când Zeus a părăsit-o pe Europa, după ce îi zămislise cu ea în Creta pe Minos, Radamante şi Sarpedon, ea s-a căsătorit cu Asterios, regele în funcţie, al cărui tată, Tectamos, fiu al lui Doros, adusese o coloană mixtă de eolieni şi pelasgi pe insulă, iar acolo se căsătorise cu o fiică a eolianului Creteu[1].

b. Căsătoria aceasta dovedindu-se a fi una fără copii, Asterios i-a adoptat pe Minos, Radamante şi Sarpedon şi a făcut din ei moştenitorii săi. Dar când fraţii au ajuns la maturitate, s-au certat pentru iubirea unui băiat frumos pe nume Miletos, zămislit de Apollo cu nimfa Aria, pe care unii o numesc Deione, iar alţii Teea[2]. Deoarece Miletos a decis că de Sarpedon îi plăcea cel mai mult, Minos l-a gonit din Creta, iar el a navigat cu o flotă considerabilă spre Caria, în Asia Mică, unde a întemeiat oraşul şi regatul Miletos. Anterior, acest ţinut, numit pe atunci Anactoria, fusese stăpânit vreme de două generaţii de gigantul Anax, fiu al lui Uranos cu Pământul-Mamă, şi de fiul său la fel de gigantic, Asterios, pe care Miletos l-a ucis şi, după aceea, l-a îngropat pe o insuliţă de lângă Lade. Scheletul lui Asterios a fost dezgropat de curând şi are cel puţin zece coţi lungime. Însă unii spun că Minos l-a suspectat pe Miletos că unelteşte să-l răstoarne şi să acapareze regatul, dar că se temea de Apollo şi, prin urmare, s-a abţinut să facă altceva decât să-l avertizeze pe Miletos, care a fugit în Caria din proprie voinţă[3]. Alţii zic că băiatul care a prilejuit cearta nu era Miletos, ci un oarecare Atimnios, fiu al lui Zeus şi al Casiopeei sau al lui Phoenix[4].

c. După moartea lui Asterios, Minos a revendicat tronul Cretei şi, drept dovadă a dreptului său la domnie, s-a lăudat că zeii vor răspunde oricărei rugi pe care el le-o va adresa. Mai întâi i-a dedicat un altar lui Poseidon şi, după ce a făcut toate pregătirile

pentru un sacrificiu, s-a rugat ca un taur să apară din mare. De îndată, un taur orbitor de alb a înotat spre ţărm, dar Minos a fost atât de mişcat de frumuseţea lui, încât l-a trimis în cireada sa şi a tăiat altul în schimb. Revendicarea tronului de către Minos a fost acceptată de toţi cretanii în afară de Sarpedon, care, încă oftând după Miletos, a declarat că intenţia lui Asterios fusese să împartă regatul în mod egal între cei trei moştenitori; şi, într-adevăr, Minos însuşi împărţise deja insula în trei părţi şi alesese câte o capitală pentru fiecare[5].

d. Alungat din Creta de Minos, Sarpedon a fugit în Cilicia, în Asia Mică, unde s-a aliat cu Cilix împotriva milyenilor, i-a cucerit şi a devenit regele lor. Zeus i-a acordat privilegiul de a trăi timp de trei generaţii, iar când, în cele din urmă, a murit, regatul milyan a fost denumit Licia, după succesorul lui, Licos, care se refugiase lângă el după ce fusese gonit din Atena de Egeu[6].

e. Între timp, Minos se căsătorise cu Pasifae, fiică a lui Helios şi a nimfei Crete, cunoscută şi ca Perseis. Or, Poseidon, pentru a răzbuna afrontul ce-i fusese adus de Minos, a făcut-o pe Pasifae să se îndrăgostească de taurul alb care fusese oprit de la sacrificiu. Ea şi-a mărturisit pasiunea nefirească lui Dedal, vestitul meşteşugar atenian, care trăia acum în exil la Cnosos, încântându-i pe Minos şi familia lui cu păpuşile din lemn însufleţite pe care le sculpta pentru ei. Dedal i-a făgăduit să o ajute şi a construit o vacă de lemn goală pe dinăuntru, pe care a tapisat-o cu piele de vacă, i-a pus roţi ascunse sub copite şi a împins-o pe pajiştea de lângă Gortis, unde taurul lui Poseidon păştea sub nişte stejari, printre vacile lui Minos. Apoi, după ce i-a arătat lui Pasifae cum să deschidă uşile batante din spatele vacii şi să se strecoare înăuntru cu picioarele băgate în picioarele ei din spate, s-a retras discret. Curând, taurul alb s-a apropiat şi s-a suit pe vacă, astfel încât Pasifae şi-a împlinit dorinţa şi a dat naştere mai târziu Minotaurului, un monstru cu cap de taur şi trup de om[7].

f. Dar unii spun că Minos, care îi sacrifica în fiecare an lui Poseidon cel mai bun taur pe care îl avea, s-a abţinut într-un an şi a sacrificat unul mai puţin bun, iar de aici mânia lui Poseidon; alţii zic că Zeus a fost cel ofensat, iar alţii, că Pasifae omisese timp de mai mulţi ani să o îmbuneze pe Afrodita, care acum o pedepsise cu acea dorinţă monstruoasă a ei. După aceea, taurul s-a sălbăticit şi a

distrus întreaga Cretă, până când Heracle l-a prins şi l-a adus în Grecia, unde în cele din urmă a fost omorât de Tezeu[8].

g. Minos a consultat un oracol, ca să afle cum putea să evite cel mai bine scandalul şi să ascundă ruşinea lui Pasifae. Răspunsul a fost: „Instruieşte-l pe Dedal să-ţi construiască un refugiu în Cnosos!”. Dedal a făcut întocmai, iar Minos şi-a petrecut restul vieţii în labirintul fără ieşire în mijlocul căruia i-a ascuns pe Pasifae şi pe Minotaur[9].

h. Mai înţelept decât Sarpedon, Radamante a rămas în Creta; el a trăit în bună pace cu Minos şi a primit o treime din domeniile lui Asterios. Renumit ca legiuitor drept şi integru, neînduplecat cu răufăcătorii pe care îi pedepsea, el a legiferat atât pentru cretani, cât şi pentru locuitorii insulelor din Asia Mică, dintre care mulţi au adoptat în mod voluntar codul lui judiciar. La fiecare nouă ani, vizita peştera lui Zeus şi se întorcea cu un nou corp de legi, obicei urmat apoi şi de fratele lui, Minos[10]. Dar unii neagă că Radamante era fratele lui Minos şi îl numesc fiu al lui Hefaistos, aşa cum alţii neagă că Minos era fiul lui Zeus, făcându-l fiu al lui Licastos şi al nimfei din Ida. El a lăsat pământul din Creta moştenire fiului său Gortis, după care este numit oraşul cretan, chiar dacă locuitorii din Tegeea insistă că Gortis era arcadian, fiu al lui Tegeates[11]. De asemenea, Radamante a lăsat moştenire pământul din Asia Mică fiului său Eritros, Insula Chios lui Enopion, fiul Ariadnei, primul pe care Dionysos l-a învăţat cum să facă vin, Lemnos lui Toas, alt fiu al Ariadnei, Cournos lui Enyues, Peparethos lui Stafilos, Maroneia lui Euante, Paros lui Alceu, Delos lui Anios şi Andros lui Andros[12].

i. În cele din urmă, Radamante a fugit în Beoţia deoarece îşi omorâse o rudă, şi a trăit acolo în exil, în Ocalea, unde, după moartea lui Amfitrion, s-a căsătorit cu Alcmene, mama lui Heracle. Mormintele lui şi al lui Alcmene pot fi văzute în Haliartos, aproape de o plantaţie de trestie adusă din Creta, o trestie dură din care se fac suliţe şi fluiere. Dar unii spun că Alcmene a fost căsătorită cu Radamante în Câmpiile Elizee, după moartea ei[13]. Căci Zeus îl numise unul din cei trei Judecători ai Morţilor; colegii lui erau Minos şi Eac, iar el locuia în Câmpiile Elizee[14].

*

1. Clasificarea lui Sir Arthur Evans a perioadelor succesive ale culturii cretane preclasice drept minoică I, II şi III sugerează că stăpânitorul Cretei se numea deja Minos la începutul mileniului al III-lea î.Hr.; dar este fals. Minos pare să fi fost titlul regal al unei dinastii elenice care a domnit în Creta la începutul mileniului al II-lea, fiecare rege căsătorindu-se ritualic cu Preoteasa Lunii din Cnosos şi luându-şi de la ea titlul de „Fiinţă Lunară". Minos este făcut în mod anacronic succesor al lui Asterios, nepotul lui Doros, deşi dorienii nu au invadat Creta decât la sfârşitul mileniului al II-lea. Este mai probabil ca eolienii şi pelasgii (poate incluzându-i pe „ionienii din Atica") aduşi de Tectamos („artizan") – nume care îl identifică cu Dedal şi cu Hefaistos, presupusul tată al lui Radamante – să fi fost însoţitorii originari ai lui Minos şi ca Asterios („înstelat") să fie o masculinizare a Asteriei, zeiţa ca Regină a Cerului şi creatoare a puterilor planetare (*1.*d*). *Creta* însăşi este un cuvânt grec, o formă a lui *crateia*, „zeiţă puternică sau domnitoare" – de aici Creteus şi Creteu. Recentele cercetări ale lui M. Ventris şi J. Chadwick despre scrierea liniară B, până acum nedescifrată, pentru care au fost găsite exemple în Pilos, Teba şi Micene, precum şi printre ruinele palatului din Cnosos jefuit în 1400 î.Hr., arată că, la mijlocul mileniului al II-lea, limba oficială din Cnosos era o formă timpurie de greacă eolică. Scrierea aceasta pare să fi fost inventată la origine pentru a fi folosită cu o limbă nonariană şi adaptată la greacă cu o anumită dificultate. (Încă nu s-a stabilit dacă inscripţiile în scrierea liniară A sunt în greacă sau în cretană.) Numeroase nume din mitologia greacă apar atât pe tăbliţele cretane, cât şi pe cele continentale, printre care: Ahile, Idomeneu, Tezeu, Creteu, Nestor, Efialtes, Xutos, Aiax, Glaucos şi Eol – ceea ce sugerează că multe dintre aceste mituri datează de dinainte de căderea Troiei.

2. De vreme ce Miletos este nume masculin, mitul bine-cunoscut al celor doi fraţi care se ceartă pentru favorurile unei femei a primit o turnură homosexuală. Adevărul pare să fie că în timpul perioadei de dezordine care a urmat jefuirii Cnososului de către ahei, în jurul anului 1400 î.Hr., numeroşi aristocraţi cretani vorbitori de greacă de descendenţă eolo-pelasgică sau ioniană, pentru care Zeiţa-Lună era zeitatea supremă, au migrat împreună cu vasalii lor autohtoni în Asia Mică, mai ales în Caria, Licia şi

Lidia; căci, nesocotind tradiţia dinastiei lui Sarpedon în Licia, Herodot consemnează faptul că licienii din vremea lui încă mai calculau descendenţa matriliniar (Herodot I.173; Strabon XII.8.5), asemenea celor din Caria (*75.*e*). *Miletos* poate fi un cuvânt cretan autohton sau o transliterare a lui *milteios*, „culoarea limonitului sau plumbului roşu”, sinonim deci cu Eritros sau Phoenix, ambele însemnând „roşu”. Culoarea pielii cretanilor era mai roşiatică decât cea elenică, iar licienii şi carienii erau în parte de origine cretană, ca şi puresatii (filistinii), al căror nume înseamnă de asemenea „roşu” (*38.*3*).

3. Stăpânitorii gigantici ai Anactoriei amintesc de acei anakim din *Geneza*, giganţii (*Iosna* XIV.13) alungaţi de Caleb din altarul oracular care îi aparţinuse cândva lui Efron, fiul lui Het (Tethys?). Efron a dat numele său Hebronului (*Geneza* XXIII.16) şi poate fi identificat cu Foroneu. Aceşti anakim par să fi venit din Grecia, ca membri ai confederaţiei „popoarelor mării” care le-au adus egiptenilor atâtea necazuri în secolul al XIV-lea î.Hr. Lade, locul de înmormântare al lui Asterios, fiul lui Anax, era probabil numit astfel în cinstea zeiţei Lat, Leto sau Latona (*14.*2*), iar faptul că acest Asterios poartă acelaşi nume cu tatăl lui Minos sugerează că milesienii l-au adus cu ei din Miletul cretan (*25.*6*). Conform unei tradiţii plauzibile din colecţia irlandeză de poeme *The Book of Invasions*, milesienii irlandezi, care îşi aveau originea în Creta, au fugit în Siria prin Asia Mică şi de acolo au navigat în secolul al XIII-lea î.Hr. spre vest, în Gaetulia din nordul Africii, şi, în cele din urmă, au ajuns în Irlanda prin Brigantium (Compostela, în nord-vestul Spaniei).

4. Pretenţia lui Miletos că era fiul lui Apollo sugerează că regii milesieni primeau atribute solare, asemănătoare celor din Corint (*67.*2*).

5. Triumful lui Minos, fiu al lui Zeus, asupra fraţilor săi se referă la stăpânirea în cele din urmă a Cretei de către dorieni, dar Poseidon a fost cel căruia Minos i-a sacrificat taurul, ceea ce sugerează din nou că deţinătorii anteriori ai numelui „Minos” erau eolieni. Creta fusese timp de secole un ţinut foarte bogat, iar la sfârşitul secolului al VIII-lea î.Hr. era împărţită între ahei, dorieni, pelasgi, cidonieni (eolieni) şi, în vestul extrem al insulei, „cretanii adevăraţi” (*Odiseea* XIX.171-5). Diodor din Sicilia a încercat să îl

distingă pe Minos fiul lui Zeus de nepotul lui, Minos fiul lui Licastos, dar în Cnosos au domnit succesiv două sau trei dinastii Minos.

6. Numele lui Sarpedon („care se bucură într-o arcă de lemn”) sugerează că acesta a adus cu el în Licia (*162.*9*) ritualul Eroului-Soare, care, de Anul Nou, îşi face apariţia anuală sub înfăţişarea unui copil plutind într-o arcă – asemenea lui Moise, Perseu (*73.*c*), Anios (*160.*t*) şi alţii. O legătură cretană cu mitul lui Perseu este oferită de Perseis, mama lui Pasifae. Concesia lui Zeus faţă de Sarpedon, ca acesta să poată trăi trei generaţii, înseamnă probabil că, în locul celor opt ani obişnuiţi – un Mare An – care erau durata domniei lui Minos, acestuia i se îngăduia să păstreze tronul până în al nouăsprezecelea an, când avea loc o mai bună sincronizare a timpului solar şi a celui lunar decât la sfârşitul celui de-al optulea an; şi astfel el a intrat în al treilea Mare An (*67.*2*).

7. De vreme ce „Pasifae” este, potrivit lui Pausanias (III.26.1), un nume al Lunii, iar „Itone”, celălalt nume al ei, un titlu al Atenei ca aducătoare a ploii (Pausanias IX.34.1), mitul lui Pasifae şi al taurului indică o căsătorie rituală sub un stejar între Preoteasa Lunii, care purta coarne de vacă, şi regele Minos, care purta mască de taur (*76.*1*). Potrivit lui Hesychios (*s.v.* Carten), „Gortis” înseamnă *Carten*, cuvântul cretan pentru „vacă”, iar căsătoria pare să fi fost înţeleasă ca una dintre Soare şi Lună, de vreme ce în Gortis o ciurdă de vite îi era consacrată Soarelui (Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu VI.60). Retragerea discretă a lui Dedal de pe pajişte sugerează că aceasta nu s-a desfăşurat în mod public, în stilul picţilor sau al mosinoecilor. Multor greci de mai târziu le displăcea mitul lui Pasifae şi preferau să creadă că ea a avut o aventură amoroasă nu cu un taur, ci cu un bărbat pe nume Taurus (Plutarh, *Tezeu* 19; Palefatos, *Peri apiston* II). Taurii albi, care erau consacraţi mai ales Lunii (*84.*1*), apăreau în sacrificiul anual de pe dealul Alban din Roma, în cultul trac al lui Dionysos, în ritualul cu vâsc şi stejar al druizilor galici (*50.*2*) şi, după *Book of the Dun Cow*, în riturile divinatorii care precedau străvechea încoronare irlandeză.

8. Palatul lui Minos din Cnosos era un complex de camere, anticamere, săli şi coridoare în care un vizitator de la ţară se putea pierde cu uşurinţă. Sir Arthur Evans sugerează că acesta era

Labirintul, numit astfel de la *labrys* sau „toporul cu lamă dublă”, un simbol familiar al suveranităţii cretane de forma unei luni în creştere şi a uneia în descreştere puse spate în spate, care simboliza puterea creatoare, dar şi pe cea distructivă ale zeiţei. Dar labirintul din Cnosos avea o existenţă separată de palat: era un labirint adevărat, în sensul celui din Hampton Court, şi pare să fi fost inscripţionat în mozaicul unei pardoseli ca model de dans ritual – un model care apare în locuri foarte îndepărtate, cum ar fi Țara Galilor şi nord-estul Rusiei, şi care trebuia folosit de Paşte. Acest dans era executat în Italia (Plinius, *Naturalis historia* XXXVI.85) şi Troia (Scolie la *Andromaca* de Euripide 1139) şi pare să fi fost introdus în Britania, spre sfârşitul mileniului al III-lea î.Hr., de imigranţi neolitici din nordul Africii. Homer descrie labirintul din Cnosos (*Iliada* XVIII.592): „Tocmai ca hora ce-n marea cetate la Cnosos odată/ Pentru pletoas-Ariadna vestitul Dedal a făcut-o”, iar Lucian se referă la dansurile populare din Creta ca fiind asociate cu Ariadna şi cu Labirintul (*Despre dans* 59).

9. Cultul lui Radamante e posibil să fi fost adus din Beoţia în Creta, şi nu invers. Haliartos, unde el avea un altar de erou, pare să fi fost consacrat „Zeiţei Albe a Pâinii”, adică Demetra, deoarece *Halia*, „a mării”, era un nume al Lunii ca Leucoteea, „Zeiţa Albă” (Diodor din Sicilia V.55), iar *artos* înseamnă „pâine”. Alcmene („puternică la mânie”) este un alt nume al Lunii. Deşi se spune că e un cuvânt cretan, Radamante ar putea să îl înlocuiască pe *Rhabdomantis*, „ghicind cu nuiaua”, nume luat de la câmpurile de trestie din Haliartos, unde spiritele lui mişcau în mod oracular vârfurile plantelor (*83.*3*). Dacă aşa este, tradiţia că el ar fi legiferat pentru întreaga Cretă şi pentru insulele Asiei Mici însemna că un oracol similar din Creta era consultat la începutul fiecărei noi domnii şi că declaraţiile lui aveau autoritate oriunde erau acceptate greutăţile, măsurile şi convenţiile comerciale cretane. Fără îndoială, el este numit fiu al lui Zeus, şi nu al lui Hefaistos, deoarece oracolele radamantine proveneau din peştera de pe Muntele Dicte, consacrată lui Zeus (*7.*b*).

10. La Petsofa, în Creta, au fost găsite numeroase capete şi membre umane din lut, fiecare cu o gaură prin care putea fi trecută o coardă. Fixate de trunchiuri de lemn, ele ar fi putut face parte dintre păpuşile articulate ale lui Dedal, reprezentând Zeiţa

Fertilităţii. Uzul lor consta, probabil, în a le atârna de un pom fructifer, cu membrele mişcându-se liber în vânt, pentru a asigura recolte bune. O astfel de păpuşă este înfăţişată atârnând dintr-un pom fructifer pe celebrul inel de aur din Tezaurul Acropolei din Micene. Venerarea copacilor este subiectul mai multor opere de artă minoice, iar despre Ariadna, zeiţa cretană, se spune că s-ar fi spânzurat (*Certamen Homeri et Hesiodi* 14), aşa cum a făcut şi atica Erigona (*79.*a*). Artemis Cea Spânzurată, care avea un sanctuar în Condyleia din Arcadia (Pausanias VIII.23.6), şi Elena a Copacilor, care avea un sanctuar în Rodos şi se spune că ar fi fost spânzurată de Polixo (Pausanias III.19.10), ar putea fi variante ale aceleiaşi zeiţe.

1. Diodor din Sicilia IV.60 şi V.80.
2. Diodor din Sicilia IV.60; Apollodor III.1.2.; Ovidiu, *Metamorfoze* IX.442; Antoninus Liberalis, *Transformationes* 30.
3. Pausanias VII.2.3 şi I.35.5; Ovidiu, *Metamorfoze* IX.436 şi urm.
4. Apollodor, *loc. cit.*; Scolie la Apollonios din Rodos II.178.
5. Strabon X.4.8.
6. Apollodor, *loc. cit.*; Herodot I.173.
7. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pausanias VII.4.5; Vergiliu, *Bucolicele* VI.5 şi urm.; Apollodor, *loc. cit.* şi III.1.3-4.
8. Diodor din Sicilia IV.77.2 şi 13.4; Mytographus Vaticanus Primus 47; Hyginus, *Fabula* 40 [dar textul este corupt].
9. Ovidiu, *Metamorfoze* VIII.155 şi urm.; Apollodor III.1.4.
10. Diodor din Sicilia IV.60 şi V.70; Apollodor III.1.2; Strabon, *loc. cit.*
11. Cinaethon, citat de Pausanias VIII.53.2; Diodor din Sicilia IV.60; Pausanias VIII.53.2.
12. Scolie la Apollonios din Rodos III.997; Diodor din Sicilia V.79.1-2.
13. Tzetzes, *Despre Licofron* 50; Apollodor II.4.11; Plutarh, *Lisandru* 28; Strabon IX.11.30; Ferekydes, citat de Antoninus Liberalis, *Transformationes* 33.
14. Diodor din Sicilia V.79; Homer, *Odiseea* IV.564.

89. Iubirile lui Minos

a. Minos s-a împreunat cu nimfa Paria, ai cărei fii au colonizat Parosul şi au fost ucişi mai târziu de Heracle. El s-a împreunat şi cu Androgeneia, mama modestului Asterios[1] şi a multor altora, dar mai ales s-a ţinut după Britomartis din Gortina, o fiică a lui Leto. Aceasta a inventat plasa de vânătoare şi era o însoţitoare apropiată a lui Artemis, pe ai cărei câini îi ţinea în lesă[2].

b. Britomartis s-a ascuns de Minos într-un desiş înfrunzit de stejari tineri aflaţi într-o luncă inundată de ape, iar el a urmărit-o peste munţi stâncoşi şi câmpii întinse până când, disperată, fata s-a aruncat în mare şi a fost salvată de pescari. Artemis a zeificat-o pe Britomartis sub numele de Dictinna, dar în Egina este venerată ca Afaia, deoarece a dispărut; în Sparta ca Artemis, supranumită şi „Doamna Lacului”, iar în Cefalonia ca Lafria; însă locuitorii Samosului folosesc în invocările lor numele ei adevărat[3].

c. Numeroasele infidelităţi ale lui Minos au înfuriat-o atât de tare pe Pasifae, încât ea i-a făcut o vrajă: de fiecare dată când se împreuna cu o femeie, Minos nu elibera sământă, ci o mulţime de şerpi, scorpioni şi miriapozi vătămători, care distrugeau organele vitale ale aceleia[4]. Într-o zi, Procris, fiica regelui Erehteu din Atena, pe care Cefalos, soţul ei, o părăsise, a sosit în Creta. Cefalos fusese provocat să facă asta de Eos, care se îndrăgostise de el. Când el i-a refuzat politicos avansurile pe motiv că nu putea să o înşele pe Procris, cu care schimbase jurăminte de fidelitate veşnică, Eos a protestat, zicând că Procris, pe care ea o cunoştea mai bine decât el, ar fi gata oricând să-şi calce jurământul dacă primea aur la schimb. Dat fiind că Cefalos a refuzat cu indignare să îl creadă, Eos l-a metamorfozat sub chipul unui oarecare Pteleon şi i-a zis să o atragă pe Procris în patul lui, oferindu-i o coroană de aur. El a făcut întocmai şi, aflând că Procris putea fi sedusă atât de lesne, nu

a mai avut nici un fel de remuşcări să se împreuneze cu Eos, pe care Procris era cumplit de geloasă.

d. Eos i-a născut lui Cefalos un fiu pe nume Faeton, dar Afrodita i l-a furat pe când încă era mic copil, ca să facă din el străjerul de noapte al celor mai sacre altare ale sale; iar cretanii îl numesc Adimnos, prin aceasta vrând să spună Luceafărul-de-dimineaţă şi Luceafărul-de-seară[5].

e. Între timp, Procris nu mai putea îndura să stea în Atena, unde ajunsese subiect de bârfă de când fusese părăsită, aşa încât s-a dus în Creta, unde Minos a aflat că poate fi sedusă la fel de lesne cum o făcuse şi falsul Pteleon. A ademenit-o deci cu un câine care îşi găsea întotdeauna prada şi cu o suliţă care nu îşi rata niciodată ţinta, ambele primite în dar de la Artemis[6]. Fiind pasionată de vânătoare, Procris le-a acceptat cu bucurie, dar a insistat ca Minos să înghită o băutură profilactică – un decoct de rădăcini magice inventat de vrăjitoarea Circe –, care să-l împiedice să o umple cu reptile şi insecte. Băutura a avut efectul dorit, dar Procris se temea că Pasifae ar putea s-o vrăjească şi, prin urmare, s-a întors degrabă la Atena, deghizată într-un băiat chipeş, după ce mai întâi şi-a schimbat numele în Pterelaos. Ea nu l-a mai văzut pe Minos niciodată.

f. Cefalos, căruia ea i s-a alăturat într-o partidă de vânătoare, nu a recunoscut-o, dar râvnea atât de mult la ogarul Lelaps şi la suliţa ei care nu-şi rata ţinta, încât s-a oferit să le cumpere, propunându-i o cantitate uriaşă de argint. Dar Procris a refuzat să se despartă de acestea altfel decât dacă el va face dragoste cu ea, iar când el a fost de acord să o primească în pat, i s-a destăinuit înlăcrimată că era soţia lui. Încât, în cele din urmă, cei doi s-au împăcat, iar Cefalos s-a bucurat de câinele şi suliţa lui. Dar Artemis s-a ofensat văzându-şi preţioasele daruri trecute din mână în mână de nişte mercenari adulterini şi a plănuit să se răzbune. A făcut-o pe Procris să îl suspecteze pe Cefalos că încă o mai vizita pe Eos atunci când se trezea la două ore după miezul nopţii şi se ducea să vâneze.

g. Într-o noapte, Procris s-a furişat după el în lumina palidă, purtând o tunică întunecată la culoare. Cefalos a auzit un foşnet în desişul din spatele lui, iar când Lelaps a mârâit şi s-a încordat, a aruncat suliţa care nu-şi rata ţinta şi a străpuns-o pe Procris. Areopagul l-a condamnat la surghiun veşnic pentru crimă[7].

h. Cefalos s-a refugiat în Teba, unde regele Amfitrion, presupusul tată al lui Heracle, l-a împrumutat pe Lelaps ca să vâneze vulpea din Teumesa, cea care făcea ravagii în Cadmosa. Vulpea, sortită de zei să nu fie prinsă niciodată, putea fi îmbunată doar prin sacrificarea lună de lună a unui copil. Or, de vreme ce şi Lelaps era sortit de zei să prindă orice urmărea, în Cer s-a pus întrebarea cum putea fi soluţionată contradicţia: în cele din urmă, Zeus a tranşat-o furios preschimbându-i în pietre atât pe Lelaps, cât şi pe vulpe[8].

i. Apoi, Cefalos l-a ajutat pe Amfitrion să câştige războiul contra lui Tafios şi a teleboilor. Înainte ca lupta să înceapă, Amfitrion i-a pus pe toţi aliaţii lui să jure pe Atena şi pe Ares că nu vor ascunde nici o pradă de război. Unul singur, Panopeu, şi-a călcat jurământul şi a fost pedepsit să zămislească un laş, pe vestitul Epeios[9]. Regele teleboilor era Pterelaos, pe al cărui cap Poseidon, bunicul lui, pusese o şuviţă de aur ce-i conferea nemurire. Fiica lui, Cometo, s-a îndrăgostit de Amfitrion şi, vrând să-i câştige afecţiunea, a smuls şuviţa de aur de pe capul tatălui ei, astfel că Pterelaos a murit, iar Amfitrion i-a cucerit repede pe teleboi cu ajutorul lui Cefalos, dar a condamnat-o pe Cometo la moarte pentru paricid.

j. Partea lui Cefalos din teritoriile teleboilor a fost Insula Cefalonia, care încă îi poartă numele. El nu l-a iertat nicicând pe Minos pentru că o sedusese pe Procris şi îi dăduse suliţa fatală, şi nici el nu se putea sustrage de la propria lui responsabilitate. La urma urmei, fusese primul care îşi călcase jurământul, întrucât aventura lui Procris cu falsul Pteleon nu putea fi considerată sperjur; „Nu, nu”, se lamenta el, „nu ar fi trebuit să mă culc niciodată cu Eos!”. Deşi purificat de vină, era bântuit de fantoma lui Procris şi, temându-se să nu le poarte nenoroc însoţitorilor lui, s-a dus într-o zi la Capul Leucas, unde îi construise un templu lui Apollo pe Stânca Albă, şi s-a aruncat de acolo în mare. În timp ce cădea, a rostit tare numele lui Pterelaos, căci sub acest nume Procris îi fusese cea mai dragă[10].

*

1. Seducerea unor nimfe de către Minos în stilul lui Zeus consemnează, fără îndoială, ritualul căsătoriei regelui din Cnosos

cu preotesele Lunii din diferite oraşe-state ale imperiului său.

2. Zeiţa-Lună era numită Britomartis în estul Cretei. De aceea, grecii o identificau cu Artemis (Diodor din Sicilia V.76; Euripide, *Hipolit* 145 şi *Ifigenia în Taurida* 127; Hesychios *s.v.* Britomartis) şi cu Hecate (Euripide, *Hipolit* 141, cu scolie). În vestul Cretei, ea era Dictinna, după cum ştia Vergiliu: „Ei numeau Luna, Dictinna, după numele tău” (Vergiliu, *Ciris* 305). Dictinna este legată în mit de *dictyon*, care înseamnă „plasă”, de felul celor folosite la vânătoare sau pescuit, iar *Dicte* pare să fie o formă erodată a *dictynnaeon* – „locul Dictinnei”. După introducerea sistemului patriarhal, vânarea ucigaşă a regelui sacru de către zeiţa înarmată cu o plasă a fost convertită într-o urmărire amoroasă a zeiţei de către regele sacru (*9.*1* şi 32.*b*). Ambele urmăriri apar frecvent în folclorul european (*62.*1*). Urmărirea lui Britomartis de către Minos, care este similară la filistini cu urmărirea de către Moxos sau Mopsos a lui Derceto, începe atunci când stejarii sunt pe deplin înfrunziţi – probabil în Zilele Câinelui, acela fiind momentul în care Seth îi urmărise pe Isis şi pe Copilul Horus prin câmpurile inundate din Delta Nilului – şi ia sfârşit nouă luni mai târziu, în ajun de Armindeni. Seducerea Europei de către Zeus a avut loc, de asemenea, în ajun de Armindeni (*58.*3*).

3. Dacă e să judecăm după ritualul celtiţilor nordici, unde zeiţa este numită Goda („cea bună”) – Neanthes traduce silaba *brito* prin „bună” (*Greek Historical Fragments* III, ed. Müller) –, ea călărea iniţial pe un ţap, goală sub plasa de pe ea, cu un măr într-o mână şi însoţită de un iepure şi un corb, îndreptându-se către sărbătoarea ei anuală care celebra dragostea. Locul inscripţionat cu *miserere* în Catedrala din Coventry, unde ea este înfăţişată astfel, marca ceremoniile precreştine din ajun de Armindeni în Southam şi Coventry, de unde s-a răspândit legenda lui Lady Godiva cu ajutorul credinţei. În Germania celtică, Scandinavia şi probabil şi Anglia, Goda avea o legătură rituală cu ţapul sau cu un bărbat îmbrăcat în piei de capră – regele sacru care mai târziu a devenit Diavolul din cultul vrăjitoarelor. Mărul ei este un simbol al regelui care se îndreaptă spre moarte; iepurele reprezintă vânătoarea în timpul căreia ea se transformă într-un ogar; plasa îl va prinde când el devine peşte, iar corbul va oferi oracole din mormântul lui.

4. Se pare că în Creta cultul ţapului a precedat cultul taurului şi

că Pasifae s-a căsătorit iniţial cu un rege-ţap. Lafria („cea care câştigă prada”), numele Dictinnei în Egina, era şi un nume al Zeiţei-capră Atena, despre care se spune că l-ar fi atacat pe Palas cel cu înfăţişare de ţap, a cărui piele a jupuit-o, făcându-şi aegis din ea (*9.*a*). „Lafria” sugerează că zeiţa era urmăritoarea, nu urmărita. Unele inscripţii din Egina arată că marele templu al lui Artemis îi aparţinea lui Artemis Afaia („neîntunecată”, pentru a o distinge de Hecate); în mit, Afaia înseamnă *aphanes*, „cea care dispare”.

5. Povestea lui Minos şi Procris a trecut din mit în anecdotă şi din anecdotă în roman de dragoste popular, amintind de unele poveşti din *Măgarul de aur*. Fiind legată de războiul lui Minos împotriva Atenei şi de prăbuşirea, în cele din urmă, a Cnososului, ea consemnează, poate, dorinţa regelui cretan de a se căsători cu Marea Preoteasă din Atena, ceea ce i-a ofensat pe atenieni. Pteleon („crâng de ulmi”), numele seducătorului lui Procris, s-ar putea referi la cultul viţei-de-vie care s-a răspândit din Creta în vremea lui Minos (*88.*h*), de vreme ce viţa-de-vie creştea pe spaliere din lemn de ulm; dar el poate fi derivat şi din *ptelos*, „mistreţ”. În acest caz, Cefalos şi Pteleon trebuie să fi fost iniţial regele sacru şi succesorul lui tanist deghizat în mistreţ (*18.*7*). Vrăjitoriile lui Pasifae sunt caracteristice unei Zeiţe-Lună furioase, iar Procris le combate prin vrăjitoriile lui Circe, un alt nume al aceleiaşi zeiţe.

6. Saltul lui Cefalos de pe Stânca Albă de la Capul Leucas îi reaminteşte pe bună dreptate lui Strabon (X.2.9) că leucadienii obişnuiau să arunce în fiecare an de pe stâncă în mare un bărbat purtând aripi care să îi frâneze căderea şi chiar având păsări vii legate cu sfoară de corp. Victima, un *pharmacos* sau ţap ispăşitor, a cărei izgonire elibera insula de vinovăţie, pare să fi purtat şi un parasolar alb drept paraşută (*70.*7*). Dacă supravieţuia, era aşteptat de bărci care să-l salveze şi să-l ducă pe o altă insulă (*96.*3*).

7. Mitul lui Cometo şi al lui Pterelaos se referă la tăierea părului regelui solar înaintea morţii sale (*83.*3*; 91.*1* şi 95.*5*), dar numele Pterelaos sugerează că *pharmacos*-ul înaripat aruncat ca să moară era iniţial chiar regele. Silaba *elāos* sau *elaios* reprezintă măslinul sălbatic care, asemenea mesteacănului din Italia şi din nord-vestul Europei, era folosit pentru alungarea spiritelor rele (*119.*2* şi 53.*7*), iar în dialectul din Rodos *elaios* însemna pur şi simplu *pharmacos*.

Dar destinele lui Pterelaos şi al lui Cefalos sunt legate în mod mitic de adoptarea de către Procris a numelui Pterelaos, ceea ce sugerează că ea era de fapt preoteasa Atenei, cea care l-a împins la moarte pe înaripatul Cefalos.

8. Vulpea era un simbol al cetăţii Mesena (Apollodor II.8.5 – *49.*2* şi 146.*6*), probabil din cauză că eolienii o venerau pe Zeiţa-Lună în ipostază de vulpe; iar mitul vulpii din Teumasa ar putea consemna incursiunile eoliene în Cadmeea, în căutare de copii pentru sacrificii, cărora aheii care îl venerau pe Zeus le-au pus capăt.

9. Faeton şi Adimnos (de la *a-dyomenos*, „cel care nu apune”) sunt ambele nume alegorice ale planetei Venus. Dar Faeton, fiu al lui Eos şi Cefalos, a fost confundat de Nonnos cu Faeton fiul lui Helios, care conducea carul soarelui şi s-a înecat (*42.*d*), şi cu Atimnios (de la *atos* şi *hymnos*, „nesătul de laude eroice”), un erou solar venerat de milesieni (*88.*b*).

10. Epeios, care a construit calul de lemn (*167.*a*), apare în unele legende vechi drept un războinic remarcabil de curajos, dar numele lui era aplicat în mod ironic lăudăroşilor, până când a ajuns să fie sinonim cu laşitatea (Hesychios *s.v.* Epeios).

1. Apollodor II.5.9 şi III.1.2; Nonnos, *Dionisiacele* XIII.222 şi XL.284.
2. Solinus XI.8; Calimah, *Imn către Artemis* 189; Euripide *Ifigenia în Taurida* 126; Diodor din Sicilia V.76; Aristofan, *Broaştele* 1359.
3. Pausanias II.30.3 şi III.14.2; Antoninus Liberalis, *Transformationes* 40; Herodot III.59.
4. Antoninus Liberalis, *Transformationes* 41.
5. Hesiod, *Teogonia* 986; Solinus XI.9; Nonnos, *Dionisiacele* XI.131 şi XII.217.
6. Apollodor II.4.7; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.771; Hyginus, *Fabula* 189.
7. Apollodor, *loc. cit.* şi III.15.1; Antoninus Liberalis, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabulele* 125 şi 189; Scolie la *Imn către Artemis* de Calimah 209.
8. Pausanias I.37.6 și IX.19.1.
9. Tzetzes, *Despre Licofron* 933.
10. Apollodor II.4.7; Strabon X.2.9 şi 14.

90. Copiii lui Pasifae

a. Printre copiii lui Pasifae cu Minos se numărau Acacalis, Ariadna, Androgeu, Catreu, Glaucos şi Fedra[1]. Ea i-a născut de asemenea pe Cidon lui Hermes şi pe libianul Ammon lui Zeus[2].

b. Ariadna, îndrăgită mai întâi de Tezeu, apoi de Dionysos, a născut mulţi copii vestiţi. Catreu, care i-a succedat lui Minos la tron, a fost ucis în Rodos de propriul său fiu. Fedra s-a căsătorit cu Tezeu şi a devenit cunoscută pentru nefericita ei aventură de dragoste cu Hipolit, fiul ei vitreg. Acacalis a fost prima iubire a lui Apollo; când el şi sora lui, Artemis, au venit în Tarrha ca să se purifice, din Egialeia, de pe continent, el a găsit-o pe Acacalis în casa lui Carmanor, o rudă după mamă, şi a sedus-o. Minos s-a supărat şi a alungat-o pe Acacalis în Libia, unde, spun unii, a devenit mama lui Garamas, deşi alţii susţin că acesta a fost primul om care s-a născut vreodată[3].

c. Pe când încă mai era copil, Glaucos se juca într-o zi cu mingea în palatul din Cnosos sau poate urmărea vreun şoarece, când a dispărut dintr-odată. Minos şi Pasifae l-au căutat peste tot, dar, neputând să-l găsească, au întrebat Oracolul din Delfi. Li s-a spus că acela care va putea să ofere cea mai bună comparaţie pentru o naştere neobişnuită ce tocmai avusese loc în Creta, acela avea să găsească ceea ce fusese pierdut. Minos a cercetat şi a aflat că în cirezile lui se născuse o junincă a cărei culoare se schimba de trei ori pe zi – de la alb la roşu şi de la roşu la negru. El i-a chemat la palat pe prezicătorii lui, dar nici unul nu şi-a putut imagina o comparaţie, până când Poliidos din Argos, un descendent al lui Melampus, a spus: „Această viţică seamănă cel mai bine cu o mură [sau dudă]”. Minos i-a dat pe loc ordin să plece în căutarea lui Glaucos[4].

d. Poliidos a cutreierat prin palatul-labirint până când a dat de o

bufniţă care stătea la intrarea într-o pivniţă, speriind un roi de albine, şi a luat aceasta drept un semn. În pivniţa de dedesubt a găsit un vas mare folosit pentru depozitarea mierii şi pe Glaucos înecat în el, cu capul în jos. Când descoperirea i-a fost adusă la cunoştinţă, Minos i-a consultat pe cureţi şi le-a urmat sfatul, spunându-i lui Poliidos: „Acum, că ai găsit trupul fiului meu, trebuie să-l readuci la viaţă!”. Poliidos a protestat, zicând că, nefiind Asclepios, nu stătea în puterile sale să învie morţi. „Ah, eu ştiu că nu e aşa”, a răspuns Minos. „Vei fi închis într-un mormânt cu trupul lui Glaucos şi cu o sabie şi vei rămâne acolo până când ordinele mele vor fi îndeplinite!”

e. După ce Poliidos s-a obişnuit cu întunericul din mormânt, a văzut un şarpe care se apropia de cadavrul băiatului, a luat sabia şi l-a omorât. Curând, un alt şarpe s-a apropiat alunecând şi, văzându-şi perechea moartă, s-a retras, dar s-a întors imediat cu o plantă magică în gură, pe care a aşezat-o pe trupul înţepenit. Încet, şarpele mort a revenit din nou la viaţă.

f. Poliidos a fost uluit, dar a avut prezenţa de spirit să aşeze aceeaşi plantă pe corpul lui Glaucos, cu acelaşi rezultat fericit. El şi Glaucos au strigat apoi după ajutor, până când un trecător i-a auzit şi a fugit să-l cheme pe Minos, care a fost covârşit de bucurie când a deschis mormântul şi şi-a găsit fiul în viaţă. El l-a copleşit cu daruri pe Poliidos, dar nu l-a lăsat să se întoarcă în Argos decât după ce l-a învăţat pe Glaucos arta ghicitului. Poliidos s-a supus fără nici o tragere de inimă, dar când a fost pe punctul să plece pe mare către casă, i-a zis lui Glaucos: „Băiete, scuipă-mă în gură!”. Glaucos a făcut întocmai şi a uitat pe dată tot ce învăţase[5].

g. După o vreme, Glaucos a condus o expediţie în vest şi a cerut de la italieni un regat; dar ei îl dispreţuiau pentru că nu reuşise să fie la fel de renumit ca tatăl său; cu toate astea, el a introdus centura militară şi scutul cretane în Italia şi şi-a câştigat astfel numele de Labicos, ceea ce înseamnă „purtător de centură”[6].

h. Androgeu a mers la Atena şi a câştigat toate întrecerile la Jocurile Panateniene. Dar regele Egeu ştia despre prietenia lui cu cei cincizeci de fii rebeli ai lui Palas şi, temându-se că l-ar putea convinge pe Minos, tatăl său, să îi susţină pe aceştia în cazul unei revolte făţişe, a uneltit cu megarienii să îl prindă într-o ambuscadă la Enoe, pe drumul către Teba, unde Androgeu urma să concureze

la nişte jocuri funerare. Androgeu s-a apărat cu dârzenie, dar a pierit în lupta înverşunată care a urmat[7].

i. Vestea morţii lui Androgeu a ajuns la Minos în timp ce el aducea sacrificii Graţiilor pe Insula Paros. Minos a aruncat ghirlandele şi le-a poruncit cântăreţilor din flaut să înceteze, însă a dus la capăt ceremonia; până în ziua de azi, în Paros se aduc sacrificii Graţiilor fără muzică sau flori[8].

j. Glaucos, fiul lui Minos, a fost uneori confundat cu Glaucos Antedonianul, fiu al lui Antedon sau al lui Poseidon, care a observat cândva puterea unei anumite plante de a reda viaţa – plantă semănată de Cronos în Epoca de Aur –, când un peşte mort (sau, spun unii, un iepure) a fost aşezat pe ea şi a înviat. El a gustat planta şi, devenind nemuritor, s-a aruncat în mare, unde acum este un zeu marin renumit pentru aventurile lui amoroase. Casa lui de sub ape se află în largul coastei Delosului şi în fiecare an vizitează toate porturile şi toate insulele din Grecia, rostind oracole mult preţuite de marinari şi pescari. Apollo însuşi este descris drept elev al lui Glaucos[9].

*

1. Lui Pasifae ca Lună (*51.*h*) i-au fost atribuiţi mulţi fii: Cidon, eroul eponim al oraşului Cidon de lângă Tegeea şi al coloniei cidoniene din Creta; Glaucos, un erou corintian al mării (*71.*4*); Androgeu, în a cărui onoare erau celebrate jocuri anuale în Ceramicos şi pe care atenienii îl venerau ca „Eurygyes” („rotire amplă”), pentru a arăta că era un spirit al anului solar (Hesychios *s.v.* Androgeu); Ammon, eroul oracular al oazei Ammon, echivalat ulterior cu Zeus; şi Catreu, al cărui nume pare a fi o formă masculină a lui „Catarrhoa”, Luna ca aducătoare a ploii. Fiicele ei, Ariadna şi Fedra, sunt ea însăşi sub alte nume; Ariadna, chiar dacă se citeşte *ariagne*, „cea mai pură”, pare a fi un nume sumerian, *Ar-ri-an-de*, „mamă foarte rodnică a orzului”, iar Fedra apare pe inscripţiile din sudul Palestinei drept *Pdri*.

2. Mitul lui Acacalis („fără ziduri”) pare să consemneze capturarea de către elenii invadatori din Egialeia a oraşului Tarrha din vestul Cretei, care, asemenea altor oraşe cretane, nu avea ziduri (*98.*1*), şi fuga locuitorilor marcanţi ai acestuia în Libia,

unde au devenit stăpânitorii paşnicilor garamanţi.

3. Alb, roşu şi negru, culorile junincii lui Minos, erau şi culorile lui Io, Luna în ipostază de Vacă (*56.*1*), ale taurilor sacri ai lui Augias (*127.*1*) şi, pe un vas din Caere (*Monumenti inediti* VI-VII, p. 77), ale taurului lui Minos care a răpit-o pe Europa. Mai mult, trepiedele din argilă sau ipsos consacrate zeiţei cretane, găsite la Ninou Khani şi un trepied similar găsit la Micene erau vopsite în alb, roşu şi negru, iar potrivit lui Ctesias (*Indica*), acestea erau culorile cornului de unicorn. Ca simbol calendaristic, unicornul reprezenta stăpânirea Zeiţei-Lună asupra celor cinci anotimpuri ale anului osirian, fiecare dintre ele contribuind cu câte o parte de animal la alcătuirea lui. Faptul că Glaucos urmărea un şoarece ar putea indica un conflict între adoratorii atenieni ai Atenei, însoţită de bufniţa (*glaux*) ei familiară, şi adoratorii lui Apollo Sminteus („Apollo Şoarecele"); sau este posibil ca povestea originară să fi fost că Minos i-a dat să înghită un şoarece uns cu miere – un remediu disperat prescris în vechime copiilor bolnavi în estul Mediteranei. Maniera în care el a murit se poate referi şi la utilizarea mierii ca substanţă de îmbălsămare – existau multe vase de lut în care erau înmormântaţi copii în casele cretane –, iar bufniţa era o pasăre a morţii. Albinele sunt explicate, poate, de o interpretare eronată a anumitor pietre preţioase tăiate (Weiseler, *Denkmale der Alten Kunst* II.252), care îl înfăţişau pe Hermes invocând morţii din vasele de înmormântare, în timp ce sufletele lor pluteau deasupra sub forma unor albine (*39.*8* şi 82.*4*).

4. Poliidos este atât Zagreus, cel care îşi schimba forma (*30.*a*), cât şi semizeul Asclepios, a cărui plantă regeneratoare pare să fi fost vâscul (*50.*2*) sau omologul lui est-european, mărgărintul. Legenda babiloniană a lui Ghilgameş oferă o similitudine pentru readucerea la viaţă a şarpelui. Planta vieţii veşnice îi este furată lui Ghilgameş de un şarpe, care apoi îşi leapădă pielea şi devine iar tânăr; neputând să recupereze planta, Ghilgameş se resemnează să moară. Planta este descrisă ca semănând cu cruşinul, pe care grecii îl luau ca purgativ înainte de săvârşirea Misterelor.

5. Faptul că Glaucos îl scuipă în gură pe Poliidos aminteşte de o acţiune similară a lui Apollo, atunci când Casandra nu l-a plătit pentru darul profeţiei; în cazul Casandrei însă, rezultatul nu a fost că ea şi-a pierdut darul, ci că nimeni nu o mai credea (*158.*q*).

6. Zeiţele cărora Minos le-a adus sacrificii fără obişnuitele flaute sau flori, atunci când a auzit că fiul lui murise, erau Pariile sau Cele Trei Venerabile (*89.*a*), probabil cele Trei Ursite, numite eufemistic „Graţii”. Mitul a coborât aici în anecdotă de spus la colţul străzii. Moartea lui Androgeu este un mod de a explica cearta dintre cretani şi atenieni (*98.*c*), probabil pe baza vreunei tradiţii irelevante a unei crime săvârşite în Enoe.

7. Înzestrările oraculare ale lui Glaucos Antedonianul, numele lui şi aventurile lui de dragoste, dintre care una cu Scila (*170.*t*), sugerează că el era o personificare a puterii marine a Cretei. Atât Minos (care îşi primea oracolele de la Zeus), cât şi Poseidon, protector al confederaţiei cretane (*39.*7*), se bucuraseră de Scila (*91.*2*), iar Antedon („cel care se bucură de flori”) pare să fi fost un nume al eroului cretan al florilor de primăvară, încarnat de toţi regii minoici de mai târziu (*85.*2*). Regele din Cnosos pare să se fi aliat prin căsătorii sacre cu toate statele membre ale confederaţiei sale (*89.*1*); de aici şi reputaţia lui Glaucos de iubăreţ. Este posibil ca un reprezentant din Cnosos să fi făcut o călătorie anuală prin toate coloniile de peste mare ale Cretei, la fel ca Talos (*92.*7*), comunicând ultimele decrete oraculare. Delos era o insulă cretană şi, probabil, un centru de distribuire a oracolelor aduse de la peştera de pe Muntele Dicta în Cnosos. Dar acest Glaucos seamănă şi cu Proteu, Zeul Mării oracular din Farosul egiptean (*169.*6*), şi cu Melicertes, Zeul Mării din Corint, identificat cu un alt Glaucos (*71.*4*). Este posibil ca iarba lui Cronos din Epoca de Aur să fi fost magica *herbe d’or* a druizilor.

8. O versiune a mitului lui Glaucos este citată din istoricul lidian Xantos de Plinius (*Naturalis historia* XXV.4) şi de Nonnos (*Dionisiacele* XXV.451-551) şi comemorată printr-o serie de monede din Sardes. Atunci când eroul Tilon sau Tilos („nod” sau „falus”) a fost muşcat mortal de călcâi de un şarpe veninos (*117.*1*), sora lui, Mera, („soartă”) a apelat la gigantul Damasen („supunător”) ca să îl răzbune. Un alt şarpe a adus apoi „floarea lui Zeus” din pădure şi a pus-o pe buzele perechii lui moarte, care a revenit la viaţă; Mera i-a urmat exemplul şi l-a înviat în mod similar pe Tilos.

1. Pausanias VIII.53.2; Diodor din Sicilia IV.60; Apollodor III.1.2.
2. Pausanias *loc. cit.*; Plutarh, *Agis* 9.

3. Plutarh, *Tezeu* 20; Apollodor III.2.1-2; Euripide, *Hipolit*; Pausanias II.7.7; Apollonios din Rodos IV.1493 şi urm.
4. Hyginus, *Fabula* 136; Apollodor III.3.1; Pausanias I.43.5.
5. Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.*
6. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VII.796.
7. Diodor din Sicilia IV.60.4; Apollodor III.15.7; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.14; Hyginus, *Fabula* 41.
8. Apollodor III.15.7.
9. Athenaios VII.48; Tzetzes, *Despre Licofron* 754; Ovidiu, *Metamorfoze* XIII.924 şi urm.; Pausanias IX.22.6; Servius despre *Georgicele* lui Vergiliu I.437.

91. Scila şi Nisos

a. Minos a fost întâiul rege care a controlat Marea Mediterană, pe care a curăţat-o de piraţi, şi care a stăpânit peste nouăzeci de oraşe din Creta. Când atenienii l-au ucis pe fiul lui, pe Androgeu, s-a hotărât să se răzbune pe ei şi a navigat prin toată Marea Egee ca să adune vase şi trupe înarmate. Unii locuitori din insule au fost de acord să-l ajute, alţii au refuzat. Sifonos i-a cedat la îndemnul prinţesei Arne, pe care Minos o cumpărase cu aur; dar zeii au preschimbat-o într-o stăncuţă care iubeşte aurul şi tot ce-i sclipitor. Minos a încheiat o alianţă cu locuitorii din Anafi, dar a fost refuzat de regele Eac din Egina şi a plecat de acolo, jurând să se răzbune. Eac a răspuns apoi chemării lui Cefalos şi s-a alăturat Atenei, în contra lui Minos[1].

b. Între timp, Minos a traversat Istmul Corint. A asediat Nisa, condusă de Nisos Egipteanul, care avea o fiică pe nume Scila. În oraş se afla un turn construit de Apollo [şi Poseidon?], iar la picioarele lui se găsea o piatră cântătoare care, dacă erau aruncate pietricele pe ea, suna ca o liră – deoarece Apollo îşi lăsase cândva lira acolo, în timp ce lucra ca zidar. Scila obişnuia să petreacă mult timp în vârful turnului, cântând melodii pe piatra aceea cu pietricele aduse în poala ei; iar când a început războiul, urca acolo în fiecare zi ca să privească bătălia.

c. Asediul Nisei s-a prelungit şi, curând, Scila a ajuns să cunoască numele fiecărui războinic cretan. Impresionată de frumuseţea lui Minos, de hainele splendide şi de calul lui de luptă alb, a făcut greşeala să se îndrăgostească. Unii spun că Afrodita a făcut să se întâmple asta, alţii dau vina pe Hera[2].

d. Într-o noapte, Scila s-a furişat în camera tatălui ei şi a tăiat vestita şuviţă strălucitoare de care depindeau viaţa şi tronul lui; apoi, luându-i cheile de la poarta oraşului, a deschis-o şi a fugit

afară. S-a dus drept spre cortul lui Minos şi i-a oferit şuviţa de păr în schimbul iubirii lui. „Bună afacere!”, a strigat Minos, şi, în aceeaşi noapte, după ce a intrat în oraş şi l-a prădat, s-a împreunat cu Scila; dar nu a vrut să o ia în Creta cu el, deoarece detesta paricidul. Însă Scila a înotat după corabia lui şi s-a agăţat de pupă, până când sufletul tatălui ei, Nisos, s-a repezit asupra ei sub forma unui vultur-de-mare, cu pinteni şi cioc coroiat. Îngrozită, Scila şi-a dat drumul şi s-a înecat; sufletul ei şi-a luat zborul ca pasăre *ciris*, bine-cunoscută pentru pieptul mov şi picioarele ei roşii[3]. Dar unii spun că Minos a dat ordin ca Scila să fie înecată, iar alţii, că sufletul ei a devenit un peşte *ciris*, nu pasărea cu acelaşi nume[4].

e. Nisa a fost numită ulterior Megara, în cinstea lui Megareu, un fiu al Oenopei cu Hipomenes; acesta fusese aliatul lui Nisos, se căsătorise cu fiica lui, Ifinoe, şi se spune că i-a succedat acestuia la tron[5].

f. Războiul s-a tot lungit până când Minos şi-a dat seama că nu îi poate răpune pe atenieni şi s-a rugat lui Zeus să răzbune moartea lui Androgeu; în consecinţă, întreaga Grecie a fost lovită de cutremure şi foamete. Regii multor oraşe-state s-au adunat la Delfi ca să consulte Oracolul şi li s-a spus să îl pună pe Eac să rostească rugăciuni în numele lor. După ce au făcut întocmai, cutremurele au încetat pretutindeni, în afară de Atica.

g. Atenienii au încercat atunci să scape de blestem sacrificându-i-le Persefonei pe fiicele lui Hiacintos, anume pe Anteis, Aegleis, Lictea şi Ortea, pe mormântul ciclopului Gerestos. Aceste fete se aflau la Atena venind din Sparta. Dar cutremurele au continuat, iar când atenienii au consultat iarăşi Oracolul din Delfi, li s-a zis să îi dea lui Minos orice satisfacţie dorea. El a cerut un tribut de şapte tineri şi şapte fecioare, trimişi la fiecare nouă ani în Creta ca pradă pentru Minotaur[6].

h. Apoi Minos s-a întors la Cnosos, unde a sacrificat o sută de tauri în semn de recunoştinţă pentru victoria lui. Dar sfârşitul i-a venit în al nouălea an care a urmat[7].

*

1. Cadrul istoric al mitului Scilei pare să fie o dispută dintre atenieni şi stăpânii lor cretani, nu cu mult înainte de jefuirea

Cnososului din 1400 î.Hr. Mitul însuşi, repetat aproape identic în povestea lui Pterelaos şi Cometo, originară din Insula Tafos, le aminteşte pe cele ale lui Samson şi Dalila din Filistia, Curoi, Blathnat şi Cuchulain din Irlanda şi Llew Llaw, Blodeuwedd şi Gronw din Țara Galilor, toate fiind variaţiuni pe aceeaşi temă. El se referă la rivalitatea dintre regele sacru şi succesorul lui tanist pentru a obţine protecţia Zeiţei-Lună care, la mijlocul verii, taie părul regelui şi îl trădează. Puterea regelui rezidă în părul lui, deoarece el reprezintă Soarele, iar şuviţele lui lungi şi aurii sunt comparate cu razele acestuia. Dalila îi taie părul lui Samson înainte să-i cheme pe filisteni; Blathnat îl leagă pe Curoi de un stâlp al patului său înainte să îl cheme pe amantul ei, Cuchulain, ca să-l ucidă; Blodeuwedd îl leagă pe Llew Llaw de un copac înainte să îl cheme pe amantul ei, Gronw. Sufletul lui Llew Llaw ia înfăţişarea unui vultur, iar Blodeuwedd („ca o floare frumoasă”), o femeie alcătuită în mod magic din nouă flori diferite, este preschimbată în bufniţă – ca şi Scila, probabil, în legenda greacă originară. O colaţionare a acestor cinci mituri demonstrează că Scila-Cometo-Blodeuwedd-Blathnat-Dalila este Zeiţa-Lună în ipostaza ei de primăvară şi vară, ca Afrodita Cometo („cu păr strălucitor”); toamna, ea se transformă în bufniţă sau într-o pasăre *ciris* şi devine Zeiţa Morţii Atena – care se metamorfoza în diferite păsări, inclusiv în bufniţă (*97.*4*) –, Hera sau Hecate. Numele ei, *Scila*, indică faptul că regele era sfârtecat în bucăţi după ce îi era ras capul. Ca şi în mitul lui Llew Llaw, pedeapsa aplicată ulterior trădătoarei e o adăugire morală târzie.

2. Ovidiu (*Arta iubirii* I.331) o identifică pe această Scila cu o omonimă pe care Amfitrita a transformat-o într-un monstru canin deoarece Poseidon o sedusese (*16.*2*) şi spune că ea adăpostea în pântece şi în şale câini sălbatici, ca pedeapsă pentru tăierea şuviţei lui Nisos. Ovidiu greşeşte rareori în ceea ce priveşte mitologia şi e posibil ca aici să consemneze o legendă conform căreia blestemul lui Pasifae asupra lui Minos l-a făcut să umple pântecele Scilei cu pui de câine, în loc de şerpi, scorpioni şi miriapode. Pasifae şi Amfitrita sunt aceeaşi Zeiţă-Lună şi a Mării, iar Minos, ca stăpânitor al Mediteranei, a ajuns să fie identificat cu Poseidon.

3. Sacrificarea fiicelor lui Hiacintos pe mormântul lui Gerestos se poate referi la „grădinile lui Adonis”, plantate în cinstea regelui

condamnat – fiind flori tăiate, ele se veştejeau în câteva ore. Dar Gerestos fusese unul dintre ciclopii preaheeni (*3.*b*) şi, potrivit *Etymologicum Magnum* (*s.v.* Geraestides), fiicele lui fuseseră doicile copilului Zeus în Gortina; mai mult, Gerestion era un oraş din Arcadia unde Rhea îl înfăşase în scutece pe Zeus. Atunci, Hiacintidele erau, probabil, doicile, nu fiicele lui Hiacintos: preotese ale lui Artemis care, în Cnidus, purtau numele de „Hyacinthotrophos" („doică a lui Hiacintos") şi puteau fi identificate cu Gerestidele, de vreme ce Zeus din Creta (*7.*1*), care murea în fiecare an, era imposibil de deosebit de Hiacintos. Este probabil, prin urmare, ca mitul să se refere la patru păpuşi atârnate de un pom fructifer în floare, cu feţele spre cele patru puncte cardinale, în cadrul unei ceremonii menite să facă pomii să prindă rod, dedicată lui „Artemis Spânzurata" (*79.*2* şi 88.*10*).

4. Cei şapte tineri atenieni sortiţi Minotaurului erau probabil substituţi sacrificaţi anual în locul regelui din Cnosos. Se considera mai convenabil să fie victime străine, decât cretani autohtoni, aşa cum se întâmpla şi în ritualul canaanit al Crucificării, pentru care, până la urmă, erau de ajuns prizonieri şi infractori ca substituţi ai lui Tammuz. „La fiecare nouă ani" înseamnă „la sfârşitul fiecărui Mare An de o sută de lunaţii". După ce în locul regelui sacru erau sacrificaţi cei şapte băieţi, el însuşi murea (*81.*8*). Cele şapte fecioare ateniene nu erau sacrificate; ele deveneau însoţitoare ale preotesei Lunii şi participau la luptele cu taurii, cum sunt prezentate în unele opere de artă cretane: un sport primejdios, dar nu neapărat mortal.

5. În Megara exista o serie de pietre cântătoare, după modelul xilofoanelor, şi care nu erau greu de confecţionat. Dar probabil că acolo se păstrează şi amintirea statuii cântătoare a lui Memmon din Egipt: goală pe dinăuntru, cu un orificiu în spatele gurii deschise, prin care în zori, când soarele încălzea piatra, ieşea aerul cald (*164.*2*).

1. Strabon X.4.8 şi 15; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.480-VIII.6.
2. Hyginus, *Fabula* 198; Vergiliu, *Ciris*.
3. Apollodor III.15.8; Hyginus, *loc. cit.*; Ovidiu, *Metamorfoze* VIII.6-151; Vergiliu, *loc. cit.*; Pausanias II.34.7.
4. Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias, *loc. cit.*

5. Pausanias I.39.4-5.
6. Diodor din Sicilia IV.61.
7. Ovidiu, *Metamorfoze* VIII.152 şi urm.; Homer, *Odiseea* XIX.178.

92. Dedal şi Talos

a. Originea lui Dedal este disputată. După unii, mamă i-a fost Alcipe, alţii o numesc Merope, iar alţii, Ifinoe; toţi îi dau un tată diferit, deşi e îndeobşte acceptat că el aparţinea casei regale din Atena, ce pretindea că se trage din Erehteu. Dedal era un fierar extraordinar, care îşi învăţase arta de la Atena însăşi[1].

b. Totuşi Talos, unul dintre ucenicii lui, fiul surorii lui Policasta sau Perdix, îl întrecuse deja în măiestrie, deşi avea doar doisprezece ani. Într-o zi, Talos a luat de jos, din întâmplare, mandibula unui şarpe sau, spun unii, şira unei spinări de peşte; şi, văzând că putea să o folosească pentru a tăia un băţ în două, a făcut o copie din fier şi aşa a inventat fierăstrăul. Invenţia lui, dar şi altele – cum ar fi roata olarului şi compasul de trasat cercuri –, i-au asigurat o mare reputaţie în Atena, iar Dedal, care pretindea că el făcuse primul fierăstrău, a devenit curând peste poate de invidios[2]. Dedal l-a dus atunci pe Talos sus pe Acropole şi, făcându-se că îi arată ceva în depărtare, l-a împins deodată în gol. În pofida geloziei sale, poate că nu ar fi făcut nicicând aşa ceva dacă nu l-ar fi bănuit pe Talos de relaţii incestuoase cu Policasta, mama lui. Apoi Dedal a coborât în grabă spre poalele Acropolei şi a ascuns cadavrul lui Talos într-un sac, propunându-şi să-l îngroape în secret. Când l-au întrebat trecătorii, a zis că luase din pietate un şarpe mort, aşa cum cerea legea – ceea ce nu era complet neadevărat, Talos fiind urmaş de-al lui Erehteu –, dar pe sacul lui erau pete de sânge şi crima nu a trecut neobservată, iar Areopagul l-a surghiunit pentru crimă. Potrivit unei alte relatări, el ar fi fugit înainte ca procesul să aibă loc[3].

c. Or, sufletul lui Talos – pe care unii îl numesc Calos, Circinios sau Tantalos – şi-a luat zborul sub chip de potârniche, dar trupul lui a fost îngropat acolo unde căzuse. Policasta s-a spânzurat când

a aflat de moartea lui, iar atenienii au construit lângă Acropole un sanctuar în onoarea ei[4].

d. Dedal s-a refugiat într-una din demele atice, unde oamenii se numesc dedalizi, după numele lui, apoi în Cnososul din Creta, unde regele Minos a fost bucuros să primească un meşteşugar atât de talentat. A trăit acolo o vreme, în pace şi în mare cinstire, până când Minos, aflând că o ajutase pe Pasifae să se împreuneze cu taurul alb al lui Poseidon, l-a închis o vreme în Labirint, împreună cu fiul său Icar, a cărui mamă, Naucrate, era una dintre sclavele lui Minos; dar Pasifae i-a eliberat pe amândoi[5].

e. Nu era însă uşor să fugă din Creta, de vreme ce Minos îşi ţinea toate vasele sub pază militară, iar el oferise o mare recompensă pentru prinderea lui Dedal. Dar Dedal a făcut o pereche de aripi pentru el şi o alta pentru Icar; penele mari erau cusute, însă cele mai mici au fost prinse cu ceară. I-a legat lui Icar perechea lui de aripi şi i-a spus, cu lacrimi în ochi: „Fiule, fii atent! Nici nu te înălţa prea sus, ca nu cumva soarele să topească ceara, şi nici nu coborî prea jos, ca marea să ude penele”. Apoi şi-a strecurat mâinile în perechea lui de aripi şi şi-au luat zborul. „Urmează-mă îndeaproape”, a strigat el, „să nu te rătăceşti!”.

În timp ce se îndepărtau în grabă de insulă, îndreptându-se spre nord-est dând din aripile lor, pescarii, păstorii şi ţăranii care-şi aruncau privirile în sus credeau că sunt nişte zei.

f. Lăsaseră Naxos, Delos şi Paros în urma lor, pe stânga, şi Lebynthos şi Calymne pe dreapta, când Icar, nesocotind sfatul tatălui său, a început să se înalţe spre soare, bucurându-se de avântul dat de aripile lui mari. Curând, când Dedal a privit îndărăt peste umăr, nu l-a mai putut vedea; erau doar penele împrăştiate pe valurile de dedesubt. Căldura soarelui topise ceara, iar Icar se prăbuşise în mare, înecându-se. Dedal s-a rotit în cerc până când cadavrul a ieşit la suprafaţă, apoi l-a dus pe insula din apropiere, numită acum Icaria, unde l-a îngropat. O potârniche s-a aşezat pe un stejar-veşnic-verde şi l-a privit, ciripind satisfăcută – sufletul surorii sale, Policasta, fusese în sfârşit răzbunat. Insula a dat şi numele mării dimprejurul ei[6].

g. Dar unii, necrezând povestea, spun că Dedal a fugit din Creta cu o corabie oferită de Pasifae şi că, în drumul spre Sicilia, erau pe punctul de a debarca pe o insuliţă, când Icar a căzut în apă şi s-a

înecat. Ei mai spun că Heracle a fost cel care l-a îngropat pe Icar şi, drept recunoştinţă, Dedal i-a făcut o statuie în Pisa care părea atât de vie, încât Heracle a confundat-o cu un rival şi a doborât-o cu o stâncă. Alţii zic că Dedal a inventat velele, nu aripile, ca mijloc de a întrece galerele lui Minos, şi că Icar a cârmit vasul neglijent, astfel încât corabia s-a răsturnat, iar el s-a înecat[7].

h. Dedal a zburat spre vest până când a aterizat la Cume, lângă Napoli, iar acolo şi-a dedicat aripile lui Apollo şi i-a construit un templu cu acoperiş din aur. Apoi a vizitat Camicos, din Sicilia, unde a fost primit cu ospitalitate de regele Cocalos şi a trăit printre sicilieni, bucurându-se de mare faimă şi înălţând multe clădiri frumoase[8].

i. Între timp, Minos strânsese o flotă importantă şi a plecat în căutarea lui Dedal. A luat cu el o cochilie de triton şi, oriunde mergea, promitea recompensă oricui va reuşi să treacă un fir de aţă prin ea: o problemă pe care ştia că doar Dedal era capabil să o rezolve. Ajuns în Camicos, i-a oferit cochilia lui Cocalos, care s-a angajat să treacă aţa – şi, bineînţeles, Dedal a ştiut cum să o facă. El a legat un fir subţire ca un funigel de o furnică, a dat o gaură în vârful cochiliei şi a momit furnica să parcurgă spirala ungând cu miere marginea găurii. Apoi a legat la celălalt capăt al firului subţire o sfoară de in şi a tras-o şi pe aceasta prin cochilie. Cocalos a venit cu cochilia străbătută de sfoară şi a revendicat recompensa, iar Minos, fiind sigur că găsise în sfârşit ascunzătoarea lui Dedal, a cerut să-i fie predat. Dar fiicele lui Cocalos nu suportau gândul de a-l pierde pe Dedal, care le făcea jucării atât de frumoase, şi, cu ajutorul lui, au scornit un plan. Dedal a trecut o ţeavă prin acoperişul băii şi a turnat prin ea apă clocotită sau, spun unii, catran peste Minos, în timp ce el se relaxa făcând o baie fierbinte. Cocalos, foarte posibil implicat în acest plan al lor, le-a înapoiat cretanilor cadavrul, spunând că Minos se împiedicase şi căzuse într-un cazan cu apă clocotită[9].

j. Însoţitorii lui Minos l-au îngropat cu mare pompă, iar Zeus l-a făcut judecător al morţilor în Tartar, avându-i colegi pe fratele lui, Radamante, şi pe duşmanul său Eac. Cum mormântul lui Minos se afla în centrul templului Afroditei din Camicos, el a fost onorat acolo vreme de mai multe generaţii de numeroşi sicilieni care mergeau să o venereze pe zeiţă. În cele din urmă, oasele lui au fost

duse înapoi în Creta de Teron, tiranul din Acragas.

k. După moartea lui Minos, cretanii au cunoscut o stare de totală debandadă, deoarece principala lor flotă fusese incendiată de sicilieni. Echipajele au fost nevoite să rămână peste mări; unele au construit oraşul Minoa, aproape de plaja pe care debarcaseră; alţii, oraşul Hiria din Mesapia; iar alţii au mărşăluit spre inima Siciliei şi au fortificat un deal care a devenit oraşul Enguos, numit astfel de la un izvor „foarte apropiat”. Şi acolo au construit un Templu al Mamelor, pe care au continuat să le cinstească la fel cum o făceau şi în Creta lor natală[10].

l. Cât despre Dedal, el a plecat din Sicilia ca să i se alăture lui Iolaus, nepotul şi conducătorul carului lui Heracle din Tirint, cel care a condus un corp armat de atenieni şi tespieni în Sardinia. Multe dintre lucrările lui au supravieţuit în Sardinia; ele sunt numite Dedalii[11].

m. Or, Talos era şi numele servitorului cu cap de taur al lui Minos, dat lui de Zeus ca să păzească Creta. Unii spun că el era supravieţuitorul rasei de bronz care a răsărit din frasini, alţii, că fusese creat de Hefaistos în Sardinia şi că avea o singură venă, care ducea de la gât până la glezne, unde era prinsă cu un ac de bronz. El avea sarcina să alerge de trei ori pe zi în jurul Cretei şi să arunce bolovani în orice corabie străină; de asemenea, trebuia să meargă de trei ori pe an, ceva mai agale, prin satele din Creta, ca să prezinte legile lui Minos inscripţionate pe tăbliţe de bronz. Când locuitorii din Sardinia au încercat să invadeze insula, Talos s-a înroşit pe sine în foc şi i-a distrus cu îmbrăţişarea lui fierbinte, rânjind feroce; de aici expresia „rânjet sardonic”. În cele din urmă, Medeea l-a ucis pe Talos trăgându-i vena afară şi lăsându-i sângele şi viaţa să se prelingă din el, deşi unii zic că Peas Argonautul i-a străpuns călcâiul cu o săgeată otrăvită[12].

*

1. Hefaistos este descris uneori drept fiu al Herei cu Talos (*12.*c*), iar Talos, ca mai tânărul nepot al lui Dedal; dar Dedal era un membru de rang inferior al Casei lui Erehteu, care a fost întemeiată mult după naşterea lui Hefaistos. Astfel de discrepanţe cronologice constituie regula în mitologie. Similaritatea atributelor

lui Dedal („strălucitor” sau „fasonat cu iscusinţă”), Talos („cel care suferă”) şi Hefaistos („cel care străluceşte ziua”) arată că tustrei erau doar nume diferite ale aceluiaşi personaj mitic. Icar (de la *io-carios*, „dedicat Zeiţei-Lună Car”) ar putea fi şi el un alt astfel de nume. Căci Hefaistos, zeul făurarilor, s-a căsătorit cu Afrodita, căreia îi era consacrată potârnichea; sora lui Dedal, făurarul, este numită Perdix („potârniche”); sufletul lui Talos, făurarul, îşi ia zborul ca potârniche şi o potârniche apare la înmormântarea lui Icar, fiul lui Dedal. În plus, Hefaistos a fost aruncat din Olimp, iar Talos a fost aruncat de pe Acropole. Hefaistos mergea şchiopătat; unul dintre numele lui Talos era Tantalos („şchiopătat” sau „împleticit”); un mascul de potârniche şchioapătă când îşi execută dansul amoros, ţinându-şi un pinten pregătit să îşi lovească rivalii. Mai mult, zeul latin Vulcan şchiopăta. Cultul lui a fost introdus din Creta, unde era numit Velchanos şi avea drept simbol un cocoş, deoarece cocoşul cântă în zori şi, prin urmare, era adecvat unui Erou al Soarelui. Dar cocoşul nu a ajuns în Creta decât în secolul al VI-lea î.Hr. şi este probabil să fi înlocuit potârnichea ca pasăre a lui Velchanos.

2. Se pare că dansul erotic al potârnichii era executat primăvara în cinstea Zeiţei-Lună şi că dansatorii bărbaţi şchiopătau şi purtau aripi. În Palestina, această ceremonie, numită *Pesach* („şchiopătatul”), încă era executată, potrivit lui Ieronim, la Beth-Hoglah („Altarul Şchiopului”), unde adepţii dansau în spirală. Beth-Hoglah este identificat cu „terenul de treierat al lui Atad”, pe care se jelea pentru regele şchiop Iacov, al cărui nume ar putea însemna *Jah Aceb* („zeul-călcâi”). Ieremia îi avertizează pe evrei să nu ia parte la aceste rituri canaanite orgiastice, spunând: „Potârnichea şi-a strâns puii pe care i-a ţinut ascunşi”. Anafi, o insulă situată în nordul Cretei, cu care Minos a încheiat un tratat (*91.*a*), era vestită în Antichitate ca loc de odihnă pentru potârnichile migratoare.

3. Mitul lui Dedal şi Talos, ca şi varianta lui, mitul lui Dedal şi Icar, par să combine ritualul arderii substitutului regelui solar, care îşi luase aripi de vultur (*29.*1*), în marele foc de primăvară – când începea Anul Nou palestinian –, cu ritualurile de aruncare în mare de pe o stâncă a unui *pharmacos* cu aripi de potârniche (*96.*3*), un substitut similar, şi de înţepare a regelui în călcâi cu o săgeată otrăvită (*92.*10*). Dar admiraţia pescarilor şi a ţăranilor

faţă de zburătorul Dedal este împrumutată probabil dintr-o imagine a înaripatului Perseu sau Marduk (*73.*7*).

4. Într-un anumit sens, labirintul din care scapă Dedal şi Icar era podeaua mozaicată cu modelul labirintului pe care ei trebuiau să-l urmeze în dansul ritual al potârnichii (*98.*2*); dar fuga lui Dedal în Sicilia, Cumae şi Sardinia se referă, poate, la fuga lucrătorilor în bronz autohtoni din Creta, în urma invaziilor elenice succesive. Viclenia cu cochilia de triton şi îngroparea lui Minos într-un altar al Afroditei căreia această cochilie îi era consacrată (*11.*3*) sugerează că şi Minos era considerat, în acest context, drept Hefaistos, amantul Zeiţei Mării. Moartea lui în baie este un incident care pare să fie desprins din mitul lui Nisos şi Scila (*91.*b-d*); omologul celtic al lui Nisos, Llew Llaw, a fost omorât în baie printr-un vicleşug, la fel şi alt rege sacru, Agamemnon din Micene (*112.*1*).

5. Numele Naucrate („putere maritimă”) consemnează consecinţele istorice ale înfrângerii lui Minos în Sicilia – trecerea supremaţiei maritime de la cretanii stăpânitori în mâinile grecilor. Faptul că ea era una dintre sclavele lui Minos sugerează o revoluţie de palat a mercenarilor elenici din Cnosos.

6. Dacă Policasta, celălalt nume al lui Perdix, mama lui Talos, înseamnă *polycassitere*, „mult cositor”, el aparţine mitului omului de bronz, omonimul lui Talos. Supremaţia cretană depindea în mare măsură de rezervele abundente de cositor destinat să fie amestecat cu cuprul cipriot; potrivit profesorului Christopher Hawkes, cea mai apropiată sursă era Insula Mallorca.

7. Hesychios spune că Talos era un nume al Soarelui; prin urmare, la început, Talos trebuie să fi înconjurat Creta doar o dată pe zi. Dar este posibil ca porturile Cretei să fi fost păzite împotriva piraţilor de trei corpuri de gărzi, care trimiteau patrule. Şi, de vreme ce Talos-Soarele era numit şi Taurus („taurul” – Bekker, *Anecdotae*, I.344.10 şi urm.; Apollodor I.9.26), vizita lui de trei ori pe an prin sate era probabil o călătorie regală a Regelui-Soare, purtând masca lui rituală de taur – anul cretan fiind împărţit în trei anotimpuri (*75.*2*). Îmbrăţişarea roşie-arzătoare a lui Talos ar putea consemna sacrificiile umane prin ardere oferite lui Moloch, *alias* Melkarth, care era venerat în Corint ca Melicertes (*70.*5*) şi probabil că era cunoscut şi în Creta. De vreme ce acest Talos

provenea din Sardinia, unde se spune că Dedal ar fi fugit când a fost urmărit de Minos, şi care era, în acelaşi timp, darul lui Zeus pentru Minos, mitografii au simplificat povestea atribuindu-i lui Hefaistos, şi nu lui Dedal, meritul construirii lui, Hefaistos şi Dedal fiind acelaşi personaj. *Sardonicus risus* sau *rictus*, rigidizarea muşchilor faciali, simptom caracteristic al trismusului, era numită astfel probabil din cauză că omul-cerb al bronzurilor primitive din Sardinia avea acelaşi rânjet larg şi melancolic.

8. Vena unică a lui Talos ţine de vechiul secret al turnării bronzului prin metoda *cire-perdue*. Mai întâi, făurarul făcea o imagine din ceară de albine pe care o acoperea cu un strat de argilă şi o introducea în cuptor. De îndată ce argila era bine arsă, dădea o gaură în locul dintre călcâi şi gleznă, astfel încât ceara curgea afară şi obţinea cu abilitate un mulaj în care se putea turna bronz topit. După ce îl umplea, iar metalul dinăuntru se răcea, spărgea lutul, rămânând cu o imagine din bronz a aceleiaşi forme precum cea iniţială din ceară. Cretanii au dus metoda *cire-perdue* în Sardinia, odată cu cultul lui Dedal. De vreme ce Dedal şi-a învăţat meşteşugul de la Atena, cunoscută sub numele de Medeea în Corint, este posibil ca povestea morţii lui Talos să fi fost o interpretare eronată a unei imagini care o înfăţişa pe Atena demonstrând metoda *cire-perdue*. Tradiţia conform căreia ceara topită a provocat moartea lui Icar pare să se refere mai degrabă la mitul vărului său Talos, deoarece Talos, omul de bronz, este strâns legat de omonimul său, lucrător în bronz şi reputat inventator al compasului.

9. Compasurile fac parte din secretul lucrătorului în bronz, esenţial pentru trasarea precisă a cercurilor concentrice atunci când bolurile, coifurile şi măştile trebuiau bătute cu ciocanul. De aceea Talos era cunoscut ca Circinos, „cel circular”, nume care se referă atât la parcursul soarelui, cât şi la utilizarea compasului (*3.*2*). Inventarea fierăstrăului de către el a fost scoasă în evidenţă pe bună dreptate; cretanii aveau fierăstraie turnante mici cu două opritoare pentru lucrări speciale, pe care le foloseau cu o dexteritate extraordinară. Talos este fiul unei nimfe a frasinului, deoarece cărbunii de frasin oferă o căldură foarte intensă pentru topire. Acest mit aruncă lumină şi asupra creării din lut a omului de către Prometeu; în legenda ebraică, rolul lui Prometeu era jucat

de Arhanghelul Mihail, care lucra sub supravegherea lui Iehova.

10. Străpungerea lui Talos de către Peas aminteşte de străpungerea în călcâi a lui Ahile de către Paris şi de moartea centaurilor Folos şi Chiron (*126.*3*). Aceste mituri sunt strâns legate. Folos şi Chiron au murit din cauza săgeţilor otrăvite ale lui Heracle. Peas era tatăl lui Filoctet şi, atunci când Heracle fusese otrăvit de un alt centaur, i-a poruncit acestuia să aprindă rugul funerar. Drept urmare, Filoctet a obţinut aceste săgeţi (*145.*f*), dintre care una l-a otrăvit (*161.*l*). Paris a împrumutat apoi săgeţile mortale de la Apollo tesalianul pentru a-l omorî pe Ahile, fiul adoptiv al lui Chiron (*164.*j*). În cele din urmă, când Filoctet l-a răzbunat pe Ahile străpungându-l pe Paris, el a utilizat o altă săgeată din tolba lui Heracle (*166.*e*). Regele sacru din Tesalia era omorât, se pare, de o săgeată înmuiată în venin de viperă, pe care succesorul său i-o înfigea între călcâi şi gleznă. În *Mahabharata* sanscrită, eroul divin Krishna, pe care grecii lui Alexandru l-au identificat cu Heracle, a fost străpuns în călcâi şi omorât de vânătorul Jara, care apare în unele mituri ca frate al său, adică succesor.

11. În mitul celtic, labirintul a ajuns să însemne mormântul regal (*White Goddess*, p. 105); faptul că la fel s-a întâmplat şi la grecii din vechime este sugerat de definiţia din *Etymologicum Magnum*, ca „peşteră în munte”, şi de cea a lui Eustathios (Despre *Odiseea* lui Homer XI.1688) ca „peşteră subterană”. Etruscul Lars Porsena a făcut un labirint pentru mormântul lui (Varro, citat de Plinius, *Naturalis historia* XXXVI.91-3), iar în „peşterile ciclopilor”, adică cele preelenice, de lângă Nauplia (Strabon VIII.6.2), din Samos (Plinius, *Naturalis historia* XXXIV.83) şi din Lemnos (Plinius, *op. cit.* XXXVI.90), existau labirinturi. Prin urmare, a scăpa din labirint însemna a fi reîncarnat.

12. Deşi Dedal este considerat atenian din cauza demei atice numite în cinstea lui, meşteşugurile lui au fost introduse în Atica din Creta, nu invers. Probabil că jucăriile făcute de el pentru fiicele lui Cocalos erau păpuşi cu membre mobile, asemenea celor care le încântau pe Pasifae şi pe fiica ei Ariadna (*88.*e*) şi care par să fi fost folosite în cultul atic al copacului al lui Erigona. În orice caz, Policasta, sora lui Dedal, s-a spânzurat, ca şi cele două Erigona şi Ariadna însăşi (*79.*2*; 88.*10* şi 98.*5*).

13. Messapienii din Hiria, ulterior Uria, acum Oria, erau cunoscuţi în epoca clasică pentru obiceiurile lor cretane – păr cârlionţat, mantii cu broderii florale, topor cu lamă dublă şi aşa mai departe; iar ceramica găsită acolo poate fi datată spre anii 1400 î.Hr., ceea ce susţine această poveste.

1. Apollodor III.15.8; Plutarh, *Tezeu* 19; Ferekydes, citat în Scolia la *Oedip la Colona* de Sofocle 472; Hyginus, *Fabula* 39.
2. Apollodor, *loc. cit.*; Ovidiu, *Metamorfoze* VIII.236-59; Hyginus, *Fabula* 274; Plinius, *Naturalis historia* VII.57.
3. Fulgentius, *Mythologiae* III.2; Mytographus Vaticanus Primus 232; Mytographus Vaticanus Secundus 130; Diodor din Sicilia IV.76.6; Hyginus, *Fabula* 39; Pausanias VII.4.5.
4. Pausanias I.21.6; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.14; Hellanicos, citat în Scolia la *Oreste* de Euripide 1650; Ovidiu, *loc. cit.*; Suidas şi Photios *s.v.* Sanctuarul lui Perdix.
5. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* I.12.
6. Isidor din Sevilla, *Etimologii* XIV.6; Hyginus, *Fabula* 40; Ovidiu, *Metamorfoze* VIII.182-235.
7. Diodor din Sicilia IV.77; Apollodor II.6.3; Pausanias IX.11.2-3.
8. Vergiliu, *Eneida* VI.14 şi urm.; Pausanias VII.4.5; Diodor din Sicilia IV.78.
9. Pausanias, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* I.14-15; Zenobius, *Proverbia* IV.92; Diodor din Sicilia IV.79.
10. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Herodot VII.170.
11. Pausanias VII.2.2; Diodor din Sicilia IV.30.
12. Suidas *s.v.* Risus Sardonicus; Apollonios din Rodos, *Argonauticele* 1639 și urm.; Apollodor I.9.26; Platon, *Minos* 320c.

93. Catreu şi Altemenes

a. Catreu, cel mai mare fiu rămas în viaţă al lui Minos, a avut trei fiice, pe Erope, Climene şi Apemosine, şi un fiu, Altemenes. Atunci când un oracol a prezis că unul dintre copiii lui îl va ucide pe Catreu, Altemenes şi Apemosine cea iute de picior au părăsit din evlavie filială Creta, cu un alai numeros, în speranţa că vor scăpa de blestem. Au debarcat pe Insula Rodos şi au întemeiat oraşul Cretania, numindu-l astfel în cinstea insulei lor natale[1]. Mai târziu, Altemenes s-a stabilit în Camiros, unde era ţinut la mare cinste de locuitori, şi i-a înălţat un altar lui Zeus pe Muntele Atabyrion din apropiere, de pe vârful căruia, în zilele senine, putea să vadă în depărtare îndrăgita lui Creta. În jurul altarului a pus tauri de bronz, care mugeau de fiecare dată când vreun pericol ameninţa Rodosul[2].

b. Într-o zi, Hermes s-a îndrăgostit de Apemosine, dar ea l-a respins şi a fugit de el. În seara aceea a surprins-o lângă un izvor. Ea a dat să fugă iar, dar el presărase nişte piei alunecoase pe singura cale de scăpare, astfel că ea a căzut întinsă la pământ şi el a reuşit s-o siluiască. Când Apemosine s-a întors la palat şi i-a povestit îndurerată lui Altemenes despre nenorocirea ei, el a strigat „Eşti o mincinoasă şi o desfrânată!” şi a ucis-o.

c. Între timp, Catreu, neavând încredere în Erope şi Climene, celelalte fiice, le-a alungat din Creta, al cărei rege era acum. Erope, care fusese sedusă de Tiest Pelopidul, s-a căsătorit cu Plistene, cu care i-a avut pe Agamemnon şi Menelaos, iar Climene s-a căsătorit cu Nauplios, renumitul navigator. În cele din urmă, bătrân şi însingurat şi, din câte ştia el, fără moştenitor la tronul său, Catreu a plecat în căutarea lui Altemenes, pe care îl iubea foarte mult. Dar debarcând într-o noapte în Rodos, el şi însoţitorii lui au fost luaţi drept piraţi şi ucişi de văcarii din Camiros. Catreu a încercat să

spună cine era şi de ce venise, dar lătratul câinilor i-a acoperit vocea. Altemenes a venit în goană de la palat ca să respingă presupusa incursiune a piraţilor şi, nerecunoscându-şi tatăl, l-a ucis cu o lance. Când a aflat că până la urmă oracolul se împlinise, în pofida îndelungatului său exil voluntar, s-a rugat să fie înghiţit de pământ. Drept urmare, s-a deschis o prăpastie şi el a dispărut în ea, dar i se acordă cinstire ca unui erou până în ziua de azi[3].

*

1. Acest mit născocit, care evocă ocupaţia miceno-minoică a Rodosului din secolul al XV-lea î.Hr., are şi menirea de a explica libaţiile vărsate într-o prăpastie de un erou din Rodos, ca şi scenele erotice în timpul cărora femeile dansau pe pieile proaspăt jupuite ale animalelor sacrificiale. Terminaţia *byrios* sau *buriash* apare în titlul regal al celei de-a Treia Dinastii Babiloniene, fondată în 1750 î.Hr., iar zeul Atabyrios din Creta, ca şi Atabyrion (Muntele Tabor) din Palestina, vestit pentru cultul său al viţelului de aur, era hititul Tesup, un Zeu al Soarelui deţinător de vite (*67.*1*). Rodos a aparţinut mai întâi Zeiţei-Lună sumeriene Damkina sau Danae (*60.*3*), dar a trecut în posesiunea lui Tesup (*42.*4*), iar odată cu prăbuşirea Imperiului Hitit a fost colonizat de cretanii vorbitori de greacă; aceştia au păstrat cultul, dar au făcut din Atabyrios fiul lui Pretos („primul om”) şi al lui Eurinome Creatoarea (*1.*a*). În epoca doriană, Zeus Atabyrios a uzurpat cultul din Rodos al lui Tesup. Mugetul taurilor trebuie să fi fost produs prin învârtirea unor *rhomboi* sau uruitoare (*30.*1*), utilizate pentru alungarea spiritelor rele.

2. Moartea lui Apemosine în Camiros se poate referi la o reprimare brutală de către invadatorii hitiţi, mai degrabă decât de cei cretani, a unui ordin al preoteselor oraculare din Camiros. Cele trei fiice ale lui Catreu sunt, asemenea Danaidelor, familiara Triadă a Lunii, Apemosine fiind a treia persoană, omoloaga Camirei. Catreu ucis accidental de Altemenes, ca şi Laios ucis accidental de fiul lui Oedip (*105.*d*) şi Odiseu de fiul său Telegonos (*171.*k*), trebuie să fi fost predecesor în funcţia sacră de rege, mai degrabă decât tată, dar povestea a fost spusă eronat; fiul, nu tatăl, ar trebui să debarce pe insulă şi să arunce lancea cu vârfuri din

cozi de pisică-de-mare.

1. Apollodor III.2.1.
2. Diodor din Sicilia V.78; Apollodor, *loc. cit.*; Strabon XIV.2.2; Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar VII.159.
3. Apollodor III.2.1-2; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*

94. Fiii lui Pandion

a. Atunci când Erehteu, regele Atenei, a fost omorât de Poseidon, fiii săi Cecrops, Pandoros, Metion şi Orneos s-au certat pe succesiune, iar Xutos, care a dat verdictul prin care Cecrops, cel mai mare, a devenit rege, a trebuit să părăsească Atica în grabă[1].

b. Cecrops, pe care Metion şi Orneos l-au ameninţat că-l ucid, a fugit mai întâi în Megara, apoi în Eubeea, unde Pandoros i s-a alăturat şi au întemeiat acolo o colonie. Tronul Atenei i-a revenit fiului lui Cecrops, Pandion, a cărui mamă era Metiadusa, fiica lui Eupalamos[2]. Dar el nu a păstrat puterea prea mult, căci, deşi Metion a murit, fiii lui cu Alcipe sau Ifinoe s-au dovedit a fi la fel de invidioşi ca şi el. Aceşti fii se numeau Dedal, pe care unii însă îl numesc nepot al lui; Eupalamos, pe care alţii îl numesc tată al lui; şi Sicion. Sicion este şi el numit fiu al lui Erehteu, Pelops sau Maraton, aceste genealogii fiind foarte încâlcite[3].

c. Când fiii lui Metion l-au izgonit pe Pandion din Atena, el a fugit la curtea lui Pilas, Pilos sau Pilon, un rege lelegian din Megara[4], cu a cărui fiică, Pilia, s-a căsătorit. Mai târziu, Pilas l-a ucis pe Bias, unchiul său, şi, lăsându-l pe Pandion să domnească în Megara, s-a refugiat în Mesenia, unde a întemeiat oraşul Pilus. Împins într-acolo de Neleu şi de pelasgii din Iolcos, el a intrat în Elida şi a întemeiat acolo un al doilea Pilus. Pilia i-a născut lui Pandion patru fii în Megara: Egeu, Palas, Nisos şi Licos, chiar dacă fraţii invidioşi ai lui Egeu au răspândit zvonul că era fiul bastard al lui Scirios[5]. Pandion nu s-a mai întors nicicând în Atena. El se bucură de un altar de erou în Megara, unde mormântul lui poate fi văzut pe Faleza Atenei-Cufundar, ca dovadă că acest teritoriu aparţinuse cândva Atenei; Atena l-a ascuns pe Cecrops sub aripile ei şi l-a dus la adăpost în Megara deghizată într-o pasăre cufundar[6].

d. După moartea lui Pandion, fiii lui au pornit în marş contra Atenei, i-au izgonit pe fiii lui Metion şi au împărţit Atica în patru, după cum le recomandase tatăl lor. Cel mai mare, Egeu, a primit suveranitatea asupra Atenei, în timp ce fraţii lui au tras la sorţi părţile rămase ale regatului: Nisos a câştigat Megara şi zona rurală din jur, până la Corint spre vest; Licos a câştigat Eubeea; iar Palas, Atica meridională, unde a creat o rasă de giganţi robuşti[7].

e. Fiul lui Pilas, Sciron, care s-a căsătorit cu una dintre fiicele lui Pandion, a contestat pretenţiile lui Nisos asupra Megarei, iar Eac, chemat să judece disputa, a acordat funcţia de rege lui Nisos şi urmaşilor lui, dar conducerea armatelor i-a dat-o lui Sciron. Pe vremea aceea, Megara se numea Nisa, iar Nisos a dat şi numele portului Niseea, pe care l-a fondat. El a fost ucis de Minos şi a fost îngropat la Atena, unde mormântul lui mai poate fi văzut în spatele Lyceumului. Însă locuitorii Megarei, care nu recunosc că oraşul lor a fost vreodată cucerit de cretani, susţin că Megareu s-a căsătorit cu fiica lui Nisos, Ifinoe, şi i-a succedat acestuia[8].

f. Ca şi Cecrops şi Pandion, Egeu şi-a văzut viaţa ameninţată permanent de comploturile rudelor, printre ei şi Licos, pe care se spune că l-ar fi exilat din Eubeea. Licos s-a refugiat alături de Sarpedon şi a dat numele său Liciei, după ce mai întâi l-a vizitat pe Afareu în Arene, iniţiindu-i pe cei din casa regală în Misterele Marilor Zeiţe Demetra şi Persefona, ca şi în ale lui Atthis, din capitala meseniană antică Andania. Această Atthis, care a dat numele ei Aticii, era una dintre fiicele lui Cranaos, regele autohton al Atenei care a domnit pe vremea Potopului lui Deucalion. Crângul de stejari din Andania, unde Licos îi purifica pe iniţiaţi, încă îi poată numele[9]. Acestuia îi fusese dată puterea profeţiei, şi oracolul lui a fost cel care a declarat mai târziu că dacă mesenienii vor păstra un anumit lucru secret, aveau să-şi recupereze într-o zi patrimoniul, dar dacă nu, aveau să-l piardă pentru totdeauna. Licos se referea la o descriere a Misterelor Marii Zeiţe gravată pe o foaie de cositor, pe care mesenienii au îngropat-o atunci într-o urnă de bronz între o tisă şi un mirt, pe vârful Muntelui Ithone; Epaminonda Tebanul a dezgropat-o în cele din urmă atunci când le-a redat mesenienilor vechea lor strălucire[10].

g. Lyceumul din Atena este numit şi el în cinstea lui Licos; din cele mai vechi timpuri, el a fost consacrat lui Apollo, care acolo şi-a

primit pentru prima oară supranumele de „Lycaean”, şi a alungat lupii din Atena cu mirosul sacrificiilor lui[11].

*

1. Genealogii mitice precum acestea erau menţionate de fiecare dată când suveranitatea statelor sau privilegiile ereditare începeau să fie disputate. Împărţirea Megarei între regele sacru, care săvârşea sacrificiile necesare, şi succesorul său, care comanda armata, are un echivalent în Sparta (*74.*1*). Numele lui Egeu aminteşte de cultul caprei din Atena (*8.*1*), iar al lui Licos, de cel al lupului; orice atenian care omora un lup era obligat să îl îngroape printr-o donaţie publică (Scolie la Apollonios din Rodos II.124). Cufundarul era consacrat Atenei ca protectoare a vaselor şi, de vreme ce Faleza Atenei domina marea, este posibil ca ea să fi fost una dintre falezele de pe care preotesele ei îi aruncau pe acei *pharmacos* cu pene (*70.*7*, 89.*6* etc.). Atthis (*actes thea*, „zeiţa coastei accidentate”) pare să fi fost un nume al Zeiţei Triple atice; surorile ei se numeau Cranae („pietros”) şi Cranaechme („vârf stâncos” – Apollodor III.14.5); şi, ca şi Procne şi Filomela, care după ce au fost preschimbate în păsări au fost numite Atthis (Marţial I.54.9 şi V.67.2), este probabil ca ea să fi avut legătură cu acelaşi ritual de pe înălţimea falezei. Ca şi Atena, Atthis are mai multe alte epifanii ca pasăre la Homer (*97.*4*). Misterele Marii Zeiţe, care se referă la reînviere, au fost îngropate între tisă şi mirt deoarece acestea reprezentau ultima vocală şi, respectiv, ultima consoană din alfabetul copacilor (*52.*3*) şi erau consacrate Zeiţei Morţii.

1. Apollodor III.15.1 şi 5; Plutarh, *Tezeu* 32; Pausanias VII.1.2.
2. *Ibid.* I.5.3; Eustathios despre Homer p. 281; Apollodor III.15.5.
3. Ferekydes, citat în Scolia la *Oedip la Colona* de Sofocle 472; Apollodor III.15.8; Diodor din Sicilia IV.76.1; Pausanias II.6.3.
4. Apollodor III.15.5; Pausanias IV.36.1 şi I.29.5.
5. Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias IV.36.1.
6. Pausanias I.41.6; I.5.3 şi I.39.4; Hesychios *s.v.* Aethyia.
7. Apollodor III.15.6; Sofocle, citat de Strabon I.6; Pausanias I.5.4 şi I.39.4.
8. Pausanias I.39.4-5 şi 19.5; Strabon IX.1.6.
9. Herodot I.173; Pausanias I.2.5 şi IV.1.4-5.

10. Pausanias X.12.5; IV.20.2 şi 26.6.
11. *Ibid.* I.19.4; Scolie la Demostene XXIV.114.

95. Naşterea lui Tezeu

a. Prima soţie a lui Egeu a fost Melite, fiică a lui Hoples, iar a doua, Chalciope, fiică a lui Rexenor, dar nici una nu i-a născut vreun copil. Punând acest fapt, ca şi nenorocirile surorilor sale Procne şi Filomela, pe seama furiei Afroditei, Egeu a introdus cultul ei în Atena şi apoi s-a dus să consulte Oracolul din Delfi. Oracolul l-a prevenit să nu dezlege gura burdufului de vin decât atunci când va ajunge în cel mai înalt loc din Atena, altfel avea să moară într-o zi de durere, răspuns pe care Egeu nu l-a putut tălmăci[1].

b. Pe drumul spre casă, Egeu a trecut prin Corint, iar acolo Medeea l-a pus să jure solemn că avea s-o apere de orice duşman, dacă vreodată avea să caute refugiu în Atena, promiţându-i în schimb să-i procure prin magie un fiu. Apoi Egeu a mers la Trezena, unde vechii lui tovarăşi Piteu şi Trezen, fii ai lui Pelops, veniseră recent din Pisa ca să împartă un regat cu regele Aetius. Aetius era succesorul tatălui său, Anthas, fiu al lui Poseidon şi al lui Alcione, care, după ce întemeiase oraşele Anteia şi Hiperia, plecase cu puţin timp în urmă pe mare să pună temelii Halicarnasului din Caria. Dar Aetius pare să se fi bucurat puţin timp de puterea sa, deoarece, după moartea lui Trezen, Piteu a unit Anteea şi Hiperia într-un singur oraş pe care l-a dedicat în comun Atenei şi lui Poseidon, numindu-l Trezena[2].

c. Piteu era cel mai învăţat om din vremea sa, iar una dintre cele mai cunoscute apoftegme ale lui despre prietenie este citată deseori: „Nu omorî speranţa pe care prietenia a născut-o, ci caută să o împlineşti cât mai mult!”. El a pus bazele sanctuarului lui Apollo Oracular din Trezena, cel mai vechi altar din Grecia care a supravieţuit, şi a dedicat de asemenea un templu Zeiţei Triple Temis. Trei tronuri albe de marmură, plasate deasupra

mormântului său din spatele templului lui Artemis Izbăvitoarea, obişnuiau să îi servească lui şi altora drept scaune de judecată. De asemenea, el a predat arta oratoriei în sanctuarul muzelor din Trezena – cel întemeiat de Ardalos, fiul lui Hefaistos, renumitul inventator al flautului – şi încă mai există un tratat de retorică scris de mâna lui[3].

d. Or, în timp ce Piteu trăia încă în Pisa, Belerofon i-a cerut mâna fiicei lui, a Etrei, dar a fost izgonit în Caria, în dizgraţie, înainte ca această căsătorie să poată fi celebrată; deşi promisă lui Belerofon, Etra avea puţine speranţe ca el să se mai întoarcă. Întristat de virginitatea ei forţată şi influenţat de vraja pe care Medeea o arunca de departe asupra lor, a tuturor, Piteu l-a îmbătat pe Egeu şi l-a trimis în patul Etrei. Mai târziu, în aceeaşi noapte, Poseidon s-a bucurat şi el de ea. Căci, supunându-se unui vis trimis de Atena, ea l-a părăsit pe Egeu beat şi a trecut prin apa puţin adâncă până în Insula Sferia, care este aproape de Trezena de pe continent, şi a făcut libaţii la mormântul lui Sferos, conducătorul carului lui Pelops. Acolo, cu complicitatea Atenei, Poseidon a prins-o cu forţa, apoi Etra a schimbat numele insulei din Sferia în Hiera şi a construit un templu al Atenei Apaturia, instituind regula ca de atunci încolo fetele din Trezena să îşi dedice zeiţei centurile lor de castitate înainte de căsătorie. Totuşi, Poseidon i-a cedat cu generozitate lui Egeu paternitatea oricărui copil născut de Etra în decursul următoarelor patru luni[4].

e. Când s-a trezit şi s-a văzut în patul Etrei, Egeu i-a spus că, dacă urmau să aibă un fiu, acesta nu trebuia abandonat sau izgonit, ci crescut pe ascuns în Trezena. Apoi s-a întors pe mare ca să celebreze Sărbătoarea Panateniană, după ce şi-a ascuns sabia şi sandalele sub o stâncă scobită, cunoscută drept Altarul lui Zeus Puternicul, care se afla pe drumul dinspre Trezena spre Hermione. Dacă, atunci când va creşte mare, băiatul va putea să clintească stânca din loc şi să recupereze sabia şi sandalele, avea să fie trimis cu ele la Atena, drept dovadă a originii lui. Între timp, Etra trebuia să păstreze tăcerea, astfel încât nepoţii lui Egeu, cei cincizeci de copii ai lui Palas, să nu uneltească împotriva vieţii ei. Sabia era moştenire de familie din partea lui Cecrops[5].

f. Într-un loc numit acum Genetlion, pe drumul dinspre oraş spre portul Trezena, Etra a născut un băiat. Unii spun că i-a dat

chiar atunci numele Tezeu, deoarece dovezile fuseseră *depuse* pentru el; alţii spun că el şi-a câştigat acest nume mai târziu la Atena. El a fost crescut în Trezena, unde păzitorul lui, Piteu, a răspândit discret zvonul că tatăl lui era Poseidon, iar un oarecare Connidas, căruia atenienii încă îi mai sacrifică un berbec în ziua de dinaintea Sărbătorilor lui Tezeu, i-a fost învăţător. Dar unii spun că Tezeu a crescut la Maraton[6].

g. Într-o zi, Heracle, care lua cina împreună cu Piteu la Trezena, şi-a scos pielea de leu şi a aruncat-o peste un scaun. Când copiii din palat au venit, au luat-o cu toţii la goană ţipând, mai puţin Tezeu, în vârstă de şapte ani pe atunci, care a dat fuga să apuce un topor dintr-o stivă de lemne, pregătit să atace un leu adevărat[7].

h. La vârsta de şaisprezece ani, Tezeu a mers la Delfi şi i-a oferit lui Apollo prima şuviţă din părul său. Însă şi-a ras doar partea din faţă a capului, precum arabii şi mysienii sau ca belicosul Abantes din Eubeea, în faţa căruia adversarii nu aveau nici o şansă de scăpare în lupta corp la corp. Acest tip de tunsoare şi incinta în care el a săvârşit ceremonia îi poartă încă numele. Tezeu era acum un tânăr puternic, inteligent şi prudent, iar Etra l-a dus la stânca sub care Egeu ascunsese sabia şi sandalele şi i-a spus povestea naşterii lui. Tezeu a mişcat fără nici o dificultate stânca, numită de atunci „Stânca lui Tezeu”, şi a recuperat dovezile. Dar, prevenit de Piteu şi la îndemnurile mamei lui, nu a vrut să meargă la Atena pe calea sigură a mării, ci a insistat să călătorească pe jos, îmboldit de dorinţa de a întrece isprăvile vărului său primar, Heracle, pe care îl admira foarte mult[8].

*

1. Piteu este o formă masculină de la Pitthea. Numele oraşelor pe care le-a unit pentru a crea Trezena sugerează un calendar triadic matriarhal (*75.*2*), constând din Anteea („înflorită”), Zeiţa Primăverii; Hiperia („din înalturi”), Zeiţa Verii, când soarele este la zenit; şi Pitthea („zeiţa pinului”), venerată toamna, când Attis-Adonis (*79.*1*) era sacrificat pe pinul lui. Ele pot fi identificate cu Zeiţa Triplă Temis, căreia Piteu i-a înălţat un altar, de vreme ce numele Trezena pare a fi o formă erodată a lui *trion hezomenon* – „[oraşul] celor trei care stau”, ceea ce se referă la cele trei tronuri

albe care le serveau lui „Piteu şi celorlalţi doi” drept scaune de judecată.

2. Iniţial, Tezeu trebuie să fi avut un frate geamăn, de vreme ce mama lui s-a împreunat atât cu un zeu, cât şi cu un muritor în aceeaşi noapte; miturile lui Idas şi Linceu, Castor şi Polideuces (*74.*1*), Heracle şi Ificles (*118.*3*) certifică acest fapt. Mai mult, el purta o piele de leu, asemenea lui Heracle, aşa încât trebuie să fi fost regele sacru, nu succesorul-tanist. Dar având în vedere că, după războaiele cu perşii, Tezeu a devenit principalul erou naţional al Atenei, atunci cel puţin tatăl lui trebuia să fie atenian, deoarece mama lui era din Trezena. Mitografii au decis să împace şi capra, şi varza, totuşi: Tezeu era atenian, fiu al lui Egeu, un muritor; dar când avea nevoie să îl revendice pe Poseidon drept tată, putea să o facă (*98.*j* şi 101.*f*). În ambele cazuri, mama lui rămânea originară din Trezena; Atena avea acolo interese importante. Lui Tezeu îi era atribuit şi un frate geamăn onorific, Piritoos, care, fiind muritor, nu putea să scape de Tartar – aşa cum au făcut Heracle, Polideuces şi Tezeu însuşi (*74.*j*; 103.*d*; 134.*d*). Nici un efort nu a fost cruţat pentru a-l pune pe Tezeu în legătură cu Heracle, dar atenienii nu au devenit niciodată suficient de puternici ca să facă din el un zeu olimpian.

3. Par să fi existat însă cel puţin trei personaje mitologice numite Tezeu: unul era din Trezena, unul din Maraton, din Atica, iar al treilea din teritoriul lapit. Ei au fost unificaţi într-un singur personaj abia în secolul al VI-lea î.Hr., când (după cum sugerează profesorul George Thomson) butazii, un clan lapit, care deveniseră aristocraţii clasei conducătoare din Atena şi chiar uzurpaseră şi preoţimea pelasgică băştinaşă din Erehteu, au făcut din atenianul Tezeu un rival al dorianului Heracle (*47.*4*). Din nou, Piteu era, în mod evident, atât un nume elean, cât şi unul trezenian – care era purtat şi de eroul eponim al unei deme atice aparţinând tribului lui Cecrops.

4. Vizita Etrei în Sferia sugerează că străvechiul obicei al prostituării sacre a fetelor nemăritate a supravieţuit în templul Atenei vreme îndelungată după introducerea sistemului patriarhal. Este puţin probabil ca el să fi fost adus din Creta, de vreme ce Trezena nu este o aşezare miceniană; dar e posibil să fi fost un import canaanit, ca în Corint.

5. Sandalele şi sabia sunt simboluri străvechi ale regalităţii; smulgerea sabiei dintr-o stâncă pare să fi făcut parte din ritualul de încoronare în Epoca Bronzului (*81.*2*). Lui Odin, Galahad şi Arthur li s-a cerut, la rândul lor, să săvârşească o faptă similară, iar o sabie imensă, cu mâner cu cap de leu şi înfiptă într-o stâncă, apare în scena căsătoriei sacre sculptate la Hattusa (*145.*5*). De vreme ce stânca lui Egeu este numită atât „Altarul lui Zeus Puternicul”, cât şi „Stânca lui Tezeu”, putem presupune că „Zeus” şi „Tezeu” erau nume alternative ale regelui sacru care era încoronat pe ea; dar el era înarmat de zeiţă. Acel „Apollo” căruia Tezeu i-a dedicat părul lui trebuie să fi fost Karu („fiu al zeiţei Car” – *82.*6* şi 86.*2*), cunoscut şi drept Car, Q’re sau Carys, regele solar ale cărui şuviţe erau tăiate anual înainte de moartea lui (*83.*3*), asemenea celor ale lui Samson din Tyr şi Nisos din Megara (*91.*1*). La o sărbătoare numită Comyria („scurtare a părului”), bărbaţi tineri îşi sacrificau anual buclele de pe frunte în semn de doliu pentru el, fiind cunoscuţi după aceea drept cureţi (*7.*4*). Acest obicei, probabil de origine libiană (Herodot IV.194), se răspândise în Asia Mică şi Grecia; o interdicţie a lui apare în *Leviticul* XXI.5. Dar în vremea lui Plutarh, Apollo era venerat deja ca Zeu-Soare nemuritor şi, ca dovadă a acestui fapt, părul lui nu era tăiat deloc.

6. Împărţirea de către Aetius a Trezenei între Trezen, Piteu şi el însuşi aminteşte acordul încheiat de Pretos cu Melampus şi Bias (*72.*h*). Acel Piteu care preda retorică şi al cărui tratat a supravieţuit până în epoca clasică trebuie să fi fost un personaj istoric târziu.

1. Scolie la *Medeea* lui Euripide 668; Apollodor III.15.6; Pausanias I.14.6.
2. Euripide, *Medeea* 660 şi urm.; Strabon VIII.6.14; Plutarh, *Tezeu* 2.
3. Plutarh, *loc. cit.*; Pausanias II.31.3-4 şi 8-9.
4. Pausanias II.31.12 şi 33.1; Apollodor III.15.7; Plutarh, *Tezeu* 3; Hyginus, *Fabula* 37.
5. Plutarh, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias II.32.7.
6. Pausanias II.32.8; Plutarh, *Tezeu* 4 şi 6; Lactanţiu despre *Tebaida* lui Statius XII.194.
7. Pausanias I.27.8.
8. Homer, *Iliada* II.542; Pausanias, *loc. cit.* şi II.32.7; Plutarh, *Tezeu* 5 şi 7.

96. Muncile lui Tezeu

a. Tezeu s-a pornit să cureţe de tâlhari drumul de coastă care ducea de la Trezena la Atena. El nu căuta o pricină anume de ceartă, ci doar se răzbuna pe toţi cei care cutezau să-l supere, făcând ca pedepsirea aceluia să fie pe măsura delictului său, cum făcea şi Heracle[1]. Perifetes, schilodul, l-a acostat şi l-a atacat la Epidaur. Perifetes, pe care unii îl numesc fiu al lui Poseidon, iar alţii al lui Hefaistos cu Anticleea, avea o măciucă imensă de bronz cu care obişnuia să ucidă călătorii; de unde şi porecla lui de Corunetes, „omul-bâtă”. Tezeu i-a smuls măciuca din mâini şi l-a lovit cu ea până l-a omorât. Încântat de mărimea şi greutatea ei, Tezeu avea să o poarte de atunci mereu; şi, chiar dacă el reuşise să pareze lovitura ei ucigaşă, în mâinile lui ea nu a dat greş niciodată[2].

b. În cel mai strâmt punct al Istmului, de unde se văd atât Golful Corint, cât şi Golful Saronic, trăia Sinis, fiul lui Pemon – sau, spun unii, al lui Polipemon şi al Sileei, fiica lui Corintos, care pretindea că este bastardul lui Poseidon[3]. Fusese poreclit Pityocamptes, „cel ce încovoaie pini”, deoarece era îndeajuns de vânjos ca să aplece vârfurile pinilor până la pământ şi adesea îi ruga pe trecătorii nevinovaţi să îl ajute, apoi dădea drumul pinului dintr-odată. Când trunchiul revenea la verticală, călătorii erau aruncaţi în aer şi mureau din pricina căzăturii. Sau apleca vârfurile a doi copaci învecinaţi până când se atingeau unul de celălalt şi lega câte o mână a victimei de fiecare, astfel că aceasta era sfârtecată când dădea drumul copacilor[4].

c. Tezeu s-a luptat cu Sinis, l-a imobilizat şi i-a făcut ce făcuse şi el altora. Atunci, o fată foarte frumoasă a fugit şi s-a ascuns într-un desiş de papură şi sparanghel sălbatic. Tezeu a urmărit-o şi, după ce a căutat-o îndelung, a găsit-o pe când invoca plantele,

promiţându-le că nu avea să le ardă sau să le distrugă vreodată dacă o vor ascunde în siguranţă. Când Tezeu a jurat să nu-i facă nici un rău, ea a consimţit să iasă din ascunzătoare şi s-a dovedit a fi Perigune, fiica lui Sinis. Perigune s-a îndrăgostit de îndată de Tezeu, l-a iertat pentru că îl omorâse pe odiosul ei tată şi, la momentul cuvenit, i-a născut un fiu, pe Melanipos. Ulterior, Tezeu i-a dat-o de soţie lui Deioneu din Ehalia. Fiul lui Melanipos, Ioxos, a emigrat în Caria, unde a devenit strămoşul ioxizilor, cei care nu ardeau nici papură, nici sparanghel sălbatic, ci le venerau pe amândouă[5].

d. Însă unii spun că Tezeu l-a omorât pe Sinis mulţi ani mai târziu şi i-a reconsacrat Jocurile Isthmianice, chiar dacă acestea fuseseră înfiinţate de Sisif în cinstea lui Melicertes, fiul lui Ino[6].

e. Apoi, la Cromion, Tezeu a vânat şi a ucis o scroafă sălbatică fioroasă şi monstruoasă, care omorâse atât de mulţi localnici, încât aceştia nu mai cutezau nici măcar să îşi mai are câmpurile. Se spune că acest animal, numit după baba care îl crescuse, era copilul lui Tifon şi al Echidnei[7].

f. Mergând mai departe pe drumul de coastă, Tezeu a ajuns la falezele abrupte ce se înălţau direct din mare şi care deveniseră o fortăreaţă a tâlharului Sciron; unii spuneau că e corintian, fiu al lui Pelops sau Poseidon; alţii, fiu al Heniochei şi al lui Canetos[8]. Sciron obişnuia să se aşeze pe o stâncă şi să îi oblige pe trecători să îi spele picioarele: când ei se aplecau pentru această corvoadă, el îi împingea cu piciorul de pe faleză în mare, unde înota o broască-ţestoasă uriaşă care aştepta să-i devoreze. (Broaştele-ţestoase de mare seamănă bine cu cele de uscat, doar că sunt mai mari şi au înotătoare în loc de picioare.) Refuzând să-i spele picioarele lui Sciron, Tezeu l-a ridicat de pe stâncă şi l-a aruncat în mare[9].

g. Însă megarienii spun că singurul Sciron cu care Tezeu a intrat în conflict a fost un prinţ din Megara, onest şi generos, tatăl lui Endeis, care s-a căsătorit cu Eac şi i-a născut pe Peleu şi Telamon; ei mai spun că Tezeu l-a ucis pe Sciron după cucerirea Eleusisului, mulţi ani mai târziu, şi celebrează în cinstea lui Jocurile Isthmianice, sub patronajul lui Poseidon[10].

h. Stâncile lui Sciron se înalţă aproape de Stâncile Moluriene, iar peste ele trece poteca lui Sciron, pe care el a făcut-o pe când comanda armatele Megarei. Un vânt violent de nord-vest care bate

spre ţărm, pe deasupra acestor înălţimi, este numit de atenieni Sciron[11].

i. Or, *sciron* înseamnă „parasolar”, iar luna Sciroforionis este numită astfel deoarece la Sărbătoarea Femeilor a Demetrei şi a Corei, în a douăsprezecea zi a lui Scironforionis, preotul lui Erehteu purta un parasolar alb, iar o preoteasă a Atenei-Sciras purta altul, în procesiunea solemnă care pleca de pe Acropole – căci, cu această ocazie, statuia zeiţei este mânjită cu *sciras*, un fel de ipsos, pentru a comemora statuia albă pe care i-a făcut-o Tezeu după ce a ucis Minotaurul[12].

j. Tezeu şi-a continuat călătoria spre Atena şi s-a întâlnit cu Cercion din Arcadia, pe care unii îl numesc fiu al lui Branhos şi al nimfei Argiope, iar alţii, fiu al lui Hefaistos sau Poseidon[13]. Acesta provoca trecătorii la luptă, apoi îi zdrobea şi îi omora cu strânsoarea lui puternică; dar Tezeu l-a ridicat apucându-l de genunchi şi, spre bucuria Demetrei, care asista la luptă, l-a izbit cu capul de pământ. Moartea lui Cercion a fost instantanee. Tezeu nu se baza atât pe putere cât pe abilitate, căci el inventase arta luptei corp la corp, ale cărei principii nu fuseseră înţelese până atunci. Terenul de lupte al lui Cercion mai poate fi văzut lângă Eleusis, pe drumul spre Megara, aproape de mormântul fiicei lui, Alope, pe care se spune că Tezeu ar fi siluit-o[14].

k. Ajungând la Coridalos, în Atica, Tezeu l-a omorât pe tatăl lui Sinis, pe Polipemon, poreclit Procrustes, care locuia lângă drum şi avea două paturi în casă, unul mic, altul mare. El oferea găzduire peste noapte călătorilor şi îi culca pe bărbaţii scunzi în patul mare, întinzându-le mâinile şi picioarele ca să se potrivească lungimii patului, iar pe cei înalţi în patul mic, tăindu-le din picioare atât cât ieşeau în afara patului. Însă unii zic că folosea un singur pat şi că îi lungea sau îi scurta pe clienţii lui potrivit măsurii acestuia. Oricum a fost, Tezeu i-a făcut ceea ce făcuse şi el altora[15].

*

1. Uciderea lui Perifetes a fost imaginată pentru a explica măciuca de bronz cu ghinturi a lui Tezeu, asemănătoare celei purtate de Heracle (*120.*5*). Perifetes este descris ca fiind schilod deoarece era fiul lui Dedal, făurarul, iar făurarii sunt adesea

schilodiţi ritualic (*92.*1*).

2. Deoarece se considera că Vântul de Nord, care apleca pinii, fecundează femeile, animalele şi plantele, „Pityocamptes” este descris drept tată al lui Perigune, o zeiţă a lanurilor de grâne (*48.*1*). Ataşamentul descendenţilor ei faţă de sparanghelul sălbatic şi de papură sugerează că toate coşurile sacre purtate la Sărbătoarea Tesmoforia erau împletite din acestea şi, prin urmare, utilizarea lor obişnuită era un tabu. Scroafa din Cromion, *alias* Fea, este Demetra Scroafa Albă (*24.*7* şi 74.*4*), al cărei cult a fost suprimat de foarte devreme în Pelopones. Faptul că Tezeu a depus mari eforturi ca să ucidă o simplă scroafă i-a tulburat pe mitografi: într-adevăr, Hyginus şi Ovidiu o transformă în mistreţ, iar Plutarh o descrie ca pe o femeie-tâlhar al cărei comportament dezgustător îi adusese porecla de „scroafă”. Dar ea apare în vechiul mit galez drept Bătrâna Scroafă Albă, Hen Wen, de care avea grijă porcarul magician Coll ap Collfrewr, cel care a introdus grâul şi albinele în Britania, iar porcarul magician al Demetrei, Eubuleos, era comemorat la Sărbătorile Tesmoforia din Eleusis, unde în cinstea lui se aruncau porci vii într-o prăpastie. Rămăşiţele lor putrezite serveau ulterior drept îngrăşăminte pentru cereale (Scolie la *Dialogurile curtezanelor* de Lucian II.1).

3. Poveştile lui Sciron şi Cercion par să se bazeze pe o serie de reprezentări care ilustrează ceremonia aruncării unui rege sacru ca *pharmacos* de pe Stânca Albă. Primul erou care şi-a găsit moartea a fost Melicertes (*70.*h*), adică Heracle Melkarth din Tyr, care pare să fi fost deposedat de însemnele lui regale – măciucă, piele de leu şi botine – şi prevăzut apoi cu aripi, păsări vii şi un parasolar care să îi frâneze căderea (*89.*6*; 92.*3* şi 98.*7*). Ceea ce sugerează că Sciron, înfăţişat în timp ce se pregătea să împingă un călător în mare cu piciorul, este *pharmacos*-ul care se pregăteşte pentru chinul său la Sciroforia, celebrată în ultima lună a anului, adică la mijlocul verii; şi că o a doua scenă, prezentată ca luptă corp la corp a lui Tezeu cu Cercion, îl înfăţişează pe acesta cum este ridicat de picioare de succesorul lui (ca în teracota de la Colonadele Regale din Atena – Pausanias I.3.1), în timp ce preoteasa zeiţei asistă cu încântare. Este o situaţie mitologică obişnuită: Heracle, de exemplu, s-a luptat pentru un regat cu Anteu în Libia (*133.*h*) şi cu Erix în Sicilia (*132.*q*), Odiseu cu Filomelides în Tenedos (*161.*f*). O

a treia scenă, considerată drept răzbunarea lui Tezeu pe Sciron, îl înfăţişează pe *pharmacos* rostogolindu-se prin aer, cu parasolarul în mână. În a patra, el a ajuns în mare, iar parasolarul lui pluteşte pe valuri – presupusa broască-ţestoasă care aştepta să-l devoreze era, cu siguranţă, parasolarul, de vreme ce nu există nici o consemnare a vreunui cult atic al broaştei-ţestoase. Al Doilea Mitograf al Vaticanului (127) afirmă că Dedal, nu Tezeu, l-a ucis pe Sciron, probabil din cauza legăturii mitice a lui Dedal cu ritualul *pharmacos*-ului al regelui-potârniche (*92.*3*).

4. Toate aceste fapte ale lui Tezeu par să fie interconectate. Gramaticienii asociază parasolarul alb cu o statuie de calcar a Atenei. Aceasta aminteşte de păpuşile *pharmacos* albe, numite „Argives” („oameni albi”), aruncate într-o apă curgătoare o dată pe an, la purificarea din mai a templelor (*132.*p*); de asemenea, de turtele albe în formă de porci, făcute din făină amestecată cu ipsos (Plinius, *Naturalis historia* XVII.29.2), folosite la Tesmoforia pentru a înlocui rămăşiţele de porci recuperate din prăpastia lui Eubuleos – „pentru a nu-i înşela pe şerpii lui sacri”, explică scoliastul la *Dialogurile curtezanelor* ale lui Lucian. Sărbătoarea Sciroforia făcea parte din Tesmoforia. *Thes* are aceeaşi semnificaţie în *Tesmoforia* ca şi în *Theseus*, anume „dovezi depuse” – în coşuri împletite din sparanghelul sălbatic şi papura pe care le sanctifica Perigune. Acestea erau simboluri falice, iar sărbătoarea era una erotică: faptul este demonstrat de seducerea de către Tezeu a lui Perigune, ca şi de seducerea de către Hermes a lui Herse (*25.*d*). Preotul lui Erehteu purta un parasolar deoarece era conducătorul cultului şarpelui, iar funcţiile sacre ale regilor străvechi îi reveneau lui, după ce monarhia a fost abolită, aşa cum la Roma îi reveneau Preotului lui Jupiter.

5. Numele lui Cercion îl pune în legătură cu cultul porcului. La fel şi părinţii lui: Branhos se referă la grohăitul porcilor, iar Argiope este un sinonim pentru Fea. Tezeu, fiul lui Poseidon, trebuie să fi fost cel care a siluit-o pe Alope: cu alte cuvinte, a suprimat venerarea Zeiţei-Lună ca vulpe din Megara (*49.*2*).

6. Sinis şi Sciron sunt descrişi amândoi drept eroul în cinstea căruia au fost reconsacrate Jocurile Isthmianice; porecla lui Sinis era Pityocamptes, iar Sciron, ca şi Pityocamptes, era un vânt de nord-vest. Dar, de vreme ce Jocurile Isthmianice fuseseră fondate

iniţial în amintirea lui Heracle Melkarth, omorârea lui Pityocamptes pare să consemneze suprimarea cultului lui Boreas la Atena – care a fost însă restaurat după războaiele cu perşii (*48.*4*). În acest caz, Jocurile Isthmianice sunt analoage cu Jocurile Pythianice, fondate în amintirea lui Python, care era atât Vântul de Nord fecundator, cât şi umbra regelui sacru omorât de rivalul său, Apollo. Mai mult, potrivit lui Ovidiu şi Scoliei la *Hipolit* de Euripide (977), „Procrustes" era doar o altă poreclă pentru Sinis-Pityocamptes, iar Procrustes pare să fie un personaj ficţional, inventat pentru a explica o reprezentare familiară: părul vechiului rege – Samson, Pterelaos (*89.*7*), Nisos (*91.*1*), Curoi, Llew Llaw sau oricum s-ar fi chemat – este legat de un stâlp al patului de mireasa lui trădătoare, în timp ce rivalul lui se pregăteşte să îl omoare, cu toporul în mână. „Tezeu" şi elenii lui au abolit obiceiul aruncării vechiului rege de pe Stânca Moluriană şi au reconsacrat Jocurile lui Poseidon în defavoarea lui Ino, Ino fiind unul dintre cele mai vechi nume ale Atenei.

1. Diodor din Sicilia IV.59; Plutarh, *Tezeu* 7 şi 11.
2. Hyginus, *Fabula* 38; Apollodor III.1.1; Pausanias II.1.4; Plutarh, *Tezeu* 8.
3. Pausanias, *loc. cit.*; Ovidiu, *Ibis* 507 şi urm.; Apollodor III.16.2; Scolie la *Hipolit* de Euripide 977.
4. Ovidiu, *Metamorfoze* VII.433 şi urm.; Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.59; Pausanias, *loc. cit.*
5. Plutarh, *Tezeu* 8 şi 29.
6. *Marmura din Paros* 35 şi urm.; Plutarh, *Tezeu* 25.
7. Plutarh, *Tezeu* 9; Diodor din Sicilia IV.59; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.433 şi urm.; Apollodor, *Epitome* I.1; Hyginus, *Fabula* 38.
8. Strabon IX.1.4; Apollodor, *Epitome* I.2; Plutarh, *Tezeu* 25.
9. Scolie la *Tebaida* de Statius I.339; Pausanias I.44.12; Apollodor, *Epitome* I.2-3.
10. Plutarh, *Tezeu* 10 şi 25.
11. Pausanias I.44.10-12; Strabon IX.1.4.
12. Scolie la *Adunarea femeilor* de Aristofan 18; Aristofan, *Viespile* 925; *Etymologicum Magnum s.v.* Scirophorion.
13. Plutarh, *Tezeu* 11; Apollodor, *Epitome* I.3; Hyginus, *Fabula* 38; Aulus Gellius XIII.21.
14. Ovidiu, *Ibis* 407 şi urm.; Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias I.39.3; Plutarh,

Tezeu 11 şi 29.

15. Diodor din Sicilia IV.59; Apollodor, *Epitome* I.4; Pausanias I.38.5; Hyginus, *Fabula* 38; Plutarh, *Tezeu* 11.

97. Tezeu şi Medeea

a. Ajuns în Atica, Tezeu a fost întâmpinat lângă râul Cefisos de fiii lui Fitalos, care l-au purificat de sângele pe care îl vărsase, mai ales de al lui Sinis, o rudă maternă a lui. Altarul lui Zeus Meilichios („Binevoitor”), unde a avut loc ceremonia, încă se mai înalţă pe malul râului. Apoi, fitalizii i-au urat lui Tezeu bun venit, ca oaspete al lor, aceasta fiind prima manifestare adevărată de ospitalitate de care s-a bucurat de la plecarea din Trezena. Îmbrăcat într-o haină lungă care îi ajungea până la picioare şi cu părul împletit îngrijit, el a intrat în Atena în a opta zi a lunii lui Cronos, numită acum Hecatombeon. În timp ce trecea pe lângă templul lui Apollo Delfinios („Delfin”), a cărui construcţie era pe sfârşite, un grup de zidari de pe acoperiş l-au confundat cu o fată şi l-au întrebat obraznic de ce i se îngăduia să se plimbe fără însoţitori. Necatadicsind să răspundă, Tezeu a dejugat boii de la căruţa zidarilor şi l-a aruncat pe unul dintre ei în aer, mult deasupra acoperişului templului[1].

b. Or, în timp ce Tezeu creştea la Trezena, Egeu îşi ţinuse promisiunea faţă de Medeea. El i-a oferit adăpost în Atena atunci când ea a fugit din Corint în faimosul ei car tras de şerpi înaripaţi şi s-a căsătorit cu ea, pe bună dreptate încrezător că vrăjile ei aveau să-l facă să zămislească un moştenitor; căci el încă nu ştia că Etra i-l născuse pe Tezeu[2].

c. Însă Medeea l-a recunoscut pe Tezeu de îndată ce el a ajuns în oraş şi a devenit invidioasă din pricina lui Medos, fiul ei cu Egeu, despre care se considera îndeobşte că avea să-i succeadă tatălui său la tronul atenian. Ea l-a convins deci pe Egeu că Tezeu a venit ca spion sau asasin şi l-a pus să-l invite la un ospăţ la Templul Delfinului; Egeu, care folosea templul drept reşedinţă a lui, trebuia doar să-i ofere o cupă de vin pregătită deja de ea. Cupa conţinea

omag galben, o otravă pe care o adusese din Aherusia, din Bitinia, unde omagul răsărise prima oară din balele mortale împrăştiate de Cerber atunci când Heracle l-a tras afară din Tartar; deoarece omagul galben înfloreşte pe stâncile goale, ţăranii îl numesc „aconit”[3].

d. Unii spun că, atunci când la Templul Delfinului s-a servit friptură de vită, Tezeu a scos ostentativ sabia, ca pentru a o tăia, atrăgând astfel atenţia tatălui său; dar alţii spun că dusese cupa la buze, fără să bănuiască nimic, şi abia atunci Egeu a observat şerpii erehteizi sculptaţi pe mânerul de fildeş al sabiei şi a dat cu otrava de pământ. Locul în care a căzut cupa mai poate fi văzut încă, separat de restul templului.

e. Apoi a urmat cea mai mare sărbătoare pe care Atena o cunoscuse vreodată. Egeu l-a îmbrăţişat pe Tezeu, a convocat o adunare publică şi l-a recunoscut drept fiu al său. A aprins focuri pe fiecare altar şi i-a copleşit cu daruri pe zei; sute de boi cu ghirlande au fost sacrificaţi şi, în întreg palatul şi oraşul, nobilii şi oamenii de rând au petrecut împreună şi au cântat faptele glorioase ale lui Tezeu, al căror număr deja îl depăşiseră pe cel al anilor săi[4].

f. Dornic de răzbunare, Tezeu a plecat apoi în urmărirea Medeei, care i-a scăpat învăluindu-se într-un nor magic; apoi a plecat grăbită din Atena împreună cu tânărul Medos şi cu un însoţitor pe care Egeu i l-a oferit cu generozitate. Dar unii spun că ea a fugit cu Polixenos, fiul ei cu Iason[5].

g. Palas şi cei cincizeci de fii ai lui, care încă înainte de acest eveniment declaraseră că Egeu nu era un adevărat erehteid şi, prin urmare, nu avea nici un drept la tronul Atenei, au declanşat o revoltă făţişă atunci când un rătăcitor necunoscut a ameninţat să le spulbere speranţele de a stăpâni vreodată în Atena. Ei şi-au împărţit forţele: Palas împreună cu douăzeci şi cinci dintre fiii lui şi cu numeroşi servitori au mărşăluit împotriva Atenei din direcţia oraşului Sfettos, în timp ce ceilalţi douăzeci şi cinci de fii au creat o ambuscadă în Gargettos. Dar Tezeu, aflând de planurile lor de la un mesager pe nume Leos, din clanul agnian, a dejucat ambuscada şi a ucis întregul grup. Atunci Palas i-a demobilizat pe însoţitorii lui şi a cerut pace. Palantizii nu au uitat niciodată trădarea lui Leos şi nu se căsătoresc nici acum cu agnienii şi nici nu permit vreunui

mesager să înceapă o proclamaţie cu cuvintele „*Akouete leoi!*" („Ascultaţi, oameni buni!"), din cauza asemănării dintre *leoi* şi numele lui Leos[6].

h. Acest Leos trebuie deosebit de celălalt Leos, fiu al lui Orfeu şi strămoş al leontizilor atenieni. Odată, în vremuri de foamete şi ciumă, Leos s-a supus Oracolului din Delfi şi şi-a sacrificat fiicele, pe Teope, Praxiteea şi Eubule, pentru a salva oraşul. Atenienii au dedicat templul Leocorion în cinstea lor[7].

*

1. Această poveste născocită, cu un *dénouement* teatral în scena otrăvirii, o aminteşte pe cea a lui Ion (*44.*a*), iar incidentul boului aruncat în aer pare doar o imitaţie grosieră a isprăvilor lui Heracle. Întrebarea „zidarilor" este anacronică, deoarece în epoca eroică femeile tinere umblau neînsoţite, şi nici Tezeu nu putea fi confundat cu o fată deoarece îşi dedicase deja părul lui Apollo şi devenise unul dintre cureţi. Însă slăbiciunea poveştii sugerează că ea a fost dedusă dintr-o reprezentare străveche care, de vreme ce oamenii de pe acoperişul templului puteau fi recunoscuţi drept zidari, trebuie să fi înfăţişat un sacrificiu săvârşit în ziua în care templul a fost terminat (*84.*1*). Este probabil ca silueta luată drept Tezeu dejugând boul alb sacrificial de la căruţă să fie o preoteasă şi ca templul să fi fost interpretat greşit, din cauza decoraţiunilor lui cu delfini, drept unul al lui Apollo, pentru că la origine delfinul fusese un simbol al Zeiţei-Lună. Animalul nu a fost aruncat în aer. El este zeitatea în cinstea căreia este adus sacrificiul: fie o vacă albă a Lunii, zeiţa însăşi, fie taurul alb al lui Poseidon (*88.*c*), care împărţea un altar de pe Acropole cu Atena şi căruia îi erau consacraţi delfinii, ca Zeu al Mării. Preoţii lui Apollo, nu în ultimul rând Plutarh, erau întotdeauna dornici să sporească puterea şi autoritatea acestuia în dauna altor zeităţi. O reprezentare însoţitoare, din care trebuie să fi fost dedusă povestea cupei cu otravă – aconitul era un paralizant bine-cunoscut –, probabil că înfăţişează un preot sau o preoteasă care face o libaţie pentru umbrele oamenilor sacrificaţi atunci când erau puse fundaţiile, în timp ce Persefona şi Cerber asistă. Plutarh îl descrie pe Egeu ca trăind în Templul Delfinului, şi nu într-o casă particulară; iar acest

lucru este corect, de vreme ce, ca rege sacru, el avea un apartament în palatul reginei (*25.*7*).

2. Alungarea Medeei, mai întâi din Corint, apoi din Atena, se referă la suprimarea elenică a cultului Zeiţei-Pământ – carul ei cu şerpi o arată a fi o Demetra corintiană (*24.*m*). Înfrângerea palantizilor de către Tezeu se referă, în mod similar, la suprimarea cultului originar al Atenei (*9.*1* şi 16.*2*), cu ordinul lui de cincizeci de preotese – *pallas* poate însemna fie „tânăr”, fie „fecioară”. Iar o altă versiune a aceleiaşi poveşti este sacrificarea celor trei fiice ale lui Leos, care, de fapt, sunt Zeiţa Triplă. Fecioara este Teope („faţă divină”), Luna Nouă; Nimfa este Praxiteea („zeiţă activă”), Albina-Regină. Mama lui Cecrops purta acelaşi nume în Eubeea (Apollodor III.15.1 şi 5), iar Baba este Eubule („sfat bun”), zeiţa oraculară pe care porcarul Eubuleos o slujea la Eleusis.

3. Faptul că palantizii şi agnienii se abţineau să se căsătorească între ei e posibil să fi fost un vestigiu al exogamiei, cu sistemul ei complex de căsătorii de grup între fratrii, fiecare fratrie sau subfratrie constând din mai multe clanuri totemice: dacă este aşa, palantizii şi agnienii trebuie să fi aparţinut aceleiaşi subfratrii, căsătoria fiind îngăduită doar între membri ai unor subfratrii diferite (*80.*5*). Clanul palantid avea probabil o capră drept totem, iar agnienii un miel, leontizii un leu şi erehteizii un şarpe. În mitologia atică se face aluzie la multe alte clanuri totemice: printre ele, cele ale ciorii, privighetorii, pupezei, lupului, ursului şi bufniţei.

4. Judecând după miturile lui Tezeu şi Heracle, atât Marea Preoteasă a Atenei din Atena, cât şi cea a Herei din Argos aparţineau unui clan al leului, în care ele adoptau regi sacri; iar un inel de aur găsit în Tirint înfăţişează patru bărbaţi-lei oferind vase de libaţie unei zeiţe aşezate, care trebuie să fie Hera, de vreme ce deasupra tronului ei se află un cuc (*12.*4*). În ciuda absenţei leilor în Creta, şi acolo ei apăreau drept animale ale Zeiţei. Atena nu era asociată cu cucul, ci cu mai multe alte epifanii de pasăre, care pot fi de origine totemică. La Homer, ea apare ca vultur-de-mare (*Odiseea* III.371) şi rândunică (*ibid.* XXII.23), în compania lui Apollo drept vultur (*Iliada* VII.58) şi în compania Herei drept porumbiţă (*ibid.* V.778). Pe un vas mic atenian din anul 500 î.Hr., ea este înfăţişată ca o ciocârlie, iar Atena-cufundarul sau gâsca-de-mare

are un altar lângă Megara (Pausanias I.5.3 şi 41.6 – *94.*c*). Dar înţeleapta bufniţă era principala ei epifanie. Clanul bufniţei şi-a conservat ritualul până târziu în epoca clasică: iniţiaţii deghizaţi în bufniţă săvârşeau o ceremonie de prindere a păsării lor totemice (Aelianus, *Varia historia* XV.28; Pollux IV.103; Athenaios 391.*a-b* şi 629.*f*).

5. Povestea lui Plutarh despre *Akouete leoi* este suficient de plauzibilă: în religiile arhaice se întâmpla adesea ca anumite cuvinte să fie interzise deoarece semănau cu numele unei persoane, al unui obiect sau animal care nu putea fi rostit în siguranţă, mai ales cuvinte ce sugerau nume ale unor rude moarte, chiar dacă acestea avuseseră un sfârşit natural.

6. Contestarea de către palantizi a faptului că Egeu şi Tezeu erau adevăraţi erehteizi ar putea oglindi un protest din Atena secolului al VI-lea împotriva uzurpării de către butazii imigranţi (care au redat strălucire legendei lui Tezeu) a preoţimii erehteide autohtone (*95.*3*).

1. Pausanias I.37.3 şi 19.1; Plutarh, *Tezeu* 12.
2. Euripide, *Medeea* 660 şi urm.; Apollodor I.9.28.
3. Plutarh, *Tezeu* 12; Apollodor, *Epitome* I.6; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.402 şi urm.
4. Plutarh, *loc. cit.*; Ovidiu, *loc. cit.*
5. Ovidiu, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.55.6; Hellanicos, citat de Pausanias II.3.7.
6. Plutarh, *Tezeu* 13.
7. Pausanias I.5.2; Suidas *s.v.* Leos; Aristides, *Panathenian Oration*; Jerome, *Against Jovinianus* p. 185, ed. Mart; Suidas *s.v.* Leocorium; Aelianus, *Varia historia* XII.28.

98. Tezeu în Creta

a. Este un subiect controversat dacă Medeea a fost cea care l-a convins pe Egeu să îl trimită pe Tezeu împotriva fiorosului taur alb al lui Poseidon sau dacă el însuşi şi-a asumat uciderea monstrului ce arunca flăcări după ce Medeea a fost izgonită din Atena, sperând să intre astfel şi mai mult în graţiile atenienilor. Adus din Creta de Heracle, eliberat pe câmpia Argosului şi mânat după aceea peste Istm spre Maraton, taurul omorâse sute de oameni între oraşele Probalintos şi Tricorynthos, printre care (spun unii) pe Androgeu, fiul lui Minos. Însă Tezeu l-a apucat vitejeşte de coarnele lui ucigaşe şi l-a târât pe străzile Atenei, apoi în sus, pe panta piezişă ce duce spre Acropole, şi acolo a sacrificat taurul Atenei sau lui Apollo[1].

b. Pe când se apropia de Maraton, Tezeu a fost primit cu ospitalitate de o bătrână celibatară şi nevoiaşă pe nume Hecale, sau Hecalene, care i-a promis lui Zeus un berbec dacă el se va întoarce viu şi nevătămat. Dar ea a murit înainte ca el să se întoarcă, iar Tezeu a instituit Riturile Hecalesiene, pentru a-i cinsti pe ea şi pe Zeus Hecalios, rituri care încă mai sunt săvârşite şi azi. Cum la acel moment Tezeu era doar un băiat, Hecale îl dezmierdase cu afecţiunea cuvenită unui copil şi, drept urmare, ea este numită de obicei cu diminutivul Hecalene, şi nu Hecale[2].

c. Drept represalii pentru moartea lui Androgeu, Minos a cerut ca atenienii să trimită şapte tineri şi şapte fecioare la fiecare nouă ani – adică la încheierea unui Mare An – în labirintul din Creta, unde Minotaurul îi aştepta ca să îi devoreze. Acest Minotaur, al cărui nume era Asterios sau Asterion, era monstrul cu cap de taur pe care Pasifae îl născuse taurului alb[3]. La scurt timp după ce Tezeu a ajuns în Atena, tributul trebuia plătit pentru a treia oară, iar el a fost atât de mişcat de părinţii ai căror copii urmau să fie

traşi la sorţi, încât s-a oferit să fie el însuşi una dintre victime, în pofida serioaselor stăruinţe ale lui Egeu pentru a-l face să se răzgândească. Dar unii spun că fusese ales prin tragere la sorţi. Iar alţii, că atunci când regele Minos a venit el însuşi cu o flotă numeroasă ca să-şi aleagă victimele, privirile i s-au oprit asupra lui Tezeu, care, deşi născut în Trezena, nu la Atena, s-a oferit să meargă cu condiţia ca, dacă îl va ucide pe Minotaur cu mâinile goale, tributul să fie anulat[4].

d. Cu cele două ocazii anterioare, când vasul transportase victimele, acesta avusese pânze negre, dar Tezeu era încrezător că zeii erau de partea lui, aşa că Egeu i-a dat o pânză albă, în semn de izbândă – deşi unii zic că era roşie, vopsită cu cârmâz[5].

e. După ce s-a tras la sorţi la tribunal, Tezeu şi-a dus însoţitorii la Templul Delfinului şi, în numele lor, i-a oferit lui Apollo o ramură de măslin sacru, înfăşurată cu un fir de lână albă. Cele paisprezece mame au adus provizii pentru călătorie şi le-au spus copiilor legende şi poveşti eroice ca să-i încurajeze. Însă Tezeu a înlocuit două fete cu doi tineri efeminaţi, de un curaj şi o prezenţă de spirit neobişnuite. Le-a ordonat să facă băi calde, să se ferească de razele soarelui, să-şi parfumeze părul şi trupurile cu uleiuri şi să exerseze felul de a vorbi, a gesticula şi a merge al femeilor. Astfel, a izbutit să îl înşele pe Minos, făcându-i pe tineri să treacă drept fecioare[6].

f. Feax, strămoşul fenicienilor, pe care ei îl numeau Odiseu, stătea cârmaci la prova vasului cu treizeci de vâslaşi cu care navigau, deoarece nici un atenian nu avea încă prea multe cunoştinţe despre navigaţie. Unii spun că Fereclos era cârmaci, dar cei care îl numesc Nausitoos au probabil dreptate, de vreme ce, la întoarcere, Tezeu le-a înălţat monumente lui Nausitoos şi Feax la Faleron, portul de plecare, şi a iniţiat acolo Sărbătoarea Piloţilor, care este celebrată în cinstea celor doi[7].

g. Oracolul din Delfi l-a sfătuit pe Tezeu să o ia pe Afrodita drept călăuză şi însoţitor în călătoria lui. El i-a adus deci un sacrificiu pe plajă, iar victima, o capră, a devenit ţap în ghearele morţii. Această minune i-a adus Afroditei numele de Epitragia[8].

h. Tezeu a plecat pe mare în a şasea zi a lunii Munichion [aprilie]. În fiecare an, la această dată, atenienii încă trimit tinere fecioare la Templul Delfinului pentru a-l îmbuna pe Apollo,

deoarece Tezeu a omis să o facă înainte de plecare. Nemulţumirea zeului s-a manifestat printr-o furtună care l-a obligat pe Tezeu să se adăpostească în Delfi, iar acolo el a adus sacrificiul întârziat[9].

i. Când vasul a ajuns în Creta, câteva zile mai târziu, Minos a venit în port să numere victimele. El s-a îndrăgostit de una dintre fecioarele ateniene – nu s-a stabilit dacă era Peribeea (care a devenit mama lui Aiax), Eribeea sau Ferebeea, căci tustrele purtau nume derutant de asemănătoare – şi ar fi siluit-o chiar acolo dacă Tezeu nu ar fi protestat, zicând că era datoria lui, ca fiu al lui Poseidon, să apere fecioarele împotriva agresiunii unui tiran. Minos i-a răspuns, râzând obscen, că Poseidon nu fusese vreodată renumit pentru respectul său delicat faţă de vreo virgină care îi cădea cu tronc[10].

„Ha!", a strigat, „dovedeşte că eşti fiu al lui Poseidon şi adu-mi înapoi acest fleac!". Spunând acestea, Minos a aruncat în mare inelul de aur ce-i folosea drept sigiliu.

„Mai întâi dovedeşte tu că eşti fiu al lui Zeus", i-a replicat Tezeu.

j. Minos a dovedit-o pe loc. Rugăciunii lui, „Tatăl meu, Zeus, ascultă ruga fiului tău!", i s-a răspuns neîntârziat cu fulgere şi bubuituri de tunet. Fără să mai stea pe gânduri, Tezeu s-a azvârlit în mare, unde un banc numeros de delfini l-a însoţit cu onoruri până la palatul nereidelor. Unii spun că nereida Thetis i-a dat atunci coroana cu nestemate, darul ei de nuntă de la Afrodita, pe care a purtat-o apoi Ariadna; alţii, că Amfitrita, Zeiţa Mării, a făcut lucrul ăsta şi a trimis nereidele înot să caute peste tot şi să găsească inelul de aur. Orice a fost, când Tezeu a ieşit din mare, purta atât inelul, cât şi coroana, după cum a arătat Micon pe fresca de pe al treilea zid al templului lui Tezeu[11].

k. Afrodita l-a însoţit pe Tezeu cu adevărat: căci nu doar Peribeea şi Ferebeea l-au invitat pe curajosul Tezeu în paturile lor fără a fi refuzate, ci şi fiica lui Minos, Ariadna, s-a îndrăgostit de el la prima vedere. „Te voi ajuta să îl ucizi pe fratele meu vitreg, Minotaurul", i-a promis ea secretos, „dacă mă laşi să mă întorc în Atena ca soţie a ta". Tezeu a acceptat bucuros oferta şi a jurat că se va căsători cu ea. Or, înainte ca Dedal să plece din Creta, el îi dăduse Ariadnei un ghem de aţă fermecat şi o învăţase cum se intră şi cum se iese din labirint. Trebuia să deschidă uşa de la intrare şi să lege capătul aţei de lintoul ei; apoi ghemul se

rostogolea, micşorându-se pe măsură ce înainta, prin cotituri şi întortocheri piezişe, spre ungherul cel mai retras în care locuia Minotaurul. Ariadna i-a dat ghemul lui Tezeu şi l-a îndemnat să-l urmeze până va ajunge la monstrul adormit, pe care trebuia să îl însface de păr şi să i-l sacrifice lui Poseidon. Apoi se va putea întoarce înfăşurând aţa înapoi în ghem[12].

l. În aceeaşi noapte, Tezeu a făcut cum i s-a zis; dar este un subiect foarte disputat dacă l-a ucis pe Minotaur cu sabia primită de la Ariadna, cu mâinile goale sau cu vestita lui măciucă. O sculptură din Amicle îl înfăţişează pe Minotaur legat şi dus triumfal de Tezeu la Atena, dar povestea aceasta nu e acceptată de toţi[13].

m. Când Tezeu, mânjit cu sânge, a ieşit din labirint, Ariadna l-a îmbrăţişat cu drag şi a condus întreg grupul de atenieni spre port. Căci, între timp, cei doi tineri cu chip efeminat îi omorâseră pe paznicii încăperilor locuite de femei şi le eliberaseră pe victimele fecioare. S-au furişat cu toţii la bordul navei lor, unde îi aşteptau Nausitoos şi Feax, şi au plecat vâslind în grabă. Dar, deşi Tezeu spărsese carenele multor vase cretane, ca să le împiedice să-i urmărească, s-a dat alarma, şi el a fost silit să poarte o luptă navală în port înainte să fugă, din fericire fără pierderi, la adăpostul întunericului[14].

n. Câteva zile mai târziu, după ce a debarcat pe insula numită atunci Dia, dar cunoscută ulterior drept Naxos, Tezeu a părăsit-o pe Ariadna ce adormise pe plajă şi a navigat mai departe. De ce făcut-o rămâne un mister. Se zice că a abandonat-o în favoarea unei noi amante, Egle, fiica lui Panopeu, sau că, împins de vânturi spre Dia, Tezeu s-a temut de scandalul pe care l-ar fi provocat sosirea Ariadnei la Atena[15]. Alţii spun că Dionysos i-a apărut lui Tezeu în vis şi i-a cerut-o ameninţător pe Ariadna pentru sine şi că, atunci când Tezeu s-a trezit, a zărit flota lui Dionysos în larg, la Dia, încât, cuprins brusc de groază, a ridicat ancora şi-a plecat; căci Dionysos făcuse o vrajă pentru ca el să-şi uite promisiunea făcută Ariadnei şi chiar de existenţa ei[16].

o. Oricare ar fi adevărul, preoţii lui Dionysos din Atena susţin că, atunci când Ariadna s-a văzut singură pe ţărmul pustiu, a izbucnit în lamentări amare, amintindu-şi cum tremurase de teamă pentru Tezeu când el plecase să îl omoare pe monstruosul ei

frate vitreg, cum înălţase rugăciuni tăcute pentru izbânda lui şi cum, din dragoste pentru el, îşi abandonase patria şi părinţii. Atunci, a invocat întreg universul să o răzbune, iar Zeus Tatăl a clătinat din cap a încuviinţare. Apoi Dionysos a venit, blând şi suav, să o salveze pe Ariadna, împreună cu alaiul lui vesel de menade şi satiri. S-a căsătorit cu ea fără să mai aştepte, aşezându-i pe cap coroana lui Thetis, iar ea i-a născut mulţi copii[17]. Dintre aceştia, doar Toas şi Oenopion sunt consideraţi uneori fii ai lui Tezeu. Coroana pe care Dionysos a pus-o mai târziu printre stele drept Coroană Boreală fusese făcută de Hefaistos din aur sclipitor şi giuvaiere din India tăiate în formă de trandafiri[18].

p. Cretanii refuză totuşi să accepte că Minotaurul ar fi existat vreodată sau că Tezeu ar fi cucerit-o pe Ariadna prin mijloace nedemne. Ei descriu labirintul ca pe o simplă închisoare bine păzită, în care fetele şi tinerii atenieni erau ţinuţi în vederea jocurilor funerare ale lui Androgeu. Unii erau sacrificaţi la mormântul lui, alţii oferiţi ca sclavi celor care câştigau premii. S-a întâmplat ca un general al lui Minos, pe nume Taurus, crud şi arogant, să aibă succes pe linie, an după an, câştigând toate competiţiile la care concura, spre lehamitea rivalilor săi. Dar el pierduse încrederea lui Minos, deoarece se zvonea că avea o aventură adulterină cu Pasifae, urzită de Dedal, iar unul dintre fiii ei gemeni semăna în mod ciudat cu el. Încât Minos a fost bucuros să încuviinţeze cererea lui Tezeu, care îşi dorea privilegiul de a lupta împotriva lui Taurus. În Creta antică, femeile asistau la competiţii alături de bărbaţi, iar Ariadna s-a îndrăgostit de Tezeu atunci când l-a văzut, de trei ori la rând, cum îl aruncă pe fostul campion peste cap şi îl ţintuieşte cu umerii de pământ. Această privelişte i-a dat aceeaşi satisfacţie şi lui Minos, care i-a acordat lui Tezeu premiul, l-a acceptat drept ginere şi a suspendat crudul tribut[19].

q. Un cântec tradiţional din Bottiaia confirmă presupunerea că nu toate victimele erau ucise. El consemnează faptul că cretanii au trimis o ofrandă de întâi-născuţi la Delfi, în mare parte copii ai sclavilor atenieni din Creta. Însă locuitorii din Delfi nu i-au putut întreţine cu resursele modeste ale micului lor oraş şi, prin urmare, i-au trimis să întemeieze o colonie în Iapygia, în Italia. Mai târziu, ei s-au stabilit la Bottiaia, în Tracia, iar strigătul nostalgic al

fecioarelor din Bottiaia, „Ah, îngăduie să ne întoarcem în Atena!”, reaminteşte permanent de originea lor[20].

r. Ciprioţii, şi nu numai ei, relatează faptele cu totul diferit. Ei spun că Minos şi Tezeu au căzut de acord sub jurământ ca nici o navă – în afară de *Argo*, comandată de Iason, care avea însărcinarea să cureţe marea de piraţi – să nu poată naviga în apele greceşti cu un echipaj mai mare de cinci oameni. Când Dedal a fugit din Creta la Atena, Minos a rupt pactul, urmărindu-l pe Dedal cu vase de război, şi astfel şi-a atras mânia lui Poseidon, care fusese martor la jurământ. El a stârnit atunci o furtună care l-a împins pe Minos spre moartea lui din Sicilia. Deucalion, fiul lui Minos, a moştenit conflictul şi a ameninţat că, dacă atenienii nu i-l vor preda pe Dedal, avea să-i ucidă pe toţi ostaticii lăsaţi zălog de Tezeu atunci când a fost încheiat pactul. Tezeu a răspuns că Dedal era ruda lui de sânge şi a întrebat blajin dacă nu s-ar putea ajunge la un compromis. El a schimbat mai multe scrisori cu Deucalion pe acest subiect, dar între timp a construit în secret vase de război: unele la Thymoetidae, un port aflat în afara căilor maritime bătute, şi altele în Trezena, unde Piteu avea un şantier naval despre care cretanii nu ştiau nimic. În mai puţin de o lună sau două, flotila lui a pornit pe mare, condusă de Dedal şi de alţi fugari din Creta, iar cretanii au luat vasele care se apropiau drept o parte din ce mai rămăsese din flota lui Minos şi le-au făcut o primire triumfală. Aşa că Tezeu a cucerit portul fără să întâmpine vreo rezistenţă şi s-a îndreptat direct spre Cnosos, unde a omorât gărzile lui Deucalion şi l-a ucis pe Deucalion însuşi într-o încăpere din interiorul palatului. Tronul cretan i-a fost trecut apoi Ariadnei, cu care Tezeu a făcut o înţelegere generoasă: ea i-a predat prizonierii atenieni, iar între cele două naţiuni a fost încheiat un tratat de prietenie pentru vecie, tratat pecetluit prin reunirea coroanelor – de fapt, ea s-a căsătorit cu Tezeu[21].

s. După petreceri îndelungate, au navigat împreună spre Atena, dar o furtună i-a împins spre Cipru. Acolo, Ariadna, deja lăsată grea de Tezeu şi temându-se că ar putea să lepede copilul din pricina răului de mare, a cerut să fie coborâtă pe mal la Amatus. S-a făcut întocmai, dar imediat ce Tezeu s-a urcat iarăşi pe vas, un vânt aprig a obligat întreaga flotă să iasă din nou în larg. Femeile din Amatus au tratat-o pe Ariadna cu bunătate, consolând-o cu

scrisori despre care susţineau că tocmai sosiseră de la Tezeu, care îşi repara nava pe ţărmul unei insule învecinate, iar când ea a murit în chinurile facerii n-au precupeţit nimic pentru înmormântarea ei. Mormântul Ariadnei mai poate fi văzut la Amatus, într-o dumbravă consacrată ei ca Aridela. Când, în cele din urmă, Tezeu a revenit de pe coasta Siriei, a fost profund îndurerat să afle că Ariadna murise şi a dăruit o sumă mare de bani pentru întreţinerea cultului ei. Ciprioţii încă o mai celebrează în a doua zi din septembrie, când o tânără se întinde pe jos în dumbrava ei şi imită o femeie care naşte; ei venerează două statuete ale Ariadnei: una de argint, alta din alamă, pe care Tezeu le-a lăsat lor. Ei zic că Dionysos, având atât de puţine şanse de a se căsători cu Ariadna, a fost indignat că ea şi cu Tezeu îi profanaseră peştera din Naxos şi i s-a plâns lui Artemis, care a omorât-o pe Ariadna, aflată în chinurile facerii, cu săgeţile ei nemiloase; dar alţii spun că ea s-a spânzurat de frica lui Artemis[22].

t. Rezumând povestea lui Tezeu: din Naxos, el a navigat spre Delos, unde i-a adus sacrificii lui Apollo, celebrând jocurile atletice în cinstea lui. Atunci a introdus el noul obicei de a-l încorona pe învingător cu frunze de palmier şi de a-i pune o ramură de palmier în mâna dreaptă. Din prudenţă, el i-a dedicat zeului şi o statuetă de lemn a Afroditei, opera lui Dedal, pe care Ariadna o cumpărase din Creta şi o lăsase la bordul navei lui – deoarece ar fi putut deveni subiectul unor comentarii cinice din partea atenienilor. Acea statuetă, încă expusă la Delos, se sprijină pe un soclu pătrat, în loc de picioare, şi este împodobită în permanenţă cu ghirlande[23].

u. Un altar din coarne se înalţă lângă lacul rotund din Delos. Apollo însuşi l-a construit, pe când avea doar patru ani, din coarnele bine îndesate ale nenumăratelor capre ucise de Artemis pe Muntele Cintos – prima lui realizare arhitectonică. Fundaţiile altarului şi zidurile împrejmuitoare sunt făcute şi ele în întregime din coarne, toate luate de pe aceeaşi parte a victimelor – dar există o controversă dacă era partea stângă sau cea dreaptă[24]. Ceea ce face ca această operă să fie rânduită printre cele şapte minuni ale lumii este faptul că pentru ea nu s-a folosit nici mortar, nici vreun alt liant. În jurul altarului – sau, potrivit altei versiuni, în jurul unui altar al Afroditei pe care fusese aşezată statuia lui Dedal – Tezeu şi însoţitorii lui au dansat Cocorul, care consta dintr-un mers

sinuos, cu paşi ritmici bine măsuraţi, pe acompaniament de harfă. Locuitorii din Delos încă mai execută acest dans, pe care Tezeu l-a adus din Cnosos; Dedal îi construise acolo Ariadnei un teren de dans pe care era marcat un model de labirint în relief din marmură albă, copiat după Labirintul egiptean. Atunci când Tezeu şi însoţitorii lui au executat dansul Cocorul în Cnosos, a fost prima oară când bărbaţii şi femeile au dansat împreună. Oamenii de modă veche, mai ales marinarii, îl mai dansează în multe oraşe din Grecia şi Asia Mică, la fel şi copiii din zonele rurale ale Italiei, el aflându-se şi la originea jocului numit „Troia"[25].

v. Ariadna a fost răzbunată curând. Fie din cauza durerii pricinuite de pierderea ei, fie de bucurie că vede coasta Aticei, de care fusese ţinut departe de vânturile potrivnice, Tezeu şi-a uitat promisiunea de a întinde vela albă[26]. Egeu, care scruta orizontul de pe Acropole, de unde se află acum Templul Victoriei fără Aripi, a zărit vela neagră, a leşinat şi a căzut cu capul înainte în valea de dedesubt, murind. Dar unii spun că el s-a aruncat intenţionat în marea care de atunci încolo s-a numit Egee[27].

w. Tezeu nu a aflat de tristul accident decât după ce şi-a încheiat sacrificiile făgăduite zeilor pentru că se întorsese viu şi nevătămat; după aceea l-a îngropat pe Egeu şi l-a onorat cu un altar de erou. În a opta zi a lunii Pianepsion [octombrie], data întoarcerii din Creta, atenienii loiali se îngrămădesc pe malul mării, cu oale în care prepară mâncăruri din felurite tipuri de boabe – pentru a le reaminti copiilor că, după ce a fost obligat să impună echipajului raţii împuţinate, Tezeu a gătit într-o oală proviziile rămase imediat după debarcare şi le-a umplut însoţitorilor lui, în sfârşit, burţile goale. La aceeaşi sărbătoare este cântat un imn de recunoştinţă pentru sfârşitul foametei, iar o ramură de măslin, înfăşurată în lână albă şi încărcată cu fructe de sezon, este purtată pentru a o comemora pe aceea pe care Tezeu o oferise ritualic înainte de plecarea lui în călătorie. Şi cum era în perioada culesului recoltei, Tezeu a instituit şi Oschoforia, sărbătoarea culesului strugurilor, fie ca semn de recunoştinţă faţă de Atena şi Dionysos, cei doi care l-au apărat la Naxos, fie pentru a-i cinsti pe Dionysos şi Ariadna. Doi purtători de corzi de viţă-de-vie cu struguri pe ele îi reprezintă pe tinerii deghizaţi în fecioare pe care Tezeu i-a luat cu el în Creta şi care au mers alături de el la procesiunea triumfală de la

întoarcere. Paisprezece femei poartă provizii şi iau parte la sacrificiu; ele reprezintă mamele victimelor salvate, iar rolul lor e să spună legende şi mituri de demult, aşa cum au făcut acele mame înainte de plecarea corabiei[28].

x. Tezeu i-a dedicat un templu lui Artemis Salvatoarea în piaţa din Trezena, iar concetăţenii lui l-au onorat cu un sanctuar în timp ce el mai era în viaţă. Familiile celor care suferiseră din cauza tributului plătit Cretei s-au angajat să furnizeze sacrificiile necesare, iar Tezeu a încredinţat funcţia de preot fitalizilor, în semn de recunoştinţă pentru ospitalitatea lor. De atunci, vasul cu care el a navigat în Creta a făcut în fiece an câte o călătorie până în Delos şi înapoi, dar a fost remorcat, refăcut şi reechipat de atâtea ori, încât filosofii îl citează ca pe un caz tipic atunci când dezbat problema păstrării identităţii pe parcursul unor schimbări[29].

*

1. Grecia a fost cucerită de cretani spre sfârşitul secolului al XVIII-lea î.Hr., probabil de o aristocraţie elenică ce luase puterea în Creta cu o generaţie sau două mai înainte şi iniţiase acolo o nouă cultură. Relatarea foarte directă a incursiunii lui Tezeu în Cnosos, citată de Plutarh după Cleidemos, este destul de logică. Ea descrie o revoltă a atenienilor împotriva suzeranului cretan care luase ostatici drept garanţie a bunei lor credinţe; construcţia secretă a unei flotile, jefuirea Cnososului lipsit de ziduri de apărare, în timpul absenţei principalei flote cretane plecată în Sicilia; şi un tratat de pace ulterior, ratificat prin căsătoria regelui atenian cu Ariadna, moştenitoarea cretană. Aceste evenimente, petrecute în preajma anului 1400 î.Hr., sunt reflectate printr-o relatare mitică: Atenei i se cere un tribut de tineri şi fete, ca despăgubire pentru uciderea unui prinţ cretan. Tezeu reuşeşte să ucidă taurul lui Minos, ori să-l înfrângă pe principalul comandant al acestuia într-o luptă corp la corp, scăpând astfel Atena de tribut. El se căsătoreşte cu Ariadna, moştenitoarea regală, şi face pace cu Minos însuşi.

2. Uciderea lui Asterios cel cu cap de taur, numit Minotaurul sau „taurul lui Minos”, lupta lui Tezeu cu Taurus („taur”) şi capturarea taurului din Creta sunt, toate, versiuni ale aceluiaşi eveniment. *Bolynthos*, care a dat numele oraşului Probalintos din Atica, era

numele cretan pentru „taur sălbatic”. „Minos” era numele unei dinastii din Cnosos, care avea drept blazon un taur celest – „Asterios” poate însemna „al soarelui” sau „al cerului” – şi se pare că regele sub chip de taur se împreuna ritualic cu Marea Preoteasă în ipostază de Vacă a Lunii (*88.*7*). Este posibil ca un element constituent al mitului labirintului să fi fost faptul că palatul din Cnosos – casa *labrys*-ului, adică a toporului cu lamă dublă – era un complex de încăperi şi coridoare şi că, după ce l-au cucerit, invadatorilor atenieni le-a fost anevoie să îl găsească şi să îl omoare pe rege. Dar asta nu e tot. Un spaţiu deschis din faţa palatului era ocupat de un teren de dans cu un model de labirint pe el, folosit pentru a-i conduce pe cei care luau parte la dansul erotic de primăvară (*92.*4*). Originea acestui model, numit acum *labirint*, pare să fi fost labirintul tradiţional de tufişuri utilizat pentru momirea femelelor spre masculii de potârniche închişi într-o îngrădire centrală, de unde emiteau strigăte prin care îşi invitau partenerele la mâncare şi împerechere sau la alte provocări; dansatorii de primăvară trebuie să fi imitat dansul şchiopătat şi extatic al iubirii executat de masculii de potârniche (*92.*1-2*), a căror soartă era să fie pocniţi în cap de vânător (*Eclesiasticul* XI.32).

3. Un vas de vin etrusc din Tragliatella (*104.*4*) care înfăţişează doi eroi călare explică teoria religioasă a dansului potârnichii. Cel din frunte poartă un scut cu imaginea unei potârnichi, iar în urma lui stă ghemuit un demon al morţii; celălalt erou poartă o lance şi un scut pe care e figurată o raţă. Pe fundal este un labirint cu un model întâlnit nu doar pe anumite monede din Cnosos, ci şi în labirinturile din vegetaţie străbătute de elevii de şcoală britanici de Paşti până în secolul al XIX-lea. Iubirea-gelozie îl atrăgea pe rege spre moarte, explică iconograful, asemenea unei potârnichi în labirintul din tufişuri; acestuia îi succeda tanistul său. Doar eroul excepţional – un Dedal sau un Tezeu – se întorcea viu; şi, în acest context, descoperirea recentă de lângă Bosinney, în Cornwall, a unui labirint cretan cioplit pe o faţadă de stâncă este de mare importanţă. Ravena în care dr. Renton Green a observat pentru prima oară labirintul este unul dintre ultimele sălaşuri ale ciorii alpine de Cornwall. Această pasăre adăposteşte sufletul regelui Arthur – care a coborât în iad şi de care Bosinney este strâns legat

în legendă. Un dans al labirintului pare să fi fost adus în Britania din estul Mediteranei de agricultorii neolitici ai mileniului al III-lea î.Hr., de vreme ce labirinturi grosolane de piatră, similare celor britanice din vegetaţie, apar în regiunea „Beaker B” din Scandinavia şi din nord-estul Rusiei; iar labirinturi ecleziastice, folosite cândva în scop penitenţial, se găsesc în sud-estul Europei. Labirinturile din vegetaţie englezeşti sunt cunoscute îndeobşte drept „oraşe ale Troiei”, ca şi cele galeze, numite *Caer-droia*. Probabil că romanii le-au numit aşa după propriul lor „Joc al Troiei”, un dans labirintic executat de tinerii aristocraţi în onoarea înaintaşului lui Augustus, troianul Enea, chiar dacă, potrivit lui Plinius, el era dansat şi de copiii din zonele rurale ale Italiei.

4. În Cnosos, cultul taurului celest a succedat cultului potârnichii, iar mişcările în cerc ale dansatorilor au ajuns să reprezinte traiectoriile anuale ale corpurilor cereşti. Prin urmare, dacă luau parte şapte tineri şi şapte fete, este posibil ca ei să îi fi reprezentat pe cei şapte titani şi titanide ale soarelui, lunii şi ale celor cinci planete (*1.*3* şi 43.*4*), chiar dacă în operele de artă din Creta nu s-a găsit nici o dovadă clară a cultului titanilor. Se pare că anticul Dans al Cocorului din Delos – cocorii execută şi ei un dans de dragoste – a fost şi el asimilat cu un model labirintic. În unele labirinturi, dansatorii ţin în mână o frânghie, care îi ajută să păstreze distanţa adecvată unii de alţii şi să execute figurile fără greşeală; este posibil ca tocmai aşa ceva să fi dat naştere poveştii ghemului de sfoară (A.B. Cook, *Journal of Hellenic Studies* XIV.101 şi urm., 1949); în Atena, ca şi pe Muntele Sipilos, dansul frânghiei era numit *cordax* (Aristofan, *Norii* 540). Spectacolul din arena cu tauri din Creta consta dintr-o reprezentaţie acrobatică a unor tineri băieţi şi fete care apucau pe rând coarnele unui taur ce şarja şi săreau pe spate unii după alţii, peste umerii acestuia. Era, în mod evident, un rit religios: poate că şi aici executanţii reprezentau planetele. Nu are cum să fi fost deloc un sport atât de periculos aşa cum sugerează majoritatea celor care au scris despre acest subiect, dacă judecăm după raritatea victimelor din rândul *banderilleros* dintr-o arenă de tauri spaniolă, iar o frescă cretană arată că exista un însoţitor undeva prin apropiere care să îl prindă pe cel ce sărea peste cap, atunci când ateriza.

5. „*Ariadna*”, pe care grecii o înţelegeau drept „*Ariagne*” („foarte

sfântă”), trebuie să fi fost un nume al Zeiţei-Lună căreia i se aduceau onoruri prin dans şi în arena cu tauri: „înalta şi roditoarea Mamă a Orzului”, numită şi Aridela, „cea foarte vădită”. Ramurile cu fructe purtate în onoarea Ariadnei şi a lui Dionysos, ca şi sinuciderea ei prin spânzurare, „deoarece se temea de Artemis”, sugerează că de aceste ramuri erau legate păpuşi-Ariadna (*79.*2*). Păpuşa-zeiţă beoţiană în formă de clopot cu picioarele bălăbănindu-se, aflată la Luvru, este Ariadna, Erigona sau Artemis Spânzurata; iar păpuşi de bronz cu membre detaşabile au fost găsite în Sardinia lui Dedal. Coroana Ariadnei făcută de Hefaistos sub formă de cunună de trandafiri nu este o închipuire; cununi delicate de aur cu flori din pietre preţioase au fost găsite în tezaurul din Mochlos.

6. Căsătoria lui Tezeu cu preoteasa Lunii îl făcea stăpân al Cnososului, iar pe o monedă din Cnosos, o lună nouă este plasată în centrul unui labirint. Însă tradiţia matriliniară o priva pe o moştenitoare de orice pretenţie asupra pământurilor ei dacă ea îşi însoţea consortul peste mări, ceea ce explică de ce Tezeu nu a adus-o pe Ariadna înapoi în Atena sau oriunde dincolo de Dia, o insulă cretană care se vedea din Cnosos. Dionysos cretanul, reprezentat ca taur – Minos, de fapt –, era soţul legitim al Ariadnei, iar vinul, un produs cretan, trebuie să fi fost servit la orgiile ei. Faptul ar putea explica indignarea lui Dionysos, relatată de Homer, atunci când ea şi cu intrusul Tezeu s-au culcat împreună.

7. Multe obiceiuri ateniene străvechi din perioada miceniană sunt explicate de Plutarh şi de alţii în termenii călătoriei lui Tezeu în Creta: de exemplu, ritualul prostituării fetelor şi cel al sodomiei (caracteristic cultului Anathei din Ierusalim [*61.*1*] şi al Zeiţei siriene din Hierapolis), care au supravieţuit ca vestigii printre atenieni în îmbunarea lui Apollo cu un dar constând din fecioare şi în purtarea de ramuri din recoltă de către doi bărbaţi invertiţi. Ramura încărcată cu fructe aminteşte de *lulab*-ul purtat la Sărbătoarea Tabernaculelor de Anul Nou din Ierusalim, celebrată şi la începutul toamnei. Aceasta era o sărbătoare a culesului viei şi corespundea Oschoforiei ateniene, adică „purtarea de ciorchini de struguri”; principala ei atracţie consta într-o cursă de alergări (Proclos, *Chrestomathia* XXVIII). Iniţial, câştigătorul devenea noul rege sacru, ca în Olimpia, şi primea un amestec compus din cinci

alimente: „ulei, vin, miere, brânză rasă şi făină” – nectarul sau ambrozia divină a zeilor. Plutarh îl asociază pe Tezeu, noul rege, cu această sărbătoare, spunând că el a sosit întâmplător în timp ce sărbătoarea era în desfăşurare, şi îl disculpă de orice implicare în moartea predecesorului său, Egeu. Dar noul rege chiar s-a luptat corp la corp cu vechiul rege şi l-a aruncat de pe Stânca Albă în mare (*96.*3*), ca pe un *pharmacos*. În imaginea pe care mitografii, în mod evident, au interpretat-o greşit, corabia cu pânze negre a lui Tezeu trebuie să fi fost un vas care stătea în apropiere ca să-l salveze pe *pharmacos*; ea avea pânze întunecate deoarece pescarii mediteraneeni îşi argăseau de obicei năvoadele şi pânzele, ca să le împiedice să putrezească din cauza apei sărate. Galele stejarului sau coşenila ofereau o vopsea stacojie cu care era unsă faţa regelui sacru şi care astfel era asociată cu regalitatea. „Hecalene”, celibatara bătrână nevoiaşă, este probabil o formă erodată a lui „Hecate Selene”, „luna fugitivă din depărtare”, adică Artemis.

8. Mâncatul bobului de către bărbaţi pare să fi fost interzis în epoca preelenică – pitagoreicii au continuat să se abţină de la boabe, pe motiv că sufletele înaintaşilor puteau foarte bine să se afle în ele şi că, dacă un bărbat (spre deosebire de o femeie) mânca boabe, el putea să-i fure unui strămoş şansa de a renaşte. Prin urmare, ospăţul popular cu boabe sugerează o batjocură elenică deliberată la adresa zeiţei care impunea tabuul; la fel şi darul lui Tezeu prin care le-a oferit funcţii masculine de preot fitalizilor („cultivatori”); forma feminină a numelui lor aminteşte faptul că, asemenea plantării bobului, cultivarea smochinelor a fost la început un mister rezervat femeilor (*24.*13*).

9. Ciprioţii o venerau pe Ariadna ca „Zeiţă a Naşterii din Amatus”, un nume care îi aparţinea Afroditei. Sărbătoarea ei de toamnă celebra naşterea Anului Nou, iar tânărul care imita empatic chinurile ei trebuie să fi fost amantul ei regal, Dionysos. Acest obicei, cunoscut drept *couvade*, este întâlnit în multe părţi ale Europei, inclusiv în unele districte din estul Angliei.

10. Templul din coarne al lui Apollo, aflat în Delos, a fost dezgropat recent. Altarul şi fundaţiile lui au dispărut, iar taurul i-a succedat ţapului ca animal ritualic pe decoraţiile din piatră – dacă a existat cu adevărat cândva un ţap; un sigiliu minoic o înfăţişează pe zeiţă stând pe un altar făcut în întregime din coarne de taur.

11. Pictura murală alegorică a lui Micon care o înfăţişează pe Thetis oferindu-i lui Tezeu o coroană şi un inel, în timp ce Minos mocneşte de furie pe ţărm, trebuie să fi descris trecerea thalasocraţiei din mâinile cretanilor în ale atenienilor. Dar se prea poate ca Minos să se fi căsătorit simbolic cu Zeiţa Mării prin aruncarea unui inel în mare, aşa cum făceau dogii Veneţiei în Evul Mediu.

12. „Oenopion şi Toas sunt numiţi uneori fiii lui Tezeu” deoarece ei erau eroii din Chios şi Lemnos (*88.*h*), supuşii aliaţi ai atenienilor.

1. Apollodor, *Epitome* I.5; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.294; Mythographicus Vaticanus Primus 47; Pausanias I.27.9; Plutarh, *Tezeu* 14; Hesychios *s.v.* Bolynthos.
2. Plutarh, *loc. cit.*; Calimah, *Fragment* 40, ed. Bentley; Ovidiu, *Remediile iubirii* 747.
3. Diodor din Sicilia IV.16; Hyginus *Fabula* 41; Apollodor III.1.4; Pausanias II.31.1.
4. Plutarh, *Tezeu* 17; Apollodor, *Epitome* I.7; Scolie la *Iliada* lui Homer XVIII.590; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Hellanicos, citat de Plutarh, *Tezeu* 19.
5. Plutarh, *loc. cit.*; Simonides, citat de Plutarh, *loc. cit.*
6. Plutarh, *Tezeu* 18; Demon, *Istoria*, citat de Plutarh în *Tezeu* 23.
7. Philochoros, citat de Plutarh în *Tezeu* 17; Simonides, citat de Plutarh, *loc. cit.*; Pausanias I.1.2.
8. Plutarh, *Tezeu* 18.
9. Plutarh, *loc. cit.*; Scolie la *Cavalerii* de Aristofan 725.
10. Pausanias I.42.1; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.5; Plutarh, *Tezeu* 29.
11. Pausanias I.17.3; Hyginus, *loc. cit.*
12. Plutarh, *Tezeu* 29; Apollodor, *Epitome* I.8.
13. Scolie la *Odiseea* lui Homer XI.322, citată de Ferekydes; Homer, *Iliada* XVIII.590; Eustathios despre *Odiseea* lui Homer XI.320; Apollodor, *Epitome* I.9; Ovidiu, *Heroide* IV.115; Pausanias III.18.7.
14. Pausanias II.31.1; Ferekydes, citat de Plutarh, *Tezeu* 19; Demon, citat de Plutarh, *loc. cit.*
15. Scolie la *Idilele* lui Teocrit II.45; Diodor din Sicilia IV.61.5; Catullus LXIV.50 şi urm.; Plutarh, *Tezeu* 29; Hyginus, *Fabula* 43.
16. Pausanias X.29.2; Diodor din Sicilia V.51.4; Scolie la Teocrit, *loc. cit.*
17. Pausanias I.20.2; Catullus LXIV.50 şi urm.; Hyginus, *Poeticon*

astronomicon II.5.

18. Plutarh, *Tezeu* 20; Bachilide XVI.116.

19. Plutarh, *Romulus şi Tezeu*; Philochoros, citat de Plutarh, *Tezeu* 15; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.14; Philochoros, citat de Plutarh, *Tezeu* 19.

20. Aristotel, *Constituţia bottienilor*, citat de Plutarh, *Tezeu* 16; Plutarh, *Quaestiones Graecae* 35.

21. Cleidemos, citat de Plutarh, *Tezeu* 19.

22. Hesychios *s.v.* Aridela; Peonios, citat de Plutarh, *Tezeu* 21; *Homer şi Hesiod* 14.

23. Plutarh, *loc. cit.*; Pausanias VIII.48.2 şi IX.40.2; Calimah, *Imn către Delos* 312.

24. Calimah, *Imn către Apollo* 60 şi urm.; Plutarh, *loc. cit.* şi *Care animale sunt mai inteligente?* 35.

25. Plutarh, *Tezeu* 21; Calimah, *Imn către Delos* 312 şi urm.; Homer, *Iliada* XVIII.591-2; Pausanias IX.40.2; Plinius, *Naturalis historia* XXXVI.19; Scolie la *Iliada* lui Homer XVIII.590; Eustathios despre *Iliada* lui Homer p. 1166; Vergiliu, *Eneida* V.588 şi urm.

26. Catullus LXIV.50 şi urm.; Apollodor, *Epitome* I.10; Plutarh, *Tezeu* 22.

27. Catullus, *loc. cit.*; Pausanias I.22.4-5; Plutarh, *loc. cit.* şi *Romulus şi Tezeu*; Hyginus, *Fabula* 43.

28. Pausanias I.22.5; Plutarh, *Tezeu* 22 şi 23; Proclus, *Chrestomathia*, citat de Photios 989.

29. Pausanias III.31.1; Plutarh, *loc. cit.*

99. Federalizarea Aticii

a. Atunci când Tezeu i-a succedat tatălui său, Egeu, la tronul Atenei, el şi-a întărit suveranitatea executându-şi aproape toţi adversarii, cu excepţia lui Palas şi a celor care mai rămăseseră în viaţă dintre cei cincizeci de fii ai lui. Câţiva ani mai târziu i-a ucis şi pe aceştia, ca măsură de prevedere, iar când a fost acuzat de crimă la Tribunalul lui Apollo Delfinul, el a pledat – ceea ce era fără precedent – „omucidere justificată”, obţinând achitarea. A fost purificat de sângele lor în Trezena, unde rege era fiul lui, Hipolit, şi a petrecut acolo un an întreg. La întoarcere, l-a suspectat pe fratele său vitreg, numit şi el tot Palas, de lipsă de loialitate şi l-a surghiunit. Palas a întemeiat apoi Palantion din Arcadia, deşi unii spun că Palas, fiul lui Licaon, o făcuse la scurt timp după Potopul lui Deucalion[1].

b. Tezeu s-a dovedit a fi un stăpânitor cu frica legii şi a iniţiat o politică de federalizare, care a stat la baza prosperităţii ulterioare a Atenei. Până la el, Atica fusese împărţită în douăsprezece comunităţi, fiecare gestionându-şi propriile treburi fără să îl consulte pe regele atenian, cu excepţia situaţiilor de urgenţă. Ba chiar eleusinii îi declaraseră război lui Erehteu, dar au fost şi multe alte dispute intestine. Pentru ca aceste comunităţi să renunţe la independenţa lor, Tezeu trebuia să abordeze fiecare clan, fiecare familie pe rând, ceea ce a şi făcut. El i-a găsit pe ţăranii liberi şi pe sclavi gata să i se supună şi i-a convins pe cei mai mulţi dintre marii proprietari de pământ să fie de acord cu planul lui, promiţându-le că monarhia va fi abolită şi că o va înlocui cu democraţia, deşi tot el avea să rămână comandant absolut şi judecător suprem. Cei pe care argumentele lui nu i-au convins, cel puţin i-au respectat puterea[2].

c. Tezeu a fost astfel abilitat să dizolve toate administraţiile

locale, după ce i-a convocat pe delegaţii acestora la Atena, unde le-a oferit o Sală a Consiliului şi un Tribunal comune, ambele existând şi acum. Dar s-a abţinut să intervină în legile proprietăţii private. Apoi a unit suburbiile cu oraşul propriu-zis, alcătuit până atunci din Acropole şi districtele vecine aflate la sud, încorporând străvechile temple ale olimpienilor Zeus, Apollo Pythianul, Pământul-Mamă şi Dionysos al Mlaştinilor (Lenaios), precum şi Apeductul celor Nouă Izvoare. Atenienii numesc şi acum Acropola „Oraşul".

d. Tezeu a denumit a şaisprezecea zi din Hecatombeon [iulie] „Ziua Federaţiei" şi a făcut din ea o sărbătoare publică în cinstea Atenei, la care un sacrificiu fără sânge era oferit de asemenea Păcii[3]. Redenumind Jocurile Ateniene celebrate în această zi „Jocuri Panateniene", el le-a deschis pentru întreaga Atică şi, totodată, a introdus cultul Afroditei Federale (Pandemos) şi al Persuadării (Peritho). Apoi a renunţat la tron, aşa cum promisese, şi a dat Aticii o nouă constituţie, sub cele mai bune auspicii, căci Oracolul din Delfi a profeţit că Atena avea să înfrunte furtunile pe mare în deplină siguranţă, asemenea unei băşici de porc[4].

e. Pentru a extinde oraşul şi mai mult, Tezeu i-a invitat pe toţi străinii vrednici de stimă să devină concetăţenii lui. Crainicii lui, care au mers prin întreaga Grecie, au utilizat o formulă care mai este încă folosită, anume: „Veniţi la noi, veniţi cu toţii, oameni buni!". După care mari mulţimi de oameni s-au îngrămădit în Atena, iar Tezeu a împărţit populaţia Aticii în trei clase: eupatrizii sau „cei care binemerită de la patria lor"; georgii sau „cultivatorii"; şi demiurgii sau „meşteşugarii". Eupatrizii au preluat responsabilitatea chestiunilor religioase, furnizau magistraţi, interpretau legile şi întruchipau cea mai înaltă demnitate posibilă; georgii cultivau pământul şi erau coloana vertebrală a statului; iar demiurgii, de departe clasa cea mai numeroasă, practicau meserii foarte diverse, cum ar fi prezicători, chirurgi, crainici, tâmplari, sculptori sau cofetari[5]. Astfel, Tezeu a devenit primul rege care a pus bazele unei federaţii, acesta fiind motivul pentru care, în *Catalogul corăbiilor*, Homer îi caracterizează doar pe atenieni ca popor suveran – iar constituţia lui a rămas în vigoare până când tiranii au acaparat puterea. Însă unii neagă adevărul acestei tradiţii: ei spun că Tezeu a continuat să domnească la fel ca înainte

şi că, după moartea regelui Menesteu, cel care i-a condus pe atenieni împotriva Troiei, dinastia lui a persistat timp de încă trei generaţii[6].

f. Tezeu, primul rege atenian care a bătut monede, le-a gravat cu imaginea unui taur. Nu se ştie dacă reprezenta taurul lui Poseidon ori pe generalul Taurus al lui Minos, sau dacă Tezeu nu făcea decât să încurajeze agricultura, dar emiterea monedelor lui a făcut ca etalonul valoric să fie numit în termeni de „zece boi” sau „o sută de boi” o perioadă îndelungată. Rivalizând cu Heracle, care îl numise pe tatăl lui, Zeus, protector al Jocurilor Olimpice, Tezeu l-a numit pe tatăl său, pe Poseidon, protector al Jocurilor Isthmianice. Până atunci, zeul astfel onorat fusese Melicertes, fiul lui Ino, iar jocurile, care se ţineau noaptea, fuseseră mai degrabă mistere decât un spectacol public. Apoi, Tezeu a pus în practică revendicarea ateniană asupra suveranităţii Megarei şi i-a convocat pe delegaţii peloponesieni în Istm, unde i-a pus să tranşeze o dispută veche de frontieră cu vecinii lor ionieni. Într-un loc convenit de ambele părţi, Tezeu a înălţat celebra coloană care pe partea de est purta inscripţia: „Aici nu e Peloponesul, ci Ionia!”, iar pe cea vestică: „Aici nu e Ionia, ci Peloponesul!”. El a obţinut de asemenea acordul Corintului ca atenienii să primească locul de onoare la Jocurile Isthmianice; acesta consta din atât teren cât putea acoperi vela cea mare a vasului care îl adusese acolo[7].

*

1. Elementul mitic al poveştii lui Tezeu a fost ascuns aici în ceea ce se pretinde a fi istoria constituţională a Atenei. Federalizarea Aticii a fost datată cu câteva sute de ani înainte, iar reformele democratice ale lui Tezeu au fost o pură propagandă inventată, probabil în secolul al V-lea î.Hr., de Clistene. Reformele legislative întreprinse în timpul ultimei perioade a monarhiei evreieşti i-au fost atribuite lui Moise de către autorii *Pentateuhului*.

2. În Antichitate, boii reprezentau etalonul valoric în Grecia, Italia şi Irlanda, cum încă mai sunt şi azi la triburile înapoiate de păstori din estul Africii, iar atenienii nu au bătut monedă decât la aproape cinci sute de ani după Războiul Troian. Dar este adevărat că lingourile cretane de cupru de o anumită greutate erau

imprimate cu un cap de taur sau cu un viţel culcat (Sir Arthur Evans, *Minoan Weights and Mediums of Currency* p. 335), iar butazii din Atena, care par să fi fost principalii responsabili pentru dezvoltarea mitului lui Tezeu, au avut poate în minte această tradiţie atunci când au bătut monede imprimate cu capete de boi, simbolul clanului lor.

3. Împărţirea Aticii în douăsprezece comunităţi se regăseşte în evenimente similare din Delta Nilului şi din Etruria, ca şi în repartizarea teritoriului canaanit între cele douăsprezece triburi din Israel; în fiecare caz, este posibil ca numărul să fi fost ales pentru a permite procesiunea lunară a monarhului de la un trib la altul. Grecii epocii eroice nu făceau deosebire între crimă şi omor involuntar; în ambele cazuri, clanului victimei trebuia să îi fie plătit un preţ al sângelui, apoi ucigaşul îşi schimba numele şi părăsea oraşul pentru totdeauna. Astfel, Telamon şi Peleu au continuat să fie foarte preţuiţi de zei după perfida lor ucidere a lui Focos (*81.*b*), iar Medeea l-a ucis pe Apsirtos fără să-şi atragă duşmănia noilor ei supuşi corintieni (*153.*a* şi 156.*b*). În Atena însă, în epoca clasică, uciderea intenţionată (*phonos*) atrăgea pedeapsa cu moartea, iar omorul involuntar (*akousia*) pe cea a surghiunului, clanul fiind obligat prin lege să pună în aplicare sentinţa. *Phonos hekousios* (omorul justificat) şi *phonos akousios* (omorul scuzabil) au constituit rafinamente ulterioare, introduse probabil de Dracon în secolul al VII-lea î.Hr.; doar cel din urmă necesita ispăşirea printr-o purificare ritualică. Mitografii nu au înţeles că Tezeu a evitat exilul permanent pentru uciderea palantizilor doar prin exterminarea întregului clan, aşa cum David a făcut cu „Casa lui Saul”. O şedere de un an la Trezena a fost suficientă pentru a scăpa Atena de impurificarea produsă de crimă.

1. Hyginus, *Fabula* 244; Apollodor, *Epitome* I.11; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.54; Euripide, *Hipolit* 34-7; Pausanias I.22.2; I.28.10 şi VIII.3.1.
2. Diodor din Sicilia IV.61; Tucidide II.15; Plutarh, *Tezeu* 24.
3. Tucidide, *loc. cit.*; Plutarh, *loc. cit.*; Scolie la *Pacea* lui Aristofan 962.
4. Pausanias VIII.2.1 şi 1.22.3; Plutarh, *loc. cit.*
5. Plutarh, *Tezeu* 25; Homer, *Odiseea* 383 şi urm. şi XIX.135; Platon, *Banchetul* 188d şi *Republica* 529e; Herodot VII.31.

6. Plutarh, *loc. cit.*; Homer, *Iliada* II.552 şi urm.; Pausanias I.3.2.
7. Strabon IX.1.6.

100. Tezeu şi amazoanele

a. Unii spun că Tezeu a luat parte la expediţia reuşită a lui Heracle împotriva amazoanelor şi că a primit-o, ca parte a lui din pradă, pe Antiope, regina lor, numită şi Melanipe; dar că pentru ea nu a fost chiar o nefericire, cum pretind mulţi, deoarece Antiope trădase oraşul Temiscira de pe râul Termodon, ca dovadă a pasiunii pe care Tezeu deja o aprinsese în inima ei[1].

b. Alţii spun că Tezeu a mers în ţara amazoanelor câţiva ani mai târziu, însoţit fiind de Piritoos şi de tovarăşii lui, şi că amazoanele, bucuroase de sosirea atât de multor războinici chipeşi, nu le-au opus rezistenţă. Antiope a venit să-l întâmpine pe Tezeu cu daruri, dar de îndată ce s-a urcat la bord, Tezeu a ridicat ancora şi a răpit-o. Alţii mai zic că el a rămas mai multă vreme în Amazonia şi că Antiope i-a fost oaspetele cu care s-a întreţinut. Ei adaugă că printre însoţitorii lui erau şi trei fraţi atenieni, Euneos, Toas şi Solois, şi că cel din urmă s-a îndrăgostit de Antiope, dar, neîndrăznind să se apropie de ea, l-a rugat pe Euneos să îi pledeze cauza în locul lui. Antiope i-a respins avansurile, însă a continuat să îl trateze pe Solois la fel de politicos ca înainte, şi abia când el s-a aruncat în râul Termodon şi s-a înecat, Tezeu şi-a dat seama ce se întâmplase şi s-a întristat profund. El şi-a amintit de avertismentul Oracolului din Delfi că, dacă avea să fie lovit vreodată de o mare nenorocire într-un ţinut străin, trebuia să întemeieze un oraş acolo şi să lase în urmă pe câţiva dintre însoţitorii lui care să îl guverneze. Aşa că Tezeu a construit Pythopolis, în cinstea lui Apollo Pythianul, şi a dat râului din apropiere numele lui Solois. I-a lăsat acolo pe Euneos, Toas şi pe un oarecare Hermos, un nobil atenian a cărui fostă locuinţă din Pythopolis este numită acum, în mod eronat, „Casa lui Hermes”. Apoi Tezeu a plecat pe mare cu Antiope[2].

c. Oritia, sora lui Antiope, confundată de unii cu Hipolita, a cărei cingătoare era purtată de Heracle, a jurat să se răzbune pe Tezeu. Ea a încheiat alianţă cu sciţii şi, în fruntea unei mari oştiri de amazoane, a traversat Bosforul cimerian, care îngheţase, apoi Dunărea, Tracia, Tesalia şi Beoţia. În Atena şi-a instalat tabăra pe Areopag, apoi a adus sacrificii lui Ares, eveniment care, se spune, a dat numele acelui deal; dar mai întâi a ordonat unui detaşament să invadeze Laconia şi să îi descurajeze pe peloponesieni să-i trimită întăriri lui Tezeu prin Istm[3].

d. Forţele ateniene erau deja gata de luptă, dar nici una dintre părţi nu era dispusă să înceapă prima ostilităţile. Într-un sfârşit, la sfatul unui oracol, Tezeu a adus sacrificii lui Fobos, fiu al lui Ares, şi a început lupta în a şaptea zi a lui Boedromion, dată la care este celebrată acum Boedromia la Atena, chiar dacă unii spun că această sărbătoare fusese deja instituită în onoarea victoriei lui Xutos asupra lui Eumolpos, sub domnia lui Erehteu. Frontul amazoanelor se întindea de la ceea ce azi se numeşte Amazonium până la dealul Pnyx, de lângă Chrisa. Flancul drept al lui Tezeu a coborât de pe Museum şi s-a abătut asupra flancului lor stâng, dar a fost pus pe fugă şi constrâns să se retragă până la Templul Furiilor. Evenimentul este amintit de o piatră înălţată în onoarea comandantului local Chalcodon, pe o stradă mărginită de mormintele celor căzuţi şi numită după el. Însă flancul stâng atenian a atacat dinspre Paladion, Muntele Ardettus şi dinspre Lyceum şi a împins flancul drept al amazoanelor înapoi în tabăra lor, provocând numeroase victime[4].

e. Unii spun că amazoanele au propus pacea abia după patru luni de lupte aprige; armistiţiul, convenit lângă sanctuarul lui Tezeu, mai este comemorat încă prin sacrificiul adus de amazoane în ajunul celebrării lui. Dar alţii zic că Antiope, devenită soţie a lui Tezeu, a luptat eroic alături de el, până când a fost omorâtă de o oarecare Molpadia, pe care Tezeu a ucis-o apoi; că Oritia a fugit împreună cu câteva însoţitoare în Megara, unde a murit de durere şi disperare; şi că amazoanele rămase, alungate din Atica de victoriosul Tezeu, s-au stabilit în Sciţia[5].

f. Oricum, a fost prima dată când atenienii au respins o invazie străină. Unele amazoane rănite pe câmpul de luptă au fost trimise în Chalcis, ca să se vindece. Antiope şi Molpadia sunt îngropate

lângă templul Pământului-Mamă, iar un stâlp de pământ marchează mormântul lui Antiope. Alte morminte se află în Amazonium. Amazoanele căzute în timp ce traversau Tesalia zac îngropate între Scotussa şi Cinocefale, iar alte câteva lângă Cheroneea, nu departe de râul Hemon. În regiunea Pyrrhichan din Laconia, locul unde amazoanele şi-au oprit înaintarea şi au dedicat două statui de lemn lui Artemis şi Apollo este marcat prin altare; iar în Trezena, un templu al lui Ares comemorează victoria lui Tezeu asupra unui detaşament care a încercat să forţeze trecerea Istmului atunci când s-au retras[6].

g. Potrivit unei relatări, amazoanele au intrat în Tracia prin Frigia, nu prin Sciţia, şi au întemeiat sanctuarul lui Artemis din Efes în timp ce înaintau pe coastă. Potrivit alteia, ele se mai refugiaseră în acest sanctuar în două ocazii anterioare, anume când au fugit de Dionysos şi după înfrângerea reginei Hipolita de către Heracle, iar adevăraţii lui fondatori fuseseră Cresos şi Efesos[7].

h. Adevărul despre Antiope pare să fie că a supravieţuit luptei şi că Tezeu a fost silit în cele din urmă să o omoare, aşa cum i-a prezis Oracolul din Delfi, când el a intrat în alianţă cu regele Deucalion din Creta şi s-a căsătorit cu Fedra, sora lui. Geloasă, Antiope, care nu era soţia lui de drept, a întrerupt sărbătorile de nuntă dând buzna înăuntru, complet înarmată, şi ameninţând cu masacrarea invitaţilor. Tezeu şi însoţitorii lui au închis în grabă uşile şi au ucis-o după o luptă crâncenă, chiar dacă ea i-l născuse pe Hipolit, numit şi Demofon, şi nu se împreunase niciodată cu vreun alt bărbat[8].

*

1. Despre „amazoane”, cuvânt derivat de regulă de la *a* şi *mazon*, „fără sâni”, se credea că îşi ardeau cu fierul roşu un sân pentru a putea trage cu arcul, dar această teorie este fantezistă; cuvântul pare să fie armean, însemnând „femei ale Lunii”. De vreme ce preotesele Zeiţei-Lună de pe ţărmurile de sud-est ale Mării Negre purtau arme, ca şi cele din golful libian Sirte (*8.*1*), se pare că relatările călătorilor despre ele au creat confuzie cu privire la unele reprezentări ateniene din vechime care înfăţişau femei

războinice, dând naştere legendei atice a unei invazii a amazoanelor dinspre râul Termodon. Asemenea imagini existau în perioada clasică pe taburetul pentru picioare al lui Zeus din Olimpia (Pausanias V.II.2), pe zidul central al Colonadei Pictate din Atena (Pausanias I.15.2), pe scutul Atenei, în sanctuarul lui Tezeu şi în alte părţi (Pausanias I.17.1) şi reprezentau fie lupta dintre preotesele preelenice ale Atenei pentru funcţia de Mare Preoteasă, fie o invazie elenică a Aticii şi rezistenţa pe care ele au opus-o. Trebuie să fi existat preotese înarmate şi la Efes – colonie minoică, după cum sugerează numele fondatorului ei Cresos („Cretanul") –, precum şi în toate oraşele unde existau morminte ale amazoanelor. Se presupune că Oritia, sau Hipolita, s-a abătut din drum parcurgând sute de kilometri prin Sciţia, probabil întrucât Bosforul cimerian – Crimeea – era sediul cultului barbar al lui Artemis practicat de taurini, unde preotesele omorau victime bărbaţi (*116.*3*).

2. Este posibil ca întreruperea nunţii Fedrei de către Antiope să fi fost dedusă dintr-o reprezentare care îl înfăţişa pe cuceritorul elenic pe punctul de a o viola pe Marea Preoteasă, după ce îi ucisese însoţitoarele. Antiope nu era soţia legitimă a lui Tezeu, deoarece ea aparţinea unei societăţi care se opunea monogamiei (*131.*k*). Numele Melanipe şi Hipolit le asociază pe amazoane cu cultul preelenic al calului (*43.*2*). Numele Solois („greutate în formă de ou") ar putea fi derivat dintr-o competiţie de aruncat greutăţi de la jocurile funerare celebrate în colonia greacă Pythopolis, numită astfel după şarpele oracular al eroului ei fondator; se pare că acolo existase practica de a arunca victime umane în râul Termodon. Boedromia („fuga după ajutor") era o sărbătoare a lui Artemis despre care se ştiu puţine lucruri: poate că la ea luau parte preotese înarmate, ca şi la sărbătoarea Hibristica din Argos (*160.*5*).

1. Apollodor, *Epitome* I.16; Hegias din Trezena, citat de Pausanias I.2.1.
2. Pindar, citat de Pausanias I.2.1; Ferekydes şi Bion, citaţi de Plutarh, *Tezeu* 26; Menecrates, citat de Plutarh, *loc. cit.*
3. Iustin II.4; Hellanicos, citat de Plutarh, *Tezeu* 26-07; Diodor din Sicilia IV.28; Apollodor, *Epitome* I.16; Eschil, *Eumenidele* 680 şi urm.
4. Plutarh, *Tezeu* 27; *Etymologicum Magnum s.v.* Boedromia; Euripide,

Ion 59; Cleidemos, citat de Plutarh, *loc. cit.*

5. Cleidemos, citat de Plutarh, *loc. cit.*; Plutarh, *loc. cit.*; Pausanias I.41.7; Diodor din Sicilia IV.28.

6. Plutarh, *loc. cit.*; Pausanias I.2.1; I.41.7; III.25.2 şi II.32.8.

7. Pindar, citat de Pausanias VII.2.4.

8. Hyginus, *Fabula* 241; Apollodor, *Epitome* I.17; Diodor din Sicilia IV.62; Ovidiu, *Heroide* 121 şi urm.; Pausanias I.22.2; Pindar, citat de Plutarh, *Tezeu* 28.

101. Fedra şi Hipolit

a. După ce s-a căsătorit cu Fedra, Tezeu l-a trimis pe fiul lui bastard, pe Hipolit, la Piteu, care l-a adoptat ca moştenitor al tronului din Trezena. Astfel, Hipolit nu mai avea nici un motiv să conteste dreptul fraţilor lui legitimi, Acamas şi Demofon, fiii Fedrei, de a domni în Atena[1].

b. Hipolit, care moştenise de la mama lui, Antiope, ca singură devoţiune pe aceea faţă de Artemis cea castă, i-a înălţat zeiţei un nou templu în Trezena, nu departe de teatru. Drept urmare, Afrodita, hotărâtă să îl pedepsească pentru ceea ce ea considera a fi o insultă la adresa ei, a făcut ca, atunci când Hipolit a luat parte la Misterele Eleusine, Fedra să se îndrăgostească nebuneşte de el. El a venit îmbrăcat în haine albe de in şi cu ghirlande în păr şi, chiar dacă trăsăturile feţei lui păreau aspre, ea le-a considerat de o severitate încântătoare[2].

c. Cum în acel moment Tezeu era plecat în Tesalia cu Piritoos sau, poate, să fi fost în Tartar, Fedra l-a urmărit pe Hipolit până la Trezena. Acolo, ea a înălţat Templul Afroditei Catascopia („cea care priveşte în jos”) ce domina Gymnasiumul, de unde îl urmărea neobservată în timp ce el se antrena zilnic, complet gol, la alergare, sărituri şi lupte. Un arbust străvechi de mirt se înălţa în curtea templului; îndrăgostită şi frustrată, Fedra împungea cu o agrafă de păr ornată cu nestemate frunzele mirtului, care aveau pe atunci nenumărate perforaţii. Când, mai târziu, Hipolit a participat la Sărbătoarea Panateniană şi a locuit în palatul lui Tezeu, ea a folosit în acelaşi scop Templul Afroditei de pe Acropole[3].

d. Fedra nu a dezvăluit nimănui dorinţa ei incestuoasă, dar mânca puţin, dormea prost şi slăbise atât de mult, încât fosta ei doică a ghicit în cele din urmă adevărul şi a sfătuit-o, ba chiar a rugat-o insistent să îi trimită lui Hipolit o scrisoare. Fedra a făcut

întocmai: şi-a mărturisit iubirea şi a spus că aceasta o convertise acum la cultul lui Artemis, ale cărei statuete din lemn, ambele aduse din Creta, tocmai i le consacrase. Nu voia el, Hipolit, să meargă cu ea la vânătoare într-o zi? „Noi, femeile din Casa Regală a Cretei", scria ea, „suntem fără îndoială sortite să fim nefericite în dragoste: martore sunt bunica mea Europa, mama mea, Pasifae şi, ultima dintre ele, sora mea Ariadna! Ah, nefericita Ariadna, părăsită de tatăl tău, necredinciosul Tezeu, care de atunci a omorât-o şi pe mama ta regină – de ce nu te-au pedepsit Furiile pentru indiferenţa ta faţă de soarta ei, chiar dacă era vorba despre tatăl tău? –, iar într-o zi va trebui să mă ucidă şi pe mine! Mă bazez pe tine să te răzbuni pe el, aducându-i un omagiu Afroditei cu mine alături. Nu am putea oare să plecăm şi să trăim împreună, cel puţin pentru o vreme, pretinzând că suntem la vânătoare? Între timp, nimeni nu poate să bănuiască adevăratele simţăminte pe care le avem unul faţă de celălalt. Deja locuim sub acelaşi acoperiş, iar afecţiunea noastră va fi considerată nevinovată, ba chiar vrednică de laudă"[4].

e. Îngrozit, Hipolit a ars scrisoarea, s-a dus în camera Fedrei şi a acoperit-o cu reproşuri, ţipând la ea; dar ea şi-a sfâşiat hainele, a trântit de perete uşile camerei şi a strigat: „Ajutor, ajutor! Sunt violată!". Apoi s-a spânzurat de pragul de sus al uşii, lăsând un bilet care îl acuza pe Hipolit de crime monstruoase[5].

f. La primirea biletului, Tezeu l-a blestemat pe Hipolit şi a dat ordin ca el să părăsească Atena de îndată şi să nu se mai întoarcă nicicând. Mai târziu, şi-a amintit de cele trei dorinţe pe care tatăl lui, Poseidon, a promis că i le va îndeplini şi s-a rugat arzător ca Hipolit să moară chiar în acea zi. „Tată", a implorat, „trimite o bestie în calea lui Hipolit, în timp ce se îndreaptă spre Trezena!"[6].

g. Hipolit a plecat din Atena cât a putut de iute. În timp ce gonea carul de-a lungul porţiunii înguste a Istmului, un val imens, care a depăşit până şi Stânca Moluriană, s-a rostogolit vuind spre ţărm, iar de pe creasta lui a sărit un câine-de-mare (sau, spun unii, un taur alb), mugind şi împroşcând cu apă. Cei patru cai ai lui Hipolit au cotit spre stâncă, înnebuniţi de groază, dar Hipolit, un vizitiu îndemânatic, i-a împiedicat să cadă în gol. Atunci animalul a început să galopeze ameninţător în urma carului, iar Hipolit nu a izbutit să menţină atelajul în linie dreaptă. Nu departe de

sanctuarul lui Artemis Saronica încă mai există un măslin sălbatic numit Rhachos Răsucit – în Trezena, *rhachos* înseamnă „măslin neroditor” –, de una din ramurile căruia s-a agăţat frâul lui Hipolit. Carul a zburat în lateral, într-un morman de pietre, şi s-a sfărâmat în bucăţi. Încâlcit în frâie şi izbit mai întâi de trunchiul copacului, apoi de pietre, Hipolit a fost târât spre moarte de caii săi, în timp ce urmăritorul lui dispărea[7].

h. Însă unii relatează, deşi e greu de crezut, că Artemis i-a spus atunci adevărul lui Tezeu şi l-a purtat cât ai clipi din ochi în Trezena, unde el a ajuns la timp ca să se împace cu fiul lui muribund, şi că ea s-a răzbunat pe Afrodita pricinuind moartea lui Adonis. Dar, fără îndoială, ea le-a dat ordin precis locuitorilor din Trezena să îi acorde lui Hipolit onoruri divine şi tuturor mireselor de acolo ca, pe viitor, să îşi taie o şuviţă de păr pe care să i-o dedice lui. Diomede a fost cel care a consacrat străvechiul templu şi statuia lui Hipolit din Trezena şi a oferit cel dintâi un sacrificiu anual. Atât mormântul Fedrei, cât şi al lui Hipolit, cel din urmă o movilă de pământ, se află în curtea templului, lângă mirtul cu frunze perforate.

i. Cât despre cei din Trezena, ei neagă faptul că Hipolit a fost târât spre moarte de cai sau chiar că ar zăcea îngropat în templul său, dar nici nu vor să dezvăluie adevăratul loc al mormântului. Însă ei declară că zeii l-au rânduit pe cer, numind acea constelaţie Vizitiul[8].

j. Atenienii au înălţat un tumul în amintirea lui Hipolit, aproape de Templul lui Temis, deoarece moartea lui fusese provocată de blesteme. Unii spun că, acuzat de moartea lui, Tezeu a fost găsit vinovat, ostracizat şi surghiunit în Scyros, unde şi-a sfârşit viaţa în ruşine şi suferinţă. Dar cel mai adesea se crede că prăbuşirea lui a fost provocată de încercarea de a o viola pe Persefona[9].

k. Umbra lui Hipolit a coborât în Tartar, iar Artemis, foarte indignată, l-a implorat pe Asclepios să-i readucă trupul la viaţă. Asclepios a deschis uşile dulăpiorului lui de fildeş cu leacuri şi a scos o plantă cu care fusese readus la viaţă cretanul Glaucos. Cu iarba aceea l-a atins de trei ori pe piept pe Hipolit, repetând oarece descântece, iar la a treia atingere mortul a ridicat capul. Dar Hades şi cele Trei Ursite, ofensaţi de încălcarea drepturilor lor, l-au convins pe Zeus să îl ucidă pe Asclepios cu un fulger.

l. Latinii povestesc că Artemis l-a înfăşurat apoi pe Hipolit într-un nor dens, l-a deghizat într-un bătrân şi i-a schimbat trăsăturile feţei. După ce a ezitat între Creta şi Delos, ca locuri potrivite să-l ascundă, ea l-a dus în dumbrava ei sacră din Aricia, în Italia[10]. Acolo, cu consimţământul ei, el s-a căsătorit cu nimfa Egeria şi încă mai trăieşte lângă lac, în mijlocul pădurii întunecoase de stejari, înconjurat de prăpăstii abrupte. Pentru ca Hipolit să nu îşi mai amintească de moartea lui, Artemis i-a schimbat numele în Virbius, ceea ce înseamnă *vir bis*, adică „de două ori bărbat"; şi nici un cal nu era lăsat să se apropie de el. Funcţia de preot al lui Artemis din Aricia este rezervată exclusiv sclavilor fugiţi[11]. În dumbrava ei creşte un stejar străvechi, ale cărui ramuri era interzis să fie rupte, dar dacă un sclav cuteza să facă asta, preotul, care l-a ucis el însuşi pe predecesorul său şi deci trăieşte mereu cu frica morţii, trebuie să se lupte cu el pentru preoţie, sabie contra sabie. Locuitorii Ariciei spun că Tezeu l-a implorat pe Hipolit să rămână cu el în Atena, dar că el a refuzat.

m. O tăbliţă din sanctuarul lui Asclepios din Epidaur consemnează faptul că Hipolit i-a dedicat acestuia douăzeci de cai, drept recunoştinţă pentru că a fost înviat[12].

*

1. Episodul iubirii incestuoase a Fedrei pentru Hipolit, asemenea celui al soţiei lui Putifar şi al dragostei ei adulterine faţă de Iosif (*75.*1*), este împrumutat fie din *Povestea celor doi fraţi* egipteană, fie dintr-o sursă canaanită comună. Urmarea ei s-a bazat pe imaginea cunoscută a accidentului de care de la sfârşitul domniei unui rege sacru (*71.*1*). Dacă un muget profetic al mării în noiembrie l-a avertizat pe rege că îi sosise ceasul, ca în Irlanda străveche, acest avertisment trebuie să fi fost reprezentat ca un taur sau o focă cu gura deschisă urcaţi pe creasta unui val. Frâiele lui Hipolit trebuie să se fi agăţat în mirt, şi nu în măslinul cu aspect sinistru, asociat ulterior cu accidentul: în realitate, era mirtul care creştea aproape de altarul eroului său şi era vestit pentru frunzele lui perforate. Mirtul simboliza ultima lună a domniei regelui, aşa cum apare în povestea accidentului de car al lui Enomaos (*109.*j*), în timp ce măslinul sălbatic simboliza prima lună a domniei

succesorului său. *Vir bis* este o etimologie falsă a lui Virbius, care pare să reprezinte cuvântul grec *hierobios*, „viaţă sfântă” – *h*-ul devenind adesea *v*, ca în *Hestia* şi *Vesta* sau *Hesperos* şi *Vesper*. În *Creanga de aur*, Sir James Frazer a arătat că ramura pe care preotul o păzea cu atâta grijă era vâscul şi este proabil ca Glaucos, fiul lui Minos (*90.*c*), care a fost confundat cu Glaucos, fiul lui Sisif (*71.*a*), să fi fost readus la viaţă de vâsc. Chiar dacă cultul preelenic al vâscului şi stejarului fusese suprimat în Grecia (*50.*2*), este foarte probabil ca o preoţime refugiată din Istm să o fi adus în Aricia. Numele Egeria arată că era o zeiţă a morţii care trăia într-un crâng de plopi-negri (*51.*7* şi 170.*l*).

2. Dreptul lui Hipolit la şuviţa mireselor trebuie să fie o inovaţie patriarhală menită, poate, să le lipsească de puterea magică rezidând în părul lor, aşa cum femeile mahomedane sunt rase la căsătorie.

3. Ascunderea mormântului lui Hipolit se regăseşte în poveştile lui Sisif şi Neleu (*67.*3*), ceea ce sugerează că el a fost îngropat într-un punct strategic al Istmului.

1. Apollodor, *Epitome* I.18; Pausanias, I.22.2; Ovidiu, *Heroide* IV.67 şi urm.
2. Pausanias II.31.6; Ovidiu, *loc. cit.*
3. Ovidiu, *loc. cit.*; Seneca, *Hipolit* 835 şi urm.; Pausanias II.32.3 şi I.22.2; Euripide, *Hipolit* 1 şi urm.; Diodor din Sicilia IV.62.
4. Ovidiu, *loc. cit.*; Pausanias I.18.5.
5. Apollodor, *Epitome* I.18; Diodor din Sicilia IV.62; Hyginus, *Fabula* 47.
6. Plutarh, *Vieţi paralele* 34; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.445.
7. Pausanias II.32.8; Euripide, *Hipolit* 1193 şi urm.; Ovidiu, *Metamorfoze* XV.506 şi urm.; Plutarh, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.62.
8. Euripide, *Hipolit* 1282 şi urm. şi 1423 şi urm.; Pausanias II.32.1-2.
9. Pausanias I.22.1; Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana* VII.42; Diodor din Sicilia IV.62.
10. Ovidiu, *Metamorfoze* XV.532 şi urm. şi *Fastele* VI.745.
11. Vergiliu, *Eneida* VII.775; Ovidiu, *Fastele* V.312 şi *Metamorfoze* XV.545; Strabon III.263 şi urm.; Pausanias II.27.4.
12. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.136; Strabon V.3.12; Suetonius, *Caligula* 35; Pausanias, *loc. cit.*

102. Lapiţii şi centaurii

a. Unii spun că Piritoos Lapitul a fost fiul lui Ixion şi al Diei, fiica lui Eioneu; alţii, că era fiul lui Zeus, care, deghizat în armăsar, a galopat în jurul Diei înainte de a o seduce[1].

b. Relatări aproape de necrezut despre puterea şi cutezanţa lui Tezeu au ajuns şi la Piritoos, care domnea asupra Magnesiei, la gura râului Peneu. Într-o zi, s-a hotărât să se convingă şi a făcut o incursiune în Atica, alungând o cireadă de vite care păşteau la Maraton. Tezeu a plecat pe dată în urmărirea lui, iar Piritoos s-a întors plin de curaj să îl înfrunte; dar fiecare fiind cuprins de admiraţie faţă de nobleţea înfăţişării celuilalt, vitele au fost uitate, iar cei doi şi-au jurat prietenie pe veci[2].

c. Piritoos s-a căsătorit cu Hipodamia, sau Deidamia, fiica lui Butes – sau, spun unii, a lui Adrast –, şi i-a invitat pe toţi olimpienii la nuntă, în afară de Ares şi Eris; el îşi amintea de necazurile pe care Eris le provocase la nunta lui Peleu cu Thetis. De vreme ce la palatul lui Piritoos au venit mai mulţi oaspeţi decât încăpeau, verii lui, centaurii, împreună cu Nestor, Ceneu şi alţi prinţi tesalieni au fost aşezaţi la masă într-o peşteră uriaşă din apropiere, umbrită de copaci.

d. Însă centaurii nu erau obişnuiţi cu vinul şi, când i-au simţit mirosul, au dat la o parte laptele acru din faţa lor şi s-au repezit să-şi umple coarnele de argint din burdufurile cu vin. În ignoranţa lor, au dat pe gât băutura tare neamestecată cu apă, îmbătându-se în aşa hal, încât, atunci când mireasa a venit cu suita ei în peşteră ca să-i salute, Euritos sau Eurition a sărit de pe scaunul lui, a răsturnat masa şi a târât-o de păr. Imediat, ceilalţi centauri i-au urmat exemplul ruşinos, încălecând lasciv cele mai apropiate fete şi băieţi[3].

e. Piritoos şi cavalerul lui de onoare Tezeu au sărit în ajutorul

Hipodamiei, i-au tăiat lui Eurition nasul şi urechile şi, cu ajutorul lapiţilor, l-au aruncat afară din peşteră. A urmat o luptă în timpul căreia Ceneu Lapitul a fost omorât şi care a ţinut până la căderea nopţii; aşa a început îndelungata vrajbă dintre centauri şi vecinii lor lapiţi, pusă la cale de Ares şi Eris drept răzbunare pentru desconsiderarea ce le fusese arătată[4].

f. Cu această ocazie, centaurii au suferit o înfrângere severă, iar Tezeu i-a alungat de pe vechile lor terenuri de vânătoare de pe Muntele Pelion în ţinutul aithicilor de lângă Muntele Pind. Dar nu era o sarcină uşoară să îi supui pe centauri, care îşi disputaseră deja cu Piritoos regatul lui Ixion şi acum, adunându-şi forţele, invadaseră teritoriul lapit. Ei au surprins şi au măcelărit grosul oştirii lapite, iar când supravieţuitorii au fugit la Foloe, în Elida, centaurii răzbunători i-au alungat şi au transformat Foloe într-o fortăreaţă de bandiţi de-ai lor. În cele din urmă, lapiţii s-au stabilit în Malia.

g. În timpul campaniei împotriva centaurilor, Tezeu l-a întâlnit din nou pe Heracle, cu care nu se mai văzuse din copilărie; şi l-a iniţiat imediat în Misterele Demetrei, la Eleusis[5].

*

1. Atât lapiţii, cât şi centaurii pretindeau că descind din Ixion, un erou al stejarului, şi aveau în comun un cult al calului (*63.*a* şi *d*). Erau triburi primitive de munte din nordul Greciei, de a căror străveche rivalitate elenii au profitat, aliindu-se mai întâi cu unii, apoi cu ceilalţi (*35.*2*; 78.*1* şi 81.*3*). *Centaur* şi *lapit* ar putea fi cuvinte italice: *centuria*, „detaşament de război de o sută”, şi *lapicidae*, „spărgători de pietre”. (Etimologia clasică obişnuită este din *centtauroi*, „cei care străpung tauri cu lancea”, şi, respectiv, din *lapizein*, „a merge ţanţoş”.) Aceşti munteni par să fi avut orgii erotice şi, astfel, şi-au câştigat în rândul elenilor monogami reputaţia de a fi promiscui; membri ai acestei rase neolitice au supravieţuit în munţii din Arcadia şi pe Muntele Pind până în epoca clasică, iar rămăşiţe ale limbii lor preelenice pot fi întâlnite în albaneza modernă.

2. Este însă improbabil ca bătălia dintre lapiţi şi centauri – figurată pe frontonul templului lui Zeus din Olimpia (Pausanias

V.10.2), în Atena în sanctuarul lui Tezeu (Pausanias I.17.2) şi pe aegisul Atenei (Pausanias I.28.2) – să consemneze o simplă luptă dintre triburi de frontieră. Având legătură cu un ospăţ regal de nuntă patronat de zei, la care Tezeu a asistat în pielea sa de leu, ea trebuie să fi descris un eveniment ritualic care îi preocupa profund pe toţi elenii. Heracle în pielea sa de leu a luptat şi el cu centaurii într-o ocazie festivă similară (*126.*2*). Homer îi numeşte „animale sălbatice miţoase" şi, de vreme ce ei nu erau deosebiţi de satiri în primele picturi greceşti de pe vase, probabil că imaginea înfăţişează un rege proaspăt instalat – nu are importanţă cine – care se luptă cu dansatori deghizaţi în animale, eveniment despre care A.C. Hocart dovedeşte în cartea lui (*Kingship*) că făcea parte integrantă din ceremonia străveche de încoronare. Eurition joacă rolul clasic al intrusului (*142.*5*).

3. Faptul că Ixion sau Zeus era tatăl lui Piritoos ţinea seama de dreptul lui Ixion de a se descrie pe sine drept Zeus. Mitul paternităţii lui a fost dedus, în mod evident, dintr-o imagine care înfăţişează o preoteasă a lui Thetis – Dia, fiică a lui Deioneu, „fiica divină a ţărmului" – cu un căpăstru în mână, încurajându-l pe candidatul la regalitate să strunească un cal sălbatic (*75.*3*). Numele Hipodamiei („dresoare de cai") se referă la aceeaşi imagine. Zeus, deghizat în armăsar, „a galopat în jurul" Diei, deoarece aceasta este semnificaţia numelui Piritoos; iar Ixion, ca zeu al soarelui, dădea ocol cerurilor, cu mâinile şi picioarele depărtate, legat pe roata lui (*63.*2*).

1. Diodor din Sicilia IV.70; Eustathios despre Homer p. 101.
2. Strabon, *Fragment* 14; *Vatican Epitome*; Plutarh, *Tezeu* 30.
3. Apollodor, *Epitome* I.21; Diodor din Sicilia IV.70; Hyginus, *Fabula* 33; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VII.304.
4. Pindar, *Fragment* 166f, citat de Athenaios XI.476b; Apollodor, *loc. cit.*; Ovidiu, *Metamorfoze* XII.210 şi urm.; Homer, *Odiseea* XXI.295; Pausanias V.10.2.
5. Plutarh, *loc. cit.*; Homer, *Iliada* II.470 şi urm.; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Herodot, citat de Plutarh, *loc. cit.*

103. Tezeu în Tartar

a. După moartea Hipodamiei, Piritoos l-a convins pe Tezeu, a cărui soţie, Fedra, se spânzurase de curând, să meargă în Sparta însoţit de Iris şi să o răpească pe Elena, sora Dioscurilor, Castor şi Polideuces, cu care ambii doreau să se înrudească prin căsătorie. Pe locul din Atena în care acum se înalţă sanctuarul lui Serapis, ei şi-au jurat să fie împreună în această primejdioasă aventură, să tragă la sorţi pentru Elena după ce o vor cuceri, apoi să răpească o altă fiică de-a lui Zeus pentru cel care va pierde, indiferent de pericole[1].

b. Acestea fiind decise, ei au pătruns în Lacedemonia în fruntea unei oştiri; apoi, călare în faţa corpului de elită, au prins-o pe Elena în timp ce aducea un sacrificiu la Templul lui Artemis Orthia („Cea Dreaptă”) din Sparta şi au plecat cu ea la galop. Curând s-au distanţat de urmăritorii lor, scăpând de ei în Tegeea, unde, conform înţelegerii, s-a tras la sorţi pentru Elena, câştigătorul dovedindu-se a fi Tezeu[2]. Însă prevăzând că atenienii vor fi cu totul împotriva faptului că, astfel, se iscase o dispută cu redutabilii Dioscuri, Tezeu a trimis-o pe Elena, care nu era încă nubilă – fiind o copilă de doisprezece ani sau, spun unii, chiar mai mică –, în satul Afidna din Atica, unde l-a însărcinat pe prietenul lui Afidnos s-o păzească în taină şi cu mare grijă. Etra, mama lui Tezeu, a însoţit-o pe Elena şi s-a îngrijit de ea. Unii încearcă să-l disculpe pe Tezeu, consemnând că Idas şi Linceu fuseseră cei care o răpiseră pe Elena şi o încredinţaseră apoi spre protecţie lui Tezeu, ca răzbunare pentru răpirea Leucipidelor de către Dioscuri. Alţii zic că tatăl Elenei însuşi, Tindar, i-a încredinţat-o lui Tezeu, după ce aflase că nepotul lui, Enaroforus, fiul lui Hipocoon, avea de gând s-o răpească[3].

c. Anii au trecut şi când Elena a ajuns suficient de mare ca

Tezeu să se căsătorească cu ea, Piritoos i-a amintit de pactul lor. Au mers împreună la un oracol al lui Zeus, pe care îl chemaseră să fie martor la jurământul lor, iar acesta le-a răspuns ironic: „De ce nu vă duceţi în Tartar să o cereţi pe Persefona, soţia lui Hades, ca mireasă pentru Piritoos? E cea mai nobilă dintre fiicele mele". Tezeu s-a simţit jignit când Piritoos, luând sugestia în serios, i-a cerut să-şi respecte jurământul, dar nu a îndrăznit să refuze, astfel că amândoi au coborât de îndată, înarmaţi cu săbii, în Tartar. Evitând să traverseze cu barca peste Lethe, au ales o cale ocolită, intrând prin peştera din Tenaros, în Laconia, şi în curând băteau la porţile palatului lui Hades. Hades a ascultat cu calm necuviincioasa lor solicitare şi, simulând ospitalitatea, i-a invitat pe cei doi să se aşeze. Fără să bănuiască ceva rău, s-au aşezat pe locul oferit, care s-a dovedit a fi Scaunul Uitării, şi care a devenit imediat parte din trupul lor, astfel că nu mai puteau să se ridice fără să le fie smulsă carnea de pe ei. În jurul lor şuierau şerpi încolăciţi, Furiile i-au biciuit zdravăn şi dinţii lui Cerber i-au sfârtecat, în timp ce Hades îi privea zâmbind sinistru[4].

d. Au fost supuşi la chinuri timp de patru ani, până când Heracle, venit la porunca lui Euristeu să îl caute pe Cerber, i-a recunoscut în timp ce ei, tăcuţi, stăteau cu mâinile întinse cerând ajutor. Persefona l-a primit pe Heracle ca pe un frate, îngăduindu-i să îi elibereze pe răufăcători şi să îi ia cu el în lumea de deasupra, asta dacă va putea[5]. Heracle l-a prins atunci pe Tezeu de ambele mâini şi l-a tras cât a putut de tare, până când el s-a desprins, cu un zgomot de haine sfâşiate; dar o mare parte a trupului său a rămas lipită de stâncă, acesta fiind motivul pentru care descendenţii atenieni ai lui Tezeu au cu toţii fundul ridicol de mic. Apoi a apucat mâinile lui Piritoos, dar pământul s-a cutremurat rău prevestitor, iar Heracle a renunţat; la urma urmei, Piritoos fusese creierul principal al acestei aventuri blasfematoare[6].

e. Potrivit unor relatări însă, Heracle i-a eliberat atât pe Piritoos, cât şi pe Tezeu, în timp ce, potrivit altora, nu i-a eliberat pe nici unul, ci l-a lăsat pe Tezeu înlănţuit pe veci de un scaun de foc, iar pe Piritoos culcat alături de Ixion pe un pat de aur – ambii înfometaţi, în timp ce sub privirile lor aveau loc banchete grandioase la sfârşitul cărora cea mai vârstnică dintre Furii lua totul de pe mese. S-a spus chiar că Tezeu şi Piritoos nu au descins

niciodată în Tartar, ci doar într-un oraş din Tesproţia sau Molosia, pe nume Cichyros, al cărui rege, Aidoneos, aflând că Piritoos avea de gând să îi răpească soţia, l-a aruncat haitelor lui de câini, iar pe Tezeu l-a închis într-o temniţă, din care a fost eliberat în cele din urmă de Heracle[7].

*

1. În mai multe mitologii există eroi proeminenţi despre care se spune că au zădărât Iadul: Tezeu, Heracle (*134.c), Dionysos (*27.k), Odiseu (*170.m) şi Orfeu (*28.c) în Grecia; Bel şi Marduk în Babilonia (*71.1); Enea în Italia; Cuchulain în Irlanda; Arthur, Gwydion şi Amathaon în Britania; Ogier Danezul în Bretania. Originea mitului pare să fie o moarte temporară pe care regele sacru pretindea că o suferă la încheierea domniei sale, în timp ce un băiat *interrex* îi lua locul pentru o singură zi, ocolind astfel legea care îi interzicea să îşi prelungească mandatul mai mult de cele treisprezece luni ale unui an solar (*7.1; 41.1; 123.4 etc.).

2. Bel şi succesorul lui, Marduk, şi-au petrecut această perioadă luptându-se cu monstrul marin Tiamat, o încarnare a lui Ishtar, Zeiţa Mării, cea care trimisese Potopul (*73.7); ca şi regii irlandezi din vechime, despre care se spune că plecau să lupte cu piraţii din Atlantic, se pare că se înecau în cursul unei ceremonii. Un vas etrusc îl înfăţişează pe regele muribund, al cărui nume este dat drept Iason (*148.4), între fălcile unui monstru marin – imagine din care pare să fi fost dedusă povestea morală a lui Iona şi a balenei, Iona fiind Marduk.

3. Mitografii atenieni au reuşit să ascundă rivalitatea încrâncenată dintre Tezeu şi geamănul lui funcţional Piritoos (*95.2) pentru favorurile Zeiţei Morţii-în-Viaţă – care apare în mit drept Elena (*62.3) şi Persefona –, prezentându-i ca fiind doi regi prieteni devotaţi, asemenea lui Castor şi Polideuces, care au întreprins o incursiune în scop amoros într-un oraş din vecinătate (*74.c) şi dintre care unul a fost scutit de moarte din cauza presupusei sale naşteri divine. Idas şi Linceu, o pereche similară de gemeni, au fost introduşi în poveste tocmai pentru a sublinia acest aspect. Dar numele lui Piritoos, „cel care se întoarce”, sugerează că el era un rege sacru în depline drepturi, iar în picturile de pe

vasele din sudul Italiei el urcă spre Lumea de Sus luându-şi rămas-bun de la Tezeu, care stă lângă Zeiţa Dreptăţii, ca şi cum Tezeu ar fi doar succesorul său tanist.

4. Răpirea Elenei în timpul unui sacrificiu aminteşte de răpirea Oritiei de către Boreas (*48.*a*) şi poate că a fost dedusă din aceeaşi imagine care prezintă orgiile erotice de la Tesmoforiile ateniene. Este posibil, totuşi, ca un altar din Afidna al zeiţei atice Elena să fi conţinut o imagine sau vreun alt obiect de cult furat de atenieni de la omoloaga ei din Laconia – dacă vizita în Tartar este un duplicat al poveştii, ei ar fi putut să facă o incursiune pe mare în Tenaros –, şi ca acesta să fi fost recuperat ulterior de spartani.

5. Cei patru ani ai şederii lui Tezeu în Tartar reprezintă perioada obişnuită în care un rege sacru îi făcea loc succesorului său; un nou rege sacru, un Tezeu *redivivus*, trebuie să fi fost atunci instalat. Atenienii au făcut o tentativă de a-l ridica pe eroul lor naţional, Tezeu, la rangul de zeu olimpian, afirmând că el scăpase de moarte, la fel ca Dionysos şi Heracle, dar inamicii lor peloponesieni au reuşit să le combată revendicarea. Unii insistă că Tezeu nu a scăpat niciodată de moarte, ci a fost pedepsit veşnic pentru insolenţa lui, asemenea lui Ixion şi Sisif. Alţii au raţionalizat povestea, spunând că el a făcut incursiunea în Cichyrus, nu în Tartar, şi au depus eforturi ca să explice că Piritoos nu a fost sfâşiat de Cerber, ci de un câine molosian – cea mai mare de statură şi mai feroce rasă din Grecia. Cea mai generoasă concesie făcută mitului atenian a fost că Tezeu, eliberat după o şedere umilitoare pe Scaunul Uitării (*37.*2*), i-a transferat, în semn de scuze, majoritatea templelor şi sanctuarelor sale lui Heracle Salvatorul, ale cărui munci şi suferinţe le imitase.

6. Însă Tezeu a fost un erou important şi trebuie să i se recunoască meritul de a fi provocat Iadul, în sensul că a pătruns până în centrul labirintului cretan, unde îl aştepta Moartea, şi a ieşit teafăr de acolo. Dacă atenienii ar fi fost la fel de puternici pe uscat cum au fost pe mare, fără îndoială că el ar fi devenit un olimpian sau, cel puţin, un semizeu naţional. Sursa centrală a ostilităţii faţă de Tezeu a fost probabil Delfi, unde se ştia foarte bine că Oracolul lui Apollo le servea spartanilor în lupta lor împotriva Atenei.

1. Diodor din Sicilia IV.63; Pindar, citat de Pausanias I.18.5; Pausanias I.41.5.
2. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 79; Plutarh, *Tezeu* 31.
3. Apollodor, *Epitome* I.24; Tzetzes, *Despre Licofron* 143; Eustathios despre *Iliada* lui Homer p. 215; Plutarh, *loc. cit.*
4. Hyginus, *Fabula* 79; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Horaţiu, *Ode* IV.7.27; Panyasis, citat de Pausanias X.29.4; Apollodor, *Epitome* I.24.
5. Seneca, *Hipolit* 835 şi urm.; Apollodor II.5.12; Diodor din Sicilia IV.26; Euripide, *Heracle* 619; Hyginus, *loc. cit.*
6. Apollodor, *loc. cit.*; Suidas *s.v.* Lispoi; Scolie la *Cavalerii* de Aristofan 1368.
7. Diodor din Sicilia IV.63; Vergiliu, *Eneida* VI.601-19; Aelianus, *Varia historia* VI.5; Plutarh, *Tezeu* 31.

104. Moartea lui Tezeu

a. În timpul cât Tezeu a lipsit, fiind în Tartar, Dioscurii au reunit o armată de laconieni şi arcadieni şi au pornit în marş contra Atenei, cerând-o pe Elena înapoi. Cum atenienii au negat că s-ar afla acolo sau că ar avea cea mai mică idee unde putea fi, Dioscurii au început să devasteze Atica, până când locuitorii din Decelia, care dezaprobau purtarea lui Tezeu, i-au îndrumat spre Afidna, unde au găsit-o pe sora lor şi au salvat-o. Dioscurii au ras Afidna de pe faţa pământului, dar pe decelieni i-au scutit de atunci de la plata oricăror taxe către Sparta şi le-au oferit locuri de onoare la sărbătorile lor – iar pământurile lor au fost singurele cruţate în războiul peloponesiac, atunci când spartanii au devastat Atica[1].

b. Alţii spun că cel care a dezvăluit ascunzătoarea Elenei a fost un oarecare Academos, sau Echedemos, un arcadian venit în Atica la invitaţia lui Tezeu. Fără îndoială, spartanii l-au tratat cu mare cinstire cât a fost în viaţă şi, în invaziile lor de mai târziu, au cruţat micul lui domeniu de lângă râul Cefisos, aflat la şase stadii depărtare de Atena. Este ceea ce se numeşte acum Academia: o grădină încântătoare, udată din belşug, unde filosofii se adună şi îşi expun viziunile lor nereligioase despre natura zeilor[2].

c. Maratos a fost cel care a condus contingentul arcadian al armatei Dioscurilor şi, supunându-se unui oracol, s-a oferit să se sacrifice în fruntea oamenilor lui. Unii spun că el, şi nu Maraton, tatăl lui Sicion şi al lui Corintos, a fost cel care a dat numele oraşului Maraton[3].

d. Or, Peteos, fiul lui Orneos şi nepotul lui Erehteu, fusese surghiunit de Egeu, iar Dioscurii, ca să-i facă în ciudă lui Tezeu, l-au adus înapoi din exil pe fiul lui, Menesteu, şi l-au făcut regent al Atenei. Acest Menesteu a fost cel dintâi demagog. În timpul cât Tezeu a fost absent, aflat în Tartar, el s-a făcut apreciat de locuitori,

amintind nobililor de puterea pe care o pierduseră în timpul federalizării şi zicându-le celor săraci că le-au fost furate ţara şi religia şi că deveniseră supuşii unui aventurier de origine obscură – care, totuşi, acum eliberase tronul, zvonindu-se despre el că e mort[4].

e. Când Afidna a căzut, iar Atena se afla în pericol, Menesteu i-a convins pe locuitori să îi primească pe Dioscuri în oraş, ca binefăcători şi eliberatori ai lor. Într-adevăr, ei s-au purtat cât se poate de corect şi au cerut doar să fie primiţi la Misterele Eleusine, aşa cum fusese primit şi Heracle. Solicitarea le-a fost aprobată, iar Dioscurii au devenit cetăţeni de onoare ai Atenei. Afidnos a devenit tatăl lor adoptiv, aşa cum Pilios a fost pentru Heracle într-o ocazie similară. Apoi le-au fost acordate onoruri divine când constelaţia lor era la ascendent, drept recunoştinţă pentru clemenţa pe care o arătaseră faţă de oamenii simpli. Dioscurii au dus-o bucuroşi pe Elena înapoi în Sparta, împreună cu Etra, mama lui Tezeu, şi cu o soră a lui Piritoos ca însoţitoare a ei. Unii spun că Elena era încă virgină, alţii că Tezeu o lăsase grea şi că la Argos, în drum spre casă, ea a născut o fată, pe Ifigenia, şi i-a dedicat un sanctuar lui Artemis drept recunoştinţă pentru eliberarea ei[5].

f. Tezeu, care s-a întors din Tartar la puţin timp după aceea, a înălţat de îndată un altar lui Heracle Salvatorul şi i-a reconsacrat acestuia templele şi dumbrăvile lui, în afară de patru dintre ele. Cu toate acestea, el se simţea foarte slăbit de chinurile la care fusese supus şi a găsit Atena într-atât de dezbinată de facţiuni şi de revolte, încât nu a mai fost în măsură să menţină ordinea[6]. Mai întâi şi-a scos copiii pe furiş din oraş şi i-a dus în Eubeea, unde Elpenor, fiul lui Chalcodon, le-a oferit adăpost – dar unii zic că ei fugiseră chiar înainte de întoarcerea sa –, apoi i-a blestemat solemn pe atenieni de pe Muntele Gargettos; în fine, s-a îmbarcat spre Creta, unde Deucalion promisese să-i ofere adăpost.

g. O furtună i-a abătut nava de la cursul ei, iar prima debarcare a lui Tezeu a fost pe Insula Scyros, lângă Eubeea, unde regele Licomed, deşi prieten apropiat cu Menesteu, l-a primit cu tot onorul cuvenit faimei şi descendenţei lui. Tezeu, care moştenise un domeniu în Scyros, a cerut permisiunea să se stabilească acolo. Dar Licomed de mult considera acel domeniu ca fiind al lui şi, prefăcându-se că îi arată lui Tezeu hotarele acestuia, l-a ademenit

pe vârful unei stânci înalte şi l-a împins în gol, apoi a povestit că Tezeu căzuse din întâmplare, în timp ce se plimba beat după o masă copioasă[7].

h. Liniştit acum în ce priveşte succesiunea la tron, Menesteu a fost unul dintre peţitorii Elenei şi a condus forţele ateniene la Troia, unde a dobândit mare faimă ca strateg, dar a fost ucis în luptă. Fiii lui Tezeu i-au succedat la tron[8].

i. Se spune că Tezeu a răpit-o cu forţa pe Anaxo din Trezena şi că s-a împreunat cu Iope, fiica lui Ificles din Tirint. Aventurile lui amoroase le-au provocat atenienilor numeroase încurcături, încât le-a luat mult timp ca să-l aprecieze la justa lui valoare, chiar şi la mai multe generaţii după moartea sa. În bătălia de la Maraton însă, spiritul lui s-a ridicat din pământ ca să-i îmbărbăteze şi s-a năpustit, complet înarmat, contra persanilor, iar după victoria repurtată, Oracolul din Delfi a spus că rămăşiţele lui trebuie să fie aduse în ţară. Locuitorii din Atena suferiseră ani în şir din pricina celor din Scyros, iar Oracolul a anunţat că vor mai avea de suferit câtă vreme oasele lui Tezeu vor rămâne în posesia lor[9]. Dar recuperarea lor era o sarcină anevoioasă, deoarece locuitorii din Scyros erau pe cât de morocănoşi, pe atât de aprigi, iar când Cimon a cucerit insula nu au vrut să dezvăluie locul unde fusese înmormântat Tezeu. Şi totuşi, Cimon a zărit pe vârful unui deal o vulturiţă care scurma pământul cu ghearele. Crezând că era un semn venit din Cer, Cimon a luat o sapă, s-a dus în grabă la groapa făcută de vulturiţă şi a început să o lărgească. Curând, sapa s-a izbit de un coşciug din piatră, în care se găsea scheletul cuiva înalt, cu o lance şi o sabie de bronz în mâini; nu puteau fi decât armele lui Tezeu. Scheletul a fost adus cu veneraţie la Atena şi îngropat pentru a doua oară în cadrul unei ceremonii grandioase în sanctuarul lui Tezeu, lângă Gymnasium[10].

j. Tezeu a fost un abil cântăreţ la liră, iar acum devenise, împreună cu Heracle şi Hermes, protector al fiecărui gymnasium şi şcoli de lupte din Grecia. Asemănarea lui cu Heracle este legendară. El a luat parte la Vânătoarea din Calidon, i-a răzbunat pe luptătorii căzuţi la Teba, dar nu a reuşit să fie unul dintre argonauţi doar pentru că era ţinut în Tartar atunci când ei au plecat pe mare, spre Colhida. Primul război dintre Atena şi Pelopones a fost provocat de el când a răpit-o pe Elena, iar al

doilea, de refuzul lui de a-i preda pe fiii lui Heracle regelui Euristeu[11].

k. Sclavii şi lucrătorii maltrataţi, ai căror înaintaşi căutaseră protecţia lui împotriva opresorilor, se refugiază acum în sanctuarul lui, unde îi sunt aduse sacrificii în cea de-a opta zi a fiecărei luni. Se prea poate ca această zi să fi fost aleasă deoarece Tezeu a ajuns prima oară din Trezena la Atena în a opta zi a lui Hecatombeon şi s-a întors din Creta în a opta zi a lui Pianepsion. Sau poate fiindcă era fiu al lui Poseidon: căci sărbătorile lui Poseidon sunt celebrate şi ele în a opta zi a lunii, de vreme ce opt, fiind primul cub al unui număr par, reprezintă puterea de nezdruncinat a lui Poseidon[12].

*

1. Menesteu Erehteidul, lăudat în *Iliada* (II.552 şi urm.) pentru remarcabilele lui abilităţi militare, şi care a domnit în Atena în timpul celor patru ani de absenţă a lui Tezeu, când el era în Tartar, pare să fi fost geamănul muritor şi coregele lui, omologul atenian al lui Piritoos Lapitul. El apare aici ca prototip al demagogilor atenieni care, de-a lungul întregului război peloponesiac, au fost în favoarea unei păci cu Sparta, obţinută cu orice preţ; dar mitograful, deşi deplânge tactica lui, este atent să nu îi ofenseze pe Dioscuri, cei la care marinarii atenieni se rugau pentru ajutor când erau surprinşi de furtună.

2. Tema *pharmacos*-ului cu pene reapare în numele tatălui şi bunicului lui Menesteu, ca şi în moartea lui Tezeu însuşi. Aceasta s-a petrecut pe Insula Scyros („pietroasă”), ortografiată şi *Sciros*, ceea ce sugerează că, în imaginea din care a fost dedusă povestea, cuvântul *scir* (o formă abreviată a lui Sciroforia, ceea ce explică de ce regele era aruncat de pe o stâncă) a fost confundat cu numele insulei. Dacă este aşa, atunci Licomed trebuie să fi fost victima; numele lui era un nume atenian comun. Se pare că, la origine, sacrificiile erau aduse Zeiţei-Lună în ziua a opta a fiecărei lunaţii, când ea intra în a doua sa fază, acesta fiind momentul optim pentru plantare; dar atunci când Poseidon s-a căsătorit cu ea şi şi-a însuşit cultul ei, luna calendaristică a devenit o perioadă solară, care nu mai era legată de fazele lunii.

3. Importanţa mitică a lui Maratos („fenicul”) rezidă în folosirea tulpinilor de fenicul cu care era purtat noul foc sacru de la o vatră centrală de cult la cele particulare (*39.*g*), după stingerea lui anuală (*149.*3*).

4. Înainte de sfârşitul poveştii lui Tezeu, aş vrea să adaug aici o notă suplimentară despre vasul Tragliatella (*98.*3*), care îi înfăţişează pe regele sacru şi pe succesorul lui evadând dintr-un labirint. Am văzut acum şi imaginea de pe partea opusă a vasului, care prezintă un interes extraordinar pentru prologul acestei evadări: o procesiune pedestră, în sensul rotaţiei soarelui, condusă de un rege sacru neînarmat. Şapte bărbaţi îl însoţesc, fiecare înarmat cu trei javeline şi cu un scut cu un mistreţ pe el, iar în urma lor vine succesorul-tanist, înarmat cu o lance. Cei şapte bărbaţi reprezintă, în mod evident, cele şapte luni de domnie a tanistului, care cad între culesul merelor şi Paşti – mistreţul fiind emblema casei lui (*18.7). Scena se petrece în ziua morţii rituale a regelui, iar Regina-Lună (Pasifae – *88.7) iese în întâmpinarea lui: o siluetă terifiantă, cu mantie şi cu un braţ pus în şold ameninţător. Cu celălalt braţ întins, ea îi oferă un măr, paşaportul lui spre Paradis, iar cele trei lănci purtate de fiecare bărbat anunţă moartea. Însă regele este călăuzit de un personaj feminin mic de statură, cu o mantie asemănătoare celeilalte – o putem numi prinţesa Ariadna (*98.*k*), care l-a ajutat pe Tezeu să evadeze din labirintul morţii, la Cnosos. Iar el etalează cu îndrăzneală, ca o contravrajă faţă de măr, un ou de Paşti, oul învierii. Paştele era perioada când dansurile asemănătoare cu cele din Troia erau executate în labirinturile din vegetaţie din Britania, ca şi în Etruria. Un ou sacru etrusc din trahit negru lustruit, înconjurat de o săgeată în relief, a fost găsit în Perugia: este acelaşi ou sfânt.

1. Apollodor, *Epitome* I.23; Hereas, citat de Plutarh, *Tezeu* 32; Herodot IX.73.
2. Dicearh, citat de Plutarh, *loc. cit.*; Diogenes Laertios III.1.9; Plutarh, *Cimon* 13.
3. Dicearh, citat de Plutarh, *Tezeu* 32; Pausanias II.1.1.
4. Pausanias X.35.5; Apollodor, *Epitome* I.23; Plutarh, *loc. cit.*
5. Plutarh, *Tezeu* 33; Hyginus, *Fabula* 79; Pausanias II.22.7.
6. Aelianus, *Varia historia* IV.5; Philochoros, citat de Plutarh, *Tezeu* 35;

Plutarh, *loc. cit.*

7. Pausanias I.17.6; Plutarh, *loc. cit.*

8. Plutarh, *loc. cit.*; Apollodor III.10.8.

9. Plutarh, *Tezeu* 29 şi 36; Pausanias I.15.4 şi III.3.6.

10. Pausanias I.17.6; Plutarh, *loc. cit.*

11. Pausanias V.19.1; IV.32.1 şi I.32.5; Plutarh, *Tezeu* 29 şi 36; Apollonios din Rodos I.101.

12. Plutarh, *Tezeu* 36.

105. Oedip

a. Laios, fiul lui Labdacos, s-a căsătorit cu Iocasta şi a fost rege în Teba. Îndurerat că nu avea copii, el a consultat în taină Oracolul din Delfi, care i-a spus că acea aparentă nenorocire era, de fapt, o binecuvântare, întrucât orice copil născut de Iocasta avea să devină ucigaşul tatălui său. Drept urmare, Laios a îndepărtat-o pe Iocasta, dar fără să-i ofere vreun motiv pentru decizia sa, ceea ce a iritat-o într-atât încât, după ce l-a făcut să bea, l-a ademenit în braţele ei de îndată ce s-a făcut noapte. Când, nouă luni mai târziu, Iocasta a adus pe lume un fiu, Laios l-a smuls din braţele doicii, i-a străpuns picioarele cu un cui şi, legându-i-le laolaltă, l-a abandonat pe Muntele Citeron.

b. Însă Ursitele deciseseră ca acest băiat va ajunge la o bătrâneţe înaintată. Un păstor din Corint l-a găsit, i-a dat numele Oedip, deoarece avea picioarele deformate din pricina rănilor provocate de cui, şi l-a dus în Corint, unde pe atunci rege era Polibos[1].

c. Potrivit unei alte versiuni, Laios nu l-a abandonat pe Oedip pe munte, ci l-a încuiat într-un cufăr, care a fost coborât în mare de pe un vas. Cufărul a plutit până pe ţărmul cetăţii Sicion, unde Peribeea, regina lui Polibos, s-a întâmplat să se afle pe plajă, supraveghindu-le pe spălătoresele ei regale. Ea l-a luat pe Oedip, s-a retras într-un desiş şi s-a prefăcut cuprinsă de chinurile facerii. Şi cum spălătoresele erau prea ocupate ca să o observe, Peribeea le-a făcut pe toate să creadă că tocmai îl născuse pe Oedip. Dar ea i-a spus adevărul lui Polibos, care, neavând nici el copii, a fost bucuros să-l crească pe Oedip ca pe propriul său fiu.

Într-o zi, luat în derâdere de un tânăr corintian că nu seamănă deloc cu presupuşii lui părinţi, Oedip s-a dus să întrebe Oracolul din Delfi ce îi rezervă viitorul. „Pleacă de lângă altar,

nenorocitule!”, i-a strigat Pythia dezgustată. „Îţi vei omorî tatăl şi te vei căsători cu mama ta!”

d. De vreme ce Oedip îi iubea pe Polibos şi pe Peribeea şi nu voia să aducă nenorocirea asupra lor, a decis pe dată să se întoarcă în Corint. Dar în defileul îngust dintre Delfi şi Daulis s-a întâmplat să-l întâlnească pe Laios, care i-a poruncit grosolan să se dea la o parte din drum şi să facă loc acelora care îi erau superiori; trebuie menţionat că Laios se afla într-un car, în timp ce Oedip mergea pe jos. Atunci Oedip i-a replicat că el nu recunoştea pe nimeni ca superior, decât pe zei şi pe părinţii lui.

„Cu atât mai rău pentru tine!”, a strigat Laios şi a dat ordin vizitiului, lui Polifonte, să mâne mai departe. Una dintre roţi l-a lovit la picior pe Oedip, iar el, cuprins de furie, l-a omorât pe Polifonte cu lancea. Apoi l-a aruncat în drum pe Laios, prins între hamuri, şi a dat bici cailor, făcându-i să îl târâie spre moarte. A rămas în sarcina regelui din Plateea să îngroape ambele cadavre[2].

e. Laios fusese să întrebe Oracolul cum ar fi putut să scape Teba de Sfinx. Acest monstru era o fiică a lui Tifon şi a Echidnei sau, spun unii, a câinelui Ortros şi a Himerei, şi venise în zbor în Teba din cel mai îndepărtat colţ al Etiopiei. Putea fi recunoscută uşor după capul de femeie, trupul de leu, coada de şarpe şi aripile de vultur[3]. Hera trimisese de curând Sfinxul să pedepsească Teba pentru că Laios răpise un băiat din Pisa, pe Chrisipos, şi, după ce s-a stabilit pe Muntele Fikion, aproape de oraş, îl punea pe fiecare călător teban să dezlege o ghicitoare învăţată de la cele trei muze: „Ce creatură, cu o singură voce, are uneori două picioare, alteori trei, alteori patru, şi este cea mai slabă când are mai multe?”. Cei care nu puteau afla răspunsul erau sugrumaţi şi devoraţi pe loc, printre aceşti nefericiţi fiind şi nepotul Iocastei, Hemon, pe care Sfinxul l-a făcut într-adevăr *haimon*, adică „însângerat”.

Oedip, care se îndrepta spre Teba, refăcut după uciderea lui Laios, a ghicit răspunsul. „Omul”, a replicat, „deoarece când e mic se târâie în patru labe, stă bine înfipt pe două picioare la tinereţe şi se sprijină în baston la bătrâneţe”. De umilinţă, Sfinxul a sărit de pe Muntele Fikion şi s-a făcut bucăţi în valea de dedesubt. La care tebanii l-au întâmpinat pe Oedip ca rege, iar el s-a căsătorit cu Iocasta, fără să ştie că era mama lui.

f. Nenorocirea s-a abătut apoi asupra Tebei, iar Oracolul din

Delfi a răspuns, când a fost consultat din nou: „Alungaţi-l pe ucigaşul lui Laios!”. Neştiind cu cine se întâlnise în defileu, Oedip l-a blestemat pe ucigaşul lui Laios şi l-a condamnat la exil.

g. Orbul Tiresias, cel mai renumit clarvăzător din Grecia la acel moment, a cerut atunci să fie primit de Oedip. Unii spun că Atena, care îl orbise pentru că o văzuse din greşeală îmbăindu-se, a fost mişcată de rugăminţile mamei lui şi, luându-l de pe aegisul ei pe şarpele Erihtonios, i-a poruncit: „Curăţă cu limba urechile lui Tiresias, astfel încât să înţeleagă limba păsărilor care profeţesc”.

h. Alţii spun că Tiresias văzuse cândva, pe Muntele Cilene, doi şerpi care se împerecheau. Când amândoi l-au atacat, el i-a lovit cu băţul, ucigând femela. Imediat, el a fost transformat în femeie şi a devenit o prostituată vestită; dar şapte ani mai târziu, s-a întâmplat să vadă din nou aceeaşi privelişte, în acelaşi loc, iar de data aceasta şi-a recâştigat bărbăţia ucigând şarpele mascul. Iar alţii spun că atunci când Afrodita şi cele trei Charite, Pasiteea, Cale şi Eufrosine, s-au certat care dintre ele e cea mai frumoasă, Tiresias i-a acordat premiul lui Cale, la care Afrodita l-a transformat într-o bătrână. Dar Cale l-a luat cu ea în Creta şi i-a oferit în dar un păr foarte frumos. Câteva zile mai târziu, Hera a început să-i reproşeze lui Zeus numeroasele lui infidelităţi. El s-a apărat spunând că, oricum, atunci când se afla în patul ei, ea era cea care se simţea cu mult mai bine dintre ei doi. „E clar că femeile simt o plăcere infinit mai mare din actul sexual decât bărbaţii”, a vociferat el. „Ce absurditate!”, a strigat Hera. „Este exact pe dos, iar tu o ştii foarte bine.” Chemat să tranşeze disputa pe baza experienţei personale, Tiresias a răspuns:

> Dacă părţile plăcerii iubirii ar fi zece de toate,
> Femeile ar lua de trei ori trei, iar bărbaţii una poate.

Hera a fost atât de exasperată de zâmbetul triumfător al lui Zeus, încât l-a orbit pe Tiresias, dar Zeus l-a despăgubit dându-i vedere interioară şi o viaţă prelungită vreme de şapte generaţii[4].

i. Or, Tiresias a apărut la curtea lui Oedip, sprijinindu-se în băţul de corn dăruit lui de Atena, şi i-a dezvăluit acestuia voinţa zeilor: anume, că năpasta avea să înceteze doar dacă un Om Semănat murea pentru oraş. Tatăl Iocastei, Meneceu, unul dintre cei care se ivise din pământ atunci când Cadmos semănase dinţii

şarpelui, a sărit imediat de pe ziduri, şi toţi tebanii au lăudat devotamentul şi civismul lui.

Atunci Tiresias a anunţat iarăşi: „Meneceu a făcut foarte bine, iar acum năpasta va înceta. Însă zeii se gândeau la un alt Om Semănat, unul din generaţia a treia: căci el şi-a ucis tatăl şi s-a căsătorit cu mama sa. Să ştii, regină Iocasta, că acel om este soţul tău, Oedip!”.

j. La început, nimănui nu-i venea să-l creadă pe Tiresias, dar cuvintele lui au fost confirmate curând de o scrisoare de la Peribeea din Corint. Ea scria că moartea subită a regelui Polibos îi îngăduia acum să dezvăluie împrejurările adoptării lui Oedip, adăugând detalii incriminatoare. Iocasta s-a spânzurat atunci de ruşine şi de durere, în timp ce Oedip s-a orbit cu un ac luat din veşmintele ei[5].

k. Unii spun că, deşi chinuit de erinii, care îl acuzau că era vinovat de moartea mamei lui, Oedip a continuat să mai domnească o vreme în Teba, până când a căzut glorios pe câmpul de luptă[6]. Potrivit altora însă, fratele Iocastei, Creon, l-a izgonit, dar nu înainte ca Oedip să-i blesteme pe Eteocle şi Polinice – care erau în acelaşi timp fiii şi fraţii lui – când ei i-au trimis cu neruşinare partea inferioară a unui animal sacrificial, anume pulpa, în locul spatei regale. Astfel, ei l-au privit fără păreri de rău cum părăseşte oraşul pe care îl eliberase de Sfinx. După ce a rătăcit ani îndelungaţi prin mai multe ţări, îndrumat de credincioasa lui fiică, Antigona, Oedip a ajuns în cele din urmă la Colonos, în Atica, unde eriniile, care aveau acolo o dumbravă, l-au urmărit şi l-au omorât, iar Tezeu i-a îngropat trupul în curtea templului Celor Solemne din Atena, jelindu-l alături de Antigona[7].

*

1. Povestea lui Laios, Iocasta şi Oedip a fost dedusă dintr-un set de imagini sacre printr-o denaturare deliberată a semnificaţiei lor. Un mit care ar explica numele lui Labdacos („ajutor cu torţe”) s-a pierdut, dar este posibil ca el să se refere la sosirea luminată de torţe a Copilului Divin, purtat de văcari sau păstori la ceremonia Anului Nou şi aclamat drept fiu al zeiţei Brimo („dezlănţuită”). Această *eleusis* sau venire era cel mai important eveniment al

Misterelor Eleusine, poate şi al Misterelor Istmice (*70.*5*), ceea ce ar explica mitul sosirii lui Oedip la curtea din Corint. Păstorii au crescut sau au adus omagiu multor altor prinţi nou-născuţi legendari sau semilegendari cum ar fi Hipotoos (*49.*a*), Pelias (*68.*d*), Amfion (*76.*a*), Egist (*111.*i*), Moise, Romulus şi Cyrus, care fuseseră cu toţii fie abandonaţi pe un munte, fie încredinţaţi apelor într-o arcă, fie ambele. Moise a fost găsit de fiica Faraonului când s-a dus la apă cu femeile ei. Este posibil ca *Oedipus*, „picior umflat”, să fi fost iniţial *Oedipais*, „fiu al mării umflate”, aceasta fiind semnificaţia numelui dat eroului galez corespondent, Dylan, şi ca străpungerea picioarelor lui Oedip cu un cui să aparţină sfârşitului poveştii sale, nu începutului, ca în mitul lui Talus (*92.*m* şi 154.*h*).

2. Uciderea lui Laios este o consemnare a morţii rituale a regelui solar datorată mâinilor succesorului său: aruncat dintr-un car şi târât de cai (*71.*1*). Răpirea lui Chrisipos se referă probabil la sacrificarea unui rege-substitut al lui (*29.*1*) atunci când primul lui an de domnie a luat sfârşit.

3. Povestea despre Sfinx a fost dedusă, în mod evident, dintr-o imagine care o înfăţişează pe Zeiţa-Lună din Teba, al cărei trup compozit reprezintă cele două părţi ale anului teban – leu pentru perioada de creştere, şarpe pentru cea de descreştere – şi căreia noul rege îi oferă devoţiunea sa, înainte să se căsătorească cu preoteasa ei, regina. Se pare că şi ghicitoarea pe care Sfinxul a învăţat-o de la muze fusese inventată pentru a explica o imagine cu un nou-născut, un războinic şi un bătrân, cu toţii venerând-o pe Zeiţa Triplă: fiecare aduce omagiu unei persoane diferite a triadei. Dar Sfinxul, învinsă de Oedip, s-a omorât, ca şi preoteasa ei, Iocasta. A fost oare Oedip un invadator din secolul al XIII-lea al Tebei care a suprimat vechiul cult minoic al zeiţei şi a reformat calendarul? În vechiul sistem, noul rege, deşi străin, fusese teoretic fiu al vechiului rege, pe care l-a omorât şi cu a cărui văduvă s-a căsătorit, un obicei pe care invadatorii patriarhali l-au reprezentat greşit drept paricid şi incest. Teoria freudiană conform căreia „complexul lui Oedip” este un instinct comun tuturor oamenilor a fost sugerată de această anecdotă coruptă; şi, chiar dacă Plutarh consemnează (*Despre Isis şi Osiris* 32) faptul că hipopotamul „îşi ucidea părintele şi o siluia pe mama sa”, el nu ar fi sugerat niciodată că fiecare bărbat are un complex al hipopotamului.

4. Chiar dacă patrioţii tebani, nevoind să recunoască faptul că Oedip era un străin care le luase oraşul cu asalt, preferau să facă din el moştenitorul pierdut al regatului, adevărul este dezvăluit de moartea lui Meneceu, membru al neamului preelenic care celebra sărbătoarea Peloria în memoria lui Ofion Demiurgul, din ai cărui dinţi pretindea că răsărise. El a sărit să moară în speranţa deznădăjduită de a o îmbuna pe zeiţă, asemenea lui Mettus Curtius, când o prăpastie s-a căscat în Forul Roman (Titus Livius VII.6), acelaşi sacrificiu fiind oferit în timpul Războiului Celor Şapte Împotriva Tebei (*106.*j*). Cu toate acestea, el a murit în zadar, altfel Sfinxul şi marea preoteasă nu ar fi fost obligate să se sinucidă. Povestea morţii Iocastei prin spânzurare este probabil o eroare; se spune că Elena Măslinilor, asemenea Erigonei şi Ariadnei ale cultului viţei-de-vie, ar fi murit în acest mod – poate pentru a explica figurinele Zeiţei-Lună care atârnau de crengile arborilor din livezi, ca vrajă pentru fertilizare (*79.*2*; 88.*10* şi 98.*5*). Figurine similare erau folosite în Teba; iar când Iocasta s-a sinucis, fără îndoială că ea s-a aruncat de pe o stâncă, aşa cum făcuse şi Sfinxul.

5. Apariţia lui „Tiresias”, un nume comun pentru prezicători în decursul întregii istorii legendare a Greciei, sugerează că Zeus îi acordase lui Tiresias o viaţă remarcabil de lungă. A vedea şerpi împerechindu-se încă mai este considerat un semn de rău augur în sudul Indiei, teoria fiind că martorul va fi pedepsit cu „boala feminină” (cum o numeşte Herodot), adică homosexualitatea; aici, fabulistul grec a dus povestea la un nivel superior, pentru a face lumea să râdă de femei. Cornul, un copac divinatoriu consacrat lui Cronos (*52.*3* şi 170.*5*), simboliza luna a patra, a echinocţiului de primăvară; Roma a fost întemeiată în acest anotimp pe locul în care suliţa din lemn de corn a lui Romulus s-a înfipt în pământ. Hesiod a făcut din cele două Charite tradiţionale trei (*13.*3*), numindu-le Eufrosine, Aglae şi Thalia (*Teogonia* 945). Relatarea lui Sosostratus despre concursul de frumuseţe nu prea are sens, deoarece *Pasiteea Cale Eufrosine*, „Zeiţa Bucuriei care este frumoasă pentru toţi”, pare să fi fost chiar numele Afroditei. Este posibil ca el să o fi împrumutat de la Judecata lui Paris (*159.*i* şi *3*).

6. Au supravieţuit două relatări incompatibile despre sfârşitul lui Oedip. Potrivit lui Homer, el a murit glorios în luptă. Potrivit lui

Apollodor şi lui Hyginus, a fost surghiunit de fratele Iocastei, membru al casei regale cadmeene, şi a rătăcit ca un cerşetor orb prin oraşele Greciei până când a ajuns la Colonos, în Atica, unde Furiile l-au urmărit şi l-au ucis. Faptul că Oedip şi-a străpuns singur ochii în urma remuşcărilor a fost interpretat de psihologi ca însemnând castrare; dar, chiar dacă gramaticii greci spuneau că orbirea învăţătorului lui Ahile, Phoenix (*160.*l*), era un eufemism pentru impotenţă, mitul arhaic este întotdeauna mai direct, iar castrarea lui Uranos şi a lui Attis a continuat să fie consemnată fără nici un fel de pudoare în manualele despre perioada clasică. Prin urmare, orbirea lui Oedip pare mai degrabă o invenţie teatrală decât un mit originar. Furiile erau personificări ale conştiinţei, dar o conştiinţă într-un sens foarte limitat: trezită doar de încălcarea unui tabu matern.

7. Potrivit poveştii nonhomerice, sfidarea de către Oedip a zeiţei oraşului a fost pedepsită prin exil, iar el a murit în cele din urmă ca victimă a propriilor temeri superstiţioase. Este probabil ca inovaţiile lui să fi fost repudiate de corpul conservatorilor tebani; şi, fără îndoială, refuzul fiilor şi fraţilor lui de a-i acorda spata victimei sacrificiale echivala cu o contestare a autorităţii lui divine. Spata era apanajul preoţilor la Ierusalim (*Leviticul* VII.32 şi IX.21 etc.), iar Tantal a aşezat o astfel de spată în faţa zeiţei Demetra la faimosul ospăţ al zeilor (*108.*c*). La indigenii akan, spata dreaptă încă îi revine conducătorului.

A încercat Oedip, asemenea lui Sisif, să înlocuiască legile matriliniare ale succesiunii cu unele patriliniare, dar a fost surghiunit de supuşii lui? Pare probabil. Tezeu din Atena, un alt revoluţionar patriarhal din Istm, cel care a distrus străvechiul clan atenian al palantizilor (*99.*a*), este asociat de autorii dramatici atenieni cu înmormântarea lui Oedip şi a fost surghiunit în mod asemănător la sfârşitul domniei lui (*104.*f*).

8. Tiresias apare aici, în mod dramatic, ca profet al dizgraţiei finale a lui Oedip, dar povestea, aşa cum a supravieţuit, pare să fi fost întoarsă pe dos. Este posibil ca ea să fi sunat cândva aşa: „Oedip din Corint a cucerit Teba şi a devenit rege căsătorindu-se cu Iocasta, o preoteasă a Herei. Apoi a anunţat că de atunci încolo regatul va fi lăsat moştenire din tată în fiu, pe linie masculină, ceea ce este un obicei corintian, în loc ca acesta să rămână darul Herei

Sugrumătoarea. Oedip a mărturisit că el însuşi se simţea ruşinat pentru că lăsase caii carului să îl târască spre moarte pe Laios, considerat a fi tatăl său, şi pentru că se căsătorise cu Iocasta, care îl făcuse rege printr-o ceremonie a renaşterii. Dar când el a încercat să schimbe aceste obiceiuri, Iocasta s-a sinucis în semn de protest, iar asupra Tebei s-a abătut năpasta. La sfatul unui oracol, tebanii i-au refuzat atunci lui Oedip spata sacră şi l-au surghiunit. El a murit în încercarea zadarnică de a-şi recâştiga tronul pe calea războiului".

1. Apollodor III.5.7.
2. Hyginus, *Fabula* 66; Scolie la *Fenicienele* de Euripide 13 şi 26; Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias X.5.2.
3. Apollodor III.5.8; Hesiod, *Teogonia* 326; Sofocle, *Oedip Rege* 391; Scolie la *Broaştele* de Aristofan 1287.
4. Apollodor III.6.7; Hyginus, *Fabula* 75; Ovidiu, *Metamorfoze* III.320; Pindar, *Ode nemeene* I.91; Tzetzes, *Despre Licofron* 682; Sosostratus, citat de Eustathios, p. 1165.
5. Apollodor III.5.8; Sofocle, *Oedip Rege* 447, 713, 731, 774, 1285 etc.
6. Homer, *Odiseea* XI.270 şi *Iliada* XXIII.679.
7. Sofocle, *Oedip la Colonos* 166, cu scolie, 1375; Euripide, *Fenicienele*, *Proem*; Apollodor III.5.9; Hyginus, *Fabula* 67; Pausanias I.20.7.

106. Cei şapte contra Tebei

a. Atât de mulţi prinţi au venit în Argos în speranţa că se vor căsători fie cu Argia, fie cu Deipile, fiicele regelui Adrast, încât acesta, temându-se ca nu cumva să îşi facă duşmani puternici dacă îl desemna pe oricare dintre ei doi ca ginere, a consultat Oracolul din Delfi. Răspunsul lui Apollo a fost: „Înjugă la un car cu două roţi mistreţul şi leul care se luptă în palatul tău”.

b. Printre peţitorii nu prea norocoşi se aflau şi Polinice şi Tideu. Polinice şi geamănul lui, Eteocle, fuseseră aleşi coregi ai Tebei după surghiunirea lui Oedip, tatăl lor. Ei au căzut de acord să domnească pe rând câte un an, dar Eteocle, căruia i-a revenit prima perioadă, nu a vrut să cedeze tronul la sfârşitul anului, argumentând cu înclinaţia spre rău manifestată de Polinice, şi l-a surghiunit din oraş. Tideu, fiul lui Oeneu Calidonianul, îl ucisese pe Melanipos, fratele lui, la vânătoare. Deşi pretindea că a fost un accident, fusese profeţit că Melanipos avea să-l ucidă şi, prin urmare, calidonienii îl suspectau că încercase să îşi prevină soarta, astfel că şi el a fost surghiunit.

c. Or, blazonul Tebei este un leu, iar cel al Calidonului e un mistreţ, iar cei doi peţitori fugari afişau cele două simboluri pe scuturile lor. În noaptea aceea, în palatul lui Adrast, ei au început să se certe în legătură cu bogăţiile şi gloria oraşelor lor, şi poate că s-ar fi ajuns la crimă dacă Adrast nu i-ar fi despărţit şi împăcat. Apoi, ţinând cont de profeţie, el a căsătorit-o pe Argia cu Polinice şi pe Deipile cu Tideu, promiţând să le redea ambilor prinţi regatele lor; dar a spus că mai întâi avea să pornească un marş contra Tebei, care era mai aproape[1].

d. Adrast şi-a adunat căpeteniile din Argos: Capaneu, Hipomedon, cumnatul lui, Amfiaraos, şi aliatul lui, Partenopeos din Arcadia, fiul lui Meleagru şi al Atalantei, îndemnându-i să se

înarmeze şi să pornească spre est. Dintre aceşti luptători, doar unul nu a vrut să se supună, şi anume Amfiaraos, care, prevăzând că toţi în afară de Adrast aveau să piară în lupta contra Tebei, la început a refuzat să meargă.

e. S-a întâmplat ca Adrast să se fi certat mai înainte cu Amfiaraos în legătură cu treburile de stat ale Argosului, iar cei doi bărbaţi ar fi putut să se şi omoare unul pe celălalt la furie, dacă n-ar fi fost sora lui Adrast, Erifile, care era căsătorită cu Amfiaraos. Ea şi-a înşfăcat furca de tors şi s-a pus între ei, făcându-i să-şi plece săbiile şi să jure că aveau să se supună întotdeauna verdictului ei în orice dispută viitoare. Ştiind de acest jurământ, Tideu l-a chemat pe Polinice şi i-a spus: „Erifile se teme că îşi pierde frumuseţea; or, dacă i-ai oferi tu colierul magic care a fost cadoul de nuntă al Afroditei pentru străbuna ta, Harmonia, soţia lui Cadmos, ea ar tranşa imediat disputa dintre Adrast şi Amfiaraos, obligându-l pe acesta să vină cu noi".

f. Aşa s-a şi făcut, în mod discret, iar expediţia a pornit, condusă de cei şapte luptători: Polinice, Tideu şi cei cinci din Argos[2]. Dar unii spun că Polinice nu era unul din cei şapte şi adaugă numele lui Eteocle din Argos, fiu al lui Ifis[3].

g. Marşul lor i-a dus prin Nemeea, unde rege era Licurg. Când au cerut permisiunea ca trupele să-şi potolească setea în ţara lui, Licurg a fost de acord, iar sclava lui, Hipsipile, i-a condus la cel mai apropiat izvor. Hipsipile era o prinţesă din Lemnos, dar când femeile din Lemnos juraseră să omoare toţi bărbaţii drept răzbunare pentru răul făcut lor, ea i-a salvat viaţa tatălui ei, Toas: ele atunci au vândut-o ca sclavă şi acum era aici ca dădacă a lui Ofeltes, fiul lui Licurg. În timp ce conducea armata din Argos spre locul unde puteau să-şi potolească setea, ea a aşezat băiatul jos pentru o clipă, iar un şarpe s-a încolăcit în jurul lui şi l-a muşcat mortal. Adrast şi oamenii lui s-au întors de la izvor prea târziu pentru a mai putea face altceva decât să omoare şarpele şi să-l îngroape pe băiat.

h. Când Amfiaraos i-a prevenit că acesta era un semn de rău augur, ei au instituit Jocurile Nemeene, în cinstea băiatului, iar lui i-au dat numele de Arhemoros, care înseamnă „creator al destinului"; fiecare dintre luptători a avut satisfacţia să câştige una dintre cele şapte probe de concurs. De atunci, judecătorii Jocurilor

Nemeene, care sunt celebrate la fiecare patru ani, au purtat mereu mantii negre în semn de doliu pentru Ofeltes, iar coroana câştigătorului este împletită din pătrunjel, plantă ce poartă ghinion[4].

i. Adrast a sosit în Citeron şi l-a trimis pe Tideu mesager la tebani, cu solicitarea ca Eteocle să renunţe la tron în favoarea lui Polinice. Cum solicitarea i-a fost respinsă, Tideu a provocat căpeteniile lor pe rând la luptă corp la corp şi a ieşit victorios din toate confruntările; curând, nici un teban nu a mai îndrăznit să iasă în faţă. Atunci, cei din Argos s-au apropiat de zidurile oraşului şi fiecare luptător şi-a ocupat poziţia în faţa uneia din cele şapte porţi.

j. Consultat de Eteocle, clarvăzătorul Tiresias a profeţit că tebanii aveau să fie victorioşi doar dacă un prinţ din casa regală se oferea de bună voie drept sacrificiu lui Ares; la care Meneceu, fiul lui Creon, s-a omorât în faţa porţilor, aşa cum tizul şi unchiul lui sărise cu capul înainte de pe ziduri, într-o ocazie mai de demult. Profeţia lui Tiresias s-a împlinit: e drept că tebanii au fost înfrânţi într-o încăierare şi s-au retras în cetate, dar imediat ce Capaneu a sprijinit o scară de asalt pe zid şi a pornit să urce pe ea, Zeus l-a ucis cu un fulger. Văzând aceasta, tebanii au prins curaj şi au atacat cu furie, ucigând alţi trei din cei şapte luptători, iar unul dintre ei, care se întâmplase să se numească Melanipos, l-a rănit pe Tideu la abdomen. Atena avea o mare afecţiune pentru Tideu şi, făcându-i-se milă de el văzându-l cum zăcea pe jumătate mort, s-a dus în grabă să-i ceară lui Zeus, tatăl ei, un elixir care să nu dea greş şi să-l pună de îndată pe picioare. Dar Amfiaraos îl ura pe Tideu pentru că îi obligase pe cei din Argos să atace Teba şi, fiind ager la minte, s-a repezit la Melanipos şi i-a retezat capul. „Iată răzbunarea!”, a strigat el, înmânându-i lui Tideu capul. „Despică-i ţeasta şi înghite-i creierul!” Tideu a făcut întocmai, iar Atena, care tocmai sosise în clipa aceea cu elixirul, l-a vărsat pe jos şi s-a retras, cuprinsă de dezgust.

k. Doar Polinice, Amfiaraos şi Adrast mai rămăseseră acum dintre cei şapte luptători, iar Polinice, ca să evite un nou măcel, s-a oferit să decidă succesiunea la tron printr-o luptă directă cu Eteocle. Eteocle a acceptat provocarea şi, pe parcursul acelei lupte înverşunate, fiecare l-a rănit mortal pe celălalt. Creon, unchiul lor,

a preluat atunci comanda armatei tebane şi i-a respins pe luptătorii descurajaţi din Argos. Amfiaraos a fugit în carul său pe malurile râului Ismenos şi era pe punctul să fie străpuns între umeri de un urmăritor teban, când Zeus a despicat pământul cu un fulger şi Amfiaraos a dispărut, cu car cu tot, iar acum domneşte viu printre cei morţi. Baton, conducătorul carului său, s-a dus împreună cu el[5].

l. Văzând că bătălia e pierdută, Adrast s-a suit pe Arion, calul lui înaripat, şi a fugit; dar atunci când a auzit, mai târziu, că Creon nu îngăduie ca duşmanii lui morţi să fie îngropaţi, s-a dus în Atena şi l-a rugat pe Tezeu să meargă în contra Tebei şi să pedepsească impietatea lui Creon. Tezeu a cucerit oraşul printr-un atac neaşteptat, l-a întemniţat pe Creon şi a redat trupurile luptătorilor morţi rudelor acestora, care au clădit pentru ei un mare rug funerar. Dar Evadne, soţia lui Capaneu, văzând că soţul ei fusese ridicat la rang de erou de fulgerul lui Zeus, nu a vrut să se despartă de el. De vreme ce obiceiul cerea ca un bărbat lovit de fulger să fie îngropat separat de ceilalţi, iar mormântul lui să fie împrejmuit, ea s-a aruncat pe rugul comun şi a ars de vie[6].

m. Or, înainte de sosirea lui Tezeu la Teba, Antigona, sora lui Eteocle şi a lui Polinice, nesocotise ordinele lui Creon, clădind pe ascuns un rug şi aşezând cadavrul lui Polinice pe el. Creon, care privea de la fereastra palatului său, a observat o licărire îndepărtată ce părea să vină de la un rug aprins şi, ducându-se să cerceteze, a prins-o pe Antigona asupra faptului. El l-a chemat pe fiul său, Hemon, cu care Antigona fusese logodită, şi i-a poruncit să o îngroape de vie în mormântul lui Polinice. Hemon s-a prefăcut că e gata să facă ce i se spusese, dar s-a căsătorit cu Antigona în taină şi a trimis-o să trăiască printre păstorii lui. Ea i-a născut un fiu care, mulţi ani mai târziu, a venit în Teba şi a luat parte la nişte jocuri funerare; dar Creon, încă rege al Tebei, a ghicit identitatea copilului după semnul de şarpe de pe trup, semn pe care îl aveau toţi descendenţii lui Cadmos, şi l-a condamnat la moarte. Heracle a intervenit ca să-i salveze viaţa, dar Creon s-a dovedit de neclintit; atunci Hemon a ucis-o pe Antigona, apoi s-a sinucis şi el[7].

*

1. Oracolul lui Apollo cu privire la leu şi mistreţ trebuie să fi transmis la origine soluţia înţeleaptă de a forma regate duble, pentru a preveni vrajba politică dintre regele sacru şi succesorul său, precum cea care a provocat căderea Tebei (*69.*1*). Dar blazonul Tebei era un leu din cauza Sfinxului cu trup de leu, fosta sa zeiţă; iar blazonul Calidonului era un mistreţ, probabil din cauză că lui Ares, care avea acolo un altar, îi plăcea să ia înfăţişarea unui mistreţ (*18.*j*). Oracolul se referea, prin urmare, la situaţii diferite. Scuturile cu simboluri de animale erau folosite în mod obişnuit în epoca clasică timpurie (*98.*3* şi 160.*n*).

2. Mitografii speculau adesea silaba *eri* a unui nume, pretinzând că însemna *eris*, „vrajbă”, şi nu „abundent”. De aici, miturile lui Erihtonios (*25.*1*) şi Erigona (*79.*3*). *Erifile* însemna la origine „multe frunze”, şi nu „vrajbă tribală”. Hesiod (*Munci şi zile* 161 şi urm.) spune că Zeus a şters de pe faţa pământului două generaţii de eroi, prima la Teba, în războiul pentru oile lui Oedip, a doua la Troia, în războiul provocat de Elena cea cu păr frumos. El nu explică „oile lui Oedip”, dar trebuie să se fi referit la acest război dintre Eteocle şi Polinice, în care cei din Argos au susţinut pentru tronul Tebei un candidat lipsit de succes. Cauza unei dispute similare dintre fraţi a fost lâna de aur, pentru care s-au luptat Atreu şi Tiest (*111.*c-d*); posesia ei l-a pus pe proprietar pe tronul din Micene. De asemenea, Zeus avea pe Muntele Lafistion berbeci cu lână de aur, ce par să fi fost emblema regală a oraşului învecinat Orhomenos, şi care au provocat multă vărsare de sânge (*70.*6*).

3. Hipsipile („poartă înaltă”) era probabil un nume al Zeiţei-Lună, al cărei parcurs descria un arc înalt pe cer; iar Jocurile Nemeene, asemenea celor Olimpice, trebuie să fi fost celebrate la sfârşitul perioadei regelui sacru, când el domnise cele cincizeci de luni lunare ale lui, ca soţ al Marei Preotese. Mitul păstrează tradiţia ca zeiţei să îi fie sacrificaţi anual băieţi ca substituţi ai regelui, chiar dacă cuvântului *Ofeltes*, care înseamnă pur şi simplu „binefăcător”, i-a fost dat un sens forţat: „împresurat de un şarpe”, ca şi cum ar fi derivat din *ophis*, „şarpe”, şi *eilein*, „a strânge laolaltă”. Nici *Arhemoros* nu înseamnă „creator al destinului”, ci mai degrabă „lăstar originar de măslin”, ceea ce se referă la ramurile din măslinul sacru al Atenei (*16.*c*), probabil cele folosite

la jocuri drept coroane pentru câştigătorii diferitelor probe. După dezastrele războiului cu perşii, la Jocurile Nemeene măslinul a cedat locul pătrunjelului, un simbol de doliu (Scolie la Pindar, *Pledoarie pentru Jocurile Nemeene*). Pătrunjelul însemna ghinion, probabil din pricina notorietăţii lui pentru că provoca avortul – după cum spune şi proverbul englez: „În grădinile încornoraţilor, pătrunjelul creşte des". Pătrunjelul creştea în mod natural în Ogigia, considerată insulă a morţii (*170.*w*).

4. Înghiţirea de către Tideu a creierului lui Melanipos este relatată ca o anecdotă morală. Acest mijloc consacrat din vechime de îmbunătăţire a abilităţilor de luptător, introdus de eleni şi încă practicat de sciţi în epoca clasică (Herodot IV.64), ajunsese să fie considerat barbar. Dar imaginea din care mitografii şi-au dedus povestea probabil că o înfăţişează pe Atena făcând o libaţie umbrei lui Melanipos, în semn de încuviinţare a acţiunii lui Tideu. Epopeea pierdută *Cei şapte contra Tebei* trebuie să se fi asemănat îndeaproape cu *Mahabharata* indiană, care preamăreşte casta soldaţilor Maryannu: apare aceeaşi temă a rudelor de sex masculin învrăjbite unele împotriva altora, comportamentul luptătorilor este mai nobil şi mai tragic decât în *Iliada*, zeii nu joacă vreun rol răuvoitor, obiceiul arderii pe rugul decedatului a soţiei sale este onorat, iar Bhishma, asemenea lui Tideu, bea sângele duşmanului său (*81.*8*).

5. Sfârşitul lui Amfiaraos oferă încă un exemplu de moarte a regelui sacru într-un accident de car (*71.*a*; 101.*g*; 105.*d*; 109.*j* etc.). Coborârea lui însoţit de Baton („mură") în Tartar pare să fie spusă pentru a explica tabuul european larg răspândit de a nu mânca mure, fructe asociate cu moartea.

6. Sacrificiul de sine al lui Evadne aminteşte de mitul Alcestei (*69.*d*). Relicve ale unei incinerări regale găsite în mormântul-stup din Dendra, lângă Micene, sugerează că, în acest caz anume, regele şi regina au fost îngropaţi în acelaşi timp, iar A.W. Persson crede că regina a murit voluntar. Dar este posibil ca amândoi să fi fost ucişi sau să fi murit de aceeaşi boală, căci nici o altă îngropare miceniană similară nu este semnalată nicăieri. De fapt, arderea văduvei pe rugul soţului mort, care pare să fi fost o practică elenică, s-a demodat curând (*74.*8*). Fulgerul era o dovadă a prezenţei lui Zeus şi, de vreme ce „sacru" şi „necurat" înseamnă

aproape acelaşi lucru în religia primitivă – animalele declarate tabu din *Leviticul* erau necurate deoarece erau sacralizate –, mormântul unui bărbat lovit de fulger era împrejmuit cu gard, asemenea celui al unui viţel mort de antrax la o fermă modernă, iar acestuia îi erau oferite rituri ca pentru un erou. Cimitirul de lângă Eleusis, unde Pausanias spune că au fost înmormântaţi în cele din urmă luptătorii, a fost acum identificat şi deschis de profesorul Mylonas. El a găsit un mormânt dublu, înconjurat de un cerc de piatră, şi cinci morminte individuale; scheletele cărora le pot fi atribuite fragmentele de vase funerare, conform obiceiului din secolul al XIII-lea î.Hr., nu prezintă nici un semn de incinerare. În mod evident, primii jefuitori de morminte au luat armele de bronz şi celelalte obiecte metalice îngropate iniţial cu trupurile; şi este posibil ca descoperirea de către ei a celor două schelete din cercul de piatră şi anomalia cercului însuşi să fi sugerat locuitorilor din Eleusis că acesta era mormântul lui Capaneu, lovit de fulger, şi al credincioasei lui soţii, Evadne.

7. Mitul Antigonei, al lui Hemon şi al păstorilor pare să fi fost dedus din aceeaşi reprezentare ca şi cele ale lui Arne (*43.*d*) şi Alope (*49.*a*). Ne este refuzat sfârşitul aşteptat al poveştii: că el l-a ucis pe bunicul său Creon cu un disc (*73.*p*).

1. Hyginus, *Fabula* 69; Euripide, *Fenicienele* 408 şi urm., cu scolie, 409; *Rugătoarele* 132 şi urm.; Apollodor III.6.1.
2. Eschil, *Cei şapte contra Tebei* 375 şi urm.; Homer, *Odiseea* XI.326 şi urm. şi XV.247; Sofocle, *Electra* 836 şi urm. şi fragmente din *Eriphyle*; Hyginus, *Fabula* 73; Pausanias V.17.7 şi urm. şi IX.41.2; Diodor din Sicilia IV.65.5 şi urm.; Apollodor III.6.2-3.
3. Eschil, *Cei şapte contra Tebei* 458 şi urm.; Sofocle, *Oedip la Colonos* 1316; Pausanias X.10.3.
4. Apollodor I.9.17 şi III.6.4; Hyginus, *Fabulele* 74 şi 273; Scolie la *Pledoarie* pentru *Ode nemeene* de Pindar.
5. Eschil, *Cei şapte contra Tebei* 375 şi urm.; Euripide, *Fenicienele* 105 şi urm. şi 1090 şi urm.; Diodor din Sicilia IV.65.7-9; Apollodor III.6.8; Hyginus, *Fabulele* 69 şi 70; Scolie la *Ode nemeene* de Pindar X.7; Pausanias IX.18.1; Ovidiu, *Ibis* 427 şi urm. şi 515 şi urm.
6. Hyginus, *Fabula* 273; Apollodor, *loc. cit.*; Euripide, *Rugătoarele*; Plutarh, *Tezeu* 29; Isocrates, *Panegyric* 54-8; Pausanias I.39.2.
7. Sofocle, *Antigona*, *passim*; Hyginus, *Fabula* 72; fragmente din *Antigona*

de Euripide; Eschil, *Cei şapte contra Tebei* 1005 şi urm.; Apollodor III.7.1.

107. Epigonii

a. Fiii celor şapte eroi care au pierit în asediul Tebei au jurat să-şi răzbune taţii. Ei sunt numiţi epigonii. Oracolul din Delfi le-a promis victoria dacă Alcmeon, fiul lui Amfiaraos, va prelua comanda. Dar el nu voia să atace Teba şi a avut o dispută aprinsă cu Amfilohos, fratele lui, contestând oportunitatea acestei campanii. Neputând să cadă de acord dacă să pornească sau nu la război, au lăsat-o pe Erifile, mama lor, să hotărască pentru ei. Părându-i-se cunoscută situaţia, Tersandros, fiul lui Polinice, a urmat exemplul tatălui său: a cumpărat-o pe Erifile cu peplul magic pe care Atena i-l dăruise străbunei lui, Harmonia, atunci când şi Afrodita îi dăruise colierul ei fermecat. Erifile a decis în favoarea războiului, iar Alcmeon a preluat, fără tragere de inimă, comanda.

b. Într-o luptă purtată sub zidurile Tebei, epigonii l-au pierdut pe Egialeu, fiul lui Adrast, iar Tiresias clarvăzătorul i-a prevenit atunci pe tebani că oraşul lor avea să fie prădat. Zidurile, a spus el, erau sortite să reziste doar cât timp unul dintre cei şapte luptători iniţiali rămânea în viaţă, iar Adrast, singurul supravieţuitor, avea să moară de durerea pricinuită de moartea lui Egialeu. Aşadar, cel mai înţelept era ca tebanii să fugă chiar în noaptea aceea. Tiresias a mai zis că pentru el nu avea importanţă dacă îi vor urma sau nu sfatul, căci el, unul, era sortit să moară de îndată ce Teba va cădea în mâinile celor din Argos. Prin urmare, la adăpostul întunericului, tebanii au fugit spre nord cu soţiile, copiii şi armele lor şi cu câteva lucruri, iar când au fost îndeajuns de departe, s-au oprit şi au întemeiat oraşul Histiaia. În zori, Tiresias, care plecase cu ei, s-a oprit să bea apă din izvorul Telfusei şi a murit pe loc.

c. În aceeaşi zi, chiar ziua în care Adrast aflase de moartea lui Egialeu şi s-a stins de durere, luptătorii din Argos, găsind Teba

pustie, au pătruns în cetate, au dărâmat zidurile şi au strâns prăzile. Le-au trimis pe cele mai preţioase lui Apollo, la Delfi, inclusiv pe fiica lui Tiresias, Manto sau Dafne, care rămăsese în urmă; iar ea a devenit pitonisa lui Apollo[1].

d. Dar povestea nu s-a sfârşit aici. S-a întâmplat ca Tersandros să se laude de faţă cu Alcmeon că avea meritul cel mai mare pentru victoria Argosului: el o cumpărase pe Erifile, aşa cum a făcut cândva şi Polinice, tatăl lui, pentru ca ea să ordone pornirea la război. Alcmeon a aflat astfel abia atunci că vanitatea lui Erifile provocase moartea tatălui său şi ar fi putut să-l facă şi pe el să-şi piardă viaţa. El a consultat Oracolul din Delfi, iar Apollo a răspuns că ea merita să moară. Alcmeon a înţeles greşit răspunsul, ca pe o dispensă pentru matricid, şi, la întoarcere, a ucis-o imediat pe Erifile, spun unii, cu ajutorul fratelui său, Amfilohos. Dar, înainte să-şi dea ultima suflare, Erifile l-a blestemat pe Alcmeon, strigând: „Pământuri ale Greciei şi Asiei şi din lumea toată: nu îi adăpostiţi pe ucigaşii mei!”. După care l-au urmărit răzbunătoarele erinii, care l-au făcut să înnebunească.

e. Alcmeon a fugit mai întâi în Tesproţia, unde nu a fost lăsat să intre, apoi la Psofis, unde regele Fegeu l-a purificat, de dragul lui Apollo. Fegeu i-a dat-o de soţie pe fiica lui, Arsinoe, căreia Alcmeon i-a oferit colierul şi peplul pe care le adusese cu el. Dar eriniile, fără a ţine cont de purificare, au continuat să-l năpăstuiască, iar pământul din ţinutul Psofisului a devenit sterp din pricina lui. Oracolul din Delfi l-a sfătuit atunci pe Alcmeon să-l abordeze pe Zeul-râu Aheloos, care l-a purificat încă o dată; Alcmeon a luat-o de soţie pe Calirhoe, fiica lui Aheloos, şi s-a mutat pe un pământ format recent din aluviunile râului, pământ care nu fusese atins de blestemul lui Erifile. Acolo a trăit o vreme în pace.

f. Un an mai târziu, temându-se să nu-şi piardă frumuseţea, Calirhoe i-a spus lui Alcmeon că nu îl mai primeşte în patul ei dacă nu îi dă peplul şi colierul atât de vestite. Din dragoste pentru Calirhoe, el a îndrăznit să se întoarcă la Psofis, unde l-a păcălit pe Fegeu: fără să pomenească de faptul că se căsătorise cu Calirhoe, a născocit o prezicere a Oracolului din Delfi potrivit căreia nu avea să scape de erinii până ce nu oferea sanctuarului lui Apollo atât peplul, cât şi colierul. Atunci Fegeu a pus-o pe Arsinoe să i le dea, ceea ce ea a făcut bucuroasă, crezând că Alcmeon avea să se

întoarcă la ea de îndată ce scăpa de erinii, căci acestea erau din nou pe urmele lui. Dar pe unul dintre slujitorii lui Alcmeon l-a luat gura pe dinainte, spunând adevărul despre Calirhoe, iar Fegeu s-a înfuriat atât de tare, încât i-a pus pe fiii lui să-l atace şi să-l ucidă pe Alcmeon pe când el pleca din palat. Arsinoe a văzut totul de la fereastră şi, neştiind de făţărnicia lui Alcmeon, le-a reproşat tatălui şi fraţilor ei că încălcaseră legile ospitalităţii şi o lăsaseră văduvă. Fegeu a implorat-o să tacă şi să-i asculte explicaţiile, dar Arsinoe şi-a astupat urechile şi le-a dorit să aibă parte de o moarte violentă înainte de următoarea lună plină. Drept răzbunare, Fegeu a încuiat-o într-un cufăr şi i-a dăruit-o ca sclavă regelui din Nemeea, spunându-le fiilor lui: „Duceţi-i acest peplu şi acest colier lui Apollo la Delfi. O să aibă el grijă să nu mai pricinuiască nici un rău”.

g. Fiii lui Fegeu s-au supus; dar, între timp, Calirhoe, aflând ce se întâmplase la Psofis, s-a rugat ca pruncii pe care îi făcuse cu Alcmeon să ajungă bărbaţi în toată firea într-o bună zi şi să-i răzbune moartea. Zeus i-a ascultat ruga, iar ei au crescut dintr-odată, au pus mâna pe arme şi au plecat în Nemeea, unde ştiau că se opriseră fiii lui Fegeu la întoarcerea din Delfi, sperând s-o convingă pe Arsinoe să-i dezlege de blestem. Au încercat să-i spună adevărul despre Alcmeon, dar ea nu a vrut să-i asculte nici pe ei; iar fiii lui Calirhoe nu numai că i-au luat prin surprindere şi i-au ucis, ci, ducându-se imediat la Psofis, l-au răpus şi pe Fegeu, înainte ca următoarea lună plină să se ivească pe cer. De vreme ce nici un rege sau vreun zeu al râurilor din Grecia nu a fost de acord să-i purifice de crimele lor, ei s-au dus spre Apus, în Epir, şi au întemeiat Acarnania, care a fost numită după cel mai mare dintre ei, Acarnan.

h. Peplul şi colierul au fost expuse la Delfi până la războiul sacru [secolul al IV-lea î.Hr.], când le-a furat tâlharul Failos din Focida şi nu se ştie dacă acel colier de chihlimbar montat în aur, despre care oamenii din Amatus susţin că ar fi al lui Erifile, este autentic sau doar un fals[2].

i. Iar unii spun că Tiresias a avut două fiice, pe Dafne şi Manto. Dafne a rămas fecioară şi a devenit una dintre Sibile, dar Alcmeon i-a zămislit pe Amfilohos şi Tisifone cu Manto, înainte de a o trimite la Apollo, în Delfi; el i-a încredinţat pe cei doi copii lui Creon, regele din Corint. Peste ani, soţia lui Creon, geloasă pe

frumuseţea fără seamăn a lui Tisifone, a vândut-o ca sclavă, iar Alcmeon, care nu a recunoscut-o, a cumpărat-o ca să-i fie slujitoare, dar, din fericire, s-a abţinut de la incest. Cât despre Manto, Apollo a trimis-o la Colofon, în Ionia, unde s-a căsătorit cu Racios, regele Cariei; au avut un fiu, pe Mopsos, faimosul clarvăzător[3].

*

1. Aceasta este o poveste populară a rapsozilor, conţinând puţine elemente mitice. Ea putea fi spusă şi în Teba, şi în Argos fără a ofensa şi trebuie să fi fost interesantă pentru locuitorii din Psofis, din Nemeea şi din valea râului Aheloos, deoarece îşi propunea să explice întemeierea cetăţii Histiaia şi colonizarea Acarnaniei, având şi o puternică tentă morală. Temele ei erau instabilitatea judecăţii femeilor, nebunia bărbaţilor ce se complăceau în vanitatea sau lăcomia lor, înţelepciunea de a-i asculta pe prezicătorii în care se putea avea toată încrederea, pericolul interpretării eronate a oracolelor şi blestemul inevitabil care se abătea asupra oricui îşi ucidea mama, chiar şi pentru a linişti spiritul tatălui său ucis (*114.*a*).

2. Puterea lui Erifile de a alege oricând între război şi pace este cea mai interesantă caracteristică a poveştii. Adevărata semnificaţie a numelui ei, „foarte frunzos”, sugerează că era o preoteasă din Argos a Herei, care avea grijă de un oracol ce răspundea prin mijlocirea unui copac, asemenea celui din Dodona (*51.*1*). Dacă este aşa, atunci probabil că era un păr, copac consacrat Herei (*74.*6*). Atât „Războiul Celor Şapte contra Tebei”, pe care Hesiod îl numeşte „Războiul oilor lui Oedip”, cât şi urmarea lui povestită aici par să fi precedat expediţia argonauţilor şi Războiul Troian şi pot fi plasate aproximativ în secolul al XIV-lea î.Hr.

1. Diodor din Sicilia IV.66; Pausanias IX.5.13 şi urm., IX.8.6 şi IX.9.4 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 70; fragmente din *Epigonii* lui Eschil şi Sofocle.
2. Apollodor III.7.5-7; Athenaios VI.22; Ovidiu, *Metamorfoze* IX.413 şi urm.; Pausanias VIII.24.8-10 şi IX.41.2; Parthenios, *Povestiri* 25.
3. Apollodor III.7.7, citând din *Alcmeon* de Euripide; Pausanias VII.3.1 şi

IX.33.1; Diodor din Sicilia IV.66.

108. Tantal

a. Descendenţa şi originea lui Tantal sunt controversate. Mama lui a fost Pluto, una dintre fiicele lui Cronos şi ale Rheei, sau, spun unii, ale lui Ocean şi Tethys[1]; iar tatăl lui era fie Zeus, fie Tmolos, zeul cu cunună din frunze de stejar al Muntelui Tmolos care, împreună cu soţia lui, Omfale, domnea peste regatul Lidiei şi fusese judecător în confruntarea dintre Pan şi Apollo[2]. Însă unii afirmă că Tantal era rege al Argosului sau al Corintului, iar alţii spun că el a plecat spre nord din Sipilos, din Lidia, ca să domnească în Paflagonia, de unde, după ce şi-a atras mânia zeilor, a fost izgonit de Ilos Frigianul, pe al cărui frate mai mic, Ganimede, îl răpise şi îl sedusese[3].

b. Cu soţia lui, Eurianasa, fiică a Zeului-râu Pactolos; cu Euritemista, fiică a Zeului-râu Xantos; cu Clitia, fiică a lui Amfidamas; sau cu Pleiada Dione, Tantal i-a zămislit pe Pelops, Niobe şi Broteas[4]. Însă unii spun că Pelops era bastard sau fiul lui Atlas şi al nimfei Linos[5].

c. Tantal era un prieten apropiat al lui Zeus, care l-a primit la banchetele olimpiene cu nectar şi ambrozie până când, norocul luându-i minţile, el a dat în vileag secretele lui Zeus şi a furat hrana zeilor pentru a o împărţi cu prietenii lui muritori. Înainte ca păcatul să fie descoperit, el săvârşise un altul şi mai grav. După ce îi invitase pe zeii olimpieni la un banchet pe Muntele Sipilos – sau să fi fost în Corint –, Tantal a descoperit că mâncarea din cămară nu ajungea pentru toţi oaspeţii şi, fie pentru a pune la încercare omniscienţa lui Zeus, fie doar ca să îşi arate bunăvoinţa, l-a tăiat bucăţi pe fiul său Pelops şi a adăugat bucăţile din carnea lui în mâncarea preparată pentru ei, aşa cum făcuseră fiii lui Licaon cu fratele lor, Nictimos, când îl ospătaseră pe Zeus în Arcadia[6]. Zeii ştiau însă prea bine ce era pe tipsiile lor şi s-au dat înapoi îngroziţi,

în afara Demetrei, care, distrată şi tulburată de pierderea Persefonei, a gustat din umărul stâng[7].

d. Pentru cele două păcate, Tantal a fost pedepsit cu nimicirea regatului său şi, după ce Zeus l-a omorât cu mâna lui, a suferit chinuri veşnice, la fel ca Ixion, Sisif, Titios, Danaidele şi alţii. Acum el atârnă, mistuit mereu de sete şi de foame, de creanga unui pom fructifer care se apleacă deasupra unui lac mlăştinos. Apa îi ajunge până la brâu şi uneori chiar până la bărbie, însă când se apleacă să bea apa se retrage, lăsând pământul gol şi negru în jurul picioarelor sale; sau, dacă reuşeşte vreodată să prindă nişte apă în căuşul palmei, aceasta i se strecoară printre degete imediat ce îşi umezeşte buzele crăpate, lăsându-l mai însetat ca oricând. Pomul este încărcat cu pere, mere lucioase, smochine dulci, măsline şi rodii coapte, care îi atârnă până pe umeri; dar dacă ridică braţul ca să apuce fructele zemoase, o pală de vânt le îndepărtează de el[8].

e. Mai mult, deasupra copacului este suspendat un bolovan imens, o stâncă de pe Muntele Sipilos, care ameninţă să-i zdrobească ţeasta în orice moment[9]. Aceasta este pedeapsa pentru un al treilea păcat, şi anume furtul, agravat de sperjur. Într-o zi, pe când Zeus era doar un prunc în Creta, alăptat de capra Amalteea, Hefaistos îi făcuse Rheei un câine de aur care să-i stea de pază, acesta devenind ulterior străjerul templului ei de pe Dicte. Dar Pandareos, fiul lui Merops, originar din Miletul din Lidia sau, poate, din Creta – dacă nu cumva era vorba despre Efes –, a îndrăznit să fure câinele şi i l-a dat în păstrare lui Tantal, pe Muntele Sipilos. După ce s-a mai potolit zarva, Pandareos i-a cerut lui Tantal să-i înapoieze câinele, însă Tantal s-a jurat pe Zeus că nici nu văzuse, nici nu auzise de vreun câine de aur. Auzind Zeus de juruinţă, îi dădu ordin lui Hermes să facă cercetări; şi chiar dacă Tantal a continuat să mintă, Hermes a recuperat câinele cu forţa sau prin vreun şiretlic, iar Zeus l-a aruncat pe Tantal sub o stâncă de pe Muntele Sipilos. Acel loc încă mai este marcat lângă Lacul Tantal, un sălaş al vulturilor albi. După aceea, Pandareos şi soţia lui, Harmotoe, au fugit la Atena şi de acolo în Sicilia, unde au murit în mizerie[10].

f. Însă potrivit altora, Tantal a fost cel care a furat câinele de aur, iar Pandareos cel căruia i l-a încredinţat şi care, negând că l-ar fi primit vreodată, a fost ucis împreună cu soţia lui de zeii furioşi

sau transformat în stâncă. Dar fiicele lui Pandareos, Merope şi Cleotera, pe care unii le numesc Camiro şi Clitie, rămase orfane, au fost crescute de Afrodita cu lapte acru, miere şi vin îndulcit. Hera le-a dăruit frumuseţea şi o înţelepciune supraomenească; Artemis le-a ajutat să crească mari şi puternice; Atena le-a dăruit priceperea în toate meşteşugurile cunoscute. Este greu de înţeles de ce aceste zeiţe au manifestat atâta bunăvoinţă sau de ce au ales-o pe Afrodita să-l înduplece pe Zeus să le găsească orfanelor soţi buni – bineînţeles, dacă nu cumva chiar ele îl încurajaseră pe Pandareos să comită furtul. Zeus trebuie să fi bănuit ceva, pentru că, în timp ce Afrodita era cu el în Olimp, cele trei fete au fost răpite de harpii, cu consimţământul lui, şi dăruite eriniilor, care le-au făcut să sufere pentru păcatele tatălui lor[11].

g. Acest Pandareos era şi tatăl Edonei, soţia lui Zetos, cu care a avut un fiu, pe Itilos. Edona era invidioasă pe sora ei, Niobe, care se bucura de iubirea a şase fii şi şase fiice şi care, vrând să-l ucidă pe Sipilos, cel mai mare dintre ei, l-a omorât din greşeală pe Itilos, motiv ca Zeus să o preschimbe în privighetoare, pasăre care, la începutul verii, îşi plânge în fiecare noapte copilul pierdut[12].

h. După pedepsirea lui Tantal, Zeus a fost bucuros să-l învie pe Pelops, prin urmare, i-a poruncit lui Hermes să adune bucăţile din trupul lui şi să le fiarbă iar în acelaşi cazan, asupra căruia a făcut o vrajă. Moira Cloto le-a lipit apoi la loc; Demetra i-a dăruit un umăr de fildeş în locul celui pe care îl mâncase; iar Rhea a suflat viaţă asupra lui, în timp ce ţapul Pan dansa de bucurie[13].

i. Pelops a ieşit din cazanul magic atât de strălucitor, încât Poseidon s-a îndrăgostit pe loc de el şi l-a dus în Olimp în carul său tras de cai de aur. Acolo l-a făcut paharnic şi iubit al său, aşa cum Zeus l-a făcut mai târziu pe Ganimede, şi l-a hrănit cu ambrozie. Pelops a observat prima oară că umărul lui stâng e de fildeş când şi-a dezvelit pieptul, jelind-o pe sora lui, Niobe. Toţi urmaşii lui adevăraţi poartă acest semn şi, după moartea lui Pelops, omoplatul său de fildeş s-a păstrat la Pisa[14].

j. Între timp, mama lui Pelops, Eurianasa, îl tot căuta, neştiind că urcase în Olimp; a aflat de la ajutoarele de la bucătărie că fusese fiert şi servit la masă zeilor, care păreau să fi mâncat şi ultima fărâmiţă din carnea lui. Această versiune a poveştii s-a răspândit în întreaga Lidie; mulţi încă îi mai dau crezare şi neagă că acel Pelops

pe care Tantal l-a fiert în cazan a fost acelaşi Pelops ce i-a succedat[15].

k. Broteas, fiul hidos al lui Tantal, a sculptat cea mai veche statuie a Mamei Zeilor, care încă se mai află pe stânca din Coddinia, pe faţa nordică a Muntelui Sipilos. A fost un vânător vestit, dar a refuzat s-o cinstească pe Artemis, care l-a făcut să-şi piardă minţile; Broteas s-a aruncat pe un rug aprins, strigând cât îl ţinea gura că pe el nici o flacără nu îl putea atinge, şi a lăsat focul să-l mistuie. Dar unii spun că el s-a sinucis deoarece nu îl suferea nimeni pentru că era aşa de urât. Fiul şi moştenitorul lui Broteas a fost numit Tantal, după bunicul său[16].

*

1. Potrivit lui Strabon (XII.8.21), Tantal, Pelops şi Niobe erau frigieni; şi îi citează pe Demetrios din Scepsis şi pe Calistene (XIV.5.28) care spuneau că familia îşi datora bogăţia minelor din Frigia şi de pe Muntele Sipilos. Mai mult, în *Niobe* a lui Eschil (citat de Strabon XII.8.21) se spune că tantalizii avuseseră „un altar al lui Zeus, zeul lor patern, pe Muntele Ida"; iar Sipilos este localizat „în ţinutul idean". Democles, pe care Strabon îl cita la mâna a doua, raţionalizează mitul lui Tantal, spunând că domnia lui a fost marcată de cutremure violente din Lidia şi Ionia, până în Troada: sate întregi au dispărut, Muntele Sipilos a fost răsturnat, mlaştinile au fost transformate în lacuri, iar Troia a fost înghiţită de ape (Strabon I.3.17). De asemenea, potrivit lui Pausanias, un oraş de pe Muntele Sipilos a dispărut într-o prăpastie, care după aceea s-a umplut cu apă şi a devenit Lacul Saloe sau Tantalis. Ruinele acestui oraş au putut fi văzute pe fundul lacului până când acesta a fost astupat de aluviunile aduse de un pârâu de munte (Pausanias VII.24.7). Plinius este de acord că Lacul Tantalis a fost distrus de un cutremur (*Naturalis historia* II.93), dar consemnează faptul că trei oraşe au fost construite succesiv pe locul acela înainte de a fi în cele din urmă inundat (*Naturalis historia* V.31).

2. Însă viziunea istorică a lui Strabon, deşi plauzibilă din punct de vedere arheologic, nu explică legătura lui Tantal cu Argosul, Corintul şi Miletul cretan. Bolovanul suspendat deasupra lui în Tartar, care ameninţa să se prăbuşească în orice moment, îl

identifică pe Tantal cu Sisif din Corint, a cărui pedeapsă la fel de veşnică a fost dedusă dintr-o reprezentare care îl înfăţişa pe Titanul-Soare împingând cu greu discul soarelui pe panta Cerului, spre zenit (*67.*2*). Scolia la Pindar cunoştea vag această identificare, dar explica pedeapsa lui Tantal într-un mod raţionalist, consemnând că „unii înţeleg această piatră ca înfăţişând soarele, iar pe Tantal ca pe un fizician care plăteşte pentru că a dovedit că soarele este o masă de metal încins” (Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar I.97). În mod confuz, această imagine a Titanului-Soare a fost combinată cu alta: cea a unui om agonizând care priveşte prin desişul unor crengi încărcate de fructe şi care stă în apă până la bărbie – pedeapsă pe care retorii o foloseau ca alegorie a sorţii ce îi aşteaptă pe cei bogaţi şi lacomi (Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.603; Fulgentius, *Mythologiae* II.18). Merele, perele, smochinele şi celelalte fructe care atârnă lângă umerii lui Tantal sunt numite de Fulgentius „fructe de la Marea Moartă”, despre care Tertulian scrie că, „îndată ce este atins cu degetul, mărul se preface în cenuşă”.

3. Pentru a înţelege această scenă, trebuie amintit că tatăl lui Tantal, Tmolos, este descris ca purtând o cunună din frunze de stejar şi că fiul lui, Pelops, dintre ai cărui nepoţi unul se numea tot Tantal (*112.*c*), se bucura de rituri consacrate eroilor în Olimpia, la care lua parte „pădurarul lui Zeus”. De vreme ce, după cum este în general acceptat acum, cei aruncaţi în Tartar erau zei sau eroi din epoca preolimpiană, Tantal trebuie să-l fi reprezentat pe regele sacru anual, înveşmântat în ramuri încărcate de fructe, asemenea celor duse la Oschoforia (*98.*w*), care era aruncat într-un râu ca *pharmacos* – obicei descris de Frazer şi care a supravieţuit în ritualul Omului Verde din zonele rurale balcanice. Verbul englezesc *tantalize* („a administra supliciul lui Tantal”), care a luat naştere din acest mit, i-a împiedicat pe unii savanţi să realizeze că agonia lui Tantal este provocată nu de sete, ci de frica de înec sau de arderea ulterioară pe rug, care a fost soarta fiului său hidos, Broteas.

4. Platon (*Cratylos* 28) ar putea avea dreptate atunci când derivă *Tantalos* din *talantatos*, „cel mai încercat”, format de la aceeaşi rădăcină, *tla*, cu sensul de „suferind” sau „îndurând”, din care derivă numele lui Atlas şi Telamon, amândoi fiind eroi ai

stejarului. Dar *talanteuein* înseamnă „a cântări bani” şi ar putea fi o referire la bogăţiile lui; iar *talanteuesthai* poate însemna „a se clătina dintr-o parte în alta”, acesta fiind mersul regelui sacru cu coapsa schilodită (*23.*1*). Se pare, atunci, că Tantal este atât un Titan-Soare, cât şi un rege al pădurii, al cărui cult a ajuns din Grecia în Asia Mică prin Creta – Pandareos este descris drept cretan – la mijlocul mileniului al II-lea î.Hr. şi reimportat în Grecia spre sfârşitul acestuia, când prăbuşirea Imperiului Hitit i-a obligat pe coloniştii bogaţi vorbitori de greacă din Asia Mică să-şi abandoneze oraşele.

5. Când mitografii consemnau că Tantal era un oaspete frecvent în Olimp, ei recunoşteau că cultul lui fusese cândva dominant în Pelopones; şi chiar dacă banchetele la care îl invitau zeii pe Tantal sunt deosebite cu grijă de cel la care i-a invitat el pe ei, în fiecare caz felul principal trebuie să fi fost aceeaşi supă de măruntaie pe care păstorii arcadieni canibali, adepţi ai cultului stejarului, o pregăteau pentru Zeus-lup (*38.*b*). Probabil nu este o întâmplare că, în Normandia, victima Omului Verde este numită „Lupul Verde” şi că pe vremuri era aruncată de vie pe rugul aprins la solstiţiul de vară. Însă consumarea lui Pelops nu este legată în mod direct de cultul lupului. Poziţia lui Pelops ca favorit al lui Poseidon, numele lui, „faţă noroită”, şi legenda umărului său de fildeş indică în Istm mai degrabă un cult al marsuinului (*8.*3* şi 70.*5*) – în greacă, „delfin” se referă şi la marsuin – şi sugerează că Paladionul, despre care se spunea că fusese făcut din oasele lui (*158.*3* şi 166.*h*), era un obiect de cult realizat din dinţi de marsuin. Aceasta ar explica de ce, potrivit scoliei la *Odele olimpianice* ale lui Pindar (I.37), Thetis, Zeiţa Mării, şi nu Demetra, a mâncat umărul lui Pelops. Dar străvechea statuie din Figalia a Demetrei şezând, cu cap de iapă, o prezintă cu un porumbel într-o mână şi cu un delfin (sau un marsuin) în cealaltă şi, după cum spune Pausanias direct: „Pricina pentru care imaginea a fost făcută astfel este limpede pentru orice om cât de cât ager la minte care a studiat mitologia” (VIII.43.3). El vrea să spună că Demetra prezida cultul calului, cultul stejarului şi cultul marsuinului.

6. Acest mit străvechi i-a preocupat pe mitografii de mai târziu. Nemulţumindu-se s-o disculpe pe Demetra de vina de a fi mâncat în mod deliberat carne de om şi negând cu indignare că toţi zeii au

mâncat ce li se pusese în faţă, până la ultima bucăţică, ei au inventat o explicaţie excesiv de raţionalistă a mitului. Tantal, scriau ei, era un preot care le-a dezvăluit celor neiniţiaţi secretele lui Zeus. Atunci zeii l-au caterisit şi au abătut asupra fiului său o boală dezgustătoare; dar chirurgii l-au operat şi l-au cârpit cu grefe de os, lăsându-i o cicatrice care îl făceau să pară că ar fi fost tăiat în bucăţi şi pus iar laolaltă (Tzetzes, *Despre Licofron* 152).

7. Furtul câinelui de aur de către Pandareos ar trebui interpretat ca o urmare a furtului Cerberului de către Heracle, care sugerează sfidarea de către ahei a blestemului morţii, simbolizată de un câine, prin capturarea unui obiect de cult consacrat Rheei (bunica lui Tantal), divinitate a pământului, care îi conferea posesorului lui suveranitate. În mod evident, zeiţele olimpiene erau complice la furtul comis de Pandareos, iar câinele, deşi proprietatea Rheei, păzea sanctuarul lui Zeus cretan care murea în fiecare an; astfel, mitul indică nu o pângărire iniţială de către ahei a altarului Rheei, ci o recuperare temporară a obiectului de cult de către cei care i se închinau zeiţei.

8. Natura obiectului de cult furat este incertă. Este posibil să fi fost un miel de aur, simbolul suveranităţii pelopizilor; sau sceptrul pe care era reprezentat un cuc şi despre care se ştie că fusese furat de Zeus de la Hera; sau Paladionul făcut din dinţi de marsuin; sau aegisul, cu conţinutul lui secret. Este puţin probabil să fi fost un câine de aur, de vreme ce câinele nu era obiectul de cult, ci paznicul acestuia; dacă nu cumva aceasta este o versiune a mitului galez al lui Amathaon ap Don, care a furat câinele de la regele Arawn („elocinţă”) din Annwm („Tartar”) şi a putut, cu ajutorul lui, să ghicească numele secret al zeului Bran (*White Goddess*, pp. 30 şi 48-53).

9. Cele trei fiice ale lui Pandareos, dintre care una, Camiro, poartă acelaşi nume cu cea mai tânără dintre cele Trei Ursite din Rodos (*60.*2*), sunt Zeiţa Triplă, aici umilită de Zeus pentru revolta celor care o venerau. Loialitatea lui Tantal faţă de zeiţă este arătată în poveştile fiului său, Broteas, care i-a sculptat chipul pe Muntele Sipilos, şi ale fiicei sale Niobe, preoteasă a Zeiţei Albe, care i-a sfidat pe olimpieni şi a cărei pasăre era vulturul alb de pe Lacul Tantalis. Omfale, numele mamei lui Tantal, sugerează un altar profetic al buricului pământului, asemenea celui de la Delfi.

10. *Pharmacos*-ul anului era ales pentru urâţenia lui extremă, ceea ce îl explică pe Broteas. Este consemnat faptul că, în Asia Mică, *pharmacos*-ul era mai întâi lovit în zona organelor genitale cu legături de ceapă-de-mare (*26.*3*), pe muzică de flaute lidiene – atât Tantal (Pausanias IX.5.4), cât şi tatăl lui, Tmolos (Ovidiu, *Metamorfoze* II.156), sunt asociaţi în legendă cu flautele lidiene – şi arşi apoi pe un rug din lemne aduse din pădure; cenuşa lui era aruncată după aceea în mare (Tzetzes, *Istorie* XXIII.726-56, citându-l pe Hiponax – secolul al VI-lea î.Hr.). În Europa, ordinea pare să fi fost inversată: *pharmacos* numit Omul Verde era mai întâi cufundat în apă, apoi bătut şi în cele din urmă ars.

1. Pausanias II.22.4; Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar III.41; Hesiod, *Teogonia* 355, cu scolie.
2. Pausanias, *loc. cit.*; Scolie la *Oreste* de Euripide 5; Plinius, *Naturalis historia* V.30; Ovidiu, *Metamorfoze* II.156; Apollodor II.6.3.
3. Hyginus, *Fabula* 124; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.603; Diodor din Sicilia IV.74; Tzetzes, *Despre Licofron* 355.
4. Plutarh, *Vieţi paralele* 33; Tzetzes, *Despre Licofron* 52; Ferekydes, citat de Scolia la *Oreste* de Euripide 11; Hyginus, *Fabula* 83; Pausanias III.22.4.
5. Lactanţiu, *Povestiri din* Metamorfozele *lui Ovidiu* VI.6; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.130.
6. Hyginus, *Fabula* 82; Pindar, *Ode olimpianice* I.38 şi 60; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.603 şi urm.; Lactanţiu, *loc. cit.*; Servius despre *Georgicele* lui Vergiliu III.7; Tzetzes, *Despre Licofron* 152.
7. Hyginus, *Fabula* 83; Tzetzes, *loc. cit.*; Ovidiu, *Metamorfoze* V.406.
8. Diodor din Sicilia IV.74; Platon, *Cratylos* 28; Lucian, *Dialogurile morţilor* 17; Homer, *Odiseea* XI.582-592; Ovidiu, *Metamorfoze* IV.456; Pindar, *Ode olimpianice* I.60; Apollodor, *Epitome* II.1; Hyginus, *Fabula* 82.
9. Pausanias X.31.4; Arhiloh, citat de Plutarh, *Precepte politice* 6; Euripide, *Oreste* 7.
10. Antoninus Liberalis, *Transformationes* 36 şi 11; Eustathios şi Scolie la *Odiseea* lui Homer XIX.518; Pausanias X.30.1 şi VII.7.3.
11. Pausanias X.30.1; Scolie la Homer, *loc. cit.*; Homer, *Odiseea* XX.66 şi urm.; Antoninus Liberalis, *Transformationes* 36.
12. Homer, *Odiseea* XIX.518 şi urm.; Apollodor III.5.6; Ferekydes, *Fragment*, p. 138, ed. Sturz.
13. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.603; Pindar, *Ode olimpianice*

I.26; Hyginus, *Fabula* 83; Scolie la Aristides, p. 216, ed. Frommel.

14. Apollodor, *Epitome* II.3; Pindar, *Ode olimpianice* I.37 şi urm.; Lucian, *Charidemos* 7; Ovidiu, *Metamorfoze* VI.406; Tzetzes, *Despre Licofron* 152; Pausanias V.13.3.

15. Pindar, *loc. cit.*; Euripide, *Ifigenia în Taurida* 387.

16. Pausanias III.22.4; Apollodor, *Epitome* II.2; Ovidiu, *Ibis* 517, cu scolie.

109. Pelops şi Enomaos

a. Pelops a moştenit tronul din Paflagonia de la tatăl lui, Tantal, şi a locuit o vreme în Enete, pe ţărmurile Mării Negre, de unde a domnit şi peste lidieni, şi peste frigieni. Dar a fost alungat din Paflagonia de barbari şi s-a retras pe Muntele Sipilos din Lidia, sălaşul lui strămoşesc. Dar cum Ilos, regele Troiei, nu a vrut să-l lase să trăiască în pace nici acolo, poruncindu-i să plece în altă parte, Pelops a traversat Marea Egee, luându-şi cu el şi comorile fabuloase. S-a hotărât să găsească un nou cămin pentru el şi pentru mulţimea însoţitorilor săi[1], dar mai întâi a cerut mâna Hipodamiei, fiica lui Enomaos Arcadianul, regele Pisei şi al Elidei[2].

b. Unii spun că Enomaos fusese zămislit de Ares cu Harpina, fiica Zeului-râu Asopos; sau cu Pleiada Asteria; sau cu Asterope; sau cu Euritoe, fiica lui Danaos; în timp ce alţii îl numesc fiul lui Alxion sau al lui Hiperohos[3].

c. Cu soţia lui, Sterope sau Euarete, fiica lui Acrisios, Enomaos a avut trei fii, pe Leucip, Hipodamos şi Disponteus, cel care a întemeiat Dispontion, şi o singură fiică, Hipodamia[4]. Enomaos era vestit ca mare iubitor de cai şi nu le îngăduia supuşilor lui să împerecheze vreodată iepe cu măgari, sub ameninţarea unui blestem. Chiar şi astăzi, dacă locuitorii Elidei au nevoie de catâri, trebuie să-şi ducă iepele în altă ţară ca să le împerecheze şi acolo să şi fete[5].

d. Dacă aflase de la un oracol că va fi ucis de soţul propriei fiice sau dacă era el însuşi îndrăgostit de Hipodamia este un subiect controversat; dar Enomaos a născocit o nouă modalitate de a o împiedica să se căsătorească vreodată. El i-a provocat pe rând pe fiecare dintre pretendenţii la mâna ei la o cursă de care şi a amenajat un traseu lung, din Pisa, de lângă râul Alfeu, din apropiere de Olimpia, până la altarul lui Poseidon de pe Istmul

Corint. Unii spun că aceste care erau trase de patru cai[6]; alţii zic că de doi. Enomaos a insistat ca Hipodamia să îl însoţească în cursă pe fiecare peţitor, distrăgându-i astfel atenţia de la cai – dar îi oferea un avans de vreo jumătate de oră, timp în care el sacrifica un berbec pe altarul lui Zeus Războinicul din Olimpia. Apoi cele două care se luau la întrecere, îndreptându-se spre istm, iar dacă peţitorul era învins, urma să fie ucis; dar dacă el câştiga cursa, Hipodamia era a lui, iar Enomaos trebuia să moară[7]. Dar, de vreme ce Psylla şi Harpina, iepele iuţi ca vântul pe care Ares, tatăl lui Pelops, i le dăruise lui Enomaos, erau de departe cele mai bune din Grecia, fiind mai rapide chiar şi decât Vântul de Miazănoapte[8], şi deoarece carul lui, mânat cu îndemânare de Mirtilos, era conceput special pentru curse, Enomaos îi învinsese până atunci pe toţi peţitorii şi îi străpunsese cu lancea sa, alt dar din partea lui Ares[9].

e. În acest fel, Enomaos s-a descotorosit de doisprezece sau, spun unii, treisprezece prinţi, ale căror capete şi membre le bătuse în cuie deasupra porţilor palatului, în timp ce trunchiurile le erau aruncate la grămadă, în mod barbar, pe pământ. Când l-a omorât pe Marmax, primul pretendent, i-a căsăpit şi iepele, Partenia şi Erifa, şi le-a îngropat în apropiere de râul Partenia, într-un loc care încă se mai vede şi azi. Unii spun că al doilea peţitor, Alcatoos, a fost îngropat lângă Taraxipos, Sperietorul-de-Cai din hipodromul din Olimpia, şi că spiritul lui răzbunător ar fi cel care le dă de furcă vizitiilor[10].

f. Mirtilos, conducătorul carului lui Enomaos, era fiul lui Hermes şi al Teobulei sau Cleobulei ori al Danaidei Fetusa; dar alţii spun că era fiul lui Zeus şi al lui Climene. Şi el se îndrăgostise de Hipodamia, dar nu îndrăznise să intre în competiţie[11]. Între timp, olimpienii deciseseră să intervină şi să pună capăt măcelului, deoarece Enomaos se lăuda că într-o zi avea să construiască un templu din cranii, aşa cum făcuseră Evenos, Diomede şi Anteu[12]. Prin urmare, când Pelops, debarcând în Elida, l-a implorat pe Poseidon, zeul care îl iubea şi pe care l-a invocat printr-un sacrificiu săvârşit pe ţărm, fie să-i dea cel mai rapid car din lume pentru a o curta pe Hipodamia, fie să oprească avântul lăncii de bronz a lui Enomaos, Poseidon l-a ajutat bucuros. Pelops a primit curând un car din aur, care putea goni pe deasupra mării fără să-şi ude osiile şi era tras de nişte cai înaripaţi şi nemuritori[13].

g. După ce s-a dus pe Muntele Sipilos şi i-a închinat Afroditei Temniene o statuetă făcută din lemn de mirt verde, Pelops şi-a testat carul mânându-l peste Marea Egee. Nici nu a apucat să privească în jur, că a şi ajuns în Lesbos, unde conducătorul carului său, Cilos, Celas sau Cilas, a murit din cauza zborului vijelios. Pelops şi-a petrecut noaptea în Lesbos şi, în vis, a văzut umbra lui Cilos plângându-şi soarta şi implorând să fie cinstit ca un erou. În zori, i-a incinerat trupul, a îngropat cenuşa sub un tumul şi a înălţat în apropiere sanctuarul închinat lui Apollo Cileanul. Apoi a plecat mai departe, mânând carul chiar el[14].

h. La sosirea în Pisa, Pelops s-a îngrijorat văzând şirul de capete ţintuite deasupra porţilor palatului şi a început să-şi regrete ambiţia. Prin urmare, i-a făgăduit lui Mirtilos, în schimbul trădării stăpânului său, o jumătate din regat şi privilegiul de a petrece noaptea nunţii cu Hipodamia, după ce o va câştiga[15].

i. Înainte de a intra în cursă – scena este sculptată pe frontonul templului lui Zeus din Olimpia –, Pelops i-a adus sacrificii Atenei din Cidonia. Unii spun că umbra lui Cilos a apărut şi a încercat să-l ajute, alţii, că Sferos i-ar fi fost vizitiul; dar în general se consideră că şi-a mânat singur atelajul, cu Hipodamia alături[16].

j. Între timp, Hipodamia se îndrăgostise de Pelops şi, departe de a-i pune piedici, se oferise chiar ea să-l răsplătească pe Mirtilos cu generozitate, în cazul în care cursa tatălui ei putea fi zădărnicită într-un fel sau altul. Mirtilos a scos aşadar scoabele ce prindeau osiile de roţile carului lui Enomaos şi le-a înlocuit cu unele făcute din ceară. Când carele au ajuns la capătul istmului şi Enomaos îşi pregătea lancea pentru a-l străpunge din spate pe Pelops, pe care îl urmărea cu înverşunare, roţile carului său s-au desprins, iar el a rămas prins între hamuri, fiind târât de cai până a murit. Umbra lui încă bântuie pe lângă Sperietorul-de-Cai din Olimpia[17]. Sunt însă unii care spun că viteza carului şi a cailor înaripaţi ai lui Poseidon i-au îngăduit lui Pelops să se distanţeze cu uşurinţă de Enomaos şi să ajungă primul la istm; la care Enomaos fie că s-a sinucis de disperare, fie că a fost ucis de Pelops pe linia de sosire. Potrivit altora, întrecerea a avut loc pe hipodromul din Olimpia, iar Amfion i-a dat lui Pelops un obiect magic pe care el l-a îngropat lângă Sperietorul-de-Cai, astfel încât caii lui Enomaos au luat-o la goană şi au distrus carul. Dar toţi sunt de acord că, înainte să

moară, Enomaos l-a blestemat pe Mirtilos, rugându-se să moară de mâna lui Pelops[18].

k. Pelops, Hipodamia şi Mirtilos au pornit apoi să traverseze marea în fapt de seară. „Vai!”, a strigat Hipodamia. „Nu am băut nimic toată ziua; mor de sete.” Soarele apunea şi Pelops a propus să facă o oprire pe insula pustie Helene, care se află nu departe de Eubeea, şi a urcat pe ţărm după apă. Când s-a întors cu coiful plin de apă, Hipodamia a alergat plângând spre el, spunând că Mirtilos încercase s-o siluiască. Pelops l-a ocărât pe Mirtilos şi l-a lovit peste faţă, dar el a protestat indignat: „Aceasta este noaptea nunţii, în care ai jurat că o să mă bucur de Hipodamia. Vrei să-ţi calci jurământul?”. Pelops nu a răspuns, ci a luat frâiele de la Mirtilos şi a mânat el mai departe[19]. Pe când se apropiau de Capul Gerestos – cel mai sudic promontoriu al Insulei Eubeea, acum încununat cu un minunat templu al lui Poseidon –, Pelops l-a lovit brusc pe Mirtilos cu piciorul, azvârlindu-l în mare; în timp ce era înghiţit de valuri, Mirtilos a aruncat asupra lui Pelops şi a neamului său un blestem[20].

l. Hermes l-a aşezat pe Mirtilos printre stelele din constelaţia Vizitiului; dar trupul lui a fost aruncat de valuri pe ţărmul Eubeei şi îngropat în Feneos, în Arcadia, în spatele templului lui Hermes; o dată pe an i se aduc sacrificii nocturne, ca unui erou. Se crede în general că Marea Mirtoană, care se întinde de la Eubeea, pe lângă Helene, până în Marea Egee, şi-a primit numele de la Mirtilos, şi nu de la nimfa Mirto, cum insistă cei din Eubeea[21].

m. Pelops a mers mai departe spre Apus, până când a ajuns la apa Ocean, unde Hefaistos l-a purificat de păcatul crimei; apoi s-a întors la Pisa şi i-a urmat la tron lui Enomaos. A supus curând aproape tot ţinutul cunoscut atunci drept Apia sau Pelasgiotis şi l-a numit după el, Pelopones, adică „insula lui Pelops”. Curajul, înţelepciunea, bogăţia şi numeroşii lui copii i-au atras invidia şi veneraţia întregii Grecii[22].

n. Pelops a devenit stăpânul Olimpiei, cucerind-o de la regele Epeios şi adăugând-o regatului Pisei; dar, neputând să-l învingă pe regele Stimfalos al Arcadiei prin forţa armelor, l-a invitat la o discuţie prietenească, l-a tăiat în bucăţi şi i-a împrăştiat membrele în cele patru zări, crimă care a provocat foamete în întreaga Grecie. Dar celebrarea de către el a Jocurilor Olimpice în onoarea

lui Zeus, la aproape o generaţie după Endimion, a fost mai grandioasă ca oricare alta de până atunci.

o. Pentru a ispăşi uciderea lui Mirtilos, care era fiul lui Hermes, Pelops a construit primul templu al lui Hermes din Pelopones; de asemenea, a încercat să câştige bunăvoinţa umbrei lui Mirtilos înălţându-i un cenotaf pe hipodromul din Olimpia şi cinstindu-l ca pe un erou. Unii spun că nici Enomaos, nici răzbunătorul Alcatoos, nici obiectul magic îngropat de Pelops nu este adevăratul Sperietor-de-Cai, ci umbra lui Mirtilos[23].

p. Pe mormântul peţitorilor Hipodamiei care dăduseră greş, pe malul celălalt al râului Alfeu, Pelops a înălţat un tumul, cinstindu-i şi pe ei ca pe nişte eroi; iar cam la o sută de stânjeni mai încolo se înalţă templul lui Artemis Cordaca, numită astfel deoarece partizanii lui Pelops celebraseră victoriile acestuia prin dansul funiei, pe care îl aduseseră din Lidia[24].

q. Sanctuarul lui Pelops, unde i se păstrează osemintele într-un cufăr de bronz, i-a fost închinat de Heracle Tirintianul, nepotul lui, când a venit să celebreze Jocurile Olimpice; iar magistraţii din Elida încă îi jertfesc lui Pelops în fiecare an un berbec negru, fript la un foc de lemn de plop-alb. Celor care mănâncă din această victimă li se interzice accesul în templul lui Zeus până nu se îmbăiază, iar gâtul îi revine prin tradiţie pădurarului său. Sanctuarul este înţesat de vizitatori în fiecare an, când tineri se autoflagelează la altarul lui Pelops, oferindu-i o libaţie cu sângele lor. Carul lui este expus pe acoperişul Anactoriumului din Fliont; locuitorii din Sicion păstrează sabia lui cu mâner de aur în tezaurul lor din Olimpia, iar sceptrul lui în formă de lance, din Cheroneea, este probabil singurul obiect făurit cu adevărat de Hefaistos care mai există. Zeus i l-a trimis lui Pelops prin Hermes, iar Pelops i l-a lăsat moştenire regelui Atreu[25].

r. Pelops este numit şi „Cronios" sau „Cel care bate caii", iar aheii pretind că el este strămoşul lor[26].

*

1. Potrivit lui Pausanias şi lui Apollodor, Tantal nu a plecat niciodată din Asia Mică; dar alţi mitografi se referă la el şi la Pelops ca la regi născuţi în Grecia. Aceasta sugerează că numele lor erau

titluri dinastice duse de primii colonişti greci în Asia Mică, unde au fost atestate de altare ale eroilor, şi aduse înapoi de emigranţi înainte de invadarea de către ahei a Peloponesului în secolul al XIII-lea î.Hr. Se ştie din inscripţiile hitite că în Pamfilia şi Lesbos domneau regi eleni încă din secolul al XIV-lea î.Hr. Pelopo-tantalizii par să fi alungat dinastia cretanizată a lui „Enomaos” de la conducerea Peloponesului.

2. Calul, care fusese un animal sacru în Grecia pelasgilor cu mult înainte de cultul carului solar, era un ponei european închinat Lunii, nu Soarelui (*75.*3*). Calul transcaspic, mai mare, a ajuns în Egipt odată cu invadatorii hicsoşi, în 1850 î.Hr. – carele trase de cai au înlocuit carele trase de măgari în armata egipteană în jurul anului 1500 î.Hr. –, şi a ajuns în Creta înainte de căderea Cnososului, un secol mai târziu. Interdicţia religioasă a lui Enomaos referitoare la catâri ar trebui, poate, asociată cu moartea lui Cilos: în Grecia, ca şi la Roma, cultul măgarului a fost suprimat (*83.*2*) atunci când carul solar a deveni simbolul regalităţii. Cam aceeaşi reformă religioasă a avut loc şi la Ierusalim (*II Regi* XXIII.11), unde a supravieţuit până în vremea lui Josephus tradiţia unui cult mai vechi al măgarului (Flavius Josephus, *Contra lui Apion* II.7 şi 10). Helios, o zeitate aheeană care călătorea cu carul solar, a fost identificat apoi în diferite oraşe cu Zeus solar sau Poseidon solar, dar măgarul a devenit animalul lui Cronos, pe care Zeus şi Poseidon îl detronaseră, sau al lui Pan, al lui Silen şi al altor vechi zei mărunţi ai pelasgilor. A existat şi un Apollo solar; de vreme ce ura lui faţă de măgari e menţionată de Pindar, trebuie că Apollo Cileanul era cel căruia hiperboreenii îi trimiteau sute de măgari (Pindar, *Ode pythianice* X.30 şi urm.).

3. Enomaos, care îl reprezenta pe Zeus ca Soare încarnat, este numit, prin urmare, fiu al Asteriei, care stăpânea Cerul (*88.*1*), şi nu al unei Pleiade cu acelaşi nume; iar regina Hipodamia, pe care a luat-o de soţie, devenind rege, o reprezenta pe Hera ca Luna încarnată. Descendenţa a rămas matriliniară în Pelopones, ceea ce asigura bunăvoinţa ţărănimii conservatoare. Şi nici domnia regelui nu putea fi prelungită mai mult de un Mare An de o sută de luni, calendarele solar şi lunar coincizând în ultima lună; el era sortit atunci să fie ucis de cai. Ca o concesie suplimentară faţă de cultul mai vechi din Pisa, unde reprezentantul lui Zeus fusese ucis de

succesorul lui la fiecare solstiţiu de vară (*53.*5*), Enomaos a fost de acord să simuleze că moare la şapte solstiţii succesive de iarnă, de fiecare dată numind un rege-substitut care să-i ia locul pentru douăzeci şi patru de ore şi care să meargă în carul Soarelui alături de regină. La sfârşitul acestei zile, regele-substitut era omorât într-un accident de car, iar adevăratul rege ieşea din mormântul în care stătuse ascuns (*41.*1* şi 123.*4*) pentru a-şi continua domnia. Aceasta explică mitul lui Enomaos şi al peţitorilor, altă versiune a acestuia apărând în mitul lui Evenos (*74.*e*). Mitografii trebuie să se fi înşelat atunci când menţionează „doisprezece sau treisprezece" peţitori. Aceste cifre se referă în realitate la lunaţiile unui an solar – doisprezece şi treisprezece, alternativ –, nu la regii-substitut; astfel, în cursa de care din Olimpia se făceau douăsprezece ture de stadion în cinstea Zeiţei-Lună. Pelops este un soi de al optulea prinţ norocos (*81.*8*), cruţat de accidentul de car şi având posibilitatea de a-l ucide pe bătrânul rege cu propria-i lance-sceptru.

4. Acest accident de car anual era organizat pe hipodrom. Regele-substitut îşi putea mâna caii – care, din mitul lui Glaucos (*71.*a*), se pare că erau scoşi din minţi cu substanţe excitante – în linie dreaptă fără probleme, dar acolo unde traseul cotea, ocolind o statuie albă de marmură, numită Marmaranax („rege de marmură") sau Sperietorul-de-Cai, roata exterioară zbura din cauză că lipsea scoaba care o fixa de osie, carul se desfăcea şi caii îl târau pe regele-substitut până murea. Mirtul era o plantă cu semnificaţie funebră, a lunii a treisprezecea, la sfârşitul căreia avea loc accidentul de car (*101.*1*); de aceea se spune că Mirtilos a scos scoabele metalice şi le-a înlocuit cu unele de ceară – topirea cerii a provocat şi moartea lui Icar, substitutul regelui-Soare – şi a aruncat asupra neamului lui Pelops un blestem.

5. În a doua jumătate a mitului, Mirtilos a fost confundat cu regele-substitut. Ca *interrex*, regele-substitut avea dreptul să meargă alături de regină în carul solar şi să se culce cu ea în singura noapte a domniei lui; dar, în zorii zilei următoare, vechiul rege îl ucidea şi, metaforic, pleca mai departe cu carul solar către vestul îndepărtat, unde era purificat de apa lui Ocean. Căderea lui Mirtilos din car în mare este o condensare a mai multor mituri: la câţiva kilometri est de hipodrom, unde aveau loc Jocurile

Isthmianice (*71.*b*), un „Melicerte” substitut, în amintirea căruia fuseseră instituite acestea, era aruncat de pe o stâncă (*96.*3*) şi o ceremonie identică era probabil săvârşită şi la Gerestos, unde a murit Mirtilos. Sperietori-de-cai sunt consemnaţi şi în Teba şi Iolcos (*71.*b*), ceea ce sugerează că şi acolo erau înscenate accidente de care pe hipodromuri. Dar, de vreme ce şi hipodromul din Olimpia, consacrat lui Zeus solar, şi hipodromul istmic, consacrat lui Poseidon solar, erau asociate cu legenda lui Pelops, mitografii au prezentat concursul ca pe o întrecere pe un alt teren. Lesbosul este inclus în această poveste poate din cauză că „Enomaos” era un titlu dinastic lesbian.

6. Includerea lui Amfion în acest mit, deşi era teban, se explică prin faptul că se născuse în Sicionul din Istm (*76.*a*). „Mirto” trebuie să fi fost un epitet al Zeiţei Mării ca distrugătoare, prima silabă însemnând „mare”, ca în Mirtea, „zeiţa mării”; Mirtesa, o formă mai lungă a numelui Mirto, era unul dintre epitetele Afroditei. Astfel, Mirtilos se poate să fi însemnat la origine „falus al mării”: *myr-tylos*.

7. Pelops îl taie pe Stimfalos în bucăţi, după cum se spune că i-ar fi făcut şi Tantal lui; această formă mai veche de sacrificiu regal a fost consemnată în Arcadia. Pelopizii par într-adevăr să fi patronat mai multe culte locale, pe lângă cel al carului solar, şi anume: cultul stejarului şi al berbecului, ai cărui adepţi erau păstorii din Arcadia, cult atestat de legătura lui Pelops cu Tantal şi de jertfirea de către el a unui berbec negru în Olimpia; cultul potârnichii din Creta, Troia şi Palestina, atestat de dansul *cordax*; cultul titanilor, atestat de epitetul „Cronios” al lui Pelops; cultul marsuinului (*108.*5*); şi cultul zeului-măgar, în măsura în care umbra lui Cilos l-a ajutat în cursă.

8. Măcelărirea iepelor lui Marmax ar putea face trimitere la ceremonia de încoronare a lui Enomaos (*81.*4*), care implica sacrificarea unor iepe. Un „măr cidonian” sau o gutuie trebuie să se fi aflat în mâna Zeiţei Morţii Atena, căreia Pelops îi aducea sacrificii pentru a se asigura că va ajunge în Câmpiile Elizee (*32.*1*, 53.*5* şi 133.*4*); iar plopul-alb, utilizat în riturile lui eroice din Olimpia, simboliza speranţa în reîncarnare (*31.*5* şi 134.*f*) după ce fusese tăiat în bucăţi – deoarece acelora care ajungeau în Câmpiile Elizee le era acordată prerogativa renaşterii (*31.*c*). O paralelă

strânsă cu ofranda de sânge de la cenotaful lui Pelops din Olimpia este flagelarea tinerilor spartani care erau asociaţi cu imaginea lui Artemis Ortia (*116.*4*). Victima era, de fapt, Pelops, care suferea în cinstea zeiţei Hipodamia (*110.*3*).

1. Apollonios din Rodos, *Argonauticele* II.358 şi 790; Sofocle, *Aiax* 1292; Pausanias II.22.4 şi VI.22.1; Pindar, *Ode olimpianice* I.24.
2. Servius despre *Georgicele* lui Vergiliu III.7; Lucian, *Charidemos* 19; Apollodor, *Epitome* II.4.
3. Diodor din Sicilia IV.73; Hyginus, *Fabula* 250; *Poeticon astronomicon* II.21; Scolie la Apollonios din Rodos I.752; Pausanias V.1.5; Tzetzes, *Despre Licofron* 149.
4. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.21; *Fabula* 84; Pausanias VIII.20.2 şi VI.22.2; Lactanţiu despre *Tebaida* lui Statius VI.336; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
5. Plutarh, *Quaestiones Graecae* 52; Pausanias V.5.2 şi 9.2.
6. Apollodor, *Epitome* II.4; Lucian, *Charidemos* 19; Pausanias V.10.2, V.17.4 şi VI.21.6; Diodor din Sicilia IV.73.
7. Apollodor, *Epitome* II.5; Lucian, *loc. cit.*; Pausanias V.14.5; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
8. Servius despre *Georgicele* lui Vergiliu III.7; Tzetzes, *Despre Licofron* 166; Lucian, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 84; Apollodor, *loc. cit.*
9. Pausanias VIII.14.7; Apollonios din Rodos I.756; Apollodor, *loc. cit.*
10. Apollodor, *loc. cit.*; Pindar, *Ode olimpianice* I.79 şi urm.; Ovidiu, *Ibis* 365; Hyginus, *Fabula* 84; Pausanias VI.21.6-7 şi 20.8.
11. Hyginus, *Fabula* 224; Tzetzes, *Despre Licofron* 156 şi 162; Scolie la Apollonios din Rodos I.752; Scolie la *Oreste* de Euripide 1002; Pausanias VIII.14.7.
12. Lucian, *Charidemos* 19; Tzetzes, *Despre Licofron* 159.
13. Pindar, *Ode olimpianice* I.65 şi urm. şi I.79; Apollodor, *Epitome* II.3; Pausanias V.17.4.
14. Pausanias V.13.4 şi 10.2; Theon, *Despre Aratos*, p. 21; Scolie la *Iliada* lui Homer I.38.
15. Hyginus, *Fabula* 84; Scolie la *Odele* lui Horaţiu I.1; Pausanias VIII.14.7.
16. Pausanias VI.21.5 şi V.10.2; Scolie la *Iliada* lui Homer, *loc. cit.*; Apollonios din Rodos I.753.
17. Apollodor, *Epitome* II.7; Tzetzes, *Despre Licofron* 156; Apollonios din Rodos I.752 şi urm.; Pausanias VI.20.8.
18. Pindar, *Ode olimpianice* I.87; Lucian, *Charidemos* 19; Diodor din

Sicilia IV.73; Apollodor, *loc. cit.*

19. Apollodor, *Epitome* II.8; Scolie la *Iliada* lui Homer II.104; Pausanias VIII.14.8; Hyginus, *Fabula* 84.

20. Strabon X.1.7; Sofocle, *Electra* 508 şi urm.; Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias VIII.14.7.

21. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.13; Pausanias, *loc. cit*. şi VIII.14.8; Apollodor, *loc. cit.*

22. Apollodor, *Epitome* II.9; Diodor din Sicilia IV.73; Tucidide I.9; Plutarh, *Tezeu* 3.

23. Pausanias V.1.5, V.8.1 şi VI.20.8; Apollodor III.12.6.

24. Pausanias VI.21.7 şi 22.1.

25. Pausanias V.13.1-2, VI.22.1, II.14.3, VI.9.3 şi IX.41.1; Apollodor II.7.2; Pindar, *Ode olimpianice* I.90 şi urm.; Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar I.146; Homer, *Iliada* II.100 şi urm.

26. Pindar, *Ode olimpianice* III.23; Homer, *Iliada* II.104; Pausanias V.25.5.

110. Copiii lui Pelops

a. În semn de recunoştinţă faţă de Hera pentru că îi înlesnise căsătoria cu Pelops, Hipodamia a chemat şaisprezece matroane, câte una din fiecare oraş din Elida, ca s-o ajute să instituie Jocurile Herei. De atunci, din patru în patru ani, şaisprezece matroane, succesoarele celor dintâi, au ţesut câte o mantie pentru Hera şi au celebrat Jocurile ei, care constau într-o singură întrecere între fecioare de diferite vârste, concurentele pornind cu un handicap corespunzător vârstei lor, cea mai tânără fiind aşezată în faţă. Ele alergau înveşmântate în tunici până deasupra genunchilor, cu sânul drept dezgolit şi părul fluturând. Chloris, singura fiică a lui Niobe care a scăpat cu viaţă, a fost prima învingătoare în întrecere, al cărei traseu fusese stabilit la cinci şesimi din circuitul olimpic. Premiul este o cunună de măslin şi o parte din vaca sacrificată pentru Hera; de asemenea, învingătoarea poate să îi dedice o statuie, în numele ei personal[1].

b. Cele şaisprezece matroane şi-au asumat cândva rolul de a face pace între pisani şi elizi. Ele alcătuiseră şi două grupuri de dansatori, unul în cinstea Hipodamiei, celălalt în cinstea lui Fiscoa din Elida. Fiscoa i l-a născut lui Dionysos pe Narceos, un războinic vestit care a întemeiat sanctuarul Atenei Narcaea şi a fost primul elean care l-a venerat pe Dionysos. De vreme ce unele dintre cele şaisprezece oraşe nu mai există, cele şaisprezece matroane provin acum din cele opt triburi din Elida, câte două din fiecare trib. Asemenea arbitrilor, ele se purifică înainte de începerea jocurilor cu sângele unui porc anume ales şi cu apă din izvorul din Pieria, aflat pe drumul dinspre Olimpia spre Elida[2].

c. Se spune că următorii au fost copiii lui Pelops şi ai Hipodamiei: Piteu din Trezena; Atreu şi Tiest; Alcatoos, nu cel ucis de Enomaos; argonautul Hipalcos, Hipalemos sau Hipalcimos;

crainicul Copreu; tâlharul Sciron; Epidaur din Argos, numit uneori şi fiu al lui Apollo[3]; Plistene; Dias; Cibosuros; Corintos; Hipasos; Cleon; Argeios; Aelianos; Astidamia, despre care unii spun că a fost mama lui Amfitrion; Lisidice, a cărei fată, Hipotoe, a fost dusă de Poseidon în Insulele Echinade, unde l-a născut pe Tafios; Euridice, despre care unii spun că a fost mama lui Alcmene; Nicipe; Antibia[4]; şi, în sfârşit, Arhippe, mama lui Euristeu şi a Alcionei[5].

d. În încercarea megarienilor de a şterge amintirea modului în care Minos le-a capturat cetatea şi de a sugera că regelui Nisos îi succedase în mod paşnic Megareu, ginerele său, iar acestuia, la rândul său, ginerele lui, Alcatoos, fiul lui Pelops, ei spun că Megareu a avut doi fii, dintre care cel mare, Timalcos, a fost ucis în Afidna în timpul invadării Aticii de către Dioscuri; şi că, atunci când cel mic, Euippos, a fost ucis de leul de pe Muntele Citeron, Megareu i-a promis-o pe Evehme, fiica lui, şi tronul celui care îl va răzbuna. Alcatoos a ucis leul curând şi, devenind rege al Megarei, a construit acolo un templu închinat lui Apollo Agros („Vânătorul") şi lui Artemis Agrotera. Dar adevărul este că Alcatoos a venit din Elida în Megara îndată după moartea lui Nisos şi după ce oraşul a fost prădat, că Megareu nu a fost niciodată rege în Megara şi că Alcatoos le-a adus sacrificii lui Apollo şi lui Poseidon ca „Primi Constructori", după care a reconstruit zidurile cetăţii pe temelii noi, vechiul zid fiind distrus de cretani[6].

e. Alcatoos a fost tatăl lui Ischepolis, al lui Calipolis, al lui Ifinoe, care a murit fecioară şi la al cărei mormânt, aflat între Sala Consiliului şi altarul lui Alcatoos, megarienele obişnuiau să facă libaţii când se căsătoreau – aşa cum miresele din Delos ofereau o şuviţă din părul lor lui Hecaergos şi Opis –, precum şi tatăl Automedusei, care a avut cu Ificles un fiu, pe Iolau, şi al Peribeei, care s-a căsătorit cu Telamon şi al cărei fiu, Aiax, i-a succedat lui Alcatoos ca rege al Megarei. Fiul cel mare al lui Alcatoos, Ischepolis, a murit în timpul vânătorii mistreţului din Calidon; iar Calipolis, primul megarian care a aflat trista veste, s-a grăbit spre Acropole, unde Alcatoos celebra un sacrificiu în cinstea lui Apollo, şi a împrăştiat vreascurile rugului, în semn de doliu. Neştiind ce se întâmplase, Alcatoos s-a mâniat din cauza acestei jigniri şi l-a ucis cu o legătură de surcele[7].

f. Ischepolis şi Euippos sunt îngropaţi în Curtea Tribunalului;

Megareu, în partea dreaptă a urcuşului către a doua acropolă megariană. Altarul de erou al lui Alcatoos este acum arhiva publică; iar cel al lui Timalcos, Sala Consiliului[8].

g. Chrisipos trecea şi el drept fiu al lui Pelops şi al Hipodamiei, dar era în realitate un bastard pe care Pelops îl zămislise cu nimfa Astiohe[9], o Danaidă. Or, întâmplarea face că, după ce a fost gonit din Teba, Laios a fost primit cu ospitalitate de Pelops în Pisa, dar s-a îndrăgostit de Chrisipos, pe care îl învăţa să mâne carul de luptă; şi, imediat ce sentinţa de surghiunire i-a fost anulată, l-a răpit pe băiat de la Jocurile Nemeene şi l-a dus cu carul său la Teba, ca amant al lui[10]. Unii spun că Chrisipos s-a sinucis de ruşine; alţii că Hipodamia, ca să-l împiedice pe Pelops să-l numească pe Chrisipos succesor în dauna fiilor ei, a venit în Teba şi a încercat să-i convingă pe Atreu şi pe Tiest să-l ucidă pe băiat aruncându-l într-un puţ. Când amândoi au refuzat să-l ucidă pe oaspetele tatălui lor, Hipodamia s-a furişat în toiul nopţii în odaia lui Laios şi, găsindu-l adormit, i-a luat sabia agăţată pe perete şi a înfipt-o în burta tovarăşului său de pat. Laios a fost acuzat imediat de crimă, dar Chrisipos o zărise pe Hipodamia în timp ce fugea şi a acuzat-o pe ea înainte să-şi dea sufletul[11].

h. Între timp, Pelops a pornit un atac împotriva Tebei ca să-l recupereze pe Chrisipos, dar, aflând că Laios fusese deja întemniţat de Atreu şi Tiest, l-a iertat cu nobleţe, recunoscând că doar o iubire copleşitoare îl făcuse să încalce legea ospitalităţii. Unii spun că Laios, şi nu Tamiris sau Minos, a fost primul pederast, acesta fiind şi motivul pentru care tebanii, departe de a condamna o astfel de practică, menţin un regiment numit Detaşamentul Sacru, compus pe de-a-ntregul din băieţi şi din amanţii lor[12].

i. Hipodamia a fugit în Argolida, iar acolo s-a sinucis; dar mai târziu, în conformitate cu un oracol, osemintele i-au fost aduse înapoi în Olimpia, unde femeile intră o dată pe an în sanctuarul ei înconjurat de ziduri ca să-i aducă sacrificii. În una dintre curbele hipodromului se află statuia din bronz a Hipodamiei, ţinând o panglică cu care să-l decoreze pe Pelops după victoria lui[13].

*

1. Jocurile Herei aveau loc în ziua de dinaintea Jocurilor

Olimpice. Ele includeau întreceri atletice între fete, iniţial pentru funcţia de Mare Preoteasă a Herei (*60.*4*), iar învingătoarea, care purta o ramură de măslin ca simbol al păcii şi fertilităţii, devenea una cu zeiţa mâncând din vaca ei sacră. Cele şaisprezece matroane este posibil să fi îndeplinit cândva, pe rând, funcţia de ajutoare ale Marii Preotese, în cele şaisprezece anotimpuri dintre Olimpiade, care avea loc o dată la patru ani – fiecare roată a carului regal reprezenta anul solar şi avea patru spiţe, asemenea roţii de foc sau svasticii. „Narceos” este, în mod evident, o deformare de la Atena Narcaea („care amorţeşte”), o zeiţă a morţii. Matroanele care organizau Jocurile Herei, ce implicaseră cândva şi sacrificii umane, o îmbunau pe zeiţă cu sânge de porc, apoi se spălau într-o apă curgătoare. Numeroşii copii ai Hipodamiei atestă forţa confederaţiei asupra căreia prezida dinastia pelopizilor – toate numele lor sunt asociate cu Peloponesul sau cu Istmul.

2. Uciderea de către Alcatoos a fiului său Calipolis la altarul lui Apollo a fost dedusă probabil dintr-o imagine care îl înfăţişa oferindu-şi fiul ca jertfă „primului constructor”, zeul oraşului, Melicertes sau Moloch, atunci când a reconstruit Megara – aşa cum a făcut şi regele din Moab (*Iosua* VI.26). Mai mult, asemenea lui Samson şi David, el ucisese un leu într-o luptă rituală. Mitologia corintică are multe strânse afinităţi cu cea palestiniană (*67.*1*).

3. Mitul lui Chrisipos supravieţuieşte doar într-o formă degenerată. Faptul că a fost un băiat foarte frumos din Pisa care mâna un car, că a fost răpit asemenea lui Ganimede sau lui Pelops însuşi (deşi, într-adevăr, nu a fost dus în Olimp) şi că a fost ucis de Hipodamia sugerează că, la origine, era unul dintre regii-substitut care mureau în accidentele de car; dar mitul lui a fost perturbat de justificarea pederastiei tebane şi de legenda unei dispute între Teba şi Pisa referitoare la Jocurile Nemeene. Hipodamia, „îmblânzitoarea de cai”, era un epitet al Zeiţei-Lună, a cărei statuie cu cap de iapă din Figalia ţinea în mână un marsuin; patru dintre fiii şi fiicele lui Pelops au nume de cai.

1. Pausanias V.16.2-3.
2. Pausanias V.16.3-5.
3. Apollodor III.12.7; II.5.1 şi III.26.3; *Epitome* II.10 şi I.1; Hyginus, *Fabulele* 84 şi 14; Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar I.144.

4. Scolie la *Oreste* de Euripide 5; Apollodor II.4.5; Plutarh, *Tezeu* 6; Diodor din Sicilia IV.9.1; Scolie la *Iliada* lui Homer XIX.119.
5. Tzetzes, *Chiliade* II.172 şi 192; Scolie la Tucidide I.9; Apollodor, *loc. cit.*
6. Pausanias I.43.4; I.41.4-5 şi I.42.2.
7. Pausanias I.42.2 şi 7; I.43.4; Apollodor II.4.11.
8. Pausanias I.43.2 şi 4; I.42.1 şi 3.
9. Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar I.144; Hyginus, *Fabula* 85; Plutarh, *Vieţi paralele* 33.
10. Apollodor III.5.5; Hyginus, *Fabulele* 85 şi 271; Athenaios XIII.79.
11. Scolie la *Fenicienele* lui Euripide 1760; Plutarh, *Vieţi paralele* 33; Hyginus, *Fabula* 85; Scolie la *Oreste* de Euripide 813.
12. Hyginus, *loc. cit.*; Plutarh, *loc. cit.*; Aelianus, *Varia historia* XIII.5.
13. Hyginus, *loc. cit.*; Pausanias VI.20.4 şi 10.

111. Atreu şi Tiest

a. Unii spun că Atreu, care a fugit din Elida după moartea lui Chrisipos în care e posibil să fi fost mai implicat decât o ştia Pelops, s-a refugiat la Micene. Acolo, soarta a fost de partea lui. Nepotul lui, Euristeu, care tocmai se pregătea să-i atace pe fiii lui Heracle, l-a numit regent în lipsa lui; iar când, la puţin timp după aceea, a sosit vestea despre înfrângerea şi moartea lui Euristeu, micenienii de vază l-au ales pe Atreu rege, deoarece părea un războinic capabil să-i protejeze contra Heraclizilor şi deja îşi câştigase afecţiunea populaţiei. Astfel, casa regală a lui Pelops a devenit mai faimoasă chiar şi decât cea a lui Perseu[1].

b. Dar alţii spun, cu mai multă autoritate, că Stenelos, tatăl lui Euristeu, care îl surghiunise pe Amfitrion şi cucerise tronul din Micene, a trimis după Atreu şi Tiest, cumnaţii lui, şi i-a instalat în Midea învecinată. După câţiva ani, după ce au murit şi Stenelos, şi Euristeu, un oracol i-a sfătuit pe micenieni să aleagă un prinţ din casa pelopizilor ca să domnească asupra lor. Atunci ei i-au chemat pe Atreu şi Tiest din Midea şi au dezbătut care dintre ei doi (sortiţi a fi mereu unul contra celuilalt) trebuia să fie încoronat rege[2].

c. Or, Atreu jurase cândva să-i jertfească lui Artemis cele mai frumoase animale din turmele sale; iar Hermes, nerăbdător să se răzbune pe pelopizi pentru moartea lui Mirtilos, s-a sfătuit cu vechiul lui prieten Pan, ţapul, care a făcut să apară un miel cu coarne şi lâna de aur în mijlocul turmei acarnaniene pe care Pelops le-o lăsase fiilor lui, Atreu şi Tiest. El a anticipat că Atreu urma să oprească lâna pentru sine şi, nevrând să-i acorde lui Artemis cinstirea cuvenită, urma să se implice într-un război fratricid cu Tiest. Însă unii zic că Artemis însăşi a fost cea care a trimis mielul, ca să-l pună la încercare[3]. Atreu şi-a respectat jurământul, cel puţin în parte, sacrificând carnea mielului, dar

blana a împăiat-o pentru sine, închizând-o într-o ladă. A devenit atât de mândru de comoara lui, care părea însufleţită, încât nu s-a putut abţine să nu se laude în piaţă, iar pizmaşul Tiest, de care se îndrăgostise noua soţie a lui Atreu, Erope, a consimţit să-i fie iubit dacă ea îi dădea mielul [care, zicea el, fusese furat de păstorii lui Atreu din jumătatea lui de turmă]. Căci Artemis blestemase mielul, iar toate acestea erau opera ei[4].

d. Într-o dispută din Sala Consiliului, Atreu a revendicat tronul cetăţii Micene în virtutea dreptului său de întâi născut şi posesor al mielului. Tiest l-a întrebat: „Atunci spui de faţă cu toată lumea că rege ar trebui să fie cel ce are lâna de aur?”. „Da”, a răspuns Atreu. „Iar eu sunt de aceeaşi părere”, a zis Tiest, cu un zâmbet care nu prevestea nimic bun. Un crainic i-a chemat apoi pe locuitorii din Micene ca să-l aclame pe noul lor rege; templele au fost împodobite cu aur, iar porţile lor larg deschise; pe toate altarele din cetate ardeau focuri şi se intonau cântece preamărind mielul cu coarne şi lână de aur. Dar Tiest s-a ridicat pe neaşteptate ca să-l acuze pe Atreu că nu e decât un lăudăros îngâmfat şi i-a condus pe magistraţi la el acasă, unde le-a arătat mielul, zicând că e al lui. Şi astfel a fost declarat rege de drept la Micene[5].

e. Însă Zeus îl susţinea pe Atreu şi l-a trimis pe Hermes la el, zicând: „Cheamă-l pe Tiest şi întreabă-l dacă, în cazul în care soarele ar apune la Răsărit, va renunţa la tron în favoarea ta”. Atreu a făcut întocmai, iar Tiest a fost de acord să abdice dacă se va întâmpla aşa ceva. Atunci Zeus, ajutat de Eris, a inversat legile naturii, care până atunci fuseseră neschimbate. Helios, aflat deja la mijlocul cursei lui, a întors carul şi şi-a mânat caii îndărăt spre Răsărit. Cele şapte Pleiade şi celelalte stele au făcut şi ele cale întoarsă; iar în seara aceea, pentru prima şi ultima oară, soarele a apus la Răsărit. Minciuna şi lăcomia lui Tiest fiind astfel dovedite clar, Atreu a urcat pe tronul cetăţii Micene şi l-a surghiunit[6].

Mai târziu, când Atreu a aflat că Tiest comisese adulter cu Erope, cu greu şi-a stăpânit mânia. Totuşi, pentru o vreme s-a prefăcut că îi iartă pe amândoi[7].

f. Or, această Erope, pe care unii o numesc Europa, era din Creta, fiica regelui Catreu. Într-o zi, fusese surprinsă de Catreu în timp ce era cu un iubit în palat şi a fost cât pe ce să fie azvârlită în mare; dar, anulându-şi sentinţa la rugămintea lui Nauplios, i-a

vândut-o lui ca sclavă – ca şi pe cealaltă fiică a lui, Climene, pe care o bănuia că unelteşte să-l omoare –, pe un preţ de nimic; dar a stipulat ca nici una dintre ele să nu se mai întoarcă vreodată în Creta. Nauplios s-a căsătorit apoi cu Climene, care i-a născut doi fii, pe Eax şi pe Palamede, inventatorul[8]. Iar Atreu, a cărui soţie, Cleola, murise după ce îi născuse un fiu bolnăvicios, pe Plistene – ca răzbunare a lui Artemis împotriva lui pentru că nu îşi respectase jurământul –, s-a căsătorit cu Erope, cu care i-a avut pe Agamemnon, Menelaos şi Anaxibia. Plistene murise şi el: asasinii trimişi de Atreu să-l omoare pe tizul lui, fiul bastard al lui Tiest şi al Eropei, l-au ucis din greşeală – s-a îngrijit Tiest de asta[9].

g. Atreu a trimis acum un mesager care să-l ademenească pe Tiest înapoi în Micene, oferindu-i iertarea şi jumătate din regat; dar imediat ce Tiest a acceptat, i-a căsăpit pe Aglaos, Orhomenos şi Callileon, cei trei fii ai lui Tiest cu una dintre naiade, chiar pe altarul lui Zeus, unde se refugiaseră; apoi i-a căutat şi i-a ucis pe copiii Plistene al II-lea şi pe Tantal al II-lea, fraţi gemeni. I-a hăcuit pe toţi şi a pus bucăţile cele mai alese din carnea lor, fierte într-un cazan, în faţa lui Tiest, în semn de bun venit. După ce Tiest s-a ospătat, Atreu i-a trimis capetele, picioarele şi mâinile lor însângerate, pe altă tipsie, ca să-i arate ce mâncase. Tiest s-a dat înapoi, vomând, şi a blestemat seminţia lui Atreu[10].

h. Izgonit iarăşi, Tiest a ajuns mai întâi la regele Tesprotos al Sicionului, unde fiica lui, Pelopia sau Pelopeia, era preoteasă. Căci, dorind răzbunare cu orice preţ, consultase Oracolul din Delfi şi fusese sfătuit să zămislească un fiu cu propria-i fiică[11]. Noaptea, Tiest a găsit-o pe Pelopia aducându-i sacrificii Atenei Colocasia şi, nevrând să profaneze riturile, s-a ascuns într-un crâng din preajmă. Or, Pelopia, care conducea dansul ritual, a alunecat într-o baltă de sânge scurs din gâtul oii negre ce fusese jertfită şi şi-a mânjit tunica. S-a dus îndată pe malul iazului cu peşti al templului, şi-a scos tunica şi îşi spăla veşmintele pătate atunci când Tiest s-a năpustit din crâng şi a siluit-o. Pelopia nu l-a recunoscut, deoarece el purta o mască, dar a reuşit să-i fure sabia şi s-o ducă în templu, unde a ascuns-o sub piedestalul statuii Atenei; iar Tiest, văzând teaca goală şi temându-se să nu fie descoperit, a fugit în Lidia, patria străbunilor săi[12].

i. Între timp, fiindu-i teamă de urmările crimei sale, Atreu a

consultat Oracolul din Delfi şi i s-a spus: „Cheamă-l pe Tiest din Sicion!”. A ajuns în Sicion prea târziu şi, îndrăgostindu-se de Pelopia, despre care presupunea că e fiica regelui Tesprotos, a cerut îngăduinţa s-o ia de soţie – a treia –, deoarece între timp o executase pe Erope. Dorindu-şi o alianţă cu un rege atât de puternic şi, în acelaşi timp, vrând să-i facă şi Pelopiei un serviciu, Tesprotos nu i-a explicat lui Atreu cum stau lucrurile, iar nunta a avut loc de îndată. Ea a adus pe lume copilul zămislit cu Tiest, pe care l-a părăsit pe un munte; dar l-au salvat nişte păstori care l-au hrănit cu lapte de capră – de aici şi numele lui, Egist, care înseamnă „putere de capră”. Atreu credea că Tiest fugise din Sicion când a auzit că vine el, că acel copil era al lui şi că Pelopia suferea de o nebunie trecătoare care le apucă uneori pe femei după ce nasc. Aşa că l-a luat pe Egist de la păstorii de capre şi l-a crescut ca moştenitor al lui.

j. Apoi o serie de recolte slabe au afectat cetatea Micene, iar Atreu i-a trimis pe Agamemnon şi pe Menelaos la Delfi ca să afle veşti despre Tiest, cu care s-au întâlnit din întâmplare pe când acesta se întorcea de la oracol. L-au silit să se întoarcă la Micene, unde Atreu, după ce l-a azvârlit în temniţă, i-a poruncit lui Egist, care pe atunci avea şapte ani, să-l ucidă în timp ce dormea.

k. Tiest s-a trezit brusc, dând cu ochii de Egist aplecat asupra lui, cu sabia în mână; şi s-a ferit, scăpând cu viaţă. Apoi s-a ridicat, l-a dezarmat pe băiat cu o lovitură abilă de picior în încheietura mâinii şi s-a repezit să înşface sabia. Dar era chiar sabia lui, pierdută cu ani în urmă în Sicion! L-a prins pe Egist de umăr şi a strigat: „Zi iute, băiete, cum de-a ajuns sabia asta la tine?!”. Egist i-a răspuns, bâlbâindu-se: „Vai, mama mea, Pelopia, mi-a dat-o”. „Îţi voi cruţa viaţa”, a zis Tiest, „dacă îmi vei împlini trei porunci”. „Fac tot ce vrei”, s-a smiorcăit Egist, care nu se aşteptase la îndurare. „Prima mea poruncă este s-o aduci pe mama ta aici”, i-a spus Tiest.

l. Atunci Egist a adus-o pe Pelopia în temniţă şi ea, recunoscându-l pe Tiest, s-a aruncat plângând la pieptul lui, numindu-l „tată drag” şi compătimindu-l pentru suferinţele prin care trecea. „Unde ai dat de sabia asta, fata mea?”, a întrebat Tiest. „Am luat-o din teaca unui necunoscut care m-a siluit într-o noapte în Sicion”, a răspuns ea. „E a mea”, a zis Tiest. Îngrozită, Pelopia a luat sabia şi şi-a înfipt-o în piept. Egist a rămas şocat, nepricepând

ce înseamnă vorbele pe care le schimbaseră cei doi. „Acum du-i sabia lui Atreu”, a fost a doua poruncă a lui Tiest, „şi spune-i că ai făcut ce ţi-a cerut. Apoi întoarce-te!”. Fără să rostească un cuvânt, Egist i-a dat obiectul însângerat lui Atreu, care s-a dus bucuros pe ţărm şi i-a adus un sacrificiu lui Zeus în semn de mulţumire, convins că scăpase în sfârşit de Tiest.

m. Când Egist s-a întors în temniţă, Tiest i-a dezvăluit că el este tatăl lui şi a rostit a treia poruncă: „Ucide-l pe Atreu, Egist, fiul meu, dar de data asta nu mai şovăi!”. Egist a făcut cum i s-a spus, încât Tiest a urcat iarăşi pe tronul din Micene[13].

n. Atunci, în turmele lui Tiest a apărut alt miel cu coarne şi lână de aur, care a crescut, devenind berbec, iar după aceea, fiecare nou rege pelopid primea astfel confirmarea divinităţii ca posesor al sceptrului său de aur; aceşti berbeci păşteau în voie pe un câmp înconjurat de ziduri de netrecut. Dar unii spun că însemnul regalităţii era nu o fiinţă vie, ci un bol de argint, pe fundul căruia fusese încrustat un miel de aur; iar alţii, că nu era posibil ca Egist să fi fost acela care l-a ucis pe Atreu, deoarece el era încă în scutece atunci când Agamemnon l-a izgonit pe tatăl lui, pe Tiest, din Micene, smulgându-i sceptrul din mâini[14].

o. Tiest zace îngropat la marginea drumului care duce de la Micene la Argos, lângă altarul lui Perseu. Deasupra mormântului lui se înalţă statuia din piatră a unui berbec. Mormântul lui Atreu şi comoara lui îngropată încă mai sunt prezente printre ruinele din Micene[15].

p. Tiest nu a fost ultimul erou căruia i-a fost servită la masă carnea propriului copil. I s-a întâmplat peste ani şi lui Climenos, fiul arcadian al lui Scheneu, care a ajuns să nutrească o iubire incestuoasă pentru Harpalice, fiica lui şi a Epicastei. După ce a necinstit-o pe Harpalice, Climenos a măritat-o cu Alastor, dar după aceea a răpit-o. Ca să se răzbune, Harpalice l-a ucis pe fiul pe care îl avusese de la propriul ei tată – care era şi fratele ei –, iar din carnea lui i-a pregătit lui Climenos un ospăţ. A fost preschimbată într-o pasăre de pradă, iar Climenos s-a spânzurat[16].

*

1. Mitul lui Atreu-Tiest, care supravieţuieşte doar în versiuni

scenice emoţionante, pare să se bazeze pe rivalitatea dintre coregii din Argos pentru puterea supremă, ca în mitul lui Acrisios şi Pretos (*73.*a*). Este mult mai vechi decât povestea fiilor lui Heracle (*146.*k*) – invadarea Peloponesului de către dorieni, în jurul anului 1050 î.Hr. –, cu care o asociază Tucidide. Mielul de aur al lui Atreu, care nu a fost sacrificat, aminteşte de taurul alb al lui Poseidon, pe care Minos şi l-a păstrat pentru el (*88.*c*); dar el face parte din aceeaşi categorie ca şi berbecii cu lână de aur consacraţi lui Zeus pe Muntele Lafistion şi lui Poseidon în Insula Crumissa (*70.*k*). Posesia acestei lâni era un însemn al regalităţii, deoarece regele o folosea într-o ceremonie anuală de invocare a ploii (*70.*2* şi *6*). Mielul este de aur în mod metaforic: în Grecia „apa este aur”, iar lâna aducea ploaie în mod magic. Este posibil însă ca această metaforă să fi fost întărită de utilizarea lânii pentru a aduna pulbere de aur din râurile Asiei Mici şi de apariţia ocazională, în estul Mediteranei, a unor miei cu dinţi aurii, despre care se presupunea că sunt descendenţii acelora de care avusese grijă micul Zeus pe Muntele Ida. (În secolul al XVIII-lea, lady Mary Wortley Montagu a studiat această anomalie persistentă, dar nu a reuşit să descopere ce se afla la originea sa.) Este posibil, de asemenea, ca sceptrul regal al Argosului să fi avut în vârf un berbec de aur. Apollodor este vag în privinţa cadrului juridic al disputei, dar argumentul lui Tiest era probabil similar celui formulat de Maeve cu privire la taurul disputat în fratricidul război irlandez al taurilor: că mielul fusese furat la naştere din turma lui.

2. Euripide a introdus-o pe Eris într-un moment greşit al poveştii: ea trebuie să fi provocat cearta dintre fraţi, mai degrabă decât să-l fi ajutat pe Zeus să inverseze traiectoria soarelui – fenomen pe care ea nu avea puterea să-l producă. Gramaticienii şi filosofii clasici au diverse explicaţii ingenioase ale acestui incident care anticipează încercările protestanţilor din secolul XX de a descrie ştiinţific mişcarea retrogradă a umbrei soarelui pe „cadranul solar al lui Ahaz” (*4 Regi* XX.9-11). Lucian şi Polybios scriu că, atunci când Atreu şi Tiest s-au certat din cauza succesiunii, locuitorii din Argos erau deja interesaţi de astronomie şi conveniseră ca astronomul cel mai bun să fie ales rege. În întrecerea care a urmat, Tiest a arătat că soarele răsărea

întotdeauna în Berbec la Sărbătoarea de Primăvară – de aici povestea mielului de aur –, dar prezicătorul Atreu s-a descurcat mai bine: a demonstrat că Soarele şi Pământul se deplasează în direcţii diferite şi că ceea ce par a fi asfinţituri ale soarelui sunt, de fapt, apusuri ale pământului. Atunci locuitorii din Argos l-au făcut rege (Lucian, *Despre astrologie* 12; Polybios, citat de Strabon I.2.15). Hyginus şi Servius sunt amândoi de acord că Atreu era astronom, dar afirmă că a fost primul care a prezis matematic o eclipsă de soare şi spun că, atunci când calculul s-a dovedit a fi corect, fratele lui, Tiest, invidios, a părăsit supărat oraşul (Hyginus, *Fabula* 258; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.572). Socrate a luat mitul într-un sens mai literal, considerându-l o dovadă a teoriei sale că universul se roteşte într-un sens sau altul în cicluri alternative de durate imense, inversarea sensului de rotaţie la sfârşitul fiecărui ciclu fiind însoţită de nimicirea vieţuitoarelor (Platon, *Omul politic* 12-14).

3. Pentru a înţelege totuşi această poveste, nu trebuie să gândim alegoric, nici filosofic, ci mitologic, adică în termenii conflictului arhaic dintre regele sacru şi succesorul (tanistul) său. Regele domnea până la solstiţiul de vară, când soarele ajungea în cel mai nordic punct şi rămânea nemişcat; atunci tanistul îl ucidea şi îi lua locul, în timp ce soarele se retrăgea zi după zi tot mai spre sud, către solstiţiul de iarnă. Această duşmănie reciprocă, adâncită de gelozia sexuală, deoarece succesorul se căsătorea cu văduva rivalului său, a reapărut şi la coregii din Argos, ale căror domnii însumate acopereau un Mare An; iar ei s-au certat din cauza Eropei, aşa cum se certaseră Acrisios şi Pretos din pricina lui Danae. Mitul lui Iezechia, care era cât pe ce să moară când, ca semn al îndurării lui Iehova, profetul Isaia a adăugat zece ani la domnia lui dând înapoi umbra cu zece linii pe cadranul solar al lui Ahaz (*4 Regi* XX.8-11 şi *Isaia* XXXVIII.7-8), sugerează o tradiţie ebraică sau poate filistină a modului în care regelui i s-a permis, după reformarea calendarului produsă de adoptarea ciclului lunar, să-şi prelungească domnia până în al nouăsprezecelea an, în loc să moară în al nouălea. În Micene, este posibil ca Atreu să fi primit o dispensă similară.

4. Ospăţul canibalic dat în cinstea lui Zeus, care apare şi în mitul lui Tantal (*108.*c*), a fost confundat aici cu sacrificiul anual al

unor substituţi-copii şi cu vomitarea de către Cronos a copiilor lui cu Rhea (*7.*d*). Violarea Pelopiei de către Tiest aminteşte de mitul lui Ciniras şi al Smirnei (*18.*h*) şi poate fi explicată cel mai bine ca o încercare a regelui de a-şi prelungi domnia dincolo de limita obişnuită prin căsătoria cu fiica lui vitregă, moştenitoarea. Salvarea Eropei de peştii cretani o identifică cu Dictinna-Britomartis, pe care bunicul ei, Minos, o alungase în mare (*89.*b*). Egist, alăptat de o capră, este bine-cunoscutul copil al Anului Nou din Mistere (*24.*6*; 44.*1*; 76.*a*; 105.*1* etc.).

5. Povestea lui Climenos şi Harpalice – a mai existat un personaj trac cu acelaşi nume, un fel de Atalanta – combină mitul lui Ciniras şi al Smirnei (*18.*h*) cu al lui Tereu şi Procne (*46.*c*). Dacă nu cumva este doar o compoziţie dramatică născocită, după cum o sugerează sinuciderea nemitică prin spânzurare a lui Climenos, trebuie că el a încercat să-şi recâştige dreptul la tron, atunci când domnia lui a luat sfârşit, măritând-o pe moştenitoare, practic fiica lui, cu un *interrex*, şi apoi ucigându-l şi rămânând el cu fata. *Alastor* înseamnă „spirit răzbunător”, dar această răzbunare nu apare în mit; poate că versiunea originară făcea din Alastor victima sacrificiului uman.

1. Scolie la *Oreste* de Euripide 813; Tucidide I.9.
2. Apollodor, II.4.6 şi *Epitome* II.11; Euripide, *Oreste* 12.
3. Apollodor, *Epitome* II.10; Euripide, *Oreste* 995 şi urm., cu scolie; Seneca, *Electra* 699 şi urm.; Scolie la *Oreste* de Euripide 812, 990 şi 998; Tzetzes, *Chiliade* I.433 şi urm.; Ferekydes, citat în scolia la *Oreste* de Euripide 997.
4. Apollodor, *Epitome* II.11; Scolie la *Oreste* de Euripide 812; Scolie la *Iliada* lui Homer II.106.
5. Tzetzes, *Chiliade* I.426; Apollodor, *loc. cit.*; Scolie la *Iliada* lui Homer II.106; Euripide, *Electra* 706 şi urm.
6. Apollodor, *Epitome* II.12; Scolie la Homer, *loc. cit.*; Euripide, *Oreste* 1001; Ovidiu, *Arta iubirii* 327 şi urm.; Scolie la *Oreste* de Euripide 812.
7. Hyginus, *Fabula* 86; Apollodor, *Epitome* II.13.
8. Lactanţiu despre *Tebaida* lui Statius VI.306; Apollodor III.2.2 şi *Epitome* II.10; Sofocle, *Aiax* 1295 şi urm.; Scolie la *Oreste* de Euripide 432.
9. Hyginus, *Fabulele* 97 şi 86; Euripide, *Elena* 392; Homer, *Iliada* II.131 etc.

10. Tzetzes, *Chiliade* I.18 şi urm.; Apollodor, *Epitome* II.13; Hyginus, *Fabulele* 88, 246 şi 258; Scolie la *Arta poetică* de Horaţiu; Eschil, *Agamemnon* 1590 şi urm.

11. Apollodor, *Epitome* II.13-14; Hyginus, *Fabulele* 87-8; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.262.

12. Athenaios III.1; Hyginus, *loc. cit.*; fragmente din *Tiest* de Sofocle; Apollodor, *Epitome* II.14.

13. Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*

14. Seneca, *Tiest* 224 şi urm.; Cicero, *Despre natura zeilor* III.26 şi 68; Herodot din Haricleea, citat de Athenaios 231c; Eustathios despre *Iliada* lui Homer pp. 268 şi 1319; Eschil, *Agamemnon* 1603 şi urm.

15. Pausanias II.16.5 şi II.18.2-3.

16. Parthenios, *Erotica pathemata*; Hyginus, *Fabulele* 242, 246 şi 255.

112. Agamemnon şi Clitemnestra

a. Unii spun că Agamemnon şi Menelaos aveau vârsta necesară pentru a-l aresta pe Tiest la Delfi; alţii, că atunci când Egist l-a ucis pe Atreu, ambii erau doar nişte copii pe care doica lor a avut prezenţa de spirit să-i salveze. Ea i-a înşfăcat, câte unul sub fiecare braţ, şi a fugit cu ei la Polifide, al douăzeci şi patrulea rege din Sicion, care a insistat apoi să fie încredinţaţi lui Oeneu din Etolia. Se admite însă că, după ce au petrecut un număr de ani la curtea lui Oeneu, regele Tindar al Spartei le-a redat drepturile. El a pornit în marş în contra cetăţii Micene şi l-a constrâns pe Tiest, care se refugiase în altarul Herei, să lase moştenire sceptrul lui Agamemnon al lui Atreu şi să plece în surghiun, fără să mai revină de acolo vreodată. Atunci Tiest a plecat la Citera, în timp ce Egist, temându-se de răzbunarea lui Agamemnon, a fugit la regele Cilarabes, fiu al regelui Stenelos din Argos[1].

b. Se spune că Zeus a dat Casei lui Eac puterea, Casei lui Amitaon înţelepciunea, dar Casei lui Atreu bogăţia. Iar cea din urmă chiar era bogată: regii din Micene, Corint, Cleone, Orneiae, Arathyrea, Sicion, Iperesia, Gonoesa, Pellene, Egion, Egialos şi Helice îi plăteau cu toţii tribut lui Agamemnon, atât pe uscat, cât şi pe mare[2].

c. Agamemnon a purtat mai întâi război cu Tantal, regele Pisei, fiul hidosului său unchi, Broteas, ucis în luptă, şi s-a căsătorit cu forţa cu văduva lui, Clitemnestra, pe care Leda i-o născuse regelui Tindar al Spartei. Dioscurii, fraţii Clitemnestrei, au mărşăluit atunci spre Micene, dar Agamemnon plecase deja la Tindar, binefăcătorul lui, să-l roage fierbinte ca să-l ierte. Tindar l-a iertat şi l-a lăsat s-o păstreze pe Clitemnestra. După moartea Dioscurilor, Menelaos s-a căsătorit cu sora lor, Elena, iar Tindar a abdicat în favoarea lui[3].

d. Clitemnestra i-a născut lui Agamemnon un fiu, pe Oreste, şi trei fiice: Electra sau Laodice, Ifigenia sau Ifianasa şi Chrisotemis, deşi unii zic că Ifigenia era nepoata Clitemnestrei, fiica lui Tezeu şi a Elenei, de care ei i se făcuse milă şi pe care o adoptase[4].

e. Atunci când Paris, fiul regelui Priam din Troia, a răpit-o pe Elena şi a provocat astfel Războiul Troian, atât Agamemnon, cât şi Menelaos lipseau de acasă de zece ani; iar Egist nu s-a alăturat expediţiei, preferând să rămână în Argos şi să încerce să se răzbune pe Casa lui Atreu[5].

f. Or, Nauplios, soţul lui Climene, care nu reuşise să obţină din partea lui Agamemnon şi a altor conducători greci despăgubiri pentru lapidarea fiului său, Palamede, plecase pe mare din Troia şi ocolise pe lângă ţărm Atica şi Peloponesul, incitând la adulter nevestele duşmanilor rămase singure acasă. Aşa că, auzind de Clitemnestra că este printre cele mai dornice să se lase convinse de Nauplios, Egist a plănuit nu doar să-i devină amant, ci şi să-l ucidă cu sprijinul ei pe Agamemnon, de îndată ce Războiul Troian se va fi sfârşit[6].

g. Hermes, trimis la Egist de Zeus Omniscient, l-a prevenit să renunţe la planul lui, pe motiv că, atunci când avea să ajungă la maturitate, Oreste era sortit să îşi răzbune tatăl. Însă, cu toată elocvenţa lui, Hermes nu a reuşit să-l împiedice pe Egist, care s-a dus la Micene cu braţele încărcate de daruri, dar şi cu ură în suflet. La început, Clitemnestra i-a respins avansurile, deoarece Agamemnon, înştiinţat de vizita lui Nauplios la Micene, îl instruise pe bardul curţii să o supravegheze îndeaproape şi să îi dea de ştire în scris despre cel mai mic semn de infidelitate. Dar Egist l-a luat pe bătrânul rapsod şi l-a părăsit fără mâncare pe o insulă pustie, unde păsările de pradă aveau în curând să îi ciugulească hoitul. Atunci Clitemnestra a cedat îmbrăţişărilor lui Egist, iar el şi-a sărbătorit succesul nesperat arzând ofrande pentru Afrodita şi făcând daruri din aur şi tapiserie lui Artemis, care păstra ranchiună în contra Casei lui Atreu[7].

h. Clitemnestra avea puţine motive să îl iubească pe Agamemnon: după ce îl ucisese pe Tantal, fostul ei soţ, şi pe copilul nou-născut de la sânul ei, o obligase să îl ia de soţ, apoi plecase la un război ce promitea să nu se mai termine vreodată; şi tot Agamemnon a fost cel care aprobase sacrificarea Ifigeniei la Aulis

şi – încă şi mai greu de îndurat pentru Clitemnestra – se spunea că avea s-o aducă pe fiica lui Priam, pe profetesa Casandra, ca soţie a lui în toate, în afară de a-i da numele lui. E drept, Casandra îi născuse lui Agamemnon doi fii gemeni, pe Teledamos şi Pelops, dar faptul nu părea s-o ofenseze pe Clitemnestra. Cel care o informa era Eax, singurul fiu al lui Nauplios rămas în viaţă, care, ca răzbunare pentru moartea fratelui său, o incita la crimă[8].

i. Aşadar, Clitemnestra a uneltit cu Egist să îi ucidă atât pe Agamemnon, cât şi pe Casandra. Dar temându-se ca ei doi să nu se întoarcă pe neaşteptate, ea i-a trimis lui Agamemnon o scrisoare în care îi cerea să aprindă pe Muntele Ida un foc de semnalizare atunci când Troia va cădea şi a aranjat ca un şir de focuri să transmită semnalul lui spre Argolida, prin Capul Hermaeum din Lemnos şi munţii Athos, Macistos, Mesapios, Citeron, Aegiplanctus şi Arahne. Iar pe acoperişul palatului din Micene a fost urcat un străjer: un slujitor credincios de-al lui Agamemnon, care a petrecut un an întreg ghemuit pe coate ca un câine, privind spre Muntele Arahne, cuprins de presimţiri sumbre. În cele din urmă, într-o noapte întunecoasă, el a văzut arzând focul de semnalizare îndepărtat şi a fugit s-o trezească pe Clitemnestra. Ea a sărbătorit vestea prin sacrificii de recunoştinţă, deşi acum ar fi preferat ca asediul Troiei să dureze veşnic. Atunci Egist l-a postat pe unul dintre oamenii lui într-un turn de veghe de lângă mare, promiţându-i doi talanţi de aur ca să-i dea de veste când Agamemnon va debarca.

j. Hera îl salvase pe Agamemnon de furtuna crâncenă care a nimicit numeroase vase greceşti ce reveneau spre casă şi l-a împins pe Menelaos în Egipt; într-un sfârşit, un vânt prielnic l-a purtat spre Nauplia. De cum a debarcat, s-a aplecat să sărute pământul, plângând de fericire. Între timp, straja s-a grăbit spre Micene ca să îşi încaseze plata, iar Egist a ales douăzeci dintre cei mai cruzi războinici ai săi pe care i-a ascuns în palat, a comandat un banchet grandios şi apoi, suindu-se în car, s-a dus să îi ureze bun sosit lui Agamemnon[9].

k. Clitemnestra l-a întâmpinat pe soţul ei, obosit de drum, cu tot ce putea ea ca să-i arate cât de fericită e: a derulat un covor purpuriu pentru el şi l-a condus spre camerele de baie, unde sclavele îi pregătiseră o baie caldă; dar Casandra a rămas în afara

palatului, cuprinsă de transe profetice, şi a refuzat să intre, strigând că mirosea a sânge şi că blestemul lui Tiest trona peste sala de ospeţe. După ce Agamemnon s-a îmbăiat, când a dat să iasă din baie, dornic să ia parte la ospăţul somptuos, Clitemnestra s-a apropiat de el, ca pentru a înfăşura un prosop în jurul lui, dar i-a aruncat peste cap o haină din plasă ţesută chiar de mâna ei, care nu avea găuri nici pentru gât, nici pentru mâneci. Prins ca un peşte în năvod, Agamemnon a pierit de mâna lui Egist, care l-a lovit de două ori cu o sabie cu două tăişuri[10]. A căzut pe spate în baia cu margini de argint, unde Clitemnestra s-a răzbunat pentru toate câte suferise, decapitându-l cu un topor[11]. Apoi a fugit afară ca să o omoare pe Casandra cu aceeaşi armă, fără ca măcar mai întâi să închidă pleoapele sau gura soţului ei mort; dar a şters cu părul sângele care sărise pe ea, ca să arate că el fusese cauza propriei sale morţi[12].

l. În palat, o luptă aprigă s-a încins între gărzile lui Agamemnon şi susţinătorii lui Egist. Războinicii erau măcelăriţi precum porcii la ospăţul unui om bogat ori zăceau răniţi pe lângă mesele gemând de bucate; a fost o învălmăşeală sângeroasă, dar Egist a învins. Afară, capul Casandrei s-a rostogolit pe pământ, iar Egist a avut motiv să fie satisfăcut atunci când i-a ucis cu mâna lui pe fiii ei gemeni cu Agamemnon; dar nu a reuşit să se descotorosească şi de un bastard de-al lui, pe nume Halesos sau Haliscos. Acest Halesos a izbutit să scape şi, după îndelungi rătăciri în exil, a întemeiat în Italia oraşul Falerii şi i-a învăţat pe locuitori Misterele Herei, care mai sunt celebrate acolo în stilul din Argos[13].

m. Acest masacru a avut loc în ziua a treisprezecea a lunii Gamelion [ianuarie] şi, netemându-se de răzbunarea divină, Clitemnestra a decretat ziua a treisprezecea o sărbătoare în fiecare lună, celebrând-o cu dansuri şi ofrande de oi către zeităţile ei protectoare. Unii au aplaudat hotărârea, dar alţii susţin că a atras dizgraţia veşnică asupra tuturor femeilor, chiar şi a celor virtuoase. Egist a adus şi el mulţumiri zeiţei care îl ajutase[14].

n. Spartanii pretind că Agamemnon a fost îngropat în Amicle, care e doar un sătuc unde mai pot fi văzute mormântul şi statuia Clitemnestrei, dar şi sanctuarul şi statuia Casandrei; locuitorii chiar cred că el a fost ucis acolo. Dar adevărul e că mormântul lui Agamemnon se află printre ruinele de la Micene, aproape de ale

vizitiului şi tovarăşilor săi ucişi odată cu el de Egist, şi de mormintele celor doi gemeni ai Casandrei[15].

o. Menelaos a fost înştiinţat mai târziu despre crimă de Proteu, profetul din Faros, şi, după ce a oferit sute de boi umbrei fratelui său, a construit un cenotaf în onoarea lui lângă râul Egipt. Opt ani mai târziu, s-a întors în Sparta şi i-a înălţat un templu lui Zeus Agamemnon; mai există astfel de temple şi în Lapersae, în Atica, şi la Clazomene, în Ionia, chiar dacă Agamemnon nu a domnit niciodată în vreunul din aceste locuri[16].

*

1. Mitul lui Agamemnon, Egist, Clitemnestra şi Oreste a supravieţuit într-o formă dramatică atât de stilizată, încât originile lui sunt aproape şterse. Într-una din aceste tragedii, firul conducător este oferit de regulă de felul morţii regelui: dacă este aruncat de pe o stâncă asemenea lui Tezeu, ars de viu asemenea lui Heracle, ucis într-un accident de car asemenea lui Enomaos, devorat de cai sălbatici asemenea lui Diomede, înecat într-un iaz asemenea lui Tantal sau ucis de fulger asemenea lui Capaneu. Agamemnon moare într-un fel aparte: cu o plasă aruncată peste cap, cu un picior încă în baie, dar cu celălalt pe podeaua din camera învecinată băii – cu alte cuvinte, „nici îmbrăcat, nici dezbrăcat, nici în apă, nici pe uscat, nici în palatul lui, nici afară” –, situaţie care aminteşte de moartea din toiul verii, din *Mabinogion*, a regelui sacru Llew Llaw, de mâna trădătoarei lui soţii Blodeuwedd şi a amantului ei Gronw. O poveste similară spusă de Saxo Grammaticus în a sa *Istorie a Danemarcei* de la sfârşitul secolului al XII-lea sugerează că e posibil ca Clitemnestra să îi fi dat lui Agamemnon un măr şi să îl fi ucis atunci când el l-a dus la gură: astfel încât el „nici nu postea, nici nu se ospăta” (*White Goddess*, pp. 308 şi 401). Practic, mitul este cel cunoscut, al regelui sacru care moare la mijlocul verii, al zeiţei care îl trădează, al tanistului care îi succedă, al fiului care îl răzbună. Toporul Clitemnestrei era simbolul cretan al suveranităţii, iar mitul are afinităţi cu uciderea lui Minos, care a avut şi ea loc într-o baie. Focurile de pe munte ale lui Egist, dintre care unul este consemnat de Eschil ca fiind făcut din iarbă-neagră (*18.*3*), sunt focurile în aer liber ale sacrificiului

din miezul verii. Zeiţa în a cărei onoare a fost sacrificat Agamemnon apare în triadă, ca „fiicele” lui: Electra („chihlimbar”), Ifigenia („mamă a unei rase puternice”) şi Chrisotemis („regulă de aur”).

2. Această poveste străveche a fost combinată cu legenda unei dispute dintre dinastiile rivale din Pelopones. Clitemnestra era o moştenitoare regală a Spartei, iar pretenţia spartanilor, că strămoşul lor Tindar l-a suit pe Agamemnon pe tronul din Micene, sugerează că ei au învins într-un război împotriva micenienilor pentru posesia oraşului Amicle, unde atât lui Agamemnon, cât şi Clitemnestrei li se aduceau onoruri.

3. „Zeus Agamemnon”, „Zeus foarte hotărât”, trebuie să fi fost un nume divin purtat nu doar de regii micenieni, ci şi de cei din Lapersae şi Clazomene, probabil şi de regii unei aşezări danaane sau aheene de dincolo de râul Egipt – a nu se confunda cu Nilul. Râul Egipt este menţionat în *Iosua* (XV.4) ca marcând hotarul dintre Palestina şi Egipt; mai departe de ţărm, în Ascalon şi lângă Tyr, mai existau şi alte aşezări danaane sau aheene (*169.*f*).

4. Ziua a treisprezecea, celebrată şi ca zi de sărbătoare în Roma, unde era numită *Idele*, a corespuns lunii pline într-o perioadă în care luna calendaristică consta dintr-o simplă lunaţie. Se pare că sacrificarea regelui avea loc întotdeauna atunci când era lună plină. Potrivit legendei, flota greacă a fost răvăşită de o furtună de iarnă în timp ce se întorcea spre sfârşitul anului din Troia – prin urmare, Agamemnon a murit în ianuarie, nu în iunie.

1. Hyginus, *Fabula* 88; Eusebiu, *Cronica* I.175-6, ed. Schoene; Homer, *Iliada* II.107-8 şi *Odiseea* III.263; Eschil, *Agamemnon* 529; Pausanias II.18.4; Tzetzes, *Chilides* I.433 şi urm.
2. Suidas *s.v.* Alce, citat de Hesiod; Homer, *Iliada* 108 şi 569-80.
3. Apollodor III.10.6 şi *Epitome* II.16; Euripide, *Ifigenia în Aulis* 1148 şi urm.
4. Apollodor, *loc. cit.*; Homer, *Iliada* IX.145; Tzetzes, *Despre Licofron* 183, citat de Duris.
5. Homer, *Odiseea* III.263.
6. Apollodor, *Epitome* VI.8-9.
7. Homer, *Odiseea* I.35 şi urm. şi III.263-75.
8. Euripide, *Ifigenia în Aulis* 1148 şi urm.; Sofocle, *Electra* 531; Pausanias III.16.5 şi II.16.5; Hyginus, *Fabula* 117.

9. Hyginus, *loc. cit.*; Eschil, *Agamemnon* I şi urm. şi 282 şi urm.; Euripide, *Electra* 1076 şi urm.; Homer, *Odiseea* IV.524-37; Pausanias II.16.5.

10. Eschil, *Agamemnon* 1220-1391 şi urm., 1521 şi urm. şi *Eumenidele* 631-5; Euripide, *Electra* 157 şi *Oreste* 26; Tzetzes, *Despre Licofron* 1375; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu XI.267; Triclinus despre *Electra* lui Sofocle 195; Homer, *Odiseea* III.193 şi urm. şi 303-5; XI.529-37.

11. Sofocle, *Electra* 99; Eschil, *Agamemnon* 1372 şi urm. şi 1535.

12. Eschil, *loc. cit.*; Sofocle, *Electra* 445-6.

13. Homer, *Odiseea* XI.400 şi 442; Pausanias II.16.5; Vergiliu, *Eneida* VII.723; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VII.695; Ovidiu, *Arta iubirii* III.13.31.

14. Sofocle, *Electra* 278-81; Homer, *Odiseea* III.263; XI.405 şi VI.512 şi urm.

15. Pausanias II.16.5 şi III.19.5; Pindar, *Ode pythianice* I.32; Homer, *Iliada* IV.228.

16. Homer, *Odiseea* IV.512 şi urm. şi 581 şi urm.; Tzetzes, *Despre Licofron* 112-114 şi 1369; Pausanias VII.5.5.

113. Răzbunarea lui Oreste

a. Oreste a fost crescut de bunicii lui, Tindar şi Leda, care l-au iubit nespus, iar în copilărie le-a însoţit pe Clitemnestra şi Ifigenia la Aulis[1]. Dar unii spun că Clitemnestra l-a trimis în Focida, cu puţin timp înainte de întoarcerea lui Agamemnon; iar alţii, că în ajunul crimei, Oreste, pe atunci în vârstă de zece ani, a fost salvat de nobila lui doică Arsinoe, Laodamia sau Geilissa, care, după ce şi-a trimis propriul fiu să doarmă în camera regală a copiilor, l-a lăsat pe Egist să-l ucidă pe el în locul lui Oreste[2]. Iar alţii zic că sora lui, Electra, ajutată de fostul învăţător al tatălui ei, l-a înfăşurat într-o mantie brodată cu animale sălbatice pe care o ţesuse chiar ea şi l-a scos pe furiş afară din oraş[3].

b. După ce s-a ascuns o vreme printre păstorii de pe râul Tanos, care separă Argolida de Laconia, învăţătorul s-a îndreptat cu Oreste spre curtea lui Strofios, un aliat de nădejde al Casei lui Atreu care fusese rege în Crisa, un oraş de la poalele Muntelui Parnas[4]. Acest Strofios se căsătorise cu sora lui Agamemnon, Astiohia, Anaxibia sau Cindragora. În Crisa, Oreste şi-a găsit un tovarăş de joacă cu spirit aventuros, anume fiul lui Strofios, Pilade, care era puţin mai mic decât el ca vârstă, iar prietenia lor era sortită să ajungă legendară[5]. El a aflat cu tristeţe de la bătrânul dascăl că trupul lui Agamemnon fusese aruncat afară din casă şi îngropat în grabă de Clitemnestra, fără libaţii sau ramuri de mirt, şi că locuitorilor din Micene li se interzisese să participe la funeralii[6].

c. Egist a fost rege în Micene timp de şapte ani, mergând cu carul lui Agamemnon, stând pe tronul lui, fluturând sceptrul lui, purtând mantiile lui, dormind în patul lui şi risipindu-i bogăţiile. Dar, în pofida tuturor acestor avantaje ale regalităţii, el era doar un sclav al Clitemnestrei, adevărata conducătoare din Micene[7].

Când se îmbăta, sărea pe mormântul lui Agamemnon şi azvârlea cu bolovani în piatra funerară, strigând: „Hai, Oreste, vino şi apără-ţi ce-i al tău!”. Dar adevărul era că trăia cu o frică oribilă de răzbunare, chiar şi atunci când era înconjurat de o gardă de soldaţi străini a căror fidelitate fusese pusă la încercare. Nu a putut nici măcar o noapte să aibă un somn adânc şi oferise o sumă frumoasă în monezi de aur pentru asasinarea lui Oreste[8].

d. Electra fusese logodită cu Castor, vărul ei din Sparta, înainte de moartea şi declararea lui ca semizeu. Chiar dacă acum prinţii cei mai de seamă din Grecia se înfruntau pentru mâna ei, Egist se temea că ea ar putea da naştere unui fiu care să-l răzbune pe Agamemnon şi, drept urmare, a anunţat că nici un peţitor nu va fi acceptat. Ar fi ucis-o bucuros pe Electra, care avea o ură de neînduplecat faţă de el, ca nu cumva să se împreuneze pe ascuns cu vreunul dintre ofiţerii din palat şi să-i nască un bastard, dar Clitemnestra, neavând vreo remuşcare pentru rolul ei în uciderea lui Agamemnon şi ca să nu îşi atragă nemulţumirea zeilor, l-a oprit să o facă. Totuşi, i-a permis să o căsătorească pe Electra cu un ţăran micenian care, temându-se de Oreste şi fiind cast din firea lui, nu a consumat niciodată uniunea lor nepotrivită[9].

e. Astfel, neglijată de Clitemnestra, care îi născuse acum lui Egist trei copii, pe nume Erigona, Aletes şi a doua Elenă, Electra trăia într-o sărăcie umilitoare şi era ţinută sub o supraveghere strictă şi permanentă. În cele din urmă, s-a decis ca, dacă nu îşi va accepta soarta, aşa cum făcuse sora ei Chrisotemis, şi nu se va abţine să îi numească în public „adulteri criminali” pe Egist şi Clitemnestra, Electra să fie surghiunită într-un oraş îndepărtat şi închisă acolo într-o temniţă în care lumina soarelui să nu pătrundă niciodată. Însă Electra o dispreţuia pe Chrisotemis pentru supunere, dar şi pentru neloialitatea ei faţă de tatăl lor mort şi îi trimitea adesea mesaje în secret lui Oreste în care îi amintea de răzbunarea pe care o aştepta de la el[10].

f. Ajuns acum la maturitate, Oreste s-a dus la Oracolul din Delfi să întrebe dacă trebuia sau nu să-i ucidă pe asasinii tatălui său. Răspunsul lui Apollo, autorizat de Zeus, a fost că, dacă neglija să îl răzbune pe Agamemnon, avea să devină un proscris al societăţii, exclus din toate altarele şi templele şi lovit de o lepră care să îi roadă carnea, făcând să apară pe ea un mucegai alb[11]. I s-a

recomandat să facă libaţii lângă mormântul lui Agamemnon, să depună acolo o buclă din părul lui şi, neajutat de tovărăşia vreunor lăncieri, să-i pedepsească aşa cum se cuvine pe asasini. Totodată, Pythia a spus că eriniile nu aveau să uite prea lesne un matricid şi, prin urmare, i-a dat lui Oreste, din partea lui Apollo, un arc din lemn de corn cu care să respingă atacurile lor, dacă deveneau violente. După ce va fi îndeplinit poruncile primite, Oreste trebuia să vină iarăşi la Delfi, unde Apollo avea să-l ia sub protecţia sa[12].

g. După opt ani – sau, potrivit unora, după douăzeci –, Oreste s-a întors în taină în Micene, prin Atena, hotărât să îi ucidă atât pe Egist, cât şi pe propria lui mamă[13].

Într-o dimineaţă, însoţit de Pilade, Oreste s-a dus la mormântul lui Agamemnon, iar acolo şi-a tăiat o şuviţă din păr şi l-a invocat pe Hermes al Infernului, patronul paternităţii. Când de ei s-a apropiat un grup de sclave murdare şi despletite, cu scopul de a boci, Oreste s-a adăpostit într-un desiş din apropiere, ca să le privească. Or, în noaptea de dinainte, Clitemnestra visase că dă naştere unui şarpe, pe care îl înfăşa în scutece şi îl alăpta. Dintr-odată, ea a ţipat în somn şi a speriat întreg palatul, strigând că şarpele supsese sânge din sânul ei, în loc de lapte.

Opinia prezicătorului pe care l-a consultat a fost că îşi atrăsese furia morţilor; prin urmare, sclavele bocitoare veniseră în numele ei să facă libaţii la mormântul lui Agamemnon, cu nădejdea de a-i îmbuna umbra. Electra, care făcea parte din grup, a oferit libaţia în numele ei, nu în numele mamei sale, i-a înălţat rugăciuni lui Agamemnon pentru răzbunare, nu pentru iertare, şi l-a implorat pe Hermes să cheme Pământul-Mamă şi pe zeii Lumii Subpământene ca să-i asculte ruga. Observând o buclă de păr pe mormânt, ea a dedus că aceasta nu-i putea aparţine decât lui Oreste, atât pentru că semăna îndeaproape cu părul ei la desime şi culoare, cât şi pentru că nimeni altcineva nu ar fi îndrăznit să aducă o asemenea ofrandă[14].

h. Sfâşiată între speranţă şi îndoială, Electra şi-a comparat urma piciorului ei cu urmele de paşi lăsate de Oreste în lutul de lângă mormânt şi a observat că este o asemănare de familie, iar când Oreste a ieşit din ascunzătoare, i-a confirmat că bucla aceea era a lui şi i-a arătat mantia cu care fugise din Micene.

Bucuroasă, Electra i-a urat bun venit şi împreună l-au invocat

pe strămoşul lor, pe Zeus Tatăl, căruia i-au amintit că Agamemnon îi oferise întotdeauna mari onoruri şi că, în cazul în care Casa lui Atreu s-ar fi stins, nu ar mai rămâne nimeni în Micene să-i ofere sutele de sacrificii cu care se obişnuise: căci Egist venera alţi zei[15].

i. Când sclavele i-au povestit lui Oreste visul Clitemnestrei, el s-a recunoscut pe sine în şarpe şi a declarat că avea să joace într-adevăr rolul puiului de şarpe şi să sugă sângele din trupul ei de trădătoare. Apoi, i-a spus Electrei să intre în palat, dar să nu-i spună Clitemnestrei despre întâlnirea lor; el şi Pilade aveau s-o urmeze, după un timp, şi să ceară ospitalitate la poartă, ca doi străini pioşi veniţi din Focida, vorbind dialectul parnasian. Dacă portarul va refuza să-i primească, lipsa de ospitalitate a lui Egist ar indigna oraşul; dacă îi va primi, nu vor ezita să îşi ducă la capăt răzbunarea.

Curând, Oreste a bătut la poarta palatului cerând să fie primit de stăpânul sau stăpâna casei. A venit Clitemnestra însăşi, dar fără să-l recunoască pe Oreste. El s-a prefăcut că e un eolian din Daulis, care aducea veşti proaste din partea unui oarecare Strofios, cu care se întâlnise din întâmplare pe drumul spre Argos: anume că fiul ei, Oreste, era mort şi că cenuşa lui era păstrată într-o urnă de bronz. Strofios voia să ştie dacă trebuia s-o trimită în Micene sau s-o îngroape el în Crisa[16].

j. Clitemnestra l-a poftit de îndată pe Oreste înăuntru, ascunzându-şi bucuria faţă de servitori, şi a trimis-o pe Geilissa, bătrâna ei doică, să-l aducă pe Egist care se afla la un templu din apropiere. Dar Geilissa l-a recunoscut pe Oreste deghizat şi a modificat mesajul: i-a zis lui Egist să se bucure, deoarece acum putea să vină singur şi neînarmat ca să îi întâmpine pe purtătorii acelor veşti bune, căci duşmanul lui era mort[17].

Fără să bănuiască ceva, Egist a intrat în palat, unde, ca să distragă şi mai mult atenţia, Pilade tocmai sosise purtând o urnă de bronz. El i-a spus Clitemnestrei că aducea cenuşa lui Oreste, pe care Strofios decisese să o trimită la Micene. Această aparentă confirmare a primului mesaj i-a adormit cu totul vigilenţa lui Egist. Nimic nu l-a împiedicat pe Oreste să scoată sabia şi să-l doboare. Abia atunci Clitemnestra l-a recunoscut pe fiul ei şi a încercat să-l îmbuneze dezgolindu-şi sânul şi făcând apel la simţămintele lui filiale; însă Oreste a decapitat-o cu aceeaşi sabie, dintr-o lovitură,

iar ea s-a prăbuşit alături de trupul amantul ei. De lângă cadavrele lor, Oreste s-a adresat servitorilor din palat, ţinând sus plasa încă pătată de sânge în care murise Agamemnon, disculpându-se cu elocvenţă pentru uciderea Clitemnestrei justificată de trădarea ei şi adăugând că Egist primise pedeapsa prescrisă de lege pentru adulteri[18].

k. Nemulţumindu-se doar cu uciderea lui Egist şi a Clitemnestrei, Oreste a ucis-o apoi pe a doua Elenă, fiica lor, iar Pilade i-a respins pe fiii lui Nauplios, care veniseră să-l salveze pe Egist[19].

l. Însă unii spun că aceste evenimente au avut loc în Argos, în a treia zi a Sărbătorii Herei, când procesiunea fecioarelor era pe cale să înceapă. Egist pregătise un banchet pentru nimfe lângă păşunile cailor, înainte să-i sacrifice Herei un taur, şi strângea ramuri de mirt cu care să îşi încununeze capul. Se mai spune că atunci când s-a întâlnit cu Oreste lângă mormântul lui Agamemnon, la început Electra nu a crezut că era fratele ei demult pierdut, în pofida asemănării părului lor şi a mantiei pe care el i-o arătase. În cele din urmă, o cicatrice de pe fruntea lui a convins-o, deoarece cândva, când amândoi erau copii şi urmăreau un cerb, el alunecase şi căzuse, tăindu-se la cap într-o stâncă ascuţită.

m. Supunându-se instrucţiunilor ei date în şoaptă, Oreste s-a dus de îndată la altarul la care fusese tăiat taurul şi, când Egist s-a aplecat să examineze măruntaiele, i-a retezat capul cu toporul sacrificial. Între timp, Electra, căreia el îi adusese capul, a ademenit-o pe Clitemnestra afară din palat, prefăcându-se că îi născuse, cu zece zile în urmă, un fiu soţului ei ţăran, iar când Clitemnestra a venit la coliba lor, nerăbdătoare să îşi vadă primul nepot, Oreste o aştepta în spatele uşii şi a ucis-o fără milă[20].

n. Alţii, deşi sunt de acord că crima a avut loc în Argos, spun că Clitemnestra a trimis-o pe Chrisotemis la mormântul lui Agamemnon cu libaţii deoarece visase că Agamemnon, revenit la viaţă, smulsese sceptrul din mâinile lui Egist şi îl împlântase atât de adânc în pământ, încât acestuia îi dăduseră muguri şi îi crescuseră ramuri care umbreau Micene şi întreg ţinutul din jur. Potrivit acestei relatări, vestea care i-a amăgit pe Egist şi pe Clitemnestra a fost că Oreste fusese ucis întâmplător în timp ce concura într-o cursă de care la Jocurile Pythianice şi că Oreste nu îi

arătase Electrei nici o buclă, nici mantia brodată, nici cicatricea, ca dovadă a identităţii lui, ci chiar sigiliul lui Agamemnon, care era sculptat dintr-o bucată din umărul de fildeş al lui Pelops[21].

o. Iar alţii, negând faptul că Oreste a ucis-o pe Clitemnestra cu mâinile lui, spun că el a trimis-o să fie judecată de un tribunal, care a condamnat-o la moarte, şi că singura lui vină, dacă poate fi numită astfel, a fost că nu a intervenit în favoarea ei[22].

*

1. Acesta este un mit crucial, cu numeroase variante. Olimpianismul se formase ca religie a compromisului între principiul matriarhal preelenic şi principiul patriarhal elenic, familia divină constând iniţial din şase zei şi şase zeiţe. Un echilibru de putere instabil a fost menţinut până când Atena a renăscut din capul lui Zeus, iar Dionysos, renăscut din coapsa lui, a luat locul Hestiei în Consiliul divin (*27.*k*); ulterior, în orice dezbatere divină preponderenţa masculină a fost asigurată – situaţie reflectată şi pe pământ –, iar vechile prerogative ale zeiţelor au putut fi contestate acum cu succes.

2. Moştenirea matriliniară a fost una dintre axiomele preluate din religia preelenică. De vreme ce fiecare rege trebuia în mod necesar să fie un străin care domnea în virtutea căsătoriei lui cu o moştenitoare, prinţii regali au învăţat să îşi privească mamele ca principal sprijin al regalităţii, iar matricidul, ca pe o crimă de negândit. Ei erau educaţi cu miturile religiei anterioare, potrivit cărora regele sacru era trădat întotdeauna de soţia-zeiţă, ucis de succesor şi răzbunat de fiul lui; ei ştiau că fiul nu îşi pedepsea niciodată mama adulterină, care acţionase cu deplina autoritate a zeiţei pe care o slujea.

3. Vechimea mitului lui Oreste transpare evident din prietenia lui cu Pilade, faţă de care se află în exact aceeaşi relaţie ca Tezeu faţă de Piritoos. În versiunea arhaică, el era fără îndoială un prinţ din Focida care îl ucidea ritualic pe Egist, la sfârşitul celui de-al optulea an al domniei acestuia, şi devenea noul rege prin căsătoria cu Chrisotemis, fiica Clitemnestrei.

4. Alte urme elocvente ale versiunii arhaice persistă la Eschil, Sofocle şi Euripide. Egist este ucis în timpul Sărbătorii Herei, Zeiţa

Morţii, în timp ce taie ramuri de mirt; şi este căsăpit, asemenea taurului lui Minos, cu un topor sacrificial. Salvarea lui Oreste („muntean”) de către Geilissa, înveşmântat într-o mantie „brodată cu animale sălbatice”, şi şederea învăţătorului printre păstorii din Tanos, ambele amintesc de mitul familiar al prinţului regal care este înfăşurat într-o mantie, părăsit „pe un munte” la mila animalelor sălbatice şi îngrijit de păstori – mantia fiind în cele din urmă recunoscută, ca în mitul lui Hipotoos (*49.*a*). Înlocuirea de către Geilissa a victimei regale cu propriul ei fiu se referă, poate, la un stadiu din istoria religiei în care anualul substitut-copil al regelui nu mai era un membru al clanului regal.

5. Până unde pot fi atunci acceptate principalele caracteristici ale poveştii, aşa cum sunt prezentate ele de autorii dramatici din Atica? Chiar dacă este improbabil ca eriniile să fi fost introduse fără nici un motiv în mit – care, asemenea mitului lui Alcmeon şi Erifile (*107.*d*), pare să fi fost un avertisment moral împotriva celei mai mici nesupuneri, prejudicieri sau ofense pe care un fiu o putea aduce mamei lui –, este la fel de puţin probabil ca Oreste să o fi ucis pe Clitemnestra. Dacă ar fi făcut-o, Homer ar fi amintit cu certitudine acest fapt şi s-ar fi abţinut să îl numească pe Oreste „divin”; el consemnează faptul că Oreste l-a ucis pe Egist, al cărui ospăţ funerar l-a celebrat împreună cu cel al detestabilei lui mame (*Odiseea* III.306 şi urm.). În mod similar, *Marmura din Paros* nu menţionează matricidul în acuzaţia adusă lui Oreste. Este deci probabil ca Servius să fi păstrat relatarea adevărată: faptul că Oreste, după ce l-a ucis pe Egist, nu a făcut decât să o dea pe Clitemnestra pe mâna justiţiei populare – un mod de acţiune recomandat insistent de Tindar în *Oreste* de Euripide (496 şi urm.). Însă a ofensa o mamă refuzând să îi susţii cauza, oricât de răuvoitor s-ar fi purtat ea, era în vechiul sistem religios un motiv suficient pentru a pune eriniile pe urmele vinovatului.

6. Se pare, atunci, că acest mit, care era de largă circulaţie, plasase mama unei gospodării într-o poziţie atât de puternică oricând intervenea vreo dispută familială, încât preoţii lui Apollo şi ai Atenei născute din Zeus (o trădătoare a vechii religii) au decis să o suprime. Şi au făcut-o punându-l pe Oreste nu doar să o defere pe Clitemnestra judecăţii, ci să o ucidă el însuşi pentru ca mai apoi să obţină o achitare în cel mai venerabil tribunal din Grecia: cu

sprijinul lui Zeus şi prin intervenţia personală a lui Apollo, care îl încurajase în mod similar pe Alcmeon să o ucidă pe trădătoarea lui mamă, Erifile. Aceasta era intenţia preoţilor, de a infirma o dată pentru totdeauna axioma religioasă că maternitatea era mai divină decât paternitatea.

7. În versiunea revizuită, căsătoria patrilocală şi descendenţa patriliniară sunt considerate de la sine înţelese, iar eriniile sunt sfidate cu succes. Electra, al cărei nume („chihlimbar”) aminteşte de cultul paternal al lui Apollo Hiperboreanul, este pusă într-un contrast favorabil cu Chrisotemis, al cărei nume aminteşte că străvechiul concept al legii matriarhale era încă înfloritor în cele mai multe părţi ale Greciei şi a cărei „supunere” faţă de mama ei fusese considerată până atunci drept pioasă şi nobilă. Electra este „cu totul în favoarea tatălui”, asemenea Atenei născute din Zeus. Mai mult, eriniile acţionaseră întotdeauna doar pentru mamă, iar Eschil abuzează de limbaj atunci când vorbeşte despre eriniile însărcinate cu răzbunarea sângelui patern (*Hoeforele* 283-4). Ameninţarea lui Apollo cu lepra dacă Oreste nu îşi ucide mama era una cât se poate de îndrăzneaţă: a induce sau a vindeca lepra fusese de mult timp singura prerogativă a Zeiţei Albe Leprea sau Alfito (*White Goddess*, cap. 24). În continuare, nu toate eriniile acceptă decizia lui Apollo Delficul, iar Euripide împacă publicul feminin îngăduind Dioscurilor să sugereze că poruncile lui Apollo fuseseră cât se poate de lipsite de înţelepciune (*Electra* 1246).

8. Variantele importante din scena recunoaşterii şi din intriga prin care Oreste plănuieşte să-i ucidă pe Egist şi Clitemnestra sunt de interes doar ca dovezi ale faptului că autorii dramatici clasici nu erau constrânşi de tradiţie. Versiunea lor era o variantă nouă a unui mit străvechi şi atât Sofocle, cât şi Euripide au încercat să evolueze faţă de Eschil, cel care l-a formulat primul, făcând acţiunea mai plauzibilă.

1. Euripide, *Oreste* 462 şi *Ifigenia în Aulis* 622.
2. Eschil, *Agamemnon* 877 şi urm. şi *Hoeforele* 732; Euripide, *Electra* 14 şi urm.; Pindar, *Ode pythianice* XI.17, cu scolie.
3. Apollodor, *Epitome* VI.24; Euripide, *loc. cit.* şi 542 şi urm.; Eschil, *Hoeforele* 232.
4. Euripide, *Electra* 409-12; Sofocle, *Electra* 11 şi urm.; Pindar, *Ode*

pythianice XI.34-6.

5. Hyginus, *Fabula* 117; Scolie la *Oreste* de Euripide 33, 764 şi 1235; Euripide, *Ifigenia în Taurida* 921; Apollodor, *Epitome* VI.24; Ovidiu, *Ponticele* III.2.95-8.
6. Euripide, *Electra* 289 şi 323-5; Eschil, *Hoeforele* 431.
7. Homer, *Odiseea* III.305; Euripide, *Electra* 320 şi urm. şi 931 şi urm.; Sofocle, *Electra* 267 şi urm. şi 651.
8. Euripide, *Electra* 33, 320 şi urm. şi 617 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 119.
9. Euripide, *Electra* 19 şi urm., 253 şi urm. şi 312 şi urm.
10. Hyginus, *Fabula* 122; Ptolemeu Hefestion IV, citat de Photios p. 479; Euripide, *Electra* 60-4; Eschil, *Hoeforele* 130 şi urm.; Sofocle, *Electra* 341 şi urm., 379 şi urm. şi 516 şi urm.
11. Apollodor, *Epitome* VI.24; Eschil, *Eumenidele* 622 şi *Hoeforele* 269 şi urm.
12. Sofocle, *Electra* 36-7 şi 51-2; Euripide, *Oreste* 268-70; Eschil, *Hoeforele* 1038.
13. Homer, *Odiseea* III.306 şi urm.; Apollodor VI.25.
14. Eschil, *Hoeforele.*
15. *Ibid.*
16. *Ibid.*
17. *Ibid.*
18. Hyginus, *Fabula* 119; Eschil, *Eumenidele* 592 şi *Hoeforele* 973 şi urm.
19. Ptolemeu Hefestion IV, citat de Photios p. 479; Pausanias I.22.6.
20. Euripide, *Electra.*
21. Sofocle, *Electra* 326 şi 417 şi urm.; 47-50 şi 1223, cu scolie.
22. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu XI.268.

114. Judecarea lui Oreste

a. Micenienii s-au situat de partea lui Oreste în ce priveşte fapta lui ieşită din comun şi nu au îngăduit ca trupurile Clitemnestrei şi al lui Egist să zacă în oraşul lor, ci le-au îngropat la o distanţă oarecare dincolo de ziduri[1]. În noaptea aceea, Oreste şi Pilade au stat de pază la mormântul Clitemnestrei, ca nu cumva să cuteze careva să-l jefuiască, dar în timpul veghii lor au apărut eriniile cu şerpi în loc de păr, cap de câine şi aripi de liliac, fluturându-şi bicele. Zăpăcit de atacurile lor înverşunate, împotriva cărora arcul din lemn de corn al lui Apollo nu îi era de mare ajutor, Oreste a căzut epuizat la pat şi a zăcut vreme de şase zile, cu capul înfăşurat într-o mantie şi refuzând să mănânce sau să se spele.

b. Atunci a sosit din Sparta bătrânul Tindar şi l-a acuzat pe Oreste de matricid, cerând căpeteniilor miceniene să-i judece cazul. El a stabilit ca în timpul procesului nimeni să nu vorbească nici cu Oreste, nici cu Electra, şi ca amândurora să le fie refuzat dreptul la adăpost, la foc şi la apă. Astfel, Oreste a fost împiedicat până şi să îşi spele mâinile pătate de sânge. Străzile din Micene erau pline de cetăţeni înarmaţi, iar Eax, fiul lui Nauplios, era bucuros că se ivise ocazia să-i persecute pe copiii lui Agamemnon[2].

c. Între timp, Menelaos a debarcat în Nauplia încărcat de comori, iar acolo un pescar i-a spus că Egist şi Clitemnestra fuseseră ucişi. El a trimis-o înainte pe Elena la Micene, ca să-i confirme vestea; dar a trimis-o noaptea, astfel încât rudele celor pieriţi la Troia să nu o lapideze. Ruşinându-se să o jelească în public pe sora ei, Clitemnestra, de vreme ce ea însăşi provocase o şi mai mare vărsare de sânge prin infidelităţile ei, Elena i-a cerut Electrei, care acum îl îngrijea pe bietul Oreste: „Rogu-te, nepoată, ia ofrande din părul meu şi aşază-le pe mormântul Clitemnestrei, după ce vei face libaţii pentru umbra ei”. Când a văzut că

frivolitatea o făcuse pe Elena să îşi reteze doar mici vârfuri din părul ei, Electra a refuzat să facă ce i s-a cerut. „Trimite-o mai bine pe fiica ta, Hermione”, a fost sfatul ei sec. Atunci Elena a chemat-o pe Hermione din palat. Hermione era doar un copil de nouă ani când mama ei fugise cu Paris, iar Menelaos o încredinţase în grija Clitemnestrei la izbucnirea Războiului Troian; dar a recunoscut-o pe Elena de îndată şi s-a dus, supusă, să facă ce i s-a cerut[3].

d. Atunci Menelaos a intrat în palat, unde a fost întâmpinat de Tindar, tatăl lui adoptiv, îmbrăcat în haine de mare doliu, care i-a spus să nu care cumva să pună piciorul pe pământ spartan până când nu îi va pedepsi pe nepotul şi pe nepoata lui pentru crimele lor. Tindar susţinea că Oreste ar fi trebuit să le permită concetăţenilor lui doar să o surghiunească pe Clitemnestra. Dacă aceştia i-ar fi cerut moartea, el ar fi trebuit să intervină în favoarea ei. Aşa cum stăteau lucrurile acum, cetăţenii trebuiau convinşi, de voie, de nevoie, că nu doar Oreste, ci şi Electra, care îl instigase, trebuiau ucişi prin lapidare pentru matricid.

e. Temându-se să-l ofenseze pe Tindar, Menelaos a obţinut verdictul dorit. Dar după pledoaria elocventă a lui Oreste însuşi, care a fost prezent la tribunal şi se bucura de sprijinul lui Pilade (renegat acum de Strofios pentru rolul avut în crimă), judecătorii au comutat sentinţa în una de sinucidere. Pilade a plecat atunci împreună cu Oreste, refuzând cu nobleţe să îl părăsească pe el sau pe Electra, cu care era logodit; şi a propus ca, de vreme ce toţi trei urmau să moară, să-l pedepsească mai întâi pe Menelaos pentru laşitatea şi neloialitatea lui ucigând-o pe Elena, cauza tuturor nenorocirilor care se abătuseră asupra lor. Astfel, în timp ce Electra aştepta în afara zidurilor să îşi pună în aplicare propriul ei plan – şi anume să o ia prin surprindere pe Hermione la întoarcerea ei de la mormântul Clitemnestrei şi să o ţină ostatică, pentru ca astfel să se asigure de buna conduită a lui Menelaos –, Oreste şi Pilade au intrat în palat, cu săbiile ascunse sub mantii, şi s-au adăpostit în altarul central, ca şi cum ar fi fost doi peregrini pioşi. Elena, care era în apropiere şi torcea lână pentru o mantie de purpură pe care să o depună ca dar pe mormântul Clitemnestrei, a fost înşelată de lamentaţiile lor şi s-a apropiat să le ureze bun venit. Atunci ei au scos săbiile şi, în timp ce Pilade îi alunga pe sclavii frigieni ai Elenei, Oreste a încercat s-o omoare. Dar Apollo,

la porunca lui Zeus, a învăluit-o într-un nor şi a suit-o în Olimp, unde ea a devenit nemuritoare şi s-a alăturat fraţilor ei, Dioscurii, ca protectoare a marinarilor aflaţi la ananghie[4].

f. Între timp, Electra o prinsese pe Hermione, o dusese în palat şi ferecase porţile. Văzând că fiica lui se afla în primejdie de moarte, Menelaos a dat ordin să fie salvată neîntârziat. Oamenii lui au spart porţile, iar Oreste tocmai era pe cale să dea foc palatului, să o ucidă pe Hermione şi să moară el însuşi de sabie sau foc, când Apollo s-a ivit în mod providenţial, i-a smuls torţa din mână şi i-a alungat pe războinicii lui Menelaos. În liniştea provocată de respectul datorat prezenţei lui, Apollo i-a ordonat lui Menelaos să îşi ia altă soţie, să o logodească pe Hermione cu Oreste şi să se întoarcă pentru a stăpâni Sparta; uciderea Clitemnestrei nu mai avea de ce să îl preocupe acum, de vreme ce interveniseră zeii[5].

g. În mână cu ramuri de dafin împletite cu fire de lână şi cu cunună pe cap, ca să arate că se afla sub protecţia lui Apollo, Oreste a plecat apoi spre Delfi, încă urmărit de erinii. Preoteasa pythică s-a îngrozit văzându-l ghemuit ca orice suplicant pe piatra ombilicală din marmură – pătată de sângele de pe mâinile lui nespălate – şi grupul hidos de erinii negre care dormeau în spatele lui. Însă Apollo a liniştit-o, făgăduindu-i să acţioneze ca apărător al lui Oreste, căruia i-a poruncit să îndure cu mult curaj tot ce avea de suferit. După o perioadă de exil, el va trebui să meargă la Atena, iar acolo să îmbrăţişeze străvechea statuie a Atenei, care, aşa cum Dioscurii profeţiseră deja, urma să-l protejeze cu aegisul ei cu chip de Gorgonă şi să anuleze blestemul[6]. În timp ce eriniile încă mai dormeau adânc, Oreste a fugit, sub îndrumarea lui Hermes; dar curând, în curtea templului a intrat umbra Clitemnestrei, care le-a mustrat şi le-a amintit că primiseră numeroase libaţii de vin şi ospeţe nocturne sinistre oferite din mâna ei. Drept urmare, eriniile au pornit iarăşi în urmărirea lor, sfidând ameninţările furioase ale lui Apollo că le va străpunge şi doborî[7].

h. Exilul lui Oreste a durat timp de un an – perioada care trebuie să treacă înainte ca un ucigaş să poată reveni printre concetăţenii lui. El a cutreierat prin depărtări, pe pământ şi pe mare, urmărit de neobositele erinii şi purificat mereu cu sângele porcilor şi cu apă curgătoare; însă aceste rituri nu au reuşit să le ţină la distanţă pe persecutoarele lui mai mult de o oră sau două şi

în curând el şi-a pierdut minţile. Pentru început, Hermes l-a condus până la Trezena, unde a fost găzduit în ceea ce acum se numeşte Coliba lui Oreste, aflată în faţa Sanctuarului lui Apollo şi, de îndată, nouă locuitori din Trezena l-au purificat la Stânca Sacră de lângă Templul lui Artemis Lupoaica, folosind apă din Izvorul Hipocrene şi sângele unor victime sacrificiale. Un arbust bătrân de dafin marchează locul unde victimele au fost îngropate după aceea, iar descendenţii celor nouă bărbaţi mai iau încă prânzul în fiecare an în acea colibă, într-o zi anume stabilită[8].

i. În faţa Insulei Cranae, la şase sute de metri de Gytheio, se înalţă o piatră nemodelată, numită piatra lui Zeus Cappotas („Alinătorul”), pe care Oreste a stat şi unde nebunia lui a fost alinată pentru o vreme. Se spune că el a mai fost purificat şi în alte şapte pârâuri de lângă Rhegium, în Italia, unde a construit un templu, şi în trei afluenţi ai Hebrului, în Tracia, şi în Orontes, care curge pe lângă Antiohia[9].

j. La o mie cinci sute de metri distanţă de drumul cel mare de la Megalopolis la Mesena, pe stânga, există un sanctuar al Zeiţelor Nebune, al eriniilor, cele care l-au lovit pe Oreste cu accesul violent de nebunie, şi un dâmb care are în vârf un deget de piatră, numit Mormântul Degetului. Acesta marchează locul în care Oreste, disperat, şi-a retezat cu dinţii un deget pentru a le îmbuna pe zeiţele negre, iar unele dintre ele, cel puţin, şi-au schimbat culoarea în alb, astfel încât el şi-a recăpătat raţiunea. Apoi s-a ras în cap la un sanctuar din apropiere, numit Ace, şi a adus zeiţelor negre o ofrandă pentru păcatul său, iar celor albe, o ofrandă de mulţumire. Se obişnuieşte să fie aduse sacrificii şi Graţiilor, concomitent cu cele oferite zeiţelor albe[10].

k. Oreste s-a dus apoi să trăiască printre azanii şi arcadienii din Câmpia Parasiei, care, dat fiind că oraşul învecinat fusese numit Orestasion, după întemeietorul lui, Oresteu, fiul lui Licaon, şi-a schimbat numele în Oresteion. Însă unii spun că Oresteion se numise înainte Azania şi că Oreste s-a dus să trăiască acolo doar după ce fusese la Atena. Iar alţii spun că el şi-a petrecut exilul în Epir, unde a întemeiat oraşul Argos Oresteian şi a dat numele lui locuitorilor Epirului de la poalele accidentate ale munţilor ilirici[11].

l. După ce a trecut un an, Oreste s-a dus la Atena, care pe atunci era guvernată de ruda lui, Pandion, sau, spun unii, de Demofon. S-a

dus de-a dreptul la templul Atenei de pe Acropole, s-a aşezat şi a îmbrăţişat statuia ei. Eriniile negre au ajuns şi ele acolo, gâfâind, după ce îi pierduseră urma în timp ce el traversase Istmul. Chiar dacă la început nimeni nu a vrut să îl primească, deoarece era urât de zei, curând unii au prins curaj şi l-au invitat în casele lor, unde stătea la o masă separată şi bea dintr-o cupă de vin doar a lui[12].

m. Eriniilor, care începuseră deja să-l acuze în faţa atenienilor, li s-au alăturat curând Tindar şi nepoata lui, Erigona, fiica lui Egist şi a Clitemnestrei, şi, spun unii, vărul Clitemnestrei, Perilaos, fiu al lui Icarios. Dar Atena, zeiţa care auzise rugăminţile lui Oreste din Scamandru, nou-dobânditul ei teritoriu troian, s-a grăbit spre cetatea Atenei şi, punându-i sub jurământ pe cei mai nobili cetăţeni, ca judecători, a chemat Areopagul să judece ceea ce pe atunci reprezenta doar al doilea caz de ucidere ajuns în faţa lui[13].

n. La momentul cuvenit, a avut loc procesul, Apollo apărând ca avocat al apărării, iar cea mai vârstnică dintre erinii, ca acuzatoare publică. Într-un discurs elaborat, Apollo a negat importanţa mamelor, afirmând că o femeie nu era decât un câmp inert în care bărbatul agricultor îşi arunca sămânţa şi că Oreste avusese toate motivele să acţioneze astfel, tatăl fiind singurul demn de a fi numit părinte. Voturile s-au dovedit a fi egale, dar Atena a mărturisit că ea era cu totul de partea tatălui şi şi-a dat votul în favoarea lui Oreste. Achitat astfel, Oreste a redevenit cetăţean onorabil şi s-a întors bucuros în Argolida, jurând să fie un aliat fidel al Atenei pentru tot restul vieţii lui. Însă eriniile au deplâns zgomotos această răsturnare a legii străvechi de către nişte zei parveniţi, iar Erigona s-a spânzurat din cauza umilinţei[14].

o. Despre sfârşitul Elenei au supravieţuit trei relatări contradictorii. Prima: ca împlinire a profeţiei lui Proteu, ea s-a întors în Sparta şi a trăit acolo cu Menelaos în pace, confort şi prosperitate, până când au plecat, mână în mână, spre Câmpiile Elizee. A doua: s-a dus în Taurida împreună cu el, unde Ifigenia i-a sacrificat pe amândoi lui Artemis. A treia: Polixo, văduva regelui Tlepolemos al Rodosului, a răzbunat moartea acestuia trimiţându-le pe unele dintre slujnicele ei, deghizate în erinii, să o spânzure pe Elena[15].

*

1. Tradiţia conform căreia eriniile Clitemnestrei l-au făcut pe Oreste să înnebunească nu poate fi respinsă ca invenţie a autorilor dramatici din Atica; ea a fost consacrată foarte devreme, nu doar în Grecia, ci şi în Grecia Mare. Însă, aşa cum crima lui Oedip, pentru care eriniile l-au urmărit până la moarte, nu a fost că îşi ucisese mama, ci că provocase fără să vrea sinuciderea ei (*105.*k*), la fel şi crima lui Oreste pare să fi fost una involuntară: neopunându-se condamnării ei la moarte de către micenieni, el nu îşi respectase datoria filială. Tribunalul a fost destul de uşor de convins, după cum au demonstrat-o curând Menelaos şi Tindar, când au obţinut condamnarea la moarte a lui Oreste.

2. Eriniile erau mustrările de conştiinţă personificate, care în Melanezia păgână încă mai sunt capabile să ucidă un om care a încălcat din neglijenţă sau nesăbuinţă un tabu. Acesta fie înnebuneşte şi sare dintr-un cocotier, fie îşi înveleşte capul într-o mantie, asemenea lui Oreste, şi refuză să mănânce şi să bea până când moare de foame, chiar dacă nimeni altcineva nu a aflat despre vinovăţia lui. Saul ar fi avut o soartă similară în Damasc, dacă nu ar fi fost sosirea oportună a lui Anania (*Faptele apostolilor* IX.0 şi urm.). Metoda grecească obişnuită de curăţare a vinovăţiei de sânge era ca ucigaşul să sacrifice un porc şi, în timp ce umbra victimei bea cu lăcomie sângele acestuia, el să se spele într-o apă curgătoare, să se radă în cap pentru a-şi schimba înfăţişarea şi să plece în exil timp de un an, făcând astfel ca umbra răzbunătoare să îi piardă urma. Până când nu era purificat în acest mod, vecinii îl evitau considerând că aduce ghinion şi nu îl primeau în casele lor, nici nu voiau să împartă mâncarea cu el, de teamă să nu fie implicaţi ei înşişi în necazurile lui; şi era posibil ca persoana în cauză să trebuiască să se înţeleagă cu familia victimei, dacă umbra cerea răzbunare din partea lor. Sângele unei mame, însă, aducea cu sine un blestem atât de puternic, încât mijloacele obişnuite de purificare nu erau de ajutor; şi, în afara sinuciderii, mijlocul extrem de purificare consta în retezarea unui deget cu dinţii. Această automutilare pare să fi avut un succes cel puţin parţial în cazul lui Oreste; la fel şi Heracle, pentru a o îmbuna pe ofensata Hera, şi-ar fi retezat cu dinţii degetul despre care se spune că l-a

pierdut în timp ce se lupta cu leul din Nemeea (*123.*e*). În unele regiuni din Mările Sudului, o încheietură a degetului este tăiată întotdeauna la moartea unei rude apropiate, chiar dacă respectiva a murit de moarte naturală. În *Eumenidele* (397 şi urm.), Eschil pare să disimuleze în mod evident o tradiţie conform căreia Oreste a fugit în Troada şi a trăit acolo netulburat de erinii, sub protecţia Atenei, pe ţinutul aluvionar smuls râului Scamandru, fiind astfel eliberat de blestem (*107.*e*). Altfel, de ce ar fi menţionat Troada?

3. Libaţii de vin în locul celor de sânge şi ofrande de mici şuviţe de păr în locul părului întreg au fost amendamentele clasice la acest ritual al împăciuirii, a cărui semnificaţie a fost uitată, aşa cum obiceiul de astăzi de a purta negru nu mai este pus în legătură în mod conştient cu datina străveche de a înşela umbrele prin modificarea aspectului normal al cuiva.

4. Relatarea plină de imaginaţie a lui Euripide despre ceea ce s-a întâmplat atunci când Elena şi Menelaos s-au întors în Micene nu conţine nici un element mitic, în afara apoteozei dramatice a Elenei; iar Elena, ca Zeiţă a Lunii, fusese patroană a marinarilor cu mult înainte ca Gemenii Divini să fie recunoscuţi drept constelaţie. Ca şi Eschil, Euripide scria cu scopul de a face propagandă religioasă: iertarea de păcate a lui Oreste consemnează triumful final al patriarhatului şi este pusă în scenă la Atena, unde zeiţa Atena – anterior zeiţa libiană Neith sau cea palestiniană Anatha, o matriarhă supremă, dar acum născută pentru a doua oară din capul lui Zeus şi nerecunoscând, după cum subliniază Eschil, nici o mamă divină – este complice în cel mai înalt grad la un matricid. Dramaturgii atenieni ştiau că această temă revoluţionară nu putea fi acceptată altundeva în Grecia: din acest motiv, Euripide îl face pe Tindar, ca reprezentant al Spartei, să declare cu vehemenţă că Oreste trebuie să moară, iar Dioscurii merg până la a-l condamna pe Apollo pentru că incitase la acea crimă.

5. Numele lui Oreste, „muntean”, l-a pus în legătură cu un district sălbatic şi muntos din Arcadia pe care probabil că nici un rege din Micene nu îl vizitase vreodată.

6. Diversele versiuni ale morţii Elenei sunt elaborate din motive diferite. Prima îşi propune să explice cultul Elenei şi al lui Menelaos de la Terapne; a doua este o versiune dedicată scenei a legendei vizitei lui Oreste la taurieni (*116.*a-g*); a treia justifică

cultul Elenei Dendritis din Rodos, „Elena Copacului”, care este acelaşi personaj cu Ariadna şi o altă Erigona (*79.*2* şi 88.*10*). Erigona din acest mit s-a spânzurat.

1. Pausanias II.16.5.
2. Euripide, *Oreste*.
3. Homer, *Odiseea* III.306 şi urm.; Apollodor, *Epitome* III.3.; Euripide, *ibid.*
4. Euripide, *ibid.*
5. *Ibid.*
6. Hyginus, *Fabula* 120; Eschil *Hoeforele* 1034 şi urm. şi *Eumenidele* 34 şi urm., 64 şi urm. şi 166-7; Euripide, *Electra* 1254-7.
7. Eschil, *Eumenidele* 94 şi urm., 106-9 şi 179 şi urm.
8. Asclepiades, citat în Scolia la *Oreste* de Euripide 1645; Eschil, *Eumenidele* 235 şi urm. şi 445 şi urm.; Pausanias II.31.7 şi 11.
9. Pausanias III.22.1; Varro, citat în Probus despre *Bucolicele* lui Vergiliu I.4, ed. Keil; Lampridius, *Viaţa lui Heliogabulus* VII, p. 809; Libanius XI.366d.
10. Pausanias VIII.34.1-2.
11. Euripide, *Oreste* 1645-7 şi *Electra* 1254 şi urm.; Pausanias VIII.3.1; Stephanus Byzantinus *s.v.* Azania; Strabon VII.7.8.
12. Scolie la *Cavalerii* de Aristofan 95; *Acharnienii* 960; *Marmura din Paros* 40 şi urm.; Tzetzes, *Despre Licofron* 1374; Eschil, *Eumenidele* 235 şi urm.; Euripide, *Ifigenia în Taurida* 947 şi urm.
13. Apollodor, *Epitome* VI. 25; Pausanias VIII.34.2; Eschil, *Eumenidele* 397, 470 şi urm. şi 681 şi urm.
14. Euripide, *Ifigenia în Taurida* 961 şi urm.; Eschil, *Eumenidele* 574 şi urm., 734 şi urm. şi 778 şi urm.; *Etymologicum Magnum* p. 42 *s.v.* Aiora.
15. Homer, *Odiseea* IV.561; Ptolemeu Hefestion IV; Pausanias III.19.10.

115. Împăcarea eriniilor

a. Drept recunoştinţă pentru achitarea sa, Oreste i-a dedicat un altar Atenei Războinice, dar eriniile au ameninţat că, dacă sentinţa nu era anulată, aveau să lase să cadă o picătură din sângele inimii lor, ceea ce ar fi făcut pământul să devină sterp, ar fi distrus recoltele şi ar fi ucis toţi copiii din Atena. Însă Atena le-a calmat furia flatându-le: a recunoscut că ele erau cu mult mai înţelepte decât ea şi a sugerat ca eriniile să se stabilească într-o peşteră din Atena, unde ar fi adunat o mulţime de adoratori, cum n-ar fi putut spera niciodată să afle altundeva. Altarele-vetre cuvenite zeităţilor Lumii Subpământene aveau să devină ale lor, la fel şi sacrificiile fără vin, libaţiile la lumina torţelor, primele roade oferite după consumarea unei căsătorii sau naşterea copiilor şi chiar locuri în Erehteion. Dacă ar accepta oferta, ea urma să dea ordin ca nici o casă în care le era refuzată adorarea să nu poată prospera; în schimb, ele urmau să invoce vânturi prielnice pentru vasele ei, fertilitate pentru pământul ei şi căsătorii rodnice pentru fidelii ei – de asemenea, să îi stârpească pe hulitori, astfel ca ea să poată avea motive să asigure victoria Atenei în război. După o scurtă deliberare, eriniile i-au acceptat propunerile cu bunăvoinţă.

b. Prin cuvinte de recunoştinţă, urări de bine şi descântece împotriva vânturilor pustiitoare, a secetei, a nimicirii şi a răzvrătirii, eriniile – numite de atunci Binevoitoarele – şi-au luat rămas-bun de la Atena şi au fost conduse de fidelii ei într-o procesiune cu torţe alcătuită din tineri, matroane şi femei bătrâne (îmbrăcate în purpuri şi purtând vechea statuie a Atenei) la intrarea într-o peşteră adâncă din colţul sud-estic al Areopagului. Acolo le-au fost aduse sacrificiile cuvenite, iar ele au coborât în peştera care acum este atât un altar oracular, cât şi, asemenea sanctuarului lui Tezeu, un loc de refugiu pentru suplicanţi[1].

c. Însă doar trei dintre erinii acceptaseră oferta generoasă a Atenei, celelalte continuând să-l urmărească pe Oreste; iar unii merg până la a nega că Binevoitoarele fuseseră vreodată erinii. Numele „Eumenide” le-a fost dat eriniilor mai întâi de Oreste, în anul de după îndrăzneaţa lui aventură de la Chersones, din Taurida, unde a reuşit în cele din urmă să le potolească furia, la Carneia, prin sacrificarea unei oi negre. Ele sunt numite Eumenide şi în Colonos, unde nimeni nu poate intra în vechea lor dumbravă, dar şi în Cerinia din Ahaia, unde, spre sfârşitul vieţii lui, Oreste le-a dedicat un nou sanctuar[2].

d. În peştera Binevoitoarelor din Atena – care este închisă doar pentru cei cu două destine, adică cei care au fost jeliţi prematur ca morţi –, cele trei statuete ale lor nu sunt cu nimic mai înspăimântătoare ca aspect decât ale zeilor Lumii Subpământene ce stau alături de ele, şi anume Hades, Hermes şi Pământul-Mamă. Acolo, cei care au fost achitaţi pentru crimă de Areopag sacrifică o victimă neagră; numeroase alte ofrande sunt aduse Binevoitoarelor conform promisiunii Atenei, şi fiecăreia dintre ele îi este consacrată câte una dintre cele trei nopţi din fiecare lună când Areopagul face audieri în procesele de crimă[3].

e. Riturile consacrate Binevoitoarelor sunt săvârşite în tăcere; de aceea, preoţia este ereditară în clanul Hesychidelor, care sacrifică mai întâi un berbec înaintaşului lor, Hesychos, la altarul lui de erou din faţa celor Nouă Porţi[4].

f. Binevoitoarelor li s-a oferit şi un altar-vatră – la Flia, un mic oraş atic –, iar o pădure de stejari-mereu-verzi le este consacrată lângă Titane, pe malul râului Asopos, în amonte. La sărbătoarea lor din Flia, celebrată în fiecare an, sunt sacrificate oi gestante, se fac libaţii de apă îndulcită cu miere şi se poartă flori în locul obişnuitelor cununi de mirt. Rituri similare sunt săvârşite la altarul Ursitelor care se înalţă în aer liber în pădurea de stejari[5].

*

1. „Sângele inimilor” eriniilor, cu care a fost ameninţată Atica, pare să fie un eufemism pentru sângele menstrual. O vrajă străveche folosită de vrăjitoarele care vor să blesteme o casă, un câmp sau un staul este să alerge goale de nouă ori în jurul lor, în

sens contrar mişcării soarelui, atunci când sunt la menstruaţie. Acest blestem este considerat cel mai primejdios pentru recolte, vite şi copii în timpul unei eclipse de lună şi imposibil de evitat dacă vrăjitoarea este o virgină la prima ei menstruaţie.

2. Filemon Comedianul a procedat bine când a pus la îndoială identificarea ateniană a eriniilor cu Binevoitoarele. Potrivit unor autorităţi mai demne de încredere, existau doar trei erinii: Tisifone, Alecto şi Megera (*31.*g*), care locuiau permanent în Erebos, nu în Atena. Ele aveau cap de câine, aripi de liliac şi şerpi în loc de păr; dar, după cum arată Pausanias, Binefăcătoarele erau descrise drept matroane venerabile. De fapt, oferta Atenei nu a fost ceea ce a consemnat Eschil, ci un ultimatum din partea preoţimii Atenei născute din Zeus către preotesele Binefăcătoarelor – străvechea Zeiţă Triplă din Atena – că, dacă nu acceptau superioritatea noii forme de descendenţă patriliniară faţă de cea matriliniară şi nu consimţeau să îşi împartă peştera cu zeităţi masculine din Lumea Subpământeană, precum Hades şi Hermes, ele aveau să-şi piardă toţi adoratorii şi, odată cu ei, privilegiile tradiţionale ale primelor roade.

3. Oamenilor cu două destine le era interzisă intrarea în peştera zeiţelor subpământene, care se puteau simţi ofensate că supuşii dedicaţi lor cutreierau încă liber lumea de deasupra. O situaţie similară se întâlneşte în India atunci când oamenii îşi revin dintr-o transă asemănătoare morţii pe drumul spre treptele de lângă râul unde au loc incinerările: potrivit lui Rudyard Kipling, în ultimul secol acestora le era refuzată de obicei existenţa oficială şi erau transportaţi pe ascuns într-o colonie penitenciară a morţilor. Stejarul-mereu-verde, numit şi stejarul de cârmâz, deoarece furniza galele (provocate de coşenile) din care grecii extrăgeau vopseaua stacojie, era copacul succesorului care îl ucidea pe regele sacru, fiind, prin urmare, un arbore adecvat pentru o pădure a Binevoitoarelor. Sacrificarea oilor gestante, a mierii şi a florilor le-ar fi încurajat pe acestea să cruţe restul turmei în timpul sezonului de fătare, să fie favorabile albinelor şi să îmbogăţească păşunea.

4. Continuarea urmăririi lui Oreste de către erinii, în ciuda intervenţiei Atenei şi a lui Apollo, sugerează că, în mitul originar, el s-a dus în Atena şi Focida pentru purificare, dar fără succes, aşa cum, în mitul Erifilei, Alcmeon s-a dus fără nici un succes în Psofis

şi Tesproţia. De vreme ce nu se relatează că Oreste şi-ar fi găsit pacea pe aluviunile smulse vreunui râu – dacă nu cumva pe cele ale lui Scamandru (*114.*2*) –, el trebuie să îşi fi aflat moartea la Chersones, în Taurida, sau la Brauron (*116.*1*).

1. Pausanias I.28.5-6; Porfir, *Despre peşterile nimfelor* 3; Euripide, *Electra* 1272; Aristofan, *Cavalerii* 1312; Eschil, *Eumenidele* 778-1047.
2. Euripide, *Ifigenia în Taurida* 968 şi urm.; Filemon Comedianul, citat de Scolia la *Oedip la Colonos* de Sofocle 42; Pausanias VII.25.4; Sofocle, *Oedip la Colonos* 37 şi 42-3.
3. Hesychios *s.v.* Deuteropotmoi; Ptolemon, citat de Scolia la Sofocle, *loc. cit.* şi 89; Pausanias I.28.6; Scolie la *Contra lui Timarcos* de Eschine I.188c; Lucian, *De domo* 18; Eschil, *Eumenidele* 705.
4. Hesychios *s.v.* Hesychidae.
5. Pausanias I.31.2 şi II.11.4.

116. Ifigenia în Taurida

a. Urmărit cu o furie neostenită de eriniile rămase surde la discursurile elocvente ale Atenei, Oreste s-a dus la Delfi, unde s-a aruncat disperat pe podeaua templului şi a ameninţat că îşi va lua viaţa dacă Apollo nu îl va scăpa de bicele lor. Drept răspuns, preoteasa Pythia i-a poruncit să plece pe mare prin Bosfor, apoi spre nord, peste Marea Neagră, căci nenorocirile lui aveau să ia sfârşit doar atunci când va fi pus mâna pe străvechea statuie de lemn a lui Artemis din templul ei din Chersones, în Taurida, şi să o aducă în Atena sau (spun unii) în Argolida[1].

b. Or, rege peste taurieni era Toas cel iute de picior, fiu al lui Dionysos şi al Ariadnei şi tată al lui Hipsipile; iar locuitorii – sciţi de felul lor – erau numiţi astfel deoarece Osiris înjugase cândva nişte tauri (*tauroi*) şi le arase pământul[2]. Ei încă trăiesc din jafuri, ca pe vremea lui Toas; şi de fiecare dată când unul dintre războinicii lor prinde vreun prizonier, îl decapitează, îi duce capul acasă şi îl înfige într-o ţeapă înălţată deasupra coşului de fum, astfel încât familia lui să trăiască sub protecţia mortului. Mai mult, fiecare marinar naufragiat sau care a fost adus în portul lor de vremea proastă este sacrificat în public lui Artemis Taurica. După riturile pregătitoare, ei îl doboară cu o măciucă şi îi pironesc capul retezat de o cruce, iar trupul este fie îngropat, fie aruncat în mare de pe faleza unde se află templul lui Artemis. Dar orice străin de rang princiar căzut în mâinile lor este ucis cu sabia de o preoteasă virgină a zeiţei, iar trupul îi este aruncat în focul sacru ce se ridică din Tartar şi arde în incinta sacră. Unii spun totuşi că, deşi veghează riturile şi săvârşeşte purificarea preliminară, precum şi tăierea părului victimei, preoteasa nu ucide ea însăşi. Vechea statuie a zeiţei pe care Oreste primise poruncă să o ia căzuse aici din Cer. Acest templu este susţinut de coloane grandioase, iar la el

se putea ajunge urcând patruzeci de trepte; altarul lui din marmură albă este în permanenţă pătat de sânge[3].

c. Artemis Taurica are mai multe nume greceşti: printre ele se numără Artemis Tauropolos sau Tauropole, Artemis Dictinna, Artemis Ortia, Toanteia şi Hecate, iar pentru latini ea este Trivia[4].

d. Or, Ifigenia fusese salvată de la sacrificiul din Aulis de Artemis, fiind învăluită într-un nor şi dusă în Chersonesul tauric, unde fusese numită de îndată Mare Preoteasă, singura care avea dreptul să atingă statuia sacră. Ulterior, taurienii au numit-o Artemis, Hecate sau Orsiloche. Ifigenia detesta sacrificiul uman, dar s-a supus cu evlavie zeiţei[5].

e. Oreste şi Pilade nu ştiau nimic despre toate acestea; ei mai credeau că Ifigenia murise la Aulis, sub cuţitul sacrificial. S-au grăbit totuşi spre ţinutul taurienilor într-o corabie cu cincizeci de vâslaşi pe care, la sosire, au lăsat-o ancorată şi păzită de vâslaşi, în timp ce ei s-au ascuns într-o peşteră de lângă ţărm. Intenţia lor era să se apropie de templu la căderea nopţii, dar au fost surprinşi mai înainte de nişte păstori naivi care, presupunând că erau Dioscurii sau vreun alt cuplu de nemuritori, s-au aruncat la pământ cuprinşi de veneraţie. În acel moment Oreste a înnebunit din nou, mugind ca un viţel şi urlând ca un câine; el a confundat o cireadă de viţei cu eriniile şi s-a năpustit afară din peşteră, cu sabia în mână, ca să le măcelărească. Atunci păstorii, treziţi la realitate, i-au prins pe cei doi prieteni şi i-au dus la templu, la ordinele lui Toas, pentru a fi sacrificaţi imediat[6].

f. În timpul riturilor preliminare, Oreste i-a vorbit în greacă Ifigeniei; curând, fiecare a descoperit cu bucurie identitatea celuilalt şi când Ifigenia a aflat natura însărcinării lui, a început să coboare statuia, ca el s-o poată lua. Însă Toas a apărut dintr-odată, devenit nerăbdător din cauza evoluţiei prea lente a sacrificiului, iar Ifigenia, ingenioasă, s-a prefăcut că mângâie statuia. I-a explicat lui Toas că zeiţa îşi întorsese privirea de la victimele pe care el i le-a trimis, deoarece unul era un matricid, iar celălalt, complice: ambii erau nepotriviţi pentru un sacrificiu. Ea trebuia să îi ducă, împreună cu statuia pe care prezenţa lor o pângărise, ca să fie purificaţi în mare şi să îi ofere zeiţei, la lumina torţelor, un sacrificiu de miei tineri. Între timp, Toas trebuia să purifice templul cu o torţă, să îşi acopere capul când apăreau necunoscuţii

şi să dea tuturor ordin să rămână acasă, pentru a evita astfel pângărirea.

g. Pe deplin amăgit, Toas a rămas o vreme pierdut în admiraţia sagacităţii ei, apoi s-a pornit să purifice templul. Iar Ifigenia, Oreste şi Pilade au dus statuia pe ţărm, luminaţi de torţe, dar acolo, în loc să se îmbăieze în mare, au dus-o în grabă la bordul vasului lor. Servitorii taurieni ai templului, care veniseră cu ei, au început abia atunci să-i bănuiască de trădare şi li s-au opus. Au fost copleşiţi, după o luptă aprigă, apoi vâslaşii lui Oreste au scos corabia în larg. Dar o vijelie puternică, stârnită dintr-odată, i-a împins din nou spre ţărmul pietros – şi ar fi pierit cu toţii dacă Poseidon nu ar fi potolit apele, la cererea Atenei; cu ajutorul unei brize prielnice, cu toţii au ajuns cu bine pe Insula Smintos[7].

h. Aceasta era patria lui Chrises, preotul lui Apollo, şi a nepotului său cu acelaşi nume, a cărui mamă, Chriseis, a propus să îi predea pe fugari lui Toas. Căci, deşi unii susţin că Atena îl vizitase pe Toas, care pregătea o flotă să plece în urmărirea lor, şi îl flatase cu atât de mult succes încât el consimţise până şi să le repatrieze pe sclavele Ifigeniei, este un fapt cert că el venise în Smintos cu intenţii criminale. Atunci, Chrises cel Bătrân, aflând identitatea oaspeţilor lui, i-a dezvăluit lui Chrises cel Tânăr că nu era, aşa cum Chriseis a pretins mereu, fiul lui Apollo, ci al lui Agamemnon, şi, prin urmare, era frate vitreg cu Oreste şi cu Ifigenia. Aflând acestea, Chrises şi Oreste s-au năpustit împreună în contra lui Toas, pe care au izbutit să-l ucidă; iar Oreste a luat statuia şi a navigat în siguranţă spre casă, în Micene, unde eriniile, în cele din urmă, au renunţat la urmărirea lor[8].

i. Dar unii spun că o furtună l-a împins pe Oreste spre Rodos, unde, potrivit cu spusele Oracolului helian, a aşezat statuia pe un zid al oraşului. Alţii zic că, de vreme ce Atica era ţinutul în care i se spusese să o aducă, din ordinele lui Apollo, Atena l-a vizitat în Smintos şi i-a indicat ca destinaţie oraşul de frontieră Brauron: statuia trebuia adăpostită acolo, în templul lui Artemis Tauropolos, şi îmbunată cu sânge din gâtul unui bărbat. Artemis a desemnat-o pe Ifigenia ca preoteasă a templului, unde era sortită să îşi sfârşească zilele în pace; printre privilegiile ei se numărau veşmintele femeilor bogate care muriseră în chinurile facerii. Potrivit acestei relatări, corabia a tras în cele din urmă la ţărm în

Brauron, unde Ifigenia a depus statuia, apoi, în timp ce se construia templul, s-a dus cu Oreste la Delfi; acolo s-a întâlnit cu Electra în altar, pe care a adus-o înapoi în Atena, ca să se căsătorească cu Pilade[9].

j. Ceea ce se pretinde că ar fi statuia autentică de lemn a lui Artemis Taurica încă mai poate fi văzută în Brauron. Dar unii spun că e o copie, originalul fiind capturat de Xerxes, în timpul nefericitei lui expediţii contra Greciei, şi dus în Susa; apoi, mai spun ei, statuia a fost oferită laodiceenilor de regele Seleucos al Siriei, care o venerează până în ziua de azi. Iar alţii, nedorind să îi atribuie acest merit lui Xerxes, spun că Oreste însuşi, la întoarcerea acasă din Chersonesul tauric, a fost dus de o furtună în regiunea numită acum Seleucia, unde a lăsat statuia, şi că locuitorii de acolo au redenumit Muntele Melantios, unde Oreste s-a vindecat în cele din urmă de nebunia lui, spunându-i Muntele Amanon, adică „nenebun", în amintirea lui. Dar lidienii, care au un sanctuar al lui Artemis Anaitis, susţin şi ei că ar poseda statuia, la fel şi locuitorii din Comana, în Capadocia, al căror oraş se spune că şi-a primit numele de la cosiţele de doliu (*comai*) pe care Oreste le-a depus acolo atunci când a adus riturile lui Artemis Tauropolos în Capadocia[10].

k. Iar alţii spun că Oreste a ascuns statuia într-o legătură de lemne şi a dus-o în Aricia din Italia, unde a murit el însuşi şi a fost îngropat, oasele fiindu-i duse apoi la Roma; şi că statuia a fost trimisă din Aricia în Sparta, deoarece cruzimea riturilor ei îi nemulţumea pe romani, iar acolo a fost pusă în Sanctuarul lui Artemis Ortia („Cea Dreaptă")[11].

l. Dar spartanii susţin că statuia a fost a lor cu mult înainte de întemeierea Romei, Oreste aducând-o cu el atunci când a devenit regele lor şi ascunzând-o într-o pădure de sălcii. Timp de secole, spun ei, locul a fost uitat, până când, într-o zi, Astrabacos şi Alopecos, doi prinţi din casa regală, au intrat în acea pădure din întâmplare şi au înnebunit la vederea statuii înfiorătoare, care era ţinută în poziţie verticală de crengile de salcie înfăşurate în jurul ei – de aici şi numele ei, Ortia sau Lygodesma.

m. De îndată ce statuia a fost adusă în Sparta, o ceartă de rău augur a izbucnit între adepţii rivali ai lui Artemis, care aduceau sacrificii împreună la altarul ei: mulţi dintre ei au fost ucişi chiar

în sanctuar, iar cei rămaşi au murit de ciumă la puţin timp după aceea. Atunci când un oracol i-a sfătuit pe spartani să îmbuneze statuia scăldând altarul în sânge de om, ei au tras la sorţi o victimă şi au sacrificat-o, iar acea ceremonie a fost repetată anual, până când regele Licurg, care detesta sacrificiile umane, a interzis-o şi a ordonat, în schimb, ca la altar să fie biciuiţi băieţi până la sânge[12]. O dată pe an, băieţii spartani se întrec în a vedea cine poate să îndure cele mai multe lovituri de bici. Preoteasa lui Artemis asistă la concurs, purtând statuia care, deşi mică şi uşoară, a dobândit un asemenea gust de sânge, din vremurile în care taurienii îi ofereau sacrificii omeneşti, încât, chiar şi acum, dacă cei ce mânuiesc bicele lovesc prea cu milă când băiatul e de origine nobilă sau nemaivăzut de frumos, statuia devine prea grea de ţinut în braţe, iar preoteasa îi mustră pe biciuitori: „Mai tare, mai tare! Mă striviţi sub greutatea ei!”[13].

n. Prea puţină crezare ar trebui dată poveştii conform căreia Elena şi Menelaos s-au dus în căutarea lui Oreste şi, sosind printre taurieni la puţin timp după el, Ifigenia i-ar fi sacrificat zeiţei pe amândoi[14].

*

1. Nerăbdarea mitografilor de a ascunde tradiţiile barbare se observă în mod evident în această legendă şi în variantele ei. Printre elementele suprimate sunt răzbunarea lui Artemis contra lui Agamemnon pentru uciderea Ifigeniei şi răzbunarea lui Eax, de asemenea contra lui Agamemnon, pentru uciderea fratelui său, Palamede. La origine, mitul pare să fi fost cam aşa: Agamemnon s-a lăsat convins de celelalte căpetenii să o execute pe fiica sa, Ifigenia, ca vrăjitoare, atunci când expediţia grecească împotriva Troiei a fost reţinută în Aulis din cauza vântului neprielnic. Artemis, căreia Ifigenia îi slujea drept preoteasă, l-a făcut pe Agamemnon să plătească pentru această ofensă la adresa ei: ea l-a ajutat pe Egist să îl înlocuiască şi să îl ucidă la întoarcere. Tot ea l-a inspirat pe Eax să îl ducă pe Oreste într-o călătorie în ţinutul recuperat din râul Scamandru şi, astfel, să-l ajute să scape de erinii; căci Atena avea să-l protejeze acolo (*115.*4*). În schimb, Eax a ajuns în Brauron, unde Oreste a fost aclamat ca *pharmacos*-ul anual, un ţap

ispăşitor pentru vinovăţia locuitorilor, şi i-a fost tăiat gâtul de către preoteasa virgină a lui Artemis. De fapt, Eax i-a spus Electrei adevărul atunci când s-au întâlnit la Delfi: că Oreste fusese sacrificat de Ifigenia, care pare să fi fost un nume al lui Artemis (*117.*1*).

2. Grecilor patriarhali dintr-o epocă mai târzie le va fi displăcut acest mit – o versiune a lui care făcea din Menelaos, nu din Oreste, obiectul răzbunării lui Artemis fiind păstrată de Photios. Ei îl disculpau pe Agamemnon de crimă şi pe Artemis pentru că s-a opus voinţei lui Zeus, spunând că ea a fost cea care o salvase pe Ifigenia şi a dus-o departe, ca să fie preoteasă sacrificială – nu în Brauron, ci printre taurienii sălbatici, pentru a căror acţiune ei, grecii, nu erau responsabili. Şi că, fără îndoială, nu ea l-a ucis pe Oreste (şi nici pe vreo altă victimă grecească), ci, dimpotrivă, l-a ajutat să ducă statuia taurică în Grecia, la ordinul lui Apollo.

3. Această poveste care salvează aparenţele, influenţată de mitul expediţiei lui Iason în Marea Neagră – în versiunea lui Servius, Oreste fură statuia din Colhida, nu din Chersonesul tauric –, explica tradiţia tăierii gâtului unor victime umane din Brauron, modificată acum în extragerea unei picături de sânge dintr-o tăietură uşoară, precum şi sacrificiile similare din Micene, Aricia, Rodos şi Comana. „Tauropolos” sugerează sacrificii de tauri în Creta, ritual care a supravieţuit în Bufonia din Atena (Pausanias I.28.11); este probabil ca la origine victima să fi fost regele sacru.

4. Riturile de fertilitate spartane, despre care se spune că ar fi implicat cândva şi ele sacrificii umane, erau săvârşite în cinstea lui Artemis Ortia. Dacă e să judecăm după practica primitivă din alte părţi ale Mediteranei, victima era legată cu chingi din ramuri de salcie, încărcate de magie lunară, de o statuie – sau un trunchi sacru de copac, poate de păr (*74.*6*) – şi biciuită până când loviturile îi induceau o reacţie erotică şi ejacula, fecundând pământul cu spermă şi sânge. Numele lui Alopecos şi legenda bine-cunoscută a tânărului care a îngăduit ca organele lui vitale să fie roase de o vulpe, mai degrabă decât să strige, sugerează că Zeiţa-vulpe din Teumesa era adorată şi în Sparta (*49.*2* şi 89.*8*).

5. Meteoriţilor le erau acordate adesea onoruri divine, ca şi micilor obiecte rituale de origine incertă care puteau fi explicate ca fiind căzute în mod similar din cer – cum ar fi vârfuri de lance

neolitice lucrate atent, identificate cu fulgere ale lui Zeus de grecii de mai târziu (aşa cum săgeţile de cremene sunt numite „săgeţi ale elfilor” în zona rurală engleză), sau pilugul de bronz ascuns în podoaba capilară purtată de statuia lui Artemis din Efes. Despre statuile înseşi, cum ar fi Artemis din Brauron şi Atena din lemn de măslin din Erehteion, se spunea atunci că şi ele ar fi căzut din cer, printr-o gaură din acoperiş (*158.*k*). Este posibil ca imaginea din Brauron să conţină un cuţit sacrificial străvechi din obsidian – o sticlă vulcanică din Insula Melos – cu care era tăiat gâtul victimelor.

6. Legenda despre Osiris care a arat Chersonesul tauric (Crimeea) pare forţată, dar Herodot insistă asupra unei legături strânse dintre Colhida şi Egipt (II.104), iar Colhida a fost confundat aici cu ţinutul taurienilor. Asemenea lui Triptolem, Osiris se spune că ar fi introdus agricultura în multe ţinuturi străine (*24.*m*).

1. Apollodor, *Epitome* VI.26; Euripide, *Ifigenia în Taurida* 77 şi 970 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 120.
2. Euripide, *Ifigenia în Taurida* 32; Scolie la Apollonios din Rodos III.997; Eustathios, *Despre Dionysos* 306; Apollodor, *Epitome* VI.26.
3. Herodot IV.103; Ovidiu, *Ponticele* III.2.45 şi urm.; Apollodor, *Epitome* VI.26; Euripide, *Ifigenia în Taurida* 40 şi urm. şi 88 şi urm.
4. Diodor din Sicilia IV.44.7; Sofocle, *Aiax* 172; Pausanias I.23.9; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.116; Valerius Flaccus VIII.208; Ovidiu, *Ibis* 384 şi *Ponticele* III.2.71; *Orphic Argonautica* 1065.
5. Euripide, *Ifigenia în Taurida* 784 şi 1045; Ovidiu, *Ponticele* III.2.45 şi urm.; Herodot IV.103; Hesiod, *Catalogul femeilor*, citat de Pausanias I.43.1; Ammianus Marcellinus XXII.8.34.
6. Hyginus, *Fabula* 120; Apollodor, *Epitome* VI.27.
7. Ovidiu, *Ponticele*, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.*; Euripide, *Ifigenia în Taurida* 1037 şi urm.
8. Hyginus, *Fabulele* 120 şi 121; Euripide, *Ifigenia în Taurida* 1435 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 121.
9. Apollodor, *Epitome* VI.27; Euripide, *Ifigenia în Taurida* 89-91 şi 1446 şi urm.; Pausanias I.33.1; Tzetzes, *Despre Licofron* 1374.
10. Pausanias I.23.9, III.16.6 şi VIII.46.2; Tzetzes, *loc. cit.*; Strabon XII.2.3.
11. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.116 şi VI.136; Hyginus, *Fabula* 261.
12. Pausanias III.16.6-7.

13. Hyginus, *Fabula* 261; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.116; Pausanias, *loc. cit.*
14. Ptolemeu Hefestion IV, citat de Photios p. 479.

117. Domnia lui Oreste

a. Aletes, fiul lui Egist, a uzurpat regatul din Micene, dând crezare zvonului răuvoitor [răspândit de Eax?] că Oreste şi Pilade fuseseră sacrificaţi pe altarul lui Artemis Taurica. Dar Electra, îndoindu-se de adevărul zvonului, s-a dus să consulte Oracolul din Delfi. Ifigenia tocmai sosise în Delfi, iar Eax [?] a arătat cu degetul către Electra, ca ucigaşă a lui Oreste. Ca să se răzbune, ea a luat un lemn aprins din altar şi, nerecunoscând-o pe Ifigenia după trecerea atâtor ani, era pe punctul de a o orbi, când Oreste însuşi a intrat şi i-a povestit tot ce se întâmplase. Toţi copiii lui Agamemnon s-au întors atunci bucuroşi în Micene, unde Oreste a pus capăt vrajbei dintre Casa lui Atreu şi Casa lui Tiest ucigându-l pe Aletes, despre a cărui soră, Erigona, se spune că ar fi pierit şi ea de mâna lui dacă Artemis nu ar fi dus-o în Atica. Dar după aceea, resentimentele lui Oreste faţă de ea s-au mai domolit[1].

b. Unii spun că Ifigenia a murit fie în Brauron, fie în Megara, unde are acum un sanctuar; alţii, că Artemis a imortalizat-o sub numele de Tânăra Hecate. Electra, căsătorită cu Pilade, i-a născut pe Medon şi Strofios al Doilea; ea este îngropată la Micene. Oreste s-a căsătorit cu verişoara lui, Hermione – care asistase la uciderea sacrificială a lui Neoptolem, fiul lui Ahile, cu care era logodită[2]. Cu ea, Oreste a devenit tată al lui Tisamenos, moştenitorul şi succesorul lui, iar cu Erigona, a doua lui soţie, tată al lui Pentilos[3].

c. Când Menelaos a murit, spartanii l-au chemat pe Oreste să devină regele lor, preferându-l, ca nepot al lui Tindar, lui Nicostratos şi Megapentes, zămisliţi de Menelaos cu o sclavă tânără. Oreste, care, cu sprijinul trupelor furnizate de aliaţii lui din Focida, adăugase deja o mare parte a Arcadiei la domeniile lui miceniene, s-a făcut acum stăpân şi peste Argos, căci regele Cilarabes, nepotul lui Capaneu, murise fără moştenitori. A cucerit

şi Ahaia, dar, supunându-se Oracolului din Delfi, în cele din urmă a emigrat din Micene în Arcadia, unde, la vârsta de şaptezeci de ani, a murit muşcat de şarpe în Oresteion sau Oresteia, oraşul pe care îl întemeiase în timpul exilului său4.

d. Oreste a fost îngropat în Tegeea, dar în timpul domniei lui Anaxandrides, corege cu Aristo, singurul laconian care a avut vreodată două soţii şi a ocupat două case în acelaşi timp, spartanii, disperaţi din pricină că până atunci pierduseră toate bătăliile contra tegeenilor, au mers la Delfi să ceară sfat şi li s-a recomandat să intre în posesia osemintelor lui Oreste. Cum locul unde se aflau acestea nu era cunoscut, ei l-au trimis pe Lihas, unul dintre binefăcătorii Spartei, să obţină informaţii suplimentare. El a primit următorul răspuns, în hexametri:

Nivelează şi netezeşte câmpia Tegeei din Arcadia. Du-te
Acolo unde două vânturi bat pururea, din trebuinţă;
Unde o lovitură răsună după alta şi un rău se abate peste altul;
Acolo pământul a toate născător îl cuprinde pe prinţul căutat de tine.
Adu-l în casa ta şi astfel vei fi stăpân peste Tegeea!

Din cauza unui armistiţiu vremelnic dintre cele două state, Lihas nu a întâmpinat nici o piedică în a merge în Tegeea, unde a dat de un fierar care meşterea o sabie de fier, şi nu de bronz, şi a rămas mut de uimire la priveliştea inedită. „Această lucrare te surprinde?”, a întrebat fierarul jovial. „Ei bine, am aici ceva care te va surprinde şi mai mult! Este un coşciug de şapte coţi lungime care conţine un cadavru de aceeaşi lungime, pe care l-am găsit sub podeaua fierăriei în timp ce săpam acolo un puţ.”

e. Lihas s-a gândit că vânturile menţionate în versuri trebuiau să fie cele iscate de foalele fierarului, loviturile sunt cele ale ciocanului său, iar răul de peste rău e vârful ciocanului care făurea sabia de fier – căci Epoca Fierului a adus cu ea vremuri crude. El s-a întors de îndată cu acele veşti în Sparta, unde judecătorii s-au prefăcut, la sugestia lui, că îl condamnă pentru o crimă violentă; apoi a fugit în Tegeea ca şi cum ar fi făcut-o ca să scape de execuţie

şi l-a convins pe fierar să-l ascundă în fierăria lui. La miezul nopţii a furat osemintele din coşciug şi s-a întors în grabă în Sparta, unde le-a reînhumat lângă sanctuarul Ursitelor, mormânt ce încă mai poate fi văzut acolo. De atunci, armatele spartane le-au învins întotdeauna pe cele din Tegeea[5].

f. Lancea care i-a servit lui Pelops drept sceptru, mânuită şi de nepotul lui, Oreste, a fost descoperită în Focida cam în acelaşi timp, zăcând îngropată împreună cu o comoară de aur la hotarul dintre Cheroneea şi Panopeea, unde probabil că fusese ascunsă de Electra. Când tezaurul a fost supus unei judecăţi de partaj, locuitorii din Panopeea s-au mulţumit cu aurul, dar cei din Cheroneea au luat sceptrul, iar acum îl venerează ca zeitate supremă a lor. Fiecare preot al lăncii, numit anual, o ţine în casa lui, oferind victime zilnice divinităţii acesteia, precum şi mese pline cu tot felul de mâncăruri[6].

g. Totuşi unii neagă că Oreste a murit în Arcadia. Ei spun că, după perioada lui de exil de acolo, un oracol i-a dat ordin să meargă în Lesbos şi Tenedos şi să întemeieze colonii, cu colonişti din diverse oraşe, inclusiv din Amicle. El a făcut întocmai, numind eolian noul lui popor, deoarece Eol era cel mai apropiat strămoş comun al lor, dar a murit la puţin timp după construirea unui oraş în Lesbos. Ei spun că această migraţie a avut loc cu patru generaţii înaintea celei ioniene. Alţii, însă, declară că fiul lui Oreste, Pentilos, nu Oreste însuşi, a cucerit Lesbosul, că nepotul lui, Gras, ajutat de spartani, a ocupat ţinutul dintre Ionia şi Misia, numit acum Eolis, şi că un alt nepot, Arhelaos, i-a dus pe coloniştii eolieni în actualul oraş Cizicene, lângă Dascileion, pe ţărmul sudic al Mării Marmara[7].

h. Între timp, Tisamenos a moştenit coloniile tatălui său, dar a fost alungat din oraşele capitală Sparta, Micene şi Argos de fiii lui Heracle şi s-a refugiat împreună cu armata lui în Ahaia. Fiul lui, Cometes, a emigrat în Asia[8].

*

1. Ifigenia pare să fi fost un nume al lui Artemis, cea din vechime, care nu era doar Fecioară, ci şi Nimfă – „Ifigenia” înseamnă „mamă a unei rase puternice” –, şi Babă, adică Moirele sau Tripla Hecate. Se spune că Oreste ar fi domnit în atât de multe

locuri, încât numele lui trebuie privit şi ca nume generic. Moartea lui produsă de o muşcătură de şarpe, în Oresteia din Arcadia, îl pune în legătură cu alţi regi din vechime, cum ar fi Apesantos, fiul lui Acrisios (*123.e), care poate fi identificat cu Ofeltes din Nemeea (*106.g), Munitos, fiul lui Acamas (*168.e), Mopsos Lapitul (*154.f), muşcat de un şarpe libian, şi egipteanul Ra, o ipostază a lui Osiris, şi el muşcat de un şarpe libian. Aceste muşcături sunt întotdeauna la călcâi; în unele cazuri, printre care şi cele ale centaurilor Chiron şi Folos, Talus Cretanul, Ahile Mirmidonul şi Filoctet din Eubeea, veninul pare să fi fost transmis prin vârful unei săgeţi (*92.10). Oreste din Arcadia era, de fapt, un pelasgian cu legături libiene.

2. Salvarea de către Artemis a Erigonei de răzbunarea lui Oreste este un alt incident al ostilităţii dintre Casa lui Tiest, ajutată de Artemis, şi Casa lui Atreu, ajutată de Zeus. Numele lui Tisamenos („putere răzbunătoare”) sugerează că vrajba a fost lăsată moştenire generaţiei următoare, deoarece, potrivit uneia dintre relatările lui Apollodor (*Epitome* VI.28), acesta era fiul Erigonei, nu al lui Hermione. Pe parcursul poveştii acestei vrajbe, trebuie să ne amintim că acea Artemis care aici îşi măsoară puterile cu Zeus este vechea şi matriarhala Artemis, şi nu sora geamănă şi tandră a lui Apollo, fecioara iubitoare de vânătoare; mitografii au făcut tot posibilul să ascundă participarea activă a lui Apollo de partea lui Zeus în această ceartă divină.

3. Oasele de uriaşi, identificate de obicei cu cele ale unui trib strămoşesc, erau privite ca mijloace magice de ocrotire a unui oraş; astfel, atenienii au recuperat din Scyros, prin inspiraţie oraculară, ceea ce ei pretindeau a fi osemintele lui Tezeu şi le-au adus înapoi în Atena (*104.i). Este foarte posibil ca osemintele să fi fost neobişnuit de mari, deoarece o rasă de giganţi – a cărei ramură este populaţia watusi hamitică din Africa Ecuatorială – se dezvoltase în Europa neolitică, iar scheletele lor de 2,15 metri au fost găsite ocazional chiar şi în Britania. Nativii anakim din Palestina şi Caria (*88.3) aparţineau acestei rase. Totuşi, dacă Oreste era un aheu din perioada Războiului Troian, atenienii nu puteau să-i fi găsit şi măsurat scheletul, de vreme ce nobilii homerici practicau incinerarea, nu înhumarea în stil neolitic.

4. „Un rău se abate peste altul” este interpretat de obicei drept sabia de fier care era bătută pe o nicovală de fier, dar nicovalele de

piatră au constituit regula până într-o epocă relativ târzie, încât capul unui ciocan care cade pe sabie este explicaţia mai probabilă – deşi, într-adevăr, ciocanele de fier au fost şi ele rare înaintea epocii romane. Fierul era un metal prea sfânt şi rar pentru ca micenienii să-l folosească în mod curent – nefiind extras din minereu, ci din meteoriţii de provenienţă divină –, iar atunci când, în cele din urmă, în Grecia au fost importate arme de fier din Tibarene, de la Marea Neagră, procesul de topire şi fabricare a rămas o vreme secret. Fierarii au continuat să fie numiţi „lucrători în bronz" chiar şi în perioada elenistică, dar de îndată ce toată lumea a putut intra în posesia unei arme sau unelte de fier, epoca mitului a luat sfârşit, fie şi doar pentru că fierul nu se număra printre cele cinci metale consacrate zeiţei şi puse în legătură cu riturile calendarului, anume argint, aur, cupru, cositor şi plumb (*53.*2*).

5. Sceptrul-lance al lui Pelops, simbol al suveranităţii, aparţinea în mod evident preotesei aflate la conducere; astfel, potrivit lui Euripide, lancea cu care a fost omorât Enomaos – probabil acelaşi instrument – a fost ascunsă în dormitorul Ifigeniei, după care Clitemnestra a revendicat posesia ei (Sofocle, *Electra* 651), iar Pausanias spune că Electra a adus-o în Focida. Grecii din Asia Mică erau fericiţi să considere că Oreste întemeiase prima colonie eoliană de acolo, numele lui fiind unul din titlurile lor regale. Este posibil ca ei să se fi bazat pe o tradiţie care se referea la o nouă etapă din istoria regalităţii: atunci când domnia unui rege ajungea la sfârşit, el era scutit de moarte şi i se permitea să sacrifice un substitut – un fapt criminal care ar putea explica al doilea exil al lui Oreste –, după care putea să conducă o colonie de peste mări. Mitografii care explicau faptul că spartanii îl preferau pe Oreste fiilor lui Menelaos, deoarece aceştia erau născuţi dintr-o sclavă, uitaseră că descendenţa era încă matriliniară. Ca micenian, Oreste putea domni prin căsătoria cu moştenitoarea spartană Hermione; fraţii ei trebuiau să îşi caute regate altundeva. În Argolida, o prinţesă putea să aibă copii născuţi cu un sclav, iar pe soţul ţăran al Electrei din Micene nu îl împiedica nimic să aibă copii pretendenţi la tron.

6. Tradiţia psalmistului că „vremea unui om e de trei ori douăzeci şi încă zece ani" era întemeiată nu pe observaţie, ci pe

teoria religioasă: şapte era numărul sfinţeniei, iar zece cel al perfecţiunii. În mod similar, Oreste a ajuns la şaptezeci de ani.

7. Este posibil ca încălcarea tradiţiei monogame de către Anaxandrides să se fi datorat necesităţii dinastice; poate că Aristo, coregele lui, a murit cu prea puţin timp înainte de sfârşitul domniei sale ca să se justifice o nouă încoronare şi, de vreme ce Anaxandrides domnise în virtutea căsătoriei cu o moştenitoare, el l-a înlocuit pe acesta atât ca rege, cât şi ca soţ.

8. Documentele hitite arată că exista deja un regat aheean în Lesbos la sfârşitul secolului al XIV-lea î.Hr.

1. Hyginus, *Fabula* 122.
2. Euripide, *Ifigenia în Taurida* 1464 şi 915; Pausanias I.43.1 şi X.24.4-5; Hellanicos, citat de Pausanias II.16.5; Hyginus, *Fabula* 123; Strabon IX.3.9.
3. Apollodor, *Epitome* VI.28; Cinaethon, citat de Pausanias II.18.5; Tzetzes, *Despre Licofron* 1374.
4. Pausanias II.18.5 şi VIII.5.1-3; Asclepiades, citat de scolia la *Oreste* de Euripide 1647; Apollodor, *loc. cit.*; Tzetzes, *loc. cit.*
5. Pausanias III.3.7; III.11.8; III.3.5-7 şi VIII.54.3; Herodot I.67-8.
6. Pausanias IX.40.6.
7. Pindar, *Ode nemeene* XI.33-5; Hellanicos, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 1374; Pausanias III.2.1; Strabon XIII.1.3.
8. Pausanias II.8.6-7 şi VII.6.21.

118. Naşterea lui Heracle

a. Electrion, fiul marelui rege Perseu al Micenei şi soţ al lui Anaxo, s-a pornit într-o expediţie de pedepsire a tafienilor şi teleboilor, care se aliaseră ca să-i fure vitele, jaful fiind plănuit de un oarecare Pterelaos, un pretendent la tronul micenian, expediţie care a avut drept rezultat moartea celor opt fii ai lui Electrion. În timp ce el era plecat, nepotul lui, regele Amfitrion din Trezena, a îndeplinit funcţia de regent în locul lui. „Stăpâneşte bine, iar când eu mă voi întoarce victorios te vei căsători cu Alcmene, fiica mea”, i-a strigat Electrion în loc de rămas-bun. Informat de regele Elidei că vitele furate se aflau acum în posesia lui, Amfitrion i-a plătit răscumpărarea mare cerută şi l-a chemat înapoi pe Electrion ca să le identifice. Deloc încântat să afle că Amfitrion a crezut că el va achita răscumpărarea, Electrion l-a întrebat aspru ce drept aveau eleenii să vândă o proprietate furată şi de ce tolerase o fraudă. Necatadicsind să răspundă, Amfitrion şi-a descărcat nervii aruncând o măciucă într-una din vacile rătăcite de cireadă; măciuca s-a lovit de coarnele ei, a ricoşat şi l-a ucis pe Electrion. Atunci Amfitrion a fost surghiunit din Argolida de unchiul lui, Stenelos, care a pus mâna pe Micene şi Tirint şi a încredinţat restul ţării, cu Midea drept capitală, lui Atreu şi Tiest, fiii lui Pelops[1].

b. Însoţit de Alcmene, Amfitrion a fugit la Teba, unde regele Creon l-a purificat şi i-a dat-o pe sora lui, Perimede, în căsătorie lui Licimnios, unicul fiu rămas în viaţă al lui Electrion, un bastard născut de o frigiană pe nume Midea[2]. Dar evlavioasa Alcmene nu voia să se împreuneze cu Amfitrion până când el nu avea să răzbune moartea celor opt fraţi ai ei. Prin urmare, Creon i-a dat permisiunea să adune o armată beoţiană în acest scop, cu condiţia să scape Teba de vulpea din Teumesa, ceea ce Amfitrion a şi făcut, împrumutându-l pe Lelaps, ogarul cel vestit al atenianului Cefalos.

Apoi, cu ajutorul contingentelor din Atena, Focida, Argos şi Locrida, i-a înfrânt pe teleboi şi pe tafieni şi a cedat insulele lor aliaţilor lui, printre care şi unchiul său Heleios.

c. Între timp, profitând de lipsa lui Amfitrion, Zeus a luat chipul lui şi, asigurând-o pe Alcmene că fraţii ei erau acum răzbunaţi – de vreme ce Amfitrion repurtase într-adevăr victoria chiar în dimineaţa aceea –, s-a împreunat cu ea o noapte întreagă, pe care a făcut-o să aibă lungimea a trei nopţi[3]. Căci Hermes, la ordinul lui Zeus, îi poruncise lui Helios să stingă focurile solare, să pună Orele să îşi deshame atelajul şi să petreacă ziua următoare acasă, deoarece procrearea unui luptător atât de grandios precum cel la care se gândea Zeus nu putea fi făcută în pripă. Helios s-a supus, bodogănind despre vremurile bune în care ziua era zi şi noaptea, noapte, iar Cronos, pe atunci Zeul Atotputernic, nu îşi părăsea soţia legiuită ca să fugă la Teba în cătare de aventuri amoroase. Hermes a ordonat apoi Lunii să meargă încet, iar Somnului să facă omenirea să doarmă astfel încât nimeni să nu observe ce se întâmplă[4]. Pe deplin amăgită, Alcmene l-a ascultat încântată pe Zeus cum îi povesteşte despre zdrobitoarea înfrângere a lui Pterelaos din Ehalia şi a petrecut în mod nevinovat cu presupusul ei soţ timp de treizeci şi şase de ore întregi. A doua zi, când Amfitrion s-a întors acasă, vorbind cu elocvenţă despre victorie şi despre iubirea lui pentru ea, Alcmene nu l-a primit în patul ei cu entuziasmul la care el sperase. „Noaptea trecută nu am dormit deloc”, s-a plâns ea. „Şi te aştepţi cumva ca eu să ascult de două ori povestea isprăvilor tale?” Neputând să înţeleagă acele remarce, Amfitrion l-a consultat pe clarvăzătorul Tiresias, care i-a spus că fusese încornorat de Zeus; şi nu a mai îndrăznit apoi niciodată să se culce cu Alcmene, de teamă să nu-şi atragă gelozia divină[5].

d. Nouă luni mai târziu, în Olimp, s-a întâmplat ca Zeus să se laude că zămislise un fiu aflat acum pe punctul de a se naşte şi care avea să se numească Heracle, ceea ce înseamnă „Gloria Herei”, şi care avea să conducă nobila Casă a lui Perseu. Auzind acestea, Hera l-a pus să promită că orice prinţ născut înainte de căderea nopţii în Casa lui Perseu avea să fie rege. Când Zeus a rostit jurământul, Hera s-a dus îndată la Micene, unde i-a grăbit chinurile facerii lui Nicipe, soţia regelui Stenelos. Apoi s-a dus în Teba şi s-a aşezat pe jos, cu picioarele încrucişate în faţa uşii lui Alcmene, şi-a

legat hainele cu noduri şi şi-a împreunat degetele, făcând astfel să întârzie naşterea lui Heracle până când Euristeu, fiul lui Stenelos, un copil conceput doar cu şase lui în urmă, se afla deja în leagăn. Atunci când a apărut Heracle, o oră mai târziu, s-a văzut că el avea un frate geamăn pe nume Ificles, fiu al lui Amfitrion şi mai tânăr decât el cu o noapte. Dar unii spun că Heracle, şi nu Ificles, era mai tânăr cu o noapte, iar alţii, că gemenii fuseseră zămisliţi în aceeaşi noapte şi născuţi împreună, şi că Tatăl Zeus a iluminat în mod divin camera de naştere. La început, Heracle a fost numit Alceu sau Palemon[6].

e. Când Hera s-a întors în Olimp şi s-a lăudat senină cu succesul ei în a o ţine pe Ilitia, Zeiţa Naşterii, la uşa lui Alcmene, Zeus a fost cuprins de o furie de nestăpânit; a înşfăcat-o pe fiica lui cea mare, pe Ate, care îl făcuse să fie orb la înşelăciunea Herei, şi a jurat solemn că ea nu avea să mai intre vreodată în Olimp. A apucat-o de părul ei auriu şi a învârtit-o, apoi a azvârlit-o, iar Ate a căzut rostogolindu-se spre pământ. Chiar dacă Zeus nu îşi putea lua îndărăt cuvântul, permiţându-i lui Heracle să domnească peste Casa lui Perseu, a convins-o totuşi pe Hera să accepte ca, după ce el va îndeplini oricare douăsprezece munci i-ar fi poruncit Euristeu, fiul lui să devină zeu[7].

f. Or, spre deosebire de fostele iubite pământene ale lui Zeus, începând cu Niobe, Alcmene fusese aleasă nu atât pentru plăcerea lui – chiar dacă ea le întrecea în frumuseţe, maiestate şi înţelepciune pe toate celelalte femei din vremea ei –, ci pentru a zămisli un fiu care să fie îndeajuns de puternic încât să-i protejeze atât pe zei, cât şi pe oameni împotriva nimicirii. Alcmene, a şaisprezecea femeie după Niobe, a fost ultima muritoare cu care Zeus s-a împreunat, căci el nu credea că ar putea zămisli un erou asemănător lui Heracle cu vreo alta, iar pe Alcmene a respectat-o atât de mult, încât, în loc să o violeze cu brutalitate, s-a străduit să se deghizeze în Amfitrion şi să o curteze prin cuvinte şi îmbrăţişări pline de tandreţe. El ştia că Alcmene nu poate fi coruptă, iar când i-a oferit în zori un pocal carchesian de mare preţ, ea l-a acceptat fără întrebări, crezând că e vreo pradă câştigată în luptă, moştenire de-a lui Teleboas de la tatăl lui, Poseidon[8].

g. Unii spun că Hera nu a împiedicat ea însăşi naşterea lui Alcmene, ci a trimis o vrăjitoare, şi că Historis, fiica lui Tiresias, le-

a păcălit scoţând un strigăt de bucurie în camera de naştere – care încă mai poate fi văzută la Teba –, astfel încât ele au plecat şi au permis copilului să se nască. Potrivit altora, Ilitia a fost cea care a împiedicat naşterea, în numele Herei, iar o slujnică credincioasă a lui Alcmene, Galantis sau Galen cea cu păr galben, a fost cea care a ieşit din camera de naştere ca să anunţe că Alcmene născuse, ceea ce nu era adevărat. Când Ilitia a sărit în picioare, surprinsă, şi-a desfăcut degetele şi şi-a descrucişat picioarele, atunci Heracle s-a născut, iar Galantis a râs de reuşita păcălelii ei – ceea ce a făcut-o pe Ilitia să o ia de păr şi să o prefacă în nevăstuică. Galantis a continuat să frecventeze casa lui Alcmene, dar a fost pedepsită de Hera pentru că minţise: a fost condamnată pentru veşnicie să îşi aducă pe lume puii prin gură. Când tebanii îi aduc lui Heracle onoruri divine, ei încă îi mai oferă sacrificii preliminare lui Galantis, care este numită şi Galintias şi este descrisă drept fiică a lui Pretos, spunând că ea a fost doica lui Heracle, şi că el i-a construit un sanctuar[9].

h. Această relatare tebană este luată în râs de atenieni. Ei susţin că Galantis era o prostituată, transformată în nevăstuică de Hecate drept pedeapsă pentru practicarea unei pofte senzuale nefireşti, şi care, atunci când Hera a prelungit nejustificat naşterea lui Alcmene, s-a întâmplat să treacă pe acolo şi să o sperie, făcând-o să nască[10].

i. Naşterea lui Heracle este celebrată în a patra zi a fiecărei luni. Dar unii susţin că el s-a născut atunci când Soarele intra în zodia a zecea, alţii, că Ursa-Mare, care mergea spre vest la miezul nopţii, pe deasupra lui Orion – ceea ce face când Soarele părăseşte zodia a douăsprezecea –, a privit în jos, spre el, în a zecea lună a lui[11].

*

1. Alcmene („puternică la mânie”) trebuie să fi fost la origine un nume micenian al Herei, a cărei suveranitate divină era protejată de Heracle („gloria Herei”) împotriva încălcărilor din partea duşmanului ei aheu Perseu („distrugătorul”). Aheii au triumfat în cele din urmă, iar descendenţii lor l-au revendicat pe Heracle drept membru al Casei uzurpatoare a lui Perseu. Faptul că Hera îl detesta pe Heracle este probabil o invenţie târzie; el era venerat de

dorienii care stăpâneau Elida, iar acolo depăşea puterea Herei.

2. Diodor din Sicilia (III.73) scrie despre cei trei eroi numiţi Heracle: un egiptean, un dactyl cretan şi fiul lui Alcmene. Cicero creşte numărul lor la şase (*Despre natura zeilor* III.16); Varro, la patruzeci şi patru (Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.564). Herodot (II.42) spune că, atunci când i-a întrebat care era patria de origine a lui Heracle, egiptenii l-au trimis în Fenicia. Potrivit lui Diodor din Sicilia (I.17 şi 24; III.73), acel Heracle egiptean, numit Som sau Chon, a trăit cu zece mii de ani înainte de Războiul Troian, iar omonimul lui grec i-a moştenit isprăvile. Povestea lui Heracle este, într-adevăr, un subiect la care se raportează un mare număr de mituri înrudite, neînrudite sau contradictorii. În principal însă, el îl reprezintă pe regele sacru tipic al Greciei elenice timpurii, consort al unei nimfe tribale, o încarnare a Zeiţei-Lună; geamănul lui, Ificles, acţionează ca succesor al său. Această Zeiţă-Lună are nenumărate nume: Hera, Atena, Auge, Iole, Hebe şi aşa mai departe. Pe o veche oglindă de bronz romană este înfăţişat Jupiter care celebrează o căsătorie sacră între „Hercele" şi „Juno"; mai mult, la nunţile romane, nodul din cingătoarea miresei consacrat lui Juno era numit „nod herculean", iar mirele trebuia să îl deznoade (Festus 63). Romanii au preluat această tradiţie de la etrusci, a căror Juno era numită „Unial". Se poate presupune că povestea centrală a lui Heracle era o variantă primitivă a epopeii babiloniene a lui Ghilgameş, care a ajuns în Grecia prin Fenicia. Ghilgameş îl are ca tovarăş îndrăgit pe Enkidu, Heracle pe Iolau. Ghilgameş se simte pierdut din cauza iubirii lui pentru zeiţa Ishtar, Heracle de iubirea pentru Deianira. Amândoi au părinţi divini. Amândoi triumfă asupra Iadului. Amândoi ucid lei şi înving tauri divini, iar când navighează spre insulele din vest, Heracle, ca şi Ghilgameş, îşi foloseşte veşmintele ca pânză (*132.*c*). Heracle găseşte iarba magică a nemuririi (*35.*b*), ca şi Ghilgameş, şi este pus în legătură, în chip similar, cu deplasarea soarelui în jurul Zodiacului.

3. Zeus este personificat sub chipul lui Amfitrion deoarece atunci când regele sacru trecea printr-o renaştere la încoronarea sa, devenea cu numele fiu al lui Zeus şi îşi repudia părinţii muritori (*74.*1*). Însă obiceiul cerea ca succesorul muritor – şi nu regele născut divin, cel mai mare dintre gemeni – să conducă

expediţiile militare, iar răsturnarea acestei reguli în cazul lui Heracle sugerează că el fusese cândva succesor-tanist, iar Ificles, regele sacru. Teocrit nu are nici o îndoială că Heracle era cel mai mic dintre gemeni, iar Herodot (II.43), care îl numeşte fiu al lui Amfitrion, îl supranumeşte „Alcides” – după bunicul lui, Alceu, şi nu „Cronide”, după bunicul lui, Cronos. Mai mult, atunci când Ificles s-a căsătorit cu fiica cea mică a lui Creon, Heracle s-a căsătorit cu cea mare, chiar dacă într-o societate matriliniară fiica cea mai mică era de regulă moştenitoarea, cum apare în toate basmele europene. Potrivit *Scutului lui Heracle* al lui Hesiod (89 şi urm.), Ificles s-a umilit în mod ruşinos în faţa lui Euristeu, dar împrejurările care ar putea arunca lumină asupra acestei schimbări de roluri între fraţi rămân fără nici o explicaţie. Nici o camaraderie precum cea care a existat între Castor şi Polideuces sau Idas şi Linceu nu este consemnată între Heracle şi Ificles. Heracle uzurpă funcţiile şi prerogativele geamănului său, lăsându-l pe acesta o umbră ireală şi lipsită de viaţă care se stinge curând, neplânsă de nimeni. Poate că la Tirint succesorul a uzurpat întreaga putere regală, aşa cum se întâmplă uneori în statele asiatice în care un rege religios domneşte împreună cu un rege războinic sau shogun.

4. Metoda Herei de a întârzia naşterea încă mai este folosită de vrăjitoarele nigeriene; acum, cele mai luminate dintre ele întăresc vraja ascunzând pe sub haine lacăte de import.

5. Observaţia că nevăstuicile, dacă sunt deranjate, îşi cară puii dintr-un loc în altul în gură, asemenea pisicilor, a dat naştere legendei naşterii vivipare a acestora. Relatarea lui Apuleius despre oribila reprezentaţie a vrăjitoarelor tesaliene deghizate în nevăstuici, însoţitoarele lui Hecate, şi menţionarea de către Pausanias a sacrificiilor umane oferite vulpii din Teumesa (*89.*h*) o amintesc pe Cerdo („nevăstuică” sau „vulpe”), soţia lui Foroneu, despre care se spune că ar fi introdus venerarea Herei în Pelopones (*57.*a*). Cultul teban al lui Galintias este o relicvă a venerării primitive a Herei, iar când vrăjitoarele au amânat naşterea lui Heracle, ele trebuie să fi fost deghizate în nevăstuici. Acest mit este extrem de confuz; pare totuşi că olimpianismul lui Zeus ofensa opinia religioasă conservatoare din Teba şi Argolida şi că vrăjitoarele au întreprins un atac concertat împotriva Casei lui

Perseu.

6. Dacă e să judecăm după remarca lui Ovidiu despre a zecea zodie şi după povestea mistreţului din Erimant, care îl prezintă pe Heracle ca pe Copilul Horus, el avea aceeaşi zi de naştere de la mijlocul iernii ca şi Zeus, Apollo şi alţi zei ai calendarului. Anul teban începea la mijlocul iernii. Dacă, aşa cum spune Teocrit, Heracle împlinise zece luni la sfârşitul celei de-a douăsprezecea luni calendaristice, atunci Alcmene l-a născut la echinocţiul de primăvară, când italienii, babilonienii şi alţii celebrau Anul Nou. Nu e de mirare, deci, că se spune că Zeus ar fi iluminat camera de naştere. A patra zi a lunii trebuie să îi fi fost dedicată lui Heracle, deoarece fiecare al patrulea an era al lui, ca întemeietor al Jocurilor Olimpice.

1. Apollodor II.4.5-6; Tzetzes, *Despre Licofron* 932; Hesiod, *Scutul lui Heracle* II şi urm.
2. Apollodor, *loc. cit.*
3. Hesiod, *Scutul lui Heracle* 1-56; Apollodor II.4.7-8; Hyginus, *Fabula* 28; Tzetzes, *Despre Licofron* 33 şi 932; Pindar, *Ode isthmianice* VII.5.
4. Lucian, *Dialogurile zeilor* X.
5. Hesiod, *Scutul lui Heracle* 1-56; Apollodor II.4.7-8; Hyginus, *Fabula* 29; Tzetzes, *Despre Licofron* 33 şi 932; Pindar, *Ode isthmianice* VII.5.
6. Hesiod, *Scutul lui Heracle* I.35, 56 şi 80; Homer, *Iliada* XIX.95; Apollodor II.4-5; Teocrit, citat de scolia la *Ode nemeene* de Pindar I.36; Plaut, *Amfitrion* 1096; Diodor din Sicilia IV.10; Tzetzes, *Despre Licofron* 662.
7. Homer, *Iliada* XIX.119 şi urm. şi 91; Diodor din Sicilia IV.9 şi 14.
8. Hesiod, *Scutul lui Heracle* 4 şi urm. şi 26 şi urm.; Ferekydes, citat de Athenaios XI.7; Athenaios XI.99; Plaut, *Amfitrion* 256 şi urm.
9. Pausanias IX.11.1-2; Ovidiu, *Metamorfoze* IX.285 şi urm.; Aelianus, *Despre natura animalelor* XII.5; Antoninus Liberalis, *Transformationes* 29.
10. Aelianus, *Despre natura animalelor* XV.11; Antoninus Liberlais *loc. cit.*
11. Philochoros, *Fragment* 177; Ovidiu, *Metamorfoze* IX.285 şi urm.; Teocrit, *Idile* XXIV.11-12.

119. Tinereţea lui Heracle

a. Temându-se de gelozia Herei, Alcmene şi-a abandonat pruncul nou-născut pe un câmp aflat dincolo de zidurile Tebei, iar acolo, la îndemnul lui Zeus, Atena a invitat-o pe Hera la o scurtă plimbare. „Uite, draga mea! Ce copil minunat şi plin de vigoare!”, i-a zis Atena, prefăcându-se surprinsă, în timp ce se oprea ca să-l ia în braţe. „Mama lui trebuie să nu fi fost în toate minţile când l-a părăsit pe câmpul ăsta pietros! Haide, tu ai lapte, dă-i sărmanei făpturi să sugă!” Fără să stea pe gânduri, Hera l-a luat în braţe şi şi-a dezgolit sânul, din care Heracle a supt cu o aşa putere, încât ea l-a lăsat jos din pricina durerii, şi un jet de lapte a sărit pe cer, devenind Calea Lactee. „E un mic monstru!”, a strigat Hera. Dar Heracle devenise acum nemuritor, iar Atena i l-a înapoiat lui Alcmene, spunându-i zâmbind să îl păzească şi să îl crească aşa cum se cuvine. Tebanii încă mai prezintă locul unde Hera a fost astfel înşelată: se numeşte „Câmpia lui Heracle”[1].

b. Însă unii spun că Hermes l-a dus pe nou-născutul Heracle în Olimp, că Zeus i l-a pus Herei la sân în timp ce ea dormea, iar Calea Lactee s-a format atunci când ea s-a trezit şi l-a dat la o parte sau când el a supt lacom mai mult lapte decât îi încăpea în gură şi l-a scuipat. În orice caz, Hera a fost mama de lapte a lui Heracle, chiar dacă pentru scurtă vreme, şi, drept urmare, tebanii îl numesc fiul ei, spunând că el fusese Alceu înainte ca ea să îi dea să sugă, dar că primise un nou nume în onoarea ei[2].

c. Într-o seară, când Heracle ajunsese la vârsta de opt sau zece luni sau, cum spun alţii, un an, şi era încă neînţărcat, Alcmene, care îşi spălase şi îşi alăptase gemenii, i-a pus să se odihnească sub o pătură de lână de miel pe scutul mare de bronz pe care Amfitrion îl luase de la Pterelaos. La miezul nopţii, Hera a trimis doi şerpi uriaşi, cu solzi albaştri în casa lui Amfitrion, cu ordinul precis să îl

ucidă pe Heracle. Când şerpii s-au apropiat, porţile s-au deschis, iar ei s-au furişat înăuntru şi s-au târât pe podeaua de marmură înspre camera copiilor – aruncând flăcări pe ochi şi otravă picurându-le din colţi[3].

d. Gemenii s-au trezit şi au văzut şerpii care se răsuceau deasupra capetelor lor, cu limbile lor despicate, căci Zeus iluminase din nou camera în mod miraculos. Ificles a ţipat, a dat la o parte pătura cu picioarele şi, încercând să scape, s-a rostogolit de pe scut pe podea. Țipetele lui înfricoşate şi lumina stranie care se strecura pe sub uşa camerei copiilor au trezit-o pe Alcmene. „Trezeşte-te, Amfitrion!”, a strigat ea. Fără să aştepte să-şi pună sandalele, Amfitrion a sărit din patul lui din lemn de cedru, a luat sabia care atârna la îndemână pe perete şi a scos-o din teaca ei lustruită. În acel moment, lumina din camera copiilor s-a stins. Strigând la sclavii somnoroşi să aducă lămpi şi torţe, Amfitrion s-a năpustit înăuntru, iar Heracle, care nu scosese nici măcar un scâncet, i-a arătat cu mândrie şerpii pe care se pregătea să îi sugrume, câte unul în fiecare mână. Când şerpii au murit, Heracle a râs, sărind în sus de bucurie, şi i-a aruncat la picioarele lui Amfitrion.

e. În timp ce Alcmene îl potolea pe Ificles, alungându-i spaima, Amfitrion a întins din nou pătura peste Heracle şi s-a întors în pat. În zori, când cocoşul a cântat de trei ori, Alcmene l-a chemat pe bătrânul Tiresias şi i-a povestit despre acea minune. După ce a prezis viitoarele fapte de glorie ale lui Heracle, Tiresias a sfătuit-o să împrăştie la miezul nopţii pe o vatră mare vreascuri de grozamă, mărăcini şi mur şi să ardă şerpii pe ele. Dimineaţa, o servitoare trebuia să adune cenuşa, să o ducă pe stânca pe care stătuse Sfinxul, să o împrăştie în vânt şi să se întoarcă în fugă, fără să privească în urmă. La întoarcerea ei, palatul trebuia purificat cu fum de pucioasă şi apă sărată de izvor, iar pe acoperiş trebuiau puse ramuri de măslin sălbatic. În cele din urmă, un mistreţ trebuia sacrificat pe altarul cel mare al lui Zeus. Dar unii susţin că şerpii erau inofensivi şi fuseseră puşi în leagăn de Amfitrion însuşi, dorind să afle care dintre gemeni era fiul lui – iar acum aflase[4].

f. Când Heracle deja nu mai era un copil, Amfitrion l-a învăţat cum să mâne carul şi cum să ia curbele fără să atingă marginile. Castor i-a dat lecţii de spadă, l-a instruit în mânuirea armelor, în

tacticile de cavalerie şi infanterie şi în noţiunile elementare de strategie militară. Unul dintre fiii lui Hermes a devenit profesorul lui de box – a fost fie Autolicos, fie Harpalicos, care avea un chip atât de fioros când lupta, încât nimeni nu cuteza să îl înfrunte. Euritos l-a învăţat trasul cu arcul, dacă nu cumva a fost scitul Teutaros, unul dintre văcarii lui Amfitrion, sau Apollo însuşi[5]. Dar Heracle i-a întrecut pe toţi arcaşii născuţi vreodată, chiar şi pe însoţitorul său, Alcon, tatăl argonautului Faleros, care putea să tragă printr-un şir de inele puse pe coifurile unor soldaţi aşezaţi în rând şi să despice săgeţi ridicate în vârful sabiei sau lăncii. Odată, când fiul lui Alcon a fost atacat de un şarpe care s-a încolăcit în jurul lui, Alcon a tras cu atâta măiestrie, încât l-a rănit mortal, dar fără să-l atingă pe băiat[6].

g. Eumolpos l-a învăţat pe Heracle să cânte din voce şi din liră, în timp ce Linos, fiul Zeului-râu Ismenios, l-a introdus în studiul literaturii. Odată, când Eumolpos lipsea, Linos i-a dat şi lecţii de liră, dar Heracle, refuzând să-şi schimbe principiile în care fusese educat de Eumolpos şi ajungând să fie bătut pentru încăpăţânarea sa, l-a ucis pe Linos cu o lovitură de liră[7]. La procesul pentru crimă, Heracle a citat o lege a lui Radamante care justifica legitima apărare faţă de un agresor şi astfel a obţinut achitarea. Totuşi, Amfitrion, care se temea că băiatul putea să comită şi alte violenţe, l-a trimis la o fermă de vite, unde a rămas până la vârsta de optsprezece ani, depăşindu-şi contemporanii în înălţime, putere şi curaj. Acolo, Heracle a fost ales purtătorul de dafin al lui Apollo Ismenianul, iar tebanii încă mai păstrează tripodul pe care Amfitrion i l-a dedicat cu acel prilej. Nu se ştie cine l-a învăţat pe Heracle astronomie şi filosofie, dar era învăţat în amândouă aceste materii[8].

h. De obicei se spune că era înalt de patru coţi. Dar, de vreme ce el a măsurat cu pasul stadionul din Olimpia, făcându-l de şase sute de paşi, iar stadioanele greceşti de după aceea sunt şi ele în mod convenţional de şase sute de paşi, dar considerabil mai scurte decât cel din Olimpia, înţeleptul Pitagora a conchis că lungimea pasului lui Heracle şi, în consecinţă, statura lui trebuie să se fi aflat în aceeaşi proporţie cu pasul şi statura celorlalţi bărbaţi precum lungimea stadionului din Olimpia cu cea a altor stadioane. Acest calcul îl făcea pe Heracle înalt de patru coţi şi un picior – deşi unii

susţin că nu avea o statură peste medie[9].

i. Ochii lui Heracle aruncau flăcări, iar el ţintea fără greş, atât cu suliţa, cât şi cu săgeata. Mânca frugal la prânz; la cină, mâncarea lui preferată era carne friptă şi turte dorice de orz, din care mânca suficient de mult încât un lucrător angajat să fi bodogănit: „Am mâncat destul!” (ceea ce e greu de crezut). Tunica lui era scurtă şi îngrijită, iar el prefera o noapte sub cerul liber uneia petrecute în casă[10]. O cunoaştere profundă a augurilor l-a făcut să se bucure mai ales de ivirea vulturilor de fiecare dată când era pe punctul să înceapă o nouă muncă. „Vulturii”, spunea el, „sunt cele mai oneste dintre păsări: nu atacă nici cele mai mici făpturi vii”[11].

j. Heracle pretindea că nu a iscat niciodată o ceartă, ci că îi tratase pe agresori la fel cum ei aveau de gând să îl trateze pe el. Un oarecare Termeros obişnuia să omoare călători provocându-i la o întrecere de izbit cap în cap; craniul lui Heracle s-a dovedit mai puternic, zdrobind capul lui Termeros de parcă ar fi fost un ou. Însă Heracle era din firea lui curtenitor şi a fost primul muritor care i-a înapoiat inamicului morţii spre a fi înmormântaţi[12].

*

1. Potrivit unei alte relatări, Calea Lactee s-a format atunci când Rhea l-a înţărcat cu forţa pe Zeus (*7.*b*). Alăptarea lui Heracle de către Hera pare să fie un mit întemeiat pe renaşterea rituală a regelui sacru din mama-regină (*145.*3*).

2. O imagine străveche pe care se bazează povestea posthomerică a şerpilor sugrumaţi trebuie să-l fi înfăţişat pe Heracle mângâindu-i în timp cei ei îi curăţau urechile cu limbile lor, aşa cum li s-a întâmplat lui Melampus (*72.*c*), Tiresias (*105.*g*), Casandra (*158.*p*) şi, probabil, fiilor lui Laocoon (*167.*3*). Fără această asistenţă binevoitoare, el nu ar fi fost capabil să înţeleagă limba vulturilor, iar Hera, dacă ar fi vrut cu adevărat să-l ucidă pe Heracle, ar fi trimis o harpie să-l răpească. Imaginea a fost interpretată greşit de Pindar sau de informatorul lui ca fiind o alegorie a Copilului Solar al Anului Nou, cel care nimiceşte puterea Iernii simbolizată de şerpi. Sacrificarea unui mistreţ lui Zeus de către Alcmene este aceea străveche, de la mijlocul iernii, amintind de capul de mistreţ de Crăciun din vechea Anglie. În Grecia,

măslinul sălbatic era copacul Anului Nou, precum mesteacănul în Italia şi nord-vestul Europei, fiind utilizat sub formă de mătură de nuiele pentru alungarea spiritelor rele (*53.7); Heracle avea drept măciucă un măslin sălbatic şi a adus în Olimpia un astfel de puiet din ţinutul hiperboreenilor (*138.*j*). Ce i-a spus Tiresias lui Alcmene să aprindă era focul în aer liber de Stretenie, care în multe părţi din Europa încă mai este aprins pe 2 februarie, rolul lui fiind de a arde vechiul tufăriş şi de a încuraja vlăstarele tinere să crească.

3. Heracle cel care mânca turte dorice, spre deosebire de predecesorii lui eolieni şi ahei civilizaţi, era un simplu rege crescător de vite, înzestrat cu virtuţile limitate ale condiţiei lui, dar care nu avea pretenţii la muzică, filosofie sau astronomie. În epoca clasică, mitografii, amintindu-şi de principiul *mens sana in corpore sano*, i-au impus o educaţie înaltă şi au interpretat uciderea lui Linos ca protest împotriva tiraniei, şi nu împotriva efeminării. Însă el a rămas o întruchipare a sănătăţii fizice, nu a celei mentale; dar nu şi pentru celţi (*132.*3*), care îl cinsteau ca patron al literelor şi al tuturor artelor barzilor. Aceştia susţineau tradiţia conform căreia Heracle, dactylul din Ida pe care ei îl numeau Ogmios, reprezenta prima consoană a alfabetului hiperboreean al copacilor, Mesteacănul sau Măslinul Sălbatic (*52.*3* şi 125.*1*), iar „pe un beţişor de mesteacăn a fost cioplit primul mesaj trimis vreodată, anume Mesteacăn repetat de şapte ori” (*White Goddess*, p. 121).

4. Performanţa lui Alcon de a străpunge şerpii cu săgeata sugerează o probă a trasului cu arcul precum cea descrisă în *Malleus Maleficarum* din secolul al XV-lea, când candidatului la intrarea în breasla arcaşilor i se cerea să tragă într-un obiect plasat pe boneta propriului său fiu – fie un măr, fie un ban de argint. Fraţilor Laodamiei, care îşi disputau regalitatea sacră (*162.*n*), li s-a cerut să tragă printr-un inel atârnat la pieptul unui copil, dar acest mit trebuie să fi fost relatat greşit, de vreme ce scopul lor nu era uciderea unui copil. Se pare că misiunea originară a unui candidat la regalitate fusese de a trage prin colacul unui şarpe de aur care simboliza nemurirea şi care era aşezat pe o podoabă pentru păr purtată de un copil regal; şi că, în unele triburi, acest obicei a fost transformat în despicarea unui măr, iar în altele, în a trage printre lamele curbe ale unui topor dublu sau prin ornamentul inelar al unui coif; dar mai târziu, pe măsură ce arta de a ochi a progresat,

se trăgea fie printr-un şir de inele de coif, testul lui Alcon, fie printr-un şir de lame de topor, testul lui Odiseu (*171.*h*). Asemenea arcaşilor germani, ortacii joviali ai lui Robin Hood trăgeau în bănuţi de argint, deoarece aceştia erau însemnaţi cu o cruce, breasla arcaşilor fiind declarat anticreştină.

5. Arcaşii greci şi romani trăgeau coarda arcului spre piept, aşa cum trag copiii, iar bătaia lor efectivă era atât de scurtă, încât suliţa a rămas principala armă a armatelor romane până în secolul al VI-lea d.Hr., când Belisarie i-a înarmat pe catafracţii lui cu arcuri grele şi i-a învăţat să tragă coarda spre ureche, în manieră scită. Prin urmare, ochirea precisă a lui Heracle este explicată prin legenda că învăţătorul lui fusese scitul Teutaros – numele pare să fie format din *teutaein*, „a exersa asiduu", ceea ce arcaşii greci obişnuiţi nu par să fi făcut. S-ar putea ca faptul că sciţii erau descrişi drept descendenţi ai lui Heracle să se datoreze extraordinarei lor abilităţi de a trage cu arcul; despre Heracle se spunea că i-ar fi lăsat moştenire un arc lui Scites, singurul dintre fiii lui care îl putea îndoi asemenea lui (*132.*v*).

1. Diodor din Sicilia IV.9; Tzetzes, *Despre Licofron* 1327; Pausanias IX.25.2.
2. Eratostene, *Catasterismoi* 44; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.43; Ptolemeu Hefestion, citat de Photios p. 477; Diodor din Sicilia IV.10.
3. Apollodor II.4.8; Teocrit, *Idile* XXIV; Scolie la *Ode nemeene* de Pindar I.43.
4. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.288; Teocrit, *loc. cit.*; Pindar, *Ode nemeene* I.35 şi urm.; Ferekydes, citat de Apollodor II.4.8.
5. Teocrit, *loc. cit.*; Apollodor II.4.9; Tzetzes, *Despre Licofron* 56; Diodor din Sicilia IV.14.
6. Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu V.11; Valerius Flaccus I.399 şi urm.; Apollonios din Rodos I.97; Hyginus, *Fabula* 14.
7. Pausanias IX.29.3; Teocrit, *loc. cit.*; Apollodor II.4.9; Diodor din Sicilia III.67.
8. Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.10; Pausanias IX.10.4; Scolie la Apollonios din Rodos I.865; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.745.
9. Apollodor II.4.9; Plutarh, citat de Aulus Gellius I.1; Herodot, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 662; Pindar, *Ode isthmianice* IV.53.
10. Apollodor, *loc. cit.*; Teocrit, *Idile* XXIV; Plutarh, *Quaestiones Romanae* 28.

11. Plutarh, *Quaestiones Romanae* 93.
12. Plutarh, *Tezeu* 11 şi 29.

120. Fiicele lui Tespius

a. În al optsprezecelea an al vieţii sale, Heracle a plecat de la ferma de vite cu intenţia de a ucide leul din Citeron, care răvăşea turmele lui Amfitrion şi ale vecinului său, regele Tespius, numit şi Testius, erehteidul din Atena. Leul mai avea un bârlog pe Muntele Helicon, la poalele căruia se află oraşul Tespiai. Helicon a fost întotdeauna un munte al veseliei: pe vârful lui, tespienii celebrează o sărbătoare străveche în cinstea muzelor şi petrec cu jocuri amoroase la poalele lui, în jurul statuii lui Eros, patronul lor[1].

b. Regele Tespius avea cincizeci de fiice cu soţia lui, Megamede, fiica lui Arneos, la fel de veselă ca şi ceilalţi locuitori din Tespiai. Temându-se că ele ar fi putut să-şi găsească soţi nepotriviţi, el a hotărât ca fiecare să aibă un copil cu Heracle, care acum era ocupat toată ziua cu vânarea leului; căci Heracle urma să locuiască la Tespiai timp de cincizeci de nopţi în şir. „O poţi avea pe cea mai mare fiică a mea, pe Procris, ca tovarăşă de pat”, i-a spus Tespius ospitalier. Şi în fiecare noapte o altă fiică a lui îl vizita pe Heracle, până când el s-a împreunat cu toate. Însă unii spun că s-a bucurat de toate într-o singură noapte, cu excepţia uneia, care i-a refuzat îmbrăţişările şi a rămas fecioară până la moarte, slujind ca preoteasă la altarul din Tespiai: căci, până în ziua de azi, preotesei din Tespiai i se cere să fie castă. Dar Heracle a zămislit cincizeci şi unu de fii cu surorile ei: Procris, cea mai mare, i-a născut pe gemenii Antileon şi Hipeu, iar cea mai mică, încă o pereche[2].

c. După ce a dat în sfârşit de urma leului şi l-a ucis cu o măciucă cioplită dintr-un măslin sălbatic pe care îl smulsese de pe Helicon, Heracle s-a îmbrăcat în pielea lui şi i-a purtat fălcile deschise drept coif. Însă unii spun că el a purtat pielea leului din Nemeea sau a unui alt animal sălbatic pe care îl omorâse în Teumesa, lângă Teba, şi că Alcatoos ar fi fost cel care a ucis leul din Citeron[3].

*

1. Cele cincizeci de fiice ale lui Tespius – asemenea celor cincizeci de Danaide, palantide şi nereide sau celor cincizeci de fecioare cu care zeul celtic Bran (Foroneu) s-a împreunat într-o singură noapte – trebuie să fi fost un ordin de preotese care o slujeau pe Zeiţa-Lună, la care regele sacru cu piele de leu avea acces o dată pe an, în timpul orgiilor erotice ale acestora din jurul falusului din piatră numit Eros („dorinţă erotică”). Numărul lor corespundea lunaţiilor dintre o Olimpiadă şi alta. „Testius” este, probabil, o masculinizare a lui *thea hestia*, „zeiţa Hestia”, dar Tespius („sunet divin”) nu este un nume imposibil, dat fiind că Marea Preoteasă avea o funcţie oraculară.

2. Hyginus (*Fabula* 162) menţionează doar douăsprezece Tespide, probabil deoarece acesta era numărul vestalelor latine care păzeau Paladionul falic şi care par să fi celebrat o orgie anuală similară pe Dealul Alban, sub monarhia romană timpurie.

3. Atât cea mai mare, cât şi cea mai mică dintre fiicele lui Tespius i-au născut lui Heracle gemeni, adică un rege sacru şi succesorul-tanist al acestuia. Mitografii sunt derutaţi aici şi încearcă să împace tradiţia anterioară conform căreia Heracle s-a căsătorit cu fiica cea mică – ultimogenitură matriliniară – cu drepturile patriliniare ale primogeniturii. În legenda clasică, Heracle este un personaj patriliniar: cu dubioasa excepţie a Macariei (*146.*b*), el nu zămisleşte nici o fiică. Preoteasa-fecioară a lui din Tespiai, asemenea Pythiei lui Apollo de la Delfi, a devenit teoretic mireasa lui atunci când puterea profetică a pus stăpânire pe ea şi, prin urmare, nici un soţ muritor nu s-a mai putut bucura de ea.

4. Nemulţumit de acest mit, Pausanias scrie că Heracle nu putea nici să îşi facă de ruşine gazda prin seducerea în masă a Tespidelor, nici să îşi dedice un templu lui însuşi – ca şi cum ar fi fost un zeu – atât de devreme, la începutul carierei sale; prin urmare, el refuză să îl identifice pe regele din Tespiai cu tatăl Tespidelor. Uciderea unui leu era una dintre sarcinile pentru căsătorie impuse candidaţilor la regalitate (*123.*1*).

5. Heracle şi-a făcut măciuca din măslin sălbatic, copacul primei luni, utilizat în mod tradiţional pentru alungarea spiritelor rele

(*52.*3*; 89.*7*; 119.*2* etc.).

1. Apollodor II.4.8-9; Pausanias IX.26.4; 27.1 şi 31.1; Scolie la *Idilele* lui Teocrit XIII.6.
2. Apollodor II.4.10 şi 7.8; Pausanias IX.27.5; Diodor din Sicilia IV.29; Scolie la *Teogonia* lui Hesiod 56.
3. Teocrit, *Idile* XXV; Apollodor II.4.10; Diodor din Sicilia IV.11; Lactanţiu despre *Tebaida* lui Statius I.355-485; Pausanias I.41.4.

121. Erginos

a. Cu câţiva ani înaintea acestor evenimente, în timpul sărbătorii lui Poseidon de la Onchestos, un incident mărunt i-a iritat pe tebani, încât conducătorul carului lui Meneceu a aruncat o piatră care l-a rănit mortal pe regele Climenos din Minia. Pe moarte fiind, Climenos a fost dus înapoi în Orhomenos, unde, cu ultima suflare, i-a însărcinat pe fiii lui să-l răzbune. Erginos, cel mai mare dintre ei, a cărui mamă era prinţesa beoţiană Budeia sau Buzige, a strâns o armată, s-a pornit în marş în contra tebanilor şi i-a înfrânt fără drept de apel. În virtutea termenilor tratatului încheiat atunci sub jurământ, tebanii urmau să-i plătească lui Erginos un tribut anual de o sută de vite, timp de douăzeci de ani, ca despăgubire pentru moartea lui Climenos[1].

b. La întoarcerea din Helicon, Heracle s-a întâlnit cu crainicii din Minia care se duceau să colecteze tributul teban. Când i-a întrebat unde mergeau, ei i-au răspuns cu dispreţ că veniseră să le amintească tebanilor, o dată în plus, cât de clement a fost Erginos, care nu le tăiase tuturor bărbaţilor din oraş urechile, nasul şi mâinile. „Speră Erginos cu adevărat să primească un astfel de tribut?”, a întrebat Heracle aprins de furie. Apoi i-a mutilat chiar în modul descris de ei şi i-a trimis înapoi în Orhomenos, cu părţile din trup retezate şi sângerânde aninate de gât cu funii[2].

c. Când Erginos i-a cerut regelui Creon din Teba să îl predea pe făptuitorul acelei ofense, Creon a fost gata să se supună deoarece minienii dezarmaseră Teba şi nici nu putea să spere la ajutorul prietenesc al vreunui vecin într-o cauză atât de mizeră. Însă Heracle i-a convins pe tovarăşii lui cei tineri să intre în luptă pentru libertate. El a făcut ocolul templelor din oraş şi a smuls toate scuturile, coifurile, platoşele, jambierele, săbiile şi lăncile care fuseseră dedicate acestora drept pradă de război; iar Atena,

admirându-i peste poate fermitatea, le-a prins în chingi pentru el şi prietenii lui. Încât Heracle i-a înarmat pe toţi tebanii care aveau vârsta să lupte, i-a învăţat cum să folosească armele şi a preluat el însuşi comanda. Un oracol i-a promis victoria dacă locuitorul cel mai nobil din Teba avea să-şi ia viaţa. Toţi ochii s-au întors plini de nădejde spre Antipenos, un descendent al Oamenilor Semănaţi, dar cum el s-a împotrivit să moară pentru binele comun, fiicele lui, Androcleea şi Alcis, s-au sinucis bucuroase în locul lui, fiind apoi onorate ca eroine în Templul lui Artemis Eucleia („Cea Vestită”)[3].

d. De îndată, minienii s-au pornit contra Tebei, dar Heracle i-a atras în ambuscadă într-o trecătoare îngustă, omorându-l pe Erginos şi pe cele mai multe dintre căpeteniile lui. El a profitat de victoria câştigată aproape de unul singur descinzând brusc în Orhomenos, unde a dărâmat porţile, a jefuit palatul şi i-a obligat pe locuitori să plătească Tebei un tribut dublu. Heracle blocase, de asemenea, cele două tuneluri mari construite de minienii din vechime prin care râul Cefisos se vărsa în mare, inundând astfel terenurile fertile ale câmpiei din Copais[4]. Scopul lui era să imobilizeze cavaleria minienilor, forţa lor cea mai formidabilă, şi să poarte războiul pe dealuri, unde îi putea înfrunta de la egal la egal; dar, cum era omenos din fire, a deblocat mai târziu acele tuneluri. Altarul lui Heracle Prinzătorul-de-Cai din Teba comemorează un incident din această campanie: Heracle a intrat noaptea în tabăra miniană şi, după ce a furat caii de la care şi i-a legat de nişte copaci aflaţi la mare depărtare, i-a trecut pe oamenii adormiţi prin sabie. Din nefericire, Amfitrion, tatăl lui adoptiv, a fost ucis în această luptă[5].

e. La întoarcerea în Teba, Heracle i-a dedicat un altar lui Zeus Protectorul, un leu din piatră lui Artemis Cea Vestită şi două statui din piatră Atenei Încingătoarea-de-Arme. De vreme ce zeii nu îl pedepsiseră pe Heracle pentru maltratarea crainicilor lui Erginos, tebanii au îndrăznit să îl cinstească cu o statuie, numită Heracle Rinocolustes („Scurtătorul de Nasuri”)[6].

f. Potrivit unei alte relatări, Erginos a supravieţuit înfrângerii miniene şi a fost unul dintre argonauţii care au adus lâna de aur din Colhida. După mulţi ani petrecuţi ca să-şi refacă averea, s-a trezit într-adevăr bogat, dar bătrân şi fără copii. După ce un oracol l-a sfătuit să pună o talpă nouă la plugul cam uzat, Erginos s-a

căsătorit cu o soţie tânără care i-a născut pe Trofonios şi Agamede, vestiţii arhitecţi, ca şi pe Azeu[7].

*

1. Modul în care Heracle s-a purtat cu crainicii din Minia este atât de josnic – persoana unui crainic fiind în mod universal sacrosanctă, indiferent cât de insolent s-ar purta –, încât el trebuie să-i reprezinte aici pe cuceritorii dorieni de la 1050 î.Hr., care au desconsiderat toate convenţiile lumii civilizate.

2. Potrivit lui Strabon (IX.2.18), anumite canale naturale de calcar care drenau apele râului Cefisos erau uneori blocate şi alteori eliberate de cutremure, dar în cele din urmă întreaga câmpie din Copais a devenit o mlaştină, în pofida celor două tuneluri imense care fuseseră tăiate de minienii din Epoca Bronzului – pelasgi minoizaţi – ca să facă mai eficiente canalele naturale. Sir James Frazer, care a vizitat câmpia cu aproximativ cincizeci de ani în urmă, a descoperit că trei dintre canale fuseseră blocate artificial cu pietre în epoca antică, probabil de către tebanii care distruseseră Orhomenos în 368 î.Hr., îi trecuseră pe toţi locuitorii bărbaţi prin sabie şi vânduseră femeile ca sclave (Pausanias IX.15.3). Recent, o companie britanică a secat mlaştina şi a redat câmpia agriculturii.

3. Atunci când oraşul Teba era în pericol (*105.*i* şi 106.*j*), Oracolul din Teba solicita adesea un *pharmacos* regal, însă doar într-o societate pe deplin patriarhală Androcleea şi Alcis s-ar fi sinucis sărind în prăpastie. Numele lor, asemenea celor ale fiicelor lui Erehteu, despre care se spune că ar fi fost sacrificate în acelaşi mod (*47.*d*), par să fie nume ale Demetrei şi Persefonei, care cereau sacrificii masculine. S-ar părea că două preotese au plătit preţul în locul regelui sacru – redenumit ulterior Antipenos –, care a refuzat să urmeze exemplul lui Meneceu. În acest sens trebuie înţeles şi Sfinxul care a sărit de pe o stâncă, sfărâmându-se în bucăţi (*105.*e*).

4. „Heracle Prinzătorul-de-Cai” se poate referi la capturarea iepelor sălbatice ale lui Diomede şi la tot ce a implicat această faptă (*130.*1*).

5. Atena Încingătoarea-de-Arme era o Atenă primitivă care

distribuia arme fiilor ei aleşi; în mitul celtic şi în cel german, oferirea armelor este o prerogativă matriarhală, exercitată la orice căsătorie sacră (*95.*5*).

1. Apollodor II.4.11; Pausanias IX.37.1-2; Eustathios despre Homer p. 1076; Scolie la Apollonios din Rodos I.185.
2. Diodor din Sicilia IV.10.
3. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollodor II.4.11; Pausanias IX.17.1.
4. Euripide, *Heracle* 220; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pausanias IX.38.5; Strabon IX.11.40.
5. Polyaenus I.3.5; Diodor din Sicilia IV.18.7; Pausanias IX.26.1; Apollodor II.4.11.
6. Euripide, *Heracle* 48-59; Pausanias IX.17.1-2 şi 25.4.
7. Pausanias IX.37.2-3 şi 25.4; Eustathios despre Homer p. 272.

122. Nebunia lui Heracle

a. Înfrângerea minienilor de către Heracle a făcut din el cel mai vestit dintre eroi, iar răsplata sa a fost căsătoria cu fiica cea mare a regelui Creon, Megara sau Megera, şi numirea lui ca protector al oraşului, în timp ce Ificles s-a căsătorit cu fiica lui cea mică. Unii spun că Heracle a avut doi fii cu Megara, alţii trei, patru sau chiar opt. Ei sunt cunoscuţi drept Alcaizii[1].

b. Heracle l-a învins apoi pe regele Pirehmes al Eubeei, un aliat al minienilor, când acesta a mers contra Tebei, şi a stârnit groază în întreaga Grecie dând ordin ca trupul lui să fie sfârtecat de mânji şi azvârlit fără să fie îngropat lângă râul Heracleios, într-un loc numit „Mânjii lui Pirehmes”, unde ecoul face să se audă un nechezat de fiecare dată când acolo se adapă caii[2].

c. Iritată de excesele lui Heracle, Hera l-a făcut să îşi piardă minţile. Mai întâi, l-a atacat pe iubitul lui nepot, Iolau, cel mai vârstnic dintre fiii lui Ificles, care a reuşit să scape totuşi de loviturile lui cumplite. Apoi, luându-i pe şase dintre propriii lui copii drept duşmani, i-a străpuns şi le-a aruncat trupurile în foc, împreună cu alţi doi fii ai lui Ificles, cu care aceştia se antrenau în exerciţii militare. Tebanii celebrează o sărbătoare anuală în onoarea acestor opt victime în cămăşi de zale. În prima zi, sunt aduse sacrificii şi toată noaptea ard focuri; în a doua, se ţin jocuri funerare, iar câştigătorul este încununat cu mirt alb. Participanţii jelesc în amintirea viitorului strălucit care i-ar fi aşteptat pe fiii lui Heracle. Unul ar fi trebuit să stăpânească Argosul şi să ocupe palatul lui Euristeu, iar Heracle îi aruncase pe umeri pielea de leu; un altul urma să fie rege în Teba, iar Heracle i-a pus în mâna dreaptă măciuca de apărare, înşelătorul dar al lui Dedal; unui al treilea îi fusese promisă Ehalia, pe care Heracle a devastat-o după aceea; pentru toţi fuseseră stabilite cele mai alese mirese – alianţe

cu Atena, Teba şi Sparta. Heracle îi iubea într-atât pe fiii lui, încât mulţi îi contestă acum vinovăţia, preferând să creadă că au fost ucişi mişeleşte de oaspeţii lui: de Licos, poate, sau, aşa cum a sugerat Socrate, de Augias[3].

d. Atunci când Heracle şi-a recăpătat raţiunea, s-a închis într-o cameră întunecoasă mai multe zile, fără să vadă pe nimeni; apoi, după ce a fost purificat de regele Tespius, s-a dus la Delfi, să întrebe ce să facă. Pythia i s-a adresat pentru prima oară numindu-l Heracle, şi nu Palemon, şi l-a sfătuit să meargă în Tirint, să îl servească pe Euristeu timp de doisprezece ani şi să îndeplinească orice munci i-ar încredinţa el, ca răsplată pentru toate urmând să devină nemuritor. Auzind acestea, Heracle a fost cuprins de o disperare adâncă, deoarece ura să slujească un om pe care îl ştia mult inferior lui, dar s-a temut să se opună tatălui său, Zeus. Mulţi prieteni au venit să îl consoleze, dar, în cele din urmă, după ce timpul i-a alinat întru câtva durerea, Heracle s-a pus la dispoziţia lui Euristeu[4].

e. Însă unii susţin că abia la întoarcerea din Tartar Heracle a înnebunit şi şi-a ucis copiii, că a ucis-o şi pe Megara şi că Pythia i-a zis atunci: „Nu ţi se va mai spune Palemon! Phoebus Apollo te numeşte Heracle, de vreme ce de la Hera vei primi o faimă nepieritoare printre oameni!” – ca şi cum el i-ar fi făcut Herei un mare serviciu. Alţii spun că Heracle era amantul lui Euristeu şi a îndeplinit cele douăsprezece munci pentru a-i face lui plăcere, iar alţii zic că şi-a asumat îndeplinirea lor cu condiţia ca Euristeu să anuleze sentinţa de surghiunire a lui Amfitrion[5].

f. S-a spus că atunci când Heracle s-a apucat de muncile lui, Hermes i-a dat o sabie, Apollo un arc şi săgeţi şlefuite ornate cu pene de vultur, Hefaistos o platoşă de aur şi Atena o mantie. Sau că Atena i-a dat platoşa, iar Hefaistos jambierele de bronz şi un coif tare ca diamantul. Se mai spune că Atena şi Hefaistos s-au întrecut în a-i fi de folos lui Heracle: ea i-a oferit bucuria plăcerilor paşnice, iar el, protecţie în faţa pericolelor războiului. Darul lui Poseidon a fost un atelaj de cai, cel al lui Zeus, un scut magnific, imposibil de străpuns. Multe poveşti s-au scris despre acest scut din email, fildeş, aur, argint şi lazurit; mai mult, douăsprezece capete de şerpi sculptate în jurul axului îşi repezeau fălcile de fiecare dată când Heracle pleca la luptă, îngrozindu-i pe duşmanii lui[6]. Adevărul este

însă că Heracle dispreţuia armura şi, după prima lui muncă, rareori a mai purtat fie şi o lance, bazându-se mai degrabă pe măciuca, arcul şi săgeţile lui. Măciuca cu vârf de bronz primită de la Hefaistos îi era de prea puţin ajutor, preferând să-şi taie una din măslin sălbatic: mai întâi pe Helicon, apoi în Nemeea. A înlocuit mai târziu cea de-a doua măciucă cu o a treia, făcută tot din măslin sălbatic, pe ţărmul Mării Saronice: cea pe care, atunci când a fost în Trezena, a rezemat-o de statuia lui Hermes. Ea a prins rădăcini, a înmugurit, iar acum este un arbore impunător[7].

g. Nepotul lui, Iolau, a luat parte la muncile lui Heracle conducându-i carul sau purtându-i scutul[8].

*

1. Nebunia era pretextul grecilor clasici pentru sacrificarea copiilor (*27.*e* şi 70.*g*), adevărul fiind că băieţii substituţi ai regelui sacru (*42.*2*; 81.*8* şi 156.*2*) erau arşi de vii după ce acesta stătuse ascuns timp de douăzeci şi patru de ore într-un mormânt, simulând moartea, pentru ca apoi să reapară ca să-şi revendice din nou tronul.

2. Moartea lui Pirehmes, sfârtecat în două de cai sălbatici, este una bine-cunoscută (*71.*1*). Numele Palemon dat lui Heracle îl identifică cu Melicertes din Corint, care a fost zeificat sub acest nume; Melicertes este Melkarth, Stăpânul Oraşului, Heracle din Tir. Cei opt Alcaizi par să fi fost membrii unei echipe de dans al săbiilor, a căror reprezentaţie, ca şi cea a celor opt dansatori de morris de la procesiunea de Crăciun din Anglia, sfârşea prin învierea victimei. Mirtul era copacul lunii a treisprezecea, de douăzeci şi opt de zile, şi simboliza plecarea; măslinul sălbatic, copacul primei luni, simboliza începutul (*119.*2*). Este posibil ca cei opt fii ai lui Electrion (*118.*a*) să fi alcătuit la Micene o echipă similară.

3. Relaţiile homosexuale ale lui Heracle cu Hilas, Iolau şi Euristeu şi relatările despre armura lui strălucitoare sunt menite să justifice uzanţa militară tebană. În mitul originar, el trebuie să o fi iubit pe fiica lui Euristeu, nu pe Euristeu însuşi. Servius arată că cele douăsprezece munci ale lui au fost echivalate în cele din urmă cu cele douăsprezece semne zodiacale, chiar dacă Homer şi Hesiod

nu spun că acestea au fost în număr de douăsprezece, iar succesiunea lor nu corespunde celei a zodiilor. Asemenea Zeului celtic al Anului, celebrat în *Cântecul lui Amergin* din Irlanda, pelasgul Heracle pare să fi parcurs un an de treisprezece luni. În mitul irlandez şi în cel galez, simbolurile succesive sunt: cerbul sau taurul, potopul, vântul, picătura de rouă, şoimul, floarea, focul în aer liber, lancea, somonul, dealul, mistreţul, brizantul, şarpele-de-mare. Dar aventurile lui Ghilgameş din epopeea lui babiloniană sunt puse în legătură cu semnele zodiacale, iar Heracle din Tir avea multe în comun cu acesta. În pofida lui Homer şi Hesiod, scenele înfăţişate pe scuturile vechi nu par să fi fost opere de artă impresionante, ci ideograme grosiere care indicau originea şi rangul proprietarului, incizate pe banda în spirală care îmbrăca fiecare scut.

4. Ocazia cu care cei Doisprezece Olimpieni l-au încărcat pe Heracle cu daruri a fost fără îndoială căsătoria lui sacră; acestea trebuie să îi fi fost oferite de mireasa-preoteasă a lui – Atena, Auge, Iole sau oricare ar fi fost numele ei – fie în mod direct, fie prin intermediul însoţitoarelor (*81.*l*). Aici, Heracle era înarmat pentru muncile lui, cu alte cuvinte, pentru luptele rituale şi isprăvile lui magice.

1. Scolie la *Ode isthmianice* de Pindar IV.114 şi 61; Apollodor II.4.11; Diodor din Sicilia IV.10; Hyginus, *Fabula* 31; Tzetzes, *Despre Licofron* 38.
2. Plutarh, *Vieţi paralele* 7.
3. Diodor din Sicilia IV.11; Apollodor II.4.12; Pindar, *loc. cit.*; Euripide, *Heracle* 462 şi urm.; Lysimachos, citat în Scolia la *Ode isthmianice* de Pindar IV.114.
4. Diodor din Sicilia IV.10-11; Apollodor, *loc. cit.*
5. Euripide, *Heracle* 1 şi urm. şi 1000 şi urm.; Tzetzes, *Despre Licofron* 38 şi 662-3; Diotimos, *Heraclea*, citat de Athenaios XIII.8.
6. Apollodor II.4.11; Hesiod, *Scutul lui Heracle* 122 şi urm., 141 şi urm., 161 şi urm. şi 318-19; Pausanias V.8.1.
7. Euripide, *Heracle* 159 şi urm.; Apollonios din Rodos I.1196; Diodor din Sicilia IV.14; Teocrit, *Idile* XXV; Apollodor II.4.11; Pausanias II.31.13.
8. Plutarh, *Despre iubire* 17; Pausanias V.8.1 şi 17.4; Euripide, *Heraclidele* 216.

123. Prima muncă: Leul din Nemeea

a. Prima muncă pe care Euristeu i-a impus-o lui Heracle când acesta a venit să locuiască în Tirint, a fost să omoare şi să jupoaie leul din Nemeea sau din Cleone, un animal uriaş a cărui piele nu putea fi străpunsă de fier, bronz sau piatră[1].

b. Deşi unii numesc acest leu progenitură a lui Tifon sau a Himerei şi a câinelui Ortros, alţii spun că Selene l-a născut printr-o cutremurare grozavă şi l-a lăsat să cadă pe pământ pe Muntele Tretos, lângă Nemeea, lângă o peşteră cu două guri, şi că, drept pedeapsă pentru un sacrificiu nesăvârşit, l-a pus să îi hăituiască pe oamenii ei, principalii afectaţi fiind bambineenii[2].

c. Iar alţii spun că, la dorinţa Herei, Selene a creat leul din spuma mării aflată într-o arcă mare şi că Iris l-a legat cu cingătoarea ei şi l-a dus în munţii din Nemeea. Aceştia erau numiţi după o fiică a lui Asopos sau a lui Zeus şi Selene, iar peştera leului încă mai poate fi văzută la vreo două mile distanţă de oraşul Nemeea[3].

d. După ce a sosit în Cleone, pe drumul între Corint şi Argos, Heracle şi-a găsit adăpost în casa unui lucrător cu ziua sau păstor pe nume Molorhos, al cărui fiu fusese ucis de leu. Când Molorhos se pregătea să ofere un berbec ca să o îmbuneze pe Hera, Heracle l-a oprit. „Aşteaptă treizeci de zile”, i-a zis. „Dacă mă voi întoarce nevătămat, adu un sacrificiu lui Zeus Salvatorul; dacă nu, adu-mi un sacrificiu mie, ca erou!”

e. Heracle a ajuns în Nemeea la amiază, dar, de vreme ce leul depopulase zona, nu a găsit pe nimeni care să-l îndrume şi nici nu se vedeau urme de fiară. După ce a căutat mai întâi pe Muntele Apesas – numit astfel după Apesantos, un păstor ucis de leu, deşi unii spun că Apesantos fusese un fiu al lui Acrisios, care murise de o muşcătură de şarpe la călcâi –, Heracle s-a dus pe Muntele Tretos

şi a zărit imediat leul care se întorcea la bârlogul său, mânjit cu sângele masacrului din ziua aceea[4]. A tras o salvă de săgeţi spre el, dar toate au ricoşat din pielea lui groasă fără să îi pricinuiască vreun rău, iar leul s-a lins şi a căscat. Heracle şi-a folosit apoi sabia, care s-a îndoit ca şi cum ar fi fost de plumb, iar în cele din urmă a ridicat măciuca şi i-a dat leului o asemenea lovitură în bot, încât acesta a intrat în peştera lui cu două guri scuturând din cap – dar nu de durere, ci din cauza ţiuitului din urechi. Privindu-şi întristat măciuca zdrobită, Heracle a acoperit apoi cu o plasă una din intrările peşterii şi a intrat prin cealaltă. Ştiind acum că monstrul era protejat faţă de orice armă, a început să se lupte cu el corp la corp. Leul i-a smuls cu dinţii un deget, dar Heracle l-a strâns de gât, cu putere, până când leul s-a sufocat şi a murit[5].

f. Heracle s-a întors la Cleone purtând hoitul leului pe umeri. A ajuns acolo în a treizecea zi şi l-a găsit pe Molorhos pe punctul de a-i aduce un sacrificiu ca unui erou; în schimb, amândoi au adus sacrificii lui Zeus Salvatorul. Când au sfârşit, Heracle şi-a făcut o nouă măciucă şi, după ce a adus mai multe modificări Jocurilor Nemeene celebrate până atunci în cinstea lui Ofeltes, le-a reconsacrat lui Zeus şi a dus cadavrul leului în Micene. Uimit şi îngrozit, Euristeu i-a oprit să mai intre vreodată în oraş; în viitor, el urma să depună roadele muncilor lui în afara porţilor cetăţii[6].

g. O vreme, Heracle nu a ştiut cum să jupoaie leul, până când, prin inspiraţie divină, i-a venit ideea să folosească ghearele animalului, ascuţite ca briciul, iar în curând putea să poarte pielea invulnerabilă ca armură, trasă peste cap ca un coif. Între timp, Euristeu a poruncit făurarilor lui să îi facă o urnă din bronz, pe care a îngropat-o în pământ. De atunci, de fiecare dată când îi era semnalată apropierea lui Heracle, el se refugia în urna respectivă şi îşi trimitea ordinele printr-un crainic – un fiu al lui Pelops pe nume Copreu, pe care îl purificase după o crimă[7].

h. Heracle a cedat mai târziu onorurile primite din partea oraşului Nemeea, ca recunoaştere a isprăvii sale, aliaţilor lui devotaţi din Cleone, care luptaseră alături de el în războiul elean şi dintre care trei sute şaizeci căzuseră în bătălie. În ceea ce îl priveşte pe Molorhos, acesta a întemeiat oraşul învecinat Molorhia şi a plantat pădurea din Nemeea, unde se ţin acum Jocurile Nemeene[8].

i. Heracle nu a fost singurul om care a sugrumat un leu în acele vremuri. Aceeaşi faptă a fost săvârşită de prietenul său Filios, ca prima dintre cele trei munci pe care iubitul lui, Cicnos, fiu al lui Apollo cu Hiria, i le-a impus. Filios a trebuit de asemenea să prindă de vii mai multe păsări monstruoase devoratoare de oameni, asemănătoare vulturilor, iar după ce s-a luptat cu un taur fioros, a trebuit să-l ducă la altarul lui Zeus. După ce tustrele sarcinile au fost îndeplinite, Cicnos a cerut în plus un bou pe care Filios îl câştigase ca premiu la nişte jocuri funerare. Heracle l-a sfătuit pe Filios să refuze şi să protesteze faţă de Cicnos, care, de disperare, a sărit într-un lac, numit după aceea Lacul Cicnean. Mama lui, Hiria, l-a urmat în moarte şi amândoi au fost preschimbaţi în lebede[9].

*

1. Lupta rituală a regelui sacru cu animale sălbatice constituia o parte obişnuită a ritualului de încoronare din Grecia, Asia Mică, Babilonia şi Siria, fiecare animal reprezentând un anotimp al anului. Numărul lor a variat odată cu calendarul: într-un an cu trei anotimpuri, ele constau, asemenea Himerei, din leu, capră şi şarpe (*75.*2*) – de aici afirmaţia că leul din Citeron era copilul Himerei cu Ortros, Steaua Câinelui (*34.*3*); sau din taur, leu şi şarpe, acestea fiind prefacerile sezoniere ale lui Dionysos (*27.*4*), potrivit *Bacantelor* lui Euripide; sau din leu, cal şi câine, asemenea capetelor lui Hecate (*31.*7*). Dar într-un an cu patru anotimpuri, acestea trebuie să fi fost taur, berbec, leu şi şarpe, asemenea capetelor lui Phanes (*2.*b*) descris în *Fragmentul orfic* 63; sau taur, leu, vultur şi serafim, ca în viziunea lui Ezechiel (*Ezechiel* I); sau, mai simplu, taur, leu, scorpion şi şarpe-de-apă, cele patru zodii care cădeau cândva la echinocţii şi solstiţii. Aceste patru animale par a fi cele din prima, a patra, a şaptea şi a unsprezecea muncă ale lui Heracle; dar mistreţul a înlocuit scorpionul – acesta din urmă fiind menţinut doar în legenda lui Orion, un alt Heracle căruia i s-a oferit căsătoria cu o prinţesă cu condiţia să ucidă anumite animale sălbatice (*41.*a-d*). Aceeaşi situaţie se regăseşte în povestea lui Cicnos şi Filios – cu neobişnuita ei înlocuire a şarpelui cu vulturi –, chiar dacă Ovidiu şi Antoninus Liberalis i-au dat o notă homosexuală. Teoretic, prin îmblânzirea acestor animale,

regele îşi căpăta dominaţia asupra anotimpurilor anului guvernate de ele. În Teba, oraşul natal al lui Heracle, Zeiţa-Sfinx stăpânea asupra unui an cu două anotimpuri, fiind o leoaică înaripată cu coadă de şarpe (*105.*3*); prin urmare, Heracle purta piele şi mască de leu, şi nu o mască de taur, ca Minos (*98.*2*). Leul era înfăţişat împreună cu celelalte animale ale calendarului în arca în formă de lună nouă, o reprezentare ce pare să fi dat naştere atât poveştii lui Noe şi a Potopului, cât şi celei a lui Dionysos şi a piraţilor (*27.*6*); se spune că Selene („Luna") ar fi creat-o.

2. Fotios neagă că Heracle şi-a pierdut degetul în lupta cu leul; Ptolemeu Hefestion spune (*Nova historia* II) că a fost otrăvit de o pisică-de-mare (*171.*3*). Dar este mai probabil ca el să şi-l fi retezat cu dinţii pentru a îmbuna umbrele copiilor lui – aşa cum a făcut Oreste când era urmărit de eriniile mamei sale. O altă peşteră cu două guri este menţionată în treacăt în *Odiseea* (XIII.103 şi urm.), ca fiind una lângă care Odiseu a dormit întâia oară pe drumul de întoarcere în Itaca, aflată pe promontoriul Golfului Forcus. Intrarea ei nordică era pentru oameni, cea sudică pentru zei, iar în ea se găseau vase cu două mânere folosite ca stupi, boluri de piatră şi apă de izvor din abundenţă. Existau şi războaie de ţesut din piatră – stalactite? – la care naiadele ţeseau haine purpurii. Dacă Porfir (*Despre peşterile nimfelor*) avea dreptate să facă din aceasta o peşteră în care se practicau riturile morţii şi renaşterii divine, bolurile serveau pentru sânge, iar izvoarele pentru purificare. Vasele ar fi fost atunci urne de îngropare deasupra cărora sufletele pluteau asemenea albinelor (*90.*3*), iar naiadele (fiice ale Zeului Morţii, Forcus sau Orcus) erau Ursitele care ţeseau haine cu însemnele regale ale clanului, pe care să le poarte cei renăscuţi (*10.*1*). Peştera leului din Nemeea are două guri deoarece această primă muncă este iniţierea lui Heracle pentru moartea lui rituală, după care el devine nemuritor şi se căsătoreşte cu zeiţa Hebe.

3. Moartea celor trei sute şaizeci de luptători din Cleone sugerează un mister al calendarului – acesta fiind numărul de zile ale anului sacru egiptean, în afara celor cinci lăsate deoparte în cinstea lui Osiris, Isis, Nephthys, Seth şi Horus. Modificările aduse Jocurilor Nemeene de Heracle ar fi putut să implice o schimbare a calendarului local.

4. Dacă regele din Micene, asemenea duşmanului lui Orion,

Oenopion din Hiria (*41.*c*), se refugia într-o urnă de bronz şi ieşea doar după ce pericolul trecuse, el trebuie să fi simulat anual moartea, în timp ce substitutul lui domnea timp de o zi, după care regele reapărea. Copiii lui Heracle erau şi ei astfel de regi-substitut (*122.*1*).

5. Apesantos a fost unul dintre cei câţiva eroi din vechime muşcaţi la călcâi de o viperă (*117.*1*). El poate fi identificat cu Ofeltes din Nemeea (*106.*g*), chiar dacă nu se menţionează care parte anume a trupului lui Ofeltes a fost muşcată de şarpe.

1. Apollodor II.5.1; Valerius Flaccus I.34; Diodor din Sicilia IV.11.
2. Apollodor, *loc. cit.*; Hesiod, *Teogonia* 326 şi urm.; Epimenide, *Fragment* 5, citat de Aelianus, *Despre natura animalelor* XII.7; Plutarh, *Despre chipul care se arată pe globul lunii* 24; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.295; Hyginus, *Fabula* 30; Teocrit, *Idile* XXV.200 şi urm.
3. Demodocos, *Povestea lui Heracle*, citat de Plutarh, *Despre râuri* 18; Pausanias II.15.2-3; Scolie la *Ipoteză* despre *Ode nemeene* de Pindar.
4. Strabon VIII.6.19; Apollodor II.5.1; Servius despre *Georgicele* lui Vergiliu III.19; Lactanţiu despre *Tebaida* lui Statius IV.161; Plutarh, *loc. cit.*; Teocrit, *Idile* XXV.211 şi urm.
5. Bachilide XIII.53; Teocrit, *loc. cit.*; Ptolemeu Hefestion II, citat de Photios p. 474; Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.11; Euripide, *Heracle* 153.
6. Apollodor, *loc. cit.* şi II.4.11; Scolie la *Ipoteză* la *Ode nemeene* de Pindar.
7. Teocrit, *Idile* XXV.272 şi urm.; Diodor din Sicilia IV.11; Euripide, *Heracle* 359 şi urm.; Apollodor, *loc. cit.*
8. Aelianus, *Varia historia* IV.5; Stephanus Byzantinus *s.v.* Malorchia; Vergiliu, *Georgice* III.19; Servius, *ad loc.*
9. Antoninus Liberalis, *Transformationes* 12; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.371 şi urm.

124. A doua muncă: Hidra din Lerna

a. A doua muncă pe care Euristeu a cerut-o a fost să ucidă hidra din Lerna, un monstru născut de Tifon şi Echidna şi crescut de Hera, ca ameninţare la adresa lui Heracle[1].

b. Lerna se află lângă mare, cam la nouă kilometri depărtare de oraşul Argos. La vest se înalţă Muntele Pontinos, cu dumbrava lui de platani sacri care se întinde până la mare. Dumbrava e mărginită pe o parte de râul Pontinos – lângă care Danaos i-a dedicat un altar Atenei –, iar pe cealaltă parte, de râul Amimone. Acolo se află statuia Demetrei, a lui Dionysos Salvatorul şi a Prosimnei, una din doicile Herei, iar pe ţărm e statuia de piatră a Afroditei, pe care i-au dedicat-o Danaidele. În fiecare an, în Lerna se ţin noaptea rituri secrete în cinstea lui Dionysos, care a coborât din acest loc în Tartar ca să o caute pe Semele; şi, nu departe de acolo, au loc Misterele Demetrei din Lerna, celebrate într-o incintă care marchează locul pe unde Hades şi Persefona au coborât şi ei în Tartar[2].

c. Această zonă fertilă şi sacră era terorizată de hidră, care îşi avea vizuina sub un platan aflat la obârşia cu şapte izvoare a râului Amimone, şi bântuia mlaştina din Lerna aflată în apropiere, o mlaştină atât de adâncă, încât nu i se ştia fundul – împăratul Nero a încercat să o sondeze, dar nu a reuşit. Mlaştina a devenit mormântul multor călători imprudenţi[3]. Hidra avea un trup enorm de câine şi opt sau nouă capete ca de şarpe, dintre care unul era nemuritor; dar unii îi atribuie cincizeci, o sută sau chiar zece mii de capete. În orice caz, era atât de veninoasă, încât chiar şi răsuflarea sau mirosul urmelor ei puteau să ucidă fiinţele vii[4].

d. Atena meditase la mijlocul cel mai bun prin care Heracle putea să ucidă monstrul şi, când el a ajuns în Lerna în carul lui mânat de Iolau, i-a arătat locul unde se afla vizuina Hidrei. La

sfatul ei, Heracle a obligat Hidra să iasă afară bombardând-o cu săgeţi aprinse, apoi şi-a ţinut răsuflarea în timp ce o prindea. Dar monstrul i s-a încolăcit în jurul picioarelor, încercând să-l doboare la pământ. În zadar a lovit Heracle în capetele ei cu măciuca: de cum îi zdrobea unul, alte două sau trei creşteau în locul lui[5].

e. Atunci, un crab uriaş s-a repezit din mlaştină în ajutorul Hidrei şi l-a muşcat pe Heracle de picior; furios, el i-a zdrobit carapacea şi i-a strigat lui Iolau să-l ajute. Iolau a dat foc unui colţ al dumbrăvii şi apoi, ca să împiedice Hidra să scoată noi capete, i-a ars carnea de la rădăcină cu crengi aprinse, oprind astfel sângele să mai curgă prin braţele ei[6].

f. Folosind acum o sabie, sau un paloş de aur, Heracle a tăiat capul nemuritor care în parte era din aur şi l-a îngropat, pe când mai şuiera, sub o stâncă grea de lângă drumul spre Eleus. A dezmembrat cadavrul şi şi-a înmuiat săgeţile în fierea lui. De atunci, orice rană, cât de mică, produsă de una dintre săgeţi urma să fie mortală, căci veninul ei nu avea leac.

g. Ca răsplată pentru serviciile crabului, Hera i-a pus imaginea printre cele douăsprezece zodii, iar Euristeu nu a vrut să considere această muncă îndeplinită cum se cuvine, deoarece Iolau îi furnizase lemnele aprinse[7].

*

1. Hidra din Lerna i-a nedumerit pe mitografii clasici. Pausanias (II.37.4) susţinea că ar fi putut să fie un şarpe-de-apă enorm şi veninos, dar că „Pisander a numit-o primul cu multe capete, vrând să o facă să pară mai groaznică şi, în acelaşi timp, să sporească prestigiul propriilor lui versuri”. Potrivit euhemeristului Servius (despre *Eneida* lui Vergiliu VI.287), Hidra era izvorul unor râuri subterane care obişnuia să ţâşnească şi să inunde pământul: dacă unul din numeroasele lui canale era blocat, apa curgea pretutindeni în jur – prin urmare, Heracle a folosit mai întâi focul ca să usuce pământul, apoi a închis canalele.

2. În cea mai timpurie versiune a mitului, Heracle, ca aspirant la regalitate, probabil că s-a luptat pe rând cu un taur, un leu şi un mistreţ sau un scorpion, apoi a plonjat într-un lac ca să smulgă aurul păzit de un monstru acvatic care trăia în adâncurile lui. Lui

Iason i-au fost stabilite însărcinări asemănătoare, iar rolul ajutător jucat de Medeea este oferit aici Atenei – ca viitoare mireasă a lui Heracle. Chiar dacă Hidra aminteşte de şarpele-de-mare pe care Perseu l-a ucis cu un paloş de aur, sau o seceră în formă de lună nouă, ea era un monstru de apă dulce, asemenea majorităţii celor menţionaţi de mitografii irlandezi şi galezi – *piastres* sau *avancs* (*148.*5*) – şi celui consemnat prin epitetul homeric pentru Lacedemon, anume *cetoessa*, „al monstrului acvatic”, fără îndoială unul care bântuia vreun iaz adânc din Eurotas (*125.*3*). Trupul ca de câine este o reminiscenţă a monstrului marin Scila (*16.*2*) şi a unui monstru cu şapte capete (reprezentat pe un sigiliu cilindric babilonian târziu) pe care eroul Ghilgameş îl ucide. Astrologii au introdus în poveste crabul pentru a face ca toate cele douăsprezece munci ale lui Heracle să corespundă semnelor zodiacale, dar el ar fi trebuit de fapt să apară în lupta lui cu leul din Nemeea, următorul semn zodiacal.

3. Acest mit ritual a ajuns să fie asociat cu cel al Danaidelor, care erau străvechile preotese ale apei din Lerna. Numărul de capete ale Hidrei variază în mod explicabil: ca ordin de preotese, ea avea cincizeci de capete; ca sepie sacră, o deghizare adoptată de Thetis – care avea şi ea un ordin de cincizeci de preotese (*81.*1*) –, avea opt braţe ca de şarpe care se terminau cu capete şi un cap pe trunchi, constituind împreună nouă capete în cinstea Zeiţei-Lună; o sută de capete sugerează *centuriae*, adică grupările de tâlhari care jefuiau Argosul din Lerna, iar zece mii este o figură de stil tipică lui Euripide, care avea prea puţin conştiinţă de mitograf. Pe monedele greceşti, Hidra are de obicei şapte capete: fără îndoială, o trimitere la cele şapte izvoare ale râului Amimone.

4. Uciderea Hidrei de către Heracle pare să consemneze un eveniment istoric: încercarea de suprimare a riturilor fertilităţii din Lerna. Dar în dumbrava de platani apăreau mereu preotese noi – platanul sugerează o influenţă religioasă cretană, ca şi sepia –, până când aheii sau poate dorienii au incendiat-o. La origine, este evident că Demetra forma o triadă cu Hecate ca Babă, numită aici Prosimna („căreia i se adresează imnuri”), şi Persefona ca Fecioară; dar Semele a lui Dionysos (*27.*k*) a alungat-o pe Persefona. Exista un cult separat al Afroditei-Thetis la ţărmul mării.

1. Hesiod, *Teogonia* 313 şi urm.
2. Pausanias II.37.1-3 şi 5; II.36.6-8.
3. Pausanias II.37.4; Apollodor II.5.2; Strabon VIII.6.8.
4. Euripide, *Heracle* 419-20; Zenobius, *Proverbia* VI.26; Apollodor, *loc. cit.*; Simonides, citat de Scolia la *Teogonia* lui Hesiod p. 257, ed. Heinsius; Diodor din Sicilia IV.11; Hyginus, *Fabula* 30.
5. Hesiod, *Teogonia* 313 şi urm.; Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.*; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.287.
6. Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.* şi *Poeticon astronomicon* II.23; Diodor din Sicilia IV.11.
7. Euripide, *Ion* 192; Hesiod, *Teogonia* 313 şi urm.; Apollodor, *loc. cit.*; Alexander Myndius, citat de Photios p. 475.

125. A treia muncă: Prinderea căprioarei din Cerinia

a. A treia muncă a lui Heracle a fost prinderea căprioarei din Cerinia şi aducerea ei vie din Enoe la Micene. Această făptură iute şi cu blana în picăţele avea copite de bronz şi coarne de aur ca un cerb, aşa că unii îi spun cerb[1]. Ea îi era consacrată lui Artemis, care, pe când era copilă, a văzut cinci căprioare mai mari decât nişte tauri care păşteau pe malurile cu pietricele negre ale râului Anauros din Tesalia, de la poalele Munţilor Parrhasion; pe coarnele lor soarele scânteia. Artemis a gonit după ele şi a prins patru, una după alta, cu mâinile goale, şi le-a înhămat la carul ei. A cincea a fugit peste râul Celadon spre dealul din Cerinia, aşa cum voise Hera, căci ea deja se gândea la muncile lui Heracle. Potrivit unei alte relatări, această căprioară era un monstru fără stăpân ce obişnuia să distrugă câmpurile şi pe care Heracle, după o luptă aprigă, a sacrificat-o lui Artemis pe vârful Muntelui Artemision[2].

b. Nevrând să o ucidă sau să o rănească, Heracle a îndeplinit această muncă fără să îşi folosească deloc forţa. El a urmărit-o neobosit vreme de un an, vânătoarea ducându-l până departe, în Istria şi în ţinutul hiperboreenilor. Când, în sfârşit epuizată, căprioara s-a refugiat pe Muntele Artemision, iar de acolo a coborât spre râul Ladon, Heracle i-a ţintuit picioarele din faţă cu o săgeată care a trecut printre os şi tendon, fără să curgă sânge. Apoi a prins-o, a urcat-o pe umeri şi s-a grăbit spre Micene, traversând Arcadia. Însă unii spun că ar fi folosit o plasă sau că a mers pe urmele căprioarei până ce a găsit-o dormind sub un copac. Artemis a venit să îl întâmpine pe Heracle şi l-a mustrat pentru că maltratase animalul ei sacru, dar el a susţinut că fusese obligat să o facă şi a dat vina pe Euristeu. Mânia ei s-a mai domolit, astfel încât l-a lăsat să o ducă vie la Micene[3].

c. O altă versiune a poveştii este că această căprioară era una pe care Pleiada Taigete, sora lui Alcione, i-o dedicase lui Artemis în semn de recunoştinţă că o deghizase vremelnic în căprioară, reuşind astfel să scape de îmbrăţişările lui Zeus. Totuşi, Zeus nu s-a lăsat înşelat prea mult timp şi l-a zămislit cu ea pe Lacedemon, iar ea s-a spânzurat pe vârful Muntelui Amicleos, numit apoi Muntele Taiget4. Nepoata şi omonima lui Taigete s-a căsătorit cu Lacedemon şi i l-a născut pe Himeros, pe care Afrodita l-a făcut să o defloreze, fără să îşi dea seama, pe Cleodice, sora lui, într-o noapte de orgii. A doua zi, aflând ce făcuse, Himeros s-a aruncat în râul cunoscut acum uneori cu numele lui şi nu a mai fost văzut, deşi cel mai adesea râului i se spune Eurotas, deoarece predecesorul regelui Lacedemon din Eurotas, care fusese înfrânt în chip umilitor de atenieni – nevrând să mai aştepte luna plină înainte să plece la război –, se înecase şi el în apele lui. Eurotas, fiul lui Miles, inventatorul morilor de apă, era tatăl lui Amiclas şi bunic al lui Hiacintos şi al lui Euridice, cea care s-a căsătorit cu Acrisios5.

*

1. A treia muncă a lui Heracle este diferită de majoritatea celorlalte. E posibil ca ea să consemneze, din punct de vedere istoric, cucerirea de către ahei a unui altar unde Artemis era venerată ca Elaphios („asemenea căprioarei”); cei patru cerbi de la carul ei reprezintă anii Olimpiadei, la sfârşitul cărora o victimă îmbrăcată în piele de cerb era urmărită şi ucisă (*22.*1*). În orice caz, despre Elaphios se spune că ar fi fost doica lui Artemis, ceea ce înseamnă Artemis însăşi (Pausanias VI.22.11). Din punct de vedere mitic însă, această muncă pare să se refere la Heracle Dactylul (*52.*4*), identificat de gali cu Ogmios (Lucian, *Heracle* I), cel care a inventat alfabetul Ogham şi toată ştiinţa barzilor (*132.*3*). Vânarea căprioarei sau a ciutei simboliza urmarea Înţelepciunii; potrivit tradiţiei mistice irlandeze, căprioara este ascunsă sub un măr pădureţ (*White Goddess*, p. 217). Asta ar explica de ce nimeni, în afara prost informatului Euripide, nu spune că Heracle ar fi pricinuit vreun rău ciutei: în schimb, el a urmărit-o neobosit, fără încetare, timp de un an, până în ţinutul hiperboreenilor, care erau experţi chiar în aceste mistere. Potrivit lui Pollux, Heracle era

numit Melon („al merelor”) deoarece îi erau oferite mere, probabil ca recunoaştere a înţelepciunii sale; dar o astfel de înţelepciune venea doar odată cu moartea, iar urmărirea căprioarei de către el, ca şi vizita în Grădina Hesperidelor, era de fapt o călătorie în Paradisul celtic. Zeus o urmărise în mod similar pe Taigete, care era fiica lui Atlas şi, prin urmare, un personaj nonelenic.

2. În Europa, doar renul are coarne şi este posibil ca relatările despre reni să fi coborât dinspre Marea Baltică, pe Drumul Chihlimbarului; spre deosebire de ceilalţi cerbi, desigur că renul poate fi înhămat.

3. Înecarea lui Himeros, fiul lui Taigete, şi a socrului ei, Eurotas, sugerează că regii arhaici din Sparta erau sacrificaţi în mod obişnuit unui monstru acvatic pe nume Eurotas, prin aruncarea lor, înfăşuraţi în crengi, într-un lac adânc. La fel, se pare, şi Tantal (*108.*3*), un alt fiu al lui Taigete (Hyginus, *Fabula* 82). Lacedemon înseamnă „demon al lacului” (*124.*2*), iar Laconia este domeniul lui Lacone („stăpâna lacului”), a cărei statuie a fost salvată de invadatorii dorieni de un oarecare Preugenes şi dusă la Patras, în Ahaia (Pausanias VII.20.4). Povestea metamorfozei lui Taigete pare să însemne că aheii cuceritori ai Spartei s-au numit pe ei înşişi Zeus, iar pe soţiile lor, Hera. Atunci când Hera a ajuns să fie venerată în ipostază de vacă, cultul lelegian al lui Artemis Căprioara a fost suprimat. Este posibil să fi fost celebrată o căsătorie rituală între Zeus ca taur şi Hera ca vacă, aşa cum s-a întâmplat în Creta (*90.*3*).

4. Nopţile de orgie se ţineau în diverse state greceşti (*44.*a*) şi în timpul Sărbătorii Albane din Roma, ca o concesiune făcută obiceiurilor sexuale arhaice care au precedat monogamia.

1. Apollodor II.5.3; Diodor din Sicilia IV.13; Euripide, *Heracle* 375 şi urm.; Vergiliu, *Eneida* VI.802; Hyginus, *Fabula* 30.
2. Apollodor, *loc. cit.*; Calimah, *Imn către Delos* 103 şi *Imn către Artemis* 100 şi urm.; Euripide, *loc. cit.*; Pausanias II.25.3.
3. Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.13; Pindar, *Ode olimpianice* III.26-7; Hyginus, *Fabula* 30.
4. Pindar, *Ode olimpianice* III.29 şi urm.; Apollodor II.10.1; Plutarh, *Despre râuri* 17.
5. Pausanias III.1.2-3 şi 20.2; Plutarh, *loc. cit.*; Apollodor III.10.3.

126. A patra muncă: Mistreţul din Erimant

a. A patra muncă impusă lui Heracle a fost să prindă viu mistreţul din Erimant: un animal uriaş şi fioros care cutreiera coastele Muntelui Erimant acoperite de chiparoşi şi pădurile de pe Muntele Lampeia din Arcadia, distrugând întreg ţinutul din jurul oraşului Psofis[1]. Muntele Erimant îşi datorează numele unui fiu al lui Apollo, pe care Afrodita l-a orbit când o văzuse cum se îmbăiază; drept răzbunare, Apollo s-a prefăcut în mistreţ şi l-a ucis pe Adonis, amantul ei. Însă muntele îi este consacrat lui Artemis[2].

b. În drumul lui spre Erimant, Heracle a trecut prin Foloe, unde l-a ucis pe un oarecare Sauros, un tâlhar nemilos, şi a fost ospătat de centaurul Folos, pe care una dintre nimfele frasinului i-l născuse lui Silen. Folos a pus în faţa lui Heracle carne friptă, dar el a preferat-o crudă şi nu a îndrăznit să deschidă vasul comun cu vin al centaurilor până când Heracle nu i-a amintit că era chiar vasul pe care Dionysos îl lăsase în peşteră, cu patru generaţii în urmă, anume pentru acel prilej[3]. Centaurii s-au înfuriat când au simţit mirosul vinului tare. Înarmaţi cu stânci, brazi dezrădăcinaţi, lemne aprinse şi toporişti de măcelari, s-au năpustit spre peştera lui Folos. În timp ce Folos s-a ascuns fiind cuprins de groază, Heracle i-a respins cu curaj pe Ancios şi Agrios, primii doi atacatori, azvârlind în ei cu lemne aprinse[4]. Nefele cea înnourată, bunica centaurilor, a făcut atunci să cadă o aversă de ploaie care a slăbit coarda arcului lui Heracle şi a făcut pământul alunecos. Însă Heracle s-a dovedit vrednic de realizările lui de dinainte şi a ucis mai mulţi centauri, printre ei şi pe Oreos şi Hileos. Ceilalţi au fugit cât mai departe, până în Malia, unde s-au refugiat împreună cu Chiron, regele lor, cel care fusese izgonit de pe Muntele Pelion de lapiţi[5].

c. O săgeată de bun-rămas trasă de Heracle a trecut prin braţul lui Elatos şi s-a înfipt, vibrând, drept în genunchiul lui Chiron.

Îndurerat de acest accident al bătrânului său prieten, Heracle a scos săgeata şi, chiar dacă Chiron însuşi a ales leacuri pentru a-şi pansa rana, acestea s-au dovedit a fi fără folos, iar el s-a retras urlând de durere în peştera lui. Dar n-a murit, căci era nemuritor. Aşa că Prometeu s-a oferit să accepte în locul lui nemurirea, iar Zeus a fost de acord; dar unii spun că Chiron a ales moartea nu atât din pricina durerii pe care o îndura, ci pentru că se simţea cu totul istovit de viaţa lui atât de îndelungată[6].

d. Centaurii au fugit care încotro: unii în Foloe, împreună cu Eurition, unii spre râul Evenos, cu Nesus, unii pe Muntele Malia, iar alţii în Sicilia, unde au fost ucişi de sirene. Poseidon i-a primit pe cei rămaşi în Eleusis şi i-a ascuns într-un munte. Printre cei pe care Heracle i-a ucis mai târziu erau şi Homados Arcadianul, cel care a încercat să o violeze pe Alcione, sora lui Euristeu; răzbunând astfel o ofensă adusă unui duşman, Heracle şi-a demonstrat nobleţea şi a dobândit o mare faimă[7].

e. Între timp, după ce şi-a îngropat neamurile moarte, Folos a smuls una din săgeţile lui Heracle şi a examinat-o. „Cum a putut o făptură atât de viguroasă să moară datorită unei simple zgârieturi?”, s-a întrebat. Dar săgeata i-a alunecat printre degete şi, străpungându-i laba piciorului, l-a ucis pe loc. Heracle şi-a întrerupt urmărirea şi s-a întors în Foloe, unde l-a îngropat pe Folos cu onoruri nemaiîntâlnite, la poalele muntelui care luase numele lui. De atunci, râul Anigros a prins mirosul urât care îl însoţeşte acum chiar de la izvoarele lui de pe Muntele Lapitos: deoarece un centaur pe nume Pilenor, pe care Heracle îl rănise la braţ cu o săgeată, a fugit şi şi-a spălat rana în râu. Însă unii susţin că Melampus provocase duhoarea cu vreun an în urmă, aruncând în Anigros obiectele urât mirositoare folosite la purificarea fiicelor lui Pretos[8].

f. Apoi Heracle a pornit la drum ca să vâneze mistreţul din Erimant. A prinde vie aşa o fiară era o sarcină nemaiauzit de grea; dar el l-a scos dintr-un desiş cu strigăte violente, l-a fugărit într-o văiugă troienită cu zăpadă şi i-a sărit în cârcă. L-a legat cu lanţuri şi l-a dus viu pe umeri în Micene; dar când a auzit că argonauţii se adunau să plece spre Colhida, a lăsat mistreţul jos, lângă piaţă, şi, fără să mai aştepte vreun ordin de la Euristeu, care şedea ascuns în vasul de bronz, s-a dus, împreună cu Hilas, să se alăture expediţiei

lor. Nu se ştie cine a ucis mistreţul capturat, dar colţii lui sunt păstraţi în templul din Cumae al lui Apollo[9].

g. Potrivit altor relatări, Chiron a fost rănit din întâmplare de o săgeată care i-a străpuns laba piciorului stâng, în timp ce el, Folos şi tânărul Ahile îl aveau pe Heracle ca oaspete pe Muntele Pelion. După nouă zile, Zeus a pus chipul lui Chiron printre stele: e Centaurul. Dar alţii susţin că centaurul este Folos, care a fost onorat de Zeus în acest fel deoarece îi întrecea pe toţi în arta ghicitului în măruntaie. Săgetătorul din zodiac este şi el un centaur: e un oarecare Crotos care trăia pe Muntele Helicon, foarte îndrăgit de muze, surorile lui de lapte[10].

*

1. Mistreţii erau consacraţi Lunii din cauza colţilor lor în formă de lună nouă şi se pare că succesorul-tanist care îl ucidea şi îl emascula pe geamănul lui, regele sacru, era deghizat în mistreţ în timp ce o făcea (*18.7 şi 151.*2*). Troianul de zăpadă în care mistreţul din Erimant a fost înfrânt indică faptul că evenimentul s-a produs în toiul iernii. Aici, Heracle este Copilul Horus şi răzbună moartea tatălui său, Osiris, faţă de unchiul lui Seth, care vine deghizat în mistreţ; tabuul egiptean faţă de carnea de mistreţ era ridicat doar la mijlocul iernii. Ceremonia de Crăciun a capului de mistreţ îşi are originea chiar în acest triumf al noului rege sacru asupra rivalului său. Adonis este ucis pentru a răzbuna moartea lui Erimant, succesorul-tanist din anul anterior, al cărui nume, „alegere prin tragere la sorţi”, sugerează că el era ales prin tragere la sorţi să îl omoare pe regele sacru. Deoarece Muntele Erimant îi era consacrat lui Artemis, nu Afroditei, Artemis trebuie să fi fost zeiţa care se îmbăiase, iar cel care o văzuse trebuie să fi fost regele sacru, nu tanistul lui (*22.*i*).

2. Este probabil ca lupta lui Heracle cu centaurii, asemenea luptei similare de la nunta lui Piritoos (*102.*2*), să fi reprezentat la origine lupta rituală dintre regele nou instalat şi rivalii lui deghizaţi în animale. Armele lui tradiţionale erau săgeţile; pentru a-şi institui suveranitatea, el trăgea câte una în fiecare dintre cele patru direcţii cardinale şi o a cincea drept în sus. Războaiele de frontieră dintre eleni şi muntenii preelenici din nordul Greciei

sunt poate şi ele consemnate în acest mit.

3. Săgeţile otrăvite care cad sau sunt trase într-un genunchi sau o labă a piciorului au provocat nu doar moartea lui Folos şi a lui Chiron, ci şi a lui Ahile, discipolul lui Chiron (*92.*10* şi 164.*j*): toţi fiind regi sacri magnesieni, ale căror suflete erau primite în mod firesc de sirene. Prezenţa centaurilor în Malia derivă dintr-o tradiţie locală conform căreia Silen, tatăl lui Folos, se născuse acolo (Pausanias III.25.2); centaurii erau reprezentaţi de cele mai multe ori ca fiind jumătate ţapi, mai degrabă decât jumătate cai. Prezenţa lor în Eleusis, unde Poseidon i-a ascuns într-un munte, sugerează că atunci când iniţiaţii în Mistere celebrau o căsătorie sacră cu zeiţa, la evenimente luau parte şi dansatori cu cai de lemn.

1. Ovidiu, *Heroide* IX.87; Apollonios din Rodos I.127; Apollodor II.5.4; Diodor din Sicilia IV.12.
2. Ptolemeu Hefestion I.306; Homer, *Odiseea* VI.105.
3. Pausanias VI.21.5; Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
4. Tzetzes, *Despre Licofron* 670; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*
5. Pausanias III.18.9; Vergiliu, *Eneida* VIII.293-4; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*
6. Apollodor, *loc. cit.*; Lucian, *Dialogurile morţilor* 26.
7. Tzetzes, *Despre Licofron* 670; Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
8. Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia *loc. cit.*; Pausanias V.5.6.
9. Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias VIII.24.2; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollonios din Rodos I.122 şi urm.
10. Teocrit, *Idile* VII; Ovidiu, *Fastele* V.380 şi urm.; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.38 şi 27; *Fabula* 224.

127. A cincea muncă: Grajdurile lui Augias

a. A cincea muncă a lui Heracle a fost să cureţe într-o singură zi grajdurile de vite cumplit de murdare ale regelui Augias. Imaginându-şi dezgustul lui Heracle când va trebui să umple coşurile cu bălegar şi să le care pe umeri, Euristeu resimţea o nespusă plăcere. Regele Augias al Elidei era fiul lui Helios sau Eleios cu Naupiadame, fiică a lui Amfidamas; sau, spun unii, cu Ifiboe. Alţii îl numesc fiu al lui Poseidon. Era cel mai bogat om de pe pământ în turme şi cirezi, căci, prin graţie divină, animalele lui erau imune la boli şi neasemuit de fecunde; de asemenea, ele nu lepădau niciodată. Deşi, în mai toate cazurile, dădeau naştere unor progenituri de sex feminin, Augias avea totuşi trei sute de tauri negri cu picioare albe şi două sute de tauri de prăsilă roşiatici, pe lângă cei doisprezece tauri alb-argintii, consacraţi lui Helios, tatăl său. Cei doisprezece tauri nemaipomeniţi îi apărau turmele de sălbăticiunile prădătoare de pe dealurile împădurite din jur[1].

b. Balega din ocolul de vite şi stânele de oi ale lui Augias nu mai fusese curăţată de mulţi ani şi chiar dacă duhoarea ei respingătoare nu afecta animalele înseşi, mirosul pestilenţial se răspândea în tot Peloponesul. Mai mult, păşunile din văi erau acoperite de o balegă atât de groasă, încât nu mai puteau fi arate pentru a planta grâne[2].

c. Heracle l-a salutat pe Augias de departe şi i-a propus să îi cureţe ocolul înainte de căderea nopţii, în schimbul unei zecimi din cireada lui de vite. Augias a râs neîncrezător şi l-a chemat pe Fileu, cel mai vârstnic dintre fiii lui, să fie martor la oferta lui Heracle. „Jură că termini treaba înainte de căderea nopţii”, i-a cerut Fileu. Heracle a jurat pe tatăl său, acesta fiind primul şi ultimul jurământ pe care l-a rostit vreodată. Augias a promis şi el să se achite aşa cum s-au înţeles. În acea clipă, Faeton, capul

cioporului de doisprezece tauri albi, s-a repezit la Heracle, confundându-l cu un leu; dar Heracle l-a apucat de cornul stâng, i-a împins grumazul în jos şi l-a făcut să cadă la pământ folosindu-se doar de forţa lui[3].

d. La sfatul lui Menedemos din Elida şi ajutat de Iolau, Heracle a străpuns mai întâi zidurile grajdului în două locuri, apoi a deviat râurile din apropiere, Alfeu şi Peneu sau Menios, astfel încât apele lor s-au revărsat prin ocolul de vite, l-au curăţat, apoi au curăţat stânele şi păşunile din văi. Astfel, Heracle şi-a îndeplinit munca într-o zi, redând fertilitatea pământului fără să îşi murdărească nici măcar degetul cel mic. Dar când a aflat de la Copreu că Heracle făcuse toate acestea cu ordin de la Euristeu, Augias a refuzat să plătească preţul convenit şi chiar a îndrăznit să nege că el şi Heracle ar fi avut vreo înţelegere.

e. Heracle a propus ca acest caz să fie supus unei arbitrări, dar când judecătorii s-au aşezat, iar Fileu, chemat ca martor de Heracle, a spus adevărul, Augias a sărit în picioare furios şi i-a gonit pe amândoi din Elida, zicând că fusese păcălit de Heracle, de vreme ce zeii râului făcuseră toată munca, nu el. Ca lucrurile să stea şi mai rău, Euristeu a refuzat să numere această muncă drept una dintre cele zece, deoarece Heracle fusese angajat de Augias.

f. Fileu s-a dus apoi la Dulichion, iar Heracle, la curtea lui Dexamenos, regele din Olenos, pe a cărui fiică, Mnesimahe, a salvat-o mai târziu de centaurul Eurition[4].

*

1. Acest mit confuz pare să se bazeze pe legenda conform căreia Heracle, ca şi Iason, a primit ordin să îmblânzească doi tauri, să îi înjuge, să cureţe un deal împădurit şi apoi să are, să semene şi să recolteze într-o singură zi – sarcini obişnuite pentru un candidat la regalitate (*152.*3*). Aici, dealul trebuia curăţat nu de copaci şi pietre, ca în versiunile celtice ale mitului, ci de balegă – probabil întrucât numele crainicului lui Euristeu, cel care a transmis ordinul, era Copreu („omul balegii”). Comentându-l pe Pausanias (V.10.9), Sir James Frazer citează o legendă scandinavă, „Stăpânul”, în care un prinţ care doreşte să o câştige pe fiica unui gigant trebuie să cureţe trei grajduri. Pentru fiecare furcă de bălegar pe

care o aruncă afară, apar alte zece. Prinţesa îl sfătuieşte atunci să întoarcă furca invers. El face întocmai şi grajdul este curând curăţat. Frazer sugerează că, în versiunea originară, este posibil ca Atena să îi fi dat lui Heracle acelaşi sfat; cel mai probabil însă, povestea scandinavă este o versiune a acestei legende. Vitele lui Augias sunt irelevante pentru poveste, în afara justificării cantităţii bălegarului care trebuie îndepărtat. După cum o arată mitul, balega de vacă nu era preţuită de agricultorii greci. În *Munci şi zile*, Hesiod nu o menţionează, iar H. Mitchell (*Economics of Ancient Greece*) arată că lăsarea vitelor pe pârloagă era interzisă în mai multe contracte antice de concesiune. Câinele lui Odiseu, Argos, stătea într-adevăr pe un morman de bălegar folosit pentru îngrăşarea pământului (*Odiseea* XVII.299), dar, oriunde ar fi fost scrisă *Odiseea* – şi, cu siguranţă, ea nu a fost scrisă în Grecia continentală –, referirile la agricultură şi arboricultură sugerează supravieţuirea practicilor cretane. Potrivit anumitor mitografi, Augias era fiul lui Eleios, ceea ce înseamnă pur şi simplu „rege al Elidei"; potrivit altora, era fiu al lui Poseidon, ceea ce sugerează că era eolian. Dar Eleios a fost confundat aici cu Helios, zeul corintian al Soarelui, şi deci lui Augias îi este atribuită o cireadă de vaci sacre, asemenea celei deţinute de Sisif (*67.*1*). Numărul de capete din astfel de cirezi era de trei sute cincizeci, reprezentând douăsprezece lunaţii complete, mai puţin sărbătoarea sacră de cinci zile a anului egiptean (*42.*1*); faptul că erau vite lunare e dovedit de culorile lor, roşu, alb şi negru (*90.*3*), iar taurii albi reprezintă cele douăsprezece lunaţii. Astfel de vite erau furate adesea – aşa cum a făcut Heracle însuşi în a zecea sa muncă –, iar urmarea disputei ulterioare cu Augias a fost că el a câştigat cei doisprezece tauri.

2. A cincea muncă se referă în sens strict doar la sarcinile arării, semănării şi recoltării, dar de fapt a fost confundată cu alte două: a zecea, anume prinderea vitelor lui Gerion, şi a şaptea, capturarea taurului cretan alb al lui Poseidon – care nu a fost folosit pentru arat. În cultul lui Poseidon – despre care se spune că ar fi fost tată al lui Augias –, bărbaţii tineri se luptau cu taurii, iar lupta lui Heracle cu Faeton, asemenea celei a lui Tezeu cu Minotaurul, este cel mai bine înţeleasă ca ritual de încoronare: prin contactul magic cu cornul taurului, regele devenea capabil să facă pământul fertil

şi dobândea titlul de Potidan sau Poseidon, nume dat amantului ales de Zeiţa-Lună. În mod similar, într-o dispută amoroasă, Heracle s-a luptat cu Aheloos, reprezentat ca având cap de taur, căruia i-a rupt cornul abundenţei (*142.*d*). Devierea râului Alfeu sugerează că reprezentarea din care este dedus acest incident îl înfăţişează pe Heracle învârtind taurul din Creta ţinut de coarne, pe malul unui râu unde păşteau multe vite. Acest taur a fost confundat cu un zeu al râului, iar scena, interpretată eronat ca semnificând că el deviase apele râului pentru a curăţa câmpul şi a-l face bun de arat.

1. Apollodor II.5.5 şi 7.2; Diodor din Sicilia IV.13; Pausanias V.1.7; Tzetzes, *Despre Licofron* 41; Hyginus, *Fabula* 14.
2. Apollodor II.5.5; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.300; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pausanias, *loc. cit.*
3. Pausanias, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*; Plutarh, *Quaestiones Romanae* 28; Teocrit, *Idile* XXV.115 şi urm.
4. Ptolemeu Hefestion V, citat de Photios p. 486; Hyginus, *Fabula* 30; Pausanias, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Servius, *loc. cit.*; Calimah, *Imn către Delos* 102.

128. A şasea muncă: Păsările stimfaliene

a. A şasea muncă a lui Heracle a fost să alunge numeroasele păsări cu cioc, gheare şi aripi de bronz, devoratoare de oameni şi consacrate lui Ares, care, speriate de lupii din Trecătoarea Lupilor de pe drumul spre Orhomenos, se îngrămădiseră în Mlaştina Stimfaliană[1]. Aici, ele se înmulţeau şi învăţau să zboare lângă râul cu acelaşi nume, se ridicau în văzduh în stoluri mari şi ucideau oameni şi animale lăsând să cadă asupra lor o grindină de pene de bronz; iar în acelaşi timp eliminau un găinaţ otrăvitor care distrugea recoltele.

b. Ajuns la mlaştina înconjurată de o pădure deasă, Heracle s-a văzut în imposibilitatea de a goni păsările cu săgeţile lui, deoarece erau prea numeroase. Mai mult, mlaştina nu părea destul de sigură ca să susţină un om, nici nu avea destulă apă pentru a folosi o barcă. În timp ce Heracle stătea nehotărât pe mal, Atena i-a dat o pereche de castaniete din bronz făurite de Hefaistos; sau să fi fost o morişcă. Heracle s-a dus pe un pinten al Muntelui Cilene ce se înălţa deasupra mlaştinii şi a pocnit din castaniete sau a scuturat morişca, făcând o asemenea larmă, încât păsările s-au înălţat într-un singur stol mare, înnebunite de groază. Atunci, el a doborât multe dintre ele, în timp ce zburau spre Insula Ares din Marea Neagră, unde au fost găsite după aceea de argonauţi; unii spun că în momentul acela Heracle era cu argonauţii şi că a ucis mai multe asemenea păsări[2].

c. Păsările stimfaliene sunt de mărimea cocorilor şi seamănă îndeaproape cu ibişii, mai puţin faptul că ciocurile lor pot străpunge o platoşă de metal şi nu sunt încovoiate. Ele trăiesc şi în deşertul Arabiei, unde produc chiar mai multe nenorociri decât leii sau leoparzii, repezindu-se în zbor spre pieptul călătorilor şi străpungându-l. Vânătorii arabi au învăţat să poarte armuri de

protecţie din scoarţă de copac împletită, în care acele ciocuri aducătoare de moarte se agaţă ca într-o plasă, ei având astfel posibilitatea să le prindă şi să le sucească gâtul. Este posibil ca un stol de astfel de păsări să fi migrat din Arabia în Stimfalos, dând numele întregii specii[3].

d. Potrivit anumitor relatări, aşa-numitele păsări stimfaliene erau femei: fiice ale lui Stimfalos şi Ornis, pe care Heracle le-a ucis deoarece i-au refuzat ospitalitatea. La Stimfalos, într-un vechi templu al lui Artemis Stimfaliana, statuete ale acestor păsări atârnă de acoperiş, iar în spatele clădirii se înalţă statui de fecioare cu picioare de păsări. Şi Temenos, un fiu al lui Pelasgos, a fondat aici trei altare în cinstea Herei: în primul, ea era venerată ca o copilă, deoarece Temenos o crescuse; în al doilea, ca mireasă, deoarece se căsătorise cu Zeus; şi în al treilea, ca văduvă, deoarece îl părăsise pe Zeus şi se retrăsese la Stimfalos[4].

*

1. Chiar dacă Atena continuă să îl ajute pe Heracle, această muncă nu aparţine succesiunii de sarcini asociate căsătoriei, ci îl glorifică pe Heracle ca vindecător care îndepărtează demonii febrei, identificaţi cu păsările din mlaştină. Păsările cu coif reprezentate pe monedele stimfaliene sunt lopătari, veri ai cocorilor care apar în unele sculpturi medievale englezeşti sugând respiraţia oamenilor bolnavi. Ele sunt de fapt sirene cu picioare de păsări, personificări ale febrei, iar în vremurile străvechi moriştile sau castanietele erau folosite (la popoarele primitive încă sunt) pentru a alunga demonii febrei. Artemis era zeiţa care avea puterea de a induce sau a vindeca febra, cu „săgeţi milostive”.

2. Mlaştina stimfaliană obişnuia să crească semnificativ în mărime de fiecare dată când tunelul subteran prin care apele ei erau eliminate se bloca, aşa cum s-a întâmplat pe vremea lui Pausanias (VIII.22.6); iar Ificratos l-ar fi blocat în mod deliberat, atunci când a asediat oraşul, dacă nu l-ar fi împiedicat un semn din cer (Strabon VIII.8.5). Este foarte posibil ca, în una din versiunile poveştii, Heracle să fi secat mlaştina prin deblocarea canalului, aşa cum secase anterior câmpia din Tempe (Diodor din Sicilia IV.18).

3. Însă mitul pare să aibă o semnificaţie istorică, precum şi una

rituală. Se pare că un ordin de preotese din Arcadia care o venerau pe Zeiţa Triplă ca Fecioară, Mireasă şi Babă s-a refugiat în Stimfalos, după ce fusese alungat din Trecătoarea Lupilor de invadatorii care îl venerau pe Zeus Lupul; iar Mnaseas a explicat în mod plauzibil îndepărtarea sau masacrarea păsărilor stimfaliene ca reprimare a acestui ordin de vrăjitoare de către Heracle – cu alte cuvinte, de un trib de ahei. Numele Stimfalos sugerează practici erotice.

4. Este posibil ca „păsările arabe cu ciocul tare” ale lui Pausanias să fi fost demonii arsurilor solare, ţinuţi la distanţă de apărătoarele coloanei vertebrale confecţionate din scoarţă şi confundaţi cu struţii cu cioc puternic pe care arabii încă îi mai vânează.

Leuc-erodes, „bâtlanul alb”, este numele grec al lopătarului; se spune că un strămoş al lui Irod cel Mare a fost sclav în templul lui Heracle din Tyr (Africanus, citat de Eusebiu, *Istoria ecleziastică* I.6.7), ceea ce explică numele lui de familie. Lopătarul este înrudit îndeaproape cu ibisul, o altă pasăre de mlaştină consacrată zeului Thot, inventatorul scrisului; iar Heracle din Tyr, asemenea omologului său celtic, era un protector al ştiinţei, ceea ce a făcut Tyrul vestit (*Iezechiel* XXVIII.12). În tradiţia ebraică, preotul Hiram din Tyr făcea schimb de ghicitori cu Solomon.

1. Pausanias VIII.22.4-6; Apollodor II.5.6.
2. Apollonios din Rodos II.1052 şi urm.; Pausanias, *loc. cit.*; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.300; Apollonios din Rodos II.1037 şi 1053, cu scolie; Diodor din Sicilia IV.13; Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 30.
3. Pausanias VIII.22.4.
4. Mnaseas, citat de Scolia la Apollonios din Rodos II.1054; Pausanias VIII.22.2 şi 5.

129. A şaptea muncă: Taurul din Creta

a. Euristeu i-a poruncit lui Heracle, ca a şaptea sa muncă, să prindă taurul din Creta; dar este un subiect foarte controversat dacă era taurul trimis de Zeus, cel care a dus-o pe Europa în Creta, sau cel oprit de Minos de la sacrificiul către Poseidon, şi care a zămislit Minotaurul cu Pasifae. Pe atunci, taurul devasta Creta, mai ales regiunea udată de râul Tethris, răscolind recoltele şi făcând zidurile livezilor una cu pământul[1].

b. Când Heracle a navigat spre Creta, Minos i-a oferit tot sprijinul care îi stătea în putinţă, dar Heracle a preferat să captureze taurul de unul singur, chiar dacă animalul azvârlea flăcări pe gură. După o luptă îndelungată, el a adus monstrul în Micene, unde Euristeu i l-a dedicat Herei şi l-a eliberat. Însă Hera, care ura orice putea să sporească gloria lui Heracle, a mânat taurul mai întâi în Sparta, apoi îndărăt în Arcadia şi, peste Istm, l-a dus în Maratonul din Atica, de unde Tezeu l-a târât mai apoi la Atena şi l-a oferit ca sacrificiu zeiţei Atena[2].

c. Cu toate acestea, sunt mulţi cei care contestă că taurul din Creta a fost acelaşi cu taurul de la Maraton[3].

*

1. Lupta cu un taur sau cu un bărbat deghizat în taur – una din sarcinile rituale impuse unui candidat la regalitate (*123.*1*) – apare şi în povestea lui Tezeu şi a Minotaurului (*98.*2*), precum şi în cea a lui Iason şi a taurilor care aruncă foc ai lui Eetes (*152.*3*). Atunci când nemurirea implicită în regalitatea sacră a fost conferită, în cele din urmă, tuturor iniţiaţilor în Misterele Dionysiace, capturarea unui taur şi dedicarea acestuia lui Dionysos Plutodotes („dătător de bogăţie”) au devenit un rit comun atât în Arcadia

(Pausanias VIII.19.2), cât şi în Lidia (Strabon XIV.1.44), unde Dionysos deţinea titlul de Zeus. Principala lui teofanie era un taur, dar el apărea şi sub formă de leu şi de şarpe (*27.*4*). Contactul cu cornul taurului (*127.2) îi dădea regelui sacru însuşirea de a face pământul fertil, în numele Zeiţei-Lună, aducând ploaia – explicaţia magică fiind că mugetul unui taur prevestea furtuna, pentru a cărei invocare erau învârtite uruitoarele *rhombi*. De asemenea, erau aruncate torţe pentru a simula fulgerele (*68.*a*) şi a sugera răsuflarea de foc a taurului.

2. Dionysos este numit Plutodotes din cauza cornului abundenţei smuls taurului, care iniţial era un talisman al apei (*142.*b*). La origine, Dionysos a apărut din cretanul Zagreus, iar printre metamorfozele lui Zagreus sunt leul, un şarpe cu coarne, un taur şi „Cronos aducătorul de ploaie” (*30.*3*).

1. Apollodor II.5.7; Diodor din Sicilia IV.13; Pausanias I.27.9; Mytographus Vaticanus Primus 47.
2. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.294; Apollodor, *loc. cit.*; Mytographus Vaticanus Primus, *loc. cit.*
3. Theon, *Despre Aratos* p. 24.

130. A opta muncă: Iepele lui Diomede

a. Euristeu i-a poruncit lui Heracle, ca a opta lui muncă, să prindă cele patru iepe sălbatice ale regelui Diomede al Traciei – şi este un subiect controversat dacă el era fiul lui Ares şi al lui Cirene sau a fost născut dintr-o relaţie incestuoasă dintre Asteria şi Atlas, tatăl ei –, care domnea peste bistonii războinici şi ale cărui grajduri din Tirida, oraş acum dispărut, erau spaima Traciei. Diomede ţinea iepele priponite cu lanţuri de fier de ieslele de bronz şi le hrănea cu carnea oaspeţilor lui fără ca ei să bănuiască ce le era hărăzit. O versiune a legendei face din ele armăsari, nu iepe, numindu-i Podargos, Lampon, Xantos şi Deinos[1].

b. Împreună cu câţiva voluntari, Heracle a luat o corabie spre Tracia, vizitându-l în drum pe prietenul lui, regele Admetos din Feres. Sosind la Tirida, i-a biruit pe grăjdarii lui Diomede şi a mânat iepele lângă mare, unde le-a lăsat pe o colină, în paza favoritului său Abderos, apoi s-a întors să îi respingă pe bistonii care se năpustiseră pe urmele lui. Grupul său fiind copleşit ca număr, Heracle i-a învins pe bistoni săpând în chip iscusit un canal care a făcut ca marea să inunde câmpia mai joasă; când ei au dat să fugă îndărăt, Heracle a pornit în urma lor, l-a năucit pe Diomede cu o lovitură de măciucă, i-a târât trupul în jurul lacului care se formase şi l-a pus în faţa propriilor lui iepe, care l-au sfârtecat de viu. Cum foamea iepelor era acum potolită pe deplin – căci, în timp ce Heracle fusese ocupat, ele îl devoraseră şi pe Abderos –, el a pus stăpânire pe iepe fără mari dificultăţi[2].

c. Potrivit unei alte relatări, Abderos, deşi era născut în oraşul Oponte din Locrida, se afla în slujba lui Diomede. Unii îl numesc fiu al lui Hermes, iar alţii, fiu al lui Menetios din Oponte, prietenul lui Heracle, şi astfel fratele lui Patrocle, care a căzut la Troia. După întemeierea oraşului Abdera, lângă mormântul lui Abderos,

Heracle a luat carul lui Diomede şi a înhămat la el iepele, chiar dacă până atunci ele nu mai cunoscuseră zăbala sau căpăstrul. Le-a mânat cu viteză înapoi, peste munţi, până când a ajuns la Micene, unde Euristeu i le-a dedicat Herei şi le-a lăsat libere pe Muntele Olimp[3]. În cele din urmă, iepele au fost ucise de fiarele sălbatice; dar unii susţin că descendenţii lor au supravieţuit până la Războiul Troian şi chiar până în epoca lui Alexandru cel Mare. Ruinele palatului lui Diomede mai pot fi încă văzute la Cartera Come, iar în Abdera sunt celebrate jocuri sportive în cinstea lui Abderos – ele includ toate competiţiile obişnuite, mai puţin cursa de care, ceea ce întăreşte relatarea că Abderos a fost ucis atunci când iepele care devorau oameni au distrus carul la care el le înhămase[4].

*

1. A pune frâul unui cal sălbatic menit sacrificiului în cadrul unei ceremonii (*75.3) pare să fi fost un rit de încoronare în unele regiuni din Grecia. Luarea în stăpânire a lui Arion de către Heracle (*138.*g*) – ispravă reuşită şi de Oncos şi Adrast (Pausanias VIII.25.5) – este comparabilă cu capturarea lui Pegas de către Belerofon. Acest ritual mitic a fost combinat aici cu o legendă a modului în care Heracle, reprezentându-i pe locuitorii din Teos care au cucerit Abdera de la traci (Herodot I.168), a anulat obiceiul prin care femei în extaz şi purtând măşti de cai obişnuiau să-l vâneze şi să-l mănânce pe regele sacru la sfârşitul domniei lui (*27.*e*); în schimb, regele era omorât într-un accident de car premeditat (*71.*1*; 101.*g* şi 109.*j*). Omiterea cursei de care de la jocurile funerare din Abdera indică o interzicere a acestui sacrificiu modificat. Podargos îşi datorează numele harpiei Podarge, mama lui Xantos, un cal nemuritor oferit de Poseidon lui Peleu ca dar de nuntă (*81.*m*); Lampos aminteşte de Lampon, un cal din atelajul lui Eos (*40.*a*). Când Diodor declară că aceste iepe au fost lăsate libere pe Olimp, ar putea însemna că, de fapt, cultul calului canibalic a supravieţuit acolo până în epoca elenistică.

2. Canalele, tunelurile şi conductele subterane erau considerate adesea opere ale lui Heracle (*127.*d*; 138.*d* şi 142.*3*).

1. Apollodor II.5.8; Hyginus, *Fabulele* 250 şi 30; Plinius, *Naturalis historia* IV.18; Diodor din Sicilia IV.15.
2. Apollodor, *loc. cit.*; Euripide, *Alcesta* 483; Strabon, *Fragmente* 44 şi 47; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
3. Hyginus, *Fabula* 30; Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.39; Homer, *Iliada* XI.608; Euripide, *Heracle* 380 şi urm.
4. Apollodor, *loc. cit.*; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.756; Diodor din Sicilia IV.15; Strabon, *Fragmente* 44; Filostrat, *Eikones* II.25; Hyginus, *Fabula* 250.

131. A noua muncă: Cingătoarea Hipolitei

a. A noua muncă a lui Heracle a fost să-i aducă lui Admete, fiica lui Euristeu, cingătoarea de aur a lui Ares, purtată de Hipolita, regina amazoanelor. Heracle s-a pornit pe mare spre râul Termodon, luând un vas sau, spun unii, nouă vase, şi un grup de voluntari, printre care erau şi Iolau, Telamon din Egina, Peleu din Iolcos şi, potrivit unor relatări, Tezeu din Atena[1].

b. Amazoanele erau fiicele lui Ares cu naiada Harmonia, născute în văile din Acmonia, din Frigia; dar unii spun că mama lor era Afrodita sau Otrera, fiică a lui Ares[2]. La început, ele trăiau lângă râul Amazon, numit acum după Tanais, un fiu al amazoanei Lisipa care a ofensat-o pe Afrodita prin dispreţul lui faţă de căsătorie şi devoţiunea sa faţă de război. Drept răzbunare, Afrodita l-a făcut pe Tanais să se îndrăgostească de mama lui; dar, în loc să cedeze unei pasiuni incestuoase, el s-a aruncat în râu şi s-a înecat. Ca să scape de reproşurile umbrei lui, Lisipa le-a dus atunci pe fiicele ei în preajma Mării Negre, pe coastă, pe o câmpie de lângă râul Termodon, care izvorăşte din munţii semeţi ai Amazoniei. Acolo, ele au întemeiat trei triburi, fiecare dintre acestea întemeind câte un oraş[3].

c. Pe atunci, amazoanele calculau descendenţa doar în funcţie de mamă, iar Lisipa a stabilit că bărbaţii trebuiau să îndeplinească toate treburile gospodăreşti, în timp ce femeile luptau şi guvernau. Prin urmare, braţele şi picioarele băieţilor nou-născuţi erau rupte, pentru a-i împiedica să lupte sau să călătorească. Aceste femei ciudate din fire, pe care sciţii le numeau *Oeorpata*, nu manifestau nici un fel de consideraţie faţă de dreptate sau decenţă, dar erau războinice vestite, fiind primele care au folosit cavaleria[4]. Purtau arcuri de bronz şi scuturi scurte, în formă de semilună; coifurile, veşmintele şi cingătorile lor erau făcute din piei de fiare sălbatice[5].

Înainte de a cădea în luptă, Lisipa a ridicat măreţul oraş Temiscira şi a înfrânt toate triburile până departe, spre râul Tanais. Cu prada de război din campaniile ei, a înălţat câteva temple lui Ares, iar altele lui Artemis Tauropolos, al cărei cult l-a instituit. Descendenţii ei au extins imperiul amazonian în Tracia, spre vest, dincolo de râul Tanais; şi, de asemenea, spre vest, în Frigia, pe ţărmul sudic, dincolo de râul Termodon. Trei regine faimoase ale amazoanelor, Marpesa, Lampado şi Hippo, au cucerit mare parte din Asia Mică şi Siria şi au întemeiat oraşele Efes, Smirna, Cirene şi Mirina. Thiba şi Sinope au fost şi ele întemeiate de amazoane[6].

d. În Efes, au înălţat o statuie a lui Artemis sub un fag, unde Hippo aducea sacrificii, după care adepţii ei executau mai întâi dansul scutului, apoi un dans în cerc, cu zăngănit de tolbe şi bătăi ritmice cu piciorul în pământ, pe acompaniament de fluiere – căci Atena nu inventase încă flautul. Templul lui Artemis din Efes, construit mai târziu în jurul acestei statui şi neegalat în splendoare nici măcar de cel al lui Apollo din Delfi, se numără printre cele şapte minuni ale lumii; este înconjurat de două pâraie, ambele numite Selenos, care curg în direcţii opuse. În această expediţie au cucerit amazoanele Troia, Priam fiind pe atunci un copil. Dar, în timp ce unele detaşamente ale armatei amazoanelor s-au întors acasă încărcate cu nenumărate prăzi de război, celelalte au rămas să-şi întărească puterea în Asia Mică şi au fost alungate de o alianţă a triburilor barbare, pierzând-o pe Marpesa, regina lor[7].

e. La momentul când Heracle a sosit la amazoane, ele reveniseră toate la râul Termodon, iar cele trei oraşe ale lor erau conduse de Hipolita, Antiope şi Melanipe. Pe drum, Heracle a debarcat pe Insula Paros, vestită pentru marmura ei, pe care regele Radamante o lăsase moştenire unui oarecare Alceu, fiu al lui Androgeu; dar patru fii de-ai lui Minos – Eurimedon, Chrises, Nefalion şi Filolaos – se stabiliseră şi ei acolo. Atunci când doi dintre marinarii lui Heracle care debarcaseră să aducă apă au fost ucişi de fiii lui Minos, el i-a omorât cuprins de indignare pe toţi patru şi i-a atacat atât de violent pe locuitorii din Paros, încât aceştia au trimis mesageri care i-au oferit, drept despăgubire pentru marinarii morţi, oricare doi bărbaţi pe care îi va alege el ca sclavi. Satisfăcut de propunere, Heracle a ridicat asediul şi i-a luat la bord pe regele Alceu şi pe fratele lui, Stenelos. Apoi a navigat

prin Helespont şi Bosfor spre Mariandynia, în Misia, unde a fost primit ca oaspete de regele Licos al Paflagoniei, fiu al lui Dascilos şi nepot al lui Tantal[8]. În schimb, el l-a susţinut pe Licos într-un război cu bebricii, ucigându-i pe mulţi dintre ei, inclusiv pe regele Migdon, frate al lui Amicos, şi a recuperat mare parte din pământul Paflagoniei de la bebrici, pe care i l-a înapoiat lui Licos; iar Licos l-a redenumit Heracleea, în cinstea lui. Mai târziu, Heracleea a fost colonizată de megarieni şi tanagrieni, la sfatul Pythiei din Delfi, care le-a spus să implanteze o colonie lângă Marea Neagră, într-o regiune consacrată lui Heracle[9].

f. Ajuns la gurile râului Termodon, Heracle a aruncat ancora în portul Temiscira, unde Hipolita l-a vizitat şi, atrasă de trupul lui musculos, i-a oferit în dar cingătoarea lui Ares ca semn al dragostei sale. Dar, între timp, Hera, deghizată în haine de amazoană, mersese pretutindeni şi răspândise zvonul că acei străini plănuiau să o răpească pe Hipolita. Auzind acestea, femeile-războinice s-au revoltat, au încălecat pe cai şi s-au năpustit asupra corabiei. Bănuind că la mijloc era o trădare, Heracle a ucis-o pe loc pe Hipolita, i-a scos cingătoarea, i-a luat toporul şi celelalte arme şi s-a pregătit de apărare. Le-a ucis pe rând pe toate amazoanele care conduceau lupta, punându-le pe fugă armata după un măcel cumplit[10].

g. Însă unii spun că Melanipe a fost prinsă în ambuscadă şi răscumpărată de Hipolita cu preţul cingătorii, sau invers. Sau că Tezeu a capturat-o pe Hipolita şi i-a oferit cingătoarea ei în dar lui Heracle, care, în schimb, i-a permis să o ia pe Antiope ca sclavă. Sau că Hipolita a refuzat să îi dea lui Heracle cingătoarea şi că între ei doi s-a dus o luptă; ea a fost aruncată de pe cal, iar el s-a apropiat de ea, cu măciuca în mână, oferindu-se să îi cruţe viaţa, dar ea a preferat să moară decât să cedeze. Se spune chiar că cingătoarea aparţinea unei fiice a lui Briareu, cel cu o sută de braţe[11].

h. La întoarcerea din Temiscira, Heracle a ajuns din nou în Mariandynia şi a concurat la jocurile funerare ale lui Priolas, fratele regelui Licos, cel ucis de misieni şi pentru care încă se intonează cântece funebre. Heracle a boxat contra luptătorului Titias din Mariandynia, i-a scos toţi dinţii din gură şi l-a ucis cu o lovitură la tâmplă. Ca mărturie a regretului său pentru acest

incident, i-a supus pe misieni şi pe frigieni în favoarea lui Dascilos, dar i-a supus şi pe locuitorii din Bitinia, până departe, la gurile râului Rhebas şi pe vârful Muntelui Colone, şi a revendicat regatul lor pentru sine. Paflagonienii lui Pelops i s-au predat de bunăvoie. Cu toate acestea, imediat ce Heracle a plecat, bebricii au pus din nou stăpânire pe pământul lui Licos, sub conducerea lui Amicos, fiu al lui Poseidon, mutându-şi hotarele până la râul Hipios[12].

i. Navigând de acolo spre Troia, Heracle a salvat-o pe Hesione de un monstru marin şi şi-a continuat călătoria până în Ainos din Tracia, unde a fost primit ca oaspete de Poltis; şi, tocmai când să plece iarăşi pe mare, l-a străpuns şi l-a ucis pe plaja din Ainos pe Sarpedon, fratele insolent al lui Poltis şi fiu al lui Poseidon. Apoi i-a supus pe tracii stabiliţi în Tasos şi a oferit insula fiilor lui Androgeu, pe care îi luase din Paros; iar la Torone a fost provocat la un meci de luptă corp la corp de Poligonos şi Telegonos, fii ai lui Proteu, ucigându-i pe amândoi[13].

j. Întorcându-se în sfârşit la Micene, Heracle i-a înmânat cingătoarea lui Euristeu, care i-a dat-o lui Admete. Cât despre celelalte prăzi luate de la amazoane, a oferit mantiile lor bogate templului lui Apollo din Delfi, iar toporul Hipolitei, reginei Omfale, care l-a aşezat printre însemnele sacre ale regilor din Lidia. În cele din urmă, toporul a fost dus într-un templu carian al lui Zeus din Labraunda şi aşezat în mâna statuii lui divine[14].

k. În epoca elenistică, amazoanele mai puteau fi întâlnite în Albania, lângă Colhida, după ce au fost alungate acolo din Temiscira în acelaşi timp cu gargarenii, vecinii lor. Când s-au aflat la adăpostul oferit de munţii Albaniei, cele două popoare s-au separat: amazoanele s-au stabilit la poalele Munţilor Caucaz, în jurul râului Mermodas, iar gargarenii, ceva mai la nord de ele. Într-o zi anume din fiecare primăvară, grupuri de tinere amazoane şi tineri gargareni se întâlnesc pe vârful muntelui care separă teritoriile lor şi, după ce săvârşesc un sacrificiu comun, petrec două luni împreună, unindu-se promiscuu la adăpostul nopţii. De îndată ce o amazoană află că e însărcinată, se întoarce acasă. Toate fetele care se nasc din acele împreunări devin amazoane, iar băieţii sunt trimişi gargarenilor, care, întrucât nu dispun de vreun mijloc de a le stabili paternitatea, îi împart între ei prin tragere la sorţi între colibe[15]. Mulţi ani mai târziu, regina amazoană

Minythyia a plecat de la curtea ei din Albania să se întâlnească cu Alexandru cel Mare, în Hircania bântuită de tigri, iar acolo a petrecut în cel mai plăcut mod vreme de treisprezece zile, sperând să aibă o progenitură cu el – dar a murit fără copii la puţin timp după aceea[16].

l. Amazoanele de la Marea Neagră trebuie deosebite de aliatele libiene ale lui Dionysos care au locuit cândva în Hespera, o insulă din Lacul Tritonis, care era atât de bogată în pomi roditori, oi şi capre, încât ele nu mai trebuiau să cultive grâne. După ce au cucerit toate oraşele de pe insulă, mai puţin oraşul sacru Mene, locul de baştină al mâncătorilor de peşti etiopieni (cei care exploatau minele de smaralde, rubine, topaze şi cornalină), ele i-au înfrânt pe vecinii lor, libienii nomazi, şi au întemeiat marele oraş Chersonesos, numit astfel deoarece a fost construit pe o peninsulă[17]. De la această bază, ele îi atacau pe atlantizi, cea mai civilizată naţiune din vestul Nilului, a căror capitală se află pe insula atlantică Cerne. Mirina, regina amazoanelor, a strâns o armată de treizeci de mii de cavaleriste şi trei mii de infanteriste. Toate purtau arcuri cu care, când se retrăgeau, trăgeau cu precizie în urmăritori, şi purtau armuri din pieile şerpilor libieni, care erau neverosimil de mari.

m. După ce a invadat ţinutul atlantizilor, Mirina i-a înfrânt decisiv şi, traversând Insula Cerne, le-a capturat oraşul; apoi i-a trecut pe toţi bărbaţii prin sabie, a luat în sclavie femeile şi copiii şi a ras zidurile oraşului de pe faţa pământului. Atunci când atlantizii rămaşi în viaţă au fost de acord să se predea, ea i-a tratat cu respect, s-a împrietenit cu ei şi, drept compensaţie pentru pierderea oraşului Cerne, a construit noul oraş Mirina, unde i-a aşezat pe captivi şi pe toţi ceilalţi care doreau să locuiască acolo. De vreme ce atlantizii s-au oferit acum să îi acorde onoruri divine, Mirina i-a protejat de tribul vecin al gorgonilor, ucigând mulţi dintre ei într-o luptă aprigă, luând nu mai puţin de trei mii de prizonieri[18]. În noaptea aceea însă, în timp ce amazoanele sărbătoreau victoria printr-un ospăţ, prizonierii le-au furat săbiile şi, la un semnal, grosul armatei gorgonilor, care se strânsese la adăpostul unei păduri de stejar, a năvălit din toate părţile şi a masacrat trupele Mirinei.

n. Mirina a reuşit să fugă – trupurile moarte ale războinicelor ei

zac zdrobite sub trei movile imense, numite şi acum Movilele Amazoanelor – şi, după ce a traversat mare parte din Libia, a intrat în Egipt cu o armată nouă, s-a împrietenit cu regele Horus, fiul lui Isis, şi a pornit să invadeze Arabia. Unii susţin că aceste amazoane libiene, şi nu cele de la Marea Neagră, au fost cele care au cucerit Asia Mică şi că, după ce a ales cele mai potrivite locuri din noul ei imperiu, Mirina a întemeiat mai multe oraşe pe coastă, printre care Mirina, Cyme, Pitane, Priene şi altele mai spre interior. De asemenea, a supus mai multe insule egeene, Lesbos în primul rând, unde a construit oraşul Mitilene, numit după o soră a ei care luase parte la campanie. În timp ce Mirina era încă angajată în cucerirea insulelor, o furtună i-a ajuns din urmă flota, dar Mama Zeilor a purtat toate vasele nevătămate în Samotrace, pe atunci nelocuită, pe care Mirina i-a consacrat-o, întemeind altare şi aducându-i sacrificii grandioase.

o. Mirina a traversat apoi marea îndreptându-se spre regiunea continentală tracă, unde regele Mopsos şi aliatul lui, scitul Sipilos, au învins-o în luptă dreaptă, după care a fost omorâtă. Armata amazoanelor nu şi-a mai revenit niciodată de pe urma acestei înfrângeri: după ce a fost învinsă de traci în câteva lupte, rămăşiţele ei s-au retras în cele din urmă în Libia[19].

*

1. Dacă Admete era numele prinţesei pentru care Heracle îndeplinise toate aceste munci în vederea căsătoriei, scoaterea cingătorii în camera nupţială trebuie să fi marcat sfârşitul muncilor lui. Dar mai întâi Admete trebuie să se fi luptat cu el, aşa cum făcuse şi Hipolita, şi cum Pentesileea se luptase cu Ahile (*164.*a* şi *1*) sau Thetis cu Peleu (*81.*k*) – a cărui introducere în poveste este astfel explicată. În acest caz, ea trebuie să fi trecut prin metamorfozele bine-cunoscute, ceea ce sugerează că Hidra cu chip de sepie era Admete – şarpele de aur păzitor pe care l-a învins Heracle fiind Ladon (*133.*a*) – şi că este posibil ca ea să se fi prefăcut şi în crab (*124.*e*), căprioară (*125.*c*), iapă sălbatică (*16.*f*) şi nor (*126.*b*) înainte ca el să reuşească să îi câştige fecioria.

2. O tradiţie a unor preotese înarmate încă mai supravieţuieşte în Efes şi în alte oraşe din Asia Mică, dar mitografii greci, care

uitaseră de existenţa anterioară a unor ordine similare din Atena şi din alte oraşe ale Greciei înseşi, l-au trimis pe Heracle în căutarea cingătorii Hipolitei la Marea Neagră, unde triburile matriarhale erau încă active (*100.*1*). Un sistem de trei triburi este regula generală a societăţii matriarhale. Faptul că cingătoarea aparţinea unei fiice a lui Briareu („puternic”), unul dintre Cei-cu-o-sută-de-braţe, indică prezenţa încă din timpuri străvechi, în nordul Greciei, a supunerii la încercări a celor ce vor să se căsătorească.

3. Admete este un alt nume pentru Atena, care trebuie să fi fost reprezentată în picioare şi înarmată, urmărind isprăvile lui Heracle şi ajutându-l când se afla în dificultate. Atena era Neith, Zeiţa Iubirii-şi-a-Luptei din Libia (*8.*1*); omoloaga ei din Asia Mică era marea Zeiţă-Lună Marian, Mirina, Ay-Mari, Mariamne sau Marienna, care a dat numele ei oraşului Mariandynia – „Duna Marianei” – şi oraşului Mirina, al locuitorilor ginocratici din Lemnos (*149.*1*), pe care troienii o venerau ca „Mirina Sprintena” (Homer, *Iliada* II.814). „Smirna” este tot „Mirina”, precedată de articolul hotărât. Marienna, forma sumeriană, înseamnă „mamă foarte rodnică”, iar Artemis din Efes era o zeiţă a fertilităţii.

4. Se spune că Mirina ar fi fost prinsă de o furtună şi salvată de Mama Zeilor – în a cărei onoare a înălţat altare în Samotrace – deoarece ea însăşi era Mamă a Zeilor, iar riturile ei salvau marinarii naufragiaţi (*149.*2*). O zeiţă-mamă foarte asemănătoare era venerată în vechime în Tracia, în regiunea râului Tanais (Don), în Armenia şi în toată Asia Mică şi Siria. Expediţia lui Tezeu în Amazonia, un mit modelat după cel al lui Heracle, a făcut confuză această legendă şi i-a ispitit pe mitografi să inventeze invadarea fictivă a Atenei de către amazoanele aliate cu sciţii (*100.*c*).

5. Faptul că amazoanele au înălţat o statuie sub un fag din Efes este o eroare comisă de Calimah, care, fiind egiptean, nu ştia că fagii nu creşteau atât de departe spre sud; copacul trebuie să fi fost un curmal, simbol al fertilităţii (*14.2), care amintea de originea libiană a zeiţei, de vreme ce de statuia ei atârnau curmale mari de aur, confundate îndeobşte cu sânii. Înfrângerea amazoanelor de către Mopsos este povestea înfrângerii hitiţilor de către muski în jurul anului 1200 î.Hr.; la origine, hitiţii aveau un sistem patriarhal, dar, sub influenţa societăţilor matriarhale din Asia Mică şi Babilonia, acceptaseră venerarea zeiţei. În Hattusa, capitala

lor, un basorelief reprezentând o zeiţă a războiului a fost descoperit recent de Garstang, care consideră cultul lui Artemis din Efes ca fiind de origine hitită. Victoriile asupra amazoanelor obţinute de Heracle, Tezeu, Dionysos, Mopsos şi alţii consemnează, de fapt, loviturile date sistemului matriarhal din Grecia, Asia Mică, Tracia şi Siria.

6. Stephanus Byzantinus (*s.v.* Paros) consemnează tradiţia conform căreia Paros era o colonie cretană. Expediţia lui Heracle acolo se referă la o ocupare elenică a insulei. Faptul că el a oferit Insula Tasos fiilor lui Androgeu este o referire la capturarea insulei de o armată din Paros, menţionată de Tucidide (IV.104) şi care a avut loc spre sfârşitul secolului al VIII-lea î.Hr. Eubeenii au colonizat Torone aproximativ în aceeaşi perioadă, reprezentând-o pe Torone („regină cu voce pătrunzătoare") ca pe o fiică a lui Proteu (Stephanus Byzantinus *s.v.* Torone). Însă toporul cu lamă dublă al Hipolitei (*labrys*) nu a fost pus în mâna lui Zeus din Labraunda în locul unui fulger; toporul însuşi era un fulger, iar Zeus îl purta cu permisiunea zeiţei cretane care stăpânea în Lidia.

7. Gargarenii sunt gorgarienii, pe care Iezechiel îi numeşte Gog (*Iezechiel* XXXVIII şi XXXIX).

8. În relatarea lui despre Mirina, Diodor din Sicilia citează tradiţii libiene timpurii care dobândiseră deja renumele de basme; cu toate acestea, s-a stabilit că, în mileniul al III-lea î.Hr., din Libia au plecat emigranţi neolitici în toate direcţiile, probabil alungaţi de o inundare a câmpurilor lor (*39.*3-6*). Delta Nilului a fost populată în mare parte de libieni.

9. Potrivit lui Apollonios din Rodos (I.1126-9), Titias era „unul din cei trei dactyli («degete») din Ida care împărţeau osânda". Am arătat (*White Goddess*, p. 281) că, în magia degetelor, Titias reprezenta degetul mijlociu, Cilenios, *alias* Heracle, era degetul mare, iar Dascilos, al treilea dactyl, era degetul arătător, după cum îi spune şi numele (*53.*1*). Aceste trei degete ridicate, în timp ce al patrulea şi cel mic erau în jos, constituiau „binecuvântarea frigiană". La origine, această binecuvântare era dată în numele Mirinei; ea este utilizată acum de preoţii catolici ca simbol al Treimii creştine.

10. Titios, pe care l-a ucis Apollo (*21.*d*), ar putea fi dublul lui Titias. Ocuparea Insulei Cerne de către Mirina pare un adaos

tardiv şi nefundamentat în poveste. Cerne a fost identificată cu Fedallah, de lângă Fez; cu Santa Cruz, de lângă Capul Ghir; sau (cel mai plauzibil) cu Arguin, aflată puţin mai la sud de Cabo Blanco. Ea a fost descoperită şi colonizată de cartaginezul Hannon, care a descris-o ca aflându-se la fel de departe de Coloanele lui Heracle pe cât de departe erau acestea de Cartagina; insula a devenit marele emporiu al comerţului din Africa Occidentală.

*

11. Cam atât despre elementele mitice ale muncii a noua. Totuşi, expediţia lui Heracle la Termodon şi războaiele lui din Misia şi Frigia nu trebuie respinse ca fiind complet nonistorice. Asemenea călătoriei navei *Argo* (*148.*10*), ele consemnează aventurile comerciale greceşti în Marea Neagră, care datează probabil încă de la mijlocul mileniului al II-lea î.Hr.; iar intruziunea minienilor din Iolcos şi a urmaşilor lui Eac din Egina şi Argos în aceste ape sugerează că este posibil ca Elena să fi fost foarte frumoasă şi să fi fugit cu Paris în Troia, dar nu înfăţişarea ei a fost cea care a lansat la apă o mie de vase, ci interesele comerciale. Ahile, fiul lui Peleu, Aiax, fiul lui Telamon şi Diomede din Argos s-au numărat printre aliaţii greci ai lui Agamemnon care au cerut ca Priam să le permită libera trecere prin Helespont de care se bucuraseră taţii lor – dacă nu voia ca oraşul lui să fie prădat precum cel al lui Laomedon, şi din acelaşi motiv (*137.*1*). De aici, pretenţiile suspecte ale atenienilor de a fi fost reprezentaţi în expediţia lui Heracle de Tezeu, în călătoria lui *Argo* de Faleros şi la Troia de Menesteu, Demofon şi Acamas. Acestea erau menite să justifice controlul lor efectiv asupra comerţului din Marea Neagră, a cărui preluare de către ei devenise posibilă prin distrugerea Troiei şi declinul Rodosului (*159.*2*; 160.*2-3* şi 162.*3*).

1. Scolie la *Ode nemeene* de Pindar III.64; Apollodor II.5.9; Iustin II.4; Pindar, *Ode nemeene* III.38 şi *Fragmente* 172; Philochoros, citat de Plutarh, *Tezeu* 26.
2. Apollonios din Rodos II.990-2; Cicero, *Pro Flacco* 15; Scolie la *Iliada* lui Homer I.189; Hyginus, *Fabula* 30; Scolie la Apollonios din Rodos II.1033.

3. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu XI.659; Plutarh, *Despre râuri* 14; Apollonios din Rodos II.976-1000.
4. Arian, *Fragmente* 58; Diodor din Sicilia II.451; Herodot IV.100; Apollonios din Rodos II.987-9; Lysias, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 1332.
5. Pindar, *Ode nemeene* III.38; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.494; Strabon XI.5.1.
6. Diodor din Sicilia II.45-6; Strabon XI.5.4; Iustin II.4; Hecateu, *Fragmente* 352.
7. Calimah, *Imn către Artemis* 237 şi urm.; Hyginus, *Fabulele* 223 şi 225; Plinius, *Naturalis historia* V.31; Homer, *Iliada* III.189; Tzetzes, *Despre Licofron* 69; Iustin II.4.
8. Diodor din Sicilia V.79; Herodot VII.72; Scolie la Apollonios din Rodos II.754.
9. Strabon XII.3.4; Apollodor II.5.9; Pausanias V.26.6; Iustin XVI.3.
10. Diodor din Sicilia IV.16; Apollodor, *loc. cit.*; Plutarh, *Quaestiones Graecae* 45.
11. Apollonios din Rodos II.966-9; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Tzetzes, *Despre Licofron* 1329; Ibicos, citat în Scolia la Apollonios din Rodos, *loc. cit.*
12. Apollonios din Rodos II.776 şi urm.
13. Apollodor II.5.9.
14. Apollodor, *loc. cit.*; Tzetzes, *Despre Licofron* 1327; Euripide, *Heracle* 418 şi *Ion* 1145; Plutarh, *Quaestiones Graecae* 45.
15. Strabon XI.5.1-2 şi 4; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu XI.659.
16. Iustin II.4; Cleitarchus, citat de Strabon XI.5.4.
17. Diodor din Sicilia III.52-3.
18. Diodor din Sicilia III.54.
19. Diodor din Sicilia III.55.

132. A zecea muncă: Cireada lui Gerion

a. A zecea muncă a lui Heracle a fost să aducă faimoasa cireadă a lui Gerion din Eritia, o insulă de lângă apa titanului Ocean, fără să o ceară sau să o plătească. Gerion, fiu al lui Crisaor şi al lui Calirhoe, fiică a lui Ocean, era rege al Tartesosului din Spania, renumit drept cel mai puternic bărbat în viaţă din vremea sa[1]. Se născuse cu trei capete, şase mâini şi trei trupuri împreunate la mijloc. Cât despre vitele roşcate şi cu mersul domol ale lui Gerion, animale de o frumuseţe rară, ele erau păzite de văcarul Euritíon, fiu al lui Ares, şi de Otros, câinele de pază cu două capete, cândva proprietate a lui Atlas – născut din Tifon şi Echidna[2].

b. În timpul trecerii sale prin Europa, Heracle a ucis multe animale sălbatice şi când, în sfârşit, a ajuns în Tartesos, a înălţat două coloane faţă în faţă peste strâmtoare, una în Europa, cealaltă în Africa. Unii susţin că cele două continente fuseseră cândva unite şi că el a săpat un canal între ele sau a dat la o parte stâncile; alţii spun că, dimpotrivă, a îngustat strâmtoarea existentă pentru a descuraja intrarea balenelor şi a altor monştri marini[3].

c. Helios privea radios în jos spre Heracle, care, văzând că îi era cu neputinţă să lucreze pe o asemenea arşiţă, şi-a încordat arcul şi a trimis o săgeată spre zeu. „Ajunge!”, a strigat Helios furios. Heracle şi-a cerut scuze pentru proasta lui dispoziţie şi şi-a detensionat de îndată arcul. Ca să nu fie mai prejos în amabilitate, Helios i-a împrumutat lui Heracle pocalul lui de aur în formă de nufăr, în care acesta a navigat spre Eritia; dar titanul Ocean a făcut ca pocalul să se clatine violent pe valuri, ca să-l pună la încercare. Heracle şi-a scos din nou arcul, ceea ce l-a înspăimântat pe Ocean şi l-a făcut să liniştească marea. O altă relatare spune că Heracle a navigat spre Eritia într-o urnă de bronz, folosindu-şi pielea de leu drept pânză[4].

d. La sosire, Heracle a urcat pe Muntele Abas. Câinele Ortros s-a repezit lătrând spre el, dar Heracle l-a lovit cu măciuca, lăsându-l fără viaţă; iar Eurition, văcarul lui Gerion, care sărise în ajutorul lui Ortros, a păţit acelaşi lucru. Menetes, care păştea vitele lui Hades prin apropiere – dar de care Heracle nu se atinsese – i-a dus vestea lui Gerion. Provocat la luptă, Heracle l-a atacat pe Gerion dintr-o parte şi l-a străpuns prin toate cele trei trupuri ale lui cu o singură săgeată; dar unii spun că el a stat pe loc şi a slobozit o ploaie de săgeţi. Cum Hera s-a grăbit să-i vină lui Gerion în ajutor, Heracle a rănit-o cu o săgeată la sânul drept, iar ea a fugit. Aşa că el a obţinut cireada fără să o ceară sau să plătească şi a îmbarcat-o în pocalul de aur cu care a navigat apoi spre Tartesos, unde i l-a înapoiat recunoscător lui Helios. Din sângele lui Gerion a răsărit un copac care, atunci când Pleiadele sunt în ascendent, face nişte fructe asemănătoare cireşelor, dar fără sâmburi. Însă Gerion nu a murit fără moştenitori: Eritia, fiica lui cu Hermes, a devenit mama lui Norax, cel care a condus o colonie în Sardinia chiar înainte de vremea lui Hilos, iar acolo a întemeiat Nora, cel mai vechi oraş de pe insulă[5].

e. Amplasarea Eritiei, numită şi Eritrea sau Eritria, este controversată. Deşi unii o descriu ca fiind o insulă de dincolo de apa Oceanului, alţii o plasează în largul coastelor Lusitaniei[6]. Iar alţii o identifică cu Insula Leon sau cu o insuliţă din apropiere, pe care a fost clădit vechiul oraş Gades şi unde păşunea e atât de bogată, încât laptele nu lasă pic de zer când se face lapte acru, iar vitelor trebuie să li se ia sânge la fiecare cincizeci de zile, altfel se sufocă din pricina surplusului de sânge. Această insuliţă, consacrată Herei, este numită fie Eritia, fie Afrodisias. Leon, insula pe care se află actualul oraş Gades, este numită îndeobşte Cotinusa, de la măslinii ei, dar fenicienii au redenumit-o Gadira sau „Oraşul fortificat". Pe coasta de vest se află un templu al lui Cronos şi oraşul Gades; pe cea de est, un templu al lui Heracle, remarcabil datorită unui izvor al cărui debit scade în timpul fluxului şi creşte în timpul refluxului; iar Gerion e îngropat în oraş, a cărui faimă se datorează şi unui copac misterios care ia diferite forme[7].

f. Potrivit unei alte relatări însă, vitele lui Gerion nu păşteau pe nici o insulă, ci pe pantele muntelui din capătul îndepărtat al Spaniei, din faţa Oceanului, iar „Gerion" era numele vestitului rege

Crisaor, care stăpânea întreg ţinutul şi ai cărui fii puternici şi curajoşi, trei la număr, îl ajutau să apere regatul, fiecare în fruntea unei armate recrutate din rase de războinici. Pentru a le înfrunta, Heracle a adunat în Creta, locul de naştere al tatălui său, Zeus, trupe pentru o mare expediţie. Înainte să plece, a fost onorat cu mult fast de cretani, iar la întoarcere a scăpat insula de urşi, lupi, şerpi şi alte creaturi primejdioase, de care Creta e scutită şi acum. Heracle a navigat mai întâi spre Libia, unde l-a ucis pe Anteu, a nimicit animalele sălbatice care împânzeau deşertul şi a asigurat ţării o fertilitate nemaiîntâlnită până atunci. Apoi a mers în Egipt, unde l-a ucis pe Busiris, după care s-a îndreptat spre vest, a traversat Africa de Nord, anihilându-i din mers pe gorgoni şi pe amazoanele libiene; în sudul Numidiei a întemeiat oraşul Hecatompylos, acum Capsa, şi a ajuns la Ocean în apropiere de Gades. Acolo a înălţat o coloană de fiecare parte a strâmtorii şi, transportându-şi armata cu corăbiile în Spania, a aflat că fiii lui Crisaor, cu cele trei armate ale lor, aveau taberele la oarecare depărtare unii de alţii. I-a cucerit şi i-a ucis pe rând, iar în cele din urmă a luat vestitele cirezi ale lui Gerion, lăsând conducerea Spaniei celor mai vrednici dintre locuitorii ei care supravieţuiseră[8].

g. Coloanele lui Heracle sunt identificate de obicei cu Muntele Calpe din Europa şi Abila sau Abilyx din Africa. Alţii le consideră două insuliţe de lângă Gades, dintre care cea mai mare îi este consacrată Herei. Însă toţi spaniolii şi libienii iau cuvântul „Coloane” în sens literal şi le plasează în Gades, unde lui Heracle îi sunt consacrate coloane de bronz înalte de opt coţi şi inscripţionate cu costul construirii lor; aici, marinarii aduc sacrificii de fiecare dată când se întorc vii şi nevătămaţi din călătorie. Potrivit locuitorilor din Gades, un oracol i-a dat ordin regelui din Tyr să întemeieze o colonie lângă Coloanele lui Heracle, iar el a trimis de trei ori la rând oameni ca să exploreze locurile. Primul grup, crezând că oracolul se referise la Abila şi Calpe, a debarcat în strâmtoare, acolo unde se află acum oraşul Exitani, iar al doilea a navigat la vreo două sute de mile dincolo de strâmtoare, pe o insulă consacrată lui Heracle, în dreptul oraşului spaniol Onoba; dar ambele au fost descurajate de semne nefavorabile atunci când au adus sacrificii, astfel că s-au întors acasă. Al treilea grup a ajuns

în Gades, unde i-a înălţat un templu lui Heracle pe promontoriul estic şi a reuşit să întemeieze oraşul Gades pe cel vestic[9].

h. Însă unii neagă că Heracle a fost cel care a ridicat coloanele şi afirmă că Abila şi Calpe s-au numit iniţial „Coloanele lui Cronos”, iar ulterior „Coloanele lui Briareu”, un gigant a cărui putere ajungea până acolo, dar că, întrucât amintirea lui Briareu (numit şi Egeon) pălise, ele au fost redenumite în cinstea lui Heracle, probabil fiindcă oraşul Tartesos, aflat la doar cinci mile de Calpe, a fost întemeiat de el şi era mai cunoscut sub numele de Heracleea. În epocă, vestigiile vechilor ziduri şi cheiuri uriaşe încă mai puteau fi văzute acolo[10]. Dar nu trebuie uitat că primul Heracle a fost numit şi Briareu. Îndeobşte, se spune că numărul Coloanelor lui Heracle este de două, dar unii vorbesc de trei sau chiar patru[11]. Aşa-numite Coloane ale lui Heracle sunt semnalate şi pe coasta de nord a Germaniei, la Marea Neagră, în extremitatea de vest a Galiei şi în India[12].

i. Un templu al lui Heracle se înalţă pe Promontoriul Sacru din Lusitania, cel mai vestic punct al lumii. Vizitatorilor li se interzice să intre în incinta lui noaptea, deoarece atunci zeii se adăpostesc în el. Poate că Heracle şi-a ales locul unde să înalţe coloanele pentru a marca astfel limitele extreme dincolo de care nimeni nu mai putea călători[13].

j. Cum a mânat apoi Heracle cirezile spre Micene este un subiect foarte controversat. Unii spun că el a constrâns Abila şi Calpe să se unească vremelnic şi a trecut peste podul astfel format spre Libia; dar, potrivit unei relatări mai demne de crezare, el a traversat teritoriul a ceea ce este acum Abdera, o aşezare feniciană, apoi a mers prin Spania, lăsându-i în urmă pe unii dintre însoţitorii săi drept colonişti[14]. În Pirinei, a curtat-o şi apoi a îngropat-o pe prinţesa bebrică Pirene, de la care îşi ia numele acest lanţ muntos; se spune că fluviul Dunărea îşi are izvorul acolo, lângă un oraş numit de asemenea în cinstea ei. Apoi a vizitat Galia, unde a abolit obiceiul autohton barbar de a-i ucide pe străini şi a câştigat iubirea atâtor locuitori prin faptele lui generoase, încât a putut să întemeieze un mare oraş căruia i-a dat numele Alesia, sau „Peregrinare”, în amintirea călătoriilor lui. În epoca romană, galii onorau Alesia considerând oraşul ca fiind centrul întregului lor ţinut – el a rămas necucerit până la domnia lui Caligula – şi îşi

revendică originea de la împreunarea dintre Heracle şi o prinţesă neobişnuit de înaltă de statură, pe nume Galata, care l-a ales ca amant şi a dat astfel naştere acelui popor de războinici[15].

k. Atunci când Heracle a mânat cireada lui Gerion prin Liguria, doi fii ai lui Poseidon, pe nume Ialebion şi Dercinos, au încercat să i-o fure şi au fost ucişi amândoi. Într-un moment al luptei sale contra ligurilor ostili, Heracle a rămas fără săgeţi şi a căzut în genunchi, înlăcrimat, rănit şi epuizat. Terenul fiind un pământ moale, nu a găsit nici o piatră cu care să arunce în inamici – Ligis, fratele lui Ialebion, fiind conducătorul lor –, până când Zeus, făcându-i-se milă de lacrimile lui, a acoperit pământul cu un nor din care s-a abătut o ploaie de pietre, şi cu acestea Heracle i-a pus pe liguri pe fugă. Zeus a aşezat printre stele o imagine a lui Heracle luptându-se cu ligurii, cunoscută drept constelaţia Engonasis. O altă amintire a acestei lupte a supravieţuit: anume câmpia vastă, de formă circulară, care se întinde între Marsilia şi gurile Ronului, la circa cincisprezece mile distanţă de mare, numită „Câmpia Pietroasă”, deoarece e presărată cu pietre de mărimea unui pumn de bărbat; acolo se găsesc şi câteva izvoare cu apă sărată[16].

l. În trecerea lui peste Alpii Ligurici, Heracle a tăiat un drum pe care să poată înainta armatele lui cu coloanele de bagaje; de asemenea, a nimicit toate bandele de tâlhari care împânzeau trecătoarea, după care a pătruns în ceea ce acum este Galia Cisalpină şi Etruria. Abia după ce a străbătut întreaga coastă a Italiei şi a trecut în Sicilia şi-a dat seama: „Am luat-o pe un drum greşit!”. Romanii spun că atunci când a ajuns la Albula – numit Tibru mai târziu –, Heracle a fost bine primit de regele Evandru, un exilat din Arcadia. Seara el a traversat râul înot, mânând cireada în faţa lui, şi s-a întins pe iarbă ca să se odihnească[17]. Într-o peşteră adâncă din apropiere trăia pe atunci un păstor hidos, un uriaş cu trei capete pe nume Cacus, fiu al lui Hefaistos şi al Meduzei, care semăna groaza în pădurea de pe Muntele Aventin şi arunca flăcări prin fiecare din cele trei guri ale lui. Deasupra pragului de sus al peşterii lui atârnau braţe şi capete de om ţintuite în cuie, iar podeaua înăuntru era albă datorită oaselor albe ale victimelor sale. În timp ce Heracle dormea, Cacus i-a furat cei mai frumoşi doi tauri, dar şi patru juninci, pe care le-a târât de coadă, cu burţile în sus, până în bârlogul lui[18].

m. Când s-a luminat de ziuă, Heracle s-a trezit şi a văzut imediat că lipseau din vite. După ce le-a căutat în zadar, era gata să plece mai departe cu vitele rămase, când una dintre junincile furate s-a pornit a mugi de foame. Mergând după mugetele ei, Heracle a ajuns până la peşteră, dar a găsit intrarea astupată de o stâncă pe care zece perechi de boi cu greu ar fi putut-o clinti; el a dat-o totuşi la o parte ca pe o pietricică şi, fără să se lase descurajat de flăcările şi fumul pe care Cacus le arunca pe guri, s-a luat la trântă cu el şi l-a lovit până când faţa lui a devenit toată o rană[19].

n. Ajutat de regele Evandru, Heracle i-a construit apoi un altar lui Zeus, unde i-a jertfit unul din taurii recuperaţi, iar după aceea şi-a organizat propriul cult. Însă romanii spun această poveste pentru a se acoperi ei de glorie, adevărul fiind că nu Heracle a fost cel care l-a omorât pe Cacus şi i-a adus jertfe lui Zeus, ci un păstor uriaş pe nume Garanus sau Recaranus, aliat de-al lui Heracle[20].

o. Regele Evandru stăpânea mai degrabă în virtutea unui ascendent personal decât prin forţă: el era respectat mai ales pentru ştiinţa literelor pe care şi-o însuşise de la mama lui, nimfa profetică Nicostrate, sau Temis, din Arcadia; aceasta era o fiică a râului Ladon care, chiar dacă era deja căsătorită cu Echenos, i l-a născut lui Hermes pe Evandru. Nicostrate l-a convins pe Evandru să îl ucidă pe presupusul lui tată, iar când arcadienii i-au surghiunit pe amândoi, a venit cu el în Italia, însoţiţi de un grup de pelasgi[21]. Acolo, cu vreo şase ani înainte de Războiul Troian, au întemeiat orăşelul Pallantium, pe dealul de lângă râul Tibru, numit ulterior Muntele Palatin, locul fiind ales de Nicostrate, şi curând în întreaga Italie nu era rege mai puternic decât Evandru. Nicostrate, numită acum Carmenta, a adaptat alfabetul pelasgic cu treisprezece consoane, pe care Cadmos îl adusese din Egipt, şi a alcătuit alfabetul latin cu cincisprezece consoane. Dar unii afirmă că Heracle a fost cel care a învăţat poporul lui Evandru să folosească literele, acesta fiind motivul pentru care el împarte un altar cu muzele[22].

p. Potrivit romanilor, Heracle l-a scăpat pe regele Evandru de tributul datorat etruscilor, l-a omorât pe regele Faunus, al cărui obicei era să-i sacrifice pe străini la altarul tatălui său, Hermes, şi l-a zămislit pe Latinus, strămoşul latinilor, cu văduva sau fiica lui Faunus. Dar grecii susţin că Latinus era fiu al lui Circe cu Odiseu.

În orice caz, Heracle a eliminat sacrificarea anuală pentru Cronos a doi bărbaţi, care erau aruncaţi în râul Tibru, şi i-a constrâns pe romani să folosească păpuşi în locul lor; chiar şi acum, în luna mai, când e lună plină, Marea Vestală stă în picioare pe podul Sublicius, construit din scânduri de stejar, şi aruncă în apele galbene ale râului statuete albe, împletite din trestie, reprezentând nişte bătrâni numiţi „Argivi” (locuitori din Argos)[23]. De asemenea, se crede că Heracle ar fi întemeiat Pompeii şi Herculaneum, că a luptat împotriva giganţilor pe Câmpia Flegrei, din Cumae, şi că a construit un dig de doi kilometri peste Golful Lucrin, numit acum Drumul lui Heracle, peste care a trecut cu cireada lui Gerion[24].

q. Se mai spune şi că Heracle s-a întins să se odihnească nu departe de hotarul dintre Rhegium şi Locri Epizefiri şi, fiind foarte deranjat de greieri, i-a implorat pe zei să-i amuţească. Ruga i-a fost îndeplinită imediat, iar de atunci greierii nu au mai fost auziţi vreodată pe partea dinspre Rhegium a râului Alece, chiar dacă pe partea dinspre Locri ei cântă înfocat. În acea zi, un taur s-a desprins de cireadă şi, aruncându-se în mare, a înotat până în Sicilia. Heracle a plecat în urmărirea lui şi l-a găsit ascuns printre cirezile lui Erix, regele elimilor, un fiu al Afroditei cu Butes[25]. Erix, care era luptător şi boxer, l-a provocat la o întrecere cu cinci probe. Heracle a acceptat provocarea, cu condiţia ca Erix să îşi pună în joc regatul contra taurului fugit, şi a câştigat primele patru probe; în final, în lupta corp la corp, el l-a azvârlit pe Erix în aer şi apoi l-a repezit de pământ, omorându-l – ceea ce le-a arătat sicilienilor că nu toţi cei născuţi dintr-o zeiţă sunt neapărat nemuritori. Astfel, Heracle a câştigat regatul lui Erix, pe care l-a lăsat locuitorilor lui ca să se bucure de el până când unul dintre descendenţii lui avea să vină să-l revendice[26].

r. Unii spun că Erix – al cărui teren de lupte mai putea fi văzut – a avut o fiică pe nume Psofis, care i-a născut lui Heracle doi fii, pe Ehefron şi Promahos. Ei au crescut în Erimant, pe care l-au redenumit Psofis după mama lor, şi au înălţat acolo un altar Afroditei Erycine, din care astăzi au rămas doar ruinele. Altarele de eroi consacrate lui Ehefron şi Promahos şi-au pierdut de mult importanţa, iar Psofis este considerată de regulă fiică a lui Xantos, nepotul lui Arcas[27].

s. Continuându-şi drumul prin Sicilia, Heracle a ajuns pe locul

unde acum se înalţă oraşul Siracuza; acolo, el a adus sacrificii şi a instituit sărbătoarea anuală de lângă prăpastia sacră a lui Ciane, de unde Hades a răpit-o pe Cora şi a dus-o în Lumea Subpământeană. Celor care i-au adus onoruri pe Câmpia Leontini Heracle le-a lăsat o amintire de neşters a vizitei sale. În apropiere de oraşul Agyrium, urmele de copite ale cirezii sale au fost găsite imprimate ca în ceară pe un drum de piatră, încât Heracle a acceptat din partea locuitorilor acele onoruri divine pe care până atunci le refuzase mereu, considerând urmele acelea ca un semn al nemuririi lui. Apoi, drept recunoştinţă, el a săpat în afara zidurilor oraşului un lac cu circumferinţa de opt sute de metri şi a întemeiat sanctuarele locale ale lui Iolau şi Gerion[28].

t. Întorcându-se în Italia ca să caute un alt drum spre Grecia, Heracle şi-a dus vitele pe coasta de est, spre Capul Lacinion, unde regele Lacinios a putut apoi să se laude că îl pusese pe fugă pe Heracle; el a făcut-o pur şi simplu construind un templu Herei, la vederea căruia Heracle a plecat dezgustat. Zece kilometri mai departe, Heracle l-a ucis din greşeală pe un oarecare Croton, l-a îngropat cu toate onorurile şi a profeţit că, în vremurile ce aveau să vină, un mare oraş va apărea acolo şi va purta numele lui. Heracle şi-a împlinit acea profeţie după ce a fost zeificat: el i-a apărut în vis lui Miscelos din Argos, unul dintre descendenţii săi, şi l-a ameninţat cu pedepse cumplite dacă nu va trimite un grup de colonişti în Sicilia ca să întemeieze acolo un oraş; iar când locuitorii din Argos au fost pe punctul de a-l condamna la moarte pe Miscelos pentru că sfidase interdicţia contra emigrării, Heracle a prefăcut în mod miraculos toate pietricelele de vot negre în unele albe[29].

u. Heracle şi-a propus apoi să mâne cireada lui Gerion prin Istria, spre Epir, iar de acolo spre Pelopones, prin Istm. Dar la intrarea în Golful Adriatic Hera a trimis un tăun care a pus pe fugă vitele, risipindu-le de-a lungul Traciei şi în deşertul scit. Heracle le-a urmărit şi, într-o noapte rece şi vijelioasă, şi-a pus pe el pielea de leu şi a adormit adânc pe coasta unui deal stâncos. Când s-a trezit, a văzut că iepele de la carul lui, pe care le deshămase şi le lăsase să pască, lipseau şi ele. A cutreierat până departe în căutarea lor, până când a ajuns într-un ţinut împădurit numit Hylea, unde o creatură stranie, pe jumătate femeie, pe jumătate şarpe, a strigat la

el dintr-o peşteră. Aceasta a spus că iepele lui erau la ea, dar avea să i le înapoieze doar dacă devenea amantul ei. Heracle a fost de acord, chiar dacă fără tragere de inimă, şi a sărutat-o de trei ori; atunci femeia cu coadă de şarpe l-a îmbrăţişat cu patimă, iar când, într-un sfârşit, l-a lăsat să plece, l-a întrebat: „Cum rămâne cu cei trei fii pe care îi port acum în pântece? Când vor fi bărbaţi să le fac eu un rost aici, unde sunt stăpână, sau să îi trimit la tine?".

v. „Când vor creşte, urmăreşte-i cu atenţie!", i-a răspuns Heracle. „Iar dacă vreunul dintre ei îndoaie acest arc – aşa cum îl îndoi eu acum – şi se încinge cu cureaua asta – aşa cum mă încing eu acum –, alege-l ca rege al ţării tale."

După ce a spus astea, i-a dat unul dintre cele două arcuri ale lui şi cingătoarea, care avea un pocal de aur prins de cataramă, apoi şi-a văzut de drum. Ea şi-a botezat tripleţii Agatirsos, Gelonos şi Scites. Cei doi mai mari nu au putut face ceea ce tatăl lor ceruse, iar ea i-a alungat; dar Scites a reuşit în ambele cazuri şi i s-a permis să rămână, devenind astfel înaintaşul tuturor regilor sciţi care, până în ziua de azi, poartă pocale de aur la cingătoare[30]. Însă alţii spun că Zeus, şi nu Heracle, a fost cel care s-a împreunat cu femeia cu coadă de şarpe şi că, în vremea când cei trei fii ai lui cu ea conduceau încă ţara, din cer au căzut patru obiecte din aur: un plug, un jug, un topor de luptă şi o cupă. Mai întâi Agatirsos a fost cel care a fugit să le ia, dar când s-a apropiat de ele, aurul s-a aprins şi i-a ars mâinile. La fel şi Gelonos a trebuit să dea îndărăt. Dar când mezinul Scites s-a apropiat, focul s-a stins deodată; atunci el a dus acasă cele patru comori de aur, iar fraţii lui mai mari au fost de acord să îi cedeze lui regatul[31].

w. După ce şi-a recuperat iepele şi cele mai multe vite rătăcite, Heracle le-a mânat înapoi, peste râul Strimon, pe care l-a blocat cu pietre în acest scop, şi nu a mai avut parte de alte aventuri până când Alcioneu, văcarul gigant, care luase în stăpânire Istmul Corint, a aruncat o stâncă spre armata care îl urma iarăşi pe Heracle, strivind nu mai puţin de douăsprezece care şi de două ori mai mulţi călăreţi. Era acelaşi Alcioneu care furase de două ori vitele sacre ale lui Helios: din Eritia şi din citadela din Corint. Nemulţumit că greşise ţinta, s-a repezit şi a apucat iarăşi stânca pe care, de data asta, a azvârlit-o spre Heracle, care însă a aruncat-o înapoi împreună cu măciuca lui şi l-a ucis pe gigant; stânca aceea

mai poate fi văzută încă pe Istm[32].

*

1. Principala temă a muncilor lui Heracle este săvârşirea anumitor acte rituale înainte de primi încuviinţarea să devină consort al lui Admete, al lui Auge, al Atenei, Hipolitei sau oricum s-ar numi regina. Este posibil ca, la origine, cea de-a zecea muncă, atât de ieşită din comun, să fi fost relevantă pentru aceeaşi temă, de vreme ce ea consemnează obiceiul elenic patriarhal prin care soţul îşi cumpăra mireasa cu câştigul rezultat în urma unui furt de vite. În Grecia din vremea lui Homer, femeile erau evaluate printr-un anumit număr de vite, cum încă mai sunt în unele regiuni din centrul şi Răsăritul Africii. Dar mitului i s-au ataşat o serie de alte elemente străine, inclusiv vizita pe Insula Morţii şi revenirea izbutită acasă a unui Heracle încărcat de prăzi. Paralela irlandeză străveche este povestea lui Cuchulain, care a prădat Iadul – Dun Scaith, „oraşul umbrelor” – şi a adus înapoi trei vaci şi un cazan magic, în pofida furtunilor pe care zeii morţilor le-au trimis împotriva lui. Urna de bronz în care Heracle a navigat spre Eritia era un vas potrivit pentru o vizită pe Insula Morţii şi e posibil ca ea să fi fost confundată cu un cazan de bronz. În cea de-a unsprezecea tăbliţă a epopeii babiloniene a lui Ghilgameş, acesta întreprinde o călătorie similară pe o insulă sepulcrală, peste o mare a morţii, folosindu-şi veşmintele drept pânză. Acest detaliu atrage atenţia asupra multor asemănări dintre mitul lui Heracle şi cel al lui Ghilgameş; sursa comună este probabil de origine sumeriană. Asemenea lui Heracle, Ghilgameş ucide un leu monstruos şi se îmbracă în pielea lui (*123.*e*-*g*), prinde un taur celest de coarne şi îl învinge (*129.*b*), descoperă o plantă secretă a invulnerabilităţii (*35.*b*), face aceeaşi călătorie ca Soarele (*132.*d*) şi vizitează Grădina Hesperidelor unde, după ce omoară un balaur încolăcit în jurul unui copac sacru, este răsplătit cu două obiecte sacre din Lumea Subpământeană (*133.*e*). Relaţiile dintre Ghilgameş şi Enkidu, însoţitorul său, seamănă îndeaproape cu cele dintre Tezeu, un Heracle atenian, şi tovarăşul său, Piritoos, care coboară în Tartar şi nu se mai întoarce (*103.*c* şi *d*), iar aventura lui Ghilgameş cu Scorpionii a fost atribuită beoţianului Orion (*41.*3*).

2. Coloniile greceşti prefeniciene implantate în Spania, Galia şi Italia sub protecţia lui Heracle au contribuit la acest mit, iar în sens geografic, Coloanele lui Heracle – la care un grup de colonişti a ajuns în jurul anului 1100 î.Hr. – sunt Ceuta şi Gibraltar.

3. Însă, într-un sens celto-iberic al misticii, Coloanele sunt abstracţii alfabetice. „Marwnad Ercwlf”, un poem galez străvechi din *Cartea roşie din Hergest*, tratează despre un Heracle celtic – pe care irlandezii l-au numit „Ogma Faţa-Soarelui”, iar Lucian, „Ogmios” (*125.*1*) – şi consemnează modul în care Ercwlf a ridicat „patru coloane de înălţime egală, încununate cu aur roşu”, ce par a fi cele patru coloane cu câte cinci litere fiecare din care era constituit alfabetul barzilor de douăzeci de litere cunoscut drept Boibel-loth (*White Goddess*, pp. 133, 199 şi 278). Se pare că, în jurul anului 400 î.Hr., acest nou alfabet, ale cărui denumiri greceşti ale literelor făceau referire la călătoria celestului Heracle în pocalul soarelui, la moartea sa pe Muntele Oeta şi la puterile lui ca întemeietor de oraşe şi judecător (*White Goddess*, p. 136), a înlocuit alfabetul copacilor Beth-luis-nion, ale cărui denumiri de litere se refereau la sacrificarea ucigaşă a lui Cronos de către femeile feroce (*White Goddess*, p. 374). De vreme ce Gorgonele aveau o dumbravă pe Eritia – „Insula Roşie”, identificată de Ferekydes cu Insula Gades –, iar în toate limbile celtice „copaci” înseamnă „litere”, eu citesc „copacul care ia diverse forme” ca însemnând alfabetul Beth-luis-nion, al cărui secret a fost păzit de Gorgone în dumbrava lor sacră până când Heracle le-a „anihilat”. În acest sens, raidul lui Heracle din Eritia, unde i-a ucis pe Gerion şi pe câinele Ortros – steaua Sirius –, se referă la înlocuirea alfabetului lui Cronos cu alfabetul lui Heracle.

4. Hesiod (*Teogonia* 287) îl numeşte pe Gerion *tricephalon*, „cu trei capete”, o altă interpretare a termenului fiind *tricarenon*, care înseamnă acelaşi lucru. „Tricarenon” aminteşte de *Tarvos Trigaranus*, zeul celtic cu două mâini stângi, reprezentat în compania cocorilor şi a unui taur pe altarul din Paris, în timp ce doboară o salcie. *Gerion*, un cuvânt fără semnificaţie în greacă, pare să fie o formă erodată a lui *Trigaranus*. De vreme ce, în tradiţia greacă şi în cea irlandeză deopotrivă, cocorii sunt asociaţi cu secretele alfabetului (*52.6) şi cu poeţii, Gerion pare să fie păzitorul alfabetului primitiv aflat în serviciul zeiţei: de fapt,

Cronos însoţit de dactyli. Pe insula sepulcrală Eritia, Cronos-Gerion, care fusese cândva un erou solar de tipul lui Heracle-Briareu, a devenit un zeu al morţilor, cu Ortros drept cerber; iar a zecea muncă a fost confundată, drept urmare, cu a douăsprezecea, Menetes apărând în ambele. Chiar dacă „fructele asemănătoare cireşelor, dar fără sâmburi" răsărite din sângele lui Gerion este posibil să fi fost fructe de arbutus, originar din Spania, povestea a fost influenţată de consacrarea fructelor cornului, care se coc devreme, ca fructe ale lui Cronos-Saturn (*White Goddess*, p. 171) şi produc o vopsea roşie asemănătoare galelor. Rolul lui Crisaor din poveste este important. Numele lui înseamnă „paloş de aur", armă asociată cultului lui Cronos, iar despre el se spune că este fiul Gorgonei Meduza (*33.*b*, 73.*h* şi 138.*j*).

5. Norax, nepotul lui Gerion zămislit de Eritia şi Hermes – se spune că Hermes ar fi dus alfabetul copacilor din Grecia în Egipt şi înapoi –, pare să fie o scriere eronată a lui *Norops*, cuvântul grec pentru „faţă a soarelui". Această genealogie a fost răsturnată de mitografii irlandezi: pentru ei, Gerion, ale cărui trei personificări erau Brian, Iuchar şi Iucharba – o altă formă a lui Mitra, Varuna şi Indra –, îl avea pe Ogma drept bunic, nu nepot, iar fiul lui era Zeul Soarelui celto-iberic Lugh, Llew sau Lugos. Ei insistă, de asemenea, asupra faptului că alfabetul ajunsese la ei din Grecia, prin Spania. Corbul lui Cronos îi era consacrat lui Lugos, potrivit lui Plutarh, care consemnează (*Despre râuri şi munţi* V) că „Lugdunum" – Lyons, fortăreaţa lui Lugos – „era numit astfel deoarece semnele transmise de corbi sugeraseră alegerea amplasării lui; *lug* înseamnă «corb» în dialectul allobrigian".

6. Verrius Flaccus pare să fi fost citat greşit de Servius; este mai probabil ca el să fi spus că „Garanus (Gerion) cel cu trei capete, nu Cacus, era numele victimei lui Heracle, iar Evandru l-a ajutat pe Heracle". Formularea s-ar potrivi cu relatarea modului în care Carmenta, mama lui Evandru, a suprimat alfabetul cu treisprezece consoane, Beth-luis-nion al lui Cronos, în favoarea alfabetului Boibel-loth cu cincisprezece consoane al lui Heracle-Ogma (*White Goddess*, p. 272). Regele Juba, pe care Plutarh îl citează spunând că Heracle a învăţat poporul lui Evandru să folosească literele, era un magistrat onorific din Gades şi trebuie să fi ştiut multe despre cunoaşterea locală a alfabetului. În această poveste a lui Evandru,

Heracle este descris clar ca inamic al cultului lui Cronos, de vreme ce el aboleşte sacrificiile omeneşti. Înconjurarea Italiei şi a Siciliei de către Heracle a fost inventată pentru a explica numeroasele temple ridicate acolo în cinstea lui; întrecerea cu cinci probe dintre el şi Erix, pentru a justifica expediţiile de colonizare din secolul al VI-lea pe care heraclidul Pentatlos din Cnidos şi spartanul Dorieus le-au condus în teritoriile lui Erix. Este posibil ca Heracle cinstit în Agira, un oraş din Sicilia, să fi fost un strămoş care i-a condus pe sicelii din Italia peste strâmtoare, în jurul anului 1050 î.Hr. (Tucidide VI.2.5). El a fost pus, de asemenea, să viziteze Sciţia; coloniştii greci de pe ţărmul de vest şi de nord ale Mării Negre au încorporat un Heracle scit, un erou arcaş (*119.*5*), în amestecul confuz al celei de-a zecea munci. Mireasa lui, femeia cu coadă de şarpe, era o Zeiţă a Pământului, mamă a celor trei triburi scite principale menţionate de Herodot; în altă versiune a mitului, reprezentată de balada englezească *The Laidley Worm*, când el o sărută de trei ori, ea se transformă în „cea mai frumoasă femeie văzută vreodată”.

7. Anecdota lui Alcioneu pare să fie desprinsă din mitul atacului giganţilor asupra Olimpului şi al înfrângerii lor de către Heracle (*35.*a-e*). Dar furtul cirezilor lui Helios din Eritia de către Alcioneu şi, apoi, din citadela Corintului este o versiune mai veche a furtului cirezilor lui Gerion de către Heracle; proprietarul acestora fiind un consort solar activ al Zeiţei-Lună, nu un zeu surghiunit şi debilizat al morţilor.

8. Săgeata pe care Heracle o trage spre soarele amiezii trebuie să fi fost una trimisă spre zenit în timpul ceremoniei lui de încoronare (*126.*2* şi 135.*1*).

1. Pausanias IV.36.3; Apollodor II.5.10; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.289; Hesiod, *Teogonia* 981.
2. Hesiod, *Teogonia* 287 şi urm.; Lucian, *Toxaris* 72; Apollodor, *loc. cit.*; Titus Livius I.7; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.300; Scolie la Apollonios din Rodos IV.1399.
3. Apollodor II.5.10; Diodor din Sicilia IV.18; Pomponius Mela I.5.3 şi II.6.6.
4. Apollodor, *loc. cit.*; Ferekydes, citat de Athenaios IX.39; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VII.662 şi VIII.300.

5. Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 30; Euripide, *Heracle* 423; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VII.662; Pausanias X.17.4; Ptolemeu Hefestion, citat de Photios p. 475; Pindar, *Fragmente* 169.
6. Solinus XXIII.12; Pomponius Mela III.47; Hesiod, *Teogonia* 287 şi urm.; Plinius, *Naturalis historia* IV.36.
7. Ferekydes, citat de Strabon III.2.11; Strabon III.5.3-4 şi 7; Timaios, citat de Plinius, *loc. cit.*; Polybios, citat de Strabon III.5.7; Pausanias I.35.6.
8. Diodor din Sicilia III.55 şi IV.17-19.
9. Plinius, *Naturalis historia* III. *Proem*; Strabon III.5.5.
10. Eustathios despre *Descrierea pământului* de Dionysos 64 şi urm.; Scolie la *Ode nemeene* de Pindar III.37; Aristotel citat de Aelianus, *Varia historia* V.3; Plinius, *Naturalis historia* III.3; Timotheos, citat de Strabon III.1.7.
11. Erasmus, *Chiliades* I.7; Zenobius, *Proverbia* V.48; Eschil, *Prometeu înlănţuit* 349 şi 428; Hesychios *s.v. stelas distomous*.
12. Tacitus, *Germania* 34; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu XI.262; Scymnos din Chios 188; Strabon II.5.6.
13. Strabon III.1.4; Pindar, *Ode nemeene* III.21 şi urm.
14. Avienus, *Ora Maritima* 326; Apollodor II.5.10; Strabon III.4.3; Asclepiades din Myrtea, citat de Strabon, *loc. cit*.
15. Silius Italicus III.417; Herodot II.33; Diodor din Sicilia IV.19 şi 24.
16. Apollodor II.5.10; Tzetzes, *Chiliade* II.340 şi urm. şi *Despre Licofron* 1312; Eschil, *Prometeu înlănţuit*, citat de Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.6 şi de Strabon IV.1.7; Theon, *Despre Aratos* p. 12, ed. Morell.
17. Diodor din Sicilia IV.21; Ovidiu, *Fastele* V.545 şi urm.; Titus Livius I.7.
18. Propertius, *Elegii* IV.9.10; Ovidiu, *Fastele* I.545 şi urm.; Titus Livius, *loc. cit.*; Vergiliu, *Eneida* VIII.207-8.
19. Titus Livius, *loc. cit.*; Vergiliu, *Eneida* VIII.217 şi 233 şi urm.; Ovidiu, *loc. cit.*
20. Plutarh, *Quaestiones Romanae* 18; Ovidiu, *loc. cit.*; Titus Livius, *loc. cit.*; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.203, citându-l pe Verrius Flaccus; Aurelius Victor, *Orgio Gentis Romanae* 8.
21. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.51; 130 şi 336; Titus Liviu I.7; Plutarh, *Quaestiones Romanae* 56; Pausanias VIII.43.2; Dionysios din Halicarnas, *Antichităţi romane* I.31.
22. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.130 şi 336; Ovidiu, *Fastele* V.94-5 şi I.542; Hyginus, *Fabula* 277; Juba, citat de Plutarh, *Quaestiones Romanae* 59.
23. Plutarh, *Quaestiones Romanae* 18 şi 32; Dercyllus, *Istorie italiană* III, citat de Plutarh, *Vieţi paralele* 38; Tzetzes, *Despre Licofron* 1232;

Iustin XLIII.1; Hesiod, *Teogonia* 1013; Ovidiu, *Fastele* V.621 şi urm.

24. Solinus II.5; Dionysios din Halicarnas I.44; Diodor din Sicilia IV.21-2 şi 24; Strabon VI.3.5 şi 4.6.

25. Diodor din Sicilia IV.22; Strabon VI.1.19; Apollodor II.5.10; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.574.

26. Pausanias IV.36.3; Diodor din Sicilia IV.23; Apollodor, *loc. cit.*; Tzetzes, *Despre Licofron* 866; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu X.551.

27. Tzetzes, *loc. cit.*; Pausanias VIII.24.1 şi 3.

28. Diodor din Sicilia IV.23-4 şi V.4.

29. Diodor din Sicilia IV.24; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.552; Ovidiu, *Metamorfoze* XV.12 şi urm.

30. Diodor din Sicilia IV.25; Herodot IV.8-10.

31. Diodor din Sicilia II.43; Herodot IV.5.

32. Apollodor II.5.10 şi I.6.1; Pindar, *Ode nemeene* IV.27 şi urm. şi *Ode isthmianice* VI.32 şi urm.; Scolie la *Ode nemeene* de Pindar, *loc. cit.* şi *Ode isthmianice* VI.32.

133. A unsprezecea muncă: Merele Hesperidelor

a. Heracle a îndeplinit cele zece munci în opt ani şi o lună; dar Euristeu, nepunându-i-le la socoteală pe a doua şi a cincea, i-a stabilit încă două. A unsprezecea muncă a fost să aducă fructe din mărul de aur, darul Pământului-Mamă pentru Hera, de care ea fusese atât de încântată, încât îl plantase în grădina ei divină. Grădina aceea se afla pe pantele Muntelui Atlas, unde caii de la carul soarelui îşi încheie, cu răsuflarea tăiată, călătoria, iar oile şi vitele lui Atlas, o mie de cirezi şi o mie de turme, cutreieră în voie păşunile. Când, într-o bună zi, Hera a aflat că Hesperidele, fiicele lui Atlas, cărora ea le încredinţase îngrijirea mărului, şterpeleau din fructele lui, Hera l-a pus pe balaurul Ladon cel vigilent să se încolăcească în jurul mărului, ca paznic[1].

b. Unii spun că Ladon era progenitura lui Tifon cu Echidna, alţii că era cel mai mic copil al lui Ceto şi Forcus, iar alţii că era un fiu prin partenogeneză al Pământului-Mamă. El avea o sută de capete şi vorbea cu mai multe limbi[2].

c. Este de asemenea un fapt controversat dacă Hesperidele trăiau pe Muntele Atlas din ţinutul hiperboreenilor, pe Muntele Atlas din Mauritania, undeva dincolo de apele Oceanului sau pe două insule de lângă promontoriul numit Capul Vestic, care se află aproape de ţinutul hesperilor etiopieni, la hotarele Africii. Deşi merele erau ale Herei, Atlas se mândrea cu ele ca grădinar, iar când Temis l-a prevenit: „Într-o bună zi, nu peste mult timp, Titane, pomul tău va fi despuiat de aurul lui de către un fiu al lui Zeus”, Atlas, care pe atunci încă nu fusese osândit să poarte pe umeri globul pământesc, a construit ziduri trainice în jurul livezii şi i-a izgonit pe toţi străinii de pe pământul lui; este foarte posibil ca el să fi fost cel care l-a pus pe Ladon să păzească merele de aur[3].

d. Neştiind în ce direcţie se afla Grădina Hesperidelor, Heracle a străbătut Iliria către fluviul Pad, casa zeului oracular al mării Nereu. În drum, a trecut peste Ehedoros, un mic pârâu macedonean, unde Cicnos, fiul lui Ares cu Pirene, l-a provocat la un duel. Ares a fost secundul lui Cicnos şi le-a făcut combatanţilor semn să înceapă, dar Zeus a aruncat un fulger între ei şi a întrerupt lupta. Când, în cele din urmă, Heracle a ajuns la Pad, nimfele fluviului, fiice ale lui Zeus cu Temis, i l-au arătat pe Nereu dormind. Heracle l-a apucat pe venerabilul zeu al mării şi, ţinându-l bine, în pofida multiplelor lui metamorfoze, l-a constrâns să-i spună cum puteau fi dobândite merele de aur. Însă unii spun că Heracle s-a dus la Prometeu pentru a obţine această informaţie[4].

e. Nereu îl sfătuise pe Heracle să nu culeagă merele cu mâna lui, ci să îl folosească pe Atlas în loc, scutindu-l o vreme de povara lui cruntă; deci, după ce a ajuns în Grădina Hesperidelor, el l-a rugat pe Atlas să îi facă acest serviciu. Atlas ar fi acceptat aproape orice sarcină de dragul unui răgaz de o oră, dar se temea de Ladon, aşa că Heracle l-a ucis cu o săgeată trasă peste zidul grădinii. Atunci Heracle s-a aplecat de spate, ca să ia greutatea globului pământesc, iar Atlas s-a dus, întorcându-se curând cu trei mere culese de fiicele lui. A găsit senzaţia aceea de libertate delicioasă. „Îi voi duce eu însumi aceste mere lui Euristeu, fără greş”, a spus el, „dacă mai susţii cerurile încă vreo câteva luni”. Heracle s-a prefăcut că e de acord, dar, întrucât Nereu îl prevenise să nu accepte o astfel de ofertă, l-a rugat pe Atlas să mai susţină globul o clipă, cât îşi punea el o pernuţă pe cap. Uşor de păcălit, Atlas a pus merele jos şi şi-a reluat povara, iar Heracle le-a luat şi a plecat, cu un rămas-bun ironic.

f. După câteva luni, Heracle i-a dus merele lui Euristeu, care i le-a înapoiat; apoi Heracle i le-a oferit Atenei, care le-a dat înapoi nimfelor, de vreme ce nu era voie ca proprietatea Herei să fie luată din mâinile lor[5]. Simţindu-se însetat după această muncă, Heracle a bătut din picior şi a făcut să ţâşnească un izvor, care mai târziu a salvat viaţa argonauţilor rătăciţi în deşertul libian. Între timp, Hera, care îl plângea pe Ladon, i-a pus imaginea printre stele, drept constelaţia Şarpelui[6].

g. Heracle nu s-a întors direct la Micene. A traversat mai întâi Libia, al cărei rege Anteu, fiu al lui Poseidon şi al Pământului-

Mamă, obişnuia să-i constrângă pe străini să se lupte cu el corp la corp până la epuizare, după care îi ucidea; căci nu era doar un atlet puternic şi abil, dar de fiecare dată când atingea pământul, puterea lui renăştea. El păstra craniile victimelor lui ca să facă din ele un acoperiş templului lui Poseidon[7]. Nu se ştie dacă Heracle, hotărât să pună capăt practicii lui barbare, a fost cel care l-a provocat pe Anteu sau el a fost cel provocat. Însă Anteu nu s-a dovedit a fi uşor de învins, fiind un gigant care locuia într-o peşteră de sub o stâncă impunătoare, unde se ospăta cu carnea leilor şi dormea pe pământul gol, pentru a-şi menţine şi a-şi spori forţa lui deja colosală. Pământul-Mamă, care nu era încă stearpă după naşterea giganţilor, l-a conceput pe Anteu într-o peşteră din Libia şi avea mai multe motive să se laude cu el decât cu monstruoşii ei copii mai vârstnici, Tifon, Titios şi Briareu. Olimpienii ar fi dat de necaz dacă ar fi luptat împotriva lor pe Câmpia Flegrei.

h. Pregătindu-se de luptă, ambii combatanţi şi-au dat jos pieile de leu; dar dacă Heracle s-a uns cu ulei, în maniera olimpică, Anteu şi-a turnat peste membre nisip încins, în caz că doar contactul cu pământul prin intermediul tălpilor lui nu s-ar fi dovedit îndeajuns. Heracle plănuia să-şi menajeze forţele şi să-l obosească pe Anteu, dar, după ce l-a aruncat cât era de lung la pământ, a fost uimit să vadă cum muşchii gigantului se umflă şi un flux sănătos de sânge îi inundă membrele, deoarece Pământul-Mamă îl revigora. Combatanţii s-au încleştat iar şi Anteu s-a trântit de bună voie jos imediat, fără să mai aştepte să fie azvârlit; atunci Heracle, dându-şi seama de ce făcea Anteu, l-a ridicat în aer, apoi i-a rupt coastele şi, în pofida gemetelor profunde ale Pământului-Mamă, l-a ţinut în aer până a murit[8].

i. Unii spun că acest conflict a avut loc în Lixos, un orăşel din Mauritania aflat la vreo optzeci de kilometri de Tanger, aproape de mare, unde un deluşor mai era prezentat ca mormânt al lui Anteu de către romani. Băştinaşii cred că, dacă din acest deluşor sunt luate câteva coşuri de pământ, ploaia va începe să cadă şi va continua până când pământul luat va fi pus înapoi. Se pretinde, de asemenea, că Grădinile Hesperidelor erau în insula învecinată, pe care se înalţă un altar al lui Heracle; dar, cu excepţia câtorva măslini sălbatici, acum nu a mai rămas nici urmă din livezile de

atunci. Când Sertorius a cucerit Tangerul, el a deschis mormântul, să vadă dacă scheletul lui Anteu era atât de mare pe cât îl descria tradiţia. Spre uluirea sa, acesta măsura şaizeci de coţi, aşa încât a închis de îndată mormântul şi i-a adus lui Anteu sacrificii ca pentru eroi. Locuitorii ţinutului spun fie că Anteu a întemeiat oraşul Tanger, numit anterior Tingis, fie că Sofax, pe care Tinga, văduva lui Anteu, i l-a născut lui Heracle, a domnit asupra acelei ţări şi a dat oraşului numele mamei lui. Diodor, fiul lui Sofax, a supus multe naţiuni africane cu ajutorul unei armate greceşti recrutate dintre coloniştii micenieni pe care Heracle i-a aşezat acolo[9]. Mauritanii sunt de origine orientală şi, asemenea farusilor, descind din acei perşi care l-au însoţit pe Heracle în Africa; dar unii susţin că ei sunt descendenţii canaaniţilor pe care israelitul Iosua i-a alungat din ţara lor[10].

j. Apoi Heracle s-a dus la Oracolul din Ammon, unde a cerut o întrevedere cu Zeus, tatăl lui; dar Zeus nu dorea deloc să se arate şi, când Heracle a insistat, a jupuit un berbec, a îmbrăcat blana lui, cu capul berbecului ascunzându-l pe al său, şi i-a dat lui Heracle anumite instrucţiuni. De atunci, statuile lui Zeus Ammon din Egipt îl înfăţişează cu chip de berbec. Tebanii sacrifică berbeci o dată pe an, la sfârşitul sărbătorii lui Zeus, când ucid un singur berbec şi îi folosesc blana pentru a acoperi statuia lui Zeus, după care adoratorii se bat cu pumnii în piept, jelind victima, şi o îngroapă într-un mormânt sacru[11].

k. Apoi Heracle a luat-o spre sud şi a întemeiat un oraş cu o sută de porţi, numit Teba, în cinstea locului său de naştere; dar unii spun că Osiris îl fondase deja. În tot acest timp, rege al Egiptului era fratele lui Anteu, Busiris, fiu al lui Poseidon cu Lisianasa, fiica lui Epafos sau, cum spun alţii, cu Anippe, o fiică a fluviului Nil[12]. Or, regatul lui Busiris suferise cândva de secetă şi foamete vreme de opt sau nouă ani, iar el trimisese după auguri în Grecia, ca să-i dea vreun sfat. Nepotul lui, un prezicător cipriot pe nume Frasios, Trasios sau Tasios, fiu al lui Pygmalion, a anunţat că foametea avea să înceteze dacă, în fiecare an, un străin era sacrificat în cinstea lui Zeus. Busiris a început cu Frasios însuşi, iar după aceea i-a sacrificat lui Zeus oaspeţi întâmplători, până la sosirea lui Heracle, care i-a lăsat pe preoţi să-l ducă cu forţa la altar. Ei i-au legat părul cu o panglică, iar Busiris a invocat zeii şi era pe punctul să ridice

toporul sacrificial, când Heracle şi-a rupt legăturile şi i-a ucis pe Busiris, pe Amfidamas, fiul lui, şi pe toţi preoţii care participau la ceremonie[13].

l. Apoi Heracle a traversat Asia şi a debarcat în Thermydrae, portul oraşului Lindos din Rodos, unde a dejugat unul dintre boii de la căruţa unui ţăran, l-a sacrificat şi s-a ospătat din carnea lui, în timp ce proprietarul stătea pe un munte şi îl blestema de la distanţă. De aceea locuitorii din Lindos încă mai rostesc blesteme atunci când îi aduc sacrificii lui Heracle. În cele din urmă, a ajuns în Munţii Caucaz, unde Prometeu fusese legat timp de treizeci de ani – sau o mie, sau treizeci de mii de ani –, în timp ce un vultur pleşuv, născut din Tifon şi Echidna, îi ciugulea zilnic ficatul. Zeus se căia de mult pentru pedepsirea lui, deoarece atunci Prometeu îl prevenise binevoitor să nu se căsătorească cu Thetis, de teamă că ar fi putut zămisli un zeu mai măreţ decât el; aşa că acum, când Heracle l-a rugat să-l ierte pe Prometeu, a acceptat fără ezitare[14]. Dar cum cândva îl condamnase la o pedeapsă veşnică, Zeus a stipulat că, pentru ca să pară în continuare prizonier, Prometeu trebuia să poarte un inel făcut din lanţurile lui, în care era prinsă o piatră din Caucaz – acesta fiind primul inel cu piatră montată. Dar suferinţele lui Prometeu erau destinate să dureze până când un nemuritor avea să meargă de bună voie în Tartar în locul lui; aşa că Heracle i-a amintit lui Zeus de Chiron, care dorea să renunţe la darul nemuririi încă de când rana lui se dovedise a fi de nevindecat. Astfel, nu a mai fost nici o piedică, iar Heracle l-a invocat pe Apollo Vânătorul şi a străpuns inima vulturului pleşuv, eliberându-l pe Prometeu[15].

m. Omenirea a început acum să poarte inele în cinstea lui Prometeu şi, de asemenea, cununi, deoarece, când a fost eliberat, lui Prometeu i s-a poruncit să îşi pună pe cap o coroniţă de salcie, iar Heracle, ca să-i ţină companie, şi-a pus pe cap una de măslin sălbatic[16].

n. Atotputernicul Zeus a pus săgeata printre stele, făcând din ea constelaţia Săgetătorul; şi până în ziua de azi locuitorii Munţilor Caucaz consideră vulturii pleşuvi drept duşmani ai omenirii. Ei le incendiază cuiburile cu săgeţi aprinse şi pun capcane ca să răzbune suferinţa îndurată de Prometeu[17].

*

1. Diferitele amplasamente ale Grădininii Hesperidelor reprezintă viziuni diferite despre ceea ce constituia Occidentul Îndepărtat. O relatare plasează decorul acestei munci în Berenice, numit cândva oraşul Hesperidelor (Plinius, *Naturalis historia* V.5), în Eusperides (Herodot IV.171) sau Euesperites (Herodot IV.198), dar redenumit Euergetes după soţia lui Ptolemeu. Acesta a fost construit pe Pseudopenias (Strabon XVII.3.20), promontoriul vestic al Golfului Sirte. Oraşul, udat de râul Lathon sau Lethon, avea o dumbravă sacră, cunoscută drept „Grădina Hesperidelor”. Mai mult, Lathon se vărsa într-un lac al Hesperidelor, iar în apropiere se afla un altul, Lacul Tritonis, care adăpostea o insuliţă cu un templu al Afroditei (Strabon, *loc. cit.*; Plinius, *loc. cit.*), căreia se spunea uneori că i-ar fi aparţinut mărul (Servius despre *Eneida* lui Vergiliu IV.485). Herodot descrie insula ca pe una dintre puţinele părţi fertile ale Libiei; în cei mai buni ani, pământul producea o recoltă însutită.

2. Pe lângă disputele geografice, au existat şi diverse raţionalizări ale mitului. Un punct de vedere era că merele fuseseră în realitate nişte oi foarte frumoase (*melon* înseamnă atât „oaie”, cât şi „măr”) sau oi cu o blană roşie aparte, ce semăna cu aurul, şi care erau păzite de un cioban pe nume Dragon, căruia fiicele lui Hesperos, Hesperidele, obişnuiau să îi aducă de mâncare. Heracle a luat oile (Servius despre *Eneida* lui Vergiliu, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.26) şi l-a ucis (Servius, *loc. cit.*) sau l-a răpit pe cioban (Palefatos 19). Palefatos (*loc. cit.*) face din Hesperos un locuitor al Miletului din Caria, vestit şi el pentru oile lui, şi spune că, deşi Hesperos era de mult mort la momentul raidului lui Heracle, cele două fiice îi supravieţuiseră.

3. Un alt punct de vedere era că Heracle le-a salvat pe fiicele lui Atlas, care fuseseră răpite din livada familiei de preoţii egipteni, iar Atlas, drept recunoştinţă, nu doar că i-a oferit obiectul muncii sale, dar l-a şi învăţat astronomia. Căci Atlas, primul astronom, ştia atât de multe, încât purta pe umeri globul pământesc ori ceresc; de aceea se spune că Heracle a luat globul de la el (Diodor din Sicilia III.60 şi IV.27). Heracle a devenit într-adevăr stăpân al Zodiacului, dar titanul astronom pe care l-a înlocuit el a fost Keos (*alias* Thot),

nu Atlas (*1.*d* şi *3*).

4. Însă adevărata explicaţie a acestei munci poate fi găsită în ritual, mai degrabă decât în alegorie. Voi arăta (*148.*5*) că un candidat la regalitate trebuia să învingă un şarpe şi să-i ia aurul şi că Heracle a făcut aceasta atât aici, cât şi în lupta lui cu Hidra. Dar aurul pe care el l-a luat nu ar fi trebuit să fie, de fapt, sub forma unor mere de aur – acestea îi erau date la sfârşitul domniei lui de Zeiţa Triplă, ca paşaport pentru Paradis. Şi, în acest context funerar, şarpele nu era inamicul său, ci forma pe care propria lui umbră oraculară avea s-o adopte după ce va fi sacrificat. Ladon avea o sută de capete şi vorbea cu mai multe limbi deoarece mulţi eroi oraculari se puteau numi pe ei înşişi „Heracle": cu alte cuvinte, ei fuseseră reprezentanţi ai lui Zeus şi consacraţi slujirii Herei. Grădina celor trei Hesperide – ale căror nume le identifică apusului de soare (*33.*7* şi 39.*1*) – este plasată în Occidentul Extrem deoarece apusul era un simbol al morţii regelui sacru. Heracle a primit merele la sfârşitul domniei sale, consemnată în mod corect drept un Mare An cu o sută de lunaţii. El preluase sarcina regalităţii sacre de la predecesorul lui şi, odată cu ea, titlul de *Atlas* – „cel care suferă îndelung". Este probabil ca, la origine, sarcina să fi fost nu globul terestru, ci discul solar (*67.*2*).

5. Comportamentul lui Nereu este modelat după cel al lui Proteu (*169.*a*), pe care Menelaos l-a consultat pe Insula Faros (Homer, *Odiseea* IV.581 şi urm.). Se spune că Heracle ar fi urcat pe fluviul Pad, deoarece acesta ducea în ţinutul hiperboreenilor (*125.*b*). Noi ştim că darurile hiperboreenilor pentru Delos, învelite în paie, ajungeau pe această rută (Herodot IV.33). Dar chiar dacă ţinutul lor era, într-un anumit sens, Britania – ca fiind centru al cultului boreean –, în alt sens era Libia, sau Caucazul, iar Paradisul se afla fie în Occidentul Îndepărtat, fie dincolo de Vântul de Nord, regiunea misterioasă către care zburau gâştele sălbatice în timpul verii (*161.*4*). Peregrinările lui Heracle ilustrează această incertitudine. Dacă el ar fi fost în căutarea unui Paradis libian, l-ar fi consultat pe regele Proteu al Farosului (*169.*a*); dacă l-ar fi căutat pe cel caucazian, pe Prometeu (versiunea lui Apollodor); dacă l-ar fi căutat pe cel nordic, pe Nereu, care trăia lângă izvoarele Padului şi al cărui comportament semăna cu al lui Proteu.

6. Oasele lui Anteu erau probabil cele ale unei balene eşuate, în

legătură cu care în Tanger a apărut o legendă: „Acesta trebuie să fi fost un gigant – şi doar Heracle ar fi putut să-l ucidă. Acel Heracle care a ridicat coloanele enorme din Ceuta şi Gibraltar!”. O luptă între candidatul la regalitate şi campionii locali era un obicei larg răspândit: lupta cu Anteu pentru posesiunea regatului, asemenea luptei lui Tezeu cu Sciron (*96.*3*) sau a lui Odiseu cu Filomelides (*161.*f*), trebuie înţeleasă în acest context. Praxitele, sculptorul Partenonului, considera înfrângerea lui Anteu drept o muncă separată (Pausanias IV.11.4).

7. O asociere religioasă străveche punea în legătură oraşele Dodona şi Ammon, iar acel Zeus venerat în ambele era iniţial un rege-păstor, sacrificat anual, de exemplu, pe munţii Pelion şi Lafistion. Heracle a avut motive să îşi viziteze tatăl când a trecut prin Libia; Perseu făcuse la fel în drumul lui spre Est, iar Alexandru cel Mare avea să urmeze acelaşi model, multe secole mai târziu.

8. Zeul Seth avea păr roşcat şi, prin urmare, locuitorii din Busiris aveau nevoie de victime cu păr de aceeaşi culoare pe care să i le ofere lui Osiris, cel ucis de Seth; roşcaţii erau o raritate în Egipt, dar numeroşi în rândul elenilor (Diodor din Sicilia I.88; Plutarh, *Despre Isis şi Osiris* 30, 33 şi 73). Uciderea lui Busiris de către Heracle ar putea consemna o anumită acţiune punitivă întreprinsă de eleni, ai căror compatrioţi fuseseră atraşi în cursă şi jertfiţi; există mărturii ale unei colonii elenice timpurii la Hemmis.

9. Blestemele proferate în timpul sacrificiilor făcute în cinstea lui Heracle (*143.*a*) amintesc obiceiul consacrat de a blestema şi a insulta regele de pe un deal din apropiere, în timp ce el este încoronat, pentru a ţine la distanţă invidia divină. Generalii romani erau insultaţi în mod similar cu prilejul triumfurilor lor, în timp ce îl întruchipau pe Marte. Dar şi semănătorii blestemau seminţele atunci când le împrăştiau pe brazde.

10. Eliberarea lui Prometeu pare să fi fost o fabulă morală inventată de Eschil, nu un mit autentic (*39.*h*). Faptul că purta o cunună de salcie – confirmat de o oglindă etruscă – sugerează că Prometeu fusese consacrat Zeiţei-Lună Anatha, Neith sau Atena (*8.*1*). Poate că la origine el fusese legat cu ramuri de salcie de altarul sacrificial de la sărbătoarea ei de toamnă (*116.*4*).

11. Potrivit unei legende, Tifon l-a ucis pe Heracle în Libia, iar

Iolau l-a readus la viaţă ţinându-i o prepeliţă la nas (Eudoxos din Cnidos, *Ocolul pământului* I, citat de Athenaios IX.11). Dar Heracle din Tyr, Melkarth, a fost cel pe care zeul Esmun („cel pe care îl invocăm”), sau Asclepios, l-a readus la viaţă în acest mod. Semnificaţia este că anul începe în martie, odată cu sosirea prepeliţelor din Sinai, iar orgiile prepeliţelor erau celebrate în onoarea zeiţei (*14.*3*).

1. Apollodor II.5.11; Euripide, *Heracle* 396; Ferekydes, *Nunta Herei* II, citat în Scolia la Apollonios din Rodos IV.1396: Eratostene, *Catasterismoi* III: Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.3; Germanicus Caesar, *Fenomenele* lui Aratos; *s.v.* Draco.
2. Apollodor II.5.11; Hesiod, *Teogonia* 333-5; Scolie la Apollonios din Rodos IV.1396.
3. Apollodor, *loc. cit.*; Scolie la *Eneida* lui Vergiliu IV.483; Hesiod, *Teogonia* 215; Plinius, *Naturalis historia*, VI.35-6; Ovidiu, *Metamorfoze* IV.637 şi urm.
4. Apollodor, *loc. cit.*; Herodot VII 124-7; Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.15.
5. Apollodor, *loc. cit.*; Ferekydes, citat în Scolia la Apollonios din Rodos IV.1396; Apollonios din Rodos 1396-1484.
6. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.3.
7. Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 31; Diodor din Sicilia IV.17.
8. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*; Pindar, *Ode isthmianice* IV.52-5; Lucian IV.589-655.
9. Plinius, *Naturalis historia* V.1; Strabon XVII.3.2; Pomponius Mela III.106; Plutarh, *Sertorius* 9.
10. Strabon XVII.3.7; Plinius, *Naturalis historia* V.8; Procopius, *De bello vandalico* II.10.
11. Calistene, citat de Strabon XVII.1.43; Herodot II.42.
12. Diodor din Sicilia I.15 şi IV.18; Ovidiu, *Ibis* 399; Apollodor II.5.11; Agathon din Samos, citat de Plutarh, *Vieţi paralele* 38.
13. Filargirios despre *Georgicele* lui Vergiliu III.5; Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabulele* 31 şi 56; Ovidiu, *Arta iubirii* I.649.
14. Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 54; Strabon XI.5.5; Eschil, citat de Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.15; Hesiod, *Teogonia* 529 şi urm.
15. Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu VI.42; Hyginus, *loc. cit.*; Plinius, *Naturalis historia* XXXIII.4 şi XXXVII.1; Eschil, *Prometeu înlănţuit* 1025 şi *Prometeu eliberat. Fragment* 195, citat de Plutarh, *Despre dragoste* 14; Apollodor, *loc. cit.*

16. Athenaios XV.11-13; Eschil, *Fragmente* 202 şi 235, citate de Athenaios P.674d; Apollodor, *loc. cit.*
17. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.15; Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana* II.3.

134. A douăsprezecea muncă: Prinderea lui Cerber

a. Cea din urmă şi mai dificilă muncă a lui Heracle a fost să îl aducă pe câinele Cerber din Tartar. El a început prin a se duce la Eleusis, unde a cerut să ia parte la Mistere şi să poarte cununa de mirt[1]. În ziua de azi, orice grec cu o reputaţie bună poate fi iniţiat la Eleusis, dar, dat fiind că pe vremea lui Heracle doar atenienii erau admişi, Tezeu a sugerat că un oarecine Pilios ar trebui să-l adopte. Acest Pilios a făcut întocmai, iar după ce Heracle a fost purificat pentru uciderea centaurilor, întrucât nimănui cu mâinile pătate de sânge nu îi era îngăduit să asiste la Mistere, a fost iniţiat cum se cuvine de Musaios, fiul lui Orfeu, Tezeu fiindu-i naş[2]. Totuşi Eumolpos, iniţiatorul Marilor Mistere, decretase că nici un străin nu putea fi admis şi, ca urmare, locuitorii din Eleusis, nevrând să refuze cererea lui Heracle, dar îndoindu-se că adoptarea lui de către Pilios îl califica drept atenian adevărat, au instituit pentru el Micile Mistere. Alţii spun că Demetra însăşi a iniţiat cu acel prilej Micile Mistere în onoarea lui[3].

b. În fiecare an se ţin două categorii de Mistere Eleusine: cele Mari, în cinstea Demetrei şi a Corei, şi cele Mici, doar în cinstea Corei. Aceste Mistere Mici, o pregătire a celor Mari, sunt o rememorare sub formă de dramă a vieţii lui Dionysos, reprezentată de locuitorii din Eleusis în Agra, pe râul Ilissos, în luna Antesterion. Principalele rituri sunt sacrificarea unei scroafe, pe care iniţiaţii o spală mai întâi în râul Cantaros, şi purificarea lor ulterioară de către un preot purtând numele de Hidranos[4]. Ei trebuie să aştepte cel puţin un an până când pot participa la Misterele Mari, care se ţin chiar în Eleusis, în luna Bedromion, şi totodată să depună un jurământ în faţa mistagogului că vor păstra secretul înainte să se pregătească pentru Mistere. Între timp, nu le

este îngăduit accesul în sanctuarul Demetrei, ci trebuie să aştepte în vestibul pe toată durata solemnităţilor[5].

c. Astfel curăţit şi pregătit, Heracle a coborât în Tartar din oraşul Tenaros din Laconia sau, spun unii, din Chersonesul de lângă Heracleea, de la Marea Neagră, unde urmele coborârii lui mai pot fi văzute până la o mare adâncime. El a fost condus de Atena şi Hermes – căci de fiecare dată când Heracle, epuizat de muncile lui, i se plânsese disperat lui Zeus, Atena venise în grabă să-l întremeze[6]. Îngrozit de chipul încruntat al lui Heracle, Charon l-a trecut peste râul Styx fără să şovăie; pentru această vină, el avea să fie ţinut în lanţuri de Hades vreme de un an. În timp ce Heracle păşea pe mal din luntrea şubredă a lui Charon, toate umbrele au fugit, în afară de Meleagru şi de Gorgona Meduza. La vederea Meduzei, Heracle a scos sabia, dar Hermes l-a asigurat că era doar o fantomă, iar când a ţintit cu o săgeată spre Meleagru, care purta o armură strălucitoare, acesta a râs. „Nu ai a te teme de morţi", i-a spus. Apoi au discutat prieteneşte o vreme, Heracle oferindu-se în cele din urmă să se căsătorească cu Deianira, sora lui Meleagru[7].

d. Aproape de porţile Tartarului, Heracle i-a găsit pe prietenii lui, Tezeu şi Piritoos, înlănţuiţi; a smuls lanţurile lui Tezeu şi l-a eliberat, dar a fost obligat să-l lase pe Piritoos acolo. Apoi a rostogolit stânca sub care Demetra îl întemniţase pe Ascalafos, după care, vrând să le facă pe plac umbrelor cu o libaţie de sânge proaspăt, a tăiat una din vitele lui Hades. Văcarul Menetes, sau Menetios, fiul lui Ceutonimos, l-a provocat la luptă, dar Heracle l-a cuprins pe după mijloc şi i-a zdrobit coastele. Atunci Persefona, care a ieşit din palatul ei şi l-a întâmpinat pe Heracle ca pe un frate, a intervenit şi l-a rugat să-i cruţe viaţa lui Menetes[8].

e. Când Heracle l-a cerut pe Cerber, Hades, care stătea alături de soţia lui, a răspuns încrâncenat: „Este al tău, dacă poţi să-l stăpâneşti fără să-ţi foloseşti măciuca sau săgeţile". Heracle a găsit câinele legat de porţile Aheronului şi l-a apucat strâns de gât – din gâtul lui ieşeau trei capete, fiecare cu o coamă de şerpi. Coada lui ghimpată s-a repezit să lovească, dar Heracle, protejat de pielea de leu, nu a dat drumul strânsorii până când Cerber nu s-a sufocat şi a cedat[9].

f. Pe drumul de întoarcere din Tartar, Heracle şi-a împletit o

cunună din copacul pe care Hades îl plantase pe Câmpiile Elizee ca simplă amintire a amantei lui, frumoasa nimfă Leuce. Frunzele exterioare ale cununii au rămas negre, deoarece negrul este culoarea Lumii Subpământene, dar cele de lângă fruntea lui Heracle au devenit argintii la atingerea transpiraţiei lui strălucitoare. De aceea plopul-alb sau plopul-tremurător îi este consacrat: culoarea semnifică faptul că muncile lui Heracle s-au săvârşit în ambele lumi[10].

g. Cu ajutorul Atenei, Heracle a trecut înapoi Styxul nevătămat, după care, ba târându-l, ba cărându-l în spate, l-a scos pe Cerber afară din hăul din Trezena, prin care şi Dionysos o condusese pe Semele, mama lui. În templul lui Artemis Salvatoarea, construit de Tezeu deasupra gurii acestui hău, acum se află altare consacrate zeităţilor infernale. În Trezena, de asemenea, există o fântână descoperită de Heracle şi numită după el în faţa fostului palat al lui Hipolit[11].

h. Potrivit unei alte relatări, Heracle l-a târât în sus pe Cerber, legat cu lanţuri de nesfărâmat, pe o cărare subterană care duce la peştera sumbră din Acone, lângă Mariandyne, la Marea Neagră. Dat fiind că Cerber se opunea, întorcându-şi ochii de la lumina soarelui şi lătrând furios cu toate cele trei guri ale sale, balele lui s-au scurs pe câmpurile verzi şi au dat naştere plantei otrăvitoare numite aconit, sau *hecateis*, deoarece Hecate a fost prima care a folosit-o. Iar o altă relatare spune că Heracle a revenit în lumea de deasupra prin Tenaros, celebru pentru templul ca o peşteră cu o statuie a lui Poseidon aflată în faţa lui; dar, dacă de acolo a dus vreodată un drum spre Lumea Subpământeană, el a fost între timp astupat. În sfârşit, unii spun că el a ieşit prin incinta templului lui Zeus Lafistianul, de pe Muntele Lafistion, unde se află o statuie a lui Heracle-cu-ochi-strălucitori[12].

i. Totuşi, cu toţii sunt de acord cel puţin că, atunci când Heracle l-a adus pe Cerber în Micene, Euristeu, care tocmai aducea un sacrificiu, i-a înmânat o porţie ca pentru un sclav, păstrând cele mai bune bucăţi pentru rudele lui, şi că Heracle a fost cuprins pe bună dreptate de o mare revoltă, ucigându-i pe trei dintre fiii lui: pe Perimedes, Euribios şi Euripilos[13].

j. Pe lângă aconit, Heracle a descoperit şi următoarele buruieni de leac: atotvindecătorul heracleon, adică „şovârvul sălbatic”,

heracleonul siderian, cu tulpina îngustă, flori roşii şi frunze asemănătoare coriandrului, care creşte lângă lacuri şi râuri şi este un excelent remediu pentru toate rănile produse de fier, şi hyoscyamus sau măselariţa, care provoacă ameţeală şi nebunie. Heracleonul nimfelor, ce are o rădăcină asemănătoare unei măciuci, a fost numit după o nimfă părăsită de Heracle, care murise de gelozie; aceasta îi face pe bărbaţi impotenţi vreme de douăsprezece zile[14].

*

1. Acest mit pare să fi fost dedus dintr-o reprezentare care îl înfăţişează pe Heracle coborând în Tartar, unde Hecate, Zeiţa Morţilor, i-a urat bun venit sub chipul ei de monstru cu trei capete – probabil unul pentru fiecare anotimp (*31.*f* şi 75.*2*) – şi, ca urmare firească a merelor de aur primite de ea în dar, l-a condus pe Câmpiile Elizee. De fapt, Cerber era aici cel care îl ducea pe Heracle, nu invers. Versiunea pe care o cunoaştem este un rezultat logic al divinizării lui: un erou trebuie să rămână în Lumea Subpământeană, dar un zeu va scăpa şi îl va lua împreună cu el pe temnicer. Mai mult, zeificarea unui erou într-o societate care anterior o adorase doar pe Zeiţă implică faptul că regele a sfidat datina imemorială şi a refuzat să moară de dragul ei. Astfel, a poseda un câine de aur era dovada suveranităţii Marelui Rege aheean şi a eliberării lui de tutela matriarhală (*24.*4*). Prezenţa lui Menetes în Tartar şi furtul uneia dintre vitele lui Hades de către Heracle arată că a zecea muncă este o altă versiune a celei de-a douăsprezecea: un triumf asupra Iadului (*132.*1*). Dacă e să judecăm după mitul galez corespondent, tatăl lui Menetes, chiar dacă în mod intenţionat „lipsit de nume”, era Zeul arinului Bran, Foroneu sau Cronos, ceea ce este în acord cu contextul celei de-a zecea munci (*White Goddess*, p. 48).

2. Marile Mistere Eleusine erau de origine cretană şi se ţineau în luna Bedromion („alergând după ajutor”), care, în Creta, era prima lună a anului, aproximativ în septembrie, fiind numită astfel, potrivit lui Plutarh (*Tezeu* 27), pentru a comemora înfrângerea amazoanelor de către Tezeu, ceea ce înseamnă suprimarea de către el a sistemului matriarhal. La origine,

Misterele par să fi fost pregătirea regelui sacru, la echinocţiul de toamnă, pentru moartea lui apropiată de la mijlocul iernii – de aici cununa premonitorie de mirt (*109.*4*) –, sub forma unei drame sacre care îl prevenea cu privire la ce să se aştepte în Lumea Subpământeană. După abolirea sacrificiilor regale masculine, o caracteristică a matriarhatului, Misterele au fost deschise tuturor celor consideraţi demni de iniţiere; ca şi în Egipt, unde *Cartea Morţilor* oferea sfaturi similare, orice om cu o reputaţie bună putea să devină un Osiris prin purificarea de toată necurăţenia şi trecerea printr-un simulacru de moarte. La Eleusis, Osiris era identificat cu Dionysos. Frunzele plopului-alb erau un simbol sumerian al renaşterii şi, în calendarul copacilor, plopul-alb reprezenta echinocţiul de toamnă (*52.*3*).

3. Misterele Mici, care au devenit o pregătire a celor Mari, par să fi fost o sărbătoare pelasgică independentă, întemeiată tot pe speranţa renaşterii, dar care avea loc la începutul lui februarie, de Stretenie, când copacii dau primele frunze – aceasta fiind semnificaţia lui „Antesterion”.

4. Or, de vreme ce Dionysos era identificat cu Osiris, Semele trebuia să fie Isis; şi ştim că Osiris nu a salvat-o pe Isis din Lumea Subpământeană, ci ea pe el. Astfel, fresca din Trezena trebuie să o fi înfăţişat pe Semele readucându-l în lumea de deasupra pe Dionysos. Zeiţa care îl conduce în acelaşi mod pe Heracle este tot Isis, iar salvarea Alcestei de către acesta a fost probabil dedusă din aceeaşi frescă – Heracle este condus, nu el conduce. Ieşirea lui în preajma Muntelui Lafistion constituie o variantă interesantă. Pe acest vârf nu există nici o peşteră, iar mitul trebuie să se fi referit la moartea şi învierea unui rege sacru care a fost celebrat acolo – un rit care a contribuit la formarea legendei lânii de aur (*70.*2* şi 148.*10*).

5. Aconitul, otravă şi paralizant, era folosit de vrăjitoarele din Tesalia pentru producerea alifiei de zburat: aceasta amorţea picioarele şi mâinile şi dădea senzaţia desprinderii de pământ. Dar, de vreme ce era şi antipiretic, meritul descoperirii i-a fost atribuit lui Heracle, care alungase păsările ce produceau febră din Stimfalos.

6. Succesiunea muncilor lui Heracle diferă considerabil. Diodor din Sicilia şi Hyginus ordonează cele douăsprezece munci în

aceeaşi ordine ca Apollodor, doar că amândoi o pun pe a patra înaintea celei de-a treia şi pe a şasea înaintea celei de-a cincea; Diodor din Sicilia o pune pe a douăsprezecea înaintea celei de-a unsprezecea. Aproape toţi mitografii sunt de acord că uciderea leului din Nemeea a fost prima muncă, dar în succesiunea lui Hyginus a „celor douăsprezece munci ale lui Heracle date lui de Euristeu” (*Fabula* 30), ea este precedată de sugrumarea şerpilor. Într-un loc, Diodor din Sicilia asociază uciderea lui Anteu şi a lui Busiris cu a zecea muncă (IV.17-18); în altul, cu a unsprezecea (IV.27). Şi, dacă unii autori afirmă că Heracle a plecat cu argonauţii în tinereţe (Silius Italicus I.512), alţii plasează această aventură după a patra muncă (Apollonios din Rodos I.122); iar alţii, după a opta (Diodor din Sicilia IV.15). Dar unii îl pun să îndeplinească muncile a noua (Valerius Flaccus, *Argonautice* V.91) şi a douăsprezecea (*ibid.* II.382) şi să rupă coarnele ambilor tauri (*ibid.* I.36) înainte să plece pe mare cu argonauţii, iar alţii neagă cu totul că el ar fi plecat, pe motiv că pe atunci o slujea ca sclav pe regina Omfale (Herodot, citat de Apollodor I.9.19).

7. Potrivit lui *Licofron* 1328, Heracle a fost iniţiat în Misterele Eleusine înainte să se apuce de munca a noua, dar Philochoros (citat de Plutarh, *Tezeu* 26) spune că Tezeu îl iniţiase în timpul îndeplinirii ei (*ibid.* 30) şi a fost salvat de acesta din Tartar în timpul muncii a douăsprezecea (Apollodor II.5.12). Potrivit lui Pausanias, Tezeu avea doar şapte ani atunci când Heracle a venit în Trezena purtând pielea de leu; şi a curăţat Istmul de răufăcători în drumul lui spre Atena pe când o slujea pe Omfale (Apollodor II.6.3). Euripide credea că Heracle luptase cu Cicnos, fiul lui Ares, înainte să se apuce de munca a opta (*Alcesta* 501 şi urm.); Propertius (IV.19.41) spune că el fusese deja în Tartar când l-a ucis pe Cacus; iar Ovidiu (*Fastele* V.388), că Chiron murise accidental atunci când Heracle aproape că îşi încheiase muncile, nu în timpul celei de-a patra.

8. Albricus (22) enumeră următoarele douăsprezece munci în această ordine, cu explicaţii alegorice: înfrângerea centaurilor la o nuntă, uciderea leului, salvarea Alcestei din Tartar şi înlănţuirea lui Cerber, obţinerea merelor Hesperidelor, uciderea Hidrei, lupta cu Aheloos, uciderea lui Cacus, obţinerea iepelor lui Diomede, înfrângerea lui Anteu, capturarea mistreţului, furtul cirezilor lui

Gerion, susţinerea cerurilor.

9. Diverse munci şi fapte secundare ale lui Heracle erau reprezentate pe tronul lui Apollo din Amicle (Pausanias III.18.7-9) şi în altarul de bronz al Atenei de pe acropola spartană (Pausanias III.17.3). Frontoanele sculptate ale lui Praxitele de pe altarul din Teba al lui Heracle înfăţişau mare parte din cele douăsprezece munci, dar păsările stimfaliene lipseau, iar lupta cu Anteu înlocuia curăţarea grajdurilor lui Augias. Dorinţa evidentă a atât de multor oraşe de a fi asociate cu muncile lui Heracle sugerează că un ritual foarte asemănător al îndeplinirii unor sarcini în vederea căsătoriei, ca preliminarii la încoronare, era răspândit pe o arie foarte largă.

1. Homer, *Odiseea* XI.624; Apollodor II.5.12.
2. Herodot VIII.65; Apollodor, *loc. cit.*; Plutarh, *Tezeu* 30 şi 33; Diodor din Sicilia IV.25.
3. Tzetzes, *Despre Licofron* 1328; Diodor din Sicilia IV.14.
4. Scolie la *Plutos* 85 şi *Pacea* 368 de Aristofan; Stephanus Byzantinus *s.v.* Agra; Plutarh, *Demetrios* 26 şi *Focion* 28; Aristofan, *Acarnienii* 703, cu scolie la 720; Varro, *Rerum rusticum* II.4; Hesychios *s.v.* Hydranus; Polyaenus V.17.
5. Plutarh, *Focion* 28; Seneca, *Quaestiones naturales* VII.31.
6. Apollodor II.5.12; Xenofon, *Anabasis* CI.2.2; Homer, *Odiseea* XI.626 şi *Iliada* VIII.362 şi urm.
7. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.392; Apollodor, *loc. cit.*; Bachilide *Epincia* V.71 şi urm. şi 165 şi urm.
8. Apollodor, *loc. cit.*; Tztetzes, *Chiliade* II.396 şi urm.
9. Apollodor, *loc. cit.*
10. Servius despre *Eneida* VIII.276 şi *Bucolicele* VII.61 de Vergiliu.
11. Homer, *Iliada* VIII.369; Apollodor, *loc. cit*.; Pausanias II.31.12 şi II.32.3.
12. Ovidiu, *Metamorfoze* VII.409 şi urm.; Germanicus Caesar despre *Georgicele* lui Vergiliu II.152; Pausanias III.25.4 şi IX.34.4.
13. Anticlides, citat de Athenaios IV.14; Scolie la Tucidide I.9.
14. Plinius, *Naturalis historia* XXV.12, 15, 27 şi 37.

135. Uciderea lui Ifitos

a. Atunci când Heracle s-a întors în Teba după muncile sale, el a dat-o pe Megara, soţia lui acum în vârstă de treizeci şi trei de ani, în căsătorie lui Iolau, nepotul şi conducătorul carului său, care avea doar şaisprezece ani, ţinând cont că uniunea dintre ei fusese de rău augur[1]. Apoi şi-a căutat o soţie mai tânără cu care să fie fericit; şi auzind că prietenul său Euritos, un fiu al regelui Melaneu al Ehaliei, se oferise să o căsătorească pe fiica lui, Iole, cu orice arcaş care putea să îl întreacă pe el şi pe cei patru fii ai săi, s-a pornit într-acolo[2]. Euritos primise un arc foarte frumos de la Apollo însuşi, care îl învăţase şi cum să-l mânuiască, încât Euritos pretindea acum că îl poate întrece în arta de a trage la ţintă; dar lui Heracle nu i-a fost deloc greu să câştige competiţia. Rezultatul l-a nemulţumit profund pe Euritos, iar când a aflat că Heracle o alungase pe Megara după ce îi ucisese copiii, a refuzat să i-o dea pe Iole. După ce a băut destul vin ca să prindă încredere, el i-a spus lui Heracle: „Nu te-ai putea pune niciodată cu mine şi cu fiii mei ca arcaş dacă nu ai folosi în mod necinstit săgeţi magice care nu îşi pot rata ţinta. Acest concurs este nul, iar eu n-o voi încredinţa în nici un caz pe iubita mea fiică unui ticălos ca tine! Mai mult, tu eşti sclavul lui Euristeu şi, ca sclav, nu meriţi decât să încasezi lovituri de la un om liber”. Şi spunând acestea, l-a izgonit pe Heracle din palat. Heracle nu a trecut imediat la represalii, cum ar fi putut s-o facă foarte uşor; dar a jurat să se răzbune[3].

b. Trei dintre fiii lui Euritos, anume Dideon, Clitios şi Toxeu, îl susţinuseră pe tatăl lor în afirmaţiile lui dubioase. Însă cel mai mare, pe nume Ifitos, a declarat că ar fi fost corect ca Iole să îi fie dată lui Heracle. Iar când, la puţin timp după aceea, douăsprezece iepe de prăsilă cu copite puternice şi doisprezece mânji voinici de catâr au dispărut din Eubeea, el a refuzat să creadă că Heracle a

fost hoţul. În realitate, fuseseră furaţi de bine-cunoscutul hoţ Autolicos, care le-a schimbat înfăţişarea prin magie şi i-a vândut lui Heracle, care nu bănuia că nu erau ai lui[4]. Ifitos a mers pe urmele iepelor şi mânjilor şi a descoperit că acestea duceau spre Tirint, ceea ce l-a făcut să bănuiască faptul că, până la urmă, Heracle răzbunase ofensa adusă lui de Euritos. Ajungând brusc faţă în faţă cu Heracle, care tocmai se întorsese după ce o salvase pe Alcesta, şi-a ascuns bănuiala, cerându-i doar o părere în această chestiune. După descrierea lui Ifitos, Heracle nu a recunoscut animalele ca fiind cele vândute lui de Autolicos şi, cu obişnuitul lui entuziasm, a promis să le caute, dacă Ifitos era de acord să-i fie oaspete. Însă acum ghicise că era suspectat de furt, ceea ce i-a înveninat sufletul sensibil. După un ospăţ copios, el l-a condus pe Ifitos pe cel mai înalt turn din Tirint. „Uită-te în jurul tău", i-a spus el, „şi spune-mi dacă vezi iepele tale păscând pe undeva". „Nu le văd", a recunoscut Ifitos. „Atunci m-ai acuzat pe nedrept în sinea ta că sunt hoţ!", a răcnit Heracle înnebunit de furie şi l-a ucis azvârlindu-l din turn[5].

c. Heracle s-a dus imediat la regele Neleu al Pilosului şi i-a cerut să fie purificat; dar Neleu a refuzat, deoarece Euritos era aliatul său. La fel, nici unul dintre fiii lui, cu excepţia celui mai mic, Nestor, nu a acceptat să-l primească pe Heracle, care, în cele din urmă, l-a convins pe Deifobos, fiul lui Hipolit, să-l purifice în Amicle. Totuşi, el continua să fie chinuit de coşmaruri şi s-a dus să întrebe Oracolul din Delfi cum ar putea scăpa de ele[6]. Pythia Xenocleia a refuzat să răspundă la această întrebare. „Ţi-ai ucis oaspetele", a zis ea. „Nu am nici un fel de oracol pentru unul ca tine!" „Atunci voi fi obligat să institui un oracol al meu!", a strigat Heracle. Şi zicând acestea, a luat ofrandele votive din altar, smulgând până şi trepiedul pe care stătea Xenocleia. „Heracle din Tirint este un om foarte diferit de tizul lui din Canop", a spus Pythia cu asprime în glas, în timp ce el pleca cu trepiedul din altar; voia să spună că Heracle din Egipt venise cândva la Delfi şi se comportase cu mult respect[7].

d. Indignat, Apollo s-a ridicat şi între el şi Heracle s-a pornit lupta, până când Zeus i-a despărţit pe cei doi combatanţi cu un fulger, obligându-i să dea mâna prieteneşte. Heracle a înapoiat trepiedul sacru, iar cei doi au întemeiat împreună oraşul Gythio,

unde statuile lui Apollo, Heracle şi Dionysos stau acum alăturate în piaţa publică. Apoi Xenocleia i-a dat lui Heracle următorul oracol: „Ca să scapi de suferinţa ta, trebuie să te vinzi ca sclav vreme de un an întreg, iar preţul pe care îl obţii trebuie să îl oferi copiilor lui Ifitos[8]. Zeus este furios pentru că ai violat legile ospitalităţii, indiferent de provocare". „Al cui sclav trebuie să fiu?", a întrebat Heracle umil. „Regina Omfale din Lidia te va cumpăra", a răspuns Xenocleia. „Mă supun", a zis Heracle, „dar într-o bună zi îl voi lua de sclav pe acela care mi-a adus această suferinţă cu familia lui cu tot!"[9]. Însă unii spun că Heracle nu a înapoiat trepiedul şi că atunci când, o mie de ani mai târziu, Apollo a auzit că acesta fusese dus în oraşul Feneos, i-a pedepsit pe locuitorii acestuia blocând tunelul pe care îl săpase Heracle pentru a evacua ploile abundente, iar oraşul a fost inundat[10].

e. Există şi o altă relatare, cu totul diferită, a acestor evenimente, conform căreia Licos din Eubeea, fiu al lui Poseidon şi Dirce, a atacat Teba într-o perioadă de răzvrătire, l-a ucis pe regele Creon şi a uzurpat tronul. Crezând spusele lui Copreu, că Heracle murise, Licos a încercat să o seducă pe Megara, iar când ea s-a opus, i-ar fi ucis pe ea şi pe copii dacă Heracle nu s-ar fi întors din Tartar la timp ca să se răzbune. Atunci Hera, al cărei favorit era Licos, l-a făcut pe Heracle să înnebunească: el i-a ucis pe Megara şi pe propriii lui copii, de asemenea, pe Stihios din Etolia[11]. Tebanii, atunci când prezintă mormântul copiilor, spun că Heracle l-ar fi ucis şi pe Amfitrion, tatăl lui adoptiv, dacă Atena nu l-ar fi doborât, făcându-l să-şi piardă cunoştinţa, cu un bolovan uriaş, pe care ei îl arată, spunând: „Noi l-am poreclit «Pedepsilă»". Dar, de fapt, Amfitrion murise cu mult înainte, în campania din Orhomenos. Atenienii pretind că Tezeu, recunoscător lui Heracle pentru că îl salvase din Tartar, a sosit în acest moment critic cu armata ateniană ca să îl ajute împotriva lui Licos. A fost îngrozit de crimă, dar i-a promis lui Heracle întreaga lui cinstire pentru tot restul vieţii, şi chiar după moarte, şi l-a dus la Atena, unde Medeea i-a vindecat nebunia cu leacuri. Apoi Sicalus l-a mai purificat o dată[12].

*

1. În societatea matriliniară, divorţul de o soţie regală implica

abandonarea regatului care fusese dota ei şi pare probabil ca, odată ce convenţiile străvechi din Grecia au fost relaxate, un rege sacru să fi putut scăpa de moarte la sfârşitul domniei sale prin abandonarea regatului şi căsătoria cu moştenitoarea altuia. Dacă este aşa, refuzul lui Euritos de a-l lua pe Heracle ca ginere al său probabil că nu s-a datorat faptului că el îşi omorâse copiii – victimele anuale sacrificate în timp ce domnise în Teba –, ci că se eschivase de la datoria lui regală de a muri. Câştigarea unei mirese printr-o performanţă la tras cu arcul era un obicei indo-european: în *Mahabharata*, Arjuna o câştigă astfel pe Draupadi, iar în *Ramayana*, Rama îndoaie arcul puternic al lui Shiva şi o câştigă pe Sita. Mai mult, a trage săgeţi spre toate punctele cardinale şi una către zenit (*126.*2* şi 132.*8*) făcea parte din riturile căsătoriei regale din India şi Egipt. Iepele probabil că au figurat ca victime sacrificiale la căsătoria lui Heracle cu Iole, atunci când el a devenit rege al Ehaliei (*81.*4*). Ifitos, în orice caz, este regele-substitut aruncat din înălţimea zidurilor Tebei la sfârşitul fiecărui an sau în orice alt moment pentru îmbunarea vreunei zeităţi cuprinse de furie (*105.*4*; 106. *j* şi 121.*3*).

2. Luarea trepiedului din Delfi de către Heracle pare să consemneze o acaparare doriană a altarului, aşa cum fulgerul aruncat între Apollo şi Heracle consemnează decizia ca lui Apollo să i se permită să îşi păstreze Oracolul, şi nu să i-l cedeze lui Heracle – cu condiţia ca el să slujească interesele doriene ca protector al dimanilor, un trib aparţinând Ligii dorice. Era de notorietate faptul că spartanii, care erau dorieni, controlau Oracolul din Delfi în epoca clasică. Euripide omite incidentul cu trepiedul în tragedia lui *Heracle* deoarece, în 421 î.Hr., atenienii fuseseră înfrânţi prin Tratatul lui Nicias în încercarea lor de a menţine suveranitatea focienilor asupra Delfiului; spartanii au insistat să facă un stat-marionetă separat pe care să îl controleze ei. La mijlocul secolului al IV-lea, când disputa a izbucnit iarăşi, focienii au cucerit Delfi şi şi-au însuşit unele din comorile lui, pentru a strânge armate cu care să se apere; dar au fost învinşi sever şi toate oraşele lor au fost distruse.

3. Reproşul Pythiei pare să însemne că dorienii, care cuceriseră Peloponesul, îşi spuneau „fii ai lui Heracle” şi nu îi arătau acelaşi respect ca predecesorii lor ahei, eolieni şi ionieni, ale căror legături

religioase erau cu agricultorii libieni din delta egipteană, mai degrabă decât cu regii crescători de vite elenici; predecesoarea Xenocleei, Herofile („dragă Herei”), fusese fiica lui Zeus cu Lamia şi era numită „Sibyl” de libienii asupra cărora domnea (Pausanias X.12.1; Euripide, *Prolog* la *Lamia*). Cicero confirmă această viziune atunci când neagă că fiul lui Alcmene (un Heracle predorian) ar fi fost cel care se luptase cu Apollo pentru trepied (*Despre natura zeilor* III). Mai târziu, în numele bunei-cuviinţe religioase, s-au făcut încercări de a aplana conflictul dintre Apollo Focianul şi Heracle Dorianul. Astfel, Plutarh, un preot delfic, sugerează (*Despre E de la Delfi* 6) că Heracle a devenit un profet şi logician expert care „pare că a luat trepiedul dintr-o rivalitate prietenească cu Apollo”. Atunci când descrie răzbunarea lui Apollo asupra locuitorilor din Feneos, el omite cu mult tact faptul că Heracle fusese cel care le săpase canalul (*138.*d*).

1. Plutarh, *Despre dragoste* 9; Apollodor II.6.1; Pausanias X.29.3.
2. Diodor din Sicilia IV.31; Pausanias IV.33.5; Sofocle, *Trahinienele* 260 şi urm.
3. Hyginus, *Fabula* 14; Apollonios din Rodos I.88-9; Homer, *Odiseea* VIII 226-8; Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Sofocle, *loc. cit.*
4. Hesiod, citat în scolia la *Trahinienele* lui Sofocle 266; Homer, *Odiseea* XXI.15 şi urm.; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollodor II.6.2; Scolie la *Odiseea* lui Homer XXI.22.
5. Apollodor, *loc. cit.*; Sofocle, *Trahinienele* 271; Homer, *loc. cit.*, cu scolie citând din Ferekydes; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
6. Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
7. Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias X.13.4; Hyginus, *Fabula* 32.
8. Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.*; Pausanias II.21.7; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
9. Sofocle, *Trahinienele* 248 şi urm.; Hyginus, *loc. cit*.; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.300.
10. Plutarh, *Despre întârzierea cu care pedepseşte divinitatea* 12; Pausanias VIII.14.3.
11. Hyginus, *Fabula* 32; Euripide, *Heracle* 26 şi urm. şi 553; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.300; Scolie la *Trahinienele* de Sofocle 355; Ptolemeu Hefestion VII, citat de Photios p. 490.
12. Euripide, *Heracle* 26 şi urm., 1163 şi urm. şi 1322; Pausanias IX.11.2; Diodor din Sicilia IV.55; Menocrates, citat de scolia la *Ode isthmianice*

de Pindar IV.104 şi urm.

136. Omfale

a. Heracle a fost dus în Asia şi scos la vânzare, ca sclav fără nume, de Hermes, patronul tuturor tranzacţiilor financiare importante, care a înmânat apoi banii plătiţi pentru el, trei talanţi de argint, orfanilor lui Ifitos. Totuşi, Euritos s-a încăpăţânat şi le-a interzis nepoţilor lui să accepte vreo despăgubire bănească, zicând că doar sângele plăteşte pentru sânge; şi că doar Hermes ştie ce s-a întâmplat cu argintul acela[1]. După cum a prezis Pythia, Heracle a fost cumpărat de Omfale, regina din Lidia, o femeie pricepută în afaceri, iar el a slujit-o cu credinţă vreme de un an, sau trei, scăpând Asia Mică de tâlharii care o împânzeau[2].

b. Această Omfale, fiică a lui Iardanes şi, după unii autori, mama lui Tantal, primise regatul moştenire de la nefericitul ei soţ, Tmolos, fiu al lui Ares şi al Teogonei. În timp ce vâna pe Muntele Carmanorion – numit astfel în cinstea lui Carmanor, fiu al lui Dionysos şi al lui Alexiroe, ucis acolo de un mistreţ fioros –, Tmolos s-a îndrăgostit de Arhipe, o vânătoriţă, însoţitoare castă a lui Artemis. Surdă la rugăminţile stăruitoare ale lui Tmolos, Arhipe a fugit în templul patroanei sale, unde, nesocotind că era loc sacru, Tmolos a siluit-o chiar pe patul zeiţei. Arhipe s-a spânzurat de o grindă, după ce o invocase pe Artemis, care a slobozit atunci un taur furios; Tmolos a fost aruncat în aer, a căzut pe câţiva ţepi ascuţiţi şi pietre tăioase şi a murit în chinuri. Teoclimenos, fiul lui cu Omfale, l-a îngropat pe locul unde a murit, schimbând numele muntelui în „Tmolos”; un oraş cu acelaşi nume, construit pe versanţii acelui munte, a fost distrus de un mare cutremur în timpul domniei împăratului Tiberiu[3].

c. Printre numeroasele munci secundare pe care Heracle le-a îndeplinit în timpul robiei sale a fost prinderea a doi cercopi din Efes, care îi tulburau în mod constant somnul. Cercopii erau fraţi

gemeni şi se numeau fie Pasalos şi Acmon, fie Olos şi Euribatos, fie Silos şi Tribalos – fii ai lui Ocean cu Teea şi cei mai desăvârşiţi escroci şi mincinoşi cunoscuţi vreodată, care cutreierau lumea şi foloseau mereu trucuri noi. Teea îi prevenise să se ferească de Heracle, iar cuvintele ei au devenit proverbiale: „Micuţii mei cu curul alb, curând vă veţi lovi de marele cur negru!”, „cur alb” însemnând acum „laş, josnic sau destrăbălat”[4]. Ei bâzâiau în jurul patului lui Heracle sub forma unor muşte mari, până când, într-o noapte, el i-a prins, i-a obligat să îşi reia înfăţişările lor şi i-a dus de acolo atârnaţi cu capul în jos de un băţ pe care îl purta pe umăr. Or, fundul lui Heracle, pe care pielea de leu nu îl acoperea, fusese ars şi înnegrit ca o piele veche de expunerea la soare şi de răsuflarea de foc a lui Cacus ori a taurului din Creta; iar cercopii au izbucnit într-un acces de râs nestăvilit când s-au văzut atârnaţi cu susul în jos şi cu acea imagine în faţa ochilor. Veselia lor l-a surprins pe Heracle, iar când a aflat motivul, s-a aşezat pe o piatră şi a râs şi el cu atâta poftă, încât cei doi l-au convins să le dea drumul. Dar, chiar dacă avem ştiinţă despre un oraş din Asia numit Cercopia, bârlogul cercopilor şi stânca numită „Curul Negru” sunt prezentate la Termopile; prin urmare, e probabil ca incidentul să fi avut loc cu un alt prilej[5].

d. Unii spun că ambii cercopi au fost transformaţi în cele din urmă în stâncă pentru că îl păcăliseră pe Zeus; alţii, că el a pedepsit înşelătoriile lor prefăcându-i în maimuţe cu părul lung şi galben şi trimiţându-i în insulele numite Pithecusae, în Italia[6].

e. Într-o trecătoare lidiană trăia un oarecare Sileu, care obişnuia să îi prindă pe călătorii străini şi să-i oblige să îi sape via; dar Heracle i-a smuls viţele-de-vie din rădăcini. Iar când lidienii din Itone au început să jefuiască ţinutul Omfalei, Heracle a recuperat prada şi le-a năruit oraşul[7]. Iar în Celena trăia agricultorul Litierses, un fiu bastard al regelui Minos, care oferea găzduire drumeţilor, dar îi obliga să se ia la întrecere cu el la strâns recolta. Când păreau istoviţi, îi biciuia, iar seara, după ce câştiga concursul, îi descăpăţâna şi le ascundea trupurile printre snopi, în timp ce fredona cântece lugubre. Heracle s-a dus la Celena ca să îl salveze pe păstorul Dafnis, fiu al lui Hermes, care, după ce o căutase în lumea întreagă pe iubita lui Pimpleea, răpită de piraţi, o găsise în cele din urmă printre sclavele lui Litierses. Dafnis a fost şi el

provocat să concureze la cules recolta, dar Heracle i-a luat locul şi l-a întrecut pe Litierses, pe care l-a decapitat cu secera, zvârlindu-i trupul în fluviul Meandros. Nu doar că Dafnis a redobândit-o pe Pimpleea, dar Heracle i-a oferit ca zestre palatul lui Litierses. În amintirea lui Litierses, culegătorii frigieni încă mai intonează un cântec funebru care seamănă îndeaproape cu cel cântat în cinstea lui Maneros, fiu al celui dintâi rege egiptean, care a murit şi el pe câmp, printre cei ce recoltau[8].

f. În cele din urmă, Heracle a străpuns şi a ucis un şarpe uriaş care ucidea oameni şi distrugea recoltele de lângă râul Sagaris, din Lidia, iar Omfale, recunoscătoare, după ce aflase în sfârşit cine e şi ce origine avea, l-a eliberat şi l-a trimis înapoi în Tirint încărcat cu daruri; iar Zeus a creat constelaţia Ofiucus, pentru a-i comemora victoria. Cât despre râul Sagaris, el fusese numit astfel după un fiu al lui Mindon şi al lui Alexiroe, căruia Mama Zeilor îi luase minţile pentru că-i nesocotise Misterele şi îi insultase pe preoţii ei eunuci, aşa încât acesta s-a înecat în apele acelui râu[9].

g. Omfale îl cumpărase pe Heracle mai degrabă ca amant decât ca luptător. Ea a zămislit cu el trei fii, anume pe Lamos, pe Agelaos, strămoşul faimosului rege Cresus care a încercat să-şi dea foc pe un rug funerar atunci când perşii au cucerit Sardisul, şi pe Laomedon[10]. Unii adaugă şi un al patrulea, pe Tirhenos sau Tirsenos, care a inventat trâmbiţa şi i-a condus pe emigranţii lidieni în Etruria, unde şi-au luat numele de tirenieni; dar este mai probabil ca Tirhenos să fi fost fiul regelui Atis şi descendentul îndepărtat al lui Heracle şi al Omfalei[11]. Cu una dintre femeile Omfalei, numită Malis, Heracle era deja tatăl lui Cleodeos, sau Cleolaos, şi al lui Alceu, întemeietorul dinastiei lidiene, pe care regele Cresus a alungat-o de pe tronul din Sardis[12].

h. În Grecia au ajuns relatări că Heracle renunţase la pielea lui de leu şi la cununa de plop-tremurător, purtând în schimb coliere cu pietre preţioase, brăţări de aur, un turban femeiesc, un şal purpuriu şi o centură meoniană. Şi că şi-ar fi petrecut timpul înconjurat de nişte fete ioniene cam zburdalnice, ce dărăceau şi torceau lână; că tremura când stăpâna lui îl mustra în timp ce făcea şi el asta. Că ea l-ar fi lovit cu papucul ei de aur atunci când degetele lui lipsite de îndemânare au zdrobit fusul şi că îl punea să-şi povestească aventurile din trecut, ca să o distreze. Or, se pare că

el nu se simţea deloc ruşinat. De aceea câţiva pictori îl înfăţişează pe Heracle purtând o fustă galbenă în vreme ce slujnicele Omfalei îl piaptană şi îi fac manichiura, iar ea se îmbracă cu pielea lui de leu şi-i mânuieşte măciuca şi arcul[13].

i. Însă ceea ce se întâmplase cu adevărat era după cum urmează: într-o zi, pe când Heracle şi Omfale vizitau viile din Tmolos, ea într-o mantie de purpură brodată cu aur, cu părul în şuviţe parfumate, iar el ţinând curtenitor o umbrelă aurie deasupra capului ei, Pan i-a zărit de pe înălţimea unui deal. El s-a îndrăgostit de Omfale şi şi-a luat rămas-bun de la zeiţele muntelui strigând: „De acum încolo doar ea va fi iubita mea!”. Omfale şi Heracle au ajuns la o peşteră izolată, care era şi destinaţia lor, unde s-au amuzat schimbându-şi veşmintele. Ea i-a dat o cingătoare de plasă, ridicol de mică pentru talia lui, şi l-a îmbrăcat în mantia ei purpurie. Chiar dacă ea a întins rochia cât s-a putut, el tot i-a despicat mânecile, iar baretele sandalelor ei erau mult prea scurte ca să îi înconjoare piciorul.

j. După cină, cei doi s-au dus să doarmă în paturi separate, deoarece voiau să aducă în zori jertfe lui Dionysos, iar zeul le cere adepţilor curăţenie în asemenea ocazii. La miezul nopţii, Pan s-a strecurat în peşteră şi, bâjbâind prin întuneric, a găsit ceea ce credea că e patul Omfalei, întrucât cel care dormea era înveşmântat în straie de mătase. Cu mâinile tremurând, a ridicat cearşafurile din josul patului şi s-a strecurat sub ele; dar Heracle s-a trezit, a ridicat piciorul şi l-a azvârlit în cealaltă parte a grotei. Auzind zgomot puternic şi un răcnet, Omfale a sărit din pat şi a cerut torţe, iar când acestea au sosit, ea şi cu Heracle au râs cu lacrimi văzându-l pe Pan trântit într-un colţ şi îngrijindu-şi juliturile. Din ziua aceea, Pan a detestat orice veşmânt şi îi chema pe oficiali la riturile lui în pielea goală; el a fost cel care s-a răzbunat pe Heracle răspândind zvonul că acel schimb ciudat de haine cu Omfale era nărav şi perversiune[14].

*

1. Carmanor trebuie să fi fost un nume al lui Adonis (*18.*7*), şi el ucis de un mistreţ. Profanarea templului lui Artemis de către Tmolos nu poate fi datată, şi nici ordinul ca Heracle să îl

despăgubească pe Euritos pentru uciderea fiului său. Însă ambele evenimente par să fie istorice la origine. Este probabil ca Omfale să o reprezinte pe Pythia, păzitoare a *omphalos*-ului din Delfi, care a decis despăgubirea, făcându-l pe Heracle sclav al templului până când aceasta va fi plătită şi, dat fiind că „Omfale” era şi numele unei regine lidiene, scena înrobirii lui a fost schimbată de mitografi pentru a se potrivi cu un alt set de tradiţii.

2. Cercopii, după cum o arată diferitele lor perechi de nume, erau *ceres* sau Răutăcioşii, care veneau sub forma unor vise amăgitoare şi răuvoitoare ce puteau fi zădărnicite prin apelul la Heracle, singurul care avea putere asupra coşmarurilor (*35.*3-4*). Chiar dacă la început erau reprezentaţi ca simple fantome, asemenea lui Cecrops (al cărui nume este o altă formă a lui *cercops*), în operele de artă de mai târziu ei apar drept *cercopithecoi* („maimuţe”), probabil din cauza asocierii lui Heracle cu Gibraltarul, una dintre Coloanele lui, de unde negustorii cartaginezi le aduceau ca animale de casă pentru doamnele bogate grecoaice şi romane. Nici o maimuţă nu pare să fi fost semnalată în Ischia şi Procida, două insule aflate la nord de Golful Napoli, pe care grecii îl numeau Pithecusae; de fapt, numele lor se referă la *pithoi*, adică vasele de ceramică produse acolo (Plinius, *Naturalis historia* III.6.12).

3. Obiceiul cultivatorilor de viţă-de-vie de a prinde şi a ucide un străin în sezonul culesului, în cinstea Spiritului Viţei-de-Vie, era larg răspândit în Siria şi Asia Mică, iar un sacrificiu similar în vremea recoltării avea loc atât acolo, cât şi în Europa. Sir James Frazer a epuizat acest subiect în *Creanga de aur*. Lui Heracle îi este atribuită abolirea sacrificiilor umane, o reformă socială cu care grecii se mândreau, chiar şi pe vremea când războaiele lor deveneau tot mai barbare şi mai distrugătoare.

4. Scriitorii clasici au făcut din sclavia lui Heracle la curtea Omfalei o alegorie a uşurinţei cu care un bărbat puternic este înrobit de o femeie lascivă şi ambiţioasă; iar faptul că ei considerau buricul ca sediu al pasiunii feminine explică suficient numele Omfalei. Dar legenda se referă mai degrabă la un stadiu timpuriu de evoluţie a regalităţii sacre de la matriarhat la patriarhat, în care regele, în calitate de consort al reginei, avea privilegiul de a fi delegatul ei la ceremonii şi sacrificii – însă doar

dacă îi purta hainele. Reveillout a arătat că acesta era sistemul din Lagash, la începutul epocii sumeriene, iar în mai multe opere de artă cretane sunt înfăţişaţi bărbaţi purtând veşminte feminine în scopuri sacrificiale – nu doar fusta-pantalon cu picăţele, ca pe sarcofagul de la Hagia Triada, ci chiar fustă cu volane, ca pe o frescă a palatului din Cnosos. Sclavia lui Heracle este explicată de obiceiurile matriarhale ale indigenilor din vestul Africii: în Loango, Daura şi la abroni, după cum a arătat Briffault, regele este de origine umilă şi fără putere; în Agonna, Latuka, Ubemba şi în alte părţi, există doar o regină, care nu se căsătoreşte, ci îşi ia amanţi servitori. Mai mult, un sistem similar a supravieţuit până în epoca clasică în rândul aristocraţiei din străvechiul Locri, care avusese privilegiul de a trimite preotese Atenei din Troia (*158.*8*); aceştia au fost constrânşi să emigreze în 683 î.Hr. din Grecia Centrală în oraşul Locri Epizefiri, în sudul Italiei, „din cauza scandalului provocat de aventurile amoroase lipsite de discernământ ale femeilor lor nobile cu sclavii" (*18.*8*). Aceşti locrieni, care erau de origine nonelenică şi îşi făceau o virtute din promiscuitatea prenupţială în manieră cretană, cariană sau amorită (Clearchos 6), insistau asupra succesiunii strict matriliniare (Dionysos, *Descrierea pământului* 365-7; Polybios XII.6b). Aceleaşi obiceiuri trebuie să fi fost generalizate în Grecia preelenică şi în Italia, însă doar în Bagnara, lângă ruinele oraşului Locri Epizefiri, tradiţia matriliniară mai este manifestă astăzi. Femeile din Bagnera poartă fuste lungi şi plisate şi pleacă desculţe în călătoriile lor negustoreşti care durează mai multe zile, lăsându-i pe bărbaţi să aibă grijă de copii; ele pot căra până la două chintale pe cap. Bărbaţii îşi iau vacanţă primăvara, în sezonul de pescuit peşte-sabie, când îşi arată îndemânarea în mânuirea harponului, şi vara, când se duc pe dealuri şi produc cărbune din lemn. Deşi patronul oficial al Bagnerei este Sfântul Nicolae, nici o locuitoare din oraş nu îi recunoaşte existenţa, iar preotul lor se plânge că acordă mult mai multă atenţie Fecioarei decât Fiului ei – Fecioara succedându-se Corei, Fata, pentru al cărei templu splendid Locri era vestit în epoca clasică.

1. Apollodor II.6.3; Diodor din Sicilia IV.31; Ferekydes, citat în scolia la *Odiseea* lui Homer XXI.22.

2. Sofocle, *Trahinienele* 253; Apollodor II.6.2; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
3. Apollodor II.6.3; Plutarh, *Despre râuri* 7; Tacitus, *Anale* II.47.
4. Apollodor, *loc. cit*.; Suidas *s.v*. Cercopes; Scolie la *Alexandru* de Lucian 4; Tzetzes, *Despre Licofron* 91.
5. W.H. Roscher, *Lexikon der griechischen und römischen Mytologie* II.1166 şi urm.; K.O. Müller, *Dorienii* I.464; Claudiu Ptolemeu V.2; Herodot VII.216.
6. Suidas *s.v.* Cercopes; Harpocration *s.v.* Cercopes, citat de Xenagoras; Eustathios despre *Odiseea* lui Homer XIX.247; Ovidiu, *Metamorfoze* XIV.88 şi urm.
7. Tzetzes, *Chiliade* II.432 şi urm.; Diodor din Sicilia IV.31; Dionysos, *Descrierea pământului* 465; Stephanus Byzantinus *s.v.* Itone.
8. Scolie la *Idilele* lui Teocrit X.41; Athanaeus X.615 şi XIV 619; Eustathios despre Homer 1164; Hesychios, Photios şi Suidas *s.v.* Lityerses; Pollux IV.54.
9. Hyginus, *Poeticon astronomicon* II.14; Plutarh, *Despre râuri* 12.
10. Diodor din Sicilia IV.31; Bachilide III.24-62; Apollodor II.6.3; Palefatos 45.
11. Pausanias II.21.3; Herodot I.94; Strabon V.2.2; Dionysios din Halicarnas I.28.
12. Hellanicos, *Fragment* 102, ed. Didot; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Eusebiu, *Praeparatio evangelica* II.35; Herodot I.7.
13. Ovidiu, *Heroide* IX.54 şi urm.; Lucian, *Dialogurile zeilor* 13; Plutarh, *Dacă un bătrân trebuie să ia parte la conducerea politică* 4.
14. Ovidiu, *Fastele* II.305.

137. Hesione

a. După ce i-a slujit ca sclav reginei Omfale, Heracle s-a întors în Tirint, cu sănătatea mintală pe deplin refăcută, şi a plănuit de îndată o expediţie împotriva Troiei[1]. Motivele lui erau următoarele: fie pe drumul de întoarcere din ţara amazoanelor, fie când debarcase împreună cu argonauţii în Sigeion, el şi Telamon fuseseră uimiţi să o găsească pe Hesione, fiica lui Laomedon, goală puşcă, doar cu bijuteriile pe ea, şi legată de o stâncă de pe ţărmul troian[2]. Se părea că Poseidon trimisese un monstru marin care să îl pedepsească pe Laomedon pentru că nu le plătise, lui şi lui Apollo, preţul stabilit atunci când construiseră zidurile oraşului şi îi îngrijiseră turmele. Unii spun că Laomedon ar fi trebuit să sacrifice toate vitele născute în regatul lui în acel an; alţii, că le promisese o plată redusă, ca pentru zilieri, dar chiar şi aşa îi înşelase cu peste treizeci de drahme troiene. Drept răzbunare, Apollo a trimis o ciumă, iar Poseidon a poruncit monstrului să îi vâneze pe locuitorii din câmpie şi să le distrugă culturile vomând apă de mare peste ele. Potrivit unei alte relatări, Laomedon şi-a îndeplinit obligaţiile faţă de Apollo, dar nu şi faţă de Poseidon, care, drept urmare, a trimis şi ciuma, şi monstrul[3].

b. Laomedon a întrebat Oracolul lui Zeus din Ammon, care l-a sfătuit să o abandoneze pe Hesione pe ţărm, pentru ca monstrul să o devoreze. Însă el a refuzat cu încăpăţânare să o facă dacă aristocraţii troieni nu îl vor lăsa să sacrifice mai întâi propriile lor fiice. Disperaţi, aceştia s-au consultat cu Apollo, care, fiind cel puţin la fel de furios ca şi Poseidon, nu le-a dat satisfacţie. Cei mai mulţi părinţi şi-au trimis de îndată copiii în străinătate, la adăpost, dar Laomedon a încercat să îl constrângă pe un oarecare Fenodamas, care îşi ţinuse cele trei fiice acasă, să renunţe la una dintre ele; la care Fenodamas a blamat întreaga adunare, susţinând că doar

Laomedon era răspunzător pentru nenorocirea lor actuală şi că trebuia ca el să sufere din pricina aceasta prin sacrificarea fiicei lui. În cele din urmă, s-a decis să se tragă la sorţi, iar sorţii au ales-o pe Hesione – care, în consecinţă, a fost legată de stânca unde o găsise Heracle[4].

c. Heracle i-a rupt lanţurile, s-a dus în oraş şi s-a oferit să ucidă monstrul în schimbul a doi cai sau iepe nemuritoare şi de neîntrecut, albe ca zăpada, care să poată goni peste ape şi să alerge iute ca vântul peste lanurile de grâu, cele pe care Zeus i le dăduse lui Laomedon drept despăgubire pentru răpirea lui Ganimede. Laomedon a acceptat pe dată târgul[5].

d. Cu ajutorul Atenei, troienii i-au înălţat atunci lui Heracle un zid care să-l protejeze de monstru, atunci când va scoate capul din mare şi va înainta pe câmpie. Când a ajuns la zid, monstrul şi-a deschis larg fălcile, iar Heracle a sărit în gâtlejul lui, complet înarmat. A petrecut trei zile în burta monstrului şi a ieşit victorios, chiar dacă lupta îl costase tot părul din cap[6].

e. Ce s-a întâmplat apoi este un subiect foarte controversat. Unii spun că Laomedon i-a dat-o pe Hesione lui Heracle de mireasă – convingându-l totodată să le lase pe ea şi iepele în Troia, în timpul cât avea să plece cu argonauţii; doar că, odată lâna de aur dobândită, din lăcomie, a refuzat să i-o dea pe Hesione lui Heracle, şi nici iepele. Alţii spun că el deja refuzase cu o lună sau două înainte, când Heracle venise în Troia în căutarea lui Hilas[7].

f. Însă cea mai detaliată versiune este aceea că Laomedon l-a înşelat pe Heracle înlocuind caii nemuritori cu unii muritori, motiv pentru care Heracle l-a ameninţat cu războiul contra Troiei şi a plecat furios pe mare. Mai întâi s-a dus pe Insula Paros, unde le-a înălţat câte un altar lui Zeus şi Apollo, apoi în Istmul Corint, unde a profeţit sfârşitul lui Laomedon; în cele din urmă a recrutat soldaţi din Tirint, oraşul lui[8].

g. Între timp, Laomedon îl ucisese pe Fenodamas şi le vânduse pe cele trei fiice ale lui negustorilor sicilieni veniţi să cumpere victime pentru spectacolele lor cu animale sălbatice; dar au fost salvate în Sicilia de Afrodita, iar cea mai mare, Egesta, s-a împreunat cu râul Crimisos, care a luat înfăţişarea unui câine, şi i-a născut un fiu, pe Egest, numit Acestes de către latini[9]. Acest Egest, ajutat de Elimus, fiul bastard al lui Anhise pe care îl adusese din

Troia, a întemeiat oraşele Egesta, ulterior numit Segesta; Entella, pe care l-a denumit după soţia lui; precum şi Erix şi Asca. Se spune că Egesta s-ar fi întors în cele din urmă în Troia, unde s-a căsătorit cu un oarecare Capis, cu care a devenit mama lui Anhise[10].

h. Este un fapt controversat dacă Heracle a plecat pe mare spre Troia cu optsprezece vase lungi de câte cincizeci de vâslaşi fiecare sau doar cu şase bărci mici şi mai puţini soldaţi[11]. Dar printre aliaţii lui se aflau Iolau, Telamon, fiul lui Eac, Peleu, Oicles din Argos şi Deimahos Beoţianul[12].

i. Heracle îl găsise pe Telamon în Salamina, în timp ce se ospăta cu prietenii lui. I s-a oferit de îndată un bol de aur cu vin şi a fost invitat să facă prima libaţie pentru Zeus; după ce a făcut-o, Heracle a întins mâinile spre cer şi s-a rugat: „O, Tată, trimite-i lui Telamon un fiu vrednic, cu pielea la fel de tare ca pielea de leu şi un curaj pe măsură!". Căci el văzuse că Peribeea, soţia lui Telamon, era pe cale să nască. Drept răspuns, Zeus şi-a trimis vulturul pe pământ, iar Heracle l-a asigurat pe Telamon că ruga lui avea să fie îndeplinită; şi, într-adevăr, de cum s-a terminat ospăţul, Peribeea i-a dat naştere Marelui Aiax, peste care Heracle şi-a aruncat pielea de leu, făcându-l astfel invulnerabil, cu excepţia gâtului şi a subsuorii, unde s-a interpus tolba lui[13].

j. Când a debarcat lângă Troia, Heracle l-a lăsat pe Oicles să păzească vasele, în timp ce el i-a condus pe ceilalţi luptători în asedierea oraşului. Luat prin surprindere, Laomedon nu a avut timp să-şi reunească armata, dar le-a distribuit locuitorilor săbii şi torţe şi i-a îndemnat să incendieze flota. Oicles a rezistat până la ultima suflare, luptând vitejeşte în ariergardă, în timp ce tovarăşii lui au împins bărcile în apă şi au scăpat de Laomedon, care apoi s-a întors grabnic în oraş şi, după o încăierare cu forţele răzleţite ale lui Heracle, a reuşit să intre şi să blocheze poarta în urma lui.

k. Neavând răbdare pentru un asediu îndelungat, Heracle a dat ordin să se treacă imediat la atac. Primul care a spart zidul şi a pătruns în cetate a fost Telamon, care a ales faţada de vest, cea construită de Eac, tatăl lui, ştiind că acela e locul cel mai slab. Dar Heracle s-a repezit pe urma lui, invidios că nu fusese el cel dintâi. Dându-şi seama dintr-odată că Heracle scosese sabia şi îi ameninţa viaţa, Telamon a avut prezenţa de spirit să se aplece şi să ia câteva pietre mari dislocate din zid. „Ce vrei să faci?", a răcnit Heracle. „Să

îi construiesc un altar lui Heracle Învingătorul, Heracle Păzitorul-de-Rele!”, a răspuns ingenios Telamon. „Şi las jefuirea Troiei pe seama ta”[14]. Heracle i-a mulţumit scurt şi s-a năpustit în oraş. Apoi l-a doborât pe Laomedon şi pe toţi fiii lui, în afară de Podarces, singurul care insistase ca Heracle să primească iepele nemuritoare, şi a jefuit oraşul. După ce şi-a domolit setea de răzbunare, l-a răsplătit pe Telamon acordându-i mâna lui Hesione, căreia i-a permis să răscumpere orice ostatic va vrea. Ea l-a ales pe Podarces. „Foarte bine”, a zis Heracle, „dar mai întâi trebuie să fie vândut ca sclav”. Aşa că Podarces a fost scos la vânzare, iar Hesione l-a răscumpărat cu baticul ei de aur de pe cap: de atunci Podarces s-a ales cu numele Priam, care înseamnă „răscumpărat”. Dar unii spun că pe vremea aceea el era doar un copil[15].

l. După ce a trecut Troia prin foc şi i-a pârjolit împrejurimile, Heracle l-a pus pe Priam pe tron şi a plecat pe mare. Hesione l-a însoţit pe Telamon în Salamina, unde i l-a născut pe Teucros; dar dacă el a fost fiul lui legitim sau un bastard nu toată lumea e de acord[16]. Mai târziu l-a părăsit pe Telamon, a fugit în Asia Mică şi a înotat până la Milet, unde regele Arion a găsit-o ascunsă în pădure. Acolo i-a născut lui Telamon un al doilea fiu, pe Trambelos, pe care Arion l-a crescut ca pe propriul său fiu şi l-a numit rege al lelegienilor, rudele asiatice ale lui Telamon, sau, spun unii, al lesbienilor. Când, în timpul Războiului Troian, Ahile a atacat Miletul, el l-a ucis pe Trambelos, aflând prea târziu că era fiul lui Telamon, ceea ce l-a îndurerat profund[17].

m. Unii spun că Oicles nu a căzut la Troia, ci că era încă viu atunci când eriniile l-au făcut pe Alcmeon, nepotul lui, să înnebunească. Mormântul lui putea fi văzut în Arcadia, lângă incinta templului dedicat vântului Boreas din Megalopolis[18].

n. Apoi Heracle a plecat pe mare din Troada, luând-o cu el pe Glaucia, o fiică a râului Scamandru. În timpul asediului, ea fusese amanta lui Deimahos, iar după ce el a căzut în luptă, a cerut de la Heracle protecţie. Heracle a dus-o la bordul corabiei lui, foarte bucuros că stirpea unui prieten atât de brav avea să supravieţuiască: Glaucia era însărcinată, iar mai târziu a dat naştere unui fiu pe nume Scamandru[19].

o. Or, în timp ce Somnul îl făcea pe Zeus să aţipească, Hera i-a cerut lui Boreas să stârnească o furtună, care l-a împins pe Heracle

departe de drumul său, spre Insula Cos. Zeus s-a trezit şi, înfuriat, a ameninţat Somnul că îl va azvârli din ceruri în Golful Erebos; dar el a fugit şi s-a refugiat în preajma Nopţii, pe care nici măcar Zeus nu îndrăznea să o nemulţumească. În supărarea lui, Zeus a început să îi bruscheze pe zeii din Olimp. Unii spun că acela a fost prilejul când i-a pus Herei lanţuri la mâini şi a agăţat-o de grinzi, legându-i nicovale de glezne, apoi l-a aruncat pe Hefaistos pe pământ. După ce s-a mai calmat, l-a salvat pe Heracle din Cos şi l-a dus înapoi în Argos, unde aventurile lui sunt descrise în chip diferit[20].

p. Unii spun că locuitorii din Cos l-au confundat cu un pirat şi au căutat să-l împiedice să se apropie, bombardându-i corabia cu pietre. Dar el a forţat debarcarea, a cucerit oraşul Astipaleea printr-un atac la vreme de noapte şi l-a ucis pe regele Euripilos, un fiu al lui Poseidon şi al Astipaleei. A fost rănit de Chalcodon, dar Zeus l-a salvat când era pe punctul de a fi ucis[21]. Alţii spun că a atacat oraşul Cos întrucât se îndrăgostise de Chalciope, fiica lui Euripilos[22].

q. Potrivit unei alte relatări, cinci dintre cele şase vase ale lui Heracle s-au scufundat în timpul furtunii. Corabia care a scăpat a eşuat la Laceta, pe Insula Cos, iar Heracle şi cei de pe vas şi-au salvat din naufragiu doar armele. În timp ce stăteau acolo, storcându-şi hainele de apa mării, a trecut pe lângă ei o turmă de oi, iar Heracle i-a cerut păstorului meropian, un oarecare Antagoras, să îi dea în dar un berbec; Antagoras, care era voinic de felul său, l-a provocat pe Heracle să se lupte cu el, oferind berbecul drept premiu. Heracle a acceptat provocarea, dar când cei doi s-au încleştat, prietenii meropieni ai lui Antagoras au sărit în ajutorul lui, iar grecii au făcut la fel pentru Heracle, astfel că a urmat o învălmăşeală generală. Epuizat de furtună şi de numărul inamicilor, Heracle a întrerupt lupta şi a fugit spre casa unei matroane corpolente din Tracia; şi, deghizându-se în hainele ei, a reuşit să scape.

r. În ziua aceea, dar mai târziu, înviorat de mâncare şi somn, s-a luptat din nou cu meropienii şi i-a înfrânt, apoi a fost purificat de sângele lor şi, încă îmbrăcat cu haine de femeie, s-a căsătorit cu Chalciope, împreună cu care a devenit tatăl lui Tesalos[23]. Acum lui Heracle îi sunt aduse sacrificii anuale pe câmpul pe care s-a purtat acea luptă, iar mirii din Cos poartă haine femeieşti când îşi

întâmpină miresele acasă – aşa cum face şi preotul lui Heracle din Antimaheea înainte de un sacrificiu[24].

s. Femeile din Astipaleea s-au simţit ofensate de Heracle şi l-au insultat, iar Hera le-a onorat cu coarne ca de vacă; dar unii spun că a fost o pedeapsă impusă lor de Afrodita, pentru că pretinseseră că sunt mai frumoase decât ea[25].

t. După ce a devastat oraşul Cos şi i-a anihilat pe meropieni, Heracle a fost îndrumat de Atena spre Flegra, unde i-a ajutat pe zei să câştige lupta contra giganţilor[26]. De acolo a mers în Beoţia, unde, la insistenţele lui, Scamandru a fost ales rege. Scamandru a redenumit râul Inahos cu numele său, iar un pârâu din apropiere, după numele mamei lui, Glaucia; tot el a numit izvorul Acidusa după soţia lui, cu care a avut trei fiice, cărora li se mai aduc onoruri în acele locuri sub numele de „Fetele”[27].

*

1. Această legendă se referă la jefuirea celui de-al cincilea oraş al Troiei sau Troia prehomerică: probabil de către minieni, adică de grecii eolieni, susţinuţi de lelegieni, atunci când un cutremur a survenit la timp şi a dărâmat zidurile masive ale cetăţii (*158.*8*). Din legenda lânii de aur aflăm că Laomedon se opusese iniţiativelor comerciale lelegiene şi celor miniene în Marea Neagră (*148.*10*) şi că singura modalitate de a-l face să devină rezonabil era să-i distrugă oraşul, care domina Helespontul şi Câmpia Scamandru, unde se ţinea târgul anual dintre est şi vest. A noua muncă se referă la iniţiative similare din Marea Neagră (*131.*11*). Sarcina lui Heracle a fost uşurată de un cutremur, datat în jurul anului 1260 î.Hr.

2. Salvarea lui Hesione de către Heracle, asemănătoare salvării Andromedei de către Perseu (*73.*7*), provine în mod evident dintr-o reprezentare comună în Siria şi Asia Mică: biruirea de către Marduk a monstrului marin Tiamat, o emanaţie a zeiţei Ishtar, a cărei putere el a neutralizat-o legând-o de o stâncă. Heracle este înghiţit de Tiamat şi dispare timp de trei zile, după care izbuteşte să iasă afară. Potrivit unei legende morale ebraice care pare să se bazeze pe aceeaşi reprezentare, Iona a petrecut trei zile în burta chitului într-un mod similar; la fel şi reprezentantul lui Marduk,

regele din Babilon, se retrăgea în fiecare an o perioadă, în care se presupunea că se luptă cu Tiamat (*71.*1*; 73.*7* şi 103.*2*). Calul solar alb al lui Marduk sau al lui Perseu devine aici recompensa pentru salvarea lui Hesione. Pierderea părului de către Heracle subliniază caracterul lui solar: tăierea şuviţelor regelui sacru atunci când anul ajunge la sfârşit semnifica reducerea puterii lui magice, ca în povestea lui Samson (*91.*1*). Când reapărea, el nu avea mai mult păr decât un nou-născut. Răscumpărarea lui Podarces de către Hesione ar putea reprezenta intervenţia Reginei-Mamă din Seha (Scamandru?) pe lângă regele hitit Mursilis în favoarea fiului ei, puşlamaua de Manapadattas.

3. Cele trei fiice ale lui Fenodamas o reprezintă pe Zeiţa-Lună în triadă, stăpânind Sicilia, insula cu trei colţuri. Câinele îi era consacrat ei ca Artemis, Afrodita şi Hecate. Sicilienii vorbitori de greacă se simţeau ataşaţi de epopeile homerice, asemenea romanilor, şi la fel de doritori să îşi revendice o descendenţă troiană, oricât de firave erau justificările. Cele trei fiice ale lui Scamandru reprezintă aceeaşi zeiţă în Beoţia. Faptul că Glaucia îi naşte un copil lui Scamandru nu era neobişnuit. Potrivit lui Pseudo-Eschine (*Dialoguri* 10.3), miresele troiene obişnuiau să se îmbăieze în râu, strigând: „Scamandru, ia-mi virginitatea!”, ceea ce indică o perioadă arhaică în care se considera că apa râului le putea fecunda pântecele (*68.*2*).

4. Nu e sigur la ce cucerire elenică a Insulei Cos din Elada se referă vizita lui Heracle, dar purtarea ulterioară a unor veşminte feminine de către mire, când îi ura bun venit miresei acasă, pare să fie o concesie făcută obiceiului matrilocal anterior prin care ea îi ura lui bun venit acasă la ea, nu invers (*160.*3*). Un dans al vacii pare să fie un rit practicat în Cos, similar cu cel din Argos în onoarea Zeiţei-Lună Io (*56.*1*). În Antimaheea, regele sacru se afla încă în stadiul primitiv în care era delegatul reginei şi, drept urmare, era obligat să poarte haine de femeie (*18.*8* şi 136.*4*).

5. Iepele lui Laomedon erau din aceeaşi rasă cu cele procreate în Troia de Boreas (*48.*e*).

6. Inahos era un râu din Argos; Plutarh pare să fie singurul autor care menţionează un Inahos sau Scamandru în Beoţia.

1. Apollodor II.4.6.

2. Apollodor II.5.9; Hyginus, *Fabula* 89; Diodor din Sicilia IV.42; Tzetzes, *Despre Licofron* 34.
3. Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.*; Lucian, *Despre sacrificii* 4; Tzetzes, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.3.
4. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu V.30 şi I.554; Tzetzes, *Despre Licofron* 472; Hyginus, *Fabula* 89.
5. Diodor din Sicilia IV.42; Tzetzes, *Despre Licofron* 34; Valerius Flaccus II.487; Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor II.5.9; Hellanicos, citat în scolia la *Iliada* lui Homer XX.146.
6. Homer, *Iliada* XX.145-8; Tzetzes, *loc. cit.*; Hellanicos, *loc. cit.*
7. Diodor din Sicilia IV.42 şi 49; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.623.
8. Apollodor II.5.9; Hellanicos, *loc. cit.*; Pindar, *Fragment* 140a, ed. Schroeder, şi *Ode isthmianice* VI.26 şi urm.
9. Tzetzes, *Despre Licofron* 472 şi 953; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.554 şi V.30.
10. Tzetzes, *Despre Licofron* 472, 953 şi 965; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.554, V.30 şi 73.
11. Diodor din Sicilia IV.32; Apollodor II.6.4; Homer, *Iliada* V.638 şi urm.
12. Scolie la *Odele nemeene* ale lui Pindar III.61 şi *Ode isthmianice* I.21-3; Apollodor, *loc. cit.* şi I.8.2; Homer, *Odiseea* XV.243; Plutarh, *Quaestiones Graecae* 41.
13. Apollodor III.12.7; Pindar, *Ode isthmianice* VI.35 şi urm.; Tzetzes, *Despre Licofron* 455; Scolie la *Aiax* de Sofocle 833; Scolie la *Iliada* lui Homer XXIII.821.
14. Apollodor II.6.4; Hellanicos, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 469.
15. Diodor din Sicilia IV.32; Tzetzes, *Despre Licofron* 337; Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 89; Homer, *Iliada* V.638 şi urm.
16. Apollodor III.12.7; Servius despre *Eneida* de Vergiliu III.3; Homer, *Iliada* VIII.283 şi urm., cu scolie la 284.
17. Tzetzes, *Despre Licofron* 467; Athenaios II.43; Parthenios, *Erotica pathemata* 26.
18. Apollodor III.7.5; Pausanias VIII.36.4.
19. Plutarh, *Quaestiones Graecae* 41.
20. Homer, *Iliada* XIV.250 şi urm. şi XV.18 şi urm.; Apollodor I.3.5 şi II.7.1.
21. Apollodor II.7.1.
22. Scolie la *Ode nemeene* de Pindar IV.40.
23. Apollodor II.7.8; Homer, *Iliada* II.678-9.
24. Plutarh, *Quaestiones Graecae* 58.
25. Ovidiu, *Metamorfoze* VII.363-4; Lactanţiu, *Povestiri din* Metamorfozele *lui Ovidiu* VII.10.

26. Apollodor II.7.1; Pindar, *Ode isthmianice* VI.31 şi urm.
27. Plutarh, *Quaestiones Graecae* 41.

138. Cucerirea Elidei

a. La puţin timp după întoarcerea sa, Heracle a strâns o armată de tirintieni şi arcadieni şi, împreună cu voluntari din cele mai nobile familii greceşti, a pornit împotriva regelui Augias al Elidei, faţă de care păstra o râcă din pricina muncii a cincea[1]. Însă Augias, prevăzând atacul, se pregătise să îi reziste prin numirea ca generali ai săi pe Euritos şi Cteatos, fiii fratelui său Actor şi ai Molionei sau Molinei, o fiică a lui Molos, şi prin acordarea unei părţi din conducerea elenă viteazului Amarinceu, care este considerat de regulă fiu al imigrantului tesalian Pitios[2].

b. Fiii lui Actor se numesc molioni sau molionizi, după mama lor, pentru a-i deosebi de fiii celuilalt Actor, care s-a căsătorit cu Egina. Aceştia erau gemeni, născuţi dintr-un ou de argint, şi îşi întreceau toţi contemporanii ca putere; dar, spre deosebire de Dioscuri, erau uniţi la mijloc din naştere[3]. Molionizii s-au căsătorit cu fiicele gemene ale centaurului Dexamenos şi, o generaţie mai târziu, fiii lor domneau în Elida împreună cu nepotul lui Augias şi fiul lui Amarinceu. Fiecare dintre cei patru au comandat zece nave în expediţia contra Troiei. Actor poseda deja o parte din regat prin intermediul mamei lui, Hirmina, o fiică a lui Neleu, al cărei nume l-a dat oraşului Hirmina, acum dispărut[4].

c. Heracle nu s-a acoperit de glorie în campania lui din Elida. S-a îmbolnăvit, iar când molionizii i-au pus pe fugă armata încartiruită în inima Elidei, corintienii au intervenit şi au proclamat un armistiţiu istmic. Printre cei răniţi de molionizi se afla şi Ificles, fratele geamăn al lui Heracle; prietenii lui l-au purtat, în stare de leşin, în Feneos din Arcadia, unde în cele din urmă a murit şi a devenit erou. Trei sute şaizeci de locuitori din Cleone au murit în chip curajos, luptând de partea lui Heracle; el le-a cedat acestora onorurile acordate lui de nemeeni, după ce ucisese leul[5]. Heracle s-

a retras acum în Olenos, patria prietenului său Dexamenos, socrul molionizilor, pe a cărui fiică mai mică, Deianira, a deflorat-o, promiţând că se căsătoreşte cu ea. După ce Heracle a plecat, centaurul Eurition i-a cerut mâna, iar Dexamenos s-a temut să-l refuze; dar în ziua nunţii, Heracle a revenit pe neaşteptate, i-a străpuns şi i-a doborât pe Eurition şi pe fraţii lui şi a luat-o pe Deianira cu el. Însă unii spun că mireasa lui Heracle se numea Mnesimahe sau Hipolita, pe motiv că Deianira este considerată cel mai adesea fiică a lui Oeneu. Dexamenos se născuse în Bura, vestită pentru oracolele cu zaruri ale lui Heracle[6].

d. Când Heracle s-a întors în Tirint, Euristeu l-a acuzat că pusese gând rău înaltei sale regalităţi în care fusese confirmat de însuşi Zeus şi l-a surghiunit din Argolida. Împreună cu mama lui, Alcmene, şi cu nepotul său Iolau, Heracle i s-a alăturat atunci lui Ificles în Feneos, unde şi-a luat-o de amantă pe Laonome, fiica lui Guneus. El a săpat pentru râul Aroanios un canal prin Câmpia Feneosului, lung de vreo zece verste şi adânc de treizeci de picioare; dar râul a părăsit curând canalul, care se surpase ici şi colo, şi a revenit în fosta lui matcă. Tot el a săpat şi gropile de la poalele Munţilor Feneeni, ca să evite inundaţiile; acestea şi-au îndeplinit bine menirea pentru care fuseseră făcute, doar că odată, după o rupere de nori, Aroanios s-a umflat şi a inundat vechiul oraş Feneos – semnele înălţimii la care ajunsese apa în timpul potopului mai puteau fi văzute încă pe panta muntelui[7].

e. După aceea, auzind că eleenii trimiteau o procesiune în cinstea lui Poseidon la a treia sărbătoare a Jocurilor Isthmianice şi că molionizii aveau să asiste la jocuri şi să ia parte la sacrificii, Heracle i-a atras într-o ambuscadă într-un desiş, de la marginea drumului de dinainte de Cleone, şi i-a ucis pe amândoi; apoi l-a ucis şi pe vărul lor, celălalt Euritos, un fiu al regelui Augias[8].

f. Molione a aflat curând cine îi omorâse fiii şi i-a pus pe eleeni să-i ceară satisfacţie lui Euristeu, pe motiv că Heracle era născut în Tirint. Atunci când Euristeu şi-a declinat răspunderea pentru fărădelegile lui Heracle, pe care îl surghiunise, Molione le-a cerut corintienilor să îi excludă pe toţi locuitorii din Argos de la Jocurile Isthmianice, până când va primi satisfacţie pentru acea crimă. Ei au refuzat să facă aşa ceva, motiv pentru care Molione i-a blestemat pe toţi eleenii care vor participa la jocuri. Blestemul ei

încă mai este respectat: nici un atlet elean nu va lua parte vreodată la Jocurile Isthmianice[9].

g. Heracle l-a împrumutat atunci de la Oncos pe Arion, calul cu coamă neagră, l-a îmblânzit, a strâns o nouă armată în Argos, Teba şi Arcadia şi a prădat oraşul Elida. Unii spun că el i-a omorât pe Augias şi pe fiii lui, că l-a reabilitat pe Fileu ca rege de drept şi l-a pus pe tronul Elidei; alţii spun că i-ar fi cruţat viaţa lui Augias. Atunci când Heracle a decis să repopuleze Elida, obligând văduvele eleenilor morţi să se împreuneze cu soldaţii lui, văduvele s-au rugat toate împreună Atenei ca să conceapă de la prima lor îmbrăţişare. Ruga lor a fost ascultată şi, drept recunoştinţă, ele au întemeiat sanctuarul Atenei Mama. Atât de mare a fost bucuria lor produsă de acest eveniment, încât locul în care ele se întâlniseră cu noii lor soţi şi râul care curgea pe lângă el au fost numite *Bady*, acesta fiind cuvântul elean pentru „încântător”. Atunci Heracle i-a dăruit calul Arion lui Adrast, spunând că, la urma urmei, prefera să lupte pe propriile picioare[10].

h. Cam în acest moment şi-a câştigat Heracle titlul de Bufagos sau „Mâncător de Boi”. Lepreos, fiul lui Caucon şi al Astidamiei, care a întemeiat oraşul Lepreos din Arcadia (districtul şi-a luat numele de la lepra care îi atacase pe primii colonişti), l-a sfătuit în mod nesăbuit pe regele Augias să îl pună în lanţuri pe Heracle, atunci când acesta avea să ceară să fie plătit pentru curăţarea ocolului de vite. Auzind că Heracle se apropie de oraş, Astidamia l-a convins pe Lepreos să îl primească cu amabilitate şi să îi ceară iertare. Heracle i-a acordat iertarea, dar l-a provocat pe Lepreos la o competiţie cu trei probe: aruncarea discului, băutul cât mai multor găleţi de apă şi mâncarea unui bou. Apoi, chiar dacă Heracle a câştigat aruncarea discului şi concursul de băut, Lepreos a mâncat boul în mai puţin timp. Îmbătat de succes, el l-a provocat pe Heracle la o luptă în doi şi a fost ucis în scurt timp cu lovituri de măciucă; mormântul lui mai putea fi văzut în Figalia. Locuitorii din Lepreos, care îi venerează pe Demetra şi pe Zeus al Plopului-Alb, au fost dintotdeauna supuşi ai Elidei, iar dacă unul dintre ei câştigă vreodată un premiu la Olimpia, crainicul îl proclamă drept elean din Lepreos. Regele Augias încă mai este onorat ca erou de eleeni şi doar în timpul domniei lui Licurg Spartanul ei au fost convinşi să îşi uite duşmănia faţă de Heracle şi să îi aducă sacrificii

şi lui; prin acest mijloc au evitat o epidemie de ciumă[11].

i. După cucerirea Elidei, Heracle şi-a reunit armata în Pisa şi a folosit prada pentru a institui vestitele Sărbători şi Jocuri Olimpice din patru în patru ani în cinstea tatălui său, Zeus, despre care unii spun că au fost abia a opta competiţie sportivă organizată vreodată[12]. După ce a delimitat incinta templului lui Zeus şi a împrejmuit Pădurea Sacră, el a ieşit de pe stadion, a numit un deluşor învecinat „Colina lui Cronos” şi a înălţat şase altare zeilor olimpici: unul pentru fiecare pereche. Ca sacrificiu pentru Zeus, a ars coapsele victimelor pe un foc din lemn de plop-alb, tăiat din copacii care creşteau lângă râul Aheron din Tesproţia; de asemenea, a creat o vatră sacrificială în cinstea străbunicului său Pelops şi i-a atribuit un altar. Fiind foarte agasat de muşte cu această ocazie, el i-a oferit un al doilea sacrificiu lui Zeus Păzitorul-de-Muşte, care le-a trimis să bâzâie dincolo de râul Alfeu. Eleenii încă îi aduc sacrificii acestui Zeus, atunci când alungă muştele din Olimpia[13].

j. Or, la prima lună plină de după solstiţiul de vară, totul era pregătit pentru sărbătoare, doar că valea nu avea copaci care să ţină umbră. Aşadar, Heracle s-a întors în ţinutul hiperboreenilor, unde admirase măslinii sălbatici care creşteau la izvorul Dunării, şi i-a convins pe preoţii lui Apollo să îi dea unul pe care să-l planteze în curtea templului lui Zeus. Revenit în Olimpia, el a decis ca arbitrul etolian să îi încununeze pe învingători cu frunzele acelui măslin. Şi acelea aveau să fie singura lor recompensă, deoarece el însuşi îşi îndeplinise muncile fără plată din partea lui Euristeu. Acest copac, numit „măslinul coroanei simple”, creşte şi acum în Pădurea Sacră din spatele templului lui Zeus. Ramurile pentru cununi sunt tăiate cu o seceră din aur de un băiat de spiţă nobilă, ai cărui părinţi trebuie să fie ambii în viaţă[14].

k. Unii spun că Heracle a câştigat toate competiţiile prin neprezentare, deoarece nimeni nu a îndrăznit să se ia la întrecere cu el; dar adevărul este că toate au fost disputate cu ardoare. Însă nu s-a găsit concurent pentru lupta corp la corp, până când Zeus nu a găsit de cuviinţă să intre în ring, deghizat. Meciul s-a încheiat nedecis, iar Zeus i s-a dezvăluit fiului său Heracle – toţi spectatorii au aclamat şi luna plină a strălucit atât de tare de parcă ar fi fost ziuă[15].

l. Dar legenda mai veche spune că Jocurile Olimpice au fost instituite de Heracle Dactylul şi că el a fost cel care a adus măslinul sălbatic din ţinutul hiperboreenilor. Vrăjitoarele folosesc numeroase farmece şi amulete în cinstea lui Heracle Dactylul, ele având puţină consideraţie faţă de Heracle fiul lui Alcmene. Despre altarul lui Zeus, care se află la distanţe egale între altarul lui Pelops şi sanctuarul Herei, dar în faţa ambelor, se spune că ar fi fost construit de acel Heracle anterior, ca şi altarul din Pergam, din cenuşa oaselor coapsei pe care el a sacrificat-o lui Zeus. O dată pe an, în a nouăsprezecea zi a lunii eleene numită Elafios, prezicătorii aduc cenuşa din Sala Consiliului şi, după ce o udă cu apă din râul Alfeu – căci alta nu e bună –, pun pe altar un strat nou din ipsosul astfel obţinut[16].

m. Însă asta nu înseamnă a nega faptul că Heracle, fiul lui Alcmene, a fondat din nou Jocurile, căci un gymnasium străvechi, înconjurat cu ziduri, este prezentat în Elida, unde se antrenează sportivii. Platani înalţi cresc între pistele de alergare, iar incinta este numită *Xystus*, deoarece Heracle s-a muncit acolo, *curăţând* locul de ciulini. Dar Climenos Cretanul, fiul lui Cardis, un descendent al Dactylului, celebrase sărbătorile la doar cincizeci de ani după Potopul lui Deucalion, iar după aceea Endimion a făcut la fel, ca şi Pelops şi Amitaon, fiul lui Creteu, de asemenea Pelias şi Neleu, iar unii spun că şi Augias[17].

n. Sărbătorile Olimpice se ţin la un interval de patruzeci şi nouă sau cincizeci de luni, alternativ, în funcţie de calendar, şi durează cinci zile: din ziua a unsprezecea până în cea de-a cincisprezecea a lunii în care se întâmplă să cadă. Crainicii anunţă un armistiţiu deplin în întreaga Grecie pe toată durata acestei luni şi nici unui sportiv nu i se permite să participe dacă s-a făcut vinovat de vreo crimă sau ofensă adusă zeilor. Iniţial, sărbătorile erau administrate de pisani, dar, după întoarcerea definitivă a Heraclizilor, aliaţii lor etolieni s-au stabilit în Elida şi au primit această sarcină[18].

o. Pe partea de nord a Colinei lui Cronos, un şarpe numit Sosipolis este găzduit în altarul Ilitiei, iar o preoteasă-fecioară cu văl alb îl hrăneşte cu turte cu miere şi cu apă. Acest obicei comemorează un miracol care i-a alungat pe arcadieni atunci când aceştia au luptat împotriva ţinutului sacru al Elidei: o femeie

necunoscută a venit la generalii eleeni cu un copil sugar în braţe şi li l-a dat ca să devină apărătorul lor. Ei au crezut-o şi, când ea a pus copilul jos, între cele două armate, el s-a transformat într-un şarpe; arcadienii au fugit, urmăriţi de eleeni, şi au suferit pierderi groaznice. Altarul Ilitiei indică locul în care şarpele a dispărut în Colina lui Cronos. Pe vârful acesteia, preotesele cunoscute drept „regine” îi aduc sacrificii lui Cronos, la echinocţiul de primăvară, în luna Elafios[19].

*

1. Acest mit pare să consemneze o invadare aheeană nereuşită a vestului Peloponesului, urmată, la sfârşitul secolului al XIII-lea î.Hr., de o a doua invazie, reuşită, dar care a fost confundată cu invazia doriană din secolul al XI-lea î.Hr. – Heracle fiind totodată şi un erou dorian. Uciderea lui Eurition ar putea fi dedusă din aceeaşi frescă a nunţii care înfăţişa uciderea lui Folos. Săparea canalului din Arcadia de către Heracle este oglindită de fapte similare din Elida (*121.*d*), Beoţia (*142.*3*) şi Tracia (*130.*b*), iar onorurile acordate celor trei sute şaizeci de luptători din Cleone se referă probabil la un mister al calendarului, de vreme ce trei sute şaizeci este numărul zilelor din anul egiptean, cu excepţia celor cinci zile consacrate lui Osiris, Horus, Seth, Isis şi Nephthys.

2. Lepra asociată cu Lepreos era *vitiligo*, o boală de piele provocată de mâncarea contaminată, pe care Zeiţa-Lună a plopului-alb o putea vindeca (*White Goddess*, p. 432); adevărata lepră a ajuns în Europa abia în secolul I î.Hr.

3. Numele lui Heracle de Bufagos se referea iniţial la mâncarea unui bou de către adoratorii lui.

4. Sosipolis trebuie să fi fost umbra lui Cronos, după care a fost numită colina şi al cărui cap era îngropat pe pantele lui din nord, pentru a proteja stadionul aflat dincolo de ea, la confluenţa râurilor Cladeu şi Alfeu. Omologul britanic, Bran, păzea în mod similar Dealul Turnului (*146.*2*), care domina Londra. Echinocţiul de primăvară, când fată căprioarele, are loc în timpul lunii arinului din calendarul copacilor, numită şi Elafios („a iedului”), şi îi este consacrată mai ales lui Cronos-Bran (*White Goddess*, pp. 168-72 şi 206-7). Aceasta sugerează că, la origine, Anul Nou elean

începea la solstiţiul de primăvară, ca în unele părţi din Italia, când regele anului vechi, care purta coarne precum Acteon (*22.*1*), era omorât de femeile feroce, numite şi „regine”; Heracle Dactylul aparţine acestui cult (*53.*b*). Pelasgii par să fi schimbat calendarul atunci când au sosit împreună cu carul lor solar şi cu marsuinul, făcând în aşa fel încât jocurile funerare să celebreze uciderea de la mijlocul verii şi suprimarea lui Zeus, regele sacru, de către succesorul său – dat fiind că regele se răzbuna pe succesorul-tanist la mijlocul iernii. Drept urmare, în epoca clasică Anul Nou elean era celebrat vara. Menţionarea lui Pelops sugerează că regele era mâncat sacrificial şi că cenuşa oaselor lui era amestecată cu apă pentru a tencui altarul Zeiţei. El era numit Zeus-cel-verde sau Ahile (*164.*5*), dar şi Heracle.

5. Măslinul sălbatic, folosit în Grecia pentru a alunga demonii şi duşmăniile vechiului an, care luau formă de muşte, a fost introdus din Libia, unde îşi avea originea cultul Vântului de Nord (*48.*1* şi 133.*5*), şi nu din nord. În Olimpia, ceea ce tăia băiatul cu o seceră de aur trebuie să fi fost vâsc (sau vâscul stejarului), nu măslin sălbatic (*7.*1* şi 50.*2*); măslinul sălbatic apărea în calendarul hiperboreean al copacilor (*119.*2*). Cursa de alergare a fetelor pentru poziţia de preoteasă a Herei a fost cea mai veche competiţie; dar atunci când anul unic al domniei regelui a fost prelungit la un Mare An convenţional de o sută de luni – pentru a permite o sincronizare mai exactă a timpului solar cu cel lunar –, regele domnea jumătate din această perioadă, iar succesorul-tanist cealaltă jumătate. Ulterior, amândoi domneau sub denumirea de molionizi şi erau strâns uniţi precum regii din Sparta (*74.*1*). Este posibil ca un caz de gemeni siamezi apărut în Grecia să fi reprezentat baza concretă a acestui obicei. Dar împărţirea Elidei de către Augias pe care o relatează Homer arată că, într-o epocă mult ulterioară, regele sacru încă mai păstra o treime din regat atunci când trebuia să se retragă, aşa cum a făcut Pretos în Argos. În mod evident, partea lui Amarinceu a fost dobândită prin cucerire.

6. Molione este, probabil, un nume al Zeiţei-Lună din Elida, patroana Jocurilor, care înseamnă „regina molyei”, *moly* fiind o plantă care în alte părţi sfida magia lunii (*170.*5*). Ea era cunoscută şi ca Agameda („foarte şireată”), acesta fiind şi numele fiicei

vrăjitoare a lui Augias care „ştia buruiene de leac câte creşte pământul” (Homer, *Iliada* XI.739-41). În Grecia clasică, „Atena Mama” era un concept straniu şi indecent, care trebuia justificat (*25.*2* şi 141.*1*), dar tradiţia eleană sugerează că în onoarea ei se celebrau orgii erotice lângă râul Bady.

7. Se pare că arta îmblânzirii lui Arion făcea parte din ritul de încoronare din oraşul Oncos din Arcadia (*130.*1*).

1. Apollodor II.7.2; Pindar, *Ode olimpianice* X.31-3.
2. Pausanias V.1.8 şi V.2.2; Eustathios despre *Iliada* lui Homer IX.834 şi XXIII.1442.
3. Homer, *Iliada* XI.709; Apollodor, *loc. cit.*; Ibyicus, citat de Atehnaeus II.50; Porfir, *Despre* Iliada *lui Homer* 265; Plutarh, *Despre dragostea frăţească* I.
4. Pausanias V.1.8 şi V.3.4; Homer, *Iliada* II.615-24; Scolie la Apollonios din Rodos I.172.
5. Apollodor, *loc. cit.*; Pindar, *Ode olimpianice* X.31-3; Pausanias V.2.1 şi VIII.14.6; Aelianus, *Varia historia* IV.5.
6. Hyginus, *Fabula* 33; Apollodor II.5.5 şi 7.5; Diodor din Sicilia IV.33; Pausanias VII.25.5-6.
7. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pausanias VII.14.1-3.
8. Apollodor II.7.2; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pausanias II.15.1; Pindar, *Ode olimpianice* X.26 şi urm.
9. Pausanias V.2.2-3.
10. Pausanias VIII.25.5 şi V.3.1; Apollodor II.7.2; Scolie la Homer, citată de Meurisus, *Despre Licofron* 40; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VII.666.
11. Athenaios X.412; Pausanias V.4.1; 4.4 şi 5.3-4.
12. Pindar, *Ode olimpianice* X.43 şi urm.; Tzetzes, *Despre Licofron* 41; Hyginus, *Fabula* 273.
13. Pindar, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias V.13.1 şi 14.2-3.
14. Pindar, *Ode olimpianice* III.11 şi urm.; Diodor din Sicilia IV.14; Pausanias V.15.3.
15. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pindar, *Ode olimpianice* X.60 şi urm.; Pausanias V.8.1; Tzetzes, *Despre Licofron* 41.
16. Pausanias V.7.4 şi 13.5; Diodor din Sicilia V.64.
17. Pausanias VI.23.1 şi V.8.1.
18. Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar III.35 şi V.6; Demostene, *Contra aristocraţilor* pp. 631-2; Strabon VIII.3.33.
19. Pausanias VI.20.1-3.

139. Cucerirea Pilosului

a. Heracle a jefuit şi a pârjolit apoi oraşul Pilos, întrucât locuitorii lui săriseră în ajutorul celor din Elida. I-a ucis pe toţi fiii lui Neleu, cu excepţia celui mai mic, Nestor, care era plecat în Gerania; dar Neleu însuşi a scăpat cu viaţă[1].

b. Atena, campioana justiţiei, a luptat de partea lui Heracle, iar Pilos a fost apărat de Hera, Poseidon, Hades şi Ares. În timp ce Atena a intrat în luptă cu Ares, Heracle l-a înfruntat pe Poseidon, luptând cu măciuca împotriva tridentului, şi l-a constrâns să dea îndărăt. Apoi s-a dus să o ajute pe Atena, care era cu lancea în mână, iar lancea lui Heracle a străpuns dintr-o lovitură scutul lui Ares, doborându-l la pământ cât era de lung; apoi, cu o lovitură puternică în coapsa lui Ares, Heracle a împuns adânc în carnea lui divină. Ares a fugit, în mare suferinţă, în Olimp, unde Apollo i-a dat cu alifii pe rană şi a vindecat-o în mai puţin de un ceas; astfel că el a reluat lupta, până când una dintre săgeţile lui Heracle i-a străpuns umărul şi l-a obligat să părăsească definitiv câmpul de luptă. Între timp, Heracle a rănit-o şi pe Hera la sânul drept, cu o săgeată cu trei ţepi[2].

c. Fiul cel mare al lui Neleu, Periclimenos Argonautul, era înzestrat de Poseidon cu o forţă fără margini şi cu însuşirea de a lua orice înfăţişare dorea, de pasăre, animal sau copac. În această împrejurare, el s-a prefăcut în leu, apoi în şarpe şi, după o vreme, pentru a scăpa oricărei priviri, s-a aşezat pe butucul jugului cailor lui Heracle sub forma unei furnici, a unei muşte sau a unei albine[3]. Înghiontit de Atena, Heracle l-a recunoscut pe Periclimenos şi a întins mâna după măciucă, la care Periclimenos s-a transformat în vultur şi a vrut să-i scoată ochii, dar o săgeată pornită pe neaşteptate din arcul lui Heracle l-a străpuns sub aripă. S-a rostogolit la pământ, iar în cădere săgeata i-a străpuns gâtul şi l-a

ucis. Însă unii spun că el a plecat în zbor, viu şi nevătămat, şi că Heracle îl atacase cu o altă ocazie pe Poseidon, după moartea lui Ifitos, când Neleu a refuzat să-l purifice, precum şi că lupta cu Hades a avut loc în celălalt Pilos, din Elida, când Heracle a fost provocat pentru că îl răpise pe Cerber fără permisiune[4].

d. Heracle i-a oferit oraşul Mesena lui Nestor spre a-l păstra pentru descendenţii lui, amintindu-şi că Nestor nu luase parte atunci când îi fusese furată cireada lui Gerion, şi în curând a ajuns să-l iubească chiar mai mult decât pe Hilas sau Iolau. Nestor a fost cel care a jurat întâia oară pe Heracle[5].

e. Deşi chiar ei au reconstruit Pilosul, eleenii au profitat de slăbiciunea locuitorilor lui pentru a-i oprima în chip meschin. Neleu a răbdat până în ziua când, după ce trimisese un car şi un atelaj de patru cai încununat de premii ca să concureze la Jocurile Olimpice pentru un tripod, vasul de bronz cu trei picioare dat ca premiu învingătorului, a aflat că Augias şi le însuşise şi trimisese conducătorul carului acasă pe jos. Atunci i-a dat ordin lui Nestor să pornească un raid de represalii pe câmpia eleană, iar Nestor a reuşit să ia cincizeci de cirezi de vite, cincizeci de turme de oi, cincizeci de cârduri de porci, cincizeci de turme de capre şi o sută cincizeci de iepe roaibe, multe cu mânz, respingându-i pe eleenii care i s-au opus şi mânjindu-şi lancea cu sânge în acea primă luptă a sa. Apoi mesagerii lui Neleu i-au convocat la Pilos pe toţi cei cărora eleenii le datorau ceva, iar după ce a împărţit prada între solicitanţi, păstrând partea leului pentru Nestor, a adus zeilor sacrificii generoase. Trei zile mai târziu, eleenii au înaintat spre Pilos în formaţie de luptă – printre ei erau şi cei doi fii orfani ai molionizilor, care moşteniseră acest titlu – şi au traversat câmpia dinspre Thryoessa. Însă Atena a venit noaptea pentru a-i înştiinţa pe cei din Pilos să adune armata, iar când s-a pornit lupta, Nestor, care era pedestru, l-a doborât pe Amarinceu, comandantul elean, şi, luându-i carul, a plecat ca un uragan, a rupt rândurile eleene, capturând cincizeci de care şi ucigând o sută de oameni. Molionizii ar fi căzut şi ei pradă lăncii lui neobosite, dacă Poseidon nu i-ar fi învăluit într-o ceaţă de nepătruns şi nu i-ar fi dus de acolo. Urmăriţi cu înverşunare de armata lui Nestor, eleenii au fugit până departe, la Stânca lui Olen, unde Atena le-a strigat să oprească[6].

f. Apoi, după ce s-a ajuns la un armistiţiu, Amarinceu a fost

îngropat în Buprasion, cu jocuri funerare la care au luat parte numeroşi locuitori din Pilos. Molionizii au câştigat cursa de care înghesuindu-l pe Nestor la viraj, dar se zice că Nestor a câştigat toate celelalte competiţii: de box şi lupte, cursa de alergare şi aruncarea suliţei. Trebuie totuşi spus că despre aceste fapte ale sale doar Nestor însuşi a fost cel care a depus mărturie, la o vârstă respectabilă, când putea spune multe, de vreme ce, prin graţia lui Apollo, îi fuseseră adăugaţi vieţii anii de care fuseseră lipsiţi unchii lui materni, astfel că el a trăit trei secole, aşa că nici un alt contemporan nu mai era în viaţă ca să îl contrazică[7].

*

1. Cucerirea Pilosului pare să fie un alt incident al invadării Peloponesului de către ahei în secolul al XIII-lea. Hera, Poseidon, Hades şi Ares, zeităţile mai vârstnice, ajută Elida, cele mai tinere, Atena renăscută din capul lui Zeus şi Heracle, ca fiu al lui Zeus, li se opun. Înfrângerea lui Periclimenos, cel cu multe înfăţişări, de către Heracle ar putea marca suprimarea sacrificării unui copil de Anul Nou, iar puterea lui Periclimenos de a adopta forma oricărui copac pare să se refere la succesiunea celor treisprezece luni pe care le traversa *interrex*-ul în baletul său ritual, fiecare lună având un copac emblematic, de la măslinul sălbatic la mirt (*52.*3* şi 169.*7*). Rănirea lui Hades îl prezintă pe Heracle drept campion destinat să înşele moartea şi să devină nemuritor (*145.*h*); mai mult, potrivit lui Homer (*Iliada* V.319 şi urm.), el l-a rănit pe Hades „în Pilos, printre cadavre” – ceea ce ar putea însemna: „la poartă, printre morţi”, poarta fiind cea a Lumii Subpământene, poate din Nordul Îndepărtat (*170.*4*). Dacă este aşa, Hades este un substitut al lui Cronos, pe care Heracle l-a învins pe insula sepulcrală Eritia (*132.*d*), iar întâlnirea lor este un dublu al celei de-a douăsprezecea munci, atunci când el a învins Iadul. Aliaţii din Pilos ai lui Heracle, ajutaţi din plin de Atena, sunt descrişi de Homer (*Iliada* XI.617) drept ahei, chiar dacă dinastia lui Neleu era, de fapt, eoliană.

2. Rănirea Herei la sânul drept cu o săgeată cu trei ţepi de către Heracle pare să fie o alegorie a invadării vestului Peloponesului de către dorieni, când cele trei triburi care îşi spuneau Fiii lui Heracle au umilit puterea Zeiţei din Elida (*146.*1*).

1. Pausanias II.2.2; III.26.6 şi V.3.1; Apollodor II.7.3; Diodor din Sicilia IV.68.
2. Pausanias VI.25.3; Scolie la *Iliada* lui Homer XI.689; Hesiod, *Scutul lui Heracle* 359 şi urm.; Pindar, *Ode olimpianice* X.30-1; Homer, *Iliada* V.392 şi urm.; Tzetzes, *Despre Licofron* 39.
3. Apollonios din Rodos I.156-60; Eustathios despre *Odiseea* lui Homer XI.285; Scolie la *Iliada* lui Homer II.336 şi XI.286.
4. Apollodor I.9.9; Hesiod, citat în scolia la Apollonios din Rodos I.156; Ovidiu, *Metamorfoze* XII.548 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 10; Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar IX.30 şi urm.
5. Pausanias II.18.6; Filostrat, *Heroikos* II.
6. Pausanias VI.22.3; Homer, *Iliada* XI.671 şi 761.
7. Homer, *Iliada* XXIII.630-42; Hyginus, *Fabula* 10.

140. Fiii lui Hipocoon

a. Heracle s-a decis să atace Sparta şi să-i pedepsească pe fiii lui Hipocoon. Aceştia nu doar că refuzaseră să-l purifice după moartea lui Ifitos şi luptaseră contra lui sub comanda lui Neleu, dar îl şi omorâseră pe prietenul lui, Eonos. S-a întâmplat ca Eonos, fiu al lui Licimnios, care îl însoţise pe Heracle în Sparta, să se preumble prin oraş când, chiar în faţa palatului lui Hipocoon, un câine mollosian imens s-a repezit spre el; ca să se apere, Eonos a azvârlit o piatră care l-a lovit în bot. Fiii lui Hipocoon au dat buzna şi l-au bătut cu bâtele. Din celălalt capăt al străzii, Heracle a sărit să-l salveze pe Eonos, dar a ajuns prea târziu. Eonos a fost omorât cu bâtele, iar Heracle, rănit în căuşul palmei şi la coapsă, a fugit la altarul Demetrei din Eleusis, lângă Muntele Taiget, unde Asclepios l-a adăpostit şi i-a vindecat rănile[1].

b. După ce a strâns o mică armată, Heracle s-a îndreptat apoi spre Tegeea din Arcadia, iar acolo l-a rugat pe Cefeu, fiul lui Aleos, să i se alăture împreună cu cei douăzeci de fii ai săi. La început, Cefeu a refuzat, temându-se pentru siguranţa Tegeei dacă pleca de acasă. Dar Heracle, căruia Atena îi dăduse o şuviţă de păr de Gorgonă într-un vas de bronz, i-a dăruit-o lui Erope, fiica lui Cefeu: dacă oraşul ar fi atacat, i-a zis, ea trebuia să arate şuviţa de trei ori de pe ziduri, întorcându-se cu spatele la inamic, care avea să fugă neîntârziat. Însă, după cum au dovedit evenimentele, Erope nu avea nevoie de acest farmec[2].

c. Astfel, Cefeu s-a alăturat expediţiei contra Spartei, în care, neavând noroc, el şi şaptesprezece dintre fiii lui au căzut. Unii spun că Ificles a fost omorât şi el, dar este posibil să fi fost argonautul etolian cu acelaşi nume, nu fiul lui Amfitrion. Armata lui Heracle a suferit alte câteva pierderi, în timp ce spartanii i-au pierdut pe Hipocoon şi pe toţi cei doisprezece fii ai lui, împreună

cu numeroşi alţi bărbaţi de rang înalt, iar oraşul lor a fost luat cu asalt. Atunci Heracle l-a repus pe Tindar pe tron, lăsându-i regatul în păstrare până ce propriii săi descendenţi vor veni să i-l ceară[3].

d. De vreme ce, fapt de neexplicat, Hera nu i se împotrivise în această campanie, Heracle i-a înălţat un templu în Sparta şi i-a sacrificat capre, neavând vreo altă victimă la dispoziţie. Astfel, spartanii sunt singurii greci care o poreclesc pe Hera „Mâncătoarea de Capre" şi îi oferă capre. Heracle i-a ridicat un templu şi Atenei-a-Răsplăţii-Drepte, iar pe drumul spre Terapne, un alt altar lui Asclepios Cotyleanul, care comemorează rana lui din căuşul palmei. Un altar din Tegeea, numit „Vatra Comună a Arcadienilor", se remarcă prin statuia lui Heracle cu rana la coapsă[4].

*

1. Aici, mitul lui Heracle se pierde în legendă, iar pseudomitul este introdus pentru a explica anomalii precum Hera-Mâncătoarea-de-capre, Asclepios-al-Căuşului-palmei, Heracle-al-Coapsei-rănite şi îndelungata imunitate a Tegeei în faţa cuceritorilor. Dar femeile feroce ale Herei îi mâncaseră cândva pe Zagreus, Zeus şi Dionysos sub formă de capre sălbatice; statuia lui Asclepios probabil că ţinea leacuri în căuşul palmei; rana de la coapsa lui Heracle trebuie să fi fost făcută de un mistreţ (*157.*e*); şi este posibil ca tegeenii să fi expus un cap de Gorgonă pe porţile lor, ca talisman profilactic. A ataca un oraş astfel protejat însemna, cum s-ar spune, a o viola pe zeiţa-fecioară Atena, o superstiţie întreţinută şi de atenieni.

2. De fiecare dată când Heracle lasă un oraş aheean, etolian, sicilian sau pelasgic spre păstrare descendenţilor săi, aceasta este o încercare de justificare a cuceririi lui ulterioare de către dorieni (*132.*q* şi *6*; 143.*d*; şi 146.*e*).

1. Apollodor II.7.3; Pausanias III.15.3; III.19.7; III.20.5 şi VIII.53.3.
2. Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias VIII.47.4.
3. Apollodor, *loc. cit.* şi III.10.5; Diodor din Sicilia IV.33.
4. Pausanias III.15.7, III.19.7 şi VIII.53.3.

141. Auge

a. Aleos, regele din Tegeea, fiul lui Afeidas, s-a căsătorit cu Neera, o fiică a lui Pereus, care i-a născut pe Auge, Cefeu, Licurg şi Afidamas. Un sanctuar străvechi al Atenei Alea, înălţat de Aleos în Tegeea, încă mai conţine divanul sacru al zeiţei[1].

b. Atunci când, în decursul unei vizite la Delfi, Aleos a fost prevenit de oracol că doi fraţi ai Neerei aveau să moară de mâna fiului fiicei sale, el s-a grăbit să se întoarcă acasă şi a numit-o pe Auge preoteasă a Atenei, ameninţând că o va ucide dacă nu rămânea castă. Nu se ştie precis dacă Heracle a ajuns în Tegeea atunci când a plecat să lupte cu regele Augias sau la întoarcerea lui din Sparta; în orice caz, Aleos l-a primit cu ospitalitate în templul Atenei. Acolo, întărâtat de vin, Heracle a violat-o pe preoteasa-fecioară lângă o fântână care mai poate fi văzută la nord de altar; dar, întrucât Auge nu a protestat, se sugerează adesea că ea a venit fiindcă şi-a dat acolo întâlnire cu el[2].

c. Heracle şi-a continuat drumul, iar în Stimfalos l-a zămislit pe Everes cu Partenope, fiica lui Stimfalos. Dar între timp, asupra Tegeei se abătuseră ciuma şi foametea, iar Aleos, informat de Pythia că în incinta sacră a Atenei fusese comisă o fărădelege, a venit şi a găsit-o pe Auge vizibil însărcinată. Deşi Auge a plâns amarnic şi a declarat că Heracle o violase la beţie, Aleos nu a crezut-o. A târât-o în piaţa publică, unde ea a căzut în genunchi pe locul actualului templu dedicat Ilitiei, faimos pentru statuia „Auge în genunchi”[3]. Fiindu-i ruşine să îşi omoare fiica în public, Aleos l-a însărcinat pe regele Nauplios să o înece. Aşadar, Nauplios a plecat cu Auge spre Nauplia, dar pe Muntele Partenios ea a fost cuprinsă de durerile facerii şi a găsit un pretext oarecare ca să se retragă în pădure. Acolo, a dat naştere unui fiu şi, după ce l-a ascuns într-un desiş, s-a întors la Nauplios, care o aştepta răbdător la marginea

drumului. Dar cum el nu avea nici o intenţie să înece o prinţesă pe care se putea lua un preţ bun la piaţa de sclavi, Nauplios a vândut-o pe Auge unor negustori din Caria care tocmai sosiseră în Nauplia, iar ei, la rândul lor, au vândut-o lui Teutras, regele oraşului Teutrania din Misia[4].

d. Fiul Augei a fost alăptat de o ciută pe Muntele Partenios (unde acum el are o incintă sacră) şi a fost găsit de nişte văcari, care l-au numit Telefos şi l-au dus la stăpânul lor, regele Coritos. În acelaşi timp, printr-o coincidenţă, păstorii lui Coritos l-au găsit şi pe fiul nou-născut al Atalantei, pe care ea i-l zămislise lui Meleagru şi care fusese abandonat pe acelaşi munte: ei l-au numit Partenopeos, adică „fiu al unei fecioare pătrunse", întrucât Atalanta încă mai pretindea că era fecioară[5].

e. Când Telefos a ajuns la vârsta bărbăţiei, s-a dus la Oracolul din Delfi să afle veşti despre părinţii lui. I s-a zis: „Pleacă pe mare şi caută-l pe regele Teutras din Misia". El a găsit-o în Misia pe Auge, acum căsătorită cu Teutras, şi a aflat că era mama lui, iar Heracle, tatăl. Telefos a crezut-o fără să ezite, căci nici o femeie nu îi mai născuse vreodată lui Heracle un fiu care să-i semene leit tatălui său cum îi semăna el. Atunci Teutras i-a dat-o lui Telefos în căsătorie pe Argiope, fiica lui, şi l-a numit moştenitor al regatului[6].

f. Alţii spun că, după ce i-a omorât pe Hipotoos şi pe Nereu, unchii lui materni, Telefos s-a dus, fără să scoată o vorbă, în Misia, în căutarea mamei lui. „Tăcerea lui Telefos" a devenit proverbială, dar Partenopeos a mers împreună cu el, ca purtătorul său de cuvânt[7]. S-a întâmplat ca renumitul argonaut Idas, fiu al lui Afareu, să fie pe punctul de a cuceri tronul din Misia, iar Teutras, disperat, a promis că i-l va ceda lui Telefos şi i-o va da în căsătorie pe fiica lui adoptivă dacă Idas va fi alungat. Atunci Telefos l-a înfrânt pe Idas în prima şi singura bătălie, cu ajutorul lui Partenopeos. Or, fiica adoptivă a lui Teutras nu era alta decât Auge, care nu l-a recunoscut pe Telefos, şi nici el nu ştia că ea e mama lui. Credincioasă amintirii lui Hercule, ea s-a dus în noaptea nunţii în dormitor cu o sabie şi l-ar fi ucis pe Telefos când a venit la ea, dacă zeii nu ar fi trimis un şarpe mare între ei. Înspăimântată, Auge a aruncat sabia şi şi-a mărturisit intenţiile criminale. Apoi l-a invocat pe Heracle, iar Telefos, care fusese pe punctul de a comite un matricid, a strigat atunci: „O, mamă, mama mea!". S-au îmbrăţişat

plângând, iar a doua zi s-au întors în ţinutul lor natal, cu binecuvântarea lui Teutras. Mormântul lui Auge mai poate fi văzut în Pergam, lângă râul Caicos. Locuitorii din Pergam pretind că sunt emigranţi din Arcadia care au traversat în Asia împreună cu Telefos, căruia îi aduc sacrificii ca unui erou[8].

g. Alţii spun că Telefos s-a căsătorit cu Astiohe sau Laodice, o fiică a lui Priam din Troia. Iar alţii, că Heracle se împreunase cu Auge în Troia, atunci când se dusese acolo să ia caii nemuritori ai lui Laomedon. În sfârşit, alţii zic că Aleos i-a închis pe Auge şi pe nou-născutul ei într-un cufăr pe care l-a încredinţat valurilor şi că, sub supravegherea atentă a Atenei, lădiţa a plutit spre Asia Mică şi a fost aruncată pe ţărm la gurile râului Caicos, unde regele Teutras s-a căsătorit cu Auge şi l-a adoptat pe Telefos[9].

h. În timp ce vâna odată pe Muntele Teutras, acest Teutras a urmărit un mistreţ monstruos, care a fugit şi s-a ascuns în templul lui Artemis Ortosia. Teutras era pe punctul de a forţa intrarea, când mistreţul a strigat: „Cruţă-mă, stăpâne! Sunt copilul adoptiv al Zeiţei!”. Teutras nu i-a dat nici o atenţie şi l-a ucis, ofensând-o astfel atât de grav pe Artemis, încât ea a readus mistreţul la viaţă, l-a pedepsit pe Teutras cu puste de lepră şi l-a trimis pe creştetul muntelui lovit de delir. Totuşi, Leucipe, mama lui, a sosit în grabă, însoţită de prezicătorul Poliidos, şi a îmbunat-o pe Artemis cu sacrificii generoase. Teutras s-a lecuit de lepră cu ajutorul unei pietre numite *antipathes*, care se mai găseşte din abundenţă pe vârful Muntelui Teutras; apoi Leucipe a înălţat un sanctuar pentru Artemis Ortosia şi a meşteşugit un mistreţ cu cap de om, cu totul din aur, care, dacă e urmărit, caută refugiu în templu şi rosteşte cuvintele „Cruţă-mă!”[10].

i. Pe când Heracle se afla în Arcadia, el s-a dus pe Muntele Ostracina, unde a sedus-o pe Fialo, fiica eroului Alcimedon. Când ea a născut un fiu, pe nume Aicmagoras, Alcimedon i-a alungat pe amândoi din peştera lui, lăsându-i să moară de foame pe munte. Aicmagoras a plâns scoţând scâncete vrednice de toată mila, încât o gaiţă cuprinsă de compătimire a plecat în zbor la Heracle imitând ţipătul pruncului, şi astfel l-a adus până la copacul sub care Fialo şedea cu un căluş în gură, legată acolo de crudul ei tată. Heracle a eliberat-o, iar copilul a devenit bărbat în toată firea. De atunci, izvorul din apropiere e numit Cissa, de la „gaiţă”[11].

*

1. Divanul Atenei din Tegeea, ca şi pretinsa violare a lui Auge, preoteasa ei, o identifică pe această Atena cu Neit sau Anatha, o Zeiţă-Lună orgiastică ale cărei preotese practicau o căsătorie anuală cu regele sacru ca să asigure o recoltă bogată. Vestigii ale acestui obicei au fost găsite în templul lui Heracle din Roma, unde mireasa lui era numită Acca – omoloaga Zeiţei Albe Acco din Pelopones –, şi în Ierusalim, unde, înainte de reformele religioase ale exilului, se pare că în fiecare lună septembrie se celebra o căsătorie sacră între Marele Preot, reprezentant al lui Iehova, şi zeiţa Anatha. Profesorul Raphael Patai rezumă dovezile căsătoriei din Ierusalim în lucrarea sa *Man and Temple* (pp. 88-94, Londra, 1947). Copiii divini despre care se spunea că s-ar fi născut din astfel de uniri deveneau spiritele grânelor din anul următor; astfel, Atena Alea era o zeiţă a grânelor, patroană a morarilor. Numeroşii fii pe care Heracle i-a zămislit cu nimfele sunt martori ai prevalenţei acestei teorii religioase. Lui i se atribuie o singură fiică infirmă, pe nume Macaria („binecuvântată”).

Mitul lui Auge a fost conceput pentru a explica o emigraţie a arcadienilor în Misia, probabil sub presiunea aheilor, precum şi sărbătorile din Tegeea în cinstea zeului Anului Nou sub înfăţişarea lui de pui de ciută, care, dacă e să judecăm din fragmentul lui Hesiod, erau similare sărbătorilor din Troada.

2. Faptul că Auge şi copilul ei au plutit într-un cufăr pe râul Caicos – scenă ilustrată pe altarul din Pergamon şi pe monedele descoperite acolo – înseamnă doar că acest cult al lui Auge şi al lui Telefos fusese adus în Misia de colonişti din Tegeea şi că Auge, ca Zeiţă a Lunii, trebuia să meargă la festivităţile de Anul Nou în barca ei în formă de lună nouă. Transformarea ulterioară a Atenei din mireasă orgiastică în fecioară-luptătoare a făcut povestea confuză: în unele versiuni, Teutras devine mirele lui Auge, dar în altele el o adoptă cu evlavie. Versiunea lui Hyginus se bazează pe nu se ştie ce piesă de teatru târzie şi fantezistă.

3. Mitul mistreţului de aur se referă în parte la proprietăţile curative ale pietrei *antipathes* de pe Muntele Teutras, dar, poate, şi la un obicei din Misia de a răzbuna moartea lui Adonis, care fusese ucis de Apollo deghizat în mistreţ. S-ar părea că cel care îl

personifica pe Adonis, un bărbat purtând o blană de mistreţ şi cu colţi de aur, era cruţat dacă putea să se adăpostească de urmăritorii lui în sanctuarul lui Artemis, sora lui Apollo. Regii din Tegeea, locul de naştere al lui Auge, par să fi fost ucişi de mistreţi (*151.*2*; 157.*e*).

4. Aventura lui Fialo cu gaiţa este o anecdotă fantezistă ce ar trebui să explice numele izvorului, care e posibil să fi fost consacrat la origine unui clan totemic al gaiţei.

1. Apollodor III.9.1; Pausanias VIII.4.5-6 şi 47.2.
2. Alcidamas, *Odiseu* 14-16; Diodor din Sicilia IV.33; Apollodor II.7.4; Pausanias VIII.4.6 şi 47.3.
3. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*, Apollodor II.7.8; Pausanias VIII.48.5.
4. Calimah, *Imn către Delos* 70; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollodor I.7.4 şi III.9.1.
5. Pausanias VIII.54.5; Apollodor III.9.1; Diodor din Sicilia IV.33; Hyginus, *Fabula* 99.
6. Pausanias X.28.4; Alcidamas, *Odiseu* 14-16; Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
7. Hyginus, *Fabula* 244; Aristotel, *Poetica* 24.1460a; Alexis, citat de Athenaios X.18.421d; Amphis, citat de Athenaios VI.5.224d.
8. Pausanias I.4.6; V.13.2 şi VIII.4.6.
9. Hyginus, *Fabula* 101; Dictis din Creta II.5; Hesiod, *Oxyrhynchus Papyrus* 1359, fragm. 1; Hecateu, citat de Pausanias VIII.4.6; Euripide, citat de Strabon XIII.1.69.
10. Plutarh, *Despre râuri* 21.
11. Pausanias VIII.12.2.

142. Deianira

a. După ce a petrecut patru ani în Feneos, Heracle s-a hotărât să plece din Pelopones. În fruntea unei mari armate de arcadieni, el a navigat spre Calidon, în Etolia, unde s-a stabilit. Dat fiind că acum nu avea nici un fiu legitim şi nici o soţie, el a curtat-o pe Deianira, presupusa fiică a lui Oeneu, ţinându-şi astfel promisiunea faţă de umbra fratelui ei, Meleagru. Dar Deianira era în realitate fiica zeului Dionysos cu Alteea, soţia lui Oeneu, după cum apăruse evident atunci când Meleagru murise, iar Artemis le prefăcuse pe surorile lui, care se tânguiau tot timpul, în bibilici; Dionysos a convins-o atunci pe Artemis să le lase pe Deianira şi pe Gorge, sora ei, să-şi păstreze înfăţişările de om[1].

b. La palatul lui Oeneu din Pleuron au venit mulţi peţitori să ceară mâna minunatei Deianira, care conducea carul şi practica arta războiului, dar toţi au renunţat când s-au văzut rivali ai lui Heracle şi ai Zeului-râu Aheloos. Se ştie bine că nemuritorul Aheloos apare sub trei chipuri: ca taur, ca şarpe pestriţ şi ca om cu cap de taur. Din barba lui încâlcită curg necontenit torente de apă, iar Deianira ar fi preferat să moară decât să se căsătorească cu el[2].

c. Când a fost chemat de Oeneu să îşi susţină cererea, Heracle s-a lăudat că, dacă s-ar căsători cu Deianira, ea nu doar că ar deveni nora lui Zeus, dar s-ar bucura de strălucirea gloriei celor douăsprezece munci ale sale.

Aheloos (acum sub înfăţişare de om cu cap de taur) a râs dispreţuitor, remarcând că el era un personaj bine-cunoscut, tată al tuturor apelor Greciei, nu un străin iute de picior ca Heracle, şi că Oracolul din Dodona le recomandase tuturor să îi aducă sacrificii. Apoi l-a luat în râs pe Heracle: „Ori nu eşti fiul lui Zeus, ori mama ta este adulterină!”.

Heracle s-a încruntat. „Mă pricep mai bine la luptă decât la

vorbe”, a zis, „şi nu voi accepta să-mi insulţi mama!”.

d. Aheloos şi-a aruncat haina verzuie de pe el şi s-a luptat cu Heracle până când a fost aruncat pe spate, după care s-a prefăcut în şarpe pestriţ şi a plecat târându-se.

„Am sugrumat şerpi încă de pe când eram în leagăn!”, a râs Heracle, aplecându-se să îl ia de gât. Dar Aheloos a devenit un taur şi a şarjat; Heracle s-a dat cu agilitate la o parte şi, apucându-l de coarne, l-a izbit de pământ cu atâta putere, încât cornul drept i s-a rupt de tot. Aheloos s-a retras, ruşinat şi nefericit, şi şi-a ascuns rana sub o cunună din ramuri de salcie[3]. Unii spun că Heracle i-a înapoiat cornul rupt în schimbul cornului caprei Amalteea, iar alţii, că acesta a fost prefăcut în cornul Amalteei de naiade şi că Heracle i l-a oferit lui Oeneu ca dar pentru mireasă[4]. Alţii spun că, în timpul celei de-a douăsprezecea munci, Heracle a coborât în Tartar cu cornul umplut de Hesperide cu fructe de aur şi numit acum Cornul Abundenţei, ca dar pentru Plutos, ajutorul lui Tyche[5].

e. După ce s-a căsătorit cu Deianira, Heracle s-a îndreptat împreună cu calidonienii contra oraşului Efira din Tesproţia – numit ulterior Cihiros – şi l-a înfrânt şi ucis pe regele Fileu. Printre ostatici se afla şi fiica lui Fileu, Astiohe, cu care Heracle a devenit tatăl lui Tlepolemos, chiar dacă unii spun că mama lui Tlepolemos fusese Astidamia, fiica lui Amintor, pe care Heracle a răpit-o din Efira, un oraş vestit pentru otrăvurile lui[6].

f. La sfatul unui oracol, Heracle i-a trimis acum vorbă prietenului său Tespius: „Păstrează-i pe şapte dintre fiii tăi în Tespiai, trimite-i pe trei în Teba şi porunceşte-le celorlalţi patruzeci să colonizeze Insula Sardinia!”. Tespius s-a supus. Descendenţii celor care s-au dus la Teba sunt cinstiţi acolo, iar ai celor care au rămas în Tespiai, aşa-numiţii *demuchi*, au guvernat oraşul până recent. În forţele conduse în Sardinia de Iolau se aflau contingente tespiene şi ateniene, aceasta fiind prima expediţie grecească de colonizare în care regii proveneau din stirpe şi neamuri diferite. După ce i-a înfrânt în luptă pe locuitorii Sardiniei, Iolau a împărţit insula în provincii, a plantat măslini şi a făcut-o atât de fertilă, încât de atunci încolo cartaginezii au fost dispuşi să înfrunte mari pericole ca să intre în posesia ei. Iolau a întemeiat oraşul Olbia şi i-a încurajat pe atenieni să ridice oraşul Ogryle. Cu consimţământul fiilor lui Tespius, care îl considerau pe Iolau ca un al doilea tată, el

i-a numit pe coloniști iolarieni, după numele lui; ei încă mai aduc sacrificii lui Iolau Tatăl, așa cum perșii îi aduc lui Cirus Tatăl. S-a spus că Iolau s-a întors în Grecia prin Sicilia, unde s-au stabilit o parte dintre însoțitorii lui, care îi aduc onoruri ritualice de erou; dar, potrivit tebanilor, care probabil știu mai bine, nici un colonist nu s-a mai întors vreodată[7].

g. Trei ani mai târziu, la un ospăț, Heracle s-a înfuriat pe o rudă tânără a lui Oeneu, numit fie Eunomos, fie Eurinomos, Enomos, Archias sau Chaerias, fiul lui Arhiteles, care, zicându-i-se să îi toarne apă pe mâini, l-a stropit neîndemânatic pe picioare. Heracle l-a lovit pe băiat peste urechi mai tare decât voise și l-a omorât. Chiar dacă Arhiteles l-a iertat pentru acest accident, Heracle și-a stabilit pedeapsa cuvenită și a plecat în exil cu Deianira și fiul lor, Hilos, în Trahis, patria lui Ceix, nepotul lui Amfitrion[8].

h. Un accident similar s-a petrecut la Filios, oraș aflat la est de Arcadia, când Heracle s-a întors din Grădina Hesperidelor. Neplăcându-i băutura pusă în fața sa, Heracle l-a lovit pe Cyathos, paharnicul, doar cu un deget; cu toate acestea, l-a ucis. În amintirea lui Cyathos a fost ridicată o capelă în fața templului lui Apollo din Filios[9].

i. Unii spun că Heracle s-a luptat cu Aheloos înainte de uciderea lui Ifitos, care a fost cauza plecării lui în Trahis; alții, că el s-a dus acolo când a fost exilat prima oară din Tirint[10]. În orice caz, el a ajuns cu Deianira la râul Evenos, pe atunci încă adânc, unde centaurul Nesus, pretinzând că avea permisiunea zeilor să treacă lumea de pe un mal pe celălalt, ales tocmai pentru corectitudinea lui, s-a oferit ca pentru o taxă neînsemnată să o ducă pe Deianira pe celălalt mal fără să se ude, în timp ce Heracle urma să treacă râul înot. Heracle a fost de acord și i-a plătit lui Nesus taxa, și-a aruncat măciuca și arcul peste râu, s-a aplecat deasupra apei și a plonjat. Însă Nesus, în loc să se țină de cuvânt, a pornit în goană în direcția opusă cu Deianira în brațe, apoi a aruncat-o jos și a încercat s-o violeze. Ea a țipat după ajutor, iar Heracle, recuperându-și repede arcul, a ochit cu grijă și i-a străpuns lui Nesus pieptul de la o jumătate de milă.

j. Nesus a smuls săgeata și i-a spus Deianirei: „Dacă amesteci sămânța pe care am vărsat-o pe pământ cu sânge din rana mea, apoi adaugi ulei de măsline și ungi în taină cămașa lui Heracle cu

acest amestec, nu vei mai avea vreodată motiv să te plângi de infidelitatea lui”. Deianira a strâns în grabă ingredientele într-un vas, pe care l-a închis şi l-a ţinut lângă ea fără să-i spună un cuvânt lui Heracle despre asta[11].

k. O altă versiune a poveştii este că Nesus i-a oferit Deianirei lână înmuiată în sângele lui şi i-a spus să ţeasă din ea o cămaşă pentru Heracle. O a treia versiune este că el i-a dat cămaşa lui pătată de sânge ca talisman de dragoste şi apoi a fugit la un trib de locrieni din vecinătate, unde a murit datorită rănii; dar trupul lui neîngropat a putrezit la poalele Muntelui Taphiassos, contaminând ţinutul cu mirosul lui otrăvitor – de aceea aceşti locrieni sunt numiţi ozoli („urât mirositori”). Izvorul lângă care a murit încă mai are un miros fetid şi conţine cheaguri de sânge[12].

l. Cu Deianira, Heracle devenise deja tatăl lui Hilos, Ctesipos, Glenos şi Hodites, precum şi al Macariei, singura lui fiică[13].

*

1. Povestea surorilor lui Meleagru este spusă pentru a explica cultul bibilicii al lui Artemis din Leros (*80.*3*).

2. Practicarea de către Deianira a artei războiului o dezvăluie ca reprezentantă a zeiţei preolimpiene a luptei, Atena, la ale cărei căsătorii sacre din diferite aşezări se referă în principal această parte a legendei lui Heracle (*141.*1*).

3. Lupta dintre Heracle şi Aheloos, ca şi cea dintre Tezeu şi Minotaur, ar trebui înţeleasă ca parte a ritualului căsătoriei regale. Taurul şi şarpele reprezentau anul crescător şi anul descrescător – „taurul care este tatăl şarpelui şi şarpele al cărui fiu este taurul” – asupra cărora regele sacru dobândea dominaţie. Un corn de taur, privit din cele mai vechi timpuri ca semn al fertilităţii, îl consacra rege pe candidatul la regalitate care îl câştiga prin lupta fie cu un taur adevărat, fie cu un adversar cu mască de taur. Eroul babilonian Enkidu, fratele geamăn muritor al lui Ghilgameş şi adorator al Reginei Cerului, a prins Taurul Cerului de coarne şi l-a ucis cu sabia; iar câştigarea unui corn al abundenţei a fost o probă în vederea căsătoriei impusă eroului galez Peredur în *Mabinogion* (*148.*5*). În Creta, cultul taurului îi succedase celui al caprei sălbatice, al cărei corn era la fel de potent. Dar se pare că fresca

înfăţişând această înfruntare ritualică a fost interpretată de greci ca luptă a lui Heracle cu râul Aheloos: anume îndiguirea şi construcţia de canale în Paracheloitis, o suprafaţă de pământ formată din aluviunile aduse de Aheloos, care unise în timp Insulele Echinade cu continentul, şi recuperarea ulterioară a unei mari suprafeţe de teren cultivabil. Lui Heracle i se atribuia adesea punerea la cale a unor astfel de fapte (Strabon X.2.19; Diodor din Sicilia IV.35). Este greu de crezut că sacrificiul impus de Oracolul din Dodona era dedicat râului Aheloos; mai probabil, el a fost prescris pentru Ahelois, Zeiţa-Lună „care alungă durerea”.

4. Eunomos şi Cyathus trebuie să fi fost victime băieţi: substituţi ai regelui sacru aflat la sfârşitul domniei.

5. Intenţia lui Nesus de a o viola pe Deianira aminteşte de scenele de dezordine de la nunta lui Piritoos, când Tezeu (un Heracle atenian) a intervenit pentru a o salva pe Hipodamia de agresiunea centaurului Eurition (*102.*d*). Cum centaurii erau reprezentaţi la origine ca oameni-ţap, imaginea pe care se bazează acest incident probabil că o înfăţişase pe regină călărind un rege-ţap, aşa cum o făcea la sărbătorile de la începutul lunii mai celebrate în nordul Europei, înaintea căsătoriei ei sacre; Eurition este „intrusul”, un personaj familiar din comediile lui Aristofan, care încă apare la festivităţile ce însoţesc căsătoria în nordul Greciei. Cel mai timpuriu exemplu mitic de intrus este acelaşi Enkidu: el a întrerupt căsătoria sacră a lui Ghilgameş cu zeiţa din Erech şi l-a provocat la luptă. Un alt intrus este Agenor, care a încercat să i-o ia pe Andromeda lui Perseu la ospăţul de nuntă al acestuia (*73.*l*).

6. Primii colonişti din Sardinia, libienii neolitici, au reuşit să supravieţuiască în regiunile ei muntoase; imigranţii ulteriori – cretani, greci, cartaginezi, romani şi evrei – au încercat să stăpânească zonele de coastă, dar malaria i-a învins mereu. Abia în ultimii câţiva ani mortalitatea a fost controlată prin stropirea bălţilor în care se înmulţesc ţânţarii purtători de malarie.

7. „Ozoli” („urât mirositori”), porecla dată locrienilor stabiliţi lângă Focida pentru a-i deosebi de neamurile lor din Oponte sau Locri Epizefiri, se referea probabil la obiceiul lor de a purta piei de capră netăbăcite, care pe vreme umedă aveau un miros fetid. Locrienii înşişi preferau să derive numele acestora din cuvântul

ozoi, „vlăstari de viţă-de-vie” (Pausanias X.38.1), din cauza primilor butaşi de viţă plantaţi în ţara lor (*38.7).

1. Diodor din Sicilia IV.34; Apollodor I.8.1 şi II.7.5; Bachilide, *Epinikon* V.165 şi urm.; Antoninus Liberalis, *Transformationes* 2.
2. Ovidiu, *Metamorfoze* IX.1-100; Apollodor I.8.1; Sofocle, *Trahinienele* 1 şi urm.
3. Ovidiu, *loc. cit.*; Ephorus, citat de Macrobiu V.18; Tzetzes, *Despre Licofron* 50.
4. Apollodor, *loc. cit.* şi II.7.5; Ovidiu, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.35; Strabon X.2.19.
5. Hyginus, *Fabula* 31; Lactanţiu despre *Tebaida* lui Statius IV.106.
6. Strabon VII.7.5 şi 11; Apollodor II.7.6; Diodor din Sicilia IV.36; Pindar, *Ode olimpianice* VII.23 şi urm., cu scolie; Homer, *Iliada* II.658-60 şi *Odiseea* I.259-61.
7. Apollodor, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.29-30; Pausanias VII.2.2; X.17.4 şi IX.23.1.
8. Diodor din Sicilia IV.36; Apollodor, *loc. cit.*; Tzetzes, *Despre Licofron* 50; Eustathios despre *Iliada* lui Homer p. 1900; Scolie la *Trahinienele* de Sofocle 39.
9. Pausanias II.13.8.
10. Sofocle, *Trahinienele* 1-40; Pausanias I.32.5.
11. Apollodor II.7.6; Sofocle, *Trahinienele* 555-61; Ovidiu, *Metamorfoze* IX.101 şi urm.; Diodor din Sicilia IV.46.
12. Scolie la *Epodele* lui Horaţiu III; Ovidiu, *loc. cit.*; Pausanias X.38.1; Strabon IX.4.8.
13. Apollodor II.7.8; Diodor din Sicilia IV.37; Pausanias I.32.5.

143. Heracle în Trahis

a. Însoţit de aceiaşi aliaţi arcadieni, Heracle a ajuns în Trahis, unde s-a stabilit pentru o vreme sub protecţia lui Ceix. În drum, trecuse prin ţinutul driopilor, dominat de Muntele Parnas, şi îl găsise pe regele Teiodamas, fiul lui Driops, arând cu un plug tras de boi[1]. Fiind înfometat, dar şi în căutarea unui pretext ca să înceapă un război contra driopilor – care, după cum ştia toată lumea, nu aveau nici un drept asupra ţinutului –, Heracle i-a cerut unul dintre boi; dar cum Teiodamas a refuzat, l-a ucis. După ce a tăiat boul şi s-a îndestulat cu carnea lui, Heracle a plecat cu fiul nou-născut al lui Teiodamas, Hilas, a cărui mamă era nimfa Menodice, fiica lui Orion[2]. Dar unii îl numesc pe tatăl lui Hilas Ceix, Eufem sau Teiomenes şi insistă că Teiodamas era plugarul din Rodos care îl blestemase de la distanţă în timp ce Heracle îi sacrifica unul dintre boi[3].

b. Se pare că Filas, succesorul lui Teiodamas, profanase templul lui Apollo din Delfi. Indignat în numele lui Apollo, Heracle l-a ucis pe Filas şi a răpit-o pe fiica lui, Meda; ea i l-a născut pe Antioh, întemeietorul demei ateniene care îi poartă numele[4]. Apoi i-a alungat pe driopi din oraşul lor de pe Muntele Parnas şi l-a dat malienilor care ajutaseră la cucerirea lui. Pe cei mai de seamă dintre ei i-a dus la Delfi şi i-a făcut sclavii altarului; dar, dat fiind că Apollo nu avea ce să facă cu ei, au fost trimişi în Pelopones, unde au încercat să obţină bunăvoinţa lui Euristeu, Marele Rege. La ordinul acestuia şi cu ajutorul altor compatrioţi fugari, ei au construit trei oraşe: Asine, Hermione şi Eion. Dintre driopii rămaşi, unii au fugit în Eubeea, alţii în Cipru şi pe Insula Cintos. Însă doar bărbaţii din Asine se mai mândresc că sunt urmaşii lor; ei i-au construit un sanctuar strămoşului lor Driops, cu o statuie străveche, şi celebrează mistere în cinstea lui din doi în doi ani[5].

c. Driops era fiul lui Apollo cu Dia, o fiică a regelui Licaon, de teama căruia ea a ascuns copilul într-un stejar scorburos; de aici şi numele lui. Unii spun că Driops însuşi şi-a dus oamenii de la râul Sperheios din Tesalia în Asine şi că el era fiul lui Sperheios cu nimfa Polidora[6].

d. O dispută referitoare la hotare a apărut între dorienii din Hestieotis, conduşi de regele Egimios, şi lapiţii de pe Muntele Olimp, foşti aliaţi ai driopilor, al căror rege era Coronos, un fiu al lui Ceneu. Depăşiţi numeric cu mult de lapiţi, dorienii au fugit la Heracle şi au cerut ajutor, oferindu-i în schimb o treime din regatul lor; atunci Heracle şi aliaţii lui arcadieni i-au înfrânt pe lapiţi, i-au ucis pe Coronos şi pe cei mai mulţi dintre supuşii lui şi i-au constrâns să părăsească pământul disputat. Unii dintre ei s-au stabilit în Corint. Atunci Egimios a luat treimea lui Heracle spre păstrare, pentru descendenţii lui[7].

e. Heracle a ajuns apoi în Itone, un oraş din Ftiotida, unde se află străvechiul templu al Atenei. Aici s-a întâlnit cu Cicnos, un fiu al lui Ares şi al Pelopiei, care oferea întotdeauna recompense de preţ oaspeţilor care îndrăzneau să se lupte cu el într-un duel de care. Întotdeauna victorios, Cicnos le reteza capetele învinşilor şi le folosea craniile pentru a împodobi templul tatălui său, Ares. Printre altele, acesta nu era acel Cicnos zămislit de Ares cu Pirene, care se prefăcuse în lebădă la moarte[8].

f. Apollo, pe care Cicnos ajunsese să îl irite, deoarece acosta şi răpea cirezile de vite trimise spre sacrificare la Delfi, l-a incitat pe Heracle să accepte provocarea lui Cicnos. S-a convenit ca Heracle să fie însoţit de Iolau, conducătorul carului său, iar Cicnos, de tatăl lui, Ares. Deşi nu era stilul său de luptă obişnuit, Heracle şi-a luat jambierele de bronz lustruite pe care Hefaistos le făcuse pentru el, platoşa de aur ciudat ornamentată pe care i-o dăruise Atena şi o pereche de apărătoare de fier pentru umeri. Înarmat cu arc şi săgeţi, lance, coif şi un scut solid pe care Hefaistos i-l furnizase la comanda lui Zeus, s-a urcat cu uşurinţă în carul lui.

g. Atena a coborât din Olimp şi l-a avertizat pe Heracle că, deşi Zeus îi dăduse puterea de a-l ucide şi a-l prăda pe Cicnos, el trebuia să se apere în faţa lui Ares şi, chiar dacă va învinge, nu trebuia să îi ia acestuia nici caii, nici splendida lui armură. Apoi a urcat alături de Heracle şi Iolau, agitându-şi aegisul, iar Pământul-Mamă a

gemut în timp ce carul a luat viteză. Cicnos a mânat în aşa fel încât să îi întâmpine în plină viteză şi atât el, cât şi Heracle au fost aruncaţi la pământ de şocul ciocnirii lor, lance contra scut. Însă au sărit amândoi în picioare şi, după o luptă scurtă, Heracle l-a împuns pe Cicnos în gât. Apoi s-a întors îndrăzneţ spre Ares, care a aruncat spre el o lance, dar Atena a abătut-o într-o parte, încruntându-se furioasă. Ares s-a repezit spre Heracle cu sabia în mână, dar nu i-a fost de nici un folos, fiind rănit la coapsă, iar Heracle l-ar fi lovit din nou pe când era întins la pământ dacă Zeus nu i-ar fi despărţit pe combatanţi cu un fulger. Heracle şi Iolau au jefuit atunci cadavrul lui Cicnos şi şi-au reluat călătoria întreruptă, în timp ce Atena l-a dus pe Ares, leşinat, în Olimp. Cicnos a fost îngropat de Ceix în valea râului Anauros, dar, la porunca lui Apollo, râul s-a umflat şi i-a măturat piatra funerară[9].

h. Însă unii spun că Cicnos a trăit în Amphanae şi că Heracle l-a străpuns cu o săgeată lângă râul Peneu sau în Pegasae[10].

i. În timp ce trecea prin Pelasgiotis, Heracle a ajuns în Ormenion, un orăşel de la poalele Muntelui Pelion, unde regele Amintor a refuzat să i-o dea pe fiica lui, Astidamia. „Eşti căsătorit deja”, i-a zis, „şi ai trădat mult prea multe prinţese ca eu să-ţi mai încredinţez încă una”. Heracle a atacat oraşul şi, după ce l-a ucis pe Amintor, a răpit-o pe Astidamia, care i l-a născut pe Ctesipos sau, spun unii, pe Tlepolemos[11].

*

1. Sacrificarea de către Heracle a unui bou de jug, blestemul lui Teiodamas şi apariţia nou-născutului Hilas dintr-o brazdă sunt toate părţi ale ritualului preelenic de semănat. Sângele de bou o împacă pe Zeiţa Pământului, blestemele îndepărtează furia divină de seminţele încolţite, copilul reprezintă recolta viitoare – adică Plutos, pe care Demetra i l-a născut lui Iasios după ce s-au împreunat pe câmpul arat de trei ori (*24.*a*). Teiodamas este spiritul vechiului an, acum distrus. Lamentaţiile anuale pentru spiritul osândit al copacului, Hilas (*150.*d-e*), au fost confundate aici cu lamentaţiile pentru spiritul osândit al grânelor.

2. Este probabil ca alungarea driopilor din Parnas de către Heracle, cu ajutor dorian, şi emigrarea lor în sudul Greciei să fi

avut loc în secolul al XII-lea î.Hr., înainte de invazia doriană în Pelopones (*146.*1*). Lupta lui împotriva lui Cicnos aminteşte de cursa lui Pelops împotriva lui Enomaos (*109.*d-j*), un alt fiu al lui Ares, la fel de renumit ca vânător de capete. În ambele cazuri, într-unul din carele de concurs se afla o femeie – Hipodamia, fiica lui Enomaos (obiectul disputei lui cu Pelops) – şi Atena, care par să fie acelaşi personaj – anume mireasa destinată noului rege. Asemenea spartanului Polideuces, Cicnos este un rege al cultului lebedei al cărei suflet zboară spre cealaltă lume din Nordul Îndepărtat (*161.*4*).

3. Numele lui Egimios – dacă înseamnă „a juca rolul unui ţap" – sugerează ideea că el participa la căsătoria din ajun de Armindeni a unui ţap cu regina tribală şi că, în războiul împotriva lapiţilor din nordul Tesaliei, dorienii lui au luptat alături de centauri, inamicii ereditari ai lapiţilor, care, asemenea satirilor, sunt zugrăviţi în operele de artă timpurii drept oameni-ţap (*142.*5*).

4. Cipselos, tiranul din Corint vestit pentru cufărul lui sculptat, revendica descendenţa din casa regală lapită a lui Ceneu (*78.*1*).

1. Diodor din Sicilia IV.36; Probus despre *Georgicele* lui Vergiliu III.6; Scolie la Apollonios din Rodos I.131.
2. Apollodor II.7.7; Apollonios din Rodos I.1212 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 14.
3. Antoninus Liberalis 26, citându-l pe Nicander; Hellanicos, citat în scolia la Apollonios din Rodos I.131 şi 1207; Filostrat, *Eikones* II.24.
4. Diodor din Sicilia IV.37; Pausanias I.5.2.
5. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Herodot VIII.46; Pausanias IV.34.6 şi VIII.34.6.
6. Tzetzes, *Despre Licofron* 480; Aristotel, citat de Strabon VIII.6.13; Antoninus Liberalis, *Transformationes* 32.
7. Apollodor II.7.7; Diodor din Sicilia IV.37.
8. Euripide, *Heracle* 389-93; Pausanias I.27.7; Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar II.82 şi X.15; Eustathios despre *Iliada* lui Homer p. 254.
9. Hesiod, *Scutul lui Heracle* 57-138 şi 318-480; Hyginus, *Fabula* 31; Apollodor II.7.7; Diodor din Sicilia IV.37; Euripide, *loc. cit.*
10. Pausanias I.27.7; Hesiod, *Scutul lui Heracle* 318-480.
11. Diodor din Sicilia IV.37; Strabon IX.5.18; Apollodor III.13.8 şi II.7.7-8; Pindar, *Ode olimpianice* VII.23 şi urm., cu scolie.

144. Iole

a. În Trahis, Heracle a strâns o armată de arcadieni, melieni şi locrieni epicnemizi şi a pornit contra Ehaliei, ca să se răzbune pe regele Euritos, cel care refuzase să i-o predea pe prinţesa Iole, câştigată în mod corect la o întrecere cu arcul; dar el le-a spus aliaţilor săi că Euritos cerea în mod nedrept tribut de la eubeeni. Heracle s-a năpustit asupra oraşului, i-a ciuruit pe Euritos şi pe fiul lui cu săgeţi şi, după ce i-a îngropat pe unii dintre tovarăşii lui căzuţi în luptă, anume pe Hipasos, fiul lui Ceix, şi pe Argeios şi Melas, fiii lui Licimnios, a prădat Ehalia şi a luat-o pe Iole ostatică[1]. În loc să îi cedeze lui Heracle, Iole i-a permis acestuia să îi ucidă întreaga familie chiar sub ochii ei, apoi a sărit de pe zidul oraşului, dar a supravieţuit, deoarece fustele i-au fost umflate de vânt şi au încetinit căderea. Heracle i-a trimis-o Deianirei, în Trahis, împreună cu alte femei din Ehalia, în timp ce el s-a dus pe promontoriul Kenaion din Eubeea[2]. Ar trebui spus că, atunci când îşi luase rămas-bun de la Deianira, Heracle divulgase o profeţie: anume că la capătul a cincisprezece luni, el era sortit fie să moară, fie să îşi petreacă restul vieţii într-un repaus desăvârşit. Vestea îi fusese dată de porumbiţele gemene ale străvechiului Oracol al stejarului din Dodona[3].

b. Nu se ştie clar despre care oraş Ehalia este vorba în această legendă: cel mesenian, tesalian, eubeean, trahinian sau etolian[4]. Cel mai probabil este Ehalia din Mesenia, de vreme ce tatăl lui Euritos, Melaneu, regele dropilor – un arcaş abil, numit din acest motiv fiu al lui Apollo –, ajunsese în Mesenia sub domnia lui Perieres, fiu al lui Eol, care i-a oferit Ehalia ca reşedinţă. Ehalia a fost numită după soţia lui Melaneu. Aici, într-o pădure sacră de chiparoşi, lui Euritos îi erau aduse sacrificii consacrate eroilor, iar oasele lui erau păstrate într-o urnă de bronz; aceste sacrificii

precedau Misterele Marii Zeiţe. Alţii însă identifică Ehalia cu Andania, la o milă depărtare de pădurea de chiparoşi, unde fuseseră ţinute cândva Misterele. Euritos era unul dintre eroii pe care mesenienii i-au invitat să locuiască printre ei atunci când Epaminonda le-a redat patrimoniul lor din Pelopones[5].

*

1. Euritos refuzase să o cedeze pe Iole pe motiv că Heracle fusese sclav (*135.*a*). Deşi saltul sinucigaş al lui Iole este plauzibil – fustele miceniene aveau formă de clopot, iar tatăl meu văzuse cândva o sinucidere din epoca victoriană eşuată din pricina unei crinoline enorme –, cel mai probabil povestea a fost dedusă dintr-o reprezentare miceniană a zeiţei plutind deasupra unei armate în timp ce aceasta îi ataca oraşul. Numele Ehalia, „casa făinii”, indică faptul că zeiţa în cinstea căreia se ţineau misterele era Demetra.

1. Athenaios XI.461; Apollodor II.7.7.
2. Nicias din Mallus, citat de Plutarh, *Vieţi paralele* 13; Hyginus, *Fabula* 35; Sofocle, *Trahinienele* 283 şi urm.; Apollodor, *loc. cit.*
3. Sofocle, *Trahinienele* 44-5.
4. Homer, *Iliada* II.596 şi 730; *Odiseea* XXI.13-14; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.291; Strabon IX.5.17 şi X.1.10.
5. Antoninus Liberalis, *Transformationes* 4; Pausanias IV.2.2; 3.6; 33.5-6 şi 27.4; Strabon X.1.18.

145. Apoteoza lui Heracle

a. După ce a consacrat sanctuare de marmură şi o dumbravă sacră tatălui său, Zeus, la Capul Kenaion, Heracle a pregătit un sacrificiu drept recunoştinţă pentru cucerirea Ehaliei. El îl trimisese deja pe Lihas să îi ceară Deianirei o cămaşă frumoasă şi o mantie de felul celor pe care le purta în mod obişnuit în asemenea ocazii[1].

b. Instalată comod în Trahis, Deianira se resemnase deja cu obiceiul lui Heracle de a avea amante, iar când şi-a dat seama că Iole era ultima dintre ele, a simţit mai curând milă decât ranchiună faţă de frumuseţea ei fatală care fusese cauza ruinării Ehaliei. Dar era oare cu putinţă ca Heracle să se aştepte ca ea şi Iole să trăiască sub acelaşi acoperiş? De vreme ce nu mai era tânără, Deianira s-a hotărât să folosească presupusul talisman de dragoste al lui Nesus pentru a păstra afecţiunea soţului ei. I-a ţesut deci o cămaşă nouă pentru sacrificiu, pentru ca el să revină acasă viu şi nevătămat, apoi a scos sigiliul care astupa ferm vasul, a muiat un smoc de lână în amestec şi a frecat cu el cămaşa. Când a sosit Lihas, a pus cămaşa într-o casetă pe care i-a dat-o, spunând: „Pentru nimic în lume să nu expui cămaşa la lumină sau căldură înainte ca Heracle s-o poarte la sacrificiu”. Lihas plecase deja în mare grabă atunci când Deianira, privind spre smocul de lână pe care îl aruncase în curtea însorită, s-a îngrozit văzând cum lâna arde ca rumeguşul, în timp ce din dalele de piatră se înălţa o spumă roşie. Dându-şi seama că Nesus o înşelase, a trimis un curier iute ca fulgerul care să îl oprească pe Lihas şi, blestemându-şi nesăbuinţa, a jurat că, dacă Heracle avea să moară, ea să nu-i supravieţuiască[2].

c. Curierul a ajuns prea târziu la Capul Kenaion. Heracle îmbrăcase deja cămaşa şi sacrifica doisprezece tauri de un alb imaculat, ca prime roade ale prăzii sale: cu totul, dusese la altar o

turmă de o sută de felurite cornute. Tocmai turna vin pe altare dintr-un bol şi arunca arome de pin în flăcări, când a scos brusc un strigăt, ca şi cum ar fi fost muşcat de un şarpe. Căldura topise otrava Hidrei amestecată cu sângele lui Nesus şi acum se scurgea prin toate membrele lui Heracle, arzându-i carnea. În curând, durerea a devenit de nesuportat, iar Heracle a răsturnat altarele, urlând de suferinţă. A încercat să-şi smulgă cămaşa, dar era lipită de el atât de strâns, încât se desprindea odată cu carnea, dezgolindu-i oasele. Sângele îi curgea şuierător şi bolborosea ca apa de izvor atunci când se cufundă în ea o bucată de metal înroşit, pentru călire. S-a aruncat cu capul înainte în cel mai apropiat pârâu, dar otrava ardea cu atât mai aprig; de atunci, apele acelea au fost întotdeauna fierbinţi şi sunt numite Termopile, adică „strâmtoare fierbinte”[3].

d. Alergând pe munte şi smulgând copacii pe lângă care trecea, Heracle a dat de Lihas, care era îngrozit şi stătea ghemuit în scobitura unei stânci, strângându-şi genunchii cu mâinile. În zadar a încercat Lihas să se disculpe: Heracle l-a apucat, l-a învârtit de trei ori pe deasupra capului şi l-a aruncat în Marea Eubeei. Iar acolo s-a metamorfozat: a devenit o stâncă având formă de om, ce iese puţin deasupra valurilor şi pe care marinarii încă o numesc Lihas, temându-se să calce pe ea deoarece cred că e simţitoare. Armata, care privea de la distanţă, a scos un strigăt puternic de lamentare, dar nimeni nu a îndrăznit să se apropie până când Heracle, care se zvârcolea în chinuri, l-a chemat pe Hilos şi a cerut să fie dus de acolo, ca să moară în singurătate. Hilos l-a dus la poalele Muntelui Oeta din Trahis (regiune vestită pentru spânzul ei alb), dat fiind că Oracolul din Delfi le indicase deja lui Licimnios şi Iolau acel loc ca scenă destinată morţii prietenului lor[4].

e. Îngrozită de veşti, Deianira s-a spânzurat sau, spun unii, s-a înjunghiat cu o sabie în patul conjugal. Singurul gând al lui Heracle fusese ca, înainte să moară, să o pedepsească, dar când Hilos l-a încredinţat că ea era nevinovată, după cum o dovedise sinuciderea sa, el a oftat a iertare şi şi-a exprimat dorinţa ca Alcmene şi toţi fiii lui să se adune ca să îi asculte ultimele cuvinte. Dar Alcmene era în Tirint cu unii dintre copiii lui, iar cei mai mulţi se stabiliseră în Teba. Astfel, el a putut să-i spună doar lui Hilos profeţia lui Zeus, acum împlinită: „Nici un om viu nu-l va putea ucide vreodată pe

Heracle; pieirea îi va veni de la un duşman mort”. Atunci Hilos a cerut instrucţiuni şi i s-a spus: „Jură pe capul lui Zeus că mă vei duce pe cel mai înalt pisc al acestui munte, iar acolo mă vei arde, fără lamentaţii, pe un rug din ramuri de stejar şi trunchiuri de măslin sălbatic de parte bărbătească. Jură şi că o vei lua pe Iole de soţie de cum vei avea vârsta potrivită pentru căsătorie”. Deşi scandalizat de aceste cereri, Hilos a promis să respecte voinţa lui Heracle[5].

f. După ce totul a fost pregătit, Iolau şi însoţitorii lui s-au retras la oarece distanţă, în timp ce Heracle s-a suit pe rugul funerar şi a dat ordin tuturor ca acesta să fie aprins. Dar nimeni nu a îndrăznit să se supună, până când un păstor eolian aflat în trecere, pe nume Peas, i-a poruncit lui Filoctet, fiul lui cu Demonasa, să facă aşa cum ceruse Heracle. Recunoscător, Heracle i-a lăsat moştenire lui Filoctet tolba, arcul şi săgeţile, iar când flăcările au început să se ridice, a aşezat pielea de leu peste podiumul din vârful rugului şi s-a întins pe jos, cu măciuca drept pernă, părând la fel de fericit ca un oaspete încununat cu flori, înconjurat de cupele cu vin. Atunci, din cer au căzut fulgere şi au transformat pe dată rugul în cenuşă[6].

g. În Olimp, Zeus era fericit că fiul lui preferat se comportase atât de nobil. „Partea nemuritoare a lui Heracle”, a anunţat el, „e la adăpost de moarte, iar eu îl voi întâmpina curând în acest loc binecuvântat. Dar chiar dacă cineva de aici suferă din pricina zeificării lui, acel zeu sau acea zeiţă trebuie totuşi să o aprobe, fie că vrea sau nu!”.

Toţi olimpienii au consimţit, iar Hera a hotărât să uite afrontul care îi era adresat în mod evident, deoarece pusese deja la cale ca Filoctet să fie pedepsit pentru actul lui de binefacere – a fost muşcat de o viperă din Lemnos.

h. Fulgerele arseseră partea muritoare a lui Heracle. Alcmene nu îl mai putea recunoaşte, dar, asemenea unui şarpe care şi-a lepădat pielea, Heracle a apărut în toată splendoarea în faţa tatălui său divin. Un nor l-a ascuns privirii tovarăşilor săi în timp ce, printre bubuituri de tunet, Zeus îl urca la cer în carul lui tras de patru cai, unde Atena l-a luat de mână şi l-a prezentat solemn celorlalte zeităţi[7].

i. Or, Zeus îl sortise pe Heracle să fie unul dintre cei Doisprezece Olimpieni, dar nu voia să alunge pe nimeni din grupul existent de

zei ca să îi facă loc. Prin urmare, a convins-o pe Hera să îl adopte pe Heracle printr-o ceremonie a renaşterii: adică să se ducă în pat, să se prefacă a fi în chinurile facerii şi apoi să îl scoată de sub fustă – acesta fiind ritualul de adopţie încă în uz în rândul multor triburi barbare. De atunci, Hera l-a considerat pe Heracle ca fiu al ei şi l-a iubit mai mult decât pe oricare altul în afară de Zeus. Toţi nemuritorii i-au urat bun venit, iar Hera l-a căsătorit cu Hebe, frumoasa ei fată, care i-a născut cu el pe Alexiares şi Anicetos. Iar Heracle a câştigat cu adevărat recunoştinţa Herei în timpul revoltei giganţilor, când l-a ucis pe Pronomos, cel care încercase să o violeze[8].

j. Heracle a devenit portarul cerului şi nu oboseşte niciodată să stea la porţile Olimpului, la căderea nopţii, aşteptând-o pe Artemis să se întoarcă de la vânătoare. El o întâmpină voios şi scoate grămezile de vânat din carul ei, încruntându-se şi făcând cu degetul un semn dezaprobator dacă găseşte doar capre şi iepuri inofensivi. „Vânează mistreţi”, îi spune, „căci culcă la pământ recoltele şi smulg din rădăcini copacii din livezi; vânează tauri, căci omoară oameni, lei şi lupi! Dar ce rău ne-au făcut caprele şi iepurii?”. Apoi jupoaie animalele şi mănâncă lacom orice bucăţică gustoasă care îi face cu ochiul[9]. Dar, în timp ce Heracle cel nemuritor se ospătează la masa divină, umbra lui muritoare păşeşte maiestuos prin Tartar, printre morţii care se agită, cu arcul ridicat şi săgeata fixată în coardă. De umăr îi atârnă o curea de aur împodobită cu lei fioroşi, cu urşi, mistreţi şi scene de luptă şi măcel[10].

k. Atunci când Iolau şi însoţitorii lui s-au întors în Trahis, Menetios, fiul lui Actor, a sacrificat un berbec, un taur şi un mistreţ lui Heracle şi a instituit pentru el un cult de erou în oraşul Opus din Locrida. Curând l-au urmat tebanii, dar atenienii, conduşi de locuitorii din Maraton, au fost cei dintâi care l-au venerat ca zeu, iar acum întreaga omenire urmează exemplul lor glorios[11]. Festos, fiul lui Heracle, a văzut că sicionii îi ofereau tatălui său rituri de erou, dar el a insistat să îi aducă sacrificii ca unui zeu. Este motivul pentru care locuitorii din Sicion, atunci când sacrifică un miel, îi ard coapsele pe altarul zeului Heracle, dar consacră o parte din carnea lui eroului Heracle. În Oeta, Heracle este venerat sub numele de Cornopion, deoarece a alungat lăcustele care erau pe

cale să devasteze oraşul, dar ionienii din Eritreea îl venerează ca Heracle Ipoctonos, deoarece a distrus viermii *ipes* care distrug viţa-de-vie în aproape oricare altă regiune.

l. Se spune că o statuie din Tyr a lui Heracle, aflată acum în altarul lui din Eritreea, îl reprezintă pe Heracle Dactylul. Ea a fost găsită pe o plută în Marea Ioniană, în largul Capului Mesate, exact la mijlocul distanţei dintre portul Eritreea şi Insula Chios. Atât locuitorii din Eritreea, cât şi cei din Chios s-au străduit din răsputeri să tragă pluta pe ţărmul lor – dar fără succes. În cele din urmă, un pescar din Eritreea, pe nume Formio, care îşi pierduse vederea, a visat că femeile din Eritreea trebuiau să împletească o frânghie din şuviţele lor de păr, frânghia cu care bărbaţii aveau să poată trage pluta la mal. Femeile dintr-un clan trac care se stabilise în Eritreea au făcut întocmai şi pluta a fost trasă la ţărm, iar acum doar descendenţilor acestora li se permite să intre în altarul în care se află frânghia. Formio şi-a redobândit vederea, menţinându-şi-o până la sfârşitul vieţii12.

*

1. Înainte să îl sacrifice şi să îl facă astfel nemuritor pe regele sacru – aşa cum Calipso a promis să îl facă nemuritor pe Odiseu (*170.*w*) –, regina trebuie să îl fi despuiat de veşminte şi de însemnele regalităţii. Aici nu sunt menţionate flagelările şi mutilările pe care regele le avea de suferit înainte să fie aşezat pe rugul funerar spre a fi imortalizat, dar reprezentările din care pare să fie dedusă povestea probabil că îl înfăţişează sângerând şi în agonie, în timp ce se zbate în cămaşa albă de in care îl consacra Zeiţei Morţii.

2. Tradiţia conform căreia Heracle a murit pe promontoriul Kenaion a fost reconciliată cu o alta, conform căreia ar fi murit pe Muntele Oeta, unde unele inscripţii şi statuete vechi arată că regele sacru a continuat să fie ars simbolic timp de secole după ce a încetat să fie ars la propriu. Stejarul este lemnul pentru focul în aer liber de la mijlocul verii; măslinul sălbatic este lemnul Anului Nou, când regele îşi începea domnia prin alungarea spiritelor vechiului an. Peas sau Filoctet, cel care a aprins rugul funerar, este geamănul şi succesorul regelui; el îi moşteneşte armele şi patul – căsătoria lui

Iole cu Hilos trebuie interpretată în acest mod – şi moare la sfârşitul anului din cauza unei muşcături de şarpe.

3. Anterior, sufletul lui Heracle se dusese în Paradisul vestic al Hesperidelor sau în castelul de argint, Corona Borealis, de dincolo de Vântul de Nord – o legendă pe care Pindar a inclus-o, din motive de neînţeles, într-o scurtă expunere a muncii a treia (*125.*b*). Primirea lui în Paradisul olimpian – unde nu a obţinut însă vreodată un loc printre cei Doisprezece Zei, cum a reuşit Dionysos (*27.*5*) – este o concepţie târzie. Este posibil ca ea să se bazeze pe o interpretare eronată a aceleiaşi fresce sacre care prezintă căsătoria lui Peleu cu Thetis (*81.*1-5*), aşa-numita răpire a lui Ganimede (*29.*1*) şi înarmarea lui Heracle (*123.*1*). Această frescă trebuie să o fi înfăţişat pe Atena, sau Hebe, ca tânără regină şi mireasă, cum îl prezintă pe rege celor doisprezece martori ai căsătoriei sacre, fiecare reprezentând un clan al unei confederaţii religioase sau o lună a anului sacru; regele renăştea ritual fie dintr-o iapă, fie (ca aici) dintr-o femeie. Heracle apare ca portar ceresc deoarece murise la mijlocul verii – anul fiind asemănat cu o uşă de stejar care se roteşte pe balamale, deschisă la maxim la vremea solstiţiului din mijlocul verii, apoi închizându-se treptat, pe măsură ce ziua se scurta (*White Goddess*, pp. 175-7). Ceea ce l-a împiedicat pe Heracle să devină un olimpian în toată puterea cuvântului pare să fi fost autoritatea lui Homer: *Odiseea* consemnase prezenţa umbrei lui în Tartar.

4. Dacă statuia lui Heracle din Eritreea provenea din Tyr, frânghia din templu trebuie să fi fost împletită nu din părul femeilor, ci din părul tuns al regelui sacru, înainte de moartea lui de la solstiţiul de iarnă – aşa cum Dalila i-a tăiat părul lui Samson, un erou solar din Tyr. Un erou solar similar era sacrificat de femeile trace care îi adoptaseră cultul (*28.*2*). Probabil că statuia era trasă pe o plută pentru a evita ca ea să confere sacralitate unei nave comerciale şi, astfel, să o facă să fie retrasă din circuitul comercial. „Ipoctonos” poate să fi fost o variantă locală a numelui mai obişnuit al lui Heracle: Ophioctonos, „ucigător de şerpi”. Regenerarea lui prin moarte, „asemenea unui şarpe care îşi leapădă pielea”, era o figură de stil împrumutată din *Cartea morţilor* egipteană; se considera că şerpii aveau puterea să evite bătrâneţea prin lepădarea pieii, în greacă „piele lepădată de şarpe”

şi „bătrâneţe” fiind amândouă *geros* (*160.*11*). El urcă la cer într-un car tras de patru cai ca erou solar şi patron al Jocurilor Olimpice; fiecare cal reprezintă unul din cei patru ani dintre Jocuri sau un anotimp al unui an împărţit de echinocţii şi solstiţii. O statuie pătrată a soarelui, venerată ca Heracle Salvatorul, se înălţa în curtea templului Marii Zeiţe din Megalopolis (Pausanias VIII.31.4); era probabil un altar străvechi, asemenea mai multor blocuri pătrate găsite în palatul din Cnosos, iar un altul găsit în curtea vestică a palatului din Festos.

5. Se poate însă ca Hebe, mireasa lui Heracle, să nu fie zeiţa încarnând tinereţea, ci o zeitate menţionată în *Imurile orfice* (48 şi 49): Hipta, Mama Pământului, căreia i-a fost încredinţat Dionsysos. Proclus spune (*Contra lui Timaios* II.124c) că ea îl purta pe cap, într-un coş de vânturat. Hipta este asociată cu Zeus Sabazios (*27.*3*) în două inscripţii vechi din Meonia, pe vremea aceea locuită de un trib lidio-frigian, iar profesorul Kretschmer a identificat-o cu zeiţa Hepa, Hepit sau Hebe din Mitanni, menţionată în textele de la Boghaz-Keui şi adusă în Meonia, se pare, din Tracia. Dacă Heracle s-a căsătorit cu această Hebe, mitul se referă la acel Heracle care a făcut fapte măreţe în Frigia (*131.*h*), Misia (*131.*e*) şi Lidia (*136.*a-f*); iar el poate fi identificat cu Zeus Sabazios. Hipta era bine-cunoscută în întregul Orient Mijlociu. Un basorelief din Hattusa, în Licaonia (*13.*2*), o înfăţişează călare pe un leu, pe cale să celebreze o căsătorie sacră cu zeul hitit al furtunii. Ea este numită acolo Hepatu, despre care se spune că e un cuvânt hurrian, iar profesorul B. Hrozný (*Civilization of the Hittites and Subareans*, cap. XV) o identifică cu Hawwa, „mama tuturor vieţuitoarelor”, care apare în *Geneză* ca Eva. Hrozný îl menţionează pe prinţul canaanit din Ierusalim Abdihepa, iar Adam, care s-a căsătorit cu Eva, a fost eroul tutelar al Ierusalimului (Ieronim, *Comentariu la Epistola către efeseni* V.15).

1. Sofocle, *Trahinienile* 298 şi 752-4; Apollodor II.7.7; Diodor din Sicilia IV.38.
2. Sofocle, *Trahinienele* 460-751; Hyginus, *Fabula* 36.
3. Sofocle, *Trahinienele* 756 şi urm.; Nonnos-Westermann, *Mythographi Graeci*: *Appendix Narrationum* XXVIII.8; Tzetzes, *Despre Licofron* 50-51.

4. Ovidiu, *Metamorfoze* IX.155 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 36; Sofocle, *Trahinienele* 783 şi urm.; Apollodor II.7.7; Plinius, *Naturalis historia* XXV.21; Diodor din Sicilia IV.38.
5. Apollodor, *loc. cit.*; Sofocle, *Trahinienele* 912 până la final.
6. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 102; Ovidiu, *Metamorfoze* IX.299 şi urm.
7. Ovidiu, *Metamorfoze* IX.241-73; Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.*; Pausanias III.18.7.
8. Diodor din Sicilia IV.39; Hesiod despre Onomacritos, *Fragmente*, ed. Evelyn-White pp. 615-16, Loeb; Pindar, *Ode isthmianice* IV.59 şi *Ode nemeene* X.18; Apollodor, *loc. cit.*; Sotas din Byzantium, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 1349-50.
9. Calimah, *Imn către Artemis* 145 şi urm.
10. Homer, *Odiseea* XI.601 şi urm.
11. Diodor din Sicilia IV.39; Pausanias I.15.4.
12. Pausanias II.10.1; IX.27.5 şi VII.5.3; Strabon XIII.1.64.

146. Copiii lui Heracle

a. Alcmene, mama lui Heracle, a plecat în Tirint, luând cu ea pe câţiva dintre fiii ei; alţii erau încă la Teba şi în Trahis. Euristeu hotărâse să-i alunge pe toţi din Grecia, înainte ca ei să ajungă la vârsta când ar putea să-l detroneze. Drept urmare, i-a trimis un mesaj lui Ceix, cerându-i să-i extrădeze nu doar pe Heraclizi, ci şi pe Iolau, pe toţi cei din casa lui Licimnios şi pe ceilalţi aliaţi de-ai lui Heracle din Arcadia. Prea slabi ca să i se împotrivească lui Euristeu, toţi au plecat din Trahis – căci Ceix le-a zis că nu putea să-i ajute – şi s-au dus prin marile oraşe din Grecia ca pelegrini, cerând ospitalitate. Doar atenienii conduşi de Tezeu au îndrăznit să îl sfideze pe Euristeu: simţul lor înnăscut pentru dreptate a prevalat când i-au văzut pe Heraclizi stând în Sanctuarul Milei[1].

b. Tezeu i-a aşezat pe Heraclizi şi pe însoţitorii lor în Tricoritos – oraş din tetrapolisul atic –, refuzând să îi predea lui Euristeu, aceasta fiind prima cauză a războiului dintre Atena şi Pelopones. Căci, după ce toţi Heraclizii au ajuns la vârsta bărbăţiei, Euristeu a strâns o armată şi s-a pornit contra Atenei; Iolau, Tezeu şi Hilos au fost numiţi la comanda forţelor reunite ale atenienilor şi Heraclizilor. Dar unii spun că lui Tezeu îi succedase acum fiul său, Demofon. Dat fiind că un oracol a anunţat că atenienii urmau să fie înfrânţi dacă unul dintre copiii lui Heracle nu avea să moară întru binele comun, Macaria, singura lui fiică, s-a sinucis la Maraton şi a dat astfel numele izvorului Macariei[2].

c. Atenienii, a căror protecţie oferită Heraclizilor este chiar şi azi o sursă de mândrie civică, l-au înfrânt atunci pe Euristeu într-o bătălie încrâncenată şi i-au ucis fiii: pe Alexandru, Ifimedon, Euribios, Mentor şi Perimedes, dar şi pe mulţi alţii dintre aliaţii lor. Euristeu a fugit în carul său, urmărit de Hilos, care l-a ajuns din urmă la Stâncile Scironiene, unde i-a retezat capul, iar Alcmene i-a

scos ochii cu nişte andrele; mormântul lui se află în apropiere de acel loc[3]. Dar unii spun că el a fost prins de Iolau la Stâncile Scironiene şi dus în faţa lui Alcmene, care a dat ordin să fie executat. Atenienii au intervenit pentru el, dar în zadar; iar înainte ca sentinţa să fie îndeplinită, Euristeu a vărsat lacrimi de recunoştinţă şi a declarat că avea să se arate, chiar şi în moarte, ca un prieten statornic al lor şi duşman neîmpăcat al Heraclizilor. „Tezeu”, a strigat el, „nu trebuie să faci libaţii sau să verşi sânge pe mormântul meu: chiar şi fără astfel de ofrande, mă leg să îi alung pe toţi duşmanii de pe pământul Aticii!”. A fost executat şi îngropat în faţa sanctuarului Atenei din Pellene, la jumătatea distanţei dintre Atena şi Maraton. O relatare foarte diferită susţine că atenienii l-au ajutat pe Euristeu într-o luptă pe care el a purtat-o împotriva Heraclizilor la Maraton şi că Iolau, după ce i-a tăiat capul lângă izvorul Macariei, aproape de drumul de care, l-a îngropat la Tricoritos şi a trimis restul trupului să-i fie îngropat în Gargettos[4].

d. Între timp, Hilos şi Heraclizii care se stabiliseră lângă poarta Electrei din Teba au invadat Peloponesul, cucerind toate oraşele printr-un asalt neaşteptat; dar când o ciumă a izbucnit, în anul următor, şi un oracol a anunţat: „Heraclizii s-au întors înainte de timpul cuvenit!”, Hilos s-a retras la Maraton. Supunându-se ultimei dorinţe a tatălui său, el s-a căsătorit cu Iole şi a fost adoptat de dorianul Egimios; apoi s-a dus să întrebe Oracolul din Delfi când avea să vină „timpul cuvenit” şi a fost prevenit „să aştepte a treia recoltă”. Crezând că va trebui să treacă trei ani, el s-a odihnit ăst timp, apoi a pornit din nou în marş. A fost întâmpinat pe Istm de Atreu, care ajunsese pe tronul din Micene şi venea în fruntea unei armate aheene[5].

e. Pentru a evita o vărsare de sânge inutilă, Hilos a chemat pe orice adversar de rang înalt care ar vrea să se prezinte la o luptă în doi. „Dacă voi câştiga”, a spus, „tronul şi regatul vor fi ale mele. Dacă pierd, noi, fiii lui Heracle, nu vom mai veni pe acest drum vreme de încă cincizeci de ani”. Ehemos, regele din Tegeea, a acceptat provocarea, iar duelul a avut loc la hotarul dintre Megara şi Corint. Hilos a căzut şi a fost îngropat în oraşul Megara; atunci, Heraclizii i-au onorat angajamentul şi s-au retras din nou în Tricoritos, apoi în Doris, unde au cerut de la Egimios partea de

regat pe care tatăl lor i-o încredinţase. Doar Licimnios şi fiii lui, precum şi Tlepolemos, fiul lui Heracle, care fusese invitat să se stabilească în Argos, au rămas în Pelopones. Apollo din Delfi, al cărui sfat aparent greşit îi adusese multe reproşuri, a explicat că prin „a treia recoltă” voise să spună a treia generaţie[6].

f. Alcmene s-a întors în Teba şi, când a murit acolo, la o vârstă foarte înaintată, Zeus i-a poruncit lui Hermes să prade coşciugul pe care Heraclizii îl duceau spre mormânt; şi acesta a făcut întocmai, înlocuindu-i trupul cu o piatră, iar trupul i l-a dus în Insula Fericiţilor. Acolo, readusă la viaţă şi întinerită, Alcmene a devenit soţia lui Radamante. Între timp, văzând că sicriul era prea greu pentru umerii lor, Heraclizii l-au deschis şi au descoperit înşelăciunea. Au aşezat piatra într-o dumbravă sacră din Teba, unde de atunci Alcmene este venerată ca zeiţă. Dar unii spun că ea s-a căsătorit cu Radamante în Ocaleea, înainte să moară; iar alţii, că a murit în Megara, unde mormântul ei mai poate fi văzut, în timpul unei călătorii din Argos spre Teba – şi, adaugă ei, când între Heraclizi s-a stârnit o dispută, deoarece unii voiau să-i ducă trupul înapoi în Argos, iar alţii să continue călătoria, Oracolul din Delfi i-a sfătuit să o îngroape în Megara. Un alt aşa-numit mormânt al lui Alcmene există la Haliartos[7].

g. Tebanii l-au răsplătit pe Iolau cu un altar de erou, aproape de cel al lui Amfitrion, unde îndrăgostiţii se logodesc în numele lui Heracle, chiar dacă este unanim recunoscut că Iolau a murit în Sardinia[8].

h. La Argos, Tlepolemos l-a ucis din greşeală pe Licimnios, iubitul frate al bunicului său. Tocmai îl bătea pe un servitor cu un ciomag din lemn de măslin când Licimnios, bătrân şi orb, a nimerit între ei şi a primit o lovitură în cap. Ameninţat cu moartea de ceilalţi Heraclizi, Tlepolemos a construit o flotă, a strâns un număr mare de însoţitori şi, la sfatul lui Apollo, a fugit în Rodos, unde s-a şi stabilit, după peregrinări îndelungate şi numeroase privaţiuni[9]. Pe vremea aceea, Rodosul era locuit de coloniştii greci conduşi de Triops, un fiu al lui Forbas, cu al cărui consimţământ Tlepolemos a împărţit insula în trei părţi şi se spune că ar fi întemeiat oraşele Lindos, Ialisos şi Camiros. Oamenii lui au fost favorizaţi şi Zeus le-a dăruit multe bogăţii. Mai târziu, Tlepolemos a navigat spre Troia cu o flotă de nouă vase aduse din Rodos[10].

i. Heracle a zămislit şi un alt Hilos cu nimfa apei Melite, fiica Zeului-râu Egeu, în ţinutul feacilor. El se dusese acolo după uciderea copiilor săi, în speranţa că va fi purificat de regele Nausitoos şi de Macris, doica lui Dionysos. Acesta a fost acel Hilos care a emigrat în Marea Croniană cu mai mulţi colonişti feaci şi a dat numele hileilor din Epir11.

j. Se spune că ultimul născut dintre toţi Heraclizii a fost Teagenes, atletul din Tasos a cărui mamă a fost vizitată într-o noapte, în templul lui Heracle, de cineva pe care ea l-a luat drept preotul acestuia, soţul ei Timostene, dar care s-a dovedit a fi zeul însuşi12.

k. În cele din urmă, Heraclizii au recucerit Peloponesul în a patra lor generaţie, conduşi de Temenos, Cresfontes şi gemenii Procles şi Euristene, după ce l-au ucis pe Marele Rege Tisamenos din Micene, un fiu al lui Oreste. Ar fi reuşit să o facă mai devreme dacă unul dintre prinţii lor nu l-ar fi ucis pe poetul Carnos din Acarnania, în timp ce el se apropia de ei intonând versuri profetice, deoarece îl confundaseră cu un magician trimis contra lor de Tisamenos. Drept pedeapsă pentru acest sacrilegiu, flota heraclidă a fost scufundată, iar foametea le-a risipit armata. Oracolul din Delfi i-a sfătuit „să îl alunge pe ucigaş vreme de zece ani şi în locul lui să îl ia pe Triopas drept călăuză”. Heraclizii erau pe punctul de a-l aduce din Rodos pe Forbas, fiul lui Triopas, când Temenos a observat o căpetenie etoliană pe nume Oxilos, care tocmai ispăşise cine ştie ce crimă printr-un exil de un an în Elida şi care trecea călare pe un cal cu un singur ochi. Or, Triopas înseamnă „cu trei ochi”; prin urmare, Temenos l-a angajat drept călăuză şi, după ce a debarcat pe ţărmul Elidei împreună cu rudele lui heraclide, a cucerit curând întreg Peloponesul şi l-a împărţit prin tragere la sorţi. Lemnul însemnat cu o broască-râioasă era Argos şi a fost tras de Temenos; cel însemnat cu un şarpe era Sparta şi a ajuns la gemenii Procles şi Euristene; iar cel însemnat cu o vulpe era Mesenia şi a ajuns la Cresfontes13.

*

1. Invadarea dezastruoasă a Peloponesului micenian de către muntenii patriarhali necultivaţi din Grecia Centrală care, potrivit

lui Pausanias (IV.3.3) şi lui Tucidide (I.12.3), a avut loc în jurul anului 1100 î.Hr., a fost numită doriană deoarece conducătorii ei veneau din micul stat Doris. Trei triburi compuneau această ligă dorică: hileii, care îl venerau pe Heracle, dimanii („cei care intră”), care îl venerau pe Apollo, şi pamfilienii („oameni din toate triburile”), care o venerau pe Demetra. După ce au invadat sudul Tesaliei, dorienii par să se fi aliat cu atenienii înainte de a se aventura să atace Peloponesul. Prima lor tentativă a eşuat, chiar dacă în jurul anului 1100 î.Hr. Micene a fost incendiat, dar un secol mai târziu au cucerit regiunile de la est şi sud, după ce distruseseră deja întreaga cultură străveche din Argolida. Această invazie, care a provocat emigraţii din Argolida în Rodos, din Atica pe coasta ioniană a Asiei Mici şi se pare că şi din Teba în Sardinia, a reprezentat un ev întunecat pentru Grecia.

2. Îngroparea capului eroului într-un loc strategic este un fapt comun în mitologie: astfel, după *Mabinogion*, capul lui Bran a fost îngropat pe Dealul Turnului ca să păzească Londra de invazii dinspre Tamisa; iar potrivit lui Ambrozie (*Epistole* VII.2), capul lui Adam a fost îngropat pe Golgota ca să protejeze Ierusalimul dinspre nord. Mai mult, Euripide (*Resos* 413-15) îl pune pe Hector să declare că până şi umbrele străinilor puteau servi ca spirite păzitoare ale Troiei (*28.*6*). Atât Tricoritos, cât şi Gargettos sunt situate în nişte defileuri înguste care controlează accesul în Atica. Urmărirea lui Euristeu de către Iolau dincolo de Stâncile Scironiene pare să fi fost împrumutată din aceeaşi reprezentare ce a sugerat şi mitul lui Hipolit (*101.*g*).

3. Ținutul feacilor (*170.*y*) era Corcira sau Drepane, acum Corfu, în largul căruia se afla insula sacră Macris (*154.*a*); Marea Croniană era Golful Finlandei, de unde se pare că era adus chihlimbarul de către comercianţii corcirieni. Corcira este asociată cu expediţia argonauţilor în căutarea chihlimbarului în sudul Mării Adriatice (*148.*9*).

4. Triops, colonistul grec din Rodos, este o masculinizare a străvechii Zeiţe Triple Danae sau Damkina, după ale cărei trei personificări au fost numiţi Lindos, Ialisos şi Camiros. Potrivit altor relatări, aceste oraşe au fost întemeiate de telchini (*54.*a*) sau de Danaos (*60.*d*).

5. Alcmene fiind doar un nume al Herei, faptul că i se dedica un

templu nu reprezenta ceva extraordinar.

6. În celebra lui pictură din Delfi, Polignot îl înfăţişează pe Menelaos cu o emblemă a şarpelui pe scut (Pausanias X.26.3) – probabil şarpele-de-apă al Spartei (*125.*3*). O vulpe l-a ajutat pe eroul mesenian Aristomenes să scape dintr-o groapă în care îl aruncaseră spartanii (Pausanias IV.18.6); iar zeiţa sub chip de vulpe era bine-cunoscută în Grecia (*49.*2* şi 89.*8*). Broasca-râioasă pare să fi devenit simbolul Argosului nu doar din cauza reputaţiei ei de a fi periculoasă de atins şi de a provoca o tăcere anxioasă în rândul tuturor celor care o vedeau (Plinius, *Naturalis historia* XXXII.18), ci pentru că Argosul s-a numit la început *Phoronicon* (*57.*a*); în silabarul care a precedat alfabetul din Argos, radicalii PHRN puteau fi exprimaţi de o broască-râioasă, *phryne.*

1. Sofocle, *Trahinienele* 1151-5; Hecateu, citat de Longinus, *De Sublimitate* 27; Diodor din Sicilia IV.57; Apollodor II.8.1 şi III.7.1; Pausanias I.32.5.
2. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollodor II.8.1; Pausanias, *loc. cit.*; Ferekydes, citat de Antoninus Liberalis, *Transformationes* 33; Zenobius, *Proverbia* II.61.
3. Lysias II.11-16; Isocrate, *Panegyric* 15-16; Apollodor II.8.1; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pausanias I.44.14.
4. Euripide, *Heraclidele* 843 şi urm., 928 şi urm. şi 1026 şi urm.; Strabon VIII.6.19.
5. Ferekydes, citat de Antoninus Liberalis, *Transformationes* 33; Stranon IX.40.10.
6. Pausanias I.44.14 şi 41.3; Diodor din Sicilia IV.58; Apollodor II.81.2.
7. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Apollodor II.4.11 şi III.1.2; Pausanias I.41.1; Plutarh, *Lysandros* 28.
8. Pindar, *Ode pythianice* IX.79 şi urm.; Plutarh, *Despre dragoste* 17; Pausanias IX.23.1.
9. Homer, *Iliada* II.654-70; Apollodor II.8.2; Pindar, *Ode olimpianice* VII.27 şi urm.
10. Diodor din Sicilia IV.58; Homer, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* III.13.
11. Apollonios din Rodos IV.538 şi urm.
12. Pausanias VI.11.12.
13. Apollodor II.8.2-5; Pausanias II.18.7; III.13.4; V.3.5-7 şi VIII.5.6; Strabon VIII.3.33; Herodot VI.52.

147. Linos

a. Copilul Linos din Argos trebuie deosebit de Linos, fiul lui Ismenios, pe care Heracle l-a ucis cu o liră. Potrivit locuitorilor din Argos, Psamate, fiica lui Crotopos, i-a născut lui Apollo pe micul Linos şi, temându-se de mânia tatălui ei, l-a abandonat pe un munte. El a fost găsit şi crescut de nişte păstori, dar a fost sfâşiat în bucăţi apoi de câinii mastiff ai lui Crotopos. Cum Psamate nu şi-a putut ascunde durerea, Crotopos a ghicit curând că ea era mama lui Linos şi a osândit-o la moarte. Apollo a pedepsit oraşul Argos pentru această crimă dublă trimiţând un fel de harpie, pe nume Pene, care lua copiii mici de lângă părinţii lor, până în ziua când un oarecare Corebos şi-a asumat sarcina să o ucidă. Atunci asupra oraşului s-a abătut ciuma, iar când molima nu a dat semn că ar scădea, locuitorii din Argos au consultat Oracolul din Delfi, care i-a sfătuit să îi îmbuneze pe Psamate şi Linos. În consecinţă, au oferit jertfe umbrelor lor, în timp ce femeile şi fecioarele cântau imnuri funebre care încă se numesc *linoi*; şi, deoarece Linos fusese crescut printre miei, ei au numit sărbătoarea *arnis*, iar luna în care se ţinea, *arneios*. Dar ciuma continua să bântuie, încât Corebos s-a dus la Delfi şi a mărturisit uciderea lui Pene. Pythia nu l-a lăsat să se întoarcă în Argos, ci i-a spus: „Ia cu tine trepiedul meu şi construieşte-i un templu lui Apollo acolo unde îţi va cădea din mâini!”. Ceea ce i s-a întâmplat lui Corebos pe Muntele Gerania, unde el a întemeiat mai întâi templul, apoi oraşul Tripodiscos, şi s-a stabilit acolo. Mormântul lui se află în piaţa publică din Megara, înconjurat de un grup statuar care înfăţişează uciderea lui Pene – cele mai vechi sculpturi de acest tip din Grecia[1]. Acest al doilea Linos este numit uneori *Oetolinos*, iar harpiştii îl jelesc la banchete[2].

b. Un al treilea Linos a fost şi el îngropat în Argos: era poetul pe

care unii îl considerau fiu al lui Eagru şi al muzei Caliope – ceea ce face din el fratele lui Orfeu. Alţii îl numeau fiu al lui Apollo şi al muzei Urania sau al Aretusei, o fiică a lui Poseidon, sau al lui Hermes cu Urania; alţii al lui Amfimaros, fiu al lui Poseidon, şi al Uraniei; iar alţii al lui Magnes şi al muzei Clio[3]. Linos a fost cel mai mare muzician care a apărut vreodată printre oameni, iar Apollo, invidios, l-a omorât. El compusese balade în cinstea lui Dionysos şi a altor eroi din vechime, redactându-le apoi în litere pelasgice, precum şi o epopee a Creaţiei. De fapt, Linos a inventat ritmul şi melodia, era înţelept în toate privinţele şi i-a avut ca discipoli atât pe Tamiris, cât şi pe Orfeu[4].

c. Linos a fost deplâns în toată lumea; tema se regăseşte, de pildă, în Egipt, în cântecul funerar al lui Maneros. Pe Muntele Helicon, nu departe de Dumbrava Muzelor, portretul lui Linos era sculptat pe peretele unei mici peşteri, unde îi sunt aduse sacrificii anuale care le precedă pe cele oferite muzelor. Unii susţin că ar fi îngropat în Teba şi că Filip, tatăl lui Alexandru cel Mare, i-a dus osemintele în Macedonia, după ce i-a învins pe greci la Cheroneea, urmare a unui vis al său, dar după aceea, având un nou vis, le-a trimis înapoi[5].

*

1. Pausanias pune în legătură mitul copilului Linos cu cel al lui Maneros, spiritul egiptean al grânelor, pentru care erau intonate cântece funebre în perioada recoltei; dar Linos pare să fi fost spiritul inului (*linos*), semănat primăvara şi recoltat vara. El o avea pe Psamate drept mamă deoarece, potrivit lui Plinius (*Naturalis historia* XIX.2), „inul se seamănă în terenuri *nisipoase*”. Bunicul şi ucigaşul lui a fost Crotopos, deoarece – din nou potrivit lui Plinius –, după ce erau smulse din rădăcini şi atârnate în aer liber, tulpinile îngălbenite de in erau lovite cu ciocane de lemn. Iar Apollo, ai cărui preoţi purtau veşminte de in şi care era protectorul muzicii greceşti, era tatăl lui. Uciderea lui Linos de către câini se referă, în mod evident, la baterea tulpinilor de in cu toporişti de fier, procedeu pe care Plinius îl descrie în acelaşi pasaj. Deşi nu are dovezi, Frazer sugerează că Linos este o deformare grecească a expresiei feniciene *ai lanu*, „nenorocire asupra noastră”. *Oetolinos*

înseamnă „Linos sortit pieirii”.

2. Însă mitul a fost readus la tiparul familiar al copilului abandonat de teama unui bunic gelos şi crescut de păstori, ceea ce sugerează că industria inului din Argolida murise din cauza invaziei doriene sau a preţurilor egiptene mici, sau a ambelor, şi a fost înlocuită de industria lânii; însă cântecele funebre anuale în onoarea copilului Linos au fost intonate în continuare. Este probabil ca industria inului să fi fost introdusă de cretanii care au civilizat Argolida; cuvântul grecesc pentru funia de in este *merinthos*, toate cuvintele cu *-inthos* fiind de origine cretană.

3. Când a ucis-o pe Pene („pedeapsă”), Corebos a interzis, probabil, sacrificarea copiilor la sărbătoarea lui Linos şi i-a înlocuit cu miei, redenumind luna respectivă „lună a mieilor”; el a fost identificat cu un elean cu acelaşi nume care a câştigat cursa de alergare la prima Olimpiadă (776 î.Hr.). *Tripodiscos* pare să nu fi avut nici o legătură cu trepiedul, fiind derivat din *tripodizein*, „a pune de trei ori în lanţuri”.

4. De vreme ce recoltarea inului oferea prilej pentru intonarea cântecelor funebre şi baterea ritmică cu ciocane de lemn, iar în mijlocul verii – dacă e să judecăm după exemplele elveţienilor şi al şvabilor citate în *Creanga de aur* a lui Frazer – tinerii săreau în jurul unui foc în aer liber ca să facă inul să crească înalt, s-a presupus existenţa unui alt Linos mistic: unul care a ajuns la maturitate şi a devenit un muzician celebru, inventatorul ritmului şi al melodiei. Acest Linos avea o mamă muză, iar drept tată, pe arcadianul Hermes, Eagru din Tracia sau Magnes, strămoşul eponim al magnesienilor; de fapt, el nu era elen, ci păzitorul culturii pelasgice preelenice, care includea alfabetul copacilor şi cunoaşterea Creaţiei. Se spune că Apollo, care nu tolera nici un rival în muzică – după cum o demonstrase în cazul lui Marsias (*21.*f*) –, l-ar fi ucis dintr-un impuls, dar aceasta este o relatare inexactă, de vreme ce Apollo l-a adoptat pe Linos, nu l-a ucis. Mai târziu, moartea lui a fost pusă în mod mai corect în seama lui Heracle, patronul invadatorilor dorieni necivilizaţi (*146.*1*).

5. Linos este numit fratele lui Orfeu din cauza similarităţii destinelor lor. În Alpii austrieci, bărbaţii nu sunt admişi la recoltarea inului, la procesul uscării, baterii şi macerării sau în camerele de tors (sunt informat de Margarita Schnön-Wels).

Spiritul dominator al locului este *Harpatsch*: o babă înspăimântătoare ale cărei mâini şi faţă sunt înnegrite cu funingine. Orice bărbat care se întâlneşte întâmplător cu ea este îmbrăţişat, obligat să danseze cu ea, agresat sexual şi mânjit cu funingine. Mai mult, femeile care bat inul, numite *Bechlerinnen*, fugăresc şi înnegresc cu funingine orice străin care dă întâmplător peste ele. Ele îl obligă să se întindă pe jos, calcă peste el, îi leagă mâinile şi picioarele, îl învelesc în câlţi, îi răzuiesc faţa şi mâinile cu resturi înăsprite de in, îl freacă de coaja aspră a unui copac tăiat şi, în cele din urmă, îl rostogolesc de pe deal în jos. Lângă Feldkirch, îl fac pe intrus doar să se întindă pe jos şi calcă peste el; dar în alte părţi îi deschid şliţul şi îi umplu pantalonii cu resturi de in, ceea ce este atât de dureros, încât trebuie să fugă în picioarele goale. Lângă Salzburg, aceleaşi *Bechlerinnen* îi dau intrusului pantalonii jos şi îl ameninţă cu castrarea; după ce acesta fuge, ele purifică locul prin arderea unor vreascuri şi izbind secerile unele de altele.

6. Se ştiu puţine despre ceea ce se întâmplă în camerele de tors, femeile fiind foarte secretoase, mai puţin faptul că ele intonează un cântec funebru numit *Flachses Qual* („chinurile inului”) sau *Leinen Klage* („deplângerea inului”). Pare deci probabil ca la recoltarea inului femeile să prindă, să agreseze sexual şi să mutileze un bărbat care reprezenta spiritul inului. Dar, deoarece aceeaşi a fost şi soarta lui Orfeu, care a protestat împotriva sacrificiilor umane şi a orgiilor sexuale (*28.*d*), Linos a fost descris drept frate al lui. *Harpatsch* este un personaj familiar: este soţia babornița recoltei de grâne, reprezentantă a Zeiţei Pământului. Secerile sunt izbite doar în cinstea lunii; ele nu sunt folosite la recoltarea inului. Lui Linos îi este atribuită inventarea muzicii, deoarece aceste cântece funebre sunt puse chiar în gura spiritului inului, iar unele coarde ale lirei erau făcute din fire de in.

1. Pausanias I.43.7 şi II.19.7; Conon, *Narrationes* 19; Athenaios III.99.
2. Sappho, citată de Pausanias IX.29.3; Homer, *Iliada* XVIII.569-70; Hesiod, citat de Diogenes Laertios VIII.1.25.
3. Apollodor I.3.2; Hyginus, *Fabula* 161; *Certamen Homeri et Hesiodi* 314; Diogenes Laertios, *Prooemion* 3; Pausanias IX.29.3; Tzetzes, *Despre Licofron* 831.

4. Diodor din Sicilia III.67; Diogenes Laertios, *loc. cit.*; Hesiod, citat de Clement Alexandrinul, *Stromatele* I, p. 121.

5. Pausanias, *loc. cit.*

148. Argonauţii se adună

a. După moartea regelui eolian Creteu, Pelias, fiu al lui Poseidon, ajuns deja la bătrâneţe, a luat tronul din Iolcos de la Eson, fratele lui vitreg, care era moştenitorul de drept. Fiind avertizat de un oracol că avea să fie ucis de un descendent al lui Eol, Pelias i-a omorât pe toţi eolienii de rang înalt de care a îndrăznit să se atingă, mai puţin pe Eson, pe care l-a cruţat de dragul mamei lui, Tiro, dar l-a ţinut ostatic în palat, obligându-l să renunţe la moştenirea lui.

b. Or, Eson se căsătorise cu Polimela, cunoscută şi ca Amfinome, Perimede, Alcimede, Polimede, Polifeme, Scarfe sau Arne, care i-a născut un fiu pe nume Diomede[1]. Pelias ar fi ucis copilul fără milă dacă Polimela nu şi-ar fi chemat rudele să îl plângă ca şi cum s-ar fi născut mort. Apoi l-a scos pe furiş din oraş şi l-a dus pe Muntele Pelion, unde a fost crescut de centaurul Chiron, cum a făcut, înainte sau după aceea, şi cu Asclepios, Ahile, Enea şi alţi eroi vestiţi[2].

c. Un al doilea oracol l-a prevenit pe Pelias să fie atent la un bărbat ce poartă doar o sanda. Într-o zi, când mai mulţi dintre aliaţii lui princiari i se alăturaseră pe ţărmul mării pentru a-i oferi un sacrificiu lui Poseidon, ochii lui Pelias au căzut pe un tânăr magnesian înalt şi cu păr lung, îmbrăcat cu o tunică de piele strâmtă şi o piele de leopard. Era înarmat cu două lănci cu lamă lată şi purta o singură sanda[3].

d. Cealaltă sanda o pierduse în râul noroios Anauros – pe care unii îl numeau în mod greşit Evenos sau Enipeu – din cauza şireteniei unei babe care îi ruga pe trecători, de pe celălalt mal, să o treacă apa. Nimeni nu s-a îndurat de ea, până când acest tânăr străin i-a oferit amabil spatele lui lat; dar s-a trezit împleticindu-se sub greutatea ei, căci baba era nimeni alta decât zeiţa Hera

deghizată. Pelias o supărase pe Hera deoarece refuzase să-i aducă sacrificiile cuvenite, iar ea era hotărâtă să îl pedepsească pentru neglijenţa lui[4].

e. Prin urmare, când Pelias l-a întrebat cu asprime pe străin: „Cine eşti şi care e numele tatălui tău?”, el a răspuns că Chiron, tatăl lui adoptiv, îl numea Iason, chiar dacă înainte fusese cunoscut drept Diomede, fiu al lui Eson. Pelias l-a privit cu duşmănie şi încruntare. „Ce-ai face”, l-a întrebat scurt, „dacă un oracol te-ar preveni că unul din concetăţenii tăi e sortit să te ucidă?”.

„L-aş trimite să aducă lâna de aur a berbecului din Colhida”, a răspuns Iason, neştiind că Hera îi pusese aceste cuvinte în gură. „Dar, rogu-te, cui am onoarea să mă adresez?”

f. După ce Pelias şi-a dezvăluit identitatea, Iason, pe moment intimidat, a devenit trufaş. El a revendicat îndrăzneţ tronul uzurpat de Pelias, chiar dacă nu şi turmele şi ciurdele care îl însoţiseră, şi, fiindcă era susţinut puternic de unchiul său Feres, regele din Feres, şi de Amitaon, regele din Pilos, veniţi să ia parte la sacrificiu, Pelias s-a temut să-i refuze dreptul lui conferit prin naştere. „Dar mai întâi”, a insistat el, „îţi cer să eliberezi scumpa noastră ţară de un blestem!”.

g. Iason a aflat atunci că Pelias era hărţuit de umbra lui Frixos, care fugise din Orhomenos cu o generaţie în urmă, călare pe un berbec divin, pentru a evita să fie sacrificat. El se refugiase în Colhida, unde, când a murit, i s-a refuzat înmormântarea cuvenită; iar potrivit Oracolului din Delfi, ţinutul Iolcos, unde se stabiliseră multe dintre rudele miniene ale lui Iason, nu avea să prospere câtă vreme umbra lui nu va fi adusă acasă pe un vas, împreună cu lâna berbecului de aur. Lâna era atârnată într-un copac din pădurea consacrată lui Ares din Colhida, păzită zi şi noapte de un balaur mereu treaz. Odată ce această faptă pioasă va fi săvârşită, a declarat Pelias, avea să renunţe bucuros la regalitate, care deja devenise apăsătoare pentru un om atât de bătrân ca el[5].

h. Iason nu i-a putut refuza lui Pelias acest serviciu, astfel că a trimis crainici la toate curţile din Grecia să cheme voluntari care să plece pe mare cu el. Totodată, l-a convins pe Argos din Tespiai să îi construiască o corabie pentru cincizeci de vâslaşi. Corabia a fost făcută în Pagasa, cu cherestea îmbătrânită de pe Muntele Pelion, după care Atena însăşi a potrivit la prova lui *Argo* o grindă

oraculară tăiată din stejarul din Dodona al tatălui ei, Zeus[6].

i. În diverse epoci au fost întocmite multe liste diferite ale echipajului argonauţilor – după cum sunt numiţi însoţitorii lui Iason –, dar următoarele nume sunt cele oferite de cei mai de încredere autori:

Acastos, fiul regelui Pelias
Actor, fiul lui Deion din Focia
Admetos, prinţul din Feres
Amfiaraos, prezicătorul din Argos
Anceu cel Mare din Tegeea, fiu al lui Poseidon
Anceu cel Mic, lelegianul din Samos
Argos din Tespiai, constructorul corabiei *Argo*
Ascalafos din Orhomenos, fiu al lui Ares
Asterios, fiul lui Cometes din Pelopones
Atalanta din Calidon, vânătoriţa virgină
Augias, fiul regelui Forbas al Elidei
Butes din Atena, stuparul
Calais, fiul înaripat al lui Boreas
Cantos din Eubeea
Castor, luptătorul spartan, unul dintre Dioscuri
Cefeu, fiul lui Aleos Arcadianul
Ceneu Lapitul, care fusese cândva femeie
Coronos Lapitul, din Girton, în Tesalia
Ehion, fiu al lui Hermes mesagerul
Erginos din Milet
Eufem din Tenaros, înotătorul
Eurial, fiul lui Mecisteu, unul dintre epigoni
Euridamas Dolopianul, de la Lacul Xynias
Faleros, arcaşul atenian
Fanos, fiul cretan al lui Dionysos
Heracle din Tirint, cel mai puternic om care a trăit vreodată, acum zeu
Hilas din Driopis, scutier al lui Heracle
Iason, căpitanul expediţiei
Idas, fiul lui Afareu din Mesenia
Idmon din Argos, fiu al lui Apollo
Ificlos, fiul lui Testius din Etolia
Ifitos, fratele regelui Euristeu din Micene
Laerte, fiul lui Acrisios din Argos

Linceu, omul cu vedere pătrunzătoare, fratele lui Idas
Melampus din Pilos, fiu al lui Poseidon
Meleagru din Calidon
Mopsos Lapitul
Nauplios din Argos, fiu al lui Poseidon, navigator de seamă
Oileu al Locridei, tatăl lui Aiax
Orfeu, poetul trac
Palemon, fiu al lui Hefaistos, un etolian
Peas, fiul lui Taumacos Magnesianul
Peleu Mirmidonul
Peneleos, fiul lui Hipalcimos, beoţianul
Periclimenos din Pilos, fiu al lui Poseidon, care îşi schimba înfăţişarea
Polideuces, boxerul spartan, unul dintre Dioscuri
Polifem, fiul lui Elatos din Arcadia
Stafilos, fratele lui Fanos
Tiphys, timonierul din Sife, în Beoţia
Zetes, fratele lui Calais.

Nicicând până atunci sau de atunci încolo nu s-a mai reunit pe un vas un grup atât de impunător[7].

j. Argonauţii sunt cunoscuţi adesea drept minieni, deoarece au adus înapoi umbra lui Frixos, nepotul lui Minias, şi lâna berbecului său; dar şi pentru că mulţi dintre ei, inclusiv Iason însuşi, erau sânge din sângele fiicelor lui Minias. Acest Minias, fiu al lui Chrises, migrase din Tesalia în Orhomenos, în Beoţia, unde a întemeiat un regat şi a fost primul rege care a făcut vreodată o vistierie[8].

*

1. Pe vremea lui Homer, „pe buzele tuturor” (*Odiseea* XII.40) circula un ciclu de balade despre călătoria vasului *Argo* în ţinutul lui Eetes („puternic”). Homer plasează Stâncile Rătăcitoare (Planctae) – printre care vasul a trecut înaintea lui Odiseu – lângă Insulele Sirenelor, nu departe de Scila şi Charibda. Toate aceste pericole apar în relatările mai amănunţite despre întoarcerea corabiei *Argo* din Colhida.

2. Potrivit lui Hesiod, după ce a îndeplinit numeroase sarcini dificile impuse de Pelias, Iason, fiul lui Eson, s-a căsătorit cu fiica lui Eetes, care a venit împreună cu el în Iolcos, unde „i-a fost supusă” şi i-a născut un fiu, pe Medeios, care a fost educat de Chiron. Dar Hesiod pare să fi fost informat greşit: în epoca eroică nici o prinţesă nu era adusă în casa soţului ei – el venea acasă la ea (*137.*4* şi 160.*3*). Astfel, Iason fie că s-a căsătorit cu fiica lui Eetes şi s-a stabilit la curtea lui, fie că s-a căsătorit cu fiica lui Pelias şi s-a stabilit în Iolcos. Eumelos relatează (în secolul al VIII-lea î.Hr.) că, atunci când Corintos a murit fără să aibă moştenitori, Medeea a revendicat tronul vacant din Corint şi a avut câştig de cauză, deoarece era fiica lui Eetes care, nemulţumit de moştenirea lui, emigrase în Colhida; şi că Iason, soţul ei, a devenit atunci rege.

3. Nici Colhida, nici capitala Eea nu sunt menţionate în aceste relatări timpurii, care îl fac pe Eetes fiu al lui Helios şi frate al lui Circe din Eea. Şi nici nu trebuie presupus că povestea, aşa cum a fost cunoscută de Homer, are multe în comun cu cea spusă de Apollodor şi Apollonios din Rodos; pe vremea lui Herodot, nici măcar traseul urmat la plecare de corabia *Argo* nu era stabilit, cu atât mai puţin drumul de întoarcere – căci în 462 î.Hr. Pindar prezentase (*Ode pythianice* IV) o versiune foarte diferită de a lui.

4. Mitul lui Pelias şi Diomede – numele originar al lui Iason – pare să se refere la un prinţ abandonat pe un munte, crescut de herghelegii, căruia regele din oraşul învecinat, nu neapărat un uzurpator, îi stabileşte sarcini aparent imposibil de îndeplinit, cum ar fi înjugarea unor tauri care aruncă flăcări şi dobândirea unei comori păzite de un monstru marin – Iason, pe jumătate mort în burta monstrului marin, face obiectul unor opere de artă etrusce. Răsplata lui trebuie să fi fost căsătoria cu moştenitoarea regală. Mituri similare sunt comune în mitologia celtică – dovadă muncile impuse lui Kilhwych, eroul din *Mabinogion*, atunci când a vrut să se căsătorească cu vrăjitoarea Olwen – şi par să se refere la probele rituale ale unui rege prin care îşi dovedea curajul înainte de încoronarea sa.

5. Într-adevăr, natura sarcinilor lui Diomede poate fi dedusă cel mai plauzibil din legenda lui Kilhwych şi Olwen şi din cea similară a lui Peredur, fiul lui Evrawc, precum şi din *Mabinogion*. Tatăl lui Olwen, de care Kilhwych se îndrăgostise, i-a poruncit acestuia să

înjuge un taur galben şi unul vărgat, să cureţe un deal de ciulini şi tufişuri, să îl semene cu grâne şi apoi să strângă recolta într-o singură zi (*127.*1* şi 152.*3*); de asemenea, să dobândească un corn al abundenţei şi un cazan magic irlandez. Peredur, care se îndrăgostise de o fecioară necunoscută, trebuia să ucidă un monstru acvatic pe nume *Avanc*, dintr-un lac de lângă Colina Doliului – Eea însemnând „doliu". Cu condiţia ca el să-i jure credinţă, ea i-a dat o piatră magică, iar Peredur a putut să îl învingă cu ea pe Avanc şi să câştige „tot aurul pe care şi l-ar putea dori un om". Fecioara s-a dovedit a fi împărăteasa Cristinobyl, o vrăjitoare care trăia cu mare pompă undeva „înspre India", iar Peredur a rămas amantul ei timp de paisprezece ani. De vreme ce singurul alt erou galez care l-a învins pe Avanc a fost Hu Gadarn cel Puternic, strămoşul lui Cymry, care a înjugat doi tauri la atelaj şi a târât monstrul afară din râul Conwy (*Trioedd Ynys Prydein* III.97), pare probabil ca Iason să fi tras şi el monstrul afară din apă cu ajutorul atelajului său care arunca flăcări.

6. Cazanul irlandez adus de Kilhwych pare să fi fost cel menţionat în *Legenda lui Peredur*: un cazan al regenerării, asemenea celui folosit mai târziu de Medeea, pe care un gigant îl găsise pe fundul unui lac din Irlanda. Este posibil ca lui Diomede să i se fi cerut să aducă un cazan similar pentru Pelias. Scena muncilor sale trebuie să fi fost vreo ţară care nu figura pe hartă, situată „înspre soare-răsare". În legenda argonauţilor nu este menţionat nici un corn al abundenţei, dar Medeea le întinereşte fără nici un motiv clar pe nimfa Macris şi pe surorile ei, fostele doici ale lui Dionysos, atunci când se întâlneşte cu ele în Drepane, sau Corcira. De vreme ce Dionysos avea multe în comun cu nou-născutul Zeus, a cărui doică, nimeni alta decât capra Amalteea, îi dăduse cornul abundenţei originar (*7.*b*), este posibil ca Medeea să-l fi ajutat pe Diomede să dobândească un alt corn al abundenţei de la nimfe, oferindu-le serviciile ei. Muncile lui Heracle (asemenea celor ale lui Tezeu şi Orion) sunt cel mai bine înţelese ca sarcini în vederea căsătoriei, iar printre ele se numără „ruperea coarnelor ambilor tauri", cel cretan şi cel ahelonian (*134.*6*).

7. Acest mit al sarcinilor de căsătorie, care avea o versiune curentă în Iolcos, cu Pelias în rolul eroului negativ, şi alta în Corint, cu Corintos în rolul eroului negativ, a fost în mod evident asociat

cu povestea semilegendară a unei expediţii maritime miniene organizate de locuitorii din Orhomenos şi care a plecat din Iolcos. Orhomenos aparţinea străvechii amficţionii (sau ligă) din Calauria (Strabon VIII.6.14), prezidată de zeul eolian Poseidon, care includea şase state maritime din Argos şi Atica; era singurul oraş insular dintre cele şapte, fiind plasat strategic între Golful Corintului şi cel al Tesaliei. Asemenea beoţienilor lui Hesiod, este posibil ca locuitorii lui să fi fost agricultori iarna şi marinari vara.

8. Presupusul scop al expediţiei era recuperarea unei lâni sacre, furată şi dusă „în ţinutul lui Eetes" de regele Frixos, un nepot al lui Minias, când fusese pe punctul de a fi sacrificat pe Muntele Lafistion (*70.*d*), şi de a escorta umbra lui Frixos înapoi acasă, în Orhomenos. Conducătorul ei trebuie să fi fost minian – ceea ce Diomede, fiul lui Eson, nu era –, poate Citisoros (Herodot VII.197), fiul lui Frixos, căruia Apollonios din Rodos îi acordă un rol în prim-planul poveştii (*151.*f* şi 152.*d*) şi care îşi dobândise în Orhomenos supranumele de Iason („vindecător") atunci când pusese capăt secetei şi ciumei provocate de fuga lui Frixos. Totuşi, Diomede era minian din partea mamei, deci este posibil ca descendenţa să fi fost matriliniară atât în Orhomenos, cât şi în Iolcosul pelasgic.

9. În această legendă miniană, ţinutul lui Eetes nu are cum să se fi aflat în celălalt capăt al Mării Negre; toate dovezile timpurii indică o insulă din Adriatica. Se crede că argonauţii au navigat pe fluviul Pad, lângă gurile căruia, de cealaltă parte a golfului, se află Eea, insula lui Circe, numită acum Lussin; şi au fost prinşi în capcană de colhienii lui Eetes la gurile Istrului – nu ale Dunării, ci, aşa cum sugerează Diodor din Sicilia, ale micului râu Istros, care dă numele Istriei. Medeea l-a ucis atunci pe fratele ei Apsirtos, care a fost îngropat în oraşul Apsirtides din apropiere; iar când ea şi cu Iason s-au refugiat la Alcinoos, regele din Drepane (Corcira), la câteva zile de mers pe mare spre sud, colhienii, frustraţi de răzbunarea lor şi temându-se să nu-şi atragă mânia lui Eetes dacă se întorc cu mâna goală, au construit oraşul Pola, în interiorul Istriei. Mai mult, ţara sirenelor, Simplegadele („insulele care se ciocnesc"), Scila şi Charibda, se află toate aproape de Sicilia, pe lângă care *Argo* a fost împinsă de un vânt violent dinspre nord-est.

De fapt, „Colhida" poate fi o eroare, de la „Colicaria", situată pe cursul inferior al fluviului Pad, nu departe de Mantova, care pare

să fi fost un punct de oprire de pe Drumul Chihlimbarului, de vreme ce fiicele lui Helios, care plângeau cu lacrimi de chihlimbar, sunt introduse în poveste de îndată ce *Argo* intră pe Pad (*42.*d*). Chihlimbarul îi era consacrat soarelui, iar Electra („chihlimbar”), insula la care se spune că ar fi ajuns *Argo*, cu greu ar fi putut să fie Samotrace, cum cred scoliaştii, ci „ţinutul lui Eetes”, un post comercial aflat în punctul terminus al Drumului Chihlimbarului – poate un ţinut corintian, deoarece Eetes adusese cultul soarelui din Corint, sau poate pelasgic, deoarece, potrivit *Descrierii pământului* (I.18) a lui Dionysos, o colonie pelasgă originară din Dodona întreţinuse cândva o flotă puternică la una din gurile fluviului Pad.

10. Mitului lui Diomede care nu ţinea cont de geografie, combinat cu legenda unei călătorii miniene în ţinutul lui Eetes, i s-a mai asociat un al treilea element: tradiţia unui atac pirateresc timpuriu de-a lungul coastei sudice a Mării Negre, întreprins la comanda unui alt rege minian. Al şaselea oraş al Troiei se bucura, graţie dominării Helespontului, de un monopol asupra comerţului din Marea Neagră, iar acest atac trebuie să fi fost planificat pentru a-l contesta (*137.*1*). Or, presupusul obiectiv al călătoriei în Adriatica a minienilor nu era o lână de aur, ci, potrivit lui Simonide (citat în scolia la Apollonios din Rodos IV.77), o lână purpurie pe care Primul Mitograf al Vaticanului o descrie drept cea „în care Zeus obişnuia să urce la Cer”. Cu alte cuvinte, era o lână neagră purtată într-un rit regal de invocare a ploii, asemenea celui practicat de Armindeni pe vârful Muntelui Pelion, unde un bătrân cu o mască din blană de oaie neagră este ucis şi readus la viaţă de însoţitorii lui, îmbrăcaţi în lână albă (*Annals of the British School at Athens* XVI.244-9, 1909-16). Potrivit lui Dicearh (II.8), acest rit era săvârşit în epoca clasică sub auspiciile lui Zeus Acteos sau Acreos („de pe vârf”). La origine, bărbatul cu mască din blană de oaie neagră trebuie să fi fost regele, reprezentantul lui Zeus, care era sacrificat la sfârşitul domniei sale. Utilizarea aceleiaşi ceremonii pe Muntele Pelion şi pe Muntele Lafistion explică împletirea celor două tradiţii din Iolcos, anume mitul lui Diomede şi legenda incursiunii din Marea Neagră, cu tradiţia unei călătorii miniene pentru a anula răul provocat de Frixos.

11. Însă este puţin probabil ca misiunea minienilor să fi fost aducerea înapoi a lânii lafistiene pierdute, care era uşor de

înlocuit: este mult mai probabil ca ei să fi plecat în căutarea chihlimbarului, cu care să îmbuneze zeitatea ofensată, anume Zeiţa Muntelui. Trebuie amintit că minienii deţineau „nisiposul Pilos" de pe coasta de vest a Peloponesului – capturat de la lelegieni de Neleu, cu ajutorul pelasgilor din Iolcos (*94.*c*) – şi că, potrivit lui Aristotel (*Mirabilia* 82), locuitorii din Pilos aduceau chihlimbar de la gurile Padului. Recent, pe ţărmul de lângă Pilos (acum satul Kakovatos) au fost dezgropate cantităţi enorme de chihlimbar.

12. În această călătorie spre est, lâna a devenit „de aur" deoarece isprava lui Diomede de a dobândi comoara monstrului marin trebuia inclusă şi ea în legendă; şi deoarece, după cum arată Strabon, argonauţii care au pătruns în Marea Neagră se duceau să caute aurul aluvionar din râul Fasis din Colhida (acum Rion), strâns de localnici în lâna pusă pe albia râului. Şi nu doar confuzia dintre Colhida şi Colicaria, dintre Aea („pământ") şi Eea („tânguire") şi dintre lâna neagră din Pelion şi cea din Lafistion a dus la fuzionarea acestor tradiţii diferite. Palatul auroral al lui Helios, tatăl lui Eetes, se afla în Colhida (*42.*a*), cea mai estică ţară cunoscută de Homer, iar *Iasonica*, altarele lui Heracle Vindecătorul, se spune că se aflau în golful estic al Mării Negre, unde eolienii înfiinţaseră puncte comerciale. Potrivit altor autori, Heracle a fost cel care a condus expediţia din Marea Neagră. Mai mult, de vreme ce Homer îl menţionase pe Iason doar ca tată al lui Euneos, cel care le furnizase grecilor vin în timpul asedierii Troiei (*162.*i*), iar Lemnos se afla la est de Tesalia, se considera că şi *Argo* se îndrepta spre est. Stâncile rătăcitoare sau care se ciocneau, pe care Homer le plasa în apele siciliene, au fost astfel transferate în Bosfor.

13. Fiecare oraş avea nevoie de un argonaut care să îl reprezinte pentru a-şi justifica drepturile comerciale la Marea Neagră, iar barzii călători erau suficient de dispuşi să mai introducă alte câteva nume în acest ciclu baladesc compozit. Drept urmare, există mai multe liste ale echipajului argonauţilor, care nu concordă unele cu altele, dar sunt bazate în mare parte pe teoria că ei folosiseră un vas cu cincizeci de vâslaşi – ceea ce nu era imposibil în epoca miceniană; Tzetzes este singurul care dă o sută de nume. Dar nici cei mai înverşunaţi sceptici nu par să se fi îndoit

de faptul că legenda era în principal una istorică sau că această călătorie avusese loc înaintea Războiului Troian, cândva în secolul al XIII-lea î.Hr.

14. Sandaua unică a lui Iason dovedea că este luptător. Războinicii etolieni erau vestiţi pentru obiceiul lor de a merge la luptă doar cu piciorul stâng încălţat (Macrobiu V.18-21; Scolie la *Ode pythianice* de Pindar IV.133), practică adoptată şi de luptătorii din Plateea în timpul războiului peloponesiac, pentru a dobândi un punct de sprijin mai bun în noroi (Tucidide III.22). Motivul pentru care piciorul de partea scutului, şi nu cel de partea armei, rămânea încălţat ar putea fi că acesta era cel mai avansat într-o luptă corp la corp şi putea fi folosit pentru lovirea adversarului în vintre. Astfel, piciorul stâng era cel agresiv, el nefiind pus niciodată pe pragul casei unui prieten; această tradiţie a supravieţuit în Europa modernă, unde soldaţii pleacă invariabil la război cu piciorul stâng înainte.

15. Disputa dintre Hera şi Pelias cu privire la refuzul de a-i aduce sacrificiile datorate ei sugerează o tensiune între dinastia aheeană din Iolcos, care îl adora pe Poseidon, şi eolo-magnesienii, supuşii lor, care o adorau pe zeiţă.

1. Scolie la *Odiseea* lui Homer XII.70; Diodor din Sicilia IV.50.1; Apollonios din Rodos I.232; Apollodor I.9.16; Scolie la Apollonios din Rodos I.45; Tzetzes, *Despre Licofron* 872.
2. Pindar, *Ode pythianice* IV.198 şi urm. şi *Ode nemeene* III.94 şi urm.; Homer, *Iliada* XXVI.143.
3. Apollonios din Rodos I.7; Apollodor, *loc. cit.*; Pindar, *Ode pythianice* IV.128 şi urm.
4. Apollonios din Rodos I.8-17; Apollodor, *loc. cit.*; Pindar, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 13; Valerius Flaccus I.84.
5. Apollodor, *loc. cit.*; Pindar, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia IV.40; Scolie la *Odiseea* lui Homer XII.70; Hesiod, *Teogonia* 992 şi urm.
6. Pindar, *loc. cit.*; Valerius Flaccus I.39; Apollodor, *loc. cit.*
7. Apollodor, *loc. cit.*; Pindar, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabulele* 12 şi 14-23; Apollonios din Rodos I.20; Diodor din Sicilia IV.40-9; Tzetzes, *Despre Licofron* 175; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.1 şi urm.; Valerius Flaccus, *Argonautice* I.*passim.*
8. Apollonios din Rodos I.229; Pausanias IX.36.3.

149. Femeile din Lemnos şi regele Cizicos

a. După ce a prins mistreţul din Erimant, Heracle a apărut dintr-odată în Pagasa şi a fost invitat printr-un vot unanim să fie căpitanul corabiei *Argo*, dar a acceptat cu generozitate să servească sub comanda lui Iason, care, deşi era un novice, plănuise şi făcuse cunoscută expediţia lor. Prin urmare, atunci când corabia a fost lansată la apă şi s-au tras la sorţi locurile pe bănci, câte doi vâslaşi pe o bancă, Iason a fost cel care a sacrificat doi boi lui Apollo al Îmbarcărilor. În vreme ce fumul sacrificiilor se înălţa în semn de bun augur spre cer, în vârtejuri întunecate, argonauţii s-au aşezat la ospăţul de plecare, la care Orfeu i-a domolit cu lira lui pe cei câţiva beţivi mai certăreţi. De acolo au plecat pe mare când s-a luminat de zori, îndreptându-se spre Lemnos[1].

b. Cam cu un an mai devreme, bărbaţii din Lemnos se certaseră cu soţiile lor, plângându-se că miroseau urât, şi le făcuseră concubine pe unele dintre fetele luate ostatice în raidurile lor în Tracia. Drept răzbunare, femeile din Lemnos i-au ucis pe toţi fără milă, bătrâni şi tineri deopotrivă, în afară de regele Toas, a cărui viaţă a fost cruţată în secret de fiica lui, Hipsipile, care l-a lăsat să plutească în derivă într-o barcă fără vâsle. Or, când *Argo* s-a ivit la orizont, femeile din Lemnos au confundat-o cu un vas inamic din Tracia şi au luat armurile soţilor lor morţi, alergând curajoase pe ţărm ca să respingă atacul ameninţător. Însă Ehion, cu elocvenţa lui, debarcând cu un toiag în mână ca vestitor al lui Iason, le-a liniştit, iar Hipsipile a convocat un consiliu la care a propus să trimită în dar mâncare şi vin argonauţilor, dar să nu le permită să intre în oraşul ei, Mirina, de teamă să nu fie acuzate de masacru. Polixo, bătrâna doică a lui Hipsipile, s-a ridicat atunci şi a susţinut că, fără bărbaţi, rasa din Lemnos avea să dispară curând. „Cel mai înţelept”, a zis ea, „ar fi să vă oferiţi iubirea acestor aventurieri de

stirpe nobilă, căci astfel nu doar că veţi pune insula noastră sub o protecţie puternică, dar veţi da naştere şi unui neam robust”.

c. Sfatul ei dezinteresat a fost aplaudat furtunos, iar argonauţilor li s-a urat bun sosit în Mirina. Bineînţeles, Hipsipile nu i-a spus lui Iason întregul adevăr, ci, bâlbâindu-se şi roşind, i-a explicat că, după ce fuseseră maltratate de soţii lor, însoţitoarele ei luaseră armele şi îi obligaseră să emigreze. Ea a spus că tronul vacant din Lemnos putea fi acum al lui, doar să-l ceară. Deşi i-a acceptat cu recunoştinţă oferta, Iason a declarat că, înainte de a se stabili în fertilul Lemnos, trebuia să ducă la capăt expediţia, în căutarea lânii de aur. Cu toate acestea, Hipsipile i-a convins curând pe argonauţi să îşi amâne plecarea, căci fiecare aventurier era înconjurat de numeroase femei tinere, toate doritoare să îl atragă în patul lor[2]. Hipsipile l-a revendicat pe Iason pentru ea şi l-a tratat regeşte; atunci i-a zămislit el pe Euneos şi pe fratele lui geamăn, Nebrofonos, pe care unii îl numesc Deifilos sau Toas cel Tânăr. În cele din urmă, Euneos a devenit rege în Lemnos şi le-a furnizat grecilor vin în timpul Războiului Troian.

d. Cu acel prilej, şi ceilalţi argonauţi au zămislit mulţi copii şi, dacă nu ar fi fost Heracle, care păzea nava *Argo* şi, în cele din urmă, a intrat furios în Mirina, bătând pe la uşile caselor cu măciuca lui şi chemându-şi tovarăşii înapoi, la misiunea lor, probabil că lâna de aur nu ar fi părăsit niciodată Colhida. Curând, el i-a obligat să vină pe ţărm şi în aceeaşi noapte au plecat spre Samotrace, unde au fost iniţiaţi de îndată să ia parte la Misterele Persefonei de către preoţii ei, cabirii, care îi salvează pe marinarii naufragiaţi[3].

e. Apoi, când femeile din Lemnos au aflat că Hipsipile îl cruţase pe Toas, încălcându-şi jurământul – Toas fusese aruncat pe ţărmul Insulei Sicinos, iar mai târziu a ajuns regele taurienilor –, au vândut-o ca sclavă regelui Licurg din Nemeea. Dar unii spun că piraţii traci au atacat Mirina şi au luat-o ostatică. Când a ajuns la vârsta bărbăţiei, Euneos a purificat insula de vinovăţia sângelui vărsat, iar riturile folosite de el încă mai sunt repetate la sărbătoarea anuală a cabirilor: timp de nouă zile, toate focurile din vetrele din Lemnos sunt stinse şi se aduc ofrande morţilor, după care un foc nou este adus pe mare de la altarul lui Apollo din Delos[4].

f. Argonauţii au navigat mai departe, lăsând Imbrosul pe dreapta şi, de vreme ce se ştia bine că regele Laomedon al Troiei păzea intrarea în Helespont şi nu lăsa să pătrundă nici un vas grecesc, s-au strecurat prin strâmtoare noaptea, pe lângă coasta tracă şi au ajuns astfel cu bine în Marea Marmara. S-au apropiat de teritoriul dolionilor şi au debarcat pe istmul unei peninsule stâncoase numită Arcton, dominată de Muntele Dindimon. Aici au fost întâmpinaţi de regele Cizicos, fiul lui Oeneu, fostul aliat al lui Heracle, care tocmai se căsătorea cu Clite din oraşul frigian Percote, şi care i-a invitat cu căldură să ia parte la ospăţul lui de nuntă. În timp ce petrecerea era încă în toi, paznicii navei *Argo* au fost atacaţi cu bolovani şi măciuci de nişte giganţi cu şase mâini, născuţi din pământ, care veniseră din interiorul peninsulei, dar au fost respinşi.

g. Apoi, argonauţii au dedicat piatra ce le servise de ancoră Atenei, în al cărei templu este expusă până în ziua de azi, şi, după ce au adus la bord una mai grea, au plecat vâslind, luându-şi rămas-bun prieteneşte, şi au navigat spre Bosfor. Dar un vânt de nord-est i-a făcut să se învârtă în loc, aşa că avansau atât de puţin, încât Tiphys a hotărât să întoarcă nava şi să o ducă la adăpostul peninsulei. A fost abătut din calea lui, iar argonauţii, care au debarcat pe uscat la întâmplare, fiind întuneric beznă, au fost atacaţi de îndată de nişte războinici bine înarmaţi. Doar după ce i-au înfrânt într-o luptă aprigă, ucigându-i pe unii şi punându-i pe fugă pe ceilalţi, Iason a descoperit că ajunsese pe ţărmul estic din Arcton şi că nobilul rege Cizicos, care îi luase pe argonauţi drept nişte piraţi, zăcea mort la picioarele lui. Scoasă din minţi de această veste, Clite s-a spânzurat, iar nimfele pădurii au plâns atât de amarnic, încât lacrimile lor au dat naştere unei fântâni care acum îi poartă numele.

h. Argonauţii au organizat jocuri funerare în cinstea lui Cizicos, dar au rămas blocaţi de vremea proastă încă multe zile. În sfârşit, un alcion s-a rotit în zbor pe deasupra capului lui Iason şi s-a aşezat, ciripind, pe prova lui *Argo*, la care Mopsos, care înţelegea limba păsărilor, a explicat că totul avea să fie bine dacă o vor îmbuna pe zeiţa Rhea. Ea ceruse moartea lui Cizicos drept despăgubire pentru moartea leului ei sacru, ucis de el pe Muntele Dindimon, iar acum era supărată pe argonauţi pentru că

provocaseră un măcel în rândul fraţilor ei cu şase braţe născuţi din pământ. Aşadar, au înălţat zeiţei o statuie, sculptată de Argos dintr-o tulpină îmbătrânită de viţă-de-vie, şi au dansat îmbrăcaţi în armuri pe vârful muntelui. Rhea le-a recunoscut devotamentul şi a făcut ca un izvor – numit acum Izvorul lui Iason – să ţâşnească din stâncile din apropiere. Atunci, s-a stârnit o briză plăcută, iar ei şi-au putut continua călătoria. Însă dolionii şi-au prelungit doliul timp de o lună încheiată, neaprinzând nici un foc şi întreţinându-se cu alimente crude, obicei care mai este respectat încă în timpul Jocurilor Cizicane anuale[5].

*

1. Iason este pus să viziteze Lemnosul deoarece, potrivit lui Homer, Euneos, care a fost rege acolo în timpul Războiului Troian, era fiul lui, iar Eufem, un alt argonaut, l-a zămislit pe Leucofanes („apariţie albă") cu o femeie din Lemnos (Tzetzes, *Despre Licofron* 886; Scolie la *Ode pythianice* de Pindar IV.455), devenind astfel strămoşul unei dinastii cireniene longevive. Masacrul din Lemnos sugerează că locuitorii insulei păstraseră o formă ginocratică de societate susţinută de preotese înarmate, care a fost observată la anumite triburi libiene din vremea lui Herodot (*8.*1*), şi că vizitatorii eleni nu puteau înţelege acest fapt decât ca fiind o revoltă a femeilor. Mirina era numele zeiţei lor (*131.*3*). Despre femeile din Lemnos se spunea că miroseau urât probabil fiindcă lucrau cu frunze de drobuşor – folosite de vecinii lor traci pentru tatuaje –, o plantă atât de scârboasă şi cu un miros atât de persistent, încât triburile din Norfolk care făceau vopsea din drobuşor erau obligate să se căsătorească între ele.

2. Samotrace era un centru al religiei eladice, iar iniţiaţii în Misterele Zeiţei-Lună – al căror secret a fost bine păstrat – aveau dreptul să poarte o amuletă purpurie (Apollonios din Rodos I.197; Diodor din Sicilia V.49), preţuită ca element de protecţie împotriva pericolelor de orice tip, dar mai ales împotriva naufragiului. Filip al Macedoniei şi soţia lui, Olimpia, erau iniţiaţi (Aristofan, *Pacea* 277), iar Germanicus Cezar a fost împiedicat să ia parte la Mistere doar de un semn rău prevestitor şi a murit la puţin timp după aceea (Tacitus, *Anale* II.54). Se spune despre unele vase de bronz

depuse la Samotrace că ar fi fost dedicate argonauţilor.

3. Fraţii Rheei, cei cu şase braţe născuţi din pământ în Insula Ursului, sunt deduşi probabil din picturile cu bărbaţi păroşi care poartă piei de urs, stând cu labele întinse. Descrierea morţii lui Cizicos este suficient de detaliată pentru a sugera o tradiţie autentică a unei incursiuni în Marea Neagră, dar este prea puţin asociată cu stingerea anuală a focurilor din Cizicos, pe cât de puţin asociat era presupusul masacru din Lemnos cu o ceremonie similară din Mirina, din timpul sărbătorii de nouă zile a cabirilor. La sfârşitul anului, când era sacrificat regele sacru, în multe regate focurile erau de regulă stinse, pentru a fi reaprinse ulterior, ca unul dintre riturile instalării noului rege.

4. Uciderea leului Rheei se referă probabil la suprimarea cultului ei în Cizicos, în favoarea olimpianismului.

5. Alcionii erau mesagerii Zeiţei Mării Alcione, „regina care alungă [furtunile]” (*45.*1-2*).

1. Apollonios din Rodos I.317 şi urm.
2. Apollonios din Rodos I.1-607; Herodot VI.138; Apollodor I.9.17; *Argonautica Orphica* 473 şi urm.; Valerius Flaccus, *Argonautice* II.77; Hyginus, *Fabula* 15.
3. Homer, *Iliada* VII.468, cu scolie; Statius, *Tebaida* VI.34; Apollonios din Rodos, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*; Valerius Flaccus, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.*; *Fragments of Sophocles* II.51 şi urm., ed. Pearson.
4. Apollodor III.6.4; Hyginus, *loc. cit.*; Filostrat, *Heroikos* XX.24.
5. Mytographus Vaticanus Primus 49; Apollonios din Rodos I.922 şi urm. şi 935-1077; *Argonautica Orphica* 486 şi urm.; Valerius Flaccus, *Argonautice* II.634; Hyginus, *Fabula* 16.

150. Hilas, Amicos şi Fineu

a. La propunerea lui Heracle, argonauţii s-au luat la întrecere să vadă cine poate vâsli mai mult. După ore de trudă, alinaţi doar de lira lui Orfeu, Iason, Dioscurii şi Heracle mai vâsleau încă, pe când ceilalţi tovarăşi ai lor se recunoscuseră unul câte unul înfrânţi. Puterea lui Castor începuse să scadă, iar Polideuces, care altfel nu ar fi putut să-l facă să abandoneze, a lăsat vâsla din mâini. Iason şi Heracle, însă, au continuat să facă *Argo* să înainteze, aşezaţi în părţi opuse ale navei, până când, ajunşi curând la gurile râului Chios din Misia, Iason a leşinat. Chiar atunci vâsla lui Heracle s-a rupt. El a privit încruntat în jur, furios şi dezgustat, iar tovarăşii lui, deşi epuizaţi, şi-au băgat din nou vâslele prin inele şi au dus *Argo* pe uscat, lângă râu.

b. În timp ce pregăteau masa de seară, Heracle s-a dus să caute un copac din care să facă o vâslă nouă. A smuls un brad enorm, dar când l-a târât lângă focul de lângă apă ca să-l cioplească, a aflat că scutierul lui, Hilas, plecase în urmă cu câteva ceasuri să aducă apă din iazul Pege, aflat în apropiere, şi încă nu revenise. Polifem plecase să-l caute. Hilas fusese favoritul şi iubitul lui Heracle încă de la moartea tatălui său, regele Teiodamas al driopilor, pe care Heracle îl omorâse când acesta refuzase să-i dăruiască un bou de jug.

Strigând „Hilas! Hilas!”, Heracle s-a repezit ca un nebun în pădure şi curând s-a întâlnit cu Polifem, care i-a povestit: „Vai, l-am auzit pe Hilas strigând după ajutor şi am fugit spre locul de unde se auzea. Dar când am ajuns la Pege, nu am găsit nici un semn de luptă cu sălbăticiunile sau cu alţi duşmani. Era doar urciorul pentru apă, la marginea iazului”. Heracle şi Polifem şi-au continuat căutarea toată noaptea şi i-au obligat pe toţi misienii cu care se întâlneau să li se alăture, dar în zadar; adevărul e că Driope şi

nimfele ei surori se îndrăgostiseră de Hilas şi îl ispitiseră să vină şi să trăiască împreună cu ele într-o peşteră subacvatică.

c. În zori, s-a iscat o briză favorabilă şi cum nici Heracle, nici Polifem nu apăruseră, deşi toţi le strigaseră numele făcând dealurile din jur să răsune de ecoul chemărilor lor, Iason a dat ordin să se reia călătoria. Decizia a fost contestată zgomotos şi, în timp ce *Argo* se îndepărta tot mai mult de ţărm, mai mulţi argonauţi l-au acuzat că îl abandonase pe Heracle ca să se răzbune pentru înfrângerea la vâslit. Ei au încercat chiar să-l facă pe Tiphys să întoarcă nava, dar Calais şi Zetes au intervenit, acesta fiind şi motivul pentru care Heracle i-a ucis mai târziu, în Insula Tenos, unde a aşezat o lespede suspendată într-un echilibru precar pe mormântul lor.

d. După ce a ameninţat că distruge Misia dacă locuitorii ei nu continuă să-l caute pe Hilas, viu sau mort, iar apoi a condus un atac izbutit contra Troiei, Heracle şi-a reluat muncile; dar Polifem s-a stabilit lângă Pege şi a construit oraşul Crios, unde a domnit până când chalibii l-au ucis în luptă[1]. De dragul lui Heracle, misienii încă îi mai aduc sacrificii o dată pe an lui Hilas, la Prusa, lângă Pege; preotul lor îi strigă numele de trei ori, iar adoratorii se prefac că îl caută prin pădure[2].

e. De fapt, Hilas a avut aceeaşi soartă ca Bormos, sau Borimos, fiul lui Upios, un tânăr din Mariandynia de o frumuseţe nemaivăzută care cândva, la vremea recoltei, se dusese la un izvor să aducă apă pentru secerători. Şi el a fost tras în izvor de nimfe şi nu a mai fost văzut vreodată. În fiecare an, la vremea recoltei, sătenii din Bitinia celebrează amintirea lui prin cântece de jale cu acompaniament de flaute[3].

f. Drept urmare, unii iau în râs povestea lui Hilas, spunând că, de fapt, el era Bormos şi că Heracle fusese abandonat în Afetes, în Magnesia, aproape de Pagasa, când s-a dus la ţărm să ia apă, la puţin timp după începerea călătoriei, deoarece grinda oraculară de pe *Argo* anunţase că era prea greu pentru ca nava să-l poată purta. Alţii, dimpotrivă, spun nu doar că el a ajuns în Colhida, dar a şi comandat expediţia până la capăt[4].

g. *Argo* s-a oprit apoi în Insula Bebricos, tot din Marea Marmara, unde rege era arogantul Amicos, un fiu al lui Poseidon. Acest Amicos se considera boxer şi obişnuia să îi provoace pe

străini la un meci care, invariabil, îi ducea la moarte; iar dacă refuzau, îi arunca în mare de pe o stâncă, fără nici o ceremonie. El i-a abordat acum pe argonauţi şi a refuzat să le dea mâncare sau apă dacă unul dintre luptătorii lor nu îl va înfrunta în ring. Polideuces, care câştigase competiţia de box la Jocurile Olimpice, s-a oferit de bună voie şi şi-a tras mănuşile de piele netăbăcită pe care i le-a oferit Amicos.

h. Amicos şi Polideuces au început în forţă lupta într-o vâlcea plină de flori, nu departe de plajă. Mănuşile lui Amicos erau ţintuite cu ţepi de bronz, iar muşchii braţelor lui păroase erau ca nişte stânci acoperite de alge. Era de departe cel mai greu dintre cei doi şi mai tânăr cu câţiva ani; dar Polideuces, care la început luptase prudent, evitând şarjele lui ca de taur, i-a descoperit curând punctele slabe din apărare şi, nu după mult timp, l-a făcut să scuipe sânge din gura tumefiată. După o luptă prelungită, în care nici unul nu dăduse semne că ar ceda, Polideuces a străpuns apărarea lui Amicos, i-a strivit nasul cu o lovitură de stânga şi a continuat să-l lovească necruţător din ambele părţi, folosind croşee şi directe. În disperare de cauză şi în suferinţă, Amicos l-a apucat pe Polideuces de pumnul stâng şi l-a tras spre el cu mâna stângă, în timp ce cu dreapta i-a aplicat un swing violent; dar Polideuces s-a aruncat în direcţia în care era tras. Lovitura a căzut în gol, iar el a contrat cu un croşeu de dreapta năucitor peste ureche, urmat de un upercut atât de irezistibil, încât i-a spart tâmpla lui Amicos şi l-a ucis pe loc.

i. Când şi-au văzut regele zăcând mort, bebricii au sărit la arme, dar însoţitorii lui Polideuces, care îl aclamau, i-au pus pe fugă uşor şi au prădat palatul regal. Pentru a-l îmbuna pe Poseidon, tatăl lui Amicos, Iason a oferit atunci un sacrificiu de douăzeci de tauri roşcaţi, care fuseseră găsiţi printre prăzi[5].

j. A doua zi, argonauţii au plecat din nou pe mare şi au ajuns în Salmidesos, în estul Traciei, unde rege era Fineu, fiul lui Agenor. Fineu fusese orbit de zei pentru că profeţise viitorul prea precis şi era totodată chinuit de o pereche de harpii: creaturi feminine dezgustătoare şi înaripate care, la fiecare masă, intrau în palat în zbor şi înşfăcau mâncare de pe masa lui, mânjind restul, care puţea şi rămânea de nemâncat. O harpie se numea Aelo, iar cealaltă, Ocipete[6]. Când Iason i-a cerut lui Fineu un sfat despre

cum să dobândească lâna de aur, el i-a spus: „Mai întâi scapă-mă de harpii!”. Servitorii lui Fineu au pregătit un ospăţ pentru argonauţi, asupra căruia harpiile s-au repezit imediat, dedându-se la trucurile lor obişnuite. Însă Calais şi Zetes, fiii înaripaţi ai lui Boreas, s-au ridicat cu sabia în mână şi le-au fugărit prin aer până departe, dincolo de mare. Unii spun că au ajuns harpiile din urmă în Insulele Strofade, dar le-au cruţat viaţa când acestea s-au întors şi au implorat milă, căci Iris, mesagerul Herei, a intervenit şi a promis că ele aveau să se întoarcă în peştera lor de pe Muntele Dicte din Creta şi nu aveau să-l mai supere vreodată pe Fineu. Alţii spun că Ocipete a capitulat pe acele insule, dar Aelo a zburat mai departe şi a sfârşit prin a fi înecată în râul peloponesian Tigris, numit acum Harpis, după ea.

k. Fineu l-a învăţat pe Iason cum să navigheze prin Bosfor şi i-a făcut o descriere amănunţită a vremii, ospitalităţii şi la ce trebuia să se aştepte în drum spre Colhida, un ţinut colonizat mai întâi de egipteni, aflat în cel mai îndepărtat capăt estic al Mării Negre, în umbra Munţilor Caucaz. El a adăugat: „Iar odată ajuns în Colhida, încrede-te în Afrodita!”[7].

l. Cât despre Fineu, el s-a căsătorit mai întâi cu Cleopatra, sora lui Calais şi a lui Zetes, apoi, după moartea ei, cu Idea, o prinţesă scită. Idea era geloasă pe cei doi fii ai Cleopatrei şi a pus martori falşi să-i acuze de tot felul de ticăloşii. Însă Calais şi Zetes au descoperit uneltirea şi şi-au eliberat nepoţii din închisoare, unde erau biciuiţi zilnic de paznicii sciţi, iar Fineu nu doar că i-a repus în drepturi, ci a şi trimis-o pe Idea înapoi la tatăl ei[8].

m. Iar unii spun că Fineu a fost orbit de zei după vizita argonauţilor, deoarece le dăduse sfaturi profetice[9].

*

1. În legenda călătoriei estice, spre Marea Neagră, a celor din Iolcos – dar nu şi în cea vestică, spre Istria, a minienilor –, este posibil ca Heracle să fi condus expediţia. Povestea dispariţiei lui Hilas a fost inventată pentru a explica riturile misiene de jelire a lui Adonis al Pădurilor, încă practicate în Prusa, lângă Pege, în epoca romană. Soarta lui Hilas aflat pe mâinile lui Driope şi ale nimfelor ei trebuie să fi fost aceea a lui Leucip (*21.*6*), Acteon

(*22.*i*), Orfeu (*28.*d*) sau a oricărui alt rege sacru din cultul stejarului, anume de a fi dezmembrat şi devorat de femei feroce, care apoi se purificau într-un izvor şi anunţau că el a dispărut fără urmă. „Driope” înseamnă „ciocănitoare” (literal: „faţă a stejarului”), o pasăre al cărei ciocănit în trunchiul stejarului sugera căutarea lui Hilas, un driopian prin naştere, ciocănitul fiind considerat că prevesteşte vreme umedă (*56.*1*), principalul scop al acestui sacrificiu fiind să aducă ploile de toamnă. Ca nou rege, Heracle trebuie să se fi prefăcut că se alătură căutării predecesorului său. Bormos sau Borimos ar putea fi o variantă de la Brimos, fiul lui Brimo (*24.*6*).

2. Povestea lui Amicos poate fi dedusă dintr-o imagine care înfăţişează jocurile funerare celebrate după ce vechiul rege fusese aruncat de pe o stâncă (*96.*3* şi *6*). Boxul, un sport cretan menţionat în *Iliada* şi în *Odiseea*, pare să fi fost suficient de sportiv până când rivalitatea orăşenească de la Jocurile Olimpice a introdus boxul profesionist. Pugiliştii din amfiteatrele romane foloseau mănuşi cu ţepi şi boxuri pentru degete, nu fâşiile tradiţionale de piele netăbăcită; în relatarea lui expertă a meciului dintre Polideuces şi Amicos, Teocrit regretă fostele glorii ale ringului.

La origine, harpiile erau personificări ale Zeiţei cretane a Morţii ca vârtejuri de vânt (Homer, *Odiseea* I.241 şi XX.66 şi 77), dar, în acest context, ele par să fi fost păsări sacre, ereţi sau vulturi-de-mare, cărora tracii le puneau în mod regulat de mâncare. Atunci când descrie vizita argonauţilor la curtea lui Fineu, Diodor din Sicilia evită cu grijă orice menţionare a harpiilor – probabil de teamă să nu-şi atragă mânia lor –, însă reuşeşte să sugereze că a doua soţie a orbului Fineu, o scită, îl înşela atunci când pretindea că harpiile îi luau mâncarea şi mânjeau ce rămânea, proprii lui servitori făcând-o, de fapt, la ordinele ei. Fineu era pe cale să moară treptat de foame atunci când Calais şi Zetes – fraţii primei lui soţii – au depistat vinovăţia ei şi şi-au eliberat nepoţii din închisoarea în care ea îl convinsese pe Fineu să îi arunce.

3. Insulele Strofade („rotitoare”) erau numite astfel deoarece vasele trebuiau să se aştepte ca vântul să îşi schimbe direcţia atunci când se apropiau de ele.

4. Lespezile suspendate, stânci enorme echilibrate cu atâta grijă

încât să se legene dintr-o parte în alta la cel mai mic impuls, sunt monumente funerare înălţate, se pare, de emigranţii constructori de drumuri din Libia, spre sfârşitul mileniului al III-lea. Câteva încă mai funcţionează în Cornwall şi Devon, altele au fost mutate prin eforturile concertate ale soldaţilor lipsiţi de ocupaţie şi ale turiştilor. Dedicarea unei pietre suspendate în Tenos lui Calais şi Zetes, fiii înaripaţi ai lui Boreas, sugerează că spiritele eroilor erau invocate să legene stânca, sub formă de vânt, strivind astfel victima vie de dedesubtul ei.

1. Apollonios din Rodos I.1207 şi urm.; Teocrit, *Idile* XIII; *Argonautica Orphica* 646 şi urm.; Valerius Flaccus, *Argonautice* III.521 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 14; Apollodor I.9.19.
2. Teocrit, *Idile* XIV.73 şi urm.; Strabon XII.4.3; Antoninus Liberalis, *Transformationes* 26.
3. Athenaios XVI.620; Eschil, *Persanele* 941; Scolie la *Descrierea pământului* de Dyonisos 791; Pollux IV.54.
4. Herodot I.193; Apollodor I.9.19; Teocrit, *Idile* XIII.73 şi urm.
5. Apollodor I.9.20; Apollonios din Rodos II.1 şi urm.; Teocrit, *Idile* XXII.27 şi urm.; *Argonautica Orphica* 661 şi urm.; Valerius Flaccus, *Argonautice* IV.99 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 17; Lactanţiu despre *Tebaida* lui Statius III.353.
6. Apollodor I.9.21; Hesiod, *Teogonia* 265-9.
7. Herodot II.147; Apollodor, *loc. cit.*; Apollonios din Rodos II.176 şi urm.; Valerius Flaccus, *Argonautice* IV.22 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 19; Mytographicus Vaticanus Primus 27; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.209.
8. Diodor din Sicilia IV.44.
9. Apollodor, *loc. cit.*

151. De la Simplegade la Colhida

a. Fineu îi prevenise pe argonauţi în legătură cu stâncile înspăimântătoare numite Simplegade, Planctae sau Cianee, care străjuiau intrarea în Bosfor, veşnic învăluite în ceţuri. Când un vas încerca să se strecoare printre ele, stâncile se apropiau şi îl striveau; însă, la sfatul lui Fineu, Eufem a dat drumul unui porumbel sau, spun unii, unui bâtlan, să zboare în faţa lui *Argo*. Stâncile i-au prins penele din coadă şi s-au retras iar, argonauţii au vâslit printre ele cu viteză maximă, ajutaţi de Atena şi de lira lui Orfeu, pierzând doar ornamentul de la pupa. După aceea, conform unei profeţii, stâncile au rămas nemişcate, câte una de fiecare parte a strâmtorii, şi, chiar dacă forţa curentului aproape că împiedica vasul să înainteze, argonauţii au tras de vâsle până când acestea s-au îndoit ca nişte arcuri, şi aşa au pătruns în Marea Neagră fără să păţească vreo nenorocire[1].

b. Navigând pe lângă coasta sudică, ei au ajuns curând la mica Insulă Thynias, unde Apollo a binevoit să apară în faţa lor într-o aură de splendoare divină. Orfeu i-a înălţat de îndată un altar şi i-a sacrificat o capră sălbatică lui Apollo al Zorilor. Urmând exemplul lui, argonauţii au jurat acum să nu se părăsească vreodată unul pe celălalt în caz de primejdie, jurământ ce va fi comemorat în Templul Armoniei construit ulterior pe acea insulă.

c. Apoi au navigat către oraşul Mariandynia – faimos pentru prăpastia din apropierea lui, pe unde Heracle îl scosese pe Cerber din Lumea Subpământeană – şi au fost întâmpinaţi cu căldură de regele Licos. Licos primise deja printr-un mesager vestea că duşmanul lui, regele Amicos, murise, astfel că, recunoscător fiind, l-a oferit argonauţilor pe Dascilos, fiul lui, ca să le fie călăuză în călătoria lor de-a lungul coastei. În ziua următoare, în timp ce erau pe cale să se îmbarce, Idmon prezicătorul a fost atacat de un

mistreţ fioros ce pândea din stufărişul râului Licos şi care i-a străpuns coapsa adânc cu colţii lui mari. Idas a sărit în ajutorul lui Idmon şi, când mistreţul s-a repezit iar, l-a străpuns cu lancea; dar, în ciuda îngrijirii, Idmon a sângerat până a murit, iar argonauţii l-au jelit timp de trei zile. Apoi Tiphys s-a îmbolnăvit şi a murit la rândul său, iar tovarăşii săi, cuprinşi de întristare, au înălţat un tumul peste cenuşa lui, alături de cel pe care-l ridicaseră pentru Idmon. Mai întâi Anceu cel Mare, iar după el Erginos, Nauplios şi Eufem s-au oferit cu toţii să îi ia locul lui Tiphys ca navigator, dar a fost ales Anceu, care i-a slujit bine[2].

d. Din Mariandynia, au continuat să navigheze spre est mai multe zile, până au ajuns în Sinope, în Paflagonia, oraş numit aşa după fiica râului Asopos căreia Zeus îi făgăduise să-i ofere orice voia, după ce se îndrăgostise de ea. Şireată, Sinope a ales virginitatea şi şi-a petrecut restul vieţii în casa ei de acolo, într-o singurătate fericită. În Sinope, Iason a găsit recruţi care să ocupe cele trei locuri rămase vacante de pe bănci, anume fraţii Deileon, Autolicos şi Flogios din Trica, cei ce-l însoţiseră pe Heracle în expediţia lui în ţara amazoanelor, dar care, după ce fuseseră despărţiţi de el în mod accidental, se rătăciseră în acea regiune îndepărtată.

e. *Argo* a navigat apoi pe lângă ţara amazoanelor, cea a chalibilor fierari, care nici nu cultivau pământul, nici nu îngrijeau turme, ci trăiau doar din câştigurile fierăriilor lor; ţara tibarenienilor, unde există obiceiul ca soţii să geamă ca şi cum ar fi în chinurile facerii atunci când soţiile lor nasc; şi ţara mosinoecilor, care trăiesc în case de lemn, se împreunează promiscuu şi poartă lănci nespus de lungi şi scuturi albe în formă de frunze de iederă[3].

f. Lângă mica insulă a lui Ares, peste *Argo* au zburat stoluri mari de păsări, lăsând să cadă asupra lor pene de bronz, una din ele rănindu-l pe Oileu la umăr. Atunci argonauţii şi-au amintit de sfaturile lui Fineu şi şi-au pus coifurile, strigând cât îi ţinea gura; jumătate dintre ei vâsleau, în timp ce ceilalţi îi protejau cu scuturile de care îşi izbeau săbiile. Fineu îi mai sfătuise şi să debarce pe insuliţă, ceea ce au şi făcut, gonind de acolo miriadele de păsări până nu a mai rămas nici una. În noaptea aceea, au lăudat înţelepciunea lui Fineu atunci când s-a stârnit o furtună

violentă şi patru eolieni agăţaţi de o grindă de lemn au fost aruncaţi la mal, aproape de tabăra lor; aceşti naufragiaţi s-au dovedit a fi Citisoros, Argeos, Frontis şi Melanion, fii ai lui Frixos cu Chalciope, fiica regelui Eetes din Colhida, şi astfel înrudiţi îndeaproape cu mulţi dintre cei prezenţi. Ei eşuaseră în timpul unei călătorii spre Grecia, în care intenţionau să revendice regatul din Orcomenos al bunicului lor, Atamas. Iason i-a întâmpinat cu căldură şi cu toţii au adus sacrificii pe o piatră neagră din templul lui Ares, unde fondatoarea lui, amazoana Antiope, sacrificase cândva cai. Când Iason i-a lămurit că misiunea lui era să aducă înapoi în Grecia sufletul lui Frixos şi, totodată, să recupereze lâna berbecului de aur pe care el călărise, Citisoros şi fraţii lui s-au văzut puşi în încurcătură, căci, chiar dacă datorau devotament amintirii tatălui lor, se temeau să nu îşi jignească bunicul cerându-i lâna. Însă ce altceva puteau să facă decât să se alăture cauzei acestor veri care le salvaseră viaţa[4]?

g. Apoi *Argo* a navigat de-a lungul coastei Insulei Filira, unde Cronos se împreunase cândva cu Filira, fiica lui Ocean, şi fusese surprins de Rhea asupra faptului; atunci el se transformase în armăsar şi plecase în galop, lăsând-o pe Filira să nască un copil pe jumătate om, pe jumătate cal – care s-a dovedit a fi Chiron, centaurul cel învăţat. Urând monstrul pe care trebuia acum să-l alăpteze, Filira s-a rugat să se prefacă în altceva decât era şi a fost metamorfozată într-un tei. Dar unii spun că fapta s-a întâmplat în Tesalia sau Tracia, nu pe Insula Filira[5].

h. Curând, lanţul Caucaz avea să se înalţe în faţa argonauţilor, iar ei au intrat pe gurile râului Fasis cel larg, care udă Colhida. Mai întâi Iason a făcut o libaţie de vin amestecat cu miere pentru zeii ţinutului, apoi a ascuns nava *Argo* într-un golf adăpostit şi a convocat consiliul de război[6].

*

1. Stâncile Ciocnitoare, Rătăcitoare sau Albastre, învăluite în ceaţa mării, par să fi fost sloiuri de gheaţă de pe râurile ruseşti, care pluteau în derivă pe Marea Neagră; descrierile acestora erau amestecate cu relatări descurajatoare despre Bosfor, prin care curentul, umflat în urma dezgheţării marilor râuri, ajunge adesea

la o viteză de cinci noduri. Pare că şi alte Insule Rătăcitoare, cele din Marea Baltică, erau cunoscute negustorilor de chihlimbar (*170.4).

2. Cenotafurile înălţate ulterior de coloniştii greci în cinstea eroilor Idmon şi Tiphys ar putea explica povestea morţii lor în timpul călătoriei. Se spune că Idmon ar fi fost ucis de un mistreţ, asemenea lui Zeus Cretanul, Anceu şi Adonis – cu toţii regi sacri primitivi (*18.7). Numele Idmon („cunoscător”) sugerează că era vorba de un altar oracular, iar Apollonios din Rodos îl descrie într-adevăr ca pe un prezicător.

3. Oraşul Mariandynia este numit după Ma-ri-enna (cuvântul sumerian pentru „mamă foarte rodnică a cerului”), *alias* Mirina, Ay-Mari sau Mariamne, o zeiţă bine-cunoscută din estul Mediteranei. *Chalybs* era cuvântul grec pentru „fier”, iar calibii pare să fi fost un alt nume al tibarenienilor, primii fierari ai Antichităţii. În *Geneza* X.2, ţinutul lor este numit Tubal (*Tubal* = *Tibar*), iar Tubal Cain erau tibarenienii care veniseră din Armenia în Canaan, împreună cu hoardele hicsoşilor. Forme modificate ale cuvadei practicate de tibarenieni supravieţuiesc în multe părţi din Europa. Obiceiurile mosinoecilor, descrise de Xenofon – a cărui operă *Anabasis* a fost studiată de Apollonios din Rodos – sunt remarcabil de similare cu cele ale picţilor scoţieni şi ale irlandezilor sidhe, triburi venite în Britania în Epoca Bronzului timpurie din regiunea Mării Negre.

4. Întâlnirea lui Iason cu păsările de pe mica insulă a lui Ares, acum Insula Puga din apropierea râului Kessab, sugerează că *Argo* a sosit acolo la începutul lui mai; vasul trebuie să fi navigat prin Bosfor, înainte ca prin strâmtoare curentul să devină prea puternic pentru a putea fi învins prin vâslit, şi să fi ajuns în Puga la momentul marii migraţii de primăvară a păsărilor dinspre Peninsula Sinai. Se pare că mai multe păsări epuizate, care traversaseră în zbor munţii Asiei Mici, în drumul lor spre Volga, şi-au găsit adăpostul lor de pe mica insulă Puga supraaglomerat şi s-au aşezat pe *Argo*, terorizând echipajul superstiţios. Potrivit *Păsărilor din Egipt* a lui Nicoll, printre aceste migratoare se numărau „şoimi, ciocârlii, ereţi de stuf, raţe şi alte păsări de baltă”, dar, de vreme ce insuliţa îi era dedicată lui Ares, mitografii le atribuie pene de bronz şi intenţii ostile. Este probabil ca alungarea

de către Heracle a păsărilor stimfaliene într-o insulă din estul Mării Negre să fi fost dedusă din aventura argonauţilor, mai degrabă decât invers, cum se presupune de obicei.

5. Faima de doctor, învăţat şi profet a lui Chiron i-a adus titlul de Fiu al Filirei („teiului”); el este numit şi descendent al lui Ixion (*63.*d*). Florile de tei erau des folosite în epoca clasică pe post de tonifiant şi continuă să fie şi acum; mai mult, scoarţa interioară a teiului (floemul) era utilizată ca tăbliţe de scris întotdeauna aflate la îndemână, iar când era ruptă în fâşii, era folosită la ghicit (Herodot IV.67; Aelianus, *Varia historia* XIV.12). Dar Insula Filira trebuie să îşi fi derivat numele de la un pâlc de tei care creşteau acolo, mai degrabă decât din legăturile istorice cu Tesalia sau Tracia. Nici una dintre aceste insule de coastă nu are mai mult de o sută de metri lungime.

6. Colhida este cunoscută acum drept Georgia, iar râul Fasis, drept Rion.

1. Apollonios din Rodos II.329; *Argonautica Orphica* 688; Homer, *Odiseea* XII.61; Herodot IV.85; Plinius, *Naturalis historia* VI.32; Valerius Flaccus IV.561 şi urm.; Apollodor I.9.22.
2. Apollonios din Rodos II.851-98; *Argonautica Orphica* 729 şi urm.; Tzetzes, *Despre Licofron* 890; Valerius Flaccus V.13 şi urm.; Hyginus, *Fabulele* 14 şi 18; Apollodor I.9.23.
3. Apollonios din Rodos II.946-1028; Valerius Flaccus V.108; *Argonautica Orphica* 738-46; Xenofon, *Anabasis* V.4.1-32 şi 5.1-3.
4. Apollonios din Rodos II.1030-1230.
5. Apollonios din Rodos II.1231-41; Hyginus, *Fabula* 138; Filargirios despre *Georgicele* lui Vergiliu III.93; Valerius Flaccus V.153; *Argonautica Orphica* 747.
6. Apollonios din Rodos II.1030-1285; *Argonautica Orphica* 747-55; Valerius Flaccus V.153-83.

152. Dobândirea lânii de aur

a. În Olimp, Hera şi Atena discutau cuprinse de îngrijorare despre felul în care Iason, favoritul lor, ar putea lua lâna de aur. În cele din urmă, au decis să se adreseze Afroditei, care a promis ca poznaşul ei fiu, micul Eros, să o facă pe Medeea, fiica regelui Eetes, să simtă o pasiune subită pentru el. Afrodita l-a găsit pe Eros jucând zaruri cu Ganimede, dar trişând la fiecare aruncare, şi l-a rugat să-şi trimită una dintre săgeţi în inima Medeei. I-a oferit drept recompensă un glob de aur smălţuit cu cercuri albastre, ce fusese jucăria lui Zeus în copilăria lui; când era aruncat în aer, globul lăsa o urmă ca de stea căzătoare. Eros a acceptat bucuros recompensa, iar Afrodita a promis celorlalte zeiţe că avea să ţină trează pasiunea Medeei cu ajutorul unei vrăji noi: un vârtecap viu ţintuit cu aripile desfăcute pe o roată de foc.

b. Între timp, în consiliul de război ţinut în golf, Iason a propus ca el şi fiii lui Frixos să meargă împreună în oraşul învecinat, Aea din Colhida, unde rege era Eetes, şi să ceară lâna ca pe o favoare; şi doar dacă vor fi refuzaţi să recurgă la viclenie sau la violenţă. Toţi au salutat propunerea lui, iar Augias, fratele vitreg al lui Eetes, li s-a alăturat. S-au apropiat de Aea trecând prin cimitirul lui Circe, aflat la marginea râului, unde numeroase cadavre de bărbaţi învelite în piei de bou netăbăcite erau expuse în vârful sălciilor, ca să fie mâncate de păsări – căci colhidienii îngroapă doar trupurile femeilor. Aea strălucea în toată splendoarea în faţa lor de pe un deal consacrat lui Helios, tatăl lui Eetes, care îşi ţinea acolo caii lui albi. Hefaistos construise palatul regal în semn de recunoştinţă pentru că Helios îl salvase atunci când fusese împresurat de giganţi, în timpul atacului lor din Olimp.

c. Prima soţie a regelui Eetes, nimfa caucaziană Asterodeia, mama lui Chalciope, văduva lui Frixos, şi a Medeei, preoteasa-

vrăjitoare a lui Hecate, murise cu câţiva ani în urmă, iar a doua lui soţie, Idia, îi născuse acum un fiu, pe Apsirtos.

d. Când Iason şi însoţitorii lui s-au apropiat de palat, au fost întâmpinaţi mai întâi de Chalciope, care a fost surprinsă să îi vadă pe Citisoros şi pe ceilalţi trei fii ai ei întorcându-se atât de curând, iar când a auzit povestea lor, l-a copleşit pe Iason cu mulţumiri că îi salvase. Apoi a venit Eetes, însoţit de Idia, şi, vădit nemulţumit – căci Laomedon promisese să îi împiedice pe toţi grecii să intre în Marea Neagră –, i-a cerut lui Egeu, nepotul lui preferat, să îi explice această intruziune. Egeu a răspuns că Iason, căruia el şi fraţii lui îi datorau viaţa, venise să ia lâna de aur, conform unui oracol. Dar văzându-l pe Eetes tot mai furios, a adăugat de îndată: „Iar în schimb, aceşti nobili greci îi vor supune bucuroşi pe sarmaţi stăpânirii Maiestăţii Tale”. Eetes a râs dispreţuitor, apoi i-a poruncit lui Iason şi lui Augias, pe care nu catadicsea să îl recunoască drept frate, să se întoarcă de unde au venit, înainte ca limbile şi mâinile să le fie retezate.

e. Chiar în acel moment, din palat a ieşit prinţesa Medeea şi Eetes s-a ruşinat, deoarece Iason i-a răspuns amabil şi cuviincios, aşa încât s-a angajat să îi cedeze lâna, dar a pus nişte condiţii aparent cu neputinţă de îndeplinit. Iason trebuia să înjuge doi tauri cu picioarele de bronz şi care aruncau flăcări pe nări, creaţii de-ale lui Hefaistos, şi să are câmpul lui Ares cu o suprafaţă de patru ori mai mare decât puteau boii să are într-un an, apoi să îl semene cu dinţii de şarpe primiţi de la Atena, cei câţiva rămaşi după ce Cadmos îi semănase în Teba. Iason a rămas înmărmurit, întrebându-se cum să îndeplinească aceste munci nemaiauzite, dar Eros a aţintit una dintre săgeţile lui spre Medeea şi i-a împlântat-o în inimă până la pene.

f. Chalciope, care în seara aceea a vizitat-o pe Medeea la ea în dormitor ca să pună o vorbă bună pentru Citisoros şi fraţii lui, a aflat că ea se îndrăgostise până peste cap de Iason. Când Chalciope s-a oferit ca mijlocitoare, Medeea a promis, cuprinsă de entuziasm, să-l ajute pe Iason să înjuge taurii ce aruncau flăcări pe nări şi să dobândească lâna de aur; singura condiţie era ca la plecare să se îmbarce şi ea pe *Argo*, ca soţie a lui.

g. A fost chemat şi Iason, care a jurat pe toţi zeii din Olimp să îi rămână credincios Medeei pe viaţă. Ea i-a oferit o sticluţă ce

conţinea o loţiune de şofran caucazian cu două tulpini, roşie ca sângele, care avea să-l protejeze împotriva respiraţiei de foc a taurilor; acest leac apăruse prima oară din sângele lui Prometeu, pe când era schingiuit. Iason a primit sticluţa cu recunoştinţă şi, după o libaţie de miere, a destupat-o şi şi-a uns trupul cu conţinutul ei, precum şi scutul şi lancea. El a putut astfel să supună taurii şi să îi înjuge la un plug cu lama tare ca diamantul. A arat toată ziua, iar la căderea nopţii a semănat dinţii, din care au răsărit de îndată bărbaţi înarmaţi, pe care i-a provocat să se lupte între ei, aşa cum făcuse şi Cadmos într-o ocazie similară, aruncând un inel de piatră în mijlocul lor; apoi i-a ucis pe supravieţuitori.

h. Însă regele Eetes nu avea nici o intenţie să se despartă de lâna lui şi a refuzat fără ruşine să recunoască înţelegerea. A ameninţat că va incendia *Argo*, care acum era ancorată în Aea, şi va masacra tot echipajul; dar Medeea, căreia el i se confesase imprudent, i-a condus pe Iason şi o parte dintre argonauţi în incinta templului lui Ares, situat la vreo zece kilometri depărtare. Acolo se afla lâna, păzită de un balaur fioros şi nemuritor, cu un milion de inele, mai mare chiar şi decât nava *Argo*, un balaur născut din sângele monstrului Tifon, cel ucis de Zeus. Ea a domolit şuieratul balaurului cu incantaţii, apoi i-a stropit pleoapele cu nişte picături somnifere, folosindu-se de crenguţe de ienupăr proaspăt tăiate. Iason a desfăcut pe ascuns lâna din stejarul de care atârna şi amândoi s-au întors în grabă pe plaja unde se afla *Argo*.

i. Dar deja preoţii lui Ares dăduseră alarma, iar în atacul care a urmat colhidienii i-au rănit pe Ifitos, Meleagru, Argos, Atalanta şi Iason. Dar toţi au izbutit să se urce la bordul lui *Argo*, care îi aştepta; au plecat vâslind în mare grabă, urmăriţi de galerele lui Eetes. Doar Ifitos a murit din pricina rănilor primite; cât despre Medeea, ea i-a vindecat repede pe ceilalţi cu leacuri inventate de ea[1].

j. Or, sarmaţii pe care Iason promisese să îi cucerească erau urmaşii amazoanelor de pe trei corăbii capturate de Heracle în timpul celei de-a noua munci; ele şi-au rupt lanţurile şi i-au ucis pe marinarii puşi să le păzească, dar, neştiind mai nimic despre arta navigaţiei, plutiseră în derivă de-a lungul Bosforului cimerian, şi trăseseră la mal la Cremni, în patria sciţilor liberi. Acolo au prins o herghelie de cai sălbatici, i-au încălecat şi au început să devasteze

ţinutul. Curând, sciţii, dându-şi seama după unele cadavre ajunse în mâinile lor că invadatorii erau femei, au trimis un grup de bărbaţi tineri să le ofere amazoanelor iubirea lor în loc de luptă. Ceea ce nu s-a dovedit a fi prea greu; dar amazoanele au fost de acord să se căsătorească cu ei doar dacă se mutau pe malul estic al râului Tanais, unde urmaşii lor, sarmaţii, încă mai locuiesc şi păstrează obiceiurile amazoanelor, cum ar fi faptul că fiecare fată trebuie să omoare un bărbat în luptă înainte de a-şi putea găsi un soţ2.

*

1. Această parte a legendei încorporează mitul primitiv al sarcinilor impuse lui Diomede de regele cu a cărui fiică dorea el să se căsătorească.

2. Vraja de dragoste a Afroditei, descrisă cu grijă de Teocrit (*Idile* II.17), era folosită în întreaga Grecie, inclusiv în anturajul lui Socrate (Xenofon, *Memorabilia* III.11.17). Deoarece vârtecapul îşi face cuib în sălcii, şuieră ca un şarpe şi depune ouă albe, el a fost consacrat dintotdeauna lunii; Io („lună”) l-a trimis ca mesager al ei îndrăgostitului Zeus (*56.*a*). Unul dintre denumirile populare din Europa este „perechea cucului”, iar cucul apare în povestea modului în care Zeus a curtat-o pe Zeiţa-Lună, Hera (*12.*a*). Aprinderea focului prin frecare (roata de foc) era un procedeu magic de provocare a dragostei prin simpatie, aşa cum cuvântul englez *punk* înseamnă şi iască, şi prostituată. Eros cu torţă şi săgeţi este un Eros posthomeric, dar pe vremea lui Apollonios din Rodos comportamentul lui năstruşnic şi disperarea Afroditei deveniseră o glumă literară (*18.*a*) pe care Apuleius o duce mai departe în *Cupidon şi Psyche*.

3. Obiceiul colhidian de a înveli cadavrele în piei şi de a le expune în vârful sălciilor aminteşte de obiceiul parţilor de a le lăsa pe anumite postamente ca să fie mâncate de vulturi, pentru a nu pângări principiul sacru al focului, darul sfânt al Soarelui, prin actul incinerării. Apollonios din Rodos îl menţionează, pare-se pentru a sublinia îngrijorarea lui Pelias faţă de umbra lui Frixos: fiind grec, el nu putea considera faptul drept un rit funerar adecvat. Taurii care aruncau flăcări pe nări ai lui Eetes îi amintesc,

din nou, pe cei de bronz, în care prizonierii erau fripţi de vii de către Falaride din Agrigent – o colonie a Rodosului –, probabil în onoarea zeului lor Helios, al cărui simbol era un taur de bronz (Pindar, *Ode pythianice* I.185, cu scolie); dar oamenii semănaţi cu care s-a întrecut Iason nu se potrivesc în această poveste. Chiar dacă era rezonabil ca un străin canaanit precum Cadmos să se lupte cu autohtonii pelasgi atunci când a invadat Beoţia (*58.*g*), Iason, în calitatea lui de candidat la regalitate de origine autohtonă, ar fi trebuit mai degrabă să primească sarcina lui Kilhwych de a ara, a semăna şi a recolta într-o singură zi (*148.*5*) – un act ritualic uşor de mimat în mijlocul verii –, decât să se lupte corp la corp cu un taur şi să poarte obişnuitul simulacru de luptă împotriva unor bărbaţi deghizaţi în animale. Obţinerea lânii de aur de către Iason corespunde dobândirii de către Heracle a merelor de aur păzite de un alt balaur veşnic treaz (*133.*a*). Cel puţin patru dintre muncile lui Heracle par să îi fi fost impuse în calitatea lui de candidat la regalitate (*123.*1*; 124.*2*; 127.*1* şi 129.*1*).

4. Iason şi Heracle sunt, de fapt, acelaşi personaj în măsura în care e vorba de mitul sarcinilor de îndeplinit în vederea căsătoriei; iar vestigii ale primei şi celei de a şaptea munci supravieţuiesc aici în uciderea mistreţului din Mariandynia şi a leului lui Cizicos, ambele fiindu-i atribuite lui Iason. „Iason” era, desigur, un nume al lui Heracle.

5. Şofranul de Colhida al Medeei este *colchicum*, otrăvitoarea brânduşă de toamnă folosită de antici drept cel mai eficient leac împotriva gutei, cum este şi astăzi. Reputaţia ei de plantă periculoasă a contribuit la renumele Medeei.

6. Sarmaţii erau călăreţii arcaşi sciţi din stepă (*132.*6*); nu e de mirare că Eetes a râs la ideea că Iason şi infanteria lui cu arme grele i-ar fi putut supune.

1. Apollodor I.9.23; Apollonios din Rodos II.1260-IV.246; Diodor din Sicilia IV.48.1-5; Valerius Flaccus V.177-VIII.139; Hyginus, *Fabula* 22; Pindar, *Ode pythianice* IV.221 şi urm.; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.1.138-9; Plutarh, *Despre râuri* V.4; *Argonautica Orphica* 755-1012.
2. Herodot IV.110-17.

153. Uciderea lui Apsirtos

a. Au supravieţuit mai multe relatări diferite despre întoarcerea lui *Argo* în Tesalia, chiar dacă este general acceptat faptul că, la îndemnul lui Fineu, argonauţii au navigat în jurul Mării Negre în sens invers mersului soarelui. Unii spun că atunci când Eetes i-a ajuns din urmă, aproape de gurile Dunării, Medeea l-a ucis pe Apsirtos, fratele ei vitreg mai mic pe care îl luase la bord, şi l-a tăiat în bucăţi pe care le-a zvârlit una câte una ca să fie luate de puternicul curent marin. Această stratagemă crudă i-a întârziat pe urmăritori, deoarece l-a obligat pe Eetes să recupereze pe rând fiecare bucată pentru înmormântarea de mai târziu, din Tomis[1]. Se spune că adevăratul nume al fratelui vitreg al Medeei ar fi fost Egialeu, căci Apsirtos, care înseamnă „tras în jos”, nu face decât să consemneze ce s-a întâmplat cu membrele lui mutilate după ce a murit[2]. Alţii plasează crima chiar în Aea şi spun că Iason l-a ucis şi pe Eetes[3].

b. Însă cea mai detaliată şi mai coerentă relatare este aceea că Apsirtos, trimis de Eetes în urmărirea lui Iason, a prins *Argo* în capcană la gurile Dunării, unde argonauţii au convenit să o debarce pe Medeea la ţărm, pe o insulă din apropiere consacrată lui Artemis, lăsând-o pentru câteva zile în grija unei preotese; între timp, un rege al birgilor avea să judece cazul şi să decidă dacă ea trebuia să se întoarcă acasă sau să îl urmeze pe Iason în Grecia şi în a cui posesie trebuia să rămână lâna. Dar Medeea i-a trimis un mesaj personal lui Apsirtos, prefăcându-se că fusese răpită şi implorându-l să o salveze. În noaptea aceea, când Apsirtos s-a dus pe insulă şi a încălcat astfel armistiţiul, Iason l-a urmărit, l-a aşteptat şi l-a doborât pe la spate. Apoi i-a tăiat mâinile şi picioarele şi i-a lins de trei ori sângele scurs, pe care l-a scuipat de fiecare dată, pentru a-i împiedica umbra să îl urmărească. Imediat

ce Medeea a ajuns din nou la bordul lui *Argo*, argonauţii i-au atacat pe colhidienii rămaşi fără conducător, le-au împrăştiat flota şi au fugit[4].

c. Unii susţin că, după uciderea lui Apsirtos, *Argo* a făcut cale întoarsă şi a navigat în sus pe Fasis, până în Marea Caspică, iar de acolo în Oceanul Indian, ajungând iarăşi în Mediterana prin Lacul Tritonis[5]. Alţii susţin că a navigat în amonte pe Dunăre şi Sava, apoi în aval pe Pad, care se uneşte cu Sava, şi în Marea Adriatică[6]; dar a fost urmărită de furtuni şi împinsă spre coasta Italiei, până când a ajuns la insula lui Circe, Eea. Iar alţii, că a navigat în sus pe Dunăre, apoi a ajuns la insula lui Circe de-a lungul Padului şi prin iazurile învolburate din locul în care el se uneşte cu puternicul fluviu Ron[7].

d. Iar alţii pretind că argonauţii au vâslit pe Don până au ajuns la izvoarele lui, apoi au tras *Argo* spre un alt râu care curge spre nord, spre Golful Finlandei. Sau că, de pe Dunăre, ei au tras corabia spre izvorul râului Elba şi, purtaţi de apele acestuia, au coborât în Iutlanda. Şi că şi-au fixat ruta spre Ocean, trecând pe lângă Britania şi Irlanda, şi au ajuns la insula lui Circe după ce au navigat printre Coloanele lui Heracle şi de-a lungul coastelor Spaniei şi Galiei[8].

e. Însă aceste rute nu sunt posibile. Adevărul este că *Argo* s-a întors prin Bosfor, pe drumul pe care venise, şi a trecut prin Helespont în siguranţă, deoarece troienii nu se mai puteau opune trecerii sale. Căci, la întoarcerea din Misia, Heracle strânsese o flotă de şase vase [furnizate de dolioni şi de aliaţii lor din Percote] şi, după ce a navigat în sus pe râul Scamandru, la adăpostul întunericului, a surprins şi a distrus flota troiană. Apoi şi-a croit drum spre Troia lovind în dreapta şi-n stânga cu măciuca şi i-a cerut regelui Laomedon iepele devoratoare de oameni ale regelui Diomede, pe care i le lăsase în grijă cu mai mulţi ani în urmă. Când Laomedon a negat că ar avea cunoştinţă despre aşa ceva, Heracle l-a ucis, împreună cu toţi fiii lui, în afară de nou-născutul Podarces sau Priam, pe care l-a numit rege în locul lui[9].

f. Iason şi Medeea nu se mai aflau la bordul corabiei *Argo*. Grinda oraculară de pe vas vorbise din nou, refuzând să-i mai poarte pe vreunul dintre ei până când nu aveau să fie purificaţi de crimă; iar de la gurile Dunării ei porniseră spre Eea, insula pe care

locuia mătuşa Medeei, Circe. Nu era Insula Eea din Campania unde a plecat Circe mai târziu să-şi ducă viaţa, ci fosta ei rezidenţă din Istria; iar Medeea l-a condus pe Iason acolo pe ruta pe care sunt aduse în fiecare an la Delos darurile învelite în paie ale hiperboreenilor. Circe, la care ei s-au dus ca suplicanţi, i-a purificat fără tragere de inimă cu sângele unei scroafe tinere[10].

g. Or, urmăritorii lor din Colhida fuseseră preveniţi să nu se întoarcă fără Medeea şi lâna de aur şi, bănuind că ea se dusese la Circe pentru purificare, au traversat Marea Egee în urma lui *Argo*, înconjurând Peloponesul, şi au urcat apoi pe lângă coasta Iliriei, presupunând pe bună dreptate că Medeea şi Iason aranjaseră ca cineva să-i aducă din Eea[11].

h. Însă unii spun că Apsirtos încă mai comanda flota din Colhida în acel moment şi că Medeea l-a prins şi l-a ucis pe una dintre insulele Iliriei numite de atunci Insulele Apsirtide[12].

*

1. Combinarea călătoriei spre vest cu cea spre est a rămas acceptată până când cunoştinţele geografice ale grecilor au progresat şi au devenit de neconciliat cu elemente principale ale poveştii; anume dobândirea lânii de pe râul Fasis şi purificarea Medeei şi a lui Iason de către Circe, care trăia fie în Istria, fie în largul coastei de vest a Italiei. Însă, de vreme ce nici un istoric nu îşi permitea să îşi ofenseze publicul prin respingerea călătoriei ca fiind una inventată, s-a presupus că argonauţii se întorseseră, mai întâi, din Marea Neagră urmând firul Dunării, Savei şi prin Adriatica; apoi, când exploratorii au descoperit că Sava nu se varsă în Adriatica, s-a presupus că există o confluenţă între Dunăre şi Pad prin care ar fi putut să treacă *Argo*; iar atunci când, mai târziu, s-a dovedit că Dunărea era navigabilă doar până la Porţile de Fier şi nu se întâlnea cu Padul, s-a spus că nava ar fi urcat pe Fasis şi ar fi intrat în Marea Caspică şi apoi în Oceanul Indian (unde exista o altă Colhida în lungul coastei Malabar – Ptolemeu Hefestion VIII.1.10), întorcându-se prin „apele lui Ocean” şi Lacul Tritonis.

2. Posibilitatea acestei a treia rute fiind şi ea negată, mitografii au sugerat că *Argo* navigase în sus pe Don, despre care se presupunea că îşi are izvorul în Golful Finlandei, de unde a putut

să ocolească Europa şi să se întoarcă în Grecia prin strâmtoarea Gibraltar. Sau că au ajuns cumva pe Elba, pe Dunăre şi printr-un portaj de distanţe lungi, apoi au coborât până la gurile ei şi au ajuns acasă, pe lângă coastele Irlandei şi Spaniei. Diodor din Sicilia, care şi-a dat seama că *Argo* nu se putuse întoarce decât prin Bosfor, aşa cum venise, a pus problema mai realist arătând că Istrul (acum Dunărea) era confundat adesea cu Istros, un pârâu neînsemnat care se vărsa în Adriatica lângă Trieste. Într-adevăr, chiar şi pe vremea lui Augustus, geograful Pomponius Mela (II.3.13 şi 4.4) încă mai relata că braţul vestic al Dunării „se scurge în Adriatica având o turbulenţă şi o violenţă egale cu ale fluviului Pad". Iniţial, dobândirea lânii de aur, urmărirea de către colhidieni şi moartea lui Apsirtos trebuie să fi avut loc în nordul Adriaticii. Ovidiu prefera să creadă că Apsirtos a fost ucis la gurile Dunării şi îngropat la Tomis, deoarece acolo era locul în care îi era lui sortit să moară.

3. Se spunea că Eea (*170.*i-l* şi *5*) îi aparţinea lui Chrises, tatăl lui Minias şi străbunicul lui Frixos; iar *Chryses* înseamnă „de aur". Este deci foarte posibil ca minienilor să le fi fost poruncit să îmbuneze spiritul lui, mai degrabă decât pe cel al lui Frixos, atunci când au luat lâna de aur. Potrivit lui Strabon, Frixos avea un altar de erou în Moschia, la Marea Neagră, „unde niciodată nu se sacrifica un berbec"; dar sanctuarul trebuie să fi fost întemeiat mai târziu, ca urmare a reputaţiei dobândite de călătoria lui *Argo* – căci romanii au construit temple şi pentru eroii şi eroinele greceşti, introduşi fără vreun temei în istoria lor naţională.

4. Numele „Apsirtos", care comemorează aruncarea în apă a rămăşiţelor sale, era probabil un nume local al lui Orfeu, după dezmembrarea lui de către menade (*28.*d*).

5. Atât Valerius Flaccus, cât şi Diodor din Sicilia consemnează că jefuirea Troiei de către Heracle în călătoria de plecare, şi nu la întoarcere, este o eroare.

1. Apollodor I.9.24; Ferekydes, citat în scolia la Apollonios din Rodos IV.223 şi 228; Ovidiu, *Tristele* III.9; Stephanus Byzantinus *s.v.* Tomeos.
2. Cicero, *Despre natura zeilor* III.19; Iustin XLII.3; Diodor din Sicilia IV.45.
3. Sofocle, citat în scolia la Apollonios din Rodos IV.228; Euripide,

Medeea 1334; Diodor din Sicilia IV.48.

4. Apollonios din Rodos IV.212-502.

5. Pindar, *Ode pythianice* IV.250 şi urm.; Mimnerm din Colofon, citat de Strabon I.2.40.

6. Apollodor I.9.24; Diodor din Sicilia IV.56.7-8.

7. Apollonios din Rodos IV.508-660.

8. Timaios, citat de Diodor din Sicilia IV.56.3; *Argonautica Orphica* 1030-1204.

9. Diodor din Sicilia IV.48; Homer, *Odiseea* XII.69 şi urm. şi *Iliada* V.638 şi urm.

10. Apollodor, *loc. cit.*; Herodot IV.33; Apollonios din Rodos IV.659-717.

11. Hyginus, *Fabula* 23; Apollodor, *loc. cit.*

12. Strabon VII.5.5.

154. *Argo* se întoarce în Grecia

a. După ce au ajuns în Corcira, care pe atunci se numea Drepane, colhidienii au găsit *Argo* trasă la mal în dreptul micuţei insule Macris; echipajul sărbătorea cu entuziasm succesul expediţiei. Conducătorul colhidian i-a vizitat pe regele Alcinoos şi pe regina Arete, cerând în numele lui Eetes predarea Medeei şi a lânii. Arete, căreia Medeea îi ceruse protecţie, l-a ţinut în acea noapte treaz pe Alcinoos, plângându-se de tratamentul crud la care taţii le supuneau atât de des pe fiicele lor neascultătoare: de exemplu, cruzimea lui Nicteu faţă de Antiope şi a lui Acrisios faţă de Danae. „Chiar acum”, i-a spus ea, „sărmana prinţesă Metope zace într-o temniţă din Epir, la ordinele nemilosului ei tată, regele Ehteos! A fost orbită cu ghimpi de bronz şi pusă să macine boabe de orz din fier într-o piuă grea: «Când o să faci făină din ele, îţi voi reda vederea», o batjocoreşte el pe biata fată. Eetes ar fi în stare să o trateze pe fermecătoarea Medeea cu aceeaşi barbarie, dacă i se va oferi şansa”[1].

b. În cele din urmă, Arete l-a convins pe Alcinoos să îi spună ce judecată avea să dea în dimineaţa următoare, şi anume: „Dacă Medeea e încă virgină, se va întoarce în Colhida; dacă nu, e liberă să rămână cu Iason”. În timp ce el dormea adânc, Arete şi-a trimis mesagerul să îl prevină pe Iason la ce să se aştepte, iar el s-a căsătorit cu Medeea de îndată, în peştera lui Macris, fiica lui Aristeu, numită de unii şi doica lui Dionysos. Argonauţii au sărbătorit nunta printr-un banchet somptuos, aşternând lâna de aur pe patul nupţial. A doua zi, când a fost rostită judecata, Iason a revendicat-o pe Medeea ca soţie, iar colhidienii nu au putut nici să execute ordinele lui Eetes, nici să se întoarcă acasă, de frica mâniei lui. Drept urmare, unii s-au stabilit în Corcira, iar alţii au ocupat acele insule din Iliria, nu departe de Eea lui Circe, numite acum

Apsirtide, apoi au construit oraşul Pola pe continent, în Istria[2].

c. Când, după un an sau doi, Eetes a auzit cele întâmplate, aproape că a murit de furie şi a trimis în Grecia un crainic care să o ceară pe Medeea şi despăgubire pentru prejudiciile aduse lui; dar crainicul a fost informat că pentru răpirea lui Io de către bărbaţii din neamul lui Eetes încă nu fusese plătită vreo despăgubire (deşi adevărul era că Io fugise fiindcă era urmărită de un tăun), astfel că nu aveau de plătit nici pentru plecarea voluntară a Medeei[3].

d. De acum Iason nu mai trebuia decât să înconjoare Capul Malia şi să se întoarcă la Iolcos cu lâna. El a trecut cu bine pe lângă Insulele Sirenelor, unde cântecele seducătoare ale acestor femei-păsări au fost contracarate de cele şi mai frumoase ale lirei lui Orfeu. Doar Butes s-a aruncat peste bord, încercând să înoate spre mal, dar Afrodita l-a salvat, ducându-l pe Muntele Erix prin Lilybaeum şi făcându-l acolo amantul ei. Unii spun că sirenele, care îşi pierduseră deja aripile în urma unei competiţii muzicale propuse de Hera, în care muzele le-au învins, s-au sinucis din pricina eşecului lor de a rivaliza cu Orfeu; dar că încă erau pe insula lor când Odiseu a trecut pe acolo, o generaţie mai târziu[4].

e. Argonauţii au navigat apoi pe lângă coasta de est a Siciliei, pe o vreme frumoasă, iar acolo au văzut cirezile albe fără pereche ale lui Helios care păşteau pe ţărm, dar s-au abţinut să fure vreuna dintre ele[5]. Dintr-odată, au fost loviţi de un vânt din nord, un vânt înfricoşător, care, după nouă zile, i-a împins spre cele mai îndepărtate ţinuturi ale Libiei; acolo, un val enorm a aruncat *Argo* pe stâncile primejdioase care tivesc coasta, iar când s-a retras, a lăsat-o eşuată, la peste un kilometru depărtare de ţărm. Cât vedeau cu ochii, era doar un deşert fără viaţă, încât argonauţii erau deja pregătiţi să moară atunci când Zeiţa Triplă Libia i-a apărut într-un vis lui Iason, înveşmântată în piei de capră, şi l-a liniştit. Atunci ei au prins curaj şi au pus *Argo* pe buşteni, împingând-o cu forţa umerilor până la Lacul Tritonis, la multe mile depărtare, ceea ce le-a luat douăsprezece zile. Cu toţii ar fi murit de sete dacă nu ar fi fost izvorul pe care Heracle îl făcuse nu cu mult timp în urmă să ţâşnească din pământ, în drumul lui spre merele de aur ale Hesperidelor[6].

f. Cantos tocmai fusese ucis de Cafauros, un păstor garamant căruia îi mâna turmele, dar tovarăşii lui l-au răzbunat[7]. Abia ce au

fost îngropate ambele cadavre, când Mopsos a călcat pe un şarpe libian care l-a muşcat de călcâi; o ceaţă deasă i s-a lăsat pe ochi şi părul i-a căzut, iar el a murit în agonie. După ce i-au făcut o înmormântare de erou, argonauţii au început a-şi pierde speranţa, neizbutind să afle vreo cale de ieşire din lac[8].

g. Totuşi, înainte de a se îmbarca pentru călătorie, Iason se consultase cu Pythia din Delfi, care îi dăduse două trepieduri din bronz masiv; acum, Orfeu l-a sfătuit să îmbuneze zeităţile lacului cu unul dintre ele. De cum a făcut asta, zeul Triton a apărut şi a luat trepiedul fără măcar să mulţumească, dar Eufem i-a barat calea şi i-a spus cuviincios: „Rogu-te, stăpâne, fii atât de bun şi îndrumă-ne spre Marea Mediterană!”. Drept răspuns, Triton s-a mulţumit să arate spre râul Tacape, dar, după ce s-a mai gândit, i-a dat lui Eufem un bulgăr de pământ, care a făcut din descendenţii lui suverani ai Libiei. Eufem a acceptat darul şi a sacrificat o oaie drept mulţumire, iar Triton a consimţit să tragă *Argo* de chilă până la Mediterana, prezicând în acest timp că, atunci când descendenţii unui anume argonaut vor lua cu ei trepiedul de bronz din templul lui, o sută de oraşe greceşti vor apărea în jurul Lacului Tritonis. Auzind acestea, troglodiţii libieni au ascuns de îndată trepiedul în nisip, iar profeţia încă nu s-a împlinit[9].

h. Argonauţii s-au îndreptat apoi spre nord şi au ajuns în Creta, unde au fost împiedicaţi să debarce de Talos, santinela de bronz creată de Hefaistos, care a bombardat *Argo* cu stânci, cum îi era obiceiul. Medeea i-a vorbit monstrului cu glas mieros, promiţându-i să-l facă nemuritor dacă va bea o anumită poţiune magică; în realitate, era un somnifer, încât, în timp ce Talos dormea, Medeea i-a scos cuiul de bronz care astupa singura lui venă, cea care ducea de la gât la glezne. Din ea s-a revărsat divinul *ichor*, lichidul incolor care îi servea drept sânge, iar Telos a murit. Însă unii spun că, fermecat de ochii Medeei, el s-a clătinat, s-a zgâriat la călcâi de o stâncă şi a sângerat până a murit. Alţii spun că Peas l-a străpuns în călcâi cu o săgeată[10].

i. Noaptea următoare, *Argo* a fost prinsă de o furtună dinspre sud, dar Iason l-a invocat pe Apollo, iar zeul a trimis un fulger de lumină, făcându-l să vadă la tribord Insula Anafi, una dintre Insulele Sporade, unde Anceu a izbutit să pună vasul pe uscat. Drept recunoştinţă, Iason i-a înălţat un altar lui Apollo, iar cele

douăsprezece roabe fecioare feniciene ale Medeei, primite de la regina Arete, au izbucnit în râs când, în lipsa unei victime, Iason şi tovarăşii lui au făcut libaţii de apă pe tăciunii aprinşi pentru sacrificiu. În replică, argonauţii le-au tachinat şi s-au încăierat cu ele drăgăstos – un obicei care a supravieţuit până azi la sărbătoarea de toamnă din Anafi.

j. Ajunşi în Egina, au organizat un concurs: cine putea să scoată un urcior cu apă şi să îl aducă primul plin pe vas; locuitorii din Egina încă mai ţineau această întrecere cu urciorul. Din Egina până în Iolcos a fost o călătorie simplă, pe care nenumărate vase o fac în fiecare an, iar ei au parcurs-o pe vreme frumoasă, fără nici un pericol[11].

k. Unii barzi aranjează evenimentele într-o ordine diferită: ei spun că argonauţii au repopulat Lemnosul în călătoria lor spre casă, nu când au navigat spre Colhida[12]; alţii, că vizita în Libia a avut loc înaintea călătoriei spre Aea, când Iason s-a dus cu *Argo* să consulte Oracolul din Delfi şi a fost deturnat de la ruta lui de o furtună subită[13]. Iar alţii susţin că ei au călătorit pe lângă coasta de vest a Italiei şi au dat numele „Argous" unui port de pe Insula Elba unde au debarcat, după numele lui *Argo*, şi că sudoarea de care s-au şters pe plajă s-a transformat în pietricele de forme diferite. Mai mult, că au întemeiat în Leucania templul Herei din Argos, că au trecut printre Scila şi Charibda asemenea lui Odiseu şi că Thetis şi nereidele ei i-au îndrumat pe lângă Stâncile Rătăcitoare, sau Planctae, care scuipau flăcări şi sunt azi fixate bine de fundul mării[14].

l. Iar alţii susţin că Iason şi însoţitorii lui au explorat ţinutul din jurul oraşului Aea din Colhida, înaintând până la Media; şi că unul dintre ei, Armenos, un tesalian de la Lacul Boibeis, s-a stabilit în Armenia şi a dat numele întregului ţinut. Ei îşi justifică punctul de vedere arătând că monumentele de erou ridicate în onoarea lui Iason de către Armenos la Porţile Caspicii erau foarte venerate de barbari şi că armenii încă mai poartă veşmintele străvechi tesaliene[15].

*

1. Mitul lui Metope, pe care nici Homer, nici Apollonios din

Rodos nu îl oferă în detaliu, aminteşte de cele ale lui Arne (*43.*2*) şi ale lui Antiope (*76.*b*). Se pare că Metope a fost dedusă dintr-o imagine care o înfăţişează pe Zeiţa Destinului aşezată într-un mormânt; piua ei era moara lumii în jurul căreia se rotea sistemul celest, potrivit tratatului *De re rustica* al lui Varro, şi apare atât în *Edda* scandinavă, fiind acţionată de gigantele Fenja şi Menja, cât şi în *Judecători*, acţionată de Samson din Tyr, eroul orb al Soarelui. Demetra, zeiţa morilor de grâne, era o zeitate subterană.

2. Relatarea lui Herodot despre misiunea lui Eetes în Grecia nu prea are sens, dacă nu cumva el susţinea că prinţesa Io din Argos nu a fugit în Colhida într-un acces de nebunie, deghizată în junincă, fiind în cele din urmă zeificată de egipteni ca Isis (*56.*b*), ci a fost capturată într-o incursiune a colhidienilor (pe care el îi descrie drept rămăşiţe ale armatei faraonului Sesostris care a invadat Asia) şi vândută în Egipt.

3. Cele trei sirene – la Homer sunt doar două – erau fiice ale Pământului care îi ademeneau cu cântecele lor pe marinari pe pajiştile micuţei lor insule, unde oasele în descompunere ale victimelor anterioare formau grămezi uriaşe (*Odiseea* XII.39 şi urm. şi 184 şi urm.). Ele erau înfăţişate ca femei-păsări şi au multe în comun cu păsările lui Rhiannon din mitul galez, care i-au jelit pe Bran şi pe alţi eroi; Rhiannon era o Demetră-cu-cap-de-iapă. Ținutul sirenelor este cel mai bine înţeles ca insula sepulcrală care primea umbra regelui mort, asemenea Avalonului lui Arthur (*31.2); sirenele erau atât preotesele, cât şi bocitoarele lui, iar păsările care hălăduiau pe insulă erau slujitoare ale Zeiţei Morţii. Ca atare, ele aparţineau unui cult preolimpian – acesta fiind motivul pentru care se spunea că fuseseră învinse într-un concurs de muze, fiicele lui Zeus. Casa lor este fie Insulele Sirenuse din largul cetăţii Paestum, fie Capri sau insulele „aproape de capul sicilian Peloros” (Strabon I.2.12). Pe vremea lui Euripide (*Elena* 167) încă se mai sculptau perechi de sirene pe morminte, iar numele lor era derivat de obicei din *seirazein*, „a lega cu frânghia”; dar dacă el vine, cum este mai probabil, din celălalt *seirazein*, care înseamnă „a usca”, cele două sirene trebuie să fi reprezentat două forme îngemănate ale zeiţei de la mijlocul verii, când pajiştile greceşti se uscau; Antevorta şi Postvorta – cea care priveşte profetic înainte, spre domnia noului rege, şi cea care îl jeleşte pe

vechiul rege (*170.*7*). Modelul actual al sirenei cu corp de femeie şi coadă de peşte este unul postclasic.

4. Cireada lui Helios consta din trei sute cincizeci de capete, fiind un dar al mamei lui, Zeiţa-Lună (*42.*1* şi 170.*10*). Mai multe colonii din Corint şi Rodos, unde era venerat taurul ceresc al lui Helios, au fost implantate în Sicilia. Odiseu îl ştia pe Helios drept „Hiperion” (*170.*u*).

5. Lacul Tritonis, cândva o mare interioară imensă care acoperise pământurile atlantizilor neolitici, s-a restrâns treptat ulterior şi, chiar dacă în epoca clasică încă avea o mărime respectabilă – geograful Scylax considera că are 1.500 de kilometri pătraţi –, acum este redus la un şir de mlaştini sărate (*39.*6*). Neith, Zeiţa Triplă din Libia înveşmântată în piei, a anticipat-o pe Atena cu aegisul ei (*8.*1*).

6. Mopsos, a cărui moarte prin muşcătură de şarpe era una obişnuită (*106.*g*; 117.*c* şi 168.*e*), apare şi în mitul lui Derceto (*89.*2*), Dictinna filistenilor. Un alt Mopsos, nepot al lui Tiresias, a supravieţuit Războiului Troian (*169.*c*).

7. Cafauros este un nume ciudat pentru un libian – *caphaura* fiind cuvântul arab pentru „camfor”, care nu creşte în Libia –, dar mitografii nu se prea pricep la geografie.

8. Talos, omul de bronz, este un personaj compozit: parţial taur celest, parţial rege sacru cu un călcâi vulnerabil, parţial o demonstraţie a metodei *cire-perdue* de turnare a bronzului (*92.*8*).

9. Libaţia cu apă din Anafi aminteşte de cea a evreilor de Ziua Sălciilor, apogeul Sărbătorii Tabernaculelor, când apa era adusă printr-o procesiune solemnă din bazinul din Siloam; cursa apei din Egina trebuie să fi făcut parte dintr-o ceremonie similară. Tabernaculele începeau ca o sărbătoare de toamnă a fertilităţii şi, potrivit Talmudului, fariseilor le era greu să ţină în frâu „uşurinţa” tradiţională a femeilor.

10. „Pietricele de forme diferite”, cristale de fier, încă se mai găsesc pe ţărmurile Elbei.

11. Thetis a călăuzit *Argo* printre Planctae la intrarea în strâmtoarea Messina, aşa cum Atena a călăuzit-o printre Planctae la intrarea în Bosfor. Odiseu le-a evitat, alegând defileul dintre Scila şi Charibda (*170.*t*). Planctae, în vest, sunt insulele vulcanice Lipari.

12. Armenia, adică Ar-Minni, „ţinutul înalt al lui Minni" – Minni este cel chemat de Ieremia să lupte împotriva Babilonului (LI.27) –, nu are nici o legătură istorică cu Armenos de la Lacul Boibeis. Dar *Minni* pare să fie Minias, pe care Josephus îl menţionează (*Antichităţi* I.1.6) atunci când descrie Potopul lui Noe, iar numele tesalianului Minias, strămoşul minienilor, oferă o legătură plauzibilă între Armenia şi Tesalia.

1. Apollonios din Rodos IV.1090-95; Homer, *Odiseea* XVIII.83 şi XXI.307, cu scolie.
2. Strabon I.2.39 şi VII.5.5; Apollonios din Rodos IV.511-21; Hyginus, *Fabula* 23; Apollodor I.25; Calimah, citat de Strabon I.2.39.
3. Herodot I.1.
4. Pausanias IX.34.2; Strabon VI.1.1; *Argonautica Orphica* 1284; Homer, *Odiseea* XII.1-200.
5. Apollonios din Rodos IV.922-79; *Argonautica Orphica* 1270-97; Hyginus, *Fabula* 14.
6. Apollonios din Rodos IV.1228-1460.
7. Hyginus, *loc. cit.*; Apollonios din Rodos IV.1461-95; Valerius Flaccus VI.317 şi VII.422.
8. Tzetzes, *Despre Licofron* 881; Apollonios din Rodos IV.1518-36.
9. Pindar, *Ode pythianice* IV.17-39 şi 255-61; Apollonios din Rodos IV.1537-1628; Diodor din Sicilia IV.56.6; *Argonautica Orphica* 1335-6; Herodot IV.179.
10. Apollodor I.9.26; Apollonios din Rodos IV.1639-93; *Argonautica Orphica* 1337-40; Lucian, *Despre dans* 49; Sofocle, citat în scolia la Apollonios din Rodos IV.1638.
11. Apollonios din Rodos IV.1765-72; Apollodor, *loc. cit.*; *Argonautica Orphica* 1344-8.
12. Pindar, *Ode pythianice* IV.252.
13. Herodot III.127.
14. Strabon V.2.6 şi VI.1.1; Apollodor I.9.24; Apollonios din Rodos IV.922 şi urm.
15. Strabon XI.14.12 şi 13.10.

155. Moartea lui Pelias

a. Într-o seară de toamnă, argonauţii au ajuns înapoi pe plaja mult visată Pagasa, dar acolo nu era nimeni care să-i întâmpine. Într-adevăr, în Tesalia se zvonise că toţi muriseră; prin urmare, Pelias prinsese curaj să îi ucidă pe părinţii lui Iason, Eson şi Polimede, precum şi pe un fiu sugar, Promahos, care li se născuse după plecarea lui *Argo*. Însă Eson a cerut permisiunea să-şi ia singur viaţa şi, după ce i s-a îngăduit aceasta, a băut sânge de taur şi astfel a murit; atunci, Polimede s-a sinucis cu un pumnal sau, spun unii, cu o frânghie, după ce l-a blestemat pe Pelias, care împrăştiase fără milă creierii lui Promahos pe podeaua palatului[1].

b. Auzind această poveste tristă de la un barcagiu singuratic, Iason i-a interzis să răspândească vestea întoarcerii acasă a lui *Argo* şi a convocat un consiliu de război. Toţi tovarăşii lui au fost de părere că Pelias merita să moară, dar când Iason a cerut să fie atacat imediat Iolcosul, Acastos a remarcat că ar fi puţin probabil să facă faţă tatălui său, iar ceilalţi au considerat mai înţelept să se împrăştie cu toţii pe la casele lor, iar acolo, dacă era necesar, să strângă detaşamente pentru un război în numele lui Iason. Într-adevăr, Iolcos părea o garnizoană prea puternică pentru un atac purtat de un grup atât de mic ca al lor.

c. Însă Medeea a luat cuvântul şi s-a angajat să supună oraşul de una singură. Ea i-a instruit pe argonauţi să se ascundă împreună cu nava lor pe o plajă împădurită şi izolată, cu vedere spre Iolcos. Când aveau să vadă o torţă fluturând pe acoperişul palatului va însemna că Pelias murise, că porţile erau deschise şi oraşul îi aştepta să-l acapareze.

d. În timpul vizitei din Anafi, Medeea găsise o statuie scobită a lui Artemis şi o luase la bordul lui *Argo*. Acum, ea le-a îmbrăcat pe cele douăsprezece fecioare slujnice feniciene ale ei în deghizări

stranii şi le-a condus spre Iolcos, fiecare purtând pe rând acea statuie. Când au ajuns la porţile oraşului, Medeea, care luase înfăţişarea unei babe zbârcite, a poruncit santinelelor să o lase să treacă. A ţipat cu voce ascuţită că zeiţa Artemis venise din ţinutul înceţoşat al hiperboreenilor într-un car tras de şerpi zburători, ca să aducă o soartă favorabilă Iolcosului. Uluite, santinelele nu au îndrăznit să i se opună, încât şi Medeea şi slujnicele ei s-au repezit pe străzi ca menade, stârnind în locuitori o frenezie religioasă.

e. Trezit din somn, Pelias a întrebat îngrozit ce voia de la el zeiţa. Medeea a răspuns că Artemis era pe cale să îi recunoască evlavia şi să-l întinerească, permiţându-i astfel să zămislească moştenitori în locul lui Acastos, care murise de curând într-un naufragiu în largul coastelor libiene. Pelias s-a îndoit de această promisiune, până când Medeea şi-a îndepărtat masca bătrânicioasă pe care şi-o pusese şi a redevenit tânără chiar sub ochii lui. „Iată cât de mare e puterea lui Artemis!”, a strigat ea. Apoi el a văzut-o cum taie un berbec bătrân, cu ochi înceţoşaţi, în treisprezece bucăţi pe care le fierbe într-un cazan. Cu ajutorul descântecelor colhidiene, pe care el le-a luat drept hiperboreene, şi invocând solemn ajutorul lui Artemis, Medeea s-a prefăcut apoi că reîntinereşte berbecul mort – căci înăuntrul statuii scobite a zeiţei era ascuns un miel zburdalnic, împreună cu alte unelte magice. Pe deplin păcălit, Pelias a consimţit să se întindă pe un pat, unde Medeea l-a descântat imediat ca să adoarmă. Apoi le-a ordonat fiicelor lui, Alcesta, Evadne şi Amfinome, să îl taie în bucăţi, aşa cum văzuseră că făcuse ea cu berbecul, şi să-i fiarbă membrele în acelaşi cazan.

f. Alcesta a refuzat, plină de evlavie, să verse sângele tatălui ei, oricât de îndreptăţită ar fi fost cauza; dar Medeea le-a convins pe Evadne şi pe Amfinome să mânuiască cuţitele fără să şovăie, oferind şi alte dovezi ale puterilor ei magice. După ce fapta a fost comisă, ea le-a condus pe acoperiş, fiecare cu câte o torţă în mână, şi le-a explicat că trebuie să invoce Luna în timp ce cazanul dădea în fiert. Din ascunzătoarea lor, argonauţii au văzut sclipirea îndepărtată a torţelor şi, salutând acest semnal, s-au năpustit în Iolcos, unde n-au întâmpinat nici o opoziţie.

g. Însă Iason, temându-se de răzbunarea lui Acastos, a renunţat la regat în favoarea lui, şi nici nu a contestat sentinţa la surghiun

dată lui de Consiliul din Iolcos, căci spera să se urce pe un tron mai bogat altundeva[2].

h. Unii neagă faptul că Eson a fost obligat să-şi ia viaţa şi declară că, dimpotrivă, Medeea i-a redat tinereţea cu ajutorul unui elixir magic, după ce mai întâi i-a scurs sângele uzat din trup, aşa cum îi readusese la viaţă şi pe Macris, şi pe surorile ei nimfe din Corcira; şi i l-a prezentat lui Pelias la porţile palatului, voinic şi viguros. După ce l-a convins astfel pe Pelias să suporte acelaşi tratament, Medeea l-a înşelat, omiţând să rostească descântecele necesare, astfel că el a murit într-un chip groaznic[3].

i. La jocurile funerare ale lui Pelias, celebrate a doua zi, Eufem a câştigat cursa de care cu doi cai, Polideuces competiţia de box, Meleagru aruncarea suliţei, Peleu meciul de lupte corp la corp, Zetes cursa scurtă de alergare şi fratele său, Calais (sau, spun unii, Ificlos), pe cea lungă, iar Heracle, revenit acum din vizita sa din Grădina Hesperidelor, lupta liberă. Dar în timpul cursei de care cu patru cai, câştigată de Iolau, conducătorul carului lui Heracle, Glaucos, fiu al lui Sisif, a fost devorat de caii lui, pe care zeiţa Afrodita i-a scos din minţi cu un afrodiziac preparat din capul unui mânz abia născut[4].

j. În ce le priveşte pe fiicele lui Pelias: Alcesta s-a căsătorit cu Admetos din Feres, faţă de care avea de mult o atracţie; Evadne şi Amfinome au fost surghiunite de Acastos în Mantinea din Arcadia, unde, după purificare, au reuşit să aibă căsătorii onorabile[5].

*

1. Cretanii şi micenienii foloseau sânge de taur bine diluat cu apă ca farmec pentru fertilizarea recoltelor şi a copacilor; doar preotesele Pământului-Mamă puteau să îl bea pur fără să se otrăvească (*51.*4*).

2. Mitografilor clasici le-a fost greu să decidă în ce măsură Medeea era o iluzionistă sau o escroacă şi dacă magia ei era autentică. Cazanele de reîntinerire sunt obişnuite în mitul celtic (*148.*5-6*); de aceea, Medeea pretinde că este o zeiţă hiperboreeană, ceea ce ar putea însemna britanică. Teoria religioasă subiacentă pare să fi fost că, la mijlocul verii, regele sacru, care purta o mască neagră de berbec, era măcelărit pe

vârful unui munte, iar bucăţile din el erau fierte ca o supă pe care o mâncau preotesele; spiritul lui trecea într-una din ele, pentru a se naşte iar ca un copil în următorul anotimp de fătare a mieilor. Faptul că Frixos evitase această soartă fusese cauza originară a expediţiei argonauţilor (*70.*2* şi 148.*g*).

3. Carul tras de şerpi al Medeei – şerpii sunt făpturi ale Lumii Subpământene – avea aripi deoarece ea era atât zeiţă a pământului, cât şi a lunii. Ea apare aici sub trei personificări, ca Persefona, Demetra şi Hecate, cele trei fiice ale lui Pelias care îşi taie în bucăţi tatăl. Teoria că regele soarelui se căsătoreşte cu regina lunii, care îl invită apoi cu eleganţă să urce în carul ei (*24.*m*), s-a schimbat pe măsură ce sistemul patriarhal se întărea: în epoca clasică, un car tras de şerpi era proprietatea necontestată a lui Helios, iar în mitul ulterior al Medeei şi al lui Tezeu (*157.*a*) acesta i-l împrumută nepoatei lui Medeea doar pentru că ea se afla în pericol de moarte (*156.*d*). Zeiţa indiană a Pământului din *Ramayana* merge şi ea într-un car tras de şerpi.

4. Calimah pare să atribuie vânătoriţei Cirene meritul câştigării cursei de alergare de la jocurile funerare ale lui Pelias (*82.*a*).

1. Diodor din Sicilia IV.50.1; Apollodor I.9.16 și 27; Valerius Flaccus I.777 și urm.
2. Apollodor I.9.27; Diodor din Sicilia IV.51.1-53; Pausanias VIII.11.2; Plaut, *Pseudolus* III.868 şi urm.; Cicero, *Despre bătrâneţe* XXIII.83; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.297-349; Hyginus, *Fabula* 24.
3. *Hypothesis* la *Medeea* de Euripide; Scolie la *Cavalerii* de Euripide 1321; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.251-94.
4. Pausanias V.17.9; Hyginus, *Fabula* 278.
5. Diodor din Sicilia IV.53.2; Hyginus, *Fabula* 24; Pausanias VIII.11-2.

156. Medeea în Efira

a. Iason s-a dus mai întâi în oraşul Orhomenos, în Beoţia, unde a atârnat lâna de aur în templul lui Zeus Lafistios; apoi a tras *Argo* pe uscat, pe Istmul Corint, iar acolo a dedicat corabia lui Poseidon.

b. Or, Medeea era singurul supravieţuitor dintre copiii lui Eetes, regele legitim al Corintului, care îşi luase ca regent pe un oarecare Bunos, atunci când Eetes a emigrat în Colhida. Cum tronul rămăsese vacant, deoarece uzurpatorul Corintos, fiu al lui Maraton (şi care îşi spunea „Fiu al lui Zeus”), murise fără moştenitori, Medeea l-a revendicat, iar corintienii l-au acceptat bucuroşi pe Iason drept rege. Dar, după ce a domnit timp de zece ani prosperi şi fericiţi, Iason a ajuns să o bănuiască pe Medeea că obţinuse succesiunea la tron otrăvindu-l pe Corintos şi s-a decis să divorţeze ca să se căsătorească cu Glauce din Teba, fiica regelui Creon.

c. Medeea nu a negat crima, dar i-a cerut lui Iason să-şi respecte jurământul pe toţi zeii rostit în Aea, iar când el a protestat, spunând că un jurământ sub constrângere nu avea nici o valoare, ea i-a amintit că şi tronul din Corint i-l datora tot ei. El a răspuns: „Aşa este, dar corintienii au ajuns să mă respecte pe mine mai mult decât pe tine”. Cum Iason nu ceda, Medeea, îndărătnică, s-a prefăcut că se supune şi i-a trimis lui Glauce un dar de nuntă prin intermediul prinţesei moştenitoare – căci îi născuse lui Iason şapte fiice –, anume o coroană de aur şi o tunică lungă albă. De cum Glauce şi le-a pus, o flacără de nestins a mistuit-o nu doar pe ea – deşi s-a aruncat cu capul înainte în fântâna palatului –, ci şi pe regele Creon, o mulţime de alţi oaspeţi tebani de seamă şi pe toţi ceilalţi care se strânseseră la palat, în afară de Iason, care a scăpat sărind pe o fereastră.

d. Atunci Zeus, care admira mult spiritul Medeei, s-a îndrăgostit de ea, dar ea i-a respins avansurile. Recunoscătoare, Hera i-a zis:

„Îţi voi face copiii nemuritori, dacă îi vei pune pe altarul pentru sacrificii din templul meu”. Medeea a făcut întocmai, apoi a fugit într-un car tras de şerpi înaripaţi împrumutat de la bunicul ei, Helios, lăsând regatul moştenire lui Sisif[1].

e. S-a mai păstrat numele unei singure fiice a Medeei cu Iason: Eriopis. Fiul ei cel mare, Medeios sau Polixenos, care a fost educat de Chiron pe Muntele Pelion, a domnit mai târziu în Media; dar tatăl lui Medeios este numit uneori Egeu[2]. Alţi fii ai ei au fost Mermeros, Feres sau Tesalos, Alcimenes, Tisandros şi Argos; toţi au fost ucişi prin lapidare de corintienii înfuriaţi de omorârea lui Glauce şi a lui Creon. De atunci, corintienii ispăşesc această crimă: şapte fete şi şapte băieţi îmbrăcaţi în haine albe şi cu capetele rase petreceau un an întreg în templul Herei a Înălţimilor, unde fusese comisă crima[3]. La ordinul Oracolului din Delfi, cadavrele copiilor morţi erau îngropate în templu, dar sufletele lor deveneau nemuritoare, cum promisese Hera. Unii îl acuză pe Iason că ar fi iertat această crimă, dar explică faptul prin aceea că el fusese supărat peste răbdări de ambiţiile Medeei în privinţa copiilor ei[4].

f. Iar alţii, induşi în eroare de dramaturgul Euripide, pe care corintienii l-au cumpărat cu cincisprezece talanţi de argint ca să îi absolve de crimă, pretind că Medeea i-a omorât pe doi dintre copiii ei[5] şi că ceilalţi au pierit în palatul incendiat de ea – cu excepţia lui Tesalos, care a scăpat şi a domnit mai târziu în Iolcos, dând numele întregii Tesalii, şi a lui Feres, al cărui fiu, Mermeros, a moştenit talentul Medeei în arta otrăvurilor[6].

*

1. Numărul copiilor Medeei îl aminteşte pe cel al titanilor şi titanidelor (*1.*3* şi 43.*4*), dar cei paisprezece băieţi şi fete închişi anual în templul Herei reprezintă, poate, zilele pare şi impare ale primei jumătăţi a lunii sacre.

2. Moartea lui Glauce a fost probabil dedusă dintr-o imagine care înfăţişează sacrificiul anual de la templul Herei, asemenea celui de la Hierapolis descris de Lucian (*Despre zeiţa siriană* 49). Dar Glauce trebuie să fi fost preoteasa cu diademă care conducea ceremonia, nu victima lui, iar fântâna era baia ei rituală. Lucian explică faptul că, în general, zeiţa siriană era Hera, chiar dacă ea

avea şi unele atribute ale Atenei sau ale altor zeiţe (*ibid.* 32). Aici, Eriopis („cu ochi mari”) duce cu gândul la Hera cu ochi de vacă, iar Glauce („bufniţă”), la Atena cu ochi de bufniţă. Pe vremea lui Lucian, se atârnau animale domestice de crengile copacilor plantaţi în curtea templului din Hierapolis, care apoi erau arse de vii; dar moartea celor paisprezece copii ai Medeei şi ispăşirea morţii lor sugerează că iniţial erau oferite victime umane. Melicertes, zeul cretan care guverna Jocurile Isthmianice din Corint (*70.*h* şi 96.*6*), era Melkarth, „protectorul oraşului”, un Heracle fenician în numele căruia, cu certitudine, în Ierusalim erau arşi de vii copii (*Leviticul* XVIII.21 şi XX.2; *1 Regi* XI.7; *2 Regi* XXIII.10; *Ieremia* XXXII.35). Fiind un element sacru, focul imortaliza victimele, aşa cum s-a întâmplat şi cu Heracle însuşi când s-a urcat şi s-a întins pe rugul de pe Muntele Oeta, fiind cu totul mistuit de foc (*145.*f*).

3. Abia mai târziu a devenit o întrebare importantă dacă Medeea, Iason sau corintienii îi sacrificaseră pe copii, atunci când Medeea a încetat să mai fie identificată cu Ino, mama lui Melicertes, iar sacrificiul uman a fost considerat o barbarie. De vreme ce orice piesă de teatru care câştiga un premiu la sărbătorile ateniene în cinstea lui Dionysos dobândea imediat autoritate religioasă, este foarte probabil ca locuitorii din Corint să-l fi răsplătit bine pe Euripide pentru manipularea generoasă a mitului care îşi pierduse credibilitatea.

4. Iubirea lui Zeus pentru Medeea, ca şi a Herei faţă de Iason (Homer, *Odiseea* XII.72; Apollonios din Rodos III.66), sugerează că „Zeus” şi „Hera” erau nume ale regelui şi reginei din Corint (*45.*2* şi 68.*1*). Deşi fiu al lui Maraton, Corintos era numit şi „fiu al lui Zeus”, iar tatăl lui Maraton, Epopeu („cel care vede tot”), avea aceeaşi soţie ca Zeus (Pausanias II.1.1; Asios, *Fragmentul* 1).

1. Eumelos, *Fragmente* 2-4; Diodor din Sicilia IV.54; Apollodor I.9.16; Ovidiu, *Metamorfoze* VII.391-401; Ptolemeu Hefestion II; Apuleius, *Măgarul de aur* I.10; Tzetzes, *Despre Licofron* 175; Euripide, *Medeea.*
2. Hesiod, *Teogonia* 981 şi urm.; Pausanias II.3.7 şi III.3.7; Hyginus, *Fabulele* 24 şi 27.
3. Apollodor I.9.28; Pausanias II.3.6; Aelianus, *Varia historia* V.21; Scolie la *Medeea* lui Euripide 9 şi 264; Filostrat, *Heroikos* XX.24.

4. Diodor din Sicilia V.55; Scolie la *Medeea* lui Euripide 1387.
5. Scolie la Euripide, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 25; Euripide, *Medeea* 1271; Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu VIII.47.
6. Diodor din Sicilia IV.54; Homer, *Odiseea* I.260, cu scolie.

157. Medeea în exil

a. Medeea a fugit mai întâi la Heracle, în Teba, unde el promisese să o adăpostească dacă Iason avea să se dovedească infidel, şi acolo l-a vindecat de nebunia care îl făcuse să îşi ucidă copiii; totuşi, tebanii nu au vrut să-i îngăduie să locuiască printre ei, deoarece Creon, pe care ea îl ucisese, fusese regele lor. Aşa că Medeea a plecat spre Atena, unde regele Egeu a fost bucuros să o ia de soţie. Apoi, surghiunită din Atena pentru că încercase să-l otrăvească pe Tezeu, a navigat spre Italia şi i-a învăţat pe marrubieni arta de a descânta şerpii; ei încă o mai venerează sub numele de zeiţa Angitia[1]. După o scurtă vizită în Tesalia, unde a fost învinsă de Thetis într-un concurs de frumuseţe arbitrat de cretanul Idomeneu, Medeea s-a căsătorit cu un rege din Asia al cărui nume nu a supravieţuit, dar despre care se spune că ar fi fost adevăratul tată al lui Medeios.

b. Auzind în sfârşit că tronul din Colhida al lui Eetes fusese uzurpat de Perses, unchiul ei, Medeea s-a dus acolo cu Medeios, care îl ucisese pe Perses, l-a readus pe Eetes pe tron şi a extins regatul Colhidei prin includerea Mediei. Unii susţin că în acel moment ea se împăcase cu Iason şi că l-a luat cu ea în Colhida; dar povestea Medeei a fost, desigur, înfrumuseţată şi distorsionată de fantezia extravagantă a multor autori de tragedii[2]. Adevărul este că, după ce pierduse sprijinul zeilor, ale căror nume le luase în deşert atunci când îşi călcase cuvântul faţă de Medeea, Iason a umblat din oraş în oraş, fără adăpost şi urât de toţi. La bătrâneţe, a ajuns din nou în Corint şi s-a aşezat în umbra lui *Argo*, amintindu-şi de gloria trecută şi îndurerat de nenorocirile care îl copleşiseră. Tocmai voia să se spânzure de provă, când aceasta a căzut dintr-odată şi l-a ucis. Atunci Poseidon a aşezat printre stele imaginea pupei lui *Argo*, care nu era vinovată de crimă[3].

c. Medeea nu a murit niciodată, ci a devenit nemuritoare şi a domnit în Câmpiile Elizee, unde unii spun că ea a fost cea care s-a căsătorit cu Ahile, nu Elena[4].

d. Cât despre Atamas, a cărui nereuşită de a-l sacrifica pe Frixos fusese cauza expediţiei argonauţilor, era pe punctul de a fi sacrificat în Orhomenos, ca ofrandă pentru păcat cerută de Oracolul lui Zeus Lafistios, când nepotul lui, Citisoros, s-a întors din Eea şi l-a salvat. Faptul l-a ofensat pe Zeus, care a decretat că, de atunci încolo, fiul cel mare al lui Atamas trebuia să se ţină la distanţă de Sala Consiliului pentru totdeauna, sub pedeapsa cu moartea, decret care a fost respectat[5].

e. Întoarcerea argonauţilor a făcut loc multor poveşti, dar cea a lui Anceu cel Mare, cârmaciul, este cea mai interesantă. După ce a supravieţuit unor nenumărate dificultăţi şi pericole, el s-a întors în palatul lui din Tegeea, unde un prezicător îl avertizase cândva că nu avea să guste niciodată din vinul unei viţe-de-vie pe care o plantase cu câţiva ani înainte. În ziua sosirii lui, Anceu a fost informat că vătaful lui recoltase primii struguri şi că vinul îl aştepta. Astfel, el şi-a umplut o cupă, a dus-o la buze şi, chemându-l pe prezicător, i-a reproşat că profeţia lui fusese falsă. Acesta a răspuns: „Mărite, între cupă şi buze se pot întâmpla multe!”, clipă în care servitorii lui Anceu au venit în fugă, strigând: „Stăpâne, un mistreţ îţi distruge via!”. Anceu a pus jos cupa fără să guste vinul, şi-a luat lancea pentru mistreţi şi a plecat în grabă; dar mistreţul stătea ascuns în spatele unui tufiş, de unde s-a repezit şi l-a ucis[6].

*

1. Un cult din Atica al Demetrei ca Zeiţă a Pământului este cel care a dat naştere poveştii şederii Medeei în Atena (*97.*b*). Culte similare explică vizitele ei în Teba, Tesalia şi Asia Mică; dar este posibil ca marrubienii să fi emigrat în Italia din Libia, unde cei din tribul lui Psyllos erau experţi în arta descântării şerpilor (Plinius, *Naturalis historia* VII.2). Domnia Medeei în Câmpiile Elizee este de înţeles: ca zeiţă care guverna asupra cazanului întineririi, ea putea să le ofere eroilor şansa unei noi vieţi pe pământ (*31.*c*). Elena („lună”) trebuie să fi fost unul dintre numele ei (*159.*1*).

2. În epoca eroică, se pare că atunci când domnia lui lua sfârşit,

regele din Orhomenos era dus pentru a fi sacrificat pe vârful Muntelui Lafistion. Acest rege era şi preot al lui Zeus Lafistios, o funcţie ereditară a clanului minian matriliniar şi, potrivit lui Herodot, pe timpul războaielor cu perşii încă mai era de aşteptat ca şeful clanului să fie obligat să vină în Sala Consiliului atunci când era chemat pentru sacrificiu. Dar nimeni nu îl obliga să se supună convocării, iar din relatarea lui Herodot se pare că el ar fi fost reprezentat de un rege-substitut, mai puţin cu ocazia dezastrelor naturale, cum ar fi ciuma sau seceta, când se simţea obligat să participe personal.

Moartea lui Iason şi cea a lui Anceu sunt povestiri morale care subliniază pericolele faimei, prosperităţii sau ale mândriei excesive. Dar Anceu moare ca rege, în oraşul său, din cauza unei răni produse de colţii unui mistreţ (*18.7), în timp ce Iason, asemenea lui Belerofon (*75.*f*) şi Oedip (*105.*k*), umblă din oraş în oraş, urât de oameni, şi în cele din urmă este omorât accidental. Pe istmul în care domnise Iason exista obiceiul ca *pharmacos*-ul regal să fie aruncat de pe stâncă, dar salvat din mare de o barcă aflată acolo şi alungat pentru a duce o viaţă de cerşetor anonim care ia cu el ghinionul (*89.*6* şi 98.*7*).

3. Sir Isaac Newton a fost, din câte ştiu eu, primul care a remarcat legătura dintre zodiac şi călătoria lui *Argo*; şi este foarte posibil ca legenda să fi fost influenţată în Alexandria de semnele zodiacale: Berbecul lui Frixos, Taurii lui Eetes, Dioscurii ca Gemeni Celeşti, Leul Rheei, Balanţa lui Alcinoos, Vărsătorul Eginei, Heracle ca Arcaş, Medeea ca Fecioară şi Capra, simbol al desfrânării, care să consemneze actul iubirii din Lemnos. Atunci când sunt folosite zodiile egiptene, unele elemente lipsesc: Şarpele pentru Scorpion şi Scarabeul, simbol al întineririi, pentru Rac.

1. Diodor din Sicilia IV.54; Apollodor I.9.28; Plutarh, *Tezeu* 12; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VII.750.
2. Ptolemeu Hefestion V; Diodor din Sicilia IV.55-66.2; Hyginus, *Fabula* 26; Iustin XLII.2; Tacitus, *Anale* VI.34.
3. Diodor din Sicilia IV.55; Scolie la *Hypothesis* la *Medeea* lui Euripide; Hyginus, *Poeticon astronomicon* XXXVI.
4. Scolie la *Medeea* lui Euripide 10; Scolie la Apollonios din Rodos IV.814.
5. Herodot VII.197.

6. Scolie la Apollonios din Rodos I.185.

158. Întemeierea Troiei

a. Una dintre legendele despre întemeierea Troiei spune că, pe timp de foamete, o treime din poporul cretan a plecat, sub comanda prinţului Scamandru, să pună bazele unei colonii. Când au ajuns în Frigia, şi-au înălţat tabăra pe ţărmul mării, nu departe de oraşul Hamaxitos[1], la adăpostul unui munte înalt pe care ei l-au numit Ida, în cinstea căminului din Creta al lui Zeus. Apollo îi sfătuise să se stabilească acolo unde aveau să fie atacaţi de inamici născuţi din pământ, la adăpostul întunericului; şi chiar în acea noapte o puzderie de şoareci înfometaţi le-au invadat corturile şi au ros corzile arcurilor, pielea chingilor de la scuturi şi tot ce putea fi mâncat din echipamentul lor de război. Drept urmare, Scamandru a hotărât să se oprească acolo, i-a dedicat un templu lui Apollo Sminteus („Şoarecele"), în jurul căruia s-a înălţat curând oraşul Sminthion, şi s-a căsătorit cu nimfa Idea, care i-a născut un fiu, pe Teucros. Cu ajutorul lui Apollo, cretanii i-au învins pe bebrici, noii lor vecini, dar în cursul luptei Scamandru a sărit în râul Xantos, care de atunci i-a purtat numele. I-a succedat Teucros, după numele căruia coloniştilor li se spunea teucri. Însă unii spun că Teucros însuşi i-a condus pe emigranţii cretani şi a fost întâmpinat în Frigia de Dardanos, care i-a dat-o pe fiica lui în căsătorie şi i-a numit pe supuşii lui teucri[2].

b. Atenienii spun o poveste complet diferită. Ei neagă faptul că teucrii au venit din Creta, consemnând că un oarecare Teucros, care aparţinea demei Troes, a emigrat din Atena în Frigia şi că Dardanos, fiul lui Zeus cu Pleiada Electra şi originar din Feneos, din Arcadia, a fost cel întâmpinat în Frigia de acest Teucros, nu invers. În sprijinul acestei tradiţii se insistă asupra faptului că Erihtonios apare atât în genealogia casei regale ateniene, cât şi a celei teucriene[3]. Atenienii continuă prin a spune că Dardanos s-a

căsătorit cu Chrise, fiica lui Palas, care i-a născut doi fii, pe Ideos şi Deimas. Ei au domnit o vreme asupra regatului arcadian întemeiat de Atlas, dar au fost despărţiţi de urmările potopului lui Deucalion. Deimas a rămas în Arcadia, dar Ideos s-a dus cu tatăl lui, Dardanos, în Samotrace, pe care au colonizat-o împreună, insula fiind numită după aceea Dardania. Chrise îi adusese lui Dardanos ca zestre statuile sacre ale marilor zeităţi a căror preoteasă era, iar el a introdus adorarea lor în Samotrace, păstrând totuşi secrete numele lor adevărate. Dardanos a fondat şi un ordin al preoţilor salieni, care să îndeplinească riturile necesare, aceleaşi cu cele săvârşite de cureţii cretani[4].

c. Durerea produsă de moartea lui Iason, fratele său, l-a făcut pe Dardanos să traverseze marea până în Troada. A sosit acolo singur, vâslind pe o plută făcută dintr-o piele umflată având drept lest doar patru pietre. Teucros l-a primit cu ospitalitate, i-a dat o parte din regat, cu condiţia să îl ajute să supună unele dintre triburile vecine, şi i-a dat-o în căsătorie pe prinţesa Bateia. Unii spun că această Bateia era mătuşa lui Teucros, alţii că era fiica lui[5].

d. Dardanos a propus întemeierea unui oraş pe o colină mică numită Ate, care se înălţa din câmpie acolo unde se află acum Troia, sau Ilion; dar când un oracol al lui Apollo Frigianul l-a prevenit că locuitorii acestuia vor fi mereu urmăriţi de ghinion, el a ales un loc de pe versantul inferior al Muntelui Ida şi a numit oraşul Dardania[6]. După moartea lui Teucros, Dardanos i-a succedat la conducerea a ceea ce rămăsese din regat, dându-i numele său şi şi-a extins stăpânirea asupra multor naţiuni asiatice; de asemenea, a trimis colonişti în Tracia şi chiar dincolo de ea[7].

e. Între timp, Idios, fiul cel mic al lui Dardanos, îl urmase în Troada, aducând cu el statui sacre, ceea ce i-a dat lui Dardanos posibilitatea să îşi iniţieze poporul în Misterele din Samotrace. Un oracol l-a asigurat apoi că oraşul pe care voia să-l întemeieze avea să fie neînvins atât timp cât zestrea soţiei lui va rămâne sub protecţia Atenei[8]. Mormântul lui mai poate fi văzut în acea parte a Troiei care era numită Dardania, înainte de a se uni cu satele Ileon şi Taros pentru a alcătui un singur oraş. Ideos s-a stabilit pe Muntele Ida, care, spun unii, este numit după el, şi a instituit acolo cultul şi Misterele Mamei Zeilor frigiene[9].

f. Potrivit tradiţiei latine, tatăl lui Iasion a fost prinţul tirenian

Corythus, iar fratele lui geamăn, Dardanos, fiul lui Zeus cu Electra, soţia lui Corythus. Amândoi au emigrat din Etruria, după ce au împărţit între ei acele statui sacre: Iasion s-a dus în Samotrace, iar Dardanos, în Troada. În timp ce se lupta cu bebricii, care încercau să-i împingă pe tirenieni înapoi în mare, Dardanos şi-a pierdut coiful şi, cu toate că trupele lui se retrăgeau, le-a întors din drum pentru a-l recupera. De data aceasta a ieşit victorios şi a întemeiat pe câmpul de luptă un oraş pe nume Corythus, în amintirea coifului (*corys*), dar şi a tatălui său[10].

g. Ideos a avut doi fraţi mai mari, pe Erihtonios şi Ilos sau Zacintos, şi o fiică, pe Idea, care a devenit a doua soţie a lui Fineu. Atunci când Erihtonios i-a succedat la tron lui Dardanos, s-a căsătorit cu Astiohe, fiica lui Simois, care i l-a născut pe Tros. Erihtonios, descris şi ca rege al Cretei, a fost cel mai prosper dintre pământeni, având trei mii de iepe de care Boreas s-a îndrăgostit. Tros i-a succedat tatălui său, Erihtonios, şi nu doar Troia, ci întreaga Troada a luat numele lui. Cu soţia lui, Calirhoe, fiică a lui Scamandru, el a devenit tatăl Cleopatrei celei Tinere, al lui Ilos cel Tânăr, al lui Asaracos şi Ganimede[11].

h. Între timp, Ilos, fratele lui Erihtonios, se dusese în Frigia, unde s-a înscris la jocurile aflate în desfăşurare şi a ieşit victorios în întrecerea de lupte, câştigând cincizeci de băieţi tineri şi cincizeci de fecioare ca premiu. Regele frigian (al cărui nume a fost uitat) i-a dat şi o vacă bălţată şi l-a sfătuit să întemeieze un oraş acolo unde ea avea să se aşeze prima oară jos. Ilos a urmat-o, iar ea s-a aşezat când a ajuns pe dealul Ate, unde el a construit oraşul Ilion, chiar dacă, din cauza oracolului primit de tatăl său, Dardanos, nu a înălţat nici o fortificaţie. Alţii spun totuşi că Ilos a urmat una dintre vacile frigiene şi că dăduse ascultare instrucţiunilor lui Apollo. Dar alţii spun că Ilion a fost întemeiat de imigranţii din Locrida şi că ei au dat muntelui troian Cyme numele muntelui lor, Phriconis[12].

i. Când a fost trasat conturul hotarelor oraşului, Ilos l-a rugat pe Zeus Atotputernicul să dea un semn, iar a doua zi dimineaţă a observat un obiect de lemn aflat în faţa cortului său, pe jumătate îngropat în pământ, pe care crescuse iarbă. Era Paladionul, o statuie de femeie fără picioare, de trei coţi înălţime, făcută de Atena în amintirea tovarăşei sale de joacă, libaneza Palas, la

moartea ei. Palas, al cărei nume a fost pus de Atena alături de numele ei, ţinea o lance în sus, în mâna dreaptă, şi un caier şi un fus în mâna stângă; în jurul pieptului avea înfăşurat aegisul. Mai întâi, Atena pusese statuia în Olimp, lângă tronul lui Zeus, unde era foarte venerată, dar când străbunica lui Ilos, Pleiada Electra, a fost violată de Zeus şi a pângărit-o cu atingerea ei, Atena a azvârlit-o furioasă pe pământ, cu statuie cu tot[13].

j. Apollo Sminteus l-a sfătuit atunci pe Ilos: „Păzeşte-o pe zeiţa care a căzut din cer şi îţi vei păzi oraşul: căci oriunde s-ar duce, ea poartă cu sine puterea!”. Atunci el a înălţat un templu în cetate care adăpostea statuia[14].

k. Unii spun că templul era deja în construcţie când statuia a coborât din cer ca dar al zeiţei. Ea a căzut printr-o parte a acoperişului care nu fusese terminată şi a fost găsită stând exact la locul cuvenit ei[15]. Alţii spun că Electra i-a dat Paladionul lui Dardanos, fiul ei cu Zeus, şi că a fost mutat din Dardania în Ilion după moartea lui[16]. Alţii spun că a căzut din cer în Atena şi că atenianul Teucros a adus statuia în Troada. Iar alţii cred că au existat două Paladionuri, unul atenian şi unul troian, ultimul fiind sculptat din oasele lui Pelops, aşa cum statuia lui Zeus din Olimpia fusese sculptată din fildeş indian; sau că au existat mai multe, toate căzute din cer, inclusiv cele din Samotrace aduse în Troada de Ideos[17]. Ordinul Vestalelor din Roma păzeşte acum ceea ce se crede a fi Paladionul autentic. Nici un om nu îl poate privi nepedepsit. Odată, când era încă în mâinile troienilor, Ilos s-a repezit să-l salveze în timpul unei alarme de incendiu şi a fost orbit din pricina încercării lui, dar mai târziu a reuşit să o îmbuneze pe Atena şi şi-a recăpătat vederea[18].

l. Euridice, fiica lui Adrast, i-a născut lui Ilos pe Laomedon şi pe Temiste, care s-a căsătorit cu frigianul Capis şi, spun unii, a fost mama lui Anhise[19]. Cu Strimo, o fiică a lui Scamandru şi a lui Leucipe, sau a lui Zeuxipe, sau Toosa, Laomedon a avut cinci fii: pe Titonos, Lampos, Clitios, Hicetaon şi Podarces, şi pe fiicele Hesione, Cila şi Astiohe. Lamedon a zămislit şi nişte gemeni bastarzi cu păstoriţa-nimfă Calibe. A fost cel care a decis construirea vestitelor ziduri ale Troiei şi a fost suficient de norocos încât să-şi asigure sprijinul zeilor Apollo şi Poseidon, aflaţi pe atunci în dizgraţia lui Zeus din pricina unei revolte contra lui şi fiind obligaţi să slujească

drept zilieri. Poseidon înălţa zidurile, în timp ce Apollo cânta la liră şi păştea turmele lui Laomedon; iar lelegianul Eac i-a dat lui Poseidon o mână de ajutor. Însă Laomedon i-a lipsit pe zei de plata cuvenită şi şi-a atras mânia lor. Acesta a fost şi motivul pentru care el şi toţi fiii lui – în afară de Podarces, cunoscut acum ca Priam – au pierit atunci când Troia a fost jefuită de Heracle[20].

m. Priam, căruia Heracle i-a acordat cu generozitate tronul troian, a presupus că nenorocirea care se abătuse asupra Troiei s-a datorat amplasării nefericite, mai degrabă decât furiei zeilor. Aşadar, el şi-a trimis pe dată unul dintre nepoţi să o întrebe pe Pythia din Delfi dacă dealul Ate se mai afla sub blestem. Dar preotul lui Apollo, Pantus, fiul lui Otris, era atât de frumos, încât nepotul lui Priam a uitat de misiunea lui şi s-a îndrăgostit de acesta, ducându-l înapoi în Troia cu el. Deşi supărat, Priam nu s-a îndurat să-şi pedepsească nepotul. Ca despăgubire pentru prejudiciul creat, l-a numit pe Pantus preot al lui Apollo şi, fiindu-i ruşine că o consulte din nou pe Pythia, a reconstruit Troia pe aceleaşi temelii. Prima soţie a lui Priam a fost Arisba, o fiică a lui Merops, clarvăzătorul. După ce ea i l-a născut pe Esacos, Priam a căsătorit-o cu Hirtacos, cu care a devenit mama Hirtacizilor Asios şi Nisos[21].

n. Acest Esacos, care a învăţat arta interpretării viselor de la Merops, bunicul lui, este vestit pentru marea lui iubire arătată lui Asterope, o fiică a râului Cebren; când ea a murit, el a încercat de mai multe ori să se sinucidă aruncându-se de pe o stâncă în mare, până când, într-un sfârşit, zeilor li s-a făcut milă de chinul lui. Ei l-au prefăcut pe Esacos într-o pasăre scufundătoare, îngăduindu-i astfel să îşi satisfacă obsesia cu mai multă bună-cuviinţă[22].

o. Hecabe, a doua soţie a lui Priam – pe care latinii o numesc Hecuba –, era o fiică a lui Dimas şi a nimfei Eunoe; sau, spun unii, a lui Ciseu şi a Telecleiei; a râului Sangarios şi a lui Metope; sau a lui Glaucipe, fiica lui Xantos[23]. Ea i-a născut lui Priam nouăsprezece dintre cei cincizeci de fii ai lui, ceilalţi fiind copii ai concubinelor; toţi cincizeci locuiau în camere de dormit învecinate, din piatră lustruită. Cele douăsprezece fiice ale lui Priam dormeau împreună cu soţii lor într-o altă aripă, mai îndepărtată, a palatului, dar care dădea în aceeaşi curte[24]. Cel mai mare fiu al lui Hecabe era Hector, pe care unii îl numesc fiu al lui Apollo; apoi l-a născut pe Paris,

apoi pe Creusa, Laodice şi Polixena, apoi pe Deifobos, Helenos, Casandra, Pamone, Polites, Antifos, Hiponoos şi Polidor. Dar Troilus a fost fără îndoială zămislit cu ea de Apollo[25].

p. Printre cei mai mici copii ai lui Hecabe erau şi gemenii Casandra şi Helenos. La aniversarea zilei lor de naştere, sărbătorită în sanctuarul lui Apollo Timbreos, obosiţi de joacă, copiii au adormit într-un colţ, în timp ce uitucii lor părinţi, care băuseră prea mult vin, s-au dus împleticindu-se acasă fără ei. Când Hecabe s-a întors la templu, a găsit şerpii sacri lingând urechile copiilor şi a ţipat îngrozită. Şerpii au dispărut de îndată printre nişte crengi de dafin, dar din clipa aceea Casandra şi Helenos au avut darul profeţiei[26].

q. O altă relatare a acestui eveniment este că, într-o zi, Casandra a adormit în templu, iar Apollo a apărut şi a promis să o înveţe arta profeţiei, dacă ea se va împreuna cu el. După ce i-a acceptat darul, Casandra nu şi-a ţinut cuvântul, dar Apollo a implorat-o să-i dea un sărut şi, în timp ce ea îl săruta, i-a scuipat în gură, asigurându-se astfel că nimeni nu avea să-i creadă vreodată profeţiile[27].

r. Atunci când, după mai mulţi ani de domnie înţeleaptă, Priam a redat Troiei bogăţia şi puterea de odinioară, el a convocat un Consiliu care să discute cazul surorii lui, Hesione, pe care eacidul Telamon o dusese în Grecia. Chiar dacă el, unul, era în favoarea forţei, Consiliul a recomandat ca mai întâi să se încerce convingerea. Cumnatul lui, Antenor, şi vărul lui, Anhise, s-au dus deci în Grecia şi au transmis cererile troiene grecilor întruniţi la curtea lui Telamon, dar li s-a spus cu dispreţ să-şi vadă de drum. Acest incident a fost principala cauză a Războiului Troian[28], al cărui sfârşit sumbru Casandra îl prezicea deja. Pentru a evita scandalul, Priam a închis-o într-o clădire piramidală din citadelă; gardianca ei primise ordin să îl informeze despre toate rostirile ei profetice[29].

*

1. Chiar dacă era principalul centru comercial dintre Est şi Vest în Epoca Bronzului, situarea Troiei într-o câmpie bine irigată de la intrarea în Helespont o expunea la atacuri frecvente din toate direcţiile. Pretenţiile grecilor, ale cretanilor şi frigienilor de a fi

întemeiat oraşul erau uşor de explicat, de vreme ce, în epoca clasică, oraşul fusese deja distrus şi reconstruit suficient de des: de zece ori, a şaptea fiind Troia homerică. Troia lui Homer pare să fi fost populată de o federaţie de trei triburi – troieni, ilieni şi dardanieni –, un aranjament obişnuit în Epoca Bronzului.

2. „Apollo Sminteus” (Apollo Şoarecele) indică spre Creta, *sminthos* fiind cuvântul cretan pentru „şoarece”, un animal sacru nu doar în Cnosos (*90.3), ci şi în Filistia (*1 Regi* VI.4) şi Focida (Pausanias X.12.5); iar Erihtonios, Vântul de Nord fertilizator, era venerat deopotrivă de pelasgii din Atena şi de traci (*48.3). Dar pretenţia atenienilor de a fi întemeiat Troia poate fi respinsă ca propagandă politică. Şoarecii albi ţinuţi în templele lui Apollo protejau atât împotriva ciumei, cât şi împotriva invaziilor subite ale şoarecilor, precum cele menţionate de Aelianus (*Istoria animalelor* XII.5 şi 41) şi Aristotel (*Istoria animalelor* VI.370). Este posibil ca Dardanos să fi fost un tirenian din Lidia (*136.g) sau Samotrace; dar Servius greşeşte atunci când consemnează faptul că el venea din Etruria, unde tirenienii s-au stabilit la mult timp după Războiul Troian. *Zacinthos*, un cuvânt cretan care apare în arborele genealogic regal din Troia, era numele unei insule care aparţinea regatului lui Odiseu, ceea ce sugerează că el a revendicat drepturi ereditare asupra Troiei.

3. Paladionul, pe care virginele vestale îl păzeau la Roma ca fiind direct legat de prosperitatea cetăţii, avea o mare importanţă pentru mitografii italieni; ei susţineau că acesta fusese salvat din Troia de Enea (Pausanias II.23.5) şi adus în Italia. Era făcut, probabil, din dinţi de marusin (*108.5). „Paladion” înseamnă o piatră sau alt obiect de cult în jurul căruia fetele dintr-un anumit clan dansau, precum în Tespiai (*120.a), sau tinerii săreau, *pallas* fiind utilizat deopotrivă pentru ambele sexe. Ordinul roman al salienilor era o societate de preoţi săltători. Când astfel de obiecte de cult ajungeau să fie identificate cu prosperitatea tribului, ele erau păzite cu grijă împotriva furtului sau deteriorării, *palladia* fiind interpretate ca însemnând *palta*, „lucruri aruncate din cer”. *Palta* nu puteau fi separate de cer; astfel, piatra-fulgerului sacră a zeului Terminus, aflată la Roma, era plasată sub o gaură din acoperişul templului lui Jupiter – ceea ce explică o gaură similară la Troia.

4. Adorarea meteoriţilor a fost extinsă cu uşurinţă asupra unor monoliţi străvechi, a căror origine funerară fusese uitată, apoi de la monoliţi la statuile de piatră, iar de la statuile de piatră la cele de lemn sau os nu a mai fost decât un pas. Dar scutul căzut din cer – cel mai cunoscut exemplu fiind scutul lui Marte (Ovidiu, *Fastele* III.259-73) – are nevoie de mai multe explicaţii. La început, meteoriţii, singurele *palta* autentice, au fost consideraţi a fi originea fulgerului care despică arborii din pădure. Apoi, topoarele din piatră neolitice, precum cel descoperit recent în sanctuarul din Asine, în Micena, şi dălţile sau pisălogii din Epoca Bronzului timpurie, precum pisălogul Cybelei din Efes (*Faptele apostolilor* XIX.35), erau luate drept trăsnete. Dar scutul era şi un instrument al tunetului. Aducătorii de ploaie preelenici invocau furtunile prin învârtirea uruitoarelor, ca să imite sunetul vântului puternic, iar în ce priveşte tunetul, băteau în nişte scuturi imense, căptuşite cu piele de bou bine întinsă pe ele, cu beţe cu două capete precum cele purtate de preoţii salieni de pe basorelieful din Agnani. Singura modalitate de a face o uruitoare să sune continuu este învârtirea ei în forma cifrei opt, cum fac băieţii cu moriştile de vânt, şi, dat fiind că torţele folosite pentru imitarea fulgerului par să fi fost învârtite în acelaşi mod, scutul aducător de ploaie era decupat astfel încât să formeze cifra opt, băţul dublu bătând continuu pe ambele feţe. Acesta este motivul pentru care unele imagini cretane ce au supravieţuit îl arată pe spiritul tunetului coborând sub chip de scut în forma cifrei opt, precum şi motivul pentru care, drept urmare, scuturile străvechi erau venerate ca *palta*. O tăbliţă de calcar pictată de pe Acropola din Micene dovedeşte, prin culoarea pielii, că spiritul tunetului era o zeiţă, şi nu un zeu; pe un inel de aur găsit în apropiere, sexul scutului căzător nu este indicat.

5. Casandra şi şerpii amintesc de mitul lui Melampus (*72.*c*), iar faptul că Apollo scuipă în gura ei, de cel al lui Glaucos (*90.*f*). Închisoarea ei era probabil un mormânt în formă de stup din care ea emitea profeţii în numele eroului care zăcea îngropat acolo (*43.*2* şi 154.*1*).

6. Eac, numele fiului profetic al lui Priam, însemna „ramura de mirt” care se transmitea de la un participant la altul la banchetele greceşti, ca provocare la un concurs de cântat sau de poezie.

Deoarece mirtul era un arbore al morţii (*101.*1* şi 109.*4*), este posibil ca astfel de poeme să fi fost la origine profeţii făcute la sărbătoarea în onoarea eroilor. Pasărea cufundar îi era consacrată Atenei din Atica şi era asociată cu înecarea *pharmacos*-ului regal (*94.*1*). Faptul că Scamandru a sărit în râul Xantos trebuie să se refere la un obicei troian similar, de înecare a vechiului rege (*108.*3*); se presupunea că umbra lui fecunda fetele atunci când veneau să se îmbăieze (*137.*3*). Tantal, care pare să fi avut aceeaşi soartă, s-a căsătorit cu fiica lui Xantos (*108.*b*).

7. Priam a avut cincizeci de fii, dintre care nouăsprezece erau legitimi; faptul sugerează că durata domniei regelui din Troia era guvernată de ciclul metonic de nouăsprezece ani, nu de ciclul de o sută de lunaţii împărţit de rege cu succesorul-tanist, ca în Creta (*138.*5*) şi Arcadia (*38.*2*). Cele douăsprezece fiice ale lui erau, probabil, păzitoarele lunilor.

8. Importanţa contribuţiei lui Eac la construirea zidurilor Troiei nu ar trebui trecută cu vederea: Apollo profeţise că descendenţii lui aveau să fie prezenţi la cucerirea Troiei atât din prima, cât şi din a patra generaţie (*61.*i*), şi că doar partea construită de Eac putea fi străpunsă (Pindar, *Ode pythianice* VIII.39-46). Andromaca i-a reamintit lui Hector că această parte era faţada dinspre vest, „pe lângă smochin”, că pe acolo oraşul putea fi atacat cel mai uşor (Homer, *Iliada* VI.431-9) şi „pe unde cei mai curajoşi bărbaţi care îi urmau pe cei doi Aiax încercaseră de trei ori să forţeze pătrunderea – fie că vreun prezicător le dezvăluise secretul, fie că propriul lor spirit îi îndemna astfel”. Săpăturile lui Dörpfeld la Troia au dovedit că, în mod inexplicabil, zidul era cel mai slab în acel loc; dar oamenii lui Aiax sau ai lui Eac nu aveau nevoie de vreun prezicător care să îi informeze despre asta, dacă, aşa cum sugerează Polybios, „Eac” provenea din oraşul lui Aiax cel Mic, Oponte din Locrida. Locrida, care pare să fi furnizat elementul ilian al Troiei lui Homer şi se bucura de privilegiul numirii preoteselor troiene (*168.*2*), era un district lelegian preelenic cu instituţii matriliniare şi chiar matriarhale (*136.*4*); un alt trib de lelegieni, probabil de origine locriană, trăia în Pedasos din Troada. Una dintre prinţesele lor, Laotoe, a venit în Troia şi a făcut un copil cu Priam (Homer, *Iliada* XXI.86). Se pare că disponibilitatea preoteselor locriene de a duce pe furiş Paladionul în Locrida, la

adăpost, a fost ceea ce a facilitat cucerirea oraşului de către greci (*168.*4*).

9. De vreme ce un Teucros era fiul lui Scamandru, iar celălalt era nepotul lui Eac şi fiul surorii lui Priam, Hesione (*137.*k*), elementul teucrian din Troia poate fi identificat cu cel lelegian, eacan sau ilian, celelalte două elemente fiind lidian, dardanian sau tirenian, şi cu cel troian sau frigian.

1. Strabon XIII.1.48.
2. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.108; Strabon, *loc. cit.*; Tzetzes, *Despre Licofron* 1302.
3. Apollodor III.12.1; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.167; Strabon, *loc. cit.*
4. Dionysios din Halicarnas, *Antichităţi romane* I.61 şi II.70-1; Eustathios despre *Iliada* lui Homer p. 1204; Conon, *Narrationes* 21; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VII.285.
5. Apollodor III.12.1; Licofron 72 şi urm., cu comentariile lui Tzetzes; Scolie la *Iliada* lui Homer XX.215; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.167; Tzetzes, *Despre Licofron* 29.
6. Tzetzes, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia V.48; Strabon, *Fragmentul* 50; Homer, *Iliada* XX.215 şi urm.
7. Apollodor, *loc. cit.*; Servius, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *loc. cit.*
8. Strabon, *loc. cit.*; Dionysios din Halicarnas I.61; Eustathios despre *Iliada* lui Homer p. 1204; Conon, *Narrationes* 21; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.166.
9. Tzetzes, *Despre Licofron* 72; Dionysios din Halicarnas, *loc. cit.*
10. Servius, *loc. cit.*; VII.207 şi III.15.
11. Homer, *Iliada* XX.220 şi urm.; Dionysios din Halicarnas I.62; Apollodor III.12.2.
12. Apollodor III.12.3; Tzetzes, *Despre Licofron* 29; Lesses din Lampsacus, citat de Tzetzes, *loc. cit.*; Pindar, *Ode olimpianice* VIII.30 şi urm., cu scolie; Strabon XIII.1.3 şi 3.3.
13. Ovidiu, *Fastele* VI.420 şi urm.; Apollodor, *loc. cit.*
14. Ovidiu, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*
15. Dictis din Creta V.5.
16. Scolie la *Fenicienele* de Euripide 1136; Dionysos din Halicarnas I.61; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.166.
17. Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către greci* IV.47; Servius, *loc. cit.*; Ferekydes, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 355; *Etymologicum Magnum s.v.* Palladium, pp. 649-50.

18. Dercyllus, *Întemeieri de oraşe* I, citat de Plutarh, *Vieţi paralele* 17.
19. Apollodor III.12.2 şi 3.
20. Apollodor II.59; II.6.4 şi III.12.3; Scolie la *Iliada* lui Homer III.250; Homer, *Iliada* VI.23-6; XXI.446 şi VII.542; Horaţiu, *Ode* III.3.21; Pindar, *Ode olimpianice* 41, cu scolie; Diodor din Sicilia IV.32.
21. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.319; Apollodor III.12.5; Homer, *Iliada* II.831 şi 837; Vergiliu, *Eneida* IX.176-7.
22. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu V.128; Apollodor, *loc. cit.*; Ovidiu, *Metamorfoze* XI.755-95.
23. Ferekydes, citat de scolia la *Iliada* lui Homer XVI.718; şi la *Hecuba* de Euripide 32; Athenion, citat de scolia la Homer, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*
24. Homer, *Iliada* XXIV.495-7 şi VI.242-50.
25. Stesihor, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 266; Apollodor, *loc. cit.*
26. Anticlides, citat în scolia la *Iliada* lui Homer VII.44.
27. Hyginus, *Fabula* 93; Apollodor III.12.5; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.247.
28. Benoît de Sainte-Maure, *Le Roman de Troie* 358 şi 3187 şi urm.; *The Seege or Batayle of Troye* 349 şi urm. şi 385; Tzetzes, *Despre Licofron* 340; Dares, 5; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.80.
29. Eschil, *Agamemnon* 1210; Tzetzes, *Hypothesis* la *Alexandra* lui Licofron; *Despre Licofron* 29 şi 350.

159. Paris şi Elena

a. Când Elena, frumoasa fiică a Ledei, a ajuns la vârsta căsătoriei, trăind în Sparta în palatul lui Tindar, tatăl ei adoptiv, toţi prinţii din Grecia au venit ca peţitori, aducând daruri bogate, sau şi-au trimis rudele să îi reprezinte. Diomede, abia întors după victoria lui din Teba, era acolo împreună cu Aiax, Teucros, Filoctet, Idomeneu, Patrocle, Menesteu şi încă mulţi alţii. Odiseu venise şi el, însă cu mâna goală, deoarece nu avea nici o şansă de reuşită – căci, chiar dacă Dioscurii, fraţii Elenei, voiau ca ea să se căsătorească cu Menesteu Atenianul, Odiseu ştia că îi va fi dată prinţului Menelaos, cel mai bogat dintre ahei, reprezentat de puternicul Agamemnon, ginerele lui Tindar[1].

b. Tindar nu a respins nici un peţitor, dar, pe de altă parte, nici nu a acceptat vreunul dintre darurile oferite, temându-se că preferinţa lui pentru un anumit prinţ i-ar fi putut face pe ceilalţi să se certe. Într-o zi, Odiseu l-a întrebat: „Dacă îţi voi spune cum să eviţi cearta, mă ajuţi în schimb să mă căsătoresc cu Penelopa, fiica lui Icarios?”. „S-a făcut!”, a strigat Tindar. „Atunci”, a continuat Odiseu, „sfatul meu este să insişti ca toţi peţitorii eleni să jure că îl vor apăra pe cel ales drept soţ de Elena contra oricui se va simţi ofensat de norocul lui”. Tindar a fost de acord că planul era înţelept. După ce a sacrificat un cal şi l-a tăiat în bucăţi, i-a aşezat pe peţitori pe membrele lui însângerate şi i-a pus să repete jurământul formulat de Odiseu; apoi bucăţile au fost îngropate într-un loc care încă mai e numit „Mormântul Calului”.

c. Nu se ştie dacă Tindar însuşi i-a ales soţul Elenei sau dacă ea şi-a arătat preferinţa încununându-l cu o coroniţă[2]. În orice caz, s-a căsătorit cu Menelaos, care, după moartea lui Tindar şi zeificarea Dioscurilor, a devenit regele Spartei. Dar căsătoria lor era sortită eşecului: cu ani înainte, în timp ce aducea sacrificii zeilor, Tindar o

uitase în mod prosteşte pe Afrodita, care s-a răzbunat jurând să le facă renumite pentru adulter pe toate cele trei fiice ale lui – Clitemnestra, Timandra şi Elena[3].

d. Menelaos a avut cu Elena o fiică, pe care a numit-o Hermione; fiii lor au fost Etiolas, Marafios – din care pretinde că provine familia persană *Maraphioi* – şi Plistene. O tânără sclavă etoliană, pe nume Pieris, i-a născut mai târziu lui Menelaos doi gemeni bastarzi: Nicostratos şi Megapentes[4].

e. Se pune întrebarea: de ce au plănuit Zeus şi Temis Războiul Troian? Doar ca să o facă celebră pe Elena pentru că a dus Europa şi Asia în conflict? Sau, mai curând, ca să preamărească rasa semizeilor şi, totodată, să rărească triburile prea numeroase care împovărau Pământul-Mamă? Motivul lor avea să rămână ascuns, dar hotărârea fusese deja luată când Eris a aruncat un măr de aur pe care scria „Celei mai frumoase” – s-a întâmplat la nunta lui Peleu cu Thetis. Zeus Atotputernicul a refuzat să tranşeze disputa ce a urmat între Hera, Atena şi Afrodita şi l-a lăsat pe Hermes să conducă zeiţele pe Muntele Ida, unde Paris, fiul pierdut al lui Priam, avea să le fie arbitru[5].

f. Or, chiar înainte să se nască Paris, Hecabe visase că a adus pe lume o legătură de vreascuri pe care se răsuceau nenumăraţi şerpi în flăcări. Hecabe s-a trezit ţipând că Troia şi pădurile de pe Muntele Ida ardeau. De îndată, Priam s-a consultat cu Esacos, fiul lui, clarvăzătorul, care a declarat: „Copilul ce e pe cale să se nască va însemna ruina acestei ţări! Vă cer să vă descotorosiţi de el!”[6].

g. Câteva zile mai târziu, Esacos a făcut un nou anunţ: „Troiana de stirpe regală care va da naştere azi unui copil trebuie ucisă, odată cu progenitura ei!”. Atunci Priam i-a ucis pe sora lui, Cila, şi pe copilul ei, Munipos, născut în dimineaţa aceea dintr-o uniune cu Timetes, ţinută în secret, şi i-a îngropat în curtea templului sacru al lui Tros. Dar Hecabe a născut un fiu înainte de căderea nopţii, iar Priam le-a cruţat viaţa amândurora, chiar dacă Herofile, preoteasa lui Apollo, şi alţi prezicători au îndemnat-o pe Hecabe măcar să ucidă pruncul. Ea nu s-a lăsat convinsă să o facă, încât, în cele din urmă, Priam a cedat şi a trimis după şeful păstorilor săi, un oarecare Agelaos, căruia i-a încredinţat această sarcină. Fiind prea milos ca să folosească frânghia sau sabia, Agelaos a abandonat nou-născutul pe Muntele Ida, unde a fost alăptat de o ursoaică.

Când s-a întors după cinci zile, a fost uimit de acea minune şi a dus copilul acasă într-o desagă – de unde numele de „Paris” – ca să îl crească împreună cu fiul lui nou-născut[7]; iar lui Priam i-a dus o limbă de câine drept dovadă că porunca îi fusese îndeplinită. Dar unii spun că Hecabe l-a cumpărat pe Agelaos ca să îl cruţe pe Paris şi să păstreze secretul faţă de Priam[8].

h. Naşterea nobilă a lui Paris a fost curând dezvăluită de frumuseţea, inteligenţa şi puterea lui ieşite din comun: când mai era aproape copil, a pus pe fugă o bandă de hoţi de vite şi a recuperat vacile de la ei, câştigându-şi astfel supranumele de Alexandru („protector”)[9]. Chiar dacă în acel moment era un simplu sclav, Paris a devenit amantul preferat de Oenone, fiica râului Oeneu, o nimfă a fântânii. Ea învăţase arta profeţiei de la Rhea şi cea a medicinei de la Apollo, în timp ce el slujea ca văcar al lui Laomedon. Paris şi Oenone obişnuiau să mâne cireada şi să vâneze împreună; iar el îi scobea numele în scoarţa fagilor şi a plopilor[10]. Principala distracţie a lui Paris era să pună taurii lui Agelaos să se bată între ei; apoi îl încorona pe învingător cu flori, iar pe învins cu paie. Atunci când unul dintre tauri a început să câştige în mod regulat, Paris l-a asmuţit contra taurilor din cirezile vecine, care au fost înfrânţi toţi. În cele din urmă, s-a oferit să pună o coroană de aur pe coarnele acelui taur care îl va putea înfrânge pe al său; aşa că Ares s-a transformat, în glumă, într-un taur şi a câştigat. Fără să ezite, Paris i-a dat coroana lui Ares, ceea ce i-a surprins şi totodată i-a încântat pe zeii care priveau din Olimp; acesta este şi motivul pentru care Zeus l-a ales să arbitreze între cele trei zeiţe[11].

i. Paris tocmai îşi mâna cireada pe Muntele Gargaros, cel mai înalt pisc al Idei, când Hermes, însoţit de Hera, Atena şi Afrodita, i-au dat mărul de aur şi mesajul lui Zeus: „Paris, de vreme ce eşti la fel de chipeş pe cât de înţelept eşti într-ale iubirii, Zeus îţi porunceşte să judeci care dintre aceste zeiţe e cea mai frumoasă”.

Paris a primit mărul cu inima îndoită. „Cum poate un simplu văcar ca mine să devină arbitrul frumuseţii divine?”, a strigat. „Voi împărţi acest măr în trei.”

„Nu, nu, nu poţi să nu i te supui lui Zeus cel Atotputernic”, s-a grăbit să răspundă Hermes. „Şi nici nu am dreptul să îţi ofer sfaturi. Foloseşte-ţi inteligenţa înnăscută!”

„Fie”, a oftat Paris. „Dar mai întâi le implor pe cele care vor

pierde să nu se supere pe mine. Sunt un biet om, supus celor mai prosteşti greşeli.”

Zeiţele au căzut toate de acord să se încline în faţa deciziei lui.

„E suficient să le arbitrez cum sunt?”, l-a întrebat Paris pe Hermes, „sau trebuie să fie goale?”.

„Tu stabileşti regulile competiţiei”, i-a răspuns Hermes cu un zâmbet discret.

„În cazul acesta, sunt oare zeiţele atât de amabile încât să se dezbrace?”

Hermes le-a spus să facă întocmai, iar el s-a întors cuviincios cu spatele.

j. Afrodita a fost gata imediat, dar Atena a insistat să-şi scoată faimoasa ei cingătoare magică, aceea care îi oferea un avantaj injust, făcând pe oricine să se îndrăgostească de purtătoarea ei. „Foarte bine”, a spus Afrodita înciudată. „Aşa voi face, cu condiţia ca şi tu să îţi scoţi coiful – fără el arăţi hidos.”

„Acum, v-aş ruga, vreau să vă arbitrez pe rând”, a anunţat Paris, „pentru a evita disputele care mă pot deruta. Vino, divină Hera! Sunt celelalte două zeiţe atât de bune încât să ne lase puţin singuri?”

„Examinează-mă conştiincios”, a spus Hera rotindu-se încet şi expunându-şi silueta ei splendidă, „şi nu uita că, dacă mă declari cea mai frumoasă, te voi face stăpânul Asiei întregi şi cel mai bogat om în viaţă”[12].

„Nu mă voi lăsa cumpărat, Stăpână… Foarte bine, mulţumesc. Am văzut tot ce trebuia să văd. Vino, divină Atena!”

k. „Aici sunt”, a spus Atena înaintând cu paşi hotărâţi. „Ascultă, Paris, dacă vei avea destulă minte încât să îmi acorzi mie premiul, te voi face victorios în toate luptele şi cel mai arătos şi mai înţelept bărbat din lume.”

„Nu sunt decât un umil văcar, nu un soldat”, a zis Paris. „Îţi poţi da seama şi singură că în toată Lidia şi Frigia domneşte pacea şi că suveranitatea regelui Priam e de necontestat. Dar promit să judec corect pretenţia ta asupra mărului. Acum poţi să îţi pui iar hainele şi coiful. Afrodita e gata?”

l. Afrodita a venit lângă el, iar Paris a roşit, deoarece se apropiase atât de mult, încât aproape că se atingeau.

„Priveşte atent, te rog, nu omite nimic cu vederea… Apropo, de

cum te-am văzut mi-am spus: «Pe cinstea mea, iată-l pe cel mai arătos bărbat din Frigia! De ce îşi iroseşte oare timpul aici, în sălbăticie, cu îngrijirea unei cirezi stupide?». Ei bine, de ce, Paris? De ce nu te muţi într-un oraş, să duci o viaţă civilizată? Ce ai de pierdut dacă te căsătoreşti cu cineva precum Elena din Sparta, care e la fel de frumoasă ca mine şi la fel de pătimaşă? Sunt convinsă că, de îndată ce vă veţi întâlni, ea îşi va lăsa casa, familia, totul, ca să devină amanta ta. Sunt convinsă că deja ai auzit de Elena, nu?"

„Până acum, niciodată, Stăpână. Îţi voi fi foarte recunoscător dacă mi-o vei descrie."

m. „Elena are o piele albă şi delicată, dat fiind că s-a născut dintr-un ou de lebădă. Îl poate revendica drept tată pe Zeus, îi plac vânătoarea şi luptele, a provocat un război când era încă o copilă – iar când a devenit femeie, toţi prinţii Greciei au fost peţitorii ei. În acest moment e căsătorită cu Menelaos, frate al măreţului rege Agamemnon, dar asta nu are nici o importanţă – dacă vrei, va fi a ta."

„Cum se poate, dacă e deja căsătorită?"

„O, cerule! Cât eşti de inocent! N-ai auzit niciodată că datoria mea divină este să pun în ordine asemenea chestiuni? Îţi propun să faci un tur al Greciei, însoţit de Eros, fiul meu. Când vei ajunge în Sparta, el şi cu mine ne vom asigura că Elena se va îndrăgosti de tine până peste cap."

„Juri să faci asta?", a întrebat Paris, brusc interesat.

Afrodita a rostit un jurământ solemn, iar Paris, fără să mai stea pe gânduri, i-a acordat mărul de aur.

Prin această judecată, el şi-a atras deopotrivă ura mocnită a Herei şi a Atenei, care au plecat braţ la braţ ca să urzească distrugerea Troiei, în timp ce Afrodita, cu un zâmbet poznaş, se întreba cum ar putea să-şi îndeplinească mai bine promisiunea[13].

n. La puţin timp după aceea, Priam şi-a trimis servitorii să aducă un taur din cireada lui Agelaos. Taurul urma să fie un premiu al jocurilor funerare în cinstea fiului său mort, jocuri celebrate acum anual. Când servitorii au ales taurul campion, Paris a fost cuprins deodată de dorinţa de a participa la jocuri şi a fugit după ei. Agelaos a căutat să-l împiedice: „Tu ai taurii tăi luptători, ce vrei mai mult de-atât?". Dar Paris a insistat şi, în cele din urmă, Agelaos l-a însoţit la Troia.

o. Era un obicei troian ca, la sfârşitul celei de-a şasea ture a cursei de care, cei înscrişi în meciul de box să înceapă lupta în faţa tronului. Paris s-a hotărât să concureze şi, în ciuda rugăminţilor stăruitoare ale lui Agelaos, a sărit în arenă şi a câştigat coroana, mai degrabă prin curaj decât prin abilitate. De asemenea, a ajuns primul la cursa de alergare, ceea ce i-a exasperat pe fiii lui Priam într-atât, încât l-au provocat la încă una; astfel, a câştigat şi a treia coroană. Ruşinaţi că au fost înfrânţi în văzul tuturor, ei au hotărât să-l omoare şi au pus un paznic înarmat la fiecare ieşire de pe stadion, în timp ce Hector şi Deifobos l-au atacat cu săbii. Paris a sărit în altarul lui Zeus ca să se adăpostească, iar Agelaos a fugit la Priam, strigând: „Maiestate, acest tânăr este fiul tău demult pierdut!”. Priam a chemat-o pe dată pe Hecabe, care, atunci când Agelaos a arătat un clopoţel ce fusese găsit în mâinile lui Paris, i-a confirmat identitatea. Paris a fost dus la palat în triumf, iar Priam a celebrat întoarcerea lui printr-un ospăţ grandios şi sacrificii pentru zei. Dar, de cum au auzit vestea, preoţii au anunţat că Paris trebuie ucis neîntârziat, altfel Troia va pieri. Acest lucru i-a fost transmis lui Priam, care a răspuns: „Mai bine să cadă Troia, decât să moară!”[14].

p. Fraţii căsătoriţi ai lui Paris l-au îndemnat imediat să-şi ia o soţie, dar el le-a spus că avea încredere că Afrodita avea să aleagă una pentru el, şi că obişnuia să i se roage zilnic. Când a fost convocat un nou Consiliu pentru a discuta despre salvarea lui Hesione, după eşecul negocierilor paşnice, Paris s-a oferit să conducă expediţia, dacă Priam îi va da o flotă mare şi bine echipată. El a mai zis, şiret, că, dacă nu avea să reuşească s-o aducă înapoi pe Hesione, poate că va reuşi să răpească o prinţesă de origine grecească de rang egal, ca răscumpărare pentru ea. Desigur, Paris se hotărâse în secret să meargă în Sparta ca să o aducă pe Elena[15].

q. Chiar în acea zi, Menelaos a sosit pe neaşteptate în Troia şi a întrebat de mormintele lui Licos şi Himereu, fiii lui Prometeu cu atlantida Celeno, explicând că remediul pe care Oracolul din Delfi i-l prescrisese pentru o ciumă care făcea acum ravagii în Sparta era să le fie oferite acestora sacrificii de eroi. Paris l-a întâlnit pe Menelaos şi i-a cerut să-i facă favoarea de a-l purifica în Sparta, dat fiind că îl ucisese din greşeală pe Anteu, fiul cel tânăr al lui

Antenor, cu o sabie de jucărie. Când Menelaos a fost de acord, Paris, la sfatul Afroditei, l-a însărcinat pe Fereclos, fiul lui Tecton, să construiască flota pe care Priam i-o promisese; imaginea de la prova navei-amiral urma să fie o Afrodită purtând în braţe un Eros miniatural. Enea, vărul lui Paris şi fiul lui Anhise, a fost de acord să-l însoţească[16]. Cu pletele fluturând în vânt, Casandra a prevestit conflictul pe care această călătorie avea să-l stârnească, iar Helenos era de aceeaşi părere; dar Priam nu a luat în seamă profeţiile nici unuia dintre copiii lui. Nici măcar Oenone nu a reuşit să-l descurajeze pe Paris să facă această călătorie fatală, chiar dacă el a plâns când a sărutat-o de bun-rămas. „Întoarce-te la mine dacă vei fi rănit vreodată", i-a spus ea, „pentru că doar eu pot să te vindec"[17].

r. Flota a fost lansată la apă, Afrodita a trimis o briză prielnică şi în curând Paris a ajuns în Sparta, unde Menelaos a sărbătorit sosirea lui timp de nouă zile. La ospăţ, Paris i-a oferit Elenei darurile pe care i le adusese din Troia, iar privirile lui lipsite de bună-cuviinţă, suspinele zgomotoase şi semnele îndrăzneţe i-au provocat Elenei o stânjeneală evidentă. Paris îi lua pocalul şi îl ducea la buze cu acea margine a lui de unde băuse ea, iar odată Elena a găsit pe masă cuvintele „Te iubesc, Elena!" scrise cu vin. Îi era teamă că Menelaos ar putea-o bănui că încurajează pasiunea lui Paris, dar, fiind un bărbat distrat, Menelaos a plecat fără griji pe mare spre Creta, unde trebuia să participe la funeraliile bunicului său, Catreu, lăsând-o pe Elena să întreţină oaspeţii şi să conducă regatul în lipsa lui[18].

s. Elena a fugit cu Paris chiar în noaptea aceea şi i s-a dăruit în primul port în care au debarcat, pe Insula Cranae. În zona continentală, faţă în faţă cu Cranae, se află un altar al Afroditei Migonitis („care uneşte"), fondat de Paris pentru a celebra evenimentul[19]. Unii consemnează în chip fals că Elena i-a respins avansurile şi că el a răpit-o în timp ce ea era la vânătoare, printr-un atac subit asupra oraşului Sparta, sau luând, cu ajutorul Afroditei, înfăţişarea lui Menelaos. Elena a părăsit-o pe fiica ei, Hermione, în vârstă de nouă ani, dar l-a luat cu ea pe fiul ei, pe Plistene, o mare parte din comorile palatului şi aur în valoare de trei talanţi, furat din templul lui Apollo, precum şi cinci servitoare, printre care şi două foste regine: pe Etra, mama lui Tezeu, şi pe

Teisadie, sora lui Piritoos[20].

t. În timp ce navigau spre Troia, o furtună puternică trimisă de Hera l-a obligat pe Paris să acosteze în Cipru. De acolo, a navigat până în Sidon şi a fost primit ca oaspete de rege, pe care, fiind acum iniţiat în felul de a fi al lumii greceşti, l-a ucis mişeleşte în sala lui de ospeţe şi l-a jefuit. În timp ce prada bogată era îmbarcată, un grup de sidonieni l-a atacat; însă el i-a respins după o luptă sângeroasă şi pierderea a două nave, apoi a izbutit să plece. Temându-se să nu fie urmărit de Menelaos, Paris a zăbovit câteva luni în Fenicia, Cipru şi Egipt, dar când, în cele din urmă, a ajuns în Troia, şi-a celebrat acolo nunta cu Elena[21]. Troienii i-au urat bun venit, fermecaţi de frumuseţea ei divină, iar când Elena a găsit într-o zi în citadela Troiei o piatră din care picura sânge când era frecată de o alta, i-a recunoscut puterea de afrodiziac şi a folosit-o pentru a ţine trează pasiunea lui Paris pentru ea. Mai mult, întreaga Troie, nu doar Paris, s-a îndrăgostit de ea, iar Priam a jurat să n-o lase să mai plece vreodată[22].

u. O relatare complet diferită pe această temă este că Hermes a răpit-o pe Elena la ordinul lui Zeus şi i-a încredinţat-o regelui Proteu din Egipt; între timp, o Elenă închipuită, o fantomă creată de Hera din nori (sau, spun unii, de Proteu), a fost trimisă în Troia împreună cu Paris, cu singurul scop de a stârni vrajbă[23].

v. Preoţii egipteni consemnează, la fel de neverosimil, că flota troiană s-a abătut de la traseul ei şi că Paris a debarcat la Salinele de la Canop, la gurile Nilului. Acolo se află templul lui Heracle, un refugiu al sclavilor fugiţi care, la sosire, se dedică zeului şi primesc anumite semne sacre pe trupurile lor. Servitorii lui Paris au fugit acolo şi, după ce au obţinut protecţie de la preoţi, l-au acuzat că o răpise pe Elena. Gardianul din Canop a luat la cunoştinţă acest fapt şi i-a relatat regelui Proteu din Memphis, care a dispus ca Paris să fie arestat şi adus în faţa lui, împreună cu Elena şi tezaurul furat. După un interogatoriu sever, Proteu l-a izgonit pe Paris, dar a păstrat-o pe Elena şi tezaurul în Egipt, până când Menelaos avea să vină să le recupereze. La Memphis se află un templu al Afroditei Străina, despre care se spune că Elena însăşi i l-ar fi dedicat.

Elena i-a născut lui Paris trei fii: pe Bunomos, Aganos şi Ideos, toţi ucişi la Troia, pe când erau încă mici, de prăbuşirea unui acoperiş, şi o fiică, numită şi ea Elena[24]. Paris avea şi un fiu mai

mare cu Oenone, pe nume Coritos, pe care mama lui, geloasă pe Elena, l-a trimis să îi îndrume spre Troia pe grecii care voiau să se răzbune[25].

*

1. Lui Stesihor, poetul sicilian din secolul al VI-lea î.Hr., i se atribuie povestea că Elena nu a mers niciodată în Troia şi că războiul a fost purtat pentru „o simplă fantomă". După ce a scris un poem în care o prezenta pe Elena în cea mai nefavorabilă lumină, Stesihor a orbit, iar mai târziu a aflat că era în dizgraţia ei postumă (*164.*m*). De aici şi începutul său palinodic: „Povestea mea e doar o-nchipuire;/ Pe straşnice corăbii nu te-ai urcat nicicând,/ Şi nici n-ai fost purtată către Troia", o declaraţie publică graţie căreia el şi-a recăpătat vederea (Platon, *Phaidros* 44; Pausanias III.19.11). Şi, într-adevăr, nu e clar în ce sens Paris, sau Tezeu înaintea sa, a răpit-o pe Elena. „Elena" era numele Zeiţei-Lună spartane, prin căsătoria cu care Menelaos devenise rege, după sacrificarea unui cal (*81.*4*), însă Paris nu uzurpase tronul. Este posibil, desigur, ca troienii să fi atacat Sparta, răpind-o pe moştenitoare şi tezaurul palatului, drept răzbunare pentru jefuirea de către greci a Troiei pe care o implică povestea lui Hesione. Însă chiar dacă Elena lui Tezeu era, probabil, una în carne şi oase (*103.*4*), Elena din Troia este mult mai probabil să fi fost „o simplă fantomă", cum susţine Stesihor.

2. Asta ar sugera că *mnēstēres tès Helenēs*, „peţitorii Elenei", erau de fapt *mnēstēres tou hellēspontou*, „cei preocupaţi de Helespont", şi că jurământul solemn pe care aceşti regi l-au depus pe membrele însângerate ale calului consacrat lui Poseidon, principalul protector al expediţiei, a fost pentru a susţine drepturile oricărui membru al confederaţiei de a naviga în Helespont, în dauna troienilor şi aliaţilor lor asiatici (*148.*10*; 160.*1* şi 162.*3*). La urma urmei, Helespontul purta numele zeiţei lor, Helle. Povestea Elenei provine, de fapt, din epopeea ugarită *Keret*, în care soţia legiuită a lui Keret, Huray, este răpită de Udm.

3. Naşterea lui Paris urmează tiparul mitic al lui Eol (*43.*c*), Pelias (*68.*d*), Oedip (*105.*a*), Iason (*148.*b*) şi ceilalţi; el este copilul bine-cunoscut al Anului Nou, având-l ca geamăn pe fiul lui,

Agelaos. Faptul că îi înfrânge pe cei cincizeci de fii ai lui Priam într-o cursă de alergare este bine cunoscut (*53.*3* şi 60.*m*). „Oenone” pare să fi fost un nume al prinţesei pe care el a câştigat-o cu această ocazie (*53.*3*; 60.*4*; 98.7; 160.*d*).

De fapt, Paris nu a acordat mărul celei mai frumoase dintre cele trei zeiţe. Această poveste a fost dedusă greşit din imaginea care îl înfăţişa pe Heracle primind o creangă de măr din partea Hesperidelor (*133.*4*) – Zeiţa-Nimfă goală a triadei Adanus din Hebron, imortalizată de Mama Canaanită a Tuturor Făpturilor –, sau pe învingătorul cursei de alergare din Olimpia în timp ce îşi primeşte premiul (*53.7), după cum o dovedeşte prezenţa lui Hermes, Însoţitorul Sufletelor, călăuza lui spre Câmpiile Elizee.

4. În decursul secolului al XIV-lea î.Hr., Egiptul şi Fenicia au avut de suferit din cauza atacurilor frecvente ale keftiilor, „popoarele mării”, iar troienii par să fi jucat un rol important. Printre triburile care au câştigat un cap de pod în Palestina se numărau şi ghirgasiţii (*Geneza* X.16), adică teucrii din Gergis sau Gergithion din Troada (Homer, *Iliada* VIII.304; Herodot V.122 şi VII.43; Titus Livius XXXVIII.39). Priam şi Anhise apar în *Vechiul Testament* ca Piream şi Achiş (*Iosua* X.3 şi *1 Regi* XXVII.2), iar Fares, un strămoş al tribului amestecat din punct de vedere rasial al lui Iuda, care s-a luptat cu fratele lui geamăn în pântecele mamei lor (*Geneza* XXXVIII.29), pare să fie Paris. „Piatra din care picura sânge” găsită de Elena în citadela troiană este explicată de executarea acolo a lui Munipos, nepotul lui Priam: Paris a rămas consortul reginei cu preţul sacrificiului anual al unui copil. Anteu („înflorat”) este o victimă similară: numele lui, un titlu al lui Dionysos de Primăvară (*85.*2*), era dat altor prinţi nefericiţi care erau seceraţi în floarea tinereţii; printre ei, şi fiul lui Poseidon omorât şi jupuit de Cleomene (Philostephanos, *Fragmentul* 8) şi Anteu din Halicarnas, înecat într-un puţ de Cleobis (Parthenios, *Narrationes* 14).

5. Cila, al cărei nume înseamnă „zarul divinator făcut din os de măgar” (Hesychios *s.v.* Cillae), trebuie să fie Atena, zeiţa citadelei troiene, care a inventat această artă a ghicitului (*17.*3*) şi a condus la moartea lui Munipos.

1. Apollodor III.10.8; Hyginus, *Fabula* 81; Ovidiu, *Heroide* XVII.104;

Hesiod, *The Catalogues of Women*, *Fragment* 68, pp. 192 şi urm., ed. Evelyn-White.

2. Hesiod, *loc. cit.*; Apollodor III.10.9; Pausanias III.20.9; Hyginus, *Fabula* 78.
3. Stesihor, citat de scolia la *Oreste* de Euripide 249; Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor III.11.2.
4. Homer, *Odiseea* IV.12-14; Scolie la *Iliada* lui Homer III.175; *Cypriile*, citat de Scolia la *Andromaca* de Euripide 898; Pausanias II.18.5.
5. *Cypriile*, citat de Proclus, *Chrestomathia* I; Apollodor, *Epitome* III.1-2; *Cypriile*, citat de scolia la *Iliada* lui Homer I.5.
6. Apollodor III.12.5; Hyginus, *Fabula* 91; Tzetzes, *Despre Licofron* 86; Pindar, *Fragment of Paean* 8, pp. 544-6, ed. Sandys.
7. Tzetzes, *Despre Licofron* 224 şi 314; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.32; Pausanias X.12.3; Scolie la *Andromaca* de Euripide 294; şi la *Ifigenia în Aulis* 1285; Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus *Fabula* 91; Konrad von Würzburg, *Der trojanische Krieg* 442 şi urm. şi 546 şi urm.
8. Dictis din Creta III; Rawlinson, *Excidium Troiae.*
9. Apollodor, *loc. cit.*; Ovidiu, *Heroide* XVI.51-2 şi 359-60.
10. Ovidiu, *Heroide* V.12-30 şi 139; Tzetzes, *Despre Licofron* 57; Apollodor III.12.6.
11. *Trojanska Priča* p. 159; Rawlinson, *Excidium Troiae.*
12. Ovidiu, *Heroide* XVI.71-3 şi V.35-6; Lucian, *Dialogurile zeilor* 20; Hyginus, *Fabula* 92.
13. Hyginus, *loc. cit.*; Ovidiu, *Heroide* XVI.149-52; Lucian, *loc. cit.*
14. Rawlinson, *Excidium Troiae*; Hyginus, *Fabula* 91; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu V.703; Ovidiu, *Heroide* XVI.92 şi 361-2.
15. Dares 4-8; Rawlinson, *loc. cit.*
16. Tzetzes, *Despre Licofron* 132; *Cypriile*, citat de Proclus, *Chrestomathia* I; Homer, *Iliada* V.59 şi urm.; Apollodor, *Epitome* III.2; Ovidiu, *Heroide* XVI.115-16.
17. *Cypriile*, citat de Proclus, *loc. cit.*; Ovidiu, *Heroide* XVI.119 şi urm. şi 45 şi urm.; Apollodor III.12.6.
18. Ovidiu, *Heroide* XVI.21-3; XVIII.74 şi urm.; 83 şi 155 şi urm.; Apollodor, *Epitome* III.3; *Cypriile*, citat de Proclus, *loc. cit.*
19. Ovidiu, *Heroide* XVI.259-62; *Cypriile*, citat de Proclus, *loc. cit.*; Pausanias III.22.2; Apollodor, *loc. cit.*; Homer, *Iliada* III.445.
20. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.655; Eustathios despre Homer, p. 1946; Apollodor, *loc. cit.*; *Cypriile*, citat de Proclus, *loc. cit.*; Dares 10; Tzetzes, *Despre Licofron* 132 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 92.
21. Homer, *Odiseea* IV.227-30; Proclus, *Chrestomathia* I; Dictis din Creta I.5; Apollodor, *Epitome* III.4; Tzetzes, *Despre Licofron* 132 şi urm.

22. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.33.
23. Apollodor, *Epitome* III.5; Euripide, *Electra* 128 şi *Elena* 31 şi urm.; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.655 şi II.595; Stesihor, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 113.
24. Herodot II.112-15; Dictis din Creta V.5; Tzetzes, *Despre Licofron* 851; Ptolemeu Hefestion IV.
25. Canon, *Narrationes* 22; Tzetzes, *Despre Licofron* 57 şi urm.

160. Prima întrunire de la Aulis

a. Când Paris a hotărât să o ia pe Elena de soţie, nu s-a aşteptat că avea să plătească pentru ultrajul adus ospitalităţii lui Menelaos. Fuseseră oare chemaţi cretanii să dea socoteală atunci când, în numele lui Zeus, o furaseră pe Europa fenicienilor? Li se ceruse argonauţilor să plătească pentru răpirea Medeei din Colhida? Sau atenienilor pentru răpirea cretanei Ariadna? Sau tracilor pentru cea a Oritiei din Atena?[1] Cazul s-a dovedit a fi totuşi diferit. Hera l-a trimis pe Iris în zbor spre Creta, cu veşti despre această fugă, iar Menelaos s-a grăbit spre Micene, unde i-a cerut fratele său, Agamemnon, să înceapă fără întârziere recrutările şi să se îndrepte cu armată contra Troiei.

b. Agamemnon a consimţit să procedeze întocmai doar dacă solii pe care îi trimisese acum în Troia să ceară predarea Elenei şi despăgubiri pentru prejudiciul adus lui Menelaos se vor întoarce cu mâna goală. Atunci când Priam a negat că ar avea ştiinţă despre această chestiune – Paris fiind încă în apele din sud – şi a întrebat ce satisfacţie li se oferise solilor lui pentru răpirea lui Hesione, Menelaos a trimis mesageri fiecăruia dintre prinţii care jurase pe membrele însângerate ale unui cal, amintind că actul lui Paris era un afront la adresa întregii Grecii. Dacă o astfel de crimă nu va fi pedepsită exemplar, nimeni nu va mai putea conta de atunci încolo pe siguranţa soţiei lui. Menelaos l-a adus apoi din Pilos pe bătrânul Nestor, cu care a călătorit prin toată Grecia, convocându-i pe şefii expediţiei[2].

c. Apoi, însoţit de Menelaos şi de Palamede, fiul lui Nauplios, Agamemnon s-a dus în Itaca, unde s-a străduit din greu să îl convingă pe Odiseu să se alăture expediţiei lor. Deşi trecea drept fiu al lui Laerte, acest Odiseu fusese zămislit în secret de Sisif cu Anticleea, fiica vestitului hoţ Autolicos. Curând după naşterea lui,

Autolicos a venit în Itaca şi, în prima noapte a şederii sale, după ce s-a terminat cina, a luat nou-născutul pe genunchi. „Dă-i un nume, tată”, a spus Anticleea. Autolicos a răspuns: „În timpul vieţii mele mi-am atras duşmănia multor prinţi, prin urmare îl voi numi Odiseu pe acest nepot al meu, adică Cel Furios, deoarece va fi victima multor vrăjmăşii. Dar dacă va veni vreodată pe Muntele Parnas să îmi reproşeze aceasta, îi voi da o parte din bunurile mele, ca să îi domolesc furia”. Ajuns la vârsta la care să o poată face, Odiseu l-a vizitat într-adevăr pe Autolicos, dar, pe când era la vânătoare cu unchii săi, un mistreţ l-a rănit la coapsă, rămânând cu acea cicatrice toată viaţa. Dar Autolicos l-a îngrijit, iar Odiseu s-a întors în Itaca încărcat cu darurile promise[3].

d. Odiseu s-a căsătorit cu Penelopa, fiica lui Icarios şi a naiadei Peribeea; unii spun că a făcut-o la cererea lui Tindar, fratele lui Icarios, care făcuse astfel ca Odiseu să câştige cursa la care au participat toţi peţitorii, al cărei parcurs era strada numită „Apheta” din Sparta. Penelopa, numită anterior Arneea sau Arnacia, fusese aruncată în mare de Nauplios, din ordinul tatălui ei, dar un stol de raţe vărgate în purpuriu au salvat-o, au hrănit-o şi au dus-o la mal. Impresionat de minune, Icarios şi Peribeea s-au înduplecat, iar Arneea şi-a câştigat noul nume, Penelopa, care înseamnă „raţă”[4].

e. După ce a căsătorit-o pe Penelopa cu Odiseu, Icarios i-a cerut acestuia să rămână în Sparta; dar cum el a refuzat, a mers după carul cu care tânărul cuplu pleca, implorând-o pe Penelopa să rămână. Odiseu, care până atunci îşi păstrase calmul, s-a întors spre Penelopa şi i-a zis: „Ori vii în Itaca din proprie voinţă, ori, dacă îl preferi pe tatăl tău, rămâi aici, dar fără mine!”. În loc de răspuns, Penelopa şi-a tras voalul peste faţă. Dându-şi seama că Odiseu avea acest drept, Icarios a lăsat-o să plece şi a ridicat o statuie Modestiei, care mai putea fi văzută la vreo şase kilometri de oraşul Sparta, în locul în care a avut loc acea întâmplare[5].

f. Or, Odiseu fusese prevenit de un oracol: „Dacă te duci la Troia, nu te vei întoarce înainte de al douăzecilea an, şi atunci singur şi nevoiaş”. Drept urmare, Odiseu s-a prefăcut că e nebun, iar Agamemnon, Menelaos şi Palamede l-au găsit purtând o pălărie ţărănească din postav în formă de jumătate de ou, arând cu un măgar şi un bou înjugaţi laolaltă şi aruncând din mers sare peste umăr. Cum el s-a prefăcut că nu îi recunoaşte pe distinşii săi

oaspeţi, Palamede l-a smuls pe nou-născutul Telemah din braţele Penelopei şi l-a pus pe pământ, în faţa atelajului care înainta. Odiseu a oprit animalele ca să nu îşi ucidă fiul şi astfel a fost obligat să se alăture expediţiei, fiind dovedit că era sănătos la minte[6].

g. Menelaos şi Odiseu au călătorit apoi în Cipru împreună cu Taltibios, mesagerul lui Agamemnon, unde regele Ciniras, un alt fost peţitor al Elenei, le-a înmânat o platoşă ca dar pentru Agamemnon şi a jurat să contribuie cu cincizeci de corăbii. El şi-a ţinut promisiunea, dar a trimis doar o corabie adevărată şi patruzeci şi nouă de corăbii mici din lut, cu păpuşi în loc de echipaje, pe care căpitanul le-a lansat la apă când s-a apropiat de coasta Greciei. Pentru a răzbuna această escrocherie, Agamemnon l-a invocat pe Apollo, despre care se spune că l-ar fi ucis pe Ciniras, iar cele cincizeci de fiice ale lui s-au aruncat în mare şi au devenit alcioni; însă adevărul este că Ciniras s-a sinucis când a descoperit că a comis incest cu Smirna, fiica lui[7].

h. Calhas, preotul lui Apollo, un dezertor troian, prezisese că Troia nu putea fi cucerită fără ajutorul tânărului Ahile, al şaptelea fiu al lui Peleu. Thetis, mama lui Ahile, îi ucisese pe ceilalţi fraţi ai lui arzându-le părţile muritoare, iar el ar fi pierit la fel dacă Peleu nu l-ar fi smuls din foc, înlocuindu-i osul ars al gleznei cu unul luat de la scheletul dezgropat al gigantului Damisos. Dar unii spun că Thetis l-a înmuiat în apa Styxului, astfel că doar călcâiul de care l-a ţinut a rămas muritor[8].

i. Atunci când Thetis l-a părăsit pe Peleu, el a dus copilul la centaurul Chiron, care l-a crescut pe Muntele Pelion, hrănindu-l cu măruntaie de leu şi mistreţ şi cu măduvă de urs, ca să-i dea curaj; sau, potrivit altei relatări, cu faguri de miere şi măduvă de cerb, ca să alerge iute. Chiron l-a instruit în artele călăriei, vânătorii, cântatului din fluier şi vindecării, iar muza Caliope l-a învăţat şi ea cum să cânte la ospeţe. Când avea doar şase ani, Ahile a ucis primul lui mistreţ, iar de atunci târa adesea trupurile aflate la ultima lor suflare ale mistreţilor şi leilor la peştera lui Chiron. Atena şi Artemis îl priveau uimite pe acest copil cu păr auriu care era atât de iute de picior, încât putea ajunge din urmă şi ucide cerbii fără ajutorul vreunui ogar[9].

j. Or, Thetis ştia că fiul ei nu avea să se mai întoarcă din Troia

dacă se alătura expediţiei, de vreme ce era sortit fie să câştige glorie acolo şi să moară devreme, fie să trăiască o viaţă lungă acasă, dar lipsită de glorie. Ea l-a deghizat în fată şi i l-a încredinţat lui Licomed, regele din Scyros, în al cărui palat Ahile a trăit sub numele de Cercisera, Aissa sau Pira, şi a avut o aventură amoroasă cu Deidamia, fiica lui Licomed, cu care a devenit tatăl lui Pirus, numit ulterior Neoptolem. Dar unii spun că Neoptolem era fiul lui Ahile şi al Ifigeniei[10].

k. Odiseu, Nestor şi Aiax au fost trimişi să îl aducă pe Ahile din Scyros, unde se zvonea că s-ar ascunde. Licomed i-a lăsat să cerceteze palatul şi poate că nu l-ar fi găsit niciodată pe Ahile dacă Odiseu nu ar fi pus grămezi de daruri – în mare parte bijuterii, dar şi cingători, rochii brodate şi altele asemenea – în salon şi nu le-ar fi rugat pe doamnele de la curte să aleagă ce le dorea inima. Apoi Odiseu a dat ordin ca în afara palatului să răsune trâmbiţele şi să zăngănească armele, când, deodată, una dintre fete s-a dezgolit până la talie şi a luat un scut şi o lance puse printre daruri. Era Ahile, care acum a promis că va merge la Troia în fruntea mirmidonilor săi[11].

l. Unii autori consideră această versiune fantezistă şi spun că Nestor şi Odiseu au venit în Ftia să recruteze trupe, iar acolo au fost întreţinuţi de Peleu, care a consimţit pe dată ca Ahile, pe atunci în vârstă de cincisprezece ani, să plece sub tutela lui Phoenix, fiul lui Amintor şi al lui Cleobule, şi că Thetis i-a dat un minunat cufăr încrustat plin de tunici, mantii de vânt şi cuverturi groase pentru călătorie[12]. Acest Phoenix a fost acuzat de viol de Ftia, concubina tatălui său. Amintor l-a orbit pe Phoenix, blestemându-l totodată să nu aibă copii; şi, indiferent dacă acuzaţia fusese adevărată sau nu, a rămas fără copii. Totuşi, el a fugit în Ftia, unde Peleu nu doar că l-a convins pe Chiron să îi redea vederea, dar l-a numit şi rege al dolopilor învecinaţi. Atunci Phoenix s-a oferit să devină păzitorul lui Ahile, care, în schimb, s-a ataşat profund de el. Drept urmare, unii susţin că orbirea lui Phoenix nu a fost o pierdere reală a vederii, ci o metaforă a impotenţei – blestem pe care Peleu l-a ridicat făcându-l al doilea tată al lui Ahile[13].

m. Ahile avea un tovarăş de nedespărţit: pe vărul lui, Patrocle, care, deşi era mai în vârstă decât el, nu era la fel de puternic sau de

iute şi nici de o stirpe la fel de nobilă. Se consideră uneori că tatăl lui Patrocle a fost Menetios din Oponte, iar alteori că a fost Eac; mama lui apare sub diverse nume: când Stenele, fiica lui Acastos, când Periopis, fiica lui Feres; sau Polimela, fiica lui Peleu; sau Filomela, fiica lui Actor[14]. Patrocle fugise la curtea lui Peleu după ce l-a ucis pe fiul lui Amfidamas, pe Clitonimos sau pe Aianes, într-o ceartă iscată la un joc de zaruri[15].

n. Atunci când flota grecilor ajunsese deja la Aulis, pe ţărmul protejat din strâmtoarea Eubeea, solii cretani au venit să anunţe că regele lor, Idomeneu, fiul lui Deucalion, avea să aducă o sută de vase la Troia, dacă Agamemnon va consimţi să împartă comanda supremă cu el, condiţie care a fost acceptată. Idomeneu, fost peţitor al Elenei şi vestit pentru frumuseţea lui, l-a luat ca locotenent al lui pe Merion, fiu al lui Molos, despre care se spunea că era bastard al lui Minos. Merion avea gravat pe scut o siluetă de cocoş, deoarece se trăgea din Helios, şi purta un coif împodobit cu colţi de mistreţ[16]. Astfel, expediţia a devenit un demers cretano-elenic. Forţele terestre elene erau comandate de Agamemnon, cu Odiseu, Palamede şi Diomede ca locotenenţi ai lui, iar flota elenă, de Ahile, cu sprijinul Marelui Aiax şi al lui Phoenix[17].

o. Dintre toţi sfătuitorii săi, Agamemnon se bizuia cel mai mult pe Nestor, regele din Pilos, a cărui înţelepciune nu avea egal şi a cărui elocvenţă era mai dulce ca mierea. Acesta guvernase timp de trei generaţii, dar rămăsese, în pofida vârstei, un luptător îndrăzneţ şi singurul comandant care îl întrecea pe regele atenian Menesteu la tactici de cavalerie şi infanterie. Judecata lui sănătoasă era împărtăşită de Odiseu, cei doi recomandând întotdeauna acelaşi mod de a conduce lupta cu succes[18].

p. Marele Aiax, fiul lui Telamon şi al Peribeei, venea din Salamina. Era întrecut doar de Ahile în curaj, putere şi frumuseţe şi era cu un cap mai înalt decât următorul lui rival, purtând un scut de nepătruns făcut din pielea a şapte tauri. Trupul lui era invulnerabil, cu excepţia subsuorii şi, spun unii, a gâtului, din cauza unei vrăji făcute de Heracle[19]. Pe când urca la bordul corabiei sale, Telamon i-a dat la despărţire acest sfat: „Fii hotărât să învingi, dar întotdeauna cu ajutorul zeilor”. Aiax s-a lăudat: „Cu ajutorul zeilor orice laş sau neghiob poate să câştige glorie; eu sper să o fac chiar şi fără zei!”. Prin această laudă de sine şi altele

asemănătoare, el şi-a atras furia divină. Odată, când Atena a venit să-l îndemne la luptă, el i-a strigat: „Du-te, zeiţă, şi încurajează-i pe semenii mei greci: căci unde sunt eu, nici un duşman nu poate răzbate!”[20]. Fratele vitreg al lui Aiax, Teucros, un fiu bastard al lui Telamon şi al lui Hesione şi cel mai bun arcaş din Grecia, obişnuia să lupte din spatele scutului lui Aiax, întorcându-se la adăpost după scut aşa cum un copil aleargă la mama lui[21].

q. Aiax cel Mic era din Locrida, fiu al lui Oileu şi Eriopis, şi, deşi scund, îi întrecea pe toţi grecii la aruncarea lăncii şi alerga cel mai iute, după Ahile. Era al treilea membru al echipei de luptători ai Marelui Aiax şi putea fi recunoscut cu uşurinţă după cuirasa din pânză de in şi şarpele domesticit, mai lung ca un om, care îl urma pretutindeni ca un câine[22]. Medon, fratele lui vitreg, un fiu bastard al lui Oileu şi al nimfei Rene, provenea din Filace, de unde fusese surghiunit pentru că îl ucisese pe Eriopis, fratele lui[23].

r. Diomede, fiul lui Tideu şi al lui Deipile, provenea din Argos şi era însoţit de alţi doi epigoni, anume Stenelos, fiul lui Capaneu, şi Eurial Argonautul, fiul lui Mecisteu. Fusese profund îndrăgostit de Elena şi luase răpirea ei de către Paris ca pe un afront personal[24].

s. Tlepolemos din Argos, un fiu al lui Heracle, a adus nouă vase din Rodos[25].

t. Înainte de a pleca din Aulis, flota grecească a primit provizii de grâne, vin şi alte alimente de la Anios, regele din Delos, pe care Apollo îl zămislise în taină cu Reo, fiica lui Stafilos şi a lui Chrisotemise. Reo fusese închisă într-o ladă şi lăsată să plutească în derivă atunci când tatăl ei aflase că era însărcinată, dar, după ce a fost aruncată la ţărm pe coasta Eubeei, a născut un băiat pe care îl numise Anios, din pricina *necazurilor* pe care le îndurase pentru el; iar Apollo l-a făcut preot-rege şi profet al lui la Delos. Însă unii spun că lada lui Reo plutise direct către Delos[26].

u. Cu Driope, soţia lui, Anios era tată a trei fiice: Elais, Spermo şi Oeno, care sunt numite Viticultoarele; şi al unui fiu, Andron, regele din Andros, pe care Apollo l-a învăţat arta prevestirii. Fiind el însuşi preot al lui Apollo, Anios le-a dedicat pe Viticultoare lui Dionysos, dorindu-şi ca familia lui să se afle sub protecţia mai multor zei. În schimb, Dionysos a făcut în aşa fel încât orice atingea Elais, după ce îi cerea lui ajutorul, să se transforme în ulei, orice atingea Spermo, în grâne, şi orice atingea Oeno, în vin[27]. Astfel, lui

Anios i-a fost uşor să aprovizioneze flota grecească. Şi totuşi, Agamemnon nu a fost mulţumit: el i-a trimis pe Menelaos şi Odiseu în Delos, unde ei l-au întrebat pe Anios dacă puteau să le ia pe Viticultoare în expediţia lor. Anios le-a respins cererea, spunându-i lui Menelaos că era voinţa zeilor ca Troia să fie cucerită abia în al zecelea an. „De ce nu rămâneţi cu toţii în Delos până atunci?”, a întrebat el, oferindu-le ospitalitatea. „Fiicele mele vă vor aproviziona cu alimente şi băutură până în cel de-al zecelea an, iar atunci vă vor însoţi la Troia, dacă va fi necesar.” Dar, cum Agamemnon dăduse un ordin strict: „Aduceţi-mi-le, fie că Anios e de acord sau nu!”, Odiseu le-a legat pe Viticultoare şi le-a obligat să se îmbarce pe corabia lui[28]. Când ele au izbutit să fugă, două ajungând în Eubeea şi alta în Andros, Agamemnon a trimis vase după ele şi a ameninţat cu război dacă nu vor fi predate. Au fost aduse înapoi tustrele, dar l-au invocat pe Dionysos, care le-a prefăcut în porumbiţe şi, chiar şi azi, porumbeii sunt ocrotiţi în Delos[29].

v. În Aulis, în timp ce Agamemnon aducea sacrificii lui Zeus şi Apollo, un şarpe albastru cu pete roşii ca sângele pe spate s-a repezit de sub altar spre un platan frumos din apropiere. Pe creanga cea mai de sus se afla un cuib de vrabie, în care erau opt pui şi mama lor: şarpele le-a devorat pe toate; apoi, aşa încolăcit în jurul crengii, a fost prefăcut de Zeus în piatră. Calhas a spus despre acea minune că întăreşte profeţia lui Anios: nouă ani aveau să treacă până când Troia va putea fi cucerită, dar cu siguranţă avea să se întâmple asta. Iar Zeus i-a încurajat pe toţi cu un fulger ce a lovit în dreapta lor, în timp ce flota pornea pe mare[30].

w. Unii spun că grecii au plecat din Aulis la o lună după ce Agamemnon îl convinsese pe Odiseu să li se alăture, iar Calhas i-a îndrumat spre Troia cu al doilea lui văz. Alţii, că Oenone l-a trimis pe Coritos, fiul ei, ca pilot[31]. Dar, potrivit unei a treia relatări, cea mai acceptată, ei nu aveau cârmaci şi au navigat din greşeală spre Misia, unde au debarcat şi au început a pustii ţinutul, crezând că sunt în Troada. Regele Telefos i-a alungat înapoi la corăbiile lor şi l-a ucis pe viteazul Tersandros, fiul tebanului Polinice, singurul care rămăsese să le ţină piept. Apoi au venit în fugă Ahile şi Patrocle, iar Telefos, văzându-i, s-a întors şi a fugit pe malurile râului Caicos. Or, grecii îi aduseseră sacrificii lui Dionysos în Aulis, în timp ce

misienii îl neglijaseră; prin urmare, drept pedeapsă, Telefos s-a împiedicat de o viţă-de-vie răsărită pe neaşteptate din pământ, iar Ahile l-a rănit la coapsă cu lancea lui faimoasă, pe care doar el o putea mânui, un dar al lui Chiron pentru tatăl lui, Peleu[32].

x. Tersandros a fost îngropat în Elaia din Misia, unde are acum un altar de erou; comanda beoţienilor lui a fost preluată mai întâi de Peneleos, iar după ce el a fost ucis de Euripilos, fiul lui Telefos, comanda a preluat-o Tisamenos, fiul lui Tersandros, care nu ajunsese încă la vârsta bărbăţiei când tatăl lui a murit. Dar unii pretind că Tersandros a supravieţuit şi că a fost unul dintre cei care s-au ascuns în calul de lemn[33].

y. După ce şi-au spălat rănile în apele calde care curgeau lângă Smirna, numite „Băile lui Agamemnon", grecii au plecat iarăşi pe mare, dar, cum vasele lor au fost răzleţite de o furtună violentă stârnită de Hera, fiecare căpitan a virat spre ţara lui. Acela a fost momentul când Ahile, debarcând în Scyros, s-a căsătorit oficial cu Deidamia[34]. Unii cred că Troia a căzut la douăzeci de ani după răpirea Elenei, că grecii au avut acest început ratat în anul al doilea şi că opt ani au mai trecut până să se îmbarce iar. Dar, mult mai probabil, consiliul lor de război din oraşul spartan Hellenion s-a ţinut în acelaşi an cu retragerea din Misia; se spunea că ei erau pe mai departe foarte dezorientaţi, deoarece nu aveau nici un cârmaci priceput care să îi conducă spre Troia[35].

z. Între timp, rana lui Telefos a continuat să supureze, iar Apollo a anunţat că putea fi vindecată doar de cauza ei. Aşa că s-a dus la Agamemnon, în Micene, îmbrăcat în haine de pelegrin, şi, la sfatul Clitemnestrei, l-a înşfăcat pe nou-născutul Oreste din leagăn. „Îţi voi ucide fiul dacă nu mă vindeci!", a strigat el. Iar Agamemnon, care fusese prevenit de un oracol că grecii nu puteau cuceri Troia fără sfatul lui Telefos, a promis să-l ajute bucuros, dacă avea să-i îndrume flota spre Troia. Când Telefos a consimţit, Ahile a răzuit, la cererea lui Agamemnon, nişte rugină de pe lancea lui peste rană şi astfel a vindecat-o; a folosit, în plus, o plantă numită *achilleos*, un leac pentru răni descoperit chiar de el[36]. Telefos a refuzat mai târziu să se alăture expediţiei, pe motiv că soţia lui, Laodice, numită şi Hiera sau Astiohe, era fiica lui Priam; dar el le-a arătat grecilor pe ce rută să apuce, iar Calhas a întărit acurateţea sfatului său prin divinaţie[37].

*

1. După căderea Cnososului, în jurul anului 1400 î.Hr., între popoarele din estul Mediteranei a apărut un conflict pentru controlul asupra mării. Faptul e consemnat în relatarea lui Herodot, susţinută de Malalas (*58.*4*), despre atacurile care au precedat răpirea Elenei şi în consemnarea lui Apollodor despre cum Paris a atacat Sidonul (*159.*t*), iar oamenii lui Agamemnon, Misia. O confederaţie troiană reprezenta principalul obstacol în calea ambiţiilor comerciale ale grecilor, până când Marele Rege din Micene şi-a strâns aliaţii, inclusiv pe suzeranii din Creta, pentru un atac concertat asupra Troiei. Este foarte posibil ca războiul naval, spre deosebire de asediul Troiei, să fi durat nouă sau zece ani.

2. Printre aliaţii independenţi ai lui Agamemnon se numărau şi locuitorii insulelor Itaca, Samos, Dulichion şi Zacintos conduşi de Odiseu, tesalienii din sud conduşi de Ahile şi verii lor eacizi din Locrida, conduşi de cei doi Aiax. Aceste căpetenii s-au dovedit a fi greu de stăpânit, iar Agamemnon îi putea împiedica să se atace reciproc doar prin diplomaţie, cu sprijinul loial al secunzilor lui peloponesieni, Menelaos din Sparta, Diomede din Argos şi Nestor din Pilos. Respingerea de către Aiax a zeilor olimpieni şi afrontul adus Atenei, cea născută din Zeus, au fost reprezentate în mod eronat ca dovezi ale ateismului, căci ele consemnează mai degrabă conservatorismul lui religios. Eeacizii erau de origine lelegiană şi o venerau pe zeiţa preelenică (*158.*8* şi 168.*2*).

3. Tebanii şi atenienii par să se fi ţinut departe de război; deşi forţele ateniene sunt menţionate în *Catalogul corăbiilor*, ele nu joacă nici un rol memorabil în faţa Troiei. Prezenţa regelui Menesteu a fost subliniată doar pentru a justifica expansiunea ateniană ulterioară de-a lungul coastei Mării Negre (*162.*3*). Odiseu este un personaj-cheie al mitologiei greceşti. În pofida naşterii sale dintr-o fiică a Zeului corintian al Soarelui şi a faptului că o câştigase pe Penelopa într-o modalitate demodată, ca învingător într-o cursă de alergare, el încalcă regula matrilocală străveche atunci când insistă ca Penelopa să meargă în regatul lui, şi nu el într-al ei (*137.*4*). În plus, asemenea tatălui său, Sisif (*67.*2*), şi a cretanului Ciniras (*18.*5*), el refuză să moară la sfârşitul perioadei

lui de domnie – aceasta fiind alegoria principală din *Odiseea* (*170.*1* şi 171.*3*). În plus, Odiseu este primul personaj mitic căruia i se atribuie o particularitate fizică irelevantă: are picioare scurte în raport cu trupul, astfel că „pare mai nobil când stă aşezat decât în picioare”. Însă rana de la coapsă ar trebui interpretată ca semn că scăpase de moartea care îi aştepta pe regii cultului mistreţului aflaţi în funcţie (*18.*7* şi 151.*2*).

4. Chiar dacă se potrivea cu strania lui reticenţă de a se comporta aşa cum se cuvine unui rege, nebunia prefăcută a lui Odiseu pare să fie relatată greşit. Ce a făcut Odiseu a fost să demonstreze profetic inutilitatea războiului la care fusese convocat. El ara un câmp dintr-o parte în alta, purtând o pălărie conică specifică mistagogilor sau prezicătorilor. Boul şi măgarul îi reprezentau pe Zeus şi Cronos, sau vara şi iarna, şi fiecare brazdă însămânţată cu sare, un an irosit. Palamede, care avea şi el puteri profetice (*52.*6*), l-a înşfăcat atunci pe Telemah şi a oprit plugul, fără îndoială la a zecea brazdă, aşezându-l în faţa atelajului: astfel, el a arătat că *bătălia decisivă*, aceasta fiind semnificaţia numelui „Telemah”, avea loc chiar atunci.

5. Ahile, un personaj mai conservator, se ascunde printre femei, aşa cum îi stă bine unui erou solar (*White Goddess*, p. 212), şi se înarmează în luna a patra, când Soarele trecuse de echinocţiu şi astfel scăpase de tutela mamei lui, Noaptea. Băieţii cretani erau numiţi *scotioi*, „copii ai întunericului” (*27.*2*), întrucât erau ţinuţi în apartamentele femeilor, fără să fi primit încă arme şi libertatea din partea mamei-preotese (*121.*4*). În *Mabinogion*, şiretlicul lui Odiseu pentru a-l înarma pe Ahile este folosit de Gwydion (zeul Odin sau Woden) într-o ocazie similară: vrând să îl elibereze pe Llew Llaw Gyffes, un alt erou solar, de puterea mamei lui, Arianrhod, el face un zgomot ca de luptă în faţa castelului şi o sperie pe aceasta, făcând-o să îi dea lui Llew Llaw sabie şi scut. Versiunea galeză este, probabil, cea mai veche versiune a acestui mit pe care locuitorii din Argos îl reprezentau în prima zi a lunii a patra printr-o luptă între băieţi îmbrăcaţi în haine de fete şi femei îmbrăcate ca bărbaţi – sărbătoarea numindu-se Hibristica („comportament neruşinat”). Pretextul istoric era acela că, la începutul secolului al V-lea î.Hr., poetesa Telesilla reuşise, împreună cu un grup de femei, să apere Argosul în faţa regelui

Cleomene al Spartei, după nimicirea armatei din Argos (Plutarh, *Despre virtuţile femeilor* 4). De vreme ce Patrocle poartă un nume patriarhal inadecvat („gloria tatălui"), este posibil ca el să fi fost cândva Phoenix („sânge roşu"), geamănul şi succesorul lui Ahile, în condiţiile sistemului matriliniar.

6. Toţi conducătorii greci din faţa Troiei sunt regi sacri. Şarpele îmblânzit al lui Aiax cel Mare nu putea să-l fi însoţit în luptă: el nu a avut unul decât atunci când a devenit erou oracular. Coiful lui Idomeneu cu colţi de mistreţ, atestat de descoperirile din Creta şi Grecia miceniană, a fost probabil purtat iniţial de succesorul-tanist (*18.*7*); cocoşul lui, care era consacrat soarelui şi îl reprezenta pe Zeus Velchanos, trebuie să fie un adaos târziu la opera lui Homer, deoarece găina domesticită a ajuns în Grecia abia în secolul al VI-lea î.Hr. Este posibil ca emblema originară să fi fost un mascul de potârniche (*92.*1*). Aceste scuturi greoaie constau din piei de taur cusute laolaltă, cu marginile rotunjite şi strânse la mijloc, în forma cifrei opt, pentru uz ritualic. Ele acopereau întreg trupul, de la bărbie la glezne. Ahile („fără buze") pare să fi fost un nume obişnuit al eroilor oraculari, de vreme ce existau culturi ale lui Ahile în Scyros, Ftia şi Elida (Pausanias VI.23.3).

7. Reo, fiica lui Stafilos şi a lui Chrisotemise („rodia, fiica ciorchinelui şi a regulii de aur"), a ajuns la Delos într-un cufăr şi este bine-cunoscuta Zeiţă a Fertilităţii cu barca ei în formă de lună nouă. Ea apare şi în triadă, sub chipul nepoatelor ei, Viticultoarele, ale căror nume înseamnă „ulei de măsline", „grâne" şi „vin". Mama lor este Doripe, sau „iapă de dar", ceea ce sugerează că Reo era Demetra-cu-cap-de-iapă (*16.*5*). Vestigii ale cultul ei au supravieţuit în *kernos*-ul cu trei cupe, un vas folosit de preoţii greci ortodocşi pentru uleiul, grâul şi vinul aduse la biserică pentru sfinţire. Un *kernos* de acelaşi tip a fost găsit într-un mormânt minoic timpuriu din Koumasa; iar Viticultoarele, care erau strănepoatele Ariadnei, trebuie să fi venit în Delos din Creta (*27.*8*).

8. Dificultatea grecilor de a găsi drumul spre Troia este contrazisă de uşurinţa cu care Menelaos a navigat acolo; probabil că, în legenda iniţială, Afrodita troiană făcuse o vrajă ca să le înceţoşeze memoria, aşa cum a dispersat mai apoi flotele în drumul lor de întoarcere (*169.*1*).

9. Tratamentul aplicat de Ahile rănii de lance, bazat pe

străvechiul principiu homeopatic conform căruia „asemănătorul vindecă asemănătorul”, aminteşte de folosirea de către Melampus a ruginii de pe un cuţit de castrare pentru însănătoşirea lui Ificlos (*72.*e-f*).

10. În picturile de pe vase, menadele au uneori membrele tatuate cu un model de urzeală în formă de scară. Dacă feţele lor fuseseră cândva tatuate în mod asemănător, ca un camuflaj pentru amuzamentele din pădure, faptul ar putea explica numele Penelopei („cu un voal pe faţă”) ca titlu al zeiţei orgiastice a muntelui; alternativ, este posibil ca ea să fi purtat o plasă la orgiile ei, precum Dictinna şi zeiţa britanică Goda (*89.*2* şi *3*). Presupusa naştere a lui Pan din Penelopa, după ce ea se culcase în mod promiscuu cu toţi peţitorii ei în absenţa lui Odiseu (*171.*l*), consemnează o tradiţie a orgiilor sexuale preelenice; raţa *penelope*, asemănătoare lebedei, era probabil o pasăre totemică a Spartei (*62.*3-4*).

11. Nici un comentator nu s-a ostenit până acum să explice exact de ce cuibul de pasăre al lui Calhas trebuia să se afle într-un platan şi să fie devorat de un şarpe; dar realitatea este că şarpele îşi leapădă pielea în fiecare an şi se reînnoieşte, ca şi platanul – ceea ce face din ambele simboluri ale renaşterii. Prin urmare, Calhas ştia că păsările care fuseseră devorate reprezentau ani, nu luni. Chiar dacă mai târziu a fost însuşit de Apollo, platanul era copacul sacru al Zeiţei în Creta şi în Sparta (*58.*3*), deoarece frunza lui seamănă cu o mână verde cu degetele întinse ca pentru a binecuvânta – un gest întâlnit frecvent la statuetele arhaice. Culoarea albastră a şarpelui arăta că fusese trimis de Zeus, care, ca zeu al cerului, purta o aură albastră. Corăbiile de jucărie ale lui Ciniras oglindesc, probabil, obiceiul cipriot împrumutat din Egipt de a îngropa corăbii din teracotă alături de prinţii morţi, pentru călătoria lor spre Lumea Cealaltă.

12. Cele cincizeci de fiice ale lui Ciniras care s-au transformat în alcioni trebuie să fi fost un ordin de preotese ale Afroditei. Unul din numele acesteia era „Alcione”, „regina care înlătură [furtunile]”, iar alcionii sau pescăruşii-albaştri, care pentru ea erau sacri, prevesteau vreme calmă (*45.*2*).

1. Herodot I.1-4; Ovidiu, *Metamorfoze* XVI.341-50.

2. Herodot I.3; *Cypriile*, citat de Proclus, *Chrestomathia* I; Apollodor, *Epitome* III.6.
3. Hyginus, *Fabula* 95; Homer, *Odiseea* XXIV.115-19 şi XIX.399-466; Apollodor, *Epitome* III.12; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.529.
4. Apollodor, *Epitome* III.10.6 şi 9; Pausanias III.12.2; Tzetzes, *Despre Licofron* 792; Dydmus, citat de Eustathios despre Homer, p. 1422.
5. Pausanias III.20.2.
6. Hyginus, *loc. cit.*; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.81; Tzetzes, *Despre Licofron* 818; Apollodor, *Epitome* III.7.
7. Apollodor, *Epitome* III.9; Eustathios despre *Iliada* lui Homer XI.20; Nonnos, *Dionisiacele* XIII.451; Hyginus, *Fabula* 242.
8. Apollodor III.13.8; Ptolemeu Hefestion VI; Licofron, *Alexandra* 178 şi urm., cu scolie; Scolie la *Iliada* lui Homer XVI.37; Scolie la *Norii* de Aristofan 1068; Scolie la Apollonios din Rodos IV.816.
9. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.57; Filgentius, *Mythologicon* III.7; Apollodor III.13.6; Filostrat, *Heroikos* XX.2 şi XIX.2; *Argonautica Orphica* 392 şi urm.; Statius, *Achilleid* I.269 şi urm.; Homer, *Iliada* XI.831-2; Pindar, *Ode nemeene* III.43 şi urm.
10. Apollodor III.13.8; Homer, *Iliada* IX.410 şi urm.; Ptolemeu Hefestion I; Tzetzes, *Despre Licofron* 183.
11. Apollodor, *loc. cit.*; Scolie la *Iliada* lui Homer XIX.332; Ovidiu, *Metamorfoze* XIII.162 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 96.
12. Homer, *Iliada* IX.769 şi urm.; 438 şi urm. şi XVI.298.
13. Apollodor, *loc. cit.*; Tzetzes, *Despre Licofron* 421; Homer, *Iliada* IX.447 şi urm. şi 485.
14. Homer, *Iliada* XI.786-7; Pindar, *Ode olimpianice* IX.69-70; Hesiod, citat în Eustathios despre *Iliada* lui Homer I.337; Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 97; Scolie la Apollonios din Rodos IV.816.
15. Apollodor, *loc. cit.*; Strabon IX.4.2.
16. Apollodor III.3.1; Filostrat, *Heroikos* 7; Diodor din Sicilia V.79; Hyginus, *Fabula* 81; Pausanias V.23.5; Homer, *Iliada* X.61 şi urm.
17. Dictis din Creta I.16; Apollodor, *Epitome* III.6.
18. Homer, *Iliada* II.21 şi I.247-52; IV.310 şi urm.; II.553-5; *Odiseea* III.244 şi 126-9.
19. Homer, *Iliada* XVII.279-80 şi III.226-7; Sofocle, *Aiax* 576 şi 833, cu scolie; Scolie la *Iliada* lui Homer XXIII.821, Tzetzes, *Despre Licofron* 455 şi urm.
20. Sofocle, *Aiax* 762-77.
21. Homer, *Iliada* VIII.266-72.
22. Homer, *Iliada* XIII.697; II.527-30; XIV.520 şi XIII.701 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 97; Filostrat, *Heroikos* VIII.1.

23. Homer, *Iliada* II.728 şi XIII.694-7.
24. Apollodor I.8.5; Hyginus, *loc. cit.*; Homer, *Iliada* II.564-6.
25. Homer, *Iliada* II.653-4; Hyginus, *loc. cit.*
26. Dictis din Creta I.23; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.80; Diodor din Sicilia V.62; Tzetzes, *Despre Licofron* 570.
27. Tzetzes, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* III.10; Ovidiu, *Metamorfoze* XIII.650 şi urm.; Servius, *loc. cit.*
28. Stesihor, citat în scolia la *Odiseea* lui Homer VI.164; Tzetzes, *Despre Licofron* 583; Servius, *loc. cit.*; Ferekydes, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 570.
29. Ovidiu, *Metamorfoze* 643-74; Servius, *loc. cit.*
30. Apollodor, *Epitome* III.15; Homer, *Iliada* II.303-53; Ovidiu, *Metamorfoze* XII.13-23.
31. Homer, *Odiseea* XXIV.118-19 şi *Iliada* I.71; Tzetzes, *Despre Licofron* 57 şi urm.
32. Apollodor, *Epitome* III.17; Pindar, *Ode olimpianice* IX.70 şi urm.; Tzetzes, *Despre Licofron* 206 şi 209; Scolie la *Iliada* lui Homer I.59; Homer, *Iliada* XVI.140-4.
33. Pausanias IX.5.7-8; Vergiliu, *Eneida* II.261.
34. Filostrat, *Heroikos* III.35; Apollodor, *Epitome* III.18; *Cypriile*, citat de Proclus, *Chrestomathia* I.
35. Homer, *Iliada* XXIV.756; Apollodor, *loc. cit.*; Pausanias III.12.5.
36. Apollodor, *Epitome* III.19-20; Hyginus, *Fabula* 101; Plinius, *Naturalis historia* XXV.19.
37. Hyginus, *loc. cit.*; Filostrat, *Heroikos* II.18; Scolie la *Odiseea* lui Homer I.520; Apollodor, *Epitome* III.20.

161. A doua întrunire de la Aulis

a. Calhas, fratele lui Leucipe şi al lui Teonoe, învăţase arta profeţiei de la Testor, tatăl lui. Într-o zi, pe când Teonoe se plimba pe ţărm, lângă Troia, piraţii carieni au răpit-o, iar ea a devenit amanta regelui Icarios. Testor a pornit pe dată în urmărirea lor, dar a naufragiat pe coasta cariană şi a fost întemniţat de Icarios. Câţiva ani mai târziu, Leucipe, care era doar o copilă pe când se petrecuse acel trist eveniment, s-a dus la Delphi după veşti despre tatăl şi sora ei. Sfătuită de Phytia să se deghizeze în preot al lui Apollo şi să meargă în Caria în căutarea lor, Leucipe s-a supus. S-a ras în cap şi s-a dus la curtea regelui Icarios, dar Teonoe, nedându-şi seama de deghizare, s-a îndrăgostit de ea şi i-a spus unui gardian: „Adu-l pe acel tânăr preot în dormitorul meu!”. Nerecunoscând-o pe Teonoe şi temându-se să nu fie executată ca impostoare, Leucipe a respins-o. Teonoe, de vreme ce nu putea să ceară servitorilor palatului să comită un sacrilegiu ucigând un preot, a dat ordin ca unul dintre prizonierii străini să o facă şi i-a trimis o sabie pe care să o folosească.

b. Or, prizonierul ales a fost chiar Testor, care s-a dus în camera unde fusese încuiată Leucipe, a scos sabia şi, cuprins de disperare, i-a spus povestea lui. „Nu te voi ucide, prietene”, a zis, „deoarece şi eu îl venerez pe Apollo şi prefer să mă omor pe mine însumi! Dar dă-mi voie ca mai întâi să-mi dezvălui numele: sunt Testor, fiul argonautului Idmon, un preot troian”. Era pe punctul să-şi înfigă sabia în piept, când Leucipe i-a smuls-o din mână. „Tată, tată!”, a exclamat ea, izbucnind în lacrimi, „sunt Leucipe, fiica ta! Nu îndrepta această armă asupra ta; foloseşte-o ca să o omori pe îngrozitoarea concubină a regelui Icarios. Vino, urmează-mă!”. S-au grăbit spre camera de brodat a lui Teonoe. „Ah, desfrânato”, a strigat Leucipe, dând buzna înăuntru şi trăgându-l pe Testor după

ea. „Pregăteşte-te să mori de mâna tatălui meu, Testor, fiul lui Idmon!” Atunci a fost rândul lui Teonoe să exclame: „Tată, tată!”, iar după ce tustrei au vărsat lacrimi de bucurie şi i-au adus mulţumiri lui Apollo, regele Icarios i-a trimis acasă încărcaţi cu daruri generoase[1].

c. Cât despre Priam, după ce respinsese cererea lui Agamemnon de a o preda pe Elena, l-a trimis pe Calhas, fiul lui Testor şi preot al lui Apollo, s-o consulte pe Pythia din Delfi. Ea a prezis căderea Troiei şi distrugerea totală a Casei lui Priam şi i-a dat ordin lui Calhas să se alăture grecilor şi să-i împiedice să ridice asediul până când nu vor fi victorioşi. Calhas şi Ahile au legat apoi jurământ de prietenie, iar Ahile l-a adăpostit în casa lui şi l-a dus imediat la Agamemnon[2].

d. Atunci când flota grecească s-a reunit pentru a doua oară la Aulis, dar a fost blocată de vremea rea pentru multe zile, Calhas a profeţit că nu aveau să poată porni pe mare decât dacă Agamemnon o sacrifica lui Artemis pe cea mai frumoasă dintre fiicele sale. Motivul pentru care Artemis ar fi putut fi supărată e controversat. Unii spun că, în timp ce străpungea un cerb de la depărtare, Agamemnon se lăudase: „Nici Artemis nu ar fi tras mai bine!”. Sau că îi omorâse capra sacră; sau că jurase să îi ofere cea mai frumoasă făptură născută în acel an în regatul lui, care s-a întâmplat să fie Ifigenia; sau că tatăl lui, Atreu, îi refuzase lui Artemis un miel de aur care i se cuvenea[3]. În orice caz, Agamemnon a refuzat să facă ce se aştepta de la el, spunând că nicicând Clitemnestra nu ar fi îngăduit vreodată să-i fie luată Ifigenia. Dar când grecii au jurat: „Vom face altuia jurământ de loialitate, lui Palamede, dacă Agamemnon continuă să se încăpăţâneze”, iar Odiseu, prefăcându-se furios, s-a pregătit să plece spre casă, Menelaos şi-a oferit serviciile de mediator. El a sugerat ca Odiseu şi Taltibios să o aducă pe Ifigenia în Aulis, sub pretextul căsătoriei cu Ahile ca recompensă pentru ispràvile lui din Misia. Agamemnon a fost de acord cu acest şiretlic şi, chiar dacă a trimis de îndată un mesaj secret Clitemnestrei, avertizând-o să nu îl creadă pe Odiseu, mesagerul a fost interceptat de Menelaos, iar Clitemnestra a fost înşelată şi a lăsat-o pe Ifigenia să plece spre Aulis[4].

e. Când Ahile a aflat că se abuzase de numele lui, a făgăduit să o

protejeze pe Ifigenia de orice vătămare, dar ea a consimţit cu nobleţe să moară pentru gloria Greciei şi şi-a pus gâtul sub topor, gata pentru sacrificiu, fără să se plângă. Unii spun că, în ceasul al doisprezecelea, Artemis a luat-o de acolo şi a dus-o în ţinutul taurienilor, punând pe altare, în locul ei, o căprioară sau o femeie în vârstă. Alţii, că s-a auzit un tunet şi că, la ordinul lui Artemis şi la rugămintea Clitemnestrei, Ahile a intervenit, a salvat-o pe Ifigenia şi a trimis-o în Sciţia; sau că s-a căsătorit cu ea şi că ea, nu Deidamia, a fost cea care i l-a născut pe Neoptolem[5].

f. Dar, fie că Ifigenia a murit sau a fost cruţată, vijelia dinspre nord-est a contenit, iar flota a pornit în cele din urmă pe mare. Au ajuns mai întâi în Lesbos, unde Odiseu a intrat în ring contra regelui Filomelides, care îşi obliga întotdeauna oaspeţii să se lupte cu el – şi, în aclamările zgomotoase ale tuturor grecilor prezenţi, l-a pus la pământ în chip umilitor. Apoi au debarcat în Insula Tenedos, ce poate fi văzută din Troia şi era stăpânită pe atunci de Tenes; deşi se spunea că Tenes ar fi fiul lui Cicnos şi al Procleei, fiica lui Laomedon, el putea să-l numească pe Apollo tatăl lui.

g. Acest Cicnos, un fiu al lui Poseidon şi al lui Calice sau al lui Harpale, era rege în Colone. A fost adus pe lume în secret şi abandonat pe malul mării, unde a fost găsit de nişte pescari care văzuseră o lebădă cum venea în zbor să îl hrănească[6]. După moartea Procleei, Cicnos s-a căsătorit cu Filonome, fiica lui Tragasos; ea s-a îndrăgostit de fiul ei vitreg, de Tenes, dar nu a reuşit să îl seducă şi s-a răzbunat acuzându-l că a încercat să o violeze. Filonome l-a chemat drept martor pe Molpos, cântăreţul din flaut, iar Cicnos, crezându-i, i-a închis pe Tenes şi pe Hemiteea, sora lui, într-un cufăr şi le-a dat drumul să plutească pe mare. Au fost aruncaţi la ţărm pe Insula Tenedos, unde de atunci Tenes a fost numit Leucofris, adică „frunte albă”[7]. Mai târziu, când Cicnos a aflat adevărul, a dat ordin ca Molpos să fie lapidat, iar Filonome a fost îngropată de vie. Auzind că Tenes supravieţuise şi că se afla la Tenedos, Cicnos s-a dus acolo în grabă să-şi recunoască vina. Dar Tenes, nevoind să-l ierte, a tăiat frânghiile corabiei lui Cicnos, de unde şi expresia proverbială pentru un refuz furios – „L-a tăiat cu un topor din Tenedos”. În cele din urmă însă, Tenes s-a îmbunat, iar Cicnos s-a stabilit lângă el, în Tenedos[8].

h. Or, Thetis îl prevenise pe Ahile că, dacă va ucide vreodată un

fiu al lui Apollo, avea el însuşi să moară de mâna lui Apollo; un servitor pe nume Mnemon l-a însoţit cu singurul scop de a-i reaminti lucrul ăsta. Dar când Ahile a văzut că Tenes arunca de pe o stâncă un bolovan enorm spre vasele greceşti, a înotat la ţărm şi l-a străpuns în inimă fără să stea pe gânduri. Apoi grecii au debarcat şi au pustiit Tenedosul. Dându-şi seama prea târziu ce făcuse, Ahile l-a omorât pe Mnemon, întrucât nu îi reamintise cuvintele lui Thetis. L-a îngropat pe Tenes acolo unde se află acum altarul lui: nici unui cântăreţ din flaut nu îi este îngăduit să intre acolo, şi nici numele lui Ahile nu poate fi rostit[9]. Ahile l-a ucis şi pe Cicnos cu o lovitură în cap, singura lui parte vulnerabilă, şi a urmărit-o pe Hemiteea, care a fugit de el ca o căprioară – dar ar fi fost ajunsă din urmă şi violată dacă nu ar fi înghiţit-o pământul. Tot în Tenedos, Ahile s-a certat întâia oară cu Agamemnon, pe care l-a acuzat că nu îl invitase de la bun început să se alăture expediţiei[10].

i. Palamede a oferit o jertfă uriaşă lui Apollo Sminteus, drept recunoştinţă pentru victoria din Tenedos. Dar, în timp ce o făcea, un şarpe-de-apă s-a apropiat de altar şi l-a muşcat de picior pe Filoctet, vestitul arcaş. Nici alifiile, nici oblojirile nu au avut efect, iar rana lui a devenit atât de rău mirositoare şi Filoctet gemea atât de crunt, încât armata nu a mai putut să-l suporte. Drept urmare, Agamemnon i-a dat ordin lui Odiseu să îl debarce pe ţărm într-o zonă pustie din Insula Lemnos, unde a supravieţuit mai mulţi ani vânând păsări, iar Medon a preluat comanda trupelor lui[11].

j. Potrivit unei alte relatări, accidentul a avut loc în Chrise, o insuliţă din largul lui Lemnos, care de atunci a dispărut sub ape. Acolo, fie nimfa Chrise s-a îndrăgostit de Filoctet şi, când el i-a respins avansurile, a provocat o viperă să-l muşte în timp ce el îndepărta pământul de pe un altar îngropat al Atenei din Chrise, fie un şarpe care păzea templul Atenei l-a muşcat atunci când el s-a apropiat prea mult[12].

k. Potrivit unei a treia relatări, Filoctet a fost muşcat chiar în Lemnos de un şarpe pe care Hera l-a trimis drept pedeapsă pentru că el îndrăznise să aprindă rugul funerar al lui Heracle. În acel moment, Filoctet privea fermecat altarul înălţat Atenei de Iason, gândindu-se să înalţe şi el unul lui Heracle[13].

l. O a patra relatare spune că Filoctet a fost muşcat în timp ce

admira mormântul lui Troilus din templul lui Apollo Timbreos[14]. A cincea, că a fost rănit de una din săgeţile înveninate ale lui Heracle. S-a spus că Heracle l-a pus să jure că nu va divulga vreodată locul unde e îngropată cenuşa lui, dar atunci când grecii au aflat că Troia nu putea fi jefuită decât dacă foloseau săgeţile lui Heracle, au plecat în căutarea lui Filoctet. Deşi la început a negat că ar şti ceva despre Heracle, în cele din urmă le-a spus exact ce s-a întâmplat pe Muntele Oeta, astfel că ei l-au întrebat nerăbdători unde ar putea găsi mormântul. Filoctet a refuzat să răspundă la întrebare, dar ei au devenit atât de insistenţi, încât el s-a dus în acel loc şi acolo, fără să rostească vreun cuvânt, a bătut cu piciorul în pământ. Mai târziu, în timp ce trecea pe lângă mormânt în drum spre războiul cu Troia, una dintre săgeţile lui Heracle a sărit din tolbă şi i-a străpuns piciorul: un avertisment că nimeni nu trebuie să dezvăluie secretele divine, nici măcar prin vreun semn sau o aluzie[15].

*

1. Piesa de teatru pierdută din care Hyginus a luat povestea lui Testor şi a fiicelor lui îi înfăţişează pe dramaturgii greci în cea mai teatrală ipostază a lor; ea nu are nici o valoare mitologică.

2. O versiune a mitului „fiicei lui Iefta” (*169.*5*) pare să fi fost confundată cu sacrificarea de către Agamemnon a unei preotese din Aulis, sub acuzaţia că ar fi stârnit vânturi potrivnice prin vrăjitorie; Sir Francis Drake a spânzurat odată pe unul dintre marinarii săi, spion aflat în plata lui Cecil, sub aceeaşi acuzaţie. Acţiunea brutală a lui Agamemnon pare să fi ofensat sensibilitatea conservatorilor din ţara lui, femeile fiind exceptate în mod tradiţional de la sacrificiu. Taurienii, în ţinutul cărora se spunea că ar fi trimis-o Artemis pe Ifigenia, trăiau în Crimeea şi o venerau pe Artemis ca ucigaşă de bărbaţi; Oreste, fiul lui Agamemnon, a căzut în ghearele lor (*116.*e*).

3. Lupta corp la corp dintre Odiseu şi regele Filomelides, al cărui nume înseamnă „drag nimfelor mărului”, este luată probabil dintr-o imagine cunoscută care înfăţişa competiţia rituală în care vechiul rege este înfrânt de cel nou şi primeşte o ramură de măr (*53.7).

4. Ahile l-a ucis pe un al doilea Cicnos ([*]162.*f*); Heracle a ucis un al treilea ([*]143.*g*) şi a fost împiedicat de Zeus să ucidă un al patrulea ([*]133.*d*). Numele implică faptul că lebedele escortau aceste suflete regale în Paradisul din Nord. Faptul că Apollo apare în operele de artă arhaice călărind o lebădă sau într-un car tras de lebede (Overbeck, *Griechische Kunstmythologie*) în timpul unei vizite la hiperboreeni este un mod politicos de a descrie moartea anuală de la mijlocul verii a reprezentantului său. Lebedele cântătoare zboară atunci spre nord, spre locurile lor de înmulţire de la Cercul Polar, emiţând două note ca de trompetă în timp ce pleacă, acesta fiind motivul pentru care Pausanias (I.30.3) spune că lebedele sunt versate în arta muzelor. „Lebedele cântă înainte să moară”: sufletul regelui sacru îşi ia zborul în sunetul muzicii.

5. Rana lui Filoctet a fost asociată cu multe localităţi diferite deoarece imaginea din care derivă povestea lui era de largă circulaţie. El este regele sacru din Tenedos, Lemnos, Eubeea sau orice alt stat eladic, care este înţepat la picior de o săgeată înveninată lângă altarul zeiţei ([*]126.*3*; 154.*h*; 164.*j* şi 166.*e*).

6. Heracle nu era singurul rege sacru al cărui mormânt a rămas secret; aceasta pare să fi fost o practică curentă în Istmul Corint ([*]67.*j*) şi în rândul evreilor din vechime (*Deuteronomul* XXXIV.6).

7. Tenes aruncând bolovani ar putea fi o interpretare eronată a imaginii larg răspândite care îl înfăţişează pe eroul solar împingând stânca soarelui spre zenit ([*]67.*2*); Talos, un erou solar cretan, arunca şi el cu bolovani în corăbiile care se apropiau ([*]154.*h*). Corăbiile din imagine indicau doar că atât Creta, cât şi Tenedos erau puteri navale.

1. Hyginus, *Fabula* 190.
2. Benoît de Sainte-Maure, *Le Roman de Troie*.
3. Ptolemeu Hefestion VI, citat de Photios p. 483; Euripide, *Ifigenia în Taurida*; Apollodor, *Epitome* III.21.
4. Ptolemeu Hefestion, *loc. cit.*; Euripide, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* III.22; Dictis din Creta I.20.
5. Euripide, *Ifigenia în Aulis*; Sofocle, *Electra*, 574; Apollodor, *loc. cit.*; Dictis din Creta I.19; Tzetzes, *Despre Licofron* 183.
6. Homer, *Odiseea* IV.342-4; Apollodor, *Epitome* III.23-4; Pausanias X.14.2; Hyginus, *Fabula* 157; Scolie la *Ode olimpianice* de Pindar II.147; Tzetzes, *Despre Licofron* 232-3.

7. Apollodor, *Epitome* III.24; Pausanias, *loc. cit.*; Tzetzes, *loc. cit.*
8. Apollodor, *Epitome* III.25; Pausanias X.14.2; Tzetzes, *loc. cit.*
9. Tzetzes, *loc. cit.*; Plutarh, *Quaestiones Greacae* 28.
10. Tzetzes, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* III.31; *Cypriile*, citat de Proclus, *Chrestomathia* I.
11. Dictis din Creta II.14; *Cypriile*, citat de Proclus, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* III.27; Homer, *Iliada* II.727.
12. Pausanias VIII.33.2; Tzetzes, *Despre Licofron* 911; Sofocle, *Filoctet* 1327; Filostrat, *Eikones* 17; Eustathios despre Homer p. 330.
13. Hyginus, *Fabula* 102; Scolie la *Filoctet* de Sofocle, 2, 193 şi 266.
14. Filostrat, *loc. cit.*
15. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.402.

162. Nouă ani de război

a. Când anume au trimis grecii soli la Priam ca să ceară predarea Elenei este un subiect controversat. Unii spun că la puţin timp după ce expediţia a debarcat în Troada, alţii, că înainte ca vasele să se adune în Aulis, dar îndeobşte se consideră că solia, alcătuită din Menelaos, Odiseu şi Palamede, a plecat înaintea celorlalţi din Tenedos[1]. Însă troienii, care erau decişi să o păstreze pe Elena, i-ar fi ucis pe toţi dacă Antenor, în a cărui casă locuiau, nu s-ar fi opus unei asemenea fapte ruşinoase[2].

b. Iritaţi de această încăpăţânare, grecii au plecat din Tenedos şi şi-au tras corăbiile la mal în văzul Troiei. Troienii s-au îngrămădit de îndată spre mare, încercând să-i respingă pe invadatori cu o ploaie de pietre. Apoi, în timp ce toţi şovăiau – chiar şi Ahile, pe care Thetis îl avertizase că primul care avea să debarce urma să fie şi primul care va muri –, Protesilaos a sărit pe ţărm, a ucis mai mulţi troieni şi a fost doborât de Hector; sau poate să fi fost Euforbos, ori prietenul lui Enea, Ahates[3].

c. Acest Protesilaos, un unchi al lui Filoctet şi fiu al acelui Ificlos pe care Melampus îl vindecase de impotenţă, se numea Iolau, dar a primit un nou nume ca urmare a împrejurării morţii lui[4]. El este îngropat în Chersonesul trac, nu departe de oraşul Eleus, unde primeşte acum onoruri divine. Ulmi înalţi, plantaţi de nimfe, se înalţă în incinta altarului său, umbrindu-i mormântul. Crengile dinspre Troia, aflată peste mare, înfrunzesc primele, dar frunzele cad curând, în timp ce crengile din partea cealaltă rămân verzi chiar şi în timpul iernii. Când ulmii ajung atât de înalţi încât un om urcat pe crengile de sus poate să distingă clar zidurile Troiei, ei se usucă; însă din rădăcinile lor răsar mereu vlăstare noi[5].

d. Soţiei lui Protesilaos, Laodamia, fiică a lui Acastos (pe care unii o numesc Polidora, fiică a lui Meleagru), îi era atât de dor de

soţul ei, imediat după ce el a plecat spre Troia, încât a făcut o statuie a lui din bronz sau ceară şi a pus-o în patul ei. Dar statuia era doar o slabă alinare, iar când a sosit vestea morţii lui, Laodamia a implorat zeii să aibă milă de ea şi să îl lase pe Protesilaos să o viziteze iar, fie şi doar pentru trei ore. Atotputernicul Zeus a încuviinţat cererea Laodamiei, iar Hermes a adus umbra lui Protesilaos din Tartar, pentru a însufleţi statuia. Vorbind cu gura acesteia, Protesilaos a conjurat-o atunci să nu întârzie în a-l urma şi, de îndată ce acele trei ore s-au terminat, ea şi-a luat viaţa, înjunghiindu-se în braţele lui[6]. Alţii spun că tatăl Laodamiei, Acastos, a obligat-o să se recăsătorească, dar că ea îşi petrecea nopţile cu statuia lui Protesilaos, până într-o zi când un servitor care aducea mere pentru un sacrificiu diurn a privit printr-o crăpătură a dormitorului şi a văzut-o îmbrăţişând ceea ce el a considerat a fi un amant. Servitorul a fugit şi i-a spus totul lui Acastos, care a dat buzna în cameră şi a descoperit adevărul. Ca să nu o lase să se chinuie singură în zadar, Acastos a poruncit ca statuia să fie arsă, dar Laodamia s-a aruncat în flăcări şi a pierit odată cu ea[7].

e. Potrivit altei tradiţii, Protesilaos a supravieţuit Războiului Troian şi a plecat pe mare spre casă. O ducea cu el ca ostatică pe Etila, sora lui Priam. În drum, a acostat pe peninsula macedoneană Pellene, dar, în timp ce a coborât pe ţărm să caute apă, Etila le-a convins pe celelalte femei captive să dea foc vaselor, iar Protesilaos, silit astfel să rămână în Pellene, a întemeiat oraşul Scione. Însă versiunea este eronată: Etila a dat foc vaselor, împreună cu Astiohe şi însoţitoarele ei captive, lângă râul italian Navaethus, ceea ce înseamnă „incendierea vaselor”, iar ele nu erau ţinute în captivitate de Protesilaos[8].

f. Ahile a fost al doilea grec care a debarcat pe ţărmul troian, urmat îndeaproape de mirmidonii lui, şi l-a ucis pe Cicnos, fiul lui Poseidon, cu o piatră bine ochită. Atunci, troienii au rupt rândurile şi au fugit înapoi în cetatea lor, în timp ce restul grecilor debarcau sporindu-le deruta şi ucigând pe mulţi dintre cei puşi pe fugă. Potrivit altei relatări, Ahile, atent la soarta lui Protesilaos, a fost ultimul care a debarcat, apoi a făcut un salt atât de neobişnuit de pe navă, încât un izvor a ţâşnit acolo unde picioarele lui au lovit ţărmul. Se spune că, în lupta ce a urmat, Cicnos, care era

invulnerabil, a ucis sute de greci, dar Ahile l-a lovit cu furie în faţă cu mânerul sabiei, după ce încercase în zadar cu sabia şi lancea, şi l-a constrâns să dea îndărăt până când s-a împiedicat de o piatră, apoi i-a pus genunchiul pe piept şi l-a strangulat folosind curelele de la coif; însă Poseidon i-a prefăcut sufletul într-o lebădă care şi-a luat zborul. Atunci grecii au declanşat asediul contra Troiei şi au tras navele pe ţărm, adăpostindu-le în spatele unei palisade[9].

g. Or, cetatea era sortit să nu cadă dacă Troilus putea ajunge la vârsta de douăzeci de ani. Unii spun că Ahile s-a îndrăgostit de el în timp ce luptau unul cu celălalt şi i-a zis: „Te voi ucide dacă nu cedezi îmbrăţişărilor mele!”. Troilus a fugit şi s-a adăpostit în sanctuarul templului lui Apollo Timbreos, dar lui Ahile nu-i păsa de mânia zeilor şi, dat fiind că Troilus nu a cedat, l-a decapitat în faţa altarului, chiar în locul unde avea să piară el după aceea[10]. Alţii spun că Ahile l-a străpuns pe Troilus cu lancea în timp ce el îşi antrena caii în incinta templului; sau că l-a ademenit afară, oferindu-i în dar nişte porumbei, şi că Troilus a murit cu coastele zdrobite şi faţa lividă, deoarece Ahile a făcut dragoste cu el ca urşii. Iar alţii spun că Troilus a ieşit din încercuirea Troiei ca să răzbune moartea lui Memnon şi s-a întâlnit cu Ahile, care l-a ucis – sau a fost luat ostatic şi apoi executat public, cu sânge-rece, la ordinele lui Ahile –, şi că, fiind atunci de vârstă mijlocie, cu tenul oacheş şi o barbă lungă, cu greu ar fi putut să stârnească pasiunea lui Ahile. Dar, indiferent cum a murit, Ahile a fost cauza, iar troienii l-au jelit la fel de amarnic ca pe Hector[11].

h. Se spune că Troilus ar fi iubit-o pe Briseis, frumoasa fiică a lui Calhas, care fusese lăsată în Troia de tatăl ei şi, de vreme ce nu jucase nici un rol în dezertarea lui, a continuat să fie tratată acolo cu amabilitate. Ştiind că Troia trebuie să cadă, Calhas l-a convins pe Agamemnon să i-o ceară lui Priam în numele lui, ca să nu ajungă prizonieră de război. Priam a încuviinţat cu generozitate şi mai mulţi dintre fiii lui au escortat-o pe Briseis în tabăra grecească. Deşi îi jurase fidelitate veşnică lui Troilus, curând Briseis şi-a dăruit inima lui Diomede din Argos, care s-a îndrăgostit pătimaş de ea şi făcea tot ce îi stătea în putere ca să îl ucidă pe Troilus de fiecare dată când el se ivea pe câmpul de luptă[12].

i. Într-o expediţie nocturnă, Ahile l-a capturat pe Licaon, surprinzându-l în livada lui Priam, tatăl său, unde tăia ramuri de

smochin din care să facă parapete de car. Patrocle l-a dus pe Licaon în Lemnos şi l-a vândut regelui Euneos, fiul lui Iason, care aproviziona forţele greceşti cu vin, preţul fiind o cuvă de argint fenician. Dar Eetion din Imbros l-a răscumpărat şi l-a redat Troiei, doar ca să piară de mâna lui Ahile douăsprezece zile mai târziu[13].

j. Ahile pornise cu o trupă de voluntari cu intenţia să pustiască zona rurală troiană. Pe Muntele Ida, l-a izolat pe Enea Dardanianul de cireada lui, fugărindu-l la vale pe pantele împădurite, după ce îi omorâse pe văcari şi pe Mestor, fiul lui Priam; a capturat cireada şi a jefuit oraşul Lirnesos, unde se refugiase Enea. Mines şi Epistrofos, fiii regelui Evenos, au murit în luptă, dar Zeus l-a ajutat pe Enea să scape viu. Soţia lui Mines, o altă Briseis, fiică a lui Briseos, a fost prinsă, iar tatăl ei s-a spânzurat[14].

k. Deşi Enea uneltise la răpirea Elenei de către Paris, el a rămas neutru în primii ani ai războiului; deoarece era născut din zeiţa Afrodita cu Anhise, nepotul lui Tros, nu-i plăcea dispreţul pe care i-l arăta vărul său Priam[15]. Însă provocarea lui Ahile i-a obligat pe dardanieni să se alăture în cele din urmă forţelor troiene. Enea era un luptător abil, nici măcar Ahile nu îl subaprecia, căci, dacă Hector era mâna troienilor, Enea era sufletul lor. Divina lui mamă îl ajuta adesea în luptă; iar odată, când Diomede îi rupsese şoldul aruncând o piatră în el, ea l-a salvat de la moarte; iar când Diomede a rănit-o şi pe ea, împungând-o cu lancea la încheietura mâinii, Apollo l-a luat pe Enea de pe câmpul de luptă, pentru ca Leto şi Artemis să-l poată vindeca. Cu un alt prilej, viaţa i-a fost salvată de Poseidon, care, deşi era ostil troienilor, respecta hotărârile sorţii şi ştia că linia regală a lui Enea trebuia în cele din urmă să stăpânească Troia[16].

l. Multe oraşe aliate cu Troia au fost cucerite de Ahile: Lesbos, Focea, Colofon, Smirna, Clazomene, Cyme, Egialos, Tenos, Adramition, Dide, Endion, Lineon, Colone, Lirnesos, Antandros şi multe altele, inclusiv Teba din Cilicia, unde un alt Eetion, tatăl soţiei lui Hector, Andromaca, şi tovarăşul lui, Podes, stăpâneau asupra cilicienilor. Ahile i-a ucis pe Eetion şi pe şapte dintre fiii săi, dar nu i-a prădat trupul acestuia: l-a ars în armura lui completă, iar în jurul gorganului ridicat de Ahile, nimfele muntelui au plantat o dumbravă de ulmi[17]. Printre captivi se număra şi Astinome sau Chriseis, fiica lui Chrises, preot al lui Apollo din

Insula Smintos. Unii o numesc pe Astinome soţia lui Eetion, alţii spun că Chrises o trimisese în Lirnesos la adăpost sau ca să participe la sărbătoarea lui Artemis. Când a fost împărţită prada, ea i-a revenit lui Agamemnon, aşa cum Briseis i-a revenit lui Ahile. Ahile l-a adus, din Teba din Cilicia, şi pe calul cel iute Pedasos, pe care l-a înhămat la atelajul lui nemuritor[18].

m. Marele Aiax a navigat spre Chersonesul trac, unde l-a capturat pe Polidor, fratele de sânge al lui Licaon – mama lor era Laotoe –, iar în Teutrania l-a ucis pe regele Teutras şi a plecat de acolo cu multe prăzi, printre ele şi prinţesa Tecmesa, pe care şi-a făcut-o concubină[19].

n. Când s-a apropiat cel de-al zecelea an de război, grecii s-au abţinut să mai atace coasta Asiei Mici şi şi-au concentrat forţele asupra Troiei. Troienii şi-au trimis aliaţii împotriva lor – dardanienii conduşi de Enea şi cei doi fii ai lui Antenor, ciconii traci, peonienii, paflagonienii, misienii, frigienii, meonienii, carienii, licienii şi aşa mai departe. Sarpedon, pe care fiica lui Belerofon, Laodamia, i-l născuse lui Zeus, îi conducea pe licieni. Povestea lui este după cum urmează. Pe când Isandru, fratele Laodamiei, şi Hipolohos se luptau pentru regat, s-a propus ca acela dintre ei care putea să tragă o săgeată printr-un inel de aur atârnat la pieptul unui copil să fie rege. Fiecare a cerut cu înverşunare copilul celuilalt ca victimă, dar Laodamia i-a împiedicat să se ucidă unul pe altul, oferindu-se să lege inelul la gâtul propriului ei fiu, Sarpedon. Uimiţi de nobilul ei altruism, amândoi au consimţit să renunţe la pretenţiile lor la regat în favoarea lui Sarpedon, împreună cu care Glaucos, fiul lui Hipolohos, a domnit în calitate de coregent[20].

o. Agamemnon îl trimisese pe Odiseu într-o expediţie după provizii în Tracia, iar când s-a întors cu mâna goală, Palamede, fiul lui Nauplios, l-a ocărât pentru lenea şi laşitatea lui. „Nu a fost vina mea”, a strigat Odiseu, „că nu am găsit nici un fel de grâne. Dacă Agamemnon te-ar fi trimis pe tine în locul meu, nu ai fi avut mai mult succes”. Astfel provocat, Palamede a pornit imediat pe mare şi a reapărut curând cu o corabie încărcată cu grâne[21].

p. După mai multe zile de meditaţie şi ezitări, Odiseu a găsit în sfârşit un plan prin care să se poată răzbuna pe Palamede, căci onoarea lui era rănită. El i-a trimis vorbă lui Agamemnon: „Zeii m-

au avertizat în vis că se pregăteşte o trădare: tabăra trebuie mutată pentru o zi şi o noapte". Când Agamemnon a dat ordin să se facă întocmai, Odiseu a îngropat în taină un sac plin cu aur pe locul în care fusese ridicat cortul lui Palamede. Apoi a obligat un ostatic frigian să scrie o scrisoare, ca din partea lui Priam către Palamede, în care se spunea: „Aurul pe care l-am trimis este preţul cerut de tine pentru a-i trăda pe greci". Apoi i-a ordonat ostaticului să îi înmâneze scrisoarea lui Palamede şi a pus să fie ucis lângă tabără, înainte să o predea. A doua zi, când armata s-a întors pe vechiul loc, cineva a găsit cadavrul ostaticului şi a dus scrisoarea la Agamemnon. Palamede a fost judecat de un tribunal militar, iar când a negat cu străşnicie că luase aur de la Priam sau de la oricine altcineva, Odiseu a sugerat să îi fie cercetat cortul. Aurul a fost descoperit şi întreaga armată l-a condamnat pe Palamede la moarte, ca trădător[22].

q. Unii spun că Agamemnon, Odiseu şi Diomede au fost cu toţii implicaţi în complot şi că împreună îi dictaseră scrisoarea falsă acelui frigian, iar după aceea cumpăraseră un servitor să o ascundă împreună cu aurul sub patul lui Palamede. Când Palamede a fost dus spre locul lapidării, el a strigat tare: „Adevăr, jelesc pentru tine, ai murit înaintea mea!"[23].

r. Iar alţii spun că Odiseu şi Diomede s-au prefăcut că au descoperit o comoară într-un puţ adânc şi l-au coborât pe Palamede înăuntrul lui cu o frânghie, după care au rostogolit un bolovan peste el; sau că l-au înecat la o partidă de pescuit. Iar alţii, că Paris l-ar fi ucis cu o săgeată. Nu este stabilit nici măcar locul morţii: în oraşul troian Colone, în Gerestos, sau în Tenedos; dar el are un altar de erou în apropiere de Metimna, în Lesbos[24].

s. Palamede îşi meritase recunoştinţa tovarăşilor lui întrucât inventase jocul de zaruri, cu care îşi treceau timpul în faţa Troiei; şi fiindcă dedicase primul set de zaruri templului lui Tyche din Argos. Dar toţi invidiau înţelepciunea lui superioară, pentru că el inventase şi farul, cântarul, măsurile, discul, alfabetul şi arta de a posta santinele[25].

t. Atunci când Nauplios a auzit despre această crimă, s-a pornit pe mare spre Troia ca să ceară satisfacţie, dar a fost refuzat de Agamemnon, care fusese complicele lui Odiseu şi se bucura de încrederea tuturor conducătorilor greci. Aşa că Nauplios s-a întors

în Grecia cu Eax, fiul care îi mai rămăsese în viaţă, şi le-a dus veşti false soţiilor ucigaşilor lui Palamede, spunând fiecăreia: „Soţul tău o să aducă cu el o concubină troiană, pe care o va face noua lui regină”. Unele soţii, nefericite, s-au sinucis. Altele au comis adulter, cum a făcut soţia lui Agamemnon, Clitemnestra, cu Egist; sau soţia lui Diomede, Egialeia, cu Cometes, fiul lui Stenelos; şi soţia lui Idomeneu, Meda, cu un oarecare Leucos[26].

*

1. Iliada se ocupă în succesiune doar de al zecelea an al asediului, fiecare mitograf punând evenimentele anilor precedenţi într-o ordine diferită. Potrivit lui Apollodor (*Epitome* III.32-3), Ahile îl ucide pe Troilus, îl capturează pe Licaon, atacă cireada lui Enea şi cucereşte multe oraşe. Potrivit epopeii *Cypriile* (citată de Proclus, *Chrestomathia* I), grecii nu reuşesc să ia Troia cu asalt şi devastează ţinutul din jur; Afrodita şi Thetis plănuiesc o întâlnire între Ahile şi Elena; grecii decid să se întoarcă acasă, dar sunt împiedicaţi de Ahile, care alungă apoi cireada lui Enea, jefuieşte multe oraşe şi îl ucide pe Troilus; Patrocle îl vinde pe Licaon în Lemnos, prăzile sunt împărţite, iar Palamede este lapidat.

2. Potrivit lui Tzetzes (*Despre Licofron* 307), Troilus trăieşte mai mult decât Memnon şi Hector. În mod similar, potrivit frigianului Dares, Troilus îi succedă lui Hector la comanda forţelor troiene (Dares 30), până când unul dintre caii carului său este rănit, iar Ahile îl ajunge din urmă cu carul lui şi îl străpunge cu lancea; Ahile încearcă să tragă trupul de acolo, dar este rănit de Memnon, pe care îl ucide; troienii se refugiază în oraş, iar Priam le face lui Troilus şi lui Memnon o înmormântare grandioasă (Dares 33).

3. Războiul Troian este unul istoric şi, indiferent de motivul imediat pe care l-ar fi putut avea, a fost un război comercial. Troia controla preţiosul comerţ din Marea Neagră cu aur, argint, fier, cinabru, cherestea pentru corăbii, in, cânepă, peşte uscat, ulei şi jad chinezesc. După căderea Troiei, grecii au avut posibilitatea să instaleze colonii de-a lungul rutei comerciale din est, care s-au dezvoltat asemenea coloniilor din Asia Mică şi Sicilia. În cele din urmă, Atena, ca principală putere maritimă, a profitat cel mai mult de pe urma comerţului din Marea Neagră, datorită cerealelor

ieftine; iar pierderea unei flote care păzea intrarea în Helespont a fost cea care i-a adus dezastrul de la Aigos Potamos, din 405 î.Hr., şi a pus capăt războaielor cu Peloponesul. Prin urmare, probabil că negocierile permanente dintre Agamemnon şi Priam nu se refereau atât la predarea Elenei, cât la a restabili drepturile grecilor de a intra în Helespont.

4. Probabil că grecii s-au pregătit pentru asaltul lor final printr-o serie de incursiuni pe coastele Traciei şi Asiei Mici, pentru a slăbi puterea navală a alianţei troiene, şi că au păstrat o tabără la gurile fluviului Scamandru, ca să împiedice aprovizionarea Troiei de către comerţul mediteraneean sau sărbătorirea anualului târg dintre Est şi Vest. Dar *Iliada* arată în mod clar că Troia nu a fost asediată în sensul că i-ar fi fost tăiate liniile de comunicare cu interiorul, căci, chiar atunci când Ahile era prin preajmă, troienii se aventurau în plină zi să iasă pe Poarta Dardaniană, care ducea spre interior (*Iliada* V.789); în plus, deşi spălătoresele grecoaice se temeau să îşi spele hainele la izvorul aflat în bătaia săgeţilor de pe ziduri (*Iliada* XXII.256), proviziile intrau după bunul-plac, iar troienii deţineau oraşele Sestos şi Abidos, care le asigurau o legătură strânsă cu Tracia. Faptul că grecii se lăudau atât de zgomotos cu un atac asupra cirezii de pe Muntele Ida şi cu un altul asupra livezii de smochini a lui Priam sugerează că ei pătrundeau rareori mai adânc în interiorul continentului. Crengile de smochin folosite pentru parapetul carului lui Licaon par să fi fost menite să îl plaseze sub protecţia Afroditei. Pe tăbliţele de dinaintea Războiului Troian, găsite în Cnosos, sunt menţionate mai multe „care cidoniene vopsite în roşu”, cu „lucrările de tâmplărie terminate”, dar numai lemnul parapetelor este specificat: e întotdeauna lemn de smochin. Totuşi, smochinul era un lemn cu nimic mai adecvat acestui scop decât multe altele disponibile în Creta şi Troia.

5. Agamemnon se angajase într-un război de uzură, al cărui succes este mărturisit de Hector (*Iliada* XVII.225 şi XVIII.287-92) atunci când vorbeşte despre epuizarea resurselor troiene ca urmare a strangulării comerţului şi de nevoia de a-şi aproviziona aliaţii. Paflagonienii, tracii şi misienii erau producători, nu comercianţi, pregătiţi să trateze direct cu grecii. Doar comercianţii licieni, care importau bunuri din sud-est, par să fi fost foarte

preocupaţi de soarta Troiei, care asigura rutele comerciale din nord; într-adevăr, când Troia a căzut, comerţul din Asia Mică a fost monopolizat de aliaţii lui Agamemnon din Rodos, iar licienii au fost ruinaţi.

6. Tratamentul inuman aplicat femeilor, persoanelor pioase şi aliaţilor aminteşte că *Iliada* nu este un mit din Epoca Bronzului. Odată cu căderea Cnososului (*39.7 şi 88.1) şi dispariţia, drept consecinţă, a *pax cretensis* impusă de Zeiţa cretană a Mării tuturor ţărilor din sfera ei de influenţă, apare noua morală a Epocii Fierului: cea a tiranului cuceritor, un Zeus mărunt care nu cunoaşte nici o reţinere divină. Sacrificarea Ifigeniei, detestabila răzbunare a lui Odiseu pe Palamede, vânzarea lui Licaon pe un vas de argint, neruşinata urmărire a lui Troilus de către Ahile şi concubinajul forţat dintre Briseis şi Chriseis sunt caracteristice pentru o saga barbară. Este firesc că Palamede a fost victima nevinovată a unei alianţe imorale dintre Agamemnon, Odiseu şi Diomede, de vreme ce el reprezenta cultura cretană implantată în Argolida – invenţiile care îi sunt atribuite fiind toate de origine cretană. Este posibil ca uciderea lui într-un puţ să fi fost sugerată de „Adevăr, jelesc pentru tine, ai murit înaintea mea!” şi de legătura familiară dintre adevăr şi puţuri. *Palamedes* înseamnă „înţelepciune veche” şi, asemenea lui Hefaistos, omologul lui din Lemnos, el era un erou oracular. Invenţiile lui îl dezvăluie ca fiind Thot sau Hermes (*17.*g*). Zarurile au aceeaşi istorie ca şi cărţile de joc: înainte de a fi folosite ca jocuri de noroc, ele au fost instrumente oraculare (*17.*3*).

7. Ulmul nu face parte din calendarul copacilor (*52.*3*) şi este asociat în principal cultului lui Dionysos, de vreme ce grecii dirijau viţa-de-vie pe araci de ulm; dar nimfele au plantat ulmi în jurul mormintelor lui Protesilaos şi Eetion probabil deoarece frunzele şi scoarţa lor erau utilizate ca leacuri (Plinius, *Naturalis historia* XXIV.33) şi promiteau să fie chiar mai eficiente atunci când erau luate de pe mormintele prinţilor care sucombaseră din cauza unor răni multiple.

8. Este posibil ca ataşamentul pervers al Laodamiei faţă de statuia lui Protesilaos să fi fost dedus dintr-o imagine reprezentând o nuntă sacră: pe unele sigilii hitite de căsătorie, regele este gravat culcat şi atât de ţeapăn, încât seamănă cu o statuie. Merele aduse

de un servitor şi intrarea bruscă a lui Acastos sugerează că scena reprezintă trădarea unui rege de către regina lui în favoarea succesorului-amant, care taie mărul fatal ce conţine sufletul lui – ca în legenda irlandeză a lui Cuchulain, Dechtire şi Curoi.

Briseis (la cazul acuzativ: *Briseida*) a ajuns să fie confundată cu Chrises sau Chriseis, fiica lui Chrises care îi născuse un bastard lui Agamemnon (*116.*h*), iar legenda latină medievală a lui Criseis (la cazul acuzativ: *Criseida*) a evoluat viguros, până la *Testamentul Creseidei* a lui Henrysoun şi *Troilus şi Cresida* a lui Shakespeare.

9. Este posibil ca Teutrania să fi fost numită astfel după *teuthis*, caracatiţa consacrată Zeiţei cretane (*81.*1*), a cărei mare preoteasă era Tecmesa („cea care pune în ordine").

Chiar dacă mitul lui Sarpedon este confuz, elementele lui ne sunt toate familiare. Se pare că regatul Liciei, întemeiat de un alt Sarpedon, unchiul unui alt Glaucos – locuitorii fiind cretani vorbitori de greacă de origine pelasgă, alungaţi peste mare de ahei –, era un al doilea regat lician, având succesiune matriliniară, numele Preotesei Lunii fiind Laodamia („îmblânzitoare de oameni"). Regele lui sacru pare să fi fost născut ritualic „dintr-o iapă" (*81.*4* şi 167.*2*) – de aici şi numele lui, Hipolohos –, iar Isandru („om imparţial") acţiona ca succesor-tanist al lui. Numele lui Sarpedon („care se bucură într-o arcă de lemn") pare să se refere la sosirea anuală a Copilului Anului Nou într-o barcă. Aici, copilul este un *interrex*, căruia Hipolohos îi cedează funcţia lui de rege pentru o zi; acesta trebuia să fie apoi sufocat cu miere, asemenea lui Glaucos din Creta (*90.*d*), ucis într-un accident de car, asemenea lui Glaucos din Istm (*71.*a*) sau străpuns cu o săgeată de Hipolohos proaspăt readus la viaţă, asemenea lui Learhos, fiul lui Atamas (*70.*5*).

10. A avea ca ţintă un măr aşezat pe capul propriului fiu, sau un ban, era un test de precizie prescris arcaşilor medievali, a căror breaslă (cum apare ea în *Malleus Maleficarum* şi în *Mica gestă a lui Robin Hood*) aparţinea cultului păgân al vrăjitoarelor atât în Anglia, cât şi în Germania celtică. În Anglia, testul pare să fi fost menit să aleagă un „soţ-gospodar" pentru Fecioara Marian, cu care el se căsătorea şi devenea Robin Hood, stăpân al Pădurii Verzi. Deoarece cultul nordic al vrăjitoarelor avea multe în comun cu religia neolitică a egeenilor, este posibil ca licienii să nu fi pus

inelul pe pieptul copilului, ci pe capul lui, şi ca inelul să fi reprezentat un şarpe de aur (*119.*4*) sau să fi fost inelul unui topor pe care el îl ţinea în mână, precum cele prin care trăsese Odiseu când a scos-o pe Penelopa din mâinile peţitorilor (*171.*h*). Mitograful a confundat, probabil, testul de tragere impus unui nou candidat la regalitate cu sacrificarea unui rege interimar.

11. Etila înseamnă „lemne de aprins”, iar arderea anuală a unei bărci este posibil să fi stat la originea legendei oraşului Scione.

Protesilaos („primul dintre oameni”) trebuie să fi fost un nume regal atât de răspândit, încât mai multe oraşe i-au revendicat mormântul.

1. *Cypriile*, citat de Proclus, *Chrestomathia* I; Tzetzes, *Antehomerica* 154 şi urm.; Scolie la Homer, *Iliada* III.206.
2. Dictis din Creta I.4; Apollodor, *Epitome* III.28-9; Homer, *Iliada* III.207.
3. Apollodor, *Epitome* III.29-30; Hyginus, *Fabula* 103; Eustathios despre Homer pp. 325 şi 326.
4. Hyginus, *loc. cit.*; Eustathios despre Homer p. 245.
5. Pausanias I.34.2; Tzetzes, *Despre Licofron* 532-3; Filostrat, *Heroikos* III.1; Quintus din Smirna, *Posthomerica* VII.408 şi urm.; Plinius, *Naturalis historia* XVI.88.
6. Hyginus, *Fabulele* 103 şi 104; *Cypriile*, citat de Pausanias IV.2.5; Ovidiu, *Heroide* XIII.152; Eustathios despre Homer p. 325; Apollodor, *Epitome* III.30; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.447.
7. Eustathios despre Homer, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 104.
8. Conon, *Narrationes* 13; Apollodor, *Epitome*, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 941; Strabon VI.1.12.
9. Apollodor, *Epitome* III.31; Tzetzes, *Despre Licofron* 245; Ovidiu, *Metamorfoze* XII.70-145.
10. Mytographus Vaticanus Primus 210; Tzetzes, *Despre Licofron* 307.
11. Eustathios despre *Iliada* lui Homer XXIV.251, p. 1348; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.478; Dictis din Creta IV.9; Tzetzes, *loc. cit.*
12. Benoît de Sainte-Maure, *Le Roman de Troie*.
13. Apollodor, *Epitome* III.32; Homer, *Iliada* XXI.34 şi urm. şi 85-6; XXIII.740-7 şi VII.467-8.
14. Apollodor, *Epitome* III.32; Homer, *Iliada* II.690-3; XX.89 şi urm. şi 188 şi urm.; Eustathios despre *Iliada* lui Homer III.58; Scolie la *Iliada* lui Homer I.184; *Cypriile*, citat de Proclus, *Chrestomathia* I; Dictis din Creta II.17.
15. Hyginus, *Fabula* 115; Homer, *Iliada* XIII.460 şi urm. şi XX.181 şi urm.;

Hesiod, *Teogonia* 1007.

16. Homer, *Iliada* V.305 şi urm., XX.178 şi urm. şi 585 şi urm.; Filostrat, *Heroikos* 13.
17. Homer, *Iliada* IX.328-9, VI.395-7, XVII.575-7 şi VI.413-28; Apollodor, *Epitome* III.33.
18. Dictis din Creta II.17; Homer, *Iliada* I.366 şi urm. şi XVI.149-54; Eustathios despre Homer pp. 77, 118 şi 119.
19. Dictis din Creta II.18; Sofocle, *Aiax* 210; Horaţiu, *Ode* II.4.5.
20. Heracleides din Pont, *Alegorii homerice* pp. 424-5; Homer, *Iliada* VI.196 şi urm.; Apollodor, *Epitome* III.34-5; Eustathios despre Homer p. 894.
21. *Cypriile*, citat de Proclus, *loc. cit.*; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.81.
22. Apollodor, *Epitome* III.8; Hyginus, *Fabula* 105.
23. Scolie la *Oreste* de Euripide 432; Filostrat, *Heroikos* 10.
24. Dictis din Creta II.15; *Cypriile*, citat de Pausanias X.31.1; Tzetzes, *Despre Licofron* 384 şi urm. şi 1097; Dares 28.
25. Pausanias X.31.1 şi II.20.3; Filostrat, *loc. cit.*; Scolie la *Oreste* de Euripide 432; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.81; Tzetzes, *Despre Licofron* 384.
26. Apollodor, *Epitome* VI.8-9; Tzetzes, *Despre Licofron* 384 şi urm.; Eustathios despre Homer p. 24; Dictis din Creta VI.2.

163. Mânia lui Ahile

a. Iarna se apropia şi, de vreme ce nu fusese niciodată un anotimp potrivit pentru lupte între naţiunile civilizate, grecii şi-au petrecut-o extinzându-şi tabăra şi exersând trasul cu arcul. Uneori se întâlneau cu troieni de vază în templul lui Apollo Timbreos, care era teritoriu neutru; iar odată, când s-a întâmplat ca Hecabe să aducă sacrificii acolo, Ahile a sosit cu acelaşi scop şi s-a îndrăgostit fără speranţă de Polixena, fiica ei. Pe moment, nu a făcut nici o declaraţie, dar după ce s-a întors la baraca lui, chinuit de dorinţe, l-a trimis pe prea-bunul Automedon să îl întrebe pe Hector în ce condiţii s-ar putea căsători cu Polixena. Hector a răspuns: „Va fi a lui în ziua în care va trăda tabăra greacă în favoarea lui Priam, tatăl meu”. Ahile părea suficient de dispus să accepte condiţiile lui Hector, dar a renunţat, supărat, când a aflat că, dacă nu îşi trăda tabăra, trebuia să jure în schimb să îl ucidă pe vărul lui, pe Marele Aiax, şi pe fiii atenianului Plistene[1].

b. În primăvară, lupta a fost reluată. În cea dintâi încleştare a noului sezon, Ahile l-a căutat pe Hector, dar vigilentul Helenos i-a străpuns mâna cu o săgeată trasă cu un arc de fildeş, primit ca dar şi zălog de dragoste de la Apollo, şi l-a obligat să dea înapoi. Zeus însuşi a dirijat vârful săgeţii, iar în timp ce o făcea a hotărât să îi despovăreze pe troieni, pe care atacurile şi dezertarea ulterioară a anumitor aliaţi asiatici îi descurajaseră profund, năpăstuindu-i în schimb pe greci şi separându-l pe Ahile de celelalte căpetenii – tovarăşii lui[2]. Ca urmare, când Chrises a venit să o răscumpere pe Chriseis, Zeus l-a convins pe Agamemnon să-l alunge cu vorbe de ocară; iar Apollo, invocat de Chriseis, s-a postat ca să se răzbune în preajma corăbiilor, trăgând săgeţi care semănau zi de zi moartea printre greci. Sute au murit, chiar dacă (întâmplător) nici un rege sau prinţ nu a avut de suferit, iar în a zecea zi Calhas a făcut

cunoscută prezenţa zeului. La insistenţele lui, Agamemnon a trimis-o fără tragere de inimă pe Chriseis la tatăl ei, cu daruri de împăciuire, dar şi-a recuperat pierderea luându-i-o pe Briseis lui Ahile, căruia îi fusese repartizată; atunci Ahile, cuprins de furie, a anunţat că el, unul, nu avea să mai ia parte la război, iar mama lui, Thetis, indignată, i s-a plâns lui Zeus, care a promis că-i va da satisfacţie, în numele lui Ahile. Dar unii spun că Ahile nu a mai luptat deloc, ca să-şi arate bunăvoinţa faţă de Priam, ca tată al Polixenei[3].

c. Când troienii şi-au dat seama că Ahile şi mirmidonii lui s-au retras de pe câmpul de luptă, au prins curaj şi au întreprins un atac viguros. Neliniştit, Agamemnon a încuviinţat atunci un armistiţiu, în timpul căruia Paris şi Menelaos trebuiau să se lupte între ei pentru a o câştiga pe Elena şi comoara furată. Însă lupta s-a dovedit indecisă, deoarece, când Afrodita l-a văzut pe Paris în dificultate, l-a învăluit într-o ceaţă magică şi l-a dus înapoi în Troia. Atunci Hera a trimis-o pe Atena să rupă armistiţiul, ceea ce ea a şi făcut, punându-l pe Pandaros, fiul lui Licaon, să tragă o săgeată în Menelaos; în acelaşi timp, l-a inspirat pe Diomede să îl ucidă pe Pandaros şi să îi rănească pe Enea şi pe mama lui, Afrodita. Glaucos, fiul lui Hipolohos, s-a luptat apoi cu Diomede, dar amândoi şi-au amintit prietenia strânsă care îi legase pe taţii lor şi au făcut, curtenitori, schimb de arme[4].

d. Hector l-a provocat pe Ahile la o luptă individuală, iar când Ahile a trimis vorbă că se retrăsese din război, grecii l-au trimis în locul lui pe Marele Aiax. Cei doi campioni s-au luptat fără întrerupere până la căderea nopţii, când crainicii i-au despărţit şi fiecare a lăudat abilitatea şi curajul celuilalt. Aiax i-a dat lui Hector centura lui de un purpuriu strălucitor cu care mai târziu avea să fie târât spre moarte, iar Hector i-a dat lui Aiax sabia lui bătută cu argint cu care mai târziu el avea să se sinucidă[5].

e. După ce a fost încheiat un armistiţiu, grecii au ridicat un gorgan lung deasupra morţilor lor şi l-au înconjurat cu un zid dincolo de care au săpat un tranşeu adânc cu palisadă. Dar au omis să îmbuneze zeităţile care îi susţineau pe troieni, iar când lupta a fost reluată, au fost alungaţi peste tranşee, în spatele zidului. În noaptea aceea, troienii au campat aproape de corăbiile greceşti[6].

f. Disperat, Agamemnon i-a trimis pe Phoenix, Aiax, Odiseu şi

doi mesageri ca să îl îmbuneze pe Ahile, oferindu-i daruri fără număr şi pe Briseis (ei trebuind să jure că ea era încă virgină), cu condiţia să se întoarcă la luptă. Trebuie spus că, între timp, Chrises îşi recuperase fiica, ea protestând şi zicând că fusese tratată foarte bine de Agamemnon, aşa că voia să rămână cu el. La acel moment era însărcinată, iar mai târziu l-a născut pe Chrises al Doilea, un copil cu paternitate îndoielnică. Ahile a întâmpinat delegaţia cu un zâmbet amabil, dar le-a refuzat ofertele şi i-a înştiinţat că a doua zi dimineaţă urma să plece pe mare spre casă[7].

g. Chiar în aceeaşi noapte, cam în timpul străjii a treia, când luna era sus, Odiseu şi Diomede au decis să atace liniile troiene, încurajaţi de auspicii norocoase din partea Atenei – un erete care zburase în dreapta lor. S-a întâmplat să dea de Dolon, fiul lui Eumelos, care fusese trimis să patruleze în preajma inamicului, şi, după ce au smuls informaţii de la el cu forţa, i-au tăiat gâtul. Apoi Odiseu a ascuns căciula din blană de dihor, mantia din blană de lup şi arcul şi lancea lui Dolon într-un tufiş de tamariscă şi s-a grăbit, împreună cu Diomede, spre flancul drept al liniilor troiene, unde acum ştiau că îşi are cortul tracul Resos. Resos este descris diferit drept fiu al muzei Euterpe sau Caliope cu Eioneu, Ares sau Strimon. După ce i-au asasinat în taină pe Resos şi pe doisprezece dintre însoţitorii lui în timp ce dormeau, au pus pe fugă magnificii cai ai acestuia, albi ca zăpada şi mai iuţi decât vântul, şi au recuperat prada din tufişul de tamariscă pe drumul de întoarcere[8]. Capturarea cailor lui Resos era de cea mai mare importanţă, de vreme ce un oracol prezisese că Troia avea să devină vulnerabilă când aceştia vor mânca nutreţ troian şi vor bea apă din râul Scamandru, ceea ce nu făcuseră încă. Atunci când tracii rămaşi în viaţă s-au trezit şi l-au găsit pe regele Resos mort, iar caii lui dispăruţi, au fugit cuprinşi de disperare; grecii i-au ucis aproape până la unul[9].

h. În ziua următoare însă, după o luptă aprigă în care Agamemnon, Diomede, Odiseu, Euripilos şi chirurgul Mahaon au fost răniţi cu toţii, grecii au luat-o la fugă, iar Hector le-a străpuns zidul[10]. Încurajat de Apollo, el a avansat spre corăbiile lor şi, în pofida ajutorului oferit de Poseidon celor doi Aiax şi lui Idomeneu, a străpuns linia grecească a frontului. Atunci Hera, care îi ura pe troieni, a împrumutat cingătoarea Afroditei şi l-a convins pe Zeus

să vină să se culce cu ea, viclenie care i-a permis lui Poseidon să întoarcă lupta în favoarea grecilor. Dar Zeus, care a descoperit curând că fusese păcălit, l-a readus la viaţă pe Hector (pe jumătate mort, întrucât Aiax aruncase în el cu un bolovan imens), i-a dat ordin lui Poseidon să plece de pe câmpul de luptă şi le-a redat troienilor curajul. Aceştia au înaintat iar, Medon ucigându-i pe Perifetes, fiul lui Copreu, şi pe mulţi alţi luptători[11].

i. Până şi Marele Aiax a fost constrâns să dea înapoi; iar când Ahile a văzut că troienii dăduseră foc pupei corabiei lui Protesilaos, şi-a uitat ranchiuna îndeajuns încât să-şi reunească mirmidonii şi să-i trimită repede în ajutorul lui Patrocle. Patrocle aruncase o lance în masa de troieni strânsă în jurul corabiei lui Protesilaos, străpungându-l pe Pirehmes, regele peonienilor. Atunci troienii, confundându-l cu Ahile, au fugit, iar Patrocle a stins focul, salvând cel puţin corabia, şi l-a doborât pe Sarpedon cu sabia. Deşi Glaucos a încercat să-şi adune licienii şi să protejeze astfel trupul lui Sarpedon, ca să nu fie jefuit, Zeus l-a lăsat pe Patrocle să fugărească întreaga armată troiană spre oraş, Hector, rănit grav de Aiax, fiind primul care s-a retras.

j. Grecii l-au dezbrăcat pe Sarpedon de armură, dar, la ordinul lui Zeus, Apollo i-a salvat trupul, pe care l-a pregătit pentru înmormântare, apoi Somnul şi Moartea l-au dus în Licia. Între timp, Patrocle îi urmărea pe cei care fugeau şi ar fi cucerit Troia de unul singur dacă Apollo nu ar fi urcat în grabă pe zid şi nu l-ar fi împins de trei ori înapoi cu un scut, în timp ce el încerca să escaladeze. Lupta a continuat până la căderea nopţii, când Apollo s-a apropiat de Patrocle pe la spate, învăluit într-o ceaţă deasă, şi l-a lovit violent între omoplaţi. Lui Patrocle i-au sărit ochii din cap, coiful i-a zburat, lancea i-a fost făcută aşchii, scutul i-a căzut la pământ şi Apollo, în culmea furiei, i-a desfăcut cămaşa de zale. Văzând că Patrocle e la ananghie, Euforbos, fiul lui Pantus, l-a rănit fără să se mai teamă de represalii, iar în timp ce Patrocle se îndepărta ameţit, Hector, care revenise la luptă, l-a ucis dintr-o singură lovitură[12].

k. Menelaos s-a apropiat în fugă şi l-a ucis pe Euforbos – despre care se spune, printre altele, că s-ar fi reîncarnat câteva secole mai târziu în filosoful Pitagora – şi s-a întors ţanţoş la baraca lui cu prada, lăsându-l pe Hector să îl dezbrace pe Patrocle de armura lui

de împrumut. Apoi Menelaos şi Marele Aiax au reapărut şi au apărat trupul lui Patrocle până seara, când au reuşit să îl ducă înapoi la corăbii. Dar Ahile s-a tăvălit prin praf de durere la auzul veştii şi a căzut pradă celei mai adânci suferinţe[13].

l. Thetis a intrat în baraca fiului ei cu o nouă armură, care conţinea o pereche de jambiere preţioase de cositor, făurite în grabă de Hefaistos. Ahile a îmbrăcat-o, s-a împăcat cu Agamemnon (care i-a dat-o pe Briseis neatinsă, jurând că o luase de furie, nu din vreo dorinţă trupească) şi a plecat să-l răzbune pe Patrocle[14]. Nimeni şi nimic nu a putut sta în calea mâniei lui. Troienii au rupt rândurile şi au fugit spre Scamandru, unde el i-a despărţit în două corpuri; pe unul l-a împins peste câmpie spre oraş, iar pe celălalt l-a blocat într-un cot al râului. Furios, Zeul Râului s-a năpustit la el, dar Hefaistos i-a luat partea lui Ahile şi a secat apele cu o flacără care a pârjolit totul. Troienii care au supravieţuit au ajuns în oraş asemenea unui ciopor de căprioare speriate[15].

m. Atunci când Ahile s-a întâlnit în sfârşit cu Hector şi s-au angajat într-o luptă individuală, ambii combatanţi s-au dat îndărăt, privind cu uimire. Hector s-a întors şi s-a pornit să alerge în jurul zidurilor oraşului. Spera ca prin această manevră să îl obosească pe Ahile, care rămăsese mult timp inactiv şi, prin urmare, ar fi trebuit să îşi piardă suflul. Dar s-a înşelat. Ahile l-a fugărit de trei ori în jurul zidurilor şi, de fiecare dată când Hector dădea să intre la adăpostul unei porţi, contând pe ajutorul fraţilor lui, îl împiedica să o facă. În cele din urmă, Hector s-a oprit şi a rămas pe poziţie, dar Ahile l-a străpuns în piept şi i-a refuzat rugămintea pe care Hector i-a făcut-o înainte de a-şi da ultima suflare: ca trupul lui să poată fi răscumpărat pentru a fi înmormântat. După ce şi-a însuşit armura lui, Ahile i-a tăiat carnea dintre tendoanele călcâielor. Apoi a trecut nişte curele de piele prin tăieturi, le-a legat de carul lui şi le-a dat bice lui Balios, Xantos şi Pedasos, târând leşul spre corăbii într-un galop uşor. Capul lui Hector, cu şuviţele lui negre împrăştiate de o parte şi de alta, ridica un nor de praf în urma lui. Dar unii spun că Ahile a târât cadavrul de trei ori în jurul zidurilor oraşului, legat cu cureaua pe care i-o dăduse Aiax[16].

n. Apoi Ahile l-a îngropat pe Patrocle. Cinci prinţi greci au fost trimişi pe Muntele Ida după lemn pentru rugul funerar, pe care Ahile a sacrificat nu doar cai şi doi dintre cei nouă câini din haita

lui Patrocle, ci şi doisprezece ostatici tineri troieni de viţă nobilă, printre care şi şapte fii de-ai lui Priam, tăindu-le gâtul. El a ameninţat chiar că va arunca trupul lui Hector câinilor rămaşi, însă Afrodita l-a împiedicat să o facă. La jocurile funerare ale lui Patrocle, Diomede a câştigat cursa de care, iar Epeios, în pofida lipsei lui de curaj, a câştigat meciul de box; Aiax şi Odiseu au fost egali la întrecerea de lupte[17].

o. Încă pradă durerii, Ahile se trezea în fiecare zi în zori ca să târască trupul lui Hector de trei ori în jurul mormântului lui Patrocle. Însă Apollo a protejat trupul de descompunere şi răni şi, în cele din urmă, la porunca lui Zeus, Hermes l-a condus pe Priam în tabăra greacă, la adăpostul nopţii, şi l-a convins pe Ahile să accepte răscumpărarea[18]. Cu acest prilej, Priam a dovedit multă generozitate faţă de Ahile, pe care îl găsise dormind în baraca lui şi ar fi putut să îl ucidă cu uşurinţă. Răscumpărarea convenită a fost greutatea lui Hector în aur. Astfel că grecii au înălţat o balanţă în faţa zidurilor oraşului, au pus corpul pe un talger şi i-au invitat pe troieni să depună aur pe celălalt. Când vistieria lui Priam s-a golit de lingouri şi bijuterii, iar greutatea imensă a lui Hector încă trăgea în jos talgerul, Polixena, care privea de pe zid, şi-a aruncat brăţările ca să completeze aurul ce lipsea. Cuprins de admiraţie, Ahile i-a spus lui Priam: „Îl dau bucuros pe Hector în schimbul Polixenei. Păstrează-ţi aurul, căsătoreşte-o cu mine şi, dacă i-o dai înapoi pe Elena lui Menelaos, promit să fac pace între poporul tău şi al nostru”. Pe moment, Priam s-a mulţumit să îl răscumpere pe Hector la preţul convenit în aur, dar a promis să i-o dea lui Ahile pe Polixena de bunăvoie, dacă el îi va convinge pe greci să plece fără Elena. Ahile a răspuns că avea să facă tot posibilul, iar Priam a plecat cu cadavrul pentru înmormântare. Atât de mare a fost tumultul stârnit de înmormântarea lui Hector – troienii care se lamentau, grecii care încercau să le acopere cântecele funebre cu huiduieli şi şuierături –, încât păsările care zburau pe deasupra s-au prăbuşit, năucite de vacarm[19].

p. La ordinul precis al unui oracol, osemintele lui Hector au fost duse în cele din urmă în Teba din Beoţia, unde mormântul lui mai poate fi văzut lângă fântâna lui Oedip. Unii citează oracolul după cum urmează:

Ascultaţi, voi, oameni ai Tebei, cei care locuiţi în oraşul lui Cadmos,
De veţi vrea ca ţara să vă fie înfloritoare, bogată şi neprihănită,
Aduceţi oasele lui Hector, fiul lui Priam, în oraşul vostru.
Acum ele se află în Asia; şi Zeus va asista la venerarea lui.

Alţii spun că, atunci când o ciumă a pustiit Grecia, Apollo a dat ordin ca osemintele lui Hector să fie reînhumate într-un oraş grec celebru care luase parte la Războiul Troian[20].

q. O tradiţie complet diferită face din Hector un fiu al lui Apollo ucis de amazoana Pentesileea[21].

*

1. Potrivit lui Proclus (*Chrestomathia* XCIX.18-20), *Homerus* înseamnă „orb”, şi nu „ostatic”, aceasta fiind traducerea obişnuită; or, vocaţia de bard era una firească pentru cei orbi, de vreme ce orbirea şi inspiraţia mergeau adesea împreună (*105.*h*). Identitatea adevăratului Homer a fost dezbătută timp de aproximativ două mii cinci sute de ani. În cea mai veche tradiţie, el este considerat, în mod plauzibil, un ionian din Chios. Un clan de homerizi – sau „Fii ai Orbului” – care recită poemele homerice tradiţionale şi care în cele din urmă a devenit o ghildă (Scolie la *Ode nemeene* de Pindar II.1) îşi avea sediul în Delos, centrul lumii ioniene, unde se spune că ar fi recitat însuşi Homer (*Imn homeric* III.165-73). Unele părţi din *Iliada* datează din secolul al X-lea î.Hr., subiectul acesteia fiind cu trei secole mai vechi. Până în secolul al VI-lea, recitările neautorizate ale *Iliadei* corupseseră deja textul; prin urmare, Pisistrate, tiranul Atenei, a ordonat o revizuire oficială, pe care a încredinţat-o unui număr de patru savanţi proeminenţi. Ei par să se fi achitat bine de sarcină, dar, de vreme ce Homer ajunsese să fie considerat o autoritate de prim rang în disputele dintre oraşe, duşmanii lui Pisistrate l-au acuzat că ar fi interpolat unele versuri în scopuri politice (Strabon IX.1.10).

2. Cele douăzeci şi patru de cărţi ale *Iliadei* au evoluat dintr-un

poem intitulat „Mânia lui Ahile” – care era probabil recitat într-o singură seară şi se ocupa de cearta dintre Ahile şi Agamemnon pentru posesia unei prinţese capturate. Este puţin probabil ca textul evenimentelor centrale să fi fost editat radical de pe vremea primei *Iliade*, din jurul anului 750 î.Hr. Însă certurile sunt atât de puţin instructive, iar toţi conducătorii greci se comportă atât de criminal, necinstit şi neruşinat, în timp ce troienii, dimpotrivă, se comportă atât de frumos, încât este evident către cine se îndreaptă simpatia autorului. Ca legatar al barzilor curţii minoice, el şi-a găsit patria spirituală printre gloriile apuse din Cnosos şi Micene, nu lângă focurile de tabără ale invadatorilor barbari din nord.

Homer descrie fidel vieţile noilor lui stăpâni, care uzurpaseră străvechile titluri religioase prin căsătoria cu moştenitoare tribale şi, chiar dacă îi numeşte divini, înţelepţi şi nobili, îi dispreţuieşte profund. Aceştia trăiesc pentru sabie şi mor de sabie, dispreţuiesc dragostea, prietenia, credinţa sau artele păcii. Le pasă atât de puţin de numele divine pe care jură, încât Homer îndrăzneşte să glumească în prezenţa lor despre olimpienii lacomi, şireţi, certăreţi, lascivi şi laşi care au întors lumea cu susul în jos. Cineva l-ar putea respinge ca pe un nenorocit fără religie, dacă nu ar fi, în mod evident, un adorator secret al Marii Zeiţe din Asia (pe care grecii o umiliseră în acest război) şi dacă sclipiri ale naturii lui calde şi onorabile nu ar apărea de fiecare dată când descrie viaţa de familie din palatul lui Priam. Homer s-a inspirat din epopeea babiloniană a lui Ghilgameş pentru povestea lui Ahile, cu Ahile ca Ghilgameş, Thetis ca Ninsun şi Patrocle ca Enkidu.

3. Comportamentul isteric al lui Ahile când a auzit că Patrocle murise trebuie să îl fi şocat pe Homer, însă el a ascuns aspectele barbare ale înmormântării sub un limbaj aparent eroic, încrezător că stăpânii lui nu aveau să recunoască ascuţişul satirei sale – într-un sens, se poate spune că Homer l-a anticipat pe Goya, ale cărui portrete-caricaturi ale familiei regale spaniole erau pictate atât de splendid, încât puteau fi acceptate de victimele lor ca având o asemănare onestă. Dar aspectul de satiră al *Iliadei* a fost oarecum temperat de nevoia homerizilor de a-şi îmbuna gazdele divine din Delos; Apollo şi Artemis trebuiau să îi susţină pe troieni şi să manifeste demnitate şi discreţie, în contrast cel puţin cu zeităţile corupte ale taberei elenice. Un rezultat al acceptării *Iliadei* ca

epopee naţională de către autorităţile oraşelor greceşti a fost că nimeni nu a mai luat vreodată în serios religia olimpiană, iar morala grecilor a rămas pentru totdeauna o morală de barbari – în afara câtorva locuri unde au supravieţuit culturile cretane ale misterului, iar mistagogii cereau certificate de bună purtare de la iniţiaţii lor. Deşi acum subordonată oficial lui Zeus, Marea Zeiţă a continuat să exercite o puternică influenţă spirituală în Eleusis, Corint şi Samotrace, până la suprimarea misterelor ei de către primii împăraţi bizantini. Lucian, care îl adora pe Homer şi care i-a succedat ca prim autor satiric al olimpienilor, o venera şi pe Zeiţă, căreia îi sacrificase, în Hierapolis, primele lui şuviţe de păr.

4. S-a spus că oasele lui Hector ar fi fost aduse din Troia în Teba, însă „Hector” era titlul unui rege sacru teban înainte ca Războiul Troian să fi avut loc, iar el a avut aceeaşi soartă atunci când domnia lui a luat sfârşit – adică a fost târât într-un accident de care”, asemenea lui Glaucos (*71.*a*), Hipolit (*101.*g*), Enomaos (*109.*j*) şi Abderos (*130.*b*). De vreme ce „Ahile” era şi un titlu, nu doar un nume, este posibil ca lupta să fi fost împrumutată din saga tebană „Oile lui Oedip”, în care coregii se luptau pentru tron (*106.2*)*.

1. Dictis din Creta III.1-3.
2. Ptolemeu Hefestion VI; Dictis din Creta III.6; *Cypriile*, citat de Proclus, *Chrestomathia* I.
3. Homer, *Iliada* I; Dictis din Creta II.30; Mytographus Vaticanus Primus 211.
4. Homer, *Iliada* III; IV.1-129; V.1-417 şi VI.119-236.
5. Athenaios I.8; Rawlinson, *Excidum Troiae*; Homer, *Iliada* VII.66-132; Hyginus, *Fabula* 112.
6. Homer, *Iliada* VII.436-50 şi VIII.
7. Dictis din Creta II.47; Hyginus, *Fabula* 121; Homer, *Iliada* IX.
8. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.473; Apollodor I.3.4; Homer, *Iliada* X.
9. Servius, *loc. cit.*; Dictis din Creta II.45-6.
10. Homer, *Iliada* XI şi XII.
11. Homer, *Iliada* XII-XIV.
12. Dictis din Creta II.43; Homer, *Iliada* XVI.
13. Hyginus, *Fabula* 112; Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana* I.1 şi *Heroikos* 19.4; Pausanias II.17.3; Homer, *Iliada* XVII.

14. Dictis din Creta II.48-52; Homer, *Iliada* XVIII-XIX.
15. Homer, *Iliada* XXI.
16. *Ibid.*, XXII.
17. Hyginus, *loc. cit.*; Vergiliu, *Eneida* I.487; Dictis din Creta, III.12-14; Homer, *Iliada* XXIII.
18. Homer, *Iliada* XXIV.
19. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.491; Rawlinson, *Excidium Troiae*; Dares 27; Dictis din Creta III.16 şi 27.
20. Pausanias IX.18.4; Tzetzes, *Despre Licofron* 1194.
21. Steihoros, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 266; Ptolemeu Hefestion VI, citat de Photios p. 487.

164. Moartea lui Ahile

a. Regina amazoană Pentesileea, fiica Otrerei şi a lui Ares, căutase adăpost în Troia ca să scape de eriniile surorii sale, Hipolita (numită şi Glauce sau Melanipe), pe care o străpunsese din întâmplare la o vânătoare sau, potrivit atenienilor, în lupta ce a urmat căsătoriei dintre Tezeu şi Fedra. Purificată de Priam, ea s-a remarcat pe câmpul de luptă, fiind răspunzătoare pentru moartea multor greci, printre ei (se spune) şi Mahaon, chiar dacă, potrivit opiniei generale, el a pierit de mâna lui Euripilos, fiu al lui Telefos[1]. Ea l-a alungat de mai multe ori pe Ahile de pe câmpul de bătaie – unii pretind chiar că l-ar şi fi ucis şi că Zeus, la rugămintea lui Thetis, l-a readus la viaţă –, dar în cele din urmă el a străpuns-o, s-a îndrăgostit de trupul ei mort şi a comis pe loc un act de necrofilie cu ea[2]. Când, mai târziu, Ahile a chemat nişte voluntari ca să o îngroape pe Pentesileea, Tersites, un fiu al lui Agrios din Etolia şi cel mai urât grec din Troia, care îi scosese ochii Pentesileei cu lancea în timp ce ea dădea să moară, l-a acuzat zeflemitor pe Ahile de dorinţe murdare şi nefireşti. Ahile s-a întors şi l-a lovit pe Tersites atât de tare, încât i-a spart toţi dinţii din gură şi i-a trimis umbra direct în Tartar[3].

b. Incidentul a provocat o profundă indignare printre greci, iar Diomede, care era văr cu Tersites, voind să-şi arate dispreţul faţă de Ahile, a târât trupul Pentiseleei de picior şi l-a aruncat în Scamandru, de unde a fost salvat şi îngropat pe mal cu mari onoruri – unii spun de către Ahile, alţii, de troieni. Apoi, Ahile a pornit pe mare spre Lesbos, unde a adus sacrificii lui Apollo, Artemis şi Leto, iar Odiseu, neîmpăcatul duşman al lui Tersites, l-a purificat de crimă. Pentesileea pe moarte, sprijinită de Ahile, este sculptată pe tronul lui Zeus din Olimpia[4]. Când a auzit că Pentesileea fugise în Troia după moartea Hipolitei, doica ei,

amazoana Clete, a pornit să o caute, dar a fost împinsă de vânturile potrivnice în Italia, unde s-a stabilit şi a întemeiat oraşul Clete[5].

c. Priam îl convinsese deja pe fratele lui vitreg, Titonos al Asiriei, să îşi trimită fiul la Troia, pe etiopianul Memnon; i-a oferit pentru asta o viţă-de-vie din aur[6]. Un pretins palat al lui Memnon există în Etiopia, chiar dacă, atunci când Titonos a emigrat în Asiria şi a întemeiat cetatea Susa, Memnon, pe atunci doar un copil, a mers cu el. Vechea Susa este de obicei numită „Cetatea lui Memnon", iar locuitorii ei îşi spun cissieni, după mama lui Memnon, Cissia. Palatul lui de pe Acropole a rămas în picioare până în vremea perşilor[7].

d. Titonos a guvernat provincia Persia în numele regelui asirian Teutamos, suzeranul lui Priam, care i-a dat lui Memnon comanda a o mie de etiopieni, o mie de susieni şi două sute de care. Frigienii încă mai prezentau drumul accidentat şi drept, cu locuri de tabără cam la fiecare douăzeci şi cinci de kilometri, care l-a dus pe Memnon în marş spre Troia, după ce a supus toate naţiunile din calea lui. Memnon era negru ca abanosul, însă îi depăşea în frumuseţe pe toţi bărbaţii în viaţă; asemenea lui Ahile, purta o armură făurită de Hefaistos[8]. Unii spun că a condus spre Troia, prin Armenia, o mare armată de etiopieni şi indieni, şi că o altă expediţie a pornit pe mare din Fenicia, la ordinul lui, sub comanda unui sidonian pe nume Falas. După ce a debarcat în Rodos, ai cărui locuitori erau în favoarea cauzei greceşti, Falas a fost întrebat în public: „Nu ţi-e ruşine să îi ajuţi pe troianul Paris şi pe alţi duşmani declaraţi ai oraşului tău natal?". Marinarii fenicieni, care acum auzeau pentru prima oară încotro se îndreptau, l-au lapidat pe Falas ca trădător şi s-au stabilit în Ialisos şi Camiros, după ce şi-au împărţit vistieria şi muniţiile de război pe care Falas le adusese cu el[9].

e. Între timp, în Troia, Memnon a omorât mai mulţi greci de frunte, inclusiv pe Antiloh, fiul lui Nestor, când acesta a sărit în ajutorul tatălui său: căci Paris omorâse unul din caii carului lui Nestor, iar de spaimă, celălalt cal nu a mai putut fi stăpânit[10]. Acest Antiloh fusese abandonat în copilărie pe Muntele Ida de mama lui, Anaxibia sau Euridice, iar acolo fusese alăptat de o căţea. Prea tânăr ca să plece pe mare din Aulis când a început războiul, el a ajuns câţiva ani mai târziu şi l-a rugat pe Ahile să-l domolească pe

Nestor, iritat de sosirea lui inopinată. Fermecat de spiritul belicos al lui Antlioh, Ahile s-a angajat să medieze între ei şi, la dorinţa sa, Nestor i l-a prezentat lui Agamemnon[11]. Antiloh era unul dintre cei mai tineri, arătoşi, iuţi şi curajoşi greci care au luptat la Troia, iar Nestor, care fusese prevenit de un oracol să îl protejeze de un etiopian, l-a numit pe Calion păzitor al său; dar în zadar[12]. Oasele lui Antiloh au fost depuse alături de ale prietenilor lui Ahile şi Patrocle, ale căror umbre le-a însoţit pe Câmpiile Asfodelului[13].

f. În ziua aceea, cu ajutorul etiopienilor lui Memnon, troienii aproape că au reuşit să dea foc corăbiilor greceşti, dar la căderea întunericului s-au retras. După ce şi-au îngropat morţii, grecii l-au ales pe Marele Aiax să lupte cu Memnon, iar a doua zi dimineaţă lupta individuală începuse deja, când Thetis l-a căutat pe Ahile, care nu era în tabără, şi i-a dat vestea morţii lui Antiloh. Ahile s-a întors în grabă ca să se răzbune şi, în timp ce Zeus cerea o balanţă cu care să cântărească soarta celor doi combatanţi[14], Ahile l-a dat pe Aiax la o parte şi a preluat el lupta. Talgerul cu soarta lui Memnon s-a lăsat în mâna lui Zeus, Ahile a dat lovitura de moarte şi curând un cap negru şi o armură strălucitoare încununau rugul aprins al lui Antiloh[15].

g. Însă unii spun că Memnon a căzut într-o ambuscadă pregătită de tesalieni, că etiopienii lui i-au incinerat trupul şi i-au dus cenuşa lui Titonos, şi că aceasta este acum îngropată pe un deal care străjuieşte gurile râului Esepos, unde un sat îi poartă numele[16]. Eos, despre care se spune că a fost mama lui Memnon, l-a implorat pe Zeus să îi acorde acestuia nemurire şi onoruri. Din tăciunii şi fumul rugului său funerar au apărut apoi mai multe fantome de găinuşe, numite Memnonide, care şi-au luat zborul şi au înconjurat de trei ori rugul. La al patrulea ocol, s-au împărţit în două stoluri, s-au luptat cu ghearele şi ciocurile şi au căzut pe cenuşa lui, ca sacrificiu funerar. Memnonidele se luptă şi acum şi se aşază pe mormântul lui când soarele străbate semnele zodiacale[17].

h. Potrivit altei tradiţii, păsările acestea sunt fetele însoţitoare ale lui Memnon, care l-au plâns atât de amarnic, încât zeii le-au preschimbat de milă în păsări. Ele îi vizitează în fiecare an mormântul, unde plâng şi se sfâşie singure până când unele cad moarte. Locuitorii Helespontului spun că atunci când Memnonidele vizitează mormântul lui Memnon de lângă

Helespont, îşi folosesc aripile ca să-l stropească cu apă din râul Esepos, şi că Eos încă varsă lacrimi de rouă pentru el în fiecare dimineaţă. Polignot l-a zugrăvit pe Memnon faţă în faţă cu rivalul lui, Sarpedon, îmbrăcat într-o mantie brodată cu aceste păsări. Se spune că zeii celebrează aniversările morţii lor ca zile de doliu[18].

i. Alţii cred că oasele lui Memnon au fost duse în Pafosul din Cipru, de acolo în Rodos, unde sora lui, Himera sau Hemera, a venit să le ia. Fenicienii care se revoltaseră împotriva lui Falas i-au îngăduit să o facă cu condiţia să nu ceară returnarea tezaurului furat de ei. Ea a consimţit şi a dus urna în Fenicia; a îngropat-o acolo, în Palliochis, după care a dispărut[19]. Iar alţii spun că mormântul lui Memnon poate fi văzut lângă Palton, în Siria, pe malul râului Badas. Sabia lui de bronz e agăţată pe peretele templului lui Asclepios din Nicomedia, iar Teba egipteană este vestită pentru o statuie neagră colosală – a unui personaj de piatră aşezat – care la fiecare răsărit de soare scoate un sunet ca de coardă de liră ruptă. Toţi vorbitorii de greacă o numesc statuia lui Memnon, dar nu şi egiptenii[20].

j. Ahile i-a pus acum pe fugă pe troieni şi i-a urmărit înspre oraş, dar desigur că şi cursul vieţii lui se apropia de sfârşit. Poseidon şi Apollo, care juraseră să răzbune moartea lui Cicnos şi pe cea a lui Troilus şi să pedepsească aroganţa insolentă a lui Ahile în faţa cadavrului lui Hector, s-au sfătuit împreună ce să facă. Învăluit într-un nor şi stând lângă Poarta Scheeană, Apollo s-a uitat după Paris pe câmpul de luptă, a îndreptat arcul într-acolo şi a trimis o săgeată mortală. Săgeata a lovit singura parte vulnerabilă a trupului lui Ahile, călcâiul, şi Ahile a murit în chinuri[21]. Dar unii spun că Apollo a luat chipul lui Paris şi l-a străpuns el însuşi pe Ahile; şi că aceasta este versiunea pe care Neoptolem, fiul lui Ahile, a acceptat-o. În ziua aceea s-a dus o luptă înverşunată pentru cadavru. Marele Aiax l-a doborât pe Glaucos, i-a luat armura, pe care a trimis-o în tabără, şi, în pofida ploii de săgeţi, l-a cărat pe Ahile printre inamici, Odiseu asigurându-i spatele. O furtună trimisă de Zeus a pus apoi capăt luptei[22].

k. Potrivit unei alte tradiţii, Ahile a fost victima unei uneltiri. Priam i-o oferise pe Polixena în căsătorie cu condiţia ca asediul Troiei să fie ridicat. Dar Polixena, care nu-i putea ierta lui Ahile uciderea fratelui ei, Troilus, l-a făcut să-i dezvăluie vulnerabilitatea

călcâiului său, de vreme ce nu există nici un secret pe care femeile să nu îl poată smulge bărbaţilor drept dovadă a dragostei lor. La cererea ei, Ahile a venit, cu picioarele goale şi neînarmat, ca să ratifice acest acord prin sacrificii aduse lui Apollo Timbreos; apoi, în timp ce Deifobos îl strângea la piept cu o prietenie prefăcută, Paris, ascuns în spatele statuii zeului, i-a străpuns călcâiul cu o săgeată otrăvită sau, spun unii, cu o sabie. Înainte să moară, totuşi, Ahile a luat lemne aprinse de pe altar şi a lovit cu putere în stânga şi-n dreapta, doborând mulţi troieni şi servitori ai templului[23]. Între timp, Odiseu, Aiax şi Diomede, bănuindu-l pe Ahile de trădare, îl urmăriseră până la templu. Au intrat în templu, după ce Paris şi Deifobos ieşiseră în fugă pe uşă, trecând pe lângă ei, iar Ahile a murit în braţele lor, implorându-i ca, după ce Troia va cădea, să o sacrifice pe Polixena pe mormântul lui. Aiax i-a scos trupul din altar, cărându-l pe umeri; troienii au încercat să-i prindă, dar grecii i-au alungat şi au dus trupul la corăbii. Pe de altă parte, unii susţin că troienii au câştigat încăierarea şi că au predat trupul lui Ahile doar după ce răscumpărarea plătită de Priam pentru Hector a fost înapoiată[24].

l. Grecii au fost descurajaţi de pierderea suferită. Însă Poseidon i-a promis lui Thetis să îi consacre lui Ahile o insulă din Marea Neagră, unde triburile de coastă să îi ofere pe veci sacrificii divine. Un grup de nereide a venit la Troia ca să jelească împreună cu ea, stând profund nefericite în jurul trupului, în timp ce cele nouă muze intonau cântece funebre. Jelitul lor a durat şaptesprezece zile şi şaptesprezece nopţi, dar, chiar dacă Agamemnon şi ceilalţi conducători au vărsat multe lacrimi, soldaţii simpli nu au regretat peste măsură moartea unui trădător notoriu. În ziua a optsprezecea, trupul lui Ahile a fost ars pe rugul funerar, iar cenuşa lui, amestecată cu cea a lui Patrocle, a fost depusă într-o urnă de aur făcută de Hefaistos, darul de nuntă primit de Thetis din partea lui Dionysos; urna a fost îngropată pe promontoriul Sigeion, care domină Helespontul, iar deasupra ei grecii au ridicat un tumul de pietre înalt, ca reper[25]. În satul învecinat, numit Ahileon, se înalţă un templu consacrat lui Ahile, iar statuia lui are un cercel de femeie[26].

m. În timp ce aheii ţineau jocuri funerare în cinstea lui – Eumelos câştigând cursa de care, Diomede pe cea de alergare, Aiax

la aruncarea discului şi Teucros întrecerea de tras cu arcul –, Thetis a luat pe furiş sufletul lui Ahile de pe rugul funerar şi l-a dus în Leuce, o insulă cu o circumferinţă de vreo patru kilometri, împădurită şi cu multe animale, atât domesticite, cât şi sălbatice, insulă aflată în dreptul gurilor Dunării şi care de atunci îi este consacrată. Odată, un oarecare Leonimos din Crotona, ce fusese rănit grav la piept în timp ce se lupta cu vecinii lui, cei din Locri Epizefiri, a vizitat Delfi ca să întrebe cum s-ar putea vindeca. Pythia i-a spus: „Du-te pe mare în Leuce. Acolo va apărea Micul Aiax, a cărui umbră a fost invocată de duşmanii tăi ca să lupte de partea lor, şi el îţi va vindeca rana”. Câteva luni mai târziu, Leonimos s-a întors teafăr şi sănătos, povestind că îi văzuse pe Ahile, Patrocle, Antiloh, Marele Aiax şi, în sfârşit, şi pe Aiax cel Mic, care îl vindecase. Iar Elena, căsătorită acum cu Ahile, îi spusese: „Rogu-te, Leonimos, du-te pe mare la Himera şi spune-i celui care a defăimat-o pe Elena că pierderea vederii lui se datorează nemulţumirii ei”. Marinarii de pe ruta nordică dinspre Bosfor spre Olbia îl aud adesea pe Ahile de peste ape cum recită versuri din Homer, cuvintele lui fiind însoţite de ropotul copitelor de cai, de strigăte de războinici şi de zăngănit de arme[27].

n. Ahile s-a împreunat prima oară cu Elena cu puţin timp înaintea morţii lui, într-un vis pus la cale de mama lui, Thetis. Visul i-a oferit o aşa mare plăcere, încât i-a cerut Elenei să i se arate de-adevărat, pe zidurile Troiei. Ea a făcut întocmai, iar el s-a îndrăgostit ca un nebun de dânsa. De vreme ce era al cincilea soţ al ei, a fost numit Pemptos, ceea ce înseamnă „al cincilea” în Creta – Tezeu, Menelaos, Paris şi, în cele din urmă, Deifobos fiind predecesorii lui[28].

o. Dar alţii susţin că Ahile rămâne în puterea Hadesului şi îşi deplânge amarnic soarta, în timp ce străbate cu paşi mari Pajiştile Asfodelului; iar alţii, că s-a căsătorit cu Medeea şi trăieşte ca un rege în Câmpiile Elizee sau în Insulele Ferciţilor[29].

p. La porunca unui oracol, lui Ahile i-a fost înălţat un cenotaf în străvechiul Gymnasium din Olimpia; acolo, la începutul sărbătorii, în timp ce soarele coboară, femeile îl cinstesc prin rituri funerare. La ordinul Oracolului din Dodona, tesalienii îi aduc şi ei sacrificii anuale lui Ahile, iar pe drumul dinspre Sparta spre nord se înalţă un sanctuar construit pentru el de Prax, strănepotul lui, care nu

este accesibil publicului larg; însă băieţii care trebuie să se lupte între ei într-o dumbravă de platani din apropiere intră înăuntru şi, înainte de a se bate, îi aduc sacrificii 30.

*

1. Pentesileea a fost una dintre amazoanele învinse de Tezeu şi Heracle, adică una din preotesele luptătoare ale Atenei învinse de invadatorii eolieni ai Greciei (*100.*1* şi 131.*2*). Acest episod a fost plasat în Troia deoarece confederaţia lui Priam, se spune, ar fi cuprins toate triburile din Asia Mică. Pentesileea nu figurează în *Iliada*, dar profanarea cadavrului ei este caracteristică pentru Homer şi, de vreme ce ea este menţionată în atât de multe texte clasice, este foarte posibil ca un pasaj despre ea să fi fost suprimat de editorii lui Pisistrate. Dictis din Creta (IV.2.3) modernizează povestea: el spune că ea a venit călare în fruntea unei mari armate şi, după ce l-a găsit pe Hector mort, ar fi plecat înapoi dacă Paris nu ar fi cumpărat-o cu aur şi argint ca să rămână. Ahile a străpuns-o pe Pentesileea cu lancea la prima lor întâlnire şi a târât-o după el, legându-i părul de şa. În timp ce ea zăcea la pământ, pe moarte fiind, soldaţii greci au strigat: „Aruncă acest bărbăţoi la câini, drept pedeapsă că a încălcat natura femeii!”. Deşi Ahile a cerut funeralii onorabile, Diomede a luat cadavrul de picioare şi l-a aruncat în apele Scamandrului.

În legendele greceşti, bătrânele doici o reprezintă de obicei pe Zeiţă ca Babă (*24.*9*), iar doica Pentesileei, Clete („invocată”), nu face excepţie.

2. Cissia („iederă”) pare să fie un titlu vechi al zeiţei cu nume diverse care prezida orgiile iederii şi viţei-de-vie din Grecia, Tracia, Asia Mică şi Siria (*168.*3*); însă „cissienii” lui Memnon sunt o variantă pentru „susieni” („oamenii-crin”), numiţi astfel în cinstea Zeiţei Crinului, Susana sau Astarte. Probabil că Priam a cerut ajutor nu sirienilor, ci hitiţilor, care puteau să trimită din Siria întăriri pe uscat şi pe mare. „Memnon” („hotărât”), un nume obişnuit al regilor greci – cu forma întărită „Agamemnon” („foarte hotărât”) –, a fost confundat cu Mnemon, un nume al asirianului Artaxerxes, şi cu Amenofis, numele faraonului în cinstea căruia a fost înălţată statuia cântătoare din Teba. Primele raze de soare care

cad pe piatra scobită fac ca aerul dinăuntru să se dilate şi să iasă în viteză prin gâtul îngust al statuii.

3. Prin naşterea, tinereţea şi moartea lui, Ahile este mitologic destinat, asemenea străvechiului rege sacru pelasgic, să devină un erou oracular „fără buze”. Adversarul lui mitic poartă diferite nume, cum ar fi „Hector”, „Paris” şi „Apollo”. Aici, el este Memnon, fiul Cissiei. Duelul dintre el şi Memnon, fiecare fiind susţinut de mama lui, a fost sculptat pe cufărul lui Cipselos (Pausanias V.19.1) şi pe tronul lui Apollo din Amicle (Pausanias III.18.7); în plus, el apare într-un grupaj mare al sculptorului Lycius, pe care locuitorii Apolloniei i l-au dedicat în Olimpia (Pausanias V.22.2). Cei doi îi reprezintă pe regele sacru şi pe succesorul-tanist – Ahile, fiu al Zeiţei Mării, spirit luminos al Anului în Creştere, iar Memnon, fiu al Zeiţei Iederei, spirit întunecat al Anului în Descreştere, căruia îi era consacrat vinul auriu. Ei se ucid unul pe celălalt, alternativ, la solstiţiile de vară şi de iarnă; regele moare întotdeauna din cauza unei răni la călcâi, iar succesorul este decapitat cu sabia. În acest sens străvechi, nealterat de comportamentul căpeteniilor aheene şi doriene care i-au uzurpat numele, Ahile este venerat ca erou, iar povestea nonhomerică a trădării lui de către Polixena, care i-a smuls secretul călcâiului vulnerabil, îl plasează alături de Llew Llaw, Cuchulain, Samson şi alţi eroi din Epoca Bronzului cu o reputaţie virtuoasă. Este probabil ca lupta lui cu Pentesileea să fi fost de acelaşi tip cu cea dintre tatăl său, Peleu, şi Thetis (*81.*k*). Destinatarul mesajului Elenei din Leuce – care acum este o insulă-închisoare românească lipsită de copaci – era poetul Stesihor (*31.*9* şi 159.1).

4. Deoarece Memnon venea din est ca să îl ajute pe Priam, el a fost numit „fiu al lui Eos” („zori”); şi deoarece avea nevoie de un tată, amantul lui Eos, Titonos, a părut o alegere firească (*40.*c*). O luptă între fete deghizate în păsări din perioada solstiţiului de iarnă, pe care Ovidiu o consemnează, pare o explicaţie mai probabilă a Memnonidelor decât faptul că ele ar fi întruchipări imaginare ale scânteilor ce sar dintr-un cadavru aflat pe un rug funerar; la origine, lupta trebuie să fi avut ca scop funcţia de mare preoteasă, cum era uzual in Libia (*8.*1*).

5. Ca rege sacru din Olimpia, Ahile era jelit după solstiţiul de vară, când erau organizate jocuri funerare olimpice în cinstea lui;

succesorul lui, numit „Cronos” pe plan local, era jelit după solstiţiul de iarnă (*138.*4*). În Insulele Britanice, aceste momente cădeau de sărbătoarea recoltei şi, respectiv, de Sfântul Ştefan; dar, chiar dacă la procesiunile de Sfântul Ştefan încă mai este purtat prin zonele rurale un cadavru de pitulice cu creastă aurie, pasărea lui Cronos, Memnonidele britanice „începeau să geamă şi să suspine” doar pentru măcăleandru, nu şi pentru victima lui, pitulicea: pentru succesor, nu pentru regele sacru.

6. Altarul de erou din Creta al lui Ahile trebuie să fi fost construit de imigranţii pelasgi, dar platanul este un copac cretan. De vreme ce frunzele platanului reprezintă mâna verde a Rheei, este posibil ca Ahile să fi fost numit Pemptos („al cincilea”) pentru a fi identificat cu Acesidas, al cincilea dintre dactyli, adică degetul mic oracular, aşa cum Heracle era identificat cu primul, virilul deget mare (*53.*1*).

7. Viţa-de-vie de aur cu care Priam îl cumpără pe Titonos ca să îl trimită pe Memnon pare să fi fost cea dată lui Tros de Zeus, ca despăgubire pentru răpirea lui Ganimede (*29.*b*).

1. Quintus din Smirna, *Posthomerica* I.18 şi urm.; Apollodor, *Epitome* V.1-2; Leshes, *Mica Iliadă*, citată de Pausanias III.26.7.
2. Eustathios despre Homer p. 1696; Apollodor, *loc. cit.*; Rawlinson, *Excidium Troiae.*
3. Apollodor I.8.6; Homer, *Iliada* II.212 şi urm., cu scolie la 219; Tzetzes, *Despre Licofron* 999.
4. Tzetzes, *loc. cit.*; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.495; Trifiodoros 37; Arctinos din Milet, *Etiopida*, citat de Proclus, *Chrestomathia* II; Pausanias X.31.1 şi V.11.2.
5. Tzetzes, *Despre Licofron* 995.
6. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.493; Apollodor III.12.4 şi *Epitome* V.3.
7. Diodor din Sicilia II.22; Pausanias I.42.2; Herodot V.54; Strabon XV.3.2; Eschil, citat de Strabon, *loc. cit*.
8. Diodor din Sicilia, *loc. cit.*; Pausanias X.31.2; Ovidiu, *Amores* I.8.3-4; Homer, *Odiseea* XI.522; Arctinos, citat de Proclus, *Chrestomathia* II.
9. Dictis din Creta IV.4.
10. Apollodor, *Epitomem* V.3; Pindar, *Ode pythianice* VI.28 şi urm.
11. Apollodor I.9.9 şi III.10.8; Homer, *Odiseea* III.452; Hyginus, *Fabula* 525; Filostrat, *Heroikos* III.2.

12. Homer, *Odiseea* III.112; XXIV.17 şi *Iliada* XXXIII.556; Eustathios despre Homer p. 1697.
13. Homer, *Odiseea* XXIV.16 şi 78; Pausanias III.19.11.
14. Dictis din Creta IV.5; Quintus din Smirna, *Posthomerica* II.224 şi urm.; Filostrat, *Eikones* II.7; Eschil, *Psihostazia*, citat de Plutarh, *Cum trebuie să asculte un tânăr pe poeţi* 2.
15. Dictis din Creta IV.6; Filostrat, *Heroikos* III.4.
16. Diodor din Sicilia II.22; Strabon XIII.1.11.
17. Apollodor III.12.4; Arctinos din Milet, *Etiopida*, citat de Proclus, *Chrestomathia* II; Ovidiu, *Metamorfoze* XIII.578 şi urm.
18. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.755 şi 493; Pausanias X.31.2; Scolie la *Norii* de Aristofan 622.
19. Dictis din Creta VI.10.
20. Simonides, citat de Strabon XV.3.2; Pausanias III.3.6 şi I.42.2.
21. Arctinos din Milet, *Etiopida*, citat de Proclus, *Chrestiomathia* 2; Ovidiu, *Metamorfoze* XII.580 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 107; Apollodor, *Epitome* V.3.
22. Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* V.4; Homer, *Odiseea* XXIV.42.
23. Rawlinson, *Excidium Troiae*; Dares 34; Dictis din Creta IV.11; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VI.57; Mytographus Vaticanus Secundus 205.
24. Dictis din Creta IV.10-13; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.322; Tzetzes, *Despre Licofron* 269.
25. Quintus din Smirna III.766-80; Apollodor, *Epitome* V.5; Dictis din Creta IV.13-14; Tzetzes, *Posthomerica* 431-67; Homer, *Odiseea* XXIV.43-84.
26. Strabon XI.2.6; Arctinos din Milet, *Etiopida*, citat de Proclus, *Chrestomathia* II; Apollodor, *loc. cit.*
27. Pausanias III.19.11; Filostrat, *Heroikos* XX.32-40.
28. Tzetzes, *Despre Licofron* 143 şi 174; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.34.
29. Homer, *Odiseea* XI.471-540; Ibycus, citat de scolia la Apollonios din Rodos IV.815; Apollodor, *loc. cit.*
30. Filostrat, *Heroikos* XIX.14; Pausanias VI.23.2 şi III.20.8.

165. Nebunia lui Aiax

a. Când Thetis a hotărât să ofere armele lui Ahile celui mai viteaz dintre grecii rămaşi în viaţă în faţa Troiei, doar Aiax şi Odiseu, care îi apăraseră trupul[1], au îndrăznit să iasă în faţă ca să le revendice. Unii spun că Agamemnon a respins pretenţiile lui Aiax, din pricina aversiunii lui faţă de întreaga Casă a lui Eac, şi a împărţit armele între Menelaos şi Odiseu, a căror bunăvoinţă o preţuia cu mult mai mult[2]; alţii, că evitase oprobriul provocat de orice decizie deferind cazul conducătorilor greci reuniţi, care au hotărât prin vot secret; sau că l-a deferit cretanilor şi altor aliaţi; sau că i-a forţat pe prizonierii troieni să se pronunţe care dintre cei doi pretendenţi le pricinuise mai mult rău[3]. În realitate, în timp ce Aiax şi Odiseu continuau să se întreacă în a se făli cu propriile realizări, Nestor l-a sfătuit pe Agamemnon să trimită noaptea spioni care să asculte sub zidurile Troiei opinia nepărtinitoare a inamicului. Spionii au tras cu urechea la un grup de fete care discutau, iar când una dintre ele l-a lăudat pe Aiax pentru că luase trupul lui Ahile de pe câmpul de bătaie, printr-un potop de proiectile, o alta i-a răspuns, la îndemnul Atenei: „Prostii! Orice sclavă ar putea s-o facă dacă i se pune un cadavru pe umeri; dar pune-i o armă în mână şi va fi prea speriată să o folosească. Odiseu, nu Aiax, a dus greul atacului nostru”[4].

b. Drept urmare, Agamemnon i-a oferit armele lui Odiseu. Desigur, el şi cu Menelaos nu ar fi îndrăznit vreodată să îl insulte în acest fel pe Aiax, dacă Ahile ar fi fost încă în viaţă, căci Ahile avea toată admiraţia faţă de bravul lui văr. Zeus însuşi fusese cel care provocase această ceartă[5].

c. Cuprins de o furie oarbă, Aiax a plănuit să se răzbune pe semenii lui greci chiar în noaptea aceea. Dar Atena l-a făcut să-şi piardă minţile şi l-a dus, cu sabia în mână, printre vitele şi oile

luate din gospodăriile troiene, ca parte a prăzii comune. După un carnagiu greu de imaginat, Aiax a legat laolaltă animalele rămase în viaţă şi le-a tras pe câmp, unde şi-a continuat opera de măcelar. Apoi a ales doi berbeci cu labe albe, unuia i-a tăiat capul şi limba, confundându-l cu Agamemnon sau Menelaos, iar pe celălalt l-a legat de un stâlp, pe verticală, şi l-a biciuit cu un căpăstru de cal, strigându-i ocări şi numindu-l Odiseu cel perfid[6].

d. În cele din urmă şi-a venit în fire şi, cu totul disperat, l-a chemat pe Eurisaces, fiul lui cu Tecmesa, căruia i-a dat scutul imens, din şapte straturi, de unde i s-a tras şi numele. „Restul armelor mele vor fi îngropate cu mine, atunci când voi muri”, a spus. Fratele vitreg al lui Aiax, Teucros, fiu al Hesionei, sora captivă a lui Priam, era plecat la Misia, dar Aiax i-a lăsat un mesaj prin care îl numea păzitor al lui Eurisaces, mesaj ce trebuia dus acasă la bunicii lui, Telamon şi Eribeea din Salamina. Apoi, spunându-i Tecmesei că avea să scape de furia Atenei scăldându-se în apa mării şi căutând un loc pustiu unde să poată îngropa sabia în siguranţă, a plecat, hotărât să moară.

e. A înfipt sabia drept în pământ, cu vârful în sus – chiar aceea pe care Hector i-o dăduse în schimbul centurii purpurii –, şi, după ce i-a strigat lui Zeus să-i spună lui Teucros unde îi va putea găsi cadavrul, lui Hermes să-i conducă sufletul pe Câmpiile Asfodelului şi eriniilor să îl răzbune, s-a aruncat în ea. Potrivnică acestei sarcini, sabia s-a îndoit ca un arc, iar când în cele din urmă a reuşit să se sinucidă înfigându-şi subsuoara – singura lui parte vulnerabilă – în vârful ei, deja se iveau zorii[7].

f. Între timp, Teucros s-a întors din Misia şi abia de a scăpat să nu fie ucis de grecii indignaţi de masacrarea animalelor. Calhas, care nu avusese nici un vis profetic referitor la această sinucidere, l-a tras pe Teucros deoparte şi l-a sfătuit să îl închidă pe Aiax în baraca lui, ca pe un om scos din minţi de furia Atenei. Podalirios, fiu al lui Asclepios, a fost de acord; era un medic la fel de bun pe cât de priceput chirurg era fratele lui, Mahaon, şi fusese primul care a diagnosticat nebunia lui Aiax după sclipirile din ochii lui[8]. Dar Teucros s-a mulţumit să dea din cap, căci Zeus deja îl prevenise despre moartea fratelui său, şi a plecat împreună cu Tecmesa în căutarea cadavrului.

g. Aiax zăcea într-o baltă de sânge, iar Teucros, când l-a văzut, a

fost cuprins de disperare. Cum putea el, oare, să se întoarcă în Salamina şi să dea ochii cu Telamon, tatăl lui? În timp ce Teucros îşi smulgea părul din cap, Menelaos s-a apropiat cu paşi mari de el şi i-a interzis să îl îngroape pe Aiax, care, spunea el, trebuia lăsat pe seama găilor lacome şi a vulturilor pioşi. Teucros i-a zis să-şi vadă de treaba lui şi, după ce l-a lăsat pe Eurisaces în haine de ascet, cu şuviţe din părul lui, al lui Teucros şi al Tecmesei expuse la vedere, să păzească trupul lui Aiax – peste care Tecmesa pusese mantia ei –, s-a dus furios la Agamemnon. În disputa ce a urmat a intervenit Odiseu, care nu doar că l-a îndemnat pe Agamemnon să îngăduie rituri funerare, ci s-a şi oferit să îl ajute pe Teucros să le săvârşească. Deşi i-a mulţumit lui Odiseu pentru bunăvoinţă, Teucros i-a refuzat ajutorul. În cele din urmă, Agamemnon, la sfatul lui Calhas, a acceptat ca Aiax să fie îngropat la Capul Rhoiteion, într-un coşciug de sinucigaş, în loc să fie ars pe un rug funerar ca şi cum ar fi căzut onorabil în luptă[9].

h. Unii susţin că cearta dintre Aiax şi Odiseu ar fi avut drept cauză deţinerea Paladionului şi că a avut loc abia după căderea Troiei[10]. Alţii neagă că Aiax s-ar fi sinucis şi spun că, întrucât era invulnerabil la fier, troienii l-au ucis cu blocuri de argilă, după ce fuseseră sfătuiţi de un oracol să procedeze astfel. Dar probabil că este vorba despre un alt Aiax[11].

i. Şi, mai târziu, când Odiseu s-a dus pe Câmpiile Asfodelului, Aiax a fost singura umbră care l-a primit cu răceală, respingând scuza că Zeus fusese răspunzător pentru tristul eveniment. Cu abilitatea-i cunoscută, Odiseu îi oferise deja armele lui Ahile fiului său, lui Neoptolem, deşi eolienii stabiliţi mai târziu în Troia spun că le-ar fi pierdut într-un naufragiu în timp ce se îndrepta spre casă, iar Thetis făcuse în aşa fel încât valurile să le depună lângă mormântul lui Aiax din Rhoiteion. În timpul domniei împăratului Hadrian, când nişte valuri înalte au măturat mormântul, s-a văzut că oasele lui erau de o mărime gigantică. Rotulele erau la fel de mari ca discul folosit de băieţii care se antrenau pentru pentatlon; la ordinele împăratului, osemintele i-au fost reînhumate[12].

j. Locuitorii din Salamina povestesc că, după ce Aiax a murit, pe insula lor a apărut o nouă floare: era albă, cu nuanţe roşii, mai mică decât crinul şi, asemenea iacintului, avea gravate pe ea literele *Ai! Ai!* („vai, vai!”). Îndeobşte, se consideră că floarea cea

nouă răsărise din sângele lui Aiax, acolo unde el a căzut, de vreme ce aceste litere pot fi citite şi ca *Aias Aiacides*, „Aiax Eacidul”. În piaţa publică din Salamina se înalţă un templu al lui Aiax, cu o statuie din abanos, şi nu departe de port poate fi văzută stânca pe care a stat Telamon, privind corabia care îi purta fiii spre Aulis[13].

k. Teucros s-a întors în cele din urmă în Salamina, dar Telamon l-a acuzat de fratricid prin imprudenţă, deoarece nu insistase în favoarea lui Aiax când a pretins armele în dispută. Întrucât i se interzisese să acosteze, Teucros şi-a susţinut cauza de pe mare, în timp ce judecătorii îl ascultau de pe ţărm; Telamon însuşi fusese obligat să facă la fel de către tatăl lui, Eac, când a fost acuzat de uciderea lui Focos, fratele său. La fel ca Telamon, care fusese găsit vinovat, şi Teucros a fost surghiunit pe motiv că n-a adus cu el nici osemintele lui Aiax, nici pe Tecmesa şi nici pe Eurisaces, ceea ce-i dovedea neglijenţa. El s-a pornit pe mare spre Cipru, unde, sub ocrotirea lui Apollo şi cu voia regelui Belos Sidonianul, a întemeiat cealaltă Salamina[14].

l. Atenienii îl cinstesc pe Aiax ca pe unul dintre eroii lor eponimi şi insistă că Fileos, fiul lui Eurisaces, atunci când a devenit cetăţean atenian, le-a predat lor suveranitatea asupra Salaminei[15].

*

1. În această poveste, elementul mitologic este redus. Probabil că Aiax fusese înfăţişat pe vreo pictură cipriotă în timp ce lega berbecul de un stâlp; nu pentru că înnebunise, ci pentru că era o formă de sacrificiu introdusă în Cipru din Creta (*39.*2*).

2. Iacintul lui Homer este nemţişorul – *hyacinthos grapta* –, ce are la baza petalelor nişte semne care seamănă cu vechile litere greceşti AI; acesta îi era consacrat şi lui Hiacintos în Creta (*21.*8*).

3. Osemintele lui Aiax reînhumate de Hadrian, ca şi cele ale lui Tezeu (*104.*i*), aparţineau probabil vreunui erou mult mai vechi. Pisistrate a folosit presupusa legătură a lui Aiax cu Atica pentru a revendica suveranitatea asupra Insulei Salamina, deţinută anterior de Megara, şi se spune că şi-ar fi susţinut revendicarea prin inserarea unor versuri false (*163.*1*) în canonul homeric (*Iliada* II.458-559; Aristotel, *Retorica* I.15; Plutarh, *Solon* 10). *Aia* este o formă veche a lui *gaia* („pământ”), iar *aias* („Aiax”) trebuie să fi

însemnat „ţăran”.

4. Uciderea unui om cu blocuri de argilă, şi nu cu săbiile, era un mijloc primitiv de a evita vinovăţia vărsării de sânge; drept urmare, uciderea acestui alt Aiax trebuie să fi fost opera rudelor lui, nu a duşmanului troian.

5. Faptul că Odiseu şi Aiax s-au certat pentru posesia Paladionului este important din punct de vedere istoric; dar Sofocle, dintr-o neglijenţă, l-a confundat pe Marele Aiax cu Aiax cel Mic (*168.*4*).

1. Homer, *Odiseea* XI.543 şi urm.; *Argument* la *Aiax* de Sofocle.
2. Hyginus, *Fabula* 107.
3. Pindar, *Ode nemeene* VIII.26 şi urm.; Ovidiu, *Metamorfoze* XII.620 şi urm.; Apollodor, *Epitome* V.6; Scolie la *Odiseea* lui Homer XI.547.
4. Leshes, *Mica Iliadă*, citată în scolia la *Cavalerii* de Aristofan 1056.
5. Homer, *Odiseea* XI.559-60.
6. Sofocle, *Aiax*, cu *Argument*; Zenobius, *Proverbia* I.43.
7. Sofocle, *Aiax*; Eschil, citat de scolia la *Aiax* 833 şi *Iliada* XXIII.821; Arctinos din Milet, *Etiopida*, citat de scolia la *Ode isthmianice* de Pindar III.53.
8. Arctinos din Milet, *Iliupersis*, citat în Eustathios despre *Iliada* lui Homer XIII.515.
9. Apollodor, *Epitome* V.7; Filostrat, *Heroikos* XIII.7.
10. Dictis din Creta V.14-15.
11. *Argument* la *Aiax* de Sofocle.
12. Homer, *Odiseea* XI.543 şi urm.; Pausanias I.35.3; Filostrat, *Heroikos* I.2.
13. Pausanias I.35.2-3; Ovidiu, *Metamorfoze* XIII.382 şi urm.
14. Pausanias I.28.12 şi VIII.15.3; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.619; Pindar, *Ode nemeene* IV.60; Eschil, *Perşii* I.35.2 şi 5.2.
15. Herodot VI.35; Pausanias I.35.2; Plutarh, *Solon* XI.

166. Oracolele din Troia

a. Ahile era mort, grecii începuseră să dispere, iar Calhas profeţea acum că Troia nu putea fi cucerită decât cu ajutorul arcului şi al săgeţilor lui Heracle. Prin urmare, Odiseu şi Diomede au fost împuterniciţi să meargă în Lemnos şi să le aducă de la Filoctet, posesorul lor de atunci[1].

b. Unii spun că păstorul regelui Actor, Fimacos, fiu al lui Dolofion, îl adăpostise pe Filoctet în ultimii zece ani şi îi oblojise rana infectată. Alţii consemnează faptul că o parte din trupele melibeene ale lui Filoctet s-au stabilit cu el în Lemnos; şi că Asclepios îl şi vindecase deja, cu pământ din Lemnos, înainte ca delegaţia să sosească; sau că Pilios ori Pelios, un fiu al lui Hefaistos, a fost cel care l-a vindecat. Se spune că Filoctet cucerise apoi câteva insule mici din largul coastei troiene pentru regele Euneos, luându-le de la carieni – motiv pentru care Euneos i-a mulţumit dându-i districtul Acesa din Lemnos[2]. Explicaţia este că, în acest mod, Odiseu şi Diomede nu au mai trebuit să îl ademenească pe Filoctet, propunându-i tratamente medicale; el a venit de bunăvoie, cu arcul şi săgeţile lui, ca să câştige războiul în numele lor şi gloria pentru el însuşi. Iar potrivit unei alte relatări, el murise de mult din cauza rănii când delegaţia a sosit, iar ei doar i-au convins pe moştenitorii lui să le împrumute arcul[3].

c. Însă adevărul este că Filoctet a rămas în Lemnos, suferind cumplit, până când Odiseu l-a păcălit să îi dea arcul şi săgeţile; dar Diomede (şi nu Neoptolem, cum spun unii în mod greşit) a refuzat să se lase implicat în acest furt şi l-a sfătuit pe Filoctet să solicite înapoierea bunurilor sale. Atunci, a intervenit zeul Heracle. „Du-te cu ei la Troia, Filoctet”, i-a zis, „iar eu voi trimite acolo un asclepid să te vindece; căci Troia trebuie să cadă a doua oară în faţa săgeţilor mele. Vei fi ales cel mai viteaz luptător dintre greci! Îl vei

ucide pe Paris, vei lua parte la jefuirea Troiei şi vei trimite acasă nenumărate prăzi, păstrând cel mai nobil trofeu pentru Peas, tatăl tău. Dar nu uita: nu vei putea să cucereşti Troia fără Neoptolem, fiul lui Ahile, şi nici el nu va putea s-o facă fără tine"[4].

d. Filoctet s-a supus, iar la sosirea lui în tabăra grecească s-a îmbăiat cu apă proaspătă şi a fost dus să doarmă în templul lui Apollo. Iar în timp ce dormea, chirurgul Mahaon a tăiat carnea putrezită de pe rana lui, a turnat peste ea vin şi a aplicat plante tămăduitoare şi serpentinit. Dar unii spun că fratele lui Mahaon, medicul Podalirios, a fost cel care s-a ocupat de acest caz[5].

e. Odată repus pe picioare, Filoctet l-a provocat pe Paris la o luptă cu arcul. Prima săgeată pe care a tras-o şi-a ratat ţinta, a doua a străpuns mâna cu care Paris ţinea arcul, a treia l-a orbit de ochiul drept, iar a patra l-a nimerit în gleznă, rănindu-l de moarte. În pofida încercării lui Menelaos de a-l răpune definitiv, Paris a izbutit să părăsească şchiopătând câmpul de luptă şi să se refugieze în Troia. În noaptea aceea, troienii l-au dus pe Muntele Ida, unde el a rugat-o pe fosta amantă, nimfa Oenone, să îl vindece; dar ea, din duşmănia îndârjită ce i-o purta Elenei, a clătinat din cap fără milă, iar Paris a fost dus înapoi să moară. Totuşi, Oenone s-a înduplecat curând şi a plecat în grabă spre Troia cu coşul ei cu leacuri, dar l-a găsit deja mort. Frântă de durere, ea s-a aruncat de pe ziduri, s-a spânzurat ori şi-a aflat moartea pe rugul lui funerar – nimeni nu îşi aminteşte precis. Unii o scuză pe Oenone, spunând că poate l-ar fi vindecat pe Paris mai curând, dacă nu ar fi împiedicat-o tatăl ei; a fost obligată să aştepte până ce a ieşit el din casă înainte să aducă buruienile de leac, dar s-a dovedit că era prea târziu[6].

f. S-a întâmplat atunci ca Helenos şi Deifobos să se certe pentru mâna Elenei, iar Priam a susţinut pretenţiile lui Deifobos, pe motiv că era mai dârz; dar, deşi căsătoria ei cu Paris fusese pusă la cale de zei, Elena nu putea uita că încă mai era regina Spartei şi soţia lui Menelaos. Într-o noapte, o santinelă a surprins-o în timp ce lega o frânghie de metereze, încercând să fugă. A fost dusă în faţa lui Deifobos, care s-a căsătorit cu ea cu forţa – spre sila celorlalţi troieni. Helenos a părăsit numaidecât oraşul şi s-a dus să trăiască cu Arisba pe pantele Muntelui Ida[7].

g. Auzind de la Calhas că doar Helenos cunoştea oracolele

secrete care protejau Troia, Agamemnon l-a trimis pe Odiseu să îi aţină calea şi să-l aducă în tabăra grecească. S-a întâmplat ca Helenos să fie oaspetele lui Chrises în templul lui Apollo Timbreos, atunci când Odiseu a venit să-l caute, iar el s-a dovedit a fi îndeajuns de dispus să dezvăluie oracolele, cu condiţia să i se ofere un cămin într-un ţinut îndepărtat, unde să se simtă în siguranţă. Dezertase din Troia, a spus, nu de teama morţii, ci pentru că nici el, nici Enea nu au putut trece cu vederea sacrilegiul comis prin uciderea lui Ahile de către Paris chiar în acel templu, sacrilegiu pentru care nici o despăgubire nu-i fusese oferită lui Apollo[8].

h. „Fie. Nu ascunde nimic, iar eu îţi voi garanta viaţa şi siguranţa", a spus Odiseu.

„Oracolele sunt scurte şi clare", a răspuns Helenos. „Troia va cădea în vara aceasta, dacă un anumit os al lui Pelops va fi adus în tabăra voastră, dacă Neoptolem va intra pe câmpul de luptă şi dacă Paladionul Atenei va fi furat din citadelă – deoarece zidurile nu pot fi străpunse câtă vreme el rămâne acolo."[9]

Agamemnon a trimis de îndată pe cineva în Pisa după omoplatul lui Pelops. Între timp, Odiseu, Phoenix şi Diomede au navigat în Scyros, unde l-au convins pe Licomed să îl lase pe Neoptolem să vină la Troia – unii spun că el avea doar doisprezece ani pe atunci. La sosire, în faţa lui Neoptolem s-a ivit umbra lui Ahile, iar el s-a distins curând atât în consiliu, cât şi la război, încât Odiseu i-a cedat bucuros armele lui Ahile[10].

i. Euripilos, fiul lui Telefos, a adus drept întăriri troienilor o armată de misieni, iar Priam, care îi oferise mamei lui, Astiohe, o viţă-de-vie de aur dacă el venea, l-a logodit cu Casandra. Euripilos s-a dovedit a fi un luptător dârz şi l-a ucis pe chirurgul Mahaon, acesta fiind motivul pentru care în sanctuarul lui Asclepios din Pergam, unde fiecare slujbă începe cu un imn ce îl celebrează pe Telefos, numele fiului său, Euripilos, nu poate fi rostit nicicând. Nestor i-a dus lui Pilos osemintele lui Mahaon, cu care sunt vindecaţi bolnavii în sanctuarul din Gerania; statuia lui de bronz cu ghirlande de flori domină locul sacru numit „Trandafirul". În ceea ce îl priveşte pe Euripilos, el a fost ucis de Neoptolem[11].

j. Cu puţin timp înainte de căderea Troiei, disensiunile dintre fiii lui Priam au devenit atât de aprige, încât el l-a împuternicit pe Antenor să negocieze pacea cu Agamemnon. Când a sosit în tabăra

grecească, Antenor a acceptat, din ură faţă de Deifobos, să trădeze Paladionul şi oraşul, astfel încât acesta să cadă în mâinile lui Odiseu; preţul cerut a fost funcţia de rege şi jumătate din tezaurul lui Priam. El i-a spus lui Agamemnon că putea conta şi pe ajutorul lui Enea[12].

k. Împreună, ei au ticluit un plan pentru a cărui îndeplinire Odiseu i-a cerut lui Diomede să îl biciuiască fără milă; apoi, însângerat, murdar şi îmbrăcat în zdrenţe, a reuşit să se facă primit în Troia ca sclav fugit. Doar Elena şi-a dat seama cine era cu adevărat, dar când l-a întrebat în secret, el i-a răspuns evaziv. Totuşi, nu a putut refuza invitaţia de a merge la ea acasă, unde a fost îmbăiat, uns şi îmbrăcat în haine de om liber; după ce identitatea i-a fost astfel stabilită dincolo de orice îndoială, Elena a jurat solemn că nu avea să-l trădeze troienilor – până atunci ea nu i se confesase decât lui Hecabe – dacă el îi va dezvălui toate detaliile planului său. Elena i-a explicat că acum era ţinută ostatică în Troia şi că dorea din tot sufletul să meargă acasă. Chiar în acel moment a intrat Hecabe. De teamă, Odiseu s-a aruncat imediat la picioarele ei şi a implorat-o plângând să nu îl denunţe. În mod surprinzător, ea a consimţit. Atunci, Orfeu s-a întors în mare grabă, îndrumat de Hecabe, şi a ajuns la prietenii lui viu şi nevătămat, cu o recoltă de informaţii; ba chiar a pretins că a ucis câţiva troieni care nu voiseră să-i deschidă poarta[13].

l. Unii spun că Odiseu a furat cu acel prilej Paladionul de unul singur. Alţii spun că el şi cu Diomede, ca favoriţi ai Atenei, au fost aleşi să o facă şi că au urcat spre citadelă printr-un canal îngust şi noroios, au ucis gardienii adormiţi şi au luat împreună statuia, pe care preoteasa Teano, soţia lui Antenor, le-a predat-o de bunăvoie[14]. Însă relatarea îndeobşte admisă spune că Diomede a escaladat zidul urcându-se pe umerii lui Odiseu, deoarece scara era prea scurtă, şi a intrat în Troia singur. Când a ieşit cu Paladionul în braţe, cei doi au pornit spre tabără, unul lângă altul, în lumina lunii pline; dar Odiseu voia ca toată gloria să fie doar a lui. A rămas în urma lui Diomede, de ai cărui umeri statuia era legată cu curele, şi l-ar fi ucis dacă acesta nu ar fi întrezărit umbra sabiei lui, întrucât luna încă nu se înălţase mult pe cer. Diomede s-a întors, a scos şi el sabia şi, după ce l-a dezarmat şi i-a legat mâinile, l-a dus pe Odiseu la corăbii lovindu-l încontinuu cu

picioarele. De aici expresia „constrângerea lui Diomede”, aplicată adesea celor ale căror acţiuni sunt impuse[15].

m. Romanii pretind că Odiseu şi Diomede au luat o simplă reproducere a Paladionului, care era expusă public, şi că, la căderea Troiei, Enea a salvat statuia adevărată, scoţând-o în taină din oraş împreună cu celelalte obiecte sacre, şi a dus-o nevătămată în Italia[16].

*

1. Toate acestea sunt doar teatru sau ficţiuni neîntemeiate, în afară de furtul Paladionului, a refuzului misterios al lui Hecabe de a-l trăda pe Odiseu (*168.*5*) şi a morţii lui Paris din cauza rănii la gleznă (*92.*10*; 126.*3* şi 164.*j*). Probabil că omoplatul lui Pelops era din os de marsuin (*108.*5*). Povestea potrivit căreia Filoctet a murit otrăvit din cauza săgeţilor lui Heracle înmuiate în sângele Hidrei pare să fie cea mai veche (*161.*l*).

2. Pausanias relatează (V.13.3-5): „Atunci când grecii s-au întors din Troia, corabia care ducea omoplatul lui Pelops s-a scufundat în largul Eubeei, din pricina unei furtuni. Mulţi ani după aceea, un pescar din Eretria, pe nume Damarmenos («îmblânzitorul pânzelor»), a scos cu năvodul un os care era de o mărime atât de uluitoare, încât l-a ascuns în nisip şi s-a dus să întrebe Oracolul din Delfi al cui os era şi ce trebuia făcut cu el. Apollo aranjase astfel încât o solie eleană să sosească în aceeaşi zi şi să ceară un remediu pentru ciumă. Pythia le-a răspuns eleenilor: «Recuperaţi omoplatul lui Pelops», iar lui Damarmenos i-a spus: «Dă-le osul tău solilor». Eleenii l-au răsplătit bine, făcând ca familia lui să fie păzitoarea ereditară a osului. Când am vizitat Elida, el nu mai putea fi văzut: fără îndoială, vârsta şi acţiunea apei de mare în care zăcuse atât de mult timp îl distruseseră de tot”.

1. Apollodor, *Epitome* V.8; Tzetzes, *Despre Licofron* 911; Sofocle, *Filoctet* I şi urm.
2. Hyginus, *Fabula* 102; Eustathios despre Homer p. 330; Ptolemeu Hefestion VI, citat de Photios p. 490; Filostrat, *Heroikos* 5.
3. Ptolemeu Hefestion V, citat de Photios p. 486; Pausanias I.22.6.
4. Apollodor, *loc. cit.*; Filostrat, *loc. cit.* şi *Filoctet* 915 şi urm. şi 1409 şi

urm.

5. Orfeu şi Dionysos, citaţi de Tzetzes, *Despre Licofron* 911; Apollodor, *loc. cit*.

6. Tzetzes, *Despre Licofron* 61-2; 64 şi 911; Leshes, *Mica Iliadă*; Apollodor, III.12.6.

7. Apollodor, *Epitome* V.9; Tzetzes, *Despre Licofron* 143 şi 168; Euripide, *Troienele* 955-60; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.166.

8. Apollodor, *Epitome* V.9-10; Sofocle, *Filoctet* 606; Orfeu, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 911; Dictis din Creta IV.18.

9. Sofocle, *Filoctet* 1337-42; Apollodor, *loc. cit.*; Tzetzes, *loc. cit.*

10. Apollodor, *Epitome* V.11; Pausanias V.13.3; Homer, *Odiseea* XI.506 şi urm.; Filostrat, *Eikones* 2; Quintus din Smirna, *Posthomerica* VI.57-113 şi VII.169-430; Rawlinson, *Excidium Troiae*; Leshes, *loc. cit.*

11. Scolie la *Odiseea* lui Homer XI.520; Dictis din Creta IV.14; *Mica Iliadă*, citată de Pausanias III.26.7; Apollodor, *Epitome* V.12.

12. Dictis din Creta VI.22 şi V.8.

13. Euripide, *Hecuba* 239-50; Homer, *Odiseea* IV.242 şi urm.; Leshes, *loc. cit.*

14. Apollodor, *Epitome* V.13; Sofocle, *Fragmente* 367; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.166; Scolie la *Iliada* lui Homer VI.311; Suidas *s.v.* Palladium; Johannes Malalas, *Chronographica* V, p. 109, ed. Dindorf; Dictis din Creta V.5 şi 8.

15. Conon, *Narrationes* 34; Servius, *loc. cit.*

16. Dionysios din Halicarnas I.68 şi urm.; Ovidiu, *Fastele* VI.434.

167. Calul de lemn

a. Atena l-a inspirat acum pe Prilis, fiul lui Hermes, să sugereze că trebuia să se pătrundă în Troia cu ajutorul unui cal de lemn, iar Epeios, fiul lui Panopeu, un focian din Parnas, s-a oferit să construiască el unul, sub supravegherea Atenei. După aceea, desigur că Odiseu a revendicat întregul merit pentru această stratagemă[1].

b. Epeios adusese în Troia treizeci de vase din Ciclade. El era un sacagiu care căra apă în casa lui Atreu, după cum se vede de pe friza templului lui Apollo din Carthea, şi, chiar dacă era un boxer abil şi un meşteşugar desăvârşit, se născuse laş, drept pedeapsă pentru faptul că tatăl lui îşi încălcase cuvântul – Panopeu jurase strâmb, în numele Atenei, să nu îşi însuşească nimic din captura din Tafios câştigată de Amfitrion. Laşitatea lui Epeios a devenit de atunci proverbială[2].

c. Epeios a construit un cal enorm din scânduri de brad, scobit în interior, cu o trapă plasată pe una din părţile laterale şi cu litere mari pe cealaltă parte care i-l consacrau Atenei: „Aşteptând cu recunoştinţă să se întoarcă teferi la casele lor, grecii dedică această ofrandă Zeiţei”[3]. Odiseu i-a convins pe cei mai bravi dintre greci să urce pe o scară de frânghie, echipaţi complet, şi să intre prin trapă în burta calului. Numărul lor diferă între douăzeci şi trei, treizeci sau mai mulţi, cincizeci şi, în mod absurd, trei mii. Printre ei erau şi Menelaos, Odiseu, Diomede, Stenelos, Acamas, Toas şi Neoptolem. Convins, ameninţat şi cumpărat, Epeios s-a alăturat şi el grupului. A urcat cel din urmă, a tras scara după el şi, de vreme ce doar el ştia cum să manevreze trapa, s-a aşezat lângă încuietoare[4].

d. La căderea nopţii, grecii rămaşi sub comanda lui Agamemnon au urmat instrucţiunile lui Odiseu, anume să îşi

incendieze tabăra, să pornească pe mare şi să aştepte în largul Tenedosului şi al Insulelor Calidne până în seara următoare. Doar vărul bun al lui Odiseu, Sinon, nepot al lui Autolicos, a rămas în urmă ca să aprindă un foc, semnal al întoarcerii lor[5].

e. La ivirea zorilor, iscoadele troiene au raportat că tabăra era scrum şi că grecii plecaseră, lăsând un cal imens pe ţărm. Priam şi mai mulţi dintre fiii lui s-au dus să îl vadă şi, în timp ce se holbau uimiţi, Timetes a fost primul care a rupt tăcerea. „De vreme ce e un dar pentru Atena”, a spus el, „propun să îl ducem în Troia şi să îl ridicăm până la citadela ei”. „Nu, nu!”, a strigat Capis. „Atena i-a favorizat pe greci prea mult timp; trebuie fie să-l ardem pe loc, fie să-l spargem, să vedem ce e în burta lui.” Dar Priam a declarat: „Timetes are dreptate. Îl vom duce înăuntru pe buşteni. Nimeni nu trebuie să profaneze proprietatea Atenei”. Calul s-a dovedit a fi prea lat ca să poată încăpea pe poartă. Chiar şi după ce zidul a fost spart, s-a înţepenit de patru ori. Troienii l-au ridicat apoi, cu eforturi imense, până la citadelă, dar cel puţin au avut precauţia să repare spărtura din zid în urma lor. Apoi a avut loc o nouă dispută aprinsă atunci când Casandra a anunţat că în cal erau oameni înarmaţi, fiind susţinută de clarvăzătorul Laocoon, fiul lui Antenor, pe care unii îl numesc în mod greşit frate al lui Anhise. „Neghiobilor, nu vă încredeţi într-un grec nici dacă vă aduce daruri!”, a strigat el aruncându-şi lancea care s-a înfipt vibrând în coasta calului şi a făcut ca armele dinăuntru să zăngăne. S-au auzit strigăte şi aclamări: „Daţi-i foc! Zvârliţi-l peste ziduri!” – dar susţinătorii lui Priam s-au rugat: „Lăsaţi-l în pace”[6].

f. Disputa a fost întreruptă de sosirea lui Sinon, pe care doi soldaţi troieni îl aduceau în lanţuri. Interogat, el a spus că Odiseu încerca de mult să-l ucidă, deoarece ştia secretul omorârii lui Palamede. Grecii, a continuat el, erau foarte sătui de război şi ar fi plecat spre casă cu luni în urmă, dar vremea rea neîntreruptă îi împiedicase. Apollo îi sfătuise să îmbuneze vânturile cu sânge, ca atunci când fuseseră reţinuţi în Aulis. „Iar atunci”, a continuat Sinon, „Odiseu l-a adus pe Calhas în faţă şi l-a întrebat numele victimei. Calhas nu a vrut să dea un răspuns imediat şi s-a retras timp de zece zile, iar la sfârşitul acestei perioade, fără îndoială cumpărat de Odiseu, a intrat în cortul Consiliului şi a arătat spre mine. Toţi cei de faţă au salutat acest verdict, fiecare fiind uşurat

că nu fusese ales ţap ispăşitor, iar eu am fost înlănţuit; dar s-a stârnit un vânt favorabil, tovarăşii mei şi-au lansat în grabă vasele la apă şi, în această confuzie, am reuşit să fug”.

g. Astfel, Priam a fost păcălit să îl accepte pe Sinon ca suplicant fugar şi i-a scos lanţurile. „Acum vorbeşte-ne despre cal”, a spus el cu bunătate. Sinon a explicat că grecii pierduseră sprijinul Atenei, de care depindeau, atunci când Odiseu şi Diomede furaseră Paladionul din templu. Imediat ce îl aduseseră în tabără, statuia fusese învăluită de trei ori în flăcări, iar membrele ei transpiraseră, dovadă a mâniei zeiţei. Atunci Calhas l-a sfătuit pe Agamemnon să plece spre casă şi să adune o nouă expediţie în Grecia, sub auspicii mai bune, lăsând calul ca dar de împăciuire pentru Atena. „De ce l-au făcut atât de mare?”, a întrebat Priam. Bine pregătit de Odiseu, Sinon a răspuns: „Ca să vă împiedice să îl duceţi în oraş. Calhas a prezis că, dacă veţi dispreţui această imagine sacră, Atena vă va distruge, dar odată ce calul intră în Troia, veţi avea puterea să conduceţi toate forţele din Asia, să invadaţi Grecia şi să cuceriţi cetatea Micene”[7].

h. „Acestea sunt minciuni”, a strigat Laocoon, „şi par să fi fost inventate de Odiseu. Nu îl crede, Priam!”. Apoi a adăugat: „Rogu-te, stăpâne, îngăduie-mi să îi sacrific un taur lui Poseidon. Sper ca atunci când mă voi întoarce, din acest cal să fi rămas doar cenuşa”. Trebuie spus că, după ce îl lapidaseră pe preotul lui Poseidon cu nouă ani în urmă, troienii deciseseră să nu îl înlocuiască decât atunci când războiul părea să ia sfârşit. Ei l-au ales pe Laocoon prin tragere la sorţi să îl îmbuneze pe Poseidon. El era deja preotul lui Apollo Timbareos, pe care îl înfuriase căsătorindu-se şi zămislind copii, în ciuda unui jurământ de castitate şi, mai rău, împreunându-se cu soţia lui, Antiope, în văzul statuii zeului[8].

i. Laocoon s-a retras ca să aleagă o victimă şi să pregătească altarul, dar, ca avertisment al sfârşitului apropiat al Troiei, Apollo a trimis doi şerpi-de-mare enormi, pe nume Porces şi Caribea, sau Curisia şi Peribeea, care au plecat spre Troia dinspre Tenedos şi Insulele Calidne[9].

Aceştia s-au năpustit pe ţărm, s-au încolăcit în jurul membrelor fiilor gemeni ai lui Laocoon, Antifas şi Timbreos, pe care unii îl numesc Melantos, şi i-au omorât, zdrobindu-i. Laocoon a sărit în ajutorul lor, dar a murit şi el în acelaşi chin cumplit. Şerpii s-au

strecurat apoi în citadelă şi, în timp ce unul se înfăşura în jurul picioarelor Atenei, celălalt s-a adăpostit în spatele aegisului ei. Însă unii spun că doar unul dintre fiii lui Laocoon a fost ucis şi că a murit în templul lui Apollo Timbreos, nu lângă altarul lui Poseidon, iar alţii că şi Laocoon ar fi scăpat de moarte[10].

j. Această prevestire i-a convins pe troieni că Sinon rostise adevărul. Priam a greşit crezând că Laocoon fusese pedepsit fiindcă aruncase cu lancea în cal, şi nu pentru că îl ofensase pe Apollo. El a dedicat de îndată calul Atenei şi, chiar dacă adepţii lui Enea s-au retras alarmaţi în locuinţele lor de pe Muntele Ida, aproape toţi troienii lui Priam au început să celebreze victoria prin ospeţe şi petreceri. Femeile au cules flori de pe malurile râului, au împodobit coama calului cu ghirlande şi i-au aşternut un covor de trandafiri în jurul copitelor[11].

k. Între timp, în burta calului, grecii tremurau de spaimă, iar Epeios plângea în tăcere, înnebunit de frică. Doar Neoptolem nu părea să aibă vreo emoţie, nici măcar atunci când vârful lăncii lui Laocoon a trecut prin scânduri, pe lângă capul lui. Îi tot făcea semne din cap lui Odiseu să dea ordin de atac – căci Odiseu era la comandă – şi, cu un aer ameninţător, strângea în pumni lancea şi mânerul sabiei. Dar Odiseu nu era de acord. Seara, Elena a ieşit din palat pentru o plimbare şi a dat ocol calului de trei ori, bătându-l cu palma pe coaste, şi, ca şi cum ar fi vrut să-l distreze pe Deifobos, care o însoţea, i-a tachinat pe grecii ascunşi înăuntru imitând pe rând vocea soţiilor lor. Menelaos şi Diomede, stând ghemuiţi în mijlocul calului, lângă Odiseu, au fost tentaţi să sară afară când s-au auzit strigaţi pe nume, dar Odiseu i-a oprit; şi, văzând că Antielos era pe punctul să răspundă, i-a pus mâna la gură şi, zic unii, l-a strangulat[12].

l. În noaptea aceea, epuizaţi de serbări şi chefuri, troienii au adormit adânc şi nici măcar lătratul vreunui câine nu se mai auzea în liniştea nopţii. Dar Elena era trează, iar sus, în camera ei, ardea o lumină rotundă şi albă, acesta fiind semnalul pentru greci. La miezul nopţii, cu puţin înainte de răsăritul lunii pline – a şaptea din acel an –, Sinon a ieşit pe furiş din oraş ca să aprindă un foc pe mormântul lui Ahile, iar Antenor a fluturat o torţă[13].

Agamemnon a răspuns la aceste semnale aprinzând aşchii de pin într-un fanar de pe puntea navei sale, care acum se legăna la

câteva bătăi de săgeată de mal, şi întreaga flotă a tras la ţărm. Prudent, Antenor s-a apropiat de cal şi a raportat în şoaptă că totul decurgea bine, iar Odiseu i-a dat ordin lui Epeios să deschidă trapa14.

m. Ehion, fiul lui Porteu, a sărit primul afară, a căzut şi şi-a frânt gâtul; ceilalţi au coborât pe scara de frânghie a lui Epeios. Unii au fugit să deschidă poarta celor care debarcaseră, alţii au doborât santinelele pe jumătate adormite care păzeau citadela şi palatul; dar Menelaos nu se putea gândi decât la Elena şi a alergat direct spre casa ei15.

*

1. Comentatorii clasici ai lui Homer au fost nemulţumiţi de povestea calului de lemn. Ei sugerau, în fel şi chip, că grecii folosiseră o maşinărie asemănătoare unui cal pentru a dărâma zidul (Pausanias I.23.10), că Antenor îi primise pe greci în Troia printr-o intrare secretă pe care era pictat un cal, că semnul unui cal fusese folosit pentru a-i deosebi pe greci de inamicii lor în întuneric şi învălmăşeală, că, după ce Troia fusese trădată, oracolele interziseseră jefuirea oricărei case care purta semnul unui cal – de aceea casa lui Antenor şi ale altora au fost cruţate –, că Troia a căzut în urma unei acţiuni de cavalerie sau că, după ce şi-au ars tabăra, grecii s-au ascuns sub Muntele Hipios („al calului").

2. Este foarte posibil ca Troia să fi fost asaltată cu ajutorul unui turn de lemn cu roţi, căptuşit cu piei ude de cai ca mijloc de protecţie împotriva săgeţilor aprinse şi împins spre acea parte a fortificaţiilor despre care se ştia că e slăbită – faţada de vest construită de Eac (*158.*8*). Dar toate acestea nu pot explica legenda conform căreia conducătorii troieni erau ascunşi în „burta" calului. Poate că homerizii au inventat povestea ca să explice o imagine cu un înţeles pierdut ce înfăţişa un oraş cu ziduri, o regină, o întrunire solemnă şi un rege sacru în timp ce renăştea cu capul înainte dintr-o iapă, care era animalul sacru atât al troienilor (*48.*3*), cât şi al eacizilor (*81.*4*). Este posibil ca în această ceremonie să fi fost folosită o iapă de lemn construită din brad, copacul naşterii (*78.*1*), aşa cum o vacă de lemn a facilitat căsătoria

sacră dintre Minos şi Pasifae (*88.*e*). Lupta dintre Odiseu şi Antielos putea fi dedusă dintr-o imagine înfăţişând doi fraţi gemeni care se ceartă în pântecele mamei lor (*73.*2*)?

3. Povestea fiului sau fiilor lui Laocoon o aminteşte pe cea a celor doi şerpi strangulaţi de Heracle (*119.*2*). Potrivit unor versiuni, ei au murit pe altarul lui Apollo, iar Laocoon a scăpat nevătămat, asemenea lui Amfitrion. De fapt, şerpii trebuie să fi curăţat doar urechile băieţilor, ca să le dea puteri profetice. „Antifas" pare să însemne „profet" – „cel care vorbeşte în locul" zeului.

4. La nivel divin, acest război a fost dus între Afrodita, Zeiţa troiană a Mării, şi Zeul grec al Mării, Poseidon (*169.*1*) – de aici suprimarea de către Priam a preoţilor lui Poseidon.

5. Statuile care transpiră au fost mereu un fenomen recurent începând cu căderea Troiei; mai târziu, zeii romani au adoptat acest semnal de avertizare, ca şi sfinţii catolici care le-au luat locul.

6. Într-o saga timpurie, reputaţia lui Epeios în privinţa curajului era de aşa natură încât numele lui era aplicat ironic fanfaronilor; iar de la fanfaroni la lăudăroşi, nu mai e decât un pas (*89.*10*).

1. Hyginus, *Fabula* 108; Tzetzes, *Despre Licofron* 219 şi urm.; Apollodor, *Epitome* V.14.
2. Euripide, *Troienele* 10; Dictis din Creta I.17; Stesihor, citat de Eustathios despre Homer p. 1323; Athenaios X p. 457; Homer, *Iliada* XXIII.665; Tzetzes, *Despre Licofron* 930; Hesychios *s.v.* Epeios.
3. Homer, *Odiseea* VIII.493; Apollodor, *Epitome* V.14-15.
4. Tzetzes, *loc. cit.* şi *Posthomerica* 641-50; Quintus din Smirna, *Posthomerica* XII.314-35; Apollodor, *Epitome* V.14; *Mica Iliadă*, citată de Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.*
5. Apollodor, *Epitome* V.14-15; Tzetzes, *Despre Licofron* 344.
6. Vergiliu, *Eneida* II.13-249; Leshes, *Mica Iliadă*; Tzetzes, *Despre Licofron* 347; Apollodor, *Epitome* V.16-17; Hyginus, *Fabula* 135.
7. Vergiliu, *loc. cit.*
8. Euphorion, citat în Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.201; Hyginus, *loc. cit.*; Vergiliu, *loc. cit.*
9. Apollodor, *Epitome* V.18; Hyginus, *loc. cit.*; Tzetzes, *loc. cit.*; Lysimachos, citat în Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.211.
10. Thessandrus, citat în Servius despre *Eneida* lui Vergiliu, *loc. cit.*; Hyginus, *loc. cit.*; Quintus din Smirna, *Posthomerica* XII.444-97;

Arctinos din Milet, *Iliupersis*; Tzetzes, *loc. cit.*; Vergiliu, *loc. cit.*

11. Homer, *Odiseea* VIII.504 şi urm.; Apollodor, *Epitome* V.16-17; Arctinos din Milet, *Iliupersis*; Leshes, *loc. cit.*; Trifiodoros, *Jefuirea Troiei* 316 şi urm. şi 340-5.

12. Homer, *Odiseea* XI.523-32 şi IV.271-89; Trifiodoros, *Jefuirea Troiei* 463-90.

13. Trifiodoros, *Jefuirea Troiei* 487-521; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.255; Leshes, *loc. cit.*, citat de Tzetzes, *Despre Licofron* 344; Apollodor, *Epitome* V.19.

14. Vergiliu, *Eneida* II.256 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 108; Apollodor, *Epitome* V.20; Tzetzes, *Despre Licofron* 340.

15. Apollodor, *loc. cit.*

168. Jefuirea Troiei

a. Se pare că Odiseu le promisese lui Hecabe şi Elenei că toţi cei care nu opuneau rezistenţă vor fi cruţaţi. Or, grecii au invadat pe tăcute străzile luminate de lună, intrând în casele nepăzite şi tăind gâturile troienilor care dormeau. Hecabe şi fiicele ei s-au refugiat sub un dafin bătrân din altarul înălţat lui Zeus în curtea regală şi l-au oprit pe Priam să se avânte în toiul luptei. „Rămâi printre noi, stăpâne”, l-a rugat Hecabe, „în acest loc sigur. Eşti prea bătrân şi prea slăbit ca să lupţi”. Priam a făcut cum i se ceruse, bombănind nemulţumit, până când fiul lui, Polites, a trecut în fugă pe acolo, urmărit îndeaproape de greci, şi a căzut străpuns sub privirile lui[1]. Priam l-a blestemat pe Neoptolem, cel care îi dăduse lovitura de moarte, şi a aruncat spre el o lance care a lovit în gol; apoi a fost smuls cu brutalitate de pe treptele altarului, înroşit acum de sângele lui Polites, fiind masacrat pe pragul propriului palat. Dar Neoptolem şi-a amintit datoria lui filială şi i-a târât cadavrul pe mormântul lui Ahile de pe promontoriul din Sigeion, unde l-a lăsat să putrezească, decapitat şi neîngropat[2].

b. Între timp, Odiseu şi Menelaos se îndreptaseră spre casa lui Deifobos, iar acolo s-au angajat în cea mai sângeroasă dintre toate luptele lor, din care au ieşit victorioşi doar cu ajutorul Atenei. Care anume dintre ei doi l-a ucis de Deifobos este un subiect neclar. Unii spun că Elena însăşi i-a înfipt pumnalul în spate şi că acest fapt, precum şi priveliştea sânilor ei goi, a slăbit atât de tare hotărârea lui Menelaos – care jurase că „Elena trebuie să moară!” –, încât şi-a lăsat sabia la o parte şi a condus-o în siguranţă la corăbii. Cadavrul lui Deifobos a fost mutilat atroce, dar Enea i-a ridicat mai târziu un monument la Capul Rhoiteion[3].

Odiseu l-a văzut pe Glaucos, unul dintre fiii lui Antenor, cum fuge pe o stradă cu un grup de greci pe urmele lui. A intervenit şi l-

a salvat în acelaşi timp şi pe Helicaon, fratele lui Glaucos, care fusese grav rănit. Apoi Menelaos a atârnat o piele de leopard peste uşa casei lui Antenor, ca semn că trebuia cruţat[4]. Lui Antenor, soţiei lui Teano şi celor patru fii ai lor li s-a îngăduit să plece liberi, luându-şi toate bunurile cu ei; câteva zile mai târziu, ei au plecat cu corabia lui Menelaos şi s-au stabilit mai întâi în Cirene, apoi în Tracia şi, în cele din urmă, în Henetica, la Marea Adriatică[5]. Henetica a fost numită astfel deoarece Antenor a preluat comanda unui număr de refugiaţi veniţi din oraşul Enete, din Paflagonia, al cărui rege, Pilemenes, căzuse la Troia, şi i-a condus într-un război victorios contra euganilor din câmpia italiană din nord. Portul şi districtul unde ei au debarcat a fost redenumit „Noua Troie”, iar ei sunt cunoscuţi de atunci sub numele de veneţieni. Despre Antenor se mai spune că ar fi întemeiat şi oraşul Padova[6].

c. Potrivit romanilor, singura altă familie troiană cruţată de greci a fost cea a lui Enea, care, ca şi Antenor, susţinuse în ultima perioadă predarea Elenei şi încheierea unei păci drepte; Agamemnon îl văzuse când îl purta pe umeri pe venerabilul Anhise, ducându-l către Poarta Dardaniană, fără să privească în jur, aşa că a dat ordin ca un fiu atât de pios să nu fie maltratat. Dar unii spun că Enea nu era în Frigia atunci când oraşul a căzut[7]. Alţii, că a apărat Troia până în ultima clipă, apoi s-a retras în citadela Pergamului şi, după o a doua confruntare înverşunată, şi-a trimis oamenii înainte, la adăpostul întunericului, spre Muntele Ida, unde i-a urmat şi el de îndată ce a putut, împreună cu familia, tezaurul şi obiectele lui sacre; şi că, după ce grecii i-au oferit condiţii onorabile, s-a dus la Pellene, în Tracia, şi a murit fie acolo, fie în oraşul Orhomenos din Arcadia. Dar romanii spun că el a ajuns în cele din urmă în Latium, a întemeiat oraşul Lavinium, iar când a căzut în luptă, a fost ridicat la Cer. Toate acestea sunt născociri: în realitate, Neoptolem l-a luat prizonier pe vasul lui, fiind cel mai preţios trofeu câştigat de vreunul dintre greci, şi l-a ţinut pentru a fi răscumpărat pe un preţ pe care dardanienii l-au plătit la momentul cuvenit[8].

d. Soţia lui Helicaon, Laodice (despre care unii spun că a fost soţia lui Telefos), se împreunase cu Acamas Atenianul, când el venise în Troia cu solia lui Diomede, în urmă cu zece ani, şi îi născuse în taină un fiu, pe Munitos, pe care sclava Etra a Elenei –

mamă a lui Tezeu şi astfel străbunică a nou-născutului – l-a crescut în locul ei. La căderea Troiei, în timp ce Laodice se afla în sanctuarul din Tros, lângă mormintele Cilei şi al lui Munipos, pământul s-a căscat şi a înghiţit-o sub privirile tuturor[9].

e. În confuzia creată, Etra a fugit cu Munitos în tabăra greacă, unde Acamas şi Demofon au recunoscut-o ca fiind bunica lor pierdută cu mult timp în urmă, cea pe care ei juraseră să o salveze sau să o răscumpere. Demofon s-a dus de îndată la Agamemnon şi a cerut repatrierea ei şi a tovarăşei ei de captivitate, sora lui Piritoos. Menesteu Atenianul le-a susţinut cauza şi cum Elena îşi manifestase adesea aversiunea faţă de Etra, punându-i piciorul pe cap şi trăgând-o de păr, Agamemnon a consimţit, dar i-a obligat pe Demofon şi pe Acamas să renunţe la pretenţiile lor asupra altor prăzi troiene. Din nefericire, când Acamas a debarcat în Tracia, la întoarcerea în ţară, Munitos, care îl însoţea, a murit de muşcătura unui şarpe[10].

f. De îndată ce în Troia a început masacrul, Casandra a fugit în templul Atenei şi s-a prins cu mâinile de statuia de lemn care înlocuise Paladionul furat. Acolo a găsit-o Aiax cel Mic; a încercat s-o târască afară, dar ea a îmbrăţişat statuia atât de strâns, încât a trebuit s-o care cu tot cu statuie, atunci când a luat-o ca să-i fie concubină – aceasta fiind soarta tuturor femeilor troiene. Însă Agamemnon a revendicat-o pe Casandra ca recompensă aparte pentru bravura lui, iar Odiseu, îndatoritor, a început să răspândească zvonul că Aiax o violase pe Casandra în altar, acesta fiind motivul pentru care statuia îşi ţinea ochii îndreptaţi spre cer, ca şi cum ar fi fost cuprinsă de oroare[11]. Astfel, Casandra a devenit trofeul lui Agamemnon, în timp ce Aiax şi-a atras ura întregii armate; iar când grecii erau pe punctul de a pleca pe mare, Calhas a avertizat Consiliul că Atena trebuia îmbunată pentru ofensa adusă preotesei sale. Pentru a-l mulţumi pe Agamemnon, Odiseu a propus atunci lapidarea lui Aiax, care a scăpat însă, adăpostindu-se în altarul din sanctuarul Atenei, unde a jurat solemn că Odiseu minţea ca de obicei şi că nici Casandra însăşi nu susţinea acuzaţia de viol. Totuşi, profeţia lui Calhas nu putea fi nesocotită şi, drept urmare, Aiax şi-a exprimat regretul pentru faptul că luase cu forţa statuia, oferindu-se să-şi ispăşească vina. A fost împiedicat să o facă de moartea lui, deoarece vasul cu care naviga spre casă a

naufragiat pe stâncile Gireane. Când Aiax a reuşit să se caţăre pe ţărm, Poseidon a despicat stâncile cu tridentul şi l-a înecat sau, spun unii, a fost ucis de Atena. Thetis i-a îngropat cadavrul pe Insula Mikonos, ai cărei locuitori au purtat veşminte negre vreme de un an întreg, iar acum lansează în fiecare an pe apă un vas cu pânze negre încărcat cu daruri, pe care îl incendiază în onoarea lui[12].

g. Mânia Atenei s-a abătut apoi asupra oraşului Oponte din Locrida, iar Oracolul din Delfi i-a prevenit pe foştii supuşi ai lui Aiax că nu aveau să scape de foamete şi ciumă decât dacă vor trimite în fiecare an câte două fete în Troia, timp de o mie de ani. Drept urmare, cele o sută de case din Locrida au purtat de atunci acea povară, ca dovadă a nobleţei lor, alegând fetele prin tragere la sorţi şi lăsându-le în miez de noapte la ţărm, la Capul Rhoiteion, de fiecare dată în alt anotimp; împreună cu ele merg rudele lor care cunosc ţinutul şi care le pot introduce pe furiş în sanctuarul Atenei. Dacă troienii le prindeau pe aceste fete, erau lapidate sau arse pe motiv că ar profana ţinutul, iar cenuşa le era împrăştiată pe mare. Dar dacă ajungeau înăuntrul templului, erau în siguranţă. Şi atunci li se taie părul, primesc haine de sclave şi îndeplinesc munci umile în templu, până când alte două fete tinere vin să le înlocuiască. Cândva demult, când trarienii au cucerit Troia şi au ucis o preoteasă din Locrida chiar în templu, locrienii au hotărât că îndelungata lor penitenţă trebuia să ia sfârşit şi, drept urmare, nu au mai trimis nici o fată; dar, cum foametea şi ciuma au revenit, ei s-au grăbit să îşi reia străvechiul obicei, al cărui soroc abia acum se apropie de sfârşit. Aceste fete ajung în sanctuarul Atenei printr-un pasaj subteran, a cărui intrare ascunsă se află nu departe de ziduri şi care duce spre canalul noroios folosit de Odiseu şi Diomede atunci când au furat Paladionul. Troienii nu au nici o idee cum reuşesc fetele să intre şi nu au ştiut vreodată nici în ce noapte fetele urmează să le înlocuiască pe cele din templu, astfel încât rareori le pot prinde, şi atunci doar din întâmplare[13].

h. După masacru, războinicii lui Agamemnon au jefuit şi au ars Troia, au împărţit prada, au dărâmat zidurile şi au adus nenumărate sacrificii zeilor lor. Consiliul dezbătuse îndelung ce trebuia făcut cu Astianax, fiul lui Hector, numit şi Scamandrios, care era doar un copil; iar când Odiseu a recomandat stârpirea

sistematică a descendenţilor lui Priam, Calhas a hotărât soarta băiatului profeţind că, dacă era lăsat în viaţă, avea să-şi răzbune părinţii şi oraşul. Deşi toţi ceilalţi prinţi au ezitat în faţa infanticidului, Odiseu l-a aruncat pe Astianax de pe metereze fără a sta prea mult pe gânduri[14]. Dar unii spun că Neoptolem, care la împărţirea prăzii a luat-o ca trofeu pe Andromaca, văduva lui Hector, i l-a smuls pe Astianax şi, anticipând hotărârea Consiliului, l-a învârtit pe deasupra capului ţinându-l de un picior şi l-a azvârlit pe stâncile aflate jos, departe[15]. Iar alţii spun că Astianax a sărit el însuşi de pe ziduri, în timp ce Odiseu rostea profeţia lui Calhas şi îi invoca pe zei ca să aprobe acest crud ritual[16].

i. Consiliul a dezbătut şi soarta Polixenei. În timp ce trăgea să moară, Ahile ceruse ca ea să fie sacrificată pe mormântul lui, iar mai de curând i-a apărut în vis lui Neoptolem şi altor căpetenii, ameninţând că avea să blocheze flota în Troia, prin vânturi potrivnice, până când cererea lui va fi satisfăcută. Iar din mormântul lui se auzise o voce care se lamenta: „Este nedrept ca mie să nu-mi fie dat nimic din pradă!”. O umbră în armură de aur se ivise pe Capul Rhoiteion, strigând: „Încotro, grecilor? Aveţi de gând să-mi lăsaţi mormântul fără onoruri?”[17].

j. Atunci Calhas a spus că Polixena nu trebuia să îi fie refuzată lui Ahile, care o iubea. Agamemnon nu a fost de aceeaşi părere, susţinând că se vărsase deja suficient sânge, atât de războinici, cât şi de bătrâni şi copii, pentru ca Ahile să fie răzbunat, şi că morţii, indiferent cât de vestiţi, nu se bucurau de nici un drept asupra femeilor în viaţă. Dar Demofon şi Acamas, care fuseseră lipsiţi de partea lor din pradă la care aveau dreptul, au protestat zicând că Agamemnon rostise acea părere doar ca să îi facă plăcere Casandrei, sora Polixenei, pentru ca ea să cedeze mai repede îmbrăţişărilor lui. „Cine merită mai mult respect, sabia lui Ahile sau patul Casandrei?”, au întrebat. Pasiunile s-au încins şi Odiseu, intervenind, l-a convins pe Agamemnon să cedeze[18].

k. Consiliul i-a ordonat atunci lui Odiseu să o aducă pe Polixena şi l-a invitat pe Neoptolem să oficieze ca preot. Polixena a fost sacrificată pe mormântul lui Ahile, în văzul întregii armate, care s-a grăbit să-i ofere o înmormântare respectuoasă; şi, deodată, s-au iscat vânturile favorabile[19]. Dar unii spun că flota greacă ajunsese deja în Tracia când a apărut umbra lui Ahile ca să-i ameninţe cu

vânturi potrivnice, şi că Polixena a fost sacrificată acolo[20]. Alţii consemnează faptul că ea s-a dus de bunăvoie la mormântul lui Ahile, înainte de căderea Troiei, şi că acolo s-a aruncat în vârful unei săbii, ispăşind astfel răul pe care i-l făcuse[21].

l. Deşi Ahile îl omorâse pe Polidor, fiul lui Priam cu Laotoe şi cel mai mic şi mai îndrăgit dintre copiii lui, un alt prinţ cu acelaşi nume a supravieţuit. Era fiul lui Priam cu Hecabe ce fusese trimis pentru mai multă siguranţă în Chersonesul trac, unde a fost crescut de mătuşa lui, Iliona, soţia regelui Polimnestor. Iliona l-a tratat pe Polidor ca şi cum ar fi fost frate bun cu Deifilos, pe care ea i-l născuse lui Polimnestor. Urmând politica de exterminare preconizată de Odiseu, Agamemnon i-a trimis lui Polimnestor mesageri care i-o promiteau pe Electra de soţie şi o zestre de aur, dacă se descotorosea de Polidor. Polimnestor s-a lăsat cumpărat, dar nu s-a putut hotărî să facă rău unui copil pe care jurase să-l protejeze, aşa că l-a ucis pe propriul său fiu, pe Deifilos, în prezenţa mesagerilor, care au plecat păcăliţi. Necunoscând secretul naşterii sale, dar dându-şi seama că el era cauza răcirii relaţiilor dintre Iliona şi Polimnestor, Polidor s-a dus la Delfi şi a întrebat-o pe Pythia: „Care este durerea părinţilor mei?”. Ea a răspuns: „Este oare un fapt atât de neînsemnat că oraşul tău este cenuşă, că tatăl tău a fost masacrat şi mama ta e sclavă, ca să vii la mine să pui o astfel de întrebare?”. Polidor s-a întors în Tracia foarte tulburat, dar nu a găsit nici o schimbare faţă de când plecase. „Este posibil ca Apollo să se înşele?”, s-a întrebat el. Iliona însă i-a spus adevărul, iar Polidor, indignat că Polimnestor îşi ucisese singurul copil pentru aur şi promisiunea unei regine, mai întâi l-a orbit, apoi l-a înjunghiat[22].

m. Alţii spun că Polimnestor a fost ameninţat de greci cu un război nemilos dacă nu îl va preda pe Polidor, şi că, atunci când el a cedat, ei l-au dus pe băiat în tabăra lor şi s-au oferit să îl dea în schimbul Elenei. Cum Priam a refuzat să discute propunerea, Agamemnon l-a lapidat pe Polidor sub zidurile Troiei, trimiţându-i apoi Elenei trupul, cu următorul mesaj: „Arată-i-l lui Priam şi întreabă-l dacă îşi regretă decizia”. Fusese un act de cruzime fără rost, deoarece Priam îşi dăduse cuvântul că nu o va preda nicicând pe Elena, câtă vreme rămânea sub protecţia Afroditei, şi era pregătit să îl răscumpere pe Polidor dând în schimb înfloritorul

oraş Antandros[23].

n. Odiseu a câştigat-o pe Hecabe ca trofeu şi a dus-o în Chersonesul trac, unde ea le-a adresat nişte insulte atât de oribile lui şi celorlalţi greci, pentru barbaria şi lipsa lor de onestitate, încât ei nu au întrezărit altă posibilitate decât să o ucidă. Sufletul ei a luat înfăţişarea uneia din acele căţele negre înfricoşătoare care o urmează pe Hecate, a sărit în mare şi a început să înoate către Helespont. Locul unde a fost îngropată este numit „Mormântul Căţelei”[24]. O altă versiune a poveştii spune că, după sacrificarea Polixenei, Hecabe a găsit pe ţărmul mării cadavrul lui Polidor, pe care ginerele ei, Polimnestor, îl ucisese pentru aurul cu care Priam acoperise cheltuielile educaţiei sale. Ea l-a chemat pe Polimnestor, promiţând să-i destăinuie secretul unei comori ascunse printre ruinele Troiei, iar când el s-a apropiat, împreună cu cei doi fii ai lui, a scos un pumnal pe care îl avea ascuns la piept şi i-a înjunghiat pe băieţi, iar lui Polimnestor i-a scos ochii; manifestare de furie pe care Agamemnon i-a iertat-o, din cauza vârstei înaintate şi a nenorocului ei în viaţă. Nobilii traci voiau să se răzbune pe Hecabe şi să o ucidă cu săgeţi şi pietre, dar ea s-a prefăcut într-o căţea pe nume Mera şi a pornit în goană urlând lugubru, astfel că ei s-au retras derutaţi[25].

o. Unii spun că Antenor a întemeiat un nou regat troian pe ruinele celui vechi. Alţii, că Astianax a supravieţuit şi a devenit regele Troiei după plecarea grecilor; şi că, atunci când a fost alungat de Antenor şi de aliaţii lui, Enea l-a reaşezat pe tron – dar, în cele din urmă, fiul lui, Ascaniu, i-a succedat, aşa cum fusese profeţit. Oricum ar sta lucrurile, de atunci Troia a rămas doar o umbră a ceea ce fusese odinioară[26].

*

1. Tratamentul prevenitor al lui Odiseu faţă de renegaţi precum Antenor şi Calhas este pus aici în contrast cu perfidia manifestată de el faţă de tovarăşii lui Palamede, Marele Aiax, Aiax cel Mic şi Diomede şi cu comportamentul lui brutal faţă de Astianax, Polidor şi Polixena; dar, deoarece Iulius Cezar şi Augustus pretindeau că se trag din Enea – un alt trădător cruţat de Odiseu şi privit la Roma drept model de evlavie –, cititorii moderni nu pot sesiza sugestiile

satirice. Este regretabil că termenii exacţi ai invectivelor rostite de Hecabe la adresa lui Odiseu şi a tovarăşilor săi întru dezonoare, care trebuie să fi exprimat adevăratele sentimente ale lui Homer, nu s-au păstrat; dar transformarea ei în cretana Hecate, Mera sau Scila căţeaua-de-mare (*16.*2*; 91.*2* şi 170.*t*) sugerează că el considera blestemele valide – regatele întemeiate pe barbarie şi rea-credinţă nu puteau prospera niciodată. Mera era simbolul din cer al Scilei, constelaţia Câinele-Mic, iar când răsărea la Maraton, în Atica, se aduceau sacrificii umane; cea mai renumită victimă fiind regele Icarios (*79.*1*), cu a cărui fiică se căsătorise Odiseu şi a cărui soartă el o urmează conform mitului originar (*159.*b*).

2. Cazul fetelor locriene, a cărui autenticitate a fost stabilită, este unul dintre cele mai misterioase din istoria Greciei, de vreme ce presupusa violare a Casandrei de către Aiax cel Mic a fost respinsă de mitografi demni de încredere ca fiind o minciună a lui Odiseu; şi este limpede că fetele locriene intrau în Troia din mândrie civică, nu ca penitenţă. Troienii au încercat sincer să le ţină la distanţă, dacă ar fi să ne încredem în relatarea lui Aeneas Tacticus – el discută despre pericolul de a construi oraşe cu intrări secrete –, iar faptul că ele „pângăreau ţinutul" dacă erau prinse şi erau transformate în sclave dacă reuşeau să pătrundă este compatibil cu acest mod de a vedea lucrurile. Aiax cel Mic era fiul lui Oileu Locrianul, al cărui nume, purtat şi de un războinic troian ucis de Agamemnon (*Iliada* XI.9.3), este o formă veche a lui „Ilos", iar Ilionul lui Priam pare să fi fost colonizat în parte de locrieni, un trib preelenic de lelegieni (Aristotel, *Fragmentul* 560; Dionysios din Halicarnas I.17; Strabon XIII.1.3 şi 3.3). Ei au dat muntelui locrian numele de Phriconis, numit până atunci Cyme, şi se bucurau de dreptul ereditar de a furniza Atenei un anumit număr de preotese (*158.*8*). Au continuat să îşi exercite acest drept mult după Războiul Troian – când oraşul îşi pierduse puterea politică, devenind un simplu loc de pelerinaj sentimental –, spre marea nemulţumire a troienilor, care le considerau pe fete duşmanii lor naturali.

3. Blestemul care a durat timp de o mie de ani a luat sfârşit în jurul lui 264 î.Hr. – ceea ce ar corespunde cu datarea Războiului Troian după calendarul din Delos (şi, astfel, şi cu datarea homerică), chiar dacă Eratostene l-a calculat cu o sută de ani mai

târziu. Canalul secret al lui Odiseu a fost descoperit în ruinele Troiei şi este descris de Walter Leaf în *Troy: A Study in Homeric Geography* (Londra, 1912, pp. 126-44). Dar de ce a devenit Teano trădătoare şi le-a predat Paladionul? Probabil pentru că, fiind locriană – Teano era şi numele vestitei poetese din Locri Epizefiri –, fie nu era de acord cu politicile comerciale antilocriene ale lui Priam, fie ştia că Troia trebuia să cadă şi voia ca statuia să fie pusă la adăpost, şi nu capturată de Agamemnon. Homer face din ea fiica tracului Ciseu şi a existat cel puţin o colonie locriană în Tracia, anume Abdera (*130.*c*). Ca locriană însă, Teano trebuie să fi calculat în mod matriliniar descendenţa (Polybios XII.5.6) şi probabil că era supranumită *Cisseis*, „femeia-iederă”, în cinstea Atenei, a cărei principală sărbătoare cădea în luna iederii (*52.*3*).

4. În „Argumentul” tragediei sale *Aiax*, Sofocle aminteşte de o ceartă dintre Odiseu şi Aiax din cauza Paladionului, după căderea Troiei; dar trebuie să se fi referit la Aiax cel Mic, de vreme ce Marele Aiax se sinucisese deja. Putem presupune deci că Aiax cel Mic, şi nu Diomede, l-a condus pe Odiseu prin acel canal ca să ia Paladionul, cu complicitatea compatrioatei lui, Teano, că Odiseu l-a acuzat pe Aiax cel Mic că se comportase violent cu o preoteasă nonlocriană care se agăţa de statuia pe care Teano îl ajuta să o ia, şi că, după aceea, deşi şi-a recunoscut greşeala, Aiax a explicat că fusese pe cât de blând i-a permis situaţia. Un astfel de eveniment ar fi justificat încercarea de peste câteva secole a troienilor de a le împiedica pe fetele din Locrida să îşi exercite drepturile de preotese troiene şi descrierea sosirii lor fără întrerupere ca penitenţă pentru crima lui Aiax, chiar dacă Atena îl pedepsise sumar pe acesta cu un trăsnet, precum şi tratarea lor ca servitoare. Este posibil ca Odiseu să fi insistat să îl însoţească pe Aiax cel Mic în citadelă pe motiv că Zacintos, strămoşul eponim al supuşilor lui, zacintienii, apărea pe o listă a regilor troieni din vechime.

5. Aceasta ar explica, din nou, faptul că Hecabe nu l-a denunţat pe Odiseu troienilor atunci când a intrat în oraş ca spion. Şi ea este descrisă ca „fiică a lui Ciseu”; a fost ea oare încă o locriană din Tracia complice la luarea Paladionului de către Aiax? Hecabe nu avea de ce să-l iubească pe Odiseu, iar singurul motiv pentru care i-ar fi facilitat fuga era să îl împiedice să o denunţe troienilor. Fără

îndoială, Odiseu se furişase afară prin canal cât mai discret cu putinţă, şi nu, aşa cum s-a lăudat, pe poartă, „după ce ucisese mulţi troieni”. Probabil ceruse ca bătrâna Hecabe să fie partea lui de pradă deoarece ea fusese martor ocular la furtul Paladionului, iar el voia să o împiedice să vorbească. Se pare însă că ea a destăinuit totul înainte de a muri.

6. Una dintre cauzele principale ale Războiului Troian (*158.*r* şi 160.*b*) a fost răpirea de către Telamon a surorii lui Priam, Hesione, mamă a Marelui Aiax şi, astfel, rudă cu Aiax cel Mic, ceea ce indică o divergenţă îndelungată între Priam şi locrienii greci. Patrocle, care le-a provocat troienilor pierderi atât de grele, era şi el locrian, fiind descris ca frate al lui Abderos.

Numele lui Astianax („rege al oraşului”) şi solemnitatea dezbaterii referitoare la moartea sa sugerează că imaginea pe care s-a bazat povestea reprezenta sacrificarea rituală a unui copil la întemeierea unui nou oraş – un obicei străvechi în estul Mediteranei (*3 Regi* XVI.34).

7. Aliaţii lui Agamemnon nu s-au bucurat prea mult de roadele triumfului lor asupra Troiei. Între anii 1100 şi 1050 î.Hr., invazia doriană a distrus cultura miceniană din Pelopones şi a urmat un ev întunecat; se întâmpla cu un secol sau două înainte ca ionienii, emigrând din Asia Mică la presiunea dorienilor, să îşi înceapă renaşterea culturală, fapt bine stabilit de Homer.

8. Peregrinările lui Enea ţin de mitologia romană, nu de cea greacă, aşa încât au fost omise aici.

1. Apollodor, *Epitome* V.21; Euripide, *Hecuba* 23; Vergiliu, *Eneida* II.506-57.
2. Leshes, *Mica Iliadă*, citată de Pausanias X.27.1; Vergiliu, *loc. cit.*; Apollodor, *loc. cit.*; Euripide, *Troienele* 16-17.
3. Homer, *Odiseea* VIII.517-20; Apollodor, *Epitome* V.22; Hyginus, *Fabula* 240; Pausanias V.18.1; Leshes, *Mica Iliadă*, citată de scolia la *Lysistrata* de Sofocle 155; Vergiliu, *Eneida* VI.494 şi urm.; Dictis din Creta V.12.
4. Apollodor, *Epitome* V.21; Homer, *Iliada* III.123; Leshes, *Mica Iliadă*, citată de Pausanias X.26.3; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.246; Sofocle, *Capturarea Troiei*, citat de Strabon XIII.1.53.
5. Pausanias X.27.2; Pindar, *Ode pythianice* V.82 şi urm.; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.246; Strabon XIII.I.52.

6. Titus Livius, I.1; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu I.246.
7. Titus Livius, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* V.21; Dionysios din Halicarnas I.48.
8. Dionysios din Halicarnas I.48, 49 şi 64; Aelianus, *Varia historia* III.22; Hyginus, *Fabula* 254; Strabon XIII.608; Pausanias VIII.12.5; Vergiliu, *Eneida, passim*; Plutarh, *Romulus* 3; Titus Livius I.2; Leshes, *Mica Iliadă*, citată de Tzetzes, *Despre Licofron* 1268.
9. Hyginus, *Fabula* 101; Homer, *Iliada* III.123-4; Tzetzes, *Despre Licofron* 495 şi urm. şi 314; Apollodor, *Epitome* V.23.
10. Scolie la *Troienele* de Euripide 31; Apollodor, *Epitome* V.22; Leshes, *Mica Iliadă*, citată de Pausanias X.25.3; Hyginus, *Fabula* 243; Pausanias V.19.1; Dio Chrysostom, *Orations* XI.1, p. 179, ed. Dindorf; Tzetzes, *Despre Licofron* 495; Parthenios, *Erotica pathemata* 16.
11. Arctinos din Milet, *Iliupersis*; Vergiliu, *Eneida* II.406; Apollodor, *loc. cit.*; Scolie la *Iliada* lui Homer XIII.66.
12. Tzetzes, *Despre Licofron* 365; Apollodor, *Epitome* V.23; Pausanias X.31.1; I.15.3 şi X.26.1; Homer, *Odiseea* IV.99.
13. Hyginius, *Fabula* 116; Scolie la *Iliada* lui Homer XIII.66; Licofron 1141-73, cu scolie la Tzetzes; Polybios XII.5; Plutarh, *Despre întârzierea cu care pedepseşte divinitatea* XII; Strabon XIII.1.40; Aelianus, *Varia historia. Fragmentul* 47; Aeneas Tacticus XXXI.24.
14. Homer, *Iliada* VI.402; Apollodor, *loc. cit.*; Euripide, *Troienele* 719 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 109; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.457; Trifiodoros, *Jefuirea Troiei* 644-6.
15. Apollodor, *loc. cit.*; Leshes, *Mica Iliadă*, citată de Tzetzes, *Despre Licofron* 1268; Pausanias X.25.4.
16. Seneca, *Troienele*, 524 şi urm. şi 1063 şi urm.
17. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.322; Tzetzes, *Despre Licofron* 323; Quintus din Smirna, *Posthomerica* XIV.210-328; Euripide, *Hecuba* 107 şi urm.
18. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu, *loc. cit.*; Euripide, *loc. cit.*
19. Euripide, *Hecuba* 218 şi urm. şi 521-82.
20. Ovidiu, *Metamorfoze* XIII.439 şi urm.; Pausanias X.25.4.
21. Filostrat, *Heroikos* XIX.11.
22. Homer, *Iliada* XXII.48 şi XX.407 şi urm.; Hyginus, *loc. cit.* şi 240.
23. Dictis din Creta II.18, 22 şi 27; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.6.
24. Apollodor, *loc. cit.*; Hyginus, *Fabula* 111; Dictis din Creta V.16; Tzetzes, *Despre Licofron* 1176.
25. Euripide, *Hecuba*; Ovidiu, *Metamorfoze* XIII.536 şi urm.
26. Dictis din Creta V.17; Abas, citat de Servius în comentariul la *Eneida* lui Vergiliu IX.264; Titus Livius I.1.

169. Întoarcerile

a. „Să pornim de îndată”, a spus Menelaos, „cât timp ţine briza”. „Nu, nu”, a răspuns Agamemnon, „mai întâi să aducem sacrificii Atenei”. „Noi, grecii, nu îi datorăm Atenei nimic! A apărat cetatea troiană prea mult timp”, i-a spus Menelaos. Cei doi fraţi s-au despărţit certaţi şi nu s-au mai văzut niciodată, căci dacă Agamemnon, Diomede şi Nestor s-au bucurat de o călătorie prielnică spre ţară, Menelaos a fost prins de o furtună trimisă de Atena şi şi-a pierdut toate vasele, în afară de cinci. Corăbiile au fost împinse spre Creta, de unde Menelaos a traversat marea spre Egipt şi a petrecut opt ani în apele din sud, nereuşind să se întoarcă. El a fost în Cipru, Fenicia, Etiopia şi Libia, a cărei prinţesă l-a primit cu ospitalitate şi i-a făcut numeroase daruri bogate. În cele din urmă a ajuns în Faros, unde nimfa Idoteea l-a sfătuit să îl prindă pe tatăl ei, zeul marin Proteu, profetul, care el singur putea să-i spună cum să dezlege vraja potrivnică şi să aibă parte de o briză dinspre sud.

Aşa încât Menelaos şi trei însoţitori de-ai lui s-au deghizat folosind piei urât mirositoare de focă şi au rămas în aşteptare pe ţărm, până când la amiază li s-au alăturat sute de alte foci din cârdul lui Proteu. Apoi a apărut Proteu însuşi, care s-a dus să doarmă printre foci; atunci, Menelaos şi grupul lui l-au prins şi, chiar dacă el s-a prefăcut rând pe rând în leu, şarpe, panteră, mistreţ, apă curgătoare şi copac înfrunzit, ei l-au ţinut strâns şi l-au obligat să profeţească. Proteu le-a făcut cunoscut că Agamemnon fusese ucis şi că Menelaos trebuia să meargă din nou în Egipt, ca să îi îmbuneze pe zei aducând multe sacrificii. Ceea ce el a făcut întocmai şi, de îndată ce i-a înălţat lui Agamemnon un cenotaf pe malul fluviul Egiptului, vânturile au început în sfârşit să bată din direcţia ce le era favorabilă. Însoţit de Elena, Menelaos a ajuns în Sparta chiar în ziua în care Oreste răzbuna uciderea lui

Agamemnon[1].

b. Un mare număr de vase au naufragiat pe coasta Eubeei, la bordul cărora nu se aflau conducători renumiţi, deoarece Nauplios aprinsese un foc de semnalizare pe Muntele Cafareu ca să-i atragă pe inamici spre moarte, prefăcându-se că îi îndrumă spre golful adăpostit din Pagasa; dar această fărădelege a lui a ajuns să fie cunoscută de Zeus şi Nauplios şi-a aflat şi el sfârşitul, mulţi ani mai târziu, din cauza unui semnal înşelător[2].

c. Amfilohos, Calhas, Podalirios şi alţi câţiva au călătorit pe pământ până în Colofon, unde Calhas a murit, aşa cum fusese profeţit, atunci când s-a întâlnit cu un clarvăzător mai înţelept decât el – nimeni altul decât Mopsos, fiul lui Apollo şi al lui Manto, fiica lui Tiresias. În Colofon creştea un smochin sălbatic încărcat de fructe, iar Calhas, vrând să-l facă pe Mopsos de râs, l-a provocat în felul următor: „Ai putea oare să-mi spui, dragul meu coleg, care este numărul exact al smochinelor care vor fi culese din acest pom?”. Mopsos a închis ochii, ca unul care se încrede în privirea interioară, şi nu într-un calcul vulgar, şi a răspuns: „Sigur că da: mai întâi zece mii de smochine, apoi o baniţă din Egina de smochine, atent cântărite – da – şi o singură smochină rămasă”. Calhas a râs dispreţuitor de smochina rămasă, dar când pomul a fost cules, intuiţia lui Mopsos s-a dovedit a fi fără greş. „Ca să coborâm de la mii la cantităţi mai mici, dragul meu coleg”, a spus acum Mopsos cu un zâmbet răutăcios, „câţi porcuşori ai spune că se află în burta acelei scroafe însărcinate, câţi va făta ea din fiecare sex şi când?”.

„Opt porcuşori, toţi masculi, şi ea îi va făta peste nouă zile”, a răspuns Calhas la întâmplare, sperând să plece înainte ca presupunerea lui să fie infirmată. „Eu sunt de altă părere”, a spus Mopsos, închizând din nou ochii. „Eu estimez că sunt trei porcuşori, că doar unul dintre ei e mascul, iar momentul naşterii lor va fi mâine la amiază, nici o clipă mai devreme sau mai târziu.” Mopsos a avut dreptate din nou, iar Calhas a murit de inimă rea. Tovarăşii lui l-au îngropat în Nothion[3].

d. În loc să-i întrebe pe prietenii lui cu darul profeţiei unde să se stabilească, Podalirios a ezitat şi a preferat să o consulte pe Pythia din Delfi, care, iritată fiind, l-a sfătuit să se ducă acolo unde nu avea de suferit nici un rău, nici dacă s-ar fi prăbuşit cerurile. După

ce a cugetat îndelung, Podalirios a ales un loc din Caria numit Syrnos, înconjurat de munţi ale căror vârfuri, spera el, ar fi prins şi sprijinit firmamentul albastru, dacă Atlas l-ar fi lăsat vreodată să-i alunece de pe umeri. Italienii i-au construit lui Podalirios un altar de erou pe Muntele Drion din Daunia, în vârful căruia umbra lui Calhas ţine acum un oracol de vise[4].

e. Între Mopsos şi Amfilohos s-a stârnit o dispută. Cei doi întemeiaseră împreună oraşul Malos din Cilicia, iar când Amfilohos s-a retras în oraşul lui, Argosul din Amfilocia, Mopsos a rămas singurul domnitor. Nemulţumit de mersul treburilor din Argos, Amfilohos s-a întors după douăsprezece luni în Malos, aşteptându-se să îşi primească înapoi vechile prerogative, dar Mopsos i-a spus pe un ton grosolan să plece. Când locuitorii stânjeniţi ai Malosului au sugerat ca disputa să fie tranşată printr-o luptă individuală, cei doi rivali s-au luptat şi s-au ucis reciproc. Rugurile funerare au fost plasate în aşa fel încât Mopsos şi Amfilohos să nu poată schimba priviri încruntate necuviincioase în timpul incinerării, însă umbrele lor au ajuns la o relaţie de prietenie atât de strânsă, încât au instituit un oracol comun, care a dobândit o atât de mare faimă pentru adevărul profeţit, încât a depăşit chiar şi Oracolul lui Apollo din Delfi. Toate întrebările sunt scrise pe tăbliţe de ceară, iar răspunsurile sunt date în vise, la preţul remarcabil de mic de doi bănuţi de aramă bucata[5].

f. Neoptolem a pornit spre casă pe mare imediat după ce a adus sacrificiile cuvenite zeilor şi umbrei tatălui său, şi a scăpat de marea furtună care i-a surprins pe Menelaos şi Idomeneu urmând sfatul profetic al prietenului său Helenos şi fugind în Molosia. După ce l-a ucis pe regele Phoenix şi a căsătorit-o pe propria lui mamă cu Helenos, care a devenit regele moloşilor şi a fondat o capitală nouă, Neoptolem s-a întors în cele din urmă în Iolcos[6]. Acolo i-a succedat bunicului său Peleu la conducerea regatului, pe care fiii lui Acastos îl alungaseră[7]; dar, la sfatul lui Helenos, nu a rămas să se bucure de el. Şi-a ars corăbiile şi a pornit în marş spre interior, până la Lacul Pambrotis din Epir, în apropierea Oracolului din Dodona, unde a fost întâmpinat cum se cuvine de un grup de rude îndepărtate de-ale lui. Acestea campau sub pături sprijinite de nişte lănci înfipte în pământ. Neoptolem şi-a amintit

cuvintele lui Helenos: „Când vei găsi o casă cu temelii de fier, pereţi de lemn şi acoperiş de lână, opreşte-te, adu sacrificii zeilor şi clădeşte un oraş!”. Aici, el a zămislit încă doi fii cu Andromaca, anume pe Pielos şi Pergam.

g. Sfârşitul lui a fost lipsit de glorie. Neoptolem s-a dus la Delfi şi a cerut satisfacţie pentru moartea tatălui său, Ahile, pe care se spunea că Apollo l-ar fi străpuns în templul lui din Troia, deghizat în Paris. Când Pythia a negat cu răceală acest fapt, Neoptolem a jefuit altarul şi i-a dat foc. Apoi s-a dus în Sparta şi a pretins că Menelaos o logodise pe Hermione cu el în faţa Troiei, dar că bunicul ei Tindar o dăduse în schimb lui Oreste, fiul lui Agamemnon. Cum Oreste era acum urmărit de erinii şi se afla sub un blestem divin, era corect, spunea el, ca Hermione să devină soţia lui. În pofida protestelor lui Oreste, spartanii i-au încuviinţat cererea şi căsătoria a avut loc în Sparta. Însă cum Hermione s-a dovedit a fi stearpă, Neoptolem s-a întors în Delfi, a intrat în sanctuarul înnegrit de fum, pe care Apollo decisese să îl reconstruiască, şi a întrebat din ce cauză erau toate câte le pătimea.

h. Ordinul pe care l-a primit a fost să ofere zeului sacrificii de îmbunare şi, în timp ce o făcea, Neoptolem s-a întâlnit la altar cu Oreste. Oreste l-ar fi ucis pe loc dacă n-ar fi fost împiedicat de Apollo, care anticipa că Neoptolem trebuia să moară de mâna altcuiva chiar în ziua aceea. Or, carnea sacrificiilor oferite zeului la Delfi fusese întotdeauna un privilegiu al servitorilor templului, dar Neoptolem, neştiind aceasta, nu a suportat să vadă cum trupurile grase ale boilor pe care el îi tăiase erau luate de sub ochii lui şi a încercat să îi împiedice prin forţă. „Să scăpăm odată de acest fiu certăreţ al lui Ahile!”, a spus Pythia concis; atunci, un oarecare Mahereu, un focian, l-a răpus pe Neoptolem cu cuţitul lui sacrificial.

„Îngroapă-l sub pragul noului nostru sanctuar”, a ordonat ea. „A fost un războinic renumit şi umbra lui va păzi sanctuarul împotriva oricărui atac. Iar dacă s-a căit cu adevărat pentru insulta adusă lui Apollo, atunci să prezideze procesiunile şi sacrificiile în cinstea altor eroi ca el.” Dar unii spun că Oreste a fost instigatorul acestei crime[8].

i. Demofon Atenianul a acostat în Tracia la întoarcerea spre

Atena, iar acolo Filis, o prinţesă din Bisaltia, s-a îndrăgostit de el. Demofon s-a căsătorit cu ea şi a devenit rege. Când s-a săturat de Tracia şi a decis să îşi reia călătoriile, Filis nu a putut face nimic ca să îl reţină. „Trebuie să merg în Atena şi să îmi salut mama, pe care am văzut-o ultima oară acum unsprezece ani", a spus Demofon. „Ar fi trebuit să te gândeşti la asta înainte să accepţi tronul", i-a răspuns Filis înlăcrimată. „Este împotriva legii să lipseşti mai mult de câteva luni." Demofon a jurat pe toţi zeii din Olimp că avea să se întoarcă în mai puţin de un an, dar Filis ştia că minte. L-a însoţit până în portul Enneodos, iar acolo i-a dat o lăcriţă. „Înăuntru e o vrajă", a spus Filis. „Nu o deschide decât după ce ai renunţat la orice speranţă de a te mai întoarce la mine."

j. Demofon nu avea nici o intenţie să meargă la Atena. El s-a îndreptat spre sud-est, spre Cipru, unde s-a şi stabilit; iar când a trecut anul, Filis l-a blestemat în numele Mamei Rhea, a înghiţit otravă şi a murit. Chiar în aceeaşi clipă, curiozitatea l-a făcut pe Demofon să deschidă lăcriţa, iar vederea conţinutului – cine ştie ce va fi fost? – l-a făcut să înnebunească. S-a aruncat pe cal şi a plecat în galop, cuprins de panică şi lovind calul în cap cu latul sabiei până când acesta s-a împiedicat şi a căzut. Sabia i-a zburat din mână, s-a înfipt în pământ cu vârful în sus şi l-a străpuns când el a fost aruncat la pământ.

Despre o altă prinţesă tracă, pe nume Filis, care se îndrăgostise de Acamas, fratele lui Demofon, se povesteşte că, atunci când furtunile au întârziat întoarcerea lui din Troia, a murit de durere şi s-a preschimbat într-un migdal. Cele două prinţese au fost confundate deseori[9].

k. Asemenea lui Agamemnon şi altora ca el, Diomede a resimţit duşmănia crâncenă a Afroditei. El a naufragiat mai întâi pe coasta Liciei, unde regele Licos l-ar fi sacrificat lui Ares dacă prinţesa Calirhoe nu l-ar fi ajutat să fugă, iar când a ajuns în Argos a aflat că soţia lui, Egialeia, fusese convinsă de Nauplios să trăiască în adulter cu Cometes sau, spun unii, cu Hipolit. Diomede s-a retras în Corint, iar acolo a aflat că bunicul lui, Oeneu, avea nevoie de ajutor împotriva rebelilor, aşa că a navigat spre Etolia şi l-a repus statornic pe tron. Dar unii spun că Diomede a fost constrâns să plece din Argos cu mult înaintea Războiului Troian, la întoarcerea din campania reuşită a epigonilor contra Tebei, şi că după aceea

Agamemnon l-a ajutat să îşi redobândească regatul[10]. Şi-a petrecut restul vieţii în regiunea italiană Daunia, unde s-a căsătorit cu Euippe, fiica regelui Daunus, şi a construit multe oraşe vestite, inclusiv Brundisium; este posibil ca din acest motiv Daunus să îl fi omorât, din invidie, când ajunsese la bătrâneţe, şi l-a îngropat pe una dintre insulele numite acum Insulele Diomede. Potrivit unei alte relatări însă, el a dispărut brusc printr-un act de magie divină, iar tovarăşii lui s-au prefăcut în păsări blânde şi virtuoase, care continuă să cuibărească în acele insule. Armura de aur a lui Diomede a fost păstrată de preoţii Atenei din oraşul Luceria, în Apulia, iar el este venerat ca zeu la Veneţia şi în întreg sudul Italiei[11].

l. Nauplios o convinsese şi pe Meda, soţia lui Idomeneu, să îi fie necredincioasă. Ea şi l-a luat amant pe un oarecare Leucos, dar curând acesta le-a alungat pe ea şi pe fiica ei, Clisitera, din palat şi le-a ucis pe amândouă în templul în care se adăpostiseră. Leucos a convins apoi zece oraşe să renunţe la loialitatea faţă de regele lor legitim şi a uzurpat tronul. Prins de o furtună în timp ce naviga spre Creta, Idomeneu a jurat să îi dedice lui Poseidon cea dintâi persoană pe care o întâlnea; şi s-a întâmplat să fie propriul lui fiu sau, spun unii, o altă fiică a sa. Era pe punctul de a-şi îndeplini jurământul când ciuma s-a abătut asupra ţării şi a întrerupt sacrificiul. Leucos avea acum un bun pretext pentru a-l surghiuni pe Idomeneu, care a emigrat în regiunea Salento din Calabria şi a trăit acolo până la moartea sa[12].

m. Puţini dintre ceilalţi greci au mai ajuns acasă, iar cei care au reuşit au găsit acolo doar necazuri şi duşmănii. Filoctet a fost izgonit de rebelii din oraşul său, Melibeea din Tesalia, şi a fugit în sudul Italiei, unde a întemeiat Petelia şi Crimisa, lângă Crotona, trimiţându-i pe unii dintre adepţii lui să îl ajute pe Egest să fortifice oraşul sicilian Egesta. Şi-a consacrat celebrul său arc la Crimisa, în sanctuarul lui Apollo Aleos („Smintitul”), iar când a murit a fost îngropat în apropierea râului Sibaris[13].

n. Vânturi potrivnice l-au împins pe Guneus spre râul Cynips din Libia, unde şi-a stabilit reşedinţa. Fidipos şi tovarăşii lui din Cos s-au dus mai întâi în Andros, iar de acolo în Cipru, unde se stabilise şi Agapenor. Menesteu nu şi-a reluat domnia la Atena, ci a acceptat o funcţie vacantă de rege al Melosului; însă unii spun că a

murit la Troia. Adepţii lui Elpenor au naufragiat pe malul Epirului şi au ocupat Apollonia; cei ai lui Protesilaos, lângă Pellene, în Chersonesul trac; iar însoţitorii din Rodos ai lui Tlepolemos, pe una din insulele iberice, de unde un grup al lor a navigat din nou spre vest, până în Italia, şi au fost ajutaţi de Filoctet în războiul lor contra lucanienilor barbari[14]. Cât despre povestea peregrinărilor lui Odiseu, ea constituie acum o reprezentaţie homerică având o durată de douăzeci şi patru de nopţi.

o. Doar Nestor, care se dovedise întotdeauna drept, prudent, generos, politicos şi respectuos faţă de zei, s-a întors teafăr şi nevătămat în Pilos, unde s-a bucurat de o bătrâneţe îndelungată, netulburat de războaie şi înconjurat de fii viteji şi inteligenţi. Căci aşa a hotărât Zeus cel Atotputernic[15].

*

1. Mitografii o pun pe Afrodita să lupte împotriva grecilor deoarece, ca Zeiţă a Iubirii, ea sprijinise răpirea Elenei. Dar ea era şi Zeiţa Mării pe care troienii au invocat-o ca să distrugă confederaţia comercială patronată de Poseidon – iar furtunile despre care se spunea că ar fi fost stârnite de Atena sau Poseidon ca să le refuze învingătorilor o întoarcere liniştită acasă trebuie să îi fi fost atribuite mai întâi ei. Acest principiu al răzbunării a dat foarte multor oraşe din Italia, Libia, Cipru şi din alte părţi posibilitatea de a pretinde că fuseseră întemeiate de eroi naufragiaţi pe drumul de întoarcere din Troia, şi nu de refugiaţi din calea invadării Greciei de către dorieni.

2. Îngroparea unui războinic tânăr sub pragul unui templu era o practică obişnuită; şi, deoarece Neoptolem incendiase vechiul altar din Delfi, Pythia l-a ales în mod firesc ca victimă atunci când o nouă clădire a fost ridicată pe ruinele lui. Păzitorii anteriori ai pragului fuseseră Agamede şi Trofonios (*84.*b*).

3. Rhea, care consacrase obiectul misterios din lăcriţa lui Demofon, era numită şi Pandora, astfel că acest mit poate fi o versiune timpurie a modului în care soţia lui Epimeteu, Pandora, a deschis cutia tuturor relelor (*39.*j*): un avertisment la adresa bărbaţilor care iscodesc secretele femeilor, şi nu invers. „Mopsos” era un titlu regal din Cilicia secolului al VIII-lea î.Hr.

4. Păsările în care au fost transformaţi adepţii lui Diomede sunt, în mod evident, descrise ca „virtuoase” pentru a le deosebi de crudele lor vecine-păsări, sirenele (*154.*d* şi *3*; 170.*7*).

5. Un jurământ asemănător cu al lui Idomeneu a fost rostit de Meandros („cel care caută un om”) când i-a promis Reginei Cerului să sacrifice cea dintâi persoană care avea să îl felicite pentru cucerirea cetăţii Pesinunt, iar aceasta s-a dovedit a fi chiar fiul său, Arhelaos („stăpânitor al oamenilor”). Meandros l-a ucis şi apoi s-a aruncat în râu, cuprins de remuşcări (Plutarh, *Despre râuri* IX.1). O versiune mai familiară a aceluiaşi mit se găseşte în *Judecători* (XI.30 şi urm.), unde Iefta îi promite lui Iehova să o jertfească prin foc pe fiica lui dacă va avea succes în război. Aceste variante sugerează faptul că Idomeneu i-a promis un sacrificiu masculin Afroditei, şi nu lui Poseidon, aşa cum Meandros i-a promis Reginei Cerului şi, fără îndoială, şi Iefta Anathei, care solicita astfel de ofrande prin foc pe muntele ei sfânt din Iudeea. S-ar părea, într-adevăr, că sacrificarea unui prinţ regal drept recunoştinţă pentru o expediţie victorioasă era o practică obişnuită – Ionatan ar fi fost ucis de tatăl său, regele Saul, după victoria de lângă Micmaş, dacă oamenii nu ar fi protestat – şi că întreruperea sacrificiului lui Idomeneu, ca şi a celui al lui Avraam de pe Muntele Moria sau al lui Atamas de pe Muntele Lafistion (*70.*d*), reprezenta un avertisment că acest obicei nu mai era pe placul Cerului. Înlocuirea unui prinţ cu o prinţesă, ca în povestea lui Iefta sau în relatarea Primului Mitograf al Vaticanului, marchează reacţia antimatriarhală caracteristică unei saga eroice.

6. Peregrinările lui Menelaos în sudul Mediteranei se referă la pirateria şi încercările de colonizare ale aheilor. Potrivit lui Xantos, un istoric lidian din vechime, oraşul fenician Ascalon a fost întemeiat de Ascalus („nenumit”), frate al lui Pelops şi, prin urmare, strămoş colateral al lui Menelaos. Din nou, atunci când Iosua a cucerit Canaanul în secolul al XIII-lea î.Hr., locuitorii din Gabaon (*Agabon* într-un text al *Septuagintei* însemnând *Astu Achaivon*, „oraşul aheilor”) au venit la Iosua ca suplicanţi, în maniera greacă, susţinând că ei nu erau autohtoni canaaniţi, ci heviţi, adică ahei, de peste mări. Iosua le-a recunoscut drepturile de pădurari ai dumbrăvilor sacre şi sacagii ai apei sacre (*Iosua* IX). Conform versetului al nouălea, s-ar părea că ei i-au amintit lui

Iosua despre străvechea ligă maritimă din Keftiu, condusă de Minos din Cnosos, căreia îi aparţinuseră cândva atât aheii, cât şi oamenii lui Avraam. Avraam, care a venit în Deltă împreună cu regii hicsoşi, o căsătorise pe Sara, sora lui, cu „Faraon”, însemnând stăpânitorul cnososian din Faros – pe atunci principalul antrepozit comercial al confederaţiei. Dar pe vremea lui Menelaos, Cnososul zăcea în ruine, confederaţii se transformaseră în piraţi şi fuseseră înfrânţi de egipteni în bătălia de la Piari (1229 î.Hr.) – „I-am prins în capcană ca pe păsările sălbatice, i-am tras, i-am încercuit şi i-am întins pe plajă, iar corăbiile şi lucrurile lor au căzut în apă” –, iar Faros, care nu mai era cel mai mare port din lumea antică, a devenit un simplu loc de înmulţire a focilor. Un dezastru submarin afectase fundaţiile portului (*39.2), iar la începutul epocii clasice comerţul extern trecea prin Naucratis, antrepozit milesian (*25.6).

7. Lupta lui Menelaos cu Proteu este o versiune coruptă a unui mit cunoscut: Zeiţa-focă Thetis a fost masculinizată sub chipul lui Proteu, iar Menelaos, în loc să aştepte ca foca să îşi lepede pielea şi apoi să se zbenguie drăgăstos cu zeitatea, aşa cum făcuse Peleu (*81.1-3), foloseşte pielea de focă pentru a se deghiza, cheamă trei oameni să-l ajute şi nu îi cere prizonierului său altceva decât un răspuns oracular. Proteu se transformă rapid, aşa cum făcuse Thetis cu Peleu sau Dionysos-Zagreus, care este asociat cu Farosul (*27.7), când fusese ameninţat de titani. Lista lui Homer a transformărilor lui este neclară: ele au fost condensate în două sau trei succesiuni sezoniere. Leul şi mistreţul sunt simboluri clare ale unui an cu două anotimpuri (*69.1); la fel taurul, leul şi şarpele-de-apă pentru un an cu trei anotimpuri (*27.4 şi 123.1); pantera îi era consacrată lui Dionysos (*27.4), iar „copacul înfrunzit”, oglindit în povestea lui Periclimenos, se referă probabil la copacii consacraţi lunilor anului (*53.3 şi 139.1). Metamorfozele lui Proteu constituie o ficţiune amuzantă, dar sunt complet inadecvate conţinutului oracular, dacă nu cumva povestea adevărată e că, după o domnie de opt ani şi uciderea anuală a unui *interrex* în manieră cretană, Menelaos a devenit eroul oracular al unei aşezări pe care o întemeiase pe malul fluviului în Egipt (*112.3). Insula iberică a lui Tlepolemos poate că era Mallorca, unde se pot întâlni influenţe din Rodos.

1. Apollodor, *Epitome* VI.1; Homer, *Odiseea* III.130 şi urm. şi IV.77-592; Hagias, citat de Proclus (*Greek Epic Fragments*, p. 53, ed. Kinkel).
2. Apollodor II.1.5 şi *Epitome* VI.11; Euripide, *Elena* 766 şi urm. şi 1126 şi urm.; Hyginus, *Fabula* 116; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu XI.260.
3. Apollodor, *Epitome* VI.2-4; Strabon XIV.1.27, citând din Hesiod, Sofocle şi Ferekydes; Tzetzes, *Despre Licofron* 427 şi 980.
4. Apollodor, *Epitome* VI.18; Pausanias III.26; Stephanus Byzantinus *s.v.* Syrna; Strabon VI.3.9; Tzetzes, *Despre Licofron* 1047.
5. Apollodor III.7.7 şi *Epitome* VI.19; Tzetzes, *Despre Licofron* 440-42; Strabon XIV.5.16; Pausanias I.34.3; Lucian, *Alexandru* 19; Plutarh, *Despre părăsirea oracolelor* 45; Cicero, *Despre divinaţie* I.40.88; Dio Cassius LXXII.7.
6. Apollodor, *Epitome* VI.12 şi 13; Hagias, *loc. cit.*; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.166; Scolie la *Odiseea* lui Homer III.188.
7. Dictis din Creta VI.7-9.
8. Homer, *Odiseea* IV.1-9; Apollodor, *Epitome* VI.13-14; Euripide, *Andromaca* 891-1085 şi *Oreste* 1649, cu scolie; Hyginus, *Fabula* 123; Eustathios despre *Odiseea* lui Homer IV.3; Scolie la *Andromaca* de Euripide 32 şi 51; Ovidiu, *Heroide* VIII.31 şi urm.; *Fragments of Sophocles* II.441 şi urm., ed. Pearson; Pausanias X.7.1 şi X.24.4-5; Pindar, *Ode nemeene* VII.50-70, cu scolie; Vergiliu, *Eneida* III.330; Strabon IX.3.9.
9. Apollodor, *Epitome* V.16; Tzetzes, *Despre Licofron* 495; Lucian, *Despre dans* 40; Hyginus, *Fabula* 59; Servius despre *Bucolicele* lui Vergiliu V.10.
10. Plutarh, *Vieţi paralele* 23; Dictis din Creta VI.2; Tzetzes, *Despre Licofron* 609; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.9; Hyginus, *Fabula* 175; Apollodor I.8.6; Pausanias III.25.2.
11. Pausanias I.11; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu VIII.9 şi XI.246; Tzetzes, *Despre Licofron* 602 şi 618; Strabon VI.3.8-9; Scolie la *Ode nemeene* de Pindar X.12; Scylax p. 6.
12. Apollodor, *Epitome* VI.10; Tzetzes, *Despre Licofron*, 384-6; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.121 şi XI.264; Mytographus Vaticanus Primus 195; Mytographus Vaticanus Secundus 210; Vergiliu, *Eneida* 121 şi urm. şi 400 şi urm.
13. Tzetzes, *Despre Licofron* 911, citând din Apollodor, *Epitome*; Homer, *Iliada* II.717 şi urm.; Strabon VI.1.3; Aristotel, *Mirabilia* 107.
14. Tzetzes, *Despre Licofron* 911; Pausanias I.17.6.
15. Homer, *Odiseea* IV.209; Pausanias IV.3-4; Hyginus, *Fabula* 10.

170. Peregrinările lui Odiseu

a. Odiseu ridicase pânzele din Troia ştiind bine că avea să cutreiere încă zece ani până să poată spera să ajungă în Itaca. A acostat mai întâi în Insula Ismaros din Ciconia şi a luat-o cu asalt. În toiul jafului, l-a cruţat doar pe Maro, preotul lui Apollo, care i-a oferit în semn de recunoştinţă mai multe vase cu vin dulce; dar ciconii din interiorul ţinutului au văzut fumul ce se înălţa până la cer, pe deasupra oraşului incendiat, i-au atacat pe greci în timp ce ei beau vinul pe ţărm şi i-au împrăştiat în toate direcţiile. Când Odiseu şi-a adunat oamenii şi i-a îmbarcat iar, având grele pierderi, o vijelie aprigă dinspre nord-est i-a împins în Marea Egee până în Citera[1]. În a patra zi, când vremea a devenit iarăşi calmă, a prins curaj şi a încercat să treacă de Capul Malia ca să înainteze spre nord, spre Itaca, dar vântul s-a stârnit din nou, mai violent chiar decât înainte. După nouă zile de piedici şi primejdii, la orizont s-a ivit promontoriul libian, acolo unde trăiau mâncătorii de lotus. Or, lotusul este un fruct lipsit de sâmburi, de culoarea şofranului, cam cât un bob de fasole ca mărime, şi care creşte în ciorchini dulci şi hrănitori, dar are proprietatea că-i face pe cei care l-au gustat să uite cu totul de ţara lor; însă unii călători l-au descris ca pe un soi de măr din care se face un cidru tare. Odiseu a debarcat să aducă apă şi a trimis o patrulă de trei oameni, care însă au mâncat lotusul oferit de localnici şi astfel şi-au uitat misiunea. După o vreme, Odiseu a mers în căutarea lor în fruntea unei expediţii de salvare şi, chiar dacă el însuşi a fost tentat să guste lotusul, s-a abţinut. I-a adus înapoi pe dezertori cu forţa, i-a pus în lanţuri şi, fără să mai zăbovească, a plecat mai departe pe mare[2].

b. Apoi a ajuns pe o insulă fertilă şi bine împădurită, locuită doar de nenumărate capre sălbatice, şi a vânat câteva pentru

hrană. Acolo a tras toată flota pe uscat, în afara unei singure corăbii cu care a pornit să exploreze ţărmul opus. Or, acesta s-a dovedit a fi ţara ciclopilor fioroşi şi barbari, numiţi astfel din pricina ochiului mare şi rotund din mijlocul frunţii cu care priveau duşmănos pe oricine. Ciclopii uitaseră arta fierăriei cunoscută de strămoşii lor care lucraseră pentru Zeus şi erau acum păstori fără legi, adunări, corăbii, târguri şi nu ştiau agricultură; duceau un trai monoton, despărţiţi unii de alţii, şi locuiau în nişte peşteri scobite în dealurile stâncoase. Văzând intrarea înaltă acoperită cu crengi de laur a unei astfel de peşteri, aflată dincolo de o curte cu ziduri făcute din lespezi uriaşe, Odiseu şi însoţitorii lui au intrat fără să ştie că acel domeniu aparţinea unui ciclop pe nume Polifem, un gigant, fiu al lui Poseidon şi al nimfei Toosa, căruia îi plăcea să mănânce carne de om. Grecii s-au instalat confortabil; au aprins un foc, apoi au tăiat şi au fript câţiva iezi găsiţi într-un ţarc din fundul peşterii, s-au servit cu brânză din coşurile atârnate pe pereţi şi s-au ospătat pe cinste. Spre seară a apărut Polifem, care şi-a mânat turma în peşteră şi a închis în urma lui intrarea cu o lespede atât de mare, încât douăzeci de atelaje de boi abia ar fi putut să o clintească din loc; apoi, neobservându-i pe oaspeţii lui, s-a aşezat să îşi mulgă oile şi caprele. În cele din urmă, a ridicat privirea din ciubăr şi i-a văzut pe Odiseu şi pe tovarăşii lui culcaţi în jurul vetrei. I-a întrebat ţâfnos ce căutau în peştera lui. Odiseu a răspuns: „Bunule monstru, suntem nişte greci care se întorc acasă de la jefuirea Troiei; rogu-te, nu-ţi uita datoria faţă de zei şi primeşte-ne cu ospitalitate”. În loc de răspuns, Polifem a pufnit, a înşfăcat doi marinari de picioare, le-a zdrobit creierii de podea şi le-a devorat trupurile crude, mârâind ameninţător deasupra oaselor ca un leu de munte.

c. Odiseu ar fi vrut să se răzbune cât mai sângeros, chiar înainte de ivirea zorilor, dar nu a îndrăznit, căci doar Polifem era îndeajuns de puternic ca să mute lespedea de la intrare. Şi-a petrecut noaptea cu capul prins în mâini, imaginând un plan de evadare, în timp ce Polifem sforăia înfiorător. La micul dejun, monstrul a zdrobit ţeasta altor doi marinari pe care i-a mâncat, apoi a strâns turma fără să spună un cuvânt, a scos-o afară şi a închis peştera cu aceeaşi lespede; dar Odiseu a luat un par de lemn de măslin-verde, l-a ascuţit şi i-a întărit un capăt în foc, apoi l-a

ascuns sub un morman de bălegar. În seara aceea, Polifem s-a întors şi a mai mâncat doi dintre cei doisprezece marinari. Atunci Odiseu i-a oferit politicos un bol din lemn de iederă cu vin ameţitor, din cel primit de la Maro pe Insula Ismaros din Ciconia; din fericire, adusese la ţărm un burduf plin cu vin. Polifem a băut lacom şi a mai cerut un bol; cum în viaţa lui nu dusese la gură o băutură mai tare ca laptele bătut, a catadicsit să-l întrebe pe Odiseu cum îl cheamă. „Mă numesc Oudeis”, a răspuns Odiseu, „sau cel puţin aşa îmi spune toată lumea pe scurt”. Or, „Oudeis” înseamnă „Nimeni”. „O să te mănânc ultimul, prietene Oudeis”, a promis Polifem.

d. De cum ciclopul a căzut într-un somn adânc, beat fiind, căci vinul nu fusese diluat cu apă, Odiseu şi tovarăşii lui rămaşi în viaţă au încălzit parul în jarul din foc, apoi l-au înfipt în singurul ochi al ciclopului, răsucindu-l. Odiseu îl apăsa cu putere de sus, aşa cum se dă o gaură într-o bârnă de lemn. Ochiul a sfârâit şi Polifem a scos un urlet groaznic, care i-a atras în grabă pe toţi vecinii lui, de aproape şi de departe, ca să afle ce s-a întâmplat.

„Sunt orbit şi în chinuri înfricoşătoare!”, a mugit el. „Dar cine, cine a făcut-o?”, au întrebat ei. „Oudeis e de vină!” „Sărmanul de tine”, au răspuns. „Dacă-i aşa cum spui, nu e *nimeni* de vină, probabil delirezi din pricina febrei. Roagă-te Tatălui nostru Poseidon să te faci bine şi nu mai face atâta tărăboi!”

Ciclopii au plecat bodogănind, iar Polifem s-a dus pe bâjbâite la gura peşterii, a dat lespedea la o parte şi a început să pipăie cu mâinile, sperând să îi prindă pe grecii rămaşi în viaţă pe când aceştia încercau să fugă. Dar Odiseu a luat nişte răchită şi i-a legat pe rând pe fiecare dintre tovarăşii lui sub burta unui berbec, aflat la mijloc între alţi doi berbeci, ca să distribuie greutatea uniform. El însuşi a ales un ditamai berbecul, conducătorul turmei, şi s-a ghemuit sub el, prinzându-se de lâna lui cu degetele de la mâini şi de la picioare.

e. În zori, Polifem şi-a scos turma la păscut, mângâind blând oile pe spate ca să se asigure că nu le încălecase nimeni. A zăbovit o vreme vorbindu-i întristat animalului sub care stătea ascuns Odiseu şi întrebându-l: „De ce, dragul meu berbec, nu eşti tu în faţă, ca de obicei? Ți-e milă de nenorocirea mea?”. Dar în cele din urmă l-a lăsat să treacă.

f. Astfel a reuşit Odiseu să îşi elibereze însoţitorii şi să mâne turma de berbeci graşi spre corabie. Nava a fost lansată imediat la apă şi, în timp ce oamenii îşi luau vâslele şi începeau să vâslească, Odiseu nu s-a putut abţine să strige la Polifem, luându-şi un rămas-bun ironic de la el. Drept răspuns, uriaşul a aruncat o stâncă mare care a căzut la o depărtare de jumătate de corabie în faţa lor, iar valul iscat aproape că i-a aruncat înapoi pe ţărm. Odiseu a râs şi a strigat: „Dacă te întreabă cineva cine te-a orbit, să-i spui că nu Oudeis a fost, ci Odiseu din Itaca!”. Ciclopul înfuriat s-a rugat cu voce tare lui Poseidon: „Fă, tată, în aşa fel încât, dacă duşmanul meu, Odiseu, se va întoarce vreodată acasă, să ajungă cât mai târziu, la mare ananghie, pe un vas străin şi după ce îşi va fi pierdut toţi însoţitorii; iar în prag să găsească o grămadă de necazuri!”. Apoi a mai aruncat o stâncă, una şi mai mare, care de data asta a căzut la jumătate de corabie în urma lor, încât valul stârnit i-a dus mai repede spre insula unde ceilalţi însoţitori ai lui Odiseu îl aşteptau cu nerăbdare. Dar Poseidon l-a ascultat pe Polifem şi i-a promis răzbunarea pe care i-o ceruse[3].

g. Odiseu s-a îndreptat apoi spre nord şi a ajuns curând pe insula lui Eol, păzitorul vânturilor, care l-a găzduit cu generozitate ca oaspete timp de o lună întreagă şi, în ultima zi, i-a dat un sac cu vânturi, explicându-i că, atâta vreme cât gura acestuia era legată cu un fir de argint, totul avea să fie bine. I-a mai spus că nu închisese înăuntru Vântul de Vest, vântul cel blând care avea să îi poarte flota, peste Marea Ionică, direct în Itaca; dar Odiseu putea să le elibereze pe celelalte, unul câte unul, dacă din cine ştie ce motiv trebuia să îşi modifice ruta. Deja se zărea fumul de la coşurile palatului său, când Odiseu a adormit, răpus de oboseală. Însoţitorii lui, care aşteptaseră această clipă, au dezlegat sacul, ce promitea să conţină vin. Pe dată, vânturile s-au pornit vuind spre casă, mânând corabia în faţa lor, iar Odiseu s-a trezit curând din nou pe insula lui Eol. După multe scuze, el a cerut din nou ajutor, dar i s-a spus să plece şi să folosească vâslele de data asta; nu avea să mai primească nici o adiere dinspre vest. „Nu pot ajuta un om căruia zeii i se opun”, a strigat Eol trântindu-i uşa în faţă[4].

h. După o călătorie de şapte zile, Odiseu a ajuns în ţinutul lestrigonilor, conduşi de regele Lamos, un ţinut despre care unii spun că s-ar fi aflat în partea de nord-vest a Siciliei. Alţii îl plasează

lângă Formia, în Italia, unde nobila Casă Lamia pretinde că se trage din regele Lamos; ceea ce pare credibil, căci cine ar recunoaşte că se trage din canibali, dacă un asemenea fapt nu ar fi o tradiţie?[5] În ţinutul lestrigonilor, seara şi dimineaţa sunt atât de apropiate una de cealaltă, încât păstorii care îşi mână turmele spre casă la apus le dau bineţe celor care le scot la câmp în zori. Căpitanii lui Odiseu au dat dovadă de curaj când au intrat în portul Telepilos, care, în afara unei intrări înguste, este cu totul înconjurat de stânci abrupte, şi şi-au dus corăbiile pe uscat lângă un drum de căruţă ce urca şerpuit în lungul unei văi. Fiind mai prudent, Odiseu şi-a legat corabia de o stâncă afară din port, după care a trimis trei iscoade în recunoaştere, în interiorul ţării. Iscoadele au urmat drumul până când au întâlnit o fată care lua apă dintr-un izvor. S-a dovedit a fi chiar una dintre fiicele lui Antifates, o căpetenie lestrigonă, la a cărei casă ea i-a condus. Acolo însă au fost atacaţi fără milă de o hoardă de sălbatici care l-au înşfăcat pe unul dintre ei şi l-au ucis ca să-l mănânce; ceilalţi doi au luat-o la fugă cât îi ţineau picioarele, dar sălbaticii, în loc să-i urmărească, s-au căţărat pe faleză şi au bombardat navele cu o cascadă de bolovani, înainte ca ele să poată fi lansate la apă. Apoi au coborât pe plajă unde au masacrat şi au devorat echipajul după pofta inimii lor. Odiseu a reuşit să scape tăind odgonul cu sabia şi strigându-le tovarăşilor lui să vâslească cu toată forţa dacă le e dragă viaţa[6].

i. Odiseu a rămas cu un singur vas cu care s-a îndreptat spre est şi, după o lungă călătorie, a ajuns în Eea, Insula Zorilor, unde stăpânea zeiţa Circe, fiica lui Helios şi a lui Perse, şi, astfel, soră a lui Eetes, îndureratul rege al Colhidei. Circe era pricepută la toate farmecele, dar nu-i iubea pe oameni. Când s-a tras la sorţi să se stabilească cine să stea de pază la corabie şi cine să meargă în recunoaştere pe insulă, Eurilohos, prietenul lui Odiseu, a ales să meargă pe ţărm împreună cu alţi douăzeci şi doi de oameni. A constatat că Eea era bogată în stejari şi alţi copaci ce creşteau în păduri şi, în cele din urmă, a ajuns la palatul lui Circe, aflat într-o poiană largă din centrul insulei. În jur erau lupi şi lei în căutarea prăzii, dar, în loc să îi atace pe Eurilohos şi pe însoţitorii lui, s-au ridicat pe labele din spate şi i-au mângâiat. Ai fi putut crede că aceste animale erau fiinţe omeneşti – şi într-adevăr erau, dar fuseseră prefăcute în sălbăticiuni de vrăjile lui Circe.

j. Circe stătea în salonul ei, cântând deasupra războiului de ţesut, iar când grupul lui Eurilohos a salutat-o, ea a ieşit afară, le-a zâmbit şi i-a invitat să cineze la masa ei. Au intrat bucuroşi cu toţii, în afară de Eurilohos, care, bănuind că era ceva necurat la mijloc, a rămas afară, iţindu-se îngrijorat pe la ferestre. Zeiţa a pus pe masă brânză, orz, miere şi vin în faţa marinarilor înfometaţi, dar mâncarea era dreasă şi, imediat ce au început să mănânce, ea i-a lovit pe umeri cu nuiaua sa şi i-a transformat în porci. Apoi, neîndurătoare, a deschis portiţa unei cocini, a aruncat pe jos câteva mâini de ghinde şi de coarne şi i-a lăsat acolo să se tăvălească.

k. Eurilohos s-a întors plângând şi i-a povestit lui Odiseu nenorocirea; acesta şi-a luat sabia şi a plecat hotărât să-i salveze, însă fără să aibă vreun plan precis în minte. Spre surpriza lui, s-a întâlnit cu zeul Hermes, care l-a salutat politicos şi i-a oferit un talisman împotriva magiei lui Circe: o floare albă parfumată, cu rădăcină neagră, numită *moly*, pe care doar zeii o pot recunoaşte şi culege. Odiseu a primit darul cu recunoştinţă, şi-a continuat drumul şi, la momentul potrivit, a devenit oaspetele lui Circe. După ce a mâncat din mâncarea dreasă, Circe a ridicat nuiaua şi l-a lovit pe umeri. „Du-te lângă tovarăşii tăi, în cocină”, i-a poruncit ea. Dar vraja a rămas fără efect, căci Odiseu mirosise floarea *moly* pe furiş, aşa că a sărit în picioare cu sabia în mână. Circe i-a căzut la picioare, plângând. „Cruţă-mă”, a strigat ea, „şi vei împărţi patul cu mine şi vom domni în Eea împreună!”. Ştiind bine că vrăjitoarele au puterea de a-şi moleşi şi a-şi ucide amanţii, trăgându-le pe ascuns sângele în mici băşici, Odiseu i-a smuls lui Circe un jurământ solemn să nu mai plănuiască vreun rău în contra lui. Ea a jurat pe zeii binecuvântaţi şi, după ce i-a oferit o baie caldă nespus de plăcută, vin în cupe de aur şi o cină savuroasă, servită de o slujnică cu tot dichisul, s-a pregătit să petreacă noaptea cu el într-un pat cu cearşafuri purpurii. Însă Odiseu nu a răspuns avansurilor ei amoroase până când Circe nu a acceptat să îi elibereze nu doar pe tovarăşii lui, ci pe toţi marinarii fermecaţi de ea. Odată făcut acest lucru, el a rămas bucuros în Eea până când ea i-a născut trei fii, pe Agrios, Latinus şi Telegonos[7].

l. Odiseu tânjea să pornească din nou la drum, iar Circe a consimţit să-l lase să plece. Dar trebuia să meargă mai întâi în

Tartar şi să îl caute acolo pe clarvăzătorul Tiresias, care avea să profeţească soarta ce îi era hărăzită în Itaca, dacă vreodată avea să ajungă acolo, şi ce va fi după aceea. „Mergi în faţa Vântului din Nord”, i-a spus Circe, „până ajungi la apa Oceanului şi la dumbrava Persefonei, pe care o vei recunoaşte după plopii-negri şi sălciile bătrâne. Acolo unde râurile Flegeton şi Cocit se varsă în Aheron, să sapi un şanţ şi să le sacrifici lui Hades şi Persefonei un berbec tânăr şi o mioară neagră – pe care am să ţi-i dau chiar eu. Lasă sângele să curgă în şanţ şi, în timp ce îl aştepţi pe Tiresias să sosească, alungă toate celelalte umbre cu sabia. Lasă-l să bea cât doreşte, apoi ascultă cu atenţie sfatul lui”.

m. Odiseu i-a obligat pe oamenii lui să urce la bord, chiar dacă ei nu voiau să plece din Eea, o insulă atât de plăcută, spre a merge în ţinutul lui Hades. Circe le-a asigurat o briză favorabilă, care i-a purtat iute până la apa Oceanului, unde sunt acele hotare îndepărtate ale lumii unde cimerienilor, cetăţeni ai nopţii veşnice care trăiesc învăluiţi în ceţuri, le este interzis să vadă soarele vreodată. Când au găsit dumbrava Persefonei, Odiseu a debarcat şi a făcut aşa cum îl sfătuise Circe. Prima umbră care a apărut lângă şanţ a fost cea a lui Elpenor, un membru al echipajului său care, cu doar câteva zile înainte, se îmbătase pe acoperişul palatului lui Circe, adormise, se trezise ameţit şi, căzând peste margine, murise. Odiseu, care plecase din Eea atât de grăbit încât nu observase absenţa lui Elpenor decât prea târziu, i-a promis acum o înmormântare cuviincioasă. „Când te gândeşti că ai ajuns aici pe jos mai repede decât noi cu corabia!”, a exclamat el. Dar l-a împiedicat pe Elpenor să bea câtuşi de puţin sânge, oricât de jalnic l-a implorat el.

n. O mulţime pestriţă de umbre roiau în jurul şanţului, bărbaţi şi femei din toate epocile şi de toate vârstele, inclusiv mama lui Odiseu, Anticleea; dar el nu a lăsat-o nici măcar pe ea să bea înainte ca Tiresias să o facă. În cele din urmă a apărut şi el, a sorbit recunoscător sângele şi i-a spus lui Odiseu să îşi supravegheze îndeaproape oamenii de cum vor zări Sicilia, următoarea lor escală, ca să nu fie ispitiţi să fure cireada Titanului-Soare Hiperion. Trebuia să se aştepte la mari necazuri în Itaca şi, chiar dacă putea spera să se răzbune pe ticăloşii care îi devorau acolo averea, călătoriile lui încă nu aveau să se sfârşească. Trebuia să ia o vâslă

şi să o care pe umăr, până când ajungea într-o regiune din interiorul ţării în care nici un om nu îşi săra mâncarea şi unde vâsla avea să fie confundată cu un băţ de vânturat. Dacă atunci avea să-i aducă sacrificii lui Poseidon, va putea să ajungă din nou în Itaca şi să se bucure de o bătrâneţe prosperă; dar, în cele din urmă, moartea avea să-i vină tot de pe mare.

o. După ce i-a mulţumit lui Tiresias şi i-a promis sângele a încă unei mioare negre la întoarcerea în Itaca, Odiseu i-a îngăduit în sfârşit mamei lui să îşi potolească setea. Ea i-a dat alte veşti de acasă, dar a păstrat o tăcere discretă în privinţa peţitorilor nurorii sale. După ce ea şi-a luat rămas-bun, umbrele a numeroase regine şi prinţese s-au înghesuit să bea sângele. Odiseu a fost încântat să întâlnească personaje atât de bine-cunoscute precum Antiope, Iocasta, Chloris, Pero, Leda, Ifimedia, Fedra, Procris, Ariadna, Mera, Climene şi Erifile.

p. Apoi Odiseu a discutat cu un grup de foşti comandanţi: Agamemnon, care l-a sfătuit să debarce în Itaca pe furiş; Ahile, pe care Odiseu l-a înveselit povestindu-i măreţele isprăvi ale lui Neoptolem; şi Marele Aiax, care încă nu îl iertase şi care a plecat morocănos, cu mersul apăsat. Odiseu l-a văzut şi pe Minos cum judeca, pe Orion cum vâna, pe Tantal şi Sisif suferind şi pe Heracle – sau mai degrabă spectrul lui, căci Heracle însuşi petrece în voie printre zeii nemuritori –, pe care l-a compătimit pentru îndelungatele lui munci[8].

q. Odiseu a navigat înapoi în Eea în siguranţă, iar acolo a îngropat trupul lui Elpenor şi i-a împlântat vâsla lui pe gorgan, spre aducere aminte. Circe l-a întâmpinat voioasă. „Ce cutezanţă, să vizitezi ţinutul lui Hades!”, a strigat ea. „Celor mai mulţi oameni le ajunge o moarte; dar acum tu o să ai două!” Ea l-a avertizat apoi că va trebui să treacă pe lângă Insula Sirenelor, ale căror voci frumoase îi fermecau pe toţi cei care ajungeau prin preajma lor. Aceste copile ale lui Aheloos sau, spun unii, ale lui Forcus fie cu muza Terpsihore, fie cu Sterope, fiica lui Portaon, aveau feţe de fete, dar picioare şi pene de pasăre, o ciudăţenie pentru a cărei explicare se spun multe poveşti: de pildă, că se jucau cu Cora atunci când o răpise Hades şi că Demetra, supărată că nu săriseră în ajutorul ei, le dăduse aripi, spunând: „Plecaţi şi căutaţi-mi fiica în lumea întreagă!”; sau că Afrodita le transformase în păsări

deoarece, din mândrie, ele nu îşi cedau fecioria nici zeilor, nici oamenilor. Însă ele nu mai aveau putere să zboare de când muzele le învinseseră într-o competiţie de muzică şi le smulseseră penele din aripi, ca să-şi facă din ele coroane. Acum stăteau şi cântau pe o pajişte printre grămezile de oase ale marinarilor pe care îi atrăseseră spre moarte. „Astupă urechile oamenilor tăi cu ceară de albine”, l-a sfătuit Circe, „şi dacă eşti doritor să le asculţi muzica, pune-ţi marinarii să te lege cu mâinile şi picioarele de catarg şi fă-i să jure că nu-ţi vor da drumul indiferent cât de crunt i-ai ameninţa”. Circe l-a prevenit pe Odiseu şi despre alte primejdii care îl aşteptau, atunci când el a venit ca să-şi ia rămas-bun de la ea; apoi Odiseu a pornit pe mare, purtat iarăşi de o briză avantajoasă.

r. Cum vasul se apropia de ţinutul sirenelor, Odiseu a urmat sfatul lui Circe; iar sirenele au cântat atât de dulce, promiţându-i puterea de a afla dinainte toate întâmplările viitoare de pe pământ, încât el a strigat la însoţitorii lui, ameninţându-i cu moartea dacă nu îl eliberau; dar ei s-au supus ordinelor lui şi n-au făcut decât să-l strângă şi mai tare de catarg. Astfel, corabia a trecut cu bine de insulă, iar sirenele s-au sinucis de ciudă[9].

s. Unii cred că au existat doar două sirene, alţii că erau trei, anume Partenope, Leucosia şi Ligeea; sau Pisinoe, Aglaope şi Telxiepia; sau Aglaofeme, Telxiope şi Molpe. Iar alţii numesc patru sirene: Teles, Raidne, Telxiope şi Molpe[10].

t. Următorul pericol pentru Odiseu a constat în trecerea printre două stânci, dintre care una o adăpostea pe Scila, iar cealaltă pe Charibda, ambele prietene şi monştri deopotrivă. Charibda, fiică a Pământului-Mamă şi a lui Poseidon, era o femeie lacomă, care fusese aruncată de trăsnetul lui Zeus în mare, iar acum sorbea de trei ori pe zi un volum enorm de apă, pe care îl scuipa imediat înapoi. Scila, cândva frumoasa fiică a lui Hecate sau Crateis cu Forcus sau cu Forbas – sau a Echidnei cu Tifon, Triton sau Tirenos –, fusese prefăcută într-un monstru marin asemănător unui câine cu şase capete şi douăsprezece picioare. Fusese opera fie a lui Circe, când a fost geloasă pentru iubirea Zeului Mării Glaucos faţă de ea, fie a Amfitritei, de asemenea geloasă pe iubirea lui Poseidon. Scila înşfăca marinari, le rupea oasele şi îi înghiţea pe îndelete. Dar cel mai ciudat lucru în privinţa ei era scâncetul: nu

mai tare decât scheunatul unui căţel nou-născut. În timp ce încerca să scape de Charibda, Odiseu a virat puţin prea aproape de Scila, care s-a aplecat peste copastie, a înşfăcat şase dintre cei mai abili marinari de pe punte, câte unul în fiecare gură, şi s-a repezit cu ei spre stânci, unde i-a devorat după pofta inimii. Ei au ţipat, întinzând braţele spre Odiseu, dar el nu a îndrăznit să încerce să-i salveze şi a plecat mai departe[11].

u. Odiseu a navigat pe această rută ca să evite Stâncile Rătăcitoare sau Ciocnitoare, printre care doar *Argo* reuşise vreodată să treacă; el nu ştia că acum erau bine înfipte în fundul mării. Curând, a zărit Sicilia, unde Hiperion, Titanul-Soare, pe care unii îl numesc Helios, avea şapte cirezi de vite de o rară frumseţe la păscut, cu câte cincizeci de capete în fiecare cireadă, şi, totodată, mari turme de oi splendide. Odiseu i-a pus pe oamenii lui să jure solemn că se vor mulţumi cu proviziile oferite de Circe şi nu vor fura nici măcar o singură vacă. Apoi au debarcat şi au dus corabia pe uscat, dar Vântul de Sud a bătut timp de treizeci de zile, mâncarea s-a împuţinat şi, chiar dacă marinarii vânau sau pescuiau în fiecare zi, aveau prea puţin succes. În cele din urmă, Eurilohos şi-a tras tovarăşii de o parte şi, disperat de foame, i-a convins să taie nişte vite – iar ca despăgubire pentru ele, s-a grăbit el să adauge, la întoarcerea în Itaca aveau să-i construiască lui Hiperion un templu grandios. Au aşteptat până când Odiseu a adormit, au prins câteva vaci, le-au tăiat, au sacrificat zeilor oasele pulpelor şi grăsimea şi au fript carne cât pentru un ospăţ de şase zile.

v. Odiseu a fost îngrozit când s-a trezit şi a văzut cele întâmplate, la fel şi Hiperion când a auzit povestea de la Lampetia, fiica lui şi păstoriţa-şefă a cirezilor sale. Hiperion i s-a plâns lui Zeus, care, văzând că nava lui Odiseu fusese lansată iar pe mare, a trimis pe neaşteptate o furtună dinspre vest care a prăvălit catargul peste ţeasta cârmaciului, apoi a aruncat un trăsnet spre punte. Corabia s-a scufundat şi toţi cei de la bord s-au înecat, în afară de Odiseu. El a reuşit să lege cu odgonul catargul şi chila care pluteau pe apă laolaltă cu resturile de piei de vite şi s-a suit pe acest vas improvizat. Dar s-a stârnit o vijelie dinspre sud şi Odiseu s-a văzut tras spre vârtejul Charibdei. S-a agăţat de tulpina unui smochin sălbatic care creştea pe stânca de deasupra şi a rezistat cu

îndârjire până când catargul şi chila au fost înghiţite şi regurgitate, apoi s-a suit pe ele din nou şi a plecat vâslind cu mâinile. După nouă zile a eşuat pe ţărmul Insulei Ogigia, unde trăia Calipso, fiica lui Thetis cu Ocean, sau poate cu Nereu, ori cu Atlas[12].

w. Desişuri de arini, plopi-negri şi chiparoşi, în ale căror crengi se cuibăreau bufniţe, şoimi şi cormorani guralivi, ascundeau marea peşteră a lui Calipso. Deasupra intrării se ţesea o viţă-de-vie. Pe pajiştea din apropiere, udată de patru pârâuri limpezi, creşteau pătrunjel şi stânjenei deşi. Aici, minunata Calipso i-a urat bun venit lui Odiseu, în timp ce acesta ieşea la mal împleticindu-se, şi i-a oferit mâncare din belşug, băutură ameţitoare şi o parte a patului ei moale. „Dacă rămâi cu mine”, l-a rugat ea, „te vei bucura de nemurire şi tinereţe veşnică”. Unii spun că nu Circe, ci Calipso a fost cea care i l-a născut pe Latinus, pe lângă gemenii Nausitoos şi Nausinoos.

x. Calipso l-a reţinut pe Odiseu în Ogigia vreme de şapte ani – sau poate doar cinci – şi a încercat să-l facă să uite Itaca; dar curând el s-a săturat de îmbrăţişările ei şi obişnuia să stea pe ţărm descurajat, cu privirile aţintite spre mare. În cele din urmă, profitând de absenţa lui Poseidon, Zeus l-a trimis pe Hermes la Calipso, cu ordin de a-l elibera pe Odiseu. Ea nu a putut decât să se supună şi i-a spus să construiască o plută, pe care ea avea să o îndestuleze cu mâncare: i-a oferit un sac de grâne, burdufuri cu vin şi apă şi carne uscată. Chiar dacă Odiseu bănuia o capcană, Calipso s-a jurat pe Styx că nu avea să-l păcălească şi i-a dat topor, sfredele şi toate uneltele necesare. Fără să mai aibă nevoie de alte îndemnuri, Odiseu a construit o plută din douăzeci de trunchiuri de copac legate între ele, a lansat-o pe butuci la apă, a sărutat-o pe Calipso în semn de rămas-bun şi a plecat pe mare, dus de o adiere prielnică.

y. Poseidon îi vizitase pe etiopieni, virtuoşii lui prieteni, şi, în timp ce se întorcea acasă pe mare, în carul lui înaripat, a văzut dintr-odată o plută. Odiseu a fost aruncat imediat peste bord de un val imens, iar hainele bogate pe care le purta l-au tras spre adâncurile mării, mai să-i plesnească plămânii. Dar, fiind un înotător vânjos, a reuşit să se descotorosească de haine, a revenit la suprafaţă şi s-a căţărat înapoi pe plută. Zeiţa Leucoteea cea miloasă, numită cândva Ino, soţia lui Atamas, a coborât lângă el pe

plută, deghizată în pescăruş. Purta în cioc un voal, pe care i-a spus lui Odiseu să şi-l înfăşoare în jurul mijlocului, apoi să plonjeze iar în mare. Acest voal avea să-l salveze, a promis ea. Odiseu a ezitat să se supună, dar când un alt val a sfărâmat pluta, a înfăşurat voalul în jurul lui şi a plecat înot. Cum Poseidon se întorsese acum în palatul lui subacvatic de lângă Eubeea, Atena a îndrăznit să trimită un vânt care să netezească valurile din calea lui Odiseu, iar două zile mai târziu el a fost aruncat pe ţărm, cu totul istovit, pe Insula Drepane, pe atunci ocupată de feaci. Odiseu s-a culcat la adăpostul unui crâng, lângă un pârâu, a îngrămădit deasupra lui frunze uscate şi a adormit adânc[13].

z. A doua zi dimineaţă, minunata Nausicaa, fiica regelui Alcinoos şi a reginei Arete, perechea regală care dovedise cândva atâta bunătate faţă de Iason şi Medeea, a venit să spele hainele la râu. După ce a terminat ce avea de făcut, s-a jucat cu mingea împreună cu însoţitoarele ei. S-a întâmplat ca mingea să sară în apă, s-a auzit un strigăt de disperare şi Odiseu s-a trezit, îngrijorat. Nu avea nici o haină, dar şi-a ascuns goliciunea cu o creangă înfrunzită de măslin şi, apropiindu-se încet, i-a adresat cuvinte atât de dulci lui Nausicaa, încât ea l-a luat discret sub protecţia ei şi a pus să fie adus la palat. Acolo, Alcinoos l-a copleşit cu daruri, iar după ce a auzit prin ce aventuri trecuse, l-a trimis în Itaca cu o corabie adecvată. Escorta lui cunoştea foarte bine insula. Au aruncat ancora în portul Forcus, dar au decis să nu-i tulbure somnul adânc, aşa că l-au dus pe ţărm şi l-au pus cu grijă pe nisip, clădind darurile de la Alcinoos sub un copac din apropiere. Însă Poseidon era atât de supărat pe bunătatea feacilor faţă de Odiseu încât cu puterea mâinii lui a lovit corabia în timp ce aceasta naviga spre casă şi a transformat-o în piatră, cu echipaj şi toate celelalte. Alcinoos i-a sacrificat de îndată doisprezece tauri aleşi lui Poseidon, care acum ameninţa să văduvească oraşul de cele două porturi ale lui aruncând un munte mare între ele; iar unii spun că vorbea serios. „Să ne fie învăţare de minte să nu mai fim ospitalieri în viitor!”, i-a spus Alcinoos lui Arete pe un ton amar[14].

*

1. Apollodor consemnează (*Epitome* VII.29) că „unii au luat

Odiseea drept o relatare a unei călătorii în jurul Siciliei". Samuel Butler a ajuns în mod independent la aceeaşi opinie şi a interpretat-o pe Nausicaa drept un autoportret al autoarei – o aristocrată siciliană tânără şi talentată din districtul Erix. În cartea lui *Authoress of the Odyssey*, el aduce în sprijin cunoaşterea intimă a vieţii de la curte care apare în aceasta, în contrast cu cunoaşterea superficială a navigaţiei şi a economiei pastorale, şi subliniază „preponderenţa interesului feminin". El subliniază că doar o femeie ar fi putut să-l pună pe Odiseu să discute cu femeile celebre ale trecutului înainte de a o face cu bărbaţii celebri şi, în discursul de rămas-bun adresat feacilor, să spere că „vor continua să le facă pe plac soţiilor şi copiilor lor", şi nu invers (*Odiseea* XIII.44-5); sau să o pună pe Elena să mângâie calul de lemn şi să îi tachineze pe bărbaţii dinăuntru (*167.*k*). E dificil să nu fii de acord cu Butler. Tuşa lejeră, umoristică, naivă şi însufleţită a *Odiseei* este aproape cu siguranţă a unei femei. Dar Nausicaa a combinat şi a localizat în Sicilia sa natală două legende diferite, nici una inventată de ea: întoarcerea semiistorică a lui Odiseu din Troia şi aventurile alegorice ale unui alt erou – să îl numim Ulise – care, asemenea lui Sisif (*67.*2*), bunicul lui Odiseu, nu voise să moară atunci când perioada suveranităţii lui se încheiase. Legenda lui Odiseu trebuie să fi conţinut atacul asupra Insulei Ismaros, furtuna care l-a împins mult spre sud-vest, întoarcerea prin Sicilia şi Italia, naufragiul din Drepane (Corfu) şi răzbunarea lui finală împotriva peţitorilor. Toate sau aproape toate celelalte incidente ţin de povestea lui Ulise. Ținutul lotofagilor, peştera ciclopilor, portul Telepilos, Eea, dumbrava Persefonei, ţinutul sirenelor, Ogigia, Scila şi Charibda, adâncurile mării, până şi Golful Forcus – toate sunt metafore diferite ale morţii de care el scăpase. La acestea s-ar putea adăuga executarea de către Odiseu a bătrânei Hecabe, cunoscută şi ca Mera, constelaţia Câinele-Mic, căreia ar fi trebuit să îi fie sacrificat succesorul lui Icarios (*168.*1*).

2. Atât Scylax (*Periplus* 10), cât şi Herodot (IV.77) îi ştiau pe mâncătorii de lotus ca fiind o naţiune care trăia în vestul Libiei, lângă gindani, care aveau un sistem matriarhal. Alimentul lor de bază era gustosul şi hrănitorul *cordia myxa*, un fruct dulce şi lipicios care creşte în ciorchini, asemenea strugurilor şi care hrănise cândva, presat şi amestecat cu grâne (Plinius, *Naturalis*

historia XIII.32; Teofrast, *Istoria plantelor* IV.3.1), o armată ce se îndrepta împotriva Cartaginei. *Cordia myxa* a fost confundat cu *rhamnus zizyphus*, un tip de măr pădureţ din care se face un cidru tare şi care are un singur sâmbure, nu mai mulţi. Uitarea indusă celor ce consumă lotusul este explicată uneori ca datorându-se tăriei acestei băuturi: dar a consuma lotus nu este acelaşi lucru cu a bea lotus. Astfel, deoarece atunci când un rege sacru muşca dintr-un măr oferit de La Belle Dame Sans Merci echivala cu acceptarea morţii sale provocate de mâinile ei (*33.*7* şi 133.*4*), prudentul Odiseu, care ştia foarte bine că în Lumea Subpământeană regi şi războinici lâncezeau din cauza unui măr, trebuie să fi refuzat *rhamnus*-ul. Într-o baladă scoţiană a cultului vrăjitoarelor, Thomas Versificatorul este îndemnat să atingă merele Paradisului pe care i le arată regina din Elphame.

3. Peştera ciclopilor este în mod evident un loc al morţii, iar grupul lui Odiseu este alcătuit din treisprezece oameni: numărul lunilor din an pe timpul cărora domnea regele din vechime. Polifem cel cu un ochi, a cărui mamă este uneori vrăjitoare, apare în basmele populare din întreaga Europă, iar originea lui poate fi plasată în Caucaz; dar cei doisprezece însoţitori apar doar în *Odiseea*. Oricare ar fi putut fi semnificaţia poveştii caucaziene, A.B. Cook arată în cartea lui *Zeus* (pp. 302-23) că ochiul ciclopului era un simbol solar grecesc. Însă atunci când Odiseu l-a orbit pe Polifem, ca să evite să fie devorat asemenea însoţitorilor lui, Soarele a continuat să strălucească. Doar ochiul zeului Baal, sau Moloch, sau Tesup, sau Polifem („vestit”), care cerea sacrificii umane, a fost stins, iar regele a plecat triumfător, mânându-şi berbecii furaţi. De vreme ce decorul pastoral al poveştii caucaziene a fost păstrat în *Odiseea*, iar căpcăunul de acolo avea un singur ochi, el ar putea fi confundat cu ciclopii preelenici, vestiţi meşteşugari ai metalului, a căror cultură s-a răspândit în Sicilia şi care probabil că aveau un ochi tatuat în mijlocul frunţii, ca semn al clanului (*3.*2*).

4. Telepilos, însemnând „poarta îndepărtată [a Iadului]”, se află în nordul extrem al Europei, în ţinutul soarelui de la miezul nopţii, unde păstorii care vin îi salută pe cei care pleacă. Acestei regiuni reci „de dincolo de Vântul de Nord” îi aparţin Stâncile Rătăcitoare sau Ciocnitoare, adică sloiurile de gheaţă (*151.*1*), ca şi cimerienii,

al căror întuneric de la amiază corespundea soarelui de la miezul nopţii din iunie. Probabil că în Telepilos se luptase Heracle cu Hades (*139.*1*); iar dacă aşa este, atunci lupta trebuie să fi avut loc în timpul şederii lui în ţinutul hiperboreenilor (*125.*1*). Lestrigonii („dintr-o rasă foarte brutală”) erau probabil locuitori ai fiordurilor norvegiene; când mergeau în Bornholm şi în sudul coastei Balticii, negustorii de chihlimbar erau avertizaţi în legătură cu comportamentul lor barbar.

5. Eea („tânguitoarea”) este o insulă a morţii tipică, unde familiara Zeiţă a Morţii cântă în timp ce toarce. Legenda argonauţilor o plasează la intrarea în Golful Adriaticii; este foarte posibil să fie Lussin, de lângă Pola (*148.*9*). Circe înseamnă „şoim”; ea avea în Colhida un cimitir cu sălcii consacrat lui Hecate. Bărbaţii transformaţi în porci sugerează doctrina metempsihozei, dar porcul este dedicat mai ales Zeiţei Morţii, care îi hrăneşte cu fructele de corn ale lui Cronos, mâncarea roşie a morţilor, astfel că ei sunt, probabil, doar nişte umbre (*24.*11* şi 33.*6*). Gramaticienii nu au putut stabili ce anume era *moly*, planta lui Hermes. Tzetzes (*Despre Licofron* 679) spune că vindecătorii îl numesc „virnanţ sălbatic”, dar descrierea din *Odiseea* sugerează ciclama sălbatică, o plantă greu de găsit şi care, în plus, are petale albe, bulb închis la culoare şi miros foarte dulceag. Scriitorii clasici târzii asociază numele „moly” cu un soi de usturoi cu flori galbene, despre care se credea că creştea (ca şi ceapa, ceapa-de-mare şi usturoiul propriu-zis) atunci când luna era în descreştere, nu în creştere, servind astfel drept contradescântec împotriva magiei lunii a lui Hecate. Marduk, eroul babilonian, mirosea o plantă divină ca antidot împotriva mirosului nociv al Zeiţei Mării Tiamat, dar specia ei nu este precizată în epopee (*35.*5*).

6. Dumbrava cu plopi-negri a Persefonei se afla în Tartarul din vestul îndepărtat, iar Odiseu nu a „coborât” în el – asemenea lui Heracle (*134.*c*), Enea şi Dante –, chiar dacă Circe a presupus că o făcuse (*31.*a*). Flegeton, Cocit şi Aheron aparţin, de fapt, Iadului Subpământean. Cu toate acestea, autoarea *Odiseei* avea prea puţine cunoştinţe geografice şi invoca vânturile de vest, sud şi nord la întâmplare. Odiseu ar fi trebuit să fie purtat de vânturile dinspre est spre Ogigia şi dumbrava Persefonei, iar de cele din sud spre Telepilos şi Eea: însă ea avea o anumită justificare ca să îl pună pe

Odiseu să se îndrepte spre est, către Eea, căci aceasta era Insula Zorilor, unde eroii Orion şi Titonos îşi găsiseră moartea. Intrările în mormintele miceniene sub formă de stup sunt cu faţa spre est, iar Circe, fiind fiica lui Helios, o avea pe Eos („zori”) drept mătuşă.

7. Sirenele (*154.*3*) erau sculptate pe monumentele funerare ca îngeri ai morţii care intonau cântece funerare acompaniate de liră; lor le erau atribuite însă şi intenţii erotice faţă de eroii pe care îi jeleau; şi, de vreme ce se credea că sufletul îşi ia zborul sub formă de pasăre, sirenele erau înfăţişate, asemenea harpiilor, ca păsări de pradă care aşteptau să îl captureze. Deşi erau fiice ale lui Forcus sau ale Iadului şi, prin urmare, verişoare primare cu harpiile, sirenele nu trăiau sub pământ sau în peşteri, ci pe o insulă sepulcrală înverzită care semăna cu Eea sau Ogigia; şi se dovedeau a fi deosebit de periculoase la amiază, pe vreme fără vânt, momentul insolaţiei şi al coşmarurilor siestei. De vreme ce sunt numite şi fiice ale râului Aheloos, este posibil ca insula lor să fi fost una dintre Echinade, la gurile râului Aheloos (*142.*3*). Sicilienii le plasează în apropierea Capului Peloros (acum Faro) din Sicilia, iar latinii, pe Insulele Sirenuse de lângă Napoli sau în Capri (Strabon I.12 – *154.*d* şi *3*).

8. „Ogigia”, numele unei alte insule sepulcrale, pare a fi acelaşi cuvânt cu „Ocean”, iar *Ogen* este o formă intermediară; Calipso („ascuns” sau „cea care ascunde”) este tot o Zeiţă a Morţii, aşa cum o arată peştera ei înconjurată de arini – copaci consacraţi Zeului Morţii Cronos sau Bran –, pe ramurile cărora se adăposteau ciori-de-mare sau cormorani (*98.*3*) şi păsările ei, bufniţele şi şoimii. Pătrunjelul era un simbol al doliului (*106.*3*), iar crinul o floare a morţii (*85.*1*). Calipso i-a promis lui Odiseu tinereţe veşnică, dar el voia viaţă, nu nemurirea eroilor.

9. Scila („cea care vomită”), fiică a lui Forcus, sau Hecate, şi Charibda („cea care aspiră”), sunt titluri ale distrugătoarei Zeiţe a Mării. Aceste nume au ajuns să fie asociate cu stânci şi curenţi de pe ambele părţi ale strâmtorii Messina, dar trebuie interpretate într-un sens mai larg (*16.*2* şi 91.*2*). Leucoteea (*70.*4*), sub înfăţişare de pescăruş, era Zeiţa Mării care se jeluia după un naufragiu (*45.*2*). De vreme ce Zeiţa cretană a Mării era reprezentată şi sub formă de caracatiţă (*81.*1*), iar Scila îi trăgea pe marinari de pe corabia lui Odiseu, este posibil ca cretanii, care

făceau comerţ cu India, să fi văzut specii tropicale de talie mare, necunoscute în Mediterana, care au fost creditate cu acest obicei periculos. Descrierea scâncetului Scilei are o importanţă mitologică mai mare decât ar părea la prima vedere: ea este identificată cu câinii albi cu urechi roşii ai morţii, Haita Stafiilor sau Gabriel Ratches dintr-o legendă britanică, ce urmăresc sufletele damnaţilor. Aceştia erau străvechii câini de vânătoare egipteni, consacraţi lui Anubis şi crescuţi şi azi pe Insula Ibiza, care, atunci când urmăreau prada, scoteau „un sunet de hăituire asemănător scheunatului căţeilor sau cântecului gâştei sălbatice din timpul migraţiei” (*White Goddess*, p. 441).

10. Doar două episoade petrecute între încăierarea lui Odiseu cu ciconii şi sosirea lui în Feacia par să nu se refere la respingerea de nouă ori a morţii: anume vizita lui în insula lui Eol şi furtul vitelor lui Hiperion. Dar vânturile aflate sub stăpânirea lui Eol erau spirite ale morţilor (*43.*5*), iar vitele lui Hiperion sunt cireada furată de Heracle în a zecea lui muncă – practic, o victorie asupra Iadului (*132.*1*). Faptul că Odiseu a pretins că nu a luat parte la furt nu înseamnă prea mult; nici bunicul lui matern, Autolicos (*160.*c*), nu recunoştea nimic după ce şterpelea vitele Soarelui (*67.*c*).

11. Odiseu, al cărui nume are sensul de „furios”, îl desemnează pe regele sacru cu faţa roşie (*27.*12*), este numit „Ulise” sau „Ulixe” în latină – cuvânt format probabil din *oulos*, „rană”, şi *ischea*, „coapsă” –, cu trimitere la rana de colţ de mistreţ pe care fosta lui doică a recunoscut-o când el s-a întors în Itaca (*160.*c* şi 171.*g*). Străpungerea coapsei de către un mistreţ era o formă obişnuită de moarte regală, dar Odiseu supravieţuise cumva acestei răni (*18.*7* şi 151.*2*).

1. Homer, *Odiseea* IX.39-66.
2. Apollodor, *Epitome* VII.2-3; Homer, *Odiseea* IX.82-104; Herodot IV.177; Plinius, *Naturalis historia* XIII.32; Hyginus, *Fabula* 125.
3. Homer, *Odiseea* IX.105-542; Hyginus, *loc. cit.*; Euripide, *Ciclopii*; Apollodor, *Epitome* VII.4.9.
4. Homer, *Odiseea* X.1-76; Hyginus, *loc. cit.*; Ovidiu, *Metamorfoze* XIV.223-32.
5. Tucidide I.2; Plinius, *Naturalis historia* III.5.9 şi 8.14; Tzetzes, *Despre Licofron* 662 şi 956; Silius Italicus VII.410 şi XIV.126; Cicero, *Ad*

Atticum II.13; Horaţiu, *Ode* III.17.

6. Homer, *Odiseea* X.30-132; Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* VII.12; Ovidiu, *Metamorfoze* XIV.233-44.

7. Homer, *Odiseea* X.133-574 şi XII.1-2; Hyginus, *loc. cit.*; Ovidiu, *Metamorfoze* XIV.246-404; Hesiod, *Teogonia* 1011-14; Eustathios despre *Odiseea* lui Homer XVI.118.

8. Homer, *Odiseea* XI; Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* VII.17.

9. Homer, *Odiseea* XII; Apollodor, *Epitome* VII.19; Apollonios din Rodos IV.898; Aelianus, *Despre natura animalelor* XVII.23; Ovidiu, *Metamorfoze* V.552-62; Pausanias IX.34.3; Hyginus, *Fabulele* 125 şi 141; Sofocle, *Odysseus. Fragment* 861, ed. Pearson.

10. Plutarh, *Quaestiones convivales* IX.14.6; Scolie la *Odiseea* lui Homer XII.39; Hyginus, *loc. cit.* şi *Prefaţă*; Tzetzes *Despre Licofron* 712; Eustathios despre *Odiseea* lui Homer XII.167.

11. Servius despre *Eneida* lui Vergiliu III.420; Apollodor, *Epitome* VII.21; Homer, *Odiseea* XII.73-126 şi 222-59; Hyginus, *Fabulele* 125, 199 şi *Prefaţă*; Apollonios din Rodos IV.828, cu scolie; Eustathios despre Homer p. 171; Tzetzes, *Despre Licofron* 46 şi 650; Ovidiu, *Metamorfoze* XIII.732 şi urm. şi 906 şi urm.

12. Homer, *Odiseea* XII.127-453; Apollodor I.2.7 şi *Epitome* VII.22-3; Hesiod, *Teogonia* 359.

13. Homer, *Odiseea* V.13-493 şi VII.243-66; Hyginus, *Fabula* 125; Herodot, *Teogonia* 1111 şi urm.; Scolie la Apollonios din Rodos III.200; Eustathios despre *Odiseea* lui Homer XVI.118: Apollodor, *Epitome* VII.24.

14. Homer, *Odiseea* XIII.1-187; Apollodor, *Epitome* VII.25; Hyginus, *loc. cit.*

171. Întoarcerea acasă a lui Odiseu

a. Când Odiseu s-a trezit, nu şi-a recunoscut dintru început insula natală, pe care Atena o preschimbase prin vrajă. Ea a apărut imediat sub înfăţişarea unui băiat păstor şi a ascultat o poveste lungă şi mincinoasă, cum că el era un cretan care, după ce l-a ucis pe fiul lui, Idomeneu, a fugit spre nord pe o corabie sidoniană şi a fost lăsat pe ţărm împotriva voinţei sale. „Ce insulă este aceasta?”, a întrebat. Atena a râs şi l-a mângâiat pe obraz: „Într-adevăr, eşti un mincinos desăvârşit!”, i-a zis. „De n-aş şti adevărul, m-ai fi putut păcăli uşor. Ce mă surprinde însă este că nu ţi-ai dat seama de deghizarea mea. Eu sunt Atena; feacii te-au lăsat aici la ţărm la ordinele mele. Îmi pare rău că au trecut atât de mulţi ani până să te aduc acasă, dar nu am îndrăznit să îl ofensez pe unchiul meu, Poseidon, susţinându-te prea făţiş.” Atena l-a ajutat să ascundă cazanele, trepiedele, mantiile purpurii şi cupele de aur ale feacilor la adăpostul unei peşteri, apoi l-a transformat în aşa fel încât să nu poată fi recunoscut – i-a ridat pielea, i-a subţiat şi i-a albit şuviţele de păr roşcate, l-a îmbrăcat în nişte zdrenţe murdare şi l-a condus la coliba lui Eumeu, bătrânul porcar credincios al palatului. Atena tocmai se întorsese din Sparta, unde Telemah se dusese ca să îl întrebe pe Menelaos, proaspăt revenit din Egipt, de unde ar putea afla vreo veste despre Odiseu.

Or, trebuie spus că, presupunându-se că Odiseu era mort, nu mai puţin de o sută doisprezece prinţi tineri şi obraznici din insulele ce alcătuiau regatul – Dulichion, Samos, Zacintos şi Itaca însăşi – o curtau pe Penelopa, soţia lui, sperând fiecare să se căsătorească cu ea şi să ia tronul; şi cu toţii căzuseră de acord să îl omoare pe Telemah la întoarcerea lui din Sparta[1].

b. Când i-au cerut prima oară Penelopei să aleagă pe unul dintre ei, ea a declarat că Odiseu era cu siguranţă în viaţă, de vreme ce

întoarcerea lui acasă fusese prezisă de un oracol demn de încredere; iar mai târziu, cum ei continuau să o grăbească, ea a promis să ia o decizie după ce va termina de ţesut un giulgiu pentru bătrânul Laerte, socrul ei. Dar ţesutul i-a luat trei ani, căci ceea ce ziua ţesea noaptea destrăma; până când, în cele din urmă, peţitorii şi-au dat seama de şiretlic. În tot acest răstimp, ei se distrau în palatul lui Odiseu, bând din vinul lui, tăindu-i porcii, oile şi vitele şi seducându-i servitoarele[2].

c. Lui Eumeu, care l-a primit cu bunătate, Odiseu i-a spus o altă poveste mincinoasă despre el, chiar dacă a declarat sub jurământ că Odiseu era în viaţă şi în drum spre casă. Or Telemah, debarcat pe neaşteptate, a dejucat comploturile peţitorilor care voiau să-l omoare şi s-a dus direct la coliba lui Eumeu; Atena îi spusese să se întoarcă grabnic din Sparta. Dar Odiseu nu şi-a dezvăluit identitatea până când Atena nu i-a îngăduit să o facă şi nu i-a redat prin magie adevărata lui înfăţişare. A urmat o scenă cu adevărat emoţionantă atunci când tatăl şi fiul s-au recunoscut. Dar lui Eumeu încă nu îi fusese împărtăşit secretul, şi nici lui Telemah nu i s-a îngăduit să o anunţe pe Penelopa.

d. Deghizat tot în cerşetor, Odiseu s-a dus să îi spioneze pe peţitori. Pe drum s-a întâlnit cu Melantos, păstorul caprelor lui, care l-a ocărât cu neruşinare şi l-a lovit cu piciorul în şold; dar Odiseu s-a abţinut să se răzbune pe loc. Când a ajuns în curtea palatului, a dat de bătrânul Argos, pe vremuri un vestit câine de vânătoare, întins pe o grămadă de bălegar, râios, decrepit şi chinuit de purici. Argos a dat din ciotul lui jupuit de coadă şi şi-a lăsat urechile zdrenţuite în jos, semn că l-a recunoscut pe Odiseu, care şi-a şters pe furiş o lacrimă în timp ce câinele murea[3].

e. Eumeu l-a condus pe Odiseu în sala de ospeţe, unde Telemah, prefăcându-se că nu ştia cine era, i-a oferit ospitalitate. Atunci a apărut Atena, dar fără s-o poată vedea sau auzi cineva în afară de Odiseu, şi i-a sugerat să facă un tur al sălii, cerând de pomană de la peţitori, ca să afle astfel ce fel de oameni erau. El a făcut întocmai şi i-a găsit pe cât de hrăpăreţi, pe atât de zgârciţi. Cel mai neobrăzat din tot grupul, Antinous din Itaca (căruia Odiseu i-a spus o poveste complet diferită a peripeţiilor sale), a aruncat furios după el cu un taburet. Odiseu şi-a frecat umărul învineţit şi a făcut apel la ceilalţi peţitori, care au fost de acord că Antinous ar fi trebuit să fie mai

cuviincios, iar Penelopa a fost scandalizată când servitoarele i-au povestit incidentul. Ea a trimis după presupusul cerşetor, sperând să afle de la el veşti despre soţul dispărut. Odiseu a promis că va veni în salonul regal în seara aceea şi îi va spune orice doreşte ea să audă[4].

f. Între timp, un cerşetor voinic din Itaca, poreclit „Iros”, deoarece, asemenea zeiţei Iris, era la dispoziţia tuturor, a încercat să-l alunge pe Odiseu din vestibul. Când acesta nu s-a clintit, Iros l-a provocat la un meci de box, iar Antinous a râs cu poftă şi i-a oferit câştigătorului un drob de capră şi un loc la masa peţitorilor. Odiseu şi-a strâns zdrenţele de pe el, le-a prins sub cureaua roasă pe care o purta şi s-a pus în gardă în faţa lui Iros. Nemernicul a dat înapoi la vederea muşchilor lui proeminenţi, dar a fost împiedicat să o ia la fugă de zeflemeaua peţitorilor; apoi Odiseu l-a doborât dintr-o singură lovitură, având grijă să nu îl omoare, ca să nu atragă prea mult atenţia asupra sa. Peţitorii au aplaudat, l-au şicanat, s-au certat, s-au pus la ospăţul de după-amiază, au toastat în cinstea Penelopei, care acum a venit să smulgă de la ei darurile pentru mireasă (chiar dacă nu avea nici cea mai mică intenţie să ia vreo decizie definitivă), iar la căderea nopţii s-au împrăştiat fiecare pe la casele lor[5].

g. Odiseu l-a instruit pe Telemah să dea jos lăncile atârnate pe pereţii sălii de ospeţe şi să le pună în sala armelor, în timp ce el s-a dus să o viziteze pe Penelopa.

Penelopa nu l-a recunoscut, iar el i-a depănat o poveste lungă şi amănunţită despre o întâlnire recentă a lui cu Odiseu, care, spunea, se dusese să consulte Oracolul din Dodona, dar trebuia să se întoarcă în curând în Itaca. Penelopa l-a ascultat cu atenţie şi i-a poruncit Euricleei, bătrâna doică a lui Odiseu, să îl spele pe picioare. Euricleea a recunoscut de îndată cicatricea de pe coapsa lui şi a scos un strigăt de bucurie şi surpriză, însă el a prins-o de gâtul ei zbârcit şi i-a făcut semn să tacă. Penelopa nu a observat incidentul, deoarece Atena îi distrăsese atenţia[6].

h. A doua zi, la un alt ospăţ, Agelaos din Samos, unul dintre peţitori, l-a întrebat pe Telemah dacă putea să o convingă pe mama lui să se hotărască. Atunci Penelopa a anunţat că era pregătită să accepte orice peţitor care putea egala fapta lui Odiseu, anume să tragă o săgeată prin găurile a douăsprezece securi aşezate în linie

dreaptă. Le-a arătat şi arcul pe care trebuiau să îl folosească: cel primit de Odiseu de la Ifitos, cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, când fusese în Mesenia ca să protesteze împotriva furtului din Itaca a trei sute de oi cu tot cu păstor. Acel arc aparţinuse cândva lui Euritos, tatăl lui Ifitos, instruit de însuşi Apollo să tragă cu el, dar pe care Heracle l-a întrecut în măiestrie şi l-a ucis. Unii peţitori au încercat să îndoaie arcul, dar nu au reuşit, nici măcar după ce au înmuiat lemnul cu seu; aşadar, s-a decis ca încercarea să fie amânată pentru a doua zi. Telemah, care s-a apropiat cel mai mult de reuşită, a lăsat arcul jos la semnul lui Odiseu. Apoi, în pofida protestelor şi insultelor vulgare ale peţitorilor – care l-au obligat pe Telemah să o trimită pe Penelopa în camera ei –, Odiseu a luat arcul, l-a îndoit cu uşurinţă şi a făcut coarda să vibreze melodios, ca să audă toţi. A ţintit cu atenţie şi a trimis săgeata prin toate cele douăsprezece găuri ale securilor. Între timp, Telemah, care se furişase repede afară, a revenit cu sabia şi lancea, iar Odiseu şi-a declarat în sfârşit adevărata identitate străpungând gâtul lui Antinous cu o săgeată.

i. Peţitorii au sărit în picioare şi s-au repezit spre pereţi, dar au descoperit că lăncile nu mai erau la locurile lor obişnuite. Eurimahos a cerut îndurare, iar când Odiseu a refuzat, a scos sabia şi s-a repezit spre el; atunci o săgeată i-a străpuns ficatul, iar el s-a prăbuşit mort. A urmat o luptă crâncenă între peţitorii disperaţi, înarmaţi cu săbii, şi Odiseu, fără alte arme decât arcul, dar postat în faţa intrării principale în sală. Telemah a fugit înapoi în sala armelor şi a adus scuturi, lănci şi coifuri, înarmându-i pe tatăl său, pe Eumeu şi pe Filetios, cei doi servitori credincioşi care erau alături de el; căci, chiar dacă Odiseu doborâse mulţi peţitori, rezerva lui de săgeţi era pe sfârşite. Melantos, care se furişase pe o uşă laterală ca să aducă arme peţitorilor, a fost prins şi legat fedeleş atunci când a revenit pentru a doua oară din sala armelor, aşa încât nu a reuşit să îi înarmeze decât pe câţiva dintre ei. Apoi măcelul a continuat, iar Atena, sub forma unei rândunele, a zburat ciripind dând ocol sălii, până ce toţi peţitorii şi susţinătorii lor zăceau morţi, în afara crainicului Medon şi a bardului Femios; pe ei Odiseu i-a cruţat, deoarece nu îl nedreptăţiseră nemijlocit şi fiindcă persoanele lor erau sacrosancte. Acum, el s-a oprit să o întrebe pe Euricleea, care le închisese pe femeile palatului în

apartamentele lor, câte dintre ele rămăseseră credincioase cauzei lui. Ea a răspuns: „Doar douăsprezece s-au făcut de ocară, stăpâne”. Servitoarele vinovate au fost chemate să cureţe sala de sânge, cu bureţi şi apă; iar după ce au terminat, Odiseu le-a spânzurat în şir. S-au zbătut puţin, dar s-au liniştit curând. Apoi Eumeu şi Filetios l-au scurtat pe Melantos de extremităţi – nas, urechi, mâini, picioare şi organe genitale, care au fost aruncate la câini[7].

j. Din nou împreună, în sfârşit, cu Penelopa şi cu tatăl său, Laerte, Odiseu le-a povestit diversele lui aventuri, de data aceasta respectând adevărul. Un detaşament de rebeli din Itaca, rudele lui Antinous şi ale celorlalţi peţitori morţi, s-a apropiat; văzând că Odiseu era depăşit numeric, bătrânul Laerte a intrat decis în luptă, o luptă care a mers destul de bine pentru ei, până când Atena a intervenit şi a impus un armistiţiu[8]. Rebelii au deschis atunci un proces comun contra lui Odiseu, numindu-l judecător pe Neoptolem, regele Insulelor Epirot. Odiseu a consimţit să-i accepte verdictul, iar Neoptolem a hotărât că el trebuia să îşi părăsească regatul şi să nu se întoarcă decât după zece ani, timp în care moştenitorii peţitorilor au primit ordin să îl despăgubească pentru prădăciunile lor, plăţile urmând să fie făcute lui Telemah, devenit acum rege[9].

k. Însă Poseidon trebuia să fie îmbunat, iar Odiseu a plecat pe jos, aşa cum îi spusese Tiresias, peste munţii Epirului, purtând o vâslă pe umăr. Când a ajuns în Tesproţia, localnicii din sate i-au strigat: „Străine, de ce porţi un băţ de vânturat acum, la vreme de primăvară?”. Prin urmare, el i-a sacrificat lui Poseidon un berbec, un taur şi un mistreţ şi a fost iertat[10]. Totuşi, de vreme ce încă nu se putea întoarce în Itaca, s-a căsătorit cu Calidice, regina din Tesproţia, şi i-a condus armata în războiul contra brigilor, călăuzit fiind de Ares; dar Apollo a cerut un armistiţiu. Nouă ani mai târziu, Polipetes, fiul lui Odiseu cu Calidice, a succedat la conducerea regatului tesproţian şi Odiseu s-a întors acasă, în Itaca, pe care Penelopa o stăpânea acum în numele tânărului lor fiu, Poliportes; Telemah fusese surghiunit în Cefalonia, căci un oracol îl anunţase: „Odiseu, chiar fiul tău te va ucide!”. În Itaca, moartea lui Odiseu a venit de pe mare, cum prezisese Tiresias. Telegonos, fiul lui cu Circe, care plecase pe mare în căutarea lui, a atacat Itaca (pe care o

confundase cu Corcira), iar Odiseu a ieşit să respingă atacul. Telegonos l-a ucis pe ţărm, arma fatală fiind o lance prevăzută cu un spin de pisică-de-mare. După ce a petrecut, după lege, un an în exil, Telegonos s-a căsătorit cu Penelopa. Telemah s-a căsătorit atunci cu Circe; astfel că ambele ramuri ale familiei au devenit strâns unite[11].

l. Unii neagă că Penelopa i-a rămas credincioasă lui Odiseu. Ei o acuză că s-a însoţit cu Amfinomos din Dulichion sau cu toţi peţitorii ei pe rând, şi spun că rodul acestor uniuni a fost Pan, zeul monstruos – la vederea căruia, de ruşine, Odiseu a fugit în Etolia, după ce a trimis-o pe Penelopa, căzută în dizgraţie, tatălui ei, Icarios, în Mantinea, unde mormântul ei mai putea fi văzut. Alţii consemnează faptul că ea i l-a născut pe Pan lui Hermes şi că Odiseu s-a căsătorit cu o prinţesă din Etolia, fiica regelui Toas, l-a zămislit cu ea pe cel mai mic dintre fiii lui, pe Leontofonos, şi a murit de bătrâneţe la o vârstă respectabilă[12].

*

1. Uciderea peţitorilor de către Odiseu ţine de alegoria lui Ulise: este încă un exemplu de rege sacru care refuză să moară la încheierea domniei lui. Cu alte cuvinte, el intervine în concursul de tras cu arcul organizat pentru stabilirea succesorului său (*135.*1*) şi îi ucide pe toţi candidaţii. În vechime, un concurs de tras cu arcul pentru un pretendent la tron pare să fi constat în a trage printr-un inel pus pe capul unui băiat (*162.*10*).

2. *Odiseea* nu sugerează nicăieri în mod direct că Penelopa nu i-a fost credincioasă soţului ei în timpul îndelungatei lui absenţe, chiar dacă i-a fermecat pe peţitori cu cochetăria ei, a stors tribut de la ei şi a manifestat o preferinţă categorică faţă de Amfinomos din Dulichion (*Odiseea* XVI.394-8). Dar Odiseu nu are suficientă încredere în ea ca să îşi dezvăluie identitatea până când nu îşi ucide rivalii; iar mama lui, Anticleea, arată că avea ceva de ascuns de vreme ce nu îi spune nici un cuvânt despre peţitori (*Odiseea* XI.180 şi urm.). Povestea arhaică prin care Penelopa devine mama lui Pan cu Hermes sau, alternativ, cu toţi peţitorii, pare să se refere la zeiţa Penelopa şi la orgiile ei primitive de primăvară (*26.*2*). Încornorarea lui Odiseu şi întoarcerea ulterioară a Penelopei în

Mantinea, o altă poveste arhaică, sunt un memento al insolenţei lui de a o fi obligat să vină cu el în Itaca, împotriva străvechiului obicei matrilocal (*160.*e*). Dar Nausicaa, autoarea, spune povestea în propriul ei mod, scoţând-o basma curată pe Penelopa. Ea acceptă sistemul patriarhal în care s-a născut şi preferă ironia blândă satirei crude care se regăseşte în *Iliada*. Zeiţa este înlocuită acum de Zeus Atotputernicul, regii nu mai sunt sacrificaţi în onoarea ei, iar epoca mitului a luat sfârşit – cu atât mai bine! Nausicaa nu vede vreun impediment, câtă vreme încă mai poate să glumească şi să se joace cu mingea împreună cu amabilele ei servitoare, să le tragă de păr pe cele care o supără, să asculte poveştile bătrânei Euricleea şi să îl joace pe degete pe tatăl Alcinoos.

3. Astfel, *Odiseea* nu îi mai recunoaşte pe Laerte, Odiseu şi Telemah decât ca o triadă masculină patriarhală de eroi susţinuţi de Atena, cea născută din Zeus, şi triumfând asupra duşmanilor lor, în timp ce fetele servitoare sunt spânzurate în şir pentru lipsa lor de cuviinţă, ceea ce arăta că Nausicaa dezaprobă promiscuitatea premaritală, deoarece sărăceşte piaţa căsătoriilor.

Sfârşitul a fost păstrat de alţi mitografi. Odiseu este surghiunit în Tesproţia şi Telemah în Cefalonia, în timp ce Penelopa rămâne mulţumită în palat, stăpânind în numele fiului ei, Poliportes. Profeţia lui Tiresias rămâne, desigur, să fie împlinită: Odiseu nu va muri liniştit, de bătrâneţe, asemenea respectatului şi vorbăreţului Nestor. Moartea trebuie să îl lovească în stilul tradiţional pe care el îl credea abolit: Copilul Anului Nou, călare pe un delfin, îl va străpunge cu o lance având în vârf un spin de pisică-de-mare. O soartă foarte asemănătoare a avut şi Catreu din Rodos: fiul lui, Altemenes, l-a străpuns din greşeală cu lancea pe plajă (*93.*2*). Lăncile cu spin de pisică-de-mare, utilizate şi în Polinezia, provocau răni cu inflamaţii pe care grecii şi latinii le considerau incurabile (Aelianus, *Despre natura animalelor* I.56); pisica-de-mare (*trygon pastinaca*) este foarte răspândită în Marea Mediterană. Se spune că Heracle fusese şi el rănit de una dintre ele (*123.*2*).

4. Căsătoria lui Telemah cu Circe şi a lui Telegonos cu Penelopa sunt surprinzătoare la prima vedere. Sir James Frazer (Apollodor II p. 303, ed. Loeb) pune aceste uniuni aparent incestuoase în legătură cu regula conform căreia, în societăţile poligame, un rege

moştenea toate concubinele tatălui său, în afara mamei lui (*2 Regi* XVI.22 şi urm.). Dar poligamia nu a fost niciodată o instituţie în Grecia şi nici Telemah, nici Telegonos, nici Oedip, un Copil al Anului Nou „născut din valul cel mare” care şi-a ucis tatăl şi s-a căsătorit cu văduva lui, Iocasta (*105.*e*), nici Hilos, fiul lui Heracle, care s-a căsătorit cu Iole, mama lui vitregă (*145.*e*), nu erau poligami. Fiecare dintre ei nu a făcut altceva decât să îl ucidă pe regele Vechiului An şi să îi succeadă, în stilul mitic străvechi, fiind numit după aceea fiul lui. Aceasta explică de ce Telemah se pregăteşte să îndoaie arcul – ceea ce i-ar fi adus-o pe Penelopa de soţie –, dar Odiseu se încruntă la el şi Telemah renunţă; este un detaliu care a supravieţuit din povestea lui Ulise, preluat în mod necritic în *Odiseea*.

5. Cine poate să ştie dacă părul roşcat al lui Odiseu are vreo semnificaţie mitică aparte (*133.*8*) sau dacă este o simplă particularitate personală irelevantă, ca şi picioarele lui scurte, aparţinând vreunui aventurier oarecare din Sicilia pe care Nausicaa îl descrie ca fiind Odiseu? Desigur, Autolicos l-a denumit la naştere „cel furios” (*160.*c*), iar părul roşcat e asociat în mod tradiţional cu un temperament irascibil. Or, deşi e numită epopee, *Odiseea* este în realitate primul roman grecesc şi, prin urmare, complet lipsită de răspundere în ceea ce priveşte miturile. Am sugerat posibilele împrejurări ale compunerii ei într-un alt roman, *Homer’s Daughter* (Londra şi New York, 1955).

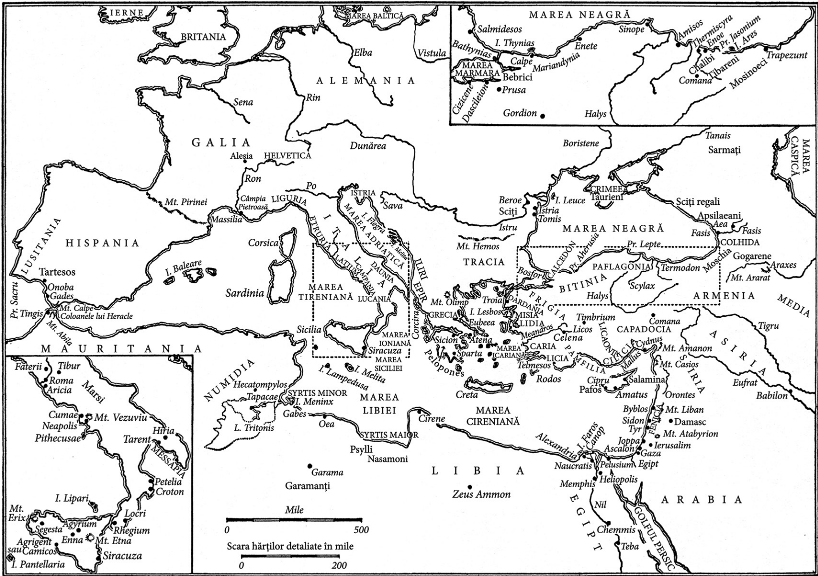
1. Homer, *Odiseea* XIII.187 şi urm. şi XVI.243-53; Apollodor, *Epitome* VII.26-30.
2. Homer, *Odiseea* XIX.136-58 şi XIV.80-109; Hyginus, *Fabula* 126; Apollodor, *Epitome* VII.31.
3. Homer, *Odiseea* XIV-XVI; Apollodor, *Epitome* VII.32.
4. Homer, *Odiseea* XVII; Apollodor, *loc. cit.*
5. Homer, *Odiseea* XVIII.
6. *Ibid.* XIX.
7. Homer, *Odiseea* XX-XXII; Hyginus, *loc. cit.*; Apollodor, *Epitome* VII.33.
8. Homer, *Odiseea* XXII-XXIV.
9. Plutarh, *Quaestiones Graecae* 14.
10. Homer, *Odiseea* XI.119-31; Apollodor, *Epitome* VII.34.
11. Apollodor, *loc. cit.*; Eugammon din Cirene, citat de Proclus, *Epicorum Graecorum Fragmenta* 57 şi urm., ed. Kinkel; Hyginus, *Fabula* 127;

Pausanias VIII.12.6; Scolie la *Odiseea* lui Homer XI.134; Eustathios despre *Odiseea* lui Homer XI.133; Parthenios, *Erotica pathemata* 3; Tzetzes, *Despre Licofron* 794; Dictis din Creta VI.4 şi urm.; Servius despre *Eneida* lui Vergiliu II.44; *Fragments of Sophocles* II.105 şi urm., ed. Pearson.

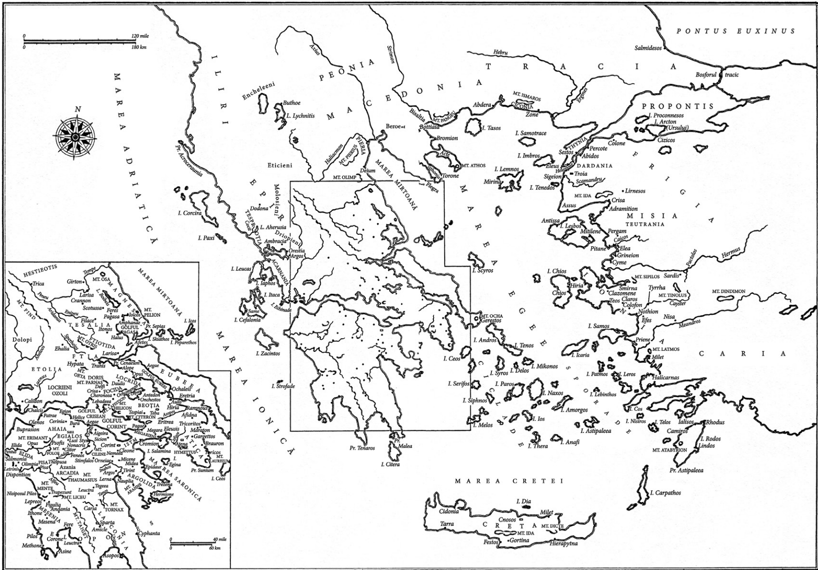
12. Servius, *loc. cit.*; Pausanias VIII.12.5 şi urm.; Cicero, *Despre natura zeilor* III.22.56; Tzetzes, *Despre Licofron* 772, citând din Duris Samianul.

Hărţi

Hărţi ale lumii greceşti

Hărţi ale locurilor menţionate în text

Index*

Multe sensuri sunt îndoielnice.

Numele cu caractere cursive indică personaje care nu fac parte din mitologia greacă.

Referinţele nu sunt la pagini, ci la numerele paragrafelor.

A

B

C

D

F

G

H

I

J

K

L

M

N

Q

R

S

T

U

V

X

* Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii şi la ediţia digitală în format PDF.